
Willendorf Venüsü

Mısır Horus gözü

Hindu Şiva heykelciği

Tevrat rulosu

Tayland Buda heykeli

Tibet dua çarkı

Kelt haçı

Sih Handa amblemi

Viking miğferi

Ortaçağ mızrak ucu

Prusya meçi

Hint savaş baltası

Moğol gürzü

Browning tabanca

Gatling mitralyözü

Grant M343 tankı

Tutankhamon

İmparator Tiberius

Fatih William

VIII. Henry

I. Elizabeth

William Shakespeare

Büyük Katerina

Horatio Nelson

DÜNYA TARİHİ

DÜNYAMIZI BİÇİMLENDİREN OLAYLARIN EN GÜNCEL GÖRSEL KILAVUZU

KRONOLOJİK ZAMAN ÇİZELGELİ

Napoléon Bonaparte

Kraliçe Victoria

Abraham Lincoln

Mustafa Kemal Atatürk

Mohandas Gandhi

Winston Churchill

Martin Luther King Jr

Aung San Suu Kyi

Mısır pandantifi

Roma vazosu

Viking broşu

Aztek süs eşyası

Çini tabağı

Rönesans tuzluğu

Meiji yelpazesi

Art Nouveau vazo

Usturlap

Newton teleskopu

Sekstant

Newcomen buhar motoru

Gramofon

Otomatik çay makinesi

Film kamerası

ALFA
TARİH

هشتم
هفتم
ششم
پنجم
دهلی
حیدرآباد

DÜNYA TARİHİ

DÜNYAMIZI BİÇİMLENDİREN OLAYLARIN EN GÜNCEL GÖRSEL KILAVUZU

KRONOLOJİK ZAMAN ÇİZELGELİ

ALFA®

ALFA BASIM YAYIM DAĞITIM LTD. ŞTI.

Alfa Yayınları: 2469
Popüler Kültür: 5

DÜNYA TARİHİ
Kronolojik Zaman Çizelgeli

Orijinal Adı
History Year by Year

1. Basım: 2014
ISBN 978-605-106-762-9

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni
M. Faruk Bayrak

Genel Müdür
Vedat Bayrak

Yayın Yönetmeni
Mustafa Küpüşoğlu

Çeviren
Hakan Abacı

Redaksiyon
Melike Odabaş

Grafik
Kâmuran Ok

© 2013 ALFA Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
© 2011 Dorling Kindersley Limited

Kitabın Türkçe yayın hakları Alfa Basım Yayım Ltd. Şti.'ne aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen ya da tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.
Ticarethane Sokak No: 53 34410
Cağaloğlu, İstanbul/Türkiye
Tel: (0212) 511 53 03 - 513 87 51 - 512 30 46
Faks: (0212) 519 33 00
Sertifika No: 10905

www.alfakitap.com info@alfakitap.com

Asli Sanat Editörü
Ina Stradins

Proje Sanat Editörleri
Paul Drislane, Alison Gardner, Anna Hall, Francis Wong

Tasarımcılar
Riccie Janus, Fiona Macdonald, Duncan Turner

Prodüksiyon Editörü
Ben Marcus

Asli Prodüksiyon Denetmeni
Mandy Inness

Teknik Destek
Adam Brackenbury

Kapak Tasarımı
Mark Cavanagh

Haritalar
Encompass Graphics Limited

Sanat Yönetim İdaresi
Michelle Baxter

Sanat Yönetmeni
Phil Ormerod

Asli Editörler
Angeles Gavira Guerrero, Peter Frances, Janet Mohun

Proje Editörleri
Lara Maiklem, Ruth O'Rourke-Jones, Peter Preston, David Summers

Editörler
Corinne Masciocchi, Lizzie Munsey, Martyn Page, Laura Palosuo, Gill Pitts, Steve Setford, Nikki Simms, Alison Sturgeon, Miezan van Zyl, Laura Wheadon, Victoria Wiggins

Editör Yardımcısı
Sam Priddy

Dizin Editörü
Hilary Bird

Resim Araştırma
Ria Jones, Liz Moore

Yönetici Editör
Sarah Larter

Yayıncı
Jonathan Metcalf

Çin'de basılmış ve ciltlenmiştir. Printed in China.

KATKIDA BULUNANLAR

İNSANIN KÖKENLERİ
Dr. Fiona Coward
Londra Halloway Üniversitesinde araştırma görevlisi; DK tarafından yayımlanan *Prehistoric* kitabına katkıda bulunmuştur.
İlave metinler, Dr. Jane McIntosh

İLK UYGARLIKLAR
Dr. Jen Green
Tarihten coğrafyaya, doğadan çevreye uzanan çeşitli konularda 250'den fazla kitabın yazarı.
İlave metinler, Dr. Jane McIntosh

KLASİK ÇAĞ
Philip Parker
Tarihçi ve yazar; kitapları arasında *The Empire Stops Here* ve *DK* tarafından yayımlanan *Eyewitness Companion to World History* de bulunuyor.

TİCARET VE BULUŞLAR
Joel Levy
Tarih ve bilim tarihi konusunda uzman yazar; kitapları arasında *Lost Cities* ve *Lost Histories* bulunuyor.

REFORM VE KEŞİFLER
Thomas Cussans
The Times gazetesi yazarı. DK tarafından yayımlanan *History* ve *Timelines of World History* adlı kitaplara da katkıda bulunmuştur.
İlave metin, Frank Ritter

DEVRİM ÇAĞI
Dr. Carrie Gibson
Cambridge Üniversitesinden 18. ve 19. yüzyıl tarihi konusunda doktora sahibi olup *The Guardian* ve *Observer* gazetelerine katkıda bulunmaktadır.

TEKNOLOJİ VE SÜPERGÜÇLER
R.G. Grant
Battle, Soldier, Flight ve *History* olmak üzere 20'den fazla kitap yazmıştır.

Sally Regan
DK tarafından yayımlanan *History, World War I* ve *Science* adlı kitaplara da katkıda bulunmuş olan, ödüllü bir belgesel yapımcısıdır.

SÖZLÜK
Richard Beatty

DANIŞMANLAR

Dr. Jane McIntosh
8 MYÖ–MÖ 700
Cambridge Üniversitesi Asya ve Ortadoğu Çalışmaları Fakültesinde asli araştırma görevlisidir.

Profesör Neville Morley
MÖ 700–MS 599
Bristol Üniversitesinde Eski Çağ Tarihi profesörüdür.

Dr. Roger Collins
600–1449
Edinburg Üniversitesi Tarih, Klasik Dönem ve Arkeoloji Fakültesinde fahri öğretim üyesidir.

Dr. David Parrott
1450–1749
Oxford Üniversitesi Tarih bölümünde öğretim görevlisi ve okutmandır.

Dr. Michael Broers
1750–1913
Oxford Üniversitesinde öğretim üyesi ve okutmandır.

Profesör Richard Overy
1914–günümüz
Exeter Üniversitesinde tarih profesörüdür.

SMITHSONIAN ENSTİTÜSÜ

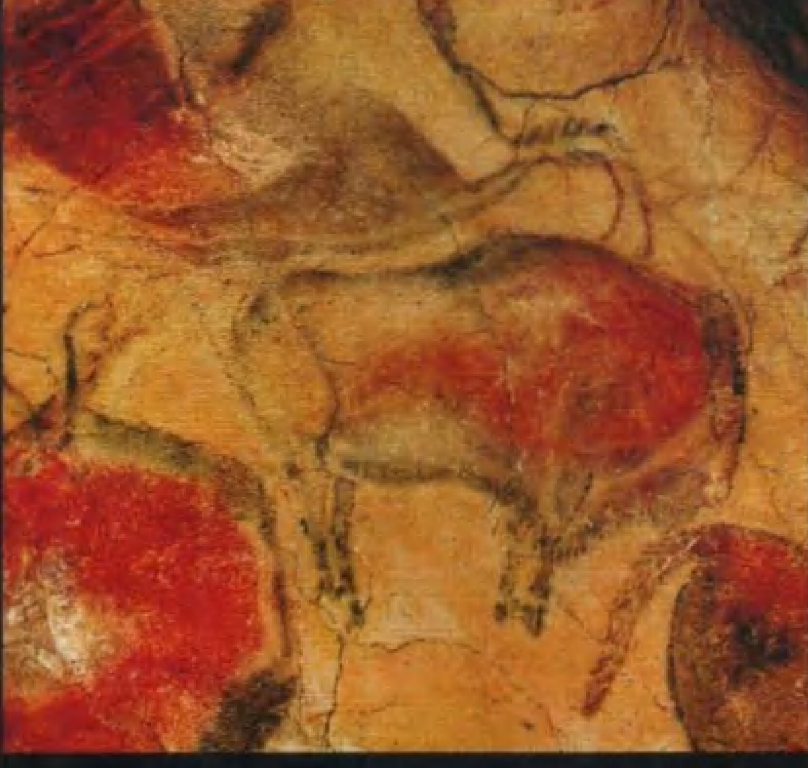
Smithsonian'a katkıda bulunanların arasında tarihçiler ve Smithsonian enstitüsü uzmanları vardır.

Ulusal Havacılık ve Uzay Müzesi
Smithsonian Ulusal Havacılık ve Uzay Müzesi dünyanın en popüler müzelerinden biridir. Misyonu havacılık ve aeronotik eserlerini koruyup sergileyerek ziyaretçileri eğitmek ve onlara ilham vermektir.

Amerikan Tarihi Ulusal Müzesi
Smithsonian Amerikan Tarihi Ulusal Müzesi koleksiyonlarını ve burslarını Amerikan ulusunun ve halklarının daha kapsamlı anlayışı için sunuyor.

Doğa Tarihi Ulusal Müzesi
Smithsonian Doğa Tarihi Ulusal Müzesi dünyada ve Smithsonian müzeleri içinde en çok ziyaret edilen doğa tarihi müzesidir.

İÇİNDEKİLER

1

8 MYÖ–MÖ 3000

2

MÖ 3000–700

3

MÖ 700–MS 599

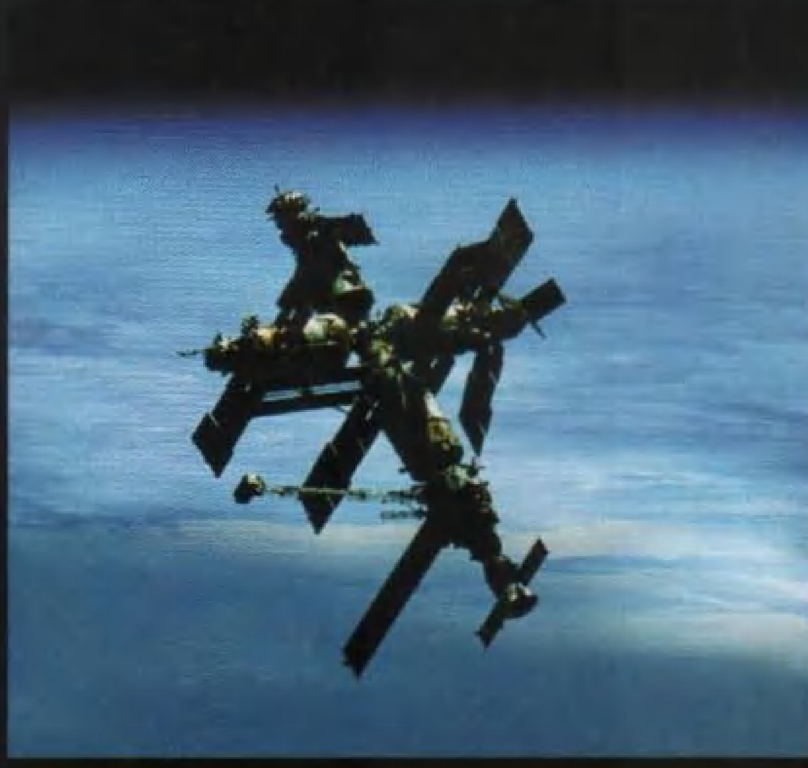
4

600–1449

5

1450–1749

164 REFORM VE KEŞİFLER

Özel konular

6

1750–1913

254 DEVRİM ÇAĞI

Özel konular

7

1914–2011

338 TEKNOLOJİ VE SÜPERGÜÇLER

Özel konular

8

468 KAYNAKÇA

Kategoriler

Önsöz

Birçok insan gibi benim de tarihe ilgim önceleri olaylara ve tarihlere yoğunlaşmıştı; 1588'de İspanyol Armadası'nın yenilmesi, 1815 Waterloo Muharebesi, 1453'te İstanbul'un fethi gibi. Bu olay ve tarihlerin bazılarıyla kişisel bağlarım vardı: Topçu olan büyükbabam en yakın arkadaşlarının birçoğunu 1 Temmuz 1916'da Somme saldırısının ilk gününde kaybetmişti.

En erken zamanlardan itibaren tarihyazımı olayların ve eylemlerin büyük çaplı bir kronolojisi, destansı kahramanların işleri olarak kurgulanmış ve büyük bir edebiyat eseri gibi insanların hayal gücünü yakalaması ve etkilemesi hedeflenmiştir. Ancak 20. yüzyılda akademik tarihçiler "olay tarihi" anlayışına giderek kuşkuyla yaklaşmaya başlamıştır. Bu olaylar daha çok muharebeler, antlaşmalar ve siyasi mücadeleleri kapsamış ve bu anlatım tarzı erkek, kadın ve çocukların büyük çoğunluğunun hayatlarını dışarıda bırakmıştır. Tarihçiler bu duruma bir tepki olarak kültürel, toplumsal ve ekonomik süreklilikiere eğilmiş, kanıtlarını günlük yaşam objelerinde, ticaret kayıtlarında, çocukluk ve yaşlılık dönemlerinin hikâyelerinde aramışlardır. Bunun sonucunda insan yaşamının kesinlikle daha zengin ve çeşitli hikâyesi ortaya çıkmış, ancak bu tarihçilik zaman içinde meydana gelen değişimlere ilişkin olarak çoğu zaman fazla bir anlam ifade etmemiştir.

Bu kitabın gösterdiği gibi, bir zaman çizgisini izleyerek yazılan tarih savaş ve fetih, antlaşmalar veya ihanetlerin dar bir hikâyesi olmak zorunda değildir. Tüm bu sayılan konular elinizdeki kitapta bulunmakta, fakat kitap aynı zamanda entelektüel ve teknolojik yeniliklerin tarihlerine, kilit sanat eserlerinin yaratılışına, tarım, keşifler ve ticaretteki can alıcı değişim kalıplarına da yer vermektedir. Bu, insan yaratıcılığının olduğu kadar yıkıcılığının, keşiflerin ve anlayışın, doğal felaketlerin ve insani yanılgıların heyecan verici ve kapsamlı bir hikâyesidir. Güzel resimlerle bezenmiş, konular özlü olarak açıklanmış, tarihteki kilit olaylar tarım hayatının başlamasından en son astrofizik keşiflerine kadar muhtemelen şimdiye kadar hazırlanmış en kapsamlı zaman çizelgesi boyunca bir araya getirilmiştir.

Dünya Tarihi'nin küresel tarih anlayışına yapacağı katkıdan büyük bir heyecan duydum. Bu heyecanı bu kitabı hazırlarken ve insanlık tarihinin tüm safhalarından seçkiler yaparak zaman çizelgesini oluşturmaya yardım ederken de duydum. Avrupa ve Kuzey Amerika'da meydana gelen olaylar, keşifler ve başarılar kitap boyunca Ortadoğu, Uzak Doğu, Hindistan, Afrika veya Güney Amerika ve Pasifik çemberindeki aynı derecede önemli ve çığır açıcı olaylarla bir araya getirilmektedir. Bu tarih tüm dünyadan olayları yan yana yerleştirerek dünyanın genişliğine ilişkin farkındalık uyandırmakta, ilerlemenin, keşiflerin, toplumsal örgütlenme becerilerinin ve siyasi statükoya karşı çıkmanın Batı dünyasının tekelinde olmadığını, Fransa ve İspanya'dan olduğu kadar Hindistan ve Mısır'dan da kaynaklanabileceğini hatırlatmaktadır.

Bu kitabın tasarımı insanlığın küresel tarihini tüm yüzleriyle anlamamız için benzersiz bir fırsat sunuyor. *Dünya Tarihi*'ni okurken ve kaynak olarak kullanırken, bizim tasarlamaktan ve yazmaktan hoşlandığımız kadar zevk alacağınızı umuyorum.

DAVID PARROTT
Oxford Üniversitesi

İnkalar'ın kayıp şehri
Peru Andları'nda denizden 2430 metre yüksekliğe kurulmuş olan İnka kalesi Machu Picchu muhtemelen 15. yüzyılda inşa edilmiş ve 16. yüzyılda terk edilmiştir.

1

İNSANIN KÖKENLERİ

8MYÖ–MÖ3000

İlk atalarımız yaklaşık sekiz milyon yıl önce Afrika'da yaşadı. Yedi milyon yıl sonra biz ortaya çıktık ve –gelişmiş alet yapımı ve tarım dahil olmak üzere– dünyada yerleşimler kurmamıza imkân veren beceriler geliştirdik.

8–4.5 MYÖ | 4.5–2 MYÖ | 2–1.8 MYÖ | 1.8–1.6 MYÖ

Büyük arkeolojik öneme sahip bir yerleşim yeri olan Tanzanya'daki Olduvai Boğazı bazen "İnsanlığın Beşiği" olarak anılır. Erken hominin'lerin en az iki türü bu bölgeyle bağlantılıdır.

İNSAN İLE DİĞER MAYMUN DNA'LARI ve kan proteinleri arasındaki farklılık soy çizgimizin 8 veya 6 milyon yıl önce (MYÖ) şempanzelerden ayrıldığını gösteriyor. Bu zamanlardan çok az sayıda fosil örneği kalmıştır: ***Sahelanthropus tchadensis*** (7–6 MYÖ), ***Orrorin tugenensis*** (6.1–5 MYÖ) ve iki ***Ardipithecus*** türü olan *kadabba* (5.8–5.2 MYÖ) ve *ramidus* (4.4 MYÖ). Tüm bu türlerin bizim gibi **iki ayak üzerinde yürüdüğü** görülmekle beraber, insanların gerçek ataları olup olmadığı kesin değildir. Çünkü türler sürekli olarak evrildikleri ve bireyleri farklılıklara sahip olabildiklerinden, yalıtılmış ve çoğu zaman kötü korunmuş fosillerin hangi türlere ayrılabileceklerini veya birinin diğeriyle nasıl ilişkilendirilebileceğini söylemek güçtür. Yine de bu fosiller şempanzelerle paylaştığımız son ortak atalarımızın nasıl olduğu hakkında bize birçok şey anlatmaktadır.

7 MYÖ
İNSANIN **İLK ATA**SININ ORTAYA ÇIKTIĞI ZAMAN

BAZI FARKLI AUSTRALOPITHECINE TÜRLERİ 4.2-2 MYÖ arasında Afrika'da yaşadı. Çoğu zaman iki ayak üzerinde yürüseler de **küçük ve maymun benzeriydiler** ve hâlâ kısmen ağaçlarda yaşıyorlardı. Beyinleri günümüz şempanzelerinin beyinlerinin büyüklüğündeydi. Fakat bazı Australopithecine'lerin **alet kullandıkları** anlaşılmaktadır. En erken tarihli taş aletler Etiyopya'da bulunmuş olup **2.6 MYÖ**'ye tarihlenir. Ancak taş aletlerle yapılmış kesik izleri taşıyan kemikler yakınlarında bulunan ***Australopithecus afarensis***'le ilişkilendirilir ve 3.4 MYÖ tarihlidir. Australopithecine'lerin ardılları iki ayrı yaşam tarzı geliştirmiştir; ***Paranthropus*** türünün üyelerinin sert bitkileri çiğnemek için iri çeneleri ve büyük dişleri vardı; öte yandan ***Homo rudolfensis*** ve ***H. Habilis*** etoburların öldürdüğü hayvanların uzun kemiklerinin protein bakımından zengin iliklerine ellerindeki aletlerle ulaşmış ve daha çok protein tüketmişe benzemektedir.

Lucy
Kenya'da 1974 yılında bulunan bu alışılmadık kadar eksiksiz Australopithecus afarensis *iskeletine Beatles'ın "Lucy in the sky with diamonds" şarkısına atfen isim verilmiştir.*

PARANTHROPIN'LERİN YAŞAM TARZI en sonunda başarısız oldu ve kuzenleri *Homo habilis* ve *H. rudolfensis* hayatta kalmaya devam ederken 1.2 MYÖ'den sonra **soyları tükendi.** Bu erken Homo türleri, Australopithecine'lerden çok farklı değildi.

Homo ergaster'le (MYÖ 1.8) birlikte atalarımız **daha tanıdık gözükmeye** başladı. *H. ergaster* uzun ve inceydi ve fazla vücut tüyü olmayan ilk hominin (insanları ve atalarını tanımlamak için kullanılan bir terim) olması muhtemeldir. **Beyinleri** atalarından **daha büyüktü** ve ağaca tırmanma konusundaki son uygunluklarını yitirerek yürümeye ve koşmaya bütünüyle uyum sağladılar.

OLDOWAN ALETİ

ACHEULIAN ALETİ

ALETLER

Birçok hayvan türleri alet olarak doğal objeleri kullansa da taş alet yapımı hominin'lere özgüdür. Bu aletlerin en erken örnekleri bir "çekiç taşla" vurarak taş parçalarından basitçe kırılan keskin parçalardır. Bunlar ilk bulundukları yer olan Olduvai Vadisine atfen "Oldowan" aletleri adıyla bilinir. Daha sonraki Acheulian el baltası gibi aletlerin yapımı daha çok beceri gerektirmiştir. Alet üretimi insan beyninin gelişiminin açıklamalarından biri olabilir.

AVRUPA
AFRİKA
0.95 MYÖ
1.2 MYÖ
1.7 MYÖ
1.8 MYÖ'DEN FAZLA

HOMO ERGASTER*'İN BELİRMESİNDEN kısa bir zaman sonra** homininler yaşam alanlarını ilk defa Afrika'nın ötesine genişletti. ***H. georgicus adı verilen bir tür Gürcistan'daki Dmanisi'de **1.7 MYÖ**'de ortaya çıktı. *Homo ergaster*'in diğer bir yakın akrabası **Homo erectus** belki de kısa bir zaman sonra Çin ve Endonezya'da yaşadı. Bazı arkeologlar hominin gruplarının daha önce Afrika'dan ayrılmış olabileceğini, çünkü Dmanisi'de ve Endonezya'nın Flores bölgesindeki daha ileri tarihli Liang Bua sitesinde bulunan (günümüzde **Homo floresiensis** adıyla bilinen) bazı kafataslarının *Homo habilis* ve *Homo rudolfensis*'e benzediğine inanmaktadır.

Daha kuzeyde yaşamak Afrika savanalarından **farklı bir hayat tarzı** gerektirmiş olmalıdır. İklimin serin

7 MYÖ Hominin ve şempanze **soyları birleşir**

5.7–5.2 MYÖ *A. ramidu*'nun bir çeşidi *Ardipithecus kadabba*

7–6 MYÖ *Sahelanthropus tchadensis* türünün hominin/şempanze **ayrımından önce** yaşamış olabilir

4.4 MYÖ *Ardipithecus ramidus* ("Ardi") **şempanzeye benzemekle** birlikte kesinlikle ayakları üzerinde yürümektedir

4.1–2 MYÖ ***Australopithecus afarensis*** günümüz şempanzelerinden daha büyük bir beyne sahiptir, ancak hâlâ ağaçlara tırmanmaktadır

3.6 MYÖ Tanzanya Laetoli'de **volkanik küllerde saklanan** hominin ayak izleri

3.5–2 MYÖ Tanımlanabilen ilk **hominin** *Australopithecus africanus*

3.3 MYÖ Etiyopya'nın Dikika şehrinde taş aletlerle **kemikler üzerine** yapılan ilk işaretler

3.18 MYÖ "Lucy", *Australopithecus afarensis*'in, gerçek görünümü, değişik yaşlarda 13 erkek ve kadın *A. afarensis* fosilleri-nin **"ilk ailesini"** oluşturur

2.6 MYÖ Etiyopya'nın Gona bölgesinde bilinen **ilk taş aletler**

2.5–1.2 MYÖ "Fındıkkıran adam" *Paranthropus boisei* yiyecekleri öğütmek için **büyük dişlere ve çeneye** sahiptir

2–1 MYÖ *Paranthropus robustus,* **keşfedilen ilk paranthropine**

1.9–1.6 MYÖ *Homo habilis* (**"usta insan"**) taş aletler ve kemik işaretleri yaptığı düşünülmektedir

1.8 MYÖ ***Homo ergaster*** atalarından çok daha uzun ve incedir

1.7 MYÖ **Avrasya'da** bilinen ilk hominin **fosilleri** (*Homo georgicus*), Dmanisi, Gürcistan

1.65 MYÖ Acheulian **el baltalarının** ortaya çıkması **insan zekâsına** doğru önemli bir aşamayı temsil eder

> ❝ BİLİNEN TÜM İNSANLAR 200.000 YILDAN DAHA YAKIN BİR ZAMANDA **AFRİKA'DA** YAŞAMIŞ **ORTAK ATALARDAN** TÜREMİŞTİR. ❞
>
> **Stephen Jay Gould, Amerikalı palaeontolojist.** *I have Landed: the end of a beginning in natural history*, kitabından, 2002

1.6–1.3 MYÖ

ASYA

1.5–1 MYÖ

ANAHTAR
- Fosil bulunan yerler
- Daha olası yol
- Daha az olası yol

Afrika'da yayılan Hominінler
İlk atalarımız Afrika'da evrim geçirdi. Afrika'dan olası dağılma yolları her bölgede bulunan en eski fosillerin tarihlerine göre bu haritada gösterilmektedir.

olması ve çevrenin daha fazla mevsimsel değişiklik göstermesi, yıl boyunca gıda kaynaklarında önemli farklılıklar yaratmaktaydı. Yenebilir bitkilerin azlığı, homininlerin yiyecek bakımından bulunması daha zor ve şiddetli bir rekabet altındaki **hayvansal protein** kaynaklarına dayanmak zorunda kalmaları anlamına geldi. Büyük mesafeleri aşmaları ve **hayatta kalabilmek** için bu bölgelerde **beraberce çalışarak** bilgi ve doğal kaynakları paylaşmaları gerekti.

HOMO ERGASTER VE H. ERECTUS tarafından yapılan **Acheulian el baltaları** Afrika ve Avrasya'nın büyük kısmında üretildi. Bu baltalar **karmaşık becerileri** öğrenme ve aktarma yeteneğini gösterir. Bu aletleri yapmak için yontucular uygun taşı seçmek, her vuruşu hazırlamak ve yerine isabet ettirmek için birkaç adım ötesini düşünmek zorundaydı. El baltaları et kesmek dahil pek çok faaliyette kullanıldı, ancak yapımcılarının güç ve becerisini ortaya koymanın ötesinde **birey veya grup kimliği**ni belirlemek bakımından da önem taşıdılar.

Homo Erectus Asya'da gelişmeye devam ederken, ***Homo antecessor*** İspanya ve İtalya gibi kuzey bölgelerinde 1.2 MYÖ'de ortaya çıkmıştı. **Atapuerca** sitesinde bulunan kemiklerdeki izler, **yamyamlık** yaptlarını düşündürmektedir. Bununla beraber çok az yerleşim yerinin bilindiği göz önüne alınırsa bu ilk yerleşimciler tanıdık olmayan bu çevrede fazla gelişememiş olmalıdır. 600.000 yıl önce yeni bir hominin türü ***Homo heidelbergensis*** Avrupa genelinde çok daha geniş alanlara yayılmıştı. *H. heidelbergensis*'in iyi bir avcı, en azından usta bir toplayıcı olduğu görülmektedir.

Australopithecines
461 kübik cm
(28 kübik inç)

Paranthropines
517 kübik cm
(32 kübik inç)

Homo habilis
Homo rudolfensis
648 kübik cm
(40 kübik inç)

Homo erectus
Homo ergaster
969 kübik cm
(59 kübik inç)

Homo heidelbergensis
1204 kübik cm
(73 kübik inç)

Homo neanderthalensis
1426 kübik cm
(87 kübik inç)

Homo sapiens
1478 kübik cm
(90 kübik inç)

HOMİNİN BEYİN ÖLÇÜLERİ

İnsanların kendi ölçülerinde bir primat için orantısız büyüklükte beyinleri vardır. Ancak arkeologlar bu genişlemenin nasıl ve neden meydana geldiği hakkında uzlaşamamaktadır. Kemik iliği ve et gibi yağlı ve kalorili yiyeceklere yönelmek beyin gelişimine "güç vermiş", aynı zamanda bu beslenme şekli etkin avlanma ve yiyecek bulma becerileriyle karmaşık alet yapımını gerektirmiş olabilir. Toplumsal beceriler de bu sürecin bir parçasıydı. Çünkü, bebeklere beyinlerini geliştirmek için ihtiyaç duydukları uzun büyüme dönemlerinde bakmak grup işbirliği ve ikili ilişkiler gerektiriyordu.

HOMO ERECTUS 350.000 YIL KADAR ÖNCE, Doğu Asya'da hakimiyetini sürdürürken *Homo heidelbergenis* Avrupa ve Batı Asya'da ***Homo neanderthalensis***'e evrilmişti.

Neandertaller modern insanlardan **daha kısa ve güçlüydü**. Beyinleri çok az farklı bir biçime sahip olsa da insan beyninden daha hacimliydi. Neandertallerin kusursuz avcılar oldukları neredeyse kesindir. Bizon ve at gibi büyük ve tehlikeli hayvanlarla mücadele ettikleri ağır uçlu mızraklar, taş aletler yapmakta **hayli beceri sahibi**ydiler.

Ancak ölülerini gömmelerine rağmen –bu ölümden sonra hayata inanışı veya törensel uygulamaların varlığını gösterebilir– tüm modern insanların yaptığı şekilde semboller kullandıkları veya en sınırlı biçimlerinin ötesinde **sanat** objeleri yarattıkları görülmemektedir. İnsanlara benzer bir şekilde konuşup konuşmadıklarının tespit edilmesi de güçtür. Boğazları ve gırtlaklarının anatomisi insanlara kıyasla Neandertallerin sınırlı bir konuşma **dil**ine sahip olduğunu gösterse de, belki **daha az karmaşık** sesleri yüz mimikleriyle bir araya getirerek bir şekilde iletişim kurmuş olmalıdırlar.

Ölülerin gömülmesi
Neandertaller ölülerine genellikle özenle davrandı. İsrail'deki Kebara Mağarasında bulunan MÖ 60.000 tarihli bu mezarda olduğu gibi bazı ölüler mezarlara gömüldü.

200.000
NEANDERTALLERİN AVRUPA VE BATI ASYA'DA **HÂKİM** OLDUKLARI YILLARIN SAYISI

1.65–1 MYÖ Cava'da bulunan, ancak muhtemelen 1.5 MYÖ civarından **Homo erectus** kalıntıları

1.6 MYÖ Çin'de *Homo erectus* tarafından yapıldığı düşünülmekle birlikte, yakın zamanda bölgede bulunan fosillerden ancak 0.8 MYÖ'de yapıldığı anlaşılan bilinen ilk **el aletleri**

1.5 MYÖ "Turkana çocuğu" Tanzanya'da bulunan yetişkin bir ***Homo ergaster***'in neredeyse **eksiksiz bir iskeletidir**

1.5–1.4 MYÖ Güney Afrika'da doğal yollarla da olabilecek **ateş** yerleri belirtileri

1.2 MYÖ İlk Avrupalıların ortaya çıkışı: *Homo antecessor*

0.79 MYÖ Ateşin kontrol altına alındığına dair İsrail, Gesher Benot Ya'aqov'da güvenilir ilk bulgular

0.78 MYÖ Dünyanın **manyetik alanı** günümüzdeki kutuplaşmayı başlatır

0.6 MYÖ *Homo heidelbergensis* artık yaygın

0.4 MYÖ Avrupa çapında tipik **Neandertal anatomisi** belirir

0.4 MYÖ Ateşle sertleştirilmiş ağaç mızraklar kullanılır

0.3 MYÖ Çoklu parçalardan oluşan aletleri yapmak için hazırlanmış göbeklere ilişkin bulgular

0.3 MYÖ Modern insan iskelet özellikleri Afrika *Homo heidelbergensis*'te belirir

0.28 MYÖ İsrail'de bulunan üzeri şekilli taşlar **ilk sanat** örnekleri olabilir

0.28 MYÖ Doğal renklerin kullanımının ilk bulguları

0.2 MYÖ Mitokondriyel Havva tüm insanların **son ortak atasıdır**

0.186–0.127 MYÖ Neandertaller **toplu av** ve kitlesel öldürmelere girişir

0.16 MYÖ *Homo sapiens idoltu*; kafatası bazı ilkel özelliklere sahiptir, ancak günümüz insanlarıyla **belirgin özellikleri** paylaşır

YERKÜREYE
YERLEŞME

MODERN İNSANLARIN DÜNYAYA YAYILMASI

İskelet ve DNA bulguları türümüz olan *Homo sapiens*in Afrika'da evrildiğini ve daha sonra tüm yeryüzüne yayıldığını gösteriyor. Afrika dışında modern insanın ilk izleri İsrail'deki fosillerde ve muhtemelen Arabistan'da bulunan taş aletlerdedir. Bunlar 100.00 yıl öncesine tarihlenmektedir.

*Homo sapiens*lerin yerküreye yerleşmesi birçok duraklama, başlama ve bazen geri çekilme şeklinde gerçekleşti, ayrıca bazı alanlarda farklı insan gruplarına yol açtı. *Homo sapiens*ler Batı Asya'nın Akdeniz kıyıları yoluyla Avrasya'ya geçmiş ve 35.000 yıl önce Batı Avrupa'ya yayılmışlardır. Arkeolojik kanıtlar insanların Arabistan üzerinde n Güney Asya'ya doğru bir "güney yolu" izlemiş olabileceklerini de akla getirir. Hindistan'da 77.000 yıl, Malezya'da 70.000 yıl öncesine ait taş aletler bulunduğuna göre, daha erken bir tarihte doğuya doğru bir hareket meydana gelmiş olabilir. Güney Çin'den *Homo sapiens*lere ait olması mümkün bazı buluntular 68.000 (Liujiang) ve hatta 100.000 yıl (Zhirendong) öncesine aittir. Fakat bu buluntular tartışmalıdır ve birçok araştırmacı bu bölgelerde yerleşime ilişkin daha geç tarihleri tercih eder. Avustralya'da, bazı yerleşim yerlerinin tarihi 60.000 YÖ'ye kadar uzansa da geniş ölçekli yerleşim muhtemelen 45.000 YÖ'ye kadar başlamadı.

*Homo sapiens*ler yaklaşık 35.000 YÖ Kuzey Avrasya'ya yayıldı, ama son buzul çağında geri çekilip bu bölgeye 14.000-13.000 YÖ'ye kadar tekrar yerleşmediler. Kuzey Amerika yerleşimcilerinin genetik olarak Doğu Asya kökenli olmaları olasıdır. Muhtemelen –şimdi Sibirya ve Alaska arasındaki Bering Boğazının altında kalan, ancak son buzul çağı sırasında düşük deniz seviyesi nedeniyle açıkta kalmış olan– "Beringia" Ovası üzerinden yol aldılar. Kuzey Amerika'da 12.000 YÖ'nün karakteristik "Clovis" mızrak uçlarına sık rastlanır. Modern insanlar bu tarihlerde çok geniş alanlara yayılmışsa da Güney Amerika'daki Monte Verde (15.500-15.000 YÖ) gibi daha eski tarihli yerleşim yerleri de bilinmektedir.

SONRADAN GELENLER

Okyanusya Adaları Filipinler yoluyla gelen ve Avustronezya dili konuşan Tayvanlı çiftçiler tarafından dünyanın yerleşime en son açılan parçalarından bazılarıydı. Mikronezya ve Polinezya'nın daha uzak kuzey ve doğu adalarına MS 700'e kadar yerleşim yerleri kurulmadı ve MS 1250'ye kadar Yeni Zelanda'da nüfus yoktu.

Dillerin İzini Sürmek

Dillerin yayılması genellikle insan gruplarının hareketlerini yansıtması bakımından takip edilebilir. Bu harita Avustronezya dilini konuşanların Okyanusya'da yayılmasını göstermektedir. Daha önceki dönemlerde gelen yerleşimciler batı bölgelerinde zaten yaşamaktaydı.

KUZEY AMERİKA
Clovis
12.000 YIL ÖNCE
22.000 YIL ÖNCE
Meadowcroft
Buttermilk Creek
Cactus Tepesi
ATLAS OKYANUSU
GÜNEY AMERİKA
Pedra Furada
Monte Verde
15.000–11.000 YIL ÖNCE

Küresel Hareketlilik

Genetik ve iskelete dayalı bulgular bu haritada yansıtıldığı gibi modern insanların Afrika'dan çıktıklarını ve buradan yerküreye yayıldıklarını göstermektedir. Buna, "Afrika'dan Çıkış" kuramı adı verilir. Diğer "çok bölgeli" kuram ise Homo sapienslerin atalarının Afrika'dan aynı zamanda ayrıldıktan sonra dünyanın farklı bölgelerine gittiklerini ve bu bölgelerde ayrı ayrı evrim geçirdiklerini savunur.

Değişen Çevre

Modern insanların eski ataları tropikal Afrika ikliminde evrim geçirdi. Zaman içinde beyinleri evrilerek büyüyen ve daha ileri beceri ve davranış biçimleri geliştiren insan türleri, yeni çevrelerin zorluklarıyla başa çıkmak için daha iyi araçlara sahip oldu.

Fransa'nın Lascaux bölgesindeki bu mağara resimleri 17.000 yıl öncesinden kalmıştır. Bazı resimler Batı Avrupa'ya gelen ilk *Homo sapiens*ler tarafından yapılmış olsa da, resimlerin çoğunluğu 32.000 yıl öncesine aittir.

AFRİKA'DA HOMİNİN FOSİLLERİ 400.000 YÖ civarında giderek *Homo sapiens*lerin karakteristik iskelet özelliklerini göstermeye başladı; küçük kaş çizgileri, yüksek ve daha yuvarlak kafatasları ve çeneler. Yaşayan insanların DNA incelemeleri **tüm yaşayan insanların ortak atalarının** (Mitokondriyel Havva) 200.000 YÖ civarında Afrika'da yaşadığını ortaya koymaktadır. 160.000 YÖ civarından bir Etiyopya kafatası fosili biçim bakımından neredeyse modern biçime sahiptir. Bu tür, modern insanların bir alt türü olarak tanımlanan *homo sapiens idaltu*dur. İnsanlar Batı Asya'ya 100.000 YÖ'den önce geçmiş, ancak bu bölgede uzun süre kalmamışa benzemektedirler.

250.000 YIL ÖNCE HOMO SAPIENS İLK DEFA ORTAYA ÇIKTI

Dil ve sembol kullanmak gibi yalnızca insanlara özgü davranışların modern insan anatomisinden önce mi sonra mı evrildiği tartışma konusudur. Bir teori bu tür davranışların sadece 74.000 YÖ'den sonra Endonezya'daki **Toba Dağı**nın muazzam patlamasının küresel bir **"volkanik kış"** yaratmasının ardından yaşamsal hale geldiğini öne sürer. DNA analizleri birçok insan grubunun bu zamanda öldüğünü ve bu sert koşullar altında karmaşık modern dil ve sembollerin **kaynakları ve bilgileri paylaşma** imkânı vererek yaşama ve yok olma arasındaki farkı meydana getirdiğini öne sürer. Bununla beraber, kimileri Toba Dağı püskürme etkisinin abartılmış olduğunu, hatta Afrika'daki arkeolojik çalışmaların karmaşık avlanma uygulamaları ve sembolizmin geliştiğini bu olaydan önce ortaya koyduğunu savunur.

Hazırlanmış göbek ve tabaka
Neandertaller ve diğer homininler kullanmak için keskin tabakalar koparmadan önce bir taş göbek hazırladılar. Bu teknoloji Avrupa'da "Musterian" adıyla bilinir.

Modern insanın Avrasya'ya ilk olarak ne zaman yayıldığı açık değildir. Bazı araştırmacılar Arabistan'dan 74.000 YÖ civarında ayrıldıklarını savunur. Diğerleri başlıca göçlerin daha sonraları 50.000 YÖ civarında Batı Asya yoluyla muhtemelen birleşik aletlerin parçasını oluşturan uzun, ince çakmak taşından "hançer" üretimini içeren yeni bir taş alet teknolojisinin geliştirilmesinden sonra olduğunu belirtmektedir.

İNSANLAR AVRUPA VE ASYA'YA HIZLA yayıldı. **Avrupa**'da modern insanlar 40.000 YÖ civarında Türkiye'de ve bundan kısa bir süre sonra Batı Avrupa'da ortaya çıktı. Asya'da **Endonezya** ve Çin'deki *Homo sapiens* fosilleri en azından 42.000 YÖ tarihlidir. **Avustralya**'ya deniz yoluyla geçiş 45.000 YÖ'den önce meydana geldi. Bu tarihler, Asya'daki ilk modern insanların en azından 40.000 yıl öncesine kadar Çin'de varlığını sürdürmüş olan *Homo erectus*la karşılaşmış olabileceğini ortaya koymaktadır. Endonezya'da manzara daha da karmaşıktır. **Flores Adasında** bulunan fosiller 38.000 yıldan daha eski tarihli değildir ve özellikli, son derece küçük biçimli *Homo erectus*'ların veya belki de daha önceki homininlerin soyundan gelenleri temsil etmektedir. Başka bazı bulgular Rusya'daki **Denisova Mağarasından** gelmektedir. Bu mağarada bulunan kemiklerin **DNA analizleri** modern insanlardan ve Neandertallerden çok ayrı, 40.000 YÖ civarına tarihlenen genetik malzemeyi ortaya çıkarmıştır. *Homo sapiens*lerden önce Afrika'dan ayrılan homininlerin soyundan gelen çeşitli küçük grupların bu dönemde *homo sapiens*lerle **beraber Avrasya'da varlığını** sürdürdüğü giderek daha olası görünmektedir.

MODERN İNSANLAR VE NEANDERTALLER

Neandertallerin (sağ) kafatasları anatomik bakımdan modern insanlarınkiyle yaklaşık aynı ölçüdedir. Ancak daha düşük, meyilli alınları ve gözlerinin üzerinde ağır kaş çizgileri oluşturan çift kavisli bir kemik vardır. Yüzlerinin alt kısmı ileri doğru çıkık veya çeneleri yoktur. Tümüyle bakıldığında, Neandertal iskeletleri modern insandan çok daha kaslı yapıda ayrıca fiziksel olarak son derece hareketli olduklarını ve soğuk iklimlere iyi uyum sağladıklarını açığa çıkartmaktadır.

> “ NEANDERTALLER **MAYMUN İNSANLAR DEĞİLDİ... BİZİM KADAR İNSAN**DILAR. FAKAT **İNSANLIĞIN FARKLI BİR CİNSİ**Nİ TEMSİL ETTİLER. ”
>
> **Chris Stringer ve Clive Gamble**, *In Search of the Neanderthals*'tan, 1993

AVRUPA'DA MODERN İNSANLAR en azından 30.000 yıl öncesine kadar yaşamlarını sürdüren Neandertal'lerle çakıştılar. **Neandertallerin ortadan neden ve nasıl kalktıkları** arkeolojide en yoğun olarak tartışılan konulardan biridir. Türler arasında şiddete dayalı etkileşime ilişkin kanıtlar mevcut değildir ve DNA'ların karşılaştırılması giderek gruplar arasında **çiftleşme ortaklarının** değişiminin yapılmış olabileceğini ortaya koymaktadır.

İlk insanların hızla değişen çevresel şartlarda akrabalarını **yiyecek ve hammadde** rekabetinde **geride bırakmış** olmaları mümkündür. O dönemde çevresel şartlar çok istikrarsızdı ve bu nedenle rekabet gücünde küçük bir artış önemli olabiliyordu. Ancak nüfus küçük ve geniş bir alana yayılmıştı ve bu gruplar Avrupa'da 10.000 yıl, Endonezya'da 30.000 yıl kadar birlikte yaşadı. Diğer taraftan, modern insanların dil ve sembol kullanımının imkân

tanıdığı **bilgi ve kaynak değişimiyle**, esnek ve planlı teknolojileri *Homo sapiens*leri iklim şartlarındaki kötüleşmelere Neandertallerden daha dayanıklı hale getirdi.

Diğerleri bu davranış tarzının yalnız modern insana özgü olmadığına inanmaktadır. Homininler Endonezya'daki Flores Adasına 80.000 YÖ'de ulaşmak için **bot ve sal kullanımı**na ihtiyaç duymuş olmalıdır. Bazı geç Neandertal yerleşimleri, bunları bir şey karşılığında almış veya modern insanlardan çalmış olmaları mümkün olsa da normal olarak *Homo sapiens*lerle ilişkilendirilen teknik unsurlar içermektedir.

Günümüzde Neandertallerin yok oluşunun en muhtemel açıklaması, çevresel düzensizliklerin ve artan rekabetin bir birleşimi olarak gözükmektedir.

ANHT. • Neandertal yerleşimi
• Modern insan yerleşimi

Neandertal ve insan alanları
Modern insanlar ve Neandertaller birkaç bin yıl boyunca birlikte var oldu. Yerleşim yerleri gruplar arasındaki etkileşimin kanıtlarını taşımaktadır.

SON BUZUL ÇAĞININ AZAMİ SINIRI

Avrupa iklimleri MÖ 23.000'den sonra sürekli olarak soğudu ve "Son Maksimum Buzul" döneminde (21.000–18.000 YÖ) buzullar Kuzey Avrupa'nın büyük kısmını kapladı. Daha güneyde ise az sayıda ağaç bulunan muazzam çayırlar insan gruplarının soğuk iklimlerde hayatta kalabilmesi için uygun avlanma sahaları sağladı.

AVRUPA VE RUSYA'NIN "GRAVETTİAN" kültürü (28.000-21.000 YÖ) çoğunlukla karmaşık yapıları ve mezarları olan gelişmiş yerleşim yerleriyle tanınmaktadır. Çok miktarda deniz kabuğu mücevheri, yontulmuş kemik ve boynuzuyla da tanınan Gravettian yerleşim yerlerinde ünlü **"Venüs" figürleri** de dahil olmak üzere, bilinen en eski toprak objeler bulunmuştur. Bu figürlerin doğurganlık, dinsel tılsım ya da **buzul çağı ilerledikçe** bölge çapında toplumsal ağlar arasındaki değişim sisteminin bir parçası olarak kullanılmış olabilir.

Venüs heykelciği
Avusturya'daki Willendorf'ta bulunan bu figür hamile veya şişman bir kadını abartılı bir şekilde betimler.

BUZULLARIN EN UZAK MESAFELERE eriştiği Buzul Maksimumu'da kuzeyde ve dağlık alanlarda yaşayan halk **korunaklı bölgelere** –Avrupa'da söz konusu dönemin "solutrean" olarak adlandırıldığı Kuzey İspanya ve Güneybatı Fransa– sığındı. Küresel çapta **birçok grubun nesli muhtemelen tükendi**, fakat daha korunaklı bölgelerde bazı gruplar yaşamlarını sürdürdü. Sert şartlar altında hayatta kalabilmek için avlanmaya çok zaman ve gayret sarf edildi. Silahlar güzelce işlenmiş "yaprak uçlar" adı verilen ok uçlarını içeriyordu. İncelikle yapılmış kemik iğneler dışında fazla bir kanıt olmasa da insanlar muhtemelen kendilerini sıcak tutmak için **işlenmiş kumaşlar** geliştirdi.

Belki daha önemli olan, insanların hayatta kalmakla ölmek arasındaki fark olan **avcılık başarısı**nı garantilemek amacıyla büyük hayvan sürülerinin hareketlerini tahmin etmek ve yollarını kesmek için çok gayret göstermiş olmalarıdır.

AVRUPA'DA İŞLENMİŞ KEMİK, boynuz uçları ve zıpkınlar özellikle ren geyiği olmak üzere büyük hayvan türlerini avlamak için kullanılmış **"Magdalenian"** teknolojilerini niteler. Magdalenian (18.000-12.000 YÖ) güzel sanat objeleri, oymaları ve mağara resimleriyle tanınır. Bunların ne anlama geldiği ve neden üretildikleri hakkında birçok kuram mevcuttur. Birçoğu, avlanan hayvanları canlandırdığından bu resimler avcılık başarısını sağlamak için büyülü vasıtaları temsil etmiş veya farklı hayvanları avlamanın en iyi yollarına ilişkin bilgileri göstermiş olabilir. Yarı-insan yarı-hayvan düşsel yaratıkların resimleri ve bazı mağara sanatlarının erişilmez yerlerde olması resimlerin büyüyle ilgili veya törensel faaliyetlerle ilişkili olabileceğini, şamanlar tarafından dinsel törenler sırasında yapılmış olabileceklerini akla getirmektedir. Diğer taraftan, bu döneme ait arkeolojik yerleşim yerlerinin sayısı, nüfusun arttığını ve zengin ve yerinden sağlanan kaynaklar için rekabetin yoğunlaştığını gösterdiğinden resimler ve sanat objeleri grup kimliklerinin ve bölgelerin tespit edilmesini sağlamış olabilir.

Sıcaklıktaki yükselme Kuzey Avrupa'yı kaplamış olan **buz tabakalarının geri çekilmesi**ne yol açtı ve **gruplar** 14.000-13.000 YÖ civarında Sibirya'nın kuzeyine kadar bu alanlara tekrar **yerleşti**. Bazı gruplar daha ileri giderek Alaska ve Amerikalar'a geçti. Daha doğuda Çin'de ve Japonya'nın Jomon kültüründe topraktan üretilmiş ilk çömlekler 18.000-15.000 YÖ civarında ortaya çıktı.

Altamira mağara resimleri
Bu paleolitik bizon mağara resmi İspanya'da Altamira Mağarasında bulunmuştur.

32.000 YÖ Chauvet **mağara resimleri**, Fransa

28.000 YÖ En erken **Neandertal yerleşim yerleri**

28.000–21.000 YÖ Gravettian kültürü

27.000 YÖ Rusya ovalarında avcı-toplayıcılara ait karmaşık yerleşim merkezleri

21.000 YÖ Solutrea teknolojileri ortaya çıkar

21–18.000 YÖ Son **buzul maksimumu**

18.000 YÖ Magdalenia teknolojileri ortaya çıkar

18.000 YÖ Tartışmalı *Homo floresien* örneği **"hobbit"**'in tarihi

17.000 YÖ Fransa'nın **Combe Sauniere** bölgesinden bilinen ilk mızrak atıcısı veya atlatl

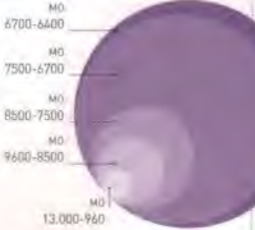
16–15.000 YÖ Kuzey Avrupa'nın kötü iklim koşulları nedeniyle **terkedilen bölgelerine** tekrar yerleşimin başlaması

17.000 YÖ Lascaux mağara resimleri, Fransa

15.000 YÖ Monte Verde, Şili'de çelişki yaratan erken tarihli Güney Amerikalı yerleşim alanı

14.000 YÖ Evcilleştirilmiş ilk **köpek**

Megalitik (büyük taş) mimarisi Neolitik Avrupa'da anıtsal mezarların yapımı için kullanıldı. MÖ 3300 civarındaki gelişmeler Kuzey İngiltere'deki Castlerigg'de bulunan bu örnekte olduğu gibi taş dairelerin inşa edilmesini içerdi.

Nüfus yoğunluğu
Batı Asya'daki nüfus MÖ 13.000'den 6400 tarihine kadar hızla arttı.

HIZLA YÜKSELEN ISI, MÖ 12.700 ve 10.800 arasında **kuzey buz tabakalarını erittiğinde** deniz düzeyleri küresel ölçekte yükseldi, göller oluştu, yağmurlar arttı ve bu durum **ormanları ve çayırları geliştirerek** avcı-toplayıcı toplulukları için yeni fırsatlar yarattı. Yükselen deniz düzeylerinin su altında bıraktığı kıyı bölgeleri ile göl ve nehirler **zengin su ürünleri kaynağı**ydı. Çayırlar kalabalık hayvan sürülerini besledi, ormanların kenarları bol bitkisel gıda ve av hayvanı sağladı. Avcı-toplayıcıların çoğunluğu farklı bölgelerin kaynaklarından yararlanmak için mevsimsel olarak yer değiştirdi. İnsanlar ancak ırmak kenarları gibi özellikle tercih edilen alanlarda tüm yıl boyunca geçimlerini sağlayabildi. Böyle bir bölge soğuk Humboldt akıntısının çok zengin balık avlanma sahaları sağladığı Peru ve Şili sahilleridir.

Yerleşik topluluklar MÖ 7000'den itibaren dünyanın ilk mumyalarını yapan **Chinchorro** dahil olmak üzere bu bölgede yaşadı. Uygun koşullara sahip bir başka alan Batı Asya'ydı. Burada bitki örtüsü **depolanabilen** ve ceylan gibi diğer vahşi gıdalarla desteklendiği takdirde yıl boyunca toplulukları besleyen **vahşi buğdaygilleri** içerirdi. MÖ 10.800'den 9.600'e kadar süren kurak ve soğuk bir dönem vahşi buğdaygillerin temininde hızlı bir düşüşe yol açtı. Bu, bazı Batı Asya köylülerinin buğday ekerek tarıma geçmelerini teşvik etti.

Tarım yerel kaynakları kullanarak dünyanın birçok bölümünde farklı zamanlarda başladı. Evcilleştirilen bitki ve hayvanlar komşu gruplar arasındaki ticaret yoluyla ve tarım topluluklarının yeni alanlara yerleşmesiyle yayıldı. Tarım bir buluş değildi; avcı-toplayıcıların, bağımlı oldukları bitki ve hayvanlar hakkında derin bilgileri vardı ve genellikle **verimliliği artırmak** için faaliyette bulundular. Dolayısıyla çiftçilik, çoğu zaman işi ve riskleri çoğaltma karşılığında yerel verimliliği artıran, insanların yaptığı bir tercihti. Çiftçilik yapmak için nedenlerinin yerleşik bir köyde kalma sürelerini daha uzun tutmak, törenler için fazladan yiyecek sağlamak, artan bir nüfusu beslemek ve tercih edilen veya azalan gıda maddelerini artırmak olması mümkündür.

Erken tarımın başlıca ürünü **hububattı**. Buğday ve arpa Batı Asya'da ekilmeye uygun hale getirilerek Kuzey Afrika'ya Avrupa'ya ve Orta ve Güney Asya'ya yayıldı. Broomcorn ve foxtail darısı Sarı Irmak Vadisinde ve pirinç Çin'deki Yangzi Vadisinde ekilmeye başlanarak Doğu ve Güneybatı Asya'ya yayıldı. Afrika'da diğer darı ve Afrika pirinci MÖ 3000'den sonra ekilmeye başlandı. Amerikalar'da mısır ana hububattı. Ancak, MÖ 6000'den itibaren ekilse de mısırın daimi yerleşik köyleri besleyebilmesi MÖ 2000 yılından önce mümkün olmadı. **Bakliyat ve sebzeler** hububatla birlikte dünyanın birçok yöresinde ekildi.

Manyok ve yam gibi **kökler** ve **ağaç ürünleri** erken bir tarihte Yeni Gine yaylalarında ve Orta ve Güney Amerika'dan başlayarak nemli tropikal bölgelerde yetiştirildi.

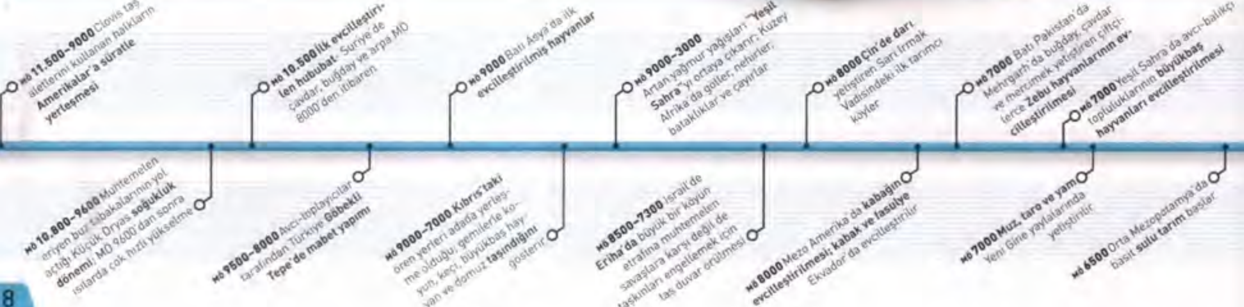
Evcil koyun, keçi, domuz ve büyükbaş hayvanlar Avrasya ve Afrika'da başlangıçta yalnız etleri için beslendi. Ancak Amerikalar'da yalnızca And Bölgesi evcilleştirmek için lama, alpaka, ginepig gibi uygun hayvanlara sahipti. **Kanatlılar** ve özellikle tavuk, ördek ve hindiler eski ve yeni dünya çiftçileri tarafından beslendi. MÖ 5000 civarında büyükbaş hayvan,

Lepinski Vir "balık tanrı"
Sırbistan'ın Tuna bölgesinde bol balık bulunması yerleşik avcı-toplayıcı köyünün geçinmesini sağladı. Köyün sakinleri muhtemelen tanrıları temsil eden oyma balık-insan heykelleri yaptılar.

Star Carr geyik başlığı
İngiltere'de bir avcı-toplayıcı yerleşim yerinde bulunan bu kafatası başlığın, avlanma törenlerinde kullanılmış olması mümkündür.

koyun ve keçi eti yanında **sütü için beslendi**, büyükbaş hayvanlar ayrıca insanların geniş alanları ekmesine imkân sağlayan **sabanları** çekmek için kullanıldı. **Yün veren koyunlar** Batı Asya'da 4. bin yılda beslendi ve hızla Avrupa ve Orta Asya'ya yayıldı. Lama ve eşek gibi taşıma hayvanları uzun mesafelere eşya taşıma imkânı sağladı.

Tarım toplayıcılıktan daha verimliydi ve **daha büyük toplulukları** besleyebildi. Yerleşik hayat da nüfus büyümesini teşvik etti. Batı Asya'daki birçok erken çiftçi köyü kayda değer büyüklüklere erişti. Bunlardan en dikkat çekici olanı Türkiye'deki MÖ 7400-6200 yılları arasında yaşanılan ve 8.000 kadar bir nüfusu barındıran **Çatalhöyük**'tü. Sıkışık düzendeki evlere çatıdan merdivenle inilirdi ve bu evler resimlerle ve şekil verilmiş hayvan başlarıyla süslüydü.

Çiftçiler MÖ 7000'den sonra Türkiye'den Güneybatı ve Orta Avrupa'ya **yayılırken** Akdeniz avcı-toplayıcıları dışardan gelen Batı Asya ürünlerini ve hayvanlarını kullanarak git gide tarıma yöneldiler. Avrupa'nın büyük kısmı MÖ 3500'e gelindiğinde tarıma geçmişti.

> **NEOLİTİK, TOPLAYICILIKTAN ÇİFTÇİLİĞE**, KAYNAKLAR ÜZERİNDE **DAHA SIKI EKONOMİK KONTROL** SAĞLAMA HİKÂYESİNİN BİR AŞAMASIYDI.
>
> **Clive Gamble**, *Origins and Revolutions; human identity in earliest prehistory*'den, 2007

Daha çok toprak höyüklerde, geniş bir çeşitlilikle inşa edilen taş odalı **Megalitler** Batı ve Kuzey Avrupa'da MÖ 5. bin yıldan itibaren yapıldı. Höyüklerden çoğu bir dizi insanın kemiklerini sakladı.

Yerli (doğal olarak saf) **bakır ve altın** Batı Asya'da MÖ 8000'den önce soğuk işçilikle küçük eşyalara dönüştürülüyordu. MÖ 7000 civarında **maden filizleri** bu bölgede **eritilerek** metal üretildi ve MÖ 6000 civarında bakır ve kurşun dökümü de yapıldı. Metaller başlangıçta itibar ve statüyü artıran küçük şahsi eşyaların yapımı için kullanıldı. Ancak daha sonra bakır **alet** yapımında kullanılmaya başlandı ve MÖ 4200 itibariyle arsenik içeren bakır filizleri daha sert metaller üretmek için özellikle seçildi. Kurşunun eklenmesi daha sert bir alaşım olan ve Batı Asya'da MÖ 3200'de kullanılan bronzu ortaya çıkardı.

Su kontrolü teknikleri Batı Asya çiftçilerine tarımın bütünüyle sulamaya dayandığı, ancak son derece verimli Güney **Mezopotamya ovalarına** yerleşme imkânı verdi. MÖ 4.bin yılda bu bölge yoğun bir nüfusa sahipti ve köyler zanaatkârların yardımıyla **kasabalara** dönüşüyordu. Genellikle uzak kaynaklardan gelen maden filizleri için büyüyen bir talep vardı. Mısır'dan Batı Asya vasıtasıyla Güney Asya'nın dağlık bölgelerine uzanan, yol boyunca malların kaynaklarını elinde bulunduran köylerin bulunduğu bir **ticaret ağı** gelişti. **Sümer toprakları** (Güney Mezopotamya) bu gelişmenin en ön sıralarındaydı. Ancak toplumsal, dini, ekonomik ve siyasi karmaşıklık **Elam**'da (Güneybatı İran) ve **Mısır**'da da belirmekteydi. Tüm bu bölgeler MÖ 3000'den önce ekonomik alışverişlerini ve mülk sahipliğini kaydettikleri kendi **yazı sistemlerini** geliştirdiler. Bilinen en eski resim yazısı MÖ 3300 civarında Sümer'de, çok büyük ve karmaşık bir yerleşim olan ve **dünyanın ilk şehri** unvanını hak eden Uruk'dan gelmektedir.

Tarımın yayılması
İnsanlar dünya ölçeğinde farklı zamanlarda ve farklı alanlarda birbirinden bağımsız olarak bitki dikmeye ve hayvan beslemeye başladılar.

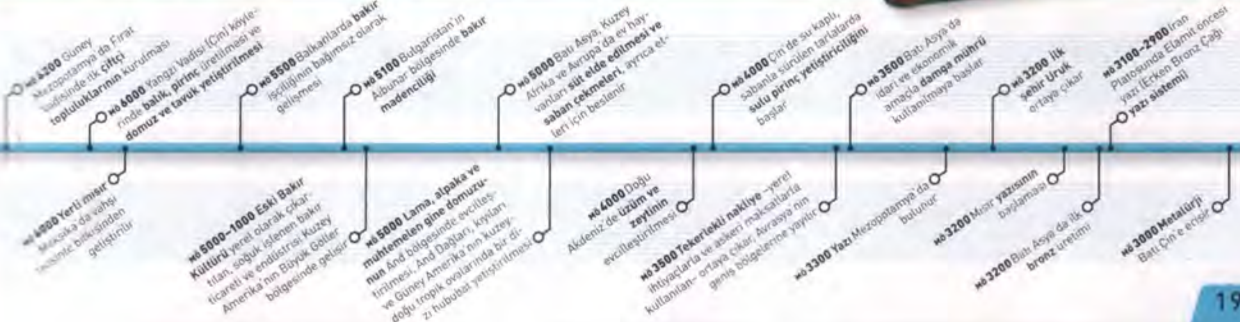
CHINCHORRO MUMYALARI

En eski mumyalar Mısır'dan değil kurak bir bölge olan kuzey Şili'nin sahil bölgelerinde MÖ 7000'den itibaren yapıldı. MÖ 5000'den sonra Chinchorro yapay mumyalama yapmaya başladı. Bu yöntemde önce eti ayırdılar. Sonra iskeleti bir araya getirip güçlendirdiler, deriyi bitkisel malzemeyle doldurup çamurla kapladılar ve siyah manganez veya kırmızı toprak boyasıyla boyadılar. Mumyalama işlemine seçilmiş bazı kişiler, özellikle çocuklar tabi tutuldu.

Bakır balta başları
Altın ve bakır işlenen ilk metallerdi. Avrupa'da MÖ 2500 civarında yaygınlaştılar.

Renkli, geometrik desen

Mineraller yüz hatlarını tanımlamaktadır.

Kalın alçıya giydirilmiş kamış çerçeve

İp deliği

Geometrik, soyut desen

İnce ayrıntılı oyma işi

Çömlek Parçası
MÖ 4000 • ROMANYA
Farklı kültürler objeleri süsledikleri kendilerine özgü yollar vasıtasıyla tanımlanabilir. Bu çömlek kırığı Cucuteni-Tripolye kültürünün tipik bir örneğidir.

Kadın Figürü
MÖ 6750–6500 • ÜRDÜN
Ain Ghazal'de bulunan, ataları veya tanrıları temsil eden bu büyük heykel Yakındoğu'daki yerleşim yerlerinden çıkarılan birçok heykelden biridir.

Kil taşı levha
MÖ 4000 • PORTEKİZ
Alentejo'da bulunan bu örnekte olduğu gibi Neolitik oyma levhaların neyi simgeledikleri açık değildir. Ancak ölüyle birlikte gömülmek için yapılmışa benzemektedirler.

Oymalı kemik
MÖ 13.000–8000 • FRANSA
Paleolitik sanatçılar çok defa Laugerie-Basse'tan bu avlanan bizon sahnesinde olduğu gibi hayvan tasvirlerini oyma ve boyama yoluyla resimlemişlerdir.

TARİHÖNCESİ İNSANLAR

İLK İNSANLAR ALETLERİNİ, SİLAHLARINI VE SÜSLERİNİ YAPMAKTA KULLANDIKLARI HAMMADDELERLE TANIMLANIRLAR

Tarihöncesi dönem geleneksel olarak Taş, Bronz ve Demir çağlarına ayrılır. Ancak odun, deri ve bitki lifleri gibi diğer birçok hammadde de erken teknolojilerde kullanılmıştır. Bunların çok az örneği günümüze erişmiştir.

Yaşamı sürdürme ve geçinmeye işlevsel olarak yardım etmenin dışında tarihöncesi insanlar tarafından yapılan objeler toplumsal yaşamlarında da önem taşımıştır. Farklı gruplar objelerin üretim ve süslemesinde kendi yollarını geliştirmiş ve ayrıcı desenler kimlik kartları veya statü simgeleri olabilmiştir. Ticaret ve objelerin değişimi bireylerin ve grupların toplumsal ilişki ve hiyerarşi kurmalarındaki yaşamsal diğer bir yoldur.

Oldowa aleti
MYÖ 2.6–1.7 • AFRİKA
En erken taş aletler basit, sert bir "çekiç taş"la vurularak yapılan keskin kenarlı yassı taşlardı.

Bıçak ve göbek
MÖ 100.000 VE SONRASI • YAYGIN
Erken modern insanlar tahta veya boynuz tutma yerlerine yerleştirilen veya elde tutulan, çok farklı amaçlar için alet olarak kullanılan tek tip, dar biçimli bıçaklar üretti.

Çakmak taşından yapılma el baltası
MÖ 200.000 • BİRLEŞİK KRALLIK
Swanscombe bölgesinden bulunan resimdekine benzer el baltaları ustalıkla yapıldı ve ağaç işçiliği ve hayvan kesme dahil geniş bir faaliyet alanında kullanıldı.

Boynuzdan kesme vurma bölümü

Deri veya tendon bağ

Ağaç kola takılı çakmak taşından baş kısmı

Aslına uygun yapılmış ağaç sap

Keser başlı kazma aletleri
MÖ 11.660–4000 • AVRUPA
Bu mesolitik keserler yenilebilir kökleri çıkarmak veya son Buz Çağının sona ermesinden sonra tüm Avrupa'ya yayılan ormanlarda odun kesmek için kullanıldı.

Boynuzdan yapılan tırtıklı baş kısmı

Boynuz mızrak
MÖ 8000 • İNGİLTERE
Bu mızrak başı buzul çağı sonunda deniz düzeylerinin yükselmesiyle temel bir besin kaynağı haline gelen balıkları avlamak için uzun bir sırığa eklenmiştir.

Oyma mızrak atıcısı
MÖ 10.500 • FRANSA
Montastruc'tan bu örnekteki gibi mızrak atıcılar çok zaman hayvan biçimlerinde oyulmuştur. Buradaki örnek, geyik boynuzundan yapılma, tüylü bir mamutu temsil etmektedir. Bu aletler avcıların mızrağı daha ileriye ve daha güçlü fırlatmalarına imkân sağladı.

Lespugue Venüs'ü
MÖ 24.000-22.000 • FRANSA
Pirene Dağlarındaki Lespugue'de bulunan fildişi kadın figürü hamile veya şişman kadınları ya da abartılı kadın hatlarını yansıtan çok sayıda "Venüs" kadın figüründen biridir.

Kil gömme kabı
MÖ 4000 • YAKIN DOĞU
Bir kalkolitik ("bronz çağı") defin pratiği ölüyü çürümesi için dışarıda bırakıp daha sonra kemikleri toplayarak bunun gibi kil kaplara yerleştirmek şeklindeydi.

Mumyalanmış kafa
MÖ 7000-3000 • PERU
Vücut çok kuru iklimlerde mumyalanabilir. En erken mumyalardan bazıları Peru çöllerinde bulundu.

Tarım aletleri
MÖ 9500-MS 1834 • YAYGIN
Önce vahşi, daha sonra evcilleştirilmiş buğdaygiller birçok yerde motorlu hasat aletlerinin geliştirilmesiyle saf dışı bırakılana kadar bunun gibi oraklar vasıtasıyla toplandı.

Altın mücevher
MÖ 4700-4200 • BULGARİSTAN
Bulgaristan'daki Varna kenti mezarlığında birçoğu elit sınıf erkekleriyle birlikte gömülmüş 3.000 parçadan fazla en erken altın mücevherlerden bazıları bulunmuştur.

Neolitik mühür
MÖ 7500-5700 • ANADOLU
Çatalhöyük yerleşiminden bunun gibi mühürler Neolitik çağda süslü desenleri deri veya kumaşa basmak için kullanıldı.

Kumaş yapma aletleri
MÖ 6500 • KÖKENİ BİLİNMİYOR
Orta neolitik çağdan itibaren dokumacılık yaygınlaştı. Tezgâh ağırlıkları yatay ipleri gergin tuttu; kemik mekikler dikey iplikleri içeri ve dışarı dokumak için kullanıldı.

2

İLK UYGARLIKLAR

MÖ 3000–700

Bu dönem karmaşık uygarlıkların ortaya çıkmasına tanıklık etti. Topluluklar büyüdü; Mısır, Hindistan, Batı Asya ve Çin'in bereketli vadilerinde ticaret gelişti. Avrupa ile Orta ve Güney Amerika da bu dönemde gelişme gösterdi.

Batı Britanya'daki Stonehenge MÖ 3100 civarından itibaren törensel bir mekândı. İlk başta toprak duvar ve tahta sırıklardan yapılmış daire yerini daha sonra burada görülen taştan yapılmış bir dış daireye bıraktı.

MÖ DÖRDÜNCÜ BİN YILIN SON yarısında dünyanın ilk uygarlıkları önce Batı Asya'da daha sonra Kuzey Afrika ve Güney Asya'da yükseldi. Uygarlık MÖ ikinci bin yıl başlangıcında Çin'de de belirdi. MÖ 3000 civarında **dünyanın ilk yerleşik kültürü Güney Mezopotamya**'da, şimdi Irak olarak adlandırılan bölgede gelişmeye başlamıştı. Aşağı Fırat Nehri ovaları MÖ 6200 civarından itibaren sulama sistemlerinin gelişmesiyle birlikte tarıma açıldı. Yunanca "Mezopotamya" sözcüğü "nehirler arasındaki ülke" anlamına gelmektedir. MÖ 3500 itibariyle tarım toplulukları kasabalara ve daha sonra Ur, Uruk ve Eridu gibi şehirlere dönüşmeye başlamıştı. İzleyen 300 yıl boyunca her şehir, çevresindeki bölgeye hâkim hale geldi ve Güney Mezopotamya'da Sümer olarak adlandırılan ülkede bir şehir devletleri grubu şekillendi.

Metal işlemeciliği MÖ 6000 civarında Mezopotamya'da başlamıştı. MÖ 3200 civarında Sümer demircileri **bronz üretimine** başladı. Saban MÖ 5000, tekerlekli yük arabaları MÖ 3500 civarından itibaren kullanılmaya başlandı ve bu ilerlemeler tarımı daha üretken hale getirdi. Bunun sonucunda ortaya çıkan üretim fazlası bazı insanları tarım hayatından bağımsızlaştırdı ve rahiplik, el sanatları, ticaret ve yönetim gibi **mesleklerde uzmanlaşmalarına** olanak sağladı. Lugal olarak bilinen kralların başkanlığındaki, **dünyanın sınıflı ilk toplumu** gelişti. **Mısır**'da dünyanın **en karmaşık eski uygarlıkları** Nil Nehri kıyılarında MÖ 3100'den itibaren şekilleniyordu. Yıllık taşkınlar Nil Nehrinin kıyılarına siyah bir alüvyon yayarak ekilmeye uygun dar bir sel ovası şeridi oluşturdu. Mısır tarımı sonbaharda, taşkın çekildiğinde başladı ve çiftçiler bereketli toprakta buğday, çavdar, fasulye ve mercimek ektiler. Dördüncü bin yılın sonunda tarım toplulukları iki krallık haline dönüşmüştü; bunlar güneydeki **Yukarı Mısır** ve kuzeydeki **Aşağı Mısır** krallıklarıydı. **Kral Narmer** MÖ 3100 civarında bu iki krallığı birleştirdi. Tarihçiler **Menes**'in Narmer'in halefi veya Narmer'in farklı bir ismi olup olmadığı konusunda emin değillerse de Narmer'den sonra krallığa Menes geldi. Menes'in Memfis'teki Mısır başkentini ve ilk Mısır hanedanını kurduğuna inanılır.

Mezopotamya'da olduğu gibi, etkin tarım üretimi, **sanat, zanaat, mühendislik** ve **erken tıp** alanlarının gelişmesine imkân vererek refahı ve uzmanlaşmayı ortaya çıkardı.

Erken Hanedan Döneminde (y. MÖ 3100–2686) **hiyeroglif** yazısı, karmaşık bir **din** (ölümden sonra yaşama inanç dahil) ve **mumyalama** yoluyla ölünün muhafaza edilmesi gibi Mısır kültürünün birçok belirgin özelliği ortaya çıkmıştı. Yarı kutsal bir statüye sahip kralın başında olduğu karmaşık bir toplum hiyerarşisi gelişti. Daha sonraları **Firavun** olarak bilinen Mısır kralları bir başbakan veya vezir, bölgesel valiler (nomark) ve rahipler, vergi toplayıcıları ve kâtipler gibi küçük memurlardan oluşan muazzam bir kadronun yardımıyla hüküm sürdü.

Çin'de uygarlık zengin küllü toprağın verimli kıldığı Huang He (Sarı Irmak) gibi doğu nehirlerinin vadilerinde gelişti. MÖ 8000 gibi erken bir tarihte, Henan vilayetindeki Yangshao civarında darı ekilmekteydi.

MÖ 2400 civarında komşu Dawenkou kültürü Shandong vilayetinin **Longshan kültürünü** geliştirdi. Longshan çiftçileri sulama sistemlerini geliştirdikten sonra pirinç tarımına başladı.

Diğer erken uygarlıklardaki gibi tarımın başarısı toplumların kapsamlı gelişmesine imkân tanıdı. Çinli zanaatkârlar MÖ 3000 civarında **bronz aletler**, MÖ 2700 civarında yeşim kaplar yapıyordu ve **ipek dokumacılığı** MÖ 3500'den itibaren başlamıştı.

Bronz Çağı Batı Asya'da MÖ 3000'de ve muhtemelen çok daha önceleri kendisini göstermişti. Avrupa'da ise Bronzçağının ayrı bir şekilde, MÖ 2500 civarında merkezi Avrupa'daki Karpat Dağlarında bulunan demir kaynaklarının kullanılmasıyla geliştiği görülmektedir. Bu dönem ayrıca MÖ 2500 civarında yakınındaki Kiklat Adalarıyla ve geniş Akdeniz Bölgesiyle ticaret bağları olan **Minos Uygarlığının** Yunan adası Girit'te başlangıcına da tanıklık etti. Batı Avrupa'da daha önceki megalitik mezar yapımı geleneği, astronomi gözlemi konusunda artan ilgiyle astronomi özellikleri taşıyan taş daireler, taş diziler ve ayakta duran taşlar dikilmesi şeklinde yeni bir **megalitik geleneği** ortaya çıkarttı. Bunlara İrlanda'daki Newgrange, İngiltere'deki Stonehenge ve Fransa'daki Carnac dahildir.

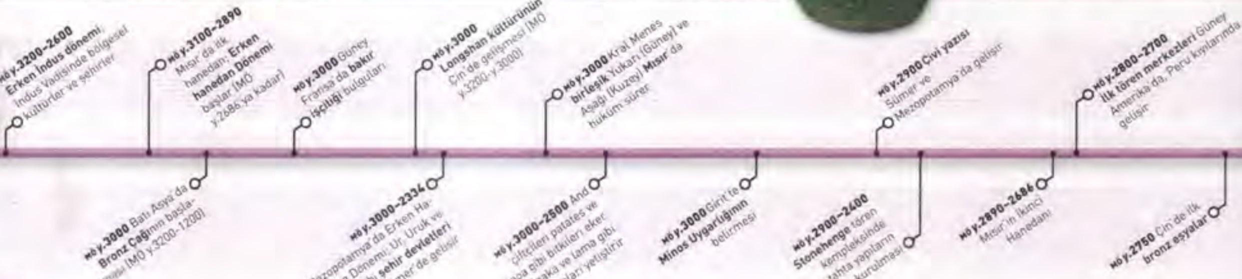
50 BİN
URUK ŞEHRİNİN
NÜFUSU MÖ *y.* 2800

Mezopotamya'nın eski şehirleri
Güney Mezopotamya'daki Sümer, MÖ 2900 civarında tarım alanındaki başarının karmaşık bir toplumun kurulması sonucunu yarattığı dünyanın ilk kentsel uygarlığıydı.

ANAHTAR
Erken hanedanlık şehir devletlerinin genişliği
Eski kıyı çizgisi

Narmer Paleti
Bu yeşil silttaşından yontma parça, Yukarı Mısır'ın efsanevi kralı Narmer'in düşmanları karşısında kazandığı zaferi kayıt altına alır.

Giza'daki üç piramit firavunlar Khufu, Khafre ve Menkaure için MÖ 2575 ve 2465 arasında inşa edilmiştir. Piramitler kral Khafre'nin yüz hatlarını taşıdığı düşünülen Sfenks heykeli tarafından korunmaktadırlar.

2.3 MİLYON
BÜYÜK GİZA **PİRAMİDİNİ** İNŞA ETMEK İÇİN KULLANILAN **TAŞ** SAYISI

Ur sancağı
Kutuya benzeyen bu objenin bir yüzünde savaş, diğer yüzünde (resimde görülen) barış zamanı sahnesi vardır.

GÜNEY MEZOPOTAMYA, aralarında en önemlileri Ur, Uruk, Nippur ve Kiş olmak üzere 40'tan fazla şehir devletinin oluşturduğu karmaşık bir birleşimdi. **Ticaret** nehirler ve kanallar ağını kullanarak büyüdü. Anadolu (günümüz Türkiye'si), İran ve Afganistan'la tahıl, mineraller, ağaç ve çömlek ticareti yapıldı. **Sümer** nüfusu **ağırlıklı olarak şehirli** olduğundan benzersiz bir özellikteydi. Ur, Uruk ve diğer merkezlerde insanlar bir araya kümelenmiş kerpiç evlerde yaşadı. Şehrin merkezinde basamaklı bir tapınak olan **ziggurat** kulesi dini törenlerin odağıydı ve tahıl tapınak bölgesindeki depolarda saklandı. MÖ 2500'den itibaren bazı Ur yurttaşları **Ur Sancağı** gibi hazineleriyle birlikte **mezarlara** gömüldü. Bu girift yan panellerin amacı gizemini hâlâ korur. Bunların bir lirin gövdesine ait olması mümkündür.

Çivi yazısı tablet
Çivi yazısında düzenli olarak kullanılan işaretlerin sayısı zaman içinde büyük ölçüde azaldı.

Ekonomik ve idari kayıtları tutma ihtiyacı **Sümer**'de **ilk resim yazısını** gelişmesine (MÖ 3300) yol açtı. Resim yazıları (bir kelimeyi veya cümleyi temsil eden yazılar) MÖ 2900 civarında kâtiplerin keskinleştirilmiş kamışları, yumuşak kile bastırarak köşeli izler bıraktıkları bir yazı çeşidi olan **çivi yazısına** dönüşmüştü. Güney Mezopotamya'nın nüfusu yoğunlaştı ve bu da doğal kaynaklar üzerinde bir baskı yarattı. Bu durum toprak ve su konusunda **çatışmalara** yol açtı ve şehirler arasında ittifaklar yapılıp bozuldu. **Amerikalar'da uygarlığın** ilk izleri Peru ve And Dağları boyunca MÖ 2800'de ortaya çıktı. **And çiftçileri** patates ve kinoa hububatı yetiştirdi, lama ve alpaka besledi. İç kısımlardaki şehirler kerpiç tapınak platformların etrafına inşa edilmiş törensel merkezler haline gelirken kıyılarda balıkçı toplulukları mevcuttu. İstisnai bir örnek olarak Lima'dan 200 km uzakta ve MÖ2600'den kalan **Caral** gösterilebilir. Bir diğeri olan **Aspero**, üstünde tapınaklar olan altı platform tepeciğine sahipti. Bölgede pamuk yetiştirildi ve MÖ 2700'den itibaren darı ekildi.

İndus Vadisi Uygarlığı Güney Asya'da dördüncü bin yılda **taşkın denetimi teknolojisinin** gelişmesiyle belirmeye başladı. MÖ 2600'den itibaren İndus Ovası düzinelerce şehir ve kasaba içeriyordu. Bunlardan İndus Nehri üzerindeki **Mohenjo-daro** ve kuzeydoğusundaki **Harappa** sırasıyla 100.000 ve 60.000'lik nüfuslarıyla önde geliyordu.

Mısır'da Kral Snakht MÖ 2686'da tahta geçti. Bu olay hem Üçüncü Hanedanın hem de güçlü, merkezi hükümdarlık ve **piramit yapım** çağı olan **Eski Krallık** döneminin başlangıcı oldu. Bu muhteşem anıtlar **kraliyet mezarları** olarak inşa edildi. Erken hanedan zamanlarında krallar mastaba (oda) adı verilen dikdörtgen kerpiç platformların altına gömülmüştü. MÖ 2650'den itibaren ilk piramit olan **Sakkara basamaklı piramidi** Kral Djoser için inşa edildi. Mimar İmhotep tarafından tasarlanan piramit biri diğerinin üstüne binen altı taş mastaba'yı andırmaktaydı.

Düz kenarlı piramitler bir süre sonra ortaya çıktı. Bunların en büyükleri Giza'daki **üç piramit**ti. Bu inanılmaz mühendislik şöleni bir zamanlar düşünüldüğü gibi köleler tarafından değil, tam gün çalışan ustalar ve taşçılar ile bunlara Nil taşkınları sırasında bir tür milli görev icra edermişcesine yardım eden köylülerce yapıldı. Muazzam taş blokları (aşağıdaki taşlar 6-10 ton, yukarıdakiler 1-2 ton) taş ocaklarında kesildi, inşaat yerine kızaklar kullanılarak çekildi ve daha sonra inşaat ilerledikçe yükselen rampalara çıkartıldı.

MÖ y. 2686–2613 Mısır'ın Üçüncü Hanedanı kral Sanakht'la başlar

MÖ y. 2686 Güçlü **krallar dönemi** olan Eski Krallık dönemi Mısır'da başlar (MÖ y. 2181'e kadar sürer)

MÖ y. 2667–2650 Mısır, Sakkara'da kral Djoser için **Step piramidinin** inşa edilmesi (MÖ y. 2667-2648)

MÖ y. 2613–2494 Mısır'da Dördüncü Hanedan, **piramit yaptıran firavunlar** Khufu, Khafre ve Menkaure'yi kapsar

MÖ y. 2600 Ur hükümdarları kraliyet mezarlarına gömülür, efsanelere göre, Kral Gılgamış ve Uruk'un Sümer'de saltanatları

MÖ y. 2600 Karal gibi tören merkezleri **Peru**'da inşa edilir

MÖ y. 2600 İndus Vadisinde saban kullanılır

MÖ y. 2589 Mısır'ın **Giza** bölgesinde **üç piramidin** inşaatının başlaması

MÖ y. 2500 Britanya'da Stonehenge'nin **dış dairesi taş** kullanılarak yapılır

MÖ y. 2500 Polonya'da bulunan ilk bronz eşyaların gösterdiği gibi **Bronz Çağı Avrupa'da başlar.**

MÖ 2500–2350

Bu harap Mohenjo-daro Kalesi çeşitli binalardan oluşuyordu. İndus Nehrinin taşmalarına karşı korunmak için bir platform üstüne inşa edilmişti.

MÖ 3. BİN YILIN İKİNCİ YARISINDA uygarlıklar Batı Asya, Mısır ve Güney Asya'da gelişmeye devam etti ve karmaşık şehirler Çin, Avrupa ve Güney Amerika'da belirmeye başladı.

Güney Asya'da **İndus Uygarlığı** (bkz. MÖ 2700-2500) olgun biçimine MÖ 2500 civarında ulaştı ve bu dönemde doğudan batıya 1700 kilometre, kuzeyden güneye 1300 kilometreye uzandı. Bölgenin refahı çiftçilik, madencilik, sanatlar ve ticarete dayalıydı. Mohenjo-daro, Harappa ve Dholovira şehirlerini içeren 100'den fazla ören yeri kazılmıştır.

Mohenjo-daro ve **Harappa** ızgara sistemiyle kurulmuş **planlı şehirler**di. Her bir şehir tuğla duvarlarla korundu ve "aşağı şehirdeki" kamu binalarıyla bir veya iki katlı **şehir evlerine** bakan bir **kale**nin nezareti altında bulundu. Yerleşim yerleri çömlekçilik, tespih yapımı ve metal işçiliği gibi sanayilere göre bölünmüştü.

İndus şehirleri ve kasabaları kapalı kuyuları ve örtülü kanalizasyonlarıyla eski dünyadaki en **gelişmiş drenaj** sistemine sahipti. Tuvalet atıkları caddelerin altından akan kanallara boşaltıldı. Bu şehir merkezleri ayrıca geniş **ticaret ağları**yla birbirine bağlanmıştı. Tüccarlar vadilerden çevre bölgelere metal cevherleri, değerli taşlar ve kereste karşılığında zanaat ürünleri temin etti. Uzun mesafeli ticaret yolları Mezopotamya ve Afganistan'a kadar erişti.

MÖ 2500 civarında yüzlerce işaretlik **İndus yazısı** mühürlerde ve çömleklerde belirmişti. Bu yazıyı çözme çabaları başarısız olmuştur; dolayısıyla bu kültürün birçok yönü gizemli kalmaktadır.

Batı Asya'da **Mezopotamya** (bkz. MÖ 2700-2500) yulaf, bakliyat ve hurma yetiştirilen çevredeki tarım topraklarını kontrol eden küçük, ancak **güçlü şehir devletlerinin** yamalı bohçası şeklinde kaldı. Batıya doğru gidildiğinde şehir devletleri Suriye ve Levant'ta gelişiyordu. Mezopotamya kasabalarını birleştiren bir **ticaret ağı**, devletler arasında işbirliğini akla getirmektedir. Ancak sık sık **savaş** da çıkmaktaydı.

İndus Uygarlığı

Arkeolojik kazılar İndus Uygarlığının Mezopotamya ve Mısır'in toplam yüzölçümünden daha büyük bir alanı kapsadığını göstermektedir.

ANAHTAR
- Kentsel uygarlık bölgesi
- Kentsel merkezler
- Günümüzde sahil şeridi

İran Platosu · Himalayalar · Zagros Dağları · İran Körfezi · Arap Denizi · Mohenjo-daro · Dholavira · Sutkagen-dor · Nausharo

Tarım yaşamı

Mohenjo-daro'da bulunan ve MÖ y. 2500-1900'lere tarihlenen kilden bu öküz arabası modeli İndus Uygarlığındaki tarımsal yaşama dair bilgi verir.

Tek parça araba tekeri

MÖ 2350–2200

İngiltere, Wiltshire bölgesindeki Silbury Hill Avrupa'da insan tarafından yapılmış en bü... tebeşir taşı tepeciktir. Bu tepeciklerin muhtemelen toplumsal veya kültürel bir işlevi v...

MEZOPOTAMYA'DA MÖ 2334 CİVARINDA YENİ BİR GÜÇ YÜKSELDİ. Kuzeydeki **Akat** bölgesinden **kral Sargon** (MÖ y. 2334–2215) Ummalı Lugalzagesi'yi yenerek Sümer'in hükümdarı oldu. Sargon daha sonra Levant, Suriye ve Anadolu'ya yaptığı sık seferler vasıtasıyla dünyanın ilk imparatorluğu olan ve Doğu Akdeniz'den Körfez'e uzanan Akat İmparatorluğunu meydana getirdi. Sargon'un serüvenleri çeşitli belgelerde kayıtlıdır. Adı **"meşru kral"** anlamına gelmekte, bu da bazı bilim adamlarına iktidarı zorla ele geçirdiğini düşündürtmektedir. Sargon imparatorluğunun resmi dili olan Sümercenin yerini alan bir Sami dili olan Akatça konuşuyordu.

> **“** ONUN HÜKÜMDARLIĞINDA **TÜM ÜLKELER** ÇAYIRLARINDA MEMNUN YATTI VE **ÜLKE BAYRAM ETTİ. ”**
>
> **Lugalzagesi**, Sümer kralı, Sargon tarafından MÖ 2316 civarından mağlup edildi.

Akat yönetimi haraç ve vergi toplayan bölgesel valiler tarafından yürütüldü. **İmparatorluğun güçsüzlüğü** savunulabilecek sınırların eksikliğinde yatıyordu ve komşu **dağ kabilelerinin** düzenli saldırılarıyla karşılaştı. Sargon'un torunu Naram-Sin imparatorluğu genişletti. Ancak devlet saldırılar altında çökene kadar yalnız dört kuşak daha yaşadı. Sargon'un yönetimi devlet çapında bürokratik denetim uygulamaları ve ekonomik hayatın birçok yönüne standartlar getirdi.

Mısır'da bu dönem **Eski Krallık** hükümdarlarının (bkz. MÖ 2700–2500) gücünün Nil Vadisi ve deltasının farklı parçalarını idare eden **nomark** adlı bölgesel valiler karşısında **zayıfladığını** gördü. Nil'deki ilk şelalenin güneyinde Nubya Krallığı da **daha güçlü** hale geldi. Nubya'nın merkezi üçüncü şelaledeki Kerma şehri etrafındaydı. **Altıncı hanedanın**

BRONZ ÇAĞI AVRUPA'SI

Bronz işleme Batı Asya'da MÖ y. 3200'lerde (bkz. MÖ 10.000-3000) başladı. Bohemya-Polonya Ünêtice kültürü tarafından geliştirilmiş, 200 yıl sonra İtalya'ya yayılmıştır. Bronz kalkan, silah ve el baltası gibi aletleri dövmek için sert metal işlevi görüyordu. Bronz endüstrisi Avrupa'yı hiç olmadığı kadar bağlantılı hale getirerek ticareti de artırdı.

MÖ y. 2500 Çin'de **Longshan kültürü** çömlek, bronz ve ipek üretir

MÖ y. 2500 Eski Krallık dönemi **Mısır**'da devam eder

MÖ y. 2500 Ur önemli **üretim** merkezlerinden biridir

MÖ y. 2500 **Suriye ve Levant**'ta Ebla, Mari ve diğer şehirler ortaya çıkar

MÖ y. 2500 **Bell Beaker kültürü** Batı ve Orta Avrupa'da devam eder

MÖ y. 2500 **Bronz Çağı Orta Avrupa**'da başlar

MÖ y. 2500 İndus **uygarlığının olgun çağı** başlar

MÖ y. 2500 İndus **yazısı** belirir

MÖ y. 2500 Güney Amerika'da **uzun mesafeli ticarete** ilişkin bulgular

MÖ y. 2500 Aspero ve Kotoş törensel merkezleri **Andlar** ve **Peru'nun sahil bölgelerinde** kurulmaya devam eder

MÖ y. 2400 Lagaş kralı Eannatum **Sümer**'in geniş alanlarını yönetir

MÖ y. 2400 Güneybatı Britanya'da **Stonehenge** tören merkezinin bütün taşları dikilir

MÖ y. 2350 Ummalı **Lugalzagesi** tüm **Sümer**'i birleştirir

MÖ y. 2345–2181 Mısır'ın **Altıncı Hanedanı** kurulur

MÖ y. 2334–2316 Akat kralı **Sargon** Sümer'i ele geçirerek **dünyanın ilk imparatorluğunu** kurar

Mısır mezarlarındaki kabartma heykeller günlük yaşamı ve dini törenleri temsil etti. Altıncı hanedan döneminden bu kabartma, sol tarafta ellerinde sopa tutan oğlan çocuklarını, sağ tarafta ise güreş tutan gençleri gösteriyor.

sonuyla birlikte (c.MÖ 2184) Mısır hükümdarlarının otoritesi giderek zayıfladı.

Batı Avrupa'da **Bell Beaker** kültürü gelişti. Mezarlarda bulunan ayırt edici bir biçime sahip **çömlekler**den adını alan bu kültür MÖ 2600 civarında Fransa, İspanya ve Hollanda'da ortaya çıktı. İzleyen üç yüzyıl boyunca Almanya ve İngiltere'ye yayıldı. MÖ 2300 civarında Akdeniz bölgelerinden ve merkezi Avrupa'dan gelen **bronz teknolojisi Ren ve Tuna Nehri boyunca** kuzeye doğru **yayılmaya** başladı. Bu **git gide** askerleşen toplumlar bronzu silah yapmak için kullandı ve Avrupa boyunca **küçük kabile şefliklerinin** ortaya çıkmasını tetikledi.

Nüfus büyüdükçe **toprak** ve **kaynaklar** üzerindeki **rekabet** yoğunlaştı. Tarlalar çevrildi, çiftçilik genişledi ve çevre duvarları yapıldı. **Tebeşir tepeciği** gibi etkileyici yapılar birçok yerde inşa edildi. **Güney Amerika**'da toplumlar iki ayrı bölgede gelişmeye devam etti; **And Dağlarının** yukarı **vadileri**, yüksek ovalar ve **Pasifik kıyıları** ile iç bölgelerdeki vadiler. And kültürleri **çiftçilik** ve **sürü**lere dayandı. Aspero (Peru) gibi kıyı yerleşimleri tarımdan çok balıkçılığa dayanan yapıları nedeniyle kendine özgü nitelikler taşıdı. Kıyı halkları tekstil için pamuk ve balıkçı salı yapımında kullanılan su kabağı yetiştirdi.

Akat savaşçı kralı
Bir Akat kralının bu bronz döküm heykelinin I. Sargon veya torunu, Sargon'un imparatorluğunu genişleten Naram-Sin'e ait olması mümkündür.

DAĞ HALKI GUTIUM Akat İmparatorluğu'na MÖ 2150 civarında **saldırdı**. Ur ve Lagaş gibi **Sümer şehirleri** bu fırsattan yararlanarak **bağımsızlıklarını tekrar kabul ettirdi**. İzleyen 80 yıl boyunca şehir devletleri Mezopotamya'nın kontrolü için birbiriyle çekişti. Ur-Nammu hükümdarlığındaki (♛ MÖ 2112–2095) Ur MÖ 2112'de üstünlük kazandı. **Ur** orduları Doğu Mezopotamya ve Elam'a hakim oldu ve Sargon'un imparatorluğunun büyük kısmını tekrar ele geçirdi. Ur-Nammu **Sümer gücünün tekrar canlanmasına**, aynı zamanda sanatsal ve kültürel bir **Rönesans**'a tanıklık eden **Üçüncü Hanedanı** kurdu. Sümer bilim adamları 60'lık birimlere dayanan bir hesaplama yöntemi geliştirdi. Bu sistem bizim saatleri 60 dakika, dakikaları 60 saniye ve bir daireyi 360 dereceye böldüğümüz günümüz bölümleme yöntemine yansımıştır.

Ur-Nammu ayrıca Ur'daki basamaklı bir yükselti üzerine yerleştirilmiş bir tapınak olan ilk **ziggurat**'ı yaptırdı. Zigguratlar daha sonra eski batı Asya mimarisinin bir özelliği haline geldi.

Mısır'ın Eski Krallığı MÖ 2181 civarında açlık dahil bir dizi doğal felâketin ardından **yıkıldı**. Bu durum Nil Vadisine bereket getiren yıllık taşkınları temin ettiğine inanılan kralın otoritesini sarstı. Eski Krallığın başkenti Memfis'in hükümranlığı valiler ve soyluların vilayetlerin kontrolünü ele geçirmeleriyle birlikte devrildi. Bu durum, Mısır tarihindeki üç belirsizlik çağından ilki olan **Birinci Ara Dönem** adıyla tanınan bir **düzensizlik** dönemini getirdi. Merkezi Mısır'daki Herakleopolis gibi krallıklar 140 yıl boyunca güneydeki Teb'le iktidar için mücadele etti. Teb hükümdarı Nebhepetre **Mentuhotep** MÖ 2040 civarında rakiplerini yendi ve **Mısır'ı bir kez daha birleştirerek Orta Krallık** adıyla bilinen dönemi başlattı.

Çin'de neolitik **Longshan kültürü** (bkz. MÖ 3200) Shandong vilayetindeki Sarı Irmak boyunca gelişmeye devam etti. Çin tarih geleneğine göre, **ilk hanedan Xia** (Hsia) Büyük Yu tarafından **kuruldu**. Ancak, bu dönemde Çin'de **merkezi devlet yapısının** varlığını gösterecek **arkeolojik bir kanıt bulunamamıştır.** Üçüncü bin yılın sonunda **Avrupa'nın ilk uygarlığı** Akdeniz ticaret yollarının merkezinde bulunan, Akdeniz adası **Girit'te** belirmekteydi. **Minos uygarlığı** olarak bilinen bu uygarlık **ticaret ve tarım** yoluyla zenginleşti. Girit tarım toprakları deniz yoluyla kolaylıkla nakledilebilen buğday, zeytin, şarap ve yün üretti. Minoslular ayrıca ihraç için bronz işleri, çömlek ve boya yaptılar. Girit, MÖ 2000 civarında çeşitli küçük krallıkları barındırıyordu.

Longshan çömlekçiliği
Bu zarif üç ayaklı seramik sürahi Longshan kültürünün özelliği olan incelen ayaklara ve dalgalı bir desene sahiptir.

100 BİN
UR'UN MÖ 2100'DEKİ TAHMİN EDİLEN **NÜFUSU**

MÖ y.2300 Bronz Çağı Güney Avrupa'da; İtalya'da ve Balkanlarda **başlar**

MÖ 2278–2184 Mısır'da Altıncı hanedandan **II.Pepi'nin hükümdarlığı**

MÖ y.2205 Çin geleneğine göre **Xia hanedanı** Doğu Çin'de Büyük Yu tarafından **kurulur**. 1776'ya kadar hüküm sürdüğü söylenmektedir

MÖ y.2181 Eski Krallık döneminin **Altıncı Hanedanı** hükümdarının otoritesini zayıflatan doğal felaketlerden sonra **Mısır**'da sona erer

MÖ y.2181 Birinci Ara Dönem Mısır'da başlar (MÖ 2040)

MÖ y.2150 Gutianlar Akatları yener; Mezopotamya'nın Lagaş gibi **şehir devletleri bağımsızlıklarını kabul ettirir**

MÖ y.2150 Merkezi Nil'in Üçüncü Şelalesindeki Kerma bölgesinde bulunan **Nubya Krallığı** Mısır'ın güneyinde kurulur

MÖ y.2112–2095 Ur kralı **Ur-Nammu'nun saltanatında** Mezopotamya'nın büyük kısmını birleşmesi; Ur tapınağını ziggurat olarak yeniden yapar

MÖ 2112 Ur-Nammu (MÖ 2004'e kadar) tarafından kurulan **Ur'un Üçüncü hanedanı**

MÖ y.2050 Minos saray uygarlığının Girit'te ortaya çıkması

MÖ y.2040 Tebli Nebhepetre Mentuhotep rakiplerini yenerek **Mısır'ı birleştirir**

MÖ y.2040 Menhuhotep, Memfis yakınındaki Itj-Towy'de yeni bir **başkent** kurar; Orta Krallık başlar

MÖ 2004 Ur şehri Elamitlere **düşer**, **Ur hanedanı** sona erer

Hiyeroglifler simge resimlerdir

Hiyeratik alfabe sağdan sola okunur

Kamış şeritlerinin sıkıştırılarak bir araya getirilmesinden yapılan papirüs

Resim bir rahibi tanrı Osiris'e adakta bulunurken gösteriyor

Mısır hiyeroglif ve hiyerati yazısı
Bu eski Mısır papirüs yazması iki tür Mısır yazısı gösteriyor: figürlerin üstündeki hieratik yazı (sol) ve hiyeroglif yazı (sağ). Hiyeroglif, işaretlerin çok resimsel bir biçim aldığı gelişkin bir alfabeydi. Hiyeratik ise yazım kolaylığı ve hız için hiyeroglifin basitleştirilmiş bir biçimidir.

Tarihöncesi
Piktogramlar
25.000 yıl öncesine kadar mağara duvarlarına yapılan resimler başkaları tarafından anlaşılabilen bilgileri kaydettiğinden yazının habercileri olarak görülür.

Anasazi Kızılderililerin mağara resimleri

MÖ 3300
Çivi yazısı
İlk gerçek alfabe Mezopotamya Sümerleri tarafında geliştirilir. Kamış bir kalemle yazmak daha sonra kuruyan ıslak kil tabletlerde köşe biçimli bir iz yaratır.

Mezopotamya tableti

MÖ y. 3200
Mısır hiyeroglifleri
Mısır yazısı çivi yazısından 100 yıl kadar sonra gelişir. Bu alfabe resim yazısının bir şekli olarak gelişir ve sözcükler ve sesler için işaretler içerir. MS 4. yüzyıla kadar kullanımda kalmıştır.

MÖ y. 1900
Çin yazısı
Günümüze gelen ilk Çin yazısı müneccimlikte kullanılan kehanet kemiklerinin üstünde görülür. Bu eski alfabe bugün hâlâ kullanımdadır. Çin alfabesi kelimelere karşılık gelen 50.000 karakter içermektedir.

Çin yazı tomarı

MÖ 8. yüzyıl
Yunan alfabesi
Yalnız sessiz harfleri içeren ilk alfabeler Levant'ta MÖ 1150 civarında gelişir. Bunlara ticaret yoluyla yayılan ve Yunanlıların sesli harfleri eklediği Fenike alfabesi dahildir.

Yunan mum tableti

MÖ y. 6. yüzyıl
Parşömen
Kurutulmuş ve işlenmiş hayvan derisinden yapılan parşömenler MÖ 6. yüzyıl civarında kamıştan yapılan papirüse üstünlük kazanarak yaygın bir yazı aracı olur.

Çin parşömen tomarı

100
Roma alfabesi
Romalılar Yunan alfabesini Latince yazmak için uyarlar. Roma İmparatorluğu vasıtasıyla bu alfabe Avrupa'ya yayılır, kişisel ve resmi yazışma aracı haline gelir.

YAZININ HİKÂYESİ

MAĞARA RESİMLERİNDEN DİJİTAL ÇAĞA KADAR ÇEŞİTLİ BİÇİMLERİYLE YAZI HER ZAMAN UYGARLIĞIMIZIN ÖNEMLİ BİR PARÇASI OLDU

Yazının gelişimi insanların mesafeler ötesinden iletişimine ve gelecek kuşaklar için bilgi kaydına imkân tanıdığından çarpıcı bir buluştur. Yazı farklı kültürlerde farklı şekillerde gelişti; Mezopotamya, Mısır ve İndus Vadisinde MÖ 2500'den önce ve sonraları da Girit, Çin ve Mezo Amerika'da ortaya çıktı.

Bazı bilim adamları görüntü ve sembolleri belirten tarihöncesi mağara resimlerinin bir tür yazı şekli olduğunu düşünmektedir. İlk düzgün alfabe Mezopotamya Sümerleri tarafından MÖ 3300 civarında geliştirildi. Kısa süre sonra bir dizi farklı eski kültürler de genellikle ekonomik kayıtları tutmak veya zamanı hesaplamak için yazıyı geliştirdi. Yazı geliştikçe genellikle hükümdarların otoritesini güçlendirmek için kullanıldı. Taş üstüne yazılmış anıtsal metinler de dahil olmak üzere birçok erken metin kralların yaptıklarını yüceltir ve başarılarını tanrıların rızasına bağlar. Yazı sistemleri kullanılan işaretlerin işlevine göre üç tipe ayrılabilir; logografik, hecesel ve alfabetik. Ancak bazı alfabeler iki tür işaret kullanır. Logografik alfabede her işaret tam bir sözcüğü ifade eder. Çin alfabesi hecesel işaretleri kullansa da bunun bir örneğidir. Bunun sakıncası çok geniş sayıda simgelere ihtiyaç duyulmasıdır (Çince 50.000 karaktere sahiptir). Hecesel alfabede işaretler heceleri ifade eder. Daha küçük sayıda, ancak yine de geniş miktarda işarete ihtiyaç duyulur. Örneğin Babil çivi yazısında 700 işaret vardır. Harf alfabesinde her bir işaret bir sesi ifade eder. Bu nedenle çok daha az sayıda simgeye –genellikle 26 civarında– ihtiyaç duyulur. İlk alfabeler Levant'ta MÖ 1450-1150 civarında geliştirilmiştir. Yazının çoğaltılması yıllarca el yazmalarına bağlı kaldı. Ancak bu durum baskının bulunmasıyla değişti. 20. yüzyılın sonlarında yazı sözcük işlemcilerinin bulunmasıyla elektronik hale geldi. 1990'larda bilginin yayılması internetin kullanıma girişiyle bir devrim geçirdi.

Eski metinler dijital dünyada
Günümüzde eski metinler dijital olarak görülebilir. Burada bir öğrenci 1.600 yıl önce Yunanca yazılmış Sinaiticus kodeksinin dijital hale getirilmiş metnini inceliyor.

Roma mozaiği

Modern işaret

RESİMLİ SİMGELER

Piktogramlar veya resim işaretleri iletişimin eski bir biçimidir. Bazı bilim adamları piktogramları simgeler kelimelerin seslerini herhangi bir dilde iletmediği için "gerçek" bir yazı olarak görmemektedir. Örneğin, MS 79 tarihli Roma'nın Pompeii şehrindeki bir evden bu resimler ve modern bir işaret aynı uyarıyı iletmektedir. Simgeler canis, chien, Hund veya dog gibi herhangi bir dilde okunabilir. Bu sözcükler aynı düşünceyi iletse de sesleri –Latince, Fransızca, Almanca ve İngilizce gibi– değişik dillerde üretir. Piktogramların kısıtlı bir kullanım alanı vardır. Ancak sokak işaretlerinde, haritalarda ve elbise etiketlerinde ortaya çıkan yaygın bir kullanımları vardır.

4. yüzyıl
Kodeks
Bu kodeks veya kitap şeklindeki el yazmaları giderek parşomen tomarının yerini alır. İlk olarak Romalılar tarafından geliştirilen kodekslerin kullanımı Hristiyanlık diniyle birlikte yayılır.

7. yüzyıl
Arap Alfabesi
Arap alfabesi İslam'ın kutsal kitabı olan Kuran'ın yazımında kullanılır. Kullanımı İslam inancının yayılmasıyla birlikte genişler ve dünyanın en çok kullanılan alfabelerinden biri haline gelir.

Ortaçağ Kuran'ı

7–9. yüzyıllar
Resimli el yazmaları
Erken ortaçağda yazının kullanımı Hıristiyan metinlerinin çoğaltılması vasıtasıyla yayılır. Resimli el yazmaları bezemeli büyük harfler ve kenar resimleriyle birlikte çok süslüdür.

Durrow kitabı

y. 1450
Matbaanın bulunması
Elle çoğaltmanın zahmeti ortaçağda yazının yayılmasını sınırlar. Taşınabilen harflerle baskının bulunması yazıyı çok daha fazla erişilir hale getirir. 1500'de tahminen 35.000 metin basılmaktaydı.

1867–1868
Daktilo
Amerikalı buluşçu Christopher Latham Sholes ilk kullanışlı daktilonun yapılmasına yardım eder. Patenti, ilk daktiloları 1874'te piyasaya süren Remington'a satılır.

Remington 1. model

1884
Dolma kalem
İlk kullanışlı dolma kalem Amerikalı buluşçu L.E. Waterman tarafından yapılır ve kısa sürede tüy kalemin yerini alır. László Biró tarafından bulunan Biro 1940'larda hâlâ kullanımdadır.

Watermann dolma kalemi

1971
Yazı dijital çağa girer.
1971'de Ray Tomlinson ilk elektronik mesajı (e-mail) bir bilgisayardan diğerine gönderir. Elektronik postalar kişisel bilgisayarların yayılmasıyla 1980'lerde popüler hale gelir.

1990–günümüz
Metin mesajları
1990'larda ilk metin mesajları mobil telefonlarla gönderilir. Mesajlaşma 2000'lerde çok popüler olur. 2009'da 1.5 trilyondan fazla mesaj gönderilir.

Akıllı telefon

Mısır hiyeroglifleri resim işaretlerinin kullanımını içeriyordu. Bu örnek bir Orta Krallık dönemi tabutuna aittir.

ADINI EFSANEVİ KRAL Minos'tan alan Minos uygarlığı **Ege adası Girit**'te 2. bin yılda **gelişti** ve en yüksek noktasına MÖ 2000-1600 yıllarında ulaştı. Girit'in **refah**ının Mısır, Kıbrıs ve Filistin'e **çömlek**, **altın** ve **bronz** ayrıca muhtemelen hububat, şarap ve yağ **ihracına** bağlı olduğu düşünülmektedir. Minos Ege'nin Kithira, Thira, Milos ve Rodos adalarında ayrıca Türkiye anakarasındaki Miletos dahil birçok yerde koloniler kurdu.

Girit'in tarım arazileri, atölyeleri, idareyi, dini kurumları ve devlet depolarını barından **merkezi saraylara** sahip şehirlerden yönetildi. Kalıntılarına bakılarak, Knossos, Phaestos, Mallia ve Zakros'taki sarayların özelikle etkileyici oldukları söylenebilir. Bu saraylar MÖ 1700 civarında yandı ve sadece **Knossos** tüm ada üzerindeki hakimiyetini belirtir şekilde daha muhteşem bir ölçüde **tekrar inşa edildi**. İç avluya açılan odaları olan bu saray beş kat yüksekliğindeydi. Bu labirent türü yapılar bütününün daha sonra boğa başlı bir canavar olan **Minotaur efsanesindeki** labirenti oluşturduğu düşünülür.

Boğalar kesinlikle Minos törenlerinin önemli bir öğesiydi. Minos mabetlerinde tapınılan **tanrıların kadın** olduğu, aralarında en popülerinin bir **doğa tanrıçası** olduğu görülmektedir. Ancak Minos kültürünün ayrıntıları hiroglifik veya Linear A olarak bilinen Minos alfabesi çözülemediği için bulanık kalmaktadır.

Mısır'da Kral Mentuhotep 3. bin yılın ikinci yarısında (bkz. MÖ 2350–2000) ülkeyi yeniden birleştirmişti. Yine de Mısır'ın ikinci güçlü ve merkezi yönetim çağı MÖ 1985'te Orta Krallık sırasında I. Amenemhet'in hükümdarlığı ile başladı. Yerine geçen I. Senwosret MÖ 1965'te güneydeki Nubya'yı ele geçirerek Mısır'ın sınırlarını Nil'in ikinci şelalesine kadar uzattı. Nubya, altın, bakır ve Mısır'ın ordusunu çoğaltan köleler temin etti.

40

BİR **BEDENİ MUMYALAMAK** İÇİN GEREKEN **GÜN SAYISI**

Yaklaşık bir yüzyıl sonra **III. Senwosret Levant**'ı da Mısır'ın bir **vasal devleti** haline getirdi. **Orta Krallık Mısır**'ı Eski Krallık döneminden **daha demokratikti**. Hükümdarlar kendilerini mutlak hükümdarlardan çok devletin çobanları olarak gördü. Bir zamanlar yalnızca krallarla sınırlanan **mumyalama** süreci şimdi **sıradan vatandaşlara da açıldı.** Ruhu kalıcı bir evde muhafaza etmek amacıyla beden sodyum karbonat tuzunda kurutuldu, yaşamsal organları çıkartıldı ve ketenle doldurularak bantlarla sarıldı.

Boğa dövüşü
Minos törenleri bir boğaya sıçrama ritüelini de içerdi. Atletler boğanın boynuzunu tutarak arkasına atlardı. Bu Knossos freski MÖ 1500 tarihindendir.

Shang bronzu
Bu bronz levha Erlitou'da bulunmuş ve Xia dönemindendir. Ejderha pullarını temsil ettiğine inanılan turkuaz mozaikle üzerine kakmalar yapılmıştır.

Çin'de Shang uygarlığı **Sarı Irmak** boyunca MÖ 1850'lerde gelişti. Efsaneye göre, Çin'in ilk hanedanı Xia'dır. Ancak günümüz arkeolojik buluntuları **Shang'ın ilk hanedan** olduğuna işaret etmektedir. Henan eyaletindeki Erlitou'da arkeologlar sıkıştırılmış toprak bir yükselti üzerine inşa edilmiş bir **saray külliyesi** ortaya

20.000

MARİ'DE ŞİMDİYE KADAR BULUNAN KİL **TABLET** SAYISI

MÖ y.2000 Aşur kenti Kuzey **Mezopotamya**'da egemen hale gelir

MÖ y.2000 Kuzey Amerika'da darı, fasulye ve sakız kabağı yetiştirilmesi; uzak mesafeli ticaret yolları faaliyette

MÖ y.2000–1750 İnuitlerin ataları **Arktik Küçük Aletler halkı** Alaska'dan çıkarak Kanada üzerinden yayılır ve Grönland'da yerleşir

MÖ y.2000–1600 Girit **Minos** Uygarlığı en yüksek noktasında

MÖ y.1985–1955 Kral I. Amenemhet **Orta Krallık döneminde** Mısır'a istikrar getirir

MÖ y.1984 Babil'in ilk hanedanının kurulması

MÖ y.1965–1920 Mısır'da **I. Senwosret**'in hükümdarlığı

MÖ 1960 Mısır kralı **I. Senwosret** Nubya'yı yener, krallığını Nil'in ikinci şelalesine kadar genişletir

MÖ y.1900 Anadolu'da şehirler ve küçük krallıklar gelişir

MÖ y.1900 Erlitu şehri Çin'de Sarı Irmak çevresinde kurulur

MÖ y.1900–1700 İndus uygarlığı geriler; şehirleri terkedilir

MÖ 1813–1781 Şamsi-Adad'ın hükümdarlığı; Kuzey Mezopotamya'yı ele geçirerek **Yukarı Mezopotamya Krallığını** başkenti Şubat-Enlil'de kurar

ANAHTAR

- Shang etkisinin görüldüğü alanlar
- Shang şehri

Shang Çin'i

Sarı Irmak'ın orta yatağı, MÖ y. 1800-1100 döneminden itibaren Shang uygarlığının merkeziydi. Bronz işçiliği gibi alanlardaki Shang etkisi buradan diğer bölgelere yayıldı.

çıkarmıştır. Kanıtlar Çin toplumuna daha sonra niteliğini kazandıracak güçlü **bürokrasi**, **atalara tapınma** gibi birçok özelliğin bu döneme geri gittiğini ortaya koymaktadır.

Güney Asya'da 3. bin yılda (bkz. MÖ 2500–2350) gelişen **İndus uygarlığı** MÖ 1800 civarında **gerilemeye** başladı. Bilim adamları bu durumun sulama için su sağlayan nehir rejimlerinin değişikliğinin yol açtığına inanmaktadırlar. Şehirler kolera ve tifo gibi **hastalıklarla tahrip olmuş**a benzemektedir. Mezopotamya'yla ticaret de geriledi. Bu arada darı ve pirinç gibi yeni ürünler ekilmeye başlamıştır. Tüm bu unsurlar yazı ve merkezi bürokrasi ile nitelenen **şehir kültüründe gerileme**nin yaşandığını, **kırsal temelli kültür**ün bundan yararlandığını düşündürmektedir.

Güney Amerika'da geniş ölçekli tarım MÖ 1800'den itibaren Pasifik kıyılarında yer almaktaydı. Peru'daki **El Paraiso** ve **Sechin Alto** gibi kapsamlı yerleşimler **büyük tapınak kompleksleri**nin hâkimiyeti altındaydı. Uzak mesafeli ticaret yolları kıyı kasabalarını doğu ve ötesindeki And vadileri topluluklarına bağladı. Bu durum MÖ 1800 civarında Kolombiya'dan Peru'ya **çömleklerin yayılmasına** müsaade etti. Bu esnada Kuzey Amerika'da ayçiçeği ve su kabağı gibi ürünler doğu bölgelerine ekilmeye başladı.

Batı Asya'da III. Ur İmparatorluğunun yıkılması iki devletin **yükselmesi**ne yol açtı. Bunlar gelecek 1500 yıl boyunca Mezopotamya'ya hakim olacak kuzeydeki **Asur** ile güneydoğudaki **Babil**'di. İlk Babil hanedanı MÖ 1894 civarında kuruldu. Kuzeyde, Asur şehri MÖ 20. yüzyılda önemli bir ticaret şehri oldu. MÖ 1813'de Asur Kuzey Mezopotamya'da bir **krallık kuran** Kral **Shamshi-Adad** tarafından ele geçirildi. Bu krallık MÖ 9. yüzyılın (bkz. MÖ 900–800) **Büyük Asur İmparatorluğu**nun öncülüydü.

Orta Mezopotamya'daki Mari'den bulunan kil tabletler Asurlular tarafından tabi devletlerden alınan haraçların ve ticaretin kayıtlarını taşımaktadır. Bu dönemin yazılarına günümüze gelen en eski edebiyat eseri, *Gılgamış Destanı*'nın örnekleri dahildir.

Sümer kahramanı

Eski Babil döneminden tabletler ve taş oymalar daha önce sözlü gelenekle aktarılan Gılgamış destanının kaydını sağlamaktadır.

> **“BİR KİŞİ BİR DENGİNİN GÖZÜNÜ ÇIKARIRSA, GÖZÜ ÇIKARILACAKTIR.”**
>
> **Babil Kralı Hammurabi'nin kanunnamesi**

ASUR KRALI SHAMSHI-ADAD MÖ 1781'de öldüğünde yerine oğlu Ishme-Dagan geçti. Hükümdarlığı zamanında **Asur geriledi** ve bu durum Babil devletinin önderliği ele almasına yol açtı. Shamshi-Adad'ın hükümdarlığında Babil muhtemelen Asur'a bağlı bir devletti. Ancak Asur geriledikçe, Babil **Kralı Hammurabi** daha geniş bir krallık elde etmek için şans yakaladı. Hammurabi MÖ 1760'dan itibaren **Babil'i en önde gelen devlet** yapan bir dizi fethe girişti. MÖ 1763–1762 arasında doğudaki Elam'ı ve güneydeki Sümer'i kontrol eden Larsa'yı yendi. MÖ 1757–1755 arasında Kral Hammurabi Kuzey Mezopotamya'nın büyük bölümün fethetti ve su kaynaklarını çevirdikten sonra Eshnunna şehrini ele geçirdi.

Hammurabi kontrolü altındaki bölgede mülkiyet, aile, ticaret ve iş uygulamalarına ilişkin 282 kanunu kapsayan Babil Kanunnamesini yürürlüğe soktu. **Hammurabi Kanunnamesi** işlenen suç karşısında ceza veren –göze karşı göz– ceza kanunlarıyla ünlüdür. Ancak kanunnamenin uygulanan adli bir sistem olmaktan çok bir ahlaki ilke beyanı olduğu düşünülmektedir. Bu şekliyle kanunname sıradan insanlar yanında güçlü ve zengini de bağladı; güçlüyü zayıfı ezmekten kaçınması için uyardı.

Taş yazıt

Hammurabi'nin kanunnamesi stel adı verilen taş sütunlara yazıldı. Bu stel adalet tanrısı Shamash'ı (sağda) krala kanunları yazdırırken gösteriyor.

MÖ y.1800 Shang Uygarlığı Çin'de başlar

MÖ y.1800 Tören merkezi **La Florida Peru**'da inşa edilir

MÖ 1792–1750 Babil'de **Hammurabi**'nin hükümdarlığı; Mezopotamya'da **Babil İmparatorluğu**nu kurar ve imparatorluğunda kullanılmak üzere bir kanunname çıkartır

MÖ 1766 Çin tarihine göre Kral Tang **tarafından Shang hanedanının** kuruluşu

MÖ y.1750 Secin Alto geniş tören kompleksi **Peru**'da inşa edilir

MÖ y.1750 Çizgi A yazısının Girit'te kullanılmaya başlanması

MÖ y.1725 Mısır'ın Orta Krallığı kargaşalıklara parçalanır; İkinci **Orta Dönemin başlaması** (c.1540'a kadar)

SAHRA

Sahraaltı Afrika'ya

Ticaretin Önemi
Ticaret toplumlara günlük hayat için gerekli hammaddeleri ve işlenmiş ürünleri (metaller ve kereste gibi) sağlaması, statüyü göstermesi (güzel silahlar gibi) veya dini anıtları ve kraliyet saraylarını (lapis lazuli gibi) bezemesi gibi bakımlardan önemliydi. Ticaret ayrıca bilgi, teknoloji ve düşünceleri de yaydı.

ANAHTAR
- Miken Yunanistan'ı
- Hitit İmparatorluğu
- Mitanni
- Asur
- Kassit Babili
- Elam
- Mısır Yeni Krallığı
- Arzava
- MÖ 1350 civarında ticaret yolları

TİCARET MALLARI

altın	kereste	cam
gümüş	hububat	fayans eşyalar
kalay	fildişi	turkuaz
bakır	fildişi eşya	Tyrian moru
ince maden işi	parfümlü yağlar	deniz kabukları
ince çömlek	zeytinyağı	atlar
tekstil	şarap	silahlar

ESKİ İMPARATORLUKLAR

GELİŞMİŞ TOPLUMLARIN DOĞUŞU

MÖ 3. bin yılda Mısır, Mezopotamya ve İndus'ta devletler ortaya çıktı. Şehir hayatı 2. bin yılda Batı Asya'da yerleşti ve güçlü devletler toprakların kontrolü için yarıştı; bunun karşısında Güney Asya'da kasabalar ortadan kalktı. Çin ve Amerikalar'da karmaşık toplumlar ortaya çıktı.

Nil, Fırat, İndus (bkz. s.26) ve Sarı Irmak vadilerinin olağanüstü tarımsal verimlilikleri bu bölgelerde uygarlıkların erken bir tarihte ortaya çıkması bakımından kuşkusuz rol oynadı. Yeni Dünya uygarlıklarının gelişmesinde de önemli olan uluslararası ticaret, bu bakımdan benzer bir etkide bulundu. Ticaret ayrıca birçok komşu toplumun refaha ulaşmasına imkan sağladı; zaman içinde kentsel merkezlere odaklı karmaşık kültürler geliştiren bu toplumlar kaynaklar ve pazarlar için rekabete girdiler. Yüksek düzeyli diplomasi uluslararası ticaret ağlarının düzgün çalışması ve devletler arası güç mücadelelerinde başarı kazanılması için gerekliydi. Mısır başkenti Akhetaten'de (Amarna) bulunan kraliyet mektupları MÖ 14. yüzyılda büyük Doğu Akdeniz devletlerinin rakip hükümdarlarının arasında ilişkilere dair çok ilginç bir resim çizmektedir.

> **“UZUN ZAMANDIR** BİZ **KRALLAR** ARAMIZDA İYİ İLİŞKİLERE SAHİP OLDUK...”

Babil Kralı II. Burnaburiash, Mısır firavunu Akhenaten'e, Amarna mektuplarından, MÖ 14. yüzyıl

DÜNYA RESMİ

Şehirlerde yerleşme ve karmaşık toplumlar MÖ 2. bin yılda daha yaygın hale geldi. Şehirler, ticaret, yüksek tarımsal verim, yoğun nüfuslar ve yöneticilik ihtiyaçları gibi ortak özellikleri paylaşırken, şehir toplumları birçok değişik şekil aldı. Amerikalarda sayfiye yerleriyle birlikte büyük törensel yapı bütünlerine sahip şehirler geniş çevrelerinde yer alan din ve ticaretle birbirine sıkıca bağlanmış bölgelerin odak noktası oldu.

Gelişmiş merkezler
Bu harita kurulmuş ve daha sonra MÖ 2. binde ortaya çıkan uygarlıkları gösterir. Çiftçiler ve avcı-toplayıcı toplumların diğer bölgeleri işgal etti.

ANAHTAR
- Chavín
- Olmek
- Shang
- Miken
- Mısır
- Babil
- Asur
- Hitit
- Mitanni
- Elam

Karadeniz
TUMMANNA
PALA
KASKAS
Hattuşas
UPPERLAND
HİTİT İMPARATORLUĞU
ARZAWA
APALLA
ISUWA
URUADRI (URARTU)
TARHUNTASSA
KIZZUWATNA
Karkamış
Washshukanni
MUKISH
Harran
Alalah
Nineveh
Arbil
Ugarit
Aleppo
Emar
MITANNI
ASUR
Kıbrıs (Alashiya)
Arwad
NIYA
Tunip
Ashur
Qatna
Fırat
Kadeş
Dicle
Simurru
Labwe
Afganistan'a
Byblos
Kumida
Dur-Kurigalzu
Sidon
Hazor
BABİL
Tyre
Shechem
Babil
SEALAND
Susa
ELAM
Gaza
Kudüs
Lachish
Nippur
Sharuhen
Uruk
Ur
Anşan
Memfis
Basra Körfezi
Liyan
Akhetaten
MISIR
Nil
DILMUN
Teb
Arap Yarımadası
Kızıldeniz
Punt'a

ESKİ MISIR KRALLIKLARI

Nil Vadisinin istisnai tarımsal verimi Mısır'da şehirleşmenin erken gelişimini teşvik etti. Yerleşimler daha ötesinde kurak çöllerin yer aldığı Nil Deltası ve nehir kenarlarına tutundu. Etrafı çeviren çöl bölgelerinin ve Nubya'nın altın dahil büyük maden kaynakları yerel kullanım ve uluslararası ticareti desteklemek için önemliydi.

ANAHTAR

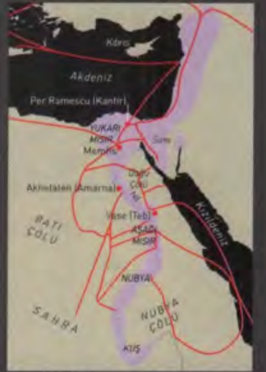
Ticaret yolları
Başkentler

Eski Krallık MÖ y. 2686–2181
Hükümdarlar merkezi kontrol icra etti ve Giza piramitlerinin de gösterdiği gibi etkileyici kaynakları elinde bulundurdu.

Orta Krallık MÖ y. 2040–1640
Süslü mezarlar istikrarlı 12. Hanedan yönetimindeki müreffeh hayatı kayıt altına almaktadır. Ancak devlet daha sonraki hükümdarlar altında dağılmıştır.

Yeni Krallık MÖ y. 1550–1069
Mısır en büyük gücüne ve refahına ulaşmış, Nubya ve Levant'ı fethetmiş, çeşitli tapınaklar inşa etmiştir.

MÖ 1650–1550

Hitit başkenti Hattuşaş, I.Hattusalis tarafından MÖ 1650'de kuruldu ve MÖ 1180'de yıkıldı.

HAMMURABİ'NİN MÖ 1750'DE ölümünden sonra Babil İmparatorluğu (bkz. MÖ 1850–1790) gerileme içine girdi. Suriye'deki Mitanni **Hurriler** Anadolu'daki Hititler gibi güçler ise aynı dönemde yükselişteydi. Hititler MÖ 1650 civarında başkenti Hattuşaş olan geniş bir krallığı Orta Anadolu'da kurmuştu. Bronz ve **demir işleme** becerilerini geliştirmiş olan Hititler **acımasız savaşçılar** olarak da tanındı. Hitit kralı **Mursilis** (♛ MÖ 1620–1590) MÖ 1595'te **Babil'i yağmaladı** ve imparatorluğunu genişletti. Ancak bu olayın hemen ardından öldürüldü ve imparatorluk bir yüzyıl süresince küçüldü.

Mısır'da **Orta Krallık** (bkz. MÖ 2000–1850) kısmen Nil'deki düzensiz taşkınların etkisiyle MÖ 1670'ten itibaren **zayıflıyordu**.

DEMİR İŞLEMECİLİĞİ

Hititler demir dökümünü MÖ 1500 civarında geliştirdi. Başlangıçta demir yalnız Acemhöyük'te bulunan bu kutunun süslemesinde olduğu gibi lüks objelerde kullanıldı. Sonraları, teknoloji geliştikçe demir daha üstün silahların yapımında kullanıldı. Hititler demir ürünleri ticareti yapsa da bu teknolojiyi yaklaşık 300 yıl boyunca gizli tuttu. MÖ 1200'lerde demir işlemeciliği Yunanistan'a ve demir çağının başlangıcı olan MÖ 750 civarında Orta Avrupa'ya yayıldı.

Adam ve hayvan
Hitit İmparatorluğu bronz işlemeciliğiyle tanındı. Bronz silahlar ve el yapımı eşyalar yüksek fiyatlara satıldı. Bu adam ve at heykelciği muhtemelen bir siparişti.

Bölgesel valilerin güçlerini artırmaları **iç savaş** çıkmasına yol açtı. Dış güçler kısa zamanda çıkan karışıklıktan faydalandı. **Nubyalılar** Mısırlıların daha önce (bkz. MÖ 2000–1850) ele geçirmiş olduğu topraklarını geri kazandı. Levant'tan gelen **Hiksoslar** ise MÖ 1650'de Mısır'ı ele geçirdi, ancak Yukarı Mısır krallarının kontrolünde kalmaya devam etti.

MÖ 1550–1400

Yapımı 300 yıldan fazla süren Mısır, Karnak'taki bu tapınak kompleksi firavunların baş tanrısı Amun-Re'ye ithaf edilmiş dünyanın en geniş mabedini içermektedir.

MÖ Y. 1550'DE TEB KRALI I. AHMOSE (MÖ ♛ 1550–1525) Hiksosları Aşağı Mısır'dan çıkartarak Mısır'da **Yeni Krallık** (MÖ y. 1550–1070) olarak bilinen yerleşik yönetimin üçüncü dönemini başlattı. Bu dönem sırasında **Mısır hükümdarları** "büyük ev" anlamına gelen **"firavun" unvanını** benimsedi. Birbirini izleyen savaşçı krallar Mısır'ın sınırlarını genişletmeyi sürdürdü.

I. Tuthmosis (♛ MÖ 1504–1492) Nubyalıları güneye **sürdü** ve Sina ve Suriye ile Filistin'in bir kısmını ele geçirdi. **III. Tuthmosis'in** (MÖ ♛ 1479–1425) yönetimi altında Mısır Akdeniz kıyısındaki bir şeridi ve Fırat'ın (bkz. s.33) kuzeyini hâkimiyetine aldı.

Fethedilen devletler Mısır'a büyük miktarda haraç ödedi ve bunların bir kısmı **Karnak** ve **Kraliçe Hatshepsut**'un (MÖ ♛ 1473–1458) etkileyici ölüm mabedini inşa etmek için harcandı.

2000
ESKİ MISIR'DA TANRI VE TANRIÇA İSİMLERİNİN SAYISI

Mısır dini çok karmaşıktı. Her köy, kasaba ve mahalle kendi baş tanrısına sahipti. Resimlerde ve heykellerde en önemli özelliklerini temsil eden birçok hayvan başlı tanrı gösterilir.

Örneğin, şahin tanrı Hrus, kralı koruyordu. İbis başlı Thoth ise yazıcıların baş tanrısıydı.

MÖ 1600 itibarıyla Yunan anakarasında yeni bir uygarlık ortaya çıktı. Bu uygarlığın insanları, Homeros'un İlyada destanındaki efsanevi kral Agamemnon'un evi olduğuna inanılan Miken'deki kale saraya atfen şimdi **Mikenler** olarak tanınır. Ancak Mikenler kendilerini muhtemelen Ahhiyawa olarak

Altın maske
Alman arkeolog Heinrich Schliemann bu cenaze maskesini Miken'deki bir mezarda buldu ve Kral Agamemnon'a ait olduğunu iddia etti.

MÖ y.1650 Hititler Orta Anadolu'da başkenti Hattuşaş olan **Eski Krallığı** kurar

MÖ y.1650–1550 Levant Hiksosları İkinci Ara Dönemde **Aşağı Mısır'ı fetheder**

MÖ y.1628 Yunan adası Santorini'de bir yanardağ şiddetle patlar, adadaki **Minos uygarlıklarını külle kaplar**

MÖ y.1600 Miken uygarlığı Yunan anakarasında belirir

MÖ y.1595 Hitit kralı Mursilis **Babil'i yağmalar**, Hammurabi tarafından kurulan imparatorluğu sona erdirir

MÖ y.1570'ler İlk Mısır Firavunları Teb yakınlarındaki **Krallar Vadisine** gömülür

MÖ y.1570 İran **Kassitleri** bölgeyi birleştirerek Babil'de yeni bir imparatorluk kurmaya başlar

MÖ y.1550ler Teb kralı I. **Ahmose Hiksosları** Aşağı Mısır'dan **çıkartarak** Mısır'ı birleştirir

MÖ y.1550 Hititler demir eritme teknolojisini geliştirir

MÖ y.1500 Hitit Eski krallığı geriler; Kuzey Mezopotamya'da Mitanni **Hurri** hanedanının ortaya çıkması

MÖ y.1500 Bakırın Sahra bölgesinde işlenmesi

MÖ y.1500 Mısırlılar, Mitanni, Yeni Krallık Hititleri **Levant**'a hâkim olmak için mücadele eder

MÖ y.1500 Peru'da **metal işlemeciliğine** dair bulgular

MÖ y.1500'lar–900 Güney Rusya'dan **Aryanlar** Kuzey **Hindistan'a göç eder**

MÖ y.1500–1200 Teb'te Karnak tapınağı inşa edilir

Tutankhamon muhteşem hazinelerle gömüldü. Firavun'un lahtından bu ayrıntı eşi Ankhesenamun tarafından yağlanmasını gösteriyor.

adlandırdı. **Balkanlar** veya Anadolu'ya 500 yıl kadar önce **göç etmişlerdi. Toprakları** her biri Miken, Tirins ve Pilos'takiler gibi bir saray-kale tarafından hükmedilen **küçük krallıkların bir birleşimiydi.** Etkilerini ticaretle genişlettiler. Minos İmparatorluğunun MÖ 1450'de çöküşünden sonra daha önceleri Minoslular tarafından işgal edilmiş Knossos dahil çeşitli yerleşimi yerlerini ele geçirdiler.

Mikenler MÖ y. 1400'den sonra Minos ticaret ağlarını da ele geçirdiler ve Rodos, Kos ve Anadolu anakarasında **yerleşimler kurdular.** Minos sanat ve zanaatlarını **Linear A** alfabesini Yunancanın erken bir biçimi olan **Linear B** alfabesiyle yazmak için uyarlayarak devraldılar. Büyük tüccarlar olan Mikenler Sicilya ve İtalya'ya seferlere çıktılar. Türkiye kıyılarındaki Uluburun açıklarında batmış Kenan kökenli olduğuna inanılan bir gemide İran ve Afganistan'dan kalay, Kıbrıs'tan bakır ve çömlek, Mısır'dan fildişi ve mücevher ve Miken silahları bulunmuştur.

Geç Bronz çağı Batı Asya'da bir **karışıklık** dönemiydi. Hurriler, Hititler, Elamitler, Mısırlılar ve Kassitler dahil olmak üzere MÖ 1550-1400'den itibaren **çeşitli güçler arasında mücadele** vardı. MÖ 1570'te Kassitler Babil'in yönetimini ele geçirdi. Ancak MÖ **1450'de Hitit Yeni Krallığının etkisi** kısmen Mısır'la bir ittifak sayesinde **büyüyordu.** Bu tarih civarında Mitanniler Suriye'ye hakimdi. Ancak 1400'lerde Hititler bölgenin kontrolü için savaşıyordu.

Ege Uygarlıkları
MÖ 1450 civarında Miken etkisi, Minos İmparatorluğunun parçası olmuş çeşitli yerleşim yerleri de dahil olmak üzere tüm Ege'ye yayıldı.

ANAHTAR
- Miken yerleşimi
- Miken ana sarayı

Çin'de **Shang Uygarlığı** merkezi Çin'in geniş bir bölümüne hâkim hükümdarlarla (bkz. MÖ 1850–1790) **büyüdü.** Ancak Shang kuzeydeki göçmen kabilelerin tehdidine karşı her zaman savunmada kalmak durumundaydı. **Shang başkentleri koruyucu duvarlarla çevriliydi.** Krallar ve soylular harika mezar eşyalarıyla gömülürdü. Shang başkenti bu dönem zarfında çeşitli defalar taşındı. Shang toplumunun iyi örgütlenmiş ve son derece hiyerarşik olduğuna inanıldı. Yazı MÖ 1900 civarında başladı. Shang hükümdarlarının önemli kararlarda atalarına danışma uygulamasını gösteren **kehanet kemikleri erken yazıların** önemli örneklerini oluşturur. Geleceği ilgilendiren sorular bir öküz veya kaplumbağa kemiğine yazıldı ve bu kemikler daha sonra sıcak metal bir aletle kırılırdı. Kemiğin çatlama şeklinin bir cevap sağladığına inanılırdı.

MÖ Y. 1352'DE DİN REFORMCUSU olan IV. Amenhotep **Mısır firavunu** oldu. Çok tanrılı geleneksel dinle bağlarını kopardı ve **Aten** veya güneş-kursu adlı **tek bir tanrıya tapınmayı başlattı.** İsmini de "Aten'in yaşayan ruhu" anlamına gelen Akhenaten'le değiştirdi; Tebes ve Memfis arasında **yeni bir başkent** kurdu. Bu şehre "Aten ufku" anlamında Akhetaten adını verdi.

Akhenaten'in dini reformlarının özellikle etkili rahip sınıfı tarafından desteklenmediğine inanılmaktadır. MÖ y. 1336'da ölümünden sonra oğlu **Tutankhamon** dokuz yaşında tahta çıktı. Eski tanrılara yerlerini geri verdi ve yeni başkenti terk etti. Tutankhamon'un gizemli şartlar altında 18 yaşında öldüğüne inanılır ve küçük bir mezara hızlıca gömülmüştür. Uzun zaman Tutankhamon'un başına aldığı bir darbe neticesinde öldüğü düşünülmüştür. Ancak son bulgular, çölde avlanırken savaş arabasının çarpışmasında bacağının kırıldığını ve bunun yol açtığı kan zehirlenmesinden öldüğünü ortaya koymaktadır.

Mısır Firavunları MÖ 1570'ten itibaren Nil'in batı yakasındaki **Krallar Vadisi**nde kaya mezarlarına gömülmüştü. Hükümdarlar mezarlarının hırsızlardan korunacağını ummuşlardı. Fakat neredeyse tüm **mezarların** zengin eşyaları çalınmıştır. Bununla beraber İngiliz arkeolog Howard Cater 1922'de **Tutankhamon'un mezarını** neredeyse hiç el değmemiş şekilde keşfetti. Mezar odasında kralın **tabutunu** ve som altın maskeli **mumyasını** bulunduran dört altın yaldızlı mezar vardı. Diğer odalarda mücevher, mobilya, altın heykeller ve müzik aletleri bulunuyordu.

Güneşe tapınma
Firavun Akhenaten güneş kursu Aten'e tapınmayı kurumsallaştırdı. Akhetaten'de bulunan bu oyma rölyefte güneşe eşi Nefertiti ile birlikte tapınırken görülmektedir.

MÖ y.1400'lar Bronz işçiliği Vietnam ve Tayland'a **yayılır**

...**ları Lapita** ... doğuya ... Pasifik ... [illegible]

MÖ y.1450 Miken ticaret ağı Sicilya'dan Levant'a kadar uzanır

MÖ y.1450 Minos sarayları **Girit'te** ortadan kalkar. Mikenler adanın hâkimiyetini alır

MÖ y.1400 Çin'de **Shang** başkenti **Zhengzhou**'dan **Xi'ang**'a taşınır

MÖ y.1300'lar Hitit kralı **I. Suppiliumas Suriye'yi** kısa sürede **fethederek**, Mısır'a büyük açısından rakip olur

MÖ y.1352–1336 IV. Amenhotep'in hükümdarlığı; Mısır'ın eski dininden ayrılarak güneş tanrısı Aten'e ibadet eder ve Akhenaten adını alır

MÖ 1300'ler ortası Asur şehri Mitanni idaresinden kurtulur; **Asur devletinin yükselişi**

MÖ y.1336–1327 Çocuk kral **Tutankhamon**'un kısa **hükümdarlığı**; eski Mısır dini tekrar kurulur ve Akhetaten terk edilir

MÖ 1300–1200

Abu Simbel'deki II. Ramses tapınağının dış cephesinde muazzam büyüklükte, dört adet oturmuş firavun heykeli bulunur. Soldan ikinci heykel yok olmuştur.

MİLATTAN ÖNCE 2. BİN YILIN SONUNA DOĞRU DOĞU AKDENİZ VE BATI ASYA Mısır, Babil, Elam, Asur ve Anadolu'daki Hititleri kapsayan bir **imparatorluklar mozaiği** halindeydi. Her krallık komşuları üzerinde fetih ve diplomasi yoluyla üstünlük kazanmaya uğraştığından sınırlar sürekli olarak değişti. Bununla beraber bronz yapımı için ihtiyaç duyulan kalay ve bakırı bölgeye ulaştıran **yaşamsal ticaret yollarına** savaşta ve barışta dokunulmadı.

İhtilafların sıklıkla patlak verdiği konu, firavun Akhenaten'in hükümdarlığının ardından (bkz. MÖ 1350) Hititlilerin Mısır'dan aldığı **Levant** (günümüzde Suriye ve Lübnan) bölgesiydi. Firavun I. Seti ve oğlu II. Ramses Levant'ı geri almak için MÖ 13. yüzyılda savaşlara girdi. Ramses'in 67 yıllık hükümdarlığı (♛ MÖ 1279-1213) Mısır için bir **istikrar ve refah dönemiydi**. Savaş, diplomasi ve stratejik evliliklerin birleşimi yoluyla Ramses Mısır etkisini Batı Asya'ya genişletmek istedi. Ramses, Hitit kralı II. Muvattalis'le MÖ 1270'li yıllarda sonraları en ünlüsü **Kadeş Muharebesi** (MÖ y.1274) olan bir dizi savaşa girdi. Ramses Kadeş'te zafer kazandığını iddia etmesine rağmen muharebenin sonuçsuz kaldığına ve Hititlerin bölgede varlığını sürdürdüğüne inanılmaktadır.

> **“** SEN EŞİ BULUNMAYAN **BÜYÜK BİR SAVAŞÇISIN**, TÜM DÜNYANIN KARŞISINDA **MUZAFFERSİN. ”**
>
> II. Ramses'in Kadeş'te zaferini anan yazıt

Antik propaganda
II. Ramses'in Abu Simbel'deki tapınağından bu detay, kralı Kadeş Muharebesinde Hitit ordusunun karşısına tek başına çıkarak ok atarken göstermektedir.

Suriye'deki diğer savaşlardan sonra Ramses MÖ 1259'da değişik bir taktik denedi ve yeni Hitit kralı ve III. Hattuşili'yle **öncü nitelikte bir barış antlaşması müzakere etti.** Ramses ayrıca iki Hitit prensesiyle evlendi (toplam yedi karısı vardı). Antlaşmanın ardından Ramses Hitit hükümdarıyla Akat çivi yazısıyla kil tabletlere kaydedilen dostça bir iletişimi kurdu.

Ramses ayrıca geniş çaplı bir **anıtsal bina** yapımı programına da girişti. Mısır'ın Nubya ile güney sınırında muhteşem **Abu Simbel** Tapınağını inşa ettirdi. Yukarı Mısır'daki Teb önemini korumakla beraber, yeni başkentini Aşağı Mısır'daki **Per Ramescu**'da kurdu. Teb'in batısında saray, mabeyn ve öğrenme merkezi olarak çok taraflı işlevi bulunan büyük ölüm tapınağını inşa ettirdi.

Günümüzde **Orta Asur İmparatorluğu** (MÖ 1350-1000) olarak adlandırılan Ashur MÖ 2. bin yılın sonunda yeniden güç kazandı. Shamshi Adad'ın MÖ 1781'de ölümünün ardından (bkz. MÖ 1850) Ashur önce Babil'in, ardından Mitanni'nin tabi devleti oldu. Ashur'un talihinin canlanması Mitanni hakimiyetinden kurtulan ve Kuzey Irak'ta bir krallık oluşturan **I. Ashur-uballit'in** (♛ MÖ 1363-1328) hükümdarlığı döneminde başladı. Daha sonra yerine geçen I. Şalmaneser ve I. Tukulti-Ninurta Doğu Mitanni'yi ve 1225'ten 1216'ya kadar kısa bir süre Babil'in güneydoğusunu fethederek krallığın sınırlarını batıya doğru genişletti ve fetihlerle toprak kazanmaya devam etti.

Ege'de Yunan anakarasındaki **Miken** saray krallıkları **gelişmesini sürdürdü.**

MÖ 1200–1100

Şimdi yıkıntı halinde olan, Mikenos'taki bu duvarların taş bloklarının büyüklüğü sonraki uygarlıkları bu duvarların devler tarafından yapıldığına inandırdı.

BATI ASYA'YA YÜZYILLARCA HAKİM OLMUŞ GÜÇLERİN bir çoğu MÖ 1250 ve 1050 arasında yağmalanmış ve bazıları bütünüyle ortadan kalkmıştı. Doğu Akdeniz bir **çalkantı dönemine** girdi. Birçok sahil yerleşim yeri, dönemin yazılı kaynaklarının kim oldukları hakkında pek bilgi vermediği, bilinmeyen işgalciler tarafından tahrip edildi. Hititler bu işgalcilere ilk boyun eğen devlet oldu ve başkentleri **Hattuşaş** MÖ 1200 civarında **yağma edilmesi**nin ardından terk edildi. MÖ 1100'de Levant'taki Hitit toprakları yitirildi ve **imparatorluk parçalandı.**

Bu çatışmaların genel olarak **Deniz İnsanları** adıyla bilinen göçmen dalgaları tarafından başlatılmış olması olasıdır. Bu savaşçı halklar Sicilya, Sardinya, Yunanistan, Libya ve Anadolu dahil olmak üzere farklı bölgelerden geldi. Kökenleri ne olursa olsun, Doğu Akdeniz'de MÖ 1200-1100 yılları arasındaki hareketleri Kıbrıs, Mısır, Anadolu ile Levant'taki Kenan ve Suriye'ye saldırılara yol açtı.

Mısır Firavunu **III. Ramses** MÖ 1178'de Deniz İnsanlarını Aşağı Mısır'dan çıkarttı, ancak Levant'a yerleşmelerini engelleyemedi.

Miken Krallıkları MÖ 1200 civarında iç zayıflıkların ve dış tehditlerin sonucu olan bir karışıklık dönemine girdi. Birçok Miken sarayının savunmaları güçlendirildi. Pilos kayıtları şehir sakinlerinin denizden saldırılardan korktuklarını göstermektedir. MÖ 1100'de Miken saraylarının çoğu yağmalanmış ve terk edilmişti. Bu durum yazının kullanımdan kalktığı ve Homeros çağına (bkz. MÖ 800) kadar tekrar kullanıma girmediği, **Yunanistan'ın Karanlık Çağı** adı verilen dönemi başlattı. Geç bronz çağında Avrupa'nın bazı bölümleri, adını ölüleri yakarak küllerini bazen zengin mezar eşyalarıyla birlikte küplerde saklama uygulamasından alan **Küp Tarlası Kültürü**nün hakimiyetine girdi. Bu kültür MÖ 1300'de **Tuna Bölgesinde** ortaya çıktı ve izleyen yüzyıllar boyunca İtalya, Orta ve Doğu Avrupa'ya yayıldı.

Demir teknolojisi MÖ 1200 ve 700 arasında Yunanistan'dan

> **“ DENİZLERİN ORTASINDAN SAVAŞ** GEMİLERİYLE **CÜRETLE** GELDİLER, HİÇ KİMSE ONLARA KARŞI DURAMADI... **”**
>
> II. Ramses'in (♛ 1279–1213) Deniz İnsanlarına atıfta bulunan bir yazıtından

MÖ y.1300–1000 Çiftçiler ve çobanlar Kuzey Hindistan'da **Ganj Havzası boyunca** yayılır

MÖ y.1300 Tuna bölgesinde **Urnfield kültürü** ortaya çıkar

MÖ 1279 Mısır'da **II. Ramses**'in hükümdarlığının başlangıcı (MÖ 1213'e kadar)

MÖ y.1274 Mısırlılar ve Hititler **Kadeş Muharebesinde** savaşır

MÖ y.1200 Chavin kültürü Peru Andlarında başlar

MÖ y.1200 Hitit başkenti **Hattuşaş tahrip edilir**

MÖ y.1200 Olmek kültürü Meksika'da ortaya çıkar

MÖ y.1200 Levant'taki şehirler **Deniz İnsanları** tarafından yağmalanır

MÖ y.1184 Mısır'ın son büyük Firavunu **III. Ramses'in** hükümdarlığı (MÖ 1153'e kadar)

MÖ y.1180 Hitit İmparatorluğu çöker

MÖ y. 1150 Miken savunmaları güçlendirilir, **saldırı korkusu** yaşanır

> **“** KALPTEKİ **TÜM ARZULAR KAYBOLDUĞUNDA, ÖLÜMLÜ** O ZAMAN **ÖLÜMSÜZ OLUR... ”**
>
> *Krişna Yajur Veda*

kuzeye doğru ilerleyerek merkezi Avrupa'ya yayıldı. Demir; alet ve silahlar hızla bronzun yerini aldı ve **bronz çağının** sonunu getirdi.

Mezo Amerika'da bölgenin ilk büyük uygarlığı **Olmek** Meksika'nın güney körfezi kıyılarındaki ovalarda ortaya çıkıyordu. Olmekler San Lorenzo gibi tören alanları kurdu, toprak yükseltiler üzerinde tapınak ve evler inşa etti ve başlık giymiş muazzam taş kafalar yonttu. Ayrıca uzun mesafeli ticaret yolları kurdular. Bu esnada, günümüzde Peru'nun bulunduğu bölgede Cerro Sechin gibi **yerli kültürler belirmekteydi.**

Kaya Savaşçı
Peru sahilindeki Cerro Sechin tapınaklarında bulunan anıtsal yontular savaşçıları, işkence görenleri ve insanın kurban edilmesini göstermektedir.

BATI ASYA 2. BİN YILIN SONUNDA önemli değişimlere tanık oldu. Mısır Yeni Krallığı MÖ 1070'te sona erdi ve Mısır, **Üçüncü Ara Dönem** adı verilen ve MÖ 747'ye kadar süren bir karışıklığa girdi (bkz. MÖ 800–700). Tarihçiler firavunların gücünün birçok bölgenin yönetimini ele geçiren bir seçkin rahipler sınıfınca zayıflatıldığına inanır. Yeni Krallık firavunları tarafından kazanılmış tüm topraklar MÖ 1000'de yitirildi. **Mezopotamya'da** Babilliler, Asurlular ve Elamitler arasında **sürekli savaşlar** vardı; bölge ayrıca batıdan Arami göçmenlerinin yıkıcı akınlarına maruz kaldı. Bu sırada bölgede diğer güçler yükseliş halindeydi. Kendilerine **Kenanlar** adını veren Sami dili konuşan bir halk Levant'ta yüzyıllardır yerleşmiş ve çevre toprakları kontrol eden şehir devletlerinde yaşamaktaydı. Bu halk usta denizcileriyle uluslararası ticarette önemli bir rol oynadı. Arvad, Biblos, Tire ve Sidon gibi Kenan liman şehirleri faaliyetlerini MÖ 1100'de genişletmekte ve Doğu Akdeniz boyunca ticaret mevzileri ve koloniler kurmaktaydı. Lübnan'dan sedir ağacı, cam ve fildişi eşya, maden özleri ve en önemlisi *mollusca* deniz kabuklusundan elde edilen pahalı mor bir boyanın ticaretini yaptılar. Bu lüks madde, bu halkın Yunanca mor anlamına gelen *phoinix* kelimesinden gelen daha tanıdık adlarıyla **Fenikeliler** olarak anılmasına yol açtı.

Çin'de MÖ 1027'de Zhoou kralı Wu, son Shang hükümdarı Di-Xin'i yendiğinde yeni bir hanedan Shang hanedanının yerini aldı. **Zhou hanedanı 700 yıl boyunca Çin'i yönetecekti.** Bu uzun çağ genellikle iki döneme ayrılır; Batı ve Doğu Zhou. İlk dönem sırasında Zhou'nun başkenti Zongzhou'ydu. Bu, bir **refah** ve kuvvetli merkezi kontrol **dönemiydi**. Zhou toprakları askeri sadakat karşılığında güvenilen soyluların idaresine verilen tımarlara bölündü. Çin geleneğinin Shang döneminde ortaya çıkan atalara tapma ve kehanet kemikleriyle geleceği tahmin etme gibi yönleri Zhou idaresinde de devam etti.

Japonya'da bu esnada, çömlekleri süsleyen sicim desenlerinden (*jomon*) adını alan **Jomon kültürü** sürdü. Jomon halkı zengin ve yerleşik olmasına rağmen hâlâ avcı-toplayıcı niteliğini korumaktaydı.

Kuzey Hindistan'da MÖ 1500'den itibaren Orta Asya'dan küçük göçmen çoban grupları **Ganj Havzasına** göç etmekteydi. MÖ 1100'de bunların çoğunluğu **yerleşmeye ve ürün ekmeye** başlamıştı. Bu insanlar erken Hindistan kutsal yazılarının dili olan **Sanskritçe** konuşuyordu. Farsça ve neredeyse tüm Avrupa dilleriyle ilişkili bir Hint-Avrupa dili olan Sanskritçe Hindu ve Urdu gibi modern dillerin de selefidir.

Veda adı verilen kutsal yazılar yüzyıllarca Sanskritçede sözlü olarak aktarıldı. Vedalar büyük ölçüde dini yazılar ve ilahiler olmasına rağmen, içerdikleri coğrafi bilgiler çiftçi ve çobanların Pencap'tan Ganj Havzasına zaman içinde yayılmasını tasvir etmekle kalmaz, aynı zamanda diğer gruplarla çatışmalar ve o dönemin yerel hayatı hakkında bilgiler de verir. Örneğin, **toplumun varna veya kastlara bölünmesi** ilk önce *Rigveda*'nın X. Kitabında ortaya çıkar ve Vedalar'da tasvir edilir. Ancak metinlerde bu sistemin soydan geçerek sürdürüldüğüne ilişkin bir bilgi yoktur.

Bir kültürün izi
Bu geç dönem Jomon çömleği örneğinde, gövde ve ayak Jomon dönemine adını veren ayırt edici sicim desenini taşımaktadır.

MÖ y. 1100 **Miken dönemi** sona erer ve **Yunanistan'ın Karanlık Çağı** başlar

MÖ 1069 Mısır'da **Üçüncü Ara Dönemin** başlaması

MÖ 1027 King Wu, Shang kralının hükümdarlık için **Göklerin Yetkisini** kaybettiğini iddia eder

MÖ 1006 **David İbranilerin (İsrailliler) kralı** olarak Saul'un yerine geçer

MÖ y. 1000 **Fenikeliler** Akdeniz'de koloniler ve limanlar inşa eder

Kedi figürü
MÖ y. 600
Bu bakır alaşımlı figür tahta bir kaide üzerinde oturmaktadır. Kediler firavunu koruyan tanrıça Bastet'le ilişkiliydi. Burnundaki delikte asıl biçiminde, bir küpe takılıydı.

Stelli Heykel
MÖ y. 1360
Yüksek rahip Amun'u temsil eden yontma figür bir stel veya yontma bir levha tutmaktadır. Bu levhalar mezar veya anma işaretleri olarak kullanıldı. Yazı, Güneş – tanrıya bir ilahidir ve yerel önde gelenlerin listesini içermektedir.

Süslü Perpauty kutusu
MÖ y. 1370
Perpauty adlı kişiye ait bu firavun inciri ağacından yapılma kutuda keten bulunuyordu. Kutunun dört tarafı manzaralarla boyanmıştır. Resimde görülen tarafı Perpauty ve eşine oğulları ve üç kızı tarafından hediyeler verilmesini göstermektedir.

Ördek biçimli şişe
MÖ y. 1700
Bu şişe sıkıştırılmış ve tüyleri yolunmuş gibi görünen bir ördek şeklindedir. Şişenin içinde muhtemelen göz boyası gibi kozmetik sıvı bulunmaktaydı ve şimdi kaybolmuş olan kapağı çıkartılarak kullanılmaktaydı.

ESKİ MISIR

GÜNLÜK HAYAT EŞYALARI VE HAZİNELERİNİN AÇIĞA ÇIKARDIĞI DİKKAT ÇEKİCİ BİR UYGARLIK

2000 yıl boyunca üretilmiş el işleri Mısır ustalarının becerilerine tanıklık etmektedir. El işleri aynı zamanda Mısır'ı zenginliğini, abanoz, lapis ve turkuazın ithal edildiği ticaret ağlarını yansıtmaktadır.

Burada gösterilen objelerin çoğunluğu hali vakti yerinde Mısırlılar tarafından günlük hayatta kullanıldı. Mezarlarda bulunmaları ölümden sonra hayata inancı ve ölen kişinin sonraki hayatta kullanacağına inanıldığı eşyalarının beraberinde gömülmesi uygulamasını yansıtmaktadır. Yönetici sınıf mensupları büyük varlıklarıyla birlikte gömüldü. Fakat mezarların neredeyse tümü eski çağlarda veya yakın dönemde zenginliklerinden mahrum bırakılmıştır.

Shabtiler
MÖ 1292–1190
Shabtiler olarak anılan hizmetkâr heykelcikleri genellikle mezarlar konuldu. Mısırlılar onların ölü kişinin gelecek hayatta ruhuna hizmet etmek için canlanacağına inandı.

Cenaze maskesi
MÖ y. 1500
Bu maske mumyanın baş kısmının üzerine yerleştirilmiş olmalıdır. Mısırlılar varlığı sona eren ruhların dönecekleri bir vücut olmazsa hayatta kalamayacağına inandı.

Shabti mumya kalıbı
MÖ y. 1300
Bu geniş shabti figürü tahtadan yontulmuştur. Figürün taşıdığı aletler krallığın geleneksel simgeleridir. Bokböceği ise tanrı Khepri'yi temsil etmektedir.

Mumyalanmış çakal veya köpek
MÖ y. 600
Çakallar ve 8. yüzyıldan sonra köpekler cenazeler ve mumyalanma işlemlerine nezaret eden çakal başlı tanrı Anubis'in onuruna mumyalandı.

Kolyeler
MÖ y. 1550–1069 B
Mısırlı zanaatkârlar birçok değerli ve yarı değerli taşa erişebiliyorlardı. Kolyeler günlük hayatta kullanılır ve ölülerle birlikte gömülürdü.

Küpeler
MÖ y. 1550–1069
Bu vida şeklindeki ve diğer küpenin kaba şekli verildikten sonra, uyumlu renkteki cam iplikleri çevrelerinde dolaştırılır. Vida şeklindekini takmak için daha büyük delikler gereklidir.

Tahta tarak
MÖ y. 300
Bu iki taraflı tarağın uzun ve kısa dişleri vardır. Birçok Mısırlının saçları kısaydı ve peruk takarlardı. Taraklar doğal saçları ve perukları düzgün tutmak için kullanılırdı.

Kozmetik kaşığı
MÖ y. 1360
Bu kil taşından kozmetik macunu kaşığı başı arkaya doğru eğik, böylelikle düz boynuzları kâseye değecek şekilde duran bir dağ keçisi şeklinde biçimlendirilmiştir.

Nazarlık
MÖ 912–343
Vedjat gözü tanrı Horus'un gözünü simgeler. Nazarlık, ölü kişinin ruhunu öbür dünyada korumak için mumyaların üstüne konulurdu. Ayrıca yeniden canlanmanın simgesiydi.

Ayna sapı
MÖ y. 1360
Bu sert tahtadan yapılma ayna aslında parlatılmış bir ayna diskini tutmaktaydı. Aynanın sapı, üstüne sevilen bir tanrı olan Tanrı Bes'in figürü yerleştirilmiş bir papirüs gövdesi şeklindedir.

Güneşi temsil eden disk

Kakma altın bölmelerde tutulur

Bokböceği göğsü
MÖ y. 1361–52
Bu muhteşem göğüs süsü bokböceği tanrısı Khepri'yi kırmızı bir güneş diskini çevirirken temsil etmektedir. Kral Tutankhamon'un mezarında bulunmuştur.

Erkek nazarlık figürü
MÖ y. 2200

Kurbağa nazarlıkları
MÖ y. 1360
Kurbağalar yaşam ve bereket simgesiydi. Kadınlar kurbağa nazarlıklarını şans için taşırdı. Bu tılsımlar beyaz fayanstan (çömlek) işlenmiş ayrıntılarla yapılmış.

Kanatlı bokböceği
MÖ 644–322
Bokböcekleri genel olarak şans nazarlığı şeklinde kullanılırdı. Kanatlanan bokböceği yeniden doğuşun simgesiydi ve eski Mısır'da mücevher olarak takılırdı.

MÖ 10. yüzyılın ortalarında Kral Süleyman'ın hükümdarlığında Megiddo (modern İsrail'de) önemli bir İsrail kalesi ve yönetim merkeziydi.

MÖ 10. YÜZYILDA başlıca Batı Asya güçlerinin **gerileme dönemi** devam etti. Mısır, Babil ve Asur kısa süre devam eden, ancak tarihi bakımdan önemli **İsrail Krallığının** yükselmesine imkân vererek zayıflamıştı. İsrailliler Sami dili konuşan, İncil'e göre MÖ 12.000'lerde Kenan'a göç etmiş, göçmen çobanlardı. Kenan'da yerli Filistinliler ve Kenanlılarla çatışmaya girdiler. MÖ 1000 civarında **Kral Davud** İsrailli (kabileleri) birleştirdi ve (♛ MÖ 1006–965) başkentini Kudüs'te kurdu. Davud'un oğlu Süleyman (♛ MÖ y. 965–928) İsrail topraklarını genişletti, başkentte muhteşem bir saray ve tapınak inşa ettirdi. Fakat ölümüyle krallığı ikiye ayrıldı. İsrail ve Yahuda daha sonra Asur İmparatorluğunun parçası haline geldi.

Altın işi
Bu koruyucu wedjat gözü simgesini gösteren altın plaka Mısır'ın bölündüğü dönemde hüküm süren 21. Hanedandan I. Psusennes'in zamanındandır.

ŞALMANESER III (MÖ 858–824)

MÖ 9. yüzyılda Asur Kralı III. Şalmaneser İsrail, Yahuda, Suriye, Urartu, Anadolu ve Mezopotamya kavimlerine karşı düzenlediği seferlerle imparatorluğunu büyük ölçüde genişletti. Bu siyah kireçtaşından dikilitaş kendisinin ve başkomutanı Dayyan-Assur'un yaptıklarını anmaktadır. Çivi yazısıyla fethettiği halklar tarafından ödenen zorunlu haraçları kaydetmiştir.

Bu esnada, **Asur Mezopotamya**'da yeniden **başlıca güçlerden** biri olarak belirdi. Kral II. Ashurdan (♛ MÖ 934–912) tarımı geliştirerek refahı artırdı. Halefi II. Adad-nirari Asur topraklarını Orta Asur İmparatorluğu tarafından MÖ 13. yüzyılda hâkim olunmuş toprakları yeniden alarak artırdı.

Birçok Mezo Amerika ve Güney Amerika dininde ortaya çıkan jaguar, burada Chavin de Huántar'daki bir taş kabartmada tasvir edilmiş.

OLMEK KÜLTÜRÜ MÖ 9. YÜZYILDA ORTA AMERİKA'DA gelişmesini sürdürdü. San Lorenzo'nun MÖ y. 900'de yıkılmasından sonra kuzeydoğudaki **La Venta başlıca Olmek merkezi** oldu. Bu daha geniş yerleşim yeri 34 metre yüksekliğindeki, Maya tapınaklarının öncülü olan bir piramidin hakimiyeti altındaydı. Olmekler bölgede bir ilki oluşturan **glif** alfabesini geliştirdi, o dönemde belirmeye başlayan **Zapotek** ve **Maya** gibi diğer kültürleri etkileyerek Mezo Amerika'ya yayıldı.

Kuzey Amerika'nın doğusunda Ohio Vadisinde **Adena kültürü** gelişmekteydi. Ayırt edici özellikleri törensel keramik işleri ve incelikli el işi objelerinin bulunduğu höyükleriydi.

Daha güneye doğru MÖ y. 1200'de Peru Andlarında **Chavin kültürü** ortaya çıkmıştı. **Usta mühendis** ve **mimarlar** olan Chavin halkı kanallar inşa etmiş, çiftçilik yapmış ve inşaat için tepeleri teraslayarak düzeltmişlerdi. Ana yerleşim yerleri olan **Chavin de Huántar** Andların yükseklerindeydi. Bu yerleşim yerinin yarı insan yarı hayvan şeklindeki bir insan üstü yaratık kültü için bir ziyaret merkezi olduğu anlaşılmaktadır. Ana tanrı "Asa Tanrı" tırnaklı olarak resmedilir.

Avrupa'da demir zamanla alet ve silah için tercih edilen metal olarak **bronzun yerini almaktaydı**. Avusturya'daki **Hallstatt** yöresi gelişerek Urnfield (Küp tarlası) kültüründen (bkz. MÖ 1200) erken demir çağı kültürünün merkezi haline geldi.

Hallstatt kabile başkanları yerel tuz madenlerine hakim oldular ve demir işçiliğini geliştirdiler. Tepelerin üstündeki burçlarda yaşadılar ve zengin mezar eşyalarıyla birlikte gömüldüler.

MÖ 9. yüzyılda **Fenikeliler** Akdeniz'de başlıca güç haline geliyordu. Daha önceleri doğu denizlerinden ayrılmayan ticaret gemileri şimdi Akdeniz'e açılıyordu. Fenikeliler Cadız, İspanya, Balear Adaları ve en çok da Kuzey Afrika kıyısındaki, günümüzde Tunus'ta bulunan Kartaca'da koloniler kurdular. Bu ticaret ağı vasıtasıyla Fenike **alfabesi** Akdeniz çapında tanındı.

Batı Asya'da **Yeni Asur İmparatorluğu** genişlemeye başladı ve yakın çevresindeki Suriye ve Fenike'nin küçük devletlerini teker teker kontrolü altına aldı.

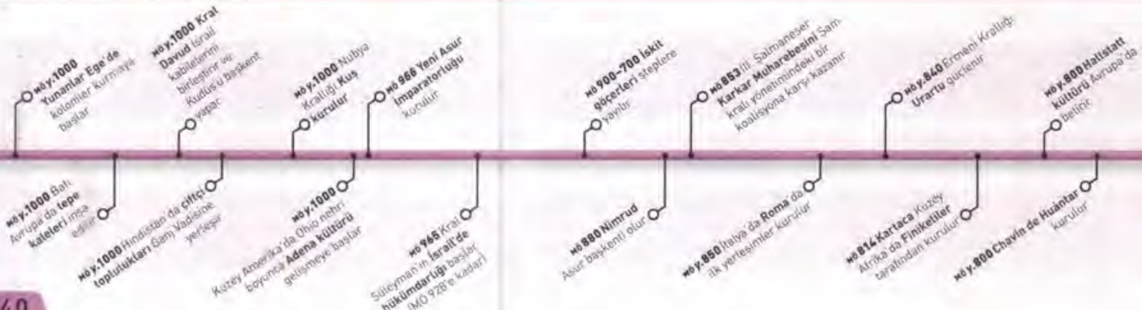

Mezar eşyası
Bu demir çağı broşu Avusturya'da Hallstatt'taki bir mezarda bulunmuştur. Bu tür bir mücevherin bulunması mezarda bir kadının gömüldüğünü akla getirmektedir.

ANAHTAR
- Asur
- Mısır
- Fenike kolonileri
- Fenike şehir-dev.
- Yunan kolonileri
- Yunan şehir-dev.
- Gelişen Etrüsk şehir-dev.

Akdeniz Bölgesi
Akdeniz bölgesinin MÖ 8. yüzyıldaki bu haritası o dönemde Fenikeliler ve Yunanlılar dahil başat uygarlıklarca kurulan kolonileri göstermektedir.

MÖ 705'te Asurlular başkentlerini Ninova'ya taşıdı. Bu taş rölyef Asur kral ve kraliçesinin şehirdeki kraliyet sarayı bahçesinde verdiği yemeği gösteriyor.

ASUR, BATI ASYA'DAKİ RAKİP devletleri ele geçirerek ve eyaletleri haline dönüştürerek saldırgan siyasetini MÖ 8. yüzyıl boyunca **sürdürdü**. Asurluların başarısı **disiplinli**, teknik açıdan **gelişmiş bir orduya** ve **etkin bir bürokrasiye** sahip olmalarına dayalıydı. Ele geçirilen halklar yüksek haraçlar ödemek zorunda bırakıldı ve isyanları acımasızca bastırıldı. Özellikle sorun çıkaran milletler zorunlu göçe tabi tutuldu, çok sayıda insan Asur ülkesine yerleştirildi.

MÖ 8. yüzyılın ilk yarısındaki zayıf yönetimin ardından, III. Tiglath-Pileser (MÖ 744–727) Asur'un kayıplarını tersine çevirdi. Halefi **II. Sargon** (MÖ 722–704) İran'a ve Anadolu'ya sefere çıktı ve Babil'i fethederek MÖ 714'te Ermeni devleti Urartu'yu yendi. İsraillileri de mağlup eden Sargon İsrail'in "on kayıp kabilesini" Kuzey Mezopotamya'ya nakletti.

Tören kabı
Zhou ustaları yüksek hüner sahibi metal işlemecileriydi. Bu bronz kase Doğu Zhou hanedanı döneminden MÖ 8. yüzyıldan kalmıştır.

Çin'de Zhou başkenti MÖ 770'te doğuya Luoyang'a taşındı ve bu olay MÖ 480'e (bkz. MÖ 500) kadar süren **Doğu Zhou çağının** ilk erken bölümünün başlamasına işaret etti. Geniş tımar topraklarına sahip beyler güçlendikçe kraliyet kontrolü zayıflamıştı. Merkezi kontrolün çökmesiyle **rakip beyler** birbirleriyle **savaşlara başladı.** Kargaşalığa rağmen bu çağ teknik ve kültürel bakımdan bir ilerleme çağıydı. Demir aletler tarım ve gıda üretiminin etkinliğini artırdı. Nüfuslar ve şehirler büyüdü, **felsefe, sanatlar** ve **edebiyat** gelişmeye başladı.

Mısır'da Üçüncü Ara Dönemin karışıklıkları devam etti. MÖ 850'den itibaren yıkıcı bir iç savaşın içine düşmüş olan ülke şimdi de küçük devletlere bölündü. MÖ 8. yüzyılda Nubya'nın güneyindeki Kuşit hükümdarı **Piye** (MÖ 747–716) Yukarı ve **Aşağı Mısır**'ı ele geçirdi ve **Kuşit yönetimi altında birleştirdi**.

Akdeniz'de Kuzey Afrika'daki **Kartaca** şehri **gelişirken** Fenike etkisi yayılmaya devam etti. Yunanistan, bu sıralarda Miken'in çöküşünden sonra içine girdiği karanlık çağdan çıkmaktaydı. Şehir devletleri veya poleis Yunan anakarasında tepe üstlerindeki kalelerin etrafında biçimlenmekteydi. Poleis topraklarını artırmak için Ege kıyılarında koloniler kurdu. Şehirler arasındaki rekabet çoğu zaman yoğun olmasına karşın, **ayrı bir Yunan kimliği ve kültürü de** beliriyordu. Tüm Yunanlılar "Helenler" olarak tanımlandı. MÖ 776'da ilk ortak Helen spor oyunları Zeus'un onuruna **Olimpiya**'da düzenlendi. MÖ 700 ortalarında Yunanlar Fenike alfabesini kendi dilleri için uyarladı ve kısa bir süre sonra Homer'in o zamana kadar muhtemelen sözlü olarak aktarılan epik şiirleri İlyada ve Odysse yazıya döküldü. MÖ 8. yüzyılda **merkezi İtalya**, ilk yerli uygarlık olan **Etrüskler** ile Latinler, Umbriyalılar ve Sabinler gibi kabileler tarafından yönetilen bir küçük devletler mozaiği şeklindeydi.

Roma'nın Latin kabile şefi **Romulus** tarafından MÖ 753'te kurulduğuna inanılmaktadır. İlk zamanlarında yedi tepe üzerine kurulu olan bu şehir Etrüskler, Latinler ve Sabinler gibi çeşitli halklarca yönetildi.

Kuşit heykeli
Bu alabaster heykel Mısır'daki Kuşit hükümranlığı zamanındandır. Shabaka'nın kız kardeşi I.Amenirdis (MÖ y. 716–702) Mısır yönetiminin geleneksel simgesi olan bir kırbacı tutarken görülmektedir.

Çifte keşif
Charles de La Fosse tarafından yapılan bu tablo bebekliklerinde terkedilen ve çobanlar tarafından kurtarılmadan önce bir dişi kurt tarafından emzirilen Romulus ve Remus efsanesini yansıtmaktadır.

> **" ROMA IRKINI KURMAK** NE KADAR **BÜYÜK BİR GÖREV**Dİ. **"**
>
> **Virgil,** *Aeneid*'ten 1:33

MÖ 776 İlk ortak Yunan **oyunları** Yunanistan'da **Olimpiya**'da düzenlenir ve her dört yılda bir tekrarlanır

MÖ y.775 Akdeniz'in **Yunanlar** tarafından **kolonileştirilmesi**

MÖ 771 Zhou başkenti doğuya **Luoyang**'a taşınır; **Doğu Zhou** dönemi başlar

MÖ 753 Roma'nın Romulus tarafından **kuruluşuna** inanılan geleneksel tarih

MÖ y.750 Nubya **Kuşit hükümdarları** Mısır'a ordular gönderir ve MÖ 747'de **ele geçirir**

MÖ y.750 Homeros'un *İlyada* ve *Odysseia* destanları yazılır

MÖ y.744 Asur kralı III. Tiglat Pileser'in hükümdarlığı başlar (MÖ 727'e kadar)

MÖ y.722 II. Sargon Asur tahtını ele geçirir (MÖ 705'e kadar)

MÖ 714 II. Sargon **Urartu'yu** yener ve önemli kutsal alanı Musasir'i yağmalar

MÖ 705 Asur başkenti **Ninova**'ya taşınır

MÖ 701 Asurlular **Yahuda**'yı istila eder

3

KLASİK ÇAĞ

MÖ700–MS599

Kültürel bakımdan dinamik uygarlıklar Yunanistan, Roma, İran, Hindistan ve Çin'de Klasik Çağın başlangıcını işaret ederek belirdi. Klasik gelişmelerin bilim, sanat ve siyasetteki etkileri bugün de hissedilmektedir.

MÖ 700–676

“SAVAŞ ÇIKARMAK İÇİN HER YERDE BAHANE ARADI.”

Livy, *Histories* kitabı I. xxı. Tullus Hostilius, Roma'nın üçüncü kralı üzerine.

ÇİN'DE LUOYANG ŞEHRİ MÖ 771'DE SHENLER TARAFINDAN ALINDI ve Batı Zhou başkenti doğuya, Chengzhou'ya nakledildi. Doğu Zhou hanedanı bu şehirden 148 parçaya ayrılmış **Çin üzerinde hükümranlığını** sürdürdü. MÖ 700'den itibaren Zhou kukla imparatorlar tarafından yönetilirken, gerçek güç komşu devletler arasında **ba**'yı ("kıdemli olan") elinde bulunduran hükümdar tarafından icra edildi. **Qi Huan Gong** (♛ MÖ 685–643) yönetimi altında Qi devleti bu devletler arasında üstünlüğe sahipti. Huan Gong'ın ölümünden sonra beş oğlu arasındaki **güç rekabeti** Qi'yi zayıflattı ve Jin hükümdarı **Jin Wen Gong** (♛ MÖ 685–643) ba'lığa yükseldi. Yüzyılın sonunda Çin'de güç **Qi, Jin, Qin ve Chu** devletleri arasında el değiştirdi.

Nubyalı firavun
Taharka bir Asur işgali nedeniyle MÖ 671'de Nubya'ya dönmek zorunda kalmadan önce 19 yıl Mısır'da hüküm sürdü.

7
ROMA KRALLARININ SAYISI

İtalya'da **Roma şehir devleti** yerleşik bir merkez edinmeye başlıyordu. **İlk forum** bu dönemde inşa edildi. Roma'nın ikinci kralı **Numa Pompilius**'un (♛ MÖ 716–674) başlıca Roma rahipliklerini ve bir takvimi tesis ettiğine inanılır.

Yakındoğu'da **Asurlular** Suriye'de Asur hükümranlığına karşı ayaklanmalara aralıklarla destek vererek gerilimlere yol açan Mısır'la çatışarak genişlemesini sürdürdü. MÖ 671'de Asur hükümdarı Esarhaddon **Mısır kraliyet başkenti** Memfis'e girerek Mısır'ı **işgal etti.** Ancak Mısır üzerindeki Asur kontrolü zayıftı ve Nubya firavunu **Taharka** işgalcileri ülkeden çıkarmayı başardı.

Etrüskler MÖ 700 civarında günümüzdeki Toskana ve Umbria'dan güneye doğru genişledi. Etrüsk dili bugün de çözülememiştir. Ancak büyük masrafla yapılmış mezarları **zengin bir maddi kültüre** işaret etmektedir. Etrüskler genişlemeleri sırasında Capua gibi şehirler kurdular, ancak Yunan kolonileriyle ve Roma'yla **çatışmaya** girdiler. Başlangıçta daha güçlü olmalarına rağmen Etrüskler **siyasi olarak birlik halinde değildi** ve Romalılarla girdikleri **uzun savaşlar** aleyhlerine işledi.

MÖ 675–651

Napatan ve Meroitik krallarının MÖ 650'den itibaren gömüldüğü Sudan, Nuri'deki kabristandan piramitler

ASURBANİPAL (MÖ 668–627) Asur hükümdarlığına karşı isyan eden Mısırlılara boyun eğdirmek ve Asur hükümranlığını güneydeki Teb'e (modern Luksor) kadar genişletmek için MÖ 664–663 yıllarında **birçok sefer düzenlemek zorunda kaldı.** Asurlulara karşı düzenlenen son isyan bu değildi. Mısır'a bağlı Sais kralı **I. Psammetichus** (♛ MÖ 664–610) on yıl kadar sonra efendilerine karşı ayaklanarak Asurluları ülkesinde çıkarttı ve **Mısır'ın bağımsızlığı tekrar elde edeceği** 26. Hanedanı kurdu.

Asur gücünün MÖ 609'da nihai olarak çökmesinden sonra Mısır Filistin'de Firavun II. Necho (MÖ 610–595) döneminde bir nirengi noktası kurabildi.

Yunanistan'da en önemlileri **Atina, Sparta** ve **Korinthos** olan bir dizi şehrin üstünlük kurması başladı. Korinthos'ta "tiran" adı verilen yeni bir tip hükümdar Bacchiadae krallarının MÖ 658'de devrilmesiyle ortaya çıktı.

Yeni hükümdar **Cypselus** (♛ MÖ y. 657–627) ilahi tasdik yerine şahsiyetinin gücüne dayandı ve Korinthos'un yönetimi altında **yetmiş yıl boyunca** tüm Batı Akdeniz'de koloniler kurarak hâkimiyet sağlayan bir hanedan kurdu.

Yunan dünyasının çevresinde, Küçük Asya'da **Lidya Krallığı** ilk büyük hükümdarı olan **Gyges**'in (MÖ 685–647) yönetimi altında güç kazanıyordu. Gyges Asurlu Asurbanipal'le ülkelerine Kimmerli akıncıların MÖ 668–665 yıllarında yönelttiği ortak bir tehdidi savuşturmak için işbirliği yaptı. Ancak daha sonra Mısırlı I. Psammetichus'a Asurlulara karşı isyanında yardım etti. Ayrıca komşuları Miletos ve İzmir şehirlerindeki İyonyalı Yunanlara karşı düşmanca bir tutum benimsedi.

Japon geleneğine göre, güneş tanrıçası **Amaterasu**'nun torunu olan ilk imparator **Jimmu Tenno** MÖ 660'ta tahta çıktı. Güneydeki Honshu'dan Nara yakınlarındaki krallığını kurmak için doğuya göçüne ilişkin hikâyeler efsane niteliğindedir. Ancak bu efsanelerin MÖ 100'den sonra kabile şeflerinin bölgelerinde **güçlerini pekiştirmeye** başladığı Japon **Yayoi** döneminin gerçek

“KAFİR TAHARKA MISIR'I ALMAK İÇİN GELDİ.”

Asurbanipal'in Mısır'ın fethiyle ilgili değerlendirmesi, MÖ 664

ASURBANİPAL (♛ MÖ 668–627)

Asurbanipal başlangıçta hükümdarlığı kardeşi Shamash-shuma-ukin'le paylaştı. Kardeşinin MÖ 648'deki isyanını bastırdıktan sonra Asur hâkimiyeti altındaki toprakları büyük ölçüde genişletti. Mısır'ı egemenliği altına almanın dışında Elam'a saldırdı ve başkenti Susa'yı MÖ 647'de yağmaladı. Asurbanipal son yıllarında başlangıçtaki askeri başarılarını devam ettiremedi. Ölümünden sonra iki oğlu arasındaki ihtilaf Asur İmparatorluğunu daha da zayıflattı.

30.000
ASURBANİPAL'İN KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN **KİL TABLETLERİN** SAYISI

MÖ y.700 Göçebe **İskitler** batı steplerinde sürekli yerleşimler kurmaya başlar

MÖ y.700 Etrüsk dilinde **ilk yazılar**

MÖ 700 Asurlu Sennaşerib **Kudüs'ü kuşatır** ancak daha sonra bir isyanı bastırmak için Asur'a döner

MÖ y.700 Yunanistan'da **Arkaik Dönem** başlar

MÖ 700 Adena kültürü Ohio Vadisi'nde gelişmeye başlar

MÖ 689 Asur kralı Sennaşerib tarafından **ortadan kaldırılır**

MÖ 689 Nubya kralı **Taharka** Mısır Firavunu olur, 25. Hanedanı kurar

MÖ 681 Asur kralı Sennaşerib öldürülür ve Esarhaddon hükümdar olur

MÖ 674 Tulius Hostilius Roma'nın üçüncü kralı olur

MÖ 671 Asur kralı Esarhaddon Mısır başkenti Memfis'i ele geçirir

MÖ 670 Giges Lidya tahtına geçer

MÖ y.670 Mısır'da demir işlemeciliği

MÖ 669 Firavun **Taharka** Memfis'i tekrar işgal eder

MÖ 668 Asurbanipal Taharka'yı Memfis'ten çıkarıp Asur yönetimini tekrar kurar

MÖ 663 Mısır 26. hanedan yönetimi altında Asurlulardan **bağımsızlığını kazanır**

MÖ 663 Asurlular Mısır'da **Teb'i yağmalar;** imparatorlukları en geniş sınırlarına ulaşır

MÖ y.660 Japonya'nın **ilk imparatoru** Jimu doğar

MÖ 660 Yunan şehir devletleri arasında ilk kayıtlı **deniz savaşı**

MÖ 652 Lidya başkenti **Sardis** Kimmerler tarafından **yağmalanır**

MÖ 600 civarında inşa edilen ve Babil şehir merkezinden İştar Kapısına giden Tören Yolundan bir aslan frizi.

Asur İmparatorluğu
Asur İmparatorluğu Ninova ve Asur etrafındaki çekirdeğinden Babil, Midiya, Elam, Urartu, Suriye ve Mısır'ı kapsayan bir devlete dönüştü.

olaylarını yansıtıyor olması da mümkündür.

Roma'nın üçüncü kralı **Tullus Hostilius** (👑 MÖ 673–642) selefi Numa Pompilius'a göre askeri konulara daha yatkındı ve komşu Alba Longa'ya karşı bu şehrin nihai olarak yıkılmasına ve nüfusunun Roma'ya göç ettirilerek **ilk büyük Roma genişlemesine** yol açan savaşı başlattı. Dördüncü kral **Ancus Marcius** (MÖ 641–617), Roma topraklarını deniz kıyısına doğru genişletti ve Tiber Nehrinin ağzında Roma'nın büyük limanı Ostia'yı kurdu. Yerine geçen **Tarquinius Priscus** (MÖ 616–578) Roma'nın beşinci kralı ve şehrin en büyük hükümdarlarından biriydi. Etrüsk kökenli olması erken Roma döneminde yüksek Etrüsk etkisinin bir işaretidir. Tarquinius Priscus merkezi İtalya'da hâkimiyet kurmak için Roma'yla mücadele eden Sabinler, Latinler ve Etrüskler karşısında bir dizi zafer kazandı. Roma'da halk oyunlarını başlattığı da söylenir.

ASURLULAR BABİL'İ MÖ 691'DE NİHAYET fethetti ve şehri yıktı. Yeniden yapım çalışmaları Esarhaddon'un hükümdarlığı sırasında (MÖ 680–669) başladı. MÖ 652'de Babil önemini tekrar kazanmış ve Asurbanipal kardeşi Shamash-shuma-ukin tarafından başlatılan **büyük bir isyanın** merkezi olmuştu. Babillileri ve müttefikleri Elamitleri bastırmak **dört yıl** aldı ve Asurluların imparatorluklarını muhafaza etme gücünü tüketti. MÖ 630'da Asur Mısır'ı ve Filistin'i kaybetti ve MÖ 626'da **Babilliler bağımsızlığını tekrar kazandı.** MÖ 616'da Babil Medlerin (merkezi Kuzeybatı İran'daydı) yardımıyla Asur'u işgal edecek kadar güçlenmişti MÖ 612'de Babil, Medler ve İskitler Asur başkenti Ninova'yı yağmaladı. **Asur İmparatorluğu çöktü.** Asur ordusundan geri kalanlar bir araya geldi ve Harran civarında küçük bir krallık kurdu. Fakat bu krallık da MÖ 609'da ortadan kalktı.

İskitler MÖ 800 civarından itibaren Kafkasların kuzey steplerinde geniş bir toprağı ellerinde tutan **göçebe atlı kültürünün** bir parçasını oluşturdu. MÖ 652'de Medleri boyun eğmek zorunda bıraktılar ve İskit kralı Bartatua eş olarak bir Asur prensesi verilecek ölçüde etkiliydi. **Asurla ittifak** oğlu Madyes'in hükümdarlığına kadar sürdü. Ancak MÖ 615 civarında İskitler taraf değiştirdi ve **Asur'un yıkılmasında anahtar rol** oynadı. Midiyalı uyrukları da bir süre sonra onlara karşı döndü ve MÖ 50 civarında İskitler kuzeye çekildi.

Yunan dünyasında Akdeniz'de **koloniler kurmak için** büyüyen bir hareketlilik vardı. İlk kurulan koloniler, MÖ 733 civarında kurulan **Siraküza** dahil İtalya'daydı. Yunan yerleşimciler Kuzey Afrika'da **Cyrene**'yi (Libya'da) MÖ 630 civarında ve **Massilia**'yı (Marsilya) MÖ 600 civarında kurdu. Yeni şehirler İspanya ve Karadeniz kıyıları kadar uzak bölgelerde tesis edildi. Yunanistan'da ise **şehir devleti Sparta** Peloponnes'te (Mora) hâkimiyeti kuruyordu. Şehir devleti Argos'un MÖ 669'daki mağlubiyetini askeri reformlar ve Messenialılara (MÖ 660-650) karşı zafer izledi. MÖ 600 itibariyle **Sparta** tüm Güney Mora'yı **fethetmiş** ve tabakalı bir toplumsal düzen kurmuştu.

Sparta'nın gelecekteki rakibi **Atina** Attika etrafındaki bölgeyi MÖ 8. yüzyılda giderek kendi yönetimi altında bir araya getirdi. Her yıl seçilen "archon" soydan geçen hükümdarın yerini aldı. Cylon'un MÖ 632'deki tahrip edici halk ayaklanmasından sonra Atinalılar MÖ 621'de Drako tarafından yazılan ilk kanunnamelerini aldı. **Drakon yasası** daha sonra öngördüğü cezaların sertliğiyle tanındı.

Mısır'ın güneyinde **Napata devleti** Pianky'nin yönetimi altında (MÖ 751-716) Mısır'ı fethederek ve Taharka'nın (MÖ 690-664) ölümünden sonra kontrolünü sürdürerek birinci sınıf bir güç haline geldi.

İskit geyiği
Bu geç 7. yüzyıl kalkan süslemesindeki akıcı hatlar ve geyiğin kaslı bacaklarının gerçekçi betimlemesi İskit sanatının tipik bir örneğidir.

MÖ 652 Babil İsyanı Asur yönetimini tehdit eder, ancak bastırılır (MÖ 649'da sona erer

MÖ y. 650 Birçok Yunan devletinde **"Tiranlar"** dönemi başlar

MÖ y. 650 Demir teknolojisi **Zhou Çin**'ine erişir

MÖ 650 **Lidya'da** ilk sikkeler basılır

MÖ 650 Meroe kurulur (günümüzde Sudan)

MÖ 648 Babil Asurbanipal'e **teslim olur**

MÖ 647 Asurbanipal **Susa'yı yağmalar**

MÖ 631 **Asurbanipal** ölür

MÖ 630 Sparta Messenialılara karşı **savaş** başlatır

MÖ y 630 Yunan kolonisi **Cyrene kurulur** (günümüzde Libya)

MÖ 626 Nabopolassar Babil hükümdarı olur

MÖ 625 Periander Korinthos'ta tiran olarak iktidara gelir

MÖ 621 İlk Atina kanunnamesi, **Drako Kanunları**

MÖ 620 Yunan kolonisi **Tartessus**'un İspanya'da kurulması

MÖ 616 Bir Etrüsk olan Tarquin **Roma kralı** olur

MÖ 615 Yükselen güç **Medler**'in İskitleri yenmesi

MÖ 612 Asur İmparatorluğu Medler ve Babillilerin saldırıları karşısında **çöker**

MÖ 609 Yerleşik Asur şehri **Harran** Babilliler tarafından ele geçirilir ve Asur devleti Medler yok olur

MÖ 608 Mısır kralı II. Necho **Yuda'yı istila** eder

MÖ 605 II. Nebukadnezar Babil tahtına geçer

MÖ 604 Taoizmin kurucusu **Lao Tzu**'nun doğduğuna inanılan tarih

Babilliler tarafından MÖ 597'de ele geçirilen Kudüs şehrinin bir ortaçağ görünüşü. Şehir 10 yıl sonra geri alındı ve büyük ölçüde yıkıldı. Her iki kuşatmadan sonra şehrin sakinlerinin birçoğu Babil'e sürüldü.

ASUR İMPARATORLUĞUNUN YIKILMASINA YARDIM ETTİKTEN SONRA, yeni Babil hanedanının ilk Kralı Nabopolassar (♛ MÖ 626–605) Babil şehrini güzelleştirdi. Oğlu Nebukadnezar (♛ MÖ 605–562) Mısırlıları MÖ 605'te yendi, Babil'in ana ziggurat'ını tamir etti ve ünlü "asma bahçeleri"nin yapılmasını emretti. Son yeni Babil hanedanı hükümdarı **Nabonidus** (♛ MÖ 556–539) sarayını Arap vahası Tema'ya nakletti. Ancak hükümdarlığı zamanında Babilliler arasında **huzursuzluk arttı**.

Kuzey İran **Medleri** krallıklarını **Cyaxares**'in hükümdarlığı (MÖ 624–585) zamanında güçlendirdi ve Asur İmparatorluğunun MÖ 612'de yıkılmasında rol aldı. Son Midiya (Med) kralı Astyages'in (♛ MÖ 584–549) yönetimi altında Midiya orduları Azerbaycan'a sefer yaptı ve batıda Lidya'ya (Türkiye) kadar ülkeleri kontrolü altına aldı. Bununla beraber, MÖ 550 itibariyle güneydeki Babillilerin ve İran'ın yeni gücünün baskısı altında kaldı.

Yuda Krallığı uzun zaman Asur ve Babil'in batıya doğru genişlemesinin önünde bir engel olmuştu. **MÖ 597**'de Nebukadnezar **Kudüs'ü aldı** ve Kral Jehoiakim'i tahttan indirdi. Yerine geçirilen Zedekiah Babillilere karşı geldi ve **MÖ 587**'de **bir kuşatma daha** yaşandı. Şehrin büyük kısmı yandı, Yahudi Tapınağı tahrip edildi ve birçok şehir sakini Babil'e **yaşam boyu sürgüne** gönderildi.

Güçlü şehir devleti **Atina** MÖ 600 civarında **Solon**'un yönetiminde özellikle fakirlerin mülkiyet **haklarını koruyan**, borç köleliğini yasaklayan ve **Drakon yasalarının** (bkz. 650–601) en aşırı bölümlerini yumuşatan reformlar yaşama geçirildi. MÖ 560 civarında Pisistratus iktidarı ele geçirdi ve **tiran** (diktatör) olarak yönetime başladı. Bir defa iktidardan düşürüldükten sonra MÖ 547'de geri döndü ve istikrarlı bir rejim kurdu.

Yunan şehri Miletos MÖ 600'den itibaren **felsefi düşüncenin** başlangıçlarına tanık oldu. Thales (doğumu MÖ y. 624) evrenin temel doğasını anlamaya çalıştı ve temel ögesinin su olduğunu düşündü.

Yasa koyucu ve reformcu
Resimde Yunan devlet adamı ve yasa koyucu Solon ders verirken görülmektedir. Solon'un reformları Atina aristokrasisinin gücünü aşındırmaya başlamıştı.

Orta Asya Budist inançlarının kalesi haline geldi. Çin'in Dunhuang bölgesindeki bu mağara resimleri çeşitli Budist öyküleri anlatır.

İRAN'IN BATISINDAKİ KÜÇÜK PERS KRALLIĞI (Pars adı da verilir) hükümdarı **Kyros** Med efendilerine karşı **MÖ 559**'da **isyan etti.** MÖ 550'de Midiya (Med) başkenti Ektabana'yı ele geçirmiş ve hükümdarı Kral Astyages'i devirmişti. **İran'ın artan gücünden** korkan Lidyalılar **Kral Croesus** yönetimi altında Kyros'a karşı çıktı, ancak Kyros batıya saldırarak ve MÖ 547'de Halys Irmağı (Kızılırmak) üzerinde Lidya ordusunu yendi ve Küçük Asya'nın batı bölgesini topraklarına kattı.

Kyros MÖ 539'da Babil'i ele geçirdi, Mezopotamya'nın büyük kısmını elde etti ve **Pers İmparatorluğunu** Ortadoğu'daki en büyük devlet haline getirdi. **Kyros** bugün Türkmenistan'ın bulunduğu bölgede savaşırken MÖ 530'da **öldü** ve yerine oğlu **Kambyses** geçti.

MÖ 526'da Kambyses **ordularını güneye Mısır'a gönderdi**. Firavun eğdirdi. Mısır'daki Pers hâkimiyeti MÖ 402'ye kadar sürdü. Kambyses MÖ 522'de küçük kardeşi olan veya olduğunu iddia eden Bardiya'nın kısa bir isyanından sonra öldü. Bir Pers soylusu olan **Darius** kral olarak yerine geçti. Midiya dahil olmak

Büyük Darius
Bu frizde Kral Darius güç sembolleriyle tahtta otururken gösterilmiş. Oğlu Kserksek Darius'tan sonra tahta çıktı.

“ **BİR YILDA** 19 MUHAREBEDE **SAVAŞTIM…** HEPSİNDE **GALİP GELDİM.** ”

Darius'un Behistun yazıtı

Amasis henüz ölmüştü ve halefi III. Psammetichus yerini sağlamlaştırmamıştı. Kambyses MÖ 525'te Mısır ordusunu Pelusium'da yendi ve **kraliyet başkenti Memfis'i ele geçirdi**. Firavun olarak Mısır tahtına geçen Kambyses Güney Mısır'a boyun üzere ülkede geniş isyanlar çıktı. Ancak Darius tüm isyanları bastırdı. Daha sonra MÖ 519-515 arasında **Pers İmparatorluğunu** Orta Asya topraklarını ilhak ederek Hindistan sınırlarına kadar **genişletti**. **Hindistan'da siyasi** güç 16 güçlü krallıktan oluşan

MÖ 600 Batı Afrika'nın Nok bölgesinde **demir işçiliği**

MÖ 600 İyonya'da **ilk Yunan sikkeleri** basılır

MÖ 600 Meksika'da Olmek kültürü hâlâ gelişir

MÖ 600 Aryan krallıkları **Kuzey Hindistan'da** kurulur

MÖ 597 Babil kralı Nebukadnezar **Kudüs'ü ele geçirir**

MÖ 594 Solon Atina arkonu (hükümdarı) olur

MÖ 590 Roma'da **ilk kanalizasyon sistemi** yapılır

MÖ 589 Apries Mısır **firavunu** olur

MÖ 585 Miletoslu Thales bir **güneş tutulmasını** tahmin eder

MÖ 578 Servius Tullius Servius Tullius **Roma kralı** olur, Roma'nın ilk şehir surunu inşa eder

MÖ 563 Siddhartha Gautama, **Buda**'nın muhtemel doğum tarihi

MÖ 562 II. Nebukadnezar ölür ve yerine Amelmarduk geçer

MÖ 560 Pisistratus Atina tiranı olur

MÖ 560 Croesus Lidya tahtına geçer ve genişlemeye başlar

MÖ 559 Büyük Kyros **Anşan hükümdarı olur**

MÖ 550 Çin yaşam tarzının ana felsefesini sağlayan *Analektleri* yazan **Konfüçyüs**'ün doğumu

MÖ 550 Zengin **devletler Kızıldeniz ve Aden Körfezi** etrafında ortaya çıkar

MÖ 550 Kyros **Med tahtını** kazanır

MÖ 550 Servius Tullius **Latin Birliğini** kurar, kentin siyasi üstünlüğü yavaş yavaş başlar

MÖ 547 Kyros Lidya'yı istila eder, ertesi yıl Sardis'i ele geçirir ve Kroesus'u tahtından indirir

MÖ 547 Pisistratus **Atina'ya döner** ve tiran olarak yönetir

MÖ 545 Asya'daki İyonya **Yunan devletleri Pers hükümdarlığını** kabul etmek zorunda kalır

"BİLGECE YAŞAYAN BİRİNE GÖRE, **ÖLÜM BİLE KORKULACAK ŞEY DEĞİLDİR.**"

Gautama Siddharta (Buda), MÖ 563–483

482

ROMA CUMHURİYETİ YILLARININ SAYISI

Mahajapanadas etrafında birleşmişti. Bu krallıklar arasında Magadha en önemli yere sahipti. Daha sonra Darius İyonya'daki Yunan devletlerinin çoğunluğuna boyun eğdirerek MÖ 513'te Trakya'yı ele geçirmek amacıyla **Avrupa'ya geçti**.

İtalya'da **Roma'nın altıncı kralı** ve eski bir köle olduğu söylenen Servius Tullius (♛ MÖ 578–534) MÖ 578'de Tarquinius Priscus'un yerine geçmişti. Hükümdarlığı zamanında önemli **reformlar uyguladı**, Romalıları Roma toprakları büyüdükçe genişletilecek bir sistem olan dört "kabileye" ve **servetle ölçülen sınıflara** bölerek şehrin resmi sınırlarını tespit etti. Nüfus, tedarik edebildikleri silahlara ve Roma ordusunda oynadıkları role göre sınıflara ayrıldı. En zengin sınıflar atlı, yüksek sınıflar ağır piyade ve fakirler hafif yan birlikler olarak orduya katıldı. Zengin sınıfların oyları halk meclislerinde daha fazla ağırlık taşıdı. **Roma'nın son kralı** Tarquinius Superbus (♛ MÖ 534–509) bir Etrüsktü. Yönetimin **artan tiranlığından** endişe duyan Lucius Junius Brutus ve Lucius Tarquinius Collatinus (kralın kuzeni) önderliğindeki soylular, orduyu kendi saflarına kazandırdı ve tahttan indirilen krala şehrin kapılarını kapattı. Bunun ardından darbe liderleri, en üst yetkinin **konsül** adı verilen yöneticilerin elinde bulunduğu bir **cumhuriyet kurdu**. Konsüllerin gücü halk meclisi tarafından her yıl **yeni konsüllerin seçilmesiyle** sınırlandı.

BÜYÜK KYROS
(♛ MÖ 559–539)

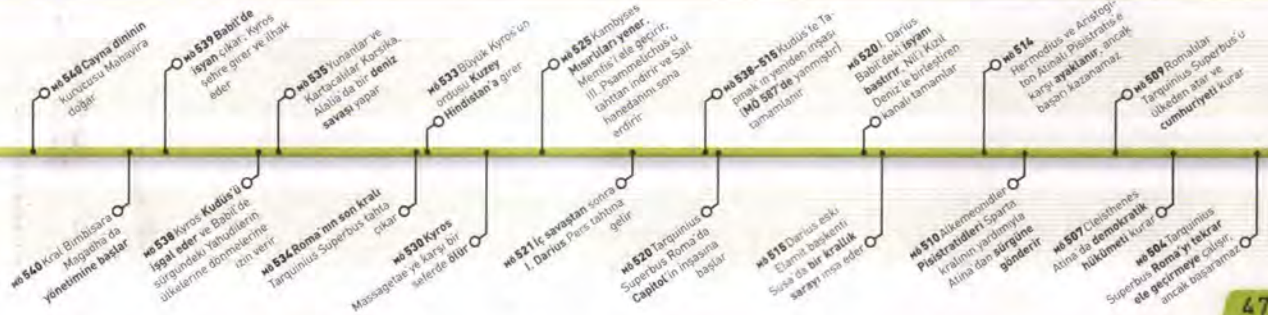
Kyros'un yaşamının erken dönemi hakkında az şey bilinmektedir. Midyalı efendisi Astyages'a karşı bir isyan başlattığında Pars Krallığının hükümdarıydı. Astyages'i yenerek Med kralı oldu. Daha sonra Lidya'yı ele geçirerek Pers etkisini yaydı. Kyros kral hakkındaki yerel düşünceleri uyarlayarak kendisini fethettiği şehirlerde ideal hükümdar olarak tanıttı. MÖ 539'da öldü.

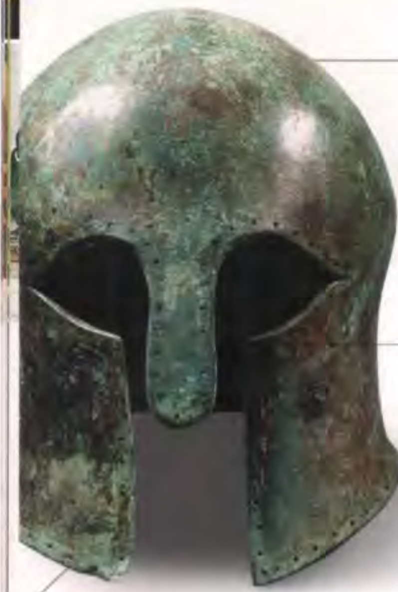
MÖ 530 sıralarında Kapilvastu'nun (şimdi Nepal'dedir) Hindu prensi **Gautama Siddharta** soylu olarak yetiştirilmiş olduğunu reddederek bir "aydınlanma" arayışına girdi. Altı yıl sonra aydınlanmaya kavuştu ve maddi hayatın eziyetlerinden kurtulmak için ılımlı bir çilecilik telkinlerine başladı. Bu kişi Buda (Sanskritçede uyanmış kişi anlamına gelir) adıyla bilinir. Buda'nın **Budist** adını taşıyan takipçileri düşüncelerini tüm Doğu Asya'ya, MS 3. yüzyılda Çin'e ve oradan da Kore, Japonya ve Güneybatı Asya'ya yaydı.

Konfüçyüs (veya Kong Fuzi) MÖ 551 civarında Çin'in **Bahar ve Sonbahar** olarak adlandırılan siyasi istikrarsızlık döneminde doğdu. 15 yaşından itibaren kendisini bilime adadı. Geliştirdiği **siyasi felsefe,** içinde yaşadığı karışık dönemi yansıtmaktadır. Düzgün insanın (junzi) diğerlerine saygı göstermek ve **gereksiz bir zarar vermemek** zorunda olduğunu öğretti. Öğrencileri tarafından geliştirilen felsefesi bilgelere saygıyı öğütledi ve daha sonraki imparatorluk sisteminin temel taşı oldu.

Pers seçkinleri
Darius'un Susa'daki sarayından bu okçular Pers ordusunun eyaletlerinden, Etiyopya ve Afganistan gibi uzak bölgelerden temsilcileri içeren elit birlikleriydi.

Korinthos miğferi
MÖ 600–500
Tek bir bronz tabakadan yapılan Korinthos miğferi Yunanistan'da MÖ 750-300 civarında en yaygın olarak kullanılan türdü.

Medusa ön yüz tuğlası (antefiks)
TARİHİ BİLİNMİYOR
Binaların saçak silmelerine veya çatı köşelerine yerleştirilen bu terakota antefiks yüzüne bakanları taşa çeviren mitolojik yaratık Medusa şeklindedir.

Mızrak ucu
MÖ 600–400
Yunan hoplit'leri (silahlı piyade askerleri) bu resimde uç kısmı görülen uzun mızraklar taşırdı.

Bronz ayna
MÖ 490–460
Ayna, aşk tanrılarıyla (eros) çevrili Afrodit imgesiyle süslenmiştir.

ESKİ YUNAN

KULLANIM AMAÇLI OLANDAN SÜSLEMEYE YUNANLAR BÜYÜK GÜZELLİĞE SAHİP BİR SANAT ÜRETTİ

Yunanlar şahane anıtsal eserler yaratırken, mücevher, müzik aletleri, silah ve vazolar Yunanların girift biçimler ve dekoratif süslemelere tarihlerinin tüm dönemleri boyunca duydukları büyük sevgiyi göstermektedir.

Yunan sanatı sanatsal üretimin her yönünde ortaya çıkan, özelikle de vazolarda gözlemlenen farklı aşamalardan geçti. Geometrik aşamada (MÖ y. 850-700) dekorasyon büyük ölçüde geometrik biçimlerden oluşurken, Doğululaşma aşamasında (MÖ. 700-600) bu biçimler yerini bitki ve hayvan motiflerine bıraktı. Bu aşamayı da Klasik aşamanın natüralistik şekilleri izledi.

Kilitli
zincir

Bronz kastanyet
MÖ 500–400
Yunan kastanyetleri zil veya çanak şekillidir ve vazolarda genellikle faunlar veya satirler veya Baküs şenliklerindeki kadınların ellerinde tutulur şekilde gösterilmiştir.

Çanak şekli verilmiş
biçim

Ayna kapağı ve fibula
MÖ 420–400
Bu gümüş fibula (broş) ve zincirinin bir pelerini tutturmak için kullanılmış olması mümkündür. Aynanın zengin arka süslemesi Afrodit'i yarı keçi Tanrı Pan'la birlikte göstermektedir.

Altın küpeler
MÖ 420–400
Bu ince işli altın telkâri küpeler, güzel sesleriyle denizcileri felaketlerine çeken mitolojik yaratıklar sirenlerin bulunduğu gemileri tasvir eder.

Altın broş
MÖ 650–600
Bu şahin şeklindeki broş Doğu (özellikle Mısır) etkisinin Yunanistan'da güçlü olduğu bir döneme tarihlenmektedir.

Aulos
MÖ 400
Bu nefesli müzik aleti asıl biçiminde bir kamış vasıtasıyla çalınan iki parçalı (ağaç kavalı kaybolmuştur) bir yapıdaydı.

Gümüş ağızlık

Parmak deliği

Boeotia atı ve binici figürü
MÖ **550**
Bu at ve binici tasviri, Boeotia çömlek atölyelerinin yaklaşık 200 yıl sonra yaptığı üretime kıyasla arkaik bir görünüme sahiptir (bkz. sağ taraf).

Boeotia heykelciği
MÖ **400–200**
Elinde testi tutan bu kadın terakota heykelciği bu tür heykel yapma geleneğinin MÖ 8. yüzyıl civarında başladığı Boeotia bölgesinde bulunmuştur.

Ostrakon
MÖ y. **475–470**
Atina'da etkili politikacılar halk oyuyla sürgüne gönderilebilirdi. Her oy sahibi sürülmesini istediği politikacının adını bir çömlek parçasının (ostrakon) üzerine yazardı.

Ters yöne (sağdan sola) yazılmış yazı

Disk
MÖ **600–500**
Bu güzel bronz disk Exoidas adlı bir atlete aitti. Diski kullanarak kazandığı bir spor yarışmasından sonra diskini Tanrılar Kastor ve Polluks'a adamıştı.

Attika askos'u
MÖ **425–400**
Askos zeytinyağı gibi sıvıların dökülmesi için kullanılan geleneksel şarap tulumu şeklinde bir kaptır. Tasarımı MÖ 530 civarında popüler olan kırmızı-figür tarzındadır.

Nilüfer eve [illegible] deseni

Erimantheae boğasını taşıyan Herkül

Nilüfer goncası deseni

Çift şeritli kıvrımlar

Atina amforası
MÖ **540–530**
Amfora şarap muhafaza etmek için kullanılan bir kaptır. Bu amfora kızıl-figür tekniğinden önceki döneme tarihlenen siyah-figür tekniğiyle süslenmiştir.

Attika skyphos'u
MÖ **525–500**
İçme maksatlı kullanılan bu kap savaş arabasında bulunan evlenmek üzere bir çifti göstermektedir. Vazo siyah-figür tarzında boyanmıştır.

Apulia pyxis'i
MÖ **500–400**
Pyxis genellikler mücevher ve kozmetik gibi küçük eşyaların muhafaza edilmesi için kullanılırdı. Bu Güney İtalya örneği geometrik desenlerle süslenmiştir.

Dama deseni

Ayak kısmının üstü ve kaide siyaha boyanmıştır

Attika lekythos'u
MÖ **480–470**
Yunan vazoları genellikle mitolojik sahnelerden alıntılarla boyanırdı. Bu siyah-figürlü vazo Tanrıça Athena'nın vurarak bir devi dizlerine çöktürmesi sahnesini göstermektedir.

Silindir şeklinde boyun kısmı

Epichysis
MÖ **375–340**
Uzun boyunlu Epichysis şarap boşaltmak için kullanılan bir kaptı. Bu Güney İtalya kabının alt bölümü beyaz şevron deseniyle süslenmiştir.

“ BU İYİ HABER... PERSLİLER GÜNEŞİ SAKLIYORSA GÖLGEDE SAVAŞACIĞIZ DEMEKTİR. ”

Eski Yunan tarihçisi Herodotos'un aktardığı, *Pers okçularının attıkları oklarla güneşi bile örtebilecekleri söylenen* Spartalı Dieneces'e atfedilen sözler; *Tarih*'ten

Bu 19. yüzyıl resmi Sparta kralı Leonidas'ı (ortadaki yüzü dönük) ve adamlarını MÖ 480'de Termopylae Savaşında gösteriyor. Termopylae bütün tersliklere rağmen kahramanca meydan okumanın diğer bir adı olmuştur.

Plebler Roma'dan çekiliyor
Pleblerin Roma'dan çekilmesi (gravürün solunda) Roma'yı telafisi imkânsız şekilde bölmekle tehdit etti. Bu nedenle soylular siyasi güçlerinin bazılarından vazgeçti.

BATI ANADOLU'DAKİ İYONYA'NIN Yunan şehir devletleri eski efendileri Kyros'un MÖ 547'de Lidya'yı ele geçirmesinden sonra Pers İmparatorluğu tabi olmuştu. MÖ 499'da Miletos şehrinin yöneticisi **Aristagoras** Perslere karşı **planlanmış bir isyana** destekçi bulmak için Yunan anakarasına gitti. Spartalılar talepleri reddetti, ancak Atinalılar ve Eritreliler kuvvet gönderdi. Sardis'e düzenlenen başarısız bir saldırı Atinalıların geri dönmesine yol açtı. İyonyalılar MÖ 497'den itibaren **Perslerin kara saldırılarına** karşı giderek güç yitirdi. Aynı yıl Miletos'un düşmesi ve Aristagoras'ın ölümü İyon birliğini bozdu ve MÖ 494'de **Lade Muharebesindeki** büyük deniz savaşı yenilgisinin ardından ayaklanma dağıldı.

MÖ 494'te İtalya'da **genç Roma Cumhuriyeti**, soyluların (toplumsal üst tabakalar) tutumlarını protesto eden pleblerin (toplumsal aşağı tabakalar) toplu halde Roma'yı terk etmeleri nedeniyle **toplumsal çekişmelerle** sarsıldı; Plebler ayrı bir devlet kurma tehtidinde bulundu. Geri dönmeleri ancak kendi temsilcilerinin (tribün) resmi olarak tanınmasıyla mümkün oldu.

Lade Muharebesi
İyon donanması Lade'de iyi savaştı. Ancak Samianların önceden planlanmış olarak Perslerin safına geçmesi tamamıyla yenilmelerine yol açtı.

MAGADHA KRALLIĞI BUDİZM'İ KURAN (BKZ.550-501) GAUTAMA *BUDA*'NIN (MÖ y. 563-y. 486) dostu ve koruyucusu **Bimbisara**'nın yönetimi altında (♛ MÖ 543–491), önemli bir devlet olarak belirdi. Bimbisara'nın oğlu Ajatashastru (♛ MÖ 491–461) Rajagirha'daki kraliyet başkentini güçlendirdi ve Ganj üzerindeki **Pataligrama'da**, daha sonra **Maurya kraliyet başkenti** olacak **Pataliputra adında bir merkez** kurdu. Ajatashastru Kosala ve Kashi'yi ele geçirerek ve Vrijji Konfederasyonunu ilhak ederek Magadha'yı Ganj Düzlüğünde **hâkim güç** haline getirdi.

Çin'de Bahar ve Sonbahar döneminin siyasi sistemi, yedi büyük devletin birbirlerini zayıflatmak için sürekli diplomatik manevralar yaptıkları ve belirli zamanlarda çıkan savaşlarla kesilen **Savaşan Devletler dönemine** (MÖ 481–221) dönüştü.

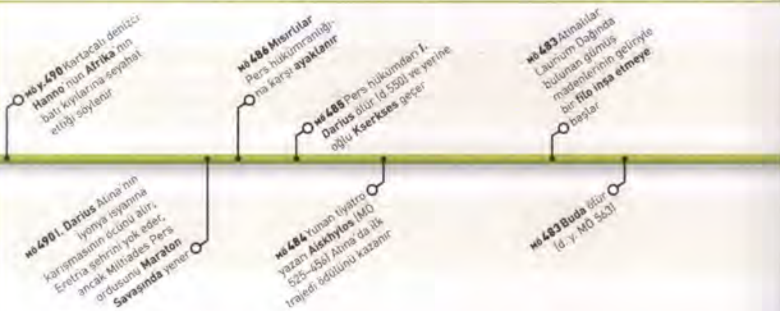
MÖ 490'da Pers kralı **I. Darius** (MÖ 548–486) İyonya ayaklanmasına desteklerinden ötürü anakara Yunanlarından intikam almaya karar verdi. Darius, ilk olarak MÖ 499'da İyonyalılara yardım etmiş olan Eritre'yi ele geçirmeden önce Naksos'a erişen **muazzam bir deniz gücünü** Artaphernes ve Datis komutasında Kilikya'dan **gönderdi. Atinalılar** Sparta'ya yardım çağrısında bulunsalar da, çağrılarına tek yanıt 1000 kişilik bir destek gönderen Plataea'dan geldi. Atinalılar kuşatmayı beklemek yerine General Miltiades'in (MÖ 550-489) tavsiyesiyle MÖ 490'da **Marathon**'da Persleri karşılamak için ilerlemeyi tercih etti. Yunan

Pers kanatlı aslan kupası
Pers İmparatorluğu bu altın içecek kabı gibi günlük kullanım eşyalarından görüleceği üzere, çok büyük zenginliğe sahipti.

7
SAVAŞAN DEVLETLERİN **SAYISI**

hoplite (ağır piyade) birlikleri çok daha kalabalık Pers birliklerine doğrudan saldırarak **benzersiz bir zafer** kazandı.

Gücünü yitiren Pers keşif birlikleri Maraton'dan sonra Yunanistan'dan çekildi. Ancak **Kserkses** (MÖ 519-465) MÖ 481'de Çanakkale Boğazını geçerek Atina'ya erişen muazzam bir Pers ordusunu yeniden gönderdi. Birçok kuzey Yunan devleti teslim olmayı seçti, fakat Atina ve Sparta güney devletleri birliğini bir araya getirdi. Sparta kralı I. Leonidas'ın MÖ 480'de **Termopylae** geçidinde kendisinin ve 10.000 askerin hayatına mal olan **kahramanca savunması** Atinalılara şehri boşaltmaları için yeterli zaman kazandırdı. Persler şehri yaktı. Bununla beraber Atina donanması **Temistokles**'in (bkz. aşağıdaki pano) komutası altında Kserkses'in deniz güçlerini **Salamis**'te ciddi bir yenilgiye uğrattı. Karada, Plataea'da MÖ Haziran 479'da ve denizde İyon kıyıları açığındaki Mycale'de kazanılan başka Yunan zaferleri de bunu izledi. Yunanlar bunun ardından saldırıya geçti ve MÖ 478-477'de Perslerin İyonya ve Kıbrıs'taki **kazançlarını tersine çeviren** ardı ardına zaferler kazandı.

Perslerin MÖ 480-479 yıllarındaki ilk mağlubiyetlerinden sonra **Atinalılar Pers karşıtı müttefikler birliğini** resmileştirmek istedi. Delos Adasında MÖ 477 civarında bir hazine kuruldu. Birliğin kaynakları burada biriktirilecek ve düzenli toplantılar yapılacaktı. Ancak **Delos Birliği** kısa zamanda Atina imparatorluğunun bir parçası haline geldi ve Sparta ve müttefikleri katılmayı reddetti.

Yunan-Pers savaşları
Perslerin çok daha fazla askeri olmasına rağmen Yunan güçleri denizde ve karadaki önemli çarpışmaları kazanmak için çok daha motivasyon sahibiydi.

TEMİSTOKLES (MÖ y. 524–460)

Akıllı bir politikacı ve stratejist olan Temistokles Atinalıları Larium'da MÖ 483-2'de keşfedilen zengin bir gümüş madenini donanmayı iki misline çıkarmak için kullanılması konusunda ikna etti. Ancak Salamis'teki deniz zaferinden sonra siyasi rakiplerinin artan kıskançlığına maruz kaldı. Temistokles MÖ 470 civarında Atina'dan halk oyuyla sürgüne gönderildi.

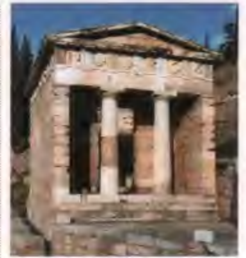

> **BÜYÜK MÜCADELENİN** ZAMANI GELDİ.
>
> **Eski Yunan tarihçisi Herodot'un** Spartalı komutan Pausanias'ın MÖ 479 yılındaki Plataea Muharebesinden önceki sözlerinden alıntısı: *Tarihler*'den

ATİNALILAR SIMON'UN (MÖ 510-450) önderliğinde Struma Irmağı üzerindeki Eion'u MÖ 476'da Perslerden alarak ve daha sonra (Perslere daha önce boyun eğen) Eğriboz'daki Carystos'a MÖ 479'de saldırarak **erken bir başarı** kazandılar. Naksos Adasının bu sırada Delos Birliğinden ayrılma girişimini gönderilen bir Atina keşif gücü kuvvetle bastırdı. Atina güçleri MÖ 469'da **Persler karşısında** Güney Anadolu kıyılarındaki Eurymedon Nehri yakınında **büyük bir zafer kazandı** ve Ege'de Atina üstünlüğünü kurdu.

Atina'yı Yunanistan'ın siyasi ve kültürel odağı haline getiren Atinalı devlet adamı **Perikles** (MÖ y. 495–429) Simon'u MÖ 463'te Makedonya'yı ele geçirme fırsatını göz ardı etmek suçlamasıyla cezalandırmaya çalıştı, ancak başaramadı. **Perikles'in** Atina'nın genişlemesine ilişkin tutumu ve **vizyonu** bu hareketinden belli oluyordu. Demokratların önderlerinden olan Efialtes MÖ 461'de suikaste uğrayarak öldürüldüğünde, himayesi altındaki Perikles derhal yerini aldı.

Persler Atinalıların dikkatlerini çelecek saldırılar düzenlemeleri için Spartalılara belirli aralıklarla rüşvet vermeye çalışmış ve başlangıçta etkili olamamışlardı. **Messenia Helotlarının** (bağımlı insanlar) MÖ 464'te Batı Peloponnes'teki **saldırıları** Spartalıları Delos Birliğinin artan gücünü engellemek için bir çaba göstermekten alıkoydu. Messenialılar dışarıdan çok az yardım aldı ve MÖ 462'de İthome'deki son dayanaklarını gücünü kaybetti. Kısa süre sonra Sparta ile Atina ve müttefikleri arasında açık bir savaş patlak verdi. Sonuçsuz kalan **ilk Peloponnes Savaşı** MÖ 451'de beş yıllık bir ateşkesle sona erdi ve ateşkes MÖ 446'da taraflar arasında **Otuz Yıllık Barış**a uzatıldı. Bu esnada Yunan dünyasının batı bölümü Sicilya şehir devleti **Sirakūza**'nın yükselişiyle artan bir önem kazanmaktaydı. Gelon'la (MÖ 485-478) ve kardeşi **Hieron**'la (MÖ 478-467) başlayan bir dizi yetenekli hükümdarın (tiran) yönetimi altındaki Sirakūza güçleri Acragas şehrine boyun eğdirdi ve topraklarını Catanas çevresine genişletti. Hieron'un küçük kardeşi **Thrasybulus** görevinden MÖ 466'da düşürülse de Sirakūzalılar Sicilya'daki egemen pozisyonlarını MÖ 450'ye kadar korudular.

Delos'taki Atina hazinesi
Delos Birliğinin tüm üyeleri hazinelerini Delos'taki hazineye yatırmak zorundaydı. Ancak Atina'nın katkısı en büyüğüydü.

MÖ 480 I. Kserkses Yunanistan'ı istila edip Atina'yı yaktı, ama Temistokles onu **Salamis Deniz Savaşı**nda yendi

MÖ 480 Kartaca Sicilya Yunanlarına saldırır, ancak geri püskürtülür

MÖ 479 Persler **Plataea ve Mycale**'de yenilir ve Yunan anakarasından çekilir

MÖ 479 İnsancıl bir ahlak sistemi geliştiren Çinli sosyal felsefeci **Konfüçyüs** ölür (d. MÖ 551)

MÖ 478 Atinalılar Sparta'nın Yunanistan'da hakimiyet kurma çabalarına karşı **Delos Birliğini** kurar

MÖ 478 Hieron **Sirakūza tiranı** olur ve Etrüskleri yener

MÖ y. 470 Temistokles Atina'dan sürgün edilir

MÖ 469 Naksos Delos Birliğinden ayrılmaya çalışır ve Atina tarafından ablukaya alır

MÖ 465 Kserkses muhafızı tarafından öldürülür; oğlu **Artakserkses** yerine geçer

MÖ 464 Helotlar Sparta hükümranlığına karşı **ayaklanır,** ancak MÖ 462'de mağlup edilir

MÖ 463 Perikles'in iktidara yükselişi başlar; Cimon'u MÖ 461'de sürgün ettirmiştir

MÖ 458 Atinalılar **Peloponnes şehirlerini yener,** Egina Delos Birliğine katılmak zorunda kalır

MÖ 458 Çin'de **Qin ülkesi** bölüşülür

MÖ 454 Perikles Delos Birliği hazinesini **Atina'ya naklettirir**

MÖ 452 Atina ve Peloponnes Birliği arasında **beş yıllık ateşkes**

Geç 5. yüzyılda Meksika şehri Monte Albán -burada gösterilen daha sonraki piramitlerin atası- kamu binalarının yapımına başladı.

ROMA CUMHURİYETİNDEKİ iki toplumsal sınıf olan soylular (patrician) ile plebler (MÖ bkz. 500-491) hâlâ bölünmüş durumdaydı. İki taraf MÖ 451'de Roma'yı yönetmek üzere normal anayasasının dışında on kişiden oluşan bir grup (decemviri) atadı. MÖ 449'da **decemviri** tüm Roma yasalarının temelini oluşturan **On İki Levha Kanunlarını** hazırladı. Orta Avrupa'da daha önceki başat Halstatt kültürünün yerine geçen **La Tène** adlı bir **Kelt kültürü** MÖ 450 civarında **belirdi**. Ölülerini, silahları, mızrakları ve mezar arabalarıyla gömen bir savaşçı aristokrasinin yönettiği La Tène Bohemya'da (şimdi Çek Cumhuriyeti) ve Marne ve Moselle (modern Fransa) etrafında önemli merkezlere sahipti.

12
ROMA HUKUKUNDAKİ **LEVHA** SAYISI

Meksika'nın Pasifik kıyılarındaki Oaxaca'da MÖ 450'den kısa bir süre önce **Monte Albán**'da yeni bir merkez ortaya çıktı.

Oaxaca Vadisi üzerindeki bir tepeye kurulu bu önşehir çevredeki tarımsal köylerden nüfus aldı. Monte Albán'ın merkezi, aralarında tepesi kesik piramitler, **büyük meydanlar**, top oyunu sahaları gibi **kamusal binaların** yanı sıra güzel süslemelere sahip mezarları da barındırıyordu. Monte Albán'ın nüfusu 17.000'e ulaşarak **Mezo Amerika'daki en büyük şehir** olacaktı.

Monte Albán'dan Zapotec figürü
Bu ince işli seramik tanrı figürü MÖ 5. yüzyılda Meksika'nın önde gelen yerleşim yeri olan Monte Albán'ın tipik bir ürünüdür.

ATİNA VE SPARTA daha önce birbirleriyle savaşmıştı (bkz. MÖ 451). Ege Denizinin doğu ve kuzey kıyılarındaki devletleri kapsayan Atina İmparatorluğu deniz kuvveti bakımından avantajlıydı. Şehir devleti Sparta ise Peloponnes ve Orta Yunanistan'ın bağımsız şehir devletlerinin ve Korinthos'un dahil olduğu bir ittifakın başındaydı ve **en güçlü kara ordusuna** sahipti. 446'da yapılan Otuz yıl Barışına rağmen Atina ve Sparta arasında gerilim yükseldi. MÖ 430'daki savaş üç yıl önce Atina Korinthos'la ihtilafında Kerkira'nın yanında müdahalede bulunduğu zaman başlayan **husumeti**yle sonuçlandı. Spartalılar bu müdahaleyi Atinalıların barışı bozmasının bir işareti olarak kabul etti. Sparta'nın müttefiki Thebai'nin Atina'yı destekleyen Plataea'ya saldırısı da aynı şekilde Atina tarafından Sparta'nın savaşa kararlı olduğu şeklinde anlaşıldı. Perikles tarafından yönetilen Atina, **Peloponnes Savaşında** (MÖ 431-404) başlangıçta başarı kazandı. **Atinalılar** MÖ 426'da **Peloponnes'i işgal etti** ve ertesi yıl Sparta'nın güneybatısındaki Pylos'a büyük bir güç çıkarttı. Yine de hiçbir taraf öldürücü bir darbe vuramadı ve MÖ 421'de 50 yıl sürmesi düşünülen **Nikias Barışı** kabul edildi.

Ateşkes kısa zamanda bozuldu. Korinthos, antlaşmanın geçerliliğini kabul etmedi ve Sparta'da savaş taraflısı bir grup yönetimi ele aldı. Öte yandan Atina'nın yeni önde gelen politikacısı **Alkibiades**'in (MÖ 450-404) bir dizi karmaşık siyasi manevrası MÖ 419'da **savaşın tekrar başlamasına** yol açtı. Ertesi yıl Sparta'nın müttefikleri **Mantinea'da kilit önemde bir zafer** kazandı.

> “ **İMPARATORLUĞUNUZ** ŞİMDİ BİR **TİRANLIK**TIR BELKİ ELDE ETMEK YANLIŞTI, ANCAK ELDEN ÇIKARMAK KESİNLİKLE **TEHLİKELİ**DİR. ”
>
> **Tukidides, eski Yunan tarihçisi,** Perikles'in Atinalılara konuşmasından alıntı, *Peloponnes Savaşları Tarihi*'nden , II. 63

SOKRATES (MÖ 469–399)

En büyük Yunan filozoflarından biri olan Sokrates, MÖ 406'da Atina Konseyinde görev yaptı. Ancak siyasi belirsizlik döneminde geleneksek ahlaka meydan okuması kendisine güçlü düşmanlar kazandırdı. Atina gençliğini yozlaştırdığına ilişkin suçlamalara karşı istenildiği şekilde bir savunmada bulunmayı reddetti ve baldıran zehri içerek ölüme mahkûm edildi.

- **MÖ y.450 La Tène kültürü** Orta Avrupa'da belirir
- **MÖ y.450** Meksika'da Zapotek şehri Monte Albán'ın yapımına başlanır
- **MÖ y.450** Sibirya'nın Pazyryk ve Nin-Ula bölgelerinde step göçebe **mezarları**
- **MÖ 449** Yunanlar ile Persler arasında **Callias Barışı** yapılır
- **MÖ 449** Perikles Atina ile limanı Pire arasında **Uzun Duvarın yapımını** başlatır
- **MÖ 449** Roma'da **12 Levha Kanunları** kabul edilir
- **MÖ 448 Yeni bir Partenon'un** inşaatı başlar (bitirilmesi MÖ 432)
- **MÖ 433** Atina **Corcyra'nın Korinthos'la** kavgasına müdahale eder ve Sparta'nın karşılık vermesine yol açar
- **MÖ 431** Plataea ile Thebai arasındaki ihtilaf Atina ile Sparta arasında diğer bir **Peloponnes Savaşını** başlatır
- **MÖ 430** Sparta Attika'yı işgal eder; Atina binlerce kişiyi öldüren **veba** salgınına uğrar
- **MÖ y.428** Yunan filozof **Platon**'un doğumu (ö. MÖ 347)
- **MÖ 427** Atina'nın müttefiki **Plataea şehri** Sparta'ya teslim olur
- **MÖ 423 II. Darius** I. Artakserkes'in öldürülmesinden sonra Pers kralı olur
- **MÖ 423** Atina ile Sparta arasında bir yıllık ateşkes (MÖ 422'de uzatılır)
- **MÖ 421** Atina ile Sparta arasında **Nikias Barışı** Peloponnes Savaşını geçici olarak duraklatır

Büyük Peloponnes Savaşı
MÖ 431'den 404'e kadarki dönem Atina İmparatorluğunun Sparta ve müttefikleri tarafından yıkılmasına tanıklık etti.

ANAHTAR
- Atina İmparatorluğu
- Atina müttefikleri
- Sparta ve müttefikleri
- Tarafsız bölge
- Atinalıların zaferi
- Spartalıların zaferi

Atina MÖ 416'da hâkimiyeti altında bulunmayan tek Ege adası Melos'u ele geçirerek karşılık verdi. Bununla beraber Sicilya'ya 415'te savaş açan ve güçlerinin sınırını ölümcül şekilde aşan Atinalıların kuvvetleri MÖ 413'te **Siraküzalılar** tarafından **bütünüyle imha edildi.** Bu sırada Spartalılar Atinalıların zengin gümüş yataklarına erişimini de kesmişti. Perslerle ittifak Sparta'nın pozisyonunu MÖ 412'de daha da güçlendirdi ve bir yıl sonra Atina'daki demokratik rejim kısa süre içinde devrildi. Demokrasi ertesi yıl tekrar tesis edildi ve Atinalıların MÖ 410'da Cyzicus'ta, MÖ 460'ta Arginusae'da zaferler kazanmalarına rağmen İyonya açıklarındaki **Aegospotami'de donanmalarının bütünüyle imhası** Atina'yı savunmasız bıraktı. Spartalılar şehri ablukaya aldı ve **Atinalılar** kararlı direnişlerine rağmen **teslim olmaya mecbur kaldı.** Donanmasını kaybeden Atina'nın yönetimine MÖ 404'te Sparta yanlısı Otuzlar Konseyi getirildi.

Hindistan'daki Magadha'da Bimbisara tarafından kurulan Haryanka hanedanı MÖ 413'te Ajatashatru'nun ölümünden sonra iktidardan düşürüldü ve yerine bir dizi etkisiz hükümdar geldi. **Shishunaga** Magadha kraliyet başkentinin nihai olarak **Pataliputra**'ya taşıması sorumluluğunu alan **yeni bir hanedan kurdu.** Shishunaga hanedanı yalnız 500 yıl sürdü.

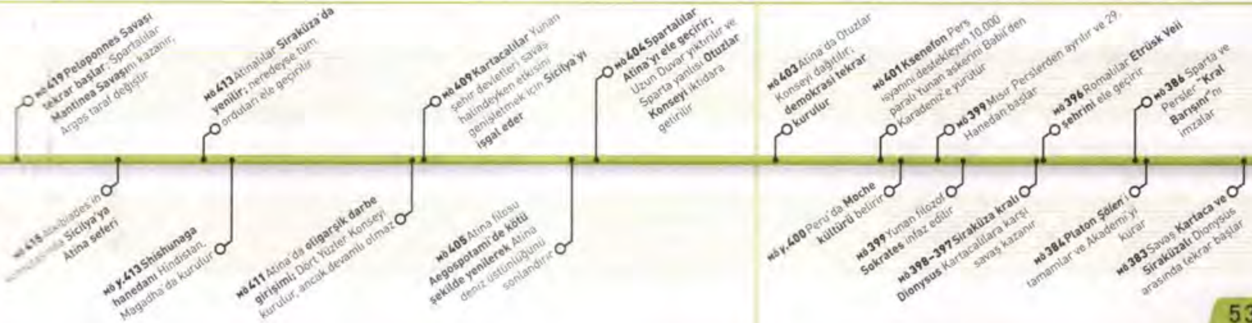
SPARTA, PELOPONNES SAVAŞINDAKİ zaferinden sonra İyonya şehirlerinin özerkliklerini kazanıp kazanmamaları konusunda Pers İmparatorluğuyla bir sürtüşmenin içine girdi. MÖ 390'lar boyunca zaman zaman çıkan çatışmalar ve sonuçsuz barış görüşmeleri Sparta'yı Yunan anakarasındaki pozisyonunu güçlendirmekten alıkoydu. Perslerle MÖ 386'daki nihai barış antlaşması, **"Kral barışı"**, İyonyalıları özerklikten mahrum bıraktı, ancak Spartalılara üstünlüklerini tehdit edenleri ezme fırsatı verdi. MÖ 385'te Peloponnes'teki Mantinea'ya saldırdılar ve MÖ 382'de Tebai'yi işgal ettiler. Sparta'nın gücü aşılamaz hale geldi.

İran'da **II. Darius'un (MÖ ♛ 423-404) ölümünden** sonra genç Kyros büyük kardeşi **II. Artakserkses**'i (MÖ ♛ 404-358) devirmeye çalışması nedeniyle **kısa bir iç savaş** yaşandı. Kyros MÖ 401'deki **Kunaksa Muharebesinde** yenildi ve öldürüldü. Fakat muharebenin ardından 10.000 paralı Yunan askeri Kuzey Mezopotamya'da kapana kısıldı. **Ksenefon** liderliğindeki Yunanlar Karadeniz kıyısına yürüyüşe geçtiler ve Trapezus (günümüz Türkiye'sindeki Trabzon) yakınlarında denize erişerek kurtuldular. Bu sevinci komutanları Ksenefon *Anabasis* adlı kitabında ölümsüzleştirdi.

İtalya'da **Romalılar topraklarını genişletti** ve Veii şehrini MÖ 396'da ilhak ederek **Etrüsk tehlikesini sona erdirdiler.** Fakat Etrüsk şehri Clusium'a saldıran bir Kelt ordusu MÖ 390'da güneye doğru yönelirken Allia Muharebesinde bir Roma ordusunu yendi ve **Roma şehrini** de **ele geçirdi.** Bu felaket Romalıların yüzyıllarca zihinlerinde silinmedi.

Etrüsk mezar resmi
Etrüsk dili hiçbir zaman çözülemedi. Bu nedenle kültürleri hakkında ancak mezarlarındaki resimler vasıtasıyla bilgi edinilebilmektedir.

Sutton Hoo tokası

Çember içinde beliren hayvan motifi

Boş göbek arka tarafta sürgülü kilitle birleşir

Tokanın geçme yerindeki dairesel plaka

Sutton Hoo tokası
Saf altından yapılma ve hayvan desenleriyle telkari süslenen Anglo-Sakson Sutton Hoo tokası İngiltere'nin Doğu Anglia bölgesinde, 7. yüzyıldan bir gemi gömütünde bulundu.

Kuş kafası profili

Ana örgü motifi

Isıran başlı ve kuyruklu hayvan motifli örgü

Tarihöncesi
Batı İran ve Anadolu'da
Bakır filizi ezilerek veya dövülerek tespih tanesi gibi küçük eşyaların yapımı için şekle sokulur.

Bakır filizi

MÖ y. 1500–1200
Bronz dökümün gelişmesi
Bronz kapların dökümü ve içlerinden çekiçle vurma gibi yollarla süslenmesinde yeni teknikler geliştirilir.

Shang kazanı

MÖ y. 900– MS 100
Demir kullanımı
Demir işlemesi Batı Anadolu'dan yayılarak MÖ 900 civarında Yunanistan'a ve MÖ 400 civarında Batı Afrika'ya erişir ve daha sağlam alet ve eşyaların yapımını mümkün kılar.

Silah başları

y. 100–700
Anglo-sakson metal işlemeciliği
Anglo-saksonlar metal işlemeciliğini çoğu zaman süsleme için hayvan biçimlerini kullanarak ileri bir düzeye getirirler.

MÖ 2600–2400
Dövülmüş bakır levha kullanımı
Erken bakır eritme yöntemleri hâlâ sıcak bakırı döverek daha karmaşık biçimlere gelmelerini sağlayacak derecede incelikliydi.

Sümerlilere ait bakır boğa

MÖ y. 1500–30
Altını saflaştırma
Eski Mısırlılar MÖ 1500 sıralarında altını gümüşten ayırmayı öğrenir ve süsleme amaçlarıyla daha yaygın olarak kullanmaya başlar.

Tutankamon'un cenaze maskesi

MÖ y. 640–500
Para olarak metal
Metal sikkeler (altın ve gümüş karışımı) ilk olarak Lidya'da (bugünkü Türkiye) MÖ 640 civarında kullanılır. Eski Yunanlar bu düşünceyi benimser ve Akdeniz'e yayar.

Yunan sikkesi

METAL İŞLEMECİLİĞİNİN HİKÂYESİ

GÜNLÜK OBJELERDEN KARMAŞIK MAKİNELERE, METALLER UYGARLIĞIMIZ İÇİN YAŞAMSAL ÖNEM TAŞIMAKTADIR

Metaller, bilinen en eski kullanım tarihi olan MÖ 8. bin yıldan itibaren pek çok nesne üretiminde kilit rol oynamıştır. Bugün de kompozit ve özellikli polimerlerin kullanımıyla modern uygarlığın her alanına nüfuz etmektedir.

Doğada bulunan metaller ve özelikle bakır MÖ 7000 civarında Batı İran ve Doğu Anadolu'da iğne gibi küçük nesnelerin yapımında kullanılmaya başlandı. Bu nesneler bakırın basitçe ezilmesi ve dövülerek biçim verilmesi yoluyla yapıldı. Bakırı ısıtarak daha yumuşak hale getirme yöntemi muhtemelen madenin kazayla ateşe düşürülmesi sonucunda bulundu. Öte yandan MÖ 3800 civarında bakırın potada eritilmesi yönteminin bulunması metallerin daha geniş ölçekli kullanımını beraberinde getirdi.

ALAŞIMLARIN GELİŞMESİ

MÖ 3000 sıralarında ilk alaşım olan bronz üretildi. Kalay ve bakırın bir potada eritilmesi yoluyla yapılan bronz kendisini oluşturan maddelerden daha sağlam ve daha kolay işlenir niteliktedir. Bronz, MÖ 1250 sıralarında demir işlemesinin bulunmasına kadar eşya ve silah yapımındaki esas metal olarak yerini korumuştur. Saf demir eritme teknolojisi 19. yüzyıla kadar bulunmadı. Bu nedenle ilk demir eşyalar önce demir filizinin saf olmayan demir "çiçeği"ne eritilmesi, daha sonra demir parçalarının ayrılması ve bir fırında birleştirilmesiyle yapıldı. Bu üretim yöntemi Avrupa'da 15. yüzyılda basınçlı fırınların bulunmasına kadar devam etti. 18. yüzyıldaki sanayi devrimi yeni teknikler ve basınçlı fırınlarda kok kömürünün kullanımını getirdi. Bununla beraber sağlam, yüksek kaliteli, demir karbon alaşımı olan çeliğin geniş çaplı üretimine imkân veren şey İngiliz mucit Henry Bessemer'in 1856'da Bessemer konvertörünü bulması oldu. Sanayi devriminde daha sonraları sağlanan ilerlemeler sayesinde alüminyum, magnezyum ve titanyum gibi hafifliği ve gücü havacılık ve uzay endüstrilerinin gelişimde yaşamsal roller oynayan diğer metallerin geliştirilmesi mümkün oldu.

1083°C

BAKIRIN ERİME NOKTASI. BAKIR **KALAY**LA **BİRLEŞTİĞİNDE** SICAKLIK 950°C'YE **DÜŞER.**

ALAŞIMLAR NASIL YAPILIR

Alaşım, metallerin karışımı veya bir metalin metal olmayan maddelerle (demirin karbonla birleşerek çelik haline gelmesi gibi) karışımıdır. Birçok metal doğal olarak alaşım halindedir. Fakat yapay alaşımlar bakırın kalayla birleştirilerek bronz haline getirildiği MÖ 3000 sıralarına kadar üretilmedi. Bu teknik yayıldı ve MÖ 3000'den hemen sonra Mezopotamya'ya ve MÖ 2000 ya da belki daha önceki bir tarihte Mısır'a erişti.

700–800
Kılıç yapımı
Avrupa'da kılıç yapımcıları karbon eklenmiş demirin katmanlarını karbon eklenmiş veya ince demir şeritlerini dövdükten sonra kaynaklayarak ve kaynatarak daha sağlam kılıçlar üretirler.

Viking kılıcı

y. 15. yüzyıl
Döküm metallerden yapılan silahlar
Demir dökümü geliştirilir. Sağlam olduğundan ve silindir gibi biçimlere getirilebildiğinden topçulukta derhal kullanım alanı bulur.

Ortaçağ topu

Lockheed Blackbird

1950'ler
Titanyum hava aracı
Yüksek ağırlık-güç oranından ötürü titanyum geniş ölçüde askeri hava araçlarında kullanılmaya başlar. Ticari hava araçlarında da artık yaygın şekilde kullanılmaktadır.

800–1300/1450
Değerli metallerden Hıristiyan eşyaları
Ortaçağ Hıristiyanları altın ve diğer değerli madenlerden, bazen değerli taş kakma yoluyla haç ve kutsal emanet kutusu gibi mukaddes eşyalar yapar.

Verdun Sunağı

1810
Kalay kutu
İngiliz mucit Peter Durand yiyecek saklamak için kalay kutu patentini alır. Patenti demirden yapılmış ve demirin paslanmasını önlemek için içi kalay kaplanmış bir kutudur.

1856
Bessemer konvertörü
İngiliz Henry Bessemer yüksek kaliteli çeliğin yapımına imkan sağlayan konvertörü keşfeder.

Bessemer konvertörü

1910
Alüminyum folyo
İlk alüminyum folyo üretilir. 1886'da eritilmiş cevherden elektrik akımı geçirilerek bulunan metalin kitlesel üretim yöntemin 1886'da bulunmasından sonra yapımı mümkün hale gelmiştir.

30. hanedanın kurucusu Firavun I. Nectanebo'yu timsah başlı Sobek dahil tanrılara hediyeler sunarken gösteren bir taş yontma.

MISIR, MÖ 404'te 28. hanedanı kuran Amyrtaeus'un isyanından sonra **Pers kontrolünden çıkmıştı.** Ancak **Persler** Mısır'dan vazgeçmemişti. **I. Nectanebo** 30. Mısır Hanedanını MÖ 380'de kurdu. Persler ve Yunan müttefikleri tarafından MÖ 373'te gönderilen bir gücü püskürtebildi. Persler Mısır'ı dize getirmek gayretlerinden MÖ 360'lardaki **Satrapların Büyük İsyanı** nedeniyle uzaklaştı. Bu ayaklanma Nectanebo'nun oğlu Tachos'un Pers yönetimindeki Filistin'e MÖ 360-61'deki seferleriyle daha da ciddiyet kazandı. **II. Nectanebo** (👑 MÖ 360-343) I. Nectanebo'nun yerine geçti ve Pers iç savaşlarına karışmaya devam etti. MÖ 346'da kötü hesaplanmış bir müdahaleyle Sidon'daki (Lübnan) bir ayaklanmaya yardım için birlikler gönderdi. **Pers III. Artakserkses** Nil Deltası bölgesine yürüdü ve Mısır iki yıl içinde yenildi. Artık

11.000
SPARTALI

9000
THEBAILİ VE MÜTTEFİKLERİ

Leuktra Muharebesi
Orta Yunanistan'daki Leuctra'da Thebai'liler Spartalıların sağ kanada yoğunlaşma eğilimini saldırılarını sol tarafa yoğunlaştırarak kendi çıkarlarına kullandılar ve sayıca çok daha üstün olan düşmanlarını yendiler.

150 ÇİFT THEBAİ KUTSAL BİRLİĞİNİ OLUŞTURAN ASKERİ SEÇKİN BİRLİK

Pers yönetimine giren Mısır bir daha asla yerli bir hanedan tarafından yönetilmedi.

Yunanistan'da **Thebai'nin MÖ 382'de Spartalılar** tarafından işgali kısa süreliydi. MÖ 379'da Thebai'nin Spartalı valisi **(polemarch)** suikaste uğradı ve Thebaililer Sparta garnizonunu kendi istekleriyle yardıma gelen iki Atinalı generalin desteğiyle şehirden çıkardı. **Spartalılar buna karşılık olarak** Kral Cleombrotus'un (MÖ 380-371) komutasında bir savaş başlattı. Bu savaş Thebai'yi yeniden ele geçirmeyi başaramadı. Ancak Atinalıları telaşa düşürerek Thebai'nin yardımına giden generallerden birini asmalarına diğerini sürgüne göndermelerine yol açtı ve Thebai'yle ittifakı geçici olarak terk ettiler. **Boeotia bölgesini** MÖ 378-377'de **işgal eden Spartalılar** çok az ilerleme kaydetti. Bununla beraber Atinalılar telaşa düşerek Thebai'yle eski ittifakı yeniden canlandırdılar ve Sparta'ya karşı **İkinci Atina**

Konfederasyonunu kurmaya çalıştılar. Thebaililer, Atinalılar ve Spartalıların MÖ 375'te vardıkları "ortak barış" neredeyse derhal bozuldu. Thebaililer bunun ardından **Kutsal Birlik** adlı 150 erkek çiftten oluşan seçkin birliklerin yardımıyla saldırıya geçti. Kutsal Birlik bu dönemde büyük ölçüde Yunan şehir devletlerinin savaşlarında yer alan paralı askerlerin yerine geçti. Thebai'nin Phokis bölgesini işgal ve Boeotia'da hâkimiyet kurma girişimleri Sparta'nın başına sıkıntı oldu ve Atina'nın MÖ 372'deki barış sağlama çabalarını baltaladı. General **Epaminondas** komutasındaki Thebai ordusu MÖ 371'de **Leuctra**'da Sparta ordusu falanks birliklerini ezici bir yenilgiye uğratan çok parlak bir taktik uyguladı. Sekiz yıl önce Sparta'nın merhametine bağlı olan **Thebai** şimdi **Yunanistan'da başat güç** haline gelmişti.

Sicilya'da **Siraküza** Kartacalılara karşı MÖ 383'ten 375'e kadar üçüncü bir dizi savaşı yürüten **I. Dionysius**'un (MÖ 402-367) güçlü yönetimi altında gelişmeye devam etti. Başlangıçta savaş, deniz

Thoth Tapınağı
Yukarı Mısır'da Hermopolis'de bulunan Thoth tapınağı Yeni Krallık zamanındandır. Ancak MÖ 4. yüzyılda yenilenmiştir.

güçleri bir fırtınada batan Dionysius için kötü gitti. Kartaca'nın Sicilya'ya karşı bir sefer hazırlama çalışmaları MÖ 379'daki veba salgını ve Libya'daki tabi şehirlerin isyanı nedeniyle engellendi. Bu nedenle ordunun Sicilya'ya çıkması ancak MÖ 377'de mümkün olabildi. Kartaca'nın müttefiklerine karşı Güney İtalya'da seferde olan Dionysius Sicilya'ya döndü ve **Mago'nun güçlerini** 10.000 kişi kaybettiği söylenen ağır bir **yenilgiye uğrattı.** Dionysius ordunun geri kalanının kaçmasına izin verdi. Güçlerini tekrar toplayan Kartacalılar ertesi yıl Mago'nun oğlu Himilko'nun komutasında geri dönerek Siraküzalılara acı bir mağlubiyet tattırdılar. Her iki taraf da savaş yorgunuydu ve MÖ 375'te Doğu Sicilya ve Güney İtalya'nın büyük bölümünü Dionysius'un elinde bırakan bir **barış antlaşması yapıldı.**

Yunanistan'ın MÖ 360'da hâkim şehri olan Thebai'nin harabeleri.

ATİNALILAR MÖ 371'DE GENEL BARIŞI TEMİN ETMEYİ BAŞARSALAR DA Thebai bu barışa katılmadı. Thebai bir müttefikler koalisyonu oluşturdu ve MÖ 370-369'da **Sparta'yı işgal etti.** Bunun neticesinde Messenia nihai olarak Sparta kontrolünden çıktı. Ancak sözde aldığı rüşvet nedeniyle Sparta'yı kurtardığı söylenen **Epaminondas**'ın geçici olarak görevden alınması Thebai'nin başka başarılarını engelledi. Epaminondas iktidara gelir gelmez Thebaililer Sparta karşıtı ittifakları için MÖ 367'de Pers desteği elde ettiler, ayrıca **Peloponnes'in** MÖ 366'da tekrar **işgali** Thebai koalisyonuna yeni üyeler kazandırdı. Thebai'nin başarıları çok dar bir şekilde bir kişinin şahsiyetine dayanıyordu. Bu nedenle Epaminondas MÖ 362'de sa-

Antik tiyatro
Odeon, Thebaili Epaminondas tarafından MÖ 357'de kurulan Messen şehrinde inşa edilmiş bir tapınaktı.

MÖ y.380 Çiftçilik ve demir işleme Afrika bölgesindeki **Batı Zambezi**'de Bantu konuşan halklar tarafından yayılır

MÖ 380 Servius Duvarı Roma çevresine inşa edilir

MÖ 380 Nectanebo Mısır'ın 30. hanedatının ilk Firavunu olur

MÖ 378 Sürgündeki Thebai demokratları **Epaminondas** komutasında Sparta yanlısı yönetime karşı bir **ayaklanma** başlatır. Sparta garnizonu Thebai'yi boşaltır

MÖ 373 II. Artakserkses Mısır'ı tekrar Pers idaresine alma girişiminde **mağlup olur**

MÖ 371 Atinalılar ve Spartalılar sekiz yıllık savaşı sona erdiren bir **barış** yapar

MÖ 371 Thebaili General Epaminondas Sparta'ya karşı **Leuctra savaşını** kazanır ve Arkadyalılar Sparta yönetimine karşı ayaklanır

MÖ 370 Hindistan'da **Nanda hanedanının** kurulması

MÖ 369 Epaminondas **Messenia**'yı işgal eder

MÖ 360 Pers İmparatorluğunda **satrapların (valiler) isyanı** başlar

MÖ 362 Mantinea Savaşı Sparta gücünün sönüşünü belirler

“ BİR **ASLANIN KOMUTA ETTİĞİ** GEYİKLER ORDUSU, BİR **GEYİK TARAFINDAN KOMUTA EDİLEN** ASLANLAR ORDUSUNDAN DAHA TEHLİKELİDİR. **”**

Makedonya kralı II. Philippos'a atfedilen söz, MÖ 4. yüzyıl

…asta öldüğünde Thebai'nin gücü hızla azaldı.

Hindistan'da **Nanda hanedanı** MÖ 370'lerde **genişlemeye** başladı ve MÖ 345'te Shishunaga'dan iktidarı devralma gücüne kavuşana kadar genişlemeye devam etti. Hanedanın kurucusu **Mahapadma Nanda** Kuzey Hindistan'ın büyük kısmını ele geçirerek büyük bir ordu kurdu. Merkezden atanan vergi tahsildarlarına sahip etkin bir idari sistem kurdu ve sulama işlerine girişti. Bununla beraber Dhana Nanda'nın MÖ 321'de iktidardan indirilmesinin ardından **Maurya İmparatorluğu Nanda İmparatorluğunu bünyesine kattı.**

Güney Çin'in **Savaşan Devletlerinin** en güneyindeki **Chu devletinin** merkezi Orta Yangzi Nehrindeydi. MÖ 5. yüzyıl boyunca bir dizi devleti ilhak ederek MÖ 380'de hâkim devlet oldu. **Qin** devletinin MÖ 366'da **Hann** ve Wei devletlerinin ordularına karşı kazandığı büyük zafer, Wei'nin MÖ 364'te **Shimen Muhaberesinde** tekrar yenilmesinden sonra Chu'nun gerilemesine ve Wei'nin kraliyet başkentinin doğuya, Daliang'a kaymasına yol açtı. Yenilenen Wei diğer dört Savaşan Devletin hükümdarlarını MÖ 356'da sarayına katılmaya zorlayacak kadar güçlendi. Wei'nin üstünlüğü kısa süreliydi ve Qi ordularına MÖ 353'de Guiling'de ve MÖ 341'de Maling'de yenilmesi Wei'yi Qi'nin bağlı devleti haline getirdi.

88

MAGAPADMA NANDA'NIN ÖLDÜĞÜNDEKİ YAŞI

MAKEDONYALI III. PERDICCAS MÖ 359'da öldü ve halefi **II. Philippos** (MÖ 359-336) o zamana kadar diğer Yunanlar tarafından küçük bir krallık olarak görülen ülkesinin konumunu değiştirmeye başladı. MÖ 357'de ilk büyük fethi olan Trakya'daki Amfipolis şehrini aldı. Sparta ve Phokis'in Delphoi kutsal kehanetlerin ihlali olarak görülmesi sebebiyle başlatılan **Üçüncü Kutsal Savaşa** (MÖ 356-346) karıştı ve bu savaşları Orta Yunanistan ve Peloponnes'in iktidar mücadelesindeki pozisyonunu önemli bir oyuncu olarak güçlendirmek için kullandı. Philippos MÖ 340'larda Tesalya'daki konumunu perçinledi ve rakip grupların destek için kendisine veya Atina'ya döndüğü basit ihtilaflara müdahil oldu. Philippos ile Atina-Thebai ittifakı arasında MÖ 340'ta **açık bir savaş** çıktı. İki yıl sonra Boeotia'daki Chaeronea'da **Philippos Atinalıları yendi** ve Thebai'nin Kutsal Birliğini yok etti (MÖ 380-371). Makedonya'nın gücü şimdi rakipsizdi.

Roma'nın Orta İtalya'da **sürekli olarak genişlemesi** komşuları arasında telaş yarattı. Diğer nedenler dışında bu durum MÖ 360'tan itibaren Tibur şehriyle altı yıllık bir savaşa yol açtı. MÖ 340'ta **Roma ve** günümüzde Roma çevresindeki Lazio bölgesinde yerleşik bulunan **Latinler arasında genel bir savaş çıktı.** Romalılar merkezi Apeninler'de yaşayan Samnitlerle bir savaştan daha yeni çıkmışlardı ve Latinler Roma'nın tükenmişliğini fırsat bilerek saldırıya geçti. Savaşın ilk yılında Vesuvius yakınındaki muharebede, Konsül Publius Decius Mus'un bedenini yer altı tanrılarına adayarak bir intihar saldırısı başlattığı ve bu saldırının savaşın gidişatını Roma'nın lehine çevirdiği söylenir. MÖ 338'de **Romalılar Latin Birliğini mağlup etmişlerdi.** Birçok Latine Roma vatandaşlığı veren barış antlaşmasının koşulları ağır değildi. Birlik bunun üzerine dağıtıldı ve Latin şehirlerinin birçoğu Roma şehrine dahil edilerek Orta İtalya'nın tam kontrolü Roma'ya geçti.

Peru'da **Nazca kültürü** MÖ 350 civarında başladı. Bu kültürün insanları çöllerde zeminden yapılması mümkün olmayan soyut hayvan ve insan hatlarını muazzam hatlarla oluşturarak gizemli şekiller yarattılar.

MAKEDONYALI PHILIPPOS (MÖ 382–336)

II. Philippos Makedonya ordusunu yeniden düzenledi ve Yunan devletlerini Makedonya devletinin kontrolü altındaki Korinthos Birliğine katılmaya zorladı. Makedonya'ya dönüşünden sonra, Kleopatra adlı yeni eş aldı. Ancak düğün şenliğinde muhtemelen Kleopatra'nın bir oğlan doğurması halinde konumunu kaybetmekten korkan oğlu İskender'in emriyle bıçaklanarak öldürüldü.

Halikarnas

Mousolus Güneybatı Türkiye'deki bir bölgede Pers valisiydi (satrap). MÖ 353'te ölümünden sonra, eşi eski dünyanın yedi harikasından biri olan mezarını onun için yaptırdı.

MÖ 361 Ortak bir **Mısır-Sparta** gücü Finike'nin Pers idaresi altındaki şehirlerine saldırır

MÖ 359 II. Philippos Makedonya kralı olur

MÖ 359 II. Nectanebo Mısır tahtına çıkar

MÖ 358 III. Artakserkses satrap isyanını bastırır. Muhtemel rakiplerden korkarak tüm ailesini katleder

MÖ 356 Batı Çin devleti Qing'in başbakanı **Shang Yang geniş kapsamlı reformlar** başlatır

MÖ 356 Delphoi'deki kutsal mabetlere ve kehanete erişim konusunda **Atina ile Phokis** arasında "kutsal savaş" başlar

MÖ 348 Makedonya kralı II. Philippos Halkidiki Yarımadasını ele geçirir

MÖ 346 II. Dionysus Sicilya tiranı olur

MÖ 346 Makedonyalı Philippos'la Atinalılar arasında **barış**

MÖ 343 II. Dionysus Sicilya'ya paralı askerlerle giden Timoleon'a **teslim olur**

MÖ 342 Makedonya kralı Philippos **Trakya'yı fetheder**

MÖ 342 Pers işgali Mısır'ın bağımsızlığını sona erdirir

MÖ 341 Roma ve **Latin Birliği** arasında **savaş** patlak verir

MÖ 338 Roma Latin Birliğini yener ve dağıtır

MÖ 338 Makedonya kralı Philippos Yunan devletlerinin koalisyonunu yener ve **Yunanistan'ın büyük kısmına hâkim** olur

MÖ 338 Pers kralı III. Artakserkses zehirle **öldürülür** ve **yerine küçük oğlu Arses** geçer

MÖ 337 Makedonya kralı Philippos Küçük Asya'daki İyonya **Yunan şehirlerini özgürleştirme** planlarını duyurur

Resimde atı Bukefalos üstünde görünen Büyük İskender sayıca çok daha az olmasına rağmen atlı birliklerini zekice kullanarak Kral III. Darius'a karşı İssus'ta çarpıcı bir zafer kazandı.

Persepolis harabeleri
Perslerin törensel başkenti Persepolis İskender'in birlikleri tarafından MÖ 330'da yakıldı.

MAKEDONYALI FİLİP'İN MÖ 336'DA (bkz. MÖ 355-337) suikastla öldürülmesinden sonra 20 yaşındaki oğlu İskender (Büyük İskender) başlıca Yunan şehir devletlerinin yönetimini devraldı. İskender ertesi yıl Trakya'yı işgal etti. Ancak öldürülmüş olduğu söylentileri Thebai şehrinin başını çektiği ve **Pers kralı III. Darius'un** (MÖ 336-330) desteklediği büyük bir isyanın çıkmasına neden oldu. İskender hızla harekete geçti; Thebai'yi yendi ve şehirlerini yerle bir etti. Diğer şehir devletleri de kısa sürede boyun eğdi. Tahminen 43.000 yaya ve 6000 atlı askerden oluşan bir Makedonya ordusunun daha önce kurulmuş olduğu Anadolu'ya süratle geçti. Ordusunun asker sayısı yerel Pers satraplarının güçleri karşısında çok küçük kalmasına rağmen atlı birlikleri Kuzeybatı Türkiye'deki Granicus Nehrinde (Biga Çayı) **Satrap Arsites**'in hatlarını ezici bir yenilgiye uğrattı. İskender Pers İmparatorluğunun kalbine doğru ilerlemeye devam etti. MÖ 333'te Kuzey Suriye'deki İssus'ta III. Darius'un bizzat komuta ettiği orduyu imha etti. Makedonyalılar **Gaugamela**'da (bugün Irak'ta) III. Darius'u tekrar yendiler. Ertesi yıl Darius **Bessus** tarafından bıçaklanarak öldürüldü. İskender artık büyük Pers İmparatorluğunun tümünü ele geçirmişti.

Aristoteles
Filozof Aristoteles Makedonyalı Philippos tarafından İskender'e öğretmen olarak tutuldu.

DARIUS'U ÖLDÜRMESİNDEN SONRA Bessus kendisini yeni Pers kralı (**V. Artakserkses** adıyla) ilan etti. Ancak bazı Pers satrapları Bessus yerine İskender'e bağlılık bildirdi. İskender MÖ 330-329'da Bessus'u Pers İmparatorluğunun en doğu bölgelerine, Hindukuş Dağları ve Baktriya'ya kadar takip etti. En sonunda Oxus Nehrinin kuzeyinde, Sogdia liderlerinden **Spitamenes** önderliğindeki yerel beyler Bessus'a ihanet etti ve yakalayarak İskender'e teslim ettiler. Ancak Spitamenes İskender kuzeye doğru hareket eder etmez bir ayaklanma başlattı.

Büyük İskender'in fetihleri
İskender Pers İmparatorluğunun en uzak köşelerine kadar ilerledi. İktidarını güçlendirmek için tüm Mısır'da yeni şehirler kurdu. Şehirlere, özellikle İskenderiye'ye, onun adı verildi.

İSKENDER'İN FETİHLERİ
- Makedonya İmp. MÖ 336-323
- İskender'in kuvvetlerince izlenen yol

Macaranda (Semerkand) kuşatmasını kaldırmak ve Sogdiana'yı yatıştırmak İskender'in bir yılını aldı. Buna rağmen "Sodia Kayası" MÖ 327'ye kadar İskender'in birliklerine direndi. İskender bunun ardından Kabil Vadisini geçti ve ertesi yıl Hydaspes Nehrinde yerel hükümdar **Porus**'u yendi. Hindistan içlerine daha da ilerleme planları moralsiz ve dizanteriden kırılan askerlerinin isyanı ve evlerine dönmek istemeleri nedeniyle engellendi. Ordunun bir kısmı Nearchus komutası altında deniz yoluyla döndü. Bir kısmı ise çetin Gedrosian çölünden ağır kayıplar vererek geçti. Ordu MÖ 324'te Orta İran'a ulaştı. Arabistan'a başka seferler planlayan İskender Babil'de MÖ Mayıs 323'te 33 yaşında ateşli bir hastalıktan öldü.

Romalılara karşı MÖ 342-340'ta giriştikleri savaşı kaybeden merkezi Güney İtalya'nın Samnitleri **İkinci Samnit Savaşını** (MÖ 326-304) başlattı. Romalıların **Latin Birliği**ni MÖ 338'de dağıtmasından sonra Campania'ya karşı ilerlemeleri ve topraklarına MÖ 328'de bir koloni yerleştirmeleri Samnitleri endişelendirmiş ve Neapolis'in (Napoli) kontrolü konusundaki gerilimler MÖ 326'da **savaşın çıkmasına** yol açmıştı. Samnitler MÖ 321'de Caudine çatalında bir Roma ordusunu yendi. Esir **Romalılar** eğilerek ve "boyunduruk altından" (ele geçirilen mızraklarından yapılan bir kemer) geçmeye zorlanarak aşağılandılar. Dört yıllık bir barışın ardından Romalılar savaşa tekrar başladı ve Samnitlerin inatçı direnişine rağmen MÖ 304'te zafer kazandılar.

30
İSKENDER'İN **EN SEVDİĞİ ATI BUKEFALOS'**UN ÖLDÜĞÜNDE YAŞI

MÖ 336 Makedonya kralı **Philippos** öldürülür; yerine oğlu **İskender** geçer

MÖ 336 III. Darius Pers tahtına çıkar

MÖ 335 Filozof **Aristoteles** Atina'da bir okul kurar

MÖ 334 İskender Persleri **Granicus Nehri** savaşında yener

MÖ 333 III. Darius İskender tarafından **İssus Savaşında** yenilir

MÖ 332 Kıbrıslı Zenon Atina'da **Stoa felsefe okulunu** kurar

MÖ 332 İskender **Mısır'ı fetheder**

MÖ 331 Persler İskender'e **Gaugamela Savaşında** yenilir

MÖ 330 İskender'in ordusu **Persepolis**'i yağmalar

MÖ 330 III. Darius isyancı satrap **Bessus** tarafından öldürülür

MÖ 329–327 İskender **Baktriya** ve **Sogdiana**'yı fetheder

MÖ 328 İskender'in Atlı Muhafızlarının ortak komutanı **Kara Kletius**'un öldürülmesi

MÖ 327 Romalılar Samnitlerle Yunan şehri Neapolis'in hâkimiyeti konusunda ihtilafa girer

MÖ 326 İskender Malli halkının başşehrinin kuşatılması sırasında ciddi biçimde yaralanır

MÖ 326 İskender İndus'u geçer ve **Hydaspes Savaşını** kazanır, ancak ilerlemesi ordularının **Taksila**'daki isyanıyla engellenir

MÖ 326 En büyük Atinalı hatiplerden **Lycurgus**'un ölümü

MÖ 325 Qin Prensi Wang (kral) unvanını alır ve tüm Çin hükümdarlığında hak iddia eder

MÖ 325 İskender'in **ordusu** Gedrosia Çölünden **Persepolis**'e çekilir

MÖ 324 İskender İran'a dönüşünde yokluğunda uygunsuz davranan yöneticileri cezalandırır

MÖ 324 İskender 90 Makedonyalı komutanın Pers ve Med aristokratlarının kızlarıyla evlenmesini ayarlar

“ EN GÜÇLÜYE! ”

Büyük İskender'in ölüm döşeğinde yerine kimin geçmesini istediği sorulduğunda verdiği yanıt

BÜYÜK İSKENDER MÖ 323'te öldüğünde yerini kimin alacağı sorununu bir düzene kavuşturmamıştı ve en deneyimli generalleri de –Makedonya'da naip olarak bırakılan Antipater dışında– ölmüşlerdi. Karısı Roksana hamileydi ve ayrıca Arrhidaeus adlı, akıl sağlığı yerinde olmayan ana ayrı bir kardeşi vardı. İskender'in ölümünde yatağının yanında olan **bir generaller hizbi –Ptolemaios, Cassander, Sleucus** ve **Lysimakhos**– Roksan'ın yeni doğan oğlu IV. İskender'in **III. Philippos** adıyla kral olan kardeşi Arrhidaeus'la iktidarı kâğıt üzerinde paylaştığı bir çözüm yolu ürettiler. Gerçektyse bu askeri hizip, imparatorluğu kendileri ve diğer dört general arasında bölüştü.

Perdiccas merkezde ana güç olarak belirdi; **Antipater** ve **Craterus** Avrupa'yı aldılar; **Antigonos Monopthalmos**'a (tek gözlü) Frigya verildi; Ptolemaios Mısır'ı aldı; Selevkos ve Cassander ise kıdemli askeri komutanlıklara yükseltildiler. **Diadochoi** (veliahtlar) olarak bilinen bu generaller daha sonra İskender'in imparatorluğunda hâkimiyeti ele geçirmek için uzun savaşlara girdiler. Önce diğerlerini MÖ 322'de suikasta uğrayan Perdiccas'a karşı kışkırttılar. Ardından Antipater güç kazanmakla beraber, Antigonos'u diğer dört generale – Makedonya'da Cassander, Mısır'da Ptolemaios, Trakya'da Lysimakhos ve Babil'de Selevkos-karşı güç mücadelesinde yalnız bırakarak MÖ 318'de doğal nedenlerle öldü. Savaş taraflar arasında sonuç alınmaksızın MÖ 311'e kadar sürdü. Ancak MÖ 308'de yeniden başladığında **Lysimakhos Antigonos'un ordusunu İpsos'ta bozguna uğrattı** ve eski topraklarının büyük kısmını ilhak ederek İskender'in imparatorluğunun kendisi, Ptolemaios ve Selevkos arasında **üçlü paylaşımını** perçinledi.

Hindistan'da MÖ 320 civarında **Chandragupta Maurya** (♛ MÖ y. 320–297) Nandasların (bkz. MÖ 370–356) sonuncu hükümdarını devirerek Magadha ve Ganj Vadisinin hükümdarı oldu. Dinamik bir lider olan Maurya, zamanla Nanda İmparatorluğunun çevre topraklarını ülkesine kattı ve hâkimiyetini Gucerat ve Pencap'a kadar genişletti. Yunanların MÖ 303'te Doğu Afganistan ve Chandragupta'ya kadar Belucistan'ın kontrolünü kendisine bıraktıkları antlaşmayı sona erdirerek MÖ 305'te İskender'in haleflerinden **Selevkos**'a karşı bir savaşa başladı. Chandragupta MÖ 307'de **Maurya İmparatorluğunu** kurduktan sonra tahtını oğlu **Bindusara**'ya (♛ MÖ 297–272) bıraktı. Bunun ardından Cayna keşişi oldu ve en sonunda aç kalmak yoluyla kendisini öldürdü.

Çin'de **Meng Zi** (veya Mencius) (MÖ y. 372–289) Wei sarayına MÖ 320'de geldi ve süratle **Konfüçyüs geleneğinin** "ikinci bilgesi" olarak ün kazandı. Günümüze gelen eseri ***Shi Ji***, çağdaş krallarla diyaloglar şeklinde yazılmıştır. Meng Zi, de'nin (erdem) bir kral için önemini vurgular ve uygulama açısından vergilerin indirilmesini, daha yumuşak cezalar verilmesini ve insanlara yeterli yiyecek temin edilmesini tavsiye eder. Bir kralın iyilikle hareket ettiği takdirde, herkesin onun yönetiminde olmak isteyeceğine ve fetihlere ihtiyacı kalmayacağına inandı. Meng Zi'nin insan doğasının iyiliğine dayalı görüşü geniş yankı buldu ve siyasi olarak **Song Hanedanı** (MS 960-1279) döneminde büyük etki gösterdi.

Samnit tarzı miğfer
Romalılar Samnitlere savaşçı olarak hayranlık duydu. Bu gladyatör miğferi Samnit tarzı zırhların modeline göre yapılmıştır.

80.000
ANTİGONOS

75.000
LYSİMAKHOS

İpsos Muharebesi
Lysimakhos sayıca az olan okçularını düşman kanadına yerleştirerek Antigonos'un piyadelerinin panik içinde kaçmasına neden oldu.

BÜYÜK İSKENDER (MÖ 356–323)

20 yaşında Yunanistan'ın büyük kısmını babasından miras olarak aldı; 13 yıl sonra öldüğünde ise krallığını doğuda İndus Nehrinden batıda İllirya'ya kadar çok geniş bir alana yaydı. Çok parlak bir general olmakla birlikte ani şiddet eylemlerine eğilimliydi. Pers saray adetlerini kabul etmesi birçok yerli Makedonyalıyı yabancılaştırdı ve halefini belirtmemesi imparatorluğu için yıkıcı etkiye yol açtı.

MÖ 323 İskender Babil'de **ölür**, imparatorluğu birbirleriyle mücadele eden hizipler arasında bölünür

MÖ 323 Teselya'da Atina ve müttefikleriyle Makedonya arasında **Lamia (veya Elen) Savaşının** çıkması

MÖ 321 Roma ordusu **Caudine Çatallarında** Sammitlere yenilir

MÖ 321 Atina **Antipater** tarafından mağlup edilir; barış hükümleri **Atina demokrasisinin** sona erdirilmesini içerir

MÖ 320 Ptolemaios Yahuda ve Suriye'yi ilhak eder

MÖ 315 İskender'in annesi Olympias öldürülür

MÖ 312 Roma'nın **Appius Claudius** tarafından yaptırılan ilk su kemeri

MÖ 311 İskender'in yerine gelenler **imparatorluğun bölünmesinde** anlaşır

MÖ 310 Büyük İskender'in oğlu IV. İskender ölür

MÖ 308 Kuşit kralı Natasen'in son saltanat cenazesi Napata'da yapılır

MÖ 307 Atina **Makedonya** hükümranlığına girer

MÖ 306 Mısır kralı I. Ptolemaios Demetrios'un komutasındaki Yunanlara Salamis'te (Kıbrıs) yenilir

MÖ 305 Selevkos İran ve Anadolu'da gücünü sağlamlaştırır ve **Selevkos hanedanını** kurar

MÖ 304 İkinci Samnit Savaşı sona erer; Roma kazanır, ancak toprak elde edemez

MÖ 302 Chandragupta Maurya Selevkos'u **barış antlaşması** imzalar

MÖ 301 İpsos Muharebesinde Lysimakhos ve Selevkos Antigonos'u yener ve Antigonos öldürülür

MÖ 300–281

Paros Feneri II. Ptolemaios döneminde MÖ 280 civarında inşa edildi. Gemilere akşamları limana yanaşmaları için yol gösterirdi.

İTALYA'DA ROMALILAR VE SAMNİTLER arasında, görünüşe göre Samnitlerin komşuları Lucanialıları tacizleri nedeniyle **üçüncü bir savaş** çıktı. Romalıların MÖ 297'deki iki zaferine rağmen bu defa Galyalılarla ittifak halindeki Samnitler Romalıların karşısına MÖ 295'te **Sentinum**'da büyük bir orduyla çıktılar. Savaşın başlangıcında buna eş derecede büyük Roma ordusu –o zamana kadar çıkardıkları 45.000 kişiyle en büyük orduları– yenilgi tehlikesi altında kaldı ve Roma konsülü **Publius Decius Mus**'un (ö. MÖ 295) kendisini ve düşman ordusunu yeraltı tanrılarına kurban olarak adamasının ardından Roma ordusu bir **intihar saldırısına** geçerek Samnit hatlarını dağıttı. Bir dizi **Roma başarısı** MÖ 293 ve 292'de bu savaşı izledi ve iki yıl sonra Samnitler nihai olarak teslim oldu ve ülkeleri ilhak edildi. Roma, artık İtalya yarımadasında Adriyatik Denizine kadar uzanmaktaydı.

275

PTOLEMAİOS HANEDANININ MISIR'A HAKİM OLDUĞU YIL SAYISI

Antigonus'un (bkz. 322-301) oğlu **Demetrius Poliorcetes** (MÖ 337-283), güçlerini Ege adalarındaki üslerinde ve Kıbrıs'ta yeniden kurmaktaydı. **Selevkos**'un çok güçlenen **Lysimakhos**'a karşı Babil'deki müttefik ihtiyacını istismar etme imkânına sahipti. Demetrius, Cassander'in üç yıl önce iki genç oğlunu **keskin bir iç savaşın** içinde bırakarak öldüğü **Makedonya**'yı MÖ 294'te **işgal etti**. Demetrius bunun ardından Lysimakhos'un Asya topraklarına saldırdı, fakat MÖ 292'de Aetolia'da çıkan bir isyan nedeniyle Yunanistan'a döndü. Demetrius bu isyanı bastırmasına rağmen, adalardaki üslerinin çoğunu Ptolemaios'un Mısır donanmasına kaptırdı, Asya'ya geri çekildi ve Selevkos'un tutsağı olarak MÖ 283'te öldü.

İskender'in ardıllarından Ptolemaios en zayıf mevkiyi miras almıştı. Demetrius Poliorcetes'e karşı MÖ 306'da aldığı bir deniz yenilgisi ihtiraslarını geçici bir süre Mısır'la sınırladı. Buna rağmen Ptolemaios mevcut güç mekânizmalarını akıllıca kullanarak ve Yunan ve Mısır geleneklerinin en iyi yönlerini bir araya getiren bir idare kurarak kendisini eski firavun tarzında bir hükümdar olarak kabul ettirdi. Ptolemaios'un deniz güçleri MÖ 295'te tekrar eski gücüne kavuşmuş ve Ege'nin büyük kısmını ele geçirmişti. MÖ 283'te 84 yaşında öldüğünde Ptolemaios konumunu sağlama almış ve tahtını Mısır'ı MÖ 30'a kadar yönetecek Ptolemaios Hanedanın ikinci hükümdarı, oğlu II. Ptolemaios Philadelfos'a bırakmıştı.

MÖ 280–266

“ BÖYLE BİR ZAFER DAHA KAZANIRSAK **İŞİMİZ BİTER.** ”

Pyrrhus, Yunan devleti Epirus'un kralı, MÖ 279

GÜNEY İTALYA ŞEHRİ TARENTUM'UN MÖ 281'deki Romalılara karşı koruma **çağrısı** Yunan Epirus devletinin hükümdarı **Pyrrhus**'a ihtiraslarını tatmin ve Güney İtalya'ya müdahale için mükemmel bir bahane sağladı. Fillerin de dahil olduğu 25.000 kişilik bir kuvvetle bölgeye vardı. Romalıları **Siris Irmağı** yakınlarında MÖ 280'de mağlup etti. Fakat Roma Senatosu barış yapmayı reddetti. Pyrrhus **Asculum**'da ertesi yıl bir Roma ordusunu daha ortadan kaldırdı. Ancak kayıpları o kadar büyüktü ki zaferi bir yenilgi halini aldı. Sicilya'yı işgal ettikten sonra MÖ 275'te ordusunun kayıplarını onarmak için ve hiçbir toprak kazancı olmadan **Epirus**'a geri çekildi.

Lysimakhos'un yenilgisi ve MÖ 281'de Selevkos'a karşı savaşta **ölümü**, ardından Selevkos'un suikaste uğraması (artık oğlu I. Antiochus tarafından yönetilen) **Selevkos İmparatorluğu** ile Mısırlı hükümdar **II. Ptolemaios Philadelphos** arasındaki sınırda istikrarsızlığa yol açtı. En sonunda, aralarında **Birinci Suriye Savaşı** MÖ 274'te patlak verdi. Mısırlılar savaştan zaferle çıkarak Suriye kıyılarının ve Güney Anadolu'nun büyük kısmını ele geçirdi. Bu durum kısmen **İkinci Suriye Savaşında** (MÖ 260-253) Mısır'ı kayıplarıyla tersine çevrildiyse de Selevkos hükümdarı **II. Antiochus** ve **III. Ptolemaios** arasında yapılan **Üçüncü Suriye Savaşı**nda (MÖ 246-241) Selevkos tekrar toprak kaybına uğradı. Bu üç zayıflatıcı savaş Selevkos devletini özellikle Partların artan gücüne karşı savunmasız halde bıraktı.

500
20
2000
3000
20.000

ANAHTAR
- Piyade
- Süvari
- Okçu
- Sapanlılar
- Savaş fili

Pyrrhus'un ordusu
Pyrrhus'un İtalya'ya götürdüğü orduda bulunan az sayıdaki savaş filinin varlığı süvarilerin korkup kaçmasına neden oldu.

Epiruslu Pyrrhus
Pyrrhus girdiği birçok savaşa rağmen öldüğünde miras olarak aldığı krallığın topraklarını çok az artırabilmişti.

MÖ 265–241

Roma MÖ 260'taki Mylae Muharebesinde Kartaca donanmasını mağlup etti.

HİNDİSTAN'DA AŞOKA'NIN (y. MÖ 294-232) MÖ 268'de tahta geçişi **Maurya İmparatorluğu** için bir dönüm noktası oldu. Aşoka babası Bindusara'nın ölümünden sonra (bkz. MÖ 322-301) tahta çıkmadan önce kardeşleriyle dört yıllık bir **iç savaşa** girmek zorunda kaldı. Sekiz yıl kadar sonra **Kalinga**'ya (bugün Orissa) karşı yaklaşık 100.000 kişinin öldüğü söylenen kanlı bir savaş başlattı. Aşoka bu kıyımdan son derece üzüntü duydu ve bundan sonra savaşı reddederek Budist kavramı merhamet ve dindarlık anlamına gelen dharma'yı geliştirdi. Aşoka **dharma**'ya bağlılığı teşvik edici bir dizi ferman çıkartarak bunları imparatorluğunun topraklarında –birçoğu üstünde bir aslan yerleştirilmiş sütunlar şeklindeki– taşlara kazıttı. **Üçüncü Budist Konseyi**, koruyuculuğu altında MÖ 250 civarında Pataliputra'da toplandı ve Aşoka **Suriyeli II. Antiochus** ve **Mısırlı II. Ptolemaios** gibi yabancı hükümdarlara diplomatik görevler göndererek düşüncelerini dışarıya taşımaya gayret etti. Maurya İmparatorluğu MÖ 232'de ölümünde en büyük sınırlarına ulaşmış ve güven içindeydi.

Çin'de **Zhao Zeng** MÖ 246'da babasının yerine Qin tahtına geçti. **Veziri Li Si**'nin yerinde tavsiyeleriyle Zhao Zeng MÖ 246'da **Savaşan Devletlerin** (bkz. MÖ 370-356) son kalıntılarına karşı nihai bir fetih savaşına girişti. Zhao ve Yan, Qin güçleri karşısında teslim oldu. Qin orduları Wei'yi ele geçirdi ve MÖ 223'te Chu'yu mağlup etti. Galip olarak yalnızca Qi ayakta kaldı. Ancak Zhao Zeng MÖ

MÖ 300 Hopewell kültürü Kuzey Amerika'nın doğusunda yerleşir

MÖ 300 Antakya şehri I. Selevkos tarafından kurulur

MÖ 300 Avrupa'nın Kelt bölgelerinde **sikkelerin** ortaya çıkması

MÖ 298 Samnitler Roma topraklarına saldırarak **Üçüncü Samnit Savaşını** çıkartır (MÖ 290'a kadar)

MÖ 297 Bidusara **Maurya topraklarını** genişletir

MÖ 287 Çin'in kuzey devletleri koruyucu "**Büyük Duvarı**" inşa etmeye başlar

MÖ 286 Çin'de Qin genişlemesi döneminin başlaması

MÖ 285 Mısır kralı I. Ptolemaios oğlu **II. Ptolemaios Philadelphos** lehine tahttan iner

MÖ 281 Romalılar **Senones** adını taşıyan Galya halkını mağlup eder; Roma artık tüm Kuzey İtalya'ya hâkimdir

MÖ 280 Büyük İskender'in hayattaki tek generali ve Suriye hükümdarı **Seleucus Nicator** öldürülür

MÖ 280 Epirus kralı **Pyrrhus** Romalılara karşı Yunan şehirlerinin yardımına birlikler gönderir

MÖ 274 II. Ptolemaios ile I. Antiochus arasında **Birinci Suriye Savaşı** (MÖ 271'e kadar)

MÖ 272 Keltler Yunanistan'da **Delphoi'yi yağmalar**

MÖ 273 Pyrrhus **Makedonya'yı işgal eder** ve II. Antigonos'u tahttan indirir

MÖ 272 Pyrrhus Sparta'ya karşı seferde **öldürülür**

MÖ 268 Hindistan'da **Aşoka**'nın saltanatı başlar (MÖ 271'e kadar)

MÖ y. 268–260 Aşoka **Kalinga**'ya karşı kanlı bir savaş yürütür

MÖ 264 Roma ve Kartaca arasında **Birinci Pön Savaşı**nın çıkması (241'e kadar)

MÖ 263 Eumenes bağımsız bir krallık olarak **Bergama'yı** kurar

MÖ 262 Uzun bir kuşatmadan sonra **Atina** Makedonyalıların **eline geçer**

MÖ 262 Aşoka **Budizmi** kabul eder

23 YIL

BİRİNCİ PÖN SAVAŞININ SÜRESİ

ROMA DİNİ

Erken Roma dini, Neptün (resimde gösterilmektedir) gibi büyük tanrılarla birlikte daha yerel tanrılara tapınmayı içeriyordu. Farklı ayinler için farklı rahipler mevcuttu; *haruspice*'ler kurban edilen hayvanların iç organlarından kehanette bulunurdu; *augur*'lar kuşların uçuşu gibi göksel işaretlere göre tahminlerde bulundu; *pontifice*'ler karmaşık dini festival takvimlerini yönetirdi. Romalıların evlerinde ev tanrılarına ve atalarının ruhlarına adanmış mihraplar vardı.

221'de Qi'yi de ilhak ederek tüm Çin'in efendisi oldu. Aynı yıl kendisini Qin Shi Huangdi adıyla ve yeni **Qin Hanedanının** ilk hükümdarı olarak "ilk imparator" ilan etti.

İran'da bölgeyi Büyük İskender'in MÖ 323'teki ölümünden sonra varis olarak alan Selevkos Hanedanı MÖ 280'den sonra bir dizi göçebe akınıyla karşı karşıya kaldı. **I. Antiochus** (♛ MÖ 292-261) göçebeleri ülkesinden çıkardı, ancak Mısır'la savaş (MÖ 280-272) krallığın kaynaklarını zorladı. II. Antiochus'un ölümüyle (♛ 261-246) kralın dul eşi Berenice ve eski eşi Laodice arasında iç savaş çıktı. Bu durum **Baktriya'nın Diodotus yönetiminde, Partlarınsa Andragoras yönetiminde Selevkoslardan kopmasına** yol açtı. Bu istikrarsızlıktan faydalanan **Arsakes** önderliğindeki göçebe Parniler MÖ 240 ortalarında Part topraklarına girdiler.

Sançi'deki Büyük Stupa
Merkezi Hindistan'daki bu Budist stupa'sının yapımını Maurya hükümdarı Aşoka MÖ 3. yüzyılda başlattı.

Kartacalıların MÖ 8. yüzyıldan beri kolonileri olan Sicilya konusundaki rekabet Roma ile Kuzey Afrika gücü Kartaca arasındaki **Birinci Pön Savaşı**nın (MÖ 264-241) temelinde yattı. Romalılar Sicilya'nın Messana şehrini işgal eden Güney İtalyalı paralı asker **Mamertinlere** Kartacalıların yardım ettiği Siraküza'yla ihtilaflarında yardım etmek üzere MÖ 264'te bir ordu gönderdiler. Kartacalıların direnişi o kadar inatçı oldu ki Romalılar pek bir ilerleme kaydedemediler. Ancak ilk deniz güçlerini inşa ettikten sonra Romalıların talihi döndü. Kartacalılara karşı MÖ 260'da **Mylae**'de önemli bir zafer kazandılar. Romalıların Kuzey Afrika'yı MÖ 256'da istilaları sırasında Kartaca'yı ele geçirememeleri sadece konsül Regulus'un yetersizliği nedeniyle oldu. Karada ise Romalılar Kartacalıların Sicilya'daki bölgelerini MÖ 249'a kadar birer birer ele geçirdi. Romalılara karşı yalnızca Batı Sicilya'daki **Drepana** (Trepani) direnebildi. Bu şehirdeki büyük bir **Kartaca deniz zaferi** Romalıları bir süreliğine püskürttü. Ancak MÖ 241'de yeni bir Roma donanması Drepana önlerinde belirerek şehri aldı ve ertesi yıl Kartaca donanmasını **Aegades Adaları** açıklarında imha etti. Bu yenilgi Kartacalı general **Hamilcar Barca**'nın barış istemesine yol açtı. Barış koşulları Kartacalıların Sicilya'yı terk etmesini içerdi. Ancak iki tarafın etki sahaları rahatsız edici biçimde örtüşmeye devam etti ve gelecekteki ihtilalın tohumlarını attı.

> **“ YEMİYORLARSA BIRAKIN İÇSİNLER! ”**
>
> **Publius Cladius Pulcher, Romalı konsül ve general,** Drepana Muharebesinden önce buğday yemeyi reddeden kutsal tavukların suda boğulması için verdiği emir, MÖ 249

ANAHTAR
- MÖ 264'te Kartaca İmparatorluğu
- MÖ 264'ten itibaren Roma toprağı
- MÖ 238'den itibaren Roma toprağı
- ✕ Roma zaferi

Birinci Pön Savaşı
Yirmi yıllık savaş Sicilya etrafında yoğunlaştı. Ancak Romalılar Kuzey Afrika ve Sardinya'yı da işgal etti.

36 İMPARATOR **QİN SHİ HUANGDİ** TARAFINDAN KURULAR **KOMUTANLIKLARIN** (BÖLGELER) **SAYISI**

ÇİN'İN İLK İMPARATORU QİN SHİ HUANGDİ imparatorluğunu bakanlarından **Li Ssu**'nun tavsiyesi üzerine 36 komutanlığa böldü. Malları ellerinden alınan Qin'in eski düşmanları aristokratlar ve soylular yakın denetim altında tutulmak için başkent Xianyang'a getirildi. Çin'in birlik duygusunu daha güçlendirmek amacıyla Lis Ssu tek bir alfabe ve standartlaştırılmış ağırlık ve ölçü sistemi yaptırdı. Kuzeye ve güneye MÖ 219 ve 214'te seferler düzenlendi ve binlerce yeni yerleşimci yeni topraklara gönderildi. Shi Huangdi muhalefete sert bir şekilde muamele etti. MÖ 213'te Qin devletine karşı olan filozofların yazılarının imha edildiği **"kitap yakılması"** olayını emretti ve kendisine karşı olan birçok aydını acımazsızca öldürttü.

Birinci Pön Savaşının (bkz. MÖ 264-241) ardından Sicilya ve Sardinya'yı kaybeden Kartaca dikkatini **İspanya**'ya çevirdi. **Hamilcar** MÖ 228'de İspanya'ya gönderildi ve kısa sürede ülkenin güneyinin büyük bölümünü ele geçirdi. Hamilcar bir Kelt kabilesi olan **Oretani**'ye karşı savaş sırasında MÖ 299'da öldü. Ancak o tarihte Kartaca için güçlü bir mevki ve ailesi **Barcidler** için **yeni bir imparatorluk** kazanmıştı.

Birinci Pön Savaşındaki zaferine rağmen Romalıların Kuzey İtalya'daki durumu hâlâ zayıftı. Kelt **Insubres** ve **Boii kabilelerini** MÖ 225'te Romalıları bölgeden atmaya çalıştı. Keltler **Telamon Muharebesinde** iki Roma ordusu arasında sıkıştırıldı ve kaçmak zorunda bırakıldı. Boii yenilgiyi MÖ 224'te kabul etmesine ve Insubres'in de bundan iki yıl sonra barış istemesine rağmen Romalılar Keltlerin tekliflerini reddedip mutlak zafer elde edene kadar savaşı sürdürdü. Boii kralı Roma konsülüyle yaptığı düelloda öldürüldü ve başkenti **Mediolanum** (Milano) ele geçirildi. Romalılar Piacenza dahil Kelt topraklarında MÖ 218'de koloniler kurdu.

Arsakes'in (bkz. MÖ 265-241) Parthava'da –Selevkos İmparatorluğunun kuzeydoğu bölgesindeki bir satraplık– başında bulunduğu bir isyan II. Selevkos (MÖ 246-225) tarafından bastırılamadı ve bugünkü İran topraklarında **Part Krallığı ortaya çıktı**. Partlar özellikle **I. Mithridates**'in (MÖ 171-138) hükümdarlığında batıya doğru giderek daha çok toprak ilhak etti. 1. yüzyıl başlarında Suriye'nin ancak küçük bir parçası Selevkos kontrolü altında kaldı.

Muhalefetin bastırılması
Bu ipek üstüne yapılmış suluboya Çin'in ilk imparatoru Shi Huangdi'yi kitapların yakılması ve bilginlerin öldürülmesini izlerken gösteriyor.

Hanibal'in Alpleri geçişine ilişkin bu resim İtalyan sanatçı Jacopo Ripanda'ya aittir. Hanibal'in beraberindeki 37 filin hepsi dağları geçiş sırasında şaşırtıcı biçimde hayatta kalabildi.

İkinci Pön Savaşı
Çatışmanın üç ana alanı İspanya, İtalya ve Kuzey Afrika'ydı. Kartacalılar MÖ 203'te Kartaca'ya sıkışmıştı.

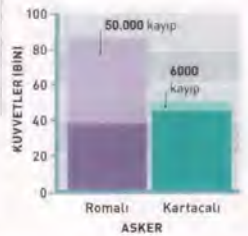
İKİNCİ PÖN SAVAŞI MÖ 218–202

- Kartaca İmparatorluğu MÖ 281
- Kartaca ülkesi MÖ 200
- Roma ülkesi MÖ 218
- Roma kazançları MÖ 200
- Massalya ülkesi MÖ 218
- Kartaca zaferi
- Roma zaferi
- Hanibal (219-202)
- Hasdrubal (208-207)
- Scipio Africanus (210-206 ve 204-202)

KARTACALILARIN İSPANYA'DA GENİŞLEMESİNDEN telaşlanan Romalılar MÖ 226'da Hamilcar'ın oğlu ve İspanya'daki yeni Barcid komutanı **Hasdrubal**'a bir elçi göndererek Kartacalıların Ebro Nehrinin kuzeyine geçmeyeceğine dair bir antlaşma temin ettiler. Bunun karşılığında Romalılar güneydeki Saguntum gibi şehirlerle ittifak kurmalarına karşın güneye doğru ilerlemeyeceklerine söz verdiler. Hasdrubal MÖ 221'de suikast sonucu öldürüldü; iki yıl sonra kardeşi ve halefi **Hannibal,** Saguntum'a saldırarak **İkinci Pön Savaşına** (MÖ 219-201) yol açan süreci başlattı.

Romalıların bir orduyu İspanya'ya ve diğerini de Sicilya yoluyla Kuzey Afrika'yı işgal için göndermeleri ihtimali karşısında Hannibal ilk darbeyi vurmak maksadıyla harekete geçmeye karar verdi. 50.000 piyade askeri, 9.000 atlı ve 37 fille Kuzey İspanya'ya giderek Pireneler üzerinden Galya'ya ve oradan da –Romalıları şaşırtarak– **Alpleri geçerek** İtalya'ya girdiler. Bu sırada seferin başlangıcındaki asker sayısı yarıya düşmesine rağmen, Kartacalıların mevcudiyeti Kuzey İtalya Keltlerini isyana teşvik etti ve Hannibal MÖ 218'de **Trebia**'da bir Roma ordusunu imha etti. Ertesi yıl diğer büyük bir Roma ordusunu **Trasimene Gölü**nde dağıtarak bir konsül dahil 15.000 Romalıyı öldürdü. Müttefik şehirler arasında birçok **taraf değiştirmeyle** karşılaşan Romalılar Hannibal'i sıkıntıya sokmak için geciktirme taktiklerini uygulamaya koydular. Ancak bu taktik yalnızca geçici bir süre işe yaradı ve Romalılar en kötü mağlubiyetlerini Hanni-

Cannae Muharebesi
35.000 Romalı bu muharebeden sağ çıktı, ama bunların yarısı Kartacalılar tarafından esir alındı ve pek çoğu köle olarak satıldı.

MÖ 238 Hamilcar Barca İspanya'da **Kartaca hâkimiyetini yeniden kurar**

MÖ 232 Maurya İmparatorluğu Aşoka'nın ölümünden sonra çökmeye başlar

MÖ 231 II. Selevkos Part kralı Tiridates tarafından yenilir

MÖ 225 Galya kabileleri **Telamon**'da Romalılar tarafından yenilir

MÖ 223 III. Antiochus Selevkos tahtına çıkar

MÖ 222 Galya müstahkem mevkii **Mediolanum** (Milano) Romalılar tarafından alınır

MÖ 221 İlk imparator (Shi Huangdi) **Qin hanedanı** yönetiminde Çin'i birleştirir

MÖ 221 Hannibal İspanya'da **Kartaca komutanı** olur

MÖ 220 V. Philippos **Makedonya kralı** olur

MÖ 219 Ptolemaioslar ile Selevkoslar arasında Fenike'nin aidiyeti konusunda Dördüncü Suriye Savaşı çıkar

MÖ 219 Hannibal İspanya'da Saguntum'u kuşatarak **İkinci Pön Savaşını** başlatır

MÖ 218 Hannibal **Alpleri geçerek** İtalya'yı istila eder

MÖ 217 Hanibal **Trasimene Gölünde** Romalılara karşı galip gelir

MÖ 217 Ptolemaios IV. Philopator yönetimindeki Mısırlılar III. Antiochus yönetimindeki **Selevkos ordusunu yenilgiye uğratır**

MÖ 216 Hanibal **Cannae'de** Romalıları yener

MÖ 215 Romalılar İspanya'daki Kartacalılara karşı saldırıya geçer

MÖ 215 Makedonya kralı V. Philippos İllirya'yı istila eder ve **Birinci Makedonya Savaşını** başlatır (MÖ 205'e kadar)

MÖ 212 III. Antiochus Baktria ve **Pariya**'yı ele geçirmek için doğuda başarısız bir girişimde bulunur

MÖ 212 Çin'de Qin **bilimsel olmayan kitapları yasaklar; Çin yazısının** standartlaştırılması ve basitleştirilmesi

Ölümünden sonra ilk Qin imparatoru muazzam bir mozoleye gömüldü. Mozoleye her biri yaklaşık iki metre boyunda 8000 savaşçının seramik heykelleri yerleştirildi.

HANNİBAL (MÖ 247–182)

Parlak bir taktikçi olan Hannibal MÖ 218'den itibaren kazandığı zaferlerini nihai zafere çevirecek stratejik değerlendirmeleri yapamadı. Kartaca'nın MÖ 201'deki tesliminden sonra Hannibal Romalılar tarafından MÖ 195'te sürgüne gönderilene kadar şehrin başhâkimi olarak görev yaptı. Daha sonra hizmetlerini Roma'nın bazı düşmanlarına sundu ve sonunda Bitinya'da zehirle intihar etti.

bal'in MÖ 216'da **Cannae**'de 50.000 Roma askerini öldürdüğü muharebede yaşadılar. Bu zaferden sonra hemen Roma üzerine yürümeyen Hannibal'in seferi hızını kaybetti. Hannibal Güney İtalya'nın MÖ 211'de kilit şehir Capua dahil büyük kısmını ele geçirmesine rağmen, Romalılar MÖ 212'de 25 yeni lejyonu cepheye sürdü ve savaşı Kartaca'ya taşımak için hazır hale geldiler.

İLK QIN İMPARATORU MÖ 210'DA ÖLDÜĞÜNDE otokratik yönetimine karşı kızgınlık bir dizi köylü isyanında kendini gösterdi. Bir dizi yeni krallık merkezden koptu ve Qin karşıtı güçler **Xiang Yu**'yu yeni önder seçti. Li Ssu MÖ 280'de idam edildi ve köylü kökenli bir kişi olan **Liu Bang** tarafından komuta edilen yeni bir ordu Qin yönetimine meydan okudu. **Qin İmparatorluğu** MÖ 206'da parçalandı ve **Xiang Yu** ve Liu Bang birbirleriyle savaşa girdiler. Xiang Yu **Gaixia**'da yenildikten sonra MÖ 202'de intihar etti. **Liu Bang** ise **Han Hanedanının** (bkz. MÖ 200-171) ilk hükümdarı olarak kendisini **Gaozu** adıyla imparator ilan etti.

Hannibal'in **Güney İtalya**'da ilerleyememesi karşısında Romalılar Kartaca'nın müttefiklerinin üzerine gitme siyasetini uygulamaya başladılar. İlk hedefleri MÖ 215'teki İllirya'ya saldırıları Roma'yla **Birinci Makedonya Savaşı**nı (MÖ 215-205) tetiklemiş olan **Makedonyalı V. Philippos**'tu. Romalılar Makedonyalılara karadan saldıran Aetolyalılarla ittifak kurarak denizden saldırılara başladılar. Philippos'un MÖ 207'de **Aetolia**'yı işgali Aetolialıları barış istemeye zorladı. Romalılar MÖ 205'te yeni kuvvetler göndermelerine rağmen savaş iki taraf arasında **mevcut durumun** tanınmasıyla sona erdi.

İspanya'da Romalılar **Saguntum**'u MÖ 212'de tekrar ele geçirmişlerdi. Ancak ertesi yıl her iki konsülün de öldüğü korkunç yenilgi Roma'nın buradaki konumunu çökertmeye başladı. Roma Senatosu genç general **Publius Cornelius Scipio**'yu (MÖ y. 236-183) İspanya'ya gönderdi. Scipio başkent **Carthage Nova**'yı ele geçirdi. MÖ 206'da **İllipa**'da büyük bir Kartaca kuvvetini ezici bir yenilgiye uğrattı.

Hannibal'in kardeşi **Hasdrubal** MÖ 207'de Kuzey İtalya'daki **Metauros Nehrinde** yenilerek **öldürüldü** ve bu olay Hannibal'i çok gerekli yeni kuvvetlerden mahrum bıraktı. MÖ 204'te Hannibal'in Güney İtalya'daki müttefikleri kendisini terk etmişti. Scipio bir Roma ordusuyla Kuzey Afrika'da **Utica**'ya ayak bastığında **Kartacalılar** Hannibal'i Kartaca'nın kendisine yönelik bu tehlikeden kurtarmak için ülkeye çağırdı. Romalılar nispeten yumuşak barış koşulları önerdi. Ancak Kartacalılar bu koşulları reddetti ve Scipio şehirlerini birer birer ele geçirdi. Numidya prensi Massinissa'nın yardımıyla **Scipio Hanibal'in son ordusunu** Zama'da MÖ 202'de **mağlup etti**. Kartacalıların kabul etmek zorunda kaldıkları barış koşulları artık çok daha sertti. Kartaca, şehrin çevresindeki bir şerit dışında tüm topraklarını kaybetti; donanması sadece 10 gemiye indirildi; Afrika dışında savaşa girmeleri yasaklandı ve Afrika'da ise Romalıların iznini almaları gerekli kılındı. Romalılara yıllık 10.000 talent haraç ödeme şartı bir zamanlar Roma'nın en büyük düşmanı olmuş bir ülkenin aşağılanmasını tamamladı.

Scipio'nun İtidali
Scipio merhametiyle bilinirdi. Bu 19. yüzyıl tablosunda esir alınmış Kartacalı bir kadını nişanlısına teslim ederken görülmektedir.

MÖ 212 Numidya kabile şefleri Kartaca'ya savaş ilan eder; Hasdrubal tarafından bastırılır

MÖ 211 Hannibal **Roma üzerine yürür**, Capua ve Sirakuza'yı ele geçirir. **Scipio Africanus** Hasdrubal'i İspanya'da yener

MÖ 211 Romalılar Sicilya'da **Sirakuza** şehrini ele geçirir

MÖ 210 Qin İmparaorluğuna Shi Huangdi'nin ölümünden sonra ayaklanmalar

MÖ 207 Hasdrubal'in Hannibal'e İtalya'da destek olma çabası başarısız kalır, Romalılar tarafından Metaurus'ta mağlup edilir ve öldürülür

MÖ 209 Romalılar Güney İtalya'da **Tarentum'u ele geçirir**

MÖ 206 Qin hanedanının sonu; Liu Bang kendini yeni **Han** hanedanının imparatoru ilan eder

MÖ 206 Romalı general Scipio **İberya**'daki Kartacalılara karşı başarılı bir askeri seferi sonuçlandırır

MÖ 205 Fenike antlaşmasıyla Roma ve Makedonya **İlirya'nın ortak koruma** altında olacağı konusunda uzlaşır

MÖ 204 Scipio komutasındaki Roma güçleri Afrika'yı istila eder

MÖ 203 Hannibal **Kartaca'yı** Romalılara karşı **savunması** için geri çağrılır

MÖ 202 Scipio Hanibal'i **Zama Savaşında** yener

MÖ 202 Luoyang'taki kısa bir dönemden sonra Çin imparatoru Liu Bang başkentini **Chang'an'da** kurar

MÖ 202 Selevkos kralı III. **Antiouchus** Ptolemaiosçuların elindeki Suriye'yi ele geçirir

MÖ 201 Kartacalılar Roma'ya teslim olur ve **İkinci Pön Savaşı** sona erer

Baykuş, Athena'nın kutsal kuşu

MÖ 490 sonrasındaki sikkelerde hilal sembolü

Atina sikkesi
Atina gümüş tetra drahmisinin bir tarafında bir baykuş, diğer tarafında miğferli bir baş vardır. Ayrıca basıldığı şehrin tanınması için Yunan harfleriyle "ATHE" yazısıyla damgalanmıştır.

MÖ 1200
Deniz kabuğu parası
Deniz salyangozu kabuklarının kullanımı Maldivler'den başlayarak Pasifik'e ve 19. yüzyılda Afrika'ya yayıldı.

Deniz salyangozu kabukları

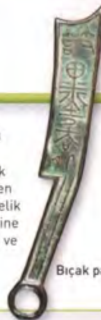
MÖ 465–454
Yunan sikkeleri
Neredeyse her Yunan şehir devleti çoğunlukla bastıran devletin adının yazılı olduğu kendi sikkesini çıkartır. Gümüş kullanılan esas metal olarak electrumun yerini alır.

Lidya sikkeleri

Tarihöncesi
Sermaye olarak büyükbaş hayvan
Tarihöncesi dönemde büyükbaş hayvanlar para, koyun ve tavuk gibi hayvanlarsa bozuk para sayılırdı.

Sığır

MÖ 1000–500
Alet para
Çin'de gündelik aletler metalden yapılarak bir delik açılır (birbirlerine bağlamak için) ve para olarak kullanılırdı.

Bıçak para

MÖ y. 640–630
İlk gerçek sikkeler
Lidya devleti electrumdan (altın ve gümüş alaşımı) yapılan ve üzerine aslan veya geyik resmi basılan ilk gerçek madeni paraları üretti.

MÖ 27– MS 14
Augustus aureus'u
İmparator Augustus Roma madeni para sistemini ıslah eder. Standart altın sikkenin yeni versiyonu olan ve 25 gümüş dinar kıymetindeki aureus'u çıkartır.

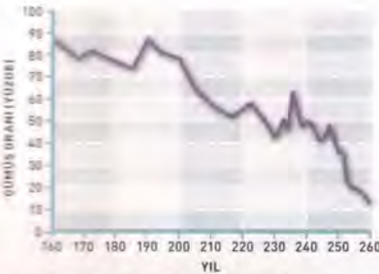

Altın aureus

PARANIN HİKÂYESİ

PARANIN KABUL EDİLMESİ ERKEN TOPLUMLARIN GELİŞMESİNE VE KAPSAMLI UYGARLIKLAR GELİŞTİRMELERİNE İMKÂN SAĞLADI

Toplumlar karmaşıklaştıkça, mal edinmek için birörnek bir değişim aracına ihtiyaç duyuldu. Para bu rolü oynamak için yaratılıp sürü hayvanlarından değerli madenlere ve nihayet madeni ve kâğıt paralara doğru bir evrim geçirdi. Günümüzde para kredi kartları ve elektronik transferlerle daha soyut olarak el değiştirmektedir.

Paranın -törensel değişimlerde (örneğin drahoma olarak) ve ceza ödemesinde kullanılan- en erken biçimleri sürü hayvanları gibi fiziksel unsurlar içerdi. Ticaretin Mısır ve Mezopotamya'da MÖ 4. bin yılda büyümesi daha derli toplu ve taşınabilen para biçimlerine götürdü. Binlerce yıl değerli metaller külçe veya çubuklar biçiminde kullanıldı. Babil Kralı Hammurabi'nin kanunnamesi gümüşle ödenen borçları zikretmektedir. Küçük Asya'daki Lidya Krallığında MÖ 640'ta paranın gelişmesi daha sonra Yunan dünyasına yayılan madeni sikkenin bulunmasıyla bir aşama daha ileri gitti. Roma çağında altın, gümüş ve bronz (en az değerlisi) olmak üzere tüm imparatorlukta dolaşımda olan üçlü bir sistem kabul edildi. Tüm sikkelerin üzerine hem propaganda hem de mali kullanım bakımından hükümdarın resmi damgalanırdı.

Roma sikkelerinin değerinin düşürülmesi
Enflasyon, aşırı harcama ve darphanelerin zayıf kontrolü nedeniyle Roma dinarının saflık oranı, Marcus Aurelius (♛ 161-180) zamanındaki yaklaşık yüzde doksandan Gallienus'un hükümdarlığı (♛ 260-268) sırasında yüzde 4'e düşmüştü.

DEĞİŞİM KÂĞITLARI

Kâğıt para Çin'de Jin hükümdarlığı döneminde MÖ 1189'da kullanıma girdi. Kâğıtlar daha büyük birimleri ifade edebiliyordu ve bu nedenle sikkelerden daha kullanışlıydı. Zaman içinde hükümet destekli bankalar teoride eşit miktarda altınla değiştirilebilen (Altın Standardı olarak bilinen bir sistem) kâğıt paralar çıkartmaya başladı. Ancak I. Dünya Savaşını izleyen ekonomik kriz, ülkeleri altın standardını terk etmeye zorladı. Daha sonraları kâğıt paraların ve madeni paraların "gerçek" değerleri bunun yerine bir güven duygusuna dayanan nominal hale geldi. Alıcıların daha ileri bir tarihte ödeyecekleri vaadinden başka bir şey vermediği kredi kartlarının artması 1950'lerden itibaren bu değişimi daha da ileri götürdü.

TİCARET VE KÂĞIT PARA

Avrupa'da ortaçağdan sonra kâğıt paranın gelişmesi tüccarların ihtiyaçlarıyla kamçılandı. Tüccarlar bir şehirdeki bir bankaya paralarını yatırarak bir taahhüt kâğıdı alıyor, sonra da bankanın şubesinin bulunduğu başka bir şehirde parasını çekiyordu. Medici gibi büyük İtalyan bankacılık şirketleri Avrupa krallarının savaşlarını finanse edecek kadar zengindi.

806–821
Kâğıt para
Çin'de imparator Xianzong hükümdarlığı zamanında ilk kâğıt paraları çıkartır. Jin hanedanı 1189 civarında ilk gerçek banka kâğıtlarını çıkartır.

Song hanedanlık parası

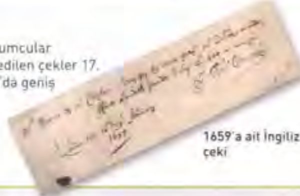
1158
Para değişimi
İngiltere Kralı II. Henry 100 yıl boyunca yürürlükte kalacak, gümüş kuruşa dayalı, üzerinde bir haç olan, yüksek kaliteli sikkeleri bastırır.

Henricus kuruşu

1519
Taler
Bohemya'daki Joachimsthal madeninde bulunan gümüşle bastırılan bu para İspanya ve Avusturya Habsburg imparatorluklarının standart birimi olur.

Joachimsthal taleri

17. yüzyıl
Modern çek
Çoğunlukla kuyumcular tarafından ciro edilen çekler 17. yüzyılda Avrupa'da geniş kullanım alanı bulur.

1659'a ait İngiliz çeki

1694
İlk banka kâğıt parası
İngiltere Merkez Bankası İngiltere'nin büyüyen milli borcunu finanse etmek için kurulur. Bankanın kendi altın rezervleriyle garanti edilen ilk banka kâğıt parasını çıkartır.

1862
İlk dolar banknotu
ABD hazinesi ilk dolar banknotlarını milli dolaşım için çıkartır. Bu paralar canlı yeşil renklerinden ötürü "greenbacks" olarak bilinir.

Bir dolarlık ilk banknot

1949
Kredi ve bankamatik kartları
İlk kredi kartları ABD'de 1949'da çıkar. 1980'lerde elektronik nakit olarak işlem gören (ödemeyi geciktirmeyen) bankamatik kartları ortaya çıkar.

Kredi kartları

MÖ 200–171

İlk Han imparatoru Gaozu'nun maiyetini Çin dağlarında gösteren resim. Gaozu, köylü geçmişten gelen az sayıdaki Çin hükümdarlarından biriydi.

ÇİN'İN İLK HAN İMPARATORU GAOZU MÖ 195'te halefi Hui Ti henüz 15 yaşındayken öldü. Hui Ti, annesi imparatoriçe Lu'nun etkisi altında kaldı ve MÖ 188'de zamansız ölümü üzerine annesi iktidarı doğrudan üstlendi. Lu'nun döneminde **Çin** kuzeyden Hsiung-nu ve güneyden Nan-yueh Krallığı tarafından **işgal edildi** ve **istikrar** ancak Gaozu'nun torunu Wen Ti'nin (MÖ 180-157)

13
ÇİN'İ MEYDANA GETİREN **BÖLGELERİN** SAYISI

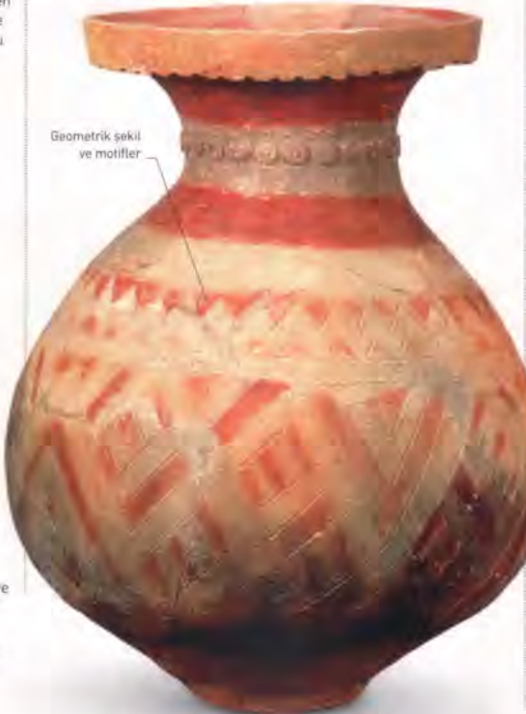
zamanında **tesis edildi**. Merkezi Han yönetiminde kumandanlıkların (bölgeler) sayısı MÖ 143'te 13'ten toplam 40'a yükselmişti.

Japonya'da **Orta Yayoi** döneminde (MÖ y. 200-100) nüfus muhtemelen 600.000 kadar yüksek bir sayıya ulaştı ve **orta Japonya'da** özellikle aşağı Nara Havzasında (Osaka yakınları) **siyasi bütünleşmenin başlangıçları** görüldü.

Hindistan'da **Sunga hanedanı** kurucusu eski bir Maurya generali Pusyamitra Sunga'nın son Maurya (bkz. MÖ 265) hükümdarını öldürtmesiyle iktidarı ele geçirdi. Sunaga'nın Budistlere zulmettiği, bu durumun budizmin, doğduğu ülkede gerilemesinin başlangıcını teşkil ettiği söylenir. Ayrıca Magadha'nın **Satavahanas**, **Kalingas** ve **Hint-Yunan** Krallığı Baktriya'nın aralarında bulunduğu komşularıyla **uzun savaşlara girişti.**

Baktriya (günümüzde Afganistan) Selevkos hükümranlığından MÖ 275 civarında ayrılmış, ancak MÖ 250 civarında Diodotus'la başlayarak Yunan kralları bu ülkede hüküm sürmeye devam etmişti. Hindistan'da diğer bir **Hint-Yunan hanedanı** ortaya çıkarak **I. Menander** (MÖ y. 165-130) yönetimi altında güç kazanmış ve Budizmin önemli bir koruyucusu olmuştu. Hint-Yunan krallarının yönetimi altında Gadhara çevresinde Budist resmini ve Yunan natüralizmini birleştiren yeni bir **sanat okulu** belirdi. En doğudaki bu Yunanlar giderek İskit ve Yuezhi göçerlerinin baskısı altına girdi ve MÖ 125'te Baktriya çöktü. Pencap'ın son Hint-Yunan krallığı MS 10'a kadar varlığını sürdürdü.

Makedonyalı V. Philippos'a karşı **İkinci Makedonya Savaşı**ndaki (MÖ 200-197) Roma zaferi (bkz. MÖ 210) Yunanistan'da kalıcı toprak kazancı sağlamadı ve Romalılar ordularını MÖ 194'te geri çekti. V. Philippos'un MÖ 179'da ölümünden sonra oğlu Perseus Roma'yla kötüleşen ilişkiler sırasında hükümdarlığına başladı ve MÖ 171'de **Üçüncü Makedonya Savaşı** çıktı. İlk Roma seferleri Yunan müttefiklerini yabancılaştırmaktan başka bir şey yapamadı. Fakat konsül **Aemillus Paullus**'un (bkz. MÖ 170) disiplinli yaklaşımı daha iyi sonuç getirdi.

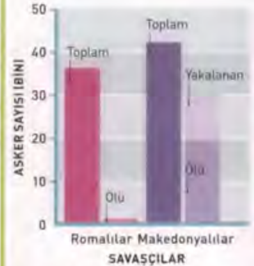
Yayoi vazosu
Japon tarihinde Yayoi dönemi (y. MÖ 300-250) adını Tokyo yakınlarındaki çömlekçiliğin ilk defa bulunduğu yerleşim yerinden alır.

MÖ 170–147

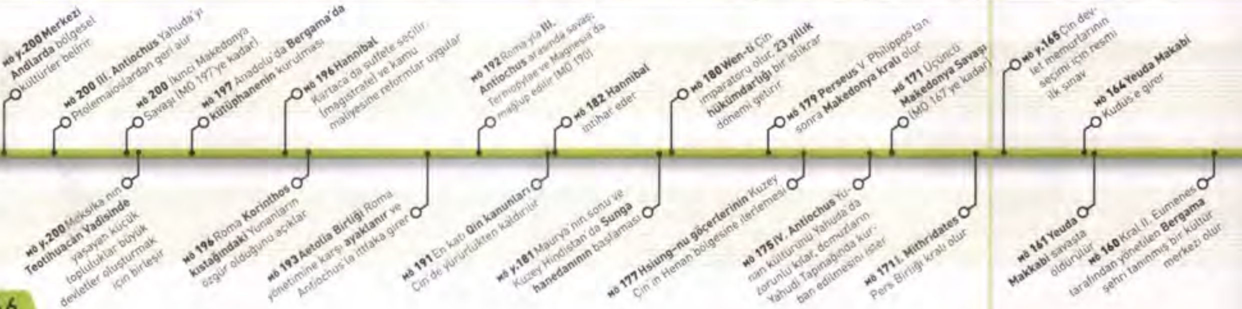
Bu duvar resmi Kudüs'teki Yeuda Makabi isyanını göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ MAKEDONYA SAVAŞI Paulus'un **Pydna Muharebesinde** Perseus'u MÖ 168'de yenmesiyle sona erdi. Yunan şehirlerinden Roma karşıtları temizlendi ve Makedonya, gücünü tekrar kazanmasını önlemek için dört bölgeye ayrıldı.

Sparta'nın MÖ 150'de **Achaean Birliği**yle (bir Yunan şehir devletleri grubu) ihtilafında Romalıları müdahale ettirme çabaları Makedonya'daki bir isyanla aynı zamana denk geldi. Makedonyalılar MÖ 148'de yenilmiş ve Romalılar dikkatlerini Achaea üzerine çevirmişti. Roma konsülü L. Mummius Achaealıları hızla imha etti ve yerle bir ettiği Korint'i aldı. Yunan şehirlerinin kurduğu çeşitli birlikler dağıtıldı ve **Yunanistan Achaea adıyla bir Roma eyaleti haline getirilerek bağımsızlığını yitirdi.**

Pydna Muharebesi
Perseus tarafından yönetilen Makedonya ordusu Pydna Muharebesinde yok edildi. Romalılar 20.000 Makedonyalıyı öldürdü ve 11.000 Makedonyalıyı esir aldı.

MÖ 146'da alınmasından sonra yanan ve ritüel olarak lanetlenen Kartaca'nın kalıntıları. Yeni bir Roma şehri MÖ 48 civarında kent yakınlarında kuruldu.

İkinci Pön Savaşının bitmesinden sonra Romalılar müttefikleri Numidia kralı Massinissa'nın Kartaca topraklarına el atmasına izin vermişlerdi. Savaşı sona erdiren barış şartları Kartacalıların Roma'nın izni olmadan savaş açmasını yasaklamıştı. Harekete geçemeyen Kartacalılar Masinissa'nın tutumu konusunda protestoda bulunmak için **Roma'ya elçilik** heyetleri göndermek durumunda kaldı. Ancak Roma müttefikini destekledi ve hatta bir Kartaca heyetinin girişimleri MÖ 162'de Kartaca'nın yıllık 500 talent ceza ödemek zorunda kalmasıyla sonuçlandı. Kartaca hükümeti MÖ 151'de Massinissa tarafından kuşatılan bir şehri kurtarmak için askeri bir güç gönderdi ve Romalılar buna **savaş açarak karşılık** verdi. Bu, **Üçüncü Pön Savaşını** başlattı (MÖ 149-146). Roma'nın savaşı Kartaca'ya karşı olan Senato'da Kartaca'nın imha edilmesi için bir dizi konuşma yapan senatör **Yaşlı Cato** tarafından desteklendi. Üçüncü Pön Savaşının ilk iki yılı Kartaca etrafındaki şehirlere bir dizi etkisiz Roma saldırısıyla geçti. Ancak **Scipio Aemilianus**'un MÖ 147'de yeni komutan olarak tayin edilmesi Roma'nın savaştaki talihini bir yıl içinde değiştirdi.

“ KARTACA YOK EDİLMELİ. ”

Yaşlı Cato, Romalı devlet adamı

Kartaca tophet'i
Kartaca'daki tophet'ten (mezarlık) bu hatıra taşı gök tanrıçası Tanit'i göstermektedir.

Selevkos hükümdarı **IV. Antiochus**'un MÖ 167'de Yahuda'da Yahudi dini törenlerini yasaklaması **Yeuda Makabi** ve kardeşlerinin **isyanına** yol açtı. Yeuda Makabi MÖ 164'te Kudüs'e girdi, tapınağı ibadete açtı ve Yahudiliği tekrar kurdu. **Selevkos Krallığı**, hükümdarı I. Demetrius'un MÖ 150'de Alexander Balas tarafından devrilmesiyle gerilemeye (bkz. MÖ 280) devam etti ve Media ve Susiana'da **kilit öneme sahip satraplıklarını (eyaletler) kaybetti.**

“ BİR GÜN BİRİSİNİN AYNI EMRİ **ROMA İÇİN** VEREBİLECEĞİNİ DÜŞÜNMEKTEN ÜRPERTİ DUYUYORUM. **”**

Scipio Aemilianuz, Kartaca'nın yakılması emrini veren Romalı general ve konsül, Plutarkhos'un *Apophthegmata* adlı eserinden.

ÇİN'DE GÖÇEBE HSIUNG-NU kabilelerinin MÖ 177'den sonraki akınları Han hanedanının kuzey sınırlarını ciddi biçimde tehdit etti. Zhang Qian adlı bir imparatorluk temsilcisi Hsiung-nu'ya karşı **muhtemel müttefikleri** araştırmak için MÖ 139'da Orta Asya'ya gitti. Destansı seyahati, Dunhuang'a kadar Çin genişlemesi ve bir dizi **yeni Orta Asya komutanlıklarının** MÖ 104 itibariyle kurulmasının yolunu açtı. Zhang Qian yolculuğu sırasında Hsiung-nu tarafından, kaçmayı başarmadan önce birkaç yıl tutsak olarak alıkonuldu. Çinliler imparator Wu (MÖ 141-87) yönetimi altında **Hsiung-nu**'ya karşı, özellikle MÖ 121 ve MÖ 119'da **seferler düzenledi**. Daha sonra sınır bölgesi yaklaşık 20 yıl boyunca sükûnetini korudu.

Yakındoğu'da küçülmüş ve çaresizleşmiş **Selevkos ülkesi** (bkz. MÖ 170) iç savaşlarla sarsıldı ve Partların, Hasmoneanların ve artan bir şekilde Romalıların müdahalelerine maruz kaldı. Makabiler MÖ 142'de Kudüs'ü Selevkos kontrolünden almayı başardı ve başkenti Kudüs olan ve Romalıların MÖ 63'te Kudüs'ü almalarına kadar hüküm süren **Hasmonea Krallığını** kurdu.

İber Yarımadasında Romalılar Güney İspanya'nın büyük kısmını ve (Lusitanyalıların şiddetle direndikleri) Portekiz'in bazı kısımlarını MÖ 174 itibariyle ele geçirdi. Lusitanya önderi Viriathus'un MÖ 147'den sonra başlattığı isyana çeşitli Kelt kabileleri MÖ 144'te katıldı. Bu isyan Viriathus'un MÖ 140'da öldürülmesinden sonra gücünü kaybetti. İsyanın merkezi Numantia şiddetli bir kuşatmadan sonra MÖ 133'te Romalılara yenik düştü. Şehrin nüfusu köle olarak satıldı ve Roma İspanya'nın en uç kuzey bölgeleri hariç İberya'nın tam kontrolüne sahip oldu.

Üçüncü Pön Savaşı Scipio Aemilianus'un limanı ablukaya almasından ve şehrin kendisine MÖ 146 ilkbaharında **başarılı bir saldırı** düzenlemesinden sonra sona erdi. Kartaca'nın son savunucuları şehrin ana tapınağındaki bir yangında öldü. Kartaca'nın yenilgisi Roma'ya karşı 118 yıllık mücadelesini sona erdirdi. Romalılar tüm şehri yaktı ve yeni bir Kartaca canlanışını önlemek için tüm nüfusunu sürdü.

ROMA CUMHURİYETİ

Son kralın MÖ 507'de devrilmesinden sonra Roma her yıl seçilen iki konsül tarafından yönetilen bir cumhuriyet haline geldi. Zaman içinde konsüller iki magistrate'yle (praetor ve quaestor) aşağı sınıfların haklarını korumakta özel rolleri olan pleb tribünleri tarafından desteklenmeye başlandı. Konsüllük makamı servet edinmek, şahsi itibar ve aile itibarı için büyük imkânlar sunduğundan daha sonraki seçimler sert çekişmelere sahne oldu.

MÖ 155 Hint Yunan kralı **Menander**'in Baktriya'da saltanat döneminin başlaması

MÖ 155 Romalılar **Dalmaçya**'yı işgal eder

MÖ 155 Atina üç büyük **felsefe okulundan** temsilcileri Roma'ya görev için gönderir

MÖ 153 Cato Roma senatosunda **Kartaca'nın ortadan kaldırılması** için bir dizi konuşma yapar

MÖ 151 Messenia Kartaca topraklarını işgal eder

MÖ y.150 Ohio'da **Büyük Yılan Höyüğü** inşa edilir

MÖ 149 Üçüncü Pön Savaşı başlar (MÖ 146'ya kadar)

MÖ 148 Dördüncü Makedonya Savaşında Roma zaferi

MÖ 146 I. Mithridates **Part İmparatorluğunun** temellerini atar

MÖ 146 Roma eski Kartaca topraklarından **Afrika** eyaletini kurar

MÖ y.146 Kyzikoslu Eudoxos Karadeniz'den Batı Afrika'ya yelken açar

MÖ 146 Roma ordusu **Achaea Birliğiyle** ittifak halinde Korinthos şehrini alır ve yerle bir eder; Yunanistan Roma hâkimiyetine girer

MÖ 146 İskit savaşçıları **Baktriya'yı** işgal eder

MÖ 145 II. Demetrios Selevkos tahtına göz koyan Alexander Balas'ı öldürür ve kral olur

MÖ 141 Han imparatoru **Wudi** tahta çıkar, idari reformlar yapar ve devletini Orta Asya'ya genişletir

MÖ 141 Partlar **Mezopotamya'ya** hâkim olur

MÖ 138 Zhang Qian elçi heyeti Hsiung-nu ve Orta Asya'ya gider

MÖ 136 Konfüçyüsçülük Çin'in devlet dini olur

MÖ 134 Sicilya'da köle isyanı, **Birinci Servile Savaşı** (MÖ 132'ye kadar)

MÖ 133 Pleb tribünü **Tiberius Gracchus'un** liberal sosyal reformları öldürülmesine sebep olur

MÖ 133 Romalılar İber şehri **Numantia**'yı uzun bir kuşatmadan sonra alır

MÖ 131 Roma ordusu tahta talip olan Aristonicus'un idaresindeki **köle isyanının** ardından çıkan karışıklıkları dindirmek için Berga-ma'ya gönderilir

❝ NE KADAR **GECİKTİRMEYE ÇALIŞSAN DA, KADERİN BENİM KARŞILAŞTIĞIM ÖLÜMLE KARŞILAŞMAKTIR.** ❞

Cicero'nun bir hikâyesinden, Romalı görevli Tiberius Gracchus'un rüyasında kardeşi Gaius'a sözleri

17. yüzyıl Çin imparatorları tarihinden bu ipek tablo İmparator Wudi'yi bir bilgini selamlarken göstermektedir.

SAKA (İSKİT) KABİLELERİ KUZEY HİNDİSTAN'DAKİ Pencap'ı **MÖ 125 civarında** işgal etti. Antialcidasların hükümdarlığı altındaki kısa dönemli Hint-Yunan birliğini (bkz. MÖ 200-171) MÖ 110 civarında sona erdirerek zamanla daha fazla toprak ele geçirdiler. **Kral Maues** önderliğindeki Sakalar Gandhara Krallığını ve başkenti Taksila'yı MÖ 80 civarında aldılar. Maues'in ölümünden (MÖ y. 60) sonra Saka Krallığı çöktü, ancak Kuzeybatı Hindistan'ın büyük kısmını ele geçiren oğlu **I. Azes** (♛ MÖ 58-MÖ y. 30) zamanında tekrar canlandı. Sakalar bu bölgeyi MS 1. yüzyılda Kuşan İmparatorluğunun yükselişine kadar elinde tuttu.

Amvarati rölyef kabartması
Bu rölyef Buda'nın yaşamını yansıtmakta. Güneybatı Hindistan'daki, Satavahanaların başkentlerinden biri olan Andra Pradeş eyaletindeki Amvarati'den gelmektedir.

Satavahanalar MÖ 2. yüzyılda **Maurya İmparatorluğu**nun parçalanmasından (bkz. MÖ 200-171) sonra Güney ve Orta Hindistan'da iktidara yükselişlerine başladılar. Üçüncü Satavahana kralı **Satakarni** MÖ 50 civarında hâkimiyetini başkenti Dekkan'da kayda değer şekilde genişletti. Bununla beraber, yerine geçen hükümdarlar kuzeydoğudan gelen Saka ve Kuşan tehditleriyle uğraşmak zorunda kaldılar.

Roma'da senato tarafından yönetilen kamu topraklarının dağıtımı konusunda toplumsal karışıklıklar patlak verdi. MÖ 133'te pleb tribünü olan **Tiberius Gracchus** bu toprak parsellerinin fakir ailelere devredilmesin sağlamaya çalıştı. Senato planlarını engellediğinde tribünlük süresini uzatarak amaçlarını izlemeye devam etmek istedi. Planlarına karşı olan **senatörlerin ayarladığı bir kalabalık** Gracchus'u forumda döverek öldürdü. Tiberius'un kardeşi **Gaius MÖ 123'te tribün oldu** ve kardeşinin çalışmalarını uygulamaya gayret etti. Ayrıca senatonun adalet dağıtma rolünü de azaltmaya çalıştı ve fakirlere devlet yardımıyla tahıl dağıtılmasına imkân sağlayan bir yasayı geçirdi. Senato MÖ 122'de, **Roma vatandaşlığını** İtalya'da daha geniş kitlelere dağıtma planlarından ötürü **Gaius'u** devlet düşmanı ilan etti. Gaius intihar etti ve binlerce taraftarı idam edildi.

FİLİSTİN'DE HASMONEA KRALLIĞI (bkz. MÖ 146-131) **Kudüs'ün** Selevkos kralı VII. Antiochus tarafından MÖ 131'de **alınmasına** kadar genişlemesini sürdürmüştü. Ancak John Hyrcanus'un hükümdarlığı zamanında (♛ MÖ 134-104) kaybettiklerini geri aldı. **Alexander Jannaeus** (♛ MÖ 103-76) bugünkü İsrail ve Batı Şeria büyüklüğünde bir toprağı ele geçirdi. Nabatea kralı Aretas'a MÖ 84'te yenilmesinden ve Alexander'in ölümünü izleyen iç çekişmelerin ardından Hasmonealar artan şekilde Roma müdahalelerine açık hale geldi.

Kuzey Afrika'da Romalılar eski müttefikleri Numidyalı Massinissa'nın (bkz. MÖ 170-147) oğlu Micipsa'nın MÖ 118'de ölmesiyle ciddi bir zorlukla karşılaştılar. Romalılar krallığın Micipsa'nın yeğeni **Jugurtha** ve oğulları arasında bölünmesini emrettiler. Jugurtha bunu reddederek bir kuzenini öldürdü ve Roma'ya kaçan Adherbal'a da saldırdı. Numidya'nın Jugurtha ve Adherbal arasında kısa süre bölünmesinden sonra Jugurtha saldırılarını yeniledi ve Romalılar işe karıştı.

ROMANIN ASKERİ REFORMLARI

MÖ 2. yüzyılın sonlarında Roma ordusu geleneksel mülk sahibi sınıflardan insan toplamakta zorluk yaşıyordu. Gaius Marius orduyu normal mülkiyet yeterliliğinin altında hissedenlere açarak bunu değiştirdi. Kartal ilk kez evrensel lejyoner standardı haline geldi ve lejyonlar kendilerini ağır piyade gücü olarak geliştirdi. Vatandaş olmayanlardan oluşturulan Roma hafif piyade ve süvarileri bu noktadan itibaren "yardımcı" birimler olarak düzenlendi.

❝ BU MAKAMI **KENDİNE AİT OLARAK ADDETMEKLE** İYİ EDİYORSUN, ÇÜNKÜ ZATEN ONU **SATIN ALDIN.** ❞

Julius Caesar'ın babasının makamını rüşvetle satın aldığı için MÖ 294'te gelecekteki diktatör Sulla'yı azarlaması, Plutarkhos'un *Yaşamlar* adlı eserinden

MÖ 111'den itibaren yürütülen talihsiz seferlerden sonra Romalılar Jugurtha'nın müstahkem mevkilerini birer birer alan **Quintus Caecillius Metellus**'u bölgeye gönderdiler. **Gaius Marius MÖ 108**'de Metellus'un yerini aldı. En sonunda bölgesinin kuzeyinde kapana kısılan Jugurtha Romalılara kayınbabası **Mauretanialı Bocchus** tarafından teslim edildi.

İki Alman kabilesi **Cimbri** ve **Tötonlar** Romalıları MÖ 107'den beri, başta **Romalıların** MÖ 105'te 80.000 kişi **kaybettikleri** Arauso Savaşında olmak üzere mağlup etmekteydiler. Marius Kuzey Afrika'dan dönüşünde Almanlara karşı savunmanın komutasını üstlendi ve MÖ 102'de Tötonları Galya'daki Aquae Sextia Vercellae'de ortadan kaldırdı. Daha sonra Cimrileri **Vercellae Muharebesinde** MÖ 101'de imha etti. Daha önce benzeri olmayan şekilde MÖ 100'de altı konsüllükle ödüllendirildi.

Çin'de **İmparator Wudi** (♛ MÖ 141-87) **Han İmparatorluğunun**

MÖ 90–71

Britanya'daki Maiden Kalesi tepe tahkimatı MÖ 600 civarında başlatıldıktan sonra çeşitli inşa dönemlerinden geçti ve son şeklini yaklaşık 500 yıl sonra aldı.

Taş tutsakları
Meksika'nın Monte Alban bölgesinden Danzante taş kabartmalarındaki figürlerin önceleri dansçılar olduğu düşünüldü. Ancak bugün bunların savaşta ele geçirilen düşmanların parçalanmış vücutlarını temsil ettiğine inanılıyor.

yönetim sistemini **sivil hizmetler imtihanlarını** başlatarak güçlendirdi. Akademisyenler için resmi görevler MÖ 136'da tesis edilmiş, böylelikle hükümdar ailelerinin Çin'deki entelektüel hayatı kontrolleri güçlendirilmişti. **Wudi MÖ 106'da hükümet görevlilerinin tutumlarını gözlemlemek için bölgesel 13 müfettiş atadı**, vergileri yükseltti ve özel sikke basımını yasakladı. Orduları Orta Asya de-nizlerine kadar uzandı. Han İmparatorluğu MÖ 108'de **en geniş sınırlarına ulaşmıştı.**

Meksika'da **Monte Albán** nüfusu MÖ 100 civarında yaklaşık 17.000 kişiye erişmişti. Monte Albán'ın kontrolü **Oaxaca Vadisinin** yakın çevresinin ötesine uzanmaya başladı ve şehirde geniş taş platformlarla kamu anıtları inşa edildi.

VERCELLAE'DEKİ ZAFERİNDEN SONRA (bkz. MÖ 110-91) Marius Roma'nın hâkim siyasetçisi oldu. Bununla beraber müttefiki pleb tribünü Saturninus'un acımasız davranışları senatoyu kızdırdı. **Siyasi şiddet** alevlendi ve MÖ 100'de Marius Roma'ya bir ordu göndermek zorunda kaldı. Saturninus çıkan ayaklanmada öldürüldü. Marius'un gücü söndü, Roma vatandaşı olmayan İtalyanlar arasında memnuniyetsizlik arttı. Bu durum MÖ 91'de **Sosyal Savaşın** çıkmasına yol açtı. Marius'un koruduğu kişilerden **Lucius Sulla** (MÖ y. 138-78) Roma'nın isyancılara bazı tavizler vermesiyle **MÖ 88 civarında büyük ölçüde** atlatılan isyanın bastırılmasında kilit bir rol oynadı.

Sulla MÖ 88'de konsül seçildi. Aynı yıl, ordusuyla Yunanistan'a deniz yoluyla giderek Pontus kralı **VI. Mithridates'in** (MÖ 134-63) ortaya çıkardığı tehdidi karşılamak isteyen Sulla senatonun Marius'u seferin başına getirmek için oy kullandığını duydu.

Sulla son derece kızarak birlikleriyle Roma'ya girdi ve iktidara el koydu. VI. Mithridates'e karşı MÖ 89'da harekete geçti ve onu MÖ 84'te Yunanistan'dan çıkarttı. Roma'ya döndü ve kalan düşmanlarını (yaşlı Marius dahil) mağlup etti ve MÖ 82'de **diktatör olarak** atandı.

Marianlardan vahşi bir intikam alan Sulla senatoyu yandaşlarıyla doldurdu, tribünlerin yetkilerini kıstı. Sulla'ya karşı güçler İspanya'ya kaçan **Quintus Sertorius**'un çevresinde toplandı. Sulla'nın MÖ 78'deki ölümünden sonra senato Sertorius'la başa çıkması için **Pompeius**'u bölgeye gönderdi. Pompeius'un askeri çabaları etkisiz kaldı, ancak Sertorius'un öldürülmesiyle Roma'ya MÖ 71'de zaferle dönebildi.

Gladyatör **Spartacus** tarafından önderliği yapılan **köle isyanı** MÖ 73'te Napoli yakınlarında patlak verdi ve Roma'nın o güne kadar karşılaştığı en ciddi isyana dönüştü. Neticede isyankâr köleler Güney İtalya'da sıkıştırıldı ve Romalı General **Marcus Licinius Crassus** tarafından MÖ 71'de mağlup edildi.

Güney Britanya'daki Kelt halkları MÖ 1. yüzyılda mevcut geniş tahkimatlarla korunan **tepe hisarlarını** *oppida*'lara (kasaba) dönüştürmeye başladı. En büyük *oppida*'lar saldırganlara karşı zorlu engeller oluşturdu ve bazıları sarayların da bulunduğu kraliyet başkentleriydi.

70.000
SPARTALI
ASİ

6000

Çarmıha gerilen Spartalı

Spartacus'un ayaklanması
Crassus Roma'ya giden Appian Way'de köleleri benzer bir ayaklanma planı olabilecek başkalarına bir uyarı olarak çarmıha gerdi.

Kutsal kurban
Bu MÖ 1. yüzyıl İngiliz Kelt kalkanı muhtemelen nehir tanrılarına sunulmak üzere atıldığı Thames Nehrinde bulundu.

MÖ 100 Siyasi şiddet Roma'da

MÖ y.100 Aksum'un yükselişi (Kuzeydoğu Afrika)

MÖ 99 Doğu Çin'de ciddi **isyanlar**

MÖ 91 Roma'da sosyal savaş başlar (MÖ 89'a kadar)

MÖ 90 Ktesifon Part Krallığının başkenti olur

MÖ 88 Pontus kralı Mithridates Roma Asya eyaletine taarruz eder

MÖ 88 Romalı konsül **Sulla** Marian taraftarı muhalifleri-ni **zalimce temizler**

MÖ 88 Part kralı II. Mithridates İskit istilacılar tarafından öldürülür

MÖ 87 Sulla Yunanistan'ı istila eder ve Atina'yı kuşatır

MÖ 86 Marius'un ordusu Roma'nın kontrolünü ele geçirir

MÖ 85 Sulla VI. Mithridates'i **Orhomenus'ta** yener

MÖ 84 Roma Savaşı VI. Mithradates'le biter

MÖ 83 İkinci Mitridat Savaşı (MÖ 81'e kadar)

MÖ 82 Sulla Roma'da yeni bir temizlik başlatır

MÖ 80 Julius Caesar'ın Asya'da ilk savaşları

MÖ y.80 Sakalar Baktria'da Gandhara Krallığını fetheder

MÖ 78 Pompeius Roma konsülü Lepidus'un ayaklanmasını bastırır

MÖ 76 Pompeius **Sertoria ayaklanmasının** bastırılmasına başlar

MÖ 74 Bitinya (Anadolu'da) Roma eyaleti haline gelir

MÖ 73 Romalılar Pontus'u işgal eder ve **VI. Mithridates Ermenistan**'a kaçar

MÖ 73 Spartacus'un **köle ayaklanması** başlar, Crassus tarafından MÖ 71'de mağlup edilip bitirilir

MÖ 72 Sertorius öldürülür

ABD Ohio Mound City 20'den fazla Hopewell toprak höyük mezara sahiptir.

POMPEIUS İTALYA'YA DÖNÜŞÜNDEN sonra (bkz. MÖ 90-71) yasal asgari yaşın altında olmasına rağmen bir yıl için **konsül** seçildi, **Pontuslu Mithridates**'le tekrar savaş çıktığında General **Lucullus** komutası altındaki Romalılar Mithridates'i damadı Tigranes'in hükümdarlığındaki Ermenistan'a geri çekilmeye zorladılar. Ancak Lucullus'un **birlikleri MÖ 68'de isyan etmesi Pompeius**'un Lucullus'un yerine tayin edilmesine yol açtı. Tigranes teslim oldu ve Mithridates Karadeniz'in kuzeyine çekildi. Pompeius amacını gerçekleştirmiş olarak son Selevkos kralını tahtından indirdiği Suriye'ye girdi ve ardından **Kudüs'ü ele geçirdi**.

Çin'de **Han hanedanı Zhaodi** (♛ MÖ 87-74) ve **Xuandi**'nin hükümdarlıklarında giriştiği modernleşme siyasetinden vazgeçti. Hükümeti on yıllarca hâkimiyeti altında tutmuş olan **Huo ailesi** iktidardan düşürüldü ve önde gelen üyeleri idam edildi.

Hopewell kuşu
Kuş şeklinde kil pipolar Hopewell kültürünün en karakteristik ürünlerinden biridir.

3
POMPEIUS'UN ÖDÜLLENDİRİLDİĞİ **ASKERİ ZAFER** SAYISI

Hükümet harcamaları azaltıldı ve Orta Asya'ya saldırı savaşları politikası **küçük ve kalıcı kolonilerin** kurulmasıyla yer değiştirdi.

Meksika'da Meksika Vadisinin güneyindeki **Culculco** şehri MÖ 1. yüzyılda **yanardağ** patlamasıyla tahrip oldu. Şehrin yok oluşu Teotihuacán'ın tüm vadide kontrolünü sağlamlaştırmasına ve 500 yıldan fazla Meksika'nın başat gücü olmasına giden yolu hazırladı.

Kuzey Amerika'nın doğusundaki Ohio'nun **Adena halkı** 1. yüzyıl başlarında **Hopewell kültürünü** geliştirmeye başlıyordu. Bu halk avcılık ve toplayıcılıkla geçindi ve ayrıca kabile şefleri için büyük, özenli höyük mezarlar inşa etti.

Caesar'ın Vercingetorix'i kuşatma zorunda bıraktığı Alesia'daki Roma surlarının yapılandırılması.

GAIUS JULIUS CAESAR İLK DEFA MÖ 59'DA ROMA KONSÜLÜ OLDU. İspanya'da vali olarak görev yaptığından equestrian'lar (senatör olamayan zenginler) arasında popülerdi. Ancak senatonun direnişi (ve ortak konsül Bibulus'un engellemeleri) **Pompeius** ve **Crassus**'la gücünü birleştirmesine yol açtı ve bu üçlü MÖ 53'e kadar **"Birinci Triumvirate"** olarak Roma'ya hâkim oldu.

Caesar MÖ 58'de Roma işgali altındaki Güney Galya bölgesi Narbonensis'e vali olarak tayin edildi. Alman **Helvetia** kabilesinin Galya üzerinden İtalya'ya geçmesinden faydalanarak Alpleri geçti ve Helvetia kralı **Ariovistus**'u mağlup etti. Caesar Roma'ya dönmekle birlikte, yardımcısı Labienus Galya'da kaldı ve ertesi yıl Kuzeybatı Galya'nın **Belgae** bölgesini ele geçirmek için askeri harekâtı sürdürdü. Caesar MÖ 55'te Galya'nın büyük kısmına baş eğdirmiş ve senatonun onayını almadan Roma'ya geniş bir eyalet kazandırmıştı.

Kuzey Galya'da yaşayan **Veneti** halkı **Roma'ya karşı** MÖ 56'da Britanya'nın Kelt kabileleri tarafından desteklendiği anlaşılan büyük bir **ayaklanma** çıkarttı. Caesar MÖ 55'te iki lejyonla Britanya'ya geçerek buna karşılık verdi. Bir fırtına

Caesar'ın Louvre'daki heykeli
Caesar'ın muzaffer bir general olarak zeytin dalı tacı taşıyan bu heykeli etrafında yaratılan şahıs kültünün bir parçasıdır.

MÖ 70 Part Krallığı Ermenistan kralı Tigranes'in saldırısından sonra **çöker**

MÖ 69 Romalı general **Lucullus** Ermenistan kralı Tigranes'e karşı sefer düzenler; Suriye'yi Selevkoslara geri verir

MÖ 65 Pompeius Pontus kralı Mithridates'i ve Ermenistan kralı Tigranes'i mağlup eder

MÖ 64 Pompeius son Selevkos kralı Antiochus'u tahtından indirir ve **Suriye'yi** bir **Roma eyaleti** haline getirir

MÖ 63 Pompeius **Kudüs**'ü ele geçirir ve **Yahuda**'yı ilhak eder

MÖ 63 Cicero konsül seçilir

MÖ 61 Julius Caesar İspanya pro-preator'u olarak ilk büyük **askeri komutanlığını** alır

MÖ 59 Caesar Pompeius ve Crassus'la birlikte **Birinci Triumvirate**'yi kurar

MÖ 59 Roma'nın müttefiki olan **XIII. Ptolemaios** Mısır'dan çıkartılır

MÖ 58 Caesar'ın **Galya'daki** fetih **savaşlarının** başlaması (MÖ 50'ye kadar)

MÖ 57 Caesar **Belgae** ve **Nervii** halklarını yener

MÖ 56 Britanya'daki **Veneti** halkının Roma yönetimine karşı ayaklanması

MÖ 55 XIII. Ptolemaios'un Mısır **tahtına iadesi**

MÖ 55 Xiongnu konfederasyonunun parçalanması; güney kabileleri Çin'e bağlı hale gelir

MÖ 55 Caesar Britanya'yı işgal eder, ancak geri çekilir

MÖ 54 Caesar'ın Britanya'yı **ikinci kez işgali**

MÖ 54 Senoneler, Eburoneler ve **Nervii**'nin Galya'daki ayaklanmaları bastırılır

“ ...[CAESAR] RÜYASINDA BULUTLARIN ÜSTÜNDE UÇTUĞUNU VE JÜPİTER'İN ELİNİ TUTTUĞUNU GÖRDÜ. ”

Suetonius, Julius Caesar'ın MÖ 44'te senato binasında öldürülmeden önce gördüğü rüyayı nakledişi; *On İki Caesar'ın Yaşamı* adlı kitabından

destek güçlerinin varışını engellediğinden geri çekilmek zorunda kaldı. Ancak Caesar ertesi yıl beş lejyonla (yaklaşık 30.000 kişi) döndü. Britonlar başlangıçta direnmedi, fakat sonra Catuvellauni kabilesinin şefi **Cassivelaunus**'un yönetimi altında Thames Nehrine ulaşana kadar Romalılara karşı koydular. Cassivelaunus, Wheathampstead'deki kalesi düştüğünde barış istedi ve Caesar Roma'ya tutsaklar ve haraç vaadiyle döndü.

Caesar'ın Britanya'ya ikinci seferinden kısa bir süre sonra, Galya'da bu defa **Senones** tarafından MÖ 54 sonlarında başlatılan bir başka **ayaklanma** bölgedeki Roma kuvvetlerinin büyük kısmını yok etti. Bu isyanı bastıran Caesar, dikkatini eski müttefiki Clodius'un **siyasi şiddet** sonucu öldürüldüğü ve Triumvirate'yi bozan Pompeius'un MÖ 52'de tek konsül olarak seçildiği Roma'ya çevirmek zorunda kaldı. Roma'daki karışıklıklardan cesaret bulan **Carnute**ler Galya'da isyan etti. Vercingetorix'un başında olduğu Labienuslara karşı çeşitli çatışmaları kazanmış Averniler de onlara katıldı. **Vercingetorix** Caesar'ı da Gergovia'da yendi. Ancak **Alesia**'da MÖ 52 Eylülünde kuşatıldı. Romalılar Galya pozisyonlarının etrafını setle çevirdi ve Galya destek güçlerini püskürtmeyi başardı. Ümitleri tükenen **Vercingetorix teslim** oldu ve Roma'ya götürülerek Caesar'ın zafer geçişine katıldıktan sonra MÖ 46'da boğularak öldürüldü.

ANAHTAR
- ➞ Caesar'ın hareketleri
- ● Kuşatma
- ✕ Caesar'ın zaferleri

Roma İç Savaşları
Caesar İtalya'yı kolaylıkla ele geçirdi. Ancak Pompeius'u kalesi Yunanistan'da, Pompeius'un oğullarını ve kalan destekçilerini Afrika ve İspanya'da alt etmek için çok uğraştı.

CAESAR GALYA AYAKLANMASINI MÖ 51 sonunda sona erdirdi. Ancak bu sırada **Triumvirate** de sona ermişti. Pompeius'un taraftarları Caesar'a sırt dönmüş ve Crassus MÖ 53'te savaşta ölmüştü. Senato Caesar'a ordusunu terhis etmesini emretti ve aksi takdirde devlet düşmanı ilan edileceğini bildirdi. Caesar buna karşı birlikleriyle MÖ 49'da **Rubicon Nehrini geçerek** İtalya'ya girdi. Bu, senatoya karşı **savaş anlamına gelen**, yasalara aykırı bir hareketti.

Caesar Roma'ya karşı ilerlerken, yolu üzerindeki şehirler art arda teslim oldu. Caesar'dan korkan **Pompeius** Roma'yı terk ederek **Yunanistan'a kaçtı**. Caesar önce Pompeius'a bağlı kalan

“ZARLAR ATILDI. ”

Julius Caesar, MÖ 49'da Rubicon'u geçerken birliklerine hitaben; Plutarkhos'un *Paralel Yaşamlar*'ından

yedi lejyonun bulunduğu İspanya'ya yöneldi. MÖ 49 yılı Ağustos ayında İspanya'daki Pompeius taraftarlarını teslim olmak zorunda bıraktı. Aralık ayında ise Pompeius'un peşinden Yunanistan'a doğru harekete geçti. **Dyrrachium**'da temmuz ayındaki askeri bir çarpışma Caesar'ın aleyhine gelişti. Ancak Pompeius'un desteği artmadan mücadelesini sürdüren Caesar **Pharsalus**'ta çok ses getiren bir zafer kazandı. Pompeius sığındığı Mısır'da Caesar'ın gözüne girmek (boş yere) isteyen **XIII. Ptolemaios** tarafından öldürüldü.

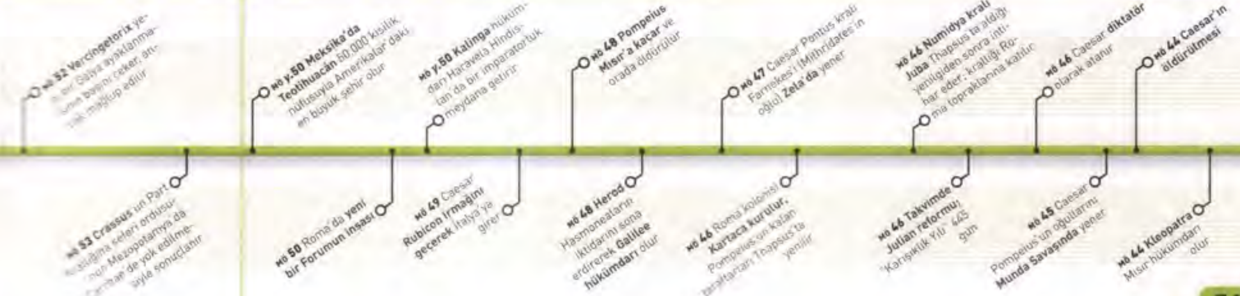
Mısır'da kısa bir süre kalan **Caesar Roma'ya döndüğünde**, Pompeius taraftarlarının servetlerine el koyarak mali kaynak elde etti. MÖ 47 sonlarında Afrika'ya geçerek Pompeius taraftarlarının yeni bir ordusunu **Thapsus**'ta (günümüzde Tunus'ta) mağlubiyete uğrattı. Pompeius'un oğulları Gnaeus ve Sextus direnişi sürdürmek için İspanya'ya kaçtı. Caesar onları destekleyen Kral Juba'nın Mauretania Krallığını ilhak etti. Ardından İspanya'ya giderek Gnaeus Pompeius'i MÖ 45'te **Munda**'da yenerek iç savaşı fiilen sona erdirdi.

Caesar artık en güçlü kişi haline gelmişti. **MÖ 48'de diktatör** ilan edildi ve MÖ 44'te yaşam boyu görevde kalma hakkı tanındı. Caesar'ın gücü hakkındaki endişeler ve özellikle kendisini kral ilan edeceği yolundaki korkular yaklaşık 60 komplocunun senatörler **Cassius** ve **Marcus Brutus** etrafında toplanmalarına yol açtı. Komplocular **Caesar'ı** senato toplantısından hemen önce **Mart İdes'i** (mart ortası-15 mart) gününde **öldürdüler**. İktidarı ele geçirmek istemişlerse, bunda hayal kırıklığına uğrayacaklardı; Caesar'ın önde gelen destekçilerinden **Marcus Antonius** Roma'da öne çıktı ve büyük kuzeni ve üvey oğlu **Octavius** babasının yerini alma iddiasında büyük destek topladı.

Hindistan'da Maurya Krallığına bağlı kalmış olan (günümüzde Orissa) **Kharavela** yönetiminde MÖ 1. yüzyıl ortalarında yükseldi. Kharavela Sunga başkenti Magadha'daki Pataliputra'yı ele geçirerek Kalinga'yı kuzey ve doğuya doğru genişletti. Hint Cayna dini kuvvetli bir destekçisi olan Kharavela Güneydoğu Asya'nın uzak köşelerine kadar **ticaret bağlantıları** kurdu.

Caesar'ın öldürülmesi
Komplocular Caesar'ı bıçak darbeleriyle yere indirdiler. Caesar yere düşerken eskiden beri himayesinde bulundurduğu Marcus Brutus'u suikastçiler arasında gördü ve "sen de mi, çocuk" diye haykırdı.

Bu 18. yüzyıl resmi Marcus Antonius'u MÖ 31'de Actium'da yapılan savaş alanından kaçarken göstermektedir. Destekçilerinden birçoğu bu yenilgi sonucunda Octavius'ın tarafına geçti.

ROMA'DA JULIUS CAESAR'IN ÖLÜMÜnden sonraki dönem **Marcus Antonius** ile **Caesar'ın** meşru halefi olarak gördüğü **Octavius** arasındaki gerilimin artmasına tanıklık etti. Octavius'un, Marcus Antonius'un Caesar'ı öldürenlerden biri olan Decimus Brutus'u sıkıştırdığı **Mutina** (günümüzde Modena, İtalya) **kuşatmasını** kaldırmak için MÖ 43 başlarında harekete geçmesi ikisini neredeyse yumruk yumruğa getirmişti. Marcus Antonius Galya'ya çekilmek zorunda kaldı. Senato Octavius'un lejyonlarını Decimus Brutus'a aktarmak için oy kullandığında kenara itildiğini anlayan Octavius, Marcus Antonius ve Galya Transalpine Valisi **Marcus Lepidus**'la üçlü bir ittifak kurdu. Bu ittifak **İkinci Triumvirate**'yi oluşturdu.

Triumvirate Caesar'ın suikastçıleri arasında yer alan ve bu esnada doğunun büyük kısmını ele geçiren diğer iki kişi **Cassius** ve **Marcus Brutus**'a karşı savaş yürüttü. Marcus Antonius ve Octavius MÖ 42'de rakiplerini Kuzey Yunanistan'daki **Philippi**'de yenilgiye uğrattı. Cassius bunun üzerine intihar etti. Üç hafta sonra Marcus Brutus'un ordusundan geri kalan güçler de imha edildi.

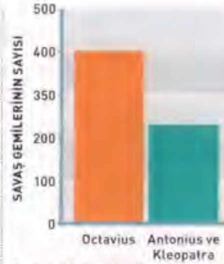
10

İKİNCİ TRIUMVIRATE'NİN ROMA'YI YÖNETTİĞİ YILLARIN SAYISI

Marcus Antonius doğuda bir süre daha kaldı ve MÖ 40'ta **Octavius'un gücünü artırmasını** önlemek için İtalya'ya döndü. Ancak iki komutana bağlı orduların savaşmayı reddetmesi nedeniyle **Roma dünyasının fiili olarak bölünmesi** konusunda anlaşmaya varıldı. Marcus Antonius Doğu'yu, Octavius ise Batı'yı yönetecek, Lepidus ise Afrika'yla yetinecekti. **Triumvirate** MÖ 38'de beş yıl süreyle **tekrar yenilenmesine** rağmen, Octavius ve Marcus Antonius arasında bir çatışmanın daha fazla ertelenemeyeceği açıktı.

Ancak Marcus Antonius bu esnada Cassius'un ordusundan arta kalanlarla ittifak kurarak MÖ 39'da **Suriye'ye saldıran Parthia'yla uğraşmak zorunda** kaldı. Parthia'yı –görünüşte Partlar tarafında **Carrhae Muharebesinde** (bkz. MÖ 53) ele geçirilen Roma kartallarını almak için– MÖ 39'da işgal eden Marcus Antonius başkentleri **Phraata'ya ilerlemesine** rağmen yeterli kaynağı kalmadığından kuşatmayı başaramadı.

Triumvirate'nin süresi MÖ 33'te **sona erdi.** Octavius senatoya Marcus Antonius'u **kamu düşmanı** ilan ettirdi. Marcus Antonius Mısır kraliçesi **Kleopatra**'yla ilişkisi nedeniyle popülaritesini yitirmişti ve Octavius hızla kamuoyunu kendi etrafında topladı. Hızla oluşturulan bir donanma **Yunanistan** açıklarındaki **Actium**'da MÖ 31'de Marcus Antonius'un deniz güçlerini mağlup etti. Marcus Antonius'un kara güçleri daha sonra Octavius'un **tarafına geçti.** Antonius ve Kleopatra **kaçtıkları** Mısır'da MÖ 30 yaz aylarında Octavius'la tekrar karşılaştılar. Romalı komutan ve Mısır kraliçesi **intihar etti** ve Roma İmparatorluğu Mısır'ı ilhak etti. **Octavius** tüm Roma dünyasının **karşı konulmaz efendisi** olmuştu.

Actium Muharebesi
Daha küçük ve daha hareketli gemileriyle, daha dinlenmiş ve iyi eğitilmiş mürettebatı bulunan Octavius'ın donanması Marcus Antonius ve Kleopatra'nın donanmasından sayıca üstündü.

Kleopatra'nın intiharı
Octavius tarafından ele geçirilen Kleopatra Roma'ya götürülmekten kurtulmak için intihar etmiştir. Kleopatra'nın ölümü bu 19. yüzyıl tablosunda yansıtılmaktadır.

Augustus Roma'da Mars'a adanmış, etkiley
yeni bir tapınakla yeni bir forum inşa ettirdi

DÜŞMANLARINI YENEN OCTAVIUS CAESAR'IN yaptığı gibi diktatör unvanını almadı. Bunun yerine gayri resmi olarak *princeps* **–devletin birinci adamı–** olarak hüküm sürdü. Antonius'un lejyonlarını ele geçirdiğinden artık 500.000 kişilik bir orduya sahipti. Bu ordunun yarısından fazlasını terhis etti, kalan 28 lejyonu (yaklaşık 150.000 asker) muhafaza etti ve geri kalanını İtalya ve dışında kolonilere yerleştirdi. Octavius MÖ 27'de tüm yetkilerinden görünüşte **cumhuriyeti tekrar kurmak** için vazgeçti. Senato da Mısır, Galya, Almanya, İspanya ve Suriye'nin idaresini Octavius'ın şahsına bırakarak karşılık verdi. Ayrıca senato kendisine **"Augustus"** unvanını da verdi ve konumunu daha da perçinleyerek MÖ 27'den 23'e kadar konsül seçildi. Zaman içinde Senato Augustus'a MÖ 23'te daha önce yönetmediği eyaletlerde en yüksek yetkileri tanıyan *imperium maius* ve daimi **pleb tribünü** unvanı da dahil **daha fazla yetki** tanıdı. Senato teoride Roma'daki en yüksek otorite olmasına rağmen, fiiliyatta hiç kimse Augustus'un yetkilerine erişemedi ve bu nedenle Roma'nın ilk imparatoru olarak görülmektedir.

Julius Caesar ve Augustus kendilerine en çok direniş gösteren **Kuzey Afrika**'ya birçok tecrübeli asker yerleştirdi. MÖ 25'te Mauretania'yı **Numidyalı II. Juba**'ya verdi. Karısı, Marcus Antonius ve Kleopatra'nın kızı olan Juba, güvenilir bir **Roma müttefiki** oldu. Augustus ayrıca Kuzey Afrika'da görev yapmak üzere bölgede 300 yıldan fazla kalan bir lejyon gönderdi.

MÖ 20–10

Güney Fransa'nın Nîmes şehrindeki La Maison Carré günümüze kalan en zarif Roma tapınaklarından biridir. M. V. Agrippa tarafından MÖ 16'da inşa ettirildi.

Batı Asya'da Galilee hükümdarı **I. Herod** Marcus Antonius'u desteklemesine rağmen **Octavius** tarafından tahtında bırakıldı. Herod'a ayrıca Suriye ve Gazze'den **başka topraklar** da verildi. Herod MÖ 42'de atanmış ve MÖ 37'de **Hasmonean Krallığının** (bkz. MÖ 146-131) kalan bölümlerini de ele geçirmişti. Herod MÖ 4'te ölümüne kadar **Roma'nın sadık bir müttefiki** olarak kaldı.

İmparator Augustus
Resimde rahip kıyafetleri giymiş olarak gözüken Augustus Lepidus'un MÖ 12'de ölümünde pontifex maximus (başrahip) unvanını aldı.

“ TUĞLADAN YAPILMIŞ OLARAK BULDUĞUNU **MERMER OLARAK** BIRAKMAKLA **HAKLI OLARAK ÖVÜNEBİLİR.** ”

Suetonius'un Augustus'un Roma şehrini güzelleştirmesi hakkında sözleri; *12 Caesar'ın Hayatı* adlı kitabından.

AUGUSTUS'UN ASKERİ VE SİYASİ başarıları büyük ölçüde alt sınıf bir aileden gelerek MÖ 37, 28 ve 27'de konsül seçilen **Marcus Vipsanius Agrippa**'nın yeteneklerine dayandı. Agrippa, Augustus'un kızı Julia'yla evlendikten sonra MÖ 18'de pleb tribünü seçilmesi dahil birçok terfi aldı. Augustus'un kendi halefi MÖ 25'te öldüğünden **Agrippa'nın çocuklarını Gaius** ve **Lucius Caesar** adlarını vererek evlat edindi. Agrippa'nın Caesar'ın yerine geçmesi muhtemel görüldüyse de MÖ 12'de ani bir şekilde ölümü **veraset sorununu** açığa çıkarttı.

Part İmparatorluğunu MÖ 20'de **işgal**le tehdit eden Augustus Partlılar tarafından **Carrhae**'de (bkz. MÖ 53) ele geçirilen lejyon sancaklarının iade edilmesini sağlamıştı. Makedonya'nın Romalı valisi MÖ 16'da Tuna Nehrine doğru ilerlemeye başladı ve MÖ 12'den sonra Augustus'un üvey oğlu, ikinci karısı Livia'nın oğlu **Tiberius** Roma vilayeti **Pannonia**'yı (bugünkü Avusturya ve Macaristan) kurmak amacıyla İlliria'dan kuzeye doğru harekete geçti. Tiberius'un kardeşi **Drusus** da MÖ 12 ve öldüğü MÖ 9 arasında Roma'nın kontrolünü Ren Nehrinden Elbe Nehrine doğru genişletti. Romalılar bu dönemde **Raetia** (bugünkü İsviçre) ve **Noricum** (Alp Dağları ve Tuna arasında) eyaletlerini ilhak etti ve **imparatorluğun sınırlarını** neredeyse Ren ve Tuna nehirlerine kadar ilerletti.

Başarılarıyla **en çok tanınan general** haline gelen Tiberius'un taraftarları Augustus'u Gaius ya da Lucius'un yerine Tiberius'u veliaht seçmesi için zorladılar. Augustus veraset sorununu çözmek için şahsen fazla gayret göstermedi.

MÖ 9–1

“ BABAMI KATLEDENLERİ SÜRGÜNE GÖNDERDİM... VE... SAVAŞTA **MAĞLUP ETTİM.** ”

Augustus, Ankara, Türkiye'deki vasiyetnamesi *Ankara Anıtı*'ndan (*Res Gestae Divi Augusti*)

DRUSUS MÖ 9'DA BAŞLICA ALMAN KABİLELERİNİ yenmiş ve Elbe Nehrine erişmişti. Augustus ölümünden sonra yerine Tiberius'u atadı. **Tiberius** MÖ 8'de bir dizi zafer kazandı, ancak daha sonra gizemli bir şekilde **istifa ederek** Rodos'a sürgüne gitti. Bu durum Gaius ve Lucius Caesar'ın Roma İmparatorluğunun **veliahtları olarak kalmalarına** yol açtı.

Çin'de **Yuandi'nin hükümdarlığı** sırasında (MÖ 49-33) **Xuandi**'nin idaresi döneminde başlatılan (bkz. MÖ 70-61) ekonomik tasarrufları devam etti. Han hanedanın başlangıcında sindirilen bazı yarı bağımsız krallıklar tekrar ortaya çıkmaya başladı. Yuandi ve yerine geçen **Chengdi** (♛ MÖ 33-7) ve **Aidi** (♛ MÖ 7-1) birçok **marquisate** (markilik, beylik) kurarak bunların büyük kısmını yeni kralların çocuklarına dağıttı. Bu durum birçok devletin merkezi kontrolünü zayıflattı. Chengdi'nin bir **erkek veliahdının** olmaması yarı kuzeni Aidi'nin MÖ 7'de yerine geçmesi sonucunu yarattı. Bu taht için adayları gözardı edilen soylular arasında **uyuşmazlığa** yol açtı.

Petra'daki Khazneh
Khazneh Petra'nın en güzel anıtlarından birisidir. Bir kayalığın dik yüzüne doğrudan oyulan anıt, muhtemelen IV. Aretas'a (MÖ 9-MS 40) ait bir kral mezarıydı.

Kuzey Arabistan'ın **Nabatea Krallığı** Güney Arabistan'ın baharat ticaretiyle zenginleşerek en yüksek noktasına MÖ 1. yüzyılda **Malichos'un** (MÖ y. 59-30) yönetimi altında erişti. Bu tarihten sonra kuzey sınırlarında **I. Herod**'un tehditleriyle karşılaştı. MÖ 98'deki **IV. Arteas** ile başveziri **Syllaeus** arasındaki sürtüşme Romalıların bölgeyle ilgilenmesine yol açtı. Augustus'un torunu Gaius komutasındaki bir seferde Nabatea MÖ 3-1'de kısa bir süreliğine ele geçirilse de Romalılar Nabatea'nın bir yüzyıl daha bağımsız kalmasına izin vererek geri çekildiler.

AUGUSTUS'UN ZAMANINDA ROMA EDEBİYATI

Cumhuriyetin sona ermesi ve Augustus'un hükümdarlığı Latin edebiyatının altın çağına tanıklık etti. Hatip Cicero ve tarihçi Sallust geç cumhuriyet dönemi edebiyatının en yüksek noktasını temsil etti. Augustus'un iktidara gelmesinden sonra *Eclogues*'in ve destan şiiri *Aeneid*'in yazarı şair Virgil (sağda; MÖ 70-19), *Odes* ve *Carmen Saeculare*'nin yazarı Horace Augustus'un yakın çalışma arkadaşı Maecenas'ın himayesi altında eserlerini verdiler.

MÖ 25 Roma'daki **Janus Tapınağının kapıları** Roma dönemindeki barışı belirtmek üzere kapatılır

MÖ y. 25 Budist metinleri ilk defa Sri Lanka'da yazıya dökülür

MÖ 25 II. Juba Augustus tarafından **Mauretania** kralı yapılır

MÖ 23 Romalılar **Meroiti Krallığını** (günümüzde Sudan) işgal eder

MÖ 20 Roma ve **Partlar** barış yapar; Carrhae Muharebesinde ele geçirilen Roma sancakları geri verilir

MÖ 19 I. Herod Kudüs'te **Tapınağı yeniden inşa eder**

MÖ 18 Augustus'un yakın çalışma arkadaşı **Agrippa** pleb **tribünü** yapılır

MÖ 15 Raetia ve **Noricum**'un Romalılar tarafında fethi

MÖ 14 Çin'de **büyük köylü ayaklanması**

MÖ 12 Augustus'un muhtemel halefi **Agrippa'nın ölümü** Augustus'un yerine kimin geçeceği sorusunu ortaya çıkartır

MÖ 12–9 Elbe'ye kadar **Almanya'nın Romalılar tarafından ele geçirilmesi**

MÖ 10 I. Herod Caesarea'da deniz limanı inşaatını başlatır

MÖ 9 Drusus Roma'nın Alman kabilelerine karşı seferini tamamlar; öldüğünde yerine kardeşi **Tiberius'u** imparator olmak için **önde gelen aday** olarak bırakır

MÖ 9 Tuna boylarına **Marcomanni** kralı Maroboduus'a karşı Roma seferleri

MÖ 8 Tiberius Rodos'a **sürgüne** gider

MÖ 7 Çin'de İmparator **Çengdi'inin** yerine yarı yeğeni **Aidi** geçer

MÖ 4 İsa'nın muhtemel doğum tarihi

MÖ 4 I. Herod ölür; krallığı üç oğlu arasında bölüşülür

MÖ 2 Augustus **praetoria muhafızlarını** imparatorluk saray muhafızları olarak kurar

ROMA İMPARATORLUĞUNUN YÜKSELİŞİ

KENTTEN CUMHURİYETE, EGEMEN AVRUPA İMPARATORLUĞUNA

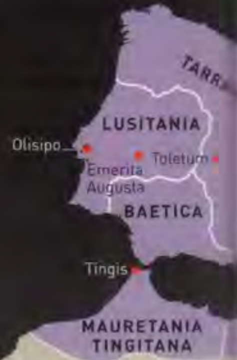
MÖ 753'te kurulmasından kısa süre sonra Roma şehri toprak kazanmak için komşularıyla savaşmaya başladı. Romalılar zaman içinde İtalyan yarımadasında ve ötesinde askeri seferlere girişti. MS 1. yüzyıla gelindiğinde Roma İmparatorluğu Avrupa'nın gördüğü en büyük devlet haline gelmişti.

Roma topraklarının büyümesi başlangıçta komşularıyla girdiği, zaman zaman varlığını da tehlikeye sokan savaşların sözkonusu olduğu yavaş işleyen bir süreçti. Bununla beraber, MÖ 290 yılında Romalılar Orta İtalya'ya hakim olmuş ve İtalya yarımadasına doğru sınırlarını genişletmeye başlamışlardı. Kartaca'yla başlayan rekabet MÖ 264 ve 146 arasında üç Pön Savaşına yol açmakla birlikte, bu savaşlarda elde edilen zaferler Sicilya, Sardinya, İspanya ve ardından bizzat Kuzey Afrika'nın Roma topraklarına katılmasını sağladı.

Romalılar MÖ 2.yüzyılın başlarında Balkanlarda savaşlara girişti ve MÖ 146'da Yunanistan'ın büyük kısmını elde etmişlerdi. Generallerin siyasi iktidara sahip olmak için yarışmaları ve askeri başarılarını Roma'da siyasi itibarlarını güçlendirmek için kullanmaları da cumhuriyetin son zamanlarında toprak edinme hızını artırdı. Pompeius'un Suriye'yi ilhak etmesi ve Caesar'ın MÖ 58 ile 51 arasında Galya'nın büyük kısmını ele geçirmesi bu dönemde meydana gelen olaylar arasındadır.

Roma Cumhuriyetinin çöküşü ve ilk Roma imparatoru Augustus'un MÖ 27'de iktidara gelişi imparatorluğun genişlemesini durdurmadı. İmparatorluğun güvenlik arayışı sınırların daha da genişletilmesi sonucunu doğurdu. Roma'nın son geniş ölçekli genişlemeleri MS 43'te Britanya'yı alan Claudius ile Daçya (günümüzde Romanya) ve Mezopotamya'yı MS 106 ile 117 yılları arasında ele geçiren Hadrian zamanında oldu.

> **“ ROMALILARA** ZAMANDA VE MEKÂNDA **HİÇBİR SINIR KOYMUYORUM.”**
>
> **Virgilius, Romalı şair** (MÖ 70–19), Tanrı Jüpiter, Roma'nın gelecekteki büyüklüğü hakkında kehaneti, *Aeneid*'den

ANAHTAR
Roma toprakları

MS 100
MS 100 tarihine gelindiğinde Akdeniz bir Roma "gölü" olmuş ve Kuzeybatı ve Orta Avrupa'da yeni toprakların edinilmesi Roma'nın kuzey sınırını Ren ve Tuna nehirlerine erıştirmişti.

7:1
Roma nüfusu
Roma imparatorluğu MS 1 civarında dünya nüfusunun yedide birinin biraz altında bir nüfusa sahipti- başka bir deyişle 300 milyon dünya nüfusunun 45 milyonu Roma hakimiyet altındaydı.

Vatandaş olmayanların imparatorluğu
MS 1'de Roma nüfusunun yalnız onda biri tam vatandaşlık statüsüne sahipti. Geri kalanlar köleler veya kısıtlı medeni hak sahiplerinden oluşmaktaydı.

5.000.000 km²
MS 117

2.750.000 km²
MÖ 25

İmparatorluğun genişlemesi
Augustus'un tahta çıkması ve Trayan'ın ölümü arasındaki dönemde Roma imparatorluğu Kuzeybatı Avrupa'da ve Batı Asya'da çok geniş topraklar ele geçirerek neredeyse iki misline çıktı.

BÜYÜYEN BİR İMPARATORLUK

İtalya'nın ele geçirilmesi Romalıların 500 yılını aldı. Bununla beraber İspanya, Galya, Almanya'nın bazı bölümleri, Balkanların ve Kuzey Afrika'nın büyük kısmı ile Batı Asya'nın geniş parçalarının alınması bu sürenin yarısı kadar bir zamanda tamamlandı. İzleyen 100 yıl süresince Fas, Britanya ve Daçya ele geçirildi ve Batı Asya'da küçük ilerlemeler sağlandı. Ancak imparatorluk MS 250'den sonra küçülmeye başladı.

MÖ 240 Romalılar İtalya yarımadasının büyük kısmına hakim olmuştu. Birinci Pön Savaşında (MÖ 261-241) kazanılan başarı Sicilya'da yeni topraklar sağladı, ancak Kuzey İtalya'da hükümranlıklarına karşı direnişler mevcuttu.

10.000

KİLOMETRE

ROMA SINIRLARININ EN GENİŞ OLDUĞU DÖNEMDE YAKLAŞIK UZUNLUĞU

Kaledonya
Kuzey Denizi
Baltık Denizi
Eburacum
Lindum
Camulodunum
BRİTANYA
Londinium
Colonia Agrippina
Germania
Burgonlar
AŞAĞI GERMANIA
Augusta Treverorum
Durocortorum
Mogontiacum
Sarmatialılar
Marcomanni
Kuvadlar (Quadi)
LUGDUNENSIS
BELGICA
YUKARI GERMANIA
Vindobona
Carnuntum
Brigetio
AŞAĞI MOESIA
BOSPORAN KRALLIĞI
Lugdunum
RAETIA
NORICUM
Virunum
YUKARI PANNONIA
Aquineum
Apulum
AKİTANYA
Aquileia
PANNONIA INFERIOR
Roxolani
Mediolanum
ALPS GRAIAE ET POENINAE
ALPS COTTIAE
DAÇYA
Durostorum
Karadeniz
NARBONENSIS
Ravenna
Sirmium
Viminacium
Trapezus
ALPS MARITIMAE
DALMAÇYA
YUKARI MOESIA
Byzantium
Massilia
Philippopolis
BITHYNIA ET PONTUS
Korsika
Roma
THRACIA
Ankyra
KAPPADOKIA
Samosata
Aleria
İTALYA
Thessalonike
Baleares
MAKEDONYA
Sardinya
ASYA
Zeugma
Carales
EPEIROS
GALATIA
Valentia
Messana
Ephesus
Carthago Nova
Delphoi
KİLİKYA
Korinthos
Miletos
LYKIA
Antiokheia
Utica
Sicilya
ACHAIA
Kıbrıs
SURİYE
MAURETANIA CAESARIENSIS
Kartaca
Siracusa
Atina
Thugga
Akdeniz
Sparta
Damascus
Girit
Tyrus
JUDEA
Kudüs
Bostra
Sabratha
AFRİKA
Ptolemaios
Leptis Magna
İskenderiye
Cyrene
RABİSTAN
Petra
CYRENE ET CRETA
Memfis
Sahra
MISIR
Kızıldeniz

MÖ 200 Romalıların İkinci Pön Savaşında Kartaca'yı yenmesi İspanya ve Sardinya'da yeni mülkler kazandırdı. MÖ 200'de Kuzeybatı Yunanistan'da da bir sıçrama tahtası elde edilmişti.

MÖ 120 İspanya'nın büyük kısmı ile Kuzey Afrika'daki Kartaca toprakları Roma aidiyetine geçmişti. Yunanistan ve Batı Anadolu'nun bazı parçaları da alınmıştı.

MÖ 60 Yeni Kuzey Afrika toprakları MÖ 96'da alınmış ve MÖ 63'te Suriye ve Filistin'in bazı parçaları kazanılmıştı. Anadolu'daki sınırlar da genişletilmekteydi.

MS 14 Roma sınırları Alplerin ötesinde Galya, ayrıca Raetia ve Noricum (İsviçre, Güney Almanya ve Avusturya) ile Pannonia'da (Macaristan) yeni eyaletleri kapsayacak şekilde genişlemişti.

“ QUINCTILIUS VARUS, BANA LEJYONLARIMI GERİ VER. ”

İmparator Augustus'un Romalıların Teutoberg Ormanındaki yenilgisini duyması üzerine sözleri, MS 9

WANG MANG İmparator Ping hükümdarlığında (MÖ 1-MS 6) Çin **ordusu ve hükümetinin başındaydı.** Kızını genç imparatorla evlendirerek etkisini artırdı. Ping Di'nin ölümünde Çin'in soylularından birçoğu Wang Mang'ın yerine

28 WANG MANG TARAFINDAN BASTIRILAN FARKLI SİKKELERİN SAYISI

geçmesine karşı çıktı ve **ayaklandı.** Wang Mang isyanı kolaylıkla bastırdı ve MS 9'da **ilk Xin imparatoru** unvanını aldı. Yeninden para bastırdı, kölelerin satılmasını yasakladı, komutanlıkları (Çin'in yönetim birimleri) yeniden düzenledi ve çeşitli devlet tekelleri koydu. 4-11 yıllarındaki Sarı Irmak taşkınları kırsal alanlarda **açlık ve ayaklanmalara** yol açtı. 23'te **"Kırmızı Kaşlar"** olarak anılan köylü isyancılar Han yandaşlarıyla birleştiler ve Wang Mang'ın güçlerine üstün geldiler. Başkent Chang'an düştüğünde **Gengshi yenilenen Han hanedanının** ilk imparatoru oldu. İlk eylemlerinden biri Luoyang'ı başkent yapmak oldu.

Avrupa'da **Tiberius** (bkz. MÖ 20-2) 4'te kabilelere boyun eğdirmek için Almanya'ya döndü. **Direniş gösteren Marcomanni** kabilesine 6 yılında planlanan bir saldırı, bastırılması üç yıl süren bir isyanın patlak vermesi üzerine ertelendi. Yeni bir Romalı komutan **Quinctilius Varus** Almanya'ya gönderildi, fakat **bozuk yönetimi** Almanların öfkesine neden oldu. Varus 9'da **Teutoberg Ormanında** baskına uğradı ve üç lejyonu ortadan kaldırıldı. Bunun ardından Augustus Roma birliklerinin müteakip 400 yıl boyunca sınırını oluşturan **Ren Nehrine çekilmesini** emretti.

Bütünleştirici hükümdar
Roma topraklarını fetihlerle genişletmek yerine, Tiberius mevcut imparatorluğu güçlendirmeye çalıştı.

İmparator Augustus 14'te öldüğünde Tiberius tahtın herkesçe kabul edilen (Lucius ve Gaius Caesar'ın ölmüş olması nedeniyle) veliahtıydı. **Tiberius** esasen Augustus'un gücünün büyük kısmını elinde tutuyordu ve Augustus'un kurduğu Roma merkezli elit birlikler **Preatoria muhafızlarının sadakatine** sahipti. Senatoda **Cumhuriyeti yeniden kurma** yönünde hareketler olmasına rağmen, Tiberius bunları hızla ortadan kaldırdı. Saltanatı (37 yılına kadar) ülke içinde sakin geçti. Tiberius'un yeğeni **Germanicus** 16 yılına kadar Almanya'da seferler düzenledi, ama çabaları Ren Nehrinin ötesinde kalıcı toprak kazanımları sağlamadı ve 19 yılında zehirlenerek öldü. Oğlu Drusus'un 23'te ölümünün ardından **imparator kamu hizmetinden usandı** ve Napoli açıklarındaki Capri Adasına çekildi. İdareyi eline alan, Preatoria muhafızlarının komutanı **Sejanus** despot bir yönetim tarzı benimsedi. Tiberius 31'de yönetimi ele geçirdi ve Sejanus'u infaz ettirdi.

Tiberio Köprüsü, Rimini, İtalya
Tiberius'un hükümdarlığı sırasında tamamlanan bu köprü Via Aemilia'yı (Rimini'dan Piacenza'ya giden yol) Marecchia Nehrinden geçirdi.

GENGSHİ'NİN ÇİN İMPARATORU OLARAK HÜKÜMDARLIĞI KISA SÜRDÜ. Kırmızı Kaşları uzaklaştırdı ve başkenti Luoyang'tan **Chang'an**'a geri taşıması nedeniyle birçok soyluyu ve memuru kızdırdı. Chang'an Kırmızı Kaşlar tarafından 25 yılında yağmalandığı sırada Çin'in büyük bölümü Gengshi'nin kontrolünden çıkmıştı. İmparator tahtından indirildi ve ilk **Doğu Han** imparatoru olarak görülen **Guang Wudi** (25-57) yerine geçti. Yeni hükümdar ilk olarak **iç savaşla** uğraşmak zorunda kaldı. 27 yılı geldiğinde Kırmızı Kaşları mağlup etmişti. Ancak kendisine karşı gelen **savaş beylerini** bütünüyle yenmesi 36 yılına kadar sürdü. 37 yılında seleflerinin zamanında ortaya çıkmış olan krallıkların üç ta-

MOĞOLİSTAN
KORE
JAPONYA

ANAHTAR
- Qin Çin'i MÖ 206
- Eski Han hanedanı tarafından eklenen topraklar MÖ 206- MS 9
- Han döneminde Büyük Çin Seddi

Çin Hun İmparatorluğu
Guang Wudi'nin Doğu Han hanedanını 25'te başlatmasıyla Çin hâkimiyeti Orta Asya'nın içlerine kadar ulaştı. Bu toprakların büyük kısmı Batı hanedanı döneminde kazanılmıştı.

1 Kuzeybatı Hindistan'ın **Kuşan** tarafından istilası

y.1 Hindu **Funan** devletinin yükselişi

y.1 Budizm Güneybatı Asya anakarasının kıyı bölgelerine kadar **ilerler**

y.1 Meksika'nın Maya bölgelerinde **hiyeroglif yazısının** belirmesi

y.1 Moche kültürü Kuzey Peru'da gelişir

2 Çin'de ilk **nüfus sayımı**

6 Romalı bir procurator **Yahuda**'ya atanır

6 Pannonia ve **Dalmaçya'da** ayaklanmanın bastırılması Tiberius'un üç yılını alır

9 Meroe (günümüzde Sudan) kralı Nakatamani geniş çaplı **inşaat programı** başlatır

9 Pannonia **Roma eyaleti** olarak düzenlenir

9 Wang Mang Çin tahtını ele geçirir ve **Xin hanedanını** kurar

9 Üç Roma lejyonu **Teutoberg Ormanında** Alman kabileleri tarafından imha edilir

12 II. Artabanus İskit Pehlevilerini yener ve Part kralı olur

14 Augustus'un ölümü; yerine evlat edindiği oğlu **Tiberius** geçer

17 Tiberius'un evlat edindiği **Germanicus** Almanları yener

17 Kapadokya Roma'ya **bağlanır**

17 Tacfarinas Roma yönetimine karşı **Numidya ayaklanmasını** başlatır

17 Romalı şair **Ovid** sürgünde ölür (d. MÖ 43)

21 Galya'da **Aedui** ve **Treveri'nin** ayaklanması kısa sürede bastırılır

23 Çin'de Xin hanedanının çöküşü; **Han hanedanı geri gelir.** Başkent Luoyang olur

26 Tiberius Roma'nın idaresini **Praetoria Muhafızlarının** başı Sejanus'u bırakarak Kapri'ye çekilir

26 Pontius Pilate Yahuda procurator'u olur

y.33 İsa'nın çarmıha gerilmesi

Çin'in Doğu Han döneminden bu süslü duvar at arabaları içeren bir alay gösterir.

İSA PEYGAMBER (MÖ y. 4–MS 33)

Nasıralı bir marangoz olan İsa misyonuna 30'lu yaşlarında başladı. Yahudi geleneği çerçevesinde öğretilerini anlatarak Tapınağın ıslah edilmesinin, komşu sevgisinin dini kanunları sıkı bir şekilde tatbik etmekten üstün tutulması çağrısında bulundu. İsa yanında on iki kişilik bir mürit grubu topladı, ancak büyüyen etkisinden korkan Yahudi muhafazakârların hedefi haline geldi. Yahuda'daki Roma makamları 33 yılında haça germe yoluyla İsa'yı idam etti. Bununla beraber İsa'nın öldükten sonra dirildiğine inanan müritleri öğretilerini yaymaya devam etti.

mesi haricinde tümünü dağıttı ve Luoyang'ı başkent olarak ilan etti. Çin'in kuzey sınırlarındaki **Hsiung-nu**'yla yaşamasına rağmen, 47 yılında **rakiplerinin** iki ayrı kabileye bölünmesinden gereğince yararlanamadı.

Roma İmparatorluğu Tiberius'un 37'deki ölümünde bir kere daha **veraset belirsizliği sorunuyla** karşılaştı. İki veliaht atamıştı. Bunlardan Gemellus kısa süre içinde kenara itildi, çünkü **Caligula** (küçük çizme) takma adlı Gaius senato ve ordu tarafından tutuluyordu. Caligula'nın imparator olarak davranışları giderek dengesiz hale geldi. Gemellus'u idam ettirmiş ve Tiberius'un birçok taraftarını öldürtmüştü. Ayrıca veliaht olan kız kardeşinin kocasını da ölüme mahkûm ettirdi. Rheineland lejyonlarını 49 yılında ziyaret ettikten sonra Caligula onlarla birlikte Britanya karşısındaki kıyıya vararak işgale hazırlandı; bölgeye vardıklarında lejyonlara sahildeki deniz kabuklarını toplattırdı.

Filistin'deki bağımsız **Yahudi krallıkları** Roma'nın gücü arttıkça **çökerek** dini değişim için güçlü bir maya ortaya çıkarttı. **Vaftizci Yahya**'nın 20'li yıllardaki vaazlarını 30 yılı civarında **İsa**'nın vaazları izledi. İsa'nın 33 yılında ölümünün ardından müritleri mesajını daha fazla yaymaya başladılar. Hıristiyan adı verilen, İsa'nın takipçilerinin oluşturduğu cemaatler 50 yılı civarında Batı Asya boyunca büyük gruplar halinde, özellikle Antakya'da kurulacak ve **Hıristiyanlar Roma**'da ilk defa belireceklerdi.

HİNDİSTAN'DA BAKTRİYA'DA bir bölgedeki bir grup **Yüeçi (Yuezhi) göçerleri**, Kuşan İmparatorluğunu kuran ve Gadhara'nın bazı bölgelerini işgal eden **Kujula Kadphises** (30-80) yönetimi altında birleşti. Kujula'nın hükümdarlığına dair fazla bir ayrıntı bilinmese de Baktriya ve Kuzeybatı Hindistan'ın **kültürel birlikteliğini** gösterir şekilde Yunan ve Roma modellerine göre taklit ederek **sikke bastırdı**.

Kuzeybatı Avrupa'da öfkeli bir Roma saray muhafızları grubu zalim ve akıl dışı hareketlerinden bıkarak (bkz. 24-40) **Caligula'yı** Ocak 41'de **öldürdü**. Yeni imparator Claudius (♛ 41-54) dört lejyonluk bir gücünü Pannonia valisi **Aulus Pautius**'un komutasında **Britanya'yı işgal etmesi** için gönderdi. Romalılar direnişle karşılaşmadan

Hıristiyan yeraltı mezarı, Roma
Romalı Hıristiyanların başlangıçta kendi mezarlıkları yoktu. Daha sonraları ölülerini katakomp adı verilen yeraltı komplekslerine gömdüler.

Richborough'a inerek, Londra'ya doğru harekete geçti ve Britanya direnişinin esas önderi **Caractacus**'un başkenti Colchester'i ele geçirdi. Claudius **yeni bir vilayet ele geçirmenin** görkemiyle taltif edileceği Roma'ya dönmeden önce Rochester'ın alınmasında bir süre bizzat hazır bulundu. Romalılar doğuda Huber Nehri ve batıda Severn Nehri arasındaki bir hatta vardıkları 47'de Britanya'yı işgallerine kısa süre ara verdiler. Exeter ve Lincoln dahil olmak üzere yeni vilayetlerinde **lejyoner kaleleri inşa etmeye** başladılar. Aulus Plautius'un yerine gönderilen **Ostorius Scapula** Caractus'un direnişine devam ettiği Galler'i işgal etti. Silurian ve Ordovician kabilelerinin ordularını 50'de mağlup etti ve Caractacus güven içinde olacağını düşündüğü Kuzey İngiltere'deki Brigantes kabilesinin yanına kaçtı. Ancak Brigantes kraliçesi **Cartimandua** Caractacus'u Romalılara teslim etti ve Roma Britanya'sı izleyen on yıl boyunca nispeten sakinliğini korudu.

Hıristiyan cemaati içinde 40 yılında Yahudi geleneği içinde kalmak isteyenlerle **Paulus**'un liderliğindeki Yahudi olmayanların Hıristiyan kilisesine kabul edilmelerini savunan grup arasında bir mücadele yaşandı. Paulus 46 yılında Anadolu ve Yunanistan yoluyla Roma'ya ulaştığı ve burada 62 yılı civarında **öldürüldüğü misyonerlik seyahatlerine** 46 yılında başladı. Karizmatik bir vaiz olan Paulus çeşitli Hıristiyan gruplarına bir dizi etkili **mektuplar** (epistele) yazdı. Roma İmparatorluğu içindeki Yahudi gruplarının dışına çıkarak çağrısını genişleten Paulus **Hıristiyanlığın** İmparator Neron yönetiminde 46 yılında başlayan takibatları aşabilecek kadar **yayılmasını** sağladı. Hristiyanlık geç 4. yüzyılda Roma İmparatorluğu içindeki **çoğunluk dini** olacaktı.

İMPARATOR CLAUDIUS
(MÖ 10–MS 54)

Caligula'nın amcası Claudius Roma imparatoru olmak için akla getirilmeyen bir adaydı. Ancak akıllı ve güçlü bir yönetici olarak kendini gösterdi. İki isyanı 42 yılında bastırdı ve 300'den fazla senatörü öldürttü. Eş seçiminde şanslı değildi; bir ilişkisi olan ilk karısı Messalina'yı idam ettirdi ve daha sonra evlendiği Agrippina'nın (Caligula'nın kız kardeşi) kendisini zehirlettiği söylenir.

70 BİN
BOUDİCCA'NIN ORDUSU TARAFINDAN ICENİ İSYANI SIRASINDA ÖLDÜRÜLENLERİN SAYISI

CLAUDIUS 54'TE ÖLDÜĞÜNDE imparatorluk tahtı üvey oğlu ve damadı Neron'a (37-68) geçti. Genç imparatorun hükümdarlığı senatoya keyfi önlemler almaktan kaçınacağını bildirmesiyle olumlu şekilde başladı. Ancak Neron'un tiranlığının ilk belirtileri annesi **Agrippina**'yı (15-59) öldürtmesiyle birlikte su yüzüne çıktı. Yeni bir praeator prefect (İmparatorluk Muhafızları Komutanı) **Tigellinus** (y. 10-69) 62'de atandı. Tigellinus giderek daha despotlaşan Neron'un kişiliğinin tehlikeli taraflarını teşvik etti. Roma'nın büyük bölümünü tahrip eden 654 yılındaki **yangından** sonra Neron'un günah keçisi rolünü oynaması için uygun bulunan Roma'nın küçük Hıristiyan topluluğundan korkunç bir intikam aldığı söylenir. Roma'nın yeniden inşası sırasında Neron, yeni bir saray yaptırmak için topraklarına el koyduğu senatörlerin kendisine yabancılaşmalarına yol açtı. Ayrıca Filistin'de aldığı yeni ek vergiler 66'da **Yahudi isyanın** başlamasına neden oldu.

Britanya'da Romalılar 60'ta ciddi bir **Iceni** ayaklanmasıyla karşılaştılar. Iceni kralı öldüğünde topraklarını kraliçesi **Boudicca**'ya bıraktı. Ayaklanma Romalı procuratorun (mali başmemur) Boudicca'nın topraklarını miras alamayacağını, toprakların Roma tarafından ilhak edileceğini açıkladığında patlak verdi. Boudicca bir ordu oluşturdu ve Camulodunum (Colchester) üzerine yürüdü.

Britanya valisi **Suetonius Paullinus** başka bir seferle Galler bölgesindeydi. Döndüğünde Camulodunum Iceni tarafından yağmalanmıştı. İsyancılar daha sonra Londinum'u (Londra) ve Verulamium'u (St. Albans) yaktılar, ancak Paulinus isyancıları kıstırdı ve mağlup etti. Iceni'ın 80.000 savaşçı kaybettiği, Bodicca'nın tutsak alındığı, ancak muhtemelen zehirlenerek kısa süre sonra öldüğü söylenir.

Boudicca
Boudicca'nın bu heykeli Iceni kraliçesinin yakıp yıktığı Londra'da parlamento binasının önünde dikili bulunmaktadır.

Romalılara karşı 66'da başlayan Yahudi isyanının son mevziisi Masada'nın yıkıntıları.

ROMA, DOĞUDA Partlılarla Part kralının kendi adayı **Tiridates**'i 53'te tahta geçirdiği sınır bölgesi **Ermenistan** konusunda sorunlar yaşamaya devam etti. Bir Roma kuvveti 59'da Ermenistan'ı işgal ederek başkentleri Artaxata ile Tigranocerta'yı ele geçirdi ve Roma yanlısı **VI. Tigranes**'i kral olarak ilan etti. Tigranes'in bir Part müttefik toğrağını yanlış bir tutumla 61'de işgal etmesi görevinden alınmasına ve Tiridates'in yeniden tahta geçirilmesine yol açtı. Yeni bir Roma ordusu bunun ardından 62 yılında Partlar tarafından kesin biçimde mağlup edildi ve savaşı ancak ertesi yıl Romalıların Ermenistan'a büyük bir kuvvetle girişi bitirebildi. Roma'ya giderek Neron'un onayını alması şartıyla Tiridates'in tahtında kalmasına izin verildi. Tiridates bu seyahati 66 yılında gerçekleştirerek onay aldı. **Neron**'un imparator olarak pozisyonu **Calpurcus Piso**'nun başlattığı ve senatörleri dahil birçok kişinin idamını emrettiği komplo sırasında daha da tartışmalı hale geldi. Gallia Lugdunensis Valisi **Gaius Julius Vindes** tarafından 68 başlarında bir isyan çıkartıldı. Vindex isyanından kısa süre sonra İspanya'da yerleşik lejyon vali bir isyanla **Sulpicius Galba**'yı imparator olarak ilan etti. Vindex'in ayaklanması Almanya valisi **Verginus Rufus** tarafından bastırılmasına rağmen, **Neron** paniğe kapıldı Rufus'un **tahtını ele geçirmeye** çalışacağına inanarak intihar etti.

Neron'un intiharının ardında dört kişi birbirinin hemen ardından imparator olarak, 69 yılının **"Dört İmparator Yılı"** olarak anılmasına yol açtı. İlk olarak praetoria muhafızları **Galba**'yı (MÖ 3 – MS 69) imparator olarak ilan ettiler. Ancak Galba praetorialara âdet olduğu üzere verilen bahşişi vermeyerek itibarının düşmesine yol açtı. Haziran 69'da Yukarı Almanya Valisi **Aulus Vitellius**, ayaklandı ve Galba'nın eski yandaşlarından, Galba'nın başka bir senatörü veliaht ilan etmesine kızan **Salvius Otho** (32–69) imparatoru öldürterek tahta geçti. Nisan 69'da Otho ve Vitellius'un orduları Kuzey İtalya'da Cremona yakınlarındaki Bedriacum'da çarpıştılar. Vitellius'un zafer kazanması üzerine Otho intihar etti. Ancak Vitellius bir süre sonra –Yahudi isyanının bastırılmasından sorumlu ge-

Roma işgali
Romalılar Masada surlarını en sonunda aştıklarında yedi kişi dışında tüm savunmacılar Romalıların eline düşmektense intihar etti.

51 Romalılar Britanya direnişinin lideri **Caractacus'u** ele geçirir

52 Aziz Paulus Hıristiyanlığı Roma'da yaymaya başlar

53 Part kralı Vologases kardeşi **Tiridates'i** Ermenistan tahtına geçirerek Roma'yla gerilimleri körükler

54 Roma imparatoru **Claudius** öldürülür ve yerine evlat edindiği oğlu **Neron** geçer

57 Japonya'dan bir büyükelçi **Han başkenti** Luoyang'a gelir

58 Ermenistan Roma koruması altına girer

59 Suetonius Paulinus Britanya valisi olur

y.60 Markos İsa'nın hayatını nakleden **İncillerinden** ilkini yazmaya başlar

60 Neron Nil'in doğu yakasında **Meroe** bölgesini araştırmak üzere bir keşif seferi gönderir

y.60 Kuşanlar Kujula Kadphises yönetiminde Kuzey Hindistan'a girerek **Kuşan İmparatorluğunu** başlatır

60 Britanya'da **Romalılara karşı Iceni ayaklanması**

63 Roma ile Partlar arasında **Rhandeia barışı**; Tiridates Ermenistan tahtına geri döner

64 Büyük Roma yangını; Neron Hıristiyanları suçlar ve birçok Hıristiyan öldürülür

Y.65 Budizm Çin'e erişir

66–70 Roma yönetimine karşı Yahudi ayaklanması

Pompeii'den bir fresk. Pompeii'nin özenli fresklerinden bir çoğu 2000 yıl boyunca küller altında gömülü kalarak günümüze gelebildi.

66-74 arasında Yahudi isyanları
66 yılında isyan eden Yahudiler Filistin'in büyük kısmının kontrolünü ele geçirmeyi başarsa da 69 yılında Kudüs'ün çevresindeki küçük bir alanın dışında kontrollerini kaybetmişlerdi.

ANAHTAR
- 66'daki isyan alanı
- 67'daki isyan alanı
- Kuşatma
- Yahudi zaferi

…neral– T. Flavius Vespasianus'un (**Vespasian**) (9–79) başlattığı ve rakip imparator olarak karşısına çıktığı komplo ile karşılaştı. Tüm Doğu ve Balkanlar derhal Vespasian'ın yanına geçti. Ekim ayında **Cremona** yakınlarındaki ikinci bir **savaşta** Vitellius'un güçleri ağır bir yenilgiye uğradı. Aralık ayında Vespasian'ın ordusu Roma'yı almıştı. Vitellius bunun ardında idam edildi. Roma bir kez daha **tartışılmaz bir hükümdara** sahip olmuştu.

Vespasian Vitellius'un muhafızlarını görevden alarak ve yeni bir muhafız birliği kurarak ordunun sadakatini güvence altına aldı. Ayrıca Batavia halkından bir soylu olan **Julius Civilis**'in Ren boylarında başlattığı ve isyancı lejyonlarla birleşerek neredeyse bağımsız bir **Galya İmparatorluğu** kurduğu ciddi bir ayaklanmayla ilgilenmesi gerekiydi.

Yahuda Kral I. Agrippa'nın 44'te ölümünden sonra doğrudan Roma yönetimi altına girmişti. Yabancı idaresi ve Romalıların Yahudi yasalarına karşı duyarsızlığı büyük bir rahatsızlık yarattı. Herod'un onlarca yıl önce talimat verdiği Tapınak'ın yeniden inşası 60'da tamamlandı ve işsiz kalan 20.000 kişi mevcut gerilimleri artırdı. Roma'nın Yahuda elçisi bu duyguları **sert yönetimiyle keskinleştirdi** ve 66'da bir isyan baş gösterdi. İsyanın önderleri yetenekli olmasına karşın, siyasi liderlik yetersizdi ve Yahudi direniş merkezleri önce Vespasian ve ardından oğlu Titus (39-81) tarafından giderek azaltıldı. **Kudüs** 780'de kuşatma altına alındı ve Ağustos sonunda şehir düştü ve tapınak tahrip edildi. Yaklaşık 20.000 kişi öldü, kutsal Yahudi hazineleri Roma'ya götürüldü ve binlerce Yahudi köle yapıldı. Direniş iki yıllık bir kuşatmanın ardından 71 yılında düşen **Masada**'da devam etti.

CİVİLİ'NİN İSYANI 70'Lİ YILLARIN ORTALARINDA gücünü yitirmişti. Vespasian'ın hükümdarlığının geri kalan kısmı sakin geçti. Cimriliğiyle ün kazanan Vespasian, Mısır dahil bazı eyaletlerden vergiler alarak imparatorluğun mali durumunu düzeltti. 79 yılında öldüğünde **istikrar** taht en büyük oğlu Titus'a (79-81) hiçbir muhalefet yaşanmadan geçecek kadar **güçlüydü**. Titus'un Roma imparatoru olarak tahta geçişinden iki ay sonra günümüzde Napoli şehri yakınlarında bulunan **Pompeii** şehri bir yanardağ patlamasıyla tahrip oldu. Kül yağmurları **Vezüv**'den şehrin üstüne yığıldı ve zamanında kaçamayanlar yanardağdan gelen piroklastik akıntının (sıcak gaz, kül ve atıkların oluşturduğu hızlı akan kitle) altında kaldı. 20.000 kişilik şehrin belki yüzde onu öldü. Ölenler arasında başarısız bir kurtarma girişimine katılan yakınlardaki bir deniz kuvvetinin komutanı doğabilimci Plinius da vardı.

Pompeii'den figür
Pompeii patlamasında ölenlerin vücutları daha sonra katılaşarak vücut hatlarını koruyan yanardağ küllerinin altında kaldı.

Britanya'da Romalılar tarafından kontrol edilen topraklar vali Petillius Cerialis'in (71-74) Kuzey İngiliz krallığı **Brigantia**'yı işgal etmesiyle genişlemesini sürdürdü. Julius Frontinus (74-77) Silureleri yenerek Galler'e boyun eğdirdi. Bununla beraber Roma ordularını İskoçya'ya kadar gönderen ve **Mons Graupius**'ta (muhtemelen Aberdeen yakınları) Caledonii'leri yenerek tüm İskoçya'nın ilhak edilmesini sağlayan Julius Agricola (77-83/4) oldu. Ancak imparator **Domitian** (81-96) Tuna'da sorunlarla karşılaşmaktaydı. İmparatora yardım için 86 yılı civarında bir lejyonun Britanya'dan çekilmesi kuvvet boşluğu yarattı ve bu nedenle Kuzey İskoçya tahliye edildi.

Domitian, Tuna boylarındaki **Sarmatianlar, Marcomanniler** ve **Quadi**lerin yarattığı tehdidi 84 yılında savuşturmayı başarsa da Tuna'yı 84 yılında geçen ve vali Moesia'ı öldüren **Daçyalılarla** (günümüzde Romanya) savaş çıktı. Domitian yeni kralları **Decebalus**'un komutasındaki Daçyalıları aynı yıl mağlup etti. Ancak Daçya'nın Romalılar tarafından işgal edilmemesi ve Decebalus'un yerinde bırakılması, Daçyalıların Romalılar için sorun oluşturmayı sürdürmelerine yol açtı.

ANAHTAR
- Atrebates, işgali 70'ler
- Iceni, fethi 60–61
- Brigantlar, fethi 69–74
- Roma genişlemesi 43–47
- Roma genişlemesi 47–50
- Roma genişlemesi 69–74
- Roma genişlemesi 79–84

Britanya'da Romalılar
Roma lejyonları 74 yılında İngiltere'nin kuzeyine ulaşmıştı. Daha sonra 83 yılına kadar İskoçya'ya doğru ilerlemeye devam ettiler.

91–100

“ YÖNETİMİ ALTINDAKİ **HERKESİN HER ŞEYİ** YAPMASINA **İZİN VEREN** [BİR İMPARATOR]. ”

Fronto, Romalı hatip, Cassius Dio'nun *History of Rome* kitabından İmparator Nerva hakkındaki sözleri

DOMITIAN (51-96) kardeşi Titus'un (39-81) beklenmeyen ölümü üzerine **Roma imparatoru oldu.** Domitian hiçbir zaman ordulara komuta etmemiş ve yüksek otoritenin uygulanması konusunda tecrübe edinmemişti. İlk seferlerinde başarılar elde etti. Ancak Daçyalılara karşı **Saturninus** tarafından başlatılan bir lejyoner isyanın bastırılmasında kuvvetinin sınırlarını zorladı. Dikkatinin başka yönlere çekilmesi **Daç Kralı Decebalus**'un (♛ 87-106) Roma'ya karşı tekrar savaşı başlatmasına imkân verdi ve Domitian Daçyalılara yıllık bir haraç vermeyi kabule mecbur kaldı.

Saturninus'un komplosu Domitian'da paranoya yarattı ve bu sebeple birçok senatörü ihanet suçlamasıyla infaz ettirdi. Domitian Eylül 96'da bir saray komplosu neticesinde öldürüldü ve senato yaşlı **M. Cocceius Nerva**'yı (30-98) yerine getirdi. Senato daha sonra tüm heykellerinin yıkılmasına ve sürgüne gönderdiği kişilerin geri çağrılmasına karar verdi. Bununla beraber Nerva 97'de saray muhafızlarının Domitian'ın katillerinin cezalandırılmasını isteyen ayaklanmasıyla karşı karşıya kaldı. Nerva'nın buna razı olması otoritesini zayıflattı. Durumu bir veliahta sahip olmaması nedeniyle daha da kötüleşti. Bu eksikliği kapatmak için askerlerin kuvvetli desteğine sahip Yukarı Almanya valisi M. Ulpius Traianus'u **(Trayan)** evlat edindi. Nerva kısa süre sonra öldü ve Traianus imparator oldu.

İmparator Domitian
Domitian'ın hükümdarlığı iyi bir şekilde başlamıştı, ancak hükümdarlığının tiranlığa kayması muhaliflerinin bu duruma dayanamayıp kendisini bir suikastla öldürmelerine yol açtı.

Orta Asya'da Kuzey Hsiung-nu Konfederasyonu (bkz. MÖ 146-131) 89 yılında çökerek Han'lara **General Ban Chao** (32-102) komutasında bölgede geniş kazanımlar elde etme imkânı verdi. Ban Chao 92'de Batı bölgelerinin koruyucu generali olarak **İpek Yolu** üzerindeki önemli vahalarda kontrolü tekrar sağladı. 102 yılında görevden ayrıldığında Han'lar Tarım Havzasının büyük kısmını kontrolü altına almıştı. **Çin devlet örgütü** Han idaresi altında çok karmaşık bir hale geldi. Üç yüksek memur geniş ve karmaşık daireleri yönetimleri altında bulundurdular. Bu dairelerin her biri altı bakanlığa bölündü. Valiler bölgelerin başında bulunurken, bölgeler her biri bir kaymakam tarafından yönetilen 1000 ilçeye ayrıldı. Hadımlar sarayda giderek daha etkili hale geldi.

101–117

Roma'daki Trayan Sütunu Traianus'un Decebalus'a karşı Daç Savaşlarının görsel bir hikâyesini verir.

İMPARATOR TRAIANUS (98-117) İSPANYA'YA YERLEŞMİŞ BİR ROMA AİLESİNDENDİ. İtalya yerine bir Roma vilayetinden gelen ilk roma imparatoruydu. Tahtta hak iddia etmek için 100'de Almanya'dan Roma'ya döndüğünde Decebalus'a karşı 101'de **Daç Savaşlarını** başlattı. Viminacium'da (günümüzde Sırbistan) bir üsten Orta Daçya'ya ilerledi ve her iki tarafın ciddi kayıplar verdiği Tapae'de önemli bir çarpışmada savaştı. Traianus'un lejyonları Daç kraliyet başkenti **Regia bölgesindeki Sarmizegetus**'a yaklaştığında Decebalus barış istedi ve ordusunun silahlarını ve kuşatma teçhizatını teslim etmeye ve elinde kalan kaleleri yıkmaya razı oldu. Roma ordusu tam olarak ülkeden çekilmeyerek dağ yakınlarında bir lejyon üssü kurdu ve nehirden daha rahat geçiş sağlamak için Tuna üstündeki Drobeta'da bir köprü inşa etti. Üç yıl sonra 105'te Senato Decebalus'un antlaşmayı ihlal ettiğini duyurdu ve Traianus **İkinci Daçya Savaşlarına** başladı. Bu defa lejyonlar Sarmizegetusa'ya erişerek 106'da aldılar. Decebalus kaçtı ve ele geçmemek için intihar etti. Romalılar Traianus'un Roma'da **büyük forum** dahil olmak üzere büyük bir inşaat hareketine girişmesine imkân veren muazzam bir hazineye el koydular. Daçya önce Roma'nın Tuna ilerisindeki ilk eyaleti olarak ilhak edildi. İzleyen 160 yıl boyunca imparatorluk dâhilinde kaldı.

Suriye'nin Romalı valisi 106 yılı sıralarında Roma'nın Arabistan eyaleti haline getirilen **Nabatea (Nebati) Krallığını** ilhak etti. Traianus'un doğudaki son edinimi bu vilayet oldu ve 113'te Part İmparatorluğuna karşı bir sefere girişti. Önce 113-114'te Ermenistan'a saldırdı. Ancak doğuda daha önceki tüm Roma imparatorlarından daha büyük bir zafer kazanmasını sağlayan doğrudan **Parthia**'ya karşı başlattığı sefer oldu. Ermenilere 114'te boyun eğdirdikten sonra Mezopotamya'ya ilerleyerek Partların başkenti **Ktesifon**'u ele geçirdi. Traianus 115 yılı sonunda

Kutsal şehir
Bu harabe tapınak Daçya başkenti (bugünkü Romanya'da) Sarmizegetusa'dadır. Tapınak krallığın en kutsal mabetlerini içerdi.

331.000 kg GÜMÜŞ

165.500 kg ALTIN

Daç hazinesi
Traianus'un Daçya'da ele geçirdiği büyük hazine Daçya seferinin hatırasına etkileyici anıtlar inşa ettirmesini sağladı.

91 Han Çin'de Hsiung-nu'yu mağlup eder

92 Domitian Tuna boylarında askerî harekât yürütür

96 Domitian'ın öldürülmesi

97 Preatoria muhafızları **Nerva'ya karşı isyan** eder

98 Traianus imparator olur

99 Hint elçi heyeti Roma'ya gelir

y.100 Kuşan imparatoru **Kaniska** Orta Asya'da **Budizm'in** yayılmasını teşvik eder

y.100 İskenderiye Hıristiyanlık merkezi olarak belirir

y.100 Güneş ve Ay piramitleri Meksika'da **Teotihuacán'da** inşa edilir

101 Traianus **Daçya**'yı işgal eder (102'ye kadar)

105 Traianus'un **İkinci Daçya Savaşı**

y.105 Çin'de **kâğıt** bulunur

106 Nabatea Krallığı Roma tarafından ilhak edilir ve **Arabia eyaleti** haline getirilir

106 Decebalus'un yenilmesinden sonra krallığı **Daçya** Roma eyaleti olarak ilhak edilir

109 Küçük Plinius Bitinya valisi olarak atanır

y.110 Kuzey Hindistan'daki Budist konseyi Budizmi iki dala ayırır; **Mahayana** ve **Hinayana**

113 Traianus Roma'da **yeni Forum**un yapımını tamamlar

114 Traianus **Ermenistan**'ı topraklarına katar ve **Part** Krallığını istila eder

Kuzey İngiltere'de Hadrian Duvarının kalıntıları. Duvarın orta kısmı savunma değerini büyük ölçüde artıran yüksek bir konumu işgal etmektedir.

günümüzde Irak'ın Basra şehri yakınlarında Pers Körfezi'ne erişti. Buraya geldiğinde daha genç bir yaşta olması halinde Hindistan'a girebileceğini söylediği belirtilir. Yeni ele geçirilen topraklar **Mezopotamya** ve **Suriye** vilayetleri olarak düzenlendi. Bununla beraber Traianus 117'de Roma'ya döndüğünde bölgede isyan hareketleri çoktan başlamıştı. Partlılar Traianus'un getirdiği **kukla kral Parthamaspates**'i reddettiler ve Traianus Ağustos 7'de öldüğünde doğudaki bütün kazançları elden çıkmıştı. Traianus ölüm döşeğinde Suriye valisi Publius Aelius Hadrianus'u **(Hadrian)** veliahdı olarak tayin etti.

Traianus tarihçi **Genç Plinius**'u (61-y. 112) Anadolu'nun Karadeniz sahilindeki **Bithynia-Pontus**'u yönetmek için şahsi temsilcisi olarak tayin etti. Bu tayin Bithynia-Pontus teorik olarak senatörlük vilayeti olduğu için tartışma yarattı. İmparatorluğun vilayetleri Augustus'un MÖ 27'de yönetime gelişinde imparator ve senato arasında bölüşülmüştü. İmparator yalnız lejyoner garnizonları bulunduran vilayetleri yönetimi altında bulundurdu. Plinius düzensizlik içindeki başlıca şehirlerin mali durumunu düzeltmeye çalışarak iki yıl Bithynia-Pontus'ta kaldı. Plinius'un Traianus'a mektupları, dönemin emperyal yönetiminin anlaşılması için benzersiz bir kaynaktır.

TRAIANUS'UN HALEFİ HADRIAN (♛ 117-135) selefinin genişleme siyasetini reddetti ve **imparatorluk sınırlarının** daha iyi savunmasına dikkatini yoğunlaştırdı. Hadrian 122'de sınır sorunlarının yaşandığı Britanya'yı ziyaret etti. Batıda Solway Firth'ten doğuda Tyne Nehrine kadar muazzam bir setin inşa edilmesini emretti. Hadrian Duvarı'nı (kısmen taş, kısmen tüf kullanılarak) yaptırmak Vali **Aulus Platorius Nepos**'un iki yılını aldı. 113 kilometre uzunluğunda olan duvarda bir dizi hisarlar ve askerlerin barınması için kuleler mevcuttu. **Hadrian Duvarı** izleyen 40 yıl boyunca Roma Britanya'sının savunması için kuzey sınırı hizmeti gördü.

Part Krallığı Traianus'un seferleri nedeniyle karışıklık içine düştü. Kukla kral Parthamaspates 117'de indirildi, ancak Part Krallığının doğu bölümünü yöneten **III. Vologeses** (♛ 105-147) ve batıda **Osroes** (♛ 117-129) ile ardından yerine geçen **IV. Mithridates** (♛ 129-140) arasında bölündüğü anlaşılmaktadır. Parthia ve Roma arasında bir süre çatışma yaşanmadı.

985
BAR-KOCHBA İSYANI
SIRASINDA
YERLE BİR EDİLEN KÖYLERİN
SAYISI

Hindistan'da **Kuşan İmparatorluğu** Magadha'yı ele geçiren Çinlilere karşı Orta Asya'ya seferler düzenleyen **Kanishka** (127-140) zamanında büyük ölçüde genişledi. Bu imparatorluğun yazıtları Afganistan'daki Amuderya Nehrinden güneyde Varanasi ve Sanchi'ye kadar olan bölgede bulunabilmektedir. Budizm'in kuvvetli bir koruyucusu olan Kanishka **dördüncü Budist Konsülü**ne başkanlık etti ve başkenti Purushpara'da (Peşaver) bir tapınak inşa ettirdi.

HADRIAN (76–138)

Hadrian İspanyol kökenliydi ve selefi Traianus'un üvey oğludur. Bazıları Yunan hayranlığı yüzünden onunla alay etmiştir. Sakal uzatan –bir Yunan modası– ilk imparator oldu. Hadrian Roma İmparatorluğu boyunca İngiltere'den Kuzey Afrika'ya kadar geniş çaplı seyahat eden ilk imparator oldu. Bu ona vilayetlerle ilgili ilk elden bilgi sağladı.

Hadrian'ın sünnet âdetini yasaklaması, Kudüs'ü bir Roma şehri Aelia Capitolina'ya çevirmesi ve Kudüs'te Yahudi dini uygulamalarını yasaklamaya niyetlenmesi dindar Yahudilerin dini reformlara karşı ayaklanmasıyla 132 yılında **Kudüs'te** çok şiddetli bir **isyana** yol açtı. **Simon Bar Kochba** önderliğindeki isyancılar Roma'ya karşı başlangıçta başarılar kazandı. Bağımsız bir hükümetin temellerini attılar ve kendi paralarını bastırdılar. Hadrian Britanya valisi isyancılara karşı savaşı yönetmek üzere **Julius Severus**'u gönderdi. Severus 12 lejyondan toplanan askerlerle kurulan bir ordunun başına geçti. Büyük yerleşim yerleri isyancıların elinde değildi. Bu nedenle ellerindeki küçük hisarları korumaya çalışırken **gerilla savaşı** yöntemleri uyguladılar. İsyancıların son güçlü mevziisi **Bethar** 135'te büyük bir kıyım yapılarak Romalılar tarafından **düşürüldü**. Bu olaydan sonra ayaklanma giderek söndü.

Hazineli Kupa
Bu güzel vazo Kâbil yakınlarında, 1. yüzyılda Kuşan yazlık başkenti olan Kapisa'da (Bagram) bulundu.

Hadrian Filistin'de **Yahudiliğin yasaklanması** planını uyguladı ve isyandan sonra hayatta kalan Yahudilerin birçoğu ülke dışına kaçtı.

115 Cyrenaica'da Roma yönetimine karşı **Yahudi ayaklanması**

117 Traianus ölür

117 Hadrian **Mezopotamya** ve **Asur** ülkesini terk eder

118 Hadrian, Moesia'da **Roxolani ayaklanmasını** bastırır

120–127 Hadrian, imparatorluğunda **yedi yıl** sürecek **seyahatine** başlar

122 Kuzey Britanya'da **Hadrian Duvarının** yapımı başlar (tamamlanması 126)

125 Andra hanedanından (Hindistan'da Doğu Dekkan'da) Gautamiputra Satakarni Saka Maharaştra Krallığını ortadan kaldırır

125 Çinli general Pan Yong **Tarım Havzasını** Orta Asya Hsiung-nu hükümranlığından geri alır

132 Şimon Bar Kohba liderliğinde **İkinci Yahudi Ayaklanması**

135 Hadrian **Kudüs'ü tekrar alır** ve Yahudi nüfusunu sürgün eder

135 Çinliler Tarım Havzasının **Kuşan** tarafından ele geçirilmesi girişimini boşa çıkartır

200 BİN TEOTİHUACÁN'IN ZİRVEYE ERİŞTİĞİ DÖNEMDEKİ TOPLAM NÜFUSU

Günümüzde Meksika'da bulunan Teotihuacán'daki Güneş Piramidi.

MEKSİKA VADİSİNDEKİ TEOTİHUACÁN ŞEHRİ 200 yılından önce nüfusunun 80.000'e erişmesiyle 1. ve 2. yüzyıllarda büyük bir gelişme kaydetti. Şehir, bir ızgara planıyla ana caddesinin her bir başına ay ve güneşi temsil eden **iki muazzam piramit** yapılarak tasarlandı. II. Teotihuacán dönemi (0-350) devasa **Quetzalcoatl Tapınağının** inşasına ve Teotihuacán'ın Meksika'nın geniş alanlarına hâkim olduğu ve Guatemala kadar güneydeki krallıkları kendisine tabi kıldığı bir imparatorluğun oluşturulmasına tanıklık etti.

Hadrian, Antoninus Pius'u (86-161) Antoninus'un akrabası **Marcus Aurelius** (121-80) hükümdarlık için uygun yaşa gelene kadar geçici bir çözüm olarak evlat ve halefi olarak kabul etti. Ancak Antoninus Hadrian'dan 23 yıl daha fazla yaşadı ve 138'de Roma imparatoru oldu. Antoninus tevazusuyla tanındı ve Roma'dan nadiren ayrıldı. **Daçya**'da (günümüzde Romanya) 140 yılı civarında başgösteren huzursuzluklar ve 145'te Kuzey Afrika'daki ayaklanma imparatorluğun sükûnetini gereğinden fazla bozmadı. Antoninus İskoçya ve Yukarı Almanya'daki sınırları genişletti ve Britanya'da Hadrian Duvarının (bkz. 188-135) kuzeyinde yeni bir set inşa edilmesini emretti. **Antonine Duvarı** 63 kilometre (35 mil) uzunluğundaydı. Hadrian Duvarı garnizonu kuzeye yeni bir dizi hisarlara kaydırıldı. Ancak bu bölgelerde uzun süre kalmadı. Antoninus Pius'un halefi Marcus Aurelius 161 yılı civarında garnizonların **Hadrian Duvarına çekilmesini emretti** ve Roma sınırı 5. yüzyıla kadar burada kaldı.

Hıristiyanlık büyüdükçe tek bir doktrin tanımlanması sorunu da baş gösterdi. 2. yüzyılda ortaya çıkan alternatif doktrinler arasında Hıristiyanların Tanrısının Eski Ahit'teki Yahudi Tanrısından farklı olduğunu ve İsa'nın insan doğasına sahip olmadığını öğreten **Marcionizm** de vardı. **Justin Martyr** (y. 103-165) Hıristiyanlığın Yahudi kehanetinin gerçekleşmesi ve Hıristiyanlığın yeni seçilmiş halk olduğunu öne sürdü. Justin ayrıca Marcus Aurelius'a Hıristiyan doktrinini açıklamak amacıyla yazı yazdı.

Türkuaz mozaik parçaları

Mercan tanelerinden yapılmış kolye

Meksika maskesi
Teotihuacán'dan bu gösterişli maske şehrin eserlerinin özelliği olan yumuşak, düz hatları taşımaktadır.

63 KİLOMETRE İSKOÇYADAKİ ANTONİNE SURUNUN UZUNLUĞU

Partların idaresi altındaki Hatra şehrinin harabeleri.

MARCUS AURELIUS LUCIUS VERUS'LA BİRLİKTE 161'DE TAHTA GEÇTİ. Marcus ikisi arasında daha yetenekli olan olmasına rağmen, 162 yılında **Ermenistan'ın talihsiz bir işgalinin** ardından Kapadokya valisinin Persler tarafından mağlup edilerek öldürülmesiyle durumu kurtarmak üzere doğuya gönderilen Lucius oldu. Lucius 163-164'te Ermenistan'ı tekrar Roma hâkimiyeti altına aldı ve başkentine Kaine Polis (Yeni Şehir) adını verdi. Roma yanlısı yeni bir kral tayin edilmesinden sonra lejyonlar Pers topraklarına girerek Mezopotamya'daki Edessa'yı (Urfa) aldı ve **Part başkenti Ktesifon**'a 165'te erişti. Romalı General **Avidius Cassius** (y. 130-175) Part sarayını yaktı ve daha sonra batıya döndü. Fırat Nehrine kadar, doğuda Dura Europos'a (kuzeydoğu Suriye) uzanan bir kısım toprak ilhak edildi. Bununla beraber zafer kutlamaları birliklerin **veba** hastalığını Roma'ya 167'de getirmeleri ve hastalığın buradan da bütün **Akdeniz'e yayılması**

> ❝ BİR ŞEY **DOĞRU DEĞİLSE YAPMA: GERÇEK DEĞİLSE SÖYLEME.** ❞
>
> **İmparator Marcus Aurelius**, *Düşünceler*'den, 161–180

136–137 Güneydoğu Rusya'dan gelen **Alanların Kapadokya'yı istila saldırısı** başarısız olur

138 Hadrian'ın yerine evlat edindiği oğlu **Antoninus Pius** geçer

143 Britanya'daki Roma sınırı kuzeyde **Antonine Duvarına** kaydırılır

147 Roma şehrinin kuruluşunun **900. yıldönümünde** kutlamalar düzenlenir

y.150 Kuşanlar Partların vasalı olur

y.150 Orta Asya'da **Han** hâkimiyeti yeniden kurulur

y.150 Hıristiyanlık Kuzey Afrika'ya yayılır

y.150 Nijerya'da **Nok kültürünün** zirve noktası

154–155 Kuzey Britanya'da **Brigantelerin** Roma hükümranlığına karşı isyanı

155 Part Krallığının Ermenistan'ı ele geçirme girişiminin ardından **Roma-Part barışı**

159 Han Çin'inde **hadım hiziplerinin** iktidar sahibi olmaları

160 Roma'nın **Ren sınırı** Neckar Vadisi (günümüzde Almanya'da) ötesine uzanır

161 Marcus Aurelius imparator; **Lucius Verus** eş imparator olur

y.161 Britanya'da Antonine Duvarı hattı terk edilir ve **Roma sınırı** Hadrian Duvarına çekilir

162 Partlar Ermeni tahtına adaylarını oturtur ve **Perslere** saldırır

162 Alman **Chatti** halkının ayaklanması

Moche'nin en önemli Tanrısı genellikle bir yılanın dişleriyle resmedilen Al Apaec'in alçı üzerine boyalı resmi.

nedeniyle uzun süreli olamadı.

Part savaşları henüz sona ermişken **Marcomanni Savaşları** başladı. **Langobardi** ve **Obii** kabileleri 167 yılı başlarında Roma eyaleti Pannonia'ya saldırmak için Tuna Nehrini geçti. Kolaylıkla püskürtülmelerine rağmen Marcus Aurelius 168'de durumu değerlendirmek üzere bölgeyi ziyaret etmeye karar verdi. İki Alman kabilesi daha, **Marcomanni** ve **Quadi,** imparatorlukta yerleşmelerine izin verilmediği takdirde sınırı zorla geçme tehdidinde bulunuyordu. Ancak Marcus'un mevcudiyeti caydırıcı rol oynadı. Sefer, Lucius Verus'un 169 başlarında vebadan ölümü nedeniyle kısa tutuldu. Marcus İtalya'ya döndü, fakat ertesi yıl Tuna üzerinden **büyük bir saldırı** gerçekleştirmek için Pannonia'ya döndü. Saldırı 20.000 kişi kaybeden ve Marcomanni ve Quadi'nin İtalya'ya geçerek Aquileia'yı kuşatmasına yol açan Romalılar için bir felâketti. Marcus'a kolay bir zafer sağlamak yerine, savaş 10 yıl daha sürüncemede kaldı.

Çin'de saraydaki **hadım fraksiyonu** gücünü artırmış ve imparator Shaodi'nin 125'te öldürülmesini düzenlemişti. **İmparator Huandi** (146-68) yönetimi döneminde bir dizi doğal felâket merkezi otoriteyi zayıflattı ve imparator hükümetin fiili kontrolünü hadımlara bıraktı. 12

Marcus Aurelius
Bu heykel Marcus Aurelius'u iddiasına karşın Marcomanni Savaşlarında hiçbir zaman bütünüyle elde edemediği bir zafer pozuyla göstermektedir.

yaşındaki imparator **Lingdi**'nin (168-89) naibi **Dou Miao**'nun hadımları katletme girişimi başarısız kaldı. Ele verilen komplo neticesinde, Dou Miao intihar etmeye zorlandı. Dou Miao'nın yüzlerce yandaşının öldürülmesiyle düşmanları ortadan kalkan hadımlar karşılarında bir muhalif olmadan iktidara hâkim oldu.

MOCHE KÜLTÜRÜ 100 VE 200 ARASINDA KUZEY PERU kıyılarında ortaya çıktı. Bu halklar Peru vadileri Moche, Chicama ve Virú'daki üslerinden hareket ederek neredeyse tüm kuzey sahil hattına hâkim oldular. Savaşçı bir halk olarak tutsaklarını **Al Apaec** (kelle alan) dahil Tanrılarına kurban ettiler. Altın işlemeciliğinde ustaydılar ve seramikleri olağanüstü gerçekçi bir niteliğe sahipti.

Roma İmparatorluğu 170'te krize girdi Marcomanni ve Quadi Kuzey İtalya'yı işgal etti. **Lazyge** ve **Costobocci** kabileleri Balkanların geniş bölgelerini istila etti. Romalılar Tuna'dan dönen **Marcomanni**leri tuzağa düşürdü ve birçoğunu öldürdü. **Quadi 171'de barış istemesine karşın**, Marcomanni'nin boyun eğmemesi **172'de yeni bir saldırıyı** zorunlu kıldı. Marcus Aurelius'un kuvvetleri öldürücü darbeyi hiçbir zaman indiremedi ve savaş 175'te **çıkmaza girdi.**

Aynı yıl mayıs ayında Marcus Aurelius'un sefer sırasında öldüğü söylentilerinin çıkması Suriye valisi **Avidius Cassius**'un isyan başlatmasına yol açtı. Avidius Mısır'da **imparator ilan edildi** ve kendi vilayeti Suriye dışında Arabistan'dan destek aldı. Ancak Part Savaşlarında birlikte savaştıkları Kapadokya valisi **Martius Verus**'un desteğini almakta başarısız olması durumunu hassas bir hale getirdi.

Martius'un ordusu yaklaştığında tahtı gasp etmek isteyen Cassius'un birliklerinin sadakati sarsıldı ve haziran ayında **Avidius Cassius**'un hoşnutsuz bir bölük komutanı tarafından **öldürülmesi** kısa, ancak tehlikeli macerasına son verdi. Marcus'un eşi **Faustina**'nın kocasının sağlığından endişe duyması ve oğlu Commodus'un yönetim yeteneğine güven duymaması nedeniyle Avidius'u teşvik ettiği yolunda fikirler öne sürüldü.

Avidius'un isyanından kurtulan Marcus Aurelius 177'de Tuna'ya döndü. **Roma ordusu** 179-180 kışında Tuna derinliklerinde mevkiler tuttu ve Marcus Marcomannia ve Samartia adlı iki yeni Roma eyaleti kurma hazırlıklarına başladı.

Fakat yaşlı ve yorgun Marcus Mart 180'de öldü. Oğlu **Commodus** savaşı hızla sonuçlandırarak Roma'ya döndü.

ALMAN KABİLELERİ

Romalılar Julius Caesar'ın Ren Nehrine erişmesinden itibaren Alman kabileleriyle karşı karşıya geldiler. Tuna'nın ötesindeki Quadi ve Marcomanni gibi Alman grupları 2. yüzyılda sorun çıkarmalarına karşın 3. yüzyıl sonlarında Alman kabilelerinin kurdukları Franklar, Alamannlar ve Gotlar gibi yeni ve daha tehlikeli konfederasyonlar 5. yüzyıl ortalarında Roma İmparatorluğunun büyük kısmını işgal etti.

Moche saplı kavanoz
Bu kavanoz arka bölümüne iliştirilen tipik bir Moche "sap"lı kavanozdur. Kürek çeken figürün gerçekçiliği bu kültürün seramiklerinin özelliğidir.

163 Partlar **Ermenistan'dan** çıkartılır

165 Suriye valisi Avidius Cassius **Part Krallığını işgal eder** Seleucia ve Ktesifon'u yağmalar

166 Marcus Aurelius'un eş imparatoru Lucius Verus **Part Krallığıyla barış** yapar

167 Alman kabileleri Kuzey İtalya'yı istila eder

167 Marcomanni Savaşının başlangıcı

166 Suriyeli tüccarlardan oluşan **"Roma" elçilik heyeti Çin**'e varır

167 Marcomanni Savaşının başlangıcı

168 İmparator Huandi'nin ölümü; **Han İmparatorluğu ciddi gerileme içinde**

173 Mısır'da – muhtemelen ekonomik sıkıntılar nedeniyle çıkan – **Boukoloi (çobanlar) ayaklanması**

173 Çin'de ciddi **veba salgınları**

175 Kendisini imparator ilan eden **Avidius Cassius'un** ayaklanması. Kendi askerlerinden biri tarafından öldürülür

177 Marcomanni ve **Quadi** Tuna sınırı konusunda tekrar savaşa girer

177 Lyon'daki Roma arenasında **47 Hristiyan'ın şehit** edilmesi

179–180 Marcus Aurelius Vindobana (Viyana) yakınlarında Marcomannileri kesin bir yenilgiye uğratır

180 Gotların ilk olarak Karadeniz yakınında yerleşmesi

180 Marcus Aurelius'un ölümü. Yerine geçen oğlu Commodus Marcomanniyle barış yapar

Yunuslu altın küpeler
Hayvan başlarıyla süslü küpeler özellikle Doğu Roma İmparatorluğunda revaçtaydı. Bu çift, deniz Tanrısı Neptün'ün sembolünü taşımaktadır.

Dekoratif kadın başı

Çekül
Bu bronzdan yapılma çekül ağırlığı Romalılar tarafından çizgilerin düzlüğünü ölçmeye yarayan bir araç olan *groma*'ya eklendi

Değerli kolye
Kırmızı lal taşı ve altından yapılmış bu kolye göz kamaştırıcı bir meyve ağacı şeklinde.

Üzüm ya da meyve şeklinde lal taşı

Kemik iğne
Bu düz ve ince bıçak veya iğnenin üstüne bir kadın başı oturtulmuş, böylelikle esasen sıradan bir ev aleti olan objeye bir süs öğesi katılmıştır

Bronz ağırlık

Yaprak şeklinde altın

İbadet edenleri taşıyan araba

ESKİ ROMA

ROMALILAR MUAZZAM İMPARATORLUKLARI BOYUNCA ZENGİN BİR MADDİ KÜLTÜRÜ YAYDILAR

Roma yaşam tarzı İtalya dışına istikrarlı biçimde yayılan Roma hâkimiyetini izledi. Roma planlamacıları yeni şehirler tasarladı, yerel seçkinler Roma uygulamalarını benimsedi ve kitleler gladyatör oyunlarını izledi. Ev yaşamında Roma giyim ve takı modası yaygındı.

Romalıların ele geçirdiği birçok ülke başlangıçta dirense de, bu bölgelerin nüfusları, özellikle yönetici sınıfları zamanla Roma adetlerini kabul etti. Nüfuzlu kişiler Roma vatandaşı oldu, şehirlerde hamam ve mahkeme binaları gibi kamu binaları yaptırıldı, Roma lejyoner garnizonları stratejik yerlerde kuruldu ve yeni ticaret yolları Roma'dan lüks mallar getirdi. Sonuç olarak 1. yüzyıldan başlayarak 5. yüzyıla kadar olan döneme tarihlenen benzer Roma eşyaları Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da bulunabilmektedir.

Bronz pergel ve cetvel
Pergeller mühendislerin ölçek planlarını veya modelleri iki misli veya yarı büyüklüklerinde kopyalamak için kullanılırdı. Alt noktalar arasındaki aralık her zaman yukarı noktalar arasındaki aralığın iki mislidir. Bir Roma ayağı (29.6 santim) uzunluğundaki cetvel kolay taşınabilmesi için katlanabilir özelliğe sahipti.

Okeanos'un başı

Okeanos hamamları
Roma hamamlarının en önemlileri Libya'daki Sabratha şehrinde bulunan bu deniz tanrısı Okeanos mozaiği gibi zengin mozaiklerle süslendi.

Bitişik el yazısı

Tahta tablet
İnce bir tahtadan yapılan bu tür tabletler Roma ordusu tarafından günlük mektup ve kayıtları tutmak maksadıyla kullanılırdı. Resimdeki örnek İngiltere'de Vindolanda bölgesinde bulunmuştur.

Merkez mili

Darbeleri savuşturmak için metal sorguç

Alt nokta

Cetvel

Geçit töreni resimli çanak
Bir çeşit alçak tabak olan bu lekane şarap Tanrısı Baküs'ün onuruna geçit yapan yarı insan yarı keçi satir sahneleriyle süslenmiştir.

Antik rende
Peynir Romalıların beslenme düzeninde önemli bir yere sahipti. Bunun gibi rendeler peynirin diğer yiyeceklerin üzerine serpiştirilebilmesi için kullanıldı.

Amfora
Romalılar yağ ve şarap gibi sıvıları bir tür geniş, iki kulplu depolama kavanozları olan amforalarda taşırdı.

Banyo malzemeleri
Romalılar hamamlarda yağlanır ve ardından yağı vücutlarından sıyırarak ter ve kirden arınırdı. Bu gereçleri taşımak için bir halka kullanılırdı.

Kısa kılıç
Roma kısa kılıcı veya *gladius* yakın mesafeden saldırmak için ideal olan kısa bir ağza sahipti. Askerler ve bazı gladyatörler tarafından kullanılırdı.

Asker ciriti
Her Roma lejyoneri bu *pila*'lardan (cirit) iki tanesini beraberinde bulundururdu. Ciritin demirden yapılma baş kısmı kalkandan veya yaradan çıkarılmasını engellemek üzere bükülecek şekilde tasarlandı.

İmparatorluk sikkeleri
Mevcut imparatorun (burada Augustus ve Cladius) büstünü taşıyan sikkeler kitlelere hükümdarlarının tasvirini göstererek imparatorluk çapında bir propaganda aracı olarak vazife görürdü.

Vatandaşlık belgesi
Vatandaşlığı bulunmayan kişilere Roma ordusunda 25 yıl görev yaptıkları takdirde, vatandaşlık bahşedilir ve bu imtiyazı kaydetmek üzere bunun gibi bronz belgeler verilirdi.

Gladyatör miğferi
Romalı gladyatörler çeşitli silah ve zırhlar kullanırdı. Bu tür miğferleri eski Trakyalı savaşçıların silahlarına benzer silahlar taşıyan Trakyalı gladyatör sınıfı giyerdi.

Sapan taşları
Romalı lejyonerler genellikle kılıçlarına güvenirdiler. Ancak hafif piyade destek güçleri tahripkâr etki yaratan bu metal sapan taşları gibi başka silahlar da kullanırdı.

Bronz gladyatör kalkanı
Hafif silahlı bir sınıf olan Trakya gladyatörleri bunun gibi hafif, yuvarlak kalkanları savunma maksadıyla taşıdılar ve kısa, kavisli bir bıçak olan ve rakiplere saldırmak için kullanılan scimitar'la birlikte bu kalkanları kullandılar.

181–192

Giovanni Stradano'nun bu gravüründe İmparator Commodus leopara boyun eğdirmek için ok atmaktadır. Gladyatör dövüşleri Commodus'un tutkusuydu.

ÇİN'DE HAN İMPARATORU LİN-Dİ'NİN (♛ 168-89) sarayındaki hadımların artan yozlaşması ve bir dizi doğal felâket 184'te katılanların taktığı başlığın renginden dolayı **Sarı Türban Ayaklanması** adı verilen büyük bir ayaklanma başlattı. 400.000'e yakın isyancı batıya başkente doğru aktı. **Beş Ölçek Pirinç** mezhebi tarafından alevlendirilen bir başka ayaklanma güneybatıdaki Sichuan'ı almayı başardı. Sarı Türbanlılar 185 başlarında büyük ölçüde ezilmesine rağmen Han imparatorlarının kontrolü zayıflıyordu. Lingdi 189'da öldükten sonra yerine yarı kardeşi Xiandi (♛ 189-220) geçti, ancak hiçbir zaman gerçek güce sahip olamadı. Onun yerine imparatorlukta hâkimiyeti 30 yıl boyunca başta güneybatıdaki **Liu Bei** ve güneyde **Sun Quan** olmak **üzere bir dizi savaş beyiyle** mücadele eden Han generali **Cao Cao** üstlendi.

Marcus Aurelius'un oğlu **Commodus** (♛ 180-92) 90 yıldır babasının yerine geçen ilk Roma imparatoru oldu, ancak bunun **felâketlere yol açan bir seçim** olduğu anlaşıldı. Kız kardeşi Lucilla tarafından düzenlendiği anlaşılan 182 yılındaki bir suikast girişiminden sonra Commodus **giderek despotlaştı.** Kompioya karışan birçok senatör idam edildi ve yönetimin kontrolü **praetorian prefect** (saray muhafızlarının komutanı) **Tigidius Perennis**'in eline geçti. Britanya ve Daçya'da (günümüz Romanya'sının büyük bölümü) küçük sorunlar meydana geldi, ancak oğlunu imparator ilan ettirmek için bir komplo düzenlediğinden kuşkulanılan Perennis 185'te kendi birlikleri tarafından infaz edildi. İmparatorluk mabeyincisi **Cleander** yönetime hâkim olup hükümet görevlerini en çok para verene satarken Commodus **kendisini gladyatör olarak arenalarda dövüşmeye verdi**. Tahıl dağıtımından sorumlu kişi **Papirius Dionysius**, Cleander'in görevden alınmasına yol açan **yapay bir kıtlık** düzenledi. Cleander'in ortadan kaldırılmasından sonra yerine geçen kişi de kısa süre sonra öldürüldüğünden daha istikrarlı bir yönetimi getirmedi. Commodus kendisini giderek **Herkül**'le (Yunan kahramanı) özdeşleştirdi ve Roma'ya kendi adını **–colonia Commodiana**- verdi. En sonunda Commodus'un, kendisini öldürmeyi planladığına inanan saray muhafızlarının komutanı **Laetus**, **193 yılbaşı gününde** harekete geçerek imparatoru **zehirledi** ve zehir yeterli olmayınca **boğarak** öldürttü.

18

COMMODUS'UN TEK **İMPARATOR** OLDUĞU SIRADA **YAŞI**

193–211

Leptis Magna'daki (günümüzde Libya) Sever Kemeri Kuzey Afrikalı imparatorun doğduğu şehre ziyaretinin anısını yaşatmaktadır.

> “ **BİRBİRİNİZLE UYUMLU** OLUN, **ASKERLERE REFAH** SAĞLAYIN, **GERİ KALANLARI** DA **DİKKATE ALMAYIN...** ”

Septimius Severus'un ölüm döşeğindeki sözleri. Romalı tarihçi Dio Cassius *Roman History*'nin 77. Kitabından alıntı, 211

COMMODUS'UN 193'TE ÖLDÜRÜLMESİNDEN sonra imparator ilan edilen şehrin valisi Helvius Partinax (126-93) üç ay sonra öldürüldü. Bu olay taht iddiasında bulunan rakiplerin muhafız kışlası önünde kimin imparator olacağı hakkında bir açık artırmaya girişmelerine yol açtı. Artırmayı **Didius Julianus** (133-93) kazandı, ancak hükümdarlığı hemen akabinde ayaklanan sınır birlikleri nedeniyle kısa sürdü; Tuna bölgesindeki birlikler **Septimius Severus**'u (y. 145-211) imparator ilan ederken, Suriye birlikleri komutanları **Pescennius Niger**'i (y. 135-94) imparatorluk tahtına getirdiler. Severus Roma'ya daha önce ulaştı ve Caesar unvanını (ast seviyede imparator) Britanya valisi **Clodius Albinus**'a verdikten sonra, doğuya döndü ve 194 ilkbaharında orduları Niger'i Suriye'deki **İssus Muharebesinde** mağlup etti. Severus doğuda kaldı ve 195'te Part İmparatorluğuna saldırdı. Fakat isyan eden Albinus'la meşgul olmak için batıya dönmek zorunda kaldı. Albinus Lugdunum (bugün Lyon, Fransa) yakınlarında 197'de öldürüldü. Severus bunun ardında Partlılara döndü ve bu defa başkentleri Ktesifon'u 197'de ele geçirerek Roma kontrolünü Dicle Nehrine kadar ilerletti ve **yeni Mezopotamya vilayetini** kurdu.

Britanya'daki sorunlar

yaşlanan imparatoru 208'de bu vilayete gitmek zorunda bıraktı. Geniş çaplı bir Roma harekâtı eyaletin kuzey sınırlarındaki Caledonialıları ve Maetae'yi 209'da uzlaşmaya varmak zorunda bıraktı. Ancak 210'da anlaşmayı bozup yeni bir sefer başlattılar. 211 Şubat'ta **Severus** Eboracum'da (York, İngiltere) **öldü** ve yerini oğulları Caracalla ve Geta'ya bıraktı. İskoç Savaşından sonra Roma'ya geri döndülerse de **eş hükümdarlıkları kısa süreli oldu** ve ikisi de 211 Aralık'ta öldürüldü.

Didius Julianus tarafından her bir askere verilen para

25.000 SİKKE

20.000 SİKKE

Flavius Sulpicianus tarafından her bir askere verilen para

Sadakat satın almak

Didius Julianus tarafından birliklere verilen rüşvetler imparator olması için açık artırmayı kazanmasını sağladı.

JULIA DOMNA (170–217)

Suriyeli bir yüksek rahibin kızı Julia Domna Septimius Severus'la 187'de evlendi. Bir kehanet imparatorla evleneceğini söylemiş ve bu da doğru çıkmıştı. Güçlü ve zeki olmasına rağmen babalarının ölümünden sonra oğulları Caracalla ve Geta arasındaki uyumu sağlamakta ve Geta'nın öldürülmesini engellemekte başarılı olamadı. Caracalla öldürüldüğünde aç kalmak yoluyla intihar etti ve bu protestosu Severus ailesinden geri kalanlara destek toplanmasında etkili oldu.

183 Perennis **Praetoria Muhafızlarının Komutanlığına** getirilir

183 Çin'de **Sarı Türbanlıların ayaklanması**

185 Commodus'un yönetimi giderek tiranlaşırken **Perennis** imparatora karşı komplo şüphesiyle **infaz edilir**

189 Dong Zhou Çin'de **hadımların yönetimini sona erdirdi**

189 Haham Yehuda **sözlü Musa Kanunlarını Mişna'da** toplar

190 Son **Han imparatoru** Xiandi'nin tahta çıkışı

y.190 Demir işçiliği güneyde Botsvana ve Zimbabwe'ye kadar yayılır

y.192 Champa Krallığının Güneydoğu Asya'da kurulması

193 Commodus öldürülür; Pertinax imparator seçilir, ancak Didius Julianus tarafından tahttan indirilir; iç savaş Septimus Severus'un imparator ilan edilmesiyle sonuçlanır

193 Suriye'nin Romalı valisi **Pescennius Niger** lejyonları tarafından imparator ilan edilir

194 Severus Pescennius Niger'i yener ve öldürtür; **Suriye iki eyalete bölünür**

197 Severus Clodius Albinus'u Lugdunum'da (Lyon) **yener**; ardından Part Krallığını istila eder

198 Kuzey Mezopotamya **Roma eyaleti** olur

y.200 Kore'de **Çin işgali sona erer**; yerli Koguryo, Paekche ve Silla devletleri büyümeye başlar

y.200 Maya şehri Tikal'in önem kazanması

y.200 Teotihuacán **Amerikaların en büyük** şehri olur

204–208 Haydut Bulla Felix Güney İtalya'da terör dalgası estirir

208–210 Severus'un İskoçya'da askeri harekâtları

211 Severus ölür; yerine oğulları Geta ve Caracalla geçer Caracalla iktidara tek başına sahip olmak için Geta'yı öldürtür

Kusman yönetiminde Budist sanatın geliştiği Kuzey Hindistan'daki Sarnath'tan bir Buda kabartması.

HİNDİSTAN'DA KUŞAN HANEDANI tarafından kontrol edilen topraklar Kral Kanishka'nın 140'ta ölümünden sonra azalmaya başladı ve özellikle Huvishka (♛ 160-90) yönetiminde büyük kayıplara uğradı. Vasudeva (♛ 190-225) yönetimindeki Kuşan hâkimiyeti en sonunda Pers istilacıların onları Kuzeybatı Hindistan'dan çıkartmasıyla yıkıldı. Kuşan kralları çok küçülmüş bir ülkeyi bir yüzyıl daha yönetmeye devam etseler de **en parlak dönemlerini geride bıraktılar** ve etkileri yerel ölçekte kaldı.

Roma'da Caracalla'nın yönetimi halk tarafından tutulmadı. Getirdiği önlemler arasında vatandaşlığın, imparatorluğun neredeyse tüm erkeklerine verildiği **212 tarihli Antonine Anayasası** da vardır. Ren'e başarılı bir seferden sonra (213'te) Caracalla daha uzak bölgelere gitmeye kalkışarak 215'te Mısır'a ulaştı. Bilinmeyen bir nedenle kızgınlığa kapıldı ve **İskenderiye**'nin tüm sakinlerinin **kılıçtan geçirilmesini** emretti. Ertesi yıl Part İmparatorluğunun işgalini emretti. Muhafız alayının komutanı **Opellinus Macrinus** Caracalla'nın kendisini öldürmek istediğinden şüphelendi ve durumundan memnun olmayan bir askeri, imparatoru öldürmeye ikna etti. Caracalla'nın katlinden sonra **ordu Macrinus'u imparator ilan etti**. Severus ailesine karşı kökleşmiş bir sadakat mevcuttu ve Suriye'de Julia Domna'nın kız kardeşi Julia Maesa'nın torunu **Elagabalus**'u (203-22) tahta geçirmeyi amaçlayan bir isyan baş gösterdi. Macrinus desteğini kaybetti ve Haziran 218'de kaçtığı Kapadokya'da öldürüldü. Elagabalus 221'de veliaht olarak kuzeni Alexanius'u **evlat edindi**. Bu ikisinin 222'de araları bozulduğunda ordu Alexanius'u destekledi ve Elagabalus öldürüldü. Alexanius 13 yaşında **İmparator Alexander Severus** unvanıyla tahta çıktı.

2000

CARACALLA HAMAMINI KULLANABİLECEKLERİN SAYISI

İran'da Part hükümdarlığı, veba hastalığı ve birbirini izleyen Roma işgalleriyle zayıflamıştı. Krallık, 207'de VI. Vologeses'in kardeşi **V. Artabanus** rakip-kral ilan edildiğinde ikiye bölündü. 216'daki başka bir Roma işgali Midiya vilayetinin büyük kısmını tahrip etti. Bu karışıklığı fırsat bilen güneybatı Pars vilayetinin hükümdarı **Ardaşir** topraklarını genişletti ve nihayet V. Artabanus'u 224 civarında mağlup etti. I. Ardaşir (♛ 224-42) bunun ardından kral ve **Sasani hanedanının ilk hükümdarı** ilan edildi. İran bir iç savaşla geçici olarak zayıflasa da Sasaniler Partlardan çok **daha çetin rakipler** olduklarını Romalılara gösterdiler.

Çin'de Cao Cao'nun oğlu Cao Pi 220'de **Xiandi'yi tahttan feragat etmeye** zorladı. İki yıl içinde Cao Pi, Liu Bei ve Sun Quan kendilerini imparator ilan ettiler. **Han hanedanı** ve Çin'in birliği sona erdi.

Bronz diploma
Diplomalar Roma ordusundaki destek askerlerine vatandaşlık vermek için hazırlandı. Antonine Anayasasından sonra bu uygulama sona erdi.

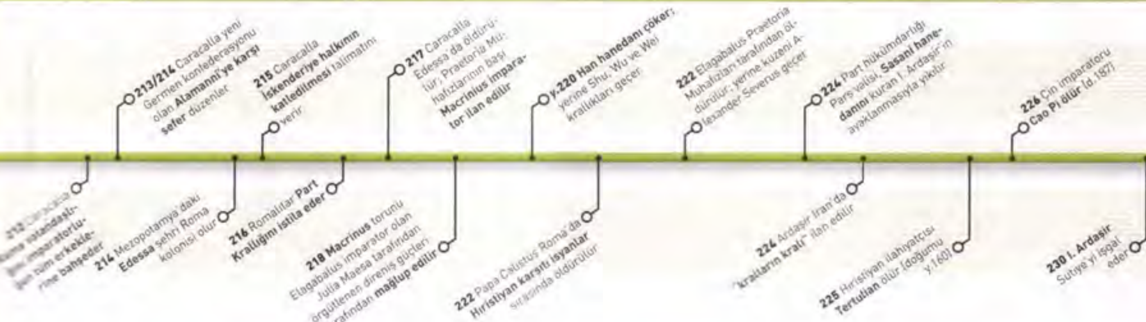

Caracalla kemeri
Kemerin asıl hâlinde üst kısmında imparatoru bir savaş arabasında gösteren bir heykel vardı. Kemer Roma Mauretania Tigitana (günümüzde Fas) vilayetinin merkez şehri Volubilis'tedir.

İran'daki Sasani İmparatorluğu
Eski Part İmparatorluğunu hızla ele geçirdikten sonra Sasaniler Romalılarla Mezopotamya'nın hâkimiyeti için bir dizi savaşa girdiler.

ANAHTAR
- En geniş sınırlarıyla Sasani İmp.
- 3. yüzyılda Doğu Roma İmp.

25 235-284 ARASINDA HÜKÜM SÜREN ROMA İMPARATORLARININ SAYISI

Roma imparatoru III. Gordian basının ve büyük babasının yerine geçti.

Decius'un baskılarının en yüksek noktaya eriştiği sırada Kartaca piskoposu Aziz Cyprianus'un duvar resmi. Valerian yönetimindeki bir seferde, 257'de şehit edildi.

ÇİN'DE HAN HANEDANININ 220'DEKİ NİHAİ ÇÖKÜŞÜNÜ 350 yıl süren bir istikrarsızlık dönemi izledi. **Üç Krallık** dönemi (220-80) kuzeyde **Wei**; (başlangıçta Wei Wendi (♛ 220-26) hükümdarlığında); ilk hükümdarı Shu Han Xuanda (♛ 221-23) olan **Shu Han**; ve güneyde hükümdarı Wu Wudi (♛ 222-52) olan **Wu** krallıkları arasında Çin'in üçe bölünmesine tanıklık etti. Wei Wendi yetenekli bir hükümdardı. Ancak yerine geçenler kuzey kabilelerinin saldırılarıyla uğraştı.

Roma imparatoru Alexander Severus ve annesi Julia Mamaea 235'te isyan eden birliklerce **öldürülerek Severus hanedanı sona erdirildi.** İsyanın lideri, basit bir aileden gelen bir subay olan **Maximinus Thrax** (♛ 235-38) imparator ilan edildi, fakat hükümdarlığının büyük kısmını kendisine destek olmaları için askerlere para bulmakla geçirdi. Bu tarih birçoğu sınır ordularınca tahta geçirilip kısa süre sonra indirilerek öldürülen imparatorların birbiri ardına geldiği Roma'nın **"askeri anarşi"** döneminin başlangıcıdır. 238'de Kuzey Afrika'daki bir ayaklanma eyaletin yaşı ilerlemiş valisini **İmparator I. Gordian** unvanıyla tahta geçirdi.

Ancak kısa sürede ve acımasızca tahtan indirildi. Senato Maximinus'un görevden alındığını ilan etti ve **Pupienus** ve **Balbinus**'u aday olarak tespit etti. Genel tercih I. Gordian'ın torunu **III. Gordian** (♛ 238-44) yönünde olduğundan üçü kısa bir süre iktidarı paylaştılar.

Üç Krallık sanatı
Bu güzel heykelcik gibi yüksek sanat başarıları geç Han hanedanının özellikleri arasındaydı. 220'de çöküşü Çin'in sanat üretiminde bir düşüşe yol açmadı.

ANAHTAR
- Wei, 220-225
- Wu, 222-280
- Shu Han, 221-263

Üç Krallık döneminde Çin
Wei Krallığı üç krallık arasında en büyük zorluklarla karşılaşan olsa da, sonunda Wu ve Shu Han krallıklarını fethetti.

Balbinus ve Pupienus'un bir süre sonra öldürülmesiyle tahtta III. Gordian yalnız kaldı. Altı yıllık hükümdarlığı imparatorluğa **istikrar havasını** tekrar getirdi, ancak 243-244'te İran'a karşı başlatılan savaş sırasında öldü. Ren ve Tuna sınırlarında Alman kabileleri arasında **barbar konfederasyonlarının** ortaya çıkması Roma İmparatorluğunun içinde bulunduğu güçlükleri daha da karmaşıklaştırdı. Bu kabileler arasında en önde gelen **Alemanni** konfederasyonuydu. Caracalla 213'te bu tehlikeye karşı bir sefer düzenlediyse de kabileler 260'ta **İtalya'yı işgal** edecek kadar güçlenmişti.

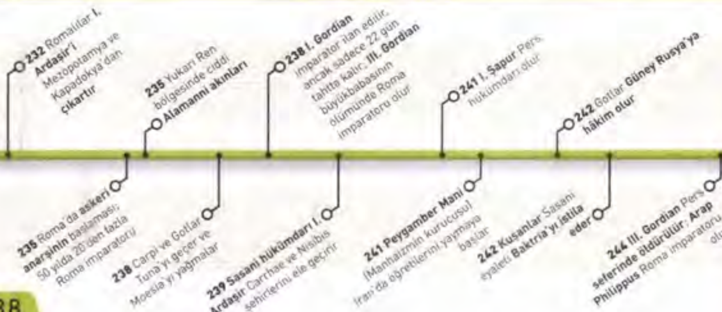
İRAN, ŞAPUR'UN (♛ 241-72) HÜKÜMDARLIĞI ZAMANINDA GÜCÜNÜ YENİDEN KAZANDI. III. Gordian'a karşı Ktesifon yakınlarındaki Mische'de önemli bir muharebe kazandı. Bundan kısa süre sonra III. Gordian öldürüldü ve yerine ordu komutanı Philippus (veya **"Arap" Philippus**) geçti. Philippus Şapur'la barış yaptı, ancak Sasani topraklarından çıkmak için yüklü bir tazminat ödedi. Halefleri anlaşmanın hükümlerini ihlal etti ve bu nedenle 256'da **Şapur Suriye'yi işgal** etti ve Dura Europos ve Antakya şehirlerini ele geçirdi. O tarihte tahtta bulunan **Valerian** (♛ 253-60) bir süre sonra Antakya'yı geri aldı. Bununla beraber 260'ta bir tuzağa düştü ve **Şapur tarafından esir alındı**. Romalılar

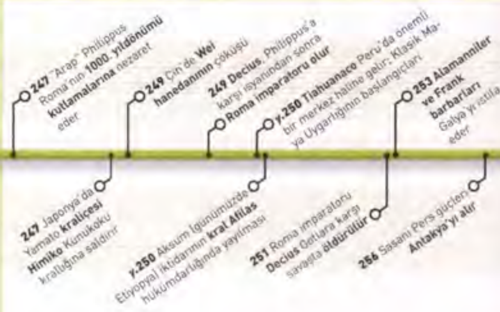
I. Şapur'un kabartması
Bu kabartmada I. Şapur Roma imparatorları III. Gordian ve Valerian'a karşı zafer kazanmıştır. Şapur'un tutsak aldığı Valerian'ı atına binmek için kürsü olarak kullandığı söylenir.

karışıklık içinde kaldı ve Şapur'un orduları Iconium'a (bugün Türkiye'deki Konya) kadar ilerledi.

Roma İmparatorluğunun batı bölümleri de artan baskılarla karşılaştı. Roma eyaleti Daçya, Carpi halkı tarafından 214 civarında istila edildi. **Carpi**ler yeni bir grup olan **Gotlarla** birlikte Tuna üzerinden 239-40 yıllarında akınlara katıldı. İmparator Philippus'un 248'de Carpi ve Gotlara ödediği **yıllık haracı** ödemekten vazgeçmesi Moesia'yı (günümüzde Bulgaristan) istila etmelerine yol açtı. Philippus, **Quintus Decius**'u istilayla meşgul olması için gönderdi. Decius'un kazandığı başarılar birliklerinin onu imparator ilan etmesine yol açtı. Decius Roma'ya yürüyerek Philippus'u yendi ve öldürdü. Roma'daki iç savaşı haber alan **Gotların tekrar istilalara** başlaması ise Decius'un 250'de tekrar Balkanlar'a gitmesine yol açtı. Gotlar önderleri **Cniva** başkanlığında Moesia eyaletini yakıp yıktılar ve

261–275

Çölü geçen tüccarların ödedikleri vergilerle zenginleşen Suriye şehri Palmira'nın sütunlu ana caddesi.

I. ŞAPUR (ö. 272)

Şapur ilk önderlik tecrübesini babası Ardashir'e Part Arsakid hanedanına destek sağlanmasında yardım ederek kazandı. Şapur'un III. Gordian'ı 244'te ve Valerian'ı 260'ta yenmesi Suriye ve Mezopotamya'da geçici bir üstünlük kurmasına yol açtı. 256'da Antakya'da aldığı esirleri Veh Antiok Şapur (Şapur'un şehri Antakya'dan daha iyi) adlı yeni şehrini inşa etmekte kullandı.

VALERİAN'IN PERSLER TARAFINDAN 260'TA tutsak alınması Roma İmparatorluğunun doğusu kadar batısı için de yıkıcı sonuçlara yol açtı. Valerian'ın oğlu **Gallienus** (♛ 260-68) İtalya'nın Alman kabilesi **Iuthungi** tarafından işgal edilmesine önlemeye çalışırken **Alman ve Frank akıncılarının** aştığı Ren sınırlarını güçlendirmek için kaynağa sahip değildi. Aşağı Germania valisi **Marcus Postumus** bu sırada isyan ederek Gallienus'un Galya ve Almanya vilayetlerinin sorumluluğunu verdiği oğlu Saloninus'u öldürdü. Postumus **kendisini imparator ilan etmekle** birlikte, daha önce tahtı gasp edenler gibi Roma üzerine yürümeye girişmedi ve bunun yerine bir **Gal İmparatorluğu** kurdu. Bu imparatorluk başlangıçta Britanya, İspanya, Batı Almanya'nın bazı bölümleri ile Galya'yı kapsadı. Postumus, resmi bir imparatorluğu yansıtan ve bir senatonun tamamladığı bir yönetim biçimi oluşturdu. Kendi birlikleri tarafından 269'da öldürülen Postumus'un yerine preatorian prefect Victorinus getirildi. Batıda **Got işgalleri** ve doğuda **Palmiralı Zenobia**'nın isyanıyla karşı karşıya kalan Gallineus Gal İmparatorluğuna son verecek güce **hiçbir zaman erişemedi.** Ordu tarafından 268'de öldürüldü ve yerine Balkanlar'da savaşmaktan Galya'yla uğraşmaya zaman bulamayan II. Claudius Gothicus geçti. Roma İmparatorluğu ancak **Aurelian** (♛ 270-74) zamanında Galya'yla uğraşacak kadar güç kazanabildi. Bu sırada Gal İmparatorluğu zayıflamış ve son hükümdarı Tetricus (♛ 270-74) ordu içinde bölünmelerle karşılaşmaktaydı. Tetricus Chalos yakınlarında tutsak alındı ve **Gal İmparatorluğu tekrar** Roma imparatorluğuna **katıldı.**

Gal İmparatorluğu
Postumus, Gal İmparatorluğunu Galya, Almanya, Britanya ve İspanya'yı ele geçirerek başlattı. 274 yılında çöküşünde son hükümdarı Tetricus İspanya'yı kaybetmişti.

Doğuda Roma hükümranlığına ciddi bir meydan okuma 260'tan sonra belirdi. **Palmira** şehri (bugün Suriye'de) Sasani İran'ın ilerlemelerine karşı bölgede Roma'nın **tek sadık müttefikiydi.** Hükümdarı **Septimus Odaenathus** (y. 220-67) Roma'dan *Correcto Totius Orientuss* (tüm doğunun mareşali) gibi çeşitli unvanlar almış ve Sasani İmparatorluğunu 262 ve 266'da işgal etmişti. Odaenathus 267'de öldü ve karısı Zenobia (♛ 267–73) **kendine ait bir imparatorluk** kurdu. Orduları 269'da Suriye ve Mısır'ı ele geçirmiş ve **Zenobia** 271'de oğlu **Vaballathus**'u imparator ilan etmişti. Aurelian doğuya yürüdü ve kısa sürede Palmira'nın kazandığı toprakları alıp Palmira'yı 272 ilkbaharında kuşattı. Zenobia kaçmaya çalışırken tutsak alındı ve Palmira 273'te Roma hükümdarlığından kurtulmak için tekrar ayaklandığında yağmalandı.

Palmira'da mezar rölyefi
Palmiralılar ölülerini incelikli ve gerçekçi portreleriyle birlikte şehrin dışındaki kule mezarlarda toprağa verdiler.

Çin'de **Yuandi** (♛ 260-64) Shu Han'ı fethederek Wei'nin talihini düzeltti. Kısa süre sonra kendi generallerinden, Batı Jin hanedanını kuran ve Wudi (♛ 265-89) adını alan **Sima Yuan** tarafından devrildi. Orduları Wu Krallığını 280'de ezip topraklarını ilhak ederek **kısa bir süre Çin'i birleştirdi.**

başlıca şehir Nicopolis'i (günümüzde Bulgaristan'ın Nikopol şehri) kuşattılar. Savaş Romalılar için kötü geçerek mağlubiyetle sonuçlandı ve Decius **Abrittus Muharebesinde** 251'de öldü.

Yamato Krallığı Japonya'da Nara Ovasında (Orta Japonya) 250 yılı civarında belirdi. Hükümdarlarını geniş höyük mezarlara gömen bu krallığın orduları Orta Japonya'nın büyük kısmını ele geçirdi. Krallık hakkında bilgilerin büyük kısmı 238'deki Yamato kraliçesinin adını **Himiko** olarak kaydeden Çin kaynaklarından gelmektedir.

> **❝ KLEOPATRA**'NIN **CANLI KALMAKTANSA BİR KRALİÇE OLARAK ÖLMEYİ** TERCİH ETTİĞİNİ **BİLMEZMİŞ GİBİ TESLİM OLMAMI** TALEP EDİYORSUNUZ. ❞
>
> **Palmira Kraliçesi Zenobia'nın** Aurelian Augustus'a sözleri, *Historia Augusta*'dan , y. 375-400

257 Decius **Hıristiyan ibadetini yasaklayan ferman** çıkartır

258 Kartaca piskoposu Cyprian'in şehadeti

260 I. Şapur Valerian'ı yener ve tutsak alır; Gallinues Roma imparatoru ilan edilir

260 Kopan **Galya İmparatorluğunun** Postumus tarafından **kurulması**

265 Batı Jin hanedanı daha önce Wei tarafından yönetilen topraklara egemen olur

267 Trakya, Makedonya ve Yunanistan'a **kitlesel Got istilası**

267 Suriye'de eski Roma müttefiki Palmira kralı **Odaenathus'un öldürülmesi**

267 Odaenathus'un dul eşi **Zenobia** Palmira'da **iktidara sahip olur,** Roma'ya karşı isyan eder ve Küçük Asya'nın büyük kısmını ele geçirir

269 İmparator **II. Claudius Gotlara karşı** Naissus'ta **önemli bir zafer** kazanır

271 Roma imparatoru **Aurelian** Daçya'nın boşaltılması talimatını verir; **Mısır'ı Roma'ya yeniden kazandırır**

271 Zenobia oğlu **Vaballathus**'u imparator ilan ettirir

273 Aurelian **Palmira isyanını bastırır**

274 Tetricus Aurelinan tarafında mağlup edilir; **Galya İmparatorluğu** Roma İmparatorluğuyla **birleşir**

275 Aurelian'ın öldürülmesi; yerine **Tacitus** geçer

275 Franklar ve Alamannlar Galya'yı tekrar kasıp kavurur

275 Antonius gelecekteki manastırının yakınında, **münzevi çöl hayatına çekilir**

276–283

“PROBUS SAVAŞ SANATINDAKİ BİLGİSİ NEDENİYLE NEREDEYSE **İKİNCİ HANNİBAL'**Dİ.”

Aurelus Victor, Romalı tarihçi ve devlet görevlisi, *De Caesaribus*'tan, y. 360

ÇİN'DE BATI JİN HANEDANIN İLK İMPARATORU Wud, (265-89) Batıya ticaret yollarını güvenlik altına alan ve ulaşımı kolaylaştırmak için Sarı Irmak üzerinde köprü inşa ettiren kuvvetli bir hükümdardı. Ancak, **Üç Krallık dönemi savaşları** (bkz. 231-244) vergilerin yükselmesiyle birlikte devleti fakirleştirmiş ve birçok köylü korunmak için toprak sahiplerinin yanına kaçmış, bu da **özel orduların ortaya çıkmasına** yol açmıştı.

Roma İmparatorluğunda İmparator Aurelian'ın ardından –275'te öldürüldü– Probus 276'da iktidarı ele geçirmeden önce, kısa süre yaşayan iki imparator –Tacitus ve Florianus– tahta çıktı. Probus iki yıl içinde Tuna'daki **Gotları yenerek Frankları** Ren'den **geriye sürmüştü.** İran'a karşı 281'de planlanan bir sefer Batı'da tahtta hak iddia eden iki kişinin, Bonosus ve Proculus'un, isyanları nedeniyle gerçekleşemedi. Askeri başarılarına rağmen Probus, Sirmium'da (bugünkü Sırbistan) bayındırlık projelerinde çalışmaya zorlandıkları için kızgın olan **birlikleri tarafından** 282'de **öldürüldü.**

Jin oturan ayı heykeli

Wudi yönetimindeki Jin hanedanının ilk yarısı Çin'de sanatın gelişmesine zemin hazırlayacak olan barış ve istikrar dönemiydi.

284–300

Teotihuacán'daki (günümüzde Mexico City yakınlarında) piramit 200 yılından sonra şehrin Ölüler Bulvarının bir ucunda inşa edildi. Güneş Piramidi caddenin diğer ucunda bulunmaktadır.

KÜÇÜK ASYA'DAKİ ROMA ORDUSU, imparatorluk muhafızlarının eski komutanı Diocles'i **İmparator Diocletianus** (284-305) adıyla 284'te tahta geçirdi. Diocletianus 285'te Carinus'u (Batı İmparatorluğunun o tarihteki hükümdarı) yendi, orduyu yeniden düzenleyerek ve eyaletleri alt bölgelere ayırarak imparatorluğun yeniden teşkilini başlattı. Sınırlardaki sorunlar yalnız başa çıkılamayacak kadar büyüktü; **yönetimde yanında olması için Maximilian**'ı (250-310) önce Caesar (ast imparator) daha sonra Augustus (kıdemli imparator) unvanlarıyla 285'te hükümdar olarak atadı. Britanya'nın **Carausius**'un döneminde 286'da imparatorluktan ayrılması Diocletianus'un daha fazla değişime ihtiyaç olduğuna inandırdı. O ve Maximilian 293'te iki yeni Caesar daha atadılar; **Constantius Chlorus** (293-306) Diocletianus'a batıda yardım edecek ve **Galerius** (293-311) doğuda Maximilian'ın astı olacaktı. Bu **tetrarşi** (dört imparator sistemi) Britanya'da (296) ve Mısır'da (298) ilk zamanlar başarılı oldu. Diocletianus 294'te bronz ve gümüş, yeni paralar basarak **sikke sistemini değiştirdi** ve 301'de artan enflasyonu kontrol altına almak için **Azami Fiyatlar Fermanı**nı çıkardı. Diğer önlemlerinin tersine, bu önlem başarı kazanamadı.

Pers kabartması

Paikuli frizi Narseh'in Ermenistan'daki zaferlerini kutlamakta ve öncülü III. Vahram'ı tahttan indirmesini meşru göstermektedir.

I. Şapur'un 272'de ölümünden sonra İran bir **siyasi istikrarsızlık dönemi** yaşadı. **Narseh** (293-302) 293'te İran tahtına çıktı. Ermenistan ve Mezopotamya'da Romalılar'ın aldığı toprakları geri almak için kararlıydı. 296'da büyük bir istila başlatarak Caesar **Galerius**'u 297'de mağlup etti. Ancak ertesi yıl Galerius Narseh'in ordusunu Ermenistan'da ezici bir yenilgiye uğrattı ve Pers kralın ailesini esir aldı. Galerius'un Ktesifon'a kadar ilerlemesi ve şehri 298'de ele geçirmesi üzerine Narseh antlaşmaya varmak zorunda kaldı (**Nisibis antlaşması**). İran Romalılarla izleyen 40 yıl boyunca barış içinde kaldı.

30 **KİLOMETRE KARE TEOTİHUACAN'IN** EN PARLAK ZAMANINDA KAPLADIĞI **ALANIN** BÜYÜKLÜĞÜ

Meksika Vadisinde **Teotihuacán** şehri 300 yılı civarında **gücünün doruğuna** ulaştı. Şehrin ana caddesi –Ölüler Bulvarı– Ay Piramidi ile Ciudadela (hükümdarın sarayı olması mümkündür) arasında uzandı ve bulvar boyunca şehrin beylerinin ikametgâhları sıralandı.

- **276 Probus,** Tacitus'un altı aylık hükümdarlığından sonra **Roma imparatoru olur**
- **277 Mani** (Maniheizmin kurucusu) **Persler tarafından haça gerilir**
- **277–79** Probus **Frankları Galya'dan atar** ve Mısır ve İlirya'daki karışıklıkları bastırır
- **279 Tiberias'taki Yahudi âlimleri** Yahudi kanonları ve doktrinlerinin derlemesi olan Talmud'u yayınlar
- **280 Batı Jin** Çin'in güneyini ele geçirir ve ülkeyi liderleri Sima-Yao'nun yönetiminde birleştirir
- **282 Probus** bir başkaldırından sonra İlirya Sirmium'da **öldürülür**
- **283 İmparator Carus İran'ı işgal eder** ve Seleucia ve Ktesifon'u alır; gizemli bir şekilde Ktesifon yakınında ölür
- **284 Diocletianus** Carus'un oğlu Nemerianus'un öldürülmesinden sonra **imparator ilan edilir**
- **285 Diocletianus** imparatorluğu yeniden örgütler; **iktidarı iki imparator arasında böler**
- **287** Carausius Britanya'nın ve Kuzey Galya'nın bir kısmının **idaresini ele geçirir**
- **288** Diocletianus **İran'la barış yapar**
- **y.290 Moche seçkinlerinin** Peru, Sipan'da gömülmeleri
- **291** Batı Jin Çin Seddinin kuzeyindeki **step halklarının Çin içinde yerleşmesine** izin verir
- **293** Diocletianus **tetrarşi** sistemini kurar
- **293 Tikal'deki** 29 numaralı stel, **"Uzun Tarih" Maya takvim** yazısı olan ilk anıttır
- **296 Narseh** Pers hükümdarı olur
- **297 Persler Ermenistan'ı** işgal eder
- **y.300 Aksum'da** (eski Etiyopya'da) **ilk sikkelerin basımı**
- **y.300 Ermenistan Hıristiyanlığı devlet dini** olarak kabul eden ilk ülke olur
- **y.300** Afrika'da Bantu halkları **büyükbaş hayvan gütmeye başlar**
- **y.300** Japonya'da **Yamato devletinin** büyümesi
- **y.300 Rapa Nui**'de (Paskalya Adası) yerleşim

Milvia Köprüsü Muharebesine ilişkin bu 16. yüzyıl freski Vatikan'daki Papalık Sarayındadır. Muharebeden önce imparator Konstantin'in, rüyasında zaferini öngören bir Hıristiyan sembolü gördüğü söylenir.

HIRİSTİYAN CEMAATİ 250 VE 260'LARDA GÖRDÜĞÜ EZİYETLERDEN SONRA Roma İmparatorluğunda 40 yıl süresince sükûnet içinde yaşamıştı. Diocletianus 303'te tüm **kiliselerin yıkılması** ve **Hıristiyan kitaplarının yakılmasını** emreden bir **ferman** çıkarttığında durum bütünüyle değişti. Bunu izleyen daha sert bir ferman Hıristiyan din adamlarının tutuklanmasını emretti ve bir diğeri de tüm Hıristiyanların pagan tanrılarına kurban sunmasını mecbur tuttu. İnançlı Hıristiyanlar bu taleplere uyamadılar ve birçoğu öldürüldü.

Diocletianus 304'te ciddi biçimde hastalandı ve kendisi ile Maximilian'ın tahttan inecekleri duyurdu. **Constantius Chlorus** ve Galerius Augustus olarak tahtı devralacaklar ve **Maximus** (Galerius'un kuzeni) ve **Flavius Severus** (Galerius'un ordudan meslektaşı) yeni Caesarlar olacaklardı. Yeni tetrarşi kısa sürede bozuldu. **Constantius** Temmuz 306'da Eboracum'da (günümüzde York, İngiltere) **öldü** ve oradaki birlikleri oğlu **Konstantin**'i yeni Augustus olarak ilan ettiler. Ekim ayında Maximilian'ın oğlu **Maxentius** (👑 306-12) Roma'da imparator olarak taç giydi. Severus Roma'yı Maxentius'tan almaya çalışırken öldürüldü ve Maximian kendisini Augustus makamına getirdi. Emeklilikten geri çağrılan Diocletianus başkanlığında, anlaşmazlıkları çözümlemek üzere 308'de **Carnuntum Konferansı** düzenlendi. Konstantin **Licinius**'u Augustus (👑 308-24) yaparak mevkiisi düşürülmek suretiyle Batı'da Caesar olmayı kabul etti, **Maximin Dala** da (👑 310-13) doğuda Galerius'un Caesar'ı oldu. Bu yeni düzenleme eskisinden daha fazla başarılı olmadı.

Galerius 311'de **öldü ve Maximian** Doğu'da **Augustus oldu**. Maximian **Hıristiyanlara karşı yeni önlemlerin** alınmasını emretti. Konstantin ise İtalya'yı işgal etti ve Ekim 312'de Maxentius'u **Milvia Köprüsü Muharebesinde** yenerek öldürdü. Muharebeden önce Konstantin'in rüyasında **Hi-Ro simgesini** gördüğü ve ordusuna bu simgeyi kalkanlarına işletmeleri emrini verdiği söylenir.

Licinius ve Konstantin 313'te Mediolanum'da (günümüzde Milano) buluşarak iktidarı paylaşmaya ve fiiliyatta Hıristiyanlığı yasallaştıran tüm inançlara ibadet özgürlüğü verilmesine dair **Milano Fermanı**nı çıkarttılar. Licinius daha sonra doğuya döndü ve Maximin Dala'yı öldürerek doğu eyaletlerdeki güvenliği temin etti. Konstantin ve Licinius arasındaki ittifak 316'da bozuldu. Barış 317'de tekrar sağlandı ve Roma İmparatorluğu altı yıl boyunca huzursuz bir barış dönemine girdi.

Çin'de Wudi'in halefi **Huidi**'nin (👑 290-306) akıl sağlığı yerinde olmadığından bir dizi naipler imparatorluğun kontrolü için mücadele etti. Huidi'nin kardeşi **Huaidi** (👑 307-12) Kuzey **Xionghu kabilesini** rekabet içindeki Çin fraksiyonlarına karşı mücadelesinde yardımcı olması için davet etti, ancak kabile Huaidi'yi tutsak aldı. **Son Batı Jin imparatoru Mindi** (👑 313-16) Xionghu'nun Chang'an'ın (günümüzde Xi'an) başkentini yağmalamalarına tanıklık etti. Jin güneye kaydı ve **Yuandi** (👑 317-23) burada 317'de **ilk Doğu Jin imparatoru** oldu.

Diocletianus Sarayı
Diocletianus 305'te emekliye ayrılmasından sonra oturmak için, Hırvatistan, Split'te büyük bir saray inşa ettirdi. Burada lahana yetiştirmekle uğraştı.

75.000
MAXENTİUS

50.000
KONSTANTİN

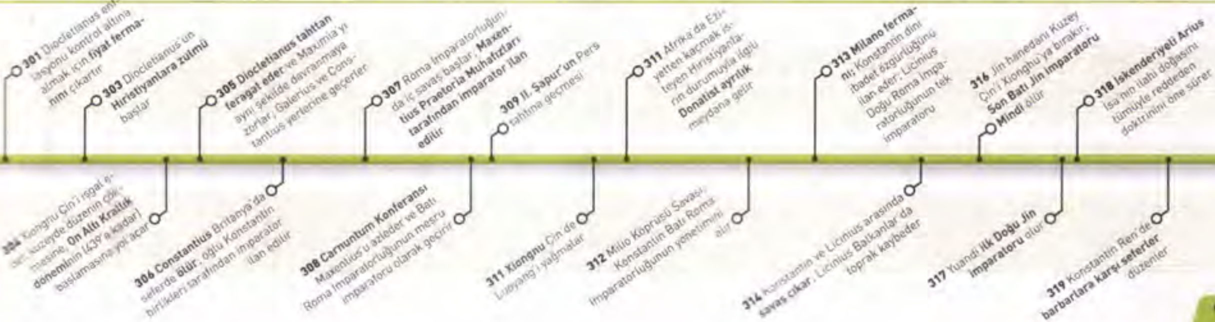
Milvia Köprüsünde savaşanların sayısı
Maxentius'un kuvvetleri Konstantin'in kuvvetlerinin sayısından fazlaydı. Ancak ordusu Konstantin'in askerleri ile nehir arasında sıkıştı.

Hi-Ro simgesi
İsa'nın isminin Yunanca yazımının ilk harfleri olan Hi-Ro monogramı Hıristiyanlığın erken simgelerinden biri olarak önem kazandı.

Hıristiyanlığın ilk yayılışı
Hıristiyanlık 2. ve 3. yüzyıllarda Anadolu, Güney Galya, İtalya, Mısır ve Afrika vilayetinde (Tunus) güçlü cemaatler oluşturarak yayıldı.

ANAHTAR
325 yılında Hıristiyanlığın güçlü olduğu bölgeler

320–330

325'te İznik Konsilinde (resimde) toplanan kilise önderleri çoğunlukla Doğu Kilisesine mensuptu; yalnızca sekiz Batılı piskopos İznik'e seyahat etti.

I. CHANDRAGUPTA batı Ganj Ovasındaki küçük bir krallıkta 320'de **tahta çıktı**. Güçlü Liccachevi hanedanından prenses Kumaradevi ile **faydalı bir evlilik** ve fetihler vasıtasıyla **ülkesini** Magadha'dan (Güney Bihar'da) Prayaga'ya kadar (Uttar Prades'te) merkezi Ganj'ın büyük kısmını içine alacak şekilde **genişletti.** Selefleri Guptalar Kuzey Hindistan'ı yaklaşık 150 yıl boyunca yönetti.

Konstantin Sütunu
Konstantin'in yeni şehri için yaptırdığı eserler arasında ayakta kalan tek anıt bugün İstanbul'un merkezindeki bu sütundur.

Hıristiyanlığı 313 yılında kabul eden Roma imparatoru Konstantin **Hıristiyanların** gerek **doktrinde** gerekse **örgütlenmede** birlik içinde olmaktan çok uzakta olduklarını anladı. Küçük Asya'daki İznik'te 325'te bir kilise konsilini toplantıya çağırarak **Aryanizmin** (İsa'nın baba olan Tanrıya tabi olduğuna inanan Arius teolojisi) yarattığı bölünmelere karşı bir ortodoks anlayış kurmak (ve kabul ettirmek) istedi. Konstantin dışında 300 kadar kilise önderi toplantıya katıldı ve Arius'un görüşleri lanetlendi.

14
KONSTANTİNOPOLİS'TEKİ **BÖLGELERİN** SAYISI

Licinius'u (♛ 308-24) 324'te **yendikten** sonra Konstantin Doğu Roma İmparatorluğu için Avrupa ile Asya arasında **stratejik bir mevki işgal eden** eski **Byzantion** şehrinde bir başkent kurdu. Pagan tapınaklarını yıktırdı, Ayasofya gibi yeni kiliseler yaptırdı ve Roma'ya rakip olacak kamu binaları tesis etti. **Konstantinopolis** (günümüzde İstanbul) resmi olarak 2 Nisan 330 tarihinde başkent oldu. Doğu Roma İmparatorluğuna 1000 yılın üstünde başkentlik yaptı.

331–355

> ❝ DİĞER İNSANLARDA **KIYIM** ZEVKİ BAZEN **GÜCÜNÜ YİTİRİR... CONSTANTİUS'TA** DAHA DA **ŞİDDETLİ** HALE GELDİ. ❞

Ammianus Marcellinus (d. y. 330) İmparator II. Constantius'un karakteri üzerine yazısından, *The Later Roman Empire*

8
SAMUDRAGUPTA TARAFINDAN BASTIRILAN **SAF ALTIN PARA TÜRLERİNİN** SAYISI

335'TE SAMUDRAGUPTA (♛ 335-75) babası I. Chandragupta'nın Kuzey Hindistan'daki topraklarının hükümdarı olarak yerini aldı. Gupta Krallığına ilhak ettiği **Uttar Prades** ve **Mathura**'daki bir dizi seferleri hakkında Pragaya'da **diktirdiği** yazıt günümüze gelmiştir. Ayrıca Hindistan'ın doğu kıyılarındaki **Madras**'a kadar fetihler yapıp **Batı Bengal** dışında **Racastan** ve **Pencab**'ı boyun eğdirdi. Diğer başka bölgeler de üstünlüğünü tanıyarak Samudragupta'yı Maurya'dan sonra **en güçlü Hint hükümdarı** haline getirdi.

Konstantin vaftiz olmayı ancak ölüm döşeğindeyken kabul etti ve 337'de **öldü**. Verasete ilişkin kesin hükümler **bırakmadan** ölerek, imparatorluğun oğulları arasında bölünmesine yol açtı; **II. Konstantin** (♛ 337-40) İspanya, Galya ve Britanya'ya sahip oldu; **Konstans** (♛ 337-50) İtalya'yı yönetti ve **II. Constantius** (♛ 337-61) Doğu İmparatorluğunu yönetti. Hükümdarlıkları, babasının erkek akrabalarının hemen hepsini Konstantinopolis'te katletmeleriyle ve tahta rakip kimsenin kalmamasını sağlamalarıyla başladı. En büyükleri olan II. Konstantin kıdemini kabul ettirmek istedi, ancak **İtalya'nın 340'daki bir istilası sırasında öldü.** Bunun ardından Konstans, Galya'daki **Frank işgalcilerine** karşı bir dizi sert çarpışma yürüttüğü ve karşılaştığı sorunlar nedeniyle 343'te ziyaret etmek zorunda kaldığı (bunu yapan son tartışmasız Roma hükümdarı olarak) Britanya'nın yönetimini devralarak Batı Roma imparatoru oldu.

Hayatta kalan iki kardeş arasındaki sorunlar, özellikle (II. Constantius'un sürgün ettiği, fakat Konstans'ın makamına iade etmek istediği) **İskenderiye piskoposu Athanasius**'un statüsü konusundaki ilişkilerini kötüleştirdi. 350'de kıdemli bir askeri görevli olan **Magnentius** Güney Galya'daki Augustodunum'da (günümüzde Autun, Fransa) isyan etti ve **Konstans öldürüldü**. İran'daki savaşlarla uğraşan II. Constantius başlangıçta bu türediyi hoşgördü, ancak 351'de ona karşı harekete geçti. II. Constantius'un veliahdı olmadığından 337 kıyımından hayatta kalan az sayıda kişiden biri olan kuzeni **Gallus**'u 351'de Caesar mevkiine yükseltti ve Doğu'nun yönetimini verdi. Bu esnada Batı'da Magnentius'a karşı seferini sürdürdü. Magnentius'un kuvvetleri **Mursa**'da (günümüzde Hırvatistan) **yenildi**; İtalya ve Afrika hızla geri alındı ve 353'te **Magnentius Galya'da intihar etti.**

İzleyen yedi yıl boyunca **II. Constantius** başlıca, Galya'ya Frank istilaları, 353'te tahtta hak iddia eden Silvanus'un isyanı ve doktrin ihtilaflarını çözmeye çalışan **kilise konsilleriyle** (II. Constantius geleneksel Ortodoksluğa karşı Aryanizmi tercih etmekteydi) uğraşarak **yalnız başına hüküm sürdü.**

Sonunda Gallus çok ihtiraslı görülmesi nedeniyle 354'te **tahttan indirilerek öldürüldü.** II. Constantius onun yerine Gallus'un kardeşi, pagan felsefesine bağlı çalışkan bir genç olan **Julian**'a döndü. Silvanus'un isyanının ardından 355'te **Julian** Caesar ünvanıyla Frank istilacılarla savaşlarda **şaşırtıcı bir şekilde** başarı gösterdiği **Galya**'ya gönderildi.

Altın Gupta sikkesi
Birçok Gupta sikkesi bazı Gupta hükümdarları tarafından icra edilen törensel at kurbanlarıyla ilişkili olması mümkün olan at şekilleri içermektedir.

- **320 Aksumi kralı Azana'nın** tahta çıkması
- **320** Gupta İmparatorluğu'nun kurucusu **I. Chandragupta** tahta çıkar
- **321 Konstantin eski Roma** eyaleti **Dacya**'da sefere çıkar
- **324 Konstantin Licinius'u yenerek** tek imparator olur; yeni başkenti Konstantinopolis'te kurar
- **325** Pachomius Mısır çölünde **Tabenne Manastırını** kurar
- **325 Konstantin** Ortodoks Hıristiyan doktrinini saptamak için **İznik Konsilini** toplar
- **327** Konstantin oğlu **Crispus**'u komplo suçuyla ölüm **cezasına çarptırır**
- **329** Roma'da **San Pietro Bazilikası**nın yapımı tamamlanır
- **333** Aksum kralı Ezana **Hıristiyanlığı kabul eder**
- **335** Kudüs'te **Kutsal Kabir Kilisesinin** kutsanması
- **y.335** I. Chandragupta'nın yerine **I. Samudragupta** Ganj Ovasında bir imparatorluk kurar
- **336** Tire Kilise Konseyi **İskenderiye Patriği Athanasius**'u Ariusçulara karşı davranışı nedeniyle **mahkûm eder**
- **337 II. Şapur** Romalılara karşı yeni bir savaş başlatır
- **337 Konstantin'in ölümüyle** imparatorluğu üç oğlu arasında paylaşılır
- **340** Konstans **kardeşi II. Konstantin'i yener** ve tüm imparatorluğu hükmü altına alır
- **341** Pers İmparatorluğunda **Hıristiyanlara zulüm** uygulanması
- **346** Piskopos **Athanasius** İskenderiye'ye döner
- **350** Konstans komutan Magnentius tarafından **öldürülür**
- **350 Ak Hunlar** İran've Hindistan'ı işgal eder
- **y.350** Ulfilas **İncili Got diline çevirir**
- **355 Galya'nın Alemanni tarafından istilası** geniş tahribata yol açar
- **355 Julian** küçük imparator (Caesar) ve **Galya valisi ilan edilir**

Maya dünyasındaki günümüze kadar gelen bir dizi kalıntıdan en büyüğü olan, Tikal'deki Akropol.

ETİYOPYA'DA AKSUM KRALLIĞI
Roma dışında **Hıristiyanlığı kabul eden** ilk devletlerden biri oldu. Suriyeli Hıristiyan misyoner Frumentius kral Ezana'yı (♛ 320-60) Monofizitizmi (İsa'nın tek ve kutsal doğasını vurgulayan bir doktrin) kabul etmesini sağladı. II. Constantius'tan **Ezana'ya, bağlılığını Aryanizme çevirmesini** ve Frumentius'un yerine bir Aryanpiskoposu atamasını isteyen 357 tarihli bir mektup günümüze erişmiştir. Mektup, Roma imparatorlarının komşularının dini bağlılıklarıyla ciddi bir şekilde ilgilendiğini ortaya koymaktadır.

II. Şapur geyik avında
Sasani hükümdarları kraliyet güçlerini ortaya koymak üzere kendilerini vahşi hayvanlar avlarken gösteren zengin gümüş eşyalar sipariş etti.

16 KİLOMETREKARE TİKAL ŞEHRİNİNİN ALANI (y. 400)

Ezana, sınırlarının ötesine seferler düzenledi: Bir yazıt, komşu "Gaze'ye, sonra Agarne ve Siguene'ye" savaşlardan bahsetmekte ve ordularının **Meroë şehrini** (Kuzey Sudan) işgal etmiş olabileceği anlaşılmaktadır. Bu fetihler ve Sahraaltı Afrika ve Arabistan ticaretini kontrol ederek zenginleşen **Aksum** 7. yüzyıla kadar **bölgeye hâkim** olabilmiştir.

Klasik dönem öncesi Guatemala ve Meksika'nın **Maya Krallıkları** 200-300 yılları civarında bir çöküntüye girerek nüfusları azaldı, inşaat faaliyetleri kesildi. Ancak bölge kısa süre içinde bir dizi güçlü krallığın belirdiği, Maya Uygarlığının klasik dönemi (300-900) olarak adlandırılan **yeni bir çağın** başlamasıyla tekrar canlandı. Tikal (Guatemela) ve Palenque (Meksika) gibi **büyük yerleşik merkezleri**, merkezi bir akropole yerleştirilmiş **büyük piramidal tapınaklar ve saray kompleksleri**yle nitelenmektedir. Mayalar önemli olayları anmak için diktirdikleri birçok **stelae** (işlenmiş taş bloklar) üzerinde günümüze erişen **hiyeroglif** bir yazı şekli geliştirdiler. Tikal'de bu tür tarih verilmiş anıtların ilki 292 senesindendir.

Tikal'in adı bilinen ilk kralı **I. Siyaj Chan K'awiil**'dir (y. 305). Chak Tok Ich'aak'ın (♛ 360-76) hükümdarlığında Tikal klasik Maya şehirlerinin **en büyüğü ve en güçlüsü** oldu.

Roma İmparatorluğu 340 ve 350'lerde batı ve doğu sınırlarında istilalarla karşılaştı. Batıda **Franklar** Ren'den baskıya başladılar ve 350 yılı başlarında bazı eski Roma kalelerini işgal ederek Ren sınırını geçtiler. **Caesar Julian Franklara karşı bir dizi sefer** (356-59) yaptı ve ele geçirdikleri toprakların büyük kısmını geri aldı.

Doğu'da Romalılar ve Roma İmparatorluğunda 350'lerde yaşanan siyasi sorunları fırsat bilen **II. Şapur** (♛ 309-79) hükümdarlığındaki Persler arasında çatışma çıktı. II. Şapur 359'da batıya doğru ilerledi ve büyük **Roma kalesi Amida'yı** (bugünkü Diyarbakır, Türkiye) **aldı**. Roma'nın doğudaki pozisyonunu tehdit ederek diğer bazı şehirleri de ele geçirdi ve nüfusları İran'a göç ettirdi.

Maya Krallıkları
Klasik Maya kültürü Uaxactun ve Tikal gibi ova şehirlerinden çıktı, ancak yaylalara ve Yucatan Yarımadasına yayıldı.

356 İskenderiye patriği Athanasius **bir kez daha sürgüne gönderilir**

356 Mısır'da manastır hareketinin önderi ve "Çöl Babası" **Aziz Antonius ölür** (doğumu y.251)

356–57 II. Constantius kehanet ve kurban törenlerini yasaklayan **yasalar çıkartır** ve pagan tapınaklarını kapatır

357 Sirmium'da kilise konsili **Aryan taraftarı bir öğreti** kabul eder

358 Büyük bir deprem Küçük Asya'nın batısını yıkar

358 II. Constantius Quadi ve Sarmatyalılara karşı Tuna boylarında sefer düzenler

359 II. Şapur Suriye'yi işgal eder ve Amida'yı ele geçirir

359 Rimini (piskoposlar için) ve Kilikya'da Silifke konsilleri **homois formülü** –Aryan ve İznik Hıristiyan görüşleri arasında bir uzlaşma– konusunda anlaşır

360 Birlikleri **Julian'ı imparator** ilan eder

360 Konstantinopolis Konsili Aryan taraftarı bir öğreti kabul eder

361–375

İmparator Julianus burada dini bir tartışma sırasında görülmektedir. Dini sebeplerle sürgüne gönderilmiş olanların dönüşünü öngören bir kararnameyle Hıristiyanlar arasında uyumsuzluk yaratmaya çalıştı.

ÇİN'DE DOĞU JİN HANEDANI (317-420) ülkenin güneyine nispeten istikrar getirdi. İmparatorların bir çoğu kısa süre yaşasa da güneyin başkenti Nanjing'teki bürokrasi etkin bir şekilde işledi ve dönem **kültürel bir canlanmaya** tanıklık etti. Gu Kaizhi (y. 345-406) gibi sanatçılar Mürebbiyenin *Saray Hanımlarına Öğütleri (Admonitions of the Instructress to the Palace Ladies)* gibi başyapıtları resmetti, ayrıca resim kuramları üzerine kitaplar yazdı. **Kuzey Çin**, diğer taraftan, **son derece istikrarsız** bir halde kalmış ve çoğunluğu **göçebe gruplarca** yönetilen On Altı Krallık arasında bölünmüştü. Doğu Jin imparatorlarının On Altı Krallığa karşı tutumları savunma ile özellikle Sichuan ve Luoyang'ı geri alan Mudi'nin (♛ 345-61) hükümdarlığı sırasındaki saldırı savaşları arasında değişiklik gösterdi. Ancak elde edilen tüm kazançlar imparator Aidi'nin (♛ 362-65) zamanında yitirildi. Doğu Jin 383'te (Xiaouwudi hükümdarlığında) ülkenin kuzeyindeki önemli bir işgali savuşturmak zorunda kalacaktı.

16

304-439 ARASINDA ÇİN'DEKİ KRALLIKLARIN SAYISI

Roma İmparatorluğunda **Julianus** 360'ta birlikleri tarafından **Augustus** ilan edildi ve Constantius'a meydan okur hale geldi. Küçük Asya'ya doğru ilerleyen Perslerin tehdidi Constantius'un hemen cevap veremeyeceği kadar büyüktü. Kasım 361'de isyanla uğraşmak için nihayet batıya ilerlerken **öldü**. Artık tek imparator olarak kalan Julianus bir tür pagan Ortodoksluğu ve Hıristiyanların gücüne karşılık vermek üzere resmi bir pagan rahipleri hiyerarşisi oluşturarak Roma imparatorluğundaki **paganizmin rolünü yeniden kurmaya** girişti. Pagan **tapınaklarını tekrar açtı** ve kurban sunma hakkını yeniden verdi.

Julianus 363'te İran lideri II. Şapur'un imparatorluğa 359-60 yıllarındaki saldırılarını cezalandırmak için **İran'a sefere çıktı**. Ktesifon'a erişti, ancak daha sonra Dicle Nehri boyunca geri çekilmek zorunda kaldı. Erzakları tükenen Roma ordusu Perslerin sürekli tacizlerine maruz kaldı ve **Julianus** bir çatışmada **öldürüldü**. Pagan karşı hareketi de onunla beraber sona erdi.

Julianus'un ölümünde ordu **Jovianus**'u (♛ 363-64) imparator olarak seçti. Ancak Jovianus 'un kilit önemdeki sınır bölgelerini Perslere teslim etmesi desteğini azalttı ve birkaç ay içinde (muhtemelen katledilerek) öldü. İmparatorluk muhafızlarından **Valentinian** (♛ 364-75) tahta çıkarıldı ve kardeşi **Valens**'i (♛ 364-78) **eş hükümdar** olarak seçti. Valentinian hükümdarlığının büyük kısmını Ren'de Frank ve Alleman işgalcilerle mücadeleyle geçirdi. Kendisine hakaret ettiği rivayet edilen barbar Quadi temsilcilerine duyduğu öfkeyle bir nöbet geçirerek 375'te öldü. Batı Roma İmparatorluğu Valentinian'ın iki oğlu **Gratian** (♛ 375-83) ve **II. Valentinian** (♛ 375-92) arasında bölündü. Doğu imparatoru Valens 370'li yılların büyük kısmını Suriye'deki Pers tehlikesiyle uğraşarak geçirdi, fakat Tuna'daki artan barbar tehlikesi Balkanlara yönelmesini zorunlu kıldı.

DÖNEK JULIANUS (331-63)

I. Konstantin'in kuzeni Julianus Hıristiyan eğitimi aldı. Ancak y. 351'de Efesli Maximus'un etkisiyle pagan oldu. Julianus beklenmedik şekilde 363'te imparator olduğunda Hıristiyanların edebiyat öğretmesini engelleyerek paganizmi tekrar kurmak istedi. Hıristiyanlığa ihanet olarak algılanan tutumu nedeniyle Hıristiyan yazarlar tarafından "Dönek" olarak adlandırıldı.

Sarmati hançeri
Bu hançer at üstünde savaşmakta usta, İran kökenli bir kabile olan ve I. Valentinian tarafından mağlup edilen Sarmatilere aittir.

376–382

İstanbul'daki Aya İrini Kilisesi I. Konstantin tarafından yaptırıldı.

> "... **BARBARLAR** ÜLKENİN GENİŞ ARAZİSİNE **SALINMIŞ VAHŞİ HAYVANLAR GİBİ[DİR]...** "
>
> **Ammianus Marcellinus**, Balkanların Gotlarca istilası üzerine, y. 390

KALABALIK GOT GRUPLARI 376 yılında Tuna sınırına ulaşarak Roma İmparatorluğuna alınmaları için baskıda bulundu. Orta Asya'da yeni beliren bir göçebe grubu olan **Hunlar** peşlerindeydi ve Gotlar bu grupla imparatorluk sınırı arasında sıkışıp kalmaktan korktu. İmparator Valens Got ordusunun karşısına çıkmak için destek kuvvetlerinin gelmesini beklemedi. **Romalılar** Fritiger komutasındaki **Gotlarla** Edirne yakınlarında 9 Ağustos 378'de **karşılaştı**. Got atlılarının o esnada görülmemelerinden yanılgıya düşen Valens saldırıya geçti, ancak ordusu Got atlıları tarafından sarıldı. Valens öldürüldü, **Doğu ordusu** Balkanlar'ı Gotlara açık bırakarak **imha edildi**.

Gratian bu durum karşısında İspanyol ordu subayı **Theodosius**'u eş imparator olarak atadı. Theodosius İzleyen üç yıl boyunca sabırla müzakerelerde bulundu, bazı grupları satın aldı ve imkân bulduğu yerlerde askeri darbeler indirdi. İki taraf 382'de ateşkese vardı ve Roma ordusuna asker

Aziz Jerome (y. 347-420) İncil'in Latinceye ilk tam çevirisi olan *Vulgate*'yi 405 yılında tamamladı.

sağlama karşılığında **Gotların** imparatorlukta **istedikleri yerlere yerleşmelerine** izin verildi.

Gupta İmparatorluğu II. Chandragupta (♛ 375-415) hükümdarlığında Kuzey Hindistan'da **genişlemeye** devam etti. Chandragupta ayrıca ülkesini güneybatıya genişletmesine izin veren **faydalı bir evlilik** ittifakı yaptı.

Delhi Demir sütunu
Delhi'nin dışındaki Kutb kompleksindeki bu demir sütun II. Chandragupta'nın emriyle dikildi.

ORTA AMERİKA'DA MAYA ŞEHRİ TİKAL gücünün zirvesine 4. yüzyıl sonlarında ulaşmıştı. **Siyaj Kak** adlı yabancı bir bey 378'de muhtemelen Teotihuacán'dan Tilak'a geldi. Askeri bir işgale benzeyen gelişi **Tikal hükümdarı** Chak Tok Ich'aak'ın öldürülmesine ve **Tikal'in kamu anıtlarından çoğunluğunun tahribine** yol açtı. Siyaj Kak Tikal tahtına Teotihuacán hanedanı mensuplarından kurulan ve ilk hükümdarlığını **Yax Nuun Ayi**'nin ("Kıvrık Burun"; ♛ 379-404) yaptığı yeni bir hanedanı getirdi. Anıtlar bu kişiyi Maya'dan çok, Kuzey Meksika giysileriyle göstermektedir. Hükümdarlığı altında Tikal'in doğrudan yönetimi altında olan alan 50 kilometreye (30 mil) genişledi.

Batı Roma İmparatorluğunda **Gratian** Edirne Muharebesinden sonra (378) zamanının büyük kısmını Kuzey İtalya'da geçirerek Roma'daki **paganlara karşı faaliyetlerini sürdürdü** ve 382 yılında senato binasındaki Zafer Sunağının kaldırılmasını emretti. Gratian kuzeyde Alemanniler tarafından işgal edilen Galya'ya 383'te ordusunun başında gitti, ancak lejyonların **Magnus Maximus'u imparator** olarak ilan ettikleri **Britanya'da bir isyanla** karşılaştı. Komutanlarından birçoğu saf değiştiren Gratian Ağustos 383'te Galya'ya geçen **Maximus** tarafından yakalanarak öldürüldü. Perslerle sorun yaşamaktan veya batıya hareket ettiği takdirde Balkanlar'da Gotların isyanıyla karşılaşmaktan korkan Theodosius, **Maximus'u eş imparator olarak tanıdı**.

Aziz Ambrose
Soylu bir Romalı olan Ambrose 374'ten 397'ye kadar Milano piskoposuydu. I. Theodosius üzerinde kuvvetli bir etkisi vardı.

Ancak Perslerle 386 yılında yapılan barış Theodosius'a Maximus 387'de İtalya'yı işgal ettiğinde tepki gösterme imkânı tanıdı. Theodosius Ağustos 388'de Kuzey İtalya'ya hızla geçerek Aquileia'da **Maximus'u esir aldı** ve infaz ettirdi.

Gotlara ve Maximus'a karşı savaşmanın yanısıra Theodosius **Ortodoks Hıristiyanlığın kabul ettirilmesiyle** uğraştı. İstanbul piskoposunu 320'de görevinden alan Theodosius Aryanlara karşı harekete geçti ve İznik Konsilinin Aryan karşıtı görüşlerini teyit eden bir konsülü 391'de başkentte topladı. İskenderiye'deki büyük Serapis Tapınağı dahil **Pagan tapınaklarının tahrip edilmesine** el altından destek verdi ve 391'de imparatorluk çapında **tüm pagan kurban törenlerini yasakladı**.

“ SAMAN NE KADAR KALIN OLURSA, O KADAR KOLAY BİÇİLİR. ”

Gotlu Alaric'in düşmanları hakkında sözleri, y. 400

İTALYA'DA HÜKÜMDARLIĞINA DEVAM etmiş olan II. Valentinian 392'de asılmış olarak bulundu. Valentinian'ın katillerinden olduğundan şüphe duyulan askeri komutanı Arbogast orta dereceli bir subay olan **Flavius Eugenius**'u hemen imparator yaptı. Thedosius Eugenius'u tanımayı reddetti ve 393'te **İtalya'yı işgal** etti. Hıristiyan Eugenius paganlığın hâlâ güçlü olduğu senatoda destek kazanmak için Theodosius'un **pagan karşıtı yasalarını** kaldırdı. Ancak Theodosius'un ordusu Ağustos 394'te Aquiliea yakınlarındaki **Frigidus Nehrinde** Eugenius'u mağlup etti. 395'te ölen Theodosius tek imparator olarak hükümdarlığının tadını uzun zaman süremedi. Ölümünün ardından imparatorluk iki oğlu arasında bölündü; büyük oğlu Arcadius doğu bölümünü, genç olan Honorius batı bölümünü aldı.

Bu bölünme başlangıçta belli bir niyet olmamasına karşın, kalıcı hale geldi. 395 yılından sonra hiçbir hükümdar yalnız başına imparatorluğu yönetmedi.

Gotlar Frigidus Nehri Muharebesinde Theodosius'un ordusunda yer almışlardı. Ancak verdikleri kayıpların karşılığını yeterince alamadıklarını düşündüler. Bu nedenle **Alaric** (♛ 395-410) yönetiminde 395'te ayaklandılar. Batı Roma ordusunun yarı Vandal komutanı **Stilicho**'nun (y. 365-408) engel olmaya çalışmasına rağmen Gotlar kaçtı ve 396'da tüm Yunanistan'ı talan etti. Stilicho Alaric'e karşı 397'de tekrar harekete geçti, ancak bir kez daha mağlup edemedi. Alaric'in Doğu Roma tarafından *magister militum* (kıdemli bir general) olarak atanması **Gotların saldırılarına** kısa bir süre ara vermelerini sağladı.

İkiye bölünme
Roma İmparatorluğunun 395'te Doğu ve Batı olarak bölünmesi kalıcı oldu. Batı bölümü 476'da barbarlar tarafından istila edilecekti.

ANAHTAR
- Doğu Roma İmparatorluğu
- Batı Roma İmparatorluğu

379 Theodosius Batı imparatoru Gratian tarafından **Doğu imparatoru** olarak atanır

379 II. Şapur ölür

381 İkinci Konstantinopolis Konsili **Aryanizmi mahkûm eder**

383 Theodosius Gotlarla barış imzalar; askeri hizmetleri karşılığında toprak verir

383 Magnus Maximus Britanya lejyonları tarafından **imparator** ilan edilir (388'e kadar)

384 Budizm Kore'ye gelir

385 Bakır madenciliği ve eritmesi Kongo-Zambia sınırındaki Kansanshi'de başlar

386 Toba Wei Kuzey Çin'i tekrar birleştirir, Kuzey Wei hanedanı olarak hüküm sürer

388 II. Chandragupta Sakalara karşı savaş yürütür

390 Theodosius Selanik'te bir isyan sırasındaki katliamdan sonra **halk karşısında nedamet getirmek** zorunda kalır

391 Theodosius **Hıristiyanlığı imparatorluğun resmi dini** yapar

392 İmparator **II. Valentinian ölür** (d.371).

393 Yamato Japonya'sı Kore'de Silla ve Paekche'yi istila eder

394 Theodosius Eugenius'u mağlup edip öldürerek **tek imparator** olur

395 Theodosius ölür; **imparatorluk iki oğlu arasında bölüşülür**

396 Yarı Vandal general **Stilicho** Batı Roma'nın fiili hükümdarı olur

397 Gildo Roma imparatoru Honorius'a karşı **Kuzey Afrika'da büyük bir isyan başlatır**

399 Yazdegird Pers hükümdarı olur

y.400 Teotihuacán'da yoğun inşa faaliyetleri

400 Gotların Gainas önderliğinde **ayaklanması güç kazanır**, ancak kısa zamanda Hunlar tarafından püskürtülür ve öldürülür

KLASİK TİCARET

AYRI KITALAR ARASINDA GELİŞEN TİCARET

Roma devletinin Akdeniz'de büyümesi, Qin ve Han hanedanları döneminde Çin devletinin birleşmesi ve İran'da Part İmparatorluğunun kurulmasıyla uzun mesafeli ticaretin gelişebilmesi için gerekli istikrar koşulları sağlandı.

Han devletinin MÖ 2. yüzyılda batıya doğru genişlemesi Çin'i An-hsi (İran) ve Li-Chien (Roma) olarak adlandırdıkları yeni devletlerle temasa geçirmişti. Bir Çin elçilik heyeti Part hükümdarı Mithridates'in sarayını MÖ 115 civarında ziyaret etti. Çinli tüccarlar diplomatların ardından bölgeye gelerek Partlar ve Romalıların doymak bilmez bir iştah duydukları ipek kumaşları temin etmeye başladı. Bu ticaretin yapıldığı İpek Yolu Çin'den Orta Asya vasıtasıyla İran'a ve buradan da Roma yönetimindeki Suriye'den Akdeniz limanlarına uzandı.

Gelişen ticaret bu yolun dışında, Doğu Hint adalarından ve Güney Hindistan'dan Afrika ve Güney Arabistan'a; buradan da karayoluyla günümüzde Ürdün'de bulunan Petra'dan Suriye'ye erişen diğer bir yolla da yapıldı. Ticaret yollarının denetimi çok kârlıydı ve yol üzerindeki şehirler tüccarlardan yüklü miktarlarda harçlar alarak, elde etiikleri kazançlarıyla etkileyici kamusal anıtlar inşa etti.

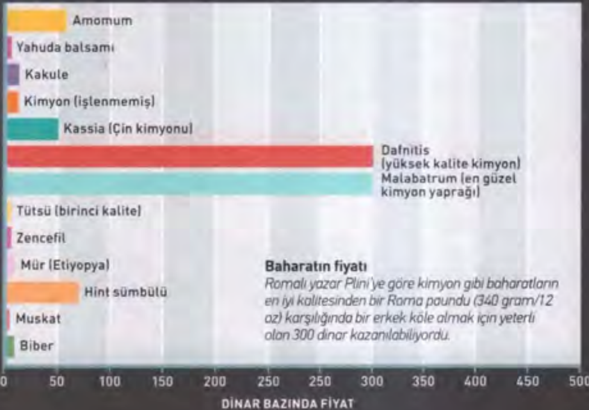
Daha batıda yer alan Akdeniz'de lezzetli şaraplar gibi pahalı ürünler deniz yoluyla taşındı; kara yoluyla ticaret genellikle pahalı ve zahmetliydi. Değeri düşük ürünler daha çok yerel olarak tüketildi.

13.000
KİLOMETRE CHANG'AN'DAN **ROMA'YA** TİCARET YOLUNUN UZUNLUĞU

ROMA TİCARETİ

Roma İmparatorluğunun Avrupa, Batı Asya ve Kuzey Afrika'nın büyük kısmını kapsayarak genişlemesi iç ve dış ticaretin gelişebilmesi için gerekli barış koşullarını sağladı.

Baharatın fiyatı
Romalı yazar Plini'ye göre kimyon gibi baharatların en iyi kalitesinden bir Roma paundu (340 gram/12 oz) karşılığında bir erkek köle almak için yeterli olan 300 dinar kazanılabiliyordu.

Roma ithalatı
Romalılar altın ve fildişi dahil olmak üzere lüks mallar ile gıda gibi daha ucuz malları çok büyük miktarlarda ithal etti.

Roma ihracatı
Romalılar ithalatlarını değerli metaller ve sikkelerle ödediler ve şarap ve cam eşya gibi mallar ihraç ettiler.

ASYA
Sibirya
Xiongnu
Gobi
Altay Dağları
Ural Dağları
Baykal Gölü
Balkhaş Gölü
DZUNGARIA
SINKIANG
Tien Shan
Takla Makan Çölü
Tibet Platosu
Tibetliler
Himalayalar
FERGANA
TRANSOXIANA
SOGDIANA
BAKTRIYA
Hindukuş
Pamirler
İranlılar
Tokarlar
Sarmatyalılar
İSKİTYA
BOSPOROS KRALLIĞI
Kafkaslar
ERMENİSTAN
ANADOLU
SURİYE
KUŞAN İMP.
PARTLAR
Pers Platosu
Pers İmp.
Zagros Dağları
PAHLAVALAR
SAKALAR
Thar Çölü
Hindistan
MAGADHA
MAHA-MEGHAVAHANAS
SATAVAHANALAR
ÇOLA
PANDYA
Bengal Körfezi
Arap Denizi
Arap Yarımadası
Araplar
Basra Körfezi
Kızıldeniz
Aden Körfezi
YEMEN
AKSUM
KUŞ
Etiyopya Yaylaları
Afrika Boynuzu
Kuşitler
HİNT OKYANUSU
Andaman Adaları
Nicobar Adaları
Mon-Khmer halkı
Çamlar
Malaylar
Sumatra
Cava
Borneo
Cava Denizi
Filipinler
Moluka
Kuzey Çin Denizi
Doğu Çin Denizi
Sarı Deniz
Japon Denizi (Doğu Denizi)
KORE
JAPONYA
PASİFİK OKYANUSU
HAN İMP.
Kaifeng, Luoyang, Chang'an, Hangzhou, Ningbo, Hankou, Fuzhou, Quanzhou, Nanhai (Guangzhou), Kunming, Cattigara, Chengdu, Wuwei, Anxi, Dunhuang, Kitai, Turfan, Jiaohe, Kuldja, Aksu, Kashgar, Yarkand, Kholan, Marakanda, Bactra, Merv, Taxila, Begram, Alexandria Areion, Kandahar, Hecatompylos, Ecbatana, Ctesiphon, Babil, Charax, Persepolis, Trabzon, Tyros, Şam, Kudüs, Petra, Gerra, Umman, Myos Hormus, Leucecome, Berenice, Zenobia, Sana, Cana, Aden, Adulis, Aksum, Avalites, Emporion, Aromata, Sokotra, Sarapion, Mathura, Pataliputra, Nalanda, Tamluk, Barbaricon, Barygaza (Broach), Mandagora, Masulipatam, Poduca, Muziris, Colchi, Taprobane, Thaton, Oc Eo, Trang

Dünya ticareti
MS 1. yüzyılda ticaret yolları klasik dünyanın her yerine uzandı. Ulaşım araçları bölgeye gere değişmekteydi. Orta Asya'da Baktriya develeri kullanılırken, atlar, öküzler ve yaklar diğer ülkelerde yaygındı. Deniz ticareti de geniş kapsamlıydı. Hint Okyanusu çevresinde faal bir ticaret ağı mevcuttu.

HAN TİCARETİ

Orta Asya'da MÖ 3. yüzyıl sonlarından itibaren Çin denetiminin sağlanması toplu olarak İpek Yolu adıyla bilinen İran'dan Akdeniz'e bir dizi ticaret yolunun açılmasını sağladı. Ancak bu durum Han imparatorlarının sürekli ve masraflı bir şekilde yeni topraklarını savunmalarını da gerektirdi.

ADET
30.000
25.000
20.000
15.000
10.000
5000
0
50 40 30 20 10 0
YIL (MÖ)

ANAHTAR
Ham ipek (katı)
İpek kumaş (adet)

Satınalma güvenliği
Han, sınırlarında ve ticaret yolları boyunca güvenliği sağlamak için, Hsiung-nu gibi barbar gruplara rüşvet olarak bol miktarlarda ipek vermek zorunda kaldı.

ATLAR
BAHARATLAR
DEĞERLİ TAŞLAR

Han ithalatı
Romalılar gibi Han da baharata değer veriyordu. Ancak baharat dışında "ilahi atlar" adını verdikleri atları bulmak için Orta Asya'daki Fergana bölgesine ticaret heyetleri gönderdiler.

İPEK
LAKE EŞYALAR

Han ihracatı
Çin'de ipek bilgisi en azından MÖ 2600 yılına uzanmaktadır. Ancak ipek kumaşlar Han döneminde lake eşyalarla birlikte başlıca ihracat kalemi haline geldi.

ANAHTAR
Roma İmparatorluğu ve bağlı devletler
Han İmparatorluğu

Ticaret yolları
- Roma
- Sahra aşırı ticaret (gelişmemiş yol)
- Hint Okyanusu
- İpek Yolu
- Çin
- Doğu Afrika
- Kehribar
- Tütsü
- Diğer (gelişmemiş)

Ticareti yapılan mallar
- altın
- gümüş
- kalay
- bağa
- fildişi
- hayvan
- at
- tahıl
- baharat
- kereste
- şarap
- zeytin yağı
- kehribar
- değerli taş
- ipek
- giyecek
- tütsü
- köle

401–423

Taştan yapılma, yaklaşık 200 tane insan başı Tiwanaku'nun, yarısı toprak altındaki mezarını süsledi. Bu başların şehri kuran grubu temsil etmeleri muhtemeldir. Düz tepeli başlıkları yüksek statülerini göstermektedir.

BATI ROMA İMPARATORLUĞU 400'DE NİSPETEN GÜVEN İÇİNDE GÖRÜNMESİNE RAĞMEN, on yıl içinde büyük felâketlere uğradı. 401'de yaşanan ve 405'te tekrarlanan Got istilaları Kuzey İtalya'yı harabeye çevirdi. Daha sonra 406'nın son gününde **Alan** ve **Sueve** adlı diğer iki barbar grubunun katıldıkları **Vandal güruhları** Mainz yakınlarında donmuş Ren Nehrini geçti ve Treveri'yi (günümüzde Trier, Almanya) ve Remi'yi (günümüzde Reims, Fransa) yağma etti ve Pirenelere erişene kadar güneybatıya doğru ilerledi.

Bu esnada, **Britanya orduları** 406'dan itibaren bir dizi **gaspçıyı** imparatorluğa yükseltmişti. Bunlardan sonuncusu olan III. Konstantin (♛ 407-11) Britanya'da kalan Roma ordularının çoğunluğunu beraberine alarak 407 ilkbaharında Roma İmparatorluğunun başında bulunan Honorius'tan tahtı almak hedefiyle **Galya'ya geçti**. Konstantin'in yenilmesine ve 412'de Arles'da ele geçirilmesine rağmen Britanya'daki yerli liderler muhtemelen **Konstantin'in lejyonu tarafından yüzüstü** bırakıldıkları için kızarak 410'da **Britanya**'daki son **Roma** **memurlarını kovmuşlardı**. Britanya artık Roma İmparatorluğundan bağımsızdı.

Vizigotlar Roma'ya at sürüyor
Alaric'in 410'da Roma'yı yağmalaması şehrin MÖ 390'da Galliler tarafından alınmasından sonra ilk defa meydana geldiği için özellikle şok edici oldu.

Vizigotların önderi Alaric (♛ y. 395-410) 408'de **İtalya'yı** bir kez daha **istila etti**. Romalı komutan Stilicho'nun şehri terk etmesi karşılığında Alaric'e **büyük bir rüşvet verilmesi konusunda senatoyu ikna ettiği**, ancak bir hükümet darbesi neticesinde devrildiği ve öldürüldüğü anlaşılmaktadır. Alaric 409'da Roma valisi Attalus'u girişimi ele geçirmek gayretiyle imparator ilan ettirdi. Bununla beraber tüm müzakereler sonuçsuz kaldı. Sonuçta **Vizigotlar** 24 Ağustos 410'da **Roma'ya girdi** ve **üç gün boyunca** Roma'yı **yağmaladılar**. Olay tüm Roma dünyasını sarstı, fakat Alaric aynı yıl öldüğünden İtalya'da hâkimiyet kuramadı.

Güney Amerika'da Titicaca gölünün (bugünkü Peru ile Bolivya arasındaki sınırda) 25 kilometre güneyindeki **Tiwanaku şehri** 5. yüzyılda 8 kilometre kareyi kaplayarak (3 mil kare) **en büyük boyutlarına ulaştı**. Merkezi bölgesi bir dizi **tören binaları ve tapınaklar** içerdi. Bunlar insan başlarıyla ve doğa üstü yaratıklarla süslü yarısı toprak altındaki tapınak ile muazzam ve çok güzel süslenmiş **Güneş Geçidi** gibi yapılardı. Bu yapılar Peru ve Bolivya'nın **Altiplano** (düz yüksek plato) bölgesine **hâkim olan** ve etkisi Kuzey Bolivya'ya kadar uzanan Kolomb öncesi büyük bir kültür tarafından dikildi.

Fidye talepleri
Alaric 410 yılında Roma'dan ayrılmak karşılığında ilk başta çok büyük bir fidye istedi. Taleplerini yumuşattığında dahi senato kabule yanaşmadı ve neticede şehir yağmalandı.

424–433

“VANDALLAR LİBYA'YI ROMALILARDAN BU YOLLA ÇEKİP ALARAK KENDİLERİNİN YAPTILAR...”

Procopius, Bizanslı bilgin, *History of the War*, III'dan, iv 1, y. 500–560

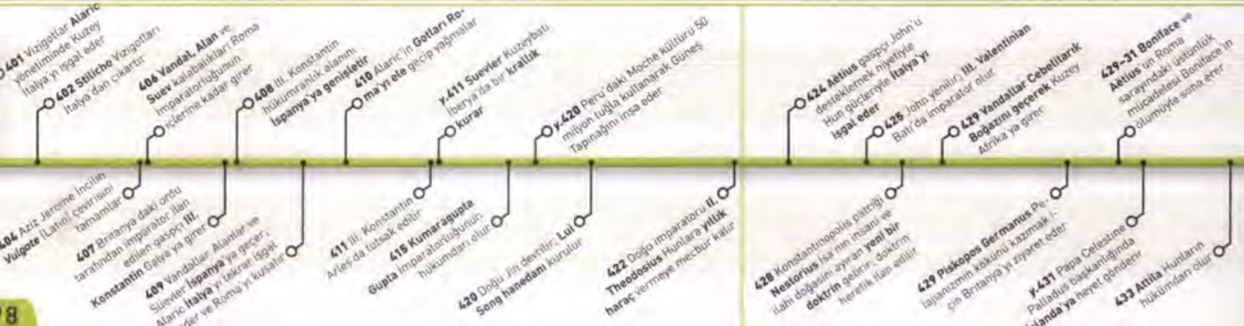
REN'İ 401 YILINDA GEÇEN BARBARLAR önce bir dizi şehri yağmalamış, ardından güneybatıya, Aquitania'ya hareket etmiş ve Pireneleri aşarak İspanya'da geniş **Roma topraklarını işgal etmişlerdi**. Roma ordu komutanlarından Constantius 416-18'de **Wallia yönetimindeki Vizigotları** (♛ 415-18) İspanya'yı işgal etmeye ikna etti. Wallia İspanya'da Alanları ve Siling Vandallarını ezici bir yenilgiye uğrattı. Walia bununla beraber bir kısım barbarın Güney İspanya'da yerleşmelerine izin verdi ve Asing Vandallarını ve Sueveleri Kuzeybatı İspanya'da bıraktı. Wallia bunun karşılığında Güneybatı İspanya'nın büyük kısmının resmi olarak sahipliğiyle ödüllendirildi.

Akdeniz'in diğer tarafında Kuzey Afrika'nın Romalı valisi **Boniface** 429'da uzun zamandır hasmı olan **Aëtius'a** karşı ayaklandı ve Siling Vandallarını yardımına çağırdı. **Vandal kralı Gaiseric** (♛ 428-77) Cebelitarık Boğazından –söylendiği kadarıyla– 80.000 kişilik halkıyla geçti ve Boniface'a yardım etmek yerine hızla Kuzey Afrika'nın büyük bölümünü işgal etti. Romalılar Gaiseric'in **Mauretania'yı** (günümüzde Cezayir ve Fas) **işgalini tanıyarak** 435'te bir antlaşma yaptı. Gaiseric bu anlaşmayı bozdu ve 439'da savaşçıları bölgedeki Roma başkenti **Kartaca'yı işgal ederek bağımsız bir Vandal Krallığı** kurdu.

Barbar istilaları
Barbar grupları 5. yüzyılın ilk yarısında git gide daha fazla toprak alarak Batı Roma imparatorlarını neredeyse bütün gücünden mahrum bıraktı.

ANAHTAR
- Roma İmparatorluğu
- Sasani İmparatorluğu
- Hunlar
- Gotlar
- Alanlar
- Vandallar, Alanlar, Süevler
- Burgonlar
- Franklar
- Jütler, Angllar, Saksonl
- İrlandalılar
- Piktler

Yunçang Mağaralarında, yapımı Kuzey Wei hükümdarlığı zamanında y. 450'de başlatılan renkli bir Budist duvar resmi

ÇİN'DE DOĞU JİN HANEDANI
420'de Gongi'nin tahttan feragat etmesiyle sona erdi. Yerine geçen ve eskiden balıkçılık yapmış olan Song Wudi (♛ 420-22) generalliğe yükselmiş ve **Liu Song hanedanını kurmuştu.** Güney krallığının kuzey sınırlarını barbar kabilelerine karşı güçlendirdi, ancak oğlu Wendi'nin (♛ 424-53) hükümdarlığında kuzeyliler önce Luoyang'ı 424'te ele geçirdi, 25 yıl sonra da Liu Song başkenti **Nanking'i kuşattı.** Song Wudi merkezi bürokrasiyi güçlendirmesine karşın, **Budist ve Taoist manastırlarının** artan gücü ve zenginliği devletin ekonomik temelini zayıflattı. Wendi'nin yerine gelenler zayıftı ve 479 yılında Liu Song kısa süren **Qi hanedanı** (479-502) tarafından devrildi.

Bu esnada, Kuzey Çin'de On Altı Krallık Kuzey Wei hanedanını (386-534) kuran Toba Wei (bir Türk göçebe grubu) yönetimi altında birleşmişti. Kuzey Wei 6. yüzyıl başlarında Wei göçebelerinin Çin elbiseleri ve dilini kabule zorlanmaları karşısında başlayan isyanın ardından 6. yüzyılda ikiye bölünene kadar Kuzey Çin'i yönetti.

Avrupa'da Batı Roma İmparatorluğu barbarların giderek daha çok toprağını ele geçirmesi karşısında toprak yitirmeye devam etti. 420'lerde **Teodorik'in (♛ 418-51) hükümdarlığı altındaki Vizigotlar** 430'da güneybatıya doğru itilmeden önce Galya'nın Akdeniz sahillerinin bazı bölümlerini ele geçirdi. Bu tarihlerde yeni bir barbar grubu olan Hunlar da imparatorluğa karşı bir tehdit oluşturmaya başladı. Orta Asya'dan gelen ve Gotların arka bölgelerinde yarattığı baskı 378'de Balkanlar'daki krize yol açan bu göçebe grup o tarihten itibaren daha batıya kaymıştı. Romalı General Aëtius, Honorius'un 423'te ölümünden sonra Roma'da yetiştirilen bir gaspçı olan John'un davasını desteklemek üzere bir Hun kuvvetini **hizmetine aldı.** Aëtius güç zeminini ve patrician olarak (geç Roma İmparatorluğunda en kıdemli makam) atanmasını emniyete almak için Hunları 420'lere kadar kullanmaya devam etti. **435**'te Aşağı Ren bölgesini yağmalayan **Burgonların saldırılarına karşı** yardım etmeleri için Hunları çağırabildi. Burgonlar kesin olarak yenilgiye uğratıldı ve daha sonra İtalya'nın kuzeybatı bölgesinden çıkmaları mümkün olmadı.

Kuzey Wei atı
Kuzey Wei sanatı bu güzel seramik at figüründe olduğu gibi çok zaman göçebe kökenlerini çağrıştırdı.

“ DÜNYA TÜKENİYOR... GÜCÜNÜ KAYBEDEREK DÜNYA **SON NEFESİNİ VERİYOR.** ”

Hippolu Aziz Augustinus, teolog ve felsefeci, *Sermons*'tan *81, 8*

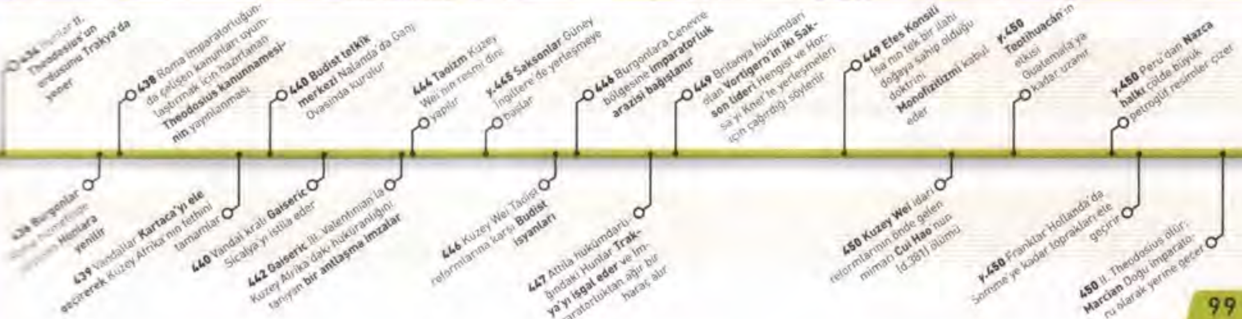
Ancak Batı **Roma İmparatorluğunun idaresindeki bölge sürekli olarak küçüldüğünden** bunlar geçici başarılardı. 429-39 yıllarında neredeyse tüm Kuzey Afrika'nın Vandallara (ve 440'da Sicilya'nın), Kuzey Galya'nın 450'de Franklara, 418'den sonra Güneybatı Galya'nın ve birkaç yalıtılmış mevzi dışında tüm İspanya'nın 430'larda Vizigotlara kaybı, İtalya'da elde kalan müstahkem mevkilerin ve Güneydoğu Galya'nın kaybedilen vilayetleri tekrar ele geçirmek için **yeterli vergi geliri sağlayamaması** sonucuna yol açtı. III. Valentinian'ın (♛ 425-55) Batı Roma İmparatorluğunda uzun hükümdarlığı tahta çocuk yaşta gelmiş olması ve Batı Roma İmparatorluğunun son güçlü generali **Aëtius'u öldürtene** kadar otoritesini hiçbir zaman kabul ettirememiş olması nedeniyle **istikrar sağlamadı.**

Eski Roma topraklarında yerleşen Barbarlar, Kuzey Galya'da Franklar ve Güneybatı Galya ve İspanya'da Vizigotlar başta olmak üzere **kendi krallıklarını kurmaya başladılar. Britanya'nın** durumu, bu vilayet barbar istilalarına boyun eğmek yerine Roma'ya karşı isyan ettiği için **çok daha farklıydı.** Geçen dönemlerde Roma ordusunun denetimini bu eyalette tekrar kabul ettirmesi beklenirdiyse de imparatorluğun kendi komutanları yönetiminde savaşan barbar birliklerine giderek daha fazla ihtiyaç duyması nedeniyle bu eyaleti geri alacak bir ordu fiilen mevcut değildi. Britonlar kendi başlarına bırakıldılar. Bazı Roma kurumlarının bir süreliğine devam etmiş olduğu görülmektedir: Piskopos Germanus 429'da adayı ziyaret ettiğinde Roma unvanları taşıyan bazı kişilerle karşılaştı. Ancak –Britanya savunmalarının zayıflığı ve karşılarına çıkacak merkezi bir gücün olmaması nedeniyle bölgeye çekilen– **barbar akıncıları artan sayılarda geldi.** Britanya'nın önde gelen kişileri 446 yılı civarında Aëtius'a çaresizlik içinde bir mektup yazarak yardım talebinde bulundu. "Britonların bu sızlanmalarına" hiçbir cevap verilmedi ve birkaç yıl içinde **Anglus, Sakson ve Jut akıncıları** eski Roma eyaletini işgal etmeye başladı.

FLAVIUS AËTIUS
(y.395–454)

Moesia'da (günümüzde Bulgaristan'da) soylu olarak doğan Aëtius 408'den itibaren Hunların kraliyet sarayında bir süre kaldı. Bu temaslarını 420'li yıllarda etki sahibi olmak ve önem kazanmak için kullandı. Patrician Felix (430'da) ve Boniface'in (433'de) ölümleriyle rakipsiz bir hakimiyet sahibi oldu. İmparatorluğun durumunu düzeltti ve 451'de Hun hükümdarı Atilla'ya karşı bir zafer kazandı. 454'de III. Valentinian tarafından öldürtüldü.

451–465

Bu tarihsiz tabloda Hun hükümdarı Attila ordusuyla birlikte resmedilmiştir. Attila'nın Roma'yı yağmalamaktan ancak Papa I. Leo'nun yakarışıyla vazgeçtiği söylenmektedir.

> **“** [HUNLAR] **KİLİSELERİ ESİR ALDI, KEŞİŞLERİ** VE **BAKİRELERİ KATLETTİ. ”**

Hypatius'un öğrencisi Callinius, *Life of Saint Hypatius*'tan, y. 450

JAPONYA'DA 5. YÜZYIL HIZLI BİR KALKINMAYA ve **Yamato devletinin** genişlemesine tanıklık etti. Kapsamlı sulama sistemleri ortaya çıkmaya başladı ve hükümdarlar 486 metre uzunluğundaki Nintoku höyüğü gibi giderek daha geniş höyük mezarlar yaptırdı. **Ojin** Kawachi-Izumi bölgesindeki krali-yet merkezinden Japonya'nın başlıca adaları üzerinde etkili bir denetim uygulayan yeni bir krallar silsilesi başlattı. Yamato denizaşırı temaslarını daha da genişletti. 421 ve 478 yılları arasında on farklı diplomatik görevle Çin'i ziyaret etti ve Kore devletleri Paekche, Silla ve Koguryo arasındaki iç savaşa müdahalesini artırdı.

Sasani Pers İmparatorluğu 5. yüzyıl sonlarına doğru göçebe grupların artan baskısı altında kaldı. **Ak Hunlar** bu yüzyıl başlarında Baktriya'ya geçerek Sasanilere karşı özel bir tehdit oluşturdu. Ancak **Peroz'un** (457-84) **hükümdarlığı** sırasında başlayan bir kıtlık tekrar batıya yönelmelerine yol açtı. Peroz 469'da Ak Hunlar karşısında ağır bir mağlubiyete uğradı. Tutsak alındı ve ancak oğlunu esir bırakmak suretiyle kurtulabildi. Ak Hunlardan yeni bir savaşla intikam almak isteyen Peroz 484'te tekrar yenilgiye uğradı ve öldürüldü.

Roma İmparatoru III. Valentinian'ın kız kardeşi Honoria'yla 450'de evlenmek isteyen, ancak isteği reddedilen **Hun hükümdarı Attila** (bkz. 401-450) Galya'ya yürüdü. **Châlons** yakınlarında Aëtius komutasındaki Roma ordusu ve Theodorik komutasındaki Gotlar tarafından mağlup edildi. Attila yılmayarak 452'de İtalya'yı istila etti, ancak Roma'yı almadan döndü. 453'teki evlilik ziyafetinden sonra **ölen Attila**'nın oğulları Hun İmparatorluğunu parçalayan bir iç savaşa başladı.

Romalı General Aëtius'un 454'teki ölümünün ardından **Batı Roma İmparatorluğundaki gerçek iktidar** İtalya'daki Roma ordusunun komutanı **Ricimer** gibi bir dizi etkili barbar önderinin eline geçti. Ricimer 457'de **Majorian**'ı imparatorluk tahtına geçirdi. Majorian çok bağımsız davranmaya başladığında Ricimer daha sonra zehirlediği **Libius Severus**'u (♛ 461-65) yerine geçirdi. Etkin bir önderlikten mahrum kalan Roma İmparatorluğu, Galya topraklarının büyük kısmını **Vizigot** ve **Franklara** kaybetti.

Seramik ayı figürü
Seramik haniwa figürleri en eski zamanlardan itibaren zengin Japon mezarlarının bir özelliği olmuştur. Yamato hükümdarlarının geniş mezar höyükleri bu figürlerden çok büyük miktarlarda bulundurmaktadır.

Papa I. Leo
Bu elyazması kitaptaki resim bir İtalyan aristokratı olan Papa I. Leo'yu Hun hükümdarı Atilla'yı Roma'ya saldırmaması için iknaya çalışırken tasvir etmektedir.

466–500

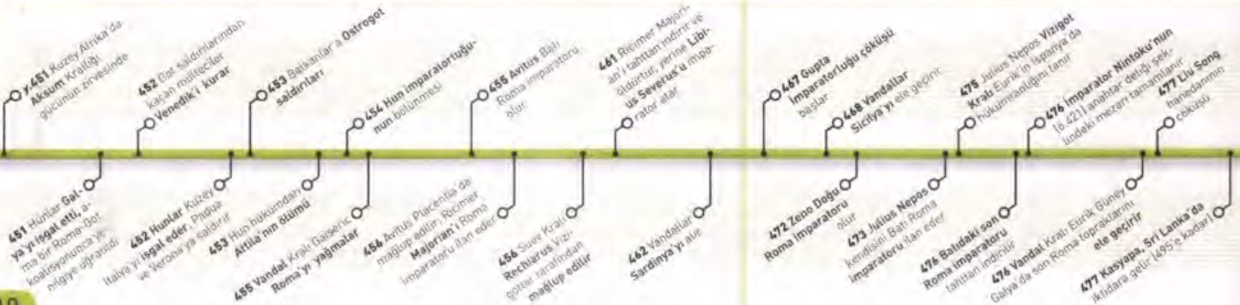

I. Clovis'in vaftizi; Clovis'in vaftizi onu Doğu Roma İmparatorluğu için Ariusçu komşularına göre daha uygun bir diplomasi ortağı haline getirdi.

BATI ROMA İMPARATORU AVITUS tarafından teşvik edilen **Vizigotlar** 456'da İber Yarımadasını işgal etmişti. Vizigot Kralı **II. Theodorik** (♛ 453-66) Roma eyaleti Tarraconensis'i tehdit eden Sueve hükümdarı **Rechiarius**'u yenmiş ve Suevelerin arta kalanları geri çekilmişti. Theodorik İspanya'yı kendi yönetiminde tuttu, ancak Romalılara doğu kıyılarının bazı bölümlerini bıraktı. Halefi **Euric** (♛ 466-84) bu siyaseti değiştirerek kalan Roma topraklarını 470 sonlarında istila etti. **II. Alaric**'in (♛ 484-507) zamanında Vizigot Krallığı İspanya'nın neredeyse tümünü, ayrıca Akitanya ve Güney Galya'nın Provence bölgesini kapsadı. İspanya'daki durum Roma İmparatorluğunun diğer yerlerinde de tekrarlandı ve imparatorluğun denetimi altındaki alan küçülerek, İtalya'dan ibaret kaldı. **Anthemius** (♛ 467-472) kaybedilen bazı yerleri almaya çalıştıysa da Vandalların kontrol ettiği Kuzey Afrika'ya 468 yılındaki bir sefer felâketle sonuçlandı. Galya'da Euric güneyde Roma hâkimiyeti altında bulunan toprakların neredeyse tümünü 475'de ele geçirdi. Anthemius 472'de Burgonyalı **Gundobad** tarafından devrildi. Gundobad, **Olybrius** (♛ 472) ve **Glycerus**'u (♛ 473-74) birbiri ardına tahta geçirdi. Ancak imparatorluğun zayıflığından ümitsizliğe kapılarak Burgonya'ya döndü. İmparatorluğun sönen son ateşi **Julius Nepos** ve Roma ordusunun komutanı Orestes'in oğlu **Romulus Augustulus** arasında 475-76 yıllarında çekişme konusu oldu. Ordudaki Germen barbarlarının

Avrupa'da 500 yılı civarında barbar krallıkları
Eski Batı Roma İmparatorluğu topraklarının büyük kısmı 500 yılına gelindiğinde çeşitli ardıl barbar devletleri arasında bölünmüştü; Kuzey Afrika'da Vandallar, İspanya ve Güney Galya'da Vizigotlar ve İtalya'da Ostrogotlar bunlar arasındaydı.

Çıkarlarının ihmal edildiğini duygusuna kapılan **Orestes**'in yardımcısı **Odoacer** isyan etti ve Romulus'u Eylül 476'da tahttan indirdi. Ancak İmparatorluğu Doğu İmparatoru **Zeno**'nun (♛ 474-91) adına yönettiğini iddia ederek yeni bir imparator atamadı. Bu olay 500 yıldan sonra Batı Roma İmparatorluğunun sonunu getirdi.

Ancak Roma İmparatorluğu doğuda varlığını sürdürdü. **II. Theodosius**'un (408-50) uzun hükümdarlığı konumunu güçlendirmişti ve 400'den sonra Doğu İmparatorluğu Hunlar, Gotlar, Vandallar, Alamanlar, Burgonlar ve Franklardan kaynaklanan batıdaki gibi tehditlerle karşılaşmadı. **Marcian** (♛ 450-57) Doğu İmparatorluğunun mali durumunu güçlendirmiş, ölümünde hazinede fazladan 100.000 altın bırakmıştı. **I. Leo** (♛ 457-74) Balkanlar'da Gotlar'dan arta kalan grupların tehditlerini ortadan kaldırdı ve hatta Kuzey Afrika'yı almak için 468'de bir girişimde bulundu. **Zeno** (474-91) Odoacer tarafından yönetilen İtalya'nın yeni Germen hükümdarlarının meydan okumalarıyla karşı karşıya kaldı. Bu tehditleri Ostrogotların kralı **Theodorik**'i Odoacer'i devirmek için kullanarak çözmeye karar verdi. Doğu Roma İmparatorluğu **Anastasius**'un (♛ 492-518) hükümdarlığında 500 yılı ardında bıraktığında Batı Roma'yı 25 yıl kadar önce ortadan kaldırmış olan içten çökme tehlikesiyle karşı karşıya değildi.

Batı Roma İmparatorluğunun yerini bir dizi **Germen devletleri aldı**. Odoacer İtalya kralı olarak hüküm sürdü. Ancak hükümdarlığının meşruiyeti her zaman sorguya açıktı. Theodorik'in Ostrogotlarının İtalya'yı 489'daki istilası sırasında Odoacer'in dört yıl süreyle eski imparatorluk başkenti Ravenna'ya kapanarak saklanması ara bir döneme yol açtı. Odoacer'in 493'te öldürülmesinden sonra Theodorik Roma idari uygulamalarını devam ettiren bir rejim kurarak eski Roma aristokrasisinin sadakatini kazandı. Doğu imparatoru **I. Anastasius** 497'de Theodorik'in İtalya'yı yönetme hakkını tanıyarak hükümdarlığının yasal temelini sağlamlaştırdı ve Galya'ya genişlemesini sağlayacak güvenli bir zemin sağladı.

Kuzeybatı Galya'da 4. yüzyıl sonlarında bir tehdit olarak beliren Franklar 460'lı yıllarda **Childerik** yönetiminde bir krallık kuruyorlardı. Yerine geçen **Clovis** (♛ 480-511) Soissons civarında Roma'ya bağlı bir ülkenin hükümdarı **Syagrius**'u yenerek ve Alamanlardan 490'larda Ren boylarında ilave topraklar ele geçirerek krallığını genişletti. **Vouillé Muharebesinde** 507 yılında yendiği Vizigotları Güneybatı Galya'nın büyük bölümünden çıkarttı. **Clovis** 490'lı yılların sonunda veya 500'lü yılların başında Katolik **Hıristiyanlığa geçti** böylelikle çoğunluğu Ariusçu olan diğer barbar hükümdarlardan kendisini ayırdı.

Britanya'da Romalı memurların kovulmasını bir dizi küçük krallıkların iktidar mücadelesi verdikleri bir dönem izledi. Bu krallıklar sahilleri talan eden istilacıların akıncılarına açıktı ve 5. yüzyıl sonlarında Germen barbar grupları (**Angluslar**, **Saksonlar** ve **Jütiler**) **Britanya**'ya yerleşti. Saksonlar ise Britanya kralı Vortigen'in davetiyle 449 yılında adaya geldi ve yedi yıl sonra bir isyan başlatarak Kent'te ayrı bir krallık kurdu. **Aelle** 477 civarında **Sussex**'te ve **Cerdic** 495'te **Wessex**'te (günümüzde Hampshire civarı) bir krallık kurdu. Britanya Krallığının Mons Badonicus'da 500 yılı civarında kazandığı zafer Sakson yükselişini bir süre dizginledi, ancak bu dönem uzun süreli olmadı.

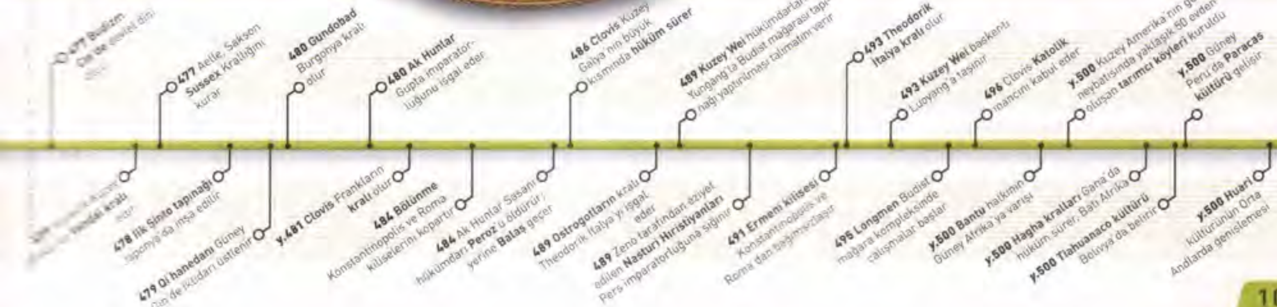

BÜYÜK THEODORIK
(454–526)

Ostrogot kralı olan Thiudmir'in oğlu olan Theodorik babasının iyi davranmasının teminatı olarak 11 yıl Roma tutsaklığında yaşadı. Ostrogot kralı olmak üzere 471 yılında ülkesine döndü ve izleyen 17 yıl boyunca zaman zaman Romalılara ittifak içine girdi veya Balkanlar'daki Roma topraklarına saldırdı. Theodorik 493 yılında İtalya'nın ilk Ostrogot kralı oldu. Hükümdarlığında genellikle Roma taraftarı bir siyaset izledi ve öldüğünde Roma tarzı bir mozoleye gömüldü.

Sakson broşu
Anglo-Sakson sanatı 5. yüzyılda bu broşta görüldüğü gibi cesur geometrik desenlere değer verdi.

501–526

6. yüzyıldan kalma bu fildişi paneller İmparator Anastasius'u göstermektedir. Anastasius hazinede büyük miktarda para biriktirdi ve yerine gelenler bu kaynakları Doğu Roma İmparatorluğunun genişletilmesi için harcadı.

DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU, (genellikle bu tarihlerden itibaren **Bizans** adı verilmektedir) Anastasius'un (♛ 491-518) hükümdarlığı sırasında **Bulgarlar** dahil yeni grupların Tuna'yı geçerek 493 ve 502 yılları arasında güneye doğru baskıda bulunmaları nedeniyle güçlüklerle karşılaştı. **Daha ciddi sorunlar** ise **Perslerin** Kafkaslar'daki stratejik geçitleri barbarlara karşı savunmak için her yıl haraç istedikleri **doğu sınırlarında** yaşandı. **Pers hükümdarı Kavadh** 502'de bu nedenle bir savaş başlattı; Bizanslıların tepkisinin yavaşlığı, Perslerin Amida ile Ermenistan'daki bazı şehirleri ele geçirmesine imkân tanıdı. Bizans güçleri 505'te Amida'yı geri aldı ve doğudaki bir Ak Hun istilasıyla uğraşmak zorunda kalan Kavadh 527 yılına kadar süren bir ateşkese razı oldu.

Anastasius 491 yılında **imparator olduğunda** neredeyse 60 yaşındaydı ve tahttaki yerini selefi **Zeno**'nun dul eşi Ariadne ile 492'de evlenmesi güçlendirdi. Bunun hemen ardından Zeno'nun kardeşi **Longinus** isyan etti ve memleketi **İsauria**'da (Küçük Asya'nın batısı) Longinus'a boyun eğdirmek Anastasius'un altı yılını aldı. Anastasius tüccar ve zanaatkarlardan alınan **chrysargyron vergisini** kaldırarak halkın sevgisini kazandı. Refah düzeyi artmaya devam etti ve hükümdarlığının sonunda hazinesi 320.000 libre altın fazlalık verdi. Anastasius, ayrıca 5. yüzyılda ardı ardına değer kayıplarına uğramış olan para birimine istikrar kazandırmak için 498 ve 512'de parasal reformlar

Frank fibula broşu
Elbiseleri tutturmaya yarayan fibula broşları pratik oldukları kadar kullanışlıydı da. Bu broş kuş başlarıyla süslenmiştir.

uyguladı. Din alanında ise Anastasius'un hükümdarlığı İsa'nın tek bir kutsal doğası olduğuna inanan, insan ve kutsal tabiatı şahsında birleştirmediğini savunan **Monofizit Hıristiyanlığa** bağlılığı nedeniyle daha az sakin geçti. Başlangıçta Anastasius Zeno'nun **Henotikon** yasasını destekledi. Bu "Birlik Yasası" Ortodoks inanç (452'de Khalkedon (Kadıköy) Konsilinde kurulmuştur) ile Monofizitler arasında bir uzlaşma sağlamaya çalışmıştı. Ancak tutumunun daha sonra Monofizitlere eğilim göstermesi 512'de ciddi bir ayaklanmaya ve Trakya'da Vitalian adlı bir ordu subayının 513'te isyanına yol açtı. Anastasius belirli bir veliaht bırakmadan öldü ve ölümünde saray muhafızlarının başı **İustinos** (♛ 518-27) tahtı ele geçirdi. Mütevazı bir kökenden gelen **İustinos**, büyük ölçüde kuzeni **İustinianos**'un desteğine dayandı. **Khalkedon Hıristiyanlığına** eski yerini verdi ve İtalya **Ostrogotları** ve Kuzey Afrika **Vandalları**'yla iyi ilişkiler kurdu. Ülke dışında ise hükümdarlık süresi Perslere karşı 527 yılı başlarındaki bir seferi dışında genellikle sakin geçti.

Galya'da **Frank Kralı Clovis**, Soissons yakınındaki Roma'ya bağlı bir ülkenin hükümdarı Syagrius'u 486'da yendi ve Alamanlar ve Thuringiyalılara karşı 491 yılındaki başarıları bunu izledi. Güneybatı Galya'daki **Vizigot Krallığı** daha sonraki hedefi oldu ve bu krallık da Vouillé'deki büyük bir Frank zaferinden sonra yıkıldı. Clovis'in Burgonya Kralı Chilperic'in kızı Clotild ile evliliği 490'larda **Katolik Hıristiyanlığı** kabul etmesine yol açtı ve y. 508'de konsül unvanı aldığı Bizans İmparatoru Anastius'la samimi ilişkiler kurdu. Hükümdarlığının sonuna doğru Clovis daha önce bağımsız olan başta Ripuria Frankları olmak üzere bir dizi Frank topraklarını ülkesine kattı. 511'de ölümünden sonra Clovis'in krallığı Theuderik, Childebert, Chlodomir ve Chlothar adındaki dört oğlu tarafından bölüşüldü. Bu bölüşme geleneği Clovis'in **Merovenj hanedanı** olarak tanınan ardıllarını zayıflatacaktı. Merovenjler Francia'yı (Fransa) 8. yüzyıla kadar yönetti.

527–540

İtalya Ravenna'daki San Vitale kilisesindeki bu 6. yüzyıl mozaiği İmparator İustinianos'u maiyetindeki görevliler, muhafızlar ve din adamlarıyla birlikte resmetmektedir.

BİZANS İMPARATORU İUSTİNİANOS (♛ 527-65) (Jüstinyen) hükümdarlığına önemli reformlarla başladı. Devraldığı karışık devlet idaresini düzenlemek üzere 528'de yeni bir kanunname hazırlattı. **Codex İustinianus** adını taşıyan kanunname 529'da (534'te değişikliklere uğradı) yürürlüğe girdi. Hevesli bir inşaatçı olan İustinianos 534'te heybetli **Ayasofya** Kilisesinin yapımını emretti. Hükümdarlığı sırasında karşılaştığı en büyük zorluk, Maviler ve Yeşiller adı verilen savaş arabası takımları arasında çıkan ayaklanmanın 532'de **Nika İsyanı**na dönüşmesiydi. İsyan, İustinianos'un Konstantinopolis'ten kaçmasına yol açtı ve bastırılması 30.000 kişinin hayatına mal oldu.

Tahtını sağlama alan İustinianos dikkatini ülke dışına çevirdi. 533'te **Belisarius** komutasındaki bir orduyu, Bizans'ın müttefiki kral Hilderik'i **Gelimer**'in devirdiği Vandalların yönetimindeki Kuzey Afrika'ya gönderdi. Belisarius 13 Eylülde Gelimer'in ordusunu Kartaca'nın dışındaki **Ad Decimum**'da yenip Vandal direnişi kırıldı. Kartaca işgal edildi ve Gelimer tutsak olarak Konstantinopolis'e gönderildi.

Vandal Krallığının hızla ele geçirilmesi İustinianos'u İtalya'ya müdahale için yüreklendirdi. Arkadaşı Ostrogot kraliçesi **Amalasuintha**'nın Nisan 535'te öldürülmesi bunun için bir bahane yarattı. Belisarius 7000 kişilik bir kuvvetle Sicilya'da karaya çıkarak İtalya'ya 535'te darbe indirmeye hazırlandı. Sicilya 535'te sağlama alındı ve Belisarius 536 başlarında Güney İtalya'ya ilerledi. Üç haftalık kuşatmadan sonra Napoli'yi ele geçirdi ve Ostrogot Kralı **Vitigis**'i kuzeye çekilmeye zorladı. **Bizans ordusu** 9 Aralık 536'da imparatorluğun kaybedilmiş topraklarına geri dönüşünü sembolik bir şekilde ifade ederek **Roma'yı işgal etti**. Roma kısa sürede Gotlar tarafından kuşatıldı. Belisarius Ostrogot başkenti **Ravenna**'yı 540'ta aldı. Ancak impa-

THEODORA (y.500–548)

İustinianos'un 525'te evlendiği Theodora bir zamanlar fahişelik yapmış ve Libya Pentapolis valisi Hecebolus'un metresi olmuştu. İustinianos kendisini evlat edinen annesi İmparatoriçe Lucipina'nın ölümünden sonra 524'te yasaları değiştirerek Theodora'yla evlenmesinin yolunu açtı. Nika isyanında İustinianos'un kararlılığını güçlendiren, Monofizit Hıristiyanları ezildikleri dönemlerde koruyan Theodora güçlü bir imparatoriçe oldu.

İustinianos'un yeniden ele geçirdiği topraklar *Vandal İtalya 533'te İustinianos'un ordularına teslim oldu. İtalya, 20 yıl süren savaşta harabeye dönmüştü. İspanya'nın yeniden alınmasına yönelik girişimlerse bazı kıyı bölgelerin ele geçirilmesi dışında boşa çıktı.*

ANAHTAR
- Bizans İmp., 527
- İustinianos'un fetihleri
- Bizans seferleri
- Muharebe

ratoı olmak istediği dedikoduları üzerine başkente çağrıldı ve bu durum Ostrogotlara direniş için cesaret kazandırdı.

Halkçı-dini bir hareket olan Mazdakitlerin ciddi sosyal gerilimlere yol açtığı bir dönemde tahta çıkan **I. Hüsrev** (♛ 531-79) **Pers İmparatorluğu**nu yeni bir ilerleme dönemine soktu. Hüsrev **vergi sistemini yeniledi**, yoksul aristokratları ve maiyetindekileri maaşla teşvik ederek **yeni bir ordu** kurdu. 540'da **Antakya'yı ele geçiren** Hüsrev, şehri geri almak için İustinianos'u 5000 libre altın ödemeye mecbur etti. 544'te yeniden saldırıya geçti, ancak Edessa kuşatması başarısız olunca ateşkes yaptı. Başka bir Bizans-Pers savaşı da (546-51) **50 yıllık barış** antlaşmasıyla sonuçlandı.

> “**BU İKİSİ** BANA VE BİRÇOK BAŞKA KİŞİYE **İNSAN DEĞİL GERÇEK CANAVARLAR, VAMPİRLER** OLARAK **GÖRÜNDÜ...**”

Procopius, Bizanslı bilgin, İmparator İustinianos ve İmparatoriçe Theodora üzerine, *Secret History*'den, y. 550.

> “**VEBA TÜM DÜNYAYI** KAPLADI... **TÜM ROMA İMPARATORLUĞUNDA KİMSE** BUNDAN **KAÇAMADI...**”

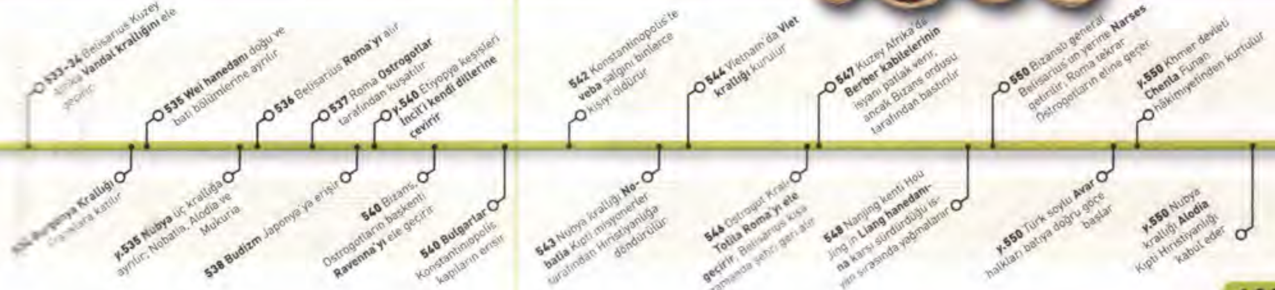
Procopius, Bizanslı bilgin, *Secret History*, y. 550

İUSTİNİANOS HÜKÜMDARLIĞININ SON döneminde ilk yarısındaki başarıları gösteremedi. Ciddi bir **veba** salgını –muhtemelen hıyarcıklı veba– Mısır'da 540'ta başladı ve imparatorluğu son derece ihtiyaç duyduğu insan gücünden mahrum bırakarak geniş çaplı ölümlere yol açtı. **Azalan vergi gelirleri** yönetimi zayıflattı ve 544'te enflasyonu düşürmeyi amaçlayan kanunların çıkarılmasına yol açan **fiyat yükselmeleri** yaşandı. Veba salgınları 6. ve 7. yüzyıllarda tekrarlandı ve Bizans İmparatorluğunun yaşam damarlarını kuruttu.

İtalya'da **Ostrogotlar Belisarius**'un ayrılmasından sonra hızlı ilerlemeler kaydetti. Yeni kralları **Totila** Po Nehrinin kuzeyindeki alanı ele geçirdi ve 542'de Orta İtalya'nın büyük bölümünü denetimine aldı. Belisarius 544'te durumu kurtarmak için geri çağrıldı, fakat İustinianos'un yeterli kaynak tahsis etmemesi nedeniyle **Roma** 546'da **düştü**. İustinianos, **Artabanes** ve **Narses** komutasındaki Gotları yok etmek için iki muazzam ordu gönderdi. Artabanes Ravenna'ya aziran 552'de girdi ve Narses de temmuz ayında Totila'yı Apennin Dağlarındaki **Busta Gallorum Muharebesinde** yendi. Totila aldığı yaralardan öldü. Ostrogotlar hâlâ direnmeye devam etse de İtalya Savaşı böylelikle fiilen bitmiş oldu.

Ostrogot broşu
Bu altın ve yakut broş İtalya Ostrogot Krallığının yüksek işçilik düzeyini göstermektedir. Kartal resmi Roma etkisine işaret etmektedir.

551–567

13. yüzyıl Iona Manastırı, Iona'ya 563'te gelen Aziz Columba'nın kurduğu ilk manastırın arazisi üzerinde inşa edilmiştir.

MEROVENJ FRANCIA'SI (FRANSA) CLOVIS'İN 511'DE ÖLÜMÜNÜN ardından (bkz. 511-61) ayrı krallıklara bölünmüştü. Franklar buna rağmen büyümeye devam etti. Francia'nın Soissons civarındaki topraklarını elinde tutan **I. Chlothar**, hükümdarları öldükten sonra Rheims Krallığını ve Paris civarındaki bölgeleri 558'de krallığına dahil etmişti. Bu durum Chlothar'ı 561'deki ölümüne kadar üç yıl boyunca **Francia'nın tek hükümdarı haline getirdi.** Chalothar'ın ölümüyle Francia Charibert'in Paris'i, Guntram'ın Orleans'ı, Sigibert'in Rheims'i ve Chilperic'in Soissons'u almasıyla dörde bölündü. Frank krallıkları **II. Chlothar** (613-29) hükümdarlığında 613'te tekrar birleşene kadar bölünmüş kaldı.

Ajanta mağara sanatı
Hindistan'ın Maharashtra bölgesindeki kutsal Budist mekânı Ajanta mağaraları 6. yüzyılda önemli bir dönem yaşadı.

İrlanda, Patrick'in (ö. 461) hükümdarlığında 5. yüzyılda Hıristiyanlığı kabul etti ve ülkede kuvvetli bir **manastır geleneği** yerleşti. İrlandalı keşişler 6. yüzyılda ülke dışında misyonerliğe başladı. **Columba** (y. 520-97), İskoçya'nın batı kıyıları açığındaki bir adada **Iona Manastırını** kurdu. Iona, Kuzey İngiltere, İskoçya ve Luxeuil'de 590 yılında bir manastır merkezinin kurulmasıyla Francia'ya kadar uzanan İrlanda etkisindeki manastır hareketinin merkezi oldu.

Gupta İmparatorluğu Vishnugupta'nın (540-50) hükümdarlığının ardından **parçalandı** ve Kuzey Hindistan **bölgesel krallıklara** bölündü. Guptaların küçük bir kolu Magadha'yı yönetmeyi sürdürdü, ancak bir süre sonra Maukhariler tarafından ortadan kaldırıldılar. Bölge 7. yüzyıl başlarında bir imparatorluk kuran Vardhana Kralı **Harsha**'nın eline geçti.

568–588

"İUSTİNİANOS OLANLARI DUYDUĞUNDA... **SAĞLIKLI VEYA MANTIKLI HİÇBİR DÜŞÜNCESİ** YOKTU... BİR **AKIL BOZUKLUĞUNA** VE **DELİLİĞE** YAKALANDI VE ARDINDAN OLAYLAR HAKKINDA TÜM **KAVRAMA YETENEĞİNİ YİTİRDİ."**

Evagrius Scholasticus, Antakyalı Gregory'nin yardımcısı ve âlim. II. Iustinianos'un Dara'nın Perslerce alındığını öğrendiğinde gösterdiği tepki hakkındaki sözleri. *Ecclesiastical History*, y. 595

JAPONYA'NIN OGA AİLESİ, **Soga no İname**'nin birinci bakan olarak 540'ta görevlendirilmesiyle tanındı. **İmparator Bidatsu'nun** 585'te **ölümü** İname'nin torunu **Yomel**'in kazandığı bir ardıllık çatışmasına yol açtı. Bir sonraki imparator **Sushun**'un (586-93) annesinin Soga ailesinden olması ailenin konumunu güçlendirdi. Sushun 593'te suikastle öldürüldüğünde, yerine başka bir Soga olan Bidatsu'nun dul eşi **Suiko** (593-628) geçti. **Suiko'nun hükümdarlığı Asuka Rönesansının** başlamasına tanıklık etti. Dönem süresince dış ilişkilerde büyük bir özgüven sergilendi, Budizme devlet desteği verildi ve sanatlar gelişti.

Bizans İmparatoru **II. İustinos**'un (567-78), **Perslerle** 572 yılında imzalanan 50 yıllık barış antlaşmasına (bkz. 527-540) göre ödemesi gereken haracı vermemesiyle iki devlet arasında **savaş** başladı. Perslerin 573'te karşı saldırıya geçerek Dara Kalesini aldığını ve Suriye'yi işgal ettiğini öğrenen İustinos akıl sağlığını kaybetti, iktidarı eşi devraldı ve Perslerle alçaltıcı bir barışa razı oldu.

7 BİZANS İMPARATORLUĞU İLE PERSLER ARASINDAKİ 532 TARİHLİ "SONSUZ BARIŞ"IN SÜRDÜĞÜ YIL

Eski Roma eyaleti Pannonia'ya (Macaristan) yerleşmişen **Lombardlar** 567'de Gepidleri ortadan kaldırdı ve daha sonra **Alboin**'in (y. 560-72) yönetiminde güneydoğuya ilerleyerek Bizans idaresinin direnişinin zayıf olduğu İtalya'ya girdiler. **Po Nehri Ovasını 568-69'da işgal** eden Lombardlar başlıca şehirlerde dükalıklar kurdu. Pavia'nın 572'de teslim olmasıyla güneyde Benevento'ya kadar olan bölgede de dükalıklar kuruldu. **Bizanslıların 572'de karşı saldırı** girişimleri hezimetle sonuçlandı. **Agiluff** (590-616) yönetimindeki Lombard Krallığı bütünlüğü sağladı; Bizanslılar Roma, Napoli ve Ravenna çevresinde kaldı.

Bayan Han (y. 562-82) liderliğindeki **Avarlar** –Kuzey Kafkasyalı atlı göçebe– Lombardların bölgeden ayrılmasıyla bugünkü Avusturya çevresinde **geniş bir toprağı ele geçirdi**. Avarların bir dizi Bizans kentini ele geçirmeleriyle **İmparator Mauricius** (582-602) bu grubu yerleştikleri bölgelerden çıkartmak için bir sefer başlattı.

552 Gao Yang Çin'in son Doğu Wei imparatorunu tahtan indirir, **Kuzey Qi Hanedanını** başlatır

554 Kore devleti **Paekche** rakibi **Silla** ya karşı Japonlarla ittifak kurar

555 Bizanslılar **İtalya'nın yeniden fethini** tamamlar

557 Yu Wenjue Çin'in Batı Wei hükümdarını tahttan indirir, **Kuzey Zhu hanedanını** kurar

558 I. Klothar Frank devletinin tek hükümdarı haline gelir

562 Bizans İmparatoru İustinianos ile **Pers hükümdarı I. Hüsrev** arasında 50 yıllık barış imzalanır

563 İrlandalı misyoner **Columba** İskoçya'da dini yaymaya başlar

565 II. İustinianos Bizans imparatoru olur

568 Lombardlar Tuna'dan güneye hareket eder ve **İtalya'yı işgal eder**

569 Nubya Krallığı Makuria Hıristiyanlığı kabul eder

y.570 Sef ibn Dhi Yazan Orta Afrika'da Bornu krallığı **Kanem**'i kurar

y.570 Mekke'de **Hazreti Muhammed**'in doğumu

570 Persler **Askumitleri** Yemen'den atar

573 Frank Krallığı iç savaşla bölünür

574 İmparator II. İustinos aklını yitirir ve yerine **II. Tiberius** geçer

577 Çin'de Kuzey Zhou, **Sui hanedanını** kuran Yang Jian tarafından devrilir

577 Saksonlar Dyrrham Muharebesini kazanarak Güney İngiltere'nin büyük kısmına sahip olur

y.580 Avarlar Macaristan ovasında bir devlet kurar

582 Bizans İmparatoru **II. Tiberius Sirmium'u** Avarlara teslim eder ve yıllık bir haraç ödemeye razı olur

585 Çin'in kuzeyinde **yeni bir savunma duvarının** yapılması

Çin'de stratejik İpek Yolu üzerindeki bir vahada bulunan Dunhuang Mağaralarındaki bu fresk 581-618 yıllarında yapılmıştır. Mağaralar Budist sanatının en iyi örneklerinden birkaçını barındırır.

KUZEY ÇİN'İN ZHOU HÜKÜMDARLARININ bir generali olan **Yiang Jian** 581'de isyan etti ve imparator **Wendi** (♛ 581-604) adıyla tahta çıktı. Wendi 589 yılında Güney Çin'i istila etti. Kuvvetleri son Chen İmparatoru **Hou Zhu**'nun kuvvetlerine karşı hızla üstünlük sağladı. Wendi ülkenin tek yöneticisi ve **Sui hanedanının** ilk hükümdarı oldu. Üç yüzyıl süren bölünmeden sonra **Çin** nihayet **birleşti**. Wendi özel orduların silahlarını ellerinden aldı ve uzak bölgelerdeki merkezi kontrolü güçlendirmek için Çin'in sınırları boyunca tarım kolonileri kurdu. Arazi vergisi ödeyen ailelerin sayısını 589'da 4 milyondan 606'da neredeyse 9 milyona çıkaran **büyük bir arazi reformu** uyguladı. Wendi ayrıca ülkenin kanal sistemini genişleterek gemilerin güneydoğudaki Hangzhou'dan Merkezi Doğu Çin'deki Luoyang yoluyla Pekin civarındaki kuzey vilayetlerine kadar 2.000 kilometre (1.240 mil) yol alarak gidebilmelerini sağlayan bir **"Büyük Kanal"** oluşturdu. Eli sıkı, disiplinli ve zaman zaman şiddete eğilimli Wendi Sui hanedanını sağlam temeller üstüne kurmuş göründü. Ancak hanedanı ölümünden sonra 14 yıl varlığını korudu ve yerini Tang hanedanı aldı.

“BUNLAR **ANGLUS** DEĞİL **MELEK.**”

Papa I. Gregorius'un Roma'daki bir esir pazarında Anglo-Sakson esirleri gördüğünde sarfettiği sözler

İmparator Mauricius, II. Tiberius'un (♛ 578-82) yerine Bizans imparatoru olarak geçti. Mauricius, saray muhafızlarının ve daha sonra 578'den itibaren Perslere karşı savaşı yürüten ordunun komutanı olmuştu. Tiberus'un aşırı harcamaları ve Perslere, Lombardlara ve Avarlara karşı sonuçsuz savaşları **imparatorluk hazinesini boşaltmış**, Mauricius'u acil bir mali krizle karşı karşıya bırakmıştı. Bu nedenle aldığı ekonomi önlemleri 588'de Doğu ordusunun, ardından 593'te Balkan ordusunun **ayaklanmasına** yol açtı. Mauricius babasını senato başkanlığına ve kayınbiraderi **Philippicus**'u saray muhafızlarının başına getirdi; bu kayırmacılığı gördüğü rağbeti daha da azalttı.

Mauricius 584'te **Perslere karşı savaşı yeniden başlattı** ve Philippicus'u savaşı idare etmesi için tayin etti. Yeni komutan, Arzanene'ye saldırdı, fakat seferi –kralları al-Mundhir'in yakalanmasıyla Bizans'tan uzaklaşan– **Hassani Araplarının karşı tarafa geçmesiyle** sonuçsuz kaldı. Doğu birliklerinin 588'de ayaklanması Bizans gayretlerinin daha da boşa çıkmasına yol açtı ve 589'da **Martyropolis** şehri (bugünkü Türkiye'de) Perslerin eline geçti. Bizanslılar Pers ülkesinde iç savaşın çıkmasıyla kendilerini zorlukla kurtarabildi. Pers tahtında hak iddia eden **II. Hüsrev**'in tahta geçirilmesine Bizans ordusunun karışması Martyropolis ve Dara'nın 592'de tekrar kazanılmasını sağladı.

Memluk'da, **Slavlar**ın –Germen kökenli olmayan, dönemin kaynaklarında "Sclaveni" olarak geçen bir halk– Tuna'nın kuzeyine 6. yüzyılın başlarında ulaştığı görülmektedir. Avarlar 559'da bölgeye geçtiklerinde Slavlar daha da güneye ilerlemek zorunda kaldı. Slav grupları 6. yüzyılın sonlarında güneyde Kuzey Yunanistan, Adriyatik'in Dalmaçya kıyıları, Makedonya ve ayrıca ortaçağda büyük Slav krallıklarının ortaya çıkacağı Bulgaristan, Bohemya, Moravya, Sırbistan ve Hırvatistan'a kadar yerleşmişlerdi.

Papa II. Gregorius 5. ve 6. yüzyıllarda **pagan Anglo-Saksonların** istilasından sonra Hıristiyanlığı canlandırmak için Britanya'ya 596'da bir heyet göndermişti. Roma'daki bir manastırın başrahibi olan **Augustine** idaresindeki misyonerler ertesi yıl Kent'e vardı. Misyon, **Kent Kralı Aethelberht**'in eşi, kendisi de Hıristiyan olan Bertha tarafından oldukça yakınlıkla karşılandı. Aethelberht Hıristiyan olarak vaftiz edildikten sonra Augustine, Canterbury'de bir kilise yaptırma imkânını elde etti. Her ikisi de Kent'e tabi olan **Essex Kralı Saebert** ve **Doğu Anglia Kralı Sigebert** de Hıristiyanlığı kabul etti. Ancak yeni kurulan İngiliz kilisesi son Anglo-Sakson krallıkları 7. yüzyılda Hıristiyanlığa geçene kadar bir dizi başarısızlık da yaşayacaktı.

PAPA I. GREGORIUS (590-604)

I. Gregorius 572'den 574 yılına kadar Roma valisiydi ve babasının ölümüyle keşiş oldu. Büyük yetenek ve enerji sahibi olan Gregorius papalığının başlangıcında Lombardlara karşı direnişe karıştı, ancak Francia'daki Merovenjler ve İspanya'nın Vizigot krallarıyla iyi ilişkilerini muhafaza etti. Bizans İmparatoru Mauricius'la ilişkileri Konstantinopolis Piskoposunun "ekümenik patrik" unvanını kullanması ve Gregorius'un bu durumu yetkilerine büyük bir meydan okuma olarak görmesi nedeniyle bozuldu.

Sui hanedanı heykelciği
Deve sırtındaki bir tüccarı canlandıran bu heykelcik Çin'in Orta Asya boyunca uzanan İpek yolu vasıtasıyla süregiden ticarete ilgisini yansıtmaktadır.

589 Vizigot Kralı Rekared Toledo konsilinde ülkesinin **Katolik** inancını kabul ettiğini duyurur

589 Çungarya'da yerleşik Batı Türkler **İpek Yolunu** denetler

589 II. Hüsrev Bahram önderliğindeki bir askeri isyanla tahttan indirilir, Konstantinopolis'e kaçar

589 Yang Jian Yan başkentini ele geçirerek **Çin'i birleştirir**

589 Bizanslılar **Martyropolis** şehrini Perslere kaptırır (592'de geri alınır)

589 Çin'de Sui İmparatoru Wendi **toprak reformu** uygular

590 Slavlar Memluk'a göç etmeye başlar

590 I. Gregorius ("Büyük") papa olur

591 Bizanslılar II. Hüsrev'i Pers tahtına **tekrar getirir**

592 İmparator Maurice Balkanlar'da Slavlara karşı **Bizans karşı saldırısı** başlatır

592 Çin'de Budizm yanlısı **Soga** ile Budist karşıtı **Mononobe** klanları arasında savaş çıkar

593 Balkanlar'daki Bizans ordusunda **isyan**

595 Hintli matematikçiler **onluk sistemi** kullanmaya başlar

597 St. Augustine İngiltere'ye Hıristiyanlığı kabul ettirmek için misyonuna başlar

598 Bizanslılar **Kuzey İtalya'yı bıraktıkları** Lombardlarla antlaşmaya varır

4

TİCARET VE BULUŞLAR
600–1449

Siyasi manzara ortaçağda değişse de, Eski Dünya ticaret, seyahat, yeni fikirler ve keşiflerle tek bir ağ içerisinde birleşti. Bu dönemde Yeni Dünyanın büyük uygarlıkları doruk noktasına erişti.

600–610

Doğu Roma İmparatoru Heraclius'u gösteren bir sikke.

DOĞU ROMA İMPARATORLUĞUNDAKİ çalkantı İmparator Mauricius'un (♛ 582-602) Tuna sınırlarını imparatorluk denetimine almak için ordularını Avarlara (bkz. 568-88) karşı Kuzey Balkanlar'a göndermesiyle başladı. Ordu 602'de subay Fokas'ın önderliğine isyan etti ve Mauricius öldürüldü. **Fokas imparator oldu**, ancak Sasani Pers İmparatoru **II. Hüsrev**, Avarlar batı bölgelerini kuzeyden istila ederken Doğu İmparatorluğunun **zayıflığından yararlandı**. Roma Afrika'sının askeri valisinin oğlu **Heraclius** 610'da Fokas'ı öldürttü ve kendisini imparator ilan etti.

Kuzey Hindistan'da 606'da Harsha (y. 590-647) Thanesar ve Kannauj tahtlarına geçti ve eski çağların **son yerel Hint imparatorluğu**nu kurdu.

> **“ DOĞUŞTAN** SOYLU VE **ADI** İSABETLİ, ESKİ ZAMANLARIN KRALLARININ **KAZANDIĞI BÜTÜN ZAFERLERİ** AŞMIŞ **İMPARATOR HARSHA... ”**
>
> **Banabhatta, Hintli şair**, *The Deeds of Harsha*'dan, y. 640

611–620

Tang hanedanı dönemi dilenci keşişi, sıradışı seyahat arkadaşıyla birlikte.

Tang hanedanı at heykeli
Atlar ve özellikle imparatorluğun batı uçlarından gelen savaş atları askeri maharetin simgesiydi.

SASANİLER KUDÜS'Ü 614'TE ve Mısır'ı 619'da **Bizans**'tan alarak Pers İmparatorluğunu eski haline getirdiler. İstanbul Avarlar ve Slav uyrukları tarafından 618'de kuşatıldı. Heraclius gücünü Perslere karşı kullanmak için 620'de Avarlara para ödeyerek barış sağladı.

II. Clothar (584-629) 613'te **Frank krallıklarını birleştirerek** iç savaşa son verdi. 614'te yayımlanan Paris Kararnamesi Merovenj kilisesi ve devletine reformlar getirdi.

Yangdi'nin despotik yönetimine karşı 616-17'deki isyanlar Çin'de Sui hanedanının yıkılmasına yol açtı. Bir yıl sonra Askeri vali **Li Yuan** 906 yılına kadar hüküm sürecek **Tang hanedanını kurdu**.

621–630

Avusturyalı mimar Johann Fischer von Erlach'ın 1721 tarihli bu gravürü Mekke'deki El Haram Camiini ve Kabe'yi göstermektedir.

HAZRETİ MUHAMMED TANRI'NIN vahyini 610 yılında aldı ve 613'ten itibaren Mekke'de tebliğlerine başladı, ancak İslam çağı, geleneksel olarak *hicret* adı verilen Medine'ye kaçışla başlatılır. Mekke'deki ileri gelenlerinin düşmanlıkları Muhammed'in ailesi ve taraftarlarıyla birlikte 622'de **Medine'ye kaçmasına** yol açtı. Hazreti Muhammed Medine'de siyasi ve dini bir güç merkezi oluşturdu. Mekke güçlerinin bir dizi saldırısına karşı savaştı ve 630 yılında Mekkelilerin nihai olarak teslim olmaları üzerine Arap Yarımadasındaki en kutsal tapınak olan Kabe'ye sahip oldu. Muhammed'in yönetimi böylelikle rakipsiz hale geldi.

Heraclius 622'de İssus Muharebesi ve daha sonra 627'de Ninova Muharebesiyle başlayarak Perslere bırakılan toprakları geri almak için mücadeleyi sürdürdü. **Sasani ve Bizans imparatorlukları** 628'de yıllarca süren savaşlardan yorgun düşerek ve güneyde birikmeye başlayan fırtına bulutlarından habersizce barışa vardılar.

Çin'de imparatorun oğlu **Taizong, Tang imparatorluğundaki isyanları bastırarak** gücünü artırdı.

HAZRETİ MUHAMMED (570–632)

Mekke'de doğan Hazreti Muhammed ibn Abdullah hoşnutsuzluğu artarak bir tefekkür hayatına dalmadan önce çoban ve tüccar olarak çalıştı. Kuran'ı meydana getiren vahiylerin ilk dizisini 610 yılında aldı. Tanrı'ya bütünüyle teslimiyete dayalı, tek tanrılı bir inanç (İslam) tebliğ etti. Ölümünden önce Arap kabilelerini yeni dini içinde birleştirdi.

631–640

Tunus, Sbeitla'daki 7. yüzyıla ait Bizans kalesinin kalıntıları.

HAZRETİ MUHAMMED'İN 632 YILINDAKİ ÖLÜMÜNDE İslam'ın geleneksel rekabetleri bertaraf ederek bir araya getirdiği genç İslam cemaati genişlemek için hazırdı. Muhammed yerini kimin alacağına dair (halife) bir vasiyet bırakmamış olmasına karşın, peygambere evlilik yoluyla bağlı dört kişi Raşidun veya "doğru yönlendirilmiş" halefler olarak ortaya çıktı. **İlk halife Ebu Bekir** (♛ 632-34) bir Arap ayaklanmasını bastırdı, İslam'ın üstünlüğünü Arabistan'da yeniden kurdu ve Suriye'nin fethine başladı. 634'te **Ebu Bekir'in yerine Halife olan Ömer** (♛ 634-44) **Suriye**'nin fethini sürdürdü ve Bizanslıların Aynadayn Savaşında mağlup edilmelerine önderlik etti. Ömer 637'de Kudüs ve Şam'ın kontrolünü ele geçirdi ve aynı yıl Arap kuvvetleri **Pers** ülkesini (günümüzde İran ve Irak), Sasani başkenti Ktesifon'u da işgal ederek fethetti. **Ömer bazı önemli uygulamaları yerleştirdi:** Ele geçirilen ülkelerde Arap güçlerini yerli halktan ayıracak garnizon şehirlerinin kurulması; orduya kölelik ve kabile bağları yoluyla asker toplanması- savaş-

> **“ TALİHSİZLİK** KARŞISINDA **SABIRLI** OLANLAR VE HATALARI AFFEDENLER MÜKEMMELİ BAŞARIRLAR. **”**
>
> **Hazreti Muhammed**

602 Doğu Roma İmparatoru **Maurice** öldürülür; Yerine **Fokas** gelir

602 İmparator Yangdi Büyük Kanalın yapılması talimatını verir

606 Harsha Kuzey Hindistan'ın fethine başlar

610 Heraclius Doğu Roma imparatoru olur

613 Muhammed Peygamber Medine'de tebliğlerine başlar

613 I. Clothar **Frank** krallığını birleştirir

618 Sui İmparatoru Yangdi öldürülür; **Tang hanedanı** kurulur

619 Persler Mısır'ı ele geçirir

622 Heraclius'un Perslere karşısında **bir dizi zaferinden** ilki olan **İssus Muharebesi**

624 Tang hanedanı Kuzey Çin'e boyun eğdirir

626 Tang imparatoru oğlu **Taizong** tarafından devrilir

628 Sasani Kralı "Muzaffer" II. Hüsrev tahttan indirilir ve oğlu tarafından katledilir

629 Dagobert tüm Frankların kralı olarak II. Clothar'ın yerine geçer

630 Heraclius Kudüs'e zaferle girerek gücünün ve şöhretinin zirvesine erişir

630 Xuanxang batıya destansı seyahatinde Hindistan'a erişir

632 Muhammed Peygamberin ölümü, halifeliğin başlaması

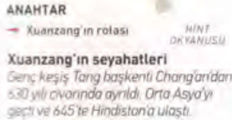
634 Halife Ebu Bekir'in ölümü; Ömer ikinci halife olur

635 Nasturi Hıristiyanları Çin'e erişir

“ PARILDAYAN ALTINI, İNSANLARIN HAZİNESİNİ **TOPRAĞA MİRAS** BIRAKTILAR. ”

Eski İngiliz epik şiiri *Beowulf*'tan

İngiltere'de Suffolk bölgesindeki Sutton Hoo'da Doğu Anglia kral soyunun mezarlarını ve cenaze hazinelerini gizleyen 20 höyük mezardan birisi.

Xuanzang'ın seyahatleri
Genç keşiş Tang başkenti Chang'an'dan 630 yılı civarında ayrıldı. Orta Asya'yı geçti ve 645'te Hindistan'a ulaştı.

mak için askere alınanların kabile üyelerine bağlı hale getirilmesi ve Müslümanları kayıran ve Müslüman olmayı teşvik eden, ancak Hıristiyanlara ve Yahudilere kendi dinlerini takip etmeye izin veren bir vergi sistemi kurulması bu uygulamalar arasındadır.

Budizm Tang Çin'inde artan şekilde etkili hale geldi. Budist keşişi **Xuanzang** bilgeliğin peşinde uzak diyarlara seyahat etti. Seyahatleri efsaneye dönüştü ve Tang ve daha sonra Hilafet güçleri tarafından mümkün kılınan insanların ve fikirlerin **İpek Yolu** vasıtasıyla artan hareketliliğini önceden gördü. İpek Yolu'nda seyahat eden **Nasturi Hıristiyanları** Pers ülkesinden **Çin**'e 635'te ulaştı.

İSLAM'IN YAYILMASI ARAPLARIN karşı saldırıya geçen Persleri 643 yılında Nihavend Muharebesinde mağlup ederek **Sasani İmparatorluğuna son bir darbe indirmesiyle** devam etti. Son imparator III. Yazgird'in 651'de ölmesiyle birlikte imparatorluk dini Zerdüştlüğün de sonu geldi. İran nüfusunun **İslam**'ı kabulü izleyen yüzyıllar boyunca yavaş, fakat istikrarlı bir şekilde ilerledi. Araplar Bizans güçlerinin yalnızca sembolik bir direniş gösterdikleri Mısır'da da benzeri bir başarıya erişti. **İskenderiye 642'de düştü**. Aynı yıl Müslümanlar daha sonra Kahire adını alan Fustat askeri yerleşimini kurdu. Ertesi yıl Ömer'in bir Pers kölesi tarafından öldürülmesiyle duraklamaya uğramayan İslam orduları ilerlemelerini sürdürerek Kuzey

27 METRE SUTTON HOO GEMİSİNİN UZUNLUĞU

Afrika'daki Tripolitania'yı ele geçirdi. Ömer'in yerini alan **Osman** daha önce ağızdan aktarılan **Kuran'ın ilk yazılı biçimini hazırlattırdı**.

Tibetlilere ve Moğollara karşı başarılı seferler başlatan, ancak Kore'yi ele geçiremeyen **Tang İmparatoru Taizong** (👑 626-49) 649'da **öldü** ve yerine geçen zayıf iradeli oğlu devlet idaresinde **İmparatoriçe Wu**'ya (624-705) artan şekilde söz hakkı tanıdı. Japonya'da **Fujiwara** klanı 646'da tüm toprakları imparatorluk mülkiyetine geçiren ve iktidarı Çin modeline göre merkezileştiren **Taika reformlarını** gerçekleştirdi.

Britanya'da Hıristiyanlığa geçenler toprakların kontrolüyle bölgenin dini ve kültürel yönetimi konusunda pagan krallarla çarpıştılar. Örneğin 642'de o zamana kadar en güçlü krallıklardan olan **Northumbria'nın Hıristiyan kralı Oswald** pagan krallarından **Mercialı Penda** tarafından öldürüldü. Suffolk, **Sutton Hoo**'da bulunan Anglo-Sakson mezar gemisinin hayranlık verici şekilde işlenmiş el sanatı eşyalar, silahlar ve hazinelerle dolu eşyalarıyla birlikte bir zamanlar bir **Anglo-Sakson kralının** cenazesini içerdiğine inanılmaktadır. İngiltere'de bu türden son mezarlardan biri olan gemide yer alan el yapımı eşyalar, **Hıristiyanlık** halkça benimsenip gücünü artırdıkça yaşanan geçişi yansıtan Hıristiyan ve Hıristiyan olmayan öğelerin bileşimini ortaya koymaktadır.

Sutton Hoo miğferi
Bu rekonstrüksiyon, demirden, çok süslü ince bronz paneller işlenerek yapılmıştır.

637 Kadisiye Muharebesi. Arap kuvvetleri İranlıları yener ve Musul'a kadar İran'ı ele geçirir

639 Son güçlü **Merovenj** kralı Dagobert'in ölümü

y.641 Sutton Hoo mezarı

641 Heraclius'un ölümü

642 Sasani imparatorluğunun sonu; **İranlılar** Nihavend Muharebesinde **ağır bir yenilgiye uğrar**

642 Nothumbria Kralı Oswald'ın ölümü

644 Halife Ömer öldürülür; Osman Kuran'ın yazılacağını duyurur

645 Xuanzang Asya seyahatlerinin ardından Çin'e döner

646 Taika Japonya'da reformlar uygular

647 Hint İmparatoru **Harşa**'nın ölümü; imparatorluğu parçalanır

649 Tang İmparatoru Taizong'un ölümü ve **İmparatoriçe Wu**'nun yükselişi

651–670

Arap güçlerinin 7. yüzyıl ortalarında sürekli akınlarına maruz kalmış bir Bizans toprağı olan Orta Anadolu'nun iklimin etkisi altında biçimlenmiş manzarası.

SÜNNİ VE Şİİ MÜSLÜMANLAR ARASINDAKİ BÖLÜNME halifeliğin nasıl intikal edeceği konusundaki keskin görüş ayrılıklarının bir sonucu olarak ortaya çıktı. Bu görüşler başlıca seçim (ilk üç halifenin tespitinde yapıldığı gibi) veya soydan geçme yolları olarak ayrıldı. Halife Osman (♛ 644-56) kendi klanı **Emevilerin** üyelerine ayrıcalık tanımıştı. Osman, düşük konumlarından dolayı hınç besleyen Mısırlı askerler tarafından 656'da katledildi. Bunun üzerine, **Ali ibn Ebu Talip dördüncü halife** oldu. Hazreti Muhammed'in kuzeni ve damadı olarak soy itibariyle ilk sırada gelen Ali, tüm İslam dünyasında benzersiz bir konuma sahip olmakla beraber birçok sorunla karşılaştı. Ali 656'daki **Deve Muharebesinde** tüm tarafları kucaklayıcı siyasetine karşı çıkan peygamberin dul eşi Ayşe'nin ve taraftarlarının isyanının üstesinden geldi. Suriye'nin Emevi emiri **Muaviye** halifelik iddiasında bulundu, ayrıca soy ilkesine karşı çıkan bir mezhep olan Hariciler de Ali'ye meydan okudu. **Ali 661'de** bir Harici tarafından **öldürüldü** ve Arap Emevi hanedanını kuran **Muaviye'nin kendisini halife ilan etmesinin** yolu açıldı. Ali'nin yandaşları kendi partilerini oluşturarak, İslam'ın Sünnilere muhalefet eden farklı bir dalı olan **Şiiliği** kurmaya başladılar.

İmparator II. Konstans sarayını 663'te Roma'ya aktararak **İtalya üzerinde Bizans'ın** hak iddiasını tekrar yerleştirmeye çalıştı. Ancak Arap güçlerinin Anadolu içlerine akınları otoritesinin çökmesine yol açtı; 668'de öldürüldü ve yerine **IV. Konstantin** tahta geçti. Anadolu'ya **Arap akınları** sürdü ve 670 yılına gelindiğinde Araplar Bizans başkenti Konstantinopolis'e erişerek 677 yılına kadar sürecek olan **ilk kuşatmayı** başlattılar.

Kore'de **birleşik Silla Krallığı**, uzun zamandır süren Üç Krallık dönemini **Tang Çin**'inin yardımıyla sona erdirdi. Tang, Paekche Krallığını yıkarken, Silla ve Tang güçleri beraberce Koguryo'ya boyun eğdirdi ve böylelikle tüm Kore Yarımadası Silla'nın kontrolü altına girdi.

Halifeler döneminde genişleme
Arapların hızlı genişlemesi 7. yüzyılın ikinci yarısı boyunca sürdü. İslam orduları Orta Asya ve Kuzey Afrika'ya girerek İspanya'nın yakınlarına kadar geldi.

ANAHTAR
- Müslüman toprakları 656
- Bizans İmp. y.610
- Sasani İmp. y.610
- Frank Krallığı y.610

Keramik kuş
Bu keramik buhurdanlık Kore'nin Üç Krallık döneminin sonlarında hâkim güç olmaya başlayan Silla Krallığına aittir.

671–690

Kerbela Savaşının günümüzde yapılmış bir tasviri; Hüseyin'in ölümü her yıl düzenlenen Şii aşure törenlerinde anılır.

MAYA ŞEHİR DEVLETİ TİKAL, taş yazıtlarındaki zaman boşluğunun işaret ettiği, Tikal hiatus (Tikal aralığı) olarak bilinen komşu şehir devletlerinin bir yüzyıllık kültürel ve siyasi hâkimiyet döneminden sonra tekrar canlanmaya başladı. 672 tarihli bir yazıt, **rakip şehir devleti Dos Pilas**'a karşı bir askeri seferi kaydeder. İzleyen on yıl içinde Tikal geç klasik dönem (600-900) Mayaları arasında eski konumunu yeniden kazandı ve şehrin yöneticileri siyasi hırslarıyla **eşit düzeyde bir inşaat programına** girişerek büyük piramitler, top sahaları, dolgu yollar, gözlemevleri ve saraylar yaptırdı.

Konstantinopolis'i kuşatan Arap güçleri (bkz. 670) şehrin heybetli surlarını aşamadı ve sonunda yeni **Bizans gizli silahı**nın –Rum ateşi– kullanılmasıyla (bkz. 711-20) geri püskürtüldü. Bu silah 671'de Syllaeum Muharebesinde Arap filosunun imha edilmesine yardımcı oldu ve muhtemelen **Halifeliği 30 yıllık bir ateşkese zorlayan** faktörlerden birini oluşturdu. Araplarla yapılan ateşkes, Balkan Dağlarının kuzeyindeki Bizans topraklarını 681'de ele geçirerek **birinci Bulgar İmparatorluğunu** kuran Bulgarları uzak tutma gayreti içindeki yorgun Bizans İmparatorluğuna nefes aldırdı.

Şiilerin önderi, Muhammed'in torunu **el Hüseyin bin Ali** 680 yılındaki **Kerbela Muharebesinde**

ARAP FETİHLERİ

Arap orduları İran'da ve Arabistan'da ele geçirdiği topraklardaki konumunu sağlamlaştırdıktan sonra doğuya ve batıya doğru harekete geçti. Orta Asya'da Arap orduları Maveraünnehir'i 667'de geçti ve İpek Yolu üzerindeki Buhara Krallığına doğru ilerlemesini sürdürdü. Araplar Afrika'da Berberi krallıklarını ezerek 683'te Tanca'ya ulaştı.

651 **Kuran**'ın standart yazımı halife Osman tarafından neşredilir

651 III. Yazdegird'in ölümü **Sasani İmparatorluğunun** ve Zerdüştlüğün sonunu simgeler

654 **Anglo Sakson** Mercia **Kralı** Penda ölür

655 **Mast Muharebesi:** Arap donanması Bizans filosunu yok eder

656 Osman'ın öldürülmesi; **Ali halife olur**, ancak veraseti tartışma konusu olur

657 **Pakal** Maya şehir devleti **Palenque'in** hükümdarı olur ve astronomi gözlemevi inşa ettirir

661 **Sünni-Şii bölünmesi;** Muaviye İslam'ın beşinci halifesi olur

664 **Whitby Sinodu** – İngiliz din adamları Kelt Hıristiyanlığı yerine Roma hıristiyanlığını kabul eder

664 Araplar **Afganistan**'ın büyük kısmını ele geçirir

668 **Silla krallığı** Kore'yi birleştirir

668 Bizans İmparatoru II. Konstans'ın öldürülmesi; **IV. Konstantin tahta geçer**

670 Konstantinopolis'in **ilk defa kuşatılması** (677'ye kadar)

672 Maya şehir devleti **Tikal**'in yeniden canlanması

673 **"Rum Ateşi"**'nin Bizanslılar tarafından Konstantinopolis'in kuşatılması sırasında tekrar kullanılması

677 **Syllaeum Muharebesi:** Bizans filosu Arapları yok ederek 30 yıllık bir barışı temin eder

y.680 Hintli matematikçiler temel ondalık ve daha sonra tanınacağı adıyla Hint-Arap **ondalık hane sistemini geliştirir**

681 Bizans, **Birinci Bulgar İmparatorluğu**nu kuran Bulgarlara toprak verir

Üç İbrahimî din için de kutsal olan Kudüs'teki Kubbetüs Sahra sekizgen bir zemin planı üzerinde heybetli bir altın kubbeye sahiptir.

Emevi kuvvetleri tarafından kuşatıldı, günlerce susuz bırakıldı ve sonunda teslim olması üzerine öldürüldü. Şiiler Hüseyin'i **şehit** olarak kabul etmekte ve bu olayı günümüze kadar anmayı sürdürmektedir.

Çin'de 690'da **İmparatoriçe Wu, devleti** eşi ve oğulları adına on yıllarca **idare etmesinin** ardından en sonunda -Çin tarihinde bunu yapan tek kadın olarak- **tahta çıktı**. Wu kendi hanedanı **Zhou**'yu kurarak 705 yılına kadar başında bulundu.

Tikal'de tapınak
Tikal'in büyük meydanına bakan 38 metre yüksekliğindeki II. Tapınak geç klasik dönem canlanmasıyla başlayan inşaat patlaması sırasında yapıldı.

3000

TİKAL'İN GEÇ KLASİK DÖNEMİNDE İNŞA EDİLEN **BAŞLICA TAŞ BİNALARIN** SAYISI

685'TE HALİFE OLAN ABDÜLMELİK, hilafetin idare şekline önemli değişiklikler getirdi. Hükümeti merkezileştirdi, tüm devlet işlerinin Arapça yapılmasında ısrar etti, *barid*'i (posta/bilgi toplama hizmeti) kurdu ve 697'de yeni bir sikke olan *dinar* ve *dirhemi* bastırdı. Ayrıca Kudüs'te Tapınak Tepesi'nde büyük bir ibadet mekânının yapılmasını istedi. Bu emirle başlatılan **Kubbetüs Sahra** 692'de tamamlandı.

Bizans İmparatoru II. İustinianos'un sert hükümdarlığı geniş muhalefet yaratmıştı. İustinianos 695'te tahttan indirilerek burnu kesildi ve yerine **Leontius** imparator oldu. Ancak 698'de Kuzey Afrika'daki son Bizans mevzisi olan **Kartaca'nın** Araplarca **alınması** başka bir isyanın çıkması sonucunu yarattı ve bu sefer Leontius selefiyle aynı kaderi paylaştı.

Yüzyılın bitimi Amerikalar'da bir değişim ve huzursuzluk zamanıydı. Kuzey Amerika'da mızrağın yerini, yaygın olarak **benimsenen ok ve yay** aldı. Meksika Vadisinde 700 civarında, bir zamanlar 100.000 kişiyi barındıran büyük **şehir devleti Teotihuacán** çöktü ve altı yüzyıl süren gelişme ve hâkimiyet dönemi sona erdi. Toplumsal, ekonomik ve çevresel faktörler muhtemelen bu **çöküşün** sebepleri arasındaydı.

> NE **BENZERİNİ GÖRDÜM;** NE DE ZARAFETTE **KUBBET-ÜS SAHRA'NIN RAKİBİ OLABİLECEK BİR ŞEY**DEN BAHSEDİLDİĞİNİ İŞİTTİM.
>
> **Mukaddesi, Arap coğrafyacı,** y. 10. yüzyıl

Eski Teotihuacán maskesi
Bu maske muhtemelen bir Tanrıyı temsil eden bir heykelciğe takılıydı. Maskeler kakmalarla ve kulak takılarıyla süslenirdi.

- **683** Araplar Tanca şehrine erişir
- **690 İmparatoriçe Wu** Çin tahtına gelerek **Zhou hanedanını** kurar (705'e kadar)
- **691 Sebastopolis Muharebesi;** Araplar **II. İustinianos**'u yenip Ermenistan'ı alır; İustinianos intikam almak için kaçan Slavları öldürtür
- **692** Kubbetüs Sahranın inşası tamamlanır
- **695** II. İustinianos **Leontius** tarafından tahttan indirilir ve burnu kestirilir
- **695** Maya şehir devleti Kalakmul'un Kralı **Jaguar Paw** tutsak edilir ve Tikal güçleri tarafından **kurban edilir**
- **697** Yarı efsanevi Venedik Doçu **Paolo Lucio Anafesto**'nun doğum tarihi
- **698 Araplar** Kartaca'yı ele geçirir ve yıkarlar; Tunus kurulur; Kartaca'nın kaybı Leontius'un tahttan indirilmesine yol açar
- **y.700** Huare Peru'da **Moche**'yi ele geçirir
- **y.700** Meksika vadisindeki **Teotihuacán şehrinin çöküşü**
- **y.700** Kuzey Amerika yerlileri **ok ve yay** kullanmaya başlar

701–710

Tezhipli elyazması *Lidisfarne İncili*'nden bir ayrıntı.

ANGLO-SAKSON SANATI GERMEN VE KELT ÖĞELERİNİ KAYNAŞTIRDI, seyyahlar ve Hıristiyan hacıları vasıtasıyla hem Roma hem de Bizans etkilerini yansıttı. Britanya'nın kuzeydoğu kıyılarının açığındaki Holy Adasında bulunan Lindisfare Manastırında y. 701'de üretilmiş tezhipli el yazması *Lindisfarne İncili* bu benzersiz sentezin bir ürünüdür.

Tahtan indirilen **II. İustinianos** Bulgar müttefiklerinin yardımıyla 705'te **sürgünden** (bkz. 690-700) **döndü** ve tahtını yeniden ele geçirdi ve kendisini sakat bırakanlardan acımasız bir intikam aldı.

İran'ı zapt eden İslam ordularından kaçan **Zerdüşt mülteciler** 705'te **Hindistan'da cemaatler kurdu** ve Parsiler adıyla tanındılar. Pers Zerdüştlerinin göçü izleyen yüzyıllar boyunca sürdü.

Lindisfarne manastırı harabeleri
12. yüzyılda inşa edilen Benedikten Manastırı, 635 yılında Aziz Aidan tarafından kurulmuş kilisenin yerine yapılmıştır.

711–720

Rum ateşinin Bizans İmparatorluğu tarihini kaydeden 12. yüzyıl Madrid *Skylitzes* el yazması kitabında resmedilen kullanılışı.

Gözde cariye
Bu Tang hanedanı parşömeni, Xuanzong'un cariyesi Yang Guifei at binerken ona bakışını resmediyor. İmparatorun cariyesine aşkı birçok drama ve şiire ilham vermiştir.

İSPANYA VİZİGOT KRALLIĞI 710'DA iç savaşa düşerek, Cebelitarık Boğazından kısa bir mesafede, Kuzey Afrika'ya yerleşmiş olan İslam orduları için cazip bir manzara ortaya çıkardı. General **Tarık bin Ziyad** komutasındaki bir İslam ordusu 711'de Cebelitarık'a ayak bastı. Tarık bir Berberi (Kuzey Afrika yerlisi) veya o dönemde adlandırıldığı gibi bir Mağripliydi. İslam dünyasında **Endülüs** olarak bilinen **İspanya'nın fethini** gerçekleştiren ordusu Arap ve Mağriplilerden oluştu. Tarık, Vizigot Kralı Roderik'i Guadalete Muharebesinde yenmiş ve yıl sonundan önce İber Yarımadasının büyük kısmı İslam ordularının kontrolüne geçmişti. Yalnızca **Asturias** olarak bilinen kuzeybatı bölgesi 718'deki Covadonga Muharebesinde yendiği Arap ordularının ilerlemesini durdurdu ve **işgalcilere direnmeyi başardı**. İspanya'nın Hristiyanlarca tekrar ele geçirilmesi sürecinde 718 yılı geleneksel olarak başlangıç tarihi olarak kabul edilmektedir. Bununla beraber, **Halifelik** bu on yılın sonunda Pireneler ötesine başka seferler düzenleyerek ve Orta Asya'daki başarılı savaşlarla yeni topraklar ele geçirerek sınırlarını Provence'tan Çin'e kadar **genişletmişti**.

Araplar bazı başarısızlıklar da yaşadı. Bizans topraklarına 711'de yapılan bir akın imparatorluğun idaresinde değişimi tetikledi ve İsauria hanedanının kurucusu **III. Leo**'yu tahta getirdi. Leo, Arapların başkentin surlarına kadar erişmelerini ve **Konstantinopolis'i ikinci defa kuşatmalarını** (717-18) engelleyememekle birlikte, savunmayı dinamik bir şekilde yönetti ve gizli silah **"Rum ateşi"**'ni kullanarak Doğu Akdeniz'de Arap ilerlemesini durdurdu. Rum ateşini hortumlarla püskürten Bizans donanmaları denizlerin kontrolünü ele geçirdi ve Leo imparatorluğunu ıslah etmeye başlayabildi.

Tang **İmparatoru Xuangzong** 713'te tahta çıktı. 43 yıllık hükümdarlığı birçok okulun kurulması, sanatların himaye edilmesi ve büyük bir edebi canlanmayla birlikte **Tang Çin**'inin ekonomik ve kültürel açıdan **en yüksek noktasına eriştiği**ni görecekti.

RUM ATEŞİ

Arap genişlemesi dolaylı yoldan Bizans İmparatorluğunun kurtuluşunu da sağladı. Arap istilası nedeniyle göç etmek zorunda kalan bir Suriyeli olan Kallinikos Konstantinopolis'e Rum ateşi adıyla tanınan gizli bir silahın tarifini getirdi. Nafta, sülfür, sönmemiş kireç ve güherçile –bir çeşit ortaçağ napalmi– karışımı olduğuna inanılan bu çok yanıcı karışım Bizans savaş kalyonlarına takılabilen hortum benzeri bir cihazla düşmanların üzerine püskürtüldü.

721–730

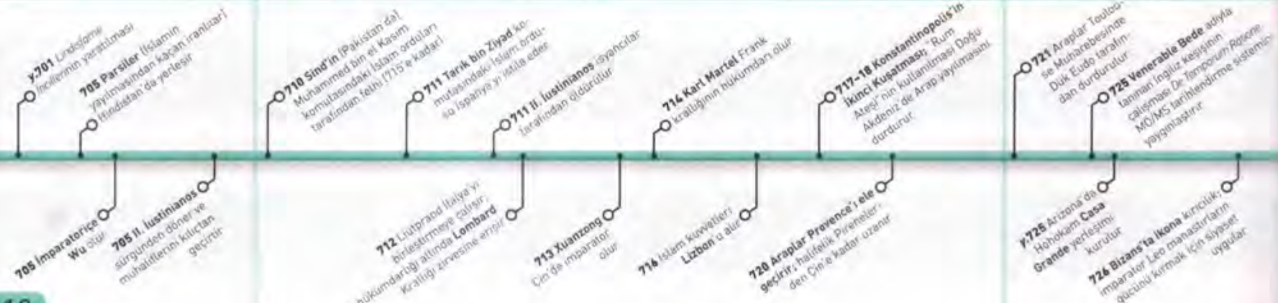

Konstantinopolis patriği Nikeforus İsa'nın ikonasını tutuyor.

CASA GRANDE 720'LERDE GELİŞTİ. Sonoran Çölünün –günümüzde Arizona– eski bir halkı olan Hohokam yerleşiminin başarısı, kurak iklim şartlarında bir dizi hububatın büyümesine imkân veren bir sulama sistemi kurmalarında yattı. Hohokamlar burada bin yıldan fazla süre yaşadı, gelişkin sulama teknolojisi bilgilerinden ötürü **"kanal inşaatçıları"** olarak tanındılar. Casa Grande, Pasifik kıyılarından Tucson'a ve **Meksika Körfezine** uzanan **ticaret ağının merkezinde** yer aldı. Casa Grande'nin en eski yapıları muhtemelen çukur evlerdi; yerleşim yerine adını veren "Büyük Ev" daha sonra yapıldı.

Orta Asya kökenli Türki bir halk olan **Hazarlar** 725'te **başkentleri Atil'i Hazar** Denizinin kuzeybatı köşesindeki Volga Deltasında **kurdu**. Buradan **Asya'nın tüm köşelerine uzanan ticaret yollarını denetimleri altına aldılar** ve Doğu Avrupa ve Batı Asya'nın önemli bir kısmını yüzyıllarca hâkimiyetinde bulunduran bir imparatorluk kurdular.

Bizans'ta III. Leo, Tanrı'nın Bizanslıları topraklarını Arap ve Slavlara vererek cezalandırdığı düşüncesine karşı (bkz. 711-20) 726'da **ikonoklazm** (küfür olarak görülen resimlerin kırılması) **siyaseti**ni getirdi. Bu anlaşmazlık Roma papalığını Bizans imparatorluk otoritesinden bağımsızlığını kazanmak için cesaretlendirdi.

Sanatçı Steuben 1837'de yaptığı tablosunda Tours-Poitiers Muharebesini Hıristiyan Avrupa'nın kaderi konusunda bir çarpışma olarak tasvir etti. Aslında İslam akıncıları basit bir çatışmada yenilmişti.

790

KİLOMETRE KARE BAŞINA DÜŞEN KİŞİ SAYISI

TİKAL NÜFUS YOĞUNLUĞU

İSLAM KUVVETLERİ İSPANYA'yı ele geçirmelerinden beri Pireneler üzerinden, günümüz Fransa'sı topraklarına derinlemesine girerek düzenli akınlar yapmakta ve Endülüs'e dönmekteydi. Akitanya'ya –Frank Krallığının resmi vasalı olan bir dükalık– düzenledikleri bir saldırı, **Dük Eudo** tarafından **Toulouse Muharebesinde** durduruldu. Ancak Eudo 731'de Endülüs Emiri **I. Abdulrahman** komutasındaki İslam kuvvetlerinin yeni bir istilasını Arles'da durduramadı. Arles yenilgisinden sonra Eudo saray nazırı **Charles Martel**'e yardım çağrısında bulundu. Martel bir ordu kurdu ve Loire Nehrinin kıyılarında, Tours ve Poitiers arasında 732 yılında İslam ordularıyla karşılaştı. Martel, **Tours-Poitiers Muharebesinde** başarı kazandı ve daha sonraki Hıristiyan tarihçileri bu olayı çağın belirleyici çatışmalarından biri, İslam yayılmasının durdurulduğu ve Hıristiyanlığın korunduğu an olarak gösterdiler. Arap kaynaklarının basit bir çatışma olarak kaydettiği muharebenin asıl önemi Frank krallıklarının birleşik bir savunma ihtiyacını göstermiş olmasında yatar.

Geç klasik dönemin **Maya şehir devletleri** güçlerinin ve **gelişmelerinin zirvesine** 8. yüzyılda Orta Amerika'da **erişti**. **Tikal**'in nüfusu, örneğin, 76 kilometre kareye uzanan bu şehirde asgari 60.000'e ulaştı. Maya hükümdarları taş tapınaklar, saraylar, top sahaları ve gözlem evleri inşa etti ve California'dan Güney Amerika'ya uzanan ticaret ağlarını denetledi. Bununla beraber, nüfus etraftaki ekolojiyi tüketip kuraklıkla baş etme yeteneğini arttırınca şehir devleti görkeminin bu en yüksek noktasında **çöküşünün tohumları**nı da ekti. Çöküş kapının eşiğindeydi.

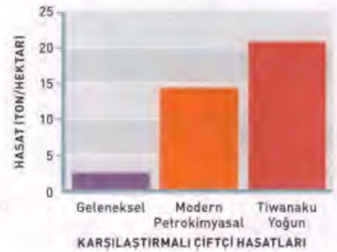

Maya tanrısı Chaak'ın heykeli
Mayalar yağmur ve şimşek tanrısı Chaak'tan ürünlerinin bereketi için yardım diledi. Uygarlıkları, verimsiz bir toprak ve kırılgan bir ekoloji bölgesinde bulunduğundan yağmur yaşamsal öneme sahipti.

Abbasi halifeliği tarafından inşa ettirilen Samarra Büyük Camii. Bir zamanlar dünyanın en büyük camisi olan bu binanın minaresi 53 metredir.

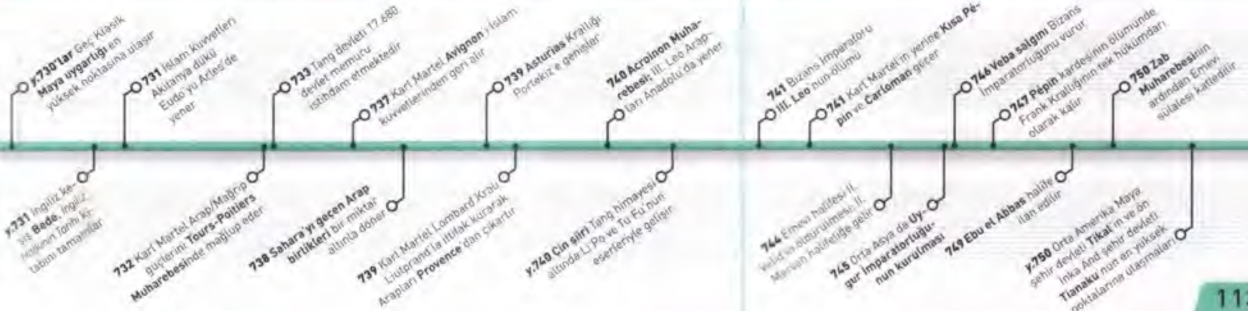
Abbasi halifeliğinin 750'de kuruluşu İslam dünyasındaki artan gerilimlerin bir neticesiydi. Arap seçkinleri Emevi yönetimi altında (bkz. 651-70) inatla özel vergileri ve ayrıcalıklı siyasi statülerini korumuş, *mevali*lerin (Arap olmayan Müslümanlar) artan şikâyetlerine önem vermemişlerdi. Soylarını amcası el Abbas vasıtasıyla Muhammed'e uzatan Abbasi klanı, güçlü bir desteğe sahip olduğu İran'daki Horasan şehrinde 747'de isyan çıkarttı. **Ebu'l Abbas es-Seffâh 749'da Küfe'de halife** ilan edildi ve ertesi yıl **Zab Muharebesinde** son Emevi halifesi II. Marvan'ı mağlup etti. Marvan Mısır'a kaçtı, ancak orada infaz edilerek kesilen başı Şam'a geri gönderildi. Bunun ardından el-Saffah potansiyel muhalefeti ortadan kaldırmak için **Emevi klanı mensupları**nın büyük kısmını **katletti**.

Charles Martel (bkz. 731-40) 741'de **öldü** ve yerine oğulları **Kısa Pépin** ve **Carloman** geçti. Pépin 748'de tüm Batı Avrupa'yı bir bayrak altında birleştirecek (bkz. 761-90) Charles adında bir oğul sahibi oldu.

Bolivya'da Altiplano'daki (yayla ovası) Kolomb öncesi şehir **Tiwanaku** doruk noktasına 750'de erişti. Tiwanaku üçüncü yüzyıldan onuncu yüzyıla (bkz. 951-60) kadar gelişen bir uygarlığın merkeziydi. Şehrin kendisi muhtemelen **tören ve ticaret merkeziydi**; kültürel ve ekonomik etkisi tüm Güney Amerika'ya yayıldı ve And bölgesinde daha sonra gelişen uygarlıkları derinden etkiledi. Tiwanaku Bolivya yaylalarının çetin ortamında, **yükseltilmiş tarla tarımı** sistemi ile **teraslama ve sulamanın** geniş kullanımı sayesinde gelişti. Bu sistemler modern petrokimyasal tarımın (bkz. aşağıdaki tablo) sağladığından fazla ürün alınmasına imkân verdi ve karmaşık bir kültürü destekledi. Tiwanaku halkı piramitler, tapınaklar ve devasa heykeller inşa etti.

Tiwanaku ürün verimi
Sulama kanallarıyla birleştirilen yükseltilmiş tarlalar deneysel rekonstrüksiyonlara göre Tiwanaku'ya hektar başına 21 tona kadar yıllık ürün sağladı.

751–760

İspanya'daki Kurtuba Camiinin iç mekânı I. Abdurrahman'ın hükümdarlığı dönemindeki erken yapım aşamasının mimarisini yansıtmaktadır.

İSLAM İMPARATORLUĞU YENİ ABBASİ halifelerinin yönetimi altında (bkz. 741-50) büyümeye devam etti. Çinlilere karşı ilk başarı İpek Yolundaki Taşkent Krallığında kazanıldı. İslam orduları Semerkand yakınlarındaki **Talas Nehri Savaşında** Tang Çin'inin Orta Asya'daki arazilerinin neredeyse tamamını yitirmesine ve İslam dünyasına **kâğıt yapımcılığının** getirilmesine yol açan bir zafer kazandı. Hilafetin uzak bölgeleriyse özerkliğini güçlendirdi. İspanya'da 756'da Emevilerden hayatta kalan son kişilerden biri olan Abdurrahman bağımsız **Kurtuba Emirliğini** ilan etti.

Avrupa'da Karolenj hanedanından III. Pépin (y. 714-68) son **Merovenj Kralı III. Childeric'i tahttan indirdi**. Papa'nın desteğiyle **Pépin taç giydi** ve kısa süre sonra papanın bu iltimasına karşılık verdi. Lombardlar **İtalya'daki son Bizans toprağı** Ravenna'yı işgal ettiklerinde Lombard Kralı Aistulf Roma'ya göz koydu. Papa II. Stephen'ın yardım çağrısında bulunduğu Pépin, 755 ve 756'da Ravenna'yı alarak İtalya'yı istila etti. Papalık daha sonra **Pépin'in Bağışı** adı verilen bir belgeyle Pépin'in Kuzey İtalya'da ele geçirdiği tüm bölgeleri papaya terk ettiğini iddia etmişse de, bu iddia kesinlikle gerçek durumu yansıtmadı.

III. Pépin
Kısa Pépin adıyla da bilinen III. Pépin Frankların ilk Karolenj hükümdarıydı. Mezarındaki bu taş kabartma 13. yüzyıldandır.

761–770

760'larda uygulanmaya başlanan iki devreli ürün sistemi tarlaları ekilen ve nadasa bırakılan arazilere ayırdı ve bu değişim toprak verimliliğini artırdı.

PÉPİN'İN 758'DEKİ ÖLÜMÜNÜN ardından Frank Krallığı geleneklere uygun olarak oğulları Carloman ve Charles (bkz. aşağıdaki panel) arasında bölündü.

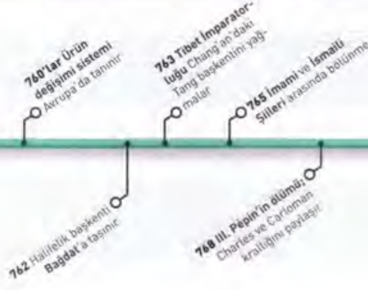
Bu esnada **İskoç adası Iona**'daki büyük taşra manastırı dindarlık ve bilginlik konusunda ününü artırıyordu. Kelt Hıristiyanlığının hazinelerinden biri olan **Kells Kitabı**'nın Iona Manastırındaki keşişler tarafından hazırlanmış olması mümkündür. Zengin biçimde süslenmiş ve tezhip edilmiş bu paha biçilmez sanat eseri, Viking akınlarını (791-800) atlatabildi ve güvenliği için daha sonra İrlanda'da Kells Manastırına nakledildi.

Bağdat'ın 762'de kuruluşu gerçek anlamda ilk İslam imparatorluk şehrinin ortaya çıkması anlamına geldi. Ktesifon (eski Sasani başkenti) yakınlarına kurulan yeni şehir, dairesel bir plana göre dikkatle tasarlandı ve Dicle ve Fırat nehirlerine kanallar vasıtasıyla bağlandı. Bağdat Kuzey Avrupa, Hindistan ve Çin'den tüccarları çeken bir ticaret merkezi oldu.

CHARLEMAGNE (748–814)

Atletik yapılı ve fiziksel olarak etkileyici olan Charlemagne Latince bilir ve Yunanca anlardı. Ancak okumayı hiçbir zaman öğrenmemişti. Amacı Frank üstünlüğünü genişletmek, Papalıkla yakın ilişkileri güçlendirmek ve Frank Krallığına ruhani desteğini güvenceye almak için Kiliseyi reforma tabi tutmaktı. Bu 15. yüzyıl duvar halısındaki resmi kalıcı mirasının bir şahididir.

771–780

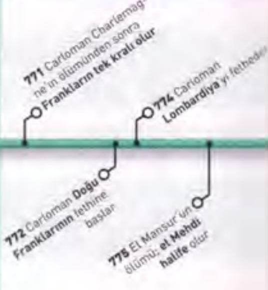
Parşömen üzerine yapılan bu ortaçağ minyatüründe Roland, Carlman'a veda ed

Charlemagne'ın Avrupa fetihleri
Charlemagne ülkesini babasından miras olarak aldı ve sonra babası ve büyükbabasının misyonunu izleyerek birbiri ardına savaşlara girdi.

ANAHTAR
- Charlemagne tahta çıktığında Frank Krallığı
- Charlemagne'ın fetihleri
- Charlemagne'ı hükümdar kabul eden bölgeler

CARLOMAN'IN 771'DE ÖLÜMÜ Charlemagne'ı Frankların tek hükümdarı haline getirdi. Ertesi yıl önceki Merovenj hanedanına tabi olmuş Ren'in doğusundaki halkları Frank hükümdarlığı altına geri getirmek maksadıyla bir dizi kanlı savaş başlattı. Bu sırada Charlemagne hâlâ pagan inançlarını sürdüren değişik Sakson kabilelerini Hıristiyanlığa ve dolayısıyla Frank devletinin yönetimi altına getirmeye kararlıydı. 773-74'ten itibaren Kuzey **İtalya'yı imparatorluğuna dâhil ederek** Lombard Krallığını ele geçirdi ve Venedik, Dalmaçya ve Korsika'da hâkimiyetini kurdu. Bu yolla Adriyatik Denizinin her iki yakasına ve Akdenize uzanmış oldu. 770 sonlarında Müslüman hükümdarlar arasındaki iç **kavgalardan faydalanarak gücünü İspanya'ya** yansıtmaya çalıştı. Hoşnutsuz Emirler tarafından iç siyasete karışması için davet edilen Charlemagne, ordularını Pirenelerin ötesinde gönderdi, ancak **Saragossa (günümüzde İspanya'da**

781–790

Galler-İngiltere sınırını kaba bir şekilde izleyen Offa hendeği Mercialı Offa'nın hükümdarlığı sırasında yaptırılmış olup, izleri bugün de görülebilmektedir.

791–800

Çin'in Leshan bölgesindeki devasa Buda'nın yapımına 713'te başlanıp 90 yıl sonra bitirildi.

Zaragoza şehri) şehrini almayı başaramayınca geri çekilmeye mecbur oldu.

Bu boşa çıkan sefer ortaçağların en büyük romantik hikâyelerinden **Roland efsanesini** istemeden de olsa başlattı. Charlemagne'ın generallerinden biri olan Roland, aslında 778'de Pirene vadilerinden **Roncesvalles** yoluyla çekilen Karolenj ordusunun geri saflarına yapılan bir saldırı sırasında öldürülmüştü. Saldırıyı düzenleyenler de gerçekte Basklardı. Ancak Roland'ın Breton yandaşlarının uydurdukları masal Fransa'ya yayılırken birçok kurguyla efsaneye dönüştü; Roland yaşlı, beyaz sakallı Charlemagne'ın yeğeni; saldırganlar hain Sarazenler ve Roland da Bretanya Hudutları Kontuna dönüştü. **"Roland'ın Şarkısı"** 11. yüzyılda erken bir *chanson de geste*; şövalyelik çağının kahramanlık destanı haline geldi.

Konstantinopolis'te imparator **IV. Leo'nun ölümü** tahta küçük yaştaki oğlu **VI. Konstantin**'i getirdi. Küçüklüğü sırasında annesi **İrene naiplik** yaptı.

CHARLEMAGNE'IN BATI SAKSONYA'YI 782'de ele geçirmesi 4500 Sakson tutsağın Werden'de kitle halinde öldürülmesiyle kanlı bir gelişme oldu. Bu tutsakların öldürülmeleri 1930'larda Nazi tarihçiler tarafından bir tür Hıristiyanlık öncesi şehitlik olarak içselleştirilirken diğer bazı tarihçiler bu olayın ayrıntılarını ve hatta meydana gelip gelmediğini sorguladılar. Charlemagne bu dönemde din adamları arasındaki yaygın cehalet ve bilinçsizlikten endişe duyarak bir Karolenj kültür rönesansı başlattı.

Harun Reşid 789'da Bağdat'ta halifeliğe başladı. Hükümdarlığı altında Barmakid ailesi, vezirleri ve gözdeleri olarak büyük güç kazanırken, **İslam dünyasının entelektüel ve kültürel gelişmesi hızlandı**. Zengin ve güçlülerin artan kitap merakı bilim adamlarını eski Yunan ve Roma metinlerini Arapçaya tercüme etmelerini teşvik etti.

Britanya'nın derebeyi Mercialı Offa (👑 757-96) Galler ve Mercia arasındaki sınırda Offa hendekleri olarak bilinen anıtsal toprak çalışmalarını başlattı. Orijinal halinde 27 metre genişliğinde ve 8 metre yüksekliğinde olan bu hendeğin amacı bilinmemektedir. Muhtemelen bitirilmesinden hemen sonra kullanımından vazgeçilmiştir.

İmparatorluk hediyesi
Charlemagne'a Harun Reşid tarafından gönderilen zarif bir su matarası, muhtemelen y. 800.

İNGİLİZ ADALARINA VİKİNG AKINLARI 789'da başladı ve 790'larda Lindisfare ve Iona'daki zengin manastırların yağmalanmasıyla hız kazandı. "Vikingler" (eski Norse dilinden bir kelime olması mümkündür) İskandinavya kökenliydi.

Tang Çin'inde **Budizmin etkisi** birkaç büyük nehrin birleştiği bir bölgedeki kayalığa yontulmuş, oturan devasa Buda heykeli **Lesha Buda**'sının ortaya koyduğu gibi büyümeye devam etti.

Konstantinopolis'te imparator, **annesi İrene'yi 792'de ortak hükümdar olmaya** davet etti, dört yıl sonra İrene imparatorun gözlerini oydurdu ve kendisini imparatoriçe ilan etti. Bu hareket Yorklu âlim Alcuin'i imparatorluk tahtının boşaldığını öne sürmeye itti ve **Charlemagne** müttefiki Papa III. Leo tarafından 25 Aralık 800'de **Romalıların imparatoru ilan edildi**. Aynı yıl Charlemagne'ın Harun Reşid'ten aldığı büyükelçilik heyeti Avrupa'da gücün ne şekilde yer değiştirmiş olduğunu gösterdi.

Bağdat'taki Abbasi halifeleri Mısır'ın batısındaki **Afrika bölgelerinde neredeyse tüm otoritelerini kaybettiklerini kabule mecbur kaldı**. Ifrikiye (günümüzde Tunus ile Cezayir'in bir parçası) eyaletinin emirine yerini oğluna bırakma hakkı tanındı. Emir İbrahim bin Aghlab böylelikle **Aghlabid hanedanını kurdu**. Bu hanedan Bağdat'a vergi ödemesine ve kâğıt üstünde Abbasi otoritesini tanımasına rağmen Kuzey Afrika'nın büyük kısmını bağımsız bir devlet olarak yönetti.

İşlevsel ve şık broş
Altından, ustalıkla işlenmiş bu Viking broşu estetik güzelliğinin dışında, pelerin ve diğer giysileri bağlamaya da yarıyordu.

> “[CHARLEMAGNE] **İRİ, GÜÇLÜ** VE **ENDAMLIYDI**, ANCAK ORANSIZCA UZUN DEĞİLDİ.”
>
> **Einhard, Charlemagne'ın arkadaşı ve Frank tarihçisi,** y. 830.

778 İspanya'ya başarısız Karolenj seferi; **Saragossa'nın kuşatılması**

778 Roncesvalles Muharebesi

780 İrene'nin Bizans'ta **naipliği**

781 Nasturi Hıristiyanları Chang'an'da **Nasturi Tabletini** diker

781 Karolenj Rönesansı başlar

782 Carloman **Batı Saksonya**'yı ele geçirir

785 Offa Hendeği'nin yapımı başlar

786 Harun el Reşid halife olur; **Barmakilerin iktidara yükselişi**

787 İznik Konsili **ikona kırıcılığı** tartışmasını sona erdirir

y.788 İdris önderliğinde **Fas'ta Şii ayaklanması**

789 Britanya'ya ilk **Viking saldırısı**

790 Konstantinopolis'te ordu isyan eder, İrene tahtan indirilir ve **VI. Konstantin işbaşına** getirilir

792 Bizans İmparatoru VI. Konstantin **annesi İrene'yi** eş hükümdar yapar

793 Vikingler **Lindisfarne**'ı yağmalar

794 Japon başkenti **Kyoto**'ya taşınır

795 Vikingler **İrlanda**'ya akın düzenler

796 Carloman **Avarlarla** çarpışır, Avar güruhlarını talan eder

796 Mercia Kralı Offa ölür (d.730)

797 İrene Konstantin'in gözlerini oydurur ve kendisini bir kez daha **imparatoriçe**

800 Carloman **Roma imparatoru** olarak taç giyer

800 Zen Budizmi Çin'de öne çıkar

800 Aglabi hanedanı Tunus, Cezayir ve Sicilya'da kurulur

801–810

504 BOROBUDUR TAPINAĞINDAKİ HEYKELLERİN SAYISI

TİBET İMPARATORLUĞU 9. YÜZYILIN ilk yarısında gelişti ve kontrolünü Bengal Körfezine genişletti. Orta Asya'daki etkisi **Tang Çin**'inin bölgesindeki zayıflığına bir işarettir. **Gurcara-Pratihara hanedanı** bu dönemde Kuzey Hindistan bölgesini birleştirerek İslam'ın ilerlemesini duraklatmış, günümüz Hindistan'ında Kanauj olarak adlandırılan bölgeyi 801 yılında **II. Nagabhata** tarafından ele geçirilmesiyle gücünü artırmayı sürdürmüştü.

Güneybatı Asya'da bulunan Cava Adasındaki **Budist anıtı Borobudur Tapınağı** 9. yüzyıl başlarında tamamlandı. Dünyadaki en geniş Budist anıtı olan bu muazzam yapı, **2 milyon taş blok** içermekte ve dış yüzeyi yaklaşık 2000 metrekare taş kabartmayla kaplıdır. Anıt üç boyutlu bir *mandala*, başka bir adla kozmik bir tekerdir; 3 kilometre uzunluğundaki yürüyüş yolundan ilerlemek Nirvana'ya (aydınlanma) seyahati canlandırmaktadır. Destansı bir başarı olan inşaatı, bölgedeki geniş deniz ticaretinden zenginleşmiş **Srivijaya İmparatorluğunun** (y. 760-1402) gücünün kanıtı niteliğindedir.

Srivijaya etkisi bu dönemin büyük kısmında daha önce Çinlilerin Funan adını verdikleri **Mekong Havzası Krallığı** da dahil olmak üzere Güneybatı Asya anakarasına uzandı. Ancak, ailesinin topraklarını yaklaşık 770'ten itibaren sessizce genişleten bir vasal kral olan **II. Jayavarman** 802'de bağımsız

II. Jayavarman
II. Jayavarman'ın Angkor Tom'daki 12. yüzyıl Bayon tapınağında bulunan bu heykeli, aynı adı taşıyan VII. Jayavarman tarafından yaptırıldı.

Khmer İmparatorluğunu kuracak kadar güçlendi ve kendisini *chakravartin*, "evrensel hükümdar" olarak ilan etti. Bu terim Sanskritçede "tanrı-kral" anlamına gelmektedir. Khmer kralları otoritelerini tanrılarla doğrudan bağlantılarına dayandırdı ve bağlantıyı gelecek yüzyıllarda (bkz. 800-900) tapınak şehri Angkor'da kuracakları anıtlarda yansıttı.

Hazar İmparatorluğu (bkz. 861-70) hanı **Bulan**, 801 civarında üç İbrahimi din hakkında bir tartışma yürüttü ve bunun sonucunda **Yahudilikte** karar kıldı.

811–820

Raban Maur'un *Haç Kitabı*'nın bir kopyasından Dindar Ludwig.

BİZANSLILARLA BULGARLAR ARASINDA çatışma (bkz. 671-90) 9. yüzyılın başlarında devam etti. Bizans İmparatoru **I. Nikeforos**'un (♛ 802-11) iki defa Bulgar başkenti Pliskas'ı talan etmesine rağmen **Bulgar Hanı Krum**, savaşı sürdürerek düşmanıyla daha sonra 811'de bir muharebede karşılaştı. Nikeforos savaşta öldürüldü ve Krum düşmanının kafatasını gümüşle kaplatarak içki kadehi yaptırdı. İki yıl sonra Krum Bizans başkenti **Konstantinopolis**'i kuşattı, ancak şehir surlarını aşamadı ve **Trakya'nın büyük kısmını tahrip** ederek geri çekildi.

Charlemagne (bkz. 760-800) 814'te öldü ve hayatta kalan son oğlu **Dindar Ludwig** (♛ 814-40) tahta çıktı. Bir önceki yıl babasıyla birlikte eş imparator ilan edilmişti.

İSLAM'DA BİLİM

İslam bilginleri Bilgelik Evi ve halifelikteki diğer bilim merkezleri sayesinde eski Yunan ve Roma eserlerini incelemekten çok daha ileri gittiler. İslam bilginleri simya (kimya öncesi), tıp, toksikoloji, metalürji, matematik ve astronomide büyük ilerlemeler kaydetti. *Olağanüstü Mekanik Araçların Bilgisi Hakkında Kitap*'tan bu minyatür yeni geliştirilmiş bir el yıkama cihazını göstermektedir.

821–830

14. yüzyıl elyazmasında yer alan minyatür, Bilgelik Evi'ndeki âlimleri oturur halde göstermektedir. Abbasi halifeleri Avrupa'dan Çin'e tüm dünyadan âlimleri topladı.

BİLGELİK EVİ veya *Beytül Hikme*, **Abbasi dönemi Bağdat**'ında klasik eserlerin çevirisine ve eğitim çalışmalarına adanmış bir kurumdu. İslam entelektüel rönesansının ağırlık merkezi, Çeviri Hareketinin kalbi ve **El Harizmi** (y. 780-850) gibi büyük bilginlerin yaşadığı yerdi. Cebir, Algebra kelimesi, matematik konusundaki *Kitab el Cebir* veya *Cebir ve Denklem Hesabı Üzerine Özet Kitap* isimli büyük eserinden gelmiştir.

Bilgelik Evi 822'de **el Memun** tarafından güçlendirildi. Babasının ölümünden sonra kısa bir mücadelenin ardından 813 yılında halife olan **Harun Reşid**, (bkz. 791-800) rasathaneler inşa ederek ve dünyanın en iyi bilginlerini etrafında toplayarak entelektüellerin himayesi geleneğini sürdürmüştü. **Çeviri Hareketi**, Abbasi İran'ının selefi

400 BİN BİLGELİK EVİNDEKİ KİTAPLARIN SAYISI

Sasanilerin uygulamalarını taklit ederek diğer kültürlerden ve daha eski geleneklerden kitapları topladı ve **Arapçaya tercüme** etti. Böylelikle kaybolabilecek birçok eski eser muhafaza edildi. Örneğin Ptolemaios'un ufuk açıcı çalışması *Almagest*, Yunancadan Arapçaya 827'de çevrildi ve Avrupalı bilginler bu eski metne ancak Arapça çevirisi sayesinde erişebildi.

Karolenj İmparatorluğundaki (800-88) iç çekişmeler **Dindar Ludwig ile oğullarının** mirasları konusundaki gerilimden kaynaklandı. İlk eşinin –oğulları **Lothair**, **Pépin** ve **Alman Ludwig**'in annesi– ölümünden sonra evlendiği ikinci eşi ihtiraslı Bavyeralı Judith, Dindar Ludwig'i daha önce Lothair'e vaat edilen toprakları kendi oğlu **Dazlak Charles**'a (823-77) bırakması için ikna etti. Ludwig'le 824'ten beri eş imparator olan **Lothair** buna karşılık, kardeşlerini toplayarak babasına karşı ayaklandırdı. **Ludwig**, 830 başlarında **tahttan indirildi** ve Lothair'in kötü yönetimi sonbaharda babasının

831–840

Sicilya'da Yunan harabeleri bulunan Segesta bölgesine Aghlabid işgalinin ilk dönemlerinde yerleşim başladı.

841–850

Burma'daki eski Pagan şehri, günümüzde hemen hemen Burma'yla aynı bölgeyi işgal eden güçlü bir Budist devletinin başkenti oldu.

yeniden tahta getirilmesine yol açsa da yaşlı adamın otoritesi zayıflatıldı ve daha kötü çatışmalar için sahne hazırlandı.

Güney ve Batı İngiltere'deki Anglo Sakson Krallığı **Wessex**, Kral Egbert'in Mercialı Kral Beornwulf karşında 825'teki Wiltshire Ellandun zaferinin ardından **hâkim İngiliz devleti** oldu. Egbert daha sonra İngiltere'nin güneybatı parçalarını da ele geçirdi ve Wessex 828'de ülkedeki en güçlü devlet oldu. Egbert 839'da ölünceye kadar *bretwalda*, yani beylerbeyi unvanıyla tanındı.

Büyük Moravya 830 yılı civarında Batı Karpatlarda **I. Moimir** hükümdarlığında Moimir Prensliğinin kurulmasıyla ortaya çıktı. Moimir Avarların 805'te çökmesinin ardından oluşan güç boşluğundan yararlanarak kurulan siyasi oluşumlardan bir tanesiydi. Karpatların batısında şimdi Slovakya olarak bilinen bölgede kurulan bir başka devlet ise **Prens Pribinan** hükümdarlığındaki Nitra'ydı. Moimir Nitra'yı 833'te zapt ederek prensliğini **Büyük Moravya İmparatorluğu**na dönüşme yoluna soktu.

KUZEY AFRİKA AGHLABİD EMİRİ I. Ziyadat Allah (♛ 817-38) Sicilya'nın İslam güçleri tarafından işgalini **Bizanslı** yöneticilerinin **iç çekişmelerinden** faydalanarak gönderdiği kuvvetlerle 827'de başlatmıştı. Veba salgınının bir süre engellediği İslam güçleri **Palermo**'nun bir yıl süren kuşatmasının ardından 831'de düşüşüne kadar fazla bir ilerleme kaydedemedi. Palermo bunun ardından İslam Sicilya'sının başkenti oldu. Adanın tam olarak ele geçirilmesi ise 902 yılına kadar sürdü.

Lies (Yalanlar) Tarlası papanın **Frank hükümdarları** arasında arabuluculuk yapmak için Alsace'ta 833'te düzenlediği toplantıdır. Toplantı Dindar Ludwig'in ve Dazlak Charles'ın yandaşları tarafından terk edilmesi ve daha sonra hapsedilmeleriyle sonuçlandı. Bu olay merkezi otoritenin çökmesine ve Frankların kuzey ve batıdan Norsların, doğudan **Bulgar** ve **Macarların** ve güneyden **korsanların** saldırılarına açık hale getiren bir dizi ihtilafın ilk bölümünü teşkil etti.

Sarazen savaşçıları
"Sarazen" özellikle Sicilya'yı işgal eden ve Avrupa'yı yağmalayan Müslümanlara Avrupalılar tarafından verilen isimdir.

843'TEKİ VERDUN ANTLAŞMASI
Charlemagne'ın imparatorluğunun nihai olarak bölünmesine işaret ediyordu. Dindar Ludwig'in 840'ta ölümünden sonra hayatta olan üç oğlu (bkz. 821-30) toprak konusunda başka çatışmaların içine düştü. Dazlak Charles ve Alman Ludwig birleşerek **Frank İmparatorluğunun bölgelere** ayrılmasını öngören bir çözümü Lothair'e kabul ettirmek için yemin ettiler. Bu bölgeler geniş anlamda batıda Fransa, doğuda Almanya ve daha sonraları *Lotharii regnum* olarak tanınacak Lotharingia'yla (günümüzde Lorraine) eşleşmektedir.

Güney Hindistan'da bir Tamil hanedanı olan **Çola**'nın yükselişi Çola Kralı Vicayalaya'nın Tancor şehrini **Pandya Krallığından** aldığı 846 yılına bağlanır.

Meersen Kapitularisi Batı Frank Kralı Dazlak Charles tarafından 847'de yayınlanan ve her özgür kişinin kendisine bir bey seçmesini emreden bir fermandı. Charles fermanı yayınlamakla orduya asker toplanmasını kolaylaştırmak istemişti. Fakat ferman Frank hükümdarlarının uyruklarını korumakta artan yetersizliklerine de işaret etmişti. Merkezi otorite yerine köylüler yerel beylere güvendi, özgürlüklerinden vazgeçerek **Vikinglerden** ve diğer istilacılardan korunma karşılığında kendilerini feodal aristokrasiye bağladı.

Kahve bitkisi
Kahve, Etiyopya ve Yemen dağlarının yerli bir bitkisi olup, meyvelerinin kullanılması ilk defa 15. yüzyılda kayda geçirilmiştir.

848 yılı civarında **Burma şehir devleti Pagan** Irrawaddy Vadisinde kuruldu. Hint etkisi Güneybatı Asya'nın bu bölümünün mimarisinde kültürel, dini ve ticari bağlardan ötürü hissediliyordu.

Kahvenin masalsı keşfi Kaldi adlı Etiyopyalı bir keçi çobanının bazı kırmızı yemişleri yemelerinden sonra keçilerinin son derece canlı hale geldiklerini fark ettiği söylenen 850 yılı civarına tarihlenir. Çobanın yemişlerin bir örneğini getirdiği yerel bir Müslüman kutsal kişisi keyif verici özelliğini tasvip etmeyerek bu yemişleri ateşe atmış, yemişler kızardıklarında enfes bir koku salmışlardı.

830 Karolenj İmparatorluğunda iç çatışma

y.830 Büyük Moravya İmparatorluğuna dönüşecek **Moimir Prensliği** kurulur

831 Sicilya'nın İslam kuvvetleri tarafından fethi devam eder; Palermo'nun ele geçirilmesi

833 Lies Tarlası; Dindar Ludwig tahttan indirilir, Charles hapse atılır

833 Dekkan'da savaş; Kuzey Hindistan **Gurcara Krallığı** küçülür

833 El Mutasım Abbasi halifesi olur, Türklerden topladığı bir Kölemen ordusu kurar

834 Ludwig Frank tahtına geri gelir

836 Bhoja Hindistan'da **Gurcara Krallığını** tekrar kurar

836 Vikingler İrlanda içlerine akınlar düzenler

838 Pepin'in ölümü; **Frank İmparatorluğunun bölüşülmesi**

840 Orta Asya'da **Uygur İmparatorluğunun** çöküşü; Kırgızlar tarafından yerlerinden edilerek Tarım Havzasına yerleşirler

841–42 Dindar Ludwig'in oğulları arasında iç savaş

841 Dublin Viking Krallığı kurulur

842 Vikingler **Londra**'yı yağmalar

843 Verdun Antlaşması Karolenj iç savaşını sona erdirir

846 Çola Kralı Vicayalaya Pandyalardan Tancor'u alır; **Çola hanedanının** iktidara yükselişi

848 Burma **Pagan** şehir devletinin kurulması

y.850 İlk **İslam usturlabı**

y.850 Çin'de ilk **barut** kullanımı

y.850 Tibet İmparatorluğunun çöküşü

y.850 Kahvenin keşfi efsanesi

851–860

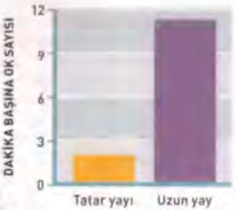

Maya şehri Palenque'nin avlusundaki anıt.

KLASİK MAYA UYGARLIĞININ GERİLEMESİ 9. yüzyılda Palenque kentini terk edişle başlayarak dalgalar halinde devam etti, güneye, doğuya ve klasik Maya'nın merkezi bölgelerine yayıldı. Maya şehirlerindeki son yazıtlar Quiriguá ve Copán'da 810 ve 822; Caracol'da 859 ve Tikal'de 889 tarihlerinde hazırlandı. **Kuraklık**, **açlık** ve **hastalıkların** toplumsal huzursuzluklarla birleşimi, aşırı kalabalık şehirler ve aşırı kullanılan kaynaklar kadar taşma noktasına varılmasında rol oynadı.

Tatar yayının ilk kayıtlı kullanımı Fransa'da 851 yılındadır. Ok takılması uzun yaydan daha yavaş olsa da tatar yayı veya *arbalet* kullanımı için daha az eğitim ve güç gerektirdi.

Yoshifusa'nın (y. 804-72) torunu çocuk imparator Seiwa'nın 858'de tahta çıkışında üstlendiği **Fujiwara naipliği**, Fujiwara klanının Japon devleti üzerindeki hâkimiyetini ortaya koydu.

Uzun yaya karşı tatar yayı
Uzun yay çok daha hızlı atılabilse de tatar yayının menzili daha geniş ve kullanılması daha kolaydı.

861–870

Bilinen en eski basılı eser olan *Elmas Sutra*'nın kapağı Buda'yı daha yaşlı bir müride sutra'yı (vaaz) açıklarken göstermektedir.

HAZAR İMPARATORLUĞU

Hazar Denizi, hâlâ Karadenizle arasındaki bölgeye 8. yüzyıldan 10. yüzyıla kadar hükmetmiş imparatorluğun adıyla anılmaktadır. İmparatorluğun çökmesinin sebeplerinden bir tanesi deniz seviyesindeki 7 metrelik yükselme olabilir.

KİRİL ALFABESİ daha sonra **Aziz Kiril** adı verilen misyoner tarafından 863'te **bulundu**. Asıl adı Konstantin olan Kiril ve kardeşi Metodius **Moravya'daki Slavları Hıristiyanlığa döndürmek** üzere Bizans İmparatoru III. Mihail tarafından 862 yıl civarında gönderildi. Kiril yeni "Glagolitik" yazısını **İncil'i** Slav diline **çevirmek** için geliştirdi ve bu yazı sonraları Kiril yazısı olarak tanındı.

III. Mihail'in gözdesi Basil 867'de efendisini tahttan indirdi ve **I. Basil** adıyla tahta geçti. Hükümdarlığı Bizans tarihindeki en görkemli döneme tanıklık etti. İmparatorluğu içerde ve dışarıda yenilemeye niyet ederek orduyu ve donanmayı elden geçirdi, hukuk sistemini düzenledi.

868 tarihli **Elmas Sutra** dünyanın günümüze gelen en eski basılı kitabıdır. Tezhipli bir Buda metni olan kitap Kuzey Çin'de İpek Yolunda bir şehir olan Dunhuang'daki bir mağarada bulundu.

Hazarlar 9. yüzyıl ortalarından itibaren **Yahudiliği [bkz.801-10] kabul ettiler.** Geleneklere göre, **İbrahim dinini** Bizans İmparatorluğunun Hıristiyanlık dini ve halifeliğin İslam dini ile eşit durumda olabilmek için seçtiler.

Erken Kiril yazısı
Bu mum tablet 11. yüzyılda yazılmış Davud'un mezmurlarını içerir. Kiril alfabesinde yazılmış en eski belge olduğuna inanılmaktadır.

871–880

İzlanda çok sıcak bir manzara sunmasa da Vikingler bölgeye 874 yılında yerleşmeye başladı.

HAYATININ BÜYÜK KISMINI Roma'da geçirmiş eğitimli bir insan olan **İngiltereli Büyük Alfred**, Anglo Sakson Wessex Krallığı tahtına 871'de geçti. Büyük kardeşi I. Aethred'in (👑 865-71) hükümdarlığı sırasında **Danimarkalı Vikingler** Wessex'i işgal etmiş, ancak Alfred 870'teki Ashdown Muharebesinde mağlup edilmelerine yardımcı olmuştu. Krallığı üstlendiğinde Alfred Güneybatı İngiltere'deki Wilton'da Danimarkalıları yenerek bir krizi önledi. Ancak 875 yılındaki bir saldırı onu habersiz yakaladı ve Somerset bataklıklarına çekilmek zorunda kaldı. Bilinen bir efsaneye göre Alfred'i kimliğinden habersiz misafir eden köylü bir kadın, Alfred'ten ateşte pişirdiği keklere bakmasını istedi, ancak krallığın sorunlarıyla zihni meşgul olan Alfred kekleri yaktı. Yine de ordularını bir araya getirebildi ve 878'de, Edington Muharebesinde Danimarka Kralı Guthrum'u yenerek **Wedmore barışı**nı imzalamak zorunda bıraktı. Antlaşma hükümleri uyarınca **Guthrum Hıristiyanlığı kabul etti**, ülkesinin paylaşılmasına (bkz. 881-90) razı oldu.

İzlanda'ya yerleşim Vikinglerin diğer bölgelerde de ilerlediklerini gösterdi. İrlandalı keşişler Kuzey Atlantik Adalarına muhtemelen erişmiş ve Viking denizcileri İzlanda'nın varlığı hakkında göç eden kuşlar gibi ipuçlarından bilgi sahibi olmuştu. Vikingler adayı ziyaret etmiş ve hatta kış mevsimini orada geçirmiş olsalar da ortaçağ İzlanda eseri *Landómabók'a* (Yerleşim Kitabı) göre ilk sürekli yerleşim Norveçli kabile başkanı İngolfur Arnarson tarafından 874 yılı civarında gerçekleştirildi. Bir efsaneye göre yerleşeceği yeri tahtının ayaklarını denize fırlatarak ve gittikleri yeri izleyerek buldu.

Kral Alfred
Kral Alfred'in heykeli başkenti Winchester'da 1901 yılında dikildi. Kılıcı haç şeklinde yapılmış olup inancı için savaşımını simgelemektedir.

y.850'ler Klasik Maya uygarlığının gerilemesinin sürmesi

851 Tatar yayı Fransa'da kullanılmaya başlar

857 İspanya'da **Navarra Krallığının** kurulması

857 Batı Avrupa'da hastalıklı hububattan **çavdar mahmuzu zehirlenmesi** salgını

858 Japonya'da **Fujiwara naipliği**; Fujiwara klanı iktidardaki yerini sağlamlaştırır

862 Vikingler **Novgorod**'u kurar

863 Bizanslılar Anadolu'da Araplara karşı zafer kazanır

863 Kiril yazısının ilk biçimi geliştirilir

866 Vikingler'in İngiltere York'unu zaptı

866 Bulgarlar Hıristiyanlığı kabul eder

867 Makedonya hanedanının kurucusu **I. Basil**'in tahta çıkışı

868 Bilinen en eski basılı kitap Elmas Sutra'nın oluşturulması

868 Ahmed ibn Tulun Mısır'da **Tulun hanedanını** kurar

869 Mezo Amerika, Tikal'de tarihi bilinen son **stel**

870 Meersen Antlaşması I. Lothar'ın Frank topraklarını bölüştürür

871 Alfred Wessex kralı olur, İngiltere

874 Vikingler İzlanda'ya yerleşir

874 İran edebiyatının rönesansı Buhara'da başlar

874 On iki Şii imamından **İmam Mehdi**'nin kaybolması

874 Çin'de ağır bir kuraklıktan sonra Tang yönetimine karşı **köylü isyanı**

875 İspanya'da **Katalonya** Karolenj İmparatorluğundan kısmen bağımsız olur

878 İngiltere'de Edington Muharebesinin ardından **Wedmore Barışının** yapılması

❝ YÜZYILLARIN ÖTESİNDEN SAVAŞIN VE ADALETİN KILICINI AYNI GÜÇLE KULLANAN HÂKİM VE BECERİKLİ BİR ZEKÂYI SEZİYORUZ. ❞

Winston Churchill, İngiliz politikacısı, Kral Alfred hakkında, 1956–58

Şiiler tarafından insanlığın kurtarıcısı olacağına inanılan **On İkinci İmam el Mehdi** mucizevi bir şekilde 874'te kayboldu. Bazı Şiilere göre On Birinci İmam Hasan el-Askarı 874'te öldüğünde yerine geçen yedi yaşındaki oğlu gerçek ve manevi anlamıyla saklanmaya çekilmiş ve o tarihten bu yana **Mesih olarak dönüşüne** değin "inzivada" veya saklanmakta olduğu söylenmektedir.

Savaşlardan, siyasetten hava durumuna kadar yaşanan olayların benzersiz bir kaydı olan **Anglo-Sakson Vakayinamesi**, 880 yılı civarından 12. yüzyıla kadar tutuldu. Kitap, Kral Alfred'in İngiltere'ye bilginleri davet ederek ve başlıca klasik eserleri bizzat çevirerek geliştirdiği bilim adamlığının bir göstergesiydi.

881–890

Geç veya son klasik dönemin önder Maya şehri Chichén Itzá'nın Rahibe manastırı bölümü olarak bilinen binasının ön yüzü.

VARANGIAN VEYA RUS adıyla bilinen **İsveçli Vikingler** Volga ve Dnieper gibi nehirleri Baltık Denizinden içerilere girmek ve bölgenin Doğu Slavları üzerinde hâkimiyet kurmak için kullandılar. **Novgorod yerleşimini** 862'de **kuran** bu grup, nehir sistemlerinden geçerek ulaştığı Karadeniz'den Konstantinopolis'e cüretli saldırılarda bulundu ve daha güneyde de koloniler kurdu. Rus **Prensi Oleg** (♛ 882-912) rakipleri Askold ve Dir'i mağlup etti, **Kiev** yerleşimini **ele geçirdi** ve başkentini Novgorod'dan buraya nakletti. Şehir gevşek bir federasyon olan Kiev Rus devletinin 1169'a kadar başkenti oldu.

Danelaw –İngiltere'nin Viking yasalarının üstünlüğe sahip olan parçası– Gutrum'un yinelenen saldırılarının ardından **Alfred ve Guthrum**'un 886'daki **Antlaşmasıyla** resmi hale getirildi. Alfred, Londra dahil güneye sahip olacak, Danimarkalılar da Thames ile Rea nehirlerinin kuzeyindeki bir arazide kendi yasalarına göre yaşayacaktı.

Başlıca Frank toprakları olan Batı ve Doğu Francia'nın son ortak hükümdarı **Şişman Charles** (y. 39-88) 887'de **tahttan indirildi**. Doğu Franklarının 879'dan itibaren kralı olan Charles, Batı Franklarının da 884'te kralı seçilmişti. Ancak Karolenj hükümdarlarının gerileyen gücünün ve otoritesinin kurbanı oldu (bkz. 841-50). Vikinglerle savaşta karşılaşamayan veya -özellikle **Paris**'in 885-86'daki **kuşatması**nda- karşılaşmak istemeyen Charles'ın uyruklarını koruma kabiliyetinin olmadığı ortaya çıktı. Vikinglere karşı kahramanca bir savunmayı 885'te yönetmiş olan Paris kontu **Odo** (y. 860-98) Batı Francia'nın 887'de kralı seçildi. Bu tarihten sonra Doğu ve Batı Francia ayrı bölgeler olarak gelişecekti.

Güney ovalarındaki **klasik Maya şehir devletlerinin gerilemesi** 9. yüzyıl boyunca devam etti ve **Tikal** 889 yılı civarında **terk edildi**. Kuzeyin Maya şehir devletleri (Meksika'nın Yucatán Yarımadası bölgesi) geç veya son klasik dönemi olarak adlandırılan dönemde öne geçti. Bu uygarlıklar arasında en önemlisi kuraklığa karşı hassas bu bölgede yaşamsal önemi olan *cenoles* veya su kuyularına hâkim olan **Chichén Itzá** uygarlığıydı.

Slav-Viking mücevheri
Viking istilacıları Slav ve Viking tarzlarını karıştıran melez bir kültür kurarak Rusya'nın su yolları boyundaki toprakları ele geçirdiler.

891–900

Ortada görülen Bulgaristan Kralı Simeon, İstanbul'da keşiş olarak eğitim almış, Bulgarların idaresini ele almak için 893'te ülkesine dönmüştü.

BULGAR HANLIĞININ (bkz. 811-20) gücünün artması Bizans İmparatoru **VI. Leo**'yu endişelendirerek 895 yılında **Macarları** Bulgarlara saldırmaya teşvik etmesine yol açtı. Bu saldırı karşısında yeni han **Simeon**, (♛ 893-927) Dnieper'e yeni gelmiş bir kabile olan Peçenekleri **Macar** topraklarını işgal etmeleri için kışkırttı. Macarlar batıya göç etmek zorunda kaldı ve izleyen yıllarda Frank topraklarına geniş akınlar düzenleyerek, günümüz Macaristan'ı topraklarına yerleştiler. Simeon **Bizans ordusu**nu 896 yılı yazında Türkiye'de bulunan Bulgarophyugon'da yenerek Bizans imparatorunu haraç ödemeye mecbur bıraktı. Simeon Bizans tahtı için **Konstantinopolis**'in aşılmaz surları tarafından boşa çıkarılan mücadelesini sürdürerek 30 yıl daha hüküm sürdü.

Toltekler muhtemelen **çöken Teotihuacan kültürü**nden gelerek Meksika Vadisine yerleşen mültecilerdi. **Tula**'da 900 civarında bir başkent kurdular ve soylarından gelen Azteklere ilham veren askeri bir imparatorluk kurdular.

Toltek kır kurdu
Toltek sanatı, bu kır kurdu tanrısının tasvirinde olduğu gibi Aztekler dahil diğer Kolomb öncesi uygarlıkları etkiledi.

879 **Nepal**'in Tibet'ten bağımsızlığını kazanması

880 **Köylü isyancısından** generalliğe yükselen **Huang Zhao** Tang imparatorluk tahtını gaspeder

880 Hindistan'da **Pandya** ve **Cola** arasında savaş

880 Birinci **Anglo-Sakson vakayinamesinin** yazılması

882 Oleg Kiev'i ele geçirir, **Kiev Rus**'un başkenti yapar

884 **Tang Çin İmparatoru Huang Zhao**'nun Türk orduları tarafından mağlup edilmesi, Tang devletinin gücü zayıflar

887 **Odo** Batı Frank Kralı olarak taç giyer

887 Karolenj **Şişman Karl** tahttan indirilir

889 **Tikal** terk edilir, **Chichén Itzá** üstünlüğü

896 Simeon hükümdarlığında **Bulgar İmparatorluğu**nun en yüksek noktası

899 Wessex Kralı **Büyük Alfred**'in ölümü (d.849)

y.900 Meksika Vadisinde **Tula** merkezli **Toltek** Krallığının gelişmesi

y.900 Vikingler **Grönland**'ı keşfeder

y.900 *Alf-Layla wa-Layla*, "Binbir Gece Masallarının" ilk biçimleri belirir

901–910

911–920

Bu taş rölyef Beş Çin Hanedanı ve On Krallık dönemindendir. Bu dönemde merkezi idarenin yıkılışı ekonomik daralmaya yol açtı.

TANG ÇİN'İ ARAPLAR KARŞISINDA
Talas Nehri yenilgisinden beri 751-760 yıllarında **askeri gerileme** içindeydi ve 880'lerin **Huang Zhao ayaklanması** hanedanın sonunun geldiğine işaret etti. **Zhuwen** (y. 852-912) Huang Zhao isyanın parçası olmuş ve sonra isyancıların yenilmesinde rol oynamış bir savaş beyiydi. Bu rolü için bolca mükâfatlandırılan Zhuwen 904 yılına kadar gücünü artırdı, hazır olduğunda **Tang İmparatoru Zhaozong**'u ve oğullarının çoğunu **infaz** ettirerek imparatorun 13 yaşındaki oğlunu kukla kral olarak tahta geçirdi. 907 yılında **Geç Liang hanedanını** kurarak tahta sahip çıktı. Fakat Çin'in kuzey ana bölgelerini – Huang He'nin Sarı Irmak Vadisi bölgesi– kontrol etmesine rağmen güneyin on bağımsız krallığa bölünmesini engelleyemedi. Geç Liang hanedanı kısa ömürlü (907-923) oldu. Art arda gelen grupların Huang He bölgesinin kontrolünü ele geçirmelerine ve kendi hanedanlarını kurmalarına rağmen, iktidara tutunmayı başaramadılar. Beş hanedan ve On Krallık dönemi olarak bilinen bu anarşi çağı **Kuzey Song hanedanının** (bkz. 951-60) kurulmasına kadar sürdü ve çok büyük sıkıntılar yaşandı. Otorite yıkıldı, ekonomi çöktü ve mal alış verişi para değişiminin yerini aldı. Sel bariyerlerinin ve sulama tesislerinin bozulmasından ötürü yaygın seller ve açlıklar yaşandı.

Beş Hanedan bölgesinin batı ve kuzeyinde **Shatuo Türkleri** ve **Hitan Moğolları** kendi krallıklarını güçlendirdiler. Güney Mançurya'nın Hanları 905'te Yelü Abaoji'nin (♛ 872-926) önderliğinde imparatorluklarını kurdular. Abaoji 916'da kendisini imparator ilan etti ve beş krallıktan birisi olarak Kuzey Çin'i kontrol ettiği kısa bir dönem dahil 1125'e kadar varlığını sürdüren **Liao hanedanını** kurdu.

İsmaili bir Şii olan Sa'id ibn Husayn Kairouan'daki (günümüzde Tunus) **Sünni Aghlabid hanedanını** devirerek kendisini **Mehdi** ilan etti ve adını soyundan geldiğini iddia ettiği peygamber Muhammed'in kızı Hazreti Fatma'dan alan, **Fatimi hanedanını kurdu**.

Akitanya dükü Dindar William tarafından Burgonya'da 910'da kurulan **Cluny Manastırı** Avrupa'daki (bkz. yukarıdaki panel) **manastır "imparatorluğunun"** merkezi haline geldi.

Fatimi dönemi metni
Adını Hazret Muhammed'in kızı Fatima'dan alan Fatimiler Kahire'deki El Ezher Medresesini desteklemek yoluyla bilimlerin hamisi olmakla tanındılar.

CLUNY MANASTIRI

Manastır için 910'da arazi bağışlayan Dindar William, Benedikten keşişlere herhangi bir yükümlülük getirmedi. Dolayısıyla keşişler sivil kontrolden muaf olarak yalnız papaya karşı sorumluydular. Cluny büyük güce sahip 10.000 keşişi yöneten bir manastır imparatorluğunun merkezi oldu. Cluny'nin eski başkeşişi olan Papa II. Urbanus 1098'de manastırı "dünyanın ışığı" olarak tanımladı.

Peçeneklerin (bkz. 891-900) batıya doğru ittiği **Macarlar** on yıl boyunca bir dizi yıkıcı **akınlara** girişti. Carinthia'yı 901'de yerle bir ettiler, 906 ve 907'de Moravya'yı yıktılar, 908'de Bavyera, Saksonya ve Thuringia'ya saldırdılar. Frank imparatorunun yardıma isteksiz olması veya imkânı bulunmaması nedeniyle Doğu Frankları kendilerini istilalara karşı savunmak için bölgesel "dükler" seçtiler.

Beş Hanedan
Birbiri ardına gelen rejimlerin hâkimiyet kurmakta başarısız olmaları, kuzey ve güneydeki savaş beylerinin bağımsız krallıklar kurmalarına yol açtı. Harita, Çin'in parçalı jeopolitik durumuyla devlet ve sınır karmaşasını yansıtmaktadır.

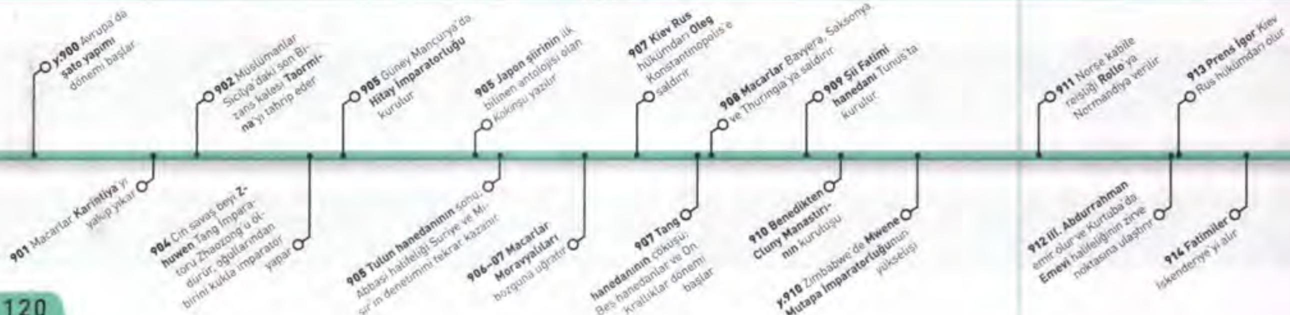
ANAHTAR
- Çin eyaletleri
- Çin olmayan halkların oturduğu eyaletler

III. ABDURRAHMAN büyükbabası Abdallah'ın 912'de ölümünde **Kurtuba Emirliğinin** yeni **Emevi hükümdarı** oldu. Ayaklanmalarla küçülen ve kaybedilen topraklarını geri almak için hızla harekete geçti. **Kurtuba**, kendisinin ve yerine geçenlerin yönetimleri altında gücünün zirvesine ulaştı (bkz. 921-930).

Geleneksel kaynaklara göre 914'ten 945'e kadar **Kiev Rus hükümdarı** olan **Prens İgor**, **Novgorod**'u 862'de kuran efsanevi Rurik'in oğluydu. **Kiev Rus** (bkz. 881-890) **koruyuculuğu** altında 941 yılında **Rus-Bizans savaşında** kuvvet yoluyla

Kievli I. İgor
914'ten 945'teki ölümüne kadar hükümdarlık yapan İgor bu 19. yüzyıl minyatüründe maliyetine bir işarette bulunuyor.

921–930

931–950

panya'da Medinetü'l-Zehra'daki Halife Sarayında bulunan bu dekoratif panel Bağdat'taki Abbasi halife sarayının taklidi olarak III. Abdurrahman tarafından yaptırıldı.

İzlanda'daki Lögberg ya da Law Kayası en eski parlamentonun merkezidir.

> **“** İNSANLARIN KRALI, SAVAŞÇILARIN LORDU **KRAL AETHELSTAN** BU YIL **BRUNABURH** ÇEVRESİNDE KESKİN KILIÇLARLA SAVAŞTA SONSUZ GÖRKEM KAZANDI. **”**
>
> **Yazarı bilinmeyen** eski bir İngiliz şiiri *The Battle of Brubaburh*'tan, 937

Bizanslıların saygısını kazanarak kârlı ticaret imtiyazları elde etti ve bölgede çekinilen bir güç oldu.

Sürekli ve yıkıcı **Viking akınları** (bkz. 881-890) karşısındaki çaresizliklerini 911'de kabul eden Batı Frank Kralı **III. Charles** Seine Nehrinin ağzını koruyan ve sonraları Normandiya adını alan bölgenin büyük bir bölümünü Norse kabilesi şefi, Hrolf adıyla da bilinen **Rollo**'ya Hıristiyan olması şartıyla verdi. Charles tacına zayıf bir şekilde tutundu; Karolenj hükümdarlarının otoritesi krala (bkz. 841-850) yalnızca şekli bir bağlılık duyan, uygulamada ise bağımsız davranan toprak sahibi kontlar karşısında tehlikeli bir gerileme içindeydi. Batı Frankların önde gelenlerinin güçlü bir kesimi Paris **Kontu Odo**'yu 887'de krallığa seçti ve Charles bu nedenle hükümdarlığının büyük bölümünü Odo ve soyundan gelenlerle savaşarak geçirdi.

Karolenjlerin Macar tehlikesi karşısında güçsüzlükleri nedeniyle etki kazanan kabile düklerinden birisi olan **I. Henry**, 919'da Doğu Franklarının kralı seçilerek **Sakson hanedanını** kurdu. Doğu Frank Krallığının son Karolenj hükümdarı Çocuk Ludwig 911'de öldü. Ardından Franconia Dükü Konrad kral seçildi. Ölümünde ise en güçlü rakibi Henry'yi halefi olarak seçti.

Kurtuba'nın nüfus artışı
Kurtuba'nın küçük bir kasabadan dünyanın en büyük ortaçağ şehirlerinden biri haline gelişini bu rakamlar ortaya koymaktadır.

BAĞDAT'TAKİ ABBASİLERİN ZAYIFLAYAN otoritesi III. Abdurrahman'ı 929 yılında gerçek halifenin kendisi olduğunu ilan etmeye teşvik etti ve böylelikle krallığını da emirlikten **halifeliğe** dönüştürdü. Başkenti Kurtuba 10. yüzyılda Batı Avrupa'daki en büyük ve gelişmiş şehir haline geldi.

İzlandalılar 930'da adalet ve kanunlar hakkında karar vermek üzere **Thingvellir** Ovasında bir açıkhava meclisinde toplanmaya başladılar. Kanuna aykırı davranmamış tüm özgür insanların katılabildiği **Althing dünyanın en eski temsili parlamentosudur**.

Arkeologların **II. Pueblo çağı** olarak adlandırdıkları dönemde Kuzey Amerika'daki Chaco Kanyonunda yaşayan Pueblo halkları gelişme içindeydi. Bu halklar, bazıları 700 kadar odaya sahip "büyük evler" olarak adlandırdıkları muazzam yapılar inşa ettiler.

EMEVİ HALİFESİ III. ABDURRAHMAN (bkz. 911-920) Toledo'yu ele geçirerek İspanya'daki tüm Müslümanları bir bayrak altında topladı. El Rahman ayrıca kuzey sınırlarındaki Hıristiyan krallıkları **Leon** ve **Navarrre**'a karşı savaşlar yürüterek tabiliklerini kabul etmeye zorladı. Yahudiler ve Hıristiyanlar Endülüs'te halifeliğin hoşgörüsünden yararlansalar da ikinci sınıf vatandaş muamelesi görüyorlardı. Din değiştirmelerinin arkasındaki itici güç ise vergi meseleleriyle ilgiliydi.

Koryo Krallığı Silla Krallığını (bkz. 651-670) 935'te zapt ederek artık **Kral T'aejo** (👑 918-943) adını alan **Korya önderi** Wang Kon'un yönetimi altında **Kore**'nin birleşmesini tamamladı. Wang Kon Üç Krallık devleti Koguryo'da 918'de tahta çıktı, devletin adını değiştirdi ve 934'te topraklarına kattığı Paekche Krallığına ve Silla'ya karşı başarılı askeri seferleri yönetti. T'aejo, hükümdarlığı sırasında Silla soylularını yeni yönetici bürokrasisine dahil ederek gücünü sağlamlaştırdı.

Britanya topraklarında gerçekleşen en kanlı muharebelerden birinde Anglo Sakson Kralı Athelstan (y. 893-939) bir kuvvetler ittifakını 937'de ezici bir yenilgiye uğrattarak Britanya'daki hâkimiyetini ve birleşik Anglo Sakson krallığını sağlamlaştırdı. **Anglo Sakson** genişlemesi ihtimalinden telaşa kapılan Alba Kralı (günümüzde İskoçya) bu tehdidi savuşturmak için kuvvetlerini Vikinglerle ve diğer Britanya ülkeleriyle birleştirdi. Beş kral ve yedi kontun savaş alanında "sayısız kalabalıkla" birlikte öldüğü bu çatışma Anglo Sakson güncelerinde (bkz. 871-880) kayıtlı eski bir İngiliz şiirinde ölümsüzleştirilmiştir. Zafer Galliler ve İskoçları sınırlarına hapsetti, Viking genişlemesini durdurdu ve **İngiltere**'nin bir devlet olarak kurulmasına yardım etti.

İran Şii **Büveyhileri** 946'da Bağdat'ı aldı ve halifeyi Ahmed ibn Büveyh'i yüksek komutan olarak tanımaya zorladı. **Abbasi halifeleri** 1258'e kadar yerlerinde kalsalar da artık yalnızca göstermelik devlet başkanları haline geldi. Gerçek güç İran **Şiraz**'daki başkentlerinden hüküm süren Büveyhi sultanlarına geçti.

I. Henry (bkz. 911-920) Macarların Karolenjleri tehdit ettikleri sırada güç kazanan kabile düklerinden biriydi. Şahinci Henry adıyla bilinen Henry krallığını genişletti ve Macarlara Avrupa'ya akınlarının başlamasından beri ilk büyük yenilgilerini 933'te **Riade Muharebesinde** tattırdı. Henry ölümünden sonra tahta geçişin kalıtsal hale gelmesini sağlayacak kadar güç kazanmıştı ve oğlu **Otto**'yu yeni kral olarak tanıyan 936'daki seçim bir formaliteden ibaret kaldı. Otto'nun 936'daki taç giyme töreni **Charlemagne**'ın taç giyme törenini bilinçli olarak taklit etti ve Otto imparatorluk başkenti Aachen'de taç giydi.

915 Çola Kralı **I. Parantaka** Güney Hindistan'da Pandya Krallığını ele geçirir

917 **Simeon** kendisini Bulgarların çarı ilan eder

917 **Macarlar** Doğu ve Batı Frank ülkesine akınlar düzenler

917 **Fatimiler** Sicilya'yı alır

919 Saksonya dükü Avcı Heinrich, Sakson hanedanının ilk kralı olarak **I. Heinrich adıyla Doğu Frank kralı** seçilir

923 Beş Hanedanın birincisi **Geç Liang** Şatuo Türkleri tarafından devrilir

927 Bulgar Çarı **Simeon**'un ölümü (d. 864/65)

929 İspanya Emiri **Abdurrahman** kendisini **halife** ilan eder

930 İzlanda'da **Althing** toplantısı

932 Çin'de **klişe baskı bulunur**

932 **Abdurrahman Toledo'yu ele geçirir** ve Müslüman İspanya'nın birleştirilmesini tamamlar

935 Kore'nin **Koryo Krallığı** halinde birleşmesi: Silla ele geçirilir

937 **Brunanburh Muharebesi,** Athelstan tüm İngiltere'yi ele geçirir

940 Mixtekler Zapotek başkenti **Monte Alban**'ı talan eder

940'lar **Flandre'de** keten ve yün sanayisi başlar

946 İran **Şii Büveyhi hanedanı** Bağdat'taki Abbasi halifeliğinin gücünü eline alır

y.950 **Bogomiller** Bulgaristan'da ortaya çıkar

VİKİNGLER

VİKİNG ZANAATKÂRLARININ BECERİLERİ ÜN SALDIKLARI VAHŞİLİKLERİYLE ÇELİŞİR

Viking dünyası 8. ve 11. yüzyıllar arasında güneyde ve doğuda Pontus steplerinden batıda ve kuzeyde Kuzey Amerika kıyılarına kadar Avrupa'nın her yerine erişti. Bu diyar sanat ve el sanatları kültürüyle birbirine bağlandı.

Viking sanat ve el sanatlarının birleştirici motifleri incelikli süslemeler, birbirine bağlanan desenler ve stilize hayvanlardır. Vikinglerin maddi kültürü çoğunlukla kullanıma dönük ve güzel bir işçiliğe sahipti. Genel, törensel ve askeri eşyalar son derece süslüydü. Oyma, yontma, kakma ve metal köşebent gibi teknikler birbirine girmiş sarmaşıklar, "birbirini tutmuş hayvanlar" ve stilize uzuvlar gibi motiflerin yaratılmasına yardım etti.

Frey heykeli
Vikingler bereket tanrısı Frey'e taptı. İsveç'ten bu heykel Frey'i büyüme ve erkeklik simgesi olan sakalını tutarken göstermektedir.

Thor'un çekici
Güç ve erkeklik simgesi olan Thor'un çekici mücevherlerde kullanılan ortak bir konuydu. Thor Norse fırtına tanrısıydı.

Altın boncuk ve sicim işlemesi

Altın kol bandı
Baskı, boncuklama ve ince işlemelerden oluşan öğelerle süslenen Danimarka'nın Räbylille bölgesinden bu kol bandında haç ve ağaç şekilleri vardır.

Kılıç binicinin savaşçı olduğunu gösteriyor

Gümüş atlı fügürü
İsveç'ten, biçimlendirilmiş bu metal figür muhtemelen atlı bir savaşçıyı temsil etmektedir. Vikingler iyi at sürücüleriydi, ancak gemiyle seyahati tercih ettiler.

Halkaların bitimleri kedi kafası şeklinde

Gümüş broş/iğne
Bu İsveç'ten altın kaplama broş veya pelerin iğnesi siyah, metalli bir bileşim olan niello ile renklendirilmiştir.

Tahta kalkan
Kalkanlar ladin, köknar, veya ıhlamur ağaçlarından, arkaya demir kollar ve göbekler eklenerek yapıldı. Parlak renklere boyandı ve genellikle karmaşık desenleri vardı.

Renkler bağlılık veya amacı gösteriyordu.

Demir ağız

Rünik yazılı sağlam tahta sap

Balta
Kılıçtan daha ucuz oldukları için baltalar fakir Vikingler tarafından kullanıldı. Bu Danimarka baltası metal bir ağız ve tahta sapa sahiptir.

Kayışı tutturmak için plaka

Kayış (omuza bağlamak için)

İki taraflı keskin kılıç

Kılıç
Kılıçlar nadir ve Vikingler için son derece değerliydi. Bu kılıç kınından kolaylıkla çıkartılıp tek elle kullanılabilirdi.

Süslü oyma baskı

Toka plakası
Bu metal plaka tokalanabilmesi için Vikinglerin deri kemerlerine takıldı. Kemerin her bir başı takılmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

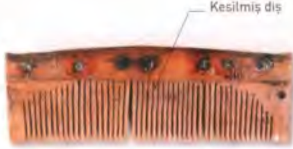

Aslan figürü rüzgâr yönünü göstermektedir

Varaklı rüzgâr gülü
Rüzgâr gülleri gemilerin pruvalarına daha sonra kiliselerin tepelerine asıldı. Bu varaklı rüzgâr gülü İsveç'te bulunmuştur.

Pençeli ayaklı büyük stilize canavar

Kesilmiş diş

Tarak
Vikinglerin olağan bakım seti bir tarak, cımbız ve kulakları temizlemek için kürdandan oluşuyordu. Bu tahta tarağın demir perçinlerle tutturulmuş bir kulbu vardır.

Gümüş ve altın kakma işi

Broş
İsveç adası Gotland'dan bu kutu broş altından yapılma dört oturan insan figürüyle süslenmiştir.

Demir sorguç

Yüz muhafazası

Miğfer
Deri bir başlık üzerine demir plakaların kaynatılmasıyla yapılan bu Norveç miğferi burun koruyuculu bir yüz muhafazasına sahiptir.

Erken Danimarka sikkeleri
Vikingler başlangıçta kendi paraları yerine yağmalanan sikkeleri, gümüş parçalarını ve barter usulünü kullandılar. Kral Harald Bluetooth 975'te sikke basımını başlattı.

Ticaret ağırlıkları
İsveç'te bulunan bu pirinç kaplama demir ağırlıklar malların ve gümüş parçalarının değerini ölçmek için kullanıldı.

Simge ağırlığı belitmektedir

Hayvan boynuzundan oyulmuştur

İçki boynuzu
Vikingler savaşta öldükleri takdirde, savaşçıların cenneti Valhalla'da bunun gibi boynuzları kullanacaklarına inandılar. Bu içki kabı ziyafetlerde kullanıldı.

Demir ve kalay vidalı kayın bölme

Kızak
Bu meşe ve kayın kızak Norveç'in Oseberg bölgesindendir. İncelikle işlenmiş ayakları ve oturacak yerin her iki tarafında hayvan başları yapılmıştır.

Düşmanları korkutan canavar başı

Oyma pul desenleri

Gemi pruvası süsü
Viking kültürünün öğeleri daha önceki kültürlerden alındı ve tasarlandı. Örneğin, bu tahta pruva süsü Sakson dönemindendir.

951–960

Tiwanaku'da büyük taş giriş kapısı olan "Güneş Kapısı"ndan alınan bu ayrıntı Asa Tanrısı olarak bilinen kabartma figürünü gösterir.

İNKA ÖNCESİ TIWANAKU AND UYGARLIĞI 10. yüzyılın ikinci yarısında hızla gerilemeye başladı. Gelişkin tarım ve sulama teknikleri (bkz. 741-50) Tiwanaku'nun 60.000'e ulaşan **nüfusunu**, daha geniş bir bölgede ise bazı tahminlere göre **1.4 milyon** insanı geçindirmeye imkân tanıdı. **Gerilemesi**nin sebebinin **uzun süreli bir kuraklık** olduğuna inanılmaktadır. Arkeolojik kanıtlar sakinlerinin daha küçük, kırsal yerleşimlere çekilmeleriyle ve şehir öncesi hayat tarzına dönmeleriyle ana şehrin terk edildiğini göstermektedir.

Çin'de **Song hanedanının kurulması** Beş Hanedan ve On Krallık döneminin (bkz. 901-10) savaş halini ve anarşisini sonlandırdı. İlk aşamalarında başkenti Kuzey Çin'deki Kaifeng'te olduğu için **Kuzey Song** olarak bilinen hanedan Beş Hanedanın sonuncusu olan Geç Zhou hanedanı döneminde general olan **Zhao Kuangyin** tarafından (960-76) kuruldu. Zhao Khitan Liao (bkz. 901-10), Xia Xia Tangut Krallığı, Tibet kabileleri konfederasyonu gibi dış tehditlerle uğraştı ve güneydeki On Krallıktan bazılarını ele geçirdi. Zhao askerler üzerinde denetimi kabul ettirmek ve iktidarı merkezileştirmek için memuriyet sınav sistemini kullandı.

İmparator "Büyük" I. Otto (912-73) **Macarları Lechfeld Muharebesinde** 955'te mağlup etti. **Bizans- Bulgar ihtilafından** beri yerinden edilen (bkz. 891-900) **Macarlar** 951'de Akitanya'ya kadar **erişerek Frank topraklarına hücum etmişlerdi**. I. Henry'nin oğlu (bkz. 911-20) Otto, 936'da taç giymesinden itibaren tüm Doğu Frank dükalıklarını zapt ederek krallık yetkilerini kuvvetli bir şekilde kabul ettirdi. Güçlü ordusu doğu sınırında Frank **yerleşimlerine ve Hıristiyanlığa** karşı uzun süredir direnen Wendleri mağlup, **Macar tehdidini bertaraf etti**.

Bronz ayna
Bu girift süslemeli Song hanedanı dönemi aynası Çin'in o dönemdeki sanatsal gelişmişliğini gösterir.

961–970

I. Otto'nun imparatorluk tacından bu ayrıntı İncil'den Kral Süleyman'ı bir tomar tutarken göstermektedir.

Viking deniz rotaları
Viking denizcileri 10. yüzyıl sonlarında Avrupa'nın her köşesine ve ötesine nüfuz ederek kuzeyde Grönland'a kadar ulaşmışlardı.

ANAHTAR
- **Viking genişleme keşifleri 8-10. yüzyıllar**

PAPANIN I. OTTO'YA imparator olarak 962'de taç giydirmesi Batı'da **Karolenj Roma İmparatorluğunu** canlandırdı. Otto 961'de İtalya'ya Papa XII. John'un çağrısına cevap vererek bir sefer düzenledi ve İtalyan tacını üstlendi. Ertesi yıl **Roma**'ya imparatorluk tacını almak ve kırılgan Papalık üzerinde otoritesini kabul ettirmek için gitti. Oğlu, Otto'yla birlikte 967'de eş-imparator olarak taç giydi.

Danimarka Kralı Harald Bluetooth 965'te Hıristiyanlığı kabul etti ve **din** hızla kuzey bölgesinde yayıldı. Danimarka, Doğu Frank Kralı I. Henry tarafından 933'te yenilince misyonerleri kabul etmek zorunda kaldı. Daha ileri bölgelerde Vikingler Avrupa'nın tüm bölgelerine nüfuz ederek zenginleşmelerini sürdürdü.

Bizans İmparatoru **VII. Konstantin'in** 963'te **ölümü** yaşça küçük oğlu **II. Basil**'i (958-1025) tahta getirdi. Uygulamada yetkiler General **Nikeforos Fokas** tarafından üstlenildi. **II. Nikeforos** (963-969) olarak tahta geçtiğinde, Girit'in 961'de tekrar ele geçirilmesiyle başlamış olan imparatorluğun restorasyonunu Kıbrıs ve Kilikya'yı 965'te zapt ederek, Bulgarlara 966-69'da boyun eğdirerek ve Kuzey Suriye'yi 969'da işgal ederek sürdürdü. Aynı yıl yeğeni **İoannes Tzimiskes** tarafından öldürtüldü.

971–980

❝ ALIŞILMADIK İŞLERE GİRİŞEN... TABİATI İTİBARİYLE PERVASIZ BİR ADAM ❞

Diyakoz Leo'nun İoannes Tzimiskes hakkında sözleri, 10. yüzyıl sonu

Savaşta uzun gemi mürettebatı
Mürettebatın bir kısmını kürekte tutan Viking istilacı grupları hareketlilikten taviz vermeden saldırı pozisyonlarını koruyabildi.

II. NİKEFOROS'UN KUZENİ İOANNES TZİMİSKES kısa hükümdarlığı sırasında (bkz. 961-70) bir dizi zafer kazandı. General Bardas Fokas'ın 971'deki isyanını savuşturduktan sonra Tzimiskes **Kiev Rus** önderi Sviatoslav bir seferini ezici bir yenilgiye uğrattı ve Tuna'ya kadar **Bulgaristan'ı ele geçirdi**. Doğuda sefere çıkarak 972'de Edessa (Urfa), Şam ve Beyrut'u aldı ve 976'da Kudüs'ün önlerine kadar geldi. Aynı yıl aniden öldü.

Vikingler İngiltere'yi 980'de yeniden **yağmalamaya** başladılar. Ancak II. Malachy'nin Viking Dublin'i haraç ödemeye zorladığı İrlanda'da bunun aksi bir durum yaşandı.

Venedik'in günümüzdeki ihtişamı 10. yüzyıldan başlayarak, Avrupa, Bizans İmparatorluğu ve Doğu'daki kârlı ticaret yollarını kontrol etmesinin bir sonucudur.

KURTUBA'DAKİ İSLAMİ GÜÇLER 981'de İspanya'daki **Leon** Hıristiyan krallığını **El Mansur**'un komutasında mağlup etti. "El Mansur" **Emevi** tahtının (bkz. 911-20) arkasındaki güçlü ve dinamik vezir Muhammad bin Abi Amir'in şeref unvanıydı. Adı geçen Leon, Navarra ve Katalonya'ya karşı başarılı savaşlar düzenleyerek krallarını halifeye tabi hale getirdi ve Emevi kontrolünü **Mauretania** (günümüzde Fas ve Cezayir'in bir kısmı) vasıtasıyla Afrika'ya genişletti.

El Mansur
Bu 17. yüzyıl yağlıboya tablo El Mansur veya Hıristiyan uyruklarının verdiği isimle Almanzor'u yansıtmaktadır. El Mansur "Muzaffer" anlamına gelmektedir.

Viking kâşif **Kızıl Erik** 986'da bir grup İzlandalıyı yerleşimci bulabilmek için yanıltıcı şekilde "Greenland" olarak adlandırdığı karanlık bir kara parçasına götürdü. Hayatlarını Viking uzun gemilerine emanet ederek tehlikelerle dolu yolculuğa cesaret edebilecek 24 gemi dolusu erkek, kadın ve çocuk bulmayı başardı. Seyahati ancak 14 gemi tamamlayabildi, ancak kısa zamanda gelişen bir koloni kurdular ve sayıları zaman içinde 5000'e yükseldi.

Doğu Frank Kralı ve İmparator **II. Otto** Güney İtalya'ya yapılan bir seferden sonra 983'te sıtma hastalığından öldü. Küçük yaştaki oğlu **III. Otto** (♛ 983-1001) annesi Theophano'nun güçlü naipliği sayesinde tacını korumayı başarsa da Doğu Frankları slav kabilelerinden bir halk olan ve doğu sınırlarında zorla Hıristiyanlaştırılmış **Wendler**in isyanıyla karşılaştı. Wendler pagan dinlerini geri getirdi ve yaklaşık iki yüzyıl boyunca topraklarına Frankların yerleşmesine karşı direndi.

Toltek güçleri 987'de Yucatán Maya'yı ele geçirdi ve **Chichén Itzá**'yı Toltek-Maya şehir devletinin **başkenti** yaptı. Erken maya kroniği *Chilam Balam*'a göre, Chichén Itzá, Kukulkan önderliğindeki Toltekler tarafından zapt edildi. Muhtemelen sürgüne gönderilmiş Toltek Kralı Topiltzin olan Kukulkan'ın ismi, "Tüylü Yılan" anlamına gelmekte olup, muhtemelen Toltek tanrısı Quetzlcoatl'ın Maya dilindeki karşılığıdır. Ancak kronikteki kayıtlara rağmen arkeolojik bulgular şehrin bu tarihlerde yıkıldığını göstermektedir.

Venedik ve **Cenova** ticaret devletleri 10. yüzyılın sonlarında Adriyatik ve Tiren denizlerine hükmetmeye başladı. Özellikle Venedik Bizans İmparatorluğuyla arasındaki kârlı ticaret yollarından yararlandı.

TOLTEKLER

Merkezi günümüzde Meksika'daki Tula'da bulunan bir devleti yöneten Toltekler Orta Amerika'da toplumları değiştiren saldırgan bir militarizmle tanındılar ve Aztekler gibi militarist devletlerin yolunu açtılar. "Toltek" "şehirli" veya "uygar insan" anlamına gelse de kelime anlamı "kamışlık insanı" olup, Tollan (şimdi Tula adıyla bilinen kent, "Kamışların Yeri") sakini olduğunu ifade etmektedir. Anıtsal taş işçiliği ve devasa heykelleriyle nitelenen Toltek sanatı ve mimarisi bölgeyi büyük ölçüde etkiledi.

10.000 KİLOGRAM
DANEGELD'İN 911'DE GÜMÜŞ BAZINDAKİ AĞIRLIĞI

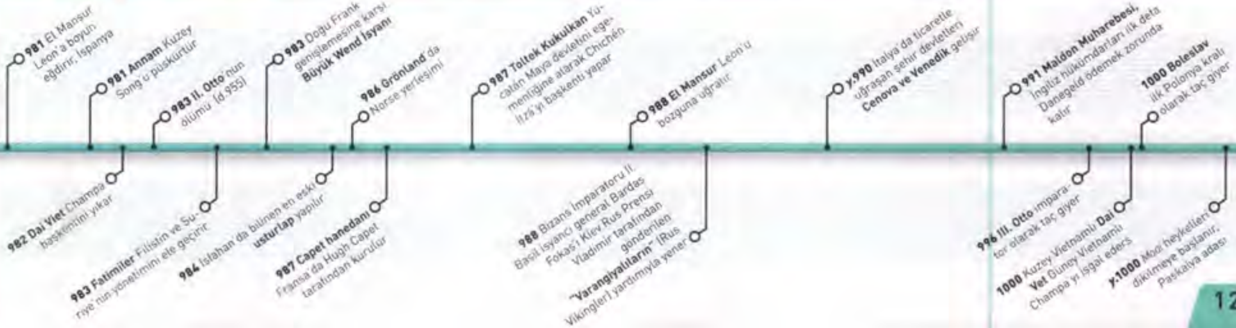
ANGLO SAKSON SAVAŞÇILARDAN OLUŞAN BİR KUVVET 991'de Vikinglerin çok daha büyük bir ordusuna karşı İngiltere'nin Doğu Anglia bölgesinde **Maldon Muharebesinde** savaştı ve bozguna uğratıldı. İngiliz Kralı **"Hazırlıksız" II. Aethelred** (♛ 978-1016) başka akınları durdurmak için Vikinglere **Danegeld** adıyla tanınan bir haraç ödemek zorunda kaldı.

Bizans İmparatoru **II. Basil** en büyük düşmanı **Bulgar çarı** Samuel'e **karşı seferlerinin** ilkine 996'da başladı. Basil bir yıl önce Suriye'de önemli zaferler kazanmıştı, ancak Bulgarları yenmesi 20 yılını aldı.

Easter Adası veya **Rapa Nui** –Pasifik Okyanusunda bir ada– sakinleri yaklaşık 1000 yılından itibaren *moia* adıyla bilinen anıtsal heykelleri yontmaya başladılar. Atalarını temsil ettiği ve *mana*'yı –ruhsal enerji– yönlendirdiği düşünülen *moai* kültü Easter Adası sakinlerini çevrelerini tamir edilemeyecek kadar tahrip etme noktasına kadar getirdi ve ekolojik bir felaketin yoluna soktu.

Uzun Viking gemisi
Bazı uzmanlar tarafından erken ortaçağın en büyük teknik başarılarından biri olarak görülen uzun Viking gemisi, nehir, yakın sahil ve okyanus aşırı seyahatlerde kullanılma özelliklerini bir araya getirmişti.

1001 – 1010

Chaco Kanyonundaki Peblo Bonito'da bulunan bu harabeler Anasazi tarafından yaptırılan bir düzineden fazla Büyük Evi açığa çıkartmaktadır.

MERKEZİ KUZEY AMERİKA'NIN güneybatısındaki Chaco Kanyonunda bulunan Eski Pueblo Uygarlığı 1000 yılı civarında zirvesine ulaştı. **Anasazi**, gelişkin bir kuru toprak tarımını ve hidrolojiyi suyun az olduğu bir çevrede gelişebilmek için kullandı ve bugünkü California kıyılarından Meksika Vadisine kadar uzanan ticaret yollarını kontrol etti. Bu uygarlık **etkileyici mimarlık denemeleri** gerçekleştirdi. Chaco Kanyonundaki 13 Büyük Ev'den biri olan Pueblo Bonito bu mimari eserlerin en önemlilerinden biridir. Pueblo Bonito altı kat yüksekliğindeydi ve 600'den fazla odaya sahipti. Bir tören merkezi, depo ve seçkinlerin yaşam yeri olarak hizmet görmüş olması mümkündür. Bazıları parke taş döşeli bakımlı yollar Chaco Kanyonu ile bölge genelindeki binlerce küçük Anasazi yerleşimlerini birbirine bağladı. Kanyonun kendisi 10.000 kadar insanı barındırdı. Ancak bu nüfus yoğunluğu Anasazi'yi bölgedeki kırılgan ekolojiyle bir çatışma yoluna soktu (bkz. 1161-65).

Gazneli **Mahmud** (y. 971-1030) İslam **inancını Hindistan'a yaymak isteyen** bir Müslümandı. Peşaver'de 1001'de Pencap Racası Jaipal'i mağlup etti ve Jaipal bunun üzerine yaşamına son verdi.

Kuzey Amerika'ya ulaşan muhtemelen ilk Avrupalı olan Leif Ericson 1002 yılı civarında **Vinland** dediği bölgeye ayak bastı. Bu keşiften kısa süre sonra Grönlandlılar Thorfinn Karlsef'in önderliğinde bu bölgede üç kış geçirerek bir **koloni kurmaya** çalıştılar. Newfoundland'de L'Anse aux Meadows'taki bu yerleşim yerinin kalıntıları Kuzey Amerika'da Viking mevcudiyetine tanıklık etmektedir.

LEIF ERICSON (970–1020)

Leif Ericson, Grönland kolonisinin (bkz. 981-990) kurucusu Kızıl Erik'in oğluydu. Kuzey Amerika'yı keşfinin tam ayrıntılarına ilişkin hikâyeler farklılık göstermektedir. Bir hikâyeye göre, Hıristiyanlığı kabul ettiği 1002'de Norveç ziyaretinden dönerken fırtınadan yolunu şaşırmış ve yetişen üzümlerden dolayı Vinland olarak adlandırdığı bölgeye çıkmıştı. Diğer bir hikâye ise İzlandalı bir tüccarın batıda gördüğü ülkeye gitmeyi kendisine hedeflemişti.

1011 – 1020

Bizans imparatorlarının en büyüğü ve aynı zamanda en zalimlerinden biri olan II. Basil 976'da 20 yaşında imparator oldu. Yaklaşık 50 yıl boyunca tahtta kaldı.

MURASAKİ SHİKİBU (MURASAKİ HANIM) GENJİ *Genji Monogatari* (Genji Hikâyesi) adlı romanı 1011 ve 1021 arasında parçalar halinde yazdı. Roman, dünya edebiyatında ilk psikolojik eser ve **ilk Japon romanı** olarak kabul edilir.

İrlanda Yüksek Kralı ve kendini Gael imparatoru olarak niteleyen Brian Boru, 1014'te Dublin Vikinglerinin ve Kell Leinsterlerinin oluşturduğu bir koalisyon ordusunu İrlanda'da Clontarf'ta mağlup etti. Norse Krallığını yok eden ve İrlanda'ya Viking akınlarını durduran Brian Boru muharebede öldürüldü ve bundan sonra birleşik bir **İrlanda Krallığı hayalleri yıkıldı.**

Bizans İmparatoru II. Basil 18 yıl süren bir mücadelenin ardından (bkz. 991-1000) Bulgar çarının ordularını 1014'te Belasita'da nihai bir yenilgiye uğrattı. Bulgaroktonos (Bulgar Kıran) unvanını kazanan Basil, esir alınan 15.000 Bulgarı evlerine göndermeden önce gözlerini oydurttu. Basil'in ezeli düşmanı Bulgar Kralı Samuel'in bu olayın yarattığı şok nedeniyle öldüğü söylenir. Bir süre sonra Bulgarlar ülkelerinin **Bizanslılar tarafından ilhak**ına boyun eğdi.

Murasaki Hanım

16. yüzyıl duvar parşömeninden bir sahne, yazar Murasaki Hanımı yansıtmaktadır. Doğuştan soylu olan bu hanım Heian sarayında yaşanan olayları kaydetti.

Kanlı Clontarf Muharebesi

İrlanda'da o güne kadar toplanan en büyük ordular arasındaki Clontarf Muharebesinde çok kan döküldü. 4000 kadar Gael ve 6000 kadar Norse ve müttefiği muharebede öldü.

1021 – 1030

Brihadişvara Tapınağı Çolalar tarafından başkentleri Tancor'da yaptırıldı.

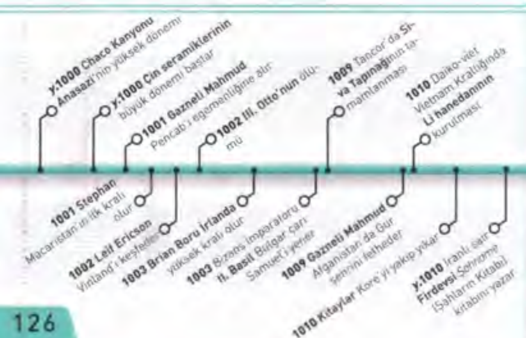
1025'TE ÇOLA KRALI RACENDRA ÇOLADEVRA Sumatra'daki Srivijaya Deniz İmparatorluğuna karşı cüretkar bir deniz seferine girişti ve ayrıca Burma'daki Pegu Krallığını yağmaladı. Racendra, Sri Lanka'yı ele geçirmiş ve Çola başkenti Tancor'da **Hindu tapınakları yapımı** programını başlatmış olan babası I. Racaraca'dan güçlü bir krallık devralmıştı. Hükümdarlığı sırasında Bengal'i dahil edecek şekilde Çola Krallığını genişletti ve kârlı **Hint-Çin ticaret yollarının kontrolünü ele geçirerek** Srivijaya'nın gücünü sarstı.

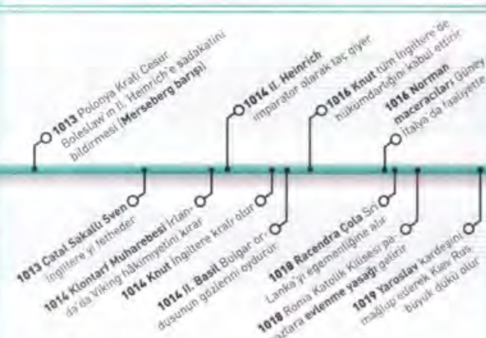
Knut (ayrıca Kanute olarak bilinir) **İngiltere'yi işgal etmiş** ve Anglo Sakson Kralı II. Aethelred'i Normandiya'ya sürgüne gitmek zorunda bırakmış Danimarka ve Norveç Kralı Sven Forkbeard'ın oğluydu. İngiltere'yi 1015'te kendisi de başarıyla işgal eden Knut, 1016'da tüm İngiltere'nin kralı olarak kabul edildi ve imparatorluğunu genişletmeye devam etti. İmparatorluğu 1030'da Norveç, Danimarka, Faroe, Shetland ve Orkney adalarını kapsadı.

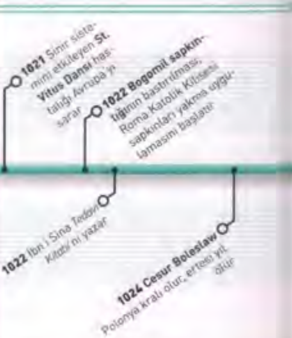

Çola dönemi Şiva heykeli

Çolalar inançlı Hindular ve hevesli tapınak yapımcılarıydı. Başlıca Hindu tanrılarından biri olan Şiva burada genç ve yakışıklı bir erkek olarak tasvir edilmiştir.

1031 – 1040

Bu resimde Bizanslılarla savaşırken görülen Selçuklular daha önce de İran'ı ele geçirmişti.

1041 – 1050

Bi Sheng 1041-1048 arasında demir bir çerçeve içinde balmumuna yerleştirilen kil harfleri kullanarak ilk hareket edebilen baskı sistemini buldu.

Bilge kral olan Knut Danimarkalı ve Anglo-Sakson uyruklarını uzlaştırmayı başardı. Daimi bir kara ordusu ve donanmanın masraflarını karşılayabilmek için önemli bir yenilik olan Danegeld topladı.

HÜKÜMDARLARI ÇAĞRI BEY VE KARDEŞİ TUĞRUL BEY'İN hükümdarlığındaki **Selçuklular** İran'ın Horasan bölgesini 1037'de ele geçirdi. 1040'ta Gaznelileri Dandanakan Muharebesinde ezici bir mağlubiyete uğratarak **yeni bir İslam imparatorluğu** kurma yolunda ilk adımı Doğu İran'ın kontrolünü ele geçirerek attılar. Orta Asya kökenli Selçuklular İslam'ı kabul etmiş ve dikkatlerini Horasan'a çevirmeden önce Maveraünnehir'e geçerek paralı askerlik yapmış Oğuz Türkleriydi.

İspanya'daki **Kurtuba Halifeliği**nin kalıntıları üzerinde 1031'de küçük hanedanlar kurulmuştu. Mulukal-Tawa'if (Parti Kralları) olarak bilinen bu kısa ömürlü hanedanlar Emevileri çökerten El Mansur'un oğlu Abdurrahman Sanchol'un 1009'da öldürülmesinin ardından **Kurtuba**'nın değişik bölgelerinin kontrolünü ele geçirdi. Emevi halifeliğinin son yetenekli önderi olan **Abdulrahman'ın tahtın arkasında** sıyrılma ve tacına hâkim olma çabaları düşüşüne yol açtı.

Berberi fraksiyonu daha sonra halifelik için kendi adayını öne sürdü ve **Kurtuba 22 yıl süren bir iç savaşın içine girdi.** Birçok eyaletini esasen yitirmiş olan son Emevi halifesi III. Hisham'ın 1031'de ölümünün ardından **Abbadiler**in Sevilla'yı, **Jahwaridler**in Kurtuba'yı ve **Hudidler**in Saragossa'yı almalarıyla halifelik nihai olarak parçalandı. İslam devletinin karışıklık içine girmesi kuzeydeki Hıristiyan krallıklarına güneye doğru harekete geçmeleri için cesaret kazandırdı.

Kastilya'yı ele geçiren Hıristiyan İspanya'nın efendisi Navarralı III. Sancho 1035'te öldü ve devleti iki oğlu arasında bölündü. **Kastilya'yı alan Fernando** 1037'de kayınbiraderi olan Leon kralını öldürdü ve 1039'da kendini imparator ilan etti. Bunun ardından Navarra'yı ele geçiren Fernando Müslüman İspanya ve Portekiz'in bazı bölümlerini kendisine tabi hale getirdi.

Kral ve imparator
I. Fernando kendisini kral olarak adlandıran Kastilya'nın ilk hükümdarıydı. Leon'u ele geçirmesinden sonra imparator unvanını da sıfatlarına ekledi.

BANTU şimdi Güney Nijerya ve Kuzeybatı Kamerun'un bulunduğu bölge olan Bantu kökenli **bir dil ailesi**dir. Bantu dilleri konuşan halklar bu bölgeden doğuya ve güneye yayıldı ve fetih mi kolonileştirme mi yoksa sadece kültürel etki vasıtasıyla mı gerçekleştiği açık olmasa da Bantu **Sahraaltı Afrika'da başat dil ailesi** haline geldi. Geç Taş Çağında başlayan Bantu yayılması, Bantu dillerini konuşanların demir teknolojisi ve büyükbaş hayvan yetiştirme yetenekleri geliştikçe hız kazandı. Bantu kabileleri 11. yüzyıl ortalarında yoğun nüfuslara bakabilecek ve karmaşık toplumsal ve ekonomik ilişki ağlarına sahip **göçebe çoban** toplulukları haline gelmişti. Bu durum kabile şefliklerinin ortaya çıkmasını sağladı ve Bantu konuşan halklar Orta ve Güney Afrika'ya hâkim oldu.

Anawrata, **Burma Pagan Krallığında** iktidarı 1044'te ele geçirdi. Anawrata'nın askeri becerileri ve Hinayana Budizmini kültürel ve siyasi bir manivela olarak ustalıkla kullanması Pagan'ı Burma'nın siyasi, kültürel ve dini merkezi haline getirdi. Anawrata, Burma dilini yazılı bir dil olarak geliştirdi, inşaat programları yürüttü, Hindistan ve Çin'le ticari ve kültürel bağlar kurdu.

Çin'de halktan bir kişi olan Bi (veya Pi) Sheng 1041 ve 1048 yılları arasında **hareketli ilk baskı sistemini** keşfetti. Blok baskı Çin'de yüzyıllardan beri mevcuttu ve Geç Tang hanedanı (923-36) döneminden beri kitapların çoğunluğunun üretimi için kullanılmıştı. Ancak Bi Sheng –her biri bir karaktere karşılık gelen– **küçük kil blokları** kullanma yeniliğini getirdi. Karakterler yumuşak çamur çubukların uçlarına basıldı ve sonra sertleştirmek için ateşe tutuldu. Ağacın tersine bu çamur tipi yumuşadığında bozulmadı ve defalarca kullanılabildi.

ANAHTAR
- Bantu anavatanı MÖ 2000
- Bantu yayılması

AFRİKA
ATLAS OKYANUSU
y.1000
y.1000
y.1000

Bantuların yayılması
Güney Nijerya ve Kuzeybatı Kamerun'daki yatanlarından ayrılan Bantu konuşan halklar tropik ormanlardan geçerek önce doğu ve batı daha sonra da orta ve güney yönlerine ilerleyerek tüm Afrika'ya yayıldı.

1025 Çolalar Srivijaya'yı yağmalar, deniz imparatorluğu kurar
1025 II. Basil'in ölümü (d.958)
1028 III. Sancho Navarra ve Kastilya'yı birleştirir
1029 Çolalar Sri Lanka'dan çıkarılır
1030 Gazneli Mahmud'un ölümü (d. 971)
1030 Knut'un imparatorluğu Danimarka ve Norveç'i içerecek şekilde **genişler**
1031 Kurtuba Halifeliğinin parçalanması
1033 Ferdinand **Kastilya kralı** olur
1035 Aragon Krallığı kurulur
1035 Büyük Knut'un ölümü (d.y.985)
1035 Fatih William **Normandiya dükü** olur
1037 Ferdinand **Leon**'u egemenliğine alır
1037 Rouen Katedralinin inşa edilmesi
1037 Selçuk Türkleri **Horasan**'ı (İran) ele geçirir
1038 Kuzey Song'a karşı **Tibet ayaklanması**
1039 III. Heinrich imparator seçilir
1040 Kral Duncan İskoçya'da **Macbeth** tarafından öldürülür
1040 Selçuklular Gazne İran'ını egemenliklerine alır
y.1040 Güney Afrika'da **Bantu genişlemesi** en üst noktasına ulaşır
1042 Bizans İmparatoru **V. Mihail** tahttan indirilip gözleri oydurulur; yerine Thedora ve Zoe geçer; Bizans'ta entrika ve istikrarsızlık dönemi
1042 İtirafçı Edward İngiltere kralı olur
1044 Burma'da Anawrata önderliğünde **Pagan Krallığının kuruldu**
1044 Çin'de ilk kaydedilen **barut** formülü
y.1045 Hareketli harf Çin'de keşfedilir
1046 IX. Benedictus'un Papalığı satmasından sonra III. Heinrich **Üç Papanın Azlini** sağlar
1048 Selçuklu Türkleri Anadolu'da **Erzurum**'u talan eder
1050 İtirafçı Edward İngiltere'de **Westminster katedralininin yapılmasını emreder**
1050 Selçuk türkleri **İsfahan**'ı ele geçirir
y.1050 Mabinogion (Galler efsaneleri kitabı) tamamlanır

1051–60

Gana'daki Labanga Camii, Sahraaltı Afrika'daki muhtemelen en eski camidir. Gana, 11. yüzyılda Murabıtların etkisiyle İslamiyete geçmiştir.

FAS'TA IBN YASIN ADLI ATEŞLİ BİR DİN ADAMI 1054'te Sahra kabile gruplarının birlik kurmalarına ilham verdi. Arapça "El-Murabitun" (sınır garnizonları insanları) kelimesinden türeyen **Murabıtlar** adıyla bilinen konfederasyon giderek Kuzeybatı Afrika ve Müslüman İspanya'nın büyük kısmına (bkz. 1081-90) yayılacaktı. Murabıt kuvvetleri 1056'da Gana dahil bir dizi güçlü devletin ortaya çıktığı **Batı Afrika'yı İslam adına fethetmeye** başladı.

Yoruba ortak dil ve kültürü paylaşan **Nijerya'daki bir grup şehir devletine** yabancılar tarafından verilen isimdir. Yoruba krallıklarının en eski ve itibarlısı **gelişkin bir şehir kültür**ünün 11. yüzyıl ortalarında mevcut olduğu **İfe**'ydi. İfe, Yoruba'nın manevi ve efsanevi merkezi olmasına karşın bulunduğu yerin elverişli olmaması Yoruba devletleri üzerinde hiçbir zaman geniş askeri ve siyasi kontrol kuramamasına yol açtı. İfe en çok sanat eserleri, bunlar arasında da **seramik ve bronz büstler**iyle meşhurdu.

Papa II. Nicolaus 1059'da Norman **Robert Guiscard**'ı Bizans ve Arap yönetimindeki **Apulia** ve **Kalabriya**'nın dükü ve Sicilya kontu olarak tanıdı. Papa böylelikle Guiscard'ın bu bölgeleri ele geçirme girişimlerine meşruluk kazandırdı.

İfe bronz büstü
Bu büst muhtemelen 14. yüzyıldan kalmadır. Ancak en az çağdaş Avrupa'dakiler kadar incelikli olan bu eser, 11. yüzyıla kadar uzanan bir sanatsal geleneği temsil etmektedir.

1061–70

1071–80

1080'de yapımı tamamlanan Bayeux duvar halısının bu sahnesinde Fatih William birliklerini savaşa hazırlanmaları için cesaretlendiriyor.

NORMANDİYA DÜKÜ WILLIAM (y. 1028-87) 1066'daki Hastings Muharebesinde (y. 1028-87) İngiltere'nin son Anglo-Sakson Kralı Harold Godwinson'u (y. 1022-66) yendi. Knut'un (bkz. 1021-30) İngiltere'ye hükmettiği dönemde kral **İtirafçı Edward** gençlik dönemini Norman sarayında sürgünde geçirmiş ve İngiltere bu dönemde Norman etkisine girmişti. William, Edward'ın İngiliz tacını vaat ettiğini, ancak 1066'da öldüğünde **Harold'un kral seçilmesinin** buna aykırı olduğunu öne sürdü. Harold bir Norse istilasına karşı kuzeye hareket etmişken, William'ın ordusuyla geldiğini duyduğunda aceleyle yön değiştirerek Hastings'e döndü. İki ordunun karşılaştığı savaşta **Harold öldürüldü ve ordusu dağıldı**. Fatih William hızla Güneydoğu, ardından Güneybatı İngiltere'yi ele geçirdi ve kuzeydeki bir isyanı 1069'da bastırdı.

Selçuklular, **Tuğrul Bey** önderliğinde Bağdat'ı zapt edip Abbasi halifelerine dokunmadan Sultan unvanıyla Büveyhoğullarını sonlandırdı (bkz. 931-50). Tuğrul Bey 1063'te öldü. Yerini alan Alp Arslan, **Selçuklu ülkesini** Anadolu, Ermenistan ve Suriye'ye **genişletti**.

2:1 **Hastings Muharebesi**
Kuzeyden zorlu bir yürüyüşle gelen Anglo-Saksonların kayıpları, gelişmiş taktikler kullanan Normanların kayıplarından iki misli fazlaydı.

ATAMA ANLAŞMAZLIĞI

Hangisi daha büyüktü? Sivil otorite mi dini otorite mi? Atama anlaşmazlığının temelinde bu soru yattı. 12. yüzyıldan kalma bu minyatür IV. Henry'yi Toskanalı Matilda ve Clunyli Hugh'dan aracılıklarını isterken gösteriyor. Matilda ortaçağın en güçlü kadınlarından biriydi. Henry'nin tövbe ettiği Canossa Matilda'nın müstahkem mevkisiydi.

PAPANIN CHARLEMAGNE'A TAÇ GİYDİRMESİNDEN itibaren (bkz. 791-800) Batı, imparatorları piskopos atamayı veya onlara yetki tanımayı kutsal hakları olarak gördü. İmparatorlar dini makam dağıtmak yoluyla büyük gelir ve güç elde etti. İmparator III. Henry (1017-56) daha da ileri giderek papa atamanın dahi imparatorun hakkı olduğunu iddia etti. **Papa VII. Gregorius** ise aksi görüşe sahipti; din adamlarını atamaya yalnızca papaların yetkili olduğu görüşünü kabul etti. Gregorius, 1075 Lent Sinodunda sivil makamların **dini makamlara atama** yapmasını yasaklayan bir kararname çıkarttı. Ancak Alman yüksek din adamlarının yetkilerini azaltmak için mücadele eden imparator **IV. Henry** (1050-1106) bu kararnameye karşı çıktı. Gregorius karşılık olarak Henry'i 1076'da **aforoz etti** ve uyruklarını kendisine sadakat yeminlerinden serbest bırakarak **Sakson soylularının krala karşı isyan etmeleri**ne yol açtı. IV. Henry 1077 kışının en sert vaktinde Alpleri aşarak Canossa'ya geldi ve tövbe eden bir kişinin kıyafetlerini giyerek kendisini papanın ellerine bıraktı (bkz. yukarıdaki panel). Henry'nin günahları bağışlandı, ancak **Schwabenli Rudolf**'un Alman (eski Doğu Frank) tahtına seçilmesiyle anlaşmazlık tekrar alevlendi. Henry 1080'de yeni bir papa seçtirirken Gregorius emperyal cepheye karşı Sicilya kontu **Roger Guiscard**'la ittifak kurdu.

Selçuklular Bizans ordusunu 1071'de Malazgirt'te **yok ederek** fidye talep ettikleri imparator IV. Romanus'u esir aldı. Daha sonra da Anadolu'yu (günümüzde Türkiye) fethe devam etti. Böylelikle Anadolu'nun bir **Müslüman Türk bölgesi**ne dönüşümü başladı. Selçuklular 1077'de **Rum Sultanlığı-nı** kurarken, diğer fetihlerle Suriye ve Kudüs'e girdi.

1081–90

Hasan Sabbah Marco Polo'nun 13. yüzyılda yazdığı *Seyahatler*'inden bu resimde, Alamut'ta tarikate kabul törenini yönetiyor.

BİR GRUP İSMAİLİ Şİİ 1090'da Kahire'de (bkz. 901-10) Fatımi veraset sorununa karıştı. Karizmatik **Hasan Sabbah**'ın önderliğinde bu grup Nizar adlı bir çocuğun taht iddialarını destekledi ve bundan sonra **Nizari İsmaililer** adıyla tanındı. Kahire'den kaçmak zorunda kalan Hasan, Nizarileri ülkesi İran'a götürdü ve burada Kazvin'in dağlık bölgelerinde ele geçirdikleri **Alamut** adlı kaleyi fiili **Nizari Krallığının** başkenti yaptı. Düşmanlarının daha sonraları taraftarlarının beyinlerini yıkamak için uyuşturucu kullandıklarını iddia etmesi nedeniyle **Haşhaşiler** (Assasins) olarak anılan mezhep böylelikle doğdu.

Kastilya Kralı **VI. Alfonso**'nun ilerlemesinden telaş duyan **Abbadiler** (bkz. 1031) kendilerini Hıristiyan tehdidine karşı korumaları için Kuzey Afrika'dan **Murabıtları** çağırdı. Alfonso'yu 1086'da Zallaka'da mağlup eden Murabıtlar Müslüman İspanya'nın büyük kısmını devletlerine kattı.

13
BİN
DOMESDAY BOOK'TA LİSTESİ VERİLEN YERLERİN SAYISI

Fatih William (bkz. 1061) 1085'te yeni krallığının bir envanterini –Domesday Book olarak bilinen– muhtemelen askeri hizmeti düzenlemek ve vergi imkânlarını değerlendirmek için çıkarttı.

Kıyamet Günü Kitabı
Girişilen bu büyük çalışmanın yerli İngilizlerde uyandırdığı ürpertinin bir yansıması olarak "Domesday (kıyamet günü)" ismi takılan William'ın envanteri aslında iki el yazması defteri içerdi: Büyük ve Küçük Domesday.

1091–1100

> **❝ HIRİSTİYANLIK İÇİN SAVAŞMAYA** GİDENLER **HAÇ** ŞEKLİNİ GİYSİLERİNİN ÜSTÜNE KOYSUNLAR Kİ İÇLERİNDE BESLEDİKLERİ İNANÇ **DIŞARIYA KARŞI GÖRÜNÜR** OLSUN. ❞
>
> **Papa II. Urbanus**, 1095

ÇİNLİ ÇOK YÖNLÜ BİLİM İNSANI SU SUNG 1092'de kozmik bir makine tasarlayıp üretti. Suyla çalışan astronomik mekanik bu saat 9 metre yüksekliğinde, göksel cisimlerin konumlarını gösteren, çember içindeki bir küre şeklindeydi.

Hıristiyan ve Müslüman patronlara hizmet etmiş, Mağriplilerin **El Cid** (Hükümdar) adıyla bildikleri Kastilyalı Rodrigo Diaz de Viar, 1094'te Doğu İspanya'daki Valencia şehrini zapt etti ve kendi hükümdarlığını kurdu.

Fransız Cluny (bkz. 910) Manastırının bir mensubu olan Papa Urbanus, 1095'teki **Clermont Konsili**nde çoğunlukla Frank din adamları ve soylularından oluşan bir meclise Kutsal Toprakların "kirletilmesi" hakkında bir konuşma yaparak dinleyicilerine **kutsal dava** için silahlarını ellerine almaları çağrısında bulundu. Bizanslılar Selçuklulara karşı yardımda bulunması için Urbanus nezdinde girişimde bulunmuş, o da Avrupa aristokrasisinin enerjisini iç çatışmalardan bu yolla uzakta tutacak ve Papalığa fayda sağlayabilecek Hıristiyan genişlemesine yönlendirebileceğini düşünmüştü. Dini coşkuyla ve günahlarının bağışlanması vaadiyle alevlenen, ayrıca ganimet kazanma, toprak ve doğuyla kârlı ticaret imkânları ihtimalleriyle tetiklenen Fransa (daha önce Batı Francia) ve Lorraine soyluları birleşerek "haçı aldılar." Diğer milletler Papalıkla ya ihtilaf içinde ya da ilgisizdi. Böylelikle Birinci Haçlı Seferi büyük ölçüde bir Fransız meselesi oldu. Müslüman dünyasındaki karışıklıktan yararlanan Bouillonlu Godfrey ve Baldwin, Toulouselu Raymond ve Otrantolu Norman Bohemond 1097'de Selçuk Rum başkenti **İznik**'i aldı, **Edessa**'yı (Urfa) aynı yıl zapt etti, **Antakya**'yı ele geçirdi ve 1099'da **Kudüs** üzerine yürüdü. Godfrey, Kudüs kralı seçildi, ancak **Kutsal Mezarın Koruyucusu** unvanını tercih etti; kardeşi Baldwin ertesi yıl kral oldu. Kudüs kralının önderliğinde Haçlılar **dört ana devlet** kurdular: İtalyan ticaret devletlerinin aracılığıyla yapılan ticarette gelişen Kudüs Krallığı, Raymond tarafından kurulan Trablus Kontluğu, Baldwin tarafından kurulan Urfa Kontluğu ve Bohemond tarafından tesis edilen Antakya Prensliği.

Haçlı Seferleri
Bir elyazmasından bu resim, Haçlı şövalyelerinin Sarazenlerle –Avrupalıların Müslüman düşmanları için kullandıkları terim– muharebeye girmelerini göstermektedir. Birinci Haçlı seferinde yaklaşık 30.000 şövalye yer aldı.

75.000
SARAZEN

15.000
HAÇLI ASKERİ

Antakya kuşatması
Antakya kuşatmasında Müslüman kuvvetleri haçlılardan sayıca fazlaydı. Aslında Antakya'nın düşmesi ancak bir hainin Otrantolu Bohemond yönetimindeki bir grup şövalyeye şehrin kapısını açmasıyla mümkün oldu.

- **1081 Alexis Commenius** Bizans tahtına geçer
- **1084 Carthusia manastır tarikatı**nın kurulması
- **1085 VI. Alfonso** İspanya'da Toledo ve Valencia'yı alır
- **1085 Domesday Book** ısmarlanır
- **1085** Papa VII. Gregorius'un ölümü (d. y.1020)
- **y.1085 Thule Eskimoları** Kuzey Amerika Arktik bölgesine hâkim olur
- **1086** İspanya'da **Zallak Muharebesi**; Alfonso Muvahhidler tarafından mağlup edilir
- **1089 Romanesk tarzının** gelişmesi
- **1089 Fatımiler** Filistin'i alır
- **y.1090 Haşhaşiler** Alamut'a yerleşir
- **1092** Normanlar **Sicilya**'nın fethini tamamlar
- **1092** Su Sung, **Kozmik Mekanik Saat makinesini** Pekin'de yapar
- **1092 Selçuklu** Sultanı **Melik Şah**'ın ölümü; Selçuk İmparatorluğu parçalanmaya başlar
- **1094 El Cid** Valencia'yı alır
- **1095** Papa Urbanus **Birinci Haçlı Seferini** ilan eder
- **1096** Venedik'te **San Marco Bazilikası**nın inşası
- **1097** Haçlılar **Konstantinopolis**'i yağmalar
- **1098 Antakya** bir yıllık kuşatmanın ardından Haçlılarca alınır
- **1098 Sistersia tarikatı**nın kurulması
- **1098 Bari Konsili**: Doğu ve Batı Kiliselerini birleştirme çabası
- **1099** Haçlılar Kudüs'ü alır; **Birinci Haçlı Seferinin sonu**
- **1099 Hospitalier Şövalyelerinin** kurulması
- **1099 El Cid**'in ölümü (d.1043)
- **1100 I. William** av kazasında ölür; **I. Henry** İngiltere kralı olur
- **1100 I. Baldwin** Kudüs'ün ilk kralı olur
- **1100 Bathlı Adelard** Euclides'i Arapçadan Latinceye çevirir

1101–05

*Rubai*lerin Edward Fitzgerald çevirisinden bir resim. 600 rubaiden yalnız 120 kadarının Hayyam'ın kendisi tarafından yazıldığına inanılmaktadır.

SELÇUKLU SULTANLARININ SARAYINDA astronom ve matematikçi olan Ömer Hayyam 12. yüzyılın başlarında, **Edward Fitzgerald**'ın 1859 yılında yaptığı çeviri sayesinde ün kazanan bir dizi dört dizelik şiir, yani "rubai" yazdı. Hayyam'ın kariyeri Selçuklu çağını yansıttı. **Semerkand**'ta 1070'lerin başında yerel bir hukukçunun himayesi ve kudretli Selçuk Sultanı **Melik Şah**'ın (♛ 1072-92) hükümdarlığında **matematik çalışmaları**nı devam ettirme imkânı buldu. Hayyam 1073'te bir **gözlemevi kurmak** ve önde gelen bilim adamlarının başına geçmek için **İsfahan**'a davet edildi. Bu dönemde **yılın** 12 ondalık parça **uzunluklarının** daha önce hiç yapılmamış şekilde doğru ölçülmesi dahil **matematik ve astronomi alanında** birçok **buluş** gerçekleştirdi. Günümüzde ***rubai*ler**iyle meşhur olmasına karşın rubailerin büyük bir kısmını veya herhangi birini Hayyam'ın yazdığı kesin değildir ve kendi zamanında şair olarak pek fazla itibar görmemiştir. Çalışmalarının bugünkü ünü daha çok Edward Fitzgerald'ın serbest çevirisinden kaynaklanır.

Birinci Haçlı Seferi başarısını daha çok (bkz. 1091-1100) topraklarını elinden aldığı İslami rejimlerin karışıklığına borçluydu. Kahire'deki **Fatimi halifeliği** zengindi, fakat değerlerini yitirmişti; Bağdat **Abbasiler**i kukla yöneticilerden pek farklı değildi; **Selçuklu Türkleri** birleşik bir imparatorluk kurmakta başarısız olmuş ve bunun yerine kabile grupları **Rum, Danişmend** ve **Şam** gibi rekabet içindeki küçük devletler kurmuşlardı. 12. yüzyılın başlarında Haçlılar sürekli olarak bu düşmanlarla savaştılar. **Toulouselu IV. Raymond** (y.1042-1105) 1101'de Rum Sultanlığına karşı Konstantinopolis'ten yeni bir Haçlı seferi başlatarak haziran ayında **Ankara**'yı aldı, ancak ağustos ayında Danişmend Türkleri tarafından yok edildi. **Kudüslü I. Baldwin** (y. 1058-1118) **Yafa**'da 1102'de, **Akka**'da 1104'te ve **Ramle**'de 1105'te mağlup ettiği **Fatımiler**den bir dizi sahil şehrini alarak Akdeniz'e erişimini güçlendirdi. Ancak Raymond **Trablus**'u 1105'te almaya çalışırken öldürüldü.

Bourcqlu Baldwin
Bu sikke önce Edessa kontu daha sonra Kudüs kralı olarak I. Baldwin'in yerine geçen (bkz. 1118) Bourcqlu Baldwin'i temsil etmektedir.

1106–10

Mwene Mutapa İmparatorluğunun başkenti Büyük Zimbabwe şehrindeki anıt kalıntıları. Altın ticaretinin kontrolüyle imparatorluk zenginleşti.

GÜZEL SANATLARI, EL İŞLERİ ve **anıtsal tapınak tepeleriyle** dikkat çeken, **Sicán** veya **Lambayeque** adıyla bilinen Peru'nun kuzey kıyılarındaki geç dönem Moche kültürü zirvesine 11. yüzyıl başlarında ulaştı. Ancak uzun süren bir kuraklık ve bunu izleyen sel felaketi **kültürel ve siyasi çöküş**e yol açtı. 12. yüzyıl başlarında devlet, 11. yüzyılın karışıklıklarından çıkarak **Túcume** civarında yeni bir başkent inşa etti. Yeni tapınaklar yaptırıldı ve başkent **Çimular** (bkz. 1375), tarafından işgal edilene kadar gelişimini sürdürdü. Bu tarihte 26 höyük ve onlara eşlik eden binalar inşa edilmişti.

Günümüzde Zimbabwe'nin olduğu merkezi Güney Afrika'da **Mwene Mutapa İmparatorluğu** veya anıtsal tapınağından ötürü **Büyük Zimbabwe** olarak bilinen ülke en önemli bölgesel güç olarak belirdi. **Shona** halkının krallığı olarak 900 civarında ortaya çıkan Mwene Mutapa, başlangıçta hayvancılığa dayalıydı. Ancak 1100 civarlarından itibaren ülke içlerindeki altın, demir ve fildişi üretim merkezlerini doğu kıyılarındaki Asya'nın lüks mallarını satan Arap ticaret krallıklarıyla bağlayan kârlı **ticaret yolları**nın kontrolünü ele geçirdi.

Tören bıçağı
Altından yapılan bu tören bıçağı Peru'daki Orta Sicán kültüründendir. 1100 yıllarının başları Orta ve Geç Sicán kültürleri arasındaki eşiği belirtir.

1111–15

Rusya'nın Novgorod kentindeki 12. yüzyıldan kalma Aziz Nicholas Katedrali.

12. YÜZYILDA NÜFUS ARTIŞI, artan refah ve mimari **gelişmeler**, dini coşku, yaşanılan alanlara bağlılık ve ileri gelenlerin **şahsi hırslarıyla** bir araya geldikçe tüm Avrupa'da **katedral inşaatında bir patlama** görüldü. **Romanesk ve Gotik** tarzların gelişimi büyük katedrallerde ifadesini buldu. Ancak her bölge kendi ayrı tarzını geliştirdi. Örneğin **Novgorod** 'da **Aziz Nicholas Katedrali** (başlaması 1113) kubbeli kulelere sahiptir.

Papalık ve Batı imparatorları arasındaki **Atama Anlaşmazlığı** gürültü koparmaya devam etti (bkz. 1071-80). **IV. Henry**'nin Papalıkla uzlaşmakta başarılı olamaması tahttan indirilmesine sebep olmuştu; süren ihtilafın krallık otoritesini yıpratmasından endişe eden ailesi kendisine karşı komplo kurmuş ve tutuklatmıştı. Yerine geçen **V. Henry** (1086-1125) papadan **imparatorluk tacı**nı almaya zorlamak için **İtalya**'ya bir sefer düzenledi. Baskı altındaki **Papa II. Pascal** (o sırada Henry'nin tutsağıydı) atama krizi konusunda Sutri Antlaşmasıyla önemli tavizlerde bulundu, ancak ertesi yıl bu tavizleri reddetti ve konu çözümsüz kaldı (bkz. 1122).

y.1100 Büyük Zimbabwe olarak da bilinen **Mwene Murtapa İmparatorluğunun zirvesi**

y. 1100 Ömer Hayyam *Rubailer*ini yazar

1101 Toulouse Kontu IV. Raymond Rum Sultanlığını işgal eder, ancak Danişmend Türkleri tarafından mağlup edilir

y.1102 Kudüs Kralı **I. Baldwin** Fatimileri Yafa'da mağlup eder

y.1105 I. Baldwin **Fatimileri** Ramle'de yener

1105 Burma'da **Ananda Tapınağının** inşası

1106 V. Heinrich Roma imparatoru olur

1107 Rum Sultanlığı İran Selçuklularıyla çarpışır

1107 İngiltere Kralı **I. Henry** Canterbury Başpiskoposu **Anselm**'le barış yapar

1109 Fatimiler Trablus'u Baldwin'e teslim eder

1109 Kastilya ve Leon **Kralı VI. Alfonso**'nun ölümünde Aragon ve Navarra Kralı VIII. Alfonso kendisine "**İspanyaların imparatoru**" unvanını verir

1110 Dini bir tarikat olan **Bogomiller** Konstantinopolis'te eziyet görür

1111 V. Heinrich'in Roma'da imparatorluk tacı giymesi

1112 Alaungsitu'nun saltanatının başlaması; **Burma** Krallığı Pagan en yüksek noktasına ulaşır

1115, Barcelona Kontu **III. Raymond Berengar** Mağripliler Balear Adalarından çıkartır

1115 Toskana hükümdarı Matilda ölür (d.1046); Floransa kendini yöneten bir topluluk olur

İngiltere'nin Warwickshire kentinde bir camda yer alan Tapınak Şövalyesi.

Guelfo ve Ghibellino güçleri İtalya'da savaşa katılıyor. Alman Welf ve Hohenstaufen hanedanlarına bağlı olan bu gruplar İtalya siyasi hayatına hâkim olacaktı.

> “ ŞÖVALYELİK TARİKATI BU **DİNİ DÜZENDE GELİŞTİ** VE **CANLANDI.** ”
>
> *The Primitive Rule of the Knights Templar'dan*

FRANSIZ HUGUES DE PAYENS (y. 1070-1136) idaresindeki bir grup şövalye 1119'da **Kudüs**'te, sahil şehri Yafa'dan kutsal şehre uzanan tehlikeli yol boyunca seyahat eden **hacıları korumak** amacıyla bir tarikat kurdu. Kudüs'ün yeni kralı **II. Baldwin** (I. Baldwin'in kuzeni) bu şövalyelere Süleyman Mabedinin bir zamanlar yükseldiği yerin yanında, **Tapınak Tepesi**ndeki binalara yerleşmeleri için yer tahsis etti. Şövalyeler de buna uygun olarak kendilerini İsa'nın ve **Süleyman Mabedi**nin Fakir Adamları olarak adlandırdılar ve ayrıca **Tapınak Şövalyeleri** adıyla tanındılar.

Bologna Üniversitesi Avrupa'daki ilk üniversiteydi. 1119 yılında (veya muhtemelen, kaynağa bağlı olarak daha önce) kuruldu. Bologna Üniversitesi gibi kurumlar **skolastik** olarak bilinen felsefi düşünce okullarının yetiştiği yuvalardı (bkz. sağdaki panel).

ATLAS DAĞLARINDAN BİR BERBERİ LİDERİ OLAN MUHAMMED İB-TUMART 1121'de **Mehdi** (müslüman mesih, bkz. 874) olarak ortaya çıktı ve **Muvahhid** olarak bilinen güçlerini, Afrika'daki Murabıt topraklarını ele geçirmek için bir fetih savaşına soktu.

Alman şehri **Worms**'ta Papalık heyeti tarafından başkanlık edilen bir kilise meclisi 1122'de -her ne kadar papa-imparator anlaşmazlığını sona erdirmesede- **Atama Anlaşmazlığı**nı sona erdiren bir antlaşma hazırladı. Antlaşmayla esasen **İngiltere Kralı I. Henry** ile **Anselm** (bkz 1107) tarafından kabul edilmiş hükümler çerçevesinde bir uzlaşma konusunda mutabık kalındı. Buna göre imparator atamalara müdahil olacak, ancak kontrol edemeyecekti. Bu durum özünde **Papalık için bir zafer** anlamına geldi.

SKOLASTİSİZM

Skolastikler veya okul hocaları tarafından öğretildiği için Skolastisizm olarak bilinen düşünce ekolü üniversitelerin ortaya çıkmasıyla beraber ortaçağ Avrupa'sında hâkim bilim felsefesi olarak gelişti. Skolastisizm eğitim bakımından düzenli tartışma ve münazara yöntemlerini kullanan bir yaklaşımı benimsedi. Ortaçağ dini ve felsefi dogmalarının entelektüel temelini oluşturdu.

Kudüslü **Frank güçleri** 1123'te Fatımi güçlerini İbelin'de mağlup etti. Bu esnada Venedik güçleri de Aşkelon açıklarında Fatımi donanmasını ortadan kaldırdı. Bu savaş Akdeniz'de **İtalyan deniz gücünün** başlangıcını belirtti.

İmparator V. Henry 1125'te erkek bir veliaht bırakmadan öldü ve yerine geçecek olanı tespit etmek için bir seçim düzenlendi. En yakın veliaht (Sailan hanedanı ve Papalık karşıtı siyasetiyle ittifak içindeki) **Hohenstaufen** soyundan **Schwabenlı Konrad**'dı (1122-90). Ancak güçlü Mainz ve Köln başpiskoposları kiliseye daha yakın bir adayın seçilmesi için tavır aldılar. Welf hanedanından **Saksonyalı Lothair** (1075-1137) seçimi kazandı ve **İmparator II. Lothair** (bazı kaynaklara göre III.) unvanıyla tahta geçti. Hemen ardından da Hohenstaufen hanedanıyla sert bir **iç savaşa** girdi. **Guelfolar ve Ghibellinolar** olarak bilinen, papa yanlısı ve imparatorluk yanlısı iki muhalif grup birbirlerine karşı cephe aldı. Bu fraksiyonlar, Alman iktidar mücadelelerinde rol oynamayı bıraktıktan çok sonraları dahi **Kuzey İtalya şehir devletleri** arasındaki ilişkileri 14. yüzyıla kadar zehirlemeye devam etti. Bu durumun nedeni gerek sınıf mücadeleleri gerekse **gericiler ve reformcular** arasındaki kavgayla ilişkilendirilmeleriydi.

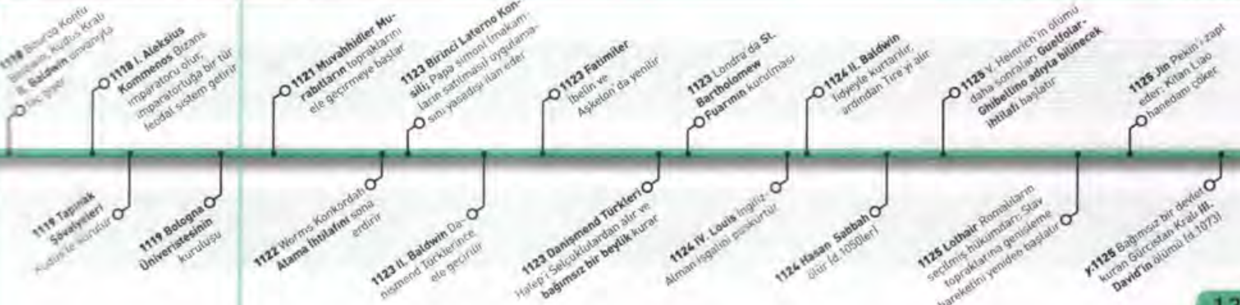
Aristoteles'in eserleri (MÖ 384-322) Bizans'ta ve Araplar arasında varlığını sürdürdü, ancak Batı Avrupalılar bir tek, filozof **Boethius**'un çevirdiği, mantık üzerine bir denemeye erişebiliyordu. Bu durum **Toledo** ve **Sicilya** gibi İslam ülkelerinin ele geçirilmesinin ardından Hıristiyan bilginlerinin Arapça eserlere erişmeleri sayesinde değişmeye başladı. Aristoteles'in eserlerinin keşfi ortaçağ bilginlerinin Aristoteles'i "**bilgelerin efendisi**" ve mantık konularında otorite olarak görmelerine yol açtı.

Fransa Kralı **VI. Louis** (1081-1137) bir **İngiliz-Alman işgali**ni önlemek için Fransız soylularını bir araya getirdi. Bu durum Fransız monarşisinin otoritesini kabul ettirme ve dolayısıyla **Fransa**'nın **bir ulus devlet** olarak belirmesi yolunda önemli bir aşamayı teşkil etti.

Aristoteles çevirisi
Aristoteles'in papirüs veya kâğıttan daha dayanıklı buzağı derisinden yapılma bir yazı malzemesi olan vellum üzerine yazılı Nikomakhos'a Etik *eserinin çevirisinden bir sayfa.*

%25 ARİSTOTELES'İN GÜNÜMÜZE GELEBİLEN **ESERLERİNİN YAKLAŞIK ORANI**

1126–30

Bu mozaik, İsa'nın II. Roger'a simgesel olarak taç giydirmesini gösteriyor.

JİN –Aguda (bkz. 1115) tarafından kurulan Curçen hanedanı– 1126'da eski müttefikleri Çinlilere karşı tavır alarak **Kuzey Çin'i işgal etti** ve Kuzey Song başkenti **Kaifeng**'i ele geçirdi. Jin, Kuzey Çin'i denetimine aldıktan sonra başkenti Pekin'e nakletti. Bu, **Kuzey Song'un sonu** anlamına geldi. Ancak, bir Song prensi olan **Gaozong** güneye kaçtı ve 1127'de Hangzhou'da **Güney Song** hanedanını kurdu.

Papa Honorius'un 1130'da ölümü iki rakip papanın, **II. Innocentius** ve **II. Anacletus**, seçilmesiyle sonuçlandı. Papalığın bölünmesi sırasında Sicilya Kontu **II. Roger** Anacletus'u papa olarak tanıdı ve karşılığında ödül olarak Sicilya tahtını aldı.

Song hanedanı porseleni
Bu testi üzerindeki Qingbai (mavi-beyaz) sır, hanedanın Jin istilasından sonra varlığını sürdürdüğü Güneybatı Çin'deki Song hanedanı porselenlerinin tipik bir özelliğidir.

1131–35

Aziz Alban Vakayinameleri Matilda'yı bir berat tutarken gösteriyor.

I. HENRY'NİN 1135'TE ÖLÜMÜ İNGİLTERE'Yİ HANEDANLIK TARTIŞMASINA SÜRÜKLEDİ. Tek erkek veliahtı Manş Denizi'ni geçerken ölen Henry, soylularına kızı **İmparatoriçe Matilda**'ya (1102-67) bağlılık yemini ettirmesine rağmen, İngiltere'de az zaman geçirmiş olan Matilda'nın eşi **Anjoulu Geoffrey** İngiliz soylularınca sevilmemekteydi. Matilda'ya bağlılık yemini edenler arasında Henry'nin yeğeni ve vasiliğini yaptığı **Bloisli Stephen** da (♛ 1135-54) vardı. Stephen, amcasının ölümü üzerine hemen Londra'ya gitti, soyluların çoğunluğunun ve kilisenin desteğini elde ederek **kendini kral ilan etti.** Ancak, Matilda tahttaki iddiasından vazgeçmedi ve rekabetleri **Anarşi** (bkz. 1136-40) olarak bilinen bir savaş döneminin başlamasına yol açtı.

II. Lothair (1070-1137) 1133'te İtalya'ya giderek **Papalığın bölünmesi**ne müdahale etti ve II. Leo'yu papalık makamına getirdi. Bunun karşılığında papa, **Matilda mirasını** (Toskanalı Matilda'nın önce papalığa ardından imparatora bıraktığı, Guelfo-Ghibellino rekabetiyle ilişkilenen bir çekişmeye sebep olan mülkleri - bkz. 1121-25) onayladı ve **Lothair'e imparator olarak taç giydirdi.** Lothair 1135'te rakipleri **Hohenstaufenli Konrad** ve **Schawabenlı Friedrich**'le uzlaşarak damadı Welf hanedanından **Gururlu Henry** için Alman tacını güvence altına aldı.

1136–40

Monmouthlu Geoffery'in yazdığı *History of the Kings of Britain*'in 15. yüzyıl kopyasından alınan bu resim Truvalı Brutus'u Britanya'ya giderken gösteriyor.

LOTHAIR 1137'DE İtalya'da **Sicilyalı Roger**'a karşı başarılı bir seferden dönerken aniden **öldü.** Lothair'in Alman topraklarını **Welf hanedanı**nın elinde toplayarak damadı için istikrarlı bir miras bırakma planları 1138 seçiminin **Hohenstaufen hanedanından Waiblingli Konrad**'ı seçmesi nedeniyle suya düştü. Waiblingliler Franconia düklerinin soyundan gelmekteydi; bu isim daha sonra İtalyanlar tarafından "Ghibellino" şeklinde bozularak kullanıldı. Konrad işe Lothair'in verdiği imtiyazları tersine çevirmekle başladı ve Saksonya'yı Welflerden alması iç savaşı yeniden başlattı.

Matilda, Bloisli Stephen'dan tacını almak için 1139'da İngiltere'ye girdi. Stephen tahta çıkmasından beri durumunu sağlamlaştıramamış, bir yandan soyluları, diğer yandan kiliseyi kendisinden uzaklaştırmıştı. Özellikle Salisbury piskoposu olan Başbakan Roger'ı tutuklamakla önemli bir hata yapmıştı. Bir hamleyle en yetenekli yöneticilerinden birçoğunu yitirmiş ve yasayı ellerine alan baronların ve diğer toprak sahiplerinin talanlarına hükmedemez hale gelmişti. Stephen'ın hükümdarlığı altında İngiltere Peterborough Kronikleri yazarının "İsa ve tüm azizlerin uyuduğu... on dokuz uzun kış eziyet çekti" satırlarını yazarak yas tuttuğu bir anarşi durumuna girdi.

Galli din adamı **Monmouthlu Geoffrey** (y.1100-55) 1140 civarında erken Anglo-Norman edebiyatının önemli bir örneği ve **Kral Arthur**'u Avrupalı okuyuculara tanıtan *History of the Kings of Britain*'i yazdı.

Efsanevi Şato
Bir 13. yüzyıl şatosunun kalıntılarının hâlâ ayakta kaldığı Cornwall'de Tintagel, Monmouthlu Geoffrey tarafından yazılan Kral Arthur efsanelerinde geçmektedir.

1141–45

İkinci Haçlı seferinde Şam'ın kuşatılmasından bir sahne.

1142'DE BATHLI ADELARDUS Euclides'in matematiğin temel metinlerinden biri olan *Elements of Geometry* kitabını Arapçaya çevirken Sevillalı John da 1141'de *Epitome of the Whole of Astrology*'yi Arapçadan çevirdi. **Bilimin** Arapça yoluyla Latinceye **aktarılması** Avrupa'da **entelektüel Rönesans**ın ve bunun ötesinde **Erken Modern Dönem**in (1500-1800) ortaya çıkmasına kilit önemde katkıda bulundu.

Almanya'yı karıştıran **iç savaş**a son vermek üzere Frankfurt'ta 1142'de düzenlenen toplantıda Welf soyundan **Aslan Henry** (1129-95) Saksonya dükü (zor kullanarak almıştı) olarak kabul edildi. Henry kâfir **Slavlar**a karşı Haçlı seferi statüsü verilen seferler yaptığı doğuda **Alman genişlemesi**ni devam ettirme amaçlı ciddi çalışmalar yaptı.

Çanak Miğfer
Bu miğfer türü Haçlı şövalyeleri tarafından kullanılan miğferlerin tipik bir türüdür. Çelikten yapılan çanak miğfer iki ince göz aralığı dışında başı bütünüyle kavramaktadır.

1126 Jurchen Jin Kuzey Song'u yendi, Kuzey Çin'i istila etti

1127 Güney Song hanedanı kuruldu

1127 Konrad, Lothair'e rakip olarak **Romalıların kralı** seçildi

1127 İmadeddin Zengi Musul'da **Zengi hanedanını** kurdu

1127 Macaristan Kralı II. Stefan Belgrad ve Sofya'yı Bizanslılardan aldı

1130 II. Roger **Sicilya kralı** oldu

1131 Anjou Kontu Fulk Kudüs kralı oldu

1133 II. Lothair Anacletus'u makamından alır, **II. Innocentius**'u papa olarak atar ve imparatorluk tacı giyer

1134 Chartres'ta **Gotik Kule** inşası

1135 Lothair'in **huzur yılı;** Almanya'da üstünlüğünü kabul ettirir

1135 İngiltere Kralı I. Henry öldü (d.1068) **Stephen** tahtı Matilda'dan zorla aldı

1137 Büyük Owain'in Galler'de tahta çıkması

1137 Orta Asya hanedanı **Kara Kitay**, Kitay Generali Yehlu tarafından kuruldu

1137 II. Lothair'in ölümü (d.1070)

1138 III. Konrad Almanya'da Roma kralı seçilmesi **Welf-Waibling Savaşını** yeniden başlattı

1139 Matilda tacını almak için İngiltere'ye girdi; **Anarşi** döneminin başlaması

y.1139 Nijer halkı İgbi ustalıklı bronz işçemeciliği becerileri geliştirdi

1140 Paris'te **Gotik mimarinin** anıtsal yapısı **St. Denis Bazilikası**nın batı cephesinin tamamlanması

y. 1140 Monmouthlu Geoffrey Britonya Sövalyeleri Tarihi'ni yazar

1141 Lincoln Muharebesi; Stephen yakalandı, Matilda İngiltere kraliçesi oldu

1141 Kara Kitay, Selçukluları Semerkand'ta yendi

1141 Barış taraftarları Güney **Song** İmparatorluğunda üstünlük kazandı

1142 Frankfurt Dieti; Almanya'da Welf - Waiblinger ihtilafını sona erdirme gayreti

Kamboçya'daki Angkor Wat, Suryavarman'ın hükümdarlığı sırasında yaptırıldı. 200 hektarlık bir alanı kaplar ve merkezi kulesi 42 metre uzunluğundadır.

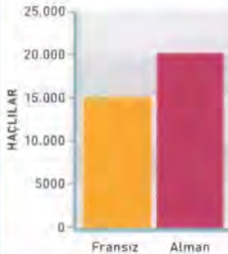
❝ TANRIYA AİT OLANLAR... BİZE KARŞI KAZANDIKLARI ZAFERLE **SEVİNEN İNANÇSIZLARA KARŞI ÇIKMAK** İÇİN ÇALIŞIN VE **BABALARINIZIN AKITTIĞI ULU KANLARLA ZULÜMDEN** KURTARILAN **DOĞU KİLİSESİNİ ONLARDAN KORUYUN...** ❞

Papa III. Eugenius'un, İkinci Haçlı Seferine çağıran 1144 tarihli fermanından

Musul Atabeyi (vali), **Zengi hanedanının** kurucusu **İmadeddin Zengi** 1144'te Haçlı prenslikleri arasındaki çekişmeleri Urfa Kontluğunu ele geçirmek için fırsat bildi. Kudüs Kralı Fulk 1143'te ölmüştü ve yerini alan **III. Baldwin** (1130-63) annesi Melisende'nin naipliği altında küçük bir çocuktu. **Melisende** Antakya ve Urfa arasındaki ihtilafı çözemedi ve İmadeddin Urfa'yı kuşatarak düşürdü. **Edessa'nın** (Urfa) **kaybı** Avrupa'da telaş ve kızgınlık uyandırdı ve **İkinci Haçlı Seferi**ni (bkz. 1146-50) tetikledi. III. Eugenius 1145'te papalık fermanıyla orduların toplanması çağrısında bulundu.

NÜFUZLU SİSTERSİYEN KEŞİŞİ CLAIRVAUXLU BERNARD (1090-1153) Papa III. Eugenius'un telkiniyle, Edessa'yı Zengilerin elinden kurtarmak için yeni bir Haçlı Seferi çağrısında bulundu. **Almanya hükümdarı III. Konrad** (1093-1152) ve Fransa Kralı **VII. Louis** yola koyuldu. Ancak sefer **felaketler**le dolu bir girişimdi. Kazanılan tek tesadüfi başarı bir İngiliz ve Felemenk şövalye birliğinin Portekiz kontu Alfonso-Henriques'in 1147'de **Mağripliler**den Lizbon'u almasında sağladıkları destekle oldu. Konrad ve Louis Kutsal Topraklara ulaşmak için farklı yollar izledi, orduları Anadolu'dan geçmeye çalışırken aynı şekilde felaketlere uğradı. Ordusunu **Dorylaion (Şarhöyük) Muharebesi**nde yitirdikten sonra bir Bizans gemisiyle bölgeden ayrılmaya zorunlu kalan Konrad, Louis'yle bir araya geldi ve asker sayısı azalan birliklerini güçlü Zengilere karşı sürmek yerine Haçlılara dostluk gösteren tek Müslüman devleti olan Şam'a saldırmaya karar verdiler. **Malzemeleri tükenen** Haçlılar İmadeddin'in yerine geçen Zengi önderi Nureddin'in tehditleriyle Şam kuşatmasında da başarısızlığa uğradı. İkinci Haçlı seferi kötü etki yaratan bir kaza dışında hiçbir şey başaramadan dağıldı. Louis'nin karısı **Akitanyalı Eleanor** (y. 1122–04), generallerden biriyle eşini aldatınca Louis ve Eleanor boşandı. Louis bu nedenle karısının topraklarını kaybetti (bkz. 1151-55). **Bizanslılar** Haçlıların bıraktığı yerden devreye girerek Batı Edessa'yı işgal etti. Ancak **Sicilya Kralı Roger** Bizanslıların dikkatinin dağılmasından faydalanarak 1147'de Yunanistan'ı işgal etti ve yağmaladı. İkinci Haçlı Seferinin bu felaketleri **Frank Haçlı krallıklarının gerilemesi**nin başlangıcına işaret etti.

Fransız ve Alman Haçlıları
İkinci Haçlı Seferi sırasında Alman kuvvetlerinin sayısı Fransız birliklerinden fazlaydı. Orduların hiçbiri başarılı olamadı; Anadolu'daki yenilginin ardından Şam'daki başarısızlık geldi.

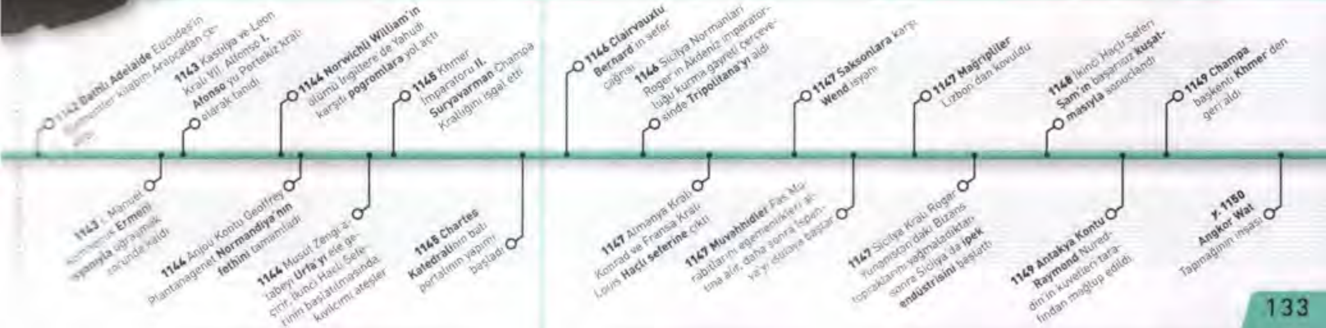

Fas'ta Kitabiye Camii
Muvahhidler tarafından inşa ettirilen Kitabiye (kitapçılar) Camii kitap, kumaş ve diğer pazarları bulunan Marakeş'in ticari başarısını yansıtmaktadır.

Abdülmümin (1094-1163) önderliğindeki Muvahhidler **Marakeş**'i alarak Murabıt Fas'ının zaptını tamamladı ve ardından **Mağrip İspanya**'sını işgal etti (tüm Müslüman krallıklarını ele geçirmeleri 1172 yılına kadar sürdü).

II. Suryavarman (y. 1113-50) ülke dışı maceraları başarısız olsa da en savaşçı **Khmer kralı**ydı. Kuzey Vietnam **Dai Vet** devletine karşı saldırılar düzenledi ve **Champa**'ya boyun eğdirmek için birçok defa girişimde bulundu. Daha önemli olan başarısı, doruk noktasını **Angkor Wat Tapınağı**nın teşkil ettiği inşaat programıydı. Bu geniş binalar kutsal dağları temsil eden beş kule ve zarif kabartmalar içermektedir.

200 HEKTAR
ANGKOR WAT'IN ALANI

İran seramik ve altın varaklı ibrik
1200–1399 • İRAN
Nefsi bozacağı düşünülen altın ve gümüşten içecek kapları yapılmasına izin verilmediği için İslam zanaatkârları zengin biçimde süslenen seramik gibi alternatifler konusunda uzmanlaştı.

Bronz vazo
18. YÜZYIL • ÇİN
Çin'den gelen bu bronz vazo Kuran'dan Arapça bir bölüm içerse de belirgin Çin etkisini yansıtır.

Yıldız şeklinde çini
1267 • İRAN
Sırlama (yaldızlamayı taklit eden bir seramik teknolojisi) ve arabeskleri (stilize edilmiş bitkiler) belirgin biçimde İslami olsa da köpeğe benzeyen hayvanları olduğu bu çini Moğol etkisini yansıtır.

İSLAM DÜNYASI

TEKNOLOJİK YENİLİKLER VE DİNİ İLHAM BENZERSİZ BİR SANAT VE EL İŞLERİ MİRASI YARATMAK İÇİN BİR ARAYA GELİYOR

İslam sanatları ve el zanaatları dini sınırlamalar, fetihlerle edinilen kültür mirası ve başta süsleme ve renkler ile Arap harflerinin kullanımı gibi benzersiz niteliklerin olgunlaştırılması vasıtasıyla biçimlendirildi.

Muazzam bir imparatorluğun süratle ele geçirilmesi yoluyla İslam halifeliği farklı kültürel tarzların ve mirasların dünyasına açıldı: İslam sanatı bu özellikleri yansıtırken dini birliği nedeniyle yüksek bir türdeşlik düzeyini korudu. İslamın temsili sanatlara ve altın-gümüş kullanımına getirdiği yasaklar gibi kısıtlamalar özellikle soyut desenler, ayrıntılı süslemeler, Kuran'dan alıntılar, Arap yazısı ve renklerin yoğun kullanımı gibi yaratıcı tepkiler ortaya çıkarttı.

Tıbbi makaslar ve neşter
10. YÜZYIL • KÖKEN BİLİNMEMEKTEDİR
İslam hekimleri tıp ve cerrahi alanlarında *mibda* (neşter) ve *miqass* (makas) gibi tıbbi malzemelerin geliştirilmesi dahil büyük ilerlemeler kaydetti.

Hançer
19. YÜZYIL • HİNDİSTAN
Hindistan'dan gelmesine rağmen kıvrımlı, iki taraflı bu hançer aslında geleneksel Umman bıçağıdır. Tipik İslam motifi olan yaprak şekilleriyle süslenmiştir.

Yeşim taşı kolye
1875–1925 • KÖKEN BİLİNMEMEKTEDİR
Bu yeşim taşı kolye her biri farklı biçimli ve Kuran'dan surelerle işlenmiş beş parçadan oluşmaktadır. Bu tür el işlerinin yarı tılsımlı takılar olarak kullanılmış olmaları mümkündür.

Pendantif
18. YÜZYIL • HİNDİSTAN
Babürlü İmparatorluğuna ait bu altın pandantif Müslüman hükümdarların temsili sanatlara ve değerli metallerin kullanımına ilişkin yasakları bazen nasıl göz ardı ettiklerini göstermektedir.

Sikkeler
720–910 • SURİYE/MISIR
Şam ve Kahire'de basılan Emevi ve Abbasi halifelik sikkeleri devlet başkanlarının resimleri yerine Arapça yazılar içerir.

Altın kaplama işli Şii alemi
17. YÜZYIL • İRAN
Pirinç ve altından yapılan bu alem 680'de Kerbela Muharebesinde dikilen Şii sancağını simgelemektedir.

Çanak
1000–1199 • İRAN/IRAK
Bu basit çanağın cesur renkleri girift şerit motifleri gibi tipik İslam tarzıdır. Vurgulanan ayrıntıların işi tasarıma, ilham verici bir nitelik katmaktadır.

Kedili buhurdanlık
11–12. YÜZYILLAR • İRAN/AFGANİSTAN
Bunun gibi büyük kedi şeklinde buhurdanlıklar ortaçağ İslam krallık saraylarında kullanıldı –aslan ve çita gücü simgeler–. Figürün başı kaldırılarak içine kömür konulur.

Şamdan
15. YÜZYIL • MEMLUK MISIRI
Değerli metal kullanma yasağını aşmak için İslam metal işçileri daha değersiz metalleri, örneğin pirinci gümüş ve altın kaplamayla işlemekte ustalaştı.

Kıble pusulası
TARİH VE KÖKEN BİLİNMEMEKTEDİR
Bu süslemeli pusula *kıble*, yani Mekke yönünü göstermekte kullanılarak, ibadet edenlerin uygun yöne dönmelerini sağladı.

Kaligrafi makasları
1700–99 • İRAN
Bu makaslar kalemleri ve fırçaları keskinleştirmekte kullanıldı. Bıçaklar *koftgari* adıyla bilinen bir kakmacılık çeşidiyle, altınla işlenmiştir.

İslam lambası
TARİH VE KÖKEN BİLİNMEMEKTEDİR
Kum saati şeklindeki bu lambanın yan tarafındaki Arapça yazılar İslam zanaatkârlarının mükemmelleştirdiği canlı mavi zeminde belirginleşir.

Kalem kutusu
1700–1899 • KÖKEN BİLİNMEMEKTEDİR.
Sekizgen kalem kutusu İslami desenlerin tipik özelliği olan geometrik biçimleri açığa çıkarır.

Tezhipli Divan
1800–99 • HİNDİSTAN
Divan eski Pers şiir modellerinden ilham alan şiir külliyatı ve koleksiyonlarıdır. İranlı şair Hafız'ın 19. yüzyılda Hindistan'da yapılmış Divan'ı resimli ve cilalı kapağıyla Keşmir'den tipik bir örnektir.

1151–55

Monk Höyüğü 30 metre yüksekliğiyle Cahokia'daki en büyük höyüktür. Yapımının 15 milyon sepet toprak gerektirdiği tahmin edilmektedir.

CAHOKİA ŞEHRİ Amerika Vadisindeki (Mississippi Nehri Vadisi bölgesi) Mississippi (veya Cahoki) kültürünün **en yüksek noktasına eriştiği dönemde ortaya çıktı**. Şehirde 12. yüzyıl ortalarında temeli Giza'daki Büyük Piramitten daha geniş olan bir höyük dahil, dünyada topraktan yapılmış **en büyük şehir meydanı** olması muhtemel olan, muazzam bahçe düzenlemeli bir alan boyunca **100'den fazla höyük** yaptılar. Cahokia'nın en dikkat çekici özelliği oluşturulmasındaki hızdır. **Missisipililer** 1050 yılına kadar küçük köylerde yaşadı ve bu ölçülere yakın hiçbir şey inşa etmediler. 1150 yılına gelindiğinde şehir muhtemelen **493 hektarı** kaplıyor ve **30.000 insanı** barındırıyordu. Kültürel ve ekonomik etkisi **Orta Amerika** boyunca bugünkü Kanada sınırından Körfez kıyılarına kadar yayıldı. Belki de yerleşik yaşamın Missisipililer için istisnai olması nedeniyle Cahokia bir yüzyıl içinde **hızlıca geriledi** ve düşük yoğunluklu tarım toplumlarına dönüldü.

Romalıların Kralı **III. Konrad** (d.1093) 1152'de öldü ve yeğeni **Barbarossa** adıyla tanınan **Schwabenlı Friedrich** (bkz. aşağıdaki panel) yerini almak üzere seçildi. Welf ve Waiblinger soylarından gelen (bkz. 1131-35) Friedrich Almanya'ya nisbi barış getirdi. Roma'da **imparator** olarak taç giymesi şehrin **Brescialı Arnold** (1090-1155) önderliğinde **devrimci bir komün**ün kıskacında olması nedeniyle gecikti. Friedrich, Arnold ve Sicilya Normanlarına karşı Papalıkla ittifak yaptı ve İtalya'ya 1154'te bir sefer düzenledi. Ertesi yıl Romalıların düşmanlığına rağmen yeni Papa **IV. Adrian** (1100-59) tarafından taç giydirildi. Ancak **Normanlar**la işbirliği yapmaya zorlanan Adrian'ı terk ederek Almanya'ya çekilmek mecburiyetinde kaldı.

FRIEDRICH BARBAROSSA (1122-90)

Enerjik ve ihtiraslı bir kişi olan I. Friedrich Almanya'yı Avrupa'da önder devlet yapmaya ve otoritesini İtalya'daki tüm imparatorluk ülkelerinde kabul ettirmeye kararlıydı. Makamının tarihi anlamının bilincinde olarak imparatorluk tacını Roma çağı görkemine kavuşturmayı arzu etti ve ülkesini Kutsal Roma İmparatorluğu olarak adlandırdı. Almanya'da isyancıları bastırdı ve kraliyet topraklarını genişletti.

1156–60

Bologna Üniversitesi aslında bir hukuk okuluydu.

KÖKENLERİ MUHTEMELEN 1088'e kadar uzanan Bologna Üniversitesi Batı dünyasındaki (bkz. 1116-20) en eski üniversite olduğunu –eğitim merkezlerinin önceleri bilindiği gibi *studium generale* yerine özellikle tanımlamış bir kurum anlamında ***universitas*** olarak– iddia etmektedir. İmparator I. Friedrich (1122-90) **Bologna mezunu** bilim adamlarının tavsiyesi üzerine üniversiteye bir berat vererek bu kurumu **bağımsız bir bilim merkezi** olarak sağlam biçimde tesis etti. İlk üniversiteler tek bir çalışma alanında uzmanlaşma eğiliminde oldular ve Bologna da hukuk alanına yoğunlaştı.

III. Aleksandros (y. 1100-81) 1159'da **I. Friedrich**'in karşı çıkışına rağmen papa seçildi. Friedrich bunun üzerine tüm imparatorluk mirasını üstlenme niyetiyle İtalya'yı tekrar işgal etti. **Pavia Birliği**nin (Brescia, Parma ve diğerleri) yardımıyla Milano ve müttefiklerine boyun eğdirdi, ancak 1158'deki **Roncaglia Toplantısı**nda çok ileri giderek Roma dönemine duyduğu özlemle eski hukukun kendisine her şehre **imperial podestá** (yerel vali) atama hakkı verdiği hususunda ısrar etti. Milano bunun üzerine isyana zorlandı ve diğer şehirler papalığın himayesinde **Lombardiya Birliği**ni oluşturarak Milano'ya katıldı. III. Aleksandros bu imparatorluk karşıtı isyanı yönetmesiyle "**Büyük**" sıfatını aldı.

1161–65

Rabat, Fas'taki Hasan Kulesi Muvahhidlerin süper camisi olması niyetiyle inşa edilen binadan geriye kalan tek parçadır.

Bodhisattva Guanyin

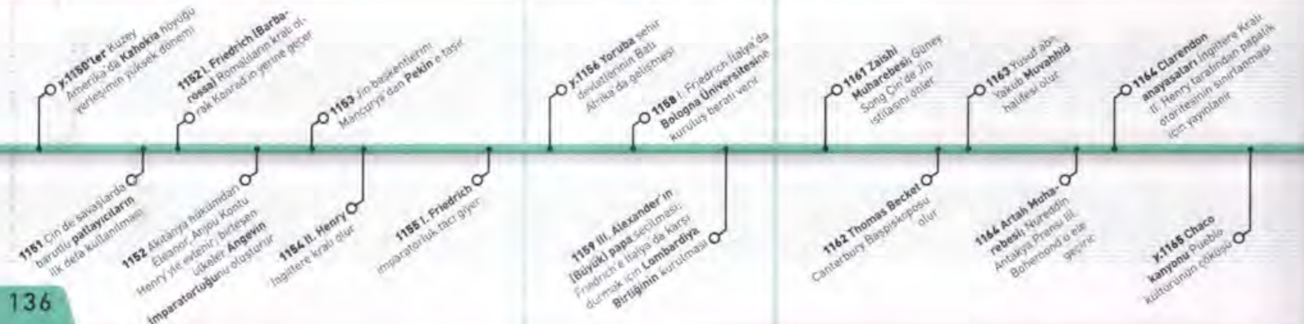
Bu 12. yüzyıl Çin heykeli tehlikede olanları koruyan ve belki bu nedenle çok tutulan Budist tanrıçası Guanyin'i tasvir eder.

GÜNEY SONG 1161'DE KUZEY JİN'İN (bkz. 1126-30) başlattığı bir istilayı püskürterek krallığının güvenliğini sağladı. 1165 tarihli barış antlaşması iki güç arasında huzursuz bir barışı getirdi.

Muvahhid Halifesi **Abdülmümin Murabıtları** yıktıktan ve **Muvahhid** hükümdarlığını Fas'tan Tunus'a kadar (İfrikiye eyaleti) genişlettikten sona 1163'te öldü. Makamını **veraset**le geçer hale getirdi ve oğlu **Yusuf abn Yakub** (1135-84) yerini aldı. Yusuf **Müslüman İspanya**'daki başarıları ve sanatkârları himayesiyle dikkat çekse de hükümdarlığının büyük bölümünü **iç muhalifleri**yle mücadele ederek geçirdi.

Zengi emiri **Nureddin** (1118-74) Haçlı prenslerini 1164'te **Artah**'ta mağlup etti. Nureddin 1160'lar boyunca özellikle vezir **Şaver**'in yönettiği **zor durumda olan, Mısır**'daki **Fatimi** Krallığını ele geçirmek için Haçlı krallıklarıyla rekabet içinde oldu. 1162'de Kudüs kralı olan **Amalric Mısır**'ı ilk işgal eden taraf olmuştu. Ancak **Artah**'taki Zengi başarısı Amalric'i kuzeye geçmeye zorladı ve Nureddin'in generali Shirkuh ve yeğeni **Salaheddin** için Mısır'ı işgal yolu serbest kaldı (bkz. 1167).

12. yüzyıl ortalarında eski **Pueblo halkları**nın Kuzey Amerika'nın **Chaco Kanyonu**ndaki yoğun yerleşik kültürü muhtemelen marjinal tarım sisteminin **hassas kuru toprak ekolojisinin** imkânlarını tüketmesi ve onu kuraklığa karşı korumasız bırakmasıyla çöktü. Chaco Kanyonundaki kerestelerin incelenmesinden en yeni tarihli kerestelerin 1160 yılı civarında olduğu, başka bir deyişle bu tarihten sonra inşaat yapılmadığı anlaşılmaktadır. Diğer Pueblo veya **Anasi** yerleşim yerlerinden bu döneme ilişkin ortaya çıkan tahkimat, yıkım, hatta yamyamlık bulgularının yanı sıra muhtemelen diğer yerleşim yerlerine göçen insanların düzenli bir şekilde bölgeyi terk ettiklerine ilişkin kanıtlar da bulunmaktadır.

1166–70

> **“KİMSE BENİ BU GÜRÜLTÜCÜ RAHİPTEN KURTARMAYACAK MI?”**
>
> II. Henry'ye atfedilen söz, 1170

Thomas Becket'in öldürülmesi Canterbury Katedralindeki bu vitrayda tasvir edilir. 1173'te aziz mertebesine yükseltilen Thomas Becket en sevilen İngiliz azizlerinden biri haline geldi.

CANTERBURY BAŞPİSKOPOSU THOMAS BECKET 1170'te İngiltere'de Canterbury Katedralinde II. Henry'nin (♛ 1154-89) iki saray şövalyesi tarafından öldürüldü. Bu suçu emretmemiş olmasına ve **Papa Alexander** tarafından 1172'de günahları bağışlanmasına rağmen Henry'nin meşhur feveranı (bkz. yukarısı) şövalyeleri harekete geçirdi. Bu kızgınlığın içeriği kilisenin yargı yetkisinin kraliyet yetkisi karşısındaki üstünlüğü konusunda süren ihtilaftı. **Stephen'ın hükümdarlık** dönemindeki (bkz. 1136-40) anarşi sırasında dini mahkemeler kraliyet yetkisinde olan alanlara el atmıştı. Stephen'ın ölümünden sonra **Henry Plantagenet** tahta geçti. Anjou, Normandiya ve Akitanya yanında İngiltere'yi –Angevin İmparatorluğu olarak bilinmektedir– kontrol eden Henry yeni krallığında gerçekten ihtiyaç duyulan düzenlemelere girişti. **Vergi reformları** örneğin, Danegeld yerine yeni haraçlar getirdi, ancak dostu ve müşaviri **Thomas Becket**'le çatışma haline gelmesine **yargı reformu** yol açtı. Becket esasen **Clarendon Anayasasını** ihlal etmekten suçlu bulunarak sürgüne gitmek zorunda kalmıştı (bkz. 1164). Dönüşünde kraliyet tarafından tutulan piskoposları **aforoz ederek** Henry'yi şaşırttı.

Sumatra'da kurulan **Srivijaya** ticari **imparatorluğu** 12. yüzyılda en yüksek döneminde **Malay Takımadalarının** büyük kısmını denetim altına aldı. Yetki alanı Batı Hint Adaları ile **Sri Lanka** ve **Tayvan** çevresindeki kolonilere kadar uzandı. Srivijayan gücü neredeyse tamamen **denizcilik becerileri**ne bağlıydı. Bölgedeki denizleri korsanlara karşı emniyete alarak Çin, Hindistan ve İslam dünyası arasındaki **ticareti** mümkün kıldı ve yönetti. Ancak ağır harç ve vergilerin konması şikâyetlere ve ardından da ayaklanmalara yol açtı.

I. **Friedrich**'in İtalya'ya 1166'da başlayan dördüncü seferi **Lombardiya Birliği**nin (bkz. 1156-60) canlanmasına, papanın adının verildiği görkemli kale şehri **Alessandria**'nın inşa edilmesine yol açtı. Dağ geçitlerini gözleyen bir kaleyle **İtalya neredeyse** imparatorluk otoritesinden **bağımsız hale geldi**.

Kalıba dökülmüş kil tablet deseni

Adak tableti
Ticaret imparatorluğu Srivijaya'dan kalan bu adak tableti üzerinde Budist figürlerin kabartmaları vardır. Hükümdar ailesi Sailendralar inançlı Budistlerdi.

1171–75

Fille seyahat eden Gurlu Muhammed ordusunu Hindistan'ın fethine götürüyor.

GURLULAR 1151'de Alaeddin tarafından kurularak **Gazne Afganistanı**'nı ele geçiren ve Batı Afganistan'da Gur merkezli yeni bir devlet kuran bir hanedandı. **Gıyaseddin** 1173'te emir olduğunda kardeşi Mu'izz-du-Din veya daha bilinen adıyla **Gurlu Muhammed**'i de ortak emir yaptı.

Kardeşler beraberce Afganistan'ın büyük bölümünü hâkimiyetleri altına aldı ve Muhammed 1175'te Kuzey Hindistan'ın **İslam adına fethine** başladı.

İspanyol rabbi **Tudelalı Bünyamin** (1130-73) 1159'dan 1173'e kadar yaptığı destansı bir seyahatle **Çin'in sınırlarına yaklaşan** kayıtlara göre **ilk Avrupalı** oldu. *The Travels of Benjamin of Tudela* adlı hikâyesi Ağrı Dağındaki **Nuh'un Gemisi** dâhil birçok egzotik masalı aktarmaktadır.

Ortaçağ döneminde Toskana'daki **Pisa** şehri büyüyen bir **şehir devleti**nin merkezi oldu. Katedralinin yapımı 11. yüzyılda başladı, ancak 1173'te ayrı bir **çan kulesi** için çalışmalar başladı. Yapımı sırasında kulenin temelleri dahi battı ve kule **eğilmeye başladı**. Kule sonuçta dikey halinden 4.5 metre kadar eğildi.

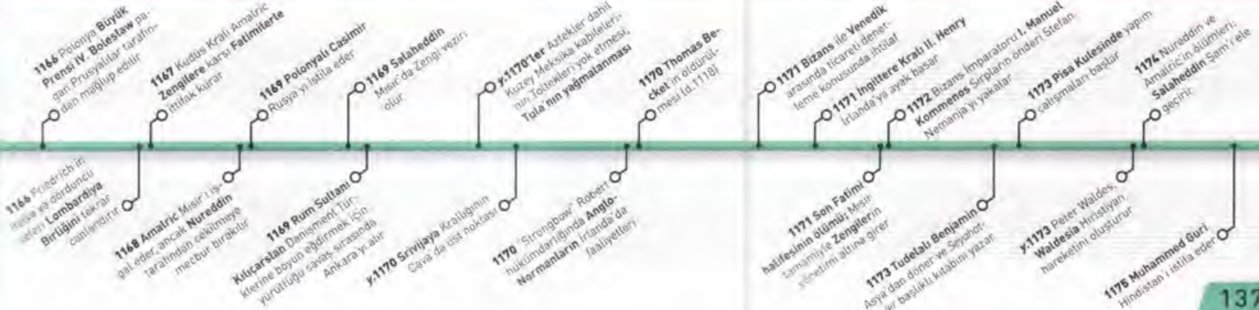
Lyon'da 1170'lerde yeni bir **dini hareket** başladı. Lyon ve Vaudois'nın Fakir İnsanları olarak da bilinen **Waldensianlar**ın (y.1140-1218) önderi, mülklerini bağışlayarak ve Katolik inancının birçok öğretisini reddederek bir **gospel sadeliği** inancını savunmaya başlayan Peter Waldes adında zengin bir tüccardı.

Pisa'nın Eğik Kulesi
Pisa'nın meşhur eğik kulesi 45 metre yüksekliğinde ve çapı temelde 17.5 metre genişliğindedir.

Papa III. Alexander'ın başlardaki onayına rağmen Waldensian taraftarları papanın vaaz verme yasağına karşı gelmeleri nedeniyle 1179'da **heretik olarak suçlandılar** ve onlar için uzun bir eziyet döneminin başlamasına (bkz. 1206-10) yol açtı.

Zengi emiri **Nureddin** 1174'te öldü. **Mısır**'ı hâkimiyeti altına almış olan yeğeni **Salaheddin Suriye**'yi emniyete almak için kuzeye doğru hızla harekete geçti. **Eyyubi hanedanı**nı kurarak Bağdat'taki halife tarafından Mısır ve Suriye **sultanı** olarak tanındı.

1176–80

Gempei Savaşları sırasındaki Yashima Muharebesinin bu tasviri tüm silahlarını kuşanmış Minamoto'nun İmparator Taia'nın korkmuş annesini bulmasını yansıtır.

İMPARATOR FRIEDRICH BARBAROSSA'NIN İtalya'ya 1176'daki beşinci seferi ordusunun **Legnano Muharebesi**nde mağlubiyete uğramasıyla bir felaketle sonuçlandı. Muharebe ortaçağda piyade birliklerinin atlı birlikleri yendiği ilk olaylardan birini oluşturdu. Bu yenilgi, atlı birlikler genellikle feodal aristokrasiye, mızraklı piyadeler ise yükselen burjuvaziye ait olduğu için bazı sınıfsal etkileri de oldu. Friedrich 1177'de papayla **Venedik Barışı**nı yapmaya mecbur kaldı ve bu barış 1113'te kapsamlı Konstans Barışının yapılmasının yolunu açtı (bkz.1181-85).

İmparatorla uzlaşan **Papa III. Alexander** artık Roma'daki Laterno Sarayında 1179'da ekümenik konsili toplayabildi. Konsil, **papa seçimleri**nin sadece kardinallerin elinde olacağına ve papayı seçmek için üçte iki çoğunluğun yeterli sayılacağına karar verdi. Bu kararın imparator karşıtı partinin seçtiği papa adaylarıyla **"papa karşıtları"** –imparatorun meşru yolla seçtiği papalara veya mevcut papaya karşı kişiler– tarafından seçilen adaylar arasında yaşanan çekişmelere bir set çekeceği ümit edildi.

Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'un ordusu **Rum Sultanlığı** Türkleri tarafından **Miryokefalon Muharebesi**nde imha edildi. Bizanslılar bir daha asla Haçlılara yardım edecek bir ordu gönderemediler.

Japonya'daki **Gempei Savaşları** (1180-85) Japonya'da **Taira hâkimiyetinin sonuna** ve **Minamoto şogunluğu**nun başlangıcına işaret etti (bkz. 641-650). 1156 ve 1159'daki iç savaşlar Japonya'nın kontrolünü kısa sürede **Fujiwara klanı**nın (bkz. 851-60) düzeyine yakın bir güç elde eden Taira no Kiyomori'nin (y.1118-81) eline bırakmıştı. Taira yalnız başbakan olarak faaliyet göstermekle kalmadı, kızlarını imparatorluk ailesi üyeleriyle evlendirerek küçük torununu imparator olarak 1180'de tahta geçirdi. Ancak aşırı güç arzusu ve yozlaştığına inanılması taşradaki taraftarlarını kendinden uzaklaştırdı ve aynı yıl **Minamoto klanı** Taire yönetimine karşı bir isyan çıkararak beş yıl sürecek Gempei Savaşlarını başlattı.

Papa III. Alexander
Bu 14. yüzyıl freski Papa III. Alexander'ı Venedik doçuna imparator Friedrich Barbarossa'ya karşı kullanması için kılıç sunarken göstermektedir.

ORTAÇAĞ AVRUPA'SINDA KÖMÜR VE DEMİR

Büyüyen nüfuslar, yeni tarım uygulamaları ve süregiden askeri faaliyetler ortaçağda demire talebi artırdı. Kömür hâlâ demir dövmek için ana enerji kaynağıydı, ancak ormanların azalması odun sıkıntısına yol açtı. Bunun sonucunda kömür talebi arttı ve denizden taşkömürü toplamanın yerini kömür madenleri aldı. Kayıtlı ilk taşkömürü madeni Kuzey İngiltere'de Durham yakınlarındaki Escomb bölgesinde ve 1183 yılındandır.

1181–85

> **SELAHADDİN'İN** UMUDU KOLAYCA GERÇEKLEŞTİ, **YOLLARI MİS KOKULUYDU, HEDİYELERİ DOLDU TAŞTI... GÜCÜ AŞİKÂR, OTORİTESİ HER ŞEYİN ÜSTÜNDEYDİ.**

İmadeddin, Salaheddin'in kâtibi, *Lightning of Syria*'dan, y.1200

HAÇLI OUTREMER (Avrupa'da bilinen adıyla "denizaşırı") krallıkları 1180'lerde gitgide tehlikeli bir konuma girdi. Avrupa **takviye Haçlı kuvvetleri** taleplerine sağır kaldı ve Hıristiyan Bizans, Norman Sicilya gibi başka konularla meşguldü. Bu esnada Müslüman karşıtları, Mısır ve Suriye Sultanı **Salaheddin** veya Salah al Din'in (y. 1137-93) önderliğinde toplanıyordu. Salaheddin 1183'e gelindiğinde Edessa ve Halep'teki Hıristiyan isyanlarını bastırmış ve her iki taraf kuraklığın etkisinden çıkmaya çalışırken, **Kudüs**'ün cüzzamlı **kralı IV. Baldwin**'le (y. 1161-85) bir barış antlaşması yapmıştı. Ancak bu huzursuz barış, silahsız İslam kervanlarını sürekli yağmalayan ve Kızıldeniz'i yakıp yıkan bir korsan filosunu destekleyen Reynaud de Châtillon'un faaliyetleri nedeniyle sarsıldı. Salaheddin, Reynaud'yu cezalandırma niyetiyle ordusunu topladı, ancak ilerlemesi **Frank kaleleri** ve uzun süren **açlık** nedeniyle yarım kaldı. 1185'te Baldwin öldü ve küçük yaştaki hasta yeğeni V. Baldwin tahta geçti (1177-86).

İmparator Friedrich Barbarossa ve İtalyan hasımları arasındaki barış 1183'te Konstans Barışı olarak onaylandı. İtalya üzerindeki imparatorluk otoritesi tanınıp Lombard şehirlerine fiiliyatta özerklik verildi.

Gempei Savaşlarının doruk noktası 1185'teki **Dannoura Muharebesi**ydi. Yoritomo'nun küçük kardeşi, şogunluğun kurucusu, savaşçı Minamoto Yoshitsune bu deniz savaşında Taira'yı ortadan kaldırdı.

Salaheddin, Mısır ve Suriye sultanı
Mısır ve Suriye Sultanı Salaheddin bu 18. yüzyıl gravüründe deve sırtında muharebeden kaçıyor. Salaheddin cömert ve ilkeli bir önder olarak tanındı.

1176 Bizans ordusu **Miryokefalon Savaşında** Türkler tarafından mağlup edilir

1176 Friedrich Barbarossa ve Lombardiya Birliği arasında **Legnano Muharebesi**

1177 Champa Krallığı Khmer şehri Angkor'u yağmalar

1177 Friedrich Barbarossa ve papa arasında **Venedik Barışı**

1179 Roma'da **Üçüncü Laterno Konsili**

1180 II. Philippe Augustus **Fransa kralı** olur

1180 Japonya'da **Gempei Savaşları** (1185'e kadar)

1181 Khmer Kralı **VII. Jayavarman**'ın tahta çıkışı (hükümdarlığı 1215'e kadar)

1183 Salaheddin ordusunu Reynaud de Châtillon'a karşı harekete geçirir

1183 Barbarossa ile Lombardiya Birliği arasında **Konstans Barışı**

1184 Mainz Dieti; Üçüncü Haçlı Seferini başlatır

1185 Taira Japonya'da **Dannoura Muharebesinde** mağlup olur

1185 İkinci Bulgar İmparatorluğu kurulur (1396'ya kadar)

1186–90

Tepesinde çıkıntı iki kayalık bulunan, sönmüş bir yanardağ olan Hattin Boynuzlarında 1187'de Hattin Muharebesi yapıldı.

HAÇLI ORDUSU 4 TEMMUZ 1187'DE Salaheddin'in güçleri tarafından **mağlup edildi**. Haçlı kuvvetlerinin komutanı, küçük yaştaki V. Baldwin'in 1186'da ölümünün ardından iktidarı ele geçirmiş olan yeni Kudüs Kralı **Guy de Lusignan**'dı. Baldwin'in naipleri Salaheddin'le yeni bir ateşkes müzakere etmiş,

3:2 **Hattin Muharebesi** *Salaheddin'in 30.000 kişilik ordusu Haçlıların 20.000 kişilik ordusundan kalabalıktıysa da Salaheddin'in başarısı taktiklerine ve Hıristiyanların susuz kalmasına bağlıydı.*

ancak Reynaud de Châtillon bir hacı kervanına saldırarak bir kez daha barışı bozmuş ve Kutsal Topraklardan Hıristiyan prensliklerini nihai bir savaşla temizlemek için **Salaheddin**'i tahrik etmişti. Reynaud tarafından kışkırtılan kral Guy, Haçlı şövalyeleri, Tapınak şövalyeleri, Hospitallier şövalyeleri ve İngiliz paralı askerlerinden (bkz.1116-20) kurduğu bir orduyu yakıcı güneş altında susuz bir ovadan geçirerek sönmüş bir volkan olan Hattin Boynuzlarında pozisyon aldırdı. Susuzluktan çılgına dönen şövalyelerle bölgedeki ana tatlısu kaynağı olan Tiber Gölü arasında Salaheddin'in iyi dinlenmiş ve karnı tok askerleri vardı. Taciz taktiklerini kullanan Salaheddin Haçlıları çaresiz bir karmaşanın içine sürükleyerek çevrelerini sardı ve onları esir aldı. 200'den fazla Tapınak ve Hospitallier şövalyesi infaz edilirken Salaheddin Reynaud'yu bizzat infaz etti. Ordusu imha edilen kral Guy daha sonra serbest bırakılsa da Salaheddin'in kalan Haçlı mevzilerini teslim olmaya zorlaması kolay oldu. Temmuzda **Akka**'yı ve ekim ayında **Kudüs**'ü aldı. Haçlı krallıklarının elinde Tire, Antakya, Trablus ve birkaç küçük kale kaldı.

Outremer Haçlı krallıkları yıllardan beri Avrupa'ya yardım için çağrıda bulunmaktaydı ve **Kudüs'ün** 1187'de **düşüşü** nihayet Papa VIII. Gregorius'u **yeni bir Haçlı Seferi** çağrısında bulunmak için harekete geçirdi. İngiliz-Fransız kuvvetlerinin yola çıkarılması önce İngiltere Kralı II. Henry ve Fransa Kralı II. Philippe arasında ihtilaflar nedeniyle, sonra da Henry'nin ölümü ve I. Richard'ın 1189'da tahta çıkışı nedenleriyle gecikti. I. Richard ve II. Philippe nihayet 1190 sonlarında yola çıktı. Friedrich yola daha önce 1189'da karadan çıkmıştı. Ancak ertesi yıl gidiş yolunda suda boğularak öldü.

Samuray zırhı
Sergilenen bu son derece güzel Japon zırhı 19. yüzyıldandır. Ancak ilk Samuray savaşçıları 12. yüzyılda buna benzer zırhlarla savaşmışlardı.

1191–1200

İngiltere Kralı I. Richard, diğer adıyla Aslan Yürekli Richard Haçlılara savaşta önderlik ederken görülüyor.

ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERİ, Outremer Haçlıların Avrupalı fraksiyonları arasında iç çatışmalar nedeniyle aksamalara uğradı ve **Aslan Yürekli Richard** girdiği savaşların çoğunu kazanmasına rağmen yemin ettiği gibi Kudüs'ü "kurtarmayı" başaramadı. Sefer esasen kötü bir şekilde başlamıştı (bkz. 1186-90) ve Richard'ın Bizanslılara ait **Kıbrıs**'ı ele geçirmek için duraklaması daha fazla gecikmeye yol açtı. Richard'ın Tapınak şövalyelerine sattığı adayı onlar da küçülen Haçlı krallıklarına devrederek **Kutsal Topraklar**da Hıristiyan mevcudiyetinin sürmesinin başlıca dayanaklarından biri haline getirdiler.

Sonunda, Filistin'e erişen Richard Fransa Kralı II. Philippe'in **Akka kuşatması**na katıldı. Kral Guy esaretten kurtulduktan (1186-90) sonra Akka'yı kuşatmış, ancak bu sefer de Salaheddin kralın kuvvetlerinin etrafını çevirmişti. Bu nedenle kuşatma aslında çifte kuşatma görünümündeydi. Akka temmuzda düştü ve nüfusunun çoğunluğu öldürüldü. II. Philippe Fransa'ya döndü, ancak I. Richard Kudüs'ü kurtarmaya yemin ettiğinden sahil boyunca yürüyüşüne devam etti. Salaheddin'i eylülde Arsuf'ta yenerek bazı şehirleri ele geçirdi. Kıyı şeridini Müslümanlardan temizlemeye devam etmesine ve Kudüs'ün karşısında kamp kurmasına rağmen Richard şehri alacak ve elinde tutacak kuvveti olmadığını anladı. Haçlı baronları arasındaki devam eden iç çatışmalar, Montferratlı Konrad'ın kral ilan edilmesinden kısa süre sonra **Haşhaşiler** tarafından öldürülmesi (bkz.1081-90) Salaheddin'in yedek kuvvetlerinin gelmesi ve İngiltere'den gelen kötü haberler –kardeşi John tacı ele geçirme planları yapmaktaydı– Richard'ı Salaheddin'le 1192'de bir barış antlaşması yapmaya zorladı. **Outremer** bundan böyle sahil şeridinde Antakya ve Trablus'la birlikte Tire'den Yafa'ya 145 kilometrelik bir alanla sınırlı olacaktı.

HAÇLI ZIRHI

27kg ZIRHIN AĞIRLIĞI
1.5kg KILICIN AĞIRLIĞI
0.4kg TOPUZUN AĞIRLIĞI

Minamoto Yoritimo 1192'de (bkz. 1181-85) Seii tai-shogun (barbarlara boyun eğdiren büyük general) ünvanını aldı. Gempei Savaşlarının sonundan beri Yoritomo kardeşi Yoshitsune dahil kendisine tüm meydan okuyanları ortadan kaldırmıştı. Tartışmasız askeri diktatör olarak Kamakuru'daki idari yapısı veya *bakufu*'su imparatorluk maiyetinin yerine geçmişti. Japonya, izleyen yüzyıllar boyunca **şogunlar** –askeri diktatörler– tarafından yönetilecekti.

Pers Gurları Hindistan'da Thanesar yakınlarındaki Taraori Muharebesinde bir Hint isyanını bastırdı. Ertesi yıl Delhi alındı ve Gurlu Muhammed **Delhi Sultanlığı**nı kurdu.

1187 Bizanslılar **Bulgarların bağımsızlığını** tanır

1187 Hattin Muharebesi İsrail'de Hattin Boynuzlarında yapılır

1187 Papa VIII. Gregorius **Üçüncü Haçlı Seferi** çağrısında bulunur

1189 1190'a kadar çarpışmalara girilmemesine rağmen **Üçüncü Haçlı Seferi başlar**

1189 "Arslan Yürekli" I. Richard'ın İngiltere tahtına çıkması

1189 Minamoto Fujiwara klanını ortadan kaldırır; Japonya'yı sogun olarak yönetir

1189 Akka kuşatmasının başlaması (1191'e kadar)

1190 Friedrich Barbarossa ölür (d. 1122)

1190 Güney Hindistan **Hoysala İmparatorluğu** Çalukya İmparatorluğunu ortadan kaldırır

1192 Tararori Muharebesi; Gurliler Hindu Konfederasyonunu yener

June 1192 Haziran 1192 I. Richard ve Salaheddin arasında **Ramle Antlaşması**

1198 III. Innocentius papa seçilir

1201–05

Bu Pers resminde daha sonra Cengiz Han olarak tanınan Temuçin Tatarlarla savaşırken görülüyor. Tatar kabileleri sürekli olarak Moğollarla savaştı.

PAPA III. INNOCENTIUS 1199'DA hem Haçlı hareketi üzerindeki Papalık denetimini canlandırma, hem de Yunan ve Latin kiliselerini Papalık altında birleştirerek **tek bir Hıristiyan âlemi** vizyonunu gerçekleştirme umuduyla yeni bir Haçlı Seferi ilan etti. Papalık temsilcileri Venedik Doçu Enrico Dandalo'yla **Dördüncü Haçlı Seferi**ne katılacak askerlerin Mısır'a taşınmasını düzenlemek için 1201'de buluştu. **Venedik Barışı** hükümlerine göre (bkz. 1176-80) Venedikliler 33.500 insan ve 4.500 atı 85.000 mark karşılığında taşımayı kabul etti. Ayrıca Haçlıların ele geçirecekleri ganimetlerin yarısı karşılığında 50 savaş kalyonu temin edeceklerdi.

Haçlılar Venedik'te 1202'de toplandıklarında sayılarının beklenenden çok daha az olduğu ve faturayı ödeyemeyecekleri anlaşıldı. Bunun yerine Dalmaçya'daki –Venedik kalyonları için zengin bir kereste kaynağı olan– Zara'yı almasında Venedik'e yardım etmeye razı oldular. Papa Innocentius tepki gösterdi, ancak daha kötü olaylar da ortaya çıktı. Haçlılar 1204'te **Konstantinopolis**'e vardıklarında Bizanslılarla ilişkileri bozuldu; şehir tarihinde ilk defa olarak ele geçirildi ve zalimce yağmalandı. Flandreli Baldwin'in imparator olarak başında olduğu Yeni bir **Doğu Latin İmparatorluğu** ilan edildi, Venedik'e şehrin nerdeyse yarısı, Akdeniz'de sayısız Yunan adası ve başka topraklar verildi. Bizans imparatorları **Nikae**'ye (İznik) yerleştiyse de Dördüncü Haçlı Seferi Bizans'ın gerçek bir güç olma özelliğini sona erdirdi ve böylelikle Haçlı hareketinin itibarını zedeleyerek Türklere yardım etti.

12. yüzyıl sonlarında steplerden gelen korkutucu Moğol ve Türk göçebeleri birlik içinde değildi. Daha sonraları **Cengiz Han** adıyla tanınacak olan Temuçin (y. 1162-1227) **Moğolistan**'daki başat kabile Keraitlerin hanı Tuğrul'un *nokhor*'u (eşlikçi) küçük bir önderdi. Yeteneği ve karizması sayesinde büyük bir general olarak 1202'de komşu **Tatar** kabilelerini ezdi, ancak diğer Keraitler arasında yarattığı husumet 1203'te Tuğrul'la çatışmasına yol açtı. Bu hesaplaşmadan Moğol kabilelerinin hâkim önderi olarak çıktı.

VII. Jayavarman VII
Kral VII. Jayavarman'ın Mahayana Budizmi tarzındaki bu büstühuzurlu ve düşünceli bir kral portresi çizmektedir.

VII. Jayavarman (y.1125-1220) **Khmer** tahtında hak iddiasıyla 1181'de sürgünden dönmüştü. Başkentin tahrip edilmesinin intikamını almak için 1191'de Champa kralını tahtından indirdi, batıdaki bir isyanı bastırdı, Angkor'u eski haline getirdi ve en sonunda Champa Krallığında üstünlük kazandı. Jayavarman, **Mahayana Budizm**ini devlet dini haline getirdi ve krallığın kaynaklarını tapınaklar, aynı zamanda hastaneler, mabetler, yollar ve köprüler yapmak için sonuna kadar kullandı. Tapınaklarından biri olan Preah Hanın hizmeti 98.000 kişi tarafından görüldü.

Chimú devleti, Peru'daki **Moche Vadisi**nde bulunan başkenti Chan Chan'dan harekete geçerek 1200 yılı civarında genişlemeye başladı. Chimú halkının gücü yoğun tarım tekniklerine ve gelişkin bir sulama sistemine sahip olmalarına dayanıyordu. Chimú önderleri Chan Chan'da kabul odaları ve depoları olan yüksek duvarlı hisarlar ve saraylar inşa ettiler. Her bir Chimú önderinin kendi kalesini inşa ettirmek ve masraflarını karşılamak zorunda olduğuna, bunun da imparatorluğun genişlemesine yol açtığına inanılmaktadır.

Matematikçi Pisalı Leonardo, daha bilinen adıyla **Fibonacci** (y. 1177-1250) Avrupa matematiğinde o zamana kadar en çok etki yaratan *Liber Abaci* veya *Book of Calculation*'ı yazdı. Arap matematikçilerini kaynak alan kitap Avrupa'ya Hint rakamlarını (0-9), Venedik lehçesinde zero olarak telaffuz edilen Arapça *zephirun* kelimesini ve **Fibonacci Dizisini** soktu.

ANAHTAR
- Cengiz Han'ın 1206-1227 seferleri
- Cengiz Han'ın İmparatorluğu 1227
- İpek Yolu

Cengiz Han'ın İmparatorluğunun haritası
Temuçin Moğol kabilelerini birleştirip muazzam bir imparatorluk kurmaya devam etti. Yerine geçenler bu imparatorluğu daha da genişletecekti.

1206–10

Cambridge Peterhouse Koleji üniversiteden 75 yıl sonra kuruldu.

Temuçin 1206'da kabile örgütlenmesini ondalık bir sayı sistemine göre gruplayarak bir ordu şeklinde düzenlemiş ve tüm Moğol kabilelerini *Khamag Mongol Ulus* "Tüm Moğol devleti" adıyla birleştirmişti. Moğol başkenti Karakurum'da Cingis Han veya "dünyanın hâkimi" unvanını aldı. Adı günümüzde genellikle Cengiz olarak telaffuz edilmektedir.

Papa III. Innocentius 1208'de güney Fransa'daki **heretiklere karşı** – **Albigensliler** (Albi bölgesindeki Katharlar) ve **Waldensianlar** (bkz.1171-75)– **Haçlı Seferi** ilan etti. Heretiklerin öğretileri yerleşik kilisenin dünya işleriyle meşgul olmasına meydan okumuş, din adamlarına duydukları karşıtlık kilise topraklarını müsadere etmeye istek duyan soylulara cazip gelmişti. Örneğin Katharlar Güney Fransa'nın büyük bölümüne hükmeden Toulouse kontu Raymond'un koruması altındaydı. Papanın çağrısı, Fransa Kralı II. Philippe'e (1165-1223) kuzey beylerine kraliyet kont-

> **"HEPSİNİ GEBERTİN, TANRI** KENDİSİNİN OLANI **ANLAR."**
>
> **Başrahip Arnaud Amaury,** Albigensis Haçlı Seferi üzerine

y.1200 Peru'da merkezi Chan Chan'da olan **Chimú İmparatorluğu**nun ortaya çıkması

y.1200 VII. Jayavarman yönetimindeki Khmer İmparatorluğu doruklarında

1201 Riga'nın (günümüzde Litvanya'da) kurulması

1202 Fibonacci'nin *Liber Abaci* kitabı yazılır

1202 İngiltere Kralı John Fransa toprakları için II. Philippe'le savaşır

1201 Venedik Antlaşması Dördüncü Haçlı Seferi konusunda hüküm getirir

1202 Haçlılar Dalmaçya'da **Zara** şehrini alır

1203 Timuçin Tuğrul'u alt ederek rakipsiz **Moğol lideri** olur

1204 Haçlılar **Konstantinopolis**'i yağmalar

1204 Latin İmparatorluğunun I. Baldwin hükümdarlığında kurulması ve Bizans İmparatorluğunun paylaşılması

1204 İngiltere Kralı John Fransa topraklarının büyük kısmını Angevin İmparatorluğu alır

1205 İkinci Bulgar İmparatorluğu Latin İmparatorluğunu yener ve I. Baldwin'i tutsak alır

1205 Hojo Yoshitoki Kamakura Şogunluğu naibi olarak Japonya'da Hojo saltanatını başlatır

1206 Timuçin **Cengiz Han** adını alır ve Asya'nın fethine başlar

1206 Delhi Sultanı **Kutbeddin Aybak** Hindistan'da Memluk kralları hanedanını başlatır

1209 Papa II. Innocentius Fransa'nın Languedoc şehrinde **Albigensis Haçlı Seferini** ilan eder

1209 Haçlıların Languedoc bölgesinde **Beziers katliamını** yapması

KATHARLARA UYGULANAN ZULÜM

Languedoc'taki Bezier şehrinde sadece 200 Kathar yaşamasına rağmen Haçlılar 1209'da şehrin tüm nüfusunu katletti. Katoliklerle eretikleri nasıl ayırt edeceklerini soran saldırganlara haçlı lideri Başrahip Amaury'nin şu ünlü emri verdiği söylenir "hepsini gebertin". Katharları takibe alan Papalık daha sonra enkizisyonu yaratacaktı (bkz.1231-35).

rolü dışındaki bu bölgeleri yakıp yıkmaları için izin verme bahanesi sağladı ve böylelikle kraliyet gücünü genişletmenin yolunu hazırladı.

Cambridge Üniversitesi 1209'da Oxford'dan ayrılan alimler tarafından **kurulur** ve 1226'da resmi kurum yapısına kavuşur.

1211–15

Bu 19. yüzyıl yağlıboya tablosu Reconquista'yı kesin bir sonuca bağlayan Las Navas de Tolosa Muharebesini tasvir eder.

ARAGON KRALI II. PETER (1178-1213) ve **KASTİLYA KRALI VIII. ALFONSO (1155-1214)** Muvahhidleri (bkz.1146-50) 1212 **Las Navas de Tolosa Muharebesi**nde mağlup etti. Alfonso daha önce 1195'te Muvahhidler tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmış, ancak diğer **Hıristiyan İspanya krallıkları**nın işgal gayretlerine karşı direnerek ordusunu yeniden kurmuştu. Bu kesin zaferden sonra Muvahhidler Hıristiyan genişlemesine karşı çıkamamış Müslüman yerel hanedanlıkları gerisinde bırakarak kısa zaman zarfında İspanya'dan atıldı. Dolayısıyla muharebenin Mağrip İspanya'sının (bkz. 1241-45) tekrar ele geçirilmesi veya "**reconquista**" tarihinde bir dönüm noktası olduğu söylenir.

Fransa'daki topraklarının büyük kısmını kaybeden **İngiltere Kralı John** (1166-1216) İmparator IV. Otto (1178-1215) ve diğerleriyle bir ittifak kurdu. Ancak Flandre'deki **Bouvines Muharebesi**nde II. Philippe ve rakip II. Friedrich tarafından ezici bir yenilgiye uğratıldı. Bu yenilgi, Anglo Normanların Fransa'daki topraklarını geri alma ümitlerini sona erdirdi. Kral John'un baronları İngiltere'ye yönelmek zorunda kaldı, ama burada da memnuniyetsizlikleri vardı. Papa bir ihtilaf nedeniyle kralı bir süre önce **aforoz** etmişti. Daha da önemlisi John baronlardan ağır vergiler alıyor, işine gelmediğinde yasaları geçersiz kılıyordu. **Baronlar** bu durum karşısında **isyan etti** ve John kısa bir iç savaştan sonra tarihte Büyük Ferman veya **Magna Carta** adı verilen koşulları kabul etmek zorunda kaldı. Büyük ölçüde baronların haklarıyla ilgili olmasına rağmen, kralın kanunların üzerinde olmadığını belirten ferman, insan hakları konusunda kilometre taşı niteliğindedir. Kral John fermanı ilga etti ve Fransızların da dahil olmasıyla yine iç savaş patlak verdi. Fransız işgal kuvvetleri karşısında 1216'da geri çekilen John bagaj arabasını –ve kraliyet hazinesini– Lincolnshire'daki Wash bataklıklarında kaybetti. Kısa süre sonra ölünce küçük oğlu III. Henry (1207-72) tahta çıktı.

Magna Carta
Magna Carta'nın asıl nüshasındaki 63 maddeden sadece üç tanesi günümüzde konun olarak varlığını sürdürmektedir. Fermanın çok sayıda kopyası çıkarılarak İngiltere'de dağıtıldı. Bunlardan dört tanesi günümüze kalmıştır.

1216–20

Büyük Khmer şehri Angkor Thom'un güney kapısından bir ayrıntı.

8 METRE ANGKOR THOM DUVARININ YÜKSEKLİĞİ

VII. JAYAVARMAN en büyük eserinin ortaya çıktığını gördükten sonra **1220'de öldü**. Günümüzde Kamboçya'da olan Angkor'daki Angkor Thom adlı büyük devlet tapınağı Bayon çevresinde yeni bir şehir yaratmıştı. Tapınak muazzam büyüklükte, yontma yüzlerle süslenmiş kuleler içermektedir. Bu yüzlerin kimlikleri bilinmemekle beraber bazılarının Jayavarman'a ait olması mümkündür.

Orta Asya ve Kuzey Çin'i ele geçiren Cengiz Han'ın imparatorluğu (bkz.1201-05) Pers Harezmi İmparatorluğunun sınırlarına dayandı.

Moğol hançeri
Moğolların korkunçluklarıyla nam salması boşuna değildi. Okçular düşmanı biçtikten sonra el silahı olan savaşçılar düşmanın işini bitirirdi.

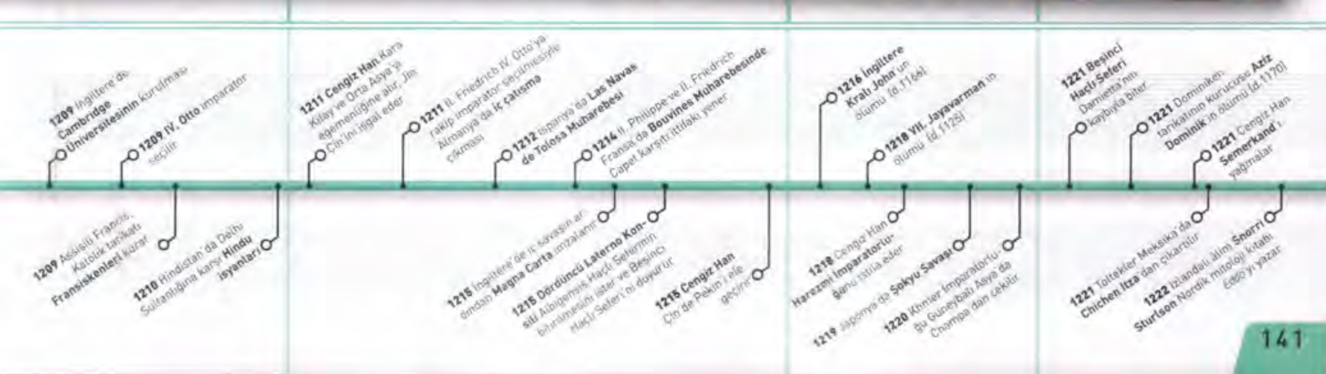
1221–25

> **“BEN TANRININ AZABIYIM.”**
>
> Cengiz Han, Moğol kumandan

KASTİLYALI DİN ADAMI DOMİNGO DE GUZMÁN 1221'de öldü. 1203'te Roma'ya giderek Tatarlarla (bkz.1201-10) misyonerlik yapmak için izin istemiş, ancak **Languedoc Katharları**na vaaz vermek üzere Fransa'ya gönderilmişti. Mutlak fakirliği benimsemesiyle **Katharlara meydan okuyabildi** ve bazı ilerlemeler de kaydetti. Ancak eretikleri "düzeltmekte" başarı sağlayamaması sonuçta Albigensia Haçlı Seferinin (bkz.1206-10) başlatılmasına yol açtı. Domingo de Guzmán öte yandan Assisili Francis gibi (bkz.1226-30) yeni yerleşik kültüre uygun bir manastır tarikatı –Dominikenler– kurdu. **Dominikenler** ve **Fransiskenler** üyelerini orta sınıflardan toplayan, üretmek yerine bağışlarla yaşayan ve şehirlerde ve kasabalarda duaya ve hayır işlerine kendilerini adamış, dilenen keşişlerdi.

Büyük ölçüde başarısız olan **Beşinci Haçlı Seferi** Papa Innocentius'un Haçlı hareketine yeni bir canlılık kazandırma kararlılığının ürünüydü. Mısır'a gitmeyi hedefleyen Haçlılar bu hedeflerine ulaştı, ancak Damietta'yı (Dimyat) alamadılar ve Nil taşkınını hesaba katmadıklarından Kahire'ye doğru ilerlemeleri engellendi. Sultanın Kudüs'ü kendilerine verme önerisini kibirle reddettikleri için hiçbir şey başaramadan 1221'de Mısır'dan ayrıldılar.

1226–30

Giotto di Bonodore'nin bu 13. yüzyıl tablosu Assisili Aziz Francis'i kuşlara vaazda bulunurken gösteriyor.

1.000.000

ALBİGENSİS HAÇLI SEFERİ SIRASINDA ÖLDÜRÜLEN İNSANLARIN SAYISI

ALBİGENSİS HAÇLI SEFERİNİN (bkz. 1206-10) yeniden başlatılması papanın 1215'te Dördüncü Laterano Konsilindeki "resmi" sonlandırmasına rağmen gerçekleşti. Gerçekte Fransa'nın güneyindeki savaş acımasız bir gerilla mücadelesine dönüşmüştü. Savaşın yeniden başlamasının ardından Toulouse Kontu VII. Raymond –Katharların koruyucusu– teslim oldu. **Meaux Antlaşması** hükümlerine göre (Paris Antlaşması olarak da bilinir) Toulouse şehri Fransa'nın 987'den 1328'de hükümdar ailesi olan **Capet hanedanı**na bırakıldı.

Kathar müstahkem mevkii
Pirene Dağlarındaki Peyrepertuse bölgesinde bulunan Kathar kalesi Fransa-İspanya sınırında stratejik bir savunma pozisyonuna kurulmuştu.

Haçlı sikkesi
Kudüs Krallığı döneminden bu nadir sikke içiçe geçme siyasetinin sonucunu gösterir. Sikkenin üstündeki yazı Arapçadır.

Bu esnada **Almanya İmparatoru II. Friedrich** Müslümanlarla barışın kazanılamayan askeri maceralardan daha iyi olduğuna karar verdi ve 1229'da Mısır sultanıyla **Kudüs'ün** ve çevresindeki bazı arazilerin Hıristiyanlara **verilmesi**ni sağlayan bir antlaşma yaptı. **Altıncı Haçlı Seferi** Friedrich'in bu başarısı nedeniyle yaygın olarak kınansa da kan akıtılmadan geçti.

Eski bir asker olan **Assisili Francis** 1209'da (bkz. 1221-25) **Fransisken tarikatı**nı kurmuştu. 1224'te vücudunda stigmata (İsa'nın yaraları) izleri belirdi ve 1226'daki ölümünden sadece iki yıl sonra azizlik mertebesine getirildi.

1231–35

Bu 14. yüzyıl resminde Papa IX. Gregorius'u heretiklerin listesini alıyor.

PAPA IX. GREGORIUS 1231'DE KİLİSE tarafından heretikliğe karşı bir mahkeme olan **Papalık Enkizisyonu**nu kurdu. Heretikliğin araştırılması 1231'de önce piskoposların sorumluluğu altındaydı. Ancak zamanla daha çok Fransisken ve Dominiken tarikatlarından (bkz.1221-25) seçilen özel **enkizisyoncular**ın alanı oldu. Dominikenler 1233'te Kathar heretikliğinin Toulouse kontunun yenilmesine rağmen (bkz. 1226-30) tutunduğu Languedoc'ta ortadan kaldırılmasıyla görevlendirildi.

Moğol genişlemesi Cengiz Hanın (bkz.1201-05) 1227'de Çin'de Xia Xia bölgesinde bir isyanı bastırırken ölmesine rağmen devam etti. Yerini alan oğlu Ogeday (y. 1186-1241) kendisinden daha da hırslıydı. Ogeday ordularını doğuya ve batıya gönderdi, Çin Jin imparatorluğuna (bkz.1126-30) karşı nihai bir saldırı başlatarak 1234 yılında ele geçirdi. Güney Song Moğol ilerlemesine yardım etmişti. Ancak 1235'te Kuzey Çin'de Kaifeng'i ele geçirmeye çalıştıklarında Moğollar kendilerine karşı döndü.

Sahraaltı Mali'den bir Mande halkı olan Keita'nın Kralı Sundiata 1235'te Susu Kralı Sumnagaru'yu Kirina Savaşında yendi. Susu eski Gana İmparatorluğunu (y. 830-1235) ortadan kaldırmış ve Gana'nın yıkıntıları üzerine yeni Mande İmparatorluğunu kurmuştu.

1236–40

Step manzarası; Moğol İmparatorluğu günlerinden beri büyük bir değişiklik olmamıştır.

CENGİZ HAN ÖLÜMÜNDE imparatorluğunu dört oğlu arasında gayri resmi şekilde bölüştürmüştü. Batıda yetki verilen **Batu Han** (y. 1207-55) Altın Orda Hanlığı olarak da bilinen Kıpçak Hanlığını kurdu. Donmuş nehirlerin atlıların geçmesine izin verdiği 1237 kış mevsiminde Batu **Rusya'yı işgal etti**. İzleyen dört yılda orduları Rus prensliklerini ele geçirerek derinliklerine kadar girdikleri Orta Avrupa'yı yangın yerine çevirdiler. Ogeday'ın önderliğinde (bkz.1231-35) Moğol İmparatorluğunun genişleyen erişimi Avrasya ticareti için önemli sonuçlar yarattı. Moğol kontrolü altındaki ülkelerde yaratılan *Pax Mongolica*, başka deyişle "Moğol Barışı" Orta Asya'dan tehlikeli seyahatleri ve ipek yolunun kullanımını giderek daha uygun hale getirdi ve Roma döneminden beri **Avrupalılar ve Çinliler** arasında **doğrudan temas**ları 1240 yılı civarında ilk defa mümkün kıldı.

Töton Şövalyeleri –1198'de Kudüs'te Azize Mary Hastanesinde çalışan Alman tüccarları tarafından kurulan askeri bir tarikat– 1236'da Prusya'daki pagan bir kabile olan **Pomeranyalılara** boyun eğdirmişti. Büyük Ustaları **Hermann von Salza** (y.1179-1239) idaresindeki şövalyeler birçok korunaklı mevzi kurmuş ve 1237'de Livonya Kılıç Kardeşliği ile birleşmiş ve **Livonya**'ya (günümüzde Estonya ve Litvanya) geçmişlerdi.

1226 Albigensis Haçlı Seferinin canlandırılması (1209'a kadar)

1226 Assisili Francis'in ölümü (d. y.1182)

1226 Cengiz Han Çin'de **Xia Xia**'yı ortadan kaldırır

1227 Moğol İmparatoru **Cengiz Han**'ın ölümü (d. y.1162)

1228–29 İmparator II. Friedrich **Altıncı Haçlı Seferi** sırasında Kudüs'ü antlaşmayla tekrar elde eder

1229 Meaux Antlaşması Toulouse'un Capet'lere verilmesiyle Albigensis Haçlı Seferi sona erdirilir

1229 Salaheddin'in Eyyubi İmparatorluğu **el Kamil Muhammed** tarafından birleştirilir

1229 Günümüz Vietnam'ında **Assam Krallığı**nın kurulması

1230 Töton Şövalyeleri Prusya'yı ele geçirmeye başlar

1230 İspanya'nın Granada şehrinde **Nasıri hanedanı**nın kurulması

1231 Papa IX. Gregorius **Enkizisyon** kurdurur

1233 Dominikenler Fransa Languedoc'taki Enkizisyon mahkesini işletmeye başlar

1234 Fransa Kralı IX. Louis annesi Kastilyalı Blanche'ın naipliğinden sonra hükümdarlığına başlar

1234 Moğollar **Jin hanedanını** ortadan kaldırır

1235 Batı Afrika'da **Kirina Muharebesinden** sonra Mali İmparatorluğunun yükselmesi

1236 Töton Şövalyeleri Prusya Pomeranyalılarına boyun eğdirir

1237 Batu Moğol ordusunun başında Rusya'ya girer

1238 Batu Moskova'yı yıkar; Moskova'nın kurucusu **Prens Yuri**'yi öldürür

1240 Batu **Kiev'i yağmalar**

1241–45

Bu 16. yüzyıl vakayinamesinde yer alan minyatür Novgorod'daki Peipus Gölünün donmuş suları üzerinde gerçekleşen "Buz Muharebesini" tasvir etmektedir.

ALMAN TİCARET ŞEHİRLERİ LÜBECK VE HAMBURG 1241'de **Baltık ticaret yolları**nı korumak üzere bir ittifak kurdu. Bu hareket **Hansa Ligası**nın (grup veya birlik anlamına gelen Latince *hansa* kelimesinden gelmektedir) kuruluşuna götüren ilk adımı oluşturdu. Lübeck Rus nehirleri boyunca **Novgorod**'a uzanan ve Avrupa ticaret merkezleri **İngiltere ve Flandre'yle** ilişkileri gelişen Baltık bölgesi ticaretinin merkezi oldu.

Töton Şövalyelerinin (bkz. 1236-40) Livonya topraklarını doğuya doğru genişletmek ve

Ortaçağ ticareti
Kökleri 1241'de Lubeck'le ittifaka dayanan Hansa Birliğinin kurucusu Hamburg şehri limanının minyatürü.

Rusları Rum kilisesinden Roma kilisesine döndürme gayretleri **Peipus Gölü Muharebesi**yle durduruldu. Novgorod prensi **Aleksander Nevski** önderliğindeki Ruslar şövalyelerin ilerlemesini engelledi ve Peipus Gölü bundan sonra Livonya'nın doğu sınırını teşkil etti.

Doğu ve Orta Avrupa'daki çarpıcı zaferlerde **Moğol orduları** kendisine karşı çıkanları yok etti. Bir atlı ordusu 1241 başlarında donmuş Vistula Nehrini geçerek Polonya'ya girdi ve **Polonya, Silezya ve Töton Şövalyeleri**nin bir ittifakını nisanda Leignitz'de yendi. Üç gün kadar sonra **Batu** (bkz. 1236-40) önderliğindeki başka bir güç Mohi'deki kamplarında Macar ordusunu bastı. Batu aralık ayında Macaristan'daki en büyük şehir olan Pest'i yerle bir etti. Moğollar Büyük Han Ogeday'ın ölüm haberi 1242'de geldiğinde Viyana kapıları önüne erişmişti. Geleneklere uygun olarak Batu ordularını Moğol başkenti Karakurum'a çekerek **yeni liderin seçilmesi**ni bekledi. Diğer yerlerde Moğol güçleri Hint alt kıtasına girerek1241'de Lahor'u yağmaladı.

II. Friedrich'in Mısır sultanıyla imzaladığı antlaşmadan beri (bkz. 1226-30) kısmen Hıristiyan kontrolü altında bulunan **Kudüs** 1244'te son kez **Hıristiyanların eline geçti**. Mısır Sultanı Eyüp, Haçlı krallıklarıyla ittifak kuran **Eyyubilerin** (bkz. 1171-75) Şam'daki Suriye klanıyla çekişme içine girdi. Eyüp'ün güçleri Kudüs'ü 1244'te istila etti ve **Hıristiyanları kovdu**.

RECONQUISTA

Müslüman İspanya'nın tekrar fethedilmesi anlamına gelen tek ve sürekli bir proje şeklindeki *Reconquista* kavramı 14. yüzyılda propagandacı din adamları tarafından yaratılan bir efsanedir. Uygulamada ise, Hıristiyan krallıklarının ilerlemesini toprak elde etme ihtiyacı yönlendirdi ve Müslümanların arasındaki bölünmelerle askeri teknolojinin gelişmesi bu ilerlemeleri kolaylaştırdı.

1246–50

Kastilya ve Leon Kralı III. Fernando bu 16. yüzyıl resminde Sevilla şehrini 1248'de Mağriplilerden teslim alıyor.

KASTİLYA VE LEON KRALI III. FERNANDO 1247'de Mağrip şehri Sevilla'yı kuşattı. Sevilla 1248'de düştü ve onunla birlikte İspanya'daki son Mağrip Krallığı da -Gırnata dışında- ortadan kalkmış oldu. Granada'da Mohammad ibn-Yusuf ibn Nasr 1230'da Nasrid hanedanını kurmuştu. Nasridler 1238'de 14. yüzyıl ortalarında (bkz. 1350-55) dünya mimarisinin mucizelerinden biri haline gelecek eski Elhamra Kalesinin yeniden yapımına başlamışlardı. Gırnata emiri 1246'da Fernando'nun vasalı olmayı kabul etmişti. Mağrip Endülüsü'nün bu son kalıntısı 1492 yılına kadar Hıristiyan baskısına direnecekti (bkz. 1490-92).

Fransa Kralı IX. Louis (1214-70) tüm Avrupa'da saygı gördü ve adaletiyle tanındı. Hükümdarlığı altında kraliyet kontrolü Akdeniz'e kadar uzandı ve daha önce özerk olan Languedoc ve Provence ülkeleri **Fransız Capeti** hanedanının toprakları halinde geldi. Louis 1244'te "haçı alarak" 1248'de bir haçlı seferine girişti. Navarra Kralı Theobald 1239'da bir haçlı seferi başlatmıştı. Ancak başarısızlığının ölçüsü ayrı bir haçlı seferi olarak tanınmasını engelledi. Louis'nin 1248'de başlattığı **yedinci** haçlı seferi bu büyüklükte yapılan son sefer oldu. Louis Mısır'a indi ve direniş olmadan Damietta'yı (Dimyat) aldı. Fakat ordusu **Mısırlılar tarafından** Fariskur'da **yok edildi** ve kendisi de esir düştü. Annesi Kastilyalı Blanche oğlunu kurtarmak için büyük bir fidye ödedi.

Mısır **Memlukları** Türk ve Kafkas kabilelerinden (Pontus-Hazar ovalarından) esir alınan köle askerlerdi ve Eyyubi ordusunun belkemiğini oluşturdular. Zamanla güçlendiler ve son Mısır Eyyubi **Sultanı Turan Şah'ı** 1250'de **öldürerek** iktidarı ellerine aldılar. Başlangıçta Memluk komutanı İzzettin Aybeg sultanın dul eşini kukla hükümdar olarak kullandı. Ancak daha sonra kendisiyle evlenip, iktidarı kendi adına kullanan ilk köle hanedanı olan **Memluk hanedanı**nı kurdu.

HAÇLI SEFERLERİ

1096–99	**BİRİNCİ** HAÇLI SEFERİ
1145–49	**İKİNCİ** HAÇLI SEFERİ
1189–92	**ÜÇÜNCÜ** HAÇLI SEFERİ
1202–04	**DÖRDÜNCÜ** HAÇLI SEFERİ
1213–21	**BEŞİNCİ** HAÇLI SEFERİ
1228–29	**ALTINCI** HAÇLI SEFERİ
1248–54	**YEDİNCİ** HAÇLI SEFERİ

1241 Moğollar Kuzey Hindistan'da **Lahor** şehrini yağmalar

1241 Hansa Birliğinin kurulması

1242 Peipus Gölü Muharebesi: Alexander Töton Şövalyelerini mağlup eder

1243 Kösedağ Savaşı: **Moğollar Anadolu Selçuklu Rum devletini** yener

1244 Kathar'ların son kalesi **Montsegur'un düşüşü**

1246 Provence Capet Fransa'sının parçası haline gelir

1248 Köln katedrali yanar; **Gotik tarzda** yeniden inşa edilir

1248 III. Fernando **Sevilla**'nın başarılı sonuçlanan **kuşatmasıyla** Granada dışında Endülüs'ün fethini tamamlar

1248 Yedinci Haçlı Seferi: Fransa Kralı IX. Louis Mısır'a çıkar

1249 Fransisken din adamı **Roger Bacon barut** formülünü kaydeder

1250 Mısır'da **Memluk hanedanı** kurulur

Dudak süsü
MİKSTEK
Bu kartal şekilli dudak takısı Aztek seçkin sınıfının bir üyesi tarafından takılmış olmalıdır. Aztek altın mücevherlerinin çoğunu boyunduruk altındaki bir halk olan Mikstek yaptı.

İnsan maskesi
AZTEK
Azteklerin başkenti Tenochtitlán'daki (günümüzde Meksika kenti) Büyük Mabed'te bulunan bu yeşil taştan yapılma maske tanrılara bir adak olarak sunulmuştu.

Savaşçıyı temsil eden kap
MOCHE
Peru'nun kuzey kıyılarının Moche kültürüne ait bu kap, başlık takmış bir savaşçıyı elinde sopayla tasvir etmektedir. Sürekli savaş hali bir yaşam biçimiydi.

AZTEKLER, İNKALAR VE MAYA

KOLOMBİYA ÖNCESİ AMERİKA'NIN BİN YIL SÜREN SANATSAL GELENEKLERİ

İnkalar, Aztekler ve Mayalar incelikli sanatlar, el sanatları ve son derece gelişmiş grafik sistemlerine sahip ileri uygarlıklardı. Yarattıkları el işleri ortaçağ Avrupalı istilacılarını şaşkınlığa uğrattı ve bugün hâlâ hayranlık uyandırmaktadır.

Mezo Amerika ve Andların Kolomb öncesi kültürü ve sanatı MÖ 4. bin yıla uzanan eski geleneklerin en yüksek noktasını temsil eder. İspanyol istilacılar bu kültürlere yıkıcı bir etkide bulunsa da günümüze gelen el işleri zengin kültür miraslarına tanıklık etmektedir. İnka kültürünün büyük kısmı Moche gibi bağlı devletlerden gelirken, Aztekler ve Mayalar kültürlerini Olmekler gibi daha eski kültürlerden derlediler.

Maquahuitl
AZTEK
Demir ve çeliği olmayan Kolomb öncesi Amerikalılar obsidyeni (volkan camı) keskin kenarlar yapmak için kullandı. Bu *maquahuitl* –köşelerine obsidyen bıçaklar takılmış ağaç lobut– çok rastlanan bir Aztek silahıydı.

Obsidyen bıçak
AZTEK
Uzun ağızlı, bunun gibi jilet keskinliğindeki obsidyen bıçaklar savaşçılar veya insan kurbanı törenlerinde Aztekler tarafından kullanıldı.

Güneş Taşı
AZTEK
Bu güneş veya takvim taşı, bulunan en büyük Aztek yontusudur. Aztek evren tarihi efsanesini temsil etmektedir. Yaratılışın en son döneminde biçimlendirildiğine inanılan güneş merkezdedir.

Xipe Totek, bahar tanrısı
TEOTIHUACAN
Bu ürkütücü tanrının adı "azarlayan efendimiz" şeklinde çevrilmektedir; Dünya'nın "deri" değiştirmesini simgeler şekilde bir kurbanın derisini giymiş olarak tasvir edilmiştir.

Kıymet biçilemeyen kalp
AZTEK
Kalp, Tanrılara sunulabilecek en değerli organ olarak kabul edildi. Bu replika Azteklerin en değerli madde olarak kabul ettikleri yeşim taşından yapılmıştır.

Kolye
İNKA
Turkuaz İnkalar tarafından oldukça üstün tutuldu (Aztekler ve Mayalar yeşim taşı ve diğer yeşil taşları tercih etti). Bu nadir kolye altın, turkuaz ve kırmızı mercan tanelerinden yapılmıştır.

Mezar figürü
İNKA
İnka tanrısını temsil eden bu dökme altın figür yüksek düzeyli bir kişinin mezarına gömülen eşyalardan bir tanesidir

Pan flütü
İNKA
Avrupa'da Syrinx olarak bilinen pan flütleri en yaygın İnka müzik aletleri arasındaydı. Bu alışılmadık dizi akbaba tüylerinin teleklerinden yapılmıştır.

Süs tabağı
MAYA
Yucatán Mayalarının bu tabağı av sahnelerini gösteriyor. Ortada, avladığı geyiği baş ve omuzlarına yükleyen bir avcı, kenarlarda geyik maskesi takan avcılar var.

Tro–Cortesianus Kodeksi
MAYA
Günümüze gelen sadece dört Maya kanunnamesinden biri olan bu kanunname kehanet ve rahiplik törenlerini kaydetmektedir. Ağaç kabuğundan yapılma kâğıtlar gesso (tebeşir macunu) kaplanarak yazmaya uygun hale getirildi.

Jaina heykelciği
MAYA
Jaina Adasından bu çömlek heykelcik, ağır taneli bir kolye takmış, heybetli başlığı ve küpeleriyle iyi giyinmiş güçlü bir erkeği göstermektedir.

Diyorit taşından boyunduruk
AZTEK
Boyunduruklar birçok Mezo Amerika kültüründe yaygın olan kutsal top oyunu *ulama* sırasında korunmak için takıldı. Bu süslü boyunduruk muhtemelen merasim replikaydı.

Hesap aleti
İNKA
Bir hesap aleti olan *quipu*, İnkaların haraç ve imparatorluklarının nüfusunu kontrol etmekte kullandıkları, verilerin sicim ve düğümle kaydedildiği çok yönlü bir sayım aracıydı.

1251–55

Maya hiyeroglifleri kadar gelişkin olmasa da burada görülen Aztek resim yazısı basit kavramları ifade edebiliyordu.

GÜNÜMÜZDE AZTEK ADIYLA BİLİNEN MEKSİKA KABİLESİ 13. yüzyıl ortalarında Meksika Vadisine yerleşmişti. **Aztek** efsaneleri 12. yüzyıl başlarında Aztlan'daki ata topraklarından göç ettiklerini düşündürmektedir. Texcoco Gölü yakınlarındaki Chapultepec'e 1250 civarında yerleşen Aztekler, 12. yüzyılda **Tolteklerin çökmesi**nden sonra üstünlük için mücadele eden kabile konfederasyonlarından biri olan **Tepanekler tarafından** kısa süre sonra **yerlerinden edildi**.

Moğollar Rus prensliklerinin büyük bölümünü ele geçirip (bkz. 1236-40) **Altın Orda devleti Rusya** üzerinde hâkimiyet kursa da şaşırtıcı bir şekilde Rusların hayatında büyük bir değişiklik olmadı. Haraç verme ve askeri hizmet karşılığında Rus prensleri ve Rus kilisesine müdahale edilmedi. **Töton Şövalyeleri**ne karşı Rusların zaferini sağlayan savaşa 1242'de önderlik eden Novgorod prensi **Alexander Nevski** (y. 1220-63) önde gelen bir Rus soylusu oldu ve kardeşi Moğollar tarafından sürüldükten sonra Büyük Vladimir Dükü olarak atandı.

Büyük Han Mongke'nin desteğiyle (1251-59) kardeşleri Kubilay ve Hulagu **Moğol yayılmasını** tekrar başlattı. Hulagu 1253'te **Büyük Selçuklu Sultanlığı**nı (bkz. 1031-40) zapt etmek üzere büyük bir orduyu Batı Asya'ya götürdü. Kubilay ise Çin'deki **Güney Song** ve **Nanchao Krallıkları**na karşı savaşlar yürüttü.

Novgorod Prensi
Bu heykel adı Neva nehri muharebesindeki Rus zaferinden gelen Rus lideri Alexander Nevski'yi tasvir etmektedir.

1256–60

Selçuklulara karşı savaşan Moğolların bu gravürü İlhanlıların hizmetindeki bir vezir olan Raşid el Din'in vakayinamesinden alınmıştır.

HULAGU HAN (BKZ. 1251-1255) SELÇUKLULARA ve diğer İslam devletlerine karşı savaşlarını sürdürdü. 1256'da **Haşhaşi tarikatı**nı (bkz. 1081-90) İran'daki kaleleri Alamut'ta ezici bir yenilgiye uğrattı. Hulagu 1258'de Bağdat'ı yakıp yıktı ve İslam'ın göstermelik lideri son **Abbasi halifesini** savaş sırasında binlerce Müslümanı katleden Moğol istilacılarının yaptığı sayısız kıyımlardan birinde **infaz etti**. Hulagu 1259'da Suriye içlerine girdi, ancak Batu'nun 18 yıl önceki Avrupa seferinde olduğu gibi (bkz. 1241-45) ilerlemesi **Büyük Han'ın ölüm** haberi üzerine durdu. Hulagu yeni Moğol önderinin seçilmesine yardımcı olmak üzere Moğol başkentine döndü.

Hulagu'nun ayrılmasından faydalanan **Memluk** generali **el Zahir Baybars** kuzeye yürüdü ve Suriye'deki Moğol birliklerine darbe indirdi. Filistin'deki **Ayn Jalut Muharebesi**nde **Moğolları mağlup ederek** Suriye ve Filistin'den attı. Baybars Mısır'a dönüşünde sultanı öldürerek yerine geçti. Önce hanedan mücadelesi sonra uzun süren bir iç savaşla dağılan dikkati sebebiyle Hulagu Suriye topraklarını yeniden ele geçiremedi ve Moğol İmparatorluğunun batıya doğru ilerlemesi durdu. **Hulagu'nun** İran, Irak, Anadolu'nun büyük bölümü, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ı kapsayan **fetihleri İlhanlı** devletine dönüştü. Bu esnada Memlukler **kaçan bir Abbasi prensi**ni koruyarak kendisini Kahire'de yeni halife olarak tanıdı. İslam inancının koruyucusu olarak kabul edilen Memlukler resmen **Mısır**, **Suriye** ve **Levant sultanları** haline geldi.

Kastilya Kralı **X. Alfonso** (1252-1284) eğitim, sanat, Kastilya edebiyatı ve doğa bilimlerine yardımlarıyla hukuk reformları nedeniyle "Bilge" lakabını kazandı. **Muvahhidlerin** (bkz. 1121-25) 1257'de İspanya'dan nihai olarak çıkarılmaları onun zamanında gerçekleşti.

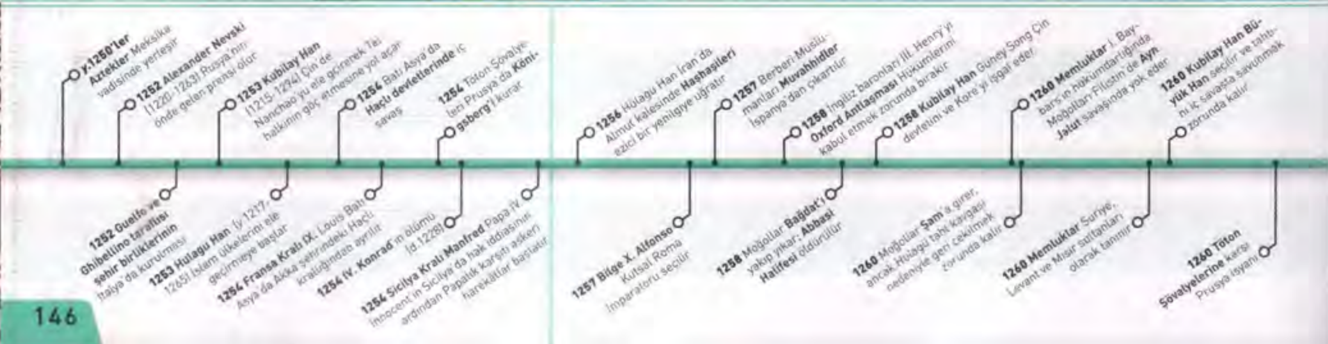
KUBİLAY HAN (1215–94)

Cengiz Han'ın torunu Kubilay kardeşi Mongke'nin yerine 1260 yılında Büyük Han olarak geçmeden önce sekiz yıl Çin'de savaştı. Toprakları, Büyük Hanlık, Moğolistan ve Yuan hanedanını kurduğu ve başkentini Shangdu'ya taşıdığı Çin'i kapsadı. Ticareti ve uluslararası bağları geliştirmek için çaba harcadı.

> **“ YARADILIŞTA** HAZIR BULUNSAYDIM, **EVRENİN DAHA İYİ DÜZENLENMESİ İÇİN** BAZI YARARLI **İPUÇLARI VEREBİLİRDİM. ”**

Kral X. Bilge Alfonso, Ptolemaios sistemi üzerine sözleri.

1261–65

Sultanlığın en ileri dönemine ait bu Memluk mimarisi örneği Mısır'ın Kahire şehrindeki Kalavun Türbesinin girişini süslemektedir.

SOYLU BİR İTALYAN OLAN AQUINALI THOMAS (1255-74), sonraları Dominiken tarikatına girerek keşiş olmuş, Batı düşüncesinin en önemli felsefecilerinden biridir. **İnanç ve aklı birleştiren** eseriyle tanınan Aquinas'ın en verimli dönemi en iyi bilinen iki çalışması *Summa contra Gentiles ve Summa Theologiae*'yi hazırladığı 1258 ve 1273 yılları arasındaydı.

Bizans Nikae İmparatoru **Mihail VIII. Paleologos** (👑 1259-61) 1261'de bir zamanlar Venediklilerin yararlandığı tüm ticari ayrıcalıklarını Cenovalılara veren **Nymphaeum Antlaşmasını** imzaladı (bkz. 981-990). Bulgarlarla esasen bir anlaşma yapmış ve şimdi de **Latin İmparatorluğu**ndan (Dördüncü Haçlı Seferi sırasında Bizanslılardan alınan Konstantinopolis ve çevresi) Konstantinopolis'i geri alma ve Bizans Rum İmparatorluğunu yeniden kurma hayalini gerçekleştirmeye çalışmaktaydı. Bir Bizans ordusu 1261'de Venedik filosunun ayrılmasını fırsat bilerek Boğazı geçti ve Konstantinopolis'i aldı. Latin İmparatoru II. Baldwin kaçtı ve **Paleologos İmparatorluğu** tesis edildi.

Paleologoslar Bizans ülkelerini yorulmaksızın geri almaya çalışacaktı.

İngiltere'de 1264 ve 1267 arasındaki **İkinci Baronlar Savaşı**na yeni ortaya çıkmış bir milli bilinç ve yabancı müdahalesine duyulan kızgınlık yol açtı. İngiltere Kralı **III. Henry** (👑 1216-72) hükümete birçok yabancı memur sokmuş ve İngilizlerden yabancı ülkelerdeki maceraları ve Papalık ödemeleri için ağır vergiler almıştı. Leicester kontu **Simon de Montfort** önderliğindeki asiller kralı 1256'da esir aldı ve seçilmiş temsilcilerin yer aldığı Avrupa'nın ilk parlamentosunu topladı.

Memluklar bu esnada Kutsal Toprakları Haçlı krallıklarından bütünüyle temizlemek için baskıya başladılar.

Thomas Aquinas
Bu 15. yüzyıl mihrabı, resmi felsefesi hâlâ Katolik inancının temellerini oluşturan Thomas Aquinas'ı göstermektedir.

1266–71

Etiyopya'daki Geneta Mariam kilisesi Solomon döneminde inşa edilmiştir.

Parşömen ile kâğıt masrafının karşılaştırılması
Kâğıt imalat teknolojisinin İtalya'ya gelmesinden sonra bitki özlü kâğıdın yapım maliyeti hayvan özlü parşömenin maliyetine göre 1/6 oranında ucuza geldi.

ETİYOPYA'DA SOLOMON HANEDANI 1270 yılında daha önceki Zagwe hanedanının yerini alan Yekuno Amlak tarafından kuruldu ve eski Aksum Hıristiyan krallarının soyunu tekrar tesis ettiğini iddia etti. Amlak soyunun Etiyopyalı Şeba kraliçesi vasıtasıyla Kutsal Kitap'taki Süleyman'dan geldiğini öne sürdü.

İtalya'daki **Fabriano** kasabası 13. yüzyılda Müslüman dünyasıyla ticarette önde gelen Adriyatik Limanı Ancona yakınlarındadır. Bu durum belki de kâğıt sanayisinin neden bu kasabada 1270'lerde kurulduğunu açıklamaktadır. Hayvan jelatini yerine daha kolay işlenebilen bitki jelatini Fabriano kâğıdını daha dayanıklı hale getirdi ve kasaba Avrupa'da ana kâğıt üretim merkezlerinden biri oldu.

Fransa Kralı IX. Louis 1270'te yeni bir haçlı seferi için girişimde bulundu. Fakat Anjou Dükü Charles'ın isteği üzerine **Sekizinci Haçlı Seferi** Louis ve ordusunun hastalıktan öleceği Tunus'a çevrildi.

1272–75

Hospitalier Şövalyelerinin eski korunaklı mevkii Suriye'deki Şövalye Krak'ı, veya "şövalye kalesi" Memluklar tarafından alındı ve tahkim edildi.

Marco Polo'nun seyahatleri
Marco Polo Çin'e erişmek için Anadolu, İran ve Afganistan üzerinden seyahat etti. Dönüşte Sumatra üzerinden İran'ın Hürmüz şehrine gemiyle gitti.

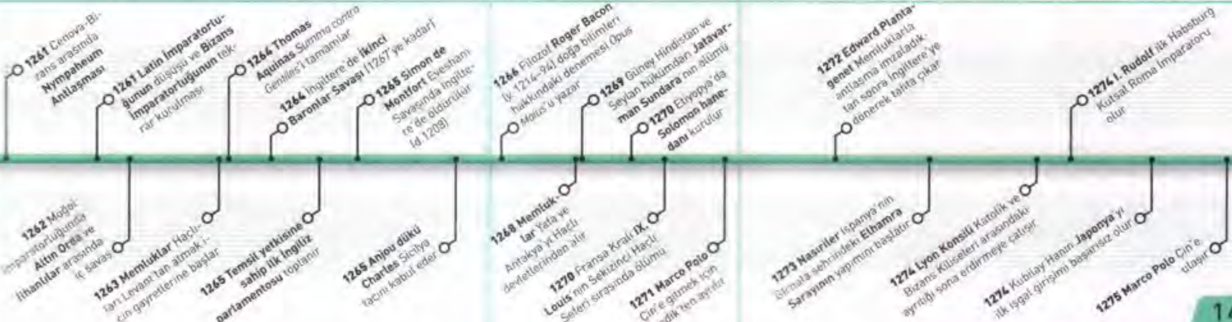
ANAHTAR
Marco Polo'nun yolu 1271–1295
İpek Yolu

VENEDİKLİ SEYYAH VE KÂŞİF MARCO POLO (y. 1254-1324) 1271'de Çin'e seyahat etti. Kubilay Han'ın sarayına 1275'te varan Marco Polo'ya Büyük Han çeşitli görevler verdi. 1292'de bir Moğol prensesine İran'a eşlik ederek üç yıl sonra Avrupa'ya döndü ve Cenovalıların tutsaklığına düştüğü dönemde **seyahat anıları**nı yazdı. Polo'nun anıları *–Geziler–* bir milyon yalan içerdiğine inanıldığı için İtalyanlarca *Il Millione* adıyla tanınmakta olup, Moğol imparatorluğunun en parlak döneminde hayranlık uyandıran bir resmini çizmektedir. *Pax Mongolica* (bkz. 1236-40) **İlhanlı** hükümranlığı altındaki topraklarda hareket özgürlüğü sağladı ve başında altın kâsesi taşıyan bir bakirenin Konstantinopolis'ten Pekin'e rahatsız edilmeden gidebileceği söylendi.

İngiltere tahtının veliahdı **Edward Platagenet** (👑 1272-1307) 272'de Outremer'deki son Haçlı mevzilerinden biri olan Akka'yı tahrip etmek isteyen Memlukları 10 yıllık bir ateşkes imzalamaya zorlayarak Kutsal Topraklardan döndü. Memluklar görünüşte erişilemez **Krak des Chevaliers** Kalesini 1271'de Hospitallier şövalyelerinden aldı.

% 22

MOĞOL İMPARATORLUĞUNUN EN PARLAK DÖNEMİNDE KAPLADIĞI TOPRAKLARIN **DÜNYA ALANINA YÜZDESİ**

1276–85

Hindistan, Madurai'deki Meenakshi Tapınağını süsleyen heykeller. İlk olarak Kulasekhara Pandya tarafından yaptırılan tapınak Müslüman işgalciler tarafından tahrip edildi ve daha sonra tekrar inşa edildi.

HİNDİSTAN'DA KRAL I. KULASEKHARA (♛ 1268-1308) Pandya İmparatorluğunu en geniş sınırlarına kavuşturdu. Güneydeki eski bir **Tamil** halkı olan **Pandyalar** yüzyıllar boyunca **Çola** ve **Seylan** Adasıyla (Sri Lanka) üstünlük için mücadele etmişti. **Sundara** hükümdarlığında (♛ 1251-68) Pandya İmparatorluğu önemli ölçüde genişledi ve bazı komşu devletleri kendisine bağlı hale getirdi. Oğlu **Kulasekhara** Kerala'yı ve Seylan'ı alarak 1279'da son **Çola** Kralı **III. Racendra**'yı mağlup etti ve topraklarına el koydu. Venedikli seyyah **Marco Polo** 1293'te bölgeden geçerken Pandya Sarayının azametine şahitlik etti. Ancak 14. yüzyıl başında aile kavgaları ve **Müslüman istilalarıyla** çöken imparatorluk kısa ömürlü oldu.

Maoriler 13. yüzyıl sonlarında – insanlar tarafından yerleşilen son kara parçası olan Antarktika dışında **Yeni Zelanda**'ya yerleşmişlerdi. **Maori** yerleşimlerinin tarihi tartışmalıdır. Maori geleneklerine dayanan tahminler ilk **Polinezyalıları**n adayı 10. yüzyıl başlarında ziyaret ettiğini ve yerleşim dalgalarının okyanus aşan kanolardan oluşan 1350 yılındaki **Büyük Donanma**yla doruğa ulaştığını göstermektedir. Arkeolojik bulgular ise biraz farklı bir hikâye anlatmaktadır. Bununla beraber Polinezyalıların muhtemelen **Tahiti**'den Yeni Zelanda'ya 1280 yılı civarına ulaştıkları, toprakları **hapu** (klanlar) arasında bölüştürmüş olmaları muhtemel gözükmektedir. Ortak atalara sahip olan hapular iwi (kabile) oluşturmuş bunlardan bazıları soylarını tek bir **waka houra**'ya (okyanus aşan kano) kadar sürebilmiştir.

Kore ve Çin'in büyük kısmını fetheden **Kubilay Han** (1215-94) boyun eğmelerini talep eden temsilcilerini 1268'den itibaren göndererek gözlerini **Japonya**'ya dikti. **Hojo naipliği**nin cesur yönetimi altındaki Japonlar boyunduruk altına girmeyi reddetti. 1274 yılındaki başarısız bir işgal girişiminden sonra Kubilay **150.000 kişi** taşıyan iki muazzam donanmayı Japonya'ya gönderdi. Fakat Japonlar **kamikaze** (ilahi rüzgâr) adı verilen büyük bir tayfun Moğol filosunu tahrip edene kadar armadayı durdurmayı başardı.

MAORİ OYMASI

Maori kültürü el işleri geleneğiyle dikkat çeker. Bunlar arasında Te Toi Whakairo başta gelmektedir. Usta zanaatkârların ruhların ve ataların seslerini yönlendirebildiklerine ve incelikle oyulmuş marae (kutsal alan) çevresindeki binaları süsleyen direk ve pervazların waka (kano) ve mana (ruhsal güç) topladıklayıp aktardıklarına inanılırdı.

İlahi rüzgâr

Moğol filosunun kamikaze ("ilahi rüzgâr") tarafından 1281'de yok edilişini gösteren bir oyma.

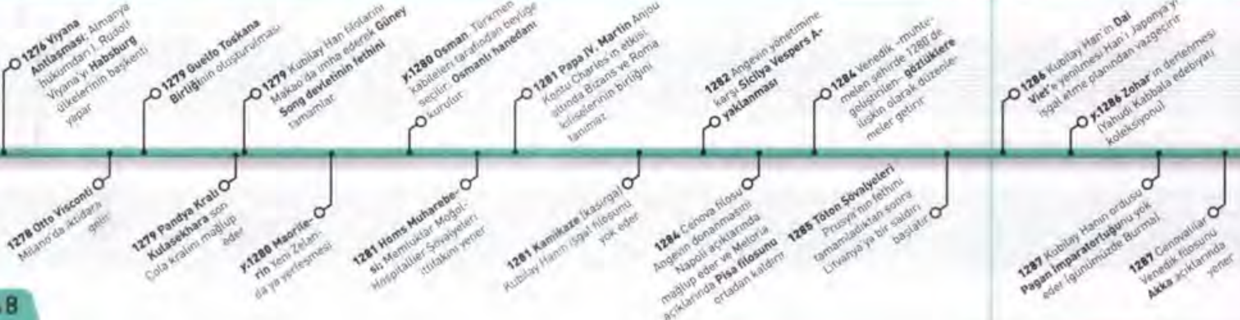
1286–90

Guglielmo Berardi da Narbona Campaldino Muharebesinde öldürüldü.

OSMANLILAR ADIYLA BİLİNEN, Kuzeybatı Anadolu merkezli Türkmen aşiretinden göçebe atlı ve akıncılarından bir kabile **Osman**'ı (1258-1354) kabile başkanı olarak seçti. Bu dönemde Anadolu'nun haritası parçalı bir haldeydi. Selçuk Rum devleti Moğol saldırısıyla parçalanmış ve yerini küçük beylikler almıştı. Aynı zamanda Müslüman mültecileri de Moğollar tarafından bölgeye gönderilmeye devam ediyordu. Bu esnada **Bizans İmparatorluğu** Selçuk ve Latin sızmalarıyla art arda **küçülmüştü**. Osman Bizans topraklarını hızla fethederek kabilesini bir **genişleme** sürecine sokmayı başardı.

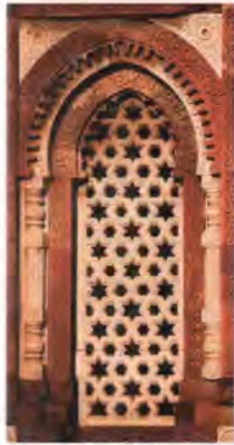
Diğer birçok İtalyan şehri gibi **Floransa** geniş ölçüde **özerk bir cumhuriyet** veya komün halinde gelişmişti. Alman imparatorları için –feodal efendiler– şehirlere özerk yönetim vermek doğrudan kontrol etmekten her zaman daha kolaydı. 13. yüzyıldan itibaren Floransa **Guelfo ve Ghibellino** rejimleri (bkz. 1221-25) arasında şiddetli gidiş gelişler yaşamıştı. **Guelfo-Ghibellino** ihtilafı **sınıf gerilimleri**nin, ayrıca milli ve uluslararası siyasetin ifade edilmesini sağlayan bir araç sağlayarak İtalyan şehir devletlerini pençesine almıştı. Bir fraksiyonun şehirde üstünlüğü ele geçirmesi durumunda diğer fraksiyon genellikle sürgün edildi. Guelfolar 1280'lerde üstünlüğe sahipken Arezzo'dan kovulan Guelfolar rakip şehre karşı saldırıda bulunması için Floransalıları teşvik etti. Floransalılar Arezzo'yu **Campaldino Savaşında** mağlup

ederek Toskana'da **Floransa üstünlüğü** döneminin başlangıcını haber verdiler. Floransa saflarında savaşanlar arasında şair **Dante Aligheri** de (bkz. 1311-17) vardı.

Delhi'nin köle krallarının soyu 1290'da Afganistan'da yaşayan **Halaci Türklerinden Firuz**'un iktidarı ele geçirmesi ve **Halaci hanedanını** kurmasıyla son buldu. Firuz en çok adına **cinayet işleyip hırsızlık yaptıkları** Tanrıça Kali'nin müridi 1000 Thuggeyi Bengal'e salması sebebiyle hatırlanmaktadır.

Bezemeli Babürlü kafesi
Delhi'deki Kutup Sarayının ana kapısında bulunan bu kafes Halaci Sultanı Firuz'un katili ve halefi Alaeddin tarafından yaptırılmıştır.

1291–95

İngiltere, Northamptonshire Geddington'daki Eleanor Cross İngiliz gotik tarzında bir dönüm noktasına işaret eden armudi kemere sahiptir.

HER ŞEYİ GÖZE ALAN ALTI HAFTALIK BİR kuşatmadan sonra 1291'de Memluklar **Filistin**'deki son büyük Haçlı mevzii olan Akka'yı, bundan birkaç ay sonra da **Outremer** (bkz. 1181-85) olarak bilinen Haçlı krallığının son kalıntısı Beyrut'u aldı. 200 yıldan sonra Kutsal Topraklardaki Haçlı varlığı ortadan kalktı ve Memluklar gelecekteki Haçlıları caydırmak için **bölgeyi talan etti**.

Venedik felaketlere yol açan yangınları önlemek için **cam yapım sanayii**ni 1291'de Murano Adasına taşıdı. Venedik cam yapımcıları Avrupa'da **berrak cam** yapımını bilen yegâne ustalardı. Cam işçiliği konusundaki uzmanlıkları **gözlüğü** (bkz. 1284) bulmalarıyla önemli bir ürün vermişti.

İngiltere Kralı I. Edward (♛ 1272-1307) **Kastilyalı Eleanor**'la 1254'te evlenmişti. İngilizler tarafından sevilmemesine rağmen Edward'la mutlu bir evlilik sürdüler. 1290'da Eleanor öldüğünde Edward yıkıldı. Ertesi yıl **Eleanor Haçları** adı verilen cenaze kortejinin Londra'dan geçişini belirtmek üzere 12 adet haçın dikilmesini emretti.

Akdeniz'deki üstünlük yarışı Cenova donanmasının **Venedik**lileri 1294'te **Laiazzo**'da yenmesiyle devam etti. Ertesi yıl Cenova öldürücü darbeyi vurmak üzere **büyük bir donanma**yı bir araya getirdi. Ancak resmi şekilde meydan okunsa da çarpışma olmadı. Bu esnada Venedik gemi inşaatçılığındaki gelişmeler devam ediyordu. Daha fazla yük ve mürettebat taşıyan büyük kalyonlarının ilkinin 1294'te yapımı Venedikliler için önemli avantajlar kazandırdı.

Murano vazo
Bu Murano cam vazo 1330 yılındandır. Yangınlara karşı güvenlik sağlamanın yanısıra bir odada cam endüstrisini yoğunlaştırmak cam sanayinin düzenlenmesi ve sırlarının saklanmasına yardımcı oldu.

165
CENOVA FİLOSUNDAKİ **KALYONLARIN** SAYISI

1296–1300

William Wallace, Edward'ın güvenlik görevlilerinden birini öldürmesi nedeniyle 1296'da mahkûm edildi. Wallace asılan, boğulup parçalanan ilk kişilerden biriydi.

CANMORE HANEDANININ SONA ERMESİ ve bunu izleyen İskoç soyluları arasındaki bölünmeler **I. Edward**'ın İskoçlar üzerinde artan bir hâkimiyet kurmasını sağladı ve 1292'de İskoç tacını **John Balliol**'e sundu. Ancak, Baliol 1295'te İngiltere'nin düşmanı **Fransa**'yla bir ittifak yaptı. Edward ertesi yıl **İskoçlara boyun eğdirmek** için bir savaş başlatarak Dunbar'da İskoç kuvvetlerini yendi, -İskoç taç mücevheri- **Kader Taşı**nı Londra'ya götürdü. İskoç milliyetçisi **William Wallace** (y. 1272-1305) 1297'de İngiliz hâkimiyetine karşı bir isyan başlatarak büyük bir İngiliz ordusunu **Stirling Bridge**'te mağlup etti. Ancak Wallace 1298'de **Falkirk**'te yenildi ve hem yıllar süren bir gerilla savaşı sürdürmeye hem de ülke dışından mali kaynak sağlamaya mecbur kaldı.

1:4 **Stirling Bridge Muharebesi**
William Wallace komutasındaki tahminen 2500 İskoç çok daha kalabalık (10.000 kişi kadar) İngiliz askeri gücünü Stirling Bridge Muharebesinde mağlup etti.

Cenova-Venedik deniz çatışması Karadeniz ve Yunan adalarındaki muharebelerle sürdü. 1298 yılındaki **Curzola Muharebesi**nde Cenova filosu Venediklileri feci bir mağlubiyete uğratarak birkaç gemi dışında tüm Venedik filosunu imha etti ve 7000 kişiyi öldürdü.

Cenova ticaret yolları
Cenovalılar Kuzey Denizi'ne kârlı ticaret yolları açtılar ve Bizans ve Doğu'yla ticarette Venedik'le rekabete girdiler.

ANAHTAR
— Ticaret Yolları

1287 Pencap'ın Moğollar tarafından istilası **Lahor**'da duraklar

1289 Campaldino Muharebesi; Floransa Toskana'da egemen

1289 Memluklar Trablus'u alır

1290 Firuz, Delhi Sultanlığında **Halaci hanedanını** kurar

1291 Memluklar **Akka**'yı alır; Filistin'de haçlı devletlerinin sonu

1291 Venedik cam sanayi **Murano**'ya taşınır

1291 I. Edward İngiltere'de **Eleanor Haçlarını** yaptırır

1292 İngiltere Kralı Edward, **John Balliol**'ü İskoç muhalefetine rağmen İskoç tahtına aday gösterir

1292 Marco Polo Kubilay hanın filosuyla **Cava**'ya gider

1294 Kubilay Han ölür (b. 1215)

1295 Marco Polo İtalya'ya döner ve Cenovalıların eline geçer

1295 Kazan, İlhan olur, **İslamı** İlhanlıların devlet dini haline getirir

1295 Cenovalılar büyük bir filo inşa eder

1296 Chiang Mai, yeni Lan na **Tai Krallığının** başkenti olarak kurulur

1297 Venedikliler **Kırım**'daki Cenova limanını yağmalar; Cenovalılar **Girit**'i yakıp yıkarak ve Venedik tüccarlarını katlederek karşılık verir

1297 İskoçlar William Wallace'ın önderliğinde **Stirling Köprüsü Muharebesini** kazanır

1297 Delhi Sultanı **Gucerat**'ı ele geçirir

1298 İskoç milliyetçileri **Falkirk Muharebesi**nde yenilir

1298 Avrupa'da ilk defa **çıkrıktan** bahsedilmesi

1298 Cenovalılar Venediklileri **Curzola**'da yener; **Matteo Visconti** iki devlet arasında bir barış antlaşması yapar

1300 Fransa **Flandre**'nin denetimini eline geçirir

1301–10

Domenico di Michelino'nun *The Comedy Illuminating Florence* tablosu *İlahi Komedya*'dan sahnelerle birlikte Dante'yi ve Floransa şehrini tasvir eder.

GHIBELLİNOLAR FLORANSA'DAN SÜRÜLSE DE (bkz.1286-90) eski aristokrat soylular, yeni tüccar soylular ve güçlü loncalar arasındaki iktidar mücadelesinde **hizipçilik** şehri bir hastalık gibi sardı. **Guelfo** hizbi Kara (aşırı) ve Beyaz (ılımlı) taraflar arasında bölündü. Beyazlar 1301'de Karaları şehirden sürdü. Ancak Karalar, **Valois kontu Charles**'la birlikte şehre geri döndü. Ertesi yıl Kara Guelfolar aralarında şair **Dante Alighieri**'nin de bulunduğu Beyazları ölüm veya sürgüne mahkûm ettiler (bkz. yan panel).

Papa VIII. Bonifacius (y. 1235-1303) Fransa üzerinde **papanın üstünlüğü**ne dair olduğu söylenen bir kararname yayınladı. Gerçekte kararname Fransa Kralı **IV. Güzel Philippe** (♛ 1285-1314) tarafından düzenlenen papaya karşı düşmanlık yaratma amaçlı düzmece bir belgeydi. Philippe kararnameye şehirlerin ve ruhban sınıfı temsilcilerinin de dahil olduğu ilk "**Genel Meclis**"i toplantıya çağırarak ve desteklerini alarak "yanıt verdi". Bonifacius Philippe'i **aforoz etti** ve Philippe papayı **suç isnatları**yla yüzleşmeye davet etti. Philippe'in ajanları 1303'te Anagni'de dairesine zorla girerek kısa süre sonra ölen **papayı tutukladı**. İtalya'da büyük kargaşalarla karşılaşan kardinaller 1303'te Bordeaux başpiskoposunu **V. Clemens** adıyla **papa** olarak seçti. Şiddet yatıştığında İtalya'ya yerleşmeyi uman Clemens Güney Fransa'da kaldı ve en nihayetinde 1309'da o dönem Napoli krallarına ait olan **Avignon**'a yerleşti. Bu geçici papalık düzenlemesi 1378 yılına kadar sürecekti.

Palais des Papes
Avignon'daki kayalık bir yükselti üzerinde kurulmuş olan Papalık sarayı Avrupa'daki en eski ve en önemli Gotik ortaçağ binalarından birisidir.

1311–17

> **BİZİ HAKSIZCA SUÇLAYANLARA LANET OLSUN – TANRI ÖCÜMÜZÜ ALACAKTIR.**
>
> **Tapınak Şövalyelerinin Büyük Üstadı Jacques de Molay'ın** kral Philippe ve Papa V. Clemens'ı lanetlemesi, 1314

Tapınak Şövalyelerinin Büyük Üstadı Jacques de Molay'ın işkencesi.

İKİ ŞÖVALYENİN BİR ATI PAYLAŞACAK kadar fakir olduğu zamanlardan **Tapınak Şövalyeleri** baş döndürücü yükseklikleere ulaşmıştı. İsterice başkeşişi **Bernard de Clairvaux**'nun (1090-1153) ve daha sonra papanın desteğiyle sivil yargından ve vergilerden muafiyet sağlamış ve akan toprak ve para bağışlarıyla zenginleşmişlerdi. Şövalyeler 13. yüzyıl itibariyle Avrupa'nın **fiili bankacıları** olmuş, geniş bir filoyu idare edecek ve Outremer'deki en önemli **Haçlı ordusu**nun bakımını sağlayacak hale gelmişlerdi. Tapınak şövalyeleri tüm Avrupa'da ve özellikle **Tapınak Üstadı**nın ülkenin birinci baronu olduğu İngiltere'de en üst mevkiye gelmişlerdi. **Üstad William Marshall** 13. yüzyılda genç kral **III. Henry**'nin (1207-72) naibi olarak ülkeyi yönetti. Ancak **Outremer'in kaybı**ndan sonra Tapınak şövalyeleri ayakta kalmak için mücadele etmeye başladılar ve Fransa Kralı IV. Philippe için kolay bir hedef oluşturdular. Philippe Tapınak topraklarına gözünü dikti ve üzerlerine gidebileceği **heretiklik** suçlamaları üretti. Aynı zamanda Philippe'in görevlileri 13 Ekim 1307'de Fransa'daki **bütün şövalyeleri tutukladı**. Seks, gizli rezaletler ve putlara tapmak dahil olmak üzere **birçok suç**la itham edildiler. **İşkence yöntemlerinin kullanılmasıyla** şövalyelerden dehşet uyandıran itiraflar alındı ve izleyen birkaç yıl içinde **60 şövalye infaz edildi**. Avrupa'da başka yerlerde de bazı tutuklamalar yapıldı, ancak tarikatı mahkûm etmek için fazla bir istek görülmedi. **Viyana Konsülünde** (1311-12) Philippe Papa Clemens'i Tapınak şövalyelerini ilga etmek için zorladı ve 1314'te son Büyük Üstad Jacques de Molay yakılarak öldürüldü.

İngiltere'de **Hereford** –ortaçağ İngiltere'sinin önemli bir zenginlik kaynağı olan– **yün sanayi**nin başlıca merkeziydi. Yabancı alıcılar Flandre ve İtalya'daki **tekstil merkezleri**ne ihraç etmek üzere yün almak için ülkeye aktı ve yün sanayi "**ülkenin mücevheri**" olarak tanımlandı. Hereford gibi bölgelerin refahı **katedrallerinin** ihtişamları ve süslemelerinin zenginliğinde ifadesini buldu.

Hereford Mappa Mundi'si
Dünya Kudüs'ün merkezinde yer aldığı bir daire olarak gösterilmektedir. Ticaret ve hac yollarıyla birlikte ilgi çekebilecek diğer yerler haritada belirtilmektedir.

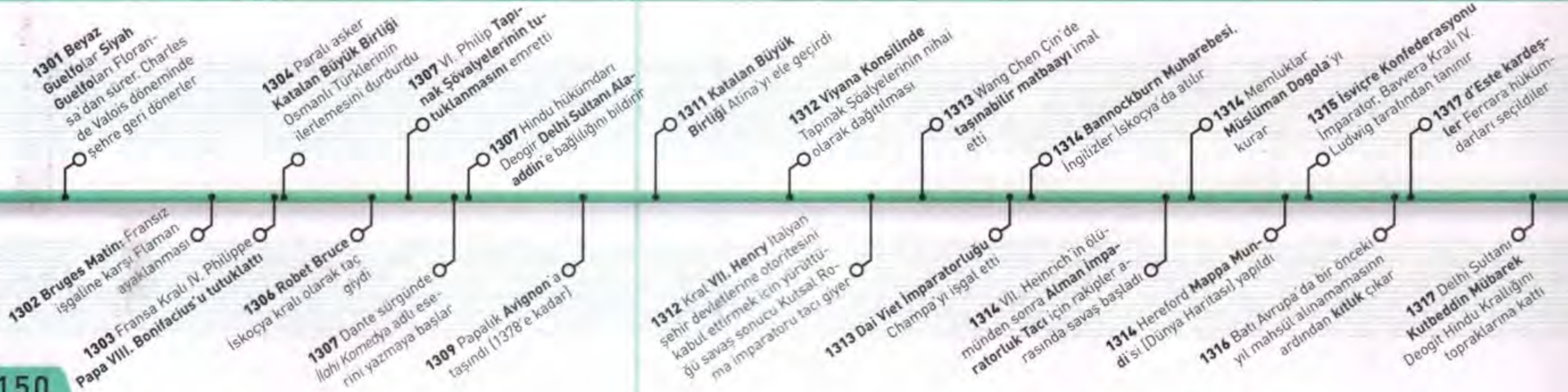
Hereford Katedralindeki muazzam **Mappa Mundi** (dünya haritası) 1300 yılı civarında yapıldı (yapımı 1285 ve 1314 gibi değişik zamanlara tarihlenir) ve mihrap olarak kullanıldı. Dünyadaki mevcut en büyük dünya haritasıdır. Bu tür haritalar **Keşifler Çağı**nın eşiğinde ortaçağ dünya anlayışını yansıttı.

İskoçya Kralı **Robert the Bruce** (♛ 1306-29) 1314'teki Bannockburn Savaşında İngilizleri en sonunda İskoçya'dan çıkartmayı başardı.

DANTE ALIGHIERI
(1265–1321)

Dante yaşamış en büyük İtalyan edebiyatçılarından ve Avrupa edebiyatının en önemli yazarlarından biridir. En çok başka biriyle evlenen ve genç yaşta ölen trajik aşkı Beatrice için yazdığı epik şiiri İlahi Komedya'yla bilinir. Doğduğu şehir Floransa'dan siyasi nedenlerle sürülen Dante yaşamının büyük kısmını bir şehirden diğerine seyahat ederek geçirdi. 1321'de Ravenna'da öldü.

Topa ilişkin en eski Avrupa resmi gelecekti İngiltere Kralı III. Edward'a 1326 yılında sunulan Walter de Milemete'nin kitabında yer almaktadır.

BARUT yavaş fakat istikrarlı bir şekilde **savaş sanatının çehresini değiştirmekteydi**. Araplar ve Mağripliler barut hakkında **Çinlilerden** bilgi edinerek İspanya'da 1284 gibi erken bir tarihte toplar*da kullandı*. **Memlukların** Ain Jalut'ta **el tabancalarını** kullandıklarına inanılırken, Moğollar bu teknolojiyi zapt ettikleri Çin'de edindiler. Avrupalılar barutu muhtemelen **İspanya**'dan ve temas kurdukları **Moğollar**dan aldı. Demirden dökülen toplara ilişkin ilk kayıt 1324'te Metz'de düşüldü. Aynı yıl İngiliz kalesi Gascony bir ay boyunca bombaya tutuldu.

Batı Afrika'daki **Mali İmparatorluğu** en geniş sınırlarına **Mansa Musa**'nın (♛ 1312-37) hükümdarlığında ulaştı ve bu dönemde Atlantik'ten Nijerya'ya ve Sahara'dan yağmur ormanlarına kadar uzandı. Musa'nın büyük zenginliği **Mali altını**na dayalıydı ve 1324-25 yıllarında hac ziyareti

25

TİMBUKTU'NUN SANKORE ÜNİVERSİTESİNDEKİ NÜFUSUNUN YÜZDESİ

için Mekke'ye giderken uğradığı **Kahire**'de harcadığı altınlar ekonomiyi istikrarsızlaştırdı. Geri dönüşünde **İslam âlimleri**nin merkezi haline gelen **Timbuktu**'da bir saray inşa ettirmek için Endülüs'ten bir mimar tuttu. Mali daha sonraları ilk seyahatlerine 1325'te başlayan âlim **İbn Battuta** (y. 1304-69) tarafından ziyaret edildi.

İbn Battuta'nın seyahatleri
İbn Battuta'nın ilk seyahati Mekke'ye Hac ziyaretiydi. Yedi ayrı seyahat daha yaparak Müslüman dünyasının her köşesini ziyaret etti.

Floransa'daki vaftizhanenin varaklı bronz kapıları Andrea Pisano tarafından yontulup yapıldı. 1329 yılında siparişi alındıktan sonra yapımı altı yıl sürdü.

FLORANSA 1320'LERDE VE 1330'LARDA İtalyan Rönesansının (bkz. 208-9) öncüleri olarak görülen **Giotto di Bondone** (y. 1267–1337) ve **Andrea Pisano**'nun da (y. 1290–1349) dahil olduğu sanatçılara ev sahipliği yaptı. Giotto **Santa Croce Bazilikası**nın duvarlarına 1325 yılı civarında natüralistik freskler resmetti ve 1334'te **Duomo**'nun (katedral) yapımıyla görevlendirildi. Giotto'dan büyük ölçüde etkilenen Piano, Floransa'daki **vaftizhanenin bronz kapılarını** yapması için bir sipariş alarak 1336'da tamamladı.

Delhi Sultanlığının **Tuğluk hanedanı Müslüman** devletin sınırlarını genişletmiş ve komşu **Hindu krallıklarını** kendine bağlı hale getirerek bir dizi **Moğol saldırılarını** püskürtmüştü. Zalimliğiyle tanınan Muhammed Tuğluk (y. 1300-51) babasını öldürerek tahtı ele geçirmişti. 1327'de savunma nedenleriyle başkenti Delhi'den **Daulatabad**'a taşıdı ve tüm nüfusu yer değiştirmeye zorladı. **Sangama hanedanı**ndan **I. Harihara** ve kardeşi **Bukka** önderliğindeki bir ayaklanma 1326'da merkezi

> “İŞGALDEN SONRA **İŞ YAPMAYAN İLK KRAL.**”
>
> **William Stubbs, İngiliz tarihçi,** II. Edward'ı tanımlaması, 1875

Vicayanagar'da olan Hindistan'daki son büyük Hindu imparatorluğunun kurulması sonucunu getirdi.

İngiltere Kralı II. Edward gözdelerine, özellikle **Piers Gaveston**'a (1312'de kızgın baronlar tarafından öldürüldü) ve **Despenser ailesi**ne birçok yetki verdi. Ayrıca eşi **Isabella**'yı 1325'te oğullarının evliliğini düzenlemek için Fransa'ya göndererek kendisinden uzaklaştırdı. Isabella Fransa'dayken **Roger Mortimer**'in aşığı oldu ve dönüşlerinde **krala karşı** 1326'da bir **ayaklanma** başlattılar. Despenser ailesi asıldı, **Edward** küçük oğlu lehine tahttan **feragat etmeye** zorlandı ve **Roger'la Isabella naip olarak idareyi ellerine aldılar**. II. Edward sekiz ay sonra korkunç bir şekilde öldürüldü. Naipler Gaskonya'yı Fransa'ya bıraktı ve **Roger the Bruce** bağımsız İskoçya'nın kralı oldu. **III. Edward** (♛ 1327-77) 1330'da Mortimer'i astırdı ve yönetimi kendi eline aldı. **Fransa'yla arasındaki gerilimler** Edward'ın **Flandre**'ye yün ihracatına ambargo koymasıyla arttı ve bu, ülkede Fransız hâkimiyetine karşı **bir isyanı tetikledi**. Fransa Kralı VI. Philippe Edward'ın Fransa topraklarına el koyarken Edward Fransız tacında hak iddia etti. Bu durum **Yüz Yıl Savaşlarını** başlattı.

Vicayanagar heykeli
Maymun biçimindeki Hindu tanrısı Hanuman son büyük Hindu imparatorluğunun kalbi Vicayanagar'da taş bir kabartmada tasvir edilmiştir.

1321 Dante Alighieri Ravenna'da öldü (d.1265)

1323 Delhi Sultanı Tuğluk Telingana'yı ilhak etti ve Moğolları püskürttü

1324 Metz kuşatmasında **toplar** kullanıldı

1324 Ockhamlı William Avignon'da yasaklanan "Manevi" Fransiskenleri desteklemekten ötürü sapkınlıkla suçlanır

1324 Mali İmparatoru **Musa,** **Timbuktu'yu** topraklarına kattı

1324–25 Musa'nın **Mekke'ye hac ziyareti**

1325 Aztekler **Tenochtitlán**'ı kurdu

1325 İbni Batuta seyahatlerine başladı

1326 II. Edward, Roger Mortimer tarafından tutsak alınır, ardından tahttan indirilir ve ertesi yıl öldürülür

1328 Fransa'nın ilk Valois Kralı **VI. Philippe** tahta çıktı

1328 Bavyera Kralı Ludwig Kutsal Roma imparatoru seçildi

1330 Sıplar Bulgar çarını yenip öldürdü

1330 İngiltere Kralı **III. Edward** saltanatına başlar

1331 Osmanlı hükümdarı **Orhan Gazi** İznik'i aldı

1332 Habeşistan Kralı Negus bir İslam saldırısını bertaraf etti

1332 Moskova Rusya'nın idari ve dini **başkenti oldu**

1333 Çin'de **veba başladı**

1333 İmparator Godaigo, Hojo naipliğini mağlup etti

1336 Bir Hindu isyanı Güney Hindistan'da **Vicayanagar İmparatorluğunun kurulmasını sağlar**

1336 Japonya'da **iç savaş;** Ashikaga klanı iktidarda

1336 Pisano kapıları Floransa Vaftizhanesine takıldı

1337 İngiliz **yün ambargosu** Flaman isyanına neden oldu

1337 Philip İngilizlerden Gaskonya'yı alır; **Yüz Yıl Savaşlarının** başlaması

1340–44

Marinid güçlerinin Kastilya filosunu yok ettiği Cebelitarık Boğazı.

RİO SALADO MUHAREBESİ bazıları tarafından **Reconquista**'nın Afrika'dan İber Yarımadasına **İslam istilası** tehlikesini sonsuza kadar bertaraf eden muharebesi olarak düşünülmüştü. **Muvahhidler**i 13. yüzyıl ortalarında devirmiş olan Faslı **Marinid hanedanı** büyük bir güç toplamış ve Kastilya filosunu **Cebelitarık Boğazı**nda ortadan kaldırmıştı. Marinidler bunun ardından ülke içlerine, Salado Nehrine doğru ilerlediler ve burada **Kastilya Kralı XI. Alfonso** (👑 1312-50) ve **Portekiz Kralı IV. Alfonso** (👑 1325-57) tarafından yenilgiye uğratıldılar.

800.000
III. EDWARD TARAFINDAN **BORÇ ALINAN** FLORİN MEBLAĞI

İngiltere Kralı **III. Edward** Fransa'daki masraflı savaşını finanse etmek için (👑 1327-77) Floransa bankerlerinden, özellikle **Peruzzi ailesi**nden **büyük miktarda borç** almıştı. 1342'de paralar tükenince Edward borçlarını inkâr etti. Napoli kralının da borçlarını ödemesiyle Peruzzi ailesi iflas etti ve **Floransa ekonomik krize** girdi. Paralı asker Atina dükü Walter de Brienne iktidarı üstlenmesi için Floransa'ya davet edildi, ancak zaman içinde **tüccar oligarşisi** yönetimi eline aldı.

1345–49

Froissart'ın 1346 tarihli *Chronicle* kitabından alınan bu resim İngilizlerin modern topçu kuvvetlerini ilk defa kullandığı Crécy Savaşını gösteriyor.

MANŞ DENİZİNİN KONTROLÜNÜ 1340'taki **Sluys** Muharebesinde ele geçiren **III. Edward** Fransa'yı işgal etmek için serbest kaldı. 1346'da Normandiya'ya ayak basarak **Caen**'i aldı, ancak büyük bir Fransız ordusuyla karşılaştığında geri çekildi. **Crécy Ormanını** sınırlarında, sahil boyunda savunma pozisyonu alan Edward, VI. Philippe'in kuvvetlerine **ezici bir darbe** indirdi. Bu sonucun alınmasında **Galli** ve **İngiliz uzun yaylı okçuları**n rolü kadar **Fransız şövalyelerin**in disiplinsizliği ve küstahlıkları da etkili olmuştu. İngilizler bir avuç kayıp vererek Bohemya ve Mayorka kralları, Lorraine dükü, Flandre kontu, Blois kontu, sekiz diğer kont ve üç başpiskopos dahil olmak üzere binlerce kişiyi öldürdü. İngilizlerin **aristokratik ve eşraf güçleri**ni kullanmaları yeni bir tür ordu şekli yaratmıştı. İngiliz ordusu **Calais'yi kuşattı** ve uzun süren bir kuşatmadan sonra aldı.

1347'de Avrupa'ya **kara veba** salgını geldi. **Veba**nın hasta Moğollarla **Kırım**'da bir araya gelen Cenovalılar tarafından Avrupa'ya getirildiği düşünülmektedir. **Fareler tarafından taşınan pireler**le geçen veba gemilerle başlıca limanlara, oradan da Avrupa ve Batı Asya'nın her köşesine yayıldı. Nüfusun büyük kısmı öldü.

KARA VEBA

Kara vebanın etkileri ciddi sonuçlara yol açtığı Avrupa'da ayrıntılı biçimde kaydedilmişti. Toprakları insansız bırakmış, ekonomiyi geriletmiş, entelektüel ve artistik gelişmeyi engellemiş, feodalizme son verilmesine katkıda bulunmuştur. Veba ayrıca, hastalığı çıkartmakla suçlanan Yahudilere dalgalar halinde pogrom [kıyım] uygulanmasına yol açmış, Yahudileri Doğu Avrupa'ya göç etmeye zorlamıştır.

Veba ölümleri
Kara veba dalgalarının Avrupa'nın toplam nüfusunun yüzde 45 kadarını öldürdüğü tahmin edilmektedir.

1350–55

> **“** DÜNYADA **HOŞA GİDEN HER ŞEY KISA BİR RÜYA**DAN BAŞKA BİR ŞEY DEĞİLDİR. **”**
>
> **Petrarca, Floransalı alim ve şair,** *Canzonie numara 1* (y. 1352)

PAPALIK AVIGNON PAPALIĞI döneminde **bürokrasisini ıslah edip** mali durumunu geliştiriyordu. Papa **VI. Clemens** (1291-1352) 1348'de Avignon'u Napoli Kralı Joanne'dan satın aldı ve çalışmalarını Papalık sarayında sürdürdü. Aralarında 1341'de Roma'da **poet laurate** seçilmiş olan **Francesco Petrarca'nın** (1304-74) bulunduğu **alimler ve sanatçılar** Papalık şehrinin çekimine kapıldılar. Petrarca şiirlerini 1351'de **sone** tarzında düzenlemeye başladı. Petrarca Rönesansı tetikleyecek **klasik edebiyat** çevirileriyle yeni bir felsefe ekolü olan **hümanizm**in ortaya çıkışına katkıda bulunan bir bilgindi.

Gırnata'nın Nasri hükümdarı **I. Yusuf** tahtını 1354'te ele geçiren oğlu **V. Muhammed** (1338-91) tarafından öldürüldü. Muhammed'in hükümdarlığı altında Gırnata'nın kale sarayı **Elhamra** daha da geliştirilerek **İslam mimarisinin hazinelerinden** biri oldu.

Bizans tahtı üzerinde hak iddia eden **İoannes Kantakouzenos** (y. 1292-1383) iktidarı ele geçirme gayretlerinde yardımcı olmaları için **Osmanlılar**'ı Çanakkale Boğazındaki **Gelibolu**'ya davet etti. Orhan'ın önderliğindeki **Türk hanedanı** kısa süre içinde Avrupa'da bir tutunma noktası oluşturan yarımadayı ele geçirdi.

Mimari hazine
Aslanlı Avlu V. Muhammed tarafından kraliyet ailesinin kışlık ikametgâhı olarak yaptırılan Elhamra Sarayının merkezinde yer almaktadır.

- **1340 Rio Salado Muharebesi**
- **1340** Belçika'da **demir eritmek** için yüksek ısılı fırınlar kullanılır
- **1342** III. Edward Peruzzi bankerlerine **borçlarını inkâr eder**
- **1344 Ege Haçlı Seferi** İzmir'i Türkler'den alır
- **1344** Moğollar **Polonyalılar** ve **Macarlar** tarafından mağlup edilir
- **1346 IV. Stefan Duşan** Sıpların imparatoru olarak taç giyer
- **1346 Crécy Muharebesi**
- **1347** İngilizler ve Fransızlar arasında **ateşkes**
- **1346** Delhi Sultanlığına karşı isyan **Keşmir Krallığının kurulmasına** yol açar
- **1347** İngilizler **Calais** şehrini alır
- **1347 Kara Veba** Cenova, Konstantinopolis, Marsilya, Kıbrıs ve Napoli'yi etkiler, Batı Asya'yı kasıp kavurur
- **1348 Kara Veba** Toskana, Fransa, İspanya ve İngiltere'yi etkiler
- **1348 Töton Şövalyeleri** Litvanya prenslerini **Kovno'da** yener
- **1351 Floransa** ile **Milano** arasında savaş başlar
- **1351** İkinci **Siam Krallığı** kurulur
- **1351 Petrarca, soneleri**ni geliştirmeye başlar
- **1351 Boccaccio** *Decameron*'u tamamlar
- **1351 Acamapichtli Azteklerin kralı** olur
- **1351** Zürih **İsviçre Konfederasyonu**na katılır, ardından Bern ve diğer şehirler gelir
- **1353 Champa, Dai Viet**'ten toprak almak için çarpışmalara girer
- **1354** Osmanlılar **Gelibolu**'yu alır
- **1354** Tribün ve diktatör **Cola di Rienzo** görevinden alınır ve öldürülür

Petrarca birçokları tarafından "hümanizmin babası" olarak tanınır.

1356–65

Bu duvar resmi mütevazi bir kökenden gelerek Cengiz Han'ın fetihlerini aşan, Timur hanedanın kurucusu Timurlenk'i tasvir eder.

BOHEMYA PRENSLİĞİ 13. YÜZYILDA Premsylid hanedanı zamanında güçlü bir devlet olarak ortaya çıktı. **Luxemburg hanedanı** zamanında Bohemya, Alman imparatorluk jeopolitiğinin merkezi gücü haline gelirken, hükümdarı **I. Karl** (Kutsal Roma imparatoru olarak IV. Karl) imparatorluk kurumunu **modernleştirerek** Bohemya'nın refahını artırmak istedi. IV. Karl 1348'de krallığını Moravya ve Silezya gibi yeni topraklar ekleyerek **genişletmiş** ve **Prag**'ı önemli bir üniversitesi olan, Avrupa'nın önde gelen şehirlerinden bir haline getirmek için yeniden kurmuştu. IV. Karl 1356'da imparator seçimini bir çoğunun tahtı soydan gelen yedi prensin oy çokluğuna bağlayan bir düzenleme getiren **Altın Fermanı** çıkarttı. Buna göre Papalık herhangi bir role sahip olmayacaktı. Bu durum da seçme hakkına sahip prensliklerin **bağımsız devletler** olmalarına imkân tanıdı ve Kutsal Roma İmparatorluğu 1806'da nihai olarak parçalananana kadar anayasal temelini oluşturdu. Ferman Bohemya'yı seçmen prensler arasında ilk sıraya yerleştirdi ve bağımsızlığını teminat altına aldı.

Tamerlan olarak da bilinen **Timurlenk** (1336-1405) mütevazı kökenlerden Orta Asya, Maveraünnehir'deki **Türk-Moğol Çağatay kabilesi**nin liderliğine 1362'de yükseldi. Ayağının aksaklığına ve **Cengiz soyundan** olmamasına (yalnız Cengiz soyundan gelenler han olabiliyordu) rağmen tarihteki **en büyük fatihlerden birisi** olmak kaderinde vardı.

III. Edward'ın **Kara Prens** (1330-76) olarak bilinen en büyük oğlu Woodstocklu Edward şöhretini **Crécy Savaşı**nda 16 yaşındayken edinmişti. İngiltere ile Fransa arasında 1335'te **savaş yeniden başladığında** Fransa'yı işgal etti ve Poitiers yakınlarında büyük bir zafer kazanarak **Fransa Kralı John**'u 1356'da esir aldı.

Altın Ferman
Altın mühürle yayımlanan fermanlara Altın Ferman adı verilirdi. İmparator IV. Karl'ın Altın Fermanı gelecekteki imparator seçimlerinin karışıklık yaratmasını önlemeyi amaçladı.

1366–72

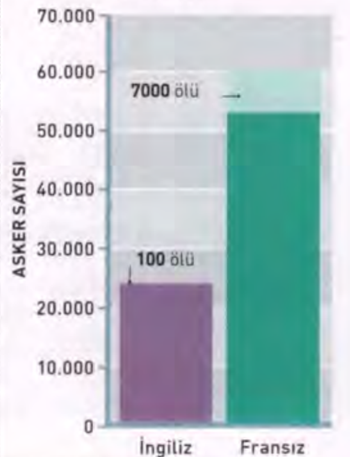
Tuğla ve keresteden yapılan Xi'an Çan Kulesi erken Ming hanedanı zamanında, ilk Ming İmparatoru Zhu Yuanzhang'ın hükümdarlığı döneminde inşa edildi.

KARA PRENS EDWARD 1362'DE GASKONYA VE AKİTANYA prensliğine getirilince Bordeaux'ya geçti ve kıta Avrupa'sı siyasetinde önemli bir aktör oldu. Fransız yandaşı Henry de Trastamara'nın (1334-79) İngilizlerin müttefiki I. Pedro'yu tahttan indirdiği ve **Kastilya donanmasının kontrolünü Fransız taraftarlarının eline bıraktığı Kastilya'da hanedan ihtilafı**na müdahale etti. Edward, Henry'yi **Nájera**'da yenmesine rağmen hastalığı nedeniyle geri çekilmek zorunda kaldı. Daha sonra Henry Kastilya tahtını ele geçirdi. 1372'de –**Fransa Kralı V. Karl**'ın (♛ 1364-80) Yüzyıl Savaşlarını yeniden başlatan **Gaskon isyanı**nı kışkırtmasından sonra– Kastilya donanması İngiliz donanmasının **La Rochelle**'de yenilmesinde etkili oldu.

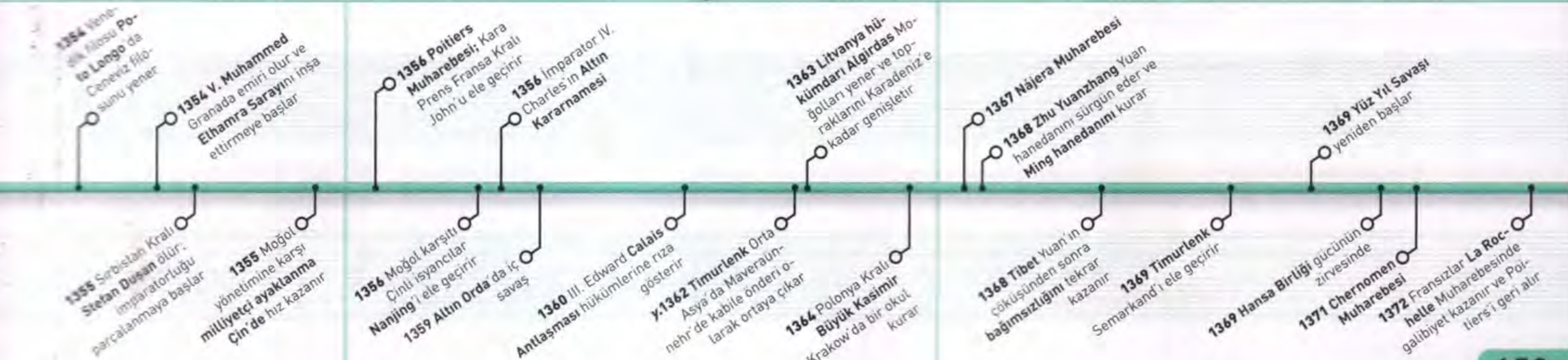
Çin, yerel bir isyanın **Moğol Yuan hanedanı**nı yıktığı güney bölgesinde başlatılan bir işgalle tekrar birleştirildi. İsyancılar 1368'de –başlangıçta köylü, ardından Budist rahip, en sonunda da general olan– **Zhu Yuanzhang** (1328-98) liderliğinde Nanjing'teki merkezlerinde kuzeyi vurarak **Pekin'deki Yuan hanedanını yerinden etti**. İmparatorluk adı olarak **Hongwu**'yu alan Yuanzhang **Ming hanedanı**nı kurdu ve imparatorun konumunun ve bürokrasiye erişimin güçlendirildiği, merkezi bir hükümet yapısı oluşturdu. 1372'de deniz ticaretini ve bu yolla **yabancılarla ilişkiyi yasaklayan** bir ferman çıkarttı.

276 MİNG HANEDANININ TAHTTA KALDIĞI YIL SAYISI

Osmanlı Türkleri **I. Murad**'ın (♛ 1362-89) hükümdarlığında hâkimiyetlerini **Balkanlar**'a genişletti. Murad 1371'de Sırp, Bizans ve Bulgarlardan oluşan bir ittifakı yenerek Trakya, Makedonya, Bulgaristan ve Sırbistan'a hükmetti. Ayrıca Osmanlı ordusunun temel taşı olan köle-asker birlikleri **Yeniçerileri** kurdu.

Nájera Muharebesi
Üçte bir oranında az askere sahip İngiliz-Gaskon ordusu yaklaşık 100 asker kaybederek Fransız-Kastilya ordusunu yendi.

MATBAANIN HİKÂYESİ

İNSANLARIN İLETİŞİMİNDE BİR DEVRİM DÜNYAYI SONSUZA KADAR DEĞİŞTİRİR

Matbaa daha önce hiç tasavvur edilemeyecek şekilde ve hızla bilgilerin dağılmasını ve iletilmesini mümkün hale getirerek –hatta dilin kendisini de değiştirerek– dini çılgınlıktan bilimsel ve siyasal devrimlere kadar bugün hâlâ ortaya çıkmayı sürdüren değişiklikler getirdi.

Matbaa işaretlerin bir araçla –genellikle mürekkebin kâğıt üzerine uygulanmasıyla– basılmasıdır. İlk yazı biçimi olan çivi yazısı bir aletin kil üzerine bastırılmasıyla meydana getirilen bir basım şeklidir. Modern anlamıyla basım ilk olarak 8. yüzyılda Çin'de blok baskının geliştirilmesiyle ortaya çıktı. Şekillerin kabartma olarak işlendiği tahta blokları, tarihlendirilebilen ilk basılı kitap olan *Elmas Sutra* gibi resimli bir metnin çok sayıda örneğinin üretilmesi için kalıp olarak kullanıldı (bkz. 861-70).

MAKİNE BASKISI

Blok baskı her bloğun bir sayfaya ait olduğu, çok emek gerektiren, yavaş bir yöntemdi. Hareketli harf ilk defa Doğu Asya'da bulunmasına karşın, Alman matbaacı Johannes Gutenberg (bkz. 1454-55) tarafından geliştirildi. Matbaası yeni harf yüzleri, baskı ve kâğıt işlemlerinin mekanizasyonu gibi incelikler dışında 19. yüzyıla kadar değişmeden kalacak kadar gelişkindi.

Linotipin 1880'lerde geliştirilmesi dizgicilerin el yerine bir tür klavye kullanarak dizgi yapması imkânını verdi. Stereotip baskı klişesi tam sayfaların çok sayıda baskı için çoğaltılmasını mümkün hale getirdi. 20. yüzyılda film kullanımı baskı kalıplarının fotografik hızlı üretimini sağladı. Yüzyılın sonunda bilgisayarlar dizgi ve grafikten, mürekkepleme ve kurutmaya kadar matbaanın tüm yönlerinin tek bir makineyle yapılmasını mümkün hale getirdi.

Merdaneyi alçaltmak için kol

Kağıt baskıyı üretmek için forma baskı uygulanır

Gutenberg'in özel harflerini yerleştirmek için form veya çerçeve

Merdanenin altında kayan tahta sanduka

> **" HAREKETLİ HARF** TAKIMIYLA KOPYACILARIN **İŞİNİ AZALTAN** KİŞİ **DEMOKRATİK** VE YEPYENİ BİR **DÜNYA YARATMIŞ, BASKI SANAT**INI BULMUŞTU. **"**

Thomas Carlyle, İskoç denemeci ve tarihçi, 1759–1881

MÖ y. 2291–2254
Sümer çivi yazısı
Çivi yazısını elle işlemek yerine ıstampayla basma yöntemi kullanılmaya başlanır. Istampalar yumuşak kil tuğlalar halinde preslenir ve daha sonra fırınlanır.

Sümer çivi yazısı

8. yüzyıl
Blok basım
Yontulmuş tahta blok ve mürekkep kullanarak basım ksilografi adıyla bilinir; bilinen en eski ksilografi fragmanı Kore'den bir Budist *dharani* [özdeyiş] tomarıdır.

Japon *dharani* tomarı

868
Blok basım kitap
En eski tarihli kitap (tam metin) Çin, Dunhuang'da bir mağarada bulunan bir Budist metni *Elmas Sutra*'dır.

Elmas Sutra

y. 1275–1313
Hareketli harf
Çin'de 11. yüzyılda bulunan hareketli harf risalesinde 60.000'den fazla tahta harf kullanan Çin Wang Shen tarafından geliştirilir.

Gutenberg'in baskı makinesi

1377
Hareketli metal harf
Hareketli ilk metal harf Kore'de bronz dökümle yapılır ve kutsal Budist *Jikji Simche Yojeol* metninin üretilmesinde kullanılır.

Erken Kore kitabı

y. 1455–56
Baskı makinesi
Gutenberg Avrupa'daki ilk kitabı basar; Gutenberg veya 42 satır *İncil*'i (her sayfadaki satır sayısı nedeniyle bu isim verilmiştir).

1790'lar–1820'ler
Metal baskı makinesi
Tam metal Columbia baskı makinesi vidanın yerine ilk defa manivela ve ağırlık kullanmıştır.

Columbia metal baskı makinesi

Üzüm cenderesinden uyarlanmış vidalı pres veya eksen

Kare şeklinde rondela veya kovan

Ağır merdane veya baskı levhası

At kılıyla doldurulmuş, deri mürekkep topları

HAREKETLİ HARF

Matbaa devriminde kilit teknoloji alfabedeki her karakterin karşılığında tek, küçük bir bloğun ya da harfin olduğu, harflerin bir araya getirilmesine imkân veren ve sonra farklı metinler için tekrar düzenlenebilen hareketli harfti. Bronz döküm hareketli harflerle basılan ilk kitap Kore'de 14. yüzyılda yayımlandı. Gutenberg bu teknolojiyi metal harflerin hızlı ve doğru biçimde biçimlendirmesine imkân veren bir teknik geliştirerek iyileştirdi.

Hareketli harfle tipo baskı

Sınai üretim bakımından sağlam tutulmuş yapı

Gutenberg'in baskı makinesi
Gütenberg tahta bir çerçeveye yerleştirilmiş mürekkepli harflerin bir kağıt sayfasına bastırılmasına için bir vidalı pres yaptı. Bu, baskının sürtme yoluyla elde edilmesi şeklindeki geleneksel yönteme kıyasla çarpıcı bir gelişmeydi.

Lazer yazıcı

Geç 20. yüzyıl-günümüz
Masaüstü baskı
Lazer yazıcılar bir zamanlar bütün bir atölyeyi doldurabilecek bir teknolojiye sahiptir.

1886
Linotip
Linotip makinesi tüm harfleri elle teker teker dizmek yerine mürettibe klavye şeklinde bir daktilo kullanarak baskı satırlarını hazırlama imkânı verir.

Linotip dizgi

1903
Ofset baskı
Ofset baskıda renkli resim baskı levhasından kâğıda kauçuk bir tabaka vasıtasıyla, düzgün ve pürüzsüz bir şekilde, levhanın aşınması azaltılarak aktarılmasını (veya ofsetlenmesini) sağlar.

Eski fotokopi makinesi

1949
Fotokopi
Amerikalı Chester Carlson tarafından ABD'de Xerox Şirketinde geliştirilen fotokopi makinesi sıvı mürekkep yerine toz mürekkep veya toneri elektrostatik şekilde dağıtır.

1373–80

Bir 16. yüzyıl tablosu Cenovalılara karşı zafer kazanan doçun Venedik'e zaferle dönüş anını yansıtmaktadır.

VENEDİK'LE CENOVA ARASINDAKİ CHIOGGIA SAVAŞIna yol açan şey **Bizans İmparatorluğu** ve **İpek Yolu** üzerinden kârlı ticaret ilişkilerinin yürütüldüğü, **Çanakkale Boğazından geçen ticaret yolları**na hâkim olma yarışıydı. Bizans İmparatoru **Ioannis V. Paleologos** (♛ 1341-76) 1376'da Çanakkale Boğazının anahtarı **Bozcaada**'yı Venedik'e verdi. Bu esnada oğlu ve rakibi **IV. Andronikos** (1348-85) Bozcaada'yı Cenova'ya vermişti. Bu nedenle çıkan savaşta Cenovalılar Venediklileri **Pola**'da mağlup etti ve 1379'da İtalya'da **Chioggia**'yı ele geçirerek **Venedik'i ablukaya aldı**. Vittorio Pisano yönetimindeki Venedikliler Cenova filosunu karşı-ablukaya aldı ve aç bırakarak teslim olmasını sağladı. **Cenova deniz kuvveti yıkıldı** ve Venedik, Levant ticaretine hâkim oldu.

> **❝ SIKINTI ÇEKMEDEN BÜYÜK HİÇ BİR** ŞEY BAŞARILAMAZ. **❞**
>
> **Sienalı Azize Catarina**, (1347–80)

Dominikli mistik ve mucize yaratıcısı **Sienalı Catarina** papalığı Roma'ya geri götürme konusunda Papa **XI. Gregorius**'u (y. 1336-78) ikna etmek için Avignon'a gitti. Birkaç ay sonra Gregorius Papalık devletinde düzeni sağlama maksadıyla

Cesena İnfazcısı
Karşı-papa VII. Clemens papalık temsilcisi olarak faaliyet gösterdiği dönemde bir isyanın zalimce bastırılması nedeniyle "Cesena infazcısı" adıyla tanındı.

Roma'ya gitti ve kısa bir süre sonra öldü. **Roma güruhu** kardinaller kurulunu **İtalyan bir papa** seçmesi için baskı altına aldı ve bunun üzerine papalığa VI. Urbanus (y. 1318-89) seçildi. Fransız kardinalleri ise **Cenevreli Robert'i** (1342-94) **rakip Papa VII. Clemens** adıyla seçtiler. Fransa Kralı V. Charles Clemens'i desteklerken **İngiltere Kralı II. Richard** Kutsal Roma İmparatoru IV. Karl'la ittifak halinde Roma adayını destekledi. Böylelikle iki rakip papanın Avignon ve Roma'da işbaşına geldiği, **Batı Bölünmesi** veya **Büyük Bölünme** adı verilen, 1417'ye kadar sürecek dönem başladı.

- **1373** John Hawkwood'un **Beyaz Birlik** paralı askerleri Milanoluları mağlup eder
- **1375** Memluklar Ermenileri yener
- **1377** III. Edward ölür (d.1312); **II. Richard** İngiltere tahtına çıkar
- **1377 Papalık** Roma'ya döner
- **1378** Roma ve Avignon'daki Papaların **ayrılığı**
- **1378 Ayutthaya** (günümüzde Tayland) Sukothi'ye boyun eğdirir
- **1378 Chioggia Savaşı** başlar (1381'e kadar); Venedik Ceneviz üstünlüğünü sona erdirir
- **1380** Ruslar **Moskova hükümdarı II. Dimitri**'nin önderliğinde Altın Orda'yı Kulikovo'da yener
- **1380 Timurlenk** İran'ı istila etmeye başlar

1381–85

Froissart'ın vakayinamesinden; İngiltere tarihindeki ilk büyük halk ayaklanması olan ve Londra belediye başkanı tarafından infaz edilen Wat Tyler'ın önderliğindeki Köylü Ayaklanmasını betimleyen bir gravür.

KARA VEBA VE BUNU İZLEYEN İŞGÜCÜ AÇIĞI İngiltere'de toplumsal gerilimlerin artmasında rol oynadı. Örneğin 1362 sıralarında fakir bir kasaba papazı olan William Langland fakir köylülerin sefaletini dile getiren *Piers Plowman* adlı İngilizce bir şiir yazdı. Kilise adamı ve alim **John Wycliffe** (veya Wiclif) **Protestanlığın** ilk çizgilerini veren yazılarıyla karışıklık yarattı ve **Lollardlar** adıyla bilinen, kısmen Wycliffe'ten ilham alan eşitlikçi bir İncil tarikatı geniş destek görüyordu. Kralın oğlu Lancaster kontu ve kısa süre sonra küçük yaştaki yeğeni **II. Richard**'ın (1367-1400) naibi olacak **Gauntlu John**'un hükmettiği ve **Kötü** lakabı takılan **Parlamento** 1377'de **kelle vergisi**ni uygulamaya koydu; sonraki parlamentolar **yaygın şikâyetler**e yol açan bu verginin kapsamını genişletti. Serfliği tekrar getirmeye yönelik girişimler 1381'de köylülerin toprak sahiplerine karşı ayaklanarak çiftlikleri yaktığı ve kayıtları imha ettiği **Köylü Ayaklanması**nı başlattı. **Jack Straw** ve **Wat Tyler** yönetimindeki yaklaşık 100.000 kişi Londra'ya yürüdü ve Londra Kalesini ele geçirerek Gauntlu John'un sarayını yaktı ve kelle vergisinden sorumlu görülen **Sudbury başpiskoposunu öldürdü**. II. Richard akıllıca bir davranışla isyancıları yatıştırdı; Tyler infaz edildi ve **isyan zalimce bastırıldı**.

Japon **Noh tiyatrosu** 14. yüzyılda daha çok Kanami Kiyotsugo (1333-84) ve oğlu yüzlerce Noh oyunu yazan ve son derece stilize ve sembolik performanslar geliştiren Zeami Motokiyo (1363-1443) sayesinde gelişti.

1380'lerde Portekiz'deki **Kastilya etkisi** krallığın bağımsızlığını tehdit etti ve **Portekizlilerde memnuniyetsizliğe** sebep oldu. Bir rahibe tarafından tetiklenen bir ayaklanma, I. Pedro'nun gayri meşru oğlu João'nun ülkenin hâkimiyetini ele geçirmesiyle sonuçlandı. **Kastilya kralı I. John** (1358-90) Portekiz'i işgal etti, ancak João Portekiz parlamentosu tarafından kral seçildi ve 1385'te İngiltere'nin yardımıyla Kastilya'yı **Aljubarrota**'da mağlup etti. Bu yolla Portekiz'i Kastilya etkisinden kurtardı ve Gauntlu John'un kız kardeşiyle evlendikten sonra **Anlgo-Portekiz Avis hanedanı**nı kurdu.

Burgonyalı Cesur Philippe 1384'de Flandre'yi miras yoluyla alarak geniş topraklarına kattı. Gençve akıl hastası **VI. Charles** hükümdarlığındaki Fransa, **Burgonya** ve **Orléans** hanedanları arasındaki rekabetin etkisi altına girdi.

Genellikle ahşaptan ya da kilden yapılan maske

Noh maskesi
Müzik, şarkı, konuşma ve mim sanatlarını kapsayan Noh dramasında maskeler ana karakter ile kadın ve yaşlı karakterler tarafından kullanılır.

- **1381** İngiltere'de **köylü ayaklanması**
- **1382 Altın Orda** Moskova'yı yağmalar ve Rusya'daki üstünlüğünü tekrar kabul ettirir
- **1382 Ming hanedanı** Çin'in tam denetimini eline geçirir ve **Moğolları** ülkeden çıkarır
- **1382 Timurlenk** Horasan'ı egemeliğine alır
- **1384 John Wycliffe** ölür; **Lollard**ların yükselişi
- **1384** Japonya'da Noh tiyatrosunun gelişimini biçimlendiren tiyatro yazarı **Kanami Kiyotsungo** ölür
- **1384 Burgonya hükümdarı Cesur Philippe** Flandre kontu olur
- **1385 Osmanlılar** Sofya'yı alır
- **1385 Aljubarrota Muharebesi** Portekiz'in bağımsızlığını temin eder

1386–90

Canterbury Hikâyeleri'nden bu tasvirde seyyah hacılar gösterilmektedir. Geoffrey Chaucer'in bu 17.000 dizelik bitirilmemiş şiiri toplumsal, dinsel, ve ahlaki konularda ortaçağ dünya görüşünü ayrıntılı bir şekilde tasvir eder.

AVRUPA'NIN SON PAGAN HÜKÜMDARI Litvanya Kralı Jagiello (y.1362-1434) Polonya'nın taç sahibi kralı olarak Hıristiyanlığı 1386 yılında kabul etti. **Polanyalı Jadwiga**'yla evliliği iki krallığı birleştirdi pagan gelenekleri varlığını sürdürse de Litvanya'yı Hıristiyan Kilisesine dahil etti.

Timurlenk (bkz. 1356-65) **İran'ın fethini** 1386'da tamamladı ve Kafkaslar'ın içlerine kadar akınlar düzenleyerek **Tiflis**'i yağmaladı ve Gürcistan kralını esir aldı. Ancak, **Altın Orda** ordusu 1387'de Timurlenk'in Orta Asya topraklarına saldırdığında Timurlenk geri dönmek ve Altın Orda devletiyle hesaplaşmak zorunda kaldı. Bu tehlikeyi bertaraf etmek dokuz yılını aldı.

Geoffrey Chaucer (y.1340-1400) asker, âlim, yazar, diplomat, hükümet görevlisi ve parlamento üyesiydi. Eski İngilizce ve Fransızca etkilerini birleştiren **Orta İngilizce**nin geliştirilmesinde rol oynadı. İtalyan yazar Giovanni Boccaccio'nun *Decameron* adlı eserini kısmen örnek alan en büyük eseri ***Canterbury Hikâyeleri*** **Thomas Becket** (bkz.1170) Mabedini ziyarete giden hacıların hikâyelerini aktarır. 1387 yılında başlamıştır.

Osmanlılar 1389'daki **Kosova Muharebesi**nde Sırp ve Bosnalıları yenip topraklarının büyük bölümünü devletlerine kattı ve **Sırp İmparatorluğunu parçaladılar**. Osmanlı hükümdarı Murat muharebede öldürüldü, ancak oğlu **Yıldırım Bayezid** (1360-1403) yerine geçti. Murat'ın ölüm haberi Avrupa'da ve Anadolu'da **Osmanlı vasallarını isyan**a teşvik etse de, Bayezid bir çoğunu hızla yok ederek topraklarını doğrudan **Osmanlı idaresi altına** getirdi. Osmanlılar Anadolu'nun büyük bölümüne ve Tuna'nın güneyindeki Balkan topraklarına hâkim olmuşlardı. Bayezid **devşirme** sistemini – idari işlerde ve **yeniçeri** birliklerinde kullanılan Müslümanlaştırılmış Hıristiyan çocuklardan oluşan paralı askerler– uygulamaya soktu.

AVRUPA'NIN HIRISTİYANLAŞMASI

Hıristiyanlık ortaçağ döneminde tüm bölgeyi (bir kaç istisna dışında) kapsayana kadar Avrupa'da güçlü bir ilerleme içinde oldu. Avrupa'nın Hıristiyanlığa döndürülmesindeki çarpıcı başarı, dünyevi ve ruhani güçleri uzlaştırmaya çalışan Kilise için büyük sınamalar yarattı. İç güçler dini, devrime tabi tutmayı sürdürecekti.

Timur İmparatorluğu
Timurlenk tarafından kurulan Timur İmparatorluğu zamanla Cengiz Han''ın imparatorluğundan daha geniş sınırlara ulaştı. Bununla beraber Timur'un ölümünden sonra varlığın uzun sürmedi.

ANAHTAR
→ Timur'un seferleri
■ Timur imparatorluğunun sınırları

1391–1400

İstanbul'daki Topkapı Sarayı müzesinden bu minyatür Osmanlıların Haçlı ordusunu ortadan kaldırdıkları Nikopolis Muharebesini göstermektedir.

ÇİN'DE MİNG HANEDANININ başlaması Ming hanedanının bağımlı devlet olarak gördüğü Kore'de değişikliklere yol açtı. **Koryo İmparatorluğu** yeni Çin hanedanını desteklemiş, ancak bu durum Ming'in işgal tehditlerinden kurtulmasına yetmemişti. 1388'de önde gelen bir general olan **Yi Songgye** (1335-1408) Çin'in tarafını tutup Kore'yi ele geçirdi. **Kral Taejo** 1392'de Choson (veya Joseon) olarak da bilinen ve adı eski bir Kore krallığından alınan **Yi hanedanı**nı kurdu. Taejo hükümetini Çin modeli temelinde yeni bir yapıya kavuşturdu ve toprakları oligarşinin elinden alarak yeni bir dağıtıma tabi tuttu. Oligarşinin yerine *yangban* olarak bilinen yeni bir teknokrat sınıfı yarattı. **Yeni Konfüçyüsçülük** devlet dini olarak kabul edilerek yeni başkent **Hanseong**'da (Seul) kuruldu. Yi hanedanı 1910 yılına kadar sürdü. **Japonya**'da Kuzey ve Güney imparatorluk maiyetlerinin 1392 yılında birleştirilmesi **Yoshina dönemi**ni (Kuzey ve Güney maiyetleri dönemi olarak da bilinir) sona erdirdi. Bu dönemde Ashikaga Şogunu Takauji tarafından 1336'da başkent Kyoto'dan çıkartılan imparator **Godaigo**'nun soyu Nara'nın güneyindeki dağlık Yoshina bölgesinde **rakip bir maiyet** tutmuştu. Japonya şogun **Ashikaga Yoshimitu** (1358-1408) ülkeyi tekrar birleştirene ve gücünü zirvesine çıkartan bir müzakereyi sonuçlandırana kadar **iç savaş**la sarsıldı.

Balkanlar'daki Osmanlı ilerlemesini tersine çevirmek niyetiyle 1396 yılında düzenlenen **Nikopolis Haçlı Seferi Macaristan Kralı Sigismud** komutasındaki Fransız-Macar seferinin Tuna Nehri üzerindeki Bulgar şehri Nikopolis'te ağır yenilgisiyle bitti. Birçok **Hıristiyan devleti** askerinden oluşan muazzam ordunun disiplinden mahrum olduğu görüldü. Bu başarısızlık Hıristiyan Avrupa'nın kendi savunmasıyla ilgilenmesi gerektiğini ortaya koydu.

Gyeongbokgung Sarayı
Kral Taejo (Yi Songgye) tarafından inşa ettirilen bu devasa saray "Işıldayan Mutluluk Sarayı" ve "Gökler Tarafından Çok Kutsanmış Saray" olarak da bilinmektedir.

1386 Avrupa'daki son Pagan hükümdarı **Litvanya Kralı Jagiello** Polonya kralı olarak taç giyer ve Hıristiyanlığı kabul eder

1386 Timurlenk İran'ın fethini tamamlar ve Gürcistan'ı talan eder

1387 İngiliz yazar Geoffrey **Chaucer** *Canterbury Hikâyelerini* yazmaya başlar

1387 Timurlenk ve **Altın Orda** arasında savaş

1388 Gian Galeazzo Visconti hükümdarlığındaki Milano Kuzey İtalya'da ele geçirdiği topraklara Padua'yı katar

1388 İncil'in **John Wycliffe** tarafından yapılan çevirisi yayımlanır; sonraki bir edisyonu Lollard İncili adıyla tanınır

1389 Bohemya Kralı ve Kutsal Roma İmparatoru **IV. Wenceslaw** Almanya'da **genel bir barış** uygulamaya koyar

1389 Kosova Muharebesi; Sırp imparatorluğu Osmanlılar tarafından zapt edilir

1392 Bologna Birliği; Floransa, Bologna, Padua ve Ferrara Milano'ya karşı güçlerini birleştirir

1392 Japonya'da **Yoşino döneminin** sonu; Kuzey ve Güney Sarayları birleşir

1392 Yi (Choson) **hanedanı** Kore'de başlar

1393 Timurlenk İlhanlıların fethini tamamlar

1395 Timurlenk Altın Orda'yı bozguna uğratır ve son Hanlıklarını ganimetlerine katar

1396 Niğbolu Muharebesi; Osmanlılar Haçlı ordularını mağlup eder

1398 Timurlenk Hindistan'ı işgal eder ve **Delhi**'yi alır

1399 IV. Henry İngiltere'de II. Richard'ı tahttan indirir

1399 Galler hükümdarı **Owain Glendower** bir Gal isyanına liderlik eder

1401–03

Mexico City'deki Templo Mayor arkeolojik sit alanındaki kafatasları duvarı, taşa oyulmuş kafataslarıyla oluşturulmuş ve üstleri sıvanmıştır. Aztekler şehir merkezindeki büyük tapınaklarda insan kurban ederlerdi.

AZTEKLER TARAFINDAN 1325 YILINDA –fazla imkâna sahip olmayan, suyu acı bir göldeki bataklık bir adaya– kurulan **Tenochtitlán** şehri doruk noktasına 15. yüzyılda erişti. Tenochtitlán "Kaktüs Meyvesi Yeri" anlamına gelmekte ve kurulduğu yerin seçimi hakkında bilgi verdiği varsayılan bir rüyaya dayanmaktadır. Bu rüyada ele geçirilmiş düşmanın bir kartalın kaya içinde büyüyen bir kaktüsün üzerinde bir yılanla boğuştuğu – Meksika bayrağında bu sahne tasvir edilir– bu adaya inmiştir. **Aztekler** adadaki bataklığı kuruttu, çevredeki toprakları kullanıma açtı ve araziyi geçitlerle birbirine bağladı. Aynı zamanda topraklarını evlilikler, ittifaklar ve fetihler vasıtasıyla genişlettiler. Tenochtitlán bir selden sonra şebeke modeline göre, dünyanın merkezi kabul edilen **kutsal bir alan etrafında** kuruldu. 200.000 kişilik kalabalık nüfusu **yoğun tarım**, yaygın **ticaret ağları** ve haraçlarla geçimini sağladı.

Afrika **Songhay Krallığı**nın merkezi **Batı Afrika**'da Nijer Bend bölgesindeki ticari Gao metropolisiydi. Gao bölgeler arası ve İslam dünyasıyla özellikle tuz, altın, köleler ve fildişine dayanan ticaret sayesinde uzun zamandır refaha kavuşmuş bir şehirdi. Gao zenginliklerinin cazibesi nedeniyle **Mali İmparatorluğu**nun 13. yüzyılda doğu eyaletleri haline geldi (1231-35). Ancak 15. yüzyılda Mali İmparatorluğu geriledi ve Gao bağımsızlığını kazanarak Batı Afrika'da Geç Demir Çağının iki büyük imparatorluğu olan Gana ve Mali'yi geçecek Songhay İmparatorluğunu geliştirmeye başladı.

Songhay altın sikkesi
Songhay İmparatorluğuna ait bu altın sikke Songhay kenti Gao kökenlidir. Zengin ve güçlü bir kent olan Gao, bir imparatorluk kurulması için gerekli temeli sağladı.

Timurlenk 1398'de (bkz.1356-65) Kuzey Hindistan'ı işgal etti ve şaşırtıcı bir sürat ve zalimlikle **Delhi Sultanlığı**nı ortadan kaldırdı. 260 kilometre mesafeyi iki günde yürüyerek şehri yağmalamadan önce kaçmaya çalışan, Delhi dışındaki 100.000 kişiyi yakaladı ve öldürdü. Öldürdüklerinin kafataslarından muazzam bir piramit yaptıkları söylenir. Timur 1401'de Bağdat'ın nüfusunu kılıçtan geçirdi ve Suriye'nin işgaline başladı. Daha sonra da **Osmanlılara** (bkz.1286-90) karşı harekete geçerek Anadolu'yu işgal etti ve eski Türkmen beyliklerini tekrar kurdu.

Tenochtitlán haritası
Yükseltilmiş yollar Tenochtitlán'ı göldeki ve anakaradaki diğer yerleşimlerle bağladı. Hem şehir hem de imparator Meksika Vadisine hâkim oldu.

ANAHTAR
- cadde
- su kemeri
- dolgu yol
- bent

1404–07

“ GÖZÜMÜZ UZAK BÖLGELERİN ÜZERİNDE **”**

Çinli kâşif Zneng He.

DOĞU'YU RUSYA'YA KADAR ELE GEÇİREN Timurlenk (bkz. 1386-90) dikkatini dünyanın en büyük imparatorluğu **Çin**'e çevirdi. 1405 yılında bir sefere girişti, ancak Çin yolunda ölerek başkenti Semerkand'a gömüldü. Abartılmış olması muhtemel zalimliğine rağmen Timur inançlı bir Müslüman olmasının yanı sıra **sanat ve mimarinin koruyucusu**ydu. Muazzam imparatorluğu kendisinden sonra çok yaşamayarak oğlu Şahruh (1377-1447) tarafından yönetilen, bir süre sonra daha küçük parçalara ayrılan Timur devletine bölündü.

Korkusuz Jean (1371-1419) 1404'te deli hükümdar Fransa Kralı VI. Charles'ın kardeşi Orléans dükünün naipliğine karşı muhalefetin önderliğini üstlendi ve **Burgonya dükü** oldu. Jean 1407'de Louis'nin öldürülmesini emrederek Burgonyalılar ve (yeni Orléans dükü, Charles'ın kayınbabasına atfen ad verilen) Armagnaclar arasında bir iç savaş başlattı. İngilizlerle barışı tercih eden **Burgonyalılar** Paris ve kuzeyde tutulurken İngilizlere karşı ve savaş yanlısı olan **Armagnaclar** Bavyera kraliçesi Isabeau, büyük aristokratlar ve ülkenin güneyinin desteğine sahipti.

Zheng He (1371-1435) 1404 yılında –Çin'in Yunnan bölgesinde çocuk yaşta rehin alınıp hadım edilen ve askeri hizmete sokulan bir Müslüman– imparatorluk sarayının kıdemli harem ağalığına getirildi. Ertesi yıl destansı yedi seyahatinin ilkine başladı.

1408–10

Polonya Kralı II. Wladyslaw Jagiello Tannenberg Savaşı için hazırlanıyor.

TÖTON ŞÖVALELERİ (bkz.1236-40) **aman vermez ilerleyişleri**yle Prusya ve Baltık kıyılarının büyük kısmını hâkimiyetleri altına almış ve Polonya'yı denizden ayırmıştı. Polonya ve Litvanya'nın kral II. Wladyslaw Jagiello hükümdarlığında birleşmesi tarikata yeni bir tehdit oluşturdu ve **Büyük Kuzey Savaşı** başladı. 1410'da, dönemin en büyük atlı birlikleri çarpışması olan **Tannenberg Muharebesi**nde Bohemya paralı askerleri, Ruslar ve hatta Tatarları (Türki Moğollar) kapsayan 16.500 kişilik büyük Polonya-Litvanya ordusu 11.000 askere sahip Töton Şövalyeleri

y. 1400'ler Aztek şehri **Tenochtitlán**'ın en yüksek noktası

y. 1400'ler Batı Afrika'da **Songhay İmparatorluğunun genişlemesi**

1401 Timur (1336-1405) Bağdat halkını katletti

1402 İtalyan mimar **Lorenzo Ghiberti Floransa Vaftizhanesi**nin kapılarını tasarlaması için görevlendirildi

1402 Ankara Muharebesi; **Timur Osmanlı sultanını tutsak aldı**

1403 Malay hükümdarı Parmesvara **Malakka sultanlığını** kurdu

1405 Visconti ülkelerinin parçalanması: **Venedik** Padua, Verona ve Vincenza'ya **el koydu**

1405 Timur'un ölümü (d. 1336); **Timur İmparatorluğunun bölüşülmesi**

1405 Kaşif **Zheng He**'nin **ilk seyahati**

1407 Fransa'da iç savaş Armagnaclarla Burgonyalıları karşı karşıya getirdi

1409 Donatello di Niccolo di Betto Bardi başyapıtı *Davud*'u tamamladı

1409 Pisa Konsili üç kişinin papalık tahtında hak iddia etmesiyle sonuçlandı

1411–15

Agincourt Muharebesinden sonra yapılan bu resim atlı birliklerin çarpışmasını tasvir eder. Yaklaşık 10.000 Fransız muharebede öldü veya esir alındı.

1416–20

Ulrich von Richental'in vakayinamesinden bu resim Papalık seçmenlerinin Konstanz Konsilinde İmparator Sigismund'a veda ederken gösteriyor.

kuvvetlerini yendi. Tarikat ezici bir yenilgi aldı, ancak Jagiello güçlü Polonya soylularını düzen altında tutamadığı için elde ettiği üstünlüğü çıkarına daha fazla kullanamadı. Ertesi yıl yapılan **Thorn Barışı** Polonya'nın Baltık'a erişimini güven altına alamadı ve Töton Şövalyeleri bazı avantajları tekrar elde etti.

Andrei Rublev (y.1370–1430) Moskova Kutsal Teslis kilisesi Aziz Sergius Manastırına bağlı bir keşiş ve ressamdı. Doğu Ortodoks Kilisesinin kardeş savaşı ve Altın Orda tarafından alınan bir haraç ve vergi olan **Moğol Boyunduruğu** karşısında mensuplarına rahatlık sağladığı Rusya'da manastır hayatının canlanma döneminde çalıştı. Büyük ikona ressamı Rum Thoephanes'ten ilham almasına rağmen Rublev yeni, daha huzurlu ve simetrik bir tarz yaratmakla beğeni kazandı.

Kutsal Teslis
Andrei Rublev'in 1401 yılında yaptığı büyük ikonasından bu ayrıntı, İbrahim'i ziyaret eden üç meleği gösteriyor. Her melek Teslis'in ayrı bir yönünü temsil etmektedir.

İNGİLTERE KRALI IV. HENRY (1386-1422) **1413'te öldü** ve yerine oğlu V. Henry geldi. Henry 1415'te Burgonya'yla bir ittifak yaptı ve Yüzyıl Savaşlarını canlandırmak için bir bahane olarak **Fransız tacında İngiliz iddiasını** tekrar öne sürdü (bkz. yan panel) Henry ekim ayında çok daha güçlü Fransız kuvvetlerini **Agincourt**'da ağır bir yenilgiye uğratarak Orléans dükünü esir aldı ve Normandiya'nın fethine devam etti.

> **"** ... CANLILAR **ÖLÜLERİN ÜSTÜNE DÜŞTÜ** VE ONLAR DA **CANLILARIN ÜSTÜNE DÜŞEREK** ÖLMELERİNE SEBEP OLDU... **"**
>
> ***Gesta Henrici Quinti***'den, y. 1416

Çinli kâşif Zheng He 1413'teki dördüncü ve en büyük seyahatinde Hindistan'daki Kalküta'yı ziyaret etti ve Basra Körfezindeki Hürmüz'e eriştiğinde Kenya'daki Malindi'ye kadar gemiler göndermek yoluyla Afrika kıyılarını keşfettirdi. Filosu 80 metre uzunluğuna kadar 63 gemiden oluştu.

Rakip Papa **XXIII. İoannes** –papalık iddiasındaki üç kişiden biri– Napoli Kralı Ladislas tarafından Roma'dan kovuldu. İoannis sığındığı imparator **Sigismund** tarafından Katolik Kilisesinde **Büyük Bölünme** (bkz.1373-80) olarak bilinen ayrılığı çözmek üzere bir genel konsil –**Konstanz Konsili**– toplamaya zorlandı.

Konsil 1415'te mevcut iddia sahiplerini makamlarından aldı ve Bohemyalı rahip, din reformcusu ve felsefeci **Jan Huss**'u mahkûm ettirerek aynı yıl infaz ettirdi.

KONSTANZ KONSİLİ 1417'DE son rakip Papa XIII. Benedictus'u indirerek ve V. Martinus'u (y.1348-1431) tek meşru papa seçerek Büyük Bölünmeyi sona erdirdi.

Bohemyalı dini reformcu **Jan Huss**'un (bkz.1411-15) yakılarak öldürülmesi ve Bohemya Kralı IV. Wenceslaus'un (1361-1419) ölümü Bohemya'da **Huss ayaklanmasını** başlattı. Bu ayaklanma Papalık ve rakip papacılar arasındaki dini bir kavgayı Çekler (Bohemyalılar ve Moravyalılar) ve Almanlar arasındaki milli bir mücadeleyle birleştirdi. Huss taraftarları ılımlı (Utraquist) ve aşırı (Taborite) hiziplerinden oluştu ve Wenceslaus'un erkek kardeşi İmparator Sigismund tarafından yönetilen bir haçlı gücü karşısında bir araya geldi. Huss taraftarları Prag dışında ittifakı mağlup etti.

Portekiz ve Kastilya arasında 1411'de **barışa** varıldı (1381-85). Portekiz artık uzak diyarlara bakmaya başlayarak Afrika'nın kuzey kıyılarında bir mevki kazanmak için 1415'te Ceuta'yı işgal etti. Kâşif **Denizci Henrique** (1394-1460) bu keşif seyahatinde nitelikleriyle kendini gösterdi. Afrika'yı ziyareti keşif çalışmalarına ilgi uyandırdı ve Avrupa'daki muhtemelen ilk denizcilik okulunu Portekiz'deki Sagres kentinde kurdu (bkz.1434).

YÜZ YIL SAVAŞLARI

Daha sonraları Yüz Yıl Savaşları olarak bilinen 1337'den 1453'e kadar süren çatışmalar zinciri bir dizi öğenin birleşmesiyle meydana geldi; İngiltere krallarına ait olmuş, ancak egemenliğini Fransız tacına borçlu Guienne düklüğünün statüsü, Capeti hanedanından gelmeleri dolayısıyla bu taç üzerinde İngiliz iddiaları; her iki taraftaki etki alanı endişeleri; İngiliz krallarının ülkede destek toplamak için yabancı ülkelerdeki maceraları kullanma ihtiyacı gibi. Avrupa'daki en güçlü ülke olan Fransa ile fakir İngiltere arasında normal şartlar altında rekabet yaşanması mümkün olamazdı. Ancak İngilizler yeni taktikleri ve özellikle uzun yayı yıkıcı bir etkinlikle kullandılar. Savaş her iki tarafın kaynaklarını tüketti, ancak aynı zamanda her iki ülkede yeni bir milli kimlik meydana getirdi.

45

42 AY SÜREN **KONSTANZ KONSİLİ**NDE YAPILAN **OTURUM SAYISI**

1410 Polonya-Litvanya güçleri Töton şövalyelerini **Tanneburg Muharebesinde yendi**

1410 Günümüzde Nijerya'da bulunan **Kano Krallığı hükümdarı Kanajejdi**'nin ölümü

1410 Rakip Papa XIII. İoannis **Floransa'daki Medici bankasını** Papalık bankası yaptı

1411 Thorn Barışı Töton Şövalyeleriyle Polonya Litvanya kuvvetleri arasındaki çatışmaları sona erdirdi

1413 İngiltere **Kralı IV. Henry** öldü (d.1366)

1413 Sırbistan'da **Jamurlu Muharebesi**

1413 V. Henry'nin İngiltere tahtına çıkışı

1413 Zheng He'nin dördüncü ve en büyük keşif seferi

1414 Delhi'de Hızır Han **Seyyid Hanedanını** kurdu

1415 Agincourt Muharebesi İngiliz ve Fransızlar arasında yapıldı

1415 Portekiz Afrika'da **Ceuta** şehrini kurdu

1416 VII. Amadeus Savoy dükü adını aldı; İtalya'da **Piedmont'u topraklarına kattı**

1417 Konstanz Konsili **Büyük Bölünmeyi** sona erdirdi

1417 Ming İmparatoru Yongle (1360-1424) Konfüçyüs kanunlarını koyup devlet memuriyeti sınav sistemini yeniden kurdu

1419 Denizci Henrique'nin (1394-1460) Portekiz'de Denizcilik Okulu kurmasının muhtemel tarihi

1420 Hussit Savaşları; Jan Zizka yönetiminde Hussitler Hussit karşıtı Haçlı ordusunu mağlup etti

1421–22

Milano dükü olmak için kardeşini öldürttükten sonra Kuzey İtalya üzerinde Visconti hâkimiyetini tekrar kuran Visconti Filipo Maria makamında oturuyor.

SULTAN I. MEHMED (1382-1421) Timur istilasından sonra **Osmanlı devletini yeniden kurmuş**, ancak donanması 1416'da **Gelibolu Savaşı**nda **Venediklilere** yenik düşünce Osmanlılar Arnavutluk'taki Venedik iddialarını tanımak zorunda kalmıştı. Mehmed 1421'de öldü ve oğlu **II. Murad** (1404-51) sultan oldu. Ülke içinde Hıristiyan köleleri eğiterek hükümet içinde kilit rollere getiren *devşirme* uygulamasını ıslah etti, ülke dışında **Konstantinopolis kuşatması**yla başlayan yeni bir genişleme politikası izledi. Kuşatma başarısız oldu ve Murad Sufi din âlimi ve vaiz Şeyh Bedreddin tarafından başlatılan ayaklanmayla ilgilenmek zorunda kaldı. Ayaklanma bastırıldı ve Şeyh idam edildi.

Visconti ailesi başpiskopos Otto Visconti'nin 1277'de iktidara gelmesinden itibaren **Milano**'da hüküm sürmüştü. Ülkeleri Kuzey İtalya'nın büyük kısmını kapsayacak şekilde genişleyerek, 1385'ten itibaren tek hükümdar olan **Gian Galeazzo**'nun (1351-1402) yönetimi altında en parlak dönemine ulaştı. Galeazzo Avrupa'nın başlıca hükümdarlarıyla evlilik ittifakları yapmış, 1395'te soyu sebebiyle dük olmuş; 1386-1400 yılları arasında Verona, Vicenza, Padua, Pisa, Siena, Assisi ve Perugia'yı idare edip 1402 yılından ölümüne kadar Floransa'yı tehdit etmişti. Oğulları Gian Maria ve Filippo Maria arasındaki çekişme imparatorluğun dağılmasına yol açtı. Ancak Filippo 1412'de kardeşini öldürterek devleti yeniden kurmaya başladı ve 1421'de **Cenova'yı tekrar ele geçirdi**. Viscontiler sanat ve bilimi himaye ederek **Rönesansın** (bkz. s. 208-09) itici güçleri arasında yer aldılar.

Sultan II. Murad
Sultan Murad Osmanlı İmparatorluğunu savundu ve genişletti; aynı zamanda sarayını kültürel bir merkez haline getirerek şiir ve bilim faaliyetlerini himaye etti.

Fransızlar **Agincourt**'da (bkz.1411-15) büyük kayıplara uğramış ve 1420'de **Burgonyalılar**ın teşvikiyle Fransa Kralı VI. Charles **Troyes Antlaşması**nı kabul ederek İngiltere Kralı V. Henry'yi veliahtı ilan etti ve hemen başlamak üzere naipliğe getirdi. Antlaşma Loire Nehrine kadar elde edilen tüm toprakları İngilizlere bıraktı ve veliaht Charles'ı gayrimeşru ilan etti. **İngilizler Kuzey Fransa'ya hâkim oldu.** Henry ve Charles 1422'de birlikte ölmesi üzerine çocuk yaştaki VI. Henry İngiltere ve Fransa kralı ilan edildi. Bourges'da yaşayan veliaht Charles bu durumu kabul etmedi ve **Yüz Yıl Savaşları** (bkz.1411-15) devam etti.

1423–25

Venedik doçlarının makamı,15., 16. ve 17. yüzyılda eklemeler yapılan Doç Sarayı 14. yüzyıl Gotik mimarisinin bir şaheseridir.

İTALYAN RÖNESANSI ya da **Yüksek Rönesans** olarak adlandırılacak kültürel hareket 1420'lerde özellikle **resim ve görsel sanatlarda** hız kazandı. Heykeltıraş Lorenzo Ghiberti (1378-1455) 1403'te siparişini aldığı **Floransa Vaftizhanesi**nin bronz kapılarını 1424 yılında tamamladı. Ertesi yıl başka bir tane daha sipariş aldı. Ghiberti'yle aynı zamanda Brunelleschi, Jacopo della Quercia, Masaccio, Donatello, Gentile da Fabriano, Jan van Eyck dahil birçok başka sanatçı da çalıştı.

Floransa 15. yüzyılda Milano Rönesansın kalbini teşkil etmesine rağmen Roma ve Venedik gibi İtalya'nın büyük güç merkezleri de sanatsal ve mimari kazanımları teşvik etti. Venedik'te 9. yüzyıldaki kökenlerinden beri gelişmekte olan **Doç Sarayı** geçmiş altı yüzyılın mimari özelliklerinden biçoğunu bünyesinde bir araya getirdi. Mevcut bina 1340 yılı civarında biçimlendirildi; Piazzetta'ya bakan tarafındaki çalışmalar Doç Francesko Foscari'nin (1373-1457) 1424'teki hükümdarlığına kadar başlamadı.

Timur'un soyundan gelen astronom ve gelecekti Moğol önderi Uluğ Bey (1324-1449) 1424'te Semerkand'ta büyük bir gözlemevi inşa ettirdi. **Gözlemevi** 40 metre yüksekliğindeki sekstantla teçhiz edildi ve Uluğ Bey ve ekibi bin üzerinde yıldızın kataloğunu çıkarttı.

Haraç Parası
Tommaso di Ser Giovanni di Simone Masaccio sadece 27 yaşında ölmesine rağmen, Rönesans sanatının en etkili eserlerinden bazılarını yarattı.

1426–30

Jeanne d'Arc uzun yay atarken birliklerine savaşta önderlik ediyor.

Bodkin ucu
Bu ok ucu türü, ortaçağdaki savaşlar sırasında yaygın olarak kullanılan karmaşık olmayan, köşeli, metal bir uçtur.

BİR ÇİFTÇİNİN KIZI OLAN JEANNE D'ARC (1412–31) 1429 yılında başında Fransız veliahtına (bkz.1421-22) yardım etmesini emreden bir ses duyduğunda 16 yaşındaydı. Bedford dükü John (1389-1453) önderliğindeki İngilizler veliahdın güçlerine karşı taç giymeyi başaramadan önce

1421 II. Murad Osmanlı sultanı oldu

1421 Çekler özerk bir devlet oluşturdu;Hussit karşıtı ikinci Haçlı ordusunu püskürttü

1421 Milano Cenova'yı topraklarına kattı, İsviçrelileri yendi

1421 Çin imparatorluk sarayı Pekin'de **Saklı Şehir**'e taşındı

31 Ağustos 1422 İngiltere Kralı **V. Henry**'nin Fransa'da ölümü; **VI. Henry**'nin tahta çıkışı (d.1387)

21 Ekim 1422 Fransa Kralı **VI. Charles**'ın ölümü (d.1368)

1422 Çinli kâşif **Zheng He** altıncı seyahatinden dönüşünde Afrika'dan zürafalar getirdi

1422 Osmanlıların **Konstantinopolis**'i birinci kuşatmaları

17 Ağustos 1424 Fransa naibi Bedford dükü veliaht Charles'ın taraftarlarını **Verneuil Muharebesi**nde yenilgiye uğrattı

1424 Francesco Sforza paralı bir asker birliğinin lideri (*condottierro*) olarak Milano'da babasının yerini aldı

1424 Semerkand hükümdarı **Uluğ Bey** (1394-1449) gözlemevi inşa etti

1424 İtalyan sanatçı **Lorenzo Ghiberti** Floransa Vaftizhanesinin kapılarını tamamladı

1424 Osmanlılar Anadolu'da **İzmir**'i aldı

1424 Venedik'te **Doç Sarayı**nın Piazetta yüzünde yenileme çalışmaları başladı

1426 Büyük Procopius (y.1380-1434) yönetimindeki Hussitler üçüncü Haçlı ordusunu mağlup etti

1427 Venedik güçleri Kuzey İtalya'da **Bergamo** şehrini Milano'dan aldı

1427 Portekizliler Kuzey Atlantik'te **Azor Adaları**nı keşfetti

1428 Vietnam'da **Le hanedanı** Çin'den bağımsızlığını kazandı

May 1429 Jeanne d'Arc **Orléans kuşatmasını** kaldırttı

1431–33

Jan van Eyck'in Arnolfini Marriage tablosu ayrıntılarıyla meşhurdur.

1434

> **❝ DÜŞMANLARIMIZI AFFETMEMİZ** GEREKTİĞİNİ **OKUYORUZ,** FAKAT **DOSTLARIMIZI AFFETMEMİZ** GEREKTİĞİNİ **OKUMUYORUZ. ❞**
>
> Cosimo de Medici

Floransa'nın ilk Medici hükümdarı Cosimo'nun portresi.

başka kazanımlar elde etmiş ve **Orléans'ı kuşatmışlardı**. Jeanne, Chinon'da veliahtla görüşmeyi başararak onu ikna etti ve *chef de guerre* (savaş lideri) unvanıyla birlikte emrine birlikler verildi. Orléanslıları başarıyla kurtardıktan sonra **İngilizleri** iki defa daha **yendi** ve VII. Charles'ın 1429'da Rheims'te taç giyme töreninde yanında bulundu. Ancak ertesi yıl Burgonyalılar tarafından **yakalanarak** fidye karşılığında İngiliz müttefiklerine (bkz.1431-33) teslim edildi.

Çinli işgalcilere karşı Vietnam direnişinin önderi Le Loi Çinlileri kovarak **Dai Viet Le hanedanını** kurdu. Çin otoritesini kabul etmesi üzerine hanedanı Çinliler tarafından tanındı.

ZHENG HE (bkz. 1404-07) 1431'den 1433'e kadar yedinci ve son seyahatini yaptı ve Basra Körfezine döndü. Bu son seyahate rağmen, İmparator Yongle'nin 1424'te ölümüyle birlikte Çin'in keşif dönemi sona erdi ve ardından Ming hanedanı izolasyonist siyasetine döndü. Keşiflerde önderliği Portekiz'e ve Avrupalılara bırakmak Çinliler ve Dünya tarihi için derin etkiler yaratacaktı.

Tüm büyük Rönesans ressamları İtalyan değildi. **Jan van Eyck**

GEMİ UZUNLUKLARI

22m KOLUMB'UN GEMİSİ

134m ZHENG HE'NİN GEMİSİ

(y.1390-1441) Felemenkliydi. Gerçekçilikteki ustalığı ve yağlı boya resimdeki mükemmelliğiyle tanınan van Eyck 1430'larda en büyük şaheserlerinden bazılarını yarattı. Kendisi ve kardeşi Hubet 1432'de günümüze gelen en büyük eserleri olan Belçika, Ghent'teki St Bavo Katedrali'nin mihrabını tamamladılar. Aynı yılın devamında van Eyck Londra'da *Portrait of an Unknown Man* ve muhtemelen kendi portresi olan *Man with the Red Turban* tablolarını yaptı.

Jeanne d'Arc İngilizler tarafından 1431'de yargılanması için Fransız dini makamlarına teslim edildi. Sapkınlıktan mahkûm edildi ve Rouen'da **yakılarak infaz edildi**.

FLORANSA 1380'LERDEN BERİ ŞEHRİN Toskana'daki hâkimiyetini genişleten Albizzi ailesinin kontrolündeydi. Milano Viscontilerinin (bkz.1421-22) hâkimiyetlerini tüm Toskana'ya yaymak istemeleri Floransa'yı yıkıcı bir savaşa zorunlu bırakıldı, ancak Venedik'le ittifak halindeki savaşta **Milano yenildi**. Barış partisinin başında muhtemelen Avrupa'daki en zengin adam olan bankacı ve tüccar Giovanni de Medici bulunuyordu. 1429'daki ölümünden ve Toskana'da Lucca'yla feci bir savaştan sonra Albizziler Giovanni'nin oğlu Cosimo de Medici'nin Floransa'dan 1433'te sürülmesini sağladı. Ancak yeni seçimler ertesi yıl Cosimo'yu geri getirerek şehirde **Medici üstünlüğü** dönemini başlattı. Cosimo iş adamı zekâsını siyasi ustalığıyla birleştirerek politikaları için halk desteği kazandı.

İmparator Sigismund idaresi altındaki **Huss karşıtı güçler**in Huss taraftarlarını yerlerinden etme ve **Çek toprakları**nın kontrolünü ele geçirme çabaları başarısız oldu (1416-20). Huss taraftarlarının önce Jan Zizka ve 1424'teki ölümünden sonra **Andrew Prokops** idaresi altında üstün örgütlenmeleri ve taktikleri askeri açıdan güçlü olmalarını sağladı. 1430'da Almanya'yı Franconia'ya kadar yağmaladılar. 1413'te Ekümenik **Basel Konsili**yle müzakereler Prague Sözleşmesi veya *Compactacta*'nın imzalanması sonucunu doğurdu. Buna göre Huss taraftarları [Utaraquist] Katolik kilisesine dönmeye razı oldu. Aşırı papa karşıtı Taboritler sözleşmeyi reddetti ve farklı dini idealler kadar farklı sınıfları da temsil eden fraksiyonlar arasında iç savaş patlak verdi. 1434 yılındaki **Lipany Muharebesi**nde yüksek sınıftan Utraquistler Taboritleri ortadan kaldırarak Prokops'u öldürdüler.

Tayland Sukhothai Krallığının yükselen gücü **Khmer İmparatorluğu**nu (bkz.1201-05) 14. yüzyıl boyunca giderek daha çok tehdit etti. Tekrarlanan **Thia akınları**, özellikle 1431 yılındaki bir saldırı 1434 yılında **Angkor'un terkedilmesi**ne (bkz.1146-50) ve Khmer

Windrose

Portekiz, Sagres'teki Windrose mozaiği –muhtemelen güneş saati– Portekizli prens Denizci Henrique tarafından yaptırıldı.

başkentinin daha güneydeki, belki de dış ticaret için daha iyi bağlantılar sağlayan Phnom Penh'e aktarılmasına giden süreci başlattı.

Prens **Denizci Henrique** (bkz. 1416-20) tarafından masrafları karşılanarak Atlantik'e giren Portekizli kâşifler Madeira ve Azor adalarını keşfetmişlerdi. Henrique bu Atlantik mevzilerinin kolonileştirilmesine bizzat nezaret ederek, başarıyla tarımsal üretim merkezleri ve **Portekiz keşifleri** için ileri mevziler haline gelmelerini sağladı. Henrique'in daha sonraki hedefi Portekiz keşif hareketlerinin en uzak sınırı olan Batı Afrika kıyılarındaki Bojador Burnunu geçmekti. Çağdaşı Avrupalı denizcilerin ufkundan daha ilerideki denizler tehlikeleri ve dehşete düşürücü başka bir dünyayı temsil etti. **Bojador Burnu** nihayet Gil Eanes tarafından 1434'te aşıldı. Bu denizcilerin keşif seyahatlerindeki deneyimleri Henrique'i kullanımdaki geleneksel barka gemilerinin uygun olmadığına ikna etti ve gemi yapımcılarıyla yeni bir tür gemi olan **karavel**'in tasarlanmasında çalıştı. Kıyıya yakın harekâtlar için daha az su çeken ve denizde kalabilmek için fazla malzeme alabilecek depoları bulunan bu gemi daha küçük, daha hafif ve daha hızlıydı.

7 Temmuz 1429 Veliahtın Fransa Kralı **VII. Charles** unvanıyla taç giymesi

23 Mayıs 1430 Jeanne d'Arc'ın Burgonyalılar tarafından tutsak alınması

1430 Osmanlılar Yunanistan'da **Selanik**'i Venedik'ten aldı, deniz güçlerini kanıtladılar

y.1430 Avrupa şövalyeleri için **tam göğüs zırhı** kullanıma sokuldu

30 Mayıs 1431 **Joan of Arc** yakılarak öldürüldü (d. 1412)

1431 Khmer başkenti Tai akınından sonra **Angkor**'dan taşındı

1432 Flaman sanatçı **Jan van Eyck** *Adoration of the Mystic Lamb* isimli eserini tamamladı

1433 Tuaregler Mali'deki **Timbuktu** şehrini aldı

1433 Prague Sözleşmeleri Hussit Savaşlarını sona erdirdi

1433 Zheng He'nin son seyahati ve daha sonra **Çin'in izolasyonu**

30 Mayıs Utrakist-Katolik ittifakı Taboritleri **Lipany Muharebesinde** yendi, **Procopius** (d. y.1380) savaşta öldürüldü

1 Haziran Litvanya Büyük Dükü ve Polonya Kralı **II. Wladyslaw Jagello**'nun ölümü (d. y.1362)

Floransa'da **Cosimo de Medici** (1389-1464) egemenliği

Güneybatı Asya'da Khmer başkenti, **Phnom Penh**'ten taşındı

Texcoco ve Tiacopan'la Orta Amerika'da **Aztek Üçlü İttifakı**

Batı Afrika'da Portekizli kâşifler **Bojador Burnunu** dolaştı

Zara Yakup (1399-1468) **Etiyopya** kralı oldu

1435–37

Bu tasvir VII. Charles'ın zafer neşesi içinde Paris'e girişini göstermektedir.

> **“ FRANSA KRALLIĞI** BUNDAN BÖYLE KRAL **VII. CHARLES** TARAFINDAN YÖNETİLE-CEKTİR. ”
>
> **Jeanne d'Arc, Hıristiyan vizyoneri**

FRANSA'NIN İNGİLİZLER TARAFINDAN işgaliyle bağlantılı olmalarına rağmen Burgonyalılar (bkz. 1404-07) İngilizlerin kazanımlarından giderek daha fazla endişe duydu. **Arras Antlaşması**yla Burgonyalılar ve Fransız Kralı VII. Charles barış yaptı. Ancak antlaşma hükümlerini kabule yanaşmayan İngilizler müzakerelerden çekildi. Ertesi yıl Fransız ittifakı Paris'i İngiliz hâkimiyetinden kurtardı.

1430'larda **Papalık** ve kilisenin papa tarafından değil de bir kilise konsili tarafından yönetilmesini savunan **conciliar hareketi** arasındaki **gerilimler** arttı. Papa IV. Eugenius Basel'de 1431'de bir Genel Konsil topladı. Ancak konsile **papalık karşıtı duygular** hâkim olduğundan 1437'de konsili kendi etkisine daha açık olabilecek Ferrara'ya taşımaya çalıştı. Temsilcilerin çoğunun Basel'den ayrılmaya yanaşmaması **eş zamanlı iki konsil**in toplanması sonucunu yarattı.

1438–40

Kral VI. Henry tarfından kurulan Eton kolejinin yapımı kralın Gül Savaşları sırasında tahttan indirilmesi nedeniyle durakladı.

PACHACUTEC (Y.1438-1472)
1438'DE dokuzuncu İnka veya *Sapa İnka* kralı oldu. Hükümdarlığı, kurulmasından itibaren (bkz.1201-1205) **Cuzco**'nun hemen yakınındaki bölgeyle sınırlı kalmış İnka ülkesinin büyük ölçüde genişlemesinin habercisi oldu. Genişleme Cuzco'yu kuşatan ve tam bir yenilgiye uğrayan rakip Chancaların istilasıyla başladı. **İnka yayılması** ele geçirdikleri kabile ve krallıkların gelişkin yapısı sayesinde kolaylaştı. Bunlar birbirine sıkıca bağlı, imparatoru ana unsuru olarak gören bir yönetime sahip, örgütlenme ve kayıt tutma (yazı olmamasına rağmen) alanında bir deha olan ve yalnızca Roma İmparatorluğunun rekabet edebileceği bir yol yapım programı olan topluluklardı.

Quito, Latacunga, Ingapirca, Amazon Havzası, Piura, Huancabamba, Chiquitoy, Chan Chan, Andlar, Huanuco, Jauja, Pachacamac, Machu Picchu, Cuzco, Vilcas, Titicaca Gölü, Nazca, Pomata, Juli, PASİFİK OKYANUSU

ANAHTAR
- 1400 yılında genişleme
- Pachacutec döneminde genişleme

İnka yayılması
İnka imparatorluğu 1400 ile Pachacutec'in hükümdarlığının sonu arasında büyük ölçüde genişledi. 16. yüzyıl başında üç misli büyüyecekti.

İngiltere'nin genç kralı 1440'ta Eton'da yeni bir kolej kurdu. Windsor yakınındaki, günümüzde **Eton Koleji** olarak bilinen King's College of Our Lady of Eton büyük bir kilise, aş evi ve 70 âlimin Cambridge'teki Kings College'a gitmeden önce eğitim alabilecekleri geniş bir vakfın parçası olarak tasarlandı.

Bizans İmparatorluğunun küçük kalıntılarını etrafındaki tüm toprakları ele geçiren ve İstanbul'un kendisini de tehdit eden **Osmanlılar**la (bkz.1286-90) savaştan yorgun düşen Bizans İmparatoru VIII. Ioannis Palaeologos (bkz.1448-49) 1438'de Avrupa'ya giderek **Ferrara Konsili**nden yardım istedi.

Tanrı İlama heykeli
İnkalar altın bakımından o kadar zengindi ki, imparator Atahualpa conquistadorlar tarafından ele geçirildiğinde fidye olarak 750 ton altın ödeyebilmişti.

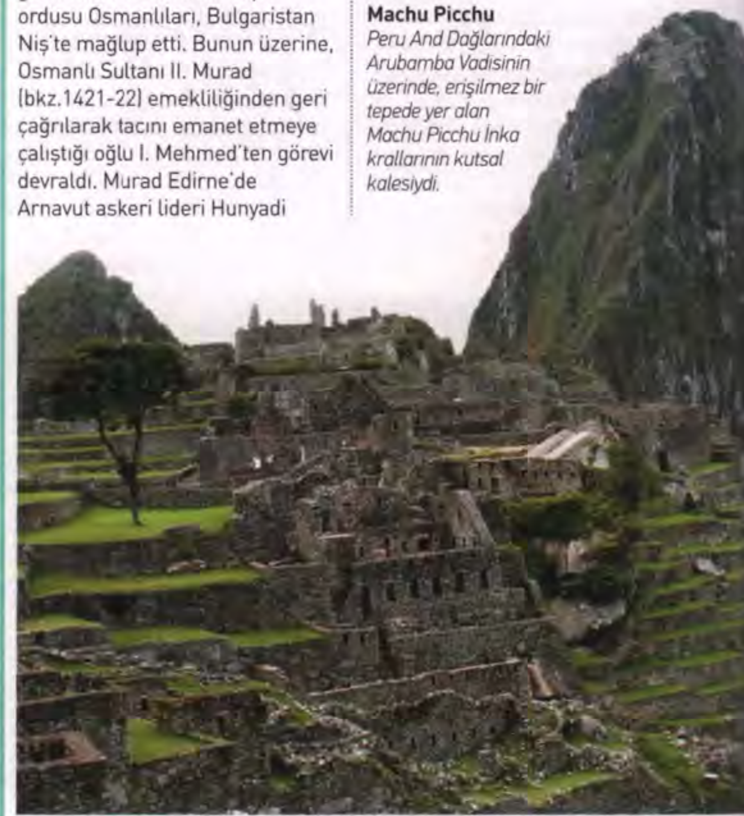
1441–44

Siena ekolünden Domenico di Bartolo'nun Siena Santa Maria della Scala Hastanesindeki freski.

MACHU PICCHU (İnka dili Quechua'da "Eski Gaga" anlamına gelmektedir) Cuzco'nun 70 kilometre kuzeyinde dağ tepesinde yapılmış bir kaledir. Yapımı muhtemelen 1440'larda **Pachacutec** tarafından başlatılmıştır. Machu Picchu'nun azami nüfusu muhtemelen 1000 civarındaydı ve bir tören merkezi ve saldırı halinde İnka seçkinleri için bir sığınak olarak düşünülmüştü.

Balkanlar'ın Osmanlılar tarafından işgaline direniş artış gösterdi ve 1443'te bir haçlı ordusu Osmanlıları, Bulgaristan Niş'te mağlup etti. Bunun üzerine, Osmanlı Sultanı II. Murad (bkz.1421-22) emekliliğinden geri çağrılarak tacını emanet etmeye çalıştığı oğlu I. Mehmed'ten görevi devraldı. Murad Edirne'de Arnavut askeri lideri Hunyadi Skandebeg ve Osmanlı ilerlemesine direnç gösteren diğer güçlerle 10 yıllık bir ateşkese vardı. Ancak barış yeminleri **haçlı seferi çağrısı**nda bulunan papa tarafından hükümsüz kılınan direnişçiler yeni bir saldırı başlattı. Hunyadi ile Polonya ve Macaristan Kralı III. Wladyslav yönetimi altındaki – Osmanlıları Balkanlar'dan atmaya ve Konstantinopolis'i kurtarmaya çalışan– bu son haçlı ordusu

Machu Picchu
Peru And Dağlarındaki Arubamba Vadisinin üzerinde, erişilmez bir tepede yer alan Machu Picchu İnka krallarının kutsal kalesiydi.

1435 Arras Antlaşması; Burgonyalıların Fransa Kralı VII. Charles'la İngilizlere karşı ittifakı

1436 İtalyan mimar **Filippo Brunelleschi'nin** Floransa'da Duomo inşaatını tamamlaması

9 Aralık 1437 İmparator **Sigismund**'un ölümü (d.1368)

1437 İskoçya'da iç savaş

1437 Mağripliler Kuzey Afrika'da **Ceuta**'yı aldı

1438 VIII. Paleologos Osmanlılara karşı destek bulmak için **Ferrara Konsilini** ziyaret etti

1438 İnka İmparatorluğunun **Sapa İnka Pachacutec** hükümdarlığında genişlemesi

1438 Venedik adına çalışan **Francesco Sforza** Milano paralı askerlerini yendi

1439 Osmanlı Sultanı **II. Murad** (1404-51) Sırbistan'ın fethine başladı

1439 Basel Konsili Papa IV. Eugenius'u makamından alır; rakip Papa V. Felix'i seçer

1440 VI. Henry İngiltere'de **Eton Kolejinin** yapımına başladı

1439 Oba Ewuare Batı Afrika'da Benin İmparatorluğundan iktidarı alır

1440 I. Moctezuma (y.1398-1469) Aztek imparatoru oldu ve ülkesinin topraklarını genişletti

y. 1440'lar İnka İmparatorluğunda **Machu Picchu**'nun yapımı başladı

1441 Francesco Sforza Venedik ile Milao arasında **Cavriana Antlaşmasını** yaptı

1441 Orta Amerika'da Maya şehri **Mayapán** çıkan ayaklanmada tahrip oldu

1442 Gürcistan'ı birleştiren **Büyük I. Alexander**'in ölümü (d.1386)

2:1 **Varna Muharebesi**
Macarların yönetimindeki 30.000 askere sahip Haçlı ordusu 60.000 kişilik Osmanlı birliklerinin karşısında ağır bir yenilgiye uğradı.

Murad tarafından **Varna Muharebesi**nde kesin bir şekilde yenildi. Wladyslaw muharebede kayboldu ve mucizevi şekilde hayatta kaldığına dair söylentilere rağmen öldüğü kabul edildi.

1445–47

Cape Verde Adalarından Santa Antao'daki Paul ve Riberia Grande arasındaki kayalık kuzey kıyıları.

DENİZCİ HENRIQUE'İN AFRİKA KIYILARINI (bkz.1434) denizciliğe açmak için geliştirdiği pahalı proje, gemilerden biri **altın tozu ve köleler**le dolu olarak 1441'de dönmesi faaliyetlerin artışını sağlayana kadar Portekiz'de kuşkuyla karşılandı. Henrique'in yaklaşık 35 gemisi 1444 ve 1446 arasında **Batı Afrika kıyıları**na yelken açtı. Henrique'in yeni karavellerinden birinde 1445 yılında seyahat eden kâşif **Dinis Dias** Afrika içlerine ticaret imkânı veren Senegal Nehrinin ağzını 1445'te gördü ve Afrika'nın en güney ucu olan **Yeşil Burnu** dolaştı. Dias ertesi yıl Portekiz bayrağını dikmek ve Henrique'in Nil Nehrinin batı bölümü olabileceğini düşündüğü bölgeyi keşfetmek için bir karavel filosuyla geri döndü. Bu esnada Henrique'in kaptanlarından biri Nuño Tristão, Gambia Nehrini fark etti.

Anjoulu Margaret'in İngiltere Kralı VI. Henry'yle olan evliliği (1445) amacı Fransa'yla savaşı sona erdirmek olan (bkz. 1435-37) kralın başdanışmanı ve tahtın arkasındaki güç olan William de la Pole tarafından müzakere edildi. Başlangıçta evlilik ve gelin İngiltere'de halk tarafından tutuldu. Ancak 1448'de Kuzey Fransa'daki Maine toprakları VII. Charles tarafından ele geçirildi ve kraliçe güçsüz kralı tesir altında bırakmakla suçlandı. Margaret bu durumu aşacak ve **Gül Savaşları**nda önemli bir aktör olacaktı (bkz. 1454-55).

Filippo Maria Visconti'nin 1447'de ölümü Milano'nun Visconti dükalığının sonunu getirdi (1421-22). Düklük tahtında hak iddia eden birçok kişi vardı. Yabancı hâkimiyetine girmek istemeyen Milano güçleri derhal Milano *Aurea Repubblica Ambrosiana* veya **Ambrosia Cumhuriyeti**ni ilan ettilerse de aşılamayan zorluklarla karşılaştılar. İçerde bölünmelerle karşılaşan ve hâkimiyetleri altındaki şehirler üzerinde kontrolünü yitirmek istemeyen Milanolular kısa süre içinde askeri kontrolü takma adı "zorla" veya "sıkıştır" anlamında *Sforza* olan paralı asker (*condotierre*) Muzio Attendolo'ya vermek zorunda kaldılar.

Büyük Zimbabwe (1106-10) adıyla da bilinen **Mwene Mutapa**'nın Shona Krallığı 15. yüzyıl ortalarında haşmetli günlerinin sonuna yaklaşıyordu. Bu tarihte altın madenlerinin zenginlikleri 244 metre uzunluğunda, yer yer 11 metre yüksekliğinde neredeyse bir milyon granit bloktan yapılmış devasa bir duvarla çevrili oval bir alan olan Büyük Meydanın yapımını karşılamıştı.

Büyük Zimbabwe'nin Altın Çağı
Büyük Zimbabwe'nin nüfusu 15. yüzyıl ortalarında Londra nüfusunun yarısından biraz azdı.

1448–49

Muromachi dönemi el yazması kitaptan bir tasvir; sanatlar Japonya'da Ashikaga'nın himayesinde gelişti.

ASHIKAGA YOSHIMASA (1435-90) 1449'da Japonya'nın şogunu ya da askeri diktatörü oldu. Yönetimi Ashikaga veya Muramachi döneminin (1336-1573) yüksek bir noktasını temsil etse de aynı zamanda halk arasında artan bir çekişme dönemiydi. Tekrarlanan açlıklar ayaklanmaları sürekli olarak tetiklerken borçları iptal için *tokuseirei* veya "genel af" çıkartılması ekonomiye zarar verdi. Buna rağmen Yoshimasa, Higashimaya malikanesinin kültürel gelişiminin başında bulundu.

1447'de seçilen yeni Papa V. Nicholas selefinin **Basel Konsili**yle (bkz. 1453-379) çatışmasının yarattığı bölünmelere bir son vermek, İtalya'ya barışı getirmek ve diğer hükümdarlarla uyumlu ilişkiler kurmak niyetindeydi. 1448'deki **Viyana Sözleşmesi**nde imparator III. Friedrich ve diğer Alman prenslerine tavizlerde bulundu ve onlar da Basel Konsilini terk ederek bazı papalık yetkilerini tanıdılar. Ertesi yıl Basel Konsili nihayet feshedildi ve rakip-papa V. Felix bir kardinallik karşılığında makamından feragat etti. Bu durum **Papalığın** conciliar hareketi karşısında nihai **zaferini** temsil etti.

Bizans İmparatoru VIII. Ioannis'in ölümünün ardından kardeşi XI. Konstantin Palaeologos (bkz. yan panel) Konstantinopolis'te tahta çıktı. Konstantin **son imparator** olacaktı. Osmanlılar Jan Hunyadi'nin kendilerini Balkanlar'dan atmak isteyen bir başka Haçlı seferini ikinci Kosova Muharebesinde 1448'de boşa çıkartmış ve Arnavutluk'un kontrolünü almışlardı. Avrupa'nın zor durumdaki Bizanslıları bundan sonra kurtaramayacağı açıktı. Osmanlılar Konstantinopolis'i her yönden çeviriyordu.

PALAEOLOGOS
(1404–53)

XI. Konstantin Palaeologos kendisini korumak için kaynakları tükenmiş, bir zamanlar büyük bir imparatorluğun kalıntılarını devralmıştı. Ortaçağ boyunca sürmüş, doğuyla batı, eskiyle modern arasında benzersiz bir köprü vazifesi görmüş bir devlet olan Bizans'ın son imparatoruydu. Savunması için elinden gelen her şeyi yaptığı Konstantinopolis'in surlarında öldü.

1443 Aragon Kralı Alfonso (1390-1458) Napoli kralı olarak taç giydi

1443 İskender Bey (1405-1468) Osmanlılara karşı Arnavut ayaklanmasının önderliğini yaptı

10 Kasım 1444 Osmanlı Sultanı II. Murad Macarların önderliğindeki Haçlı ordusunu **Varna Savaşında** mağlup etti

23 Nisan 1445 Anjou Kontesi Margaret'in İngiltere Kralı VI. Henry'yle evlenmesi

1445 Etiyopya hükümdarı **Zara Yakup** (1399-1468) İfat Sultanlığını mağlup edip Somali'deki Adal sultanını öldürdü

1445 Portekizli kâşif **Dinis Dias**'in Batı Afrika'da Verde Burnunu dolaşması

y. 1445 Büyük Zimbabwe'nin son altın çağı

1446 Hindistan'da Vicayanagar imparatorluğunu en geniş sınırlarına ulaştıran **II. Deva Raya**'nın ölümü

1447 Milano'da **Ambrosia Cumhuriyeti kuruldu**

1447 IV. Casimir (1427-92) Litvanya ve Polonya'yı birleştirdi

1448 Köle ticareti kalesi Batı Afrika'da **Arguin Adası**nda Portekizlilerce inşa edildi

1448 Viyana Sözleşmesi

1448 Alman matbaacı **Johannes Gutenberg** (y.1398-1468) Mainz'de bir matbaa kurmak için kredi aldı

1448 II. Murad Jan Hunyadi'nin haçlı seferini **İkinci Kosova Muharebesinde** mağlup etti

1449 Çin İmparatoru **Zhengtong** (1427-64) Moğollar tarafından tutsak alındı

1449 Son Bizans İmparatoru **Konstantin Paleologos**'un tahta çıkışı

1449 Ashikaga Yoshimasa (1435-90) Japonya'da Muromachi döneminin en yüksek noktasını temsil eder

1449 Ming hanedanı **Çin Seddi**nin yapımına başladı

1449 Basel Konsilinin dağılmasıyla Papalığın conciliar hareketi karşısında başarısı

5

REFORM VE KEŞİFLER
1450–1749

Yeni ülkelerin keşfedilip yeni düşüncelerin biçimlendirildiği 16. ve 17. yüzyılları yeni ufuklar belirledi. Dini reform ve ihtilaflar, dünyanın keşfedilmesi ve bilimsel bir devrim yeni bir anlayış tarzının temellerini attı.

1450–52

Ghiberti'nin Floransa Vaftizhanesi için yaptığı Cennetin Kapıları'ndan bir ayrıntı. Tamamladığı bu ikinci kapı, Eski Ahit'ten sahneler göstermektedir.

GÜNEYDOĞU AFRİKA'NIN BÜYÜK ZİMBABWE Uygarlığı (bkz. 1106-10) 15. yüzyıl ortalarında gerileme içindeydi. Bu, bugün Zimbabwe ve Mozambik'in bulunduğu, Zambezi ve Limpopo nehirleri arasında kalan, bakır açısından zengin yaylalardaki **Mutapa İmparatorluğu**nun yükselişiyle aynı zamana denk geldi. Müslüman kıyı yerleşimleriyle yaptığı kârlı bakır, büyükbaş hayvan, fildişi, köle ve altın ticaretiyle geçinen Mutapa İmparatorluğu Portekizlilerin iç bölgelere sürekli sızmaya çalıştığı ve en sonunda başardığı (bkz. 1629) bir yüzyıl boyunca bölgede başat güç olarak kaldı.

Hindistan alt kıtasında Delhi Sultanlığı Timur'un 1398'deki istilasının ardından rekabet halindeki bölgesel devletlere bölünmüştü. Ancak 1451'de yeni **Afgan Lodi hanedanı** bölgede sultanlığın eski hâkimiyetini yeniden kabul ettirdi ve Moğol Babür tarafından 1526'da yerinden edilene kadar bu pozisyonunu korudu.

Avrupa'da Floransalı kuyumcu **Lorenzo Ghiberti** Floransa vaftizhanesi için ikinci çift kanatlı kapı siparişini 1452'de tamamladı. 1403'te başladığı ilk kapı 21, ikincisi 27 yılını aldı. Aynı yıl **Leon Battista Alberti** *De Re Aedificatoria* adlı eserini yayımladı. Alanlarında birer şaheser olan her iki çalışma Floransa Rönesansının özgüvenini ve entelektüel cesaretinin örneği oldu.

> ❝ NE KADAR KÜÇÜK ÇAPLI OLURSA OLSUN **HER SANAT KENDİNİ TAM OLARAK ADAMAYI GEREKTİRİR.** ❞
>
> **Leon Battista Alberti**, İtalyan hezârfeni (1404–72)

Mehrauli'deki cami bölümü
Delhi Sultanlığının son hükümdarları olan Lodi hanedanı (1451-1526) zamanında Delhi, Mehrauli'de inşa edilen camiden geriye kalanlar.

1453

16. yüzyıl freski Konstantinopolis'in 2 Nisan 1453'te başlayan ve Osmanlıların şehri 29 Mayıs tarihinde almalarıyla sona eren kuşatmasını tasvir etmektedir.

Castillon'daki İngiliz yenilgisi
Castillon Muharebesi İngiltere'nin Fransız Plantagenet krallarının Fransız tahtında hak iddialarının kesin olarak sonunu getirdi.

İNGİLİZ FRANSIZ İHTİLAFININ (bkz. 1411-15) ümitsizce uzayan bir dönemi olan **Yüz Yıl Savaşları** 1453'te mutlak Fransız zaferiyle sona erdi. İngiltere'nin Fransız Plantagenet krallarının Fransız tahtı üzerinde sahip olduğu hakkı talep ümitleri Bordeaux dışındaki **Castillon** bölgesinde nihai şekilde sona erdi. İki yıl öne 300 yıldan beri İngilizlere ait olan Bordeaux Fransızlara kaybedilmişti. Bu durum İngilizleri Fransa'nın güney batısına güçlerini yığan Fransız Kralı VII. Charles'ın kuvvetlerine karşı son ve çaresiz bir girişimde bulunmaya teşvik etti. **Bordeaux tekrar alındı**, ancak büyük bir Fransız kuvveti tarafından kuşatılan Calais'nin kurtarılması için Temmuz'da yapılan girişim vahim bir başarısızlık oldu. Sonucu topçu kuvvetleri tarafından belirlenen bu ilk önemli Avrupa ihtilafında İngilizler 4000 kişi yitirirken Fransızlar 100 kişi kaybetti. Üç ay sonra ekim ayında Bordeaux tekrar Fransızlara düştü. **Yüz Yıl Savaşları böylelikle sona erdi** ve Fransa'da İngilizlerin elinde Manş denizi kıyısındaki **Calais** şehrinden başka toprak kalmadı. Yenilgi İngilizler için talihsiz kral VI. Henry'nin bir dizi delilik krizinden ilkine girmesine yol açtı. Fransızlar için zafer tek bir hükümdar altında düzgün şekilde birleşmiş bir krallık kurma hedefini daha da yakınlaştırdı.

Batı Asya'da ve Hıristiyanlığın sınırlarında kuşatılmış **Bizans İmparatorluğu**nun başkenti **Konstantinopolis** Ortodoks Hıristiyan uygarlığının merkezi olarak kaldı. Ancak Bizans Müslüman Osmanlı İmparatorluğunun yakın tehdidiyle karşılaştı. Bu tehdit Osmanlı üstünlüğünün sürmesini ancak acımasız fetihlerin sağlayabileceğine inanan **Osmanlı Sultanı II. Mehmed**'in (Fatih) Konstantinopolis'e saldırmak için 80.000 kişilik bir ordu toplamasıyla somutlaştı. Şehrin savunucuları 7000'den az sayıda kişi toplayabildi. Ayrıca Mehmed dünyadaki en dehşet verici topçu gücüne sahipti. Şehrin eski, yıkılan surlarının bu ölçüdeki bir kuvvetle başetmesi mümkün değildi ve şehir Mayıs 1453'te Osmanlılar tarafından alındı.

1:12

Konstantinopolis kuşatması
Mehmed şehri savunan 7000 kişiye karşı 80.000 kişiye komuta etti. Bu eşitsizlik şehrin düşmesini neredeyse kaçınılmaz hale getirdi.

Dünya fatihleri olarak heybetli bir başkente ihtiyaç duyduklarının bilincinde olan Osmanlılar şehri aldıktan sonra korunmasına dikkat ettiler. Şehire kendilerine ait, yeni edinilmiş bir ihtişamın simgesi olarak gereksinim duymaktaydılar. Heybetli Hristiyan binaları Müslüman ibadetinin hizmetine göre düzenlendi ve şehrin kendisi **Osmanlı askeri gücü**nün 450 yıldan fazla bir süre sembolü olarak kaldı. Konstantinopolis'in Osmanlılarca fethi Osmanlı Türklerinin bölgedeki en dinamik askeri ve siyasi gücü ve yalnız Batı Asya'da Hristiyan varlığından geri kalanlara değil, bir bütün olarak Avrupa'ya yönelik şüphe götürmez bir tehdit olduklarının en açık işaretiydi.

- **1451** İlk Afgan hanedanı **Lodi**'nin **Delhi**'de kurulması
- **30 Haziran 1451** Fransızlar **Bordeaux**'yu İngilizlerden aldı
- **1451 II. Mehmed** Osmanlı sultanı oldu
- **1452** Floransalı kuyumcu **Lorenzo Ghiberti** Floransa Vaftizhanesinin kapılarını tamamladı
- **Haziran 1452** Papa V. Nicolaus **köle ticaretine dini meşruiyet veren** *Dum Diversas*'ı yayımladı
- **1452** İtalyan hezârfeni **Leon Battista Alberti** *De Re Aedificatoria* (Mimarinin On Kitabı) başlıklı eserini yayımladı
- **2 Nisan** Osmanlılar II. Mehmed yönetiminde **Konstantinopolis'i kuşatmaya** başladı
- **29 Mayıs** II. Mehmed'in Osmanlı orduları **Konstantinopolis'i ele geçirdi**
- **17 Temmuz** Fransa İngiliz kuvvetlerini **Castillon Muharebesinde** mağlup etti
- **19 Ekim** Fransa Bordeaux'yu İngilizlerden alarak **Yüz Yıl Savaşını sona erdirdi**

1454–55

“ BU BİR MATBAA, DOĞRUDUR, ANCAK **İÇİNDEN SONSUZ KAYNAKLARIN AKACAĞI,** ONUN VASITASIYLA **TANRI'NIN SÖZÜNÜN YAYILACAĞI** BİR **MATBAA. ”**

Johannes Gutenberg, Alman mucit ve basımcı (y. 1398–1468)

İTALYAN ŞEHİR DEVLETLERİNİN yaklaşık bir yüz yıl süren savaşlara yol açan karşılıklı ihtirasları 1454'teki **Lodi Antlaşması**yla sona erdi. Antlaşmanın tarafları arasında Milano, Venedik, Floransa, Papalık devletleri ve Napoli vardı. Antlaşma Konstantinopolis'in bir yıl öce Osmanlıların eline geçmesinin birleşik bir Hıristiyan cephesine ihtiyaç olduğunu ortaya koyması nedeniyle itici bir güç de kazanmıştı.

Johannes Gutenberg 1454 ve 1455'te hareketli harf düzenli baskı makinesiyle basılan ilk büyük kitabı üretti; Gutenberg İncili. Baskı yöntemi kitapların binlerce örneğinin kolaylıkla basılabilmesine imkân verdi. Sonuç, kitapların özellikle Latince ve Yunanca dışındaki ana dillerde basılmasına izin verdiği için **düşünce ve bilgilerin yayılması**nda bir patlama yarattı.

İngiltere'de 22 Mayıs 1455'te Somerset dükü ve York düküne ait ordular **St. Albans Muharebesi**nde çarpışarak **Gül Savaşları** ihtilafını başlattı. Bu savaşlar her ikisi de taht iddiasında bulunan rakip York ve Lancaster **Plantagenet hanedanları** arasında bir iç savaşlar dizisiydi. Lancaster hanedanından VI. Henry savaş çıktığında tahtaydı. Ancak IV. Edward'ın zaferi ve tahta çıkışıyla çatışmanın York hanedanı tarafından kazanıldığı düşünüldü. Savaşlar 1458'de Henry Tudor'un tahtı ele geçirmesine dek devam etti (bkz. 1483-85).

Kral VI. Henry
Bu anonim portre huzurlu, inançlı bir insan olarak bilinen, ancak ciddi bir akıl hastalığının uzun süreli krizlerine tutulan Kral VI. Henry'ye aittir.

Prusya (Töton Şövalyeleri tarafından iki yüz yıl önce ele geçirilmişti) 15. yüzyıl ortasında Töton tarikatının Baltık toprakları arasındaki düşük konumuna kızgındı. Prusya mülkleri 1454'te ayaklandı ve Polonya'dan askeri destek talep ederek Töton Şövalyelerine karşı **On Üç Yıl Savaşları** adını alacak mücadeleyi başlattı. Savaş 1466'da Prusya'nın ikiye bölünmesiyle sonuçlandı. Doğudaki bölüm hâlâ tarikat tarafından kontrol edilirken, kraliyet Prusya'sı Polonya krallarına bağlandı.

Gutenberg İncili
Johannes Gutenberg Gutenberg İncili'nin yalnızca 180 örneğini ürettiyse de bu, basılı kitap çağının başlangıcını oluşturdu.

1456–60

Bu Türk minyatürü II. Mehmed'in kuvvetlerinin Macaristan'dan almayı başaramadıkları Belgrad'a 1456 yılındaki saldırısını göstermektedir.

II. MEHMED dünyayı İslam adına fethetme kararlılığıyla ilerlerken Osmanlı genişlemesi Balkanlar ve Yunanistan'da devam etti. Mehmed 1456'da **Belgrad**'ı almaya teşebbüs etti, ancak Macaristan tarafından püskürtüldü. Bununla beraber **Sırbistan**'ın geri kalanı 1459'da Osmanlı hâkimiyetindeydi. Bununla aynı tarihte Osmanlılar Güney Yunanistan'da Mora'yı ele geçirdiler ve Atina 1456'da düştü. Osmanlıların Balkanlar'daki hâkimiyeti izleyen yirmi yıl içinde **Bosna** ve **Hersek**'in fethiyle güçlendi ve Ege Denizi'nde geri kalan – başlıca Venedik ve Cenova'ya ait– Hıristiyan toprakları tehlikeye girdi.

II. Mehmed'in Osmanlı birliklerine karşı 1456'da Belgrad'ı başarıyla savunan Janos Hunyadi'nin ikinci oğlu **Matthias Corvinus** 1458'de **Macaristan kralı** seçildi. Hükümdarlığı çok şey vaat etti; Macarları geniş Avrupa Rönesansına çekmek dışında ülkesinin erişimini ve itibarını artırmak bunların arasındaydı.

Corvinus Macaristan'ın sürekli olarak Osmanlılara karşı savunulmasıyla uğraşmak zorunda kaldı. Ancak bunun dışında batıya doğru **toprak kazanma ihtirası**na da sahipti. Macaristan topraklarını **Bohemya** aleyhine genişletmekte başarı kazandı, Bohemyalı Hussite hükümdarı Podebradyli George'a (📖 1458-71) karşı bir Haçlı seferi düzenlemek için papanın onayını aldı. Sefer sırasında Corvinus **Moravya, Silezya ve Lusatya**'nın kontrolünü eline geçirdi. Ancak uzun vadede faaliyetleri Macaristan ve Bohemya'nın istikrarını zedeledi ve kendisini Kutsal Roma imparatoru III. Friedrich'le çatışmaya soktu. Eylemleri ayrıca konumlarının tehlikeye gireceğinden endişe eden Macar soylularının kuşkusunu uyandırdı.

Corvinus'un ayarladığı bu ilk toprak kazançlarına rağmen, net sonuç Macaristan'ın büyük bölümünün 1526'da **Osmanlıların eline düşmesi** ve geri kalanının doğrudan **Habsburg denetimi** altına girmesi oldu.

9 Nisan 1454 Lodi Antlaşması İtalya'nın Lombardi şehrinde imzalandı

1454 Polonya ile Töton Tarikatı güçleri arasında **On Üç Yıl Savaşı**

1454/55 Alman matbaacı Johannes Gutenberg **Gutenberg İncili**'ni yayımladı

18 Şubat 1455 İtalyan ressam **Fra Angelico öldü** (d.1395)

8 Nisan 1455 II. Calistus V. Nicolaus'un yerini alarak papa oldu

22 Mayıs 1455 İngiliz tahtında hak iddia eden rakipler Gül Savaşlarını başlatarak **St. Albans Muharebesi**nde çarpıştı

1 Aralık 1455 Floransalı kuyumcu **Lorenzo Ghiberti öldü** (d.1378)

21-22 Temmuz 1456 Macaristan Osmanlıları **Belgrad Muharebesi**nde yendi

20 Ağustos 1456 III. Vlad (Kazıklı voyvoda) Eflak voyvodası oldu; acımasızlığı Drakula efsanesine kaynaklık etti

20 Ocak 1458 Matthias Corvinus 14 yaşında Macaristan kralı oldu

1458 Osmanlılar **Atina**'yı aldı

1459 Osmanlılar **Sırbistan**'ı topraklarına kattı

1461–65

Çar III. İvan, "Büyük İvan" Tatar Han'ının senedini (para talebi) yırtarak Moskova'nın Tatar hâkimiyetinden kurtulduğunu ilan etti.

UYGUN ŞEKİLDE "ÖRÜMCEK KRAL" ADI TAKILAN XI. LOUİS'NİN Fransa tahtına Temmuz 1461'de çıkması Fransız devletinin evriminde hassas bir noktayı teşkil etti. Fransa'nın ortaçağ hükümdarları kâğıt üstündeki yetkileri ne olursa olsun, **etkileri son derece sınırlandırılmıştı**. Doğrudan yetki kullandığı bölgeler esas olarak kuzeyde ve merkezde olmak üzere sınırlı bir alandan ibaretti. Ülkenin geri kalanı bir dizi hasım eşrafın idaresi altındaydı. Bunların arasında yer alan **Burgonya dükü** (Cesur Charles) 1461'de çok açık biçimde tehditkâr bir pozisyon benimsemişti (bkz. 1472-76). 1453 yılında Yüz Yıl Savaşlarının bitmesiyle Fransa da resmen iflas etmişti. Tüm bunlara rağmen, 1481 yılında Louis sadece Burgonya düklerinin sonuncusunu uğurlayarak **Artois, Picardy ve Burgonya**'yı yönetimine almamış, bunun dışında mirasla ve zekice uygulanan diplomasi yöntemleriyle Roussillon, Cerdagne, Maine, Provence ve Anjou'yu da topraklarına katmıştı. **Kraliyet otoritesi**nin bu şekilde merkezileştirilmesi daha sonra birleşik, çok daha güçlü Fransa devletinin ortaya çıkmasında oldukça önemli bir gelişmeydi. Gerçekte, Fransız monarşisiyle en güçlü uyrukları arasındaki ilişkiler 17. yüzyıla kadar sıkıntılarla dolu olarak kalacaktı. Her yerde olduğu gibi otorite kabul ettirilirken taşra ve soylu seçkinleriyle müzakerelerde bulunmak gerekli olacaktı. **Erken modern Fransa**'nın oluşmasında merkezi öneme sahip bu ikili süreç XI. Louis'nin hükümdarlığından çok sonraları dahi gerilim ve sürtüşmeler yarattı.

XI. Louis
Fransa'nın 1461'de taç giyen Kralı XI. Louis 22 yıllık yönetimi süresince çok sayıda ülkeyi hükümranlığı altına aldı.

III. "Büyük" İvan'ın **Mart 1462**'de tahta çıkmasıyla daha da etkileyici bir genişleme **Muscovy**'deki –Moskova Büyük Dükalığı– gelişmelerin belirleyici özelliğini oluşturdu. Moğol hükümranlığının 14. ve 15. yüzyıllarda çökmesi ve 1453'te **Konstantinopolis**'in düşmesi Moskova'nın yalnızca Ortodoks dünyasının liderliği için kendini kabul ettirmesini değil, Moğolların son efendilik iddialarına karşı çıkmasının yolunu da açmıştı. Bu süreç içinde Moskova 19. yüzyıla girerken **Rusya**'yı şekillendirecek bir genişlemeyi başlattı.

İvan'ın hükümdarlığında bu genişlemelerin en kayda değer olanı az nüfusa sahip, ekonomik açısından marjinal ve az tanınsa da doğal kaynaklar bakımından zengin olan geniş **Novgorod toprakları**ydı. İvan 1478'de bu toprakları kendi topraklarına kattı.

Çin'in istikrarını ve refahını ne kadar artırsa da **Ming hanedanı** ülke içinde otoritesine meydan okuyan önemli iç tehditler ve kuzeyde **Moğollar**la süregiden çatışmalarla karşılaştı. Çıkan ayaklanmaların bir kısmı açlıktan kaynaklansa da, **Ming yönetimi**nin artan ölçüde otokratik ve katı yapısı da nedenlerden biriydi. Sonuçta bu ayaklanmalar sert biçimde bastırıldı. 16 yaşındaki **imparator Chenhua**'nın tahta çıktığı 1464'te böyle bir ayaklanma merkez Güney Çin'de **Miao ve Yao halkları** arasında Huguang ve ardından Guangxi eyaletlerinde patlak verdi. Ayaklanmayı bastırmak iki yıl aldı. Güneyde yerleşik bulunan **160.000 askere** ek olarak 30.000 asker daha bu eyaletlere gönderildi. Ölenlerin sayısı hakkında tam bir tahminde bulunmak mümkün değil. Ayaklanma 1467 ve daha büyük bir ölçekte 1475 tekrar alevlendi.

4 Mart 1461 VI. Henry **Towton Muharebesi-nin** ardından (Gül Savaşlarında) tahttan indirildi, York taraftarı **IV. Edwards** tahta geçti

22 Temmuz 1461 XI. Louis Fransa kralı oldu

15 Ağustos 1461 Osmanlılar Trabzon'u aldı

Mart 1462 Büyük İvan (III. İvan) Moskova **Büyük dükü** oldu

1463 Osmanlılar **Bosna**'yı topraklarına kattı

1464 Ming Çin'inde ayaklanmalar başgösterdi (1466'ya kadar)

1465 Songhay hükümdarı **Sünni Ali, Mali**'ye akınlarına başlayarak Songhay İmparatorluğunu genişletti

1465 XI. Louis'ye karşı aristokların muhalefet hareketi Refah Ligasının kurulması

1466–69

Malbork Şatosu Töton Şövalyelerinin merkeziydi. Avrupa'nın tuğladan yapılmış en büyük ortaçağ şatosu olan bu bina şimdi Polonya'dadır.

Polonya-Litvanya ile **Töton Şövalyeleri** –Filistin'de kurulmuş askeri bir tarikat– arasındaki On Üç Yıl Savaşı **İkinci Torun Antlaşması**yla 1466'da sonuçlandı. 13. yüzyıl başlarından itibaren güç sahibi olan Töton Şövalyeleri (bkz. 1236-40) topraklarının batı bölümünü **Prusya**'ya terk etmek zorunda kalmış ve bu yardımın karşılığında bu toprak Polonya tacının mülkü olmuştu.

Japonya'nın temelde yatan siyasi kırılganlığı ve 1333'ten beri hükümdarları Ashikaga şogunlarının nispi yetersizliği 1467 yılında patlak vererek **11 yıl süren Onin Savaşı**yla açık biçimde ortaya çıktı. Savaş Japonya'yı tahrip etti ve bir dizi ileri gelenin veya *daimyo*'nun rakiplerini yok etmeye çalıştığı bir yüzyıldan uzun süren bir karışıklık dönemine –*Sengoku jidai* ya da Savaşan Devletler Dönemi– yol açtı. Savaş yaşlı ve görevden ayrılan **Ashikaga Yoshimasa**'nın yerine şogun olarak kimin geçeceğine ilişkin bir veraset tartışması olarak başladı. Hosokawa klanı Yoshimasa'nın kardeşini desteklerken, Yamana klanı küçük yaştaki oğlunu destekledi. Süreç içinde yalnızca

> **“ ON BİN YIL**DIR **SÜRECEĞİNE** İNANDIĞIMIZ **BAŞKENT** ŞİMDİ **KURTLAR YUVASI**NA DÖNDÜ. **”**
>
> **Onin Ki**, 15. yy sonları-16. yy. ortaları, Onin Savaşları bilançosu

Samuray Kılıcı
15. yüzyıldan kalma bu katana, kınıyla birlikte Onin Savaşında kullanılan tipik kılıçlardan biridir. Kılıç tek bir hareketle derin şekilde kesebilirdi.

9 Ekim 1466 İkinci Torun Antlaşmasıyla Prusya Polonya'ya haraç ödeyen bir devlet oldu

1467 Cesur Charles İyi Philippe'in yerine Burgonya dükü oldu

1467 Japonya'da çıkan **Onin Savaşları Savaşan Devletler Dönemini** (1477'ye kadar) başlattı

1468 Osmanlılar Orta Anadolu'daki **Karaman Beyliğini** ele geçirdi

❝ KARAYLA ÇEVRİLİ DENİZ YUNAN VEYA ROMALIDIR, ENGİN DENİZ İSE PORTEKİZLİ. ❞

Fernando Pessoa, Portekizli şair ve yazar, 1885–1935

Kastilya ve Aragon
Aragon ve Kastilya krallıkları Fernando ve Isabella'nın 1469'daki evlilikleri yoluyla birleşik bir monarşi haline geldi.

imparatorluk başkenti **Kyoto bütünüyle tahrip edilmekle** kalmadı, Hosokawa ve Yamana klanları da güç ve konumlarını acımasız mücadeleler içinde yitirerek çatışmanın kurbanları arasında yer aldılar.

Kastilya tahtının varisi **Isabella**'nın (1474'te tahta geçmiştir) 1469'da **Aragon** tahtının varisi **Fernando**'yla (tahta 1479'da geçmiştir) evlilikleri iki ülkeyi doğrudan birleştirerek, **sarsılmaz biçimde Hıristiyan bir İspanya**'nın ortaya çıkması sonucunu yarattı. Bu İspanya'nın 16. yüzyıl başlarında Avrupa'nın en güçlü devleti olarak gelişmesi sonucunu yarattı. Isabella Fernando'yla evlendiğinde 17 yaşındaydı. Fernando'yla evlenmeyi seçerek onu kendi gücüne tehdit olarak gören, farklı anneden olan büyük kardeşi IV. Henry'nin düşmanlığını göze aldı. Ancak İspanya'da Valladolid kentinde gerçekleşen evlilik İspanya tarihindeki önemli bir aşamanın başlangıcı oldu. Sekiz yıl içinde Isabella ve Fernando –*Los Reyes Católicos*, Katolik hükümdarlar– ülkeleri şeklen birleşmemiş de olsa krallıklarını ortaklaşa yönetmeye başlamışlardı. İdari, siyasi ve mali bakımdan ayrı kalan krallıkların bu durumu önceliklerin rekabeti ve karşıtlıklar nedeniyle çileden çıkartan sıkıntılar yarattı.

İspanya'nın gücünün doruk noktasında olduğu 16 ve 17. yüzyıl başlarında dahi hiçbir İspanyol hükümdarı bu sorunu tatmin edici bir biçimde çözemedi. Yine de İspanya'nın Rönesans Avrupa'sında başat bir güç olarak ortaya çıkmasının Fernando ve Isabella'nın hükümdarlığı sırasında olduğu konusunda yanılmak mümkün değildi. Yorulmadan hedefine ulaşma azmine sahip Isabella ile siyasi zekâ sahibi Fernando bu konumdan yararlanmak için çok uygun kişilerdi.

PORTEKİZ'İN AFRİKA'NIN BATI KIYILARINI KEŞFİ 1470 yılına gelindiğinde günümüzde Sierra Leone adını alan topraklara kadar ulaşmıştı. Süreç duraksamalı olmuş, esas olarak kalyon veya cog [taşıma gemisi] cinsi uzun deniz yolculuklarına uygun olmayan gemilerin kullanılması sınırlamalar yaratmıştı. Hedefleri **Sahra ötesi altın ticareti**nin kaynaklarına erişmek ve **Batı Afrika köle ticareti**nde faydalanmak gibi genel bir beklenti dışında belirgin değildi. Portekiz keşiflerinin ilk önderi **Prens "Denizci" Henry**'nin 1460'ta ölümünden sonra sürecin ilerletilmesi mümkün görünmedi.Ancak Portekiz **Kralı V. Alfonso** –yıllık bir ücret karşılığında– Lizbonlu tüccar **Fernão Gomes**'in Portekiz çabalarını Batı Afrika kıyıları boyunca güneye doğru devam ettirmesine 1469'da izin verdi.

İnka hükümdarı
Bu 18. yüzyıl tablosu Hanan hanedanının beşinci İnka'sı Tupac Yupanqui'yi gösteriyor.

4000 KİLOMETRE İNKA İMPARATORLUĞUNUN BÜYÜKLÜĞÜ

Gomes beş yıl içinde 3200 kilometre sahil hattını keşfetmişti. Bu keşifler sayesinde Portekiz Batı Afrika kıyılarında bir dizi son derece **kârlı ticaret istasyonu**nu (bkz. 1480-82) ele geçirmekle kalmadı, ayrıca Portekizlilerin Güney Atlantik'e nüfuz etmesinin de yolunu açtı.

Kuzeydeki Aztek komşusundan da kısa ömürlü olan **İnka İmparatorluğu**, 1438'den sonra merkezi Peru'daki yurtları **And bölgesi**nden başlayan işgal dalgasıyla kuruldu. **İnka tahtı**na 1471'de gelen **Tupac Yupanqui** (Topa İnka) 1463'te **İnka ordularının başı**na getirilmiş ve İnka hâkimiyetini kuzeye, günümüz Ekvador'una kadar genişletmişti. İmparatorluk 4.000 kilometre genişliğe ulaştı. Topa İnka'nın **İnka genişlemesi**ne başlıca katkısı 1470'te Peru Krallığı **Chimor**'u ele geçirmesiydi.

Güneybatı Asya'da **Champa** Krallığı (günümüzde Vietnam) 7. yüzyıldan itibaren varlığını sürdürüyordu. Ancak Champa, başkent Viyaja'yı yerle bir eden Viet birlikleri tarafından **1471'de fiilen yıkıldı**. Krallıktan geriye kalan unsurlar bu tarihten sonra Vietnamlılara bağlı hale geldi.

Portekizli kâşifler
Fernão Gomes (sağ) Lizbon'daki Keşifler Anıtında gösterildiği gibi Denizci Henrique (sol) tarafından başlatılan keşifler çağını sürdürdü.

19 Ekim 1469 Ferdinand ve Isabella'nın evlenmeleri **Kastilya ve Aragon**'u birleştirdi

1469 Axayacatl Aztek İmparatorluğunun yönetimini üstlendi (1481'e kadar)

1469 Lorenzo de Medici Floransa'nın yönetimini eline geçirerek kültürel ve entellektüel bakımdan zengin bir dönemi başlattı

1470 Osmanlılar Venedik'ten **Negroponte**'yi aldı

30 Ekim 1470 VI. Henry İngiltere tahtına (1407'ye kadar) tekrar çıktı

1470 Portekizliler Altın Sahilinde ticarete başladı

1470 Chimor Krallığının İnka tarafından ele geçirilmesi

1470 İlk **Fransız matbaası** Paris'te Sorbonne'da kuruldu

1471 Portekizliler **Tangier**'i kazandı ve **Gine Körfezine** ulaştı

11 Nisan 1471 İngiltere Kralı **VI. Henry** ikinci defa tahttan indirilir. **IV. Henry** tekrar tahta çıktı

1471 Tupak Yupanqui'nin hükümdarlığının başlaması (1493'e kadar)

1471 Champa (günümüzde Vietnam) Krallığının çöküşü

Başlıca Aztek tanrıçası olduğu düşünülen Quetzalcoatl'un günümüzde Mexico City yakınlarındaki Teotihuacán'da bulunan yontusu.

KONSTANTİNOPOLİS'İN OSMANLILAR tarafından 1453'te fethinden sonra, şehri fetheden **II. Mehmed** Osmanlı hükümranlığını yalnızca Rumeli'ye değil Osmanlı gücünün Timur'un 15. yüzyıldaki istilasından sonra (bkz. 1401-03) önemli ölçüde azaldığı Anadolu'ya da yeniden kabul ettirmeye girişti. Osmanlıların karşısındaki en açık güç bir Türkmen halkı olan **Uzun Hasan**'ın hükümdarlığındaki **Akkoyunlular**dı. Akkoyunlular çok başarılı olmasa da aktif bir şekilde başta Venedik olmak üzere çeşitli Hıristiyan devletler tarafından Osmanlı genişlemesine karşı mücadelede taraflarına kazanmak için alaka göstermişlerdi. Uzun Hasan'ın gayretleri 1473'te **Otlukbeli Muharebesi**nde tam bir yenilgiyle sonuçlandı. Türkmen kuvvetlerinin hafif atlı birlikleri Osmanlıların ezici ateş gücü karşısında silindiler.

Burgonya'nın toprakları 1470 ortalarında en geniş sınırlarına erişmişti. Merkez bölgeleri **Fransa Kralı V. Charles**'ın kardeşi birinci Burgonya dükü Cesur Philippe'e 1363'te verilen Burgunya Dükalığı ve Kontluğu idi. Flandre kontesi Margaret'la 1369 yılındaki evliliğinde Philippe bugünkü **Belçika**'nın büyük bir bölümünü oluşturan **Flandre ve Artois**'yı da elde etti. Philippe'in torunu **İyi Philippe**-bu toprak birleşimine Kuzey Fransa'nın bir parçasıyla günümüz Hollanda'sının büyük bölümünü ekledi. Bu mülkler ne kadar etkileyici olsalar da tek ve kesintisiz bir ülke oluşturmaktan hâlâ çok uzaktı. Dahası Kutsal Roma İmparatorluğu sınırları içindeki topraklar teorik olarak **Kutsal Roma İmparatoru**nun uyrukları, Burgonya'nın Fransız topraklarında yaşayanlar ise resmi olarak Fransa kralının tebaasıydı. Ancak, büyüklüğü ve **Aşağı Ülkeler**in en hızlı gelişen ticaret merkezlerine sahip oldukları gerçeği Burgonyalıları çekinilmesi gereken bir güç haline getirdi. İyi Philippe'in yerine geçen **Cesur Charles** bu devlet içindeki devleti 1467'de devraldı ve ülkesini yalnızca kesintisiz bir toprak bütünü haline haline getirmek değil -bu amacına girişken bir satın almayla ve fetihler yoluyla 1472'de ulaşmıştı- ayrı bir krallık olarak bağımsızlığını kabul ettirmek kararlılığındaydı. Burgonyalılar bu hedeflerinde son derecede hesapçı Fransız Kralı XI. Louis'nin kaçınılmaz muhalefetiyle karşılaştılar. 1476'da yaklaşık dört aylık bir süre içinde Louis'nin kiraladığı **İsviçre paralı askerleri** tarafından günümüzde Kuzeybatı İsviçre'de bulunan Grandson ve Morat'da iki feci yenilgiye uğratıldılar.

Katı biçimde hiyerarşik **Aztek İmparatorluğu** (1428-1521) **orta Meksika**'daki başkentleri **Tenochtitlán**'dan komşularını acımasız bir gaddarlıkla hâkimiyeti altına alan çekinilecek askeri bir güç haline geldi. Aztek tahtına 1469'da çıkan **Axayacatl** esas olarak **Tlatelolco** devletinin **1473**'te ele geçirilmesiyle imparatorluğunun sınırlarını ciddi şekilde genişletti.

Osmanlı davulları
Yeniçeri birlikleri askerleri cesaretlendirmek için davullarla geçit resmi yapıyor.

Burgonya'nın genişlemesi
Harita saldırgan bir genişleme siyaseti izleyen Cesur Charles'ın elinde bulunan toprakları göstermektedir. Bar ve Lorraine dükalıkları Charles'a 1475'te neredeyse kesintisiz bir toprak uzantısı sağladı.

ANAHTAR
- 1467'de sahip olunan toprakla[r]
- 1475'te eklenen topraklar
- Kutsal Roma İmparatorluğunun sınırları

Nancy Muharebesinden geriye Cesur Charles dahil binlerce ölü kaldı.

CESUR CHARLES'ın Burgonya birlikleri **Ocak 1477**'de Lorraine, **Nancy**'de İsviçrelilerle tekrar karşılaştı. Burgonya güçleri savaşta bozguna uğradı ve dükün vücudu donmuş bir su birikintisinde yüzüstü halde bulundu. Burgonyalıların Fransa toprakları **XI. Louis**'ye (bkz. 1461) geçerken Aşağı Ülkeler'deki toprakları Charles'ın tek çocuğu Margaret'in gelecekteki Kutsal Roma İmparatoru I. Maximilian'la evlenmesi dolayısıyla Habsburglara geçti.

William Caxton (y. 1420-92) kıta seyahatleri sırasında matbaayla tanışan bir İngiliz tüccarıydı. Caxton **İngiltere'deki ilk matbaayı 1476'da kurarak** ilk kitabı aynı yıl yayımladı. Çoğunu kendisinin tercüme ettiği 87 kitap yayımladı.

Caxton'un matbaası
İngiltere'deki ilk matbaa William Caxton tarafından Londra, Westminster'de kuruldu ve ilk kitabını 1477'de çıkarttı.

1472 Portekizliler Batı Afrika sahilinde **Fernando Po** Adası'nı buldu

1473 Aztekler Tlatelolko'yu yener ve topraklarına kattı

1472 Sevillalı Piskopos Isidore'un ilk **Hıristiyan Ansiklopedisi** olan Etymologies adlı kitabının ilk basımı

1473 Venedikliler **İzmir**'i tahrip etti ve **Kıbrıs**'ı aldı

11 Ağustos 1473 Osmanlılar **Türkmenleri Otlukbeli Muharebesinde** mağlup etti

1474 Novgorod toprakları **Moskova Büyük Dükalığı**na dahil edildi

1474 Avusturyalı **Habsburgs İsviçre Ligasının bağımsızlığını tanımak zorunda kaldı**

1474 Utrecht Antlaşması Hansa Ligasına İngiltere'de geniş ticaret avantajları tanıdı

1475 Cesur Charles'ın yönetiminde Burgonya genişlemesinin en üst noktası

2 Mart 1476 İsviçreliler **Grandson**'da **Burgonyalıları** yenilgiye uğrattı

1476 İnkalar Peru'nun güney sahillerini ele geçirdi

22 Haziran 1476 İsviçreliler Burgonyalıları İsviçre'nin **Morat** şehrinde yendi

5 Ocak 1477 Burgonyalılar **Nancy Muharebesinde** yenildi; **Cesur Charles**'in ölümü (d. 1433)

1477 Fransa Kralı **XI. Louis** Kraliyet Posta Servisini iletişimi hızlandırmak için başlattı

"BİR İŞE GİRİŞMEK İÇİN ÜMİT ETMEK VEYA SEBAT ETMEK İÇİN BAŞARMAK GEREKLİ DEĞİLDİR."

Cesur Charles, Burgonya dükü (1433–77)

Osmanlılar genişlemelerini Venedik'le 1463'te başlayan ve aralıklarla devam eden savaşı sonra erdiren 1479 tarihli **İstanbul Antlaşması**yla devam ettirdi. Antlaşma **Osmanlılar**ın büyüyen bir **deniz gücü** olarak önemini kabul etti. Ayrıca Yunan adası **Negroponte (Eğriboz)** ve Kuzey Ege adası Limni'de Osmanlı hâkimiyetini de beraberinde getirdi. **Venedik** bölgede büyük bir güç olarak kaldıysa da Osmanlılarla kârlı ticaret bağlarını tehlikeye atmama endişesi vardı.

I. Isabella'nın 1474'te Kastilya tahtına çıkışına üvey kuzeni **Portekiz Kralı V. Alfonso'nun eşi Joan**'ın kısmen Batı Afrika kıyılarının keşfinde Kastilyalıların hak taleplerini boşa çıkartmak amacıyla itiraz edildi. İhtilaf özünde hangi ülkenin 15. yüzyıl başlarından beri İspanya ve Portekiz tarafından kolonileştirilen –Kanarya, Azor ve Madeira– Atlantik adalar grubunda hak sahibi olabileceğiyle ilgiliydi. Sonuç, Kastilya'nın Kanarya ve Portekiz'in Aor ve Madeira adalarıyla Batı Afrika'daki Portekiz haklarının tanındığı 1479 tarihli Alcáçovas Antlaşması oldu.

87

CAXTON'IN MATBAASI TARAFINDAN BASILAN KİTAPLARIN SAYISI

İSPANYA ENKİZİSYONU

Fernando ve Isabella tarafından 1478'de kurulan enkizisyonun amacı her şeyi kapsayan Hıristiyan Katolik bir kimliğin tüm İspanya topraklarına kabul ettirilmesiydi. O dönemde Yahudiler ve Yahudilikten Hıristiyanlığa geçenler anlamına gelen heretiklerin cezalandırıldığı ve ülkeden atıldığı mahkemeler düzenlendi. Gırnata'nın 1492'de ele geçirilmesinden sonra enkizisyon Müslümanlara da uygulandı. Enkizisyon sonunda 1820'de dağıtıldı.

São Jorge da Mina adıyla 1482'de yaptırılan Eliman Kalesi Batı Afrika kıyılarındaki (günümüzde Gana) ilk Portekiz ticaret kalelerinde biriydi.

GÜMÜZDE BURKİNA FASO TOPRAKLARINDA yer alan üç Mossi Krallığı 1440 civarında Batı Afrika'da kurulmuştu. Bunlar Tengkodogo, Yatenga ve Wogodogo krallıklarıydı. **Mali'nin Songhay genişlemesi karşısında gerilemesi**nden faydalanarak 1480'den itibaren Mali topraklarının içlerine güçlü atlı birlikleriyle akınlar düzenlediler. Fransa'nın 400 yıl sonraki kolonileştirme faaliyetlerine kadar bölgede mevcudiyetlerini koruyacaklardı.

1482 yılı, devam eden **Portekiz keşifleri**nde ve **Batı Afrika**'ya yerleşimde çok önemli iki gelişmeye tanıklık etti. Bunlardan birincisi daha sora **Altın Kıyısı** ve şimdi **Ghana** olarak anılan topraklarda günümüzde Elmina Kalesi adı verilen **São Jorge da Mina**nın yaptırılmasıydı. İyice güçlendirilmiş bir ticaret yeri olan kale, kraliyet yetkisiyle inşa edilmiş ve **Batı Afrika altın ticareti**nde Portekiz tekelini korumak için tasarlanmış, sahra altı Afrika'daki ilk Avrupa yerleşimiydi. Son derece kârlı olduğu, zaman içinde görüldü. 16. yüzyıl başlarında yılda 680 kilo altın Elmina'dan geçmekteydi.

İkinci gelişme **Diogo Cão**'nun önderliğinde Batı Afrika kıyılarından güneye doğru gerçekleştirilen bir dizi deniz seyahatiydi. Seyahatler **1481'de tahta çıkan** ve ülkesini bilinçli olarak saldırgan bir Portekiz genişlemesi siyasetine bağlayan yeni Portekiz Kralı **II. João** tarafından finanse edildi. **Cão** 1482'deki **ilk seyahatinde** Kongo Nehri ağzına erişti ve Portekiz adına hak iddia etti. 1484-86 yıllarındaki ikinci seyahatinde **1600 kilometre daha güneye** Walwis Körfezine (günümüzde Namibya) kadar girerek bir kez daha bu kıyılara hâkim bir edayla Portekiz tahtı adına hak iddiasında bulundu. Her iki seyahat de sürekli olarak esen ters rüzgârlar ve dalgalara rağmen gerçekleştirilen bir sebatkârlık destanıdır. Bu durum hayal kırıklığı yaratan bir keşifti. Deniz koşulları **Batı Afrika'dan Gine Körfezine** gidildikçe kuzeybatı ticaret rüzgârlarının ve Gine akıntısının yardımıyla genel olarak elverişliyken, güneye doğru gidildikçe çok daha çetin bir hale gelmekteydi. Cão'nun başarıları etkileyici olmakla birlikte, şayet Hint Okyanusuna ve doğuya doğru pratik bir rota mevcutsa, **Güney Atlantik**'in açıklarından gidecek bu yeni rotayı bulmak daha sonra gelecek denizcilere –özellikle 1487'de **Bartolomeu Dias**'a– kalacaktı.

Cão'nun haçı
Portekizli kâşif Diogo Cão Afrika'nın Batı kıyılarındaki keşiflerini diktirdiği bir dizi etkileyici taştan yapılma haçla simgeledi.

1477 William **Caxton** ilk kitabını Londra **matbaasında** bastı

4 Ocak 1478 Novgorod kenti **III. İvan**'a teslim oldu

1 Kasım 1478 İspanya Enkizisyonu kuruldu

25 Ocak 1479 İstanbul Barışı: Venedik Limni'yi ve Aranavutluk'un sahil bölgelerini **Osmalılara** terk etti

4 Eylül 1479 Alcáçovas Antlaşması Batı Afrika'da ve Atlantik adalarından Portekiz ve Kastilya hak iddialarını teyit etti

1480 Ludovico **Sforza Milano naibi olur** (1499'a kadar)

1480 Kuzey **Maya** devletleri arasında iç savaş

3 Mayıs 1481 II. Fatih Sultan Mehmed'in ölümü (d.1432); yerine **II. Bayezid** geçti

1481 Mali İmparatorluğu **Mossi** akınları karşısında zayıfladı

1482 İlk Portekiz ticaret kalesi **São Jorge da Mina (Elmina)**, Batı Afrika'da inşa edildi

1482 Diogo Cão'nun Batı Afrika seyahatleri başladı (1486'ya kadar)

23 Aralık 1482 Arras Antlaşması; **Burgonya ve Anjou** Fransa'ya dahil edildi

KEŞİF SEYAHATLERİ

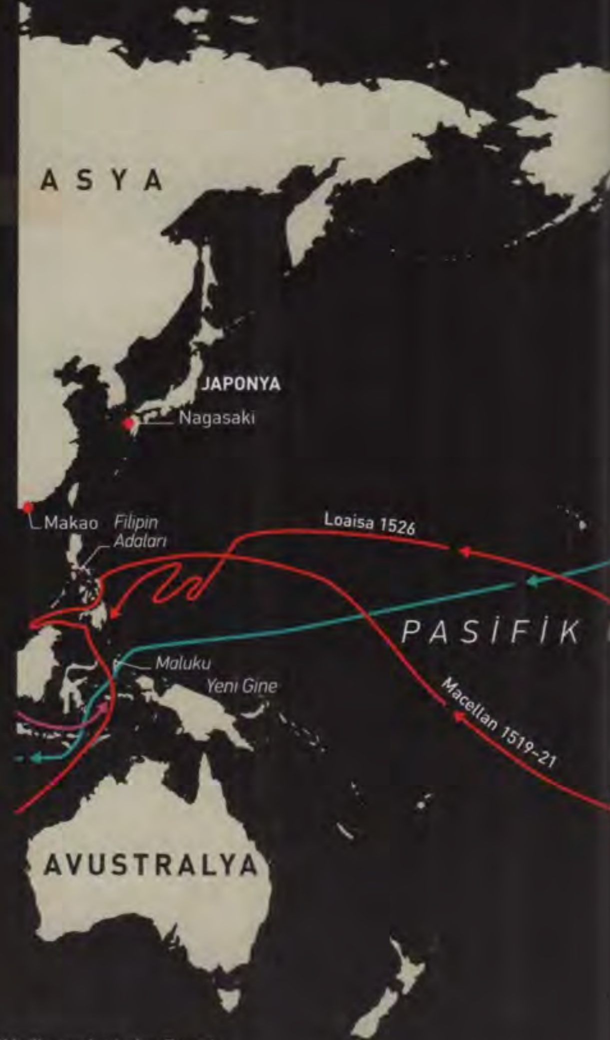
KEŞİFLER ÇAĞINDA DÜNYANIN ETRAFINDA YELKEN AÇMAK

Kristof Kolomb'un 1492'deki Atlantik aşırı seyahati dünyanın keşfedilmesi için ilk önce Portekizliler ve İspanyollar, ardından Hollandalılar, İngilizler ve Fransızların takip edeceği ilk kıvılcımı ateşledi. Avrupalı kâşifler ve sömürgeciler 1700'lerde tüm yerküreye yerleşti.

Avrupalı kâşifleri harekete geçiren nedenler şöhret, Hıristiyanlık ateşi ve -hepsinden önemlisi- altın, baharat ve köle ticaretiyken hedef efsanevi zenginliklerin kaynağı olan Doğu'ydu. Karayolları Müslüman devletlerce kapatıldığından denizyolları bu devletleri aşma ihtimalini sundu. Portekizliler 1488'de Güney Afrika'nın çevresini dolaşmışlardı. On sene sonra Hindistan'a ve 1512'de Baharat Adalarına eriştiler, ama daha sonra Hollandalılarla karşılaştılar. İspanyollar ise batıya doğru yöneldiler. Keşfettikleri daha dramatik nitelikteydi; bilinmeyen kıta Amerika. 1550'li yıllarda iki imparatorluk ele geçirmiş -Aztekler ve İnkalar-, muazzam bir Yeni Dünya imparatorluğu yaratmış ve 1522'de yerküre etrafında ilk seyahati tamamlamışlardı. İngiliz ve Fransızların Kuzey Amerika etrafında yeni bir yol bulma gayretleri boşa çıkınca iki Avrupa imparatorluğunun zeminini hazırladılar.

> “ BEN VE BERABERİMDEKİLER ANCAK **ALTININ TEDAVİ EDEBİLECEĞİ** BİR **KALP HASTALIĞI**NDAN MUZDARİBİZ. ”

Hernán Cortés, İspanyol kâşif, Aztekleri yenme çabası hakkındaki sözleri, 1519

Başlıca Avrupa seyahatleri
Bu harita Kristof Kolomb'un 1492'de ilk seyahatinden Francis Drake'in 1577-80 yıllarındaki seyahatine kadar ilk Avrupa keşif ve araştırma seyahatleri sırasında izlenen yolları ve tarihlerini göstermektedir. Gemiler yeterince gelişmemiş navigasyon sistemleriyle okyanusları aşmak için aylarca denizde kaldılar.

1:13 Macellan'ın dünya seyahatinde hayatta kalma oranı
Macellan İspanya'dan 1519 yılında 237 kişiyle ayrıldı. Üç yıl sonra sadece 18 kişi geri döndü. Macellan'ın kendisi de Nisan 1521'de Filipinler'de öldürüldü.

Macellan'ın komuta ettiği gemiler
Macellan dünya çevresindeki seyahatine 5 gemiyle çıktı. İkisi parçalandı, bir tanesi terkedildi ve bir tanesi sahipsiz kaldı. Sadece Victoria geri döndü.

ORTA AMERİKA'NIN TAHMİNİ YERLİ NÜFUSU

PERU'NUN TAHMİNİ YERLİ NÜFUSU

Nüfus üzerindeki etki
İspanyol fetihleri yerli nüfus üzerinde yıkıcı bir etkide bulundu. Ölenlerin yerlerini almak üzere Afrika'dan köle getirildi.

Biyolojik değişim
Keşif seyahatlerinin doğrudan bir sonucu olarak Avrupa ile Yeni Dünya arasında yeni gıdalar ve yeni hastalıklar değiştirildi. Sonuç bazı zamanlar fayda sağlarken bazen de ölümcül oldu.

MASRAF VE ETKİ

Avrupa deniz keşifleri daha iyi gemi türlerinin ve navigasyon sistemlerinin geliştirilmesiyle mümkün oldu. Ancak seyahatler hâlâ güçlüklerle doluydu ve birçok gemi ardında iz bırakmadan kayboldu. Macellan'ın filosunun 1519-22 yılları arasında başına gelenler bu riskleri yansıttı.

Yerli halklarla ilişkiler de tehlikelerle doluydu ve neredeyse her zaman şiddetle sonuçlandı. Avrupalılar yerlileri genellikle istismar edilecek ve Hıristiyanlaştırılacak bir kaynak olarak gördüler. Ancak Yeni Dünyadaki ürkütücü ölüm oranları bilinçli bir politikadan çok yerleşik hayat biçimlerinin bozulması ve Avrupa hastalıklarının getirilmesinin bir sonucuydu. Daha önce ayrı kalmış dünyaların birbiriyle aniden karışması bitki ve hayvan türlerinin yeni çevrelere girmesiyle her iki yönde de dramatik etkilere yol açtı.

KUZEY BUZ DENİZİ
Spitsbergen
Novaya Zemlya
Grönland
Barents 1596–97
Baffin Adaları
Willoughby 1553
İzlanda
Arhangel
Frobisher 1576
İNGİLTERE
Labrador
Panama
HOLLANDA
Hochelaga (Montreal)
Cabot 1497
AVRUPA
KUZEY AMERİKA
Cartier 1534–36
FRANSA
A S Y A
Corte-Real 1500
İSPANYA
Azorlar
JAPONYA
ATLAS OKYANUSU
Kanarya Adaları
PORTEKİZ
Drake 1577–80
Nagasaki
Bahamalar
MİNG ÇİNİ
Küba
Kolomb 1492
Makao
Filipin Adaları
Goa
HİNDİSTAN
Hainan
Acapulco
A F R İ K A
ANNAM
Macellan 1519–21
Kolomb 1502–04
Kalküta
Loaisa 1526
Sierra Leone Burnu
Cabral 1500
Malakka
Drake 1577–80
YANUSU
Tiburón Burnu
Pires 1515–16
Panama
Macellan 1519–21
Mogadishu
Maluku
da Gama 1497–98
Borneo
Yeni Gine
Sumatra
Malindi
HİNT OKYANUSU
Drake 1577–80
Kilwa
de Abreu 1511
Cava
Loaisa 1526
Lima
GÜNEY AMERİKA
Loaisa 1526
da Gama 1497–98
Sofala
Madagaskar
Drake 1577–80
del Cano (Macellan'ın ölümünden sonra) 1521–22
AVUSTRALYA
Cabral 1500
Ümit Burnu
Isla de Chiloé
Puerto San Julián
GÜNEY BUZ DENİZİ
Macellan Boğazı
Boynuz Burnu

ANAHTAR
- İspanyol keşif seferleri
- Portekiz keşif seferleri
- İngiliz keşif seferleri
- Fransız keşif seferleri
- Felemenk keşif seferleri

1600 İspanya özellikle Orta ve Güney Amerika'da yeni toprakların keşfi ve sahiplenilmesinde önderliği aldı. 1600 yılına gelindiğinde İspanya Filipin adalarına da sahip çıkmıştı. Portekiz sadece Afrika, Hindistan ve Baharat Adalarındaki bir avuç ticaret istasyonu ile Brezilya kıyılarındaki bir şeridi sahiplendi.

ANAHTAR
- İspanya ve mülkleri
- Portekiz ve mülkleri
- İngiltere ve mülkleri
- Danimarka ve mülkleri
- Hollanda (Birleşik Eyaletler) mülkleri

1800 Avrupa genişlemesi 17. ve 18. yüzyıllarda dünyanın büyük bölümlerine 1800 yılı itibariyle Avrupa devletlerince sahiplenilerek devam etti. Amerika kolonilerini yitirmesine karşın özellikle Britanya Kanada'da, Güney Afrika'da ve hepsinden çok Hindistan'da toprak kazanıyordu.

ANAHTAR
- Britanya ve hâkimiyeti
- Fransa ve hâkimiyeti
- Danimarka ve hâkimiyeti
- İspanya ve hâkimiyeti
- Portekiz ve hâkimiyeti
- Hollanda ve hâkimiyeti

Çin Seddinden geriye kalan bölümlerin büyük kısmı Ming hanedanı döneminde yaptırıldı. Bazı bölümleri güçlendirilen duvar 6400 kilometre uzunluğundadır.

GÜL SAVAŞLARI 1483'TE TEKRAR ALEVLENDİ (bkz. 1454-55). İngiliz tahtında hak iddia eden rakip Lancaster ve York hanedanları arasında yürütülen savaşın 1471'de nihai olarak çözüme kavuşturulduğu düşünülmüştü. Tahtı bahtsız **Lancasterlı VI. Edward**'ın elinden 1461'de alan **Yorklu IV. Edward** intikam peşindeki bir grup önde gelen tarafından 1470'te tahttan inmeye zorlanmıştı. 1471'de Cesur Charles'ın (bkz. 1472-76) **Burgonya desteğiyle** Edward tahtı tekrar aldı. Henry muhtemelen Edward'ın emriyle öldürüldü.

Çok şişmanlamış olan Edward 1483'te öldü. Çatışma değişik bir çimde olsa da derhal tekrar tutuştu. Sorun **V. Edward**'ın henüz 12 yaşında olması ve annesinin ailesi **Woodvilleler** çocuk kralı kendilerini naip ilan ettirmek, fiiliyatta tahtı ele geçirmek ve IV. Edward'ın vasiyetini ortadan kaldırmak için fırsat olarak görmeleriydi.En azından ölen kralın en tutarlı taraftarı ve kardeşi, yetkin, akıllı ve sadık **Gloucester dükü** durumu bu şekilde değerlendirdi. Gloucester durumun gerektirdiği şekilde Woodville'lerden önce davranarak tahta **III. Richard** adıyla kendisi çıktı, Woodvillelerin önde gelenlerini öldürttü ve **V. Edward'ı** ve küçük kardeşini daha sonra öldürüldükleri **Londra Kalesi**ne **hapsettirdi**. Richard'ın yeğenlerinin öldürülmesinden sorumlu olduğu konusunda kesin bir kanıt hiçbir zaman bulunamamışsa da baskın ihtimal **öldürülmeleri talimatı**nı vermiş olduğudur. Tahttaki yeri hiçbir rakibi hayatta bırakılamayacak kadar zayıftı. III. Richard ilerideki dönemlerde Tudor propagandası tarafından kötülemiştir. Ancak geç ortaçağ İngiltere'sinin çalkantılı hıyanet ortamı dikkate alındığında, Richard'ın eylemleri yeterince makul gözükmektedir. Er veya geç Woodvilller öldürülmesi için bir bahane bulacaklardı. Fakat tahtta hak iddia eden bir **Lancaster mensubu** daha vardı; **Henry Tudor** (1457-1509). Tahtta hak iddiası en hafif deyimiyle müphemdi. Ancak Fransa Kralı **VIII. Charles**'ın (♛ 1483-98) desteğine sahip olması durumun ciddiyetini artırdı. Henry Ağustos 1485'te Fransa'dan bir işgal başlattı. Ay sonunda Richard **Bosworth Muharebesi**nde öldürülmüş, ordusunun sayıca üstünlüğü komutanlarının yeteneksizliği nedeniyle hiçe indirgenmişti. Dolayısıyla Henry Tudor savaş meydanında taç giyerek **VII. Henry** adıyla kral oldu. Tudor hükümdarının tahtı ele geçirmesi kolaylıkla bu istikrarsızlaştırıcı iç kavgada yeni bir raund daha başlatabilirdi. Ancak Henry en pragmatik, yetenekli ve uzak görüşlü krallardan biri olduğunu ortaya koydu. Tudor yönetimi altında İngiltere önemli ölçüde güçlendi, ileri gelenleri hizaya sokuldu ve devlet yapısı kapsamlı biçimde yeniden düzenlendi.

Bosworth Muharebesi *Henry'nin 5000 kişilik Tudor ordusu III. Richard'ın zayıf komutanlığı nedeniyle daha büyük ordusunu mağlup etti.*

RÖNESANS

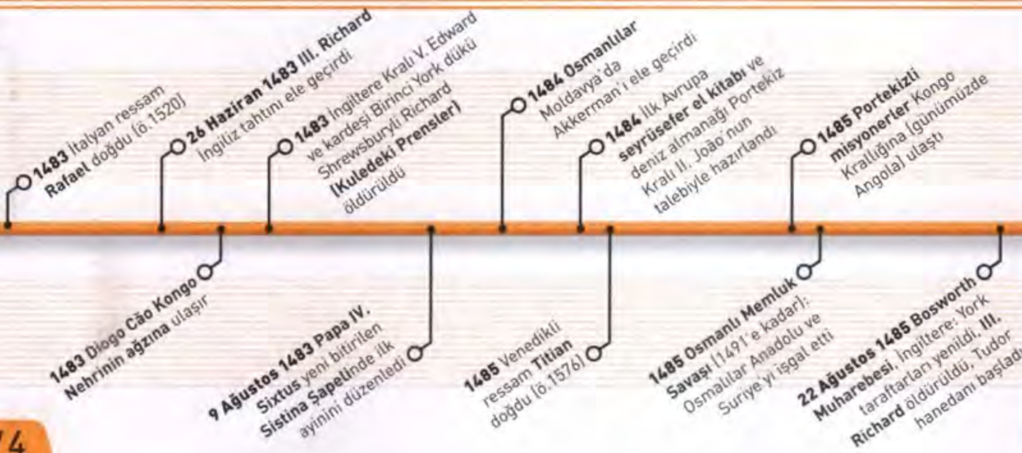
Rönesans (kelime anlamıyla "yeniden doğuş) İtalyan ortaçağında doğdu ve Avrupa düşüncesinin yeniden gözden geçirilmesini belirtti. Rönesans'ın özünde Avrupa'nın klasik geçmişinin yeni bir değerlendirmesi yattı. Başlangıçta Floransa'da (sol) ilk önce sanatsal ve mimari, sonra da bilimsel bir devrimi harekete geçirdi. İlk etkisi düzensiz ve kesintiliydi.Ancak izleyen 200 yıl içinde Avrupa'nın büyük kısmına yayıldı.

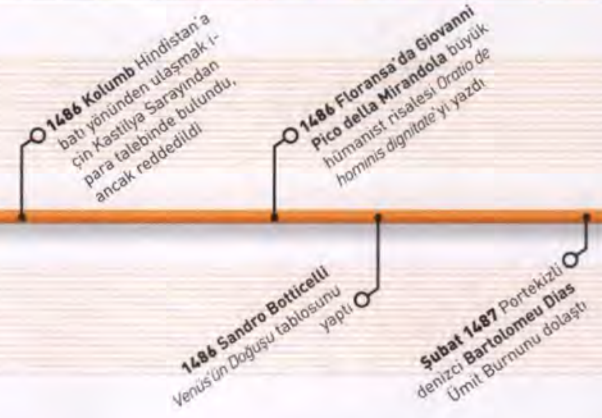
DAHA ÖNCEKİ PORTEKİZ DENİZ seyahatlerini (bkz. 1470-71) devam ettiren iki keşif seferi 1487 yılında Hint Okyanusu'na erişen ve aşan yolları araştırmak için gönderildi. **Pêro da Covilhã** Doğu Afrika kıyıları ile Hint Okyanusu'nu araştırmakla görevlendirildi. Kızıldeniz yoluyla eriştiği Aden'den Hindistan'daki Kalküta'ya güneyde **Doğu Afrika**'daki Sofala'ya ve kuzeyde Basra Körfezinde Hürmüz Boğazına yelken açtı ve tüm bu yollar hakkında 1492'de olumlu raporlar gönderdi **Bartolomeu Dias**'ın yönetimi altındaki ikinci keşif seyahati Afrika'nın güney ucundan denizciliğe elverişli bir geçiş yolu bulmakla görevlendirildi. Ocak 1488'de Cão ve daha önce diğerlerinin yaptığı gibi Afrika kıyılarını izleyerek güneye inmek yerine 27 derecede (Güney Afrika'nın ucundan birkaç yüz mil geride) kıyıdan ayrılarak güneydoğuya yöneldi. Herhalükarda bu çok gözüpek bir girişimdi. Kardan millerce uzakta güney Atlantik'te esen batı rüzgârlarını yakaladı ve neredeyse 500 kilometre yol katederek Ümit Burnunun doğusuna ulaştı. Diaz'ın seyahati Atlantik'i Hint Okyanusu'na bağlayan rüzgâr sistemlerinin daha iyi anlaşılmasını sağladı ve **Ümit Burnu** ve ötesindeki yolun hesaplanmasında yaşamsal olduğu anlaşıldı. **Vasco da Gama** ve **Pedro Cabral** bu bilgileri kendi seyahatlerinde kullandı.

İnsan kurban edilmesi erken toplulukların bir çoğunun ortak bir özelliğidir. Ancak bunu

20.000

TENOCHTİTLAN PİRAMİDİNİN **AÇILIŞ** TÖRENİNDE **KURBAN EDİLEN İNSAN**LARIN TAHMİNİ SAYISI

İspanya'da 780 yıllık Müslüman hâkimiyetinin sonunu getiren İspanya'da Granada şehrinin 1492 yılındaki düşüşü bu 19. yüzyıl tablosunda gösterilmektedir.

Aztekler kadar hevesle ya da onlarla aynı devasa ölçülerde uygulayan başka bir topluluk bilinmemektedir. Azteklerin **yılda 20.000 kadar kişiyi** –köleler, savaşta esir alınan düşmanlar ve haraç olarak gönderilen insanlar– her yıl törenle kurban ettikleri tahmin edilmektedir. Amaç tanrıları, özellikle de güneşle günlük savaşlarının sadece kanla sürdürülebileceği savaş tanrısı **Huitzilopochtli**'i yatıştırmaktı. Aztek başkenti Tenochtitlán'daki **yeni büyük tapınağın** 1487'deki açılışında 20.000 kişi 4 günden 20 güne kadar sürmüş olabilecek tek bir törende kurban edilerek kalpleri vücutlarından ayrıldı.

Çin'de **Ming hanedanı** (1368-1644) 6400 kilometre uzunluğundaki **Büyük Duvar**ın hırslı yeniden yapımı projesini sürdürdü. İlk defa MÖ 200'de inşa edilen duvar kuzeydeki barbarların istilalarına karşı bir bariyer ve aynı zamanda bir üstünlük sembolü teşkil etti. Ming döneminde dağlık doğu bölgesindeki daha çok tuğla ve taştan, batıdaki çöllük bölgedeki bölümü kereste ile güçlendirilen toprak ve kilden inşa edildi. Ortalama 8 metre yüksekliğinde, 5.5 metre kalınlığındaydı ve 25.000 kule ve 15.000 kişilik askeri birliklerle teçhiz edilmiş bir anıtsal bir yapım harikasıydı.

Tenochtitlán
16. yüzyıl Aztek başkentinin Meksikalı sanatçı Diego Rivera tasavvur edilen bu resmi şehrin heybetli ölçülerini göstermektedir.

Memluk miğferi
Memluk askerleri tarafından kullanılan bu 15. yüzyıl miğferi gümüş kakma kaligrafiyle süslenmiştir.

OSMANLI-MEMLUK Mayıs 1491 tarihli barış antlaşması 1485'te Batı Asya ve Kızıldeniz ticaret yollarının kontrolü için başlatılan savaşı sona erdirdi. Hiçbir taraf savaşta büyük bir kazanç elde edemedi, ancak savaş Memlukları mali açıdan yıpratarak Osmanlılar tarafından 1516-17 yıllarında ele geçirilmelerini kaçınılmaz hale getirdi.

II. Vladislav (1456-1516) 1490 yılında **Polonya-Litvanya, Bohemya** ve tacını 1490'da kabul ettiği **Macaristan**'ı içeren büyük bir krallığa hükmetti. Toprakları, genişliklerine rağmen bir bütün olarak Avrupa üzerinde küçük bir etkiye sahipti. Büyük, ıssız ve fakir Polonya-Litvanya Avrupa'nın uçlarındaydı. Macaristan ve Bohemya, daha gelişkin olmalarına karşın sadece farklı krallıklar değil, aynı zamanda tedirgin rakiplerdi. Bu her yere yayılmış ülkelerin potansiyeli hiçbir zaman açığa çıkamayacaktı.

İspanya hükümdarları **Fernando ve Isabella** (bkz. 1469) İber Yarımadasındaki son Mağrip toprağı olan **Gırnata Krallığını ele geçirmek** için yürütülen 10 yıllık savaşın sonunda, 2 Ocak 1492'de Gırnata'nın teslimi sırasında hazır bulundular. Bu süreç 8. yüzyılda **Hıristiyanların yeniden fetih** veya **reconquista** mücadelesi ile başlamıştı. İspanya'nın kendisini hırsla genişleyen Hıristiyan bir devlet olarak tasarlama kararlılığını vurguladı.

İspanya hükümeti **Kristof Kolomb**'un Atlantik aşırı seferini desteklemeye en sonunda 1492'de karar verdi. Kolomb Hintlere (Asya) seyahatinin getireceği ödüller hakkında bir dizi abartılı iddiada bulunmuştu. İspanya da Portekiz'in Batı Afrika girişimlerinden akan bol kazanca eş bir kaynak bulmak için istekliydi. Ayrıca Gırnata'nın düşüşünden önce alınan haçlıvergilerinden sağlanan gelirde kaybolduğundan yeni bir kaynak yaratılması gerekliydi. Kolomb başarısını kuşku duyulmaz denizcilik yetenekleriyle Asya'nın eskiden beri inanılandan daha doğuda bulunduğu yönündeki ısrarı borçluydu. **Yeni Dünya**ya **Bahama** yakınlarında 12 Ekim'de varışında derhal "Çin" sarayına temsilciler gönderdi. Kolomb'un kendine inancı yaptığı keşfin ne olduğu gerçeğine gözlerini kapattı.

> “ BUGÜN **19 FERSAH YOL GİTTİK... SEYAHAT**İN ÇOK **UZUN** SÜRMESİ HALİNDE **MÜRETTEBAT UMUZSUZLUĞA DÜŞMESİN** DİYE GERÇEK SAYIDAN DAHA AZINI (SAYDIK). ”
>
> **Kristof Kolomb**, 1492

KRİSTOF KOLOMB
(y.1451-1506)

İtalya'nın Cenova şehrinde doğan Kristof Kolomb doğunun zenginliklerine İspanya'dan deniz yoluyla erişilebileceğine inanarak Atlantik aşırı dört seyahat yaptı. İlk seyahatini (1492-93), 1493-96, 1498-1500 ve 1502-4 yıllarındaki diğer seyahatleri izledi. Güney Amerika'yı 1498'de gören ilk kişi olan Kolomb Karayipler'in büyük kısmının haritasını çıkardı.

- **1487 Pêro da Covilhã** Kızıldenizden Hindistan'a gitti (1489'a kadar)
- **1487 Tenochtitlán** Büyük Piramidi tamamlandı
- **1488 İkko Budistleri**nin Japonya'da ilk büyük isyanları
- **1489 Songhay**ların **Mossi** topraklarına akınlarının yaklaşık tarihi
- **1489 Venedikliler Kıbrıs'ı satın alarak** Frank hükümdarlığını sona erdirdi
- **18 Eylül 1490** Bohemya Kralı **II. Vladislav Macaristan kralı** oldu
- **1490** Semerkand'ta **Timur Türbesi** yapıldı
- **1491** Altı yıllık savaştan sonra **Osmanlı-Memluk** mutabakatının imzalanması
- **1491 Bretanya** Fransa'ya dahil edildi
- **1492 Yahudilerin** İspanya'dan kraliyet kararnamesiyle **kovulması**
- **1492 İspanya'da** son bağımsız **Müslüman ülkesi Gırnata** Ferdinand ve Isabella tarafından fethedildi
- **3 Ağustos 1492 Kolomb** Kanarya Adalarından hareket ederek **Atlantik üzerinden Yeni Dünyaya** ulaştı
- **18 Ağustos 1492 Rodrigo Borgia** VI. Alexander adıyla papa oldu
- **12 Ekim 1492** Kolomb "San Salvador" adını verdiği **Bahamalar'a ulaştı**
- **19 Ocak 1493** VIII. Charles Doğu Pirenelerdeki Cerdane ve Roussillon'u **Barselona Antlaşmasıyla** İspanya'ya iade etti
- **25 Eylül 1493 Kolomb ikinci seyahatin**e çıktı
- **1493 Muhammad Ture** Afrika Songhay İmparatorluğunun İslamlaştırılmasını başlattı

1494–97

Alberto Cantino'nun bu haritası Portekiz'in Batı ve Doğu'daki keşiflerini ve Todesillas'ta mutabakat sağlanan İspanya ile Portekiz arasındaki toprak bölüşümünü göstermektedir.

PAPA VI. ALEXANDER İSPANYA VE PORTEKİZ arasında mevcut ve gelecekteki keşifleri fiilen bölüştüren **Tordesillas Antlaşmasını** 1494'te hazırladı. Antlaşma Yeşil Burun Adalarının batısından, kuzeyden güneye 370 lig (2000 kilometre) uzunluğunda bir hat çekti. Batı tarafında kalan bölüm İspanya'ya, doğu tarafında kalan bölüm ise Portekiz'e verildi.

Floransa'da **(Muhteşem) Lorenzo de Medici'nin 1492'de ölümü**yle çıkan siyasi kriz Dominiken rahibi **Girolamo Savonarola** tarafından şehre "Hıristiyan ve dini bir cumhuriyet" dayatmak için kullanıldı. 1494'te tiranları kınayarak putperestlik eşyalarının imha edilmesini amaçlayan **Batıl Eşya Ateşi**ni başlattı. Dört yıl sonra iktidardan düşürüldü, işkenceye uğradı ve öldürüldü.

Görünüşte Fransa Kralı VIII. Charles'ın (1470-98) Napoli Krallığında **hak iddia etme** arzusuyla başlayan **İtalya Savaşları** İtalya'ya hâkim olmak için Fransa ile İspanya arasında aralıklarla **65 yıl sürdü**. Savaşın 1499'da biten açış salvosu yıkıcı ve sonuçsuzdu. İlk aşama Parma yakınlarında Temmuz 1495'te savaşılan **Fornovo Muharebesi**yle sona erdi. Ancak Napoli'ye tahtına geçmek için zaferle giden VIII. Charles başta Milano olmak üzere İtalyan müttefiklerinin Venedik, Papalık ve Kutsal Roma İmparatorluğuyla kendisine karşı çıkmak için **Kutsal İttifakta** bir araya geldiklerini ve İtalya'yı fethetme düşünün böylelikle sona erdiğini gördü.

LEONARDO DA VINCI
(1452–1519)

İtalya'da doğan Leonardo kendi kendini eğitmiş, yerinde duramayan dehasıyla sınırsız bir yelpazede projelere girişen, ancak neredeyse hiçbirini bitirmeyen çok yönlü – ressam, heykeltıraş, buluşçu, ve bilim araştırmacısı– bir bilgindi. Başyapıtları arasında *Mona Lisa* ve *Son Yemek* tabloları vardır. Fransa'da I. François'nın hizmetinde öldü.

1496 civarında ilk defa İtalya'daki Fransız askerleri arasında görüldüğünden **Fransız suçiçeği** adı verilen bir salgın baş gösterdi. Bu frengi hastalığıydı. 16. yüzyıl ortalarında muhtemelen **Yeni Dünyadan gelen gemiciler** tarafından getirilen bulaşıcı bir virüsten yaklaşık **bir milyon kişi** bu hastalığı kapmıştı.

Cenovalı denizci John Cabot batı yönünde ilerleyerek Atlantik üzerinden Asya'ya ulaşmak için çıkacağı yolculuğu desteklemeleri için 1490'dan itibaren Portekiz ve İspanya'da girişimlerde bulunmuş, ancak her defasında reddedilmişti. Bu defa Bristol'e yerleşerek ilgisini İngiltere'ye çevirdi. İlk seyahati başarısız olmasına karşın 1497'de kraliyet desteğiyle yeniden yola çıktı. **Kuzey Newfoundland**'e erişerek, ardından 650 kilometrelik kıyı hattı boyunca güneye yelken açtı. Çin'e eriştiğine emin olarak İngiltere'ye döndü. Ertesi yıl çok daha büyük bir keşif heyetiyle yola çıktı, ancak biri dışında 5 geminin hepsi Cabot'yla birlikte battı. Ancak başlangıçtaki başarısı Newfoundland'e 1501-1505 arasında beş yeni sefer daha düzenlenmesine yol açtı ve yeni keşiflerin Asya olmadığı kesinleşti. Bu hayal kırıklıklarına rağmen İngiliz girişimleri o zamana kadar bilinmeyen bir kıtanın – **Kuzey Amerika**– varlığını kanıtlamak, bu kıtanın keşfinde ve yerleşiminde İngilizlerin üstünlük iddia etmeleri bakımından önem taşıdı.

1.000.000

1496'DAN İTİBAREN 50 YIL İÇİNDE **FRENGİYE YAKALANAN AVRUPALILARIN** YAKLAŞIK SAYISI

1498–1500

Bu 20. yüzyıl tablosu Portekiz Kralı I. Manuel'in Lizbon'dan hareket etmek için hazırlanan Vasco da Gama ve sefer heyetini kutsamasını tasvir etmektedir.

15. YÜZYILDA AFRİKA kıyıları boyunca Portekizlilerce yürütülen araştırma seyahatleri **Bartolomeu Dias**'ın Afrika'nın ucunu 1488'de dolaşmasıyla en yüksek noktasına ulaştı. **Vasco da Gama** bu başarıları Mayıs 1498'de Hint Okyanusuna devam ederek ve Güneybatı Hindistan'da Kalküta'ya erişerek pekiştirdi. Böylelikle **Doğu'ya pratik bir yol keşfedilmişti**. Da Gama'nın –9. yüzyıldan beri Arapların ve diğerlerinin ticaret yollarının her yönüne ulaştığı– Hint Okyanusunu geçmesi yerel Müslümanların bilgisine dayandı. Öte yandan, bulduğu yol yeniydi. Daha önceki Portekiz denizcileri Afrika kıyılarından ayrılmamışken, da Gama batıya **Güney Atlantik yönünde geniş bir kavis** yapmıştı. Seyahati yalnızca o güne dek yapılan en uzun Okyanus geçişi olmakla kalmadı, "Denize Açılma Çağı" (bkz.

Zonchio Muharebesi

Bu tahta baskı resim, Osmanlı-Venedik Savaşının ilk muharebesini canlandırmaktadır. Muharebede topçu ateşi ilk defa kullanılmıştır.

2 Ocak 1494 Kristof Kolomb Yeni Dünyada La Isabel-la'da yeni dünyanın ilk kolonisi **Hispaniola**'yı kurdu

1494 VIII. Charles İtalya'yı **işgal** ederek **Fransız-İspanyol Savaşını** başlattı (1559'a kadar)

1494 Floransa Giralomo Savonarola'nın dinsel diktatörlüğü altında (1498'de infaz edildi)

7 Haziran 1494 Tordesillas Antlaşması Yeni Dünyada keşfedilen toprakları **İspanya ile Portekiz arasında** paylaştırdı

1494 I. Maximilian'ın oğlu **Dürüst Philip Aşağı Ülkelerin** hükümdarı oldu

1496 Osmanlılar Karadağ'ı işgal etti

6 Temmuz 1495 Kutsal İttifak Fransa'yı Kuzey İtalya'da **Fornovo Muharebesinde** yendi

24 Haziran 1497 IV. Henry tarafından masrafları karşılanan İtalyan **John Cabot** Newfoundland'e ulaştı

22 Kasım 1497 Vasco da Gama Hindistan'a gidiş yolunda **Ümit Burnu**nu dolaştı

1497 Norveç, İsveç ve Danimarka **Kral John'un (Danimarka) yönetimi altında** birleşti

1498 Leonardo da Vinci *Son Yemek*'i tamamladı

20 May 1499 Vasco De Gama **Hindistan'da Kalküta'ya** ulaştı

12–25 Ağustos 1499 Vendik donanması Osmanlı donanması tarafından **Zonchio Muharebesinde** yenilir

1499 Fransa **Milano**'yu ele geçirdi

22 Eylül 1499 Basel Antlaşması İsviçre Konfederasyonunun bağımsızlığını onayladı

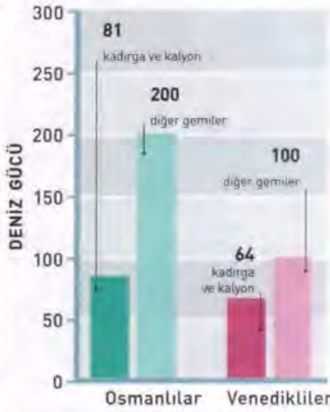
İran, İsfahan'daki Çehel Sütun Sarayındaki bu fresk Safevi şahı I. İsmail'i Özbek savaşçılarla muharebede göstermektedir.

s. 172-73) boyunca kullanılan rotayı tanıttı.

1499-1503 Venedik-Osmanlı Savaşı Hıristiyanlığa karşı süregiden **Osmanlı deniz tehdidi**ni vurguladı. İki taraf kârlı ticaret bağlarından yararlandılar. Ancak Venedik deniz gücü **Doğu Akdeniz**'deki Osmanlı hedeflerine engel teşkil etti. 11 Ağustos 1499'daki **Zonchio Muharebesi**nde Venediklilerin aldığı yenilgi Osmanlı deniz gücünü ortaya çıkardı.

İtalya'da hâkimiyet için **Fransa-İspanya mücadelesi**nin bir diğer raundu Fransa Kralı XII. Louis'nin (1462-1515) Milano'yu ele geçirmesiyle başladı. Aragon Kralı Fernando'yla (1452-1516) ittifak kuran Louis Napoli'yi aralarında bölüşmek konusunda anlaştı. Napoli konusunun çözümlenmesiyle Louis ve Ferdinand'ın araları bozuldu. Eski müttefiki tarafından iki defa yenilen **Louis** 1514'te **barışa** istemeyerek **razı oldu**.

Avrupa keşiflerinde Kolomb tarafından başlatılan keşif ateşi Vicente Pinzon'un yönetimindeki **İspanyol keşif seferi** ve Hindistan'a giderken **Brezilya** kıyılarına erişen Pedro Alvares Cabral yönetimindeki **Portekiz girişimi**yle sürdü. Cabral'ın bu yeni ülkeyi fark etmesi Portekizlilerin Brezilya'da hak iddia etmesinde önem taşıyacaktı. Daha da önemlisi bu toprakların gerçekten de **yeni bir dünya** olduğu konusunda artan farkındalıktı.

Zonchio gemi sayıları
Osmanlı ve Venedik gemileri arasındaki eşitsizlik bazı Venedik komutanlarının savaşmayı reddetmesi nedeniyle daha da ağırlaştı.

1501 YILI SAFEVİ İMPARATORLUĞUNUN kurulduğu tarih olarak kabul edilmektedir. Batısında Osmanlı İmparatorluğu, doğusunda Moğol İmparatorluğu bulunan Safeviler 16. ve 17. yüzyıllarda Batı Asya'da hâkimiyet kurmuş, gelişkin, merkezi ve **yüksek kültüre sahip Müslüman** imparatorluk bloklarından birini oluşturdu. Safevi devleti birlikleri İran'dan batıya doğru taşarak Timur'un (bkz. 1386-90) 1405'te ölümünün ardında doğan boşluğu ve iç çatışmaları sona erdiren **Şah I. İsmail** tarafından kuruldu. Kendini İran şahı ilan eden I. İsmail bir Şii Müslümandı ve inancını güçlü bir biçimde devlet dini olarak teşvik etti. Batı'da Osmanlı askeri kuvveti tarafından durdurulan Safeviler dikkatlerini doğuya yoğunlaştırdı. Bu süreç içinde Safevi başkenti doğuya doğru kaydırılarak en sonunda İsfahan'da karar kıldı.

Avrupalı yerleşimciler tarafından Yeni Dünya'ya **Afrikalı köleler**in getirilmesi Kolomb'un Atlantik'i ilk geçişinden ancak on yıl sonra 1502'de başladı. Bu durum kısmen kendileri de benzer şekilde köleleştirilen yerliler arasındaki **endişe verici yükseklikteki ölüm oranlarına** karşılık niteliğindeydi. Portekizliler de hızla bu sürece girdiler. **Birinci Atlantik sistemi** olarak bilinen ticaretin bu başlangıç aşaması 1580 yılı civarına kadar devam etti.

İslam'ın Doğu Afrika'da **yayılması** 1504'te Kuzey Sudan'da daha önceki Hıristiyan Sennar hükümdarlarının aleyhine **Sennar Funj Sultanlığı**nın kurulmasıyla güç kazandı. Sultanlık hızla bölgedeki başat güç haline gelerek Etiyopya'yı ve Mısır'daki Osmanlıları tehdit etti. Avrupa'da **Floransa'nın** Yüksek Rönesansın (bkz. s. 204-205) ilk zamanlarındaki **rolü dikkat çekici iki eser**le belirginleşti: Michelangelo'nun 1504 yılında tamamladığı *Davud* heykeli ve 1505-07 yıllarında tamamlanan Leonardo'nun *Mona Lisa* tablosu.

Safevi İmparatorluğu
Safevi İmparatorluğu Hazar Denizi kenarındaki mütevazı başlangıcından 1501'de Batı Asya'nın geniş bir parçasını işgal eder hale geldi.

Michelangelo'nun *Davud* heykeli
Michelangelo tarafından 1504'te tamamlanan Kutsal Kitap kahramanı Davud'un devasa mermer heykeli 5.2 metre yüksekliğindedir.

> **“ MICHELANGELO'NUN *DAVUD* HEYKELİNİ GÖREN** BİRİNİN **BAŞKA BİR** HEYKELTRAŞIN ESERİNİ **GÖRMEYE İHTİYACI KALMAZ. ”**
>
> **Giorgio Vasari, İtalyan yazar,** *Lives of the Artists*, 1568, başlıklı eserinden

1499 Venedik-Osmanlı Savaşı başladı (1503'e kadar)

22 Nisan 1500 Portekizli kâşif **Pedro Alvares Cabral Brezilya'yı** gördü

Nisan 1500 Fransızlar Milano Dükü Ludovico Sforza'nın kuvvetlerini Milano, **Novara**'da yener

y.1500 İlk Arktik **Inuit yerleşimi**

1500 Vicente Yáñez Pinzón Amazon Nehrinin ağzını keşfetti

1501 Şah I. İsmail tahta çıktı, İran'da **Safevi hanedanını** kurdu

1502 Alman Peter Henlein ilk **cep saatini** yaptı

1502 İspanyollar tarafından **Afrika kölelerinin** Karayip adalarına getirilmesi

1502 Safevi hükümdarı **I. Şah İsmail** Sünni ayrılıkçıları infaz ettirdi

1502 Rönesansın büyük mimarlarından biri olan Donato Bramante Tempietto ("Küçük Şapel") binasını Roma'da tamamladı

1502 Alberto Cantino yeni keşfedilen toprakların Tordesillas Antlaşmasıyla bölüşümünü gösteren **ilk haritayı** üretti

1 Kasım 1503 I. Julius adıyla papa olan **Giuliano delle** Rovere Roma'da **sanatların himayesi** bakımından önemli bir dönemi başlattı

Nisan 1503 İspanyol ordusu Fransız kuvvetlerini İtalya'da **Cerignola**'da bozguna uğrattı

1503 Moskova siyasi bağımsızlığını elde etti

1504 Michelangelo *Davud* heykelini tamamladı

1504 Müslüman Funj hükümdarları Mavi ve Beyaz Nil arasındaki **Sennar** Hıristiyan hükümdarlarını mağlup etti

> **“ SANAT ESERİ** TANRISAL **MÜKEMMELLİĞİN GÖLGESİNDEN** BAŞKA BİR ŞEY DEĞİLDİR. **”**
>
> **Michelangelo Buonarroti, İtalyan (Resim) sanatçısı** (1475–1564)

MICHELANGELO BUONARROTI

(1475-1564) Yüksek Rönesansın (bkz. s. 204-05) belirleyici figürlerinden biriydi. 1505'te Papa II. Julius tarafından anıtsal bir mezar üzerinde çalışması için Roma'ya davet edildi ve bu yolla 40 yıl sürecek bir işbirliği başlatılmış oldu. 1508'de Sistina Şapeli çalışmasına başlayıp 4 yıl sonra tamamladı.

16. yüzyıl başlarında Hint Okyanusunda **Portekiz yayılması**nın hızı dikkat çekiciydi. Portekizliler 1505'ten itibaren **Doğu Afrika kıyıları** boyunca bir dizi limana yerleştiler. Hindistan ve Doğu Asya ile kârlı baharat ticaretine hâkim olmak yolundaki amaçlarını acımasızca ve yalın bir biçimde takip ettiler. Bu harekâtın kilit oyuncularından biri 1509'da Hindistan'da yeni beliren Portekiz kolonisinin başındaki kral naibi **Afonso de Albuquerque**'di. Goa'yı 1510'da Hindistan'daki başlıca Portekiz üssü olarak ele geçirmiş, 1511'de Güneybatı Asya'daki ilk Portekiz yerleşimi olan Malakka'nın kurulmasını sağlamıştı. Ayrıca Baharat Adaları, **Maluko**'ya ilk keşif gezisinin düzenlemiş, **Antonio de Abreu** ve **Francisco Rodrigues**'in eşliğinde yola çıkan Francisco Serrão bu adalara 1512'de ulaşmıştı. Yol arkadaşlarının Banda Denizi'nde geri dönmek zorunda kalmasına rağmen Serrao yerli deniz araç-

Sistina'nın tavanı

Papa II. Julius tarafından sipariş edilen Vatikan'daki Sistina Şapelinin tavanı Michelangelo'nun başyapıtlarından biridir. Eski Ahit'ten sahneleri tasvir eder.

1505 Papa II. Julius mezarını tasarlaması için **Michelangelo**'yu Roma'ya davet etti

1505 Portekizliler Doğu Afrika'da **Mombasa**'yı yağmaladı

1506 Leonardo da Vinci *Mona Lisa*'yı tamamladı

1506 Portekizliler Kızıl Deniz adası **Sokotra**'yı ele geçirdi

1507 "Amerika" adının **Waldseemüller** dünya haritasında ik defa kullanılması

1508 Safeviler **Bağdat**'ı ele geçirdi

1508 İspanyollar **Hispaniola** yerlilerini köleleştirmeye başladı

1508 Papa II. Julius Venedik karşıtı **Cambrai Birliğinin** oluşturdu

1508 Michelangelo Roma'da **Sistina Şapeli**nin tavanında çalışmaya başladı

3 Şubat 1509 Portekiz filosu Osmanlı filosunu Hint Okyanusundaki **Diu Muharebesinde** mağlup etti

21 Nisan 1509 VIII. Henry'nin İngiltere'de tahta çıkışı

14 Mayıs 1509 Milano yakınındaki **Agnadello Muharebesinde** Fransa'nın Venedik karşısındaki zaferi

1509 Hollandalı hümanist Desiderius Erasmus satirik bir risale olan *Deliliğe Övgü*'yü yazdı

1509 İspanya **Orta Amerika ve Porto Riko'da** yerleşimleri başlattı

1510 Portekizliler **Goa**'yı ele geçirdi

1510 Trablus İspanya Kralı **Fernando** tarafından zapt edildi

1510 Japon korsanlarının Çin'in güney sahillerine akınları başladı

1510 Safeviler Herat, Baktriya ve Hiva'yı ele geçirdi

XII. Louis ve Bretanya düşesi Anne'in Fransa'daki mezarlarından, İtalya Savaşlarının en önemli muharebelerinden biri olan Agnadello Muharebesinin tasviri.

Bu minyatürde Osmanlı Sultanı I. Selim'in tahta çıkma töreni resmedilmiştir. İmparatorluk dokuz yıllık hükümdarlığı sırasında üç misline çıktı.

ları kullanarak Maluku'ya ulaşmayı başardı.

Başlangıçta çok vaat edici olmasa da **Kolomb'un Atlantik'i geçmesi**nin (bkz. 1492) yarattığı heyecanın ölçüsü 20 yıl içinde çeşitli **İspanyol keşif seferleri**nin **Karayipler'**in neredeyse tümünü keşfetmesi ve haritasını çıkartmasıyla ölçülebilir. Bu keşifler Meksika'nın doğu kıyılarında 1508-09 yıllarında **Yucatán Yarımadası**nın keşfedilmesini de içerdi ve bu keşif doğrudan **Hernán Cortés**'in (bkz. 1519) bu bölgeyi ele geçirmesi sonucunu yarattı. Yeni Dünyadaki Avrupa toprak kazanımları büyük ölçüde açgözlülük nedeniyle harekete geçti ve şiddet kullanımıyla gerçekleştirildi. Yine de bu kazanımlar bir ölçüde 1452 tarihinde çıkartılan ve "Sarazenlerin, paganların ve diğer tüm inançsızların köle alınabileceğine" hükmeden bir **Papalık izni**nden meşruiyet aldığını iddia etti. İspanyol Dominiken rahibi Antonio de Montesinos 1511'de verdiği bir vaazında bu görüşü şiddetle eleştirdi ve yerleşimcilerin "zalimliği ve tiranlığı"nı eleştiren sözleri tahmin edilebileceği gibi büyük bir öfke uyandırdı.

> **❝ BUNLAR İNSAN DEĞİL Mİ? ONLARIN MAKUL RUHLARI YOK MU? ❞**
>
> **Antonio de Montesinos, Dominiken rahibi,** İspanyol sömürgecilerine vaazı, Hispaniola, 4 Aralık 1511

İspanyol ve Portekiz güçlerinin **Fas**'ı sömürgeleştirmek için benzer şekilde saldırgan girişimleri ve 15. ve 16. yüzyıllarda Fas'ın kıyı bölgelerine müstahkem mevkiler kurmaları bu ülkede 1480'lerde Marinid hükümdarlığının yıkılmasından sonra oluşan boşluğu doldurmak için 1511'den sonra yeni bir Fas hanedanı, **Sa'diler**i ortaya çıkarttı.

Papa II. Julius'un 1508'de Cambria Birliğini kurması sırasında **Venedik** neredeyse tüm büyük Batı Avrupa devletinin muhalefetiyle karşılaştı ve diplomatik bakımdan yalıtılmış bir haldeydi. İtalya Savaşlarının (1494-1559) en önemli muharebelerinden biri olan **Agnadello Muharebesi**nde XII. Louis'nin Fransız kuvvetleri tarafından Mayıs 1509'da yenilgiye uğratılmasının hemen ardından Cumhuriyet krize girdi. Ertesi yıl Kuzey İtalya'daki Venedik toprak kazanma hesaplarının yerini Fransa'nın aldığından endişe eden Papa II. Julius Venedik'le bir ittifak yaptı. İttifakların bu şekilde yeniden karılması dönemin tipik bir özelliğiydi. 1511'de Fransa'ya karşı, İngiltere'nin de dahil olduğu yeni bir **Kutsal İttifakın** kurulması ittifaklara yeni bir biçim kattı. Bu gelişmenin bir sonucu, daha sonraki Fransız-Venedik ittifakıydı.

Batıda **Osmanlılar** tarafından sıkıştırılan ve güneyde Portekizliler tarafından tehdit edilen Safeviler her şeye rağmen kuzeyde Orta Asya halklarından oluşan **Özbek Konfederasyonu**n başarıyla karşısına çıktı. Özbeklerin Merv şehri dışında Aralık 1510'da yenilmesiyle, Herat, Baktriya ve Kandahar dahil önemli miktarda toprak **Safevi** hükümranlığı altına girdi.

Baharat Adalarının keşfedilmesi
Portekizli kâşif Francisco Serrao diğer yol arkadaşları geri döndükten sonra Maluko'lara (Baharat Adaları) ulaşmayı başardı.

ANAHTAR
- → Antonio de Abreu / Francisco Rodrigues 1512
- → Francisco Serrão 1512

JUAN PONCE DE LEÓN'un Nisan 1513'te Florida "Adasını" keşfetmesi, Kolomb'un 1492'de Atlantik'i geçmesinden sonra İspanyolların Karayip Adalarını keşfetmesinden daha az önemli değildi. Bu olay İspanyolların Kuzey Amerika anakarasıyla ilk temasları ve bölgede İspanyolların hak iddialarının temeli niteliğindeydi. Adasının çevresini dolaşmak isteyen **Ponce de Leòn** yelkenli gemi çağında Kolomb'un orta Atlantik rüzgâr sistemlerini keşfetmesi kadar önemli olan **Gulf Stream** akıntısını da buldu.

Niccolò Machiavelli ilk modern siyaset bilimi el kitabı *Hükümdar*'ı 1513'te (1532'de yayımlanmıştır) yazdığında Floransa'da diplomattı. Siyasi gücün kullanılmasının şiddet ve kandırma içerdiği yolundaki ana tezi kitaba kalıcı bir kötü şöhret kazandırdı. Kitap yönetimin en etkili araçları hakkında tavsiyeler içermektedir; mümkün olan her aracı pragmatik bir kararlılıkla kullanmak.

Osmanlı toprak genişlemesi, I. Selim'in babası II. Bayezid'in tahttan inmek zorunda kaldığı ve büyük kardeşi Ahmet'in savaşta öldürüldüğü 1509-12 yıllarındaki iç savaşın ardından tekrar başladı. Selim ilk genişleme dalgasını Hıristiyan Avrupa yerine Müslüman devletlere karşı başlattı ve 1514 yılında sayıca az olan ve Osmanlı ateş gücüne karşılık veremeyen Safevileri Çaldıran Muharebesinde yendi. Doğu kanadını güvene alan Selim, kısa sürede çöken **Suriye**'ye ve **Memlük Mısır'**ına girdi. Bu savaşlarla Osmanlı topraklarını önemli ölçüde artırmakla kalmayan Selim, Yakındoğu'daki neredeyse tüm kutsal mekânları ele geçirerek Osmanlıların itibarına (bkz. s. 230-31) büyük oranda katkıda bulundu.

NICCOLÒ MACHIAVELLI
(1469–1527)

Filozof ve yazar Niccolò Machiavelli Floransa'da memur olarak çalışırken 1512-1513'te papanın gayri meşru oğlu acımasız Cesare Borgia dahil saldırgan yöneticilerin iktidarına tanıklık etti. Çeşitli diplomatik misyonlarda bulundu, ancak 1513'te tutuklandı ve işkenceye maruz kaldı. Aynı yıl *Hükümdar*'ı yazdı. 58 yaşında kitabı şöhret kazanmadan, fakirlik içinde öldü.

1511 İngiltere Papa II. Julius'un Fransız karşıtı **Kutsal İttifaka** katıldı

4 Aralık 1511 **Antonio de Montesinos** İspanyol kolonicilerinin köleleştirme uygulamasını kınadı

11 Nisan 1512 Fransızlar Kutsal İttifakı İtalya, **Ravenna**'da yenilgiye uğrattı

1512 Portekiz **Baharat Adalarına** ulaştı

1512 Osmanlı İmparatorluğunda **I. Selim'in** tahta çıkışı

1512 Batı Afrika **Songhay İmparatorluğu** Hausa devletleri Katsina, Zaria ve Kano'yu zapt etti

1513 İspanyol kâşif **Juan Ponce de León** **Florida** sahillerinde İspanya adına hak iddia etti

1513 Niccolò Machiavelli *Hükümdar*'ı yazdı

1514 Osmanlılar Safevileri Çaldıran Savaşında yenilgiye uğrattı

13 Eylül 1515 Kuzey İtalya'daki **Marignano Muharebesi** Fransızlara Milano Dükalığının denetimini sağladı

1515 Babür (1483-1531) **Pencap'ı** fethetti ve **Delhi'yi** egemenliğine aldı

1515 Orta Avrupa'da **Habsburg** ve **Polonyalı** Jagielo hanedanları arasında ittifak

1516–18

❝ PAPA ST. PETER'S KİLİSESİNİ İNANÇ SAHİBİ FAKİRLERİN PARASI YERİNE NEDEN **KENDİ PARASIYLA YAPTIRMIYOR? ❞**

Martin Luther, Alman papazı, *95 Theses*'ten, 1517

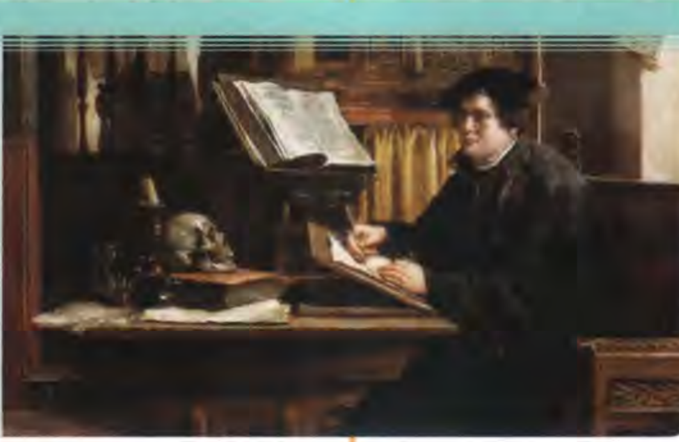
1517'DE Cezayir'i Osmanlı hâkimiyetine getiren **I. Selim'in** hükümdarlığında **Ortadoğu fetihleri** Osmanlı Türk devletinin kesin olarak bir **imparatorluğa** dönüştüğü anlamına geliyordu. Osmanlılar aynı zamanda bir deniz gücü geliştiriyordu. Mısır'ın ele geçirilmesi Doğu Akdeniz'de Osmanlı varlığını güçlendirdi ve kritik önemdeki Kızıldeniz'e erişmelerini sağladı. Doğuya götüren ticaret yollarının fiili olarak efendileri olan Osmanlılar şimdi de kârlı "**baharat yol**"unu hâkimiyetlerine almaya kalkıştılar. Bu planlarını yürütürken kendilerini 1513'ten beri etkili bir şekilde Kızıldeniz'i araştıran Portekizlilerle çatışma halinde buldular. Müslüman dünyası ile Hıristiyan Batı arasında yeni bir çatışma raundu için sahne hazırdı.

Papaz ve ilahiyat profesörü **Martin Luther** (1483-1546) *95 Theses*'ini Katolik Kilisesinin dini uygulamaları ve yozlaşmışlığına karşı büyüyen bir protesto hareketinin parçası olarak Saksonya, Wittenberg'teki All Saints Kilisesinin kapısına çiviledi. Papa tarafından 1521'de aforoz edildikten sonra kiliseye muhalefeti sertleşti. Luther'in öğretilerinin geniş ölçüde kabul görmesi, düşüncelerini yaymakta matbaanın etkisiyle birleşerek (bkz. s.154-55) **Reform** adıyla bilinen dini değişim maksatlı büyük bir hareketin doğmasına yol açtı.

Tomé Pires komutasındaki **Portekiz filosu**nun **Çin'deki Kanton** şehrine Ağustos 1517'de varışı, Vasco da Gama'nın 1498'de Ümit Burnunu dolaşarak başlattığı Hint Okyanusu'nu ticaret yollarına açma hareketinin zirve noktasını oluşturdu. Ancak bu karşılaşmaların ilk sonuçları Çinlilerin yeni gelenleri **kaba barbarlar** olarak görmeleri nedeniyle çok ümit verici değildi. Pekin'e 1520'de gelen bir Portekiz heyeti de benzer bir küçümsemeyle karşılandı.

REFORM

Martin Luther tarafından (sağda) Katolik Kilisesine karşı başlatılan dini isyan – Reformasyon– Batı Kilisesini parçaladı. İsyan Avrupa'ya sıçradıkça harekete siyaset karıştı. Sonuç Avrupa Hıristiyanlığını daimi olarak bölünmeye götüren, Katolikler ile Protestanlar arasında çatışma ve şiddetli bir dini ayrılık mirası oldu.

1519–22

Tenochtitlan'ın 13 Ağustos 1521'de düşüşü sadece İspanyol kıyıcılığı sayesinde değil Hernán Cortés tarafından toplanan 20.000 kişilik bir yerli ordusunun da katkısıyla oldu.

V. KARL'IN 1519'DA KUTSAL ROMA İMPARATORU olarak seçilmesi döneme damgasını vuran merkezi öneme sahip bir olaydı. Karl (1500-58) imparator seçilmeden önce de Avrupa'da İtalya, Avusturya, Aşağı Ülkeler ve İspanya'da birçok ülkenin hükümdarıydı. Şimdi Kutsal Roma imparatoru olmasıyla konumu tartışılmaz bir hale geldi. Dürüst Karl için zorunlu görevleri açıktı; düzgün biçimde harekete geçirdiği takdirde **Osmanlı tehlikesini bertaraf edecek** müreffeh, birleşik bir Katolik Avrupa yapısına başkanlık etmek. Gerçek ise farklıydı. Topraklarının büyüklüğü etkili biçimde kontrol edilmelerini imkânsız hale getirdi. Uyruklarından çok azı geleneksel "özgürlüklerini" uzaktaki, yabancı bir hükümdara teslim etmeye hazırdı; neredeyse hiçbiri masraflarını karşılamak niyetinde değildi ve dini farklılıklar da işin içine karıştı. Aynı zamanda Habsburg hâkimiyeti önde gelen diğer Avrupa devletlerini, özellikle de Fransa'yı endişelendirdi. Sonuç **neredeyse sürekli bir savaş hali** ve görevini yerine getirme ümitlerinin sürekli biçimde boşa çıkarılmasıydı.

İmparator V. Charles
Görevine Karl'dan daha sadık ve ilahi kaderinin daha çok bilincinde olan hükümdarların sayısı azdır. Ancak en iyi niyetli gayretleri sürekli olarak boşa çıktı.

İspanya'nın deniz aşırı girişimlere kattığı cesaret, acımasızlık ve sabit fikirlilik **Hernán Cortés**'in Meksika **Aztek İmparatorluğu**nun başkenti Tenochtitlan'a yürüyüşüyle karşılığını verdi. 1519'dan başlayarak, beş yıldan daha az bir zaman içinde Cortés Tlaxaclan savaşçılarının yardımıyla tüm bir millete boyun eğdirmişti. Küçük bir soylu ve kendi finansmanını sağlayan bir girişimci olan Cortés Orta Amerika'yı İspanya'nın boyunduruğu altına soktu.

❝ GERÇEK GEMİCİLİK SANATINI HERKESTEN DAHA İYİ BİLİRDİ. **❞**

İtalyan denizci Antonio Pigafetta'nın Fernando Macellan hakkındaki sözleri, 1521

İspanya'nın küresel rolünde bir diğer dönüm noktası 1519'da **yerkürenin çevresinin ilk defa dolaşılması**yla kaydedildi. Bu seyahatinin başındaki **Fernando Macellan** (d. 1480) Portekizli bir soyludu. Milliyetine rağmen V. Karl'ı batıya doğru giderek Pasifik'teki Ba-

Mart 1516 I. Carlos'un İspanya kralı olarak tahta çıkması

1516 Thomas More *Ütopya*'yı yayımladı

1516 Osmanlılar Suriye, Mısır, Hicaz ve Yemen'i fethetti

1516 Aragon Kralı II. Fernando'nun ölümü (b.1452)

Ağustos 1517 Çin'de ilk **Portekiz ticaret misyonu**

31 Ekim 1517 Martin Luther *95 Theses*'ini Wittenberg'te yayımladı

1518 İspanyollar Kuzey Afrika'da **Telemcen** şehrini aldı

Şubat 1519 Hernán Cortés Meksika'ya çıkıp Tenochtitlán üzerine yürüdü (8 Kasımda ulaştı)

2 Mayıs 1519 İtalyan bilgini **Leonardo da Vinci**'nin ölümü (d.1452)

28 Haziran 1519 İspanya Kralı I. Carlos, **V. Carlos** unvanıyla Kutsal Roma İmparatoru seçildi

20 Eylül 1519 Kâşif **Fernando Macellan** İspanya'dan Baharat Adalarına bir batı geçişi aramak üzere ayrıldı

1520 Portekiz büyükelçisi **Pekin**'e ulaştı

7-24 Haziran 1520 VIII. Henry ve I. Francois **Altın Kumaş Tarlasında** İngiliz-Fransız ittifakı konusunda anlaşırlar

3 Ocak 1521 Martin Luther aforoz edildi

27 Nisan 1521 Fernando Macellan'ın ölümü (d. y.1480)

25 Mayıs 1521 Morms Fermanı Martin Luther'i heretik olarak ilan etti ve çalışmalarını yasakladı

Haziran 1521 İmparatorluk güçleri Fransa'da **Champagne** bölgesini işgal eder

13 Ağustos 1521 Tenochtitlán İspanyolların eline geç

11 Ekim 1521 Papa X. Leo **VIII. Henry**'ye İnancın Savunucusu unvanını bahşetti

1523–25

Fransız ordusunun 1525 yılında Pavia'daki kuşatma hatları bir İspanyol destek gücü tarafından aşıldı ve ardından askerler mızraklılar ve silah ateşiyle parça parça edildi.

1526

Babür'ün Moğol imparatorluğu ancak güçle kurulabilir ve sürdürülebilirdi.

harat Adalarına varmak amacını taşıyan keşif seyahatinin masraflarını karşılamaya razı etti. Yola çıkan beş gemiden yalnızca biri üç yıl sonra, 1521'de ada yerlileri tarafından öldürülen Macellan beraberlerinde olmadan geri döndü. Yine de yelkenli gemicilik tarihinin en kaydadeğer girişimlerinden biri olan bu seyahat Pasifik'in büyüklüğünü ilk defa ortaya çıkardı.

V. Karl'ın Kutsal Roma imparatoru seçilmesiyle Avrupa'nın Habsburg hâkimiyetine girmesinden korkan Fransızlar 1521'de **İtalya Savaşları**nın başka bir safhasını başlattı. Başlangıçta Venedik, İngiltere ve Papalık devleti Karl'a karşı, Fransa'yla güçlerini birleştirdiler. Bir dizi yenilgiyle sonuçlanan savaş Fransızlar için öncekiler kadar tatmin edici olmadı.

Portekiz karavela gemisi
Macellan'ın amiral gemisi Trinidad resimdeki Portekiz gemisi gibi karavela sınıfındandı. Boyu genellikle 30 metreden az olan karavela sınıfı, dayanıklı, denize uygun gemilerdi.

KOLOMB VE SONRASINDA DİĞER AVRUPALI kâşifler tarafından batıda bulunan toprakların yeni bir kıta olmak yerine bilinmeyen Asya sahilleri olduğu inancı çok inatçı çıktı. Aynı şekilde bu kara parçaları arasından **doğuya gidilebilecek bir deniz yolu**nun mevcut olması gerektiği düşüncesi de geniş bir şekilde paylaşıldı. **Sürekli bir kıyı hattı**nın mevcudiyetini ortaya koyan Fransa Kralı I. François'nın hizmetinde çalışan bir Floransalı olan **Giovanni da Verrazano**'nun (1485-1528) Florida'dan Nova Scotia'ya 1524-1528 yıllarında gerçekleştirdiği seyahatler oldu. Buna rağmen Verrazano Pasifik'in yakın mesafede olduğu inancında ısrar etti.

1524-25 yıllarındaki **Alman Köylü Savaşları** Protestan reformunu söyleminin genellikle siyasete karışmayan gruplarca da benimsenebileceğini sert bir şekilde ortaya koydu. Ayaklanmalar siyasete karışma hakkı olmayan, tümü köylü de olmayan kitleler tarafından kilise ve aristokrasinin istismarı olarak gördükleri vergi ve angarya gibi kötü uygulamaları sona erdirmek amacıyla başlatıldı. Savaşın en alevli zamanı olan 1525 yılı baharında tahminen 300.000 kadar kişi bir dizi iyi örgütlenmemiş gruplarda ve aceleyle bir araya getirilmiş ordularda yer aldı. **Ayaklanma acımasızca bastırıldı** ve binlerce kişi öldürüldü. Luther ve "resmi" Reformunu diğer önderleri ayaklanmayla herhangi bir şekilde ilgilerinin bulunduğunu kuvvetle reddettiler ve isyan Protestan dini radikalizminin **Anabaptizm** gibi toplumsal hiyerarşiye ve Protestan otoritesine meydan okuduğu düşünülen çeşitli biçimlerinin üzerine acımasızca gidilmesi sonucunu yarattı.

I. François 1525'teki Pavia Muharebesinde **esir alındı** ve Madrid'e gönderilerek İtalya üzerindeki tüm haklarından vazgeçmeye zorlandı. Ancak Fransa kralının anlaşmaya uymaya hiç niyeti yoktu.

V. Karl döneminde Habsburg İmp.
V. Karl'ın imparatorluğunun yalnızca büyüklüğü bile etkili şekilde yönetilmesini imkânsız kıldı. Potansiyel gücü ne olursa olsun, devlet dini ve siyasi çekişmelerle çalkalandı.

100.000

ALMANYA'DA HALK AYAKLANMASINDA ÖLDÜRÜLEN İSYANCILARIN SAYISI

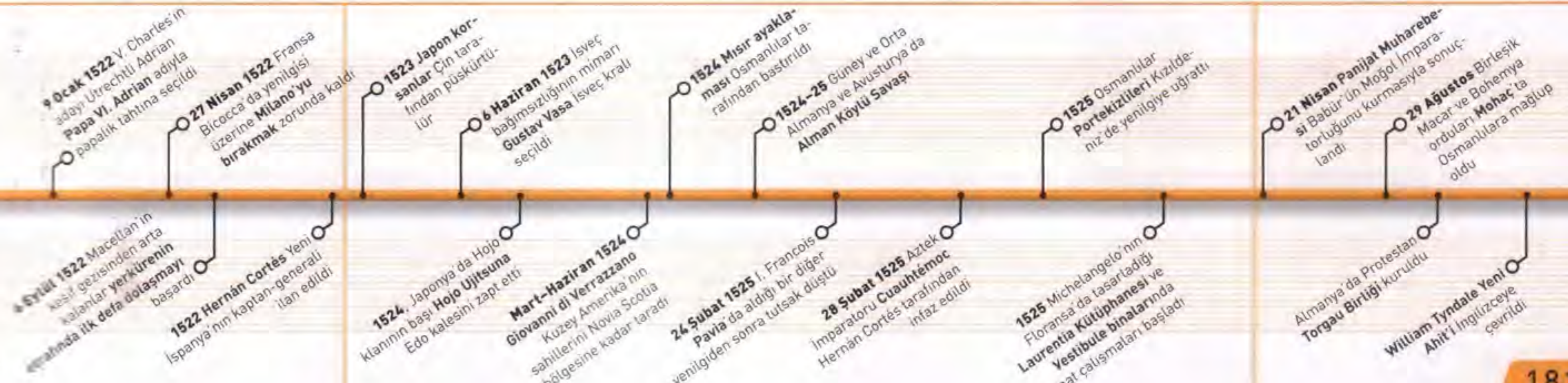
8:1 **Pavia Muharebesi**
Fransız ordusu 24 Şubat 1525'te Pavia'da İmparatorluk Ordularının 1000 kişilik kaybına karşılık 8000 kişi kaybederek kelimenin tam anlamıyla ortadan kaldırıldı.

“DÜNYADA BİR CENNET VARSA, İŞTE BU O, BU O, BU O.”

Babür'ün mezarındaki yazı 1530

I. FRANÇOIS V. KARL'A KARŞI MÜCADELESİNDE (bkz. 1521) 1525'te Osmanlıların yardımını sağlamıştı. Kurulan **Osmanlı-Fransız ittifakı** süreç içinde güçlenerek 250 yıl boyunca sürdü. Bu ittifak ayrıca Osmanlılara Macaristan'la mücadelesini canlandırmak için ilave gerekçe sağladı ve Ağustos 1525'te çıkan savaşta Osmanlılar Macaristan-Bohemya birleşik güçlerini Mohaç Savaşında ortadan kaldırdı.

Babürlü İmparatorluğu 1525'te Kuzey Hindistan'da kuruldu. Cengiz Han'ın (bkz. 1201-05) soyundan gelen **Babür** (1483-1530) tarafından kuruldu. Babür Orta Asya'da Fergana şehrinde yetişmiş ve buradan sürülmüştü. Ancak 1522'de Hindistan yolu üzerindeki önemli bir duraklama noktası olan Kandahar'ı 1526'da ele geçirdi ve Delhi Afgan Sultanı İbrahim Lodi'yi yenerek kendisini imparator ilan etti. Mughal (Babürlü) (Mughal Moğol kelimesinin Farsça söylenişidir) İmparatorluğu 18. yüzyıldaki en yüksek zamanında neredeyse bütün alt kıtayı kapsadı. Ticaret ve fetihlerle zenginleşmiş olan ülke incelikli ve saraylı bir yaşam tarzının simgesi, İslam dinini kabul etmekle birlikte diğer dinlere karşı hoşgörülüydü.

ASTRONOMİNİN HİKÂYESİ

BİLİMLERİN EN ESKİSİ OLAN ASTRONOMİ HER ŞEYİN KÖKENİNİN ANAHTARINA SAHİPTİR

Astronomi iki ana unsurun etkisi altında gelişti; daha önce fark edilemeyen gök cisimlerini açığa çıkaran teleskopun bulunması ve astronomi gözlemlerini açıklamakta büyük öneme sahip matematik, fizik, kimya ve bilgisayar alanındaki gelişmeler.

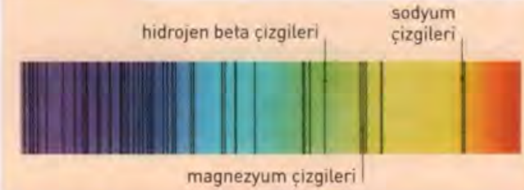
Newton teleskopunun önden görünüş

Erken astronomi mitoloji, din ve kehanetle yakından ilişkiliydi. Gökyüzü gözlemleri zamanı ölçmek, takvim düzenlemek, dini bayramların tarihlerini saptamak ve astrolojik öngörülerde bulunmak maksadıyla kullanıldı. Bin yıl süresince Dünyanın evrenin merkezi olduğuna inanıldı. Ancak, bu Ay, Güneş ve gezegenlerin gözlenen hareketlerini bütünüyle açıklamadı.

MODERN ASTRONOMİ

Mikołaj Kopernik (Nicholaus Copernicus) 1543'te Güneşi dünyanın merkezine koyan ve yaygın olarak modern astronominin doğuşunu belirttiğine inanılan günmerkezli modelini yayınladı. Ardından 1609'da icat edilen teleskop bir dizi astronomi cismini ortaya çıkardı. 17. yüzyılda Johannes Kepler gezegenlerin hareket yasalarını tespit etti ve Isaac Newton bu hareketleri kontrol eden yerçekimi gücünü açıkladı. 19. yüzyılda güneşe ve yakın yıldızlara olan mesafe doğru biçimde ölçüldü, spektroskopi kullanıma sunuldu ve teorik fizikteki ilerlemeler yıldızların enerjilerini (merkezlerindeki nükleer tepkilerle) nasıl ürettikleri gibi konularda açıklamalar getirdi. Birçokları 1920 öncesinde evrenin sadece samanyolundan oluştuğunu düşünüyordu. Ancak Edwin Hubble uzak yıldız bulutlarının kaybolma hızını ölçtü ve bu yıldız bulutlarının bağımsız galaksiler olduğu anlaşıldı. Bu galaksiler yalnızca hareket etmiyordu; ayrılma hızları da uzaklıkla birlikte artıyordu. Bu durum evrenin her şeyin bir arada olduğu bir başlangıcı olduğunu akla getirdi. Bu genişlemenin Big Bang adı verilen muazzam bir patlamayla meydana geldiği fikri ortaya atıldı. Modern uzay astronomisinin bulguları Bing Bang kuramını desteklemekle birlikte, evrenin büyük bölümünün, doğası ve kökeni hâlâ bilinmeyen siyah bir madde ve enerjiden oluştuğu ortaya çıkarıldı.

Pers usturlabı
Usturlaplar gece ufkunun temsili bir şeklini gösterir. 17. yüzyıla kadar zamanı ölçmek ve seyrüsefer amacıyla kullanılmıştır.

ELEKTROMANYETİK SPEKTRUM

Yıldızlar ve diğer astronomik cisimler ışık ile X ışınları ve radyo dalgaları gibi elektromanyetik enerjinin diğer biçimlerini yayarlar. Spektroskopi kullanılarak bu elektromanyetik yayınlar renk spektrumlarına bölünebilir. Bir yıldızın spektrumu her biri farklı bir kimyasal elemente karşılık gelen koyu emilim hatlarıyla kesilir. Bu hatların yoğunluğunun araştırılmasıyla bir yıldızın kimyasal oluşumu bulunabilir. Daha ileri çalışmalar ısısını, göreli hızını, atmosferinin yoğunluğunu ve basıncını tespit edebilir.

MÖ 2000
Güneş ve ay takvimnleri
Babilliler güneş yılının 365.25 gününü ay yılının 29.53 günüyle birleştirerek ilk takvimi üretirler. Benzeri takvimler eski Mısır'da da kullanılır.

Senenmut burcu

Babil sınır taşı

c. MÖ 1400
Tanrılar ve burçlar
Eski Mısırlılar burçların yıldızları, gezegenleri ve bunlarla bağlantılı tanrıların göründüğü bilinen en eski sembolünü üretir. Burçlar Babil el işlerinde de ortaya çıkmaktadır.

y. MÖ 90–168
Ptolemaios'un Evreni
Yunan bilge Claudius Ptolemaios 16. yüzyıla kadar kabul gören dünya merkezli evren görüşünü öne sürer.

Ptolemaios'un takımyıldızları

1420
Uluğ Bey
İranlı Uluğ Bey Semerkand'ta bir gözlemevi inşa eder. Dünyanın aksının derecenin 1/1000 oranında eğimli olduğunu ölçer.

Uluğ Bey Gözlemevi

1543
Güneş merkezli evren
Kopernik dünyanın güneşin çevresinde dolaştığını , bunun tersinin doğru olmadığını öne sürer. Bu görüş dünyayı bilinen altı gezegenden yalnızca biri yapar.

Kopernik Güneş sistemi

1608/1668
İlk teleskoplar
Almanya doğumlu Hollandalı mercek yapımcısı Hans Lippershey ilk mercekli teleskopu yapar. İngiliz bilim adamı Isaac Newton ilk yansıtıcılı teleskopu 1668'de yapar.

Newton'un teleskopu

Dekoratif tirşeyle kaplı yukarı silindir

Işığın teleskopa girdiği açıklık

Karton ve kâğıt katmanlarından yapılan alt silindir

Görüntüyü 35 defa büyüten göz mercekleri

Teleskop silindirini değişik yönlere çeviren küre

Ana aynayı yerinde tutan vida

3CM NEWTON'UN TELESKOPUNDAKİ **YANSITICI AYNA**NIN ÇAPI. **ÇAĞDAŞ ASTRONOMLAR** TARAFINDAN KULLANILAN TELESKOPLAR **1040 SANTİMETRE**YE KADAR **ÇAP**A SAHİPTİR.

Destek payandası

Newton'un teleskopu

Isaac Newton ilk yansıtıcı teleskopunu 1668'de yaptı. Kısa bir süre sonra (burada gösterilen) yaklaşık 20 santimetre yüksekliğindeki ikinci modelini yaptı. Newton'un teleskopu ışığı toplayan bir lens yerine ilk defa birincil ayna kullandı. İkincil bir ayna daha sonra görüş için büyütücü bir göz yeri vasıtasıyla ışığı yansıtır.

Tahta zemin

Teleskopun Ocak 1672'de Londra Royal Society'ye sunulduğunu kaydeden plaket

1780'ler
William Herschel
Herschel ev yapımı bir teleskop kullanarak Uranüs'ü keşfeder (1781). 1.26 metrelik reflektör dahil 400'den fazla teleskop yapar.

Herschel'in 1.26 metrelik teleskopu

Hubble uzay teleskopu

1990–günümüz
Uzay teleskopları
Teleskoplar yeryüzünün veya yörüngenin yakınına yerleştirilir ve buradan değişik dalga boylarından uzayı araştırılar.

1920'ler
Edwin Hubble
Hubble ABD'nin 2.5 metrelik Hooker teleskopunu kullanarak evrenin 100 milyardan fazla galaksisi olduğunu ve bunların genişlediği gösterir.

Hooker teleskopu

1930'lar
Radyo teleskoplar
Astronominin yeni bir dalı olan radyo astronomi ilk radyo teleskopların güneşten ve uzak galaksilerden radyo dalgalarını algılamalarıyla başlar.

Grote Reber'in radyo teleskopu

1960'lar–günümüz
Diğer dünyaların keşfi
Uzay araçları güneş sisteminin keşfedilmesinde kullanılır. Yörüngeyi geçerek diğer gezegenlere, aylara, asteroidlere ve kuyruklu yıldızlara inerler.

Mars taşıtı

1527–31

Roma'nın 1527'de yağmalanması Avrupa'yı sarstı ve Kiliseyi harap etti. Bu olay V. Karl'ı derinden utandırsa da İtalya'daki hâkimiyetini tasdik etti.

İTALYA SAVAŞLARININ EN SARSICI OLAYI 1527'de Roma'nın Karl'ın imparatorluk birlikleri tarafından yağmalanmasıydı. Bu muazzam topraklarına düzen getirmeye çalışan V. Karl'ın karşılaştığı çelişkileri de açığa çıkardı. V. Karl Luthercilerin (bkz. 1517) doğal düşmanı olduğu gibi Kutsal Roma imparatoru olarak Katolik Kilisesinin doğal müttefikiydi. Buna rağmen yalnız İtalya'daki hâkimiyetine meydan okuyan Papalığın Kutsal İttifakıyla savaş halinde değildi. Ödenmeyen ücretlere tepki olarak kontrolden çıkan ordusunun Roma'yı harabeye çeviren bazı birlikleri Luther'in reformist doktrinlerine sempatiyle bakmaktaydı. Bununla beraber, Roma'da sarayların ve kiliselerinin yağmalandığı, rahibelere tecavüz edildiği ve papazların öldürüldüğü bir sırada Papa VII. Clemens'ın San Angelo Kalesinde saklanmasıyla, Karl'ın İtalya'daki hâkimiyeti artık mutlak bir hale gelmişti.

Viyana kuşatması
Osmanlıların 1529'da Viyana'yı kuşatması şiddetli sonbahar yağmurları ve erken yağan karın yarattığı kötü hava koşulları ile tedarik hatlarının uzaklığı nedeniyle başarısızlığa uğradı.

Osmanlılar 1526'daki Mohaç zaferinin ve Macaristan'ın büyük bölümünü ele geçirmelerinin ardından Habsburgların kaybettikleri toprakları geri almaya çalışacaklarından endişelenerek **Viyana**'yı kuşattı. Avusturyalılar kadar çetin bir düşman olan hava şartları bu kuşatmanın korku salan Osmanlı ordusu için dahi çok iddialı bir görev olduğunu ortaya koydu. Şehri 1532 yılında ikinci defa kuşatma çabası da başarısızlığa uğradı.

Babür 1526'da Panipu'daki zaferinin ardından, ertesi yıl Rana Sanga'nın komutasındaki Rajput ordusunu **Khanwa Savaşı**nda yenerek Kuzey Hindistan'daki konumunu sağlamlaştırdı. Moğol devletinin daimi olarak yerleşmesi Afgan ordusunun 1529'da Ghagra'da imha edilmesiyle sağlandı.

V. Karl'ın güç kullanarak Katolik inancını kabul ettirmeye çalışması halinde karşılıklı yardımı öngören **Schmalkalden Birliği** 1531'de Kuzey Almanya'daki Hesse ve Saksonya hükümdarları tarafından kuruldu. Hızla büyüyerek diğer Protestan Alman ülkelerini de kapsayan ve Karl'ın ezeli düşmanları Osmanlıların ve Fransa'nın desteğini kazanan birlik aynı zamanda her ülkenin kilise mallarına el koyarak zenginleşmesi fırsatını da sağladı.

I. SÜLEYMAN (1494–1566)

Süleyman'ın 46 yıllık hükümdarlığına Balkanlar'da, Ortadoğu'da ve Kuzey Afrika'da birbirini izleyen ve Osmanlıları Batı yarıküresindeki en dinamik ve hâkim varlık haline getiren zaferler damgasını vurdu. Batı'da "Muhteşem Süleyman", İslam Dünyasında Kanuni olarak bilinen Süleyman'ın hükümdarlığı Osmanlı sanat ve kültürünün kıymetli ürünler verdiği bir dönem oldu.

1532

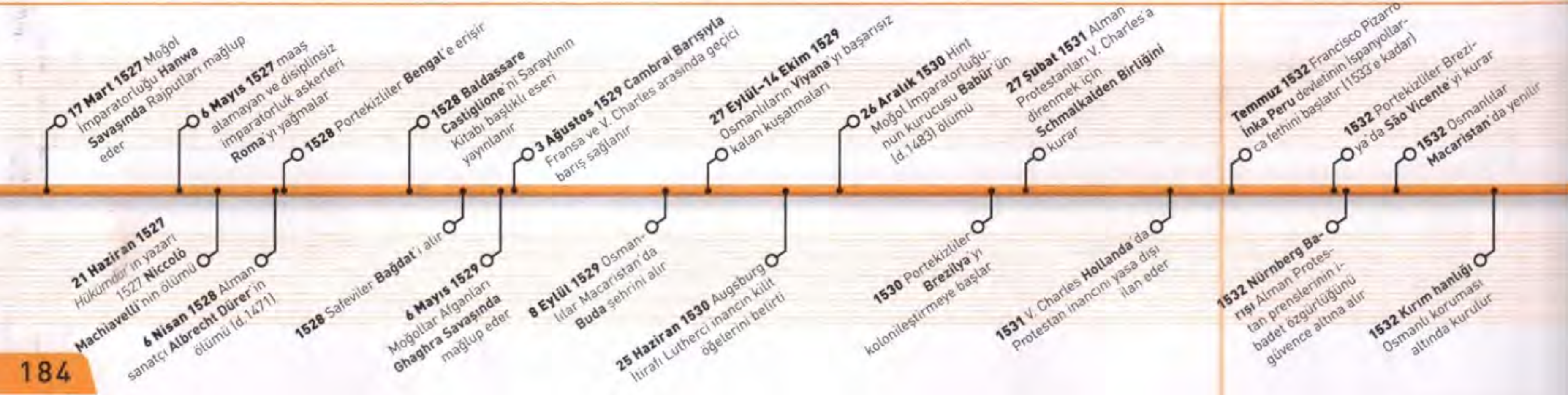

Son İnka İmparatoru Atahualpa Caxamalca'da ordularını yönetiyor.

İSPANYOLLARIN YENİ DÜNYAYI KEŞFİ ve Meksika'nın 1521'de ele geçirilmesiyle kesin bir şekilde güçlendirilen Peru **İnka İmparatorluğu**nun fethi 1521'de **Francisco Pizarro** (1476-1541) tarafından istila edilmesiyle daha da çarpıcı bir ölçüde sürdürüldü. Bir yıldan daha kısa bir zamanda 188 kişilik bir İspanyol birliği beş milyon kişilik son derece örgütlü bir devleti mağlup etmişti. Cortés'in Meksika'yı işgali gibi, İspanyolların İnka İmparatorluğu karşısındaki başarısını İnka toplumunun içindeki bölünmelerin yanısıra, keskinleştirilmiş taşlar ve pamuk doldurulmuş zırhlarıyla savaşan İnka ordusuna karşı, son derece hırslı bir kişi olan Pizarro'nun komutanlığı altında dini şevk ve açgözlülükle savaşan İspanyol askerlerinin sahip olduğu çelik, ateşli silah ve zırhlar gibi üstün askeri imkânlar sağladı.

Kıtanın diğer tarafında küçük bir ölçekte olsa da Avrupalıların Güney Amerika'ya nüfuzu sürüyordu. Portekiz 1532'de **Brezilya**'daki ilk daimi yerleşimini São Vicente'de kurdu. Bu yerleşim yüzyılın sonunda kölelik ve şeker ekim alanına dayanan muazzam bir sömürge işletmesinin çekirdeği olacaktı.

Almanya'nın Schmalkalden Birliği ile Karl arasındaki savaş hali 1532'de **Nürnberg Antlaşması**nın imzalanmasıyla son buldu. Karl tarafından başta ibadet özgürlüğü olmak üzere Protestanlara verilen tavizler Martin Luther tarafından memnuniyetle karşılandı ve Alman Protestanlarına izleyen on yıl boyunca tüm ülkeye yayılma imkânı tanıdı.

1533–34

“...HIRİSTİYANLIĞIN SKANDALI VE SİZİN İÇİN BİR UTANÇ.”

Aragonlu Catherine'den Kral VIII. Henry'ye, Anne Boleyn hakkında, 1533

İNGİLTERE KRALI VIII. HENRY PAPA X. LEON tarafından Katolik inancını Protestan saldırılarına karşı koruması nedeniyle 1521'de Fidel Defensor -İnancın Savunucusu- unvanıyla ödüllendirilmişti. Henry hayatının sonuna kadar inançlı bir Katolik olarak kalacak, Katolik uygulamalarını değiştirmeye yönelik tüm çabalara karşı çıkacaktı. Buna rağmen 1533'te Roma Katolik Kilisesinden aforoz edildi. Ertesi yıl Roma'dan tümüyle bağımsız, kendisinin "yüksek başkan" olduğu milli bir kilise kurarak kopuşu tamamladı. Bu akla gelmeyen bölünmenin nedenleri basitti. Henry 24 yıllık evlilikten sonra kendisine bir oğul vermeyen yaşlı İspanyol eşi **Aragonlu Catherine'den boşanmak** istedi. Henry çocuk sahibi olamamasının kardeşinin dul eşiyle evlenmesi nedeniyle kendisine verilen ilahi bir ceza olduğuna kanaat getirmişti. Catherine, Henry'nin büyük kardeşi Arthur'la 1501 yılında evlenmiş, ertesi yıl Arthur'un ölmesi üzerine Henry ve Catherine 1509'da evlenmişlerdi. Catherine'in kuzeni V. Karl'ın baskısı altında kalan papa boşanmaya izin vermeyi reddetti. Henry'nin birkaç yıl içinde şekillenen karşılığı fiiliyatta boşanmasına izin verebilecek şekilde kendi ülkesinin papası olmaktı. Avrupa'da başka yerlerde kilisenin kontrolünü alan hükümdarların kendi otoritelerini artırdıkları bilgisinin de etkisiyle **İngiltere Kilisesi** 1534'te Üstünlük Kanunuyla kuruldu. Henry'nin şahsi çıkarları uğruna, **Roma Katolikliği feshedildi.**

Anne Boleyn
VIII. Henry Ocak 1533'te, yani Aragonlu Catherine'le boşanmasından dört ay önce Anne Boleyn'le gizlice evlendi. Anne Boleyn haziran ayında taç giydi.

CİZVİT TARİKATI

Reform Katoliklerin başlangıçta verdiği karşılık tereddütlü ve eşgüdümden uzaktı ve Kilise yerine bir dizi şahıs tarafından ortaya konulmuştu. İsa'nın Cemiyeti anlamına gelen Cizvitler 1534'te bir Bask soylusu olan Loyolalı Ignatius tarafından kuruldu. Loyola'nın amacı yeni bir militan Katolik inancını yaymak amacıyla iyi eğitilmiş yeni bir papaz kuşağı yetiştirmekti.1540 yılında Papalık icazeti verilen Cizvitler Katolik canlanmasının başını çekti.

1535–37

V. Karl'ın 1535 yılında Tunus'u ele geçirmesi hükümdarlığının tek tartışılmayan başarısıydı. Kısacası, Hıristiyanlığın tekrar ayağa kalkışı ufukta göründü.

ROMA'YLA İLİŞKİLERİN KOPARILMASINI İngiltere'deki Katolik Kilisesinin tüm yapılarına devlet tarafından el konulması izledi. Bu sadece İngiltere'de Papalık otoritesinin silinmesinden ibaret değildi. İngiltere Katolik Kilisesi son derece zengindi ve her zaman nakit sıkıntısı içinde olan VIII. Henry kilisenin paralarına sahip olmak istedi. **Ülkedeki manastırların feshedilmesi** görevini **Thomas Cromwell** (1485-1540) üstlendi. 1536'da başlayan ve 1539'da tüm büyük manastırlarla sonlanan fesihler sistematik bir yıkıcılıkla gerçekleşti ve İngiltere'de 1066 Norman istilasından beri en büyük toprak transferi gerçekleşti. İngiltere'deki 560 manastırın her biri ortadan kaldırılarak taca yıllık 200.000 pound tutarında ilave gelir sağlandı. Ancak, kral tarafından boşa harcanan paralar birkaç yıl içinde tükendi.

VIII. Henry'nin 1533'te Aragonlu Catherine'den boşanması **Anne Boleyn**'le evlenebilmesi için gerekliydi. O da erkek çocuk dünyaya getirmeyi başaramadığından Henry **zina suçlaması**yla 1536'da Boleyn'i infaz ettirdi. Aynı yıl dini değişimin hızı ve kapsamına bağlı gerilimler ve birçoklarının Roma'dan ayrılmanın geleneksel Kilisenin yapısında daha büyük değişikliklere işaret ettiği yolundaki endişeleri Kuzey İngiltere'de patlama noktasına erişmişti. **İnayet Haccı** İngiltere'de 1381'deki Köylü İsyanlarından bu yana görülen en geniş çaplı ayaklanmaydı. Bu harekete karışanlar Katolik Kilisesinden fazla bir şikâyeti olmayan kitlelerdi ve yüzyıllardır kabul edilmiş bir inancın birden kenara atılmasına hazır değillerdi. Bu çapta bir protestoyla karşılaşan kral protestoculara istediklerini verdi. Ancak bunalım aşılır aşılmaz isyanın liderlerini infaz ettirdi.

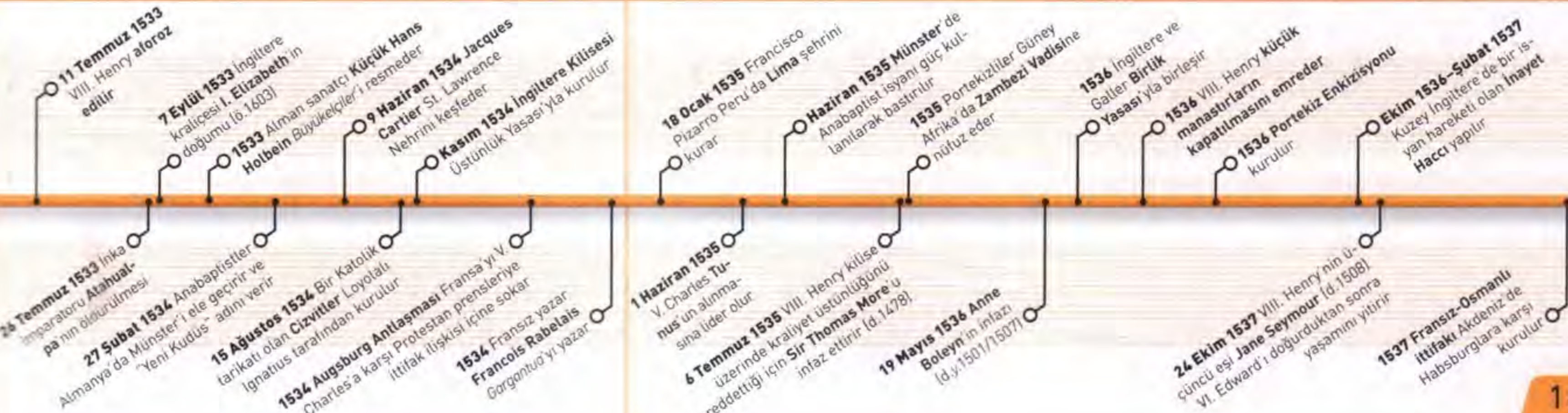
Manastırların feshedilmesi
1536 tarihli Küçük Manastırların Feshedilmesi Kanunu uyarınca niteliğe uygun 419 manastırdan 243'ü kapatıldı veya feshedildi.

Portekiz Enkizisyonu
Lizbon, Porto, Coimbra ve Evora'da 1540 ile 1794 arasında kurulan mahkemelerde birçoğu Yahudi olan 1175 kişinin yakılarak öldürülmesine karar verildi.

Avrupa'daki olaylarla uğraşması gereken V. Karl Osmanlıları memleketlerine geri sürmek amacını çok az takip edebildi. Ancak 1535'te **Tunus'u ele geçirmesiyle** nadir bir başarı kazandı. Osmanlıları tahrik ederek Mayorka'ya saldırmalarına ve 6000 kişiyi esir almalarına yol açtığından zaferin maliyeti yüksek oldu ve Fransız hükümdarını Osmanlılarla daha yakın işbirliği konusunda teşvik etti.

İspanya'daki karşıtının kötü şöhretine (bkz. 1480) hiçbir zaman erişemese de 1536'da kurulan **Portekiz Enkizisyonu** da Portekiz'de ve 1560'tan itibaren Goa gibi kolonilerinde sapkınlığın kökünü kazımakta kararlıydı. Başlıca hedefi bir çoğu aslen İspanyol olan, zor kullanılarak Hıristiyan yapılmış Yahudilerdi.

1547 tarihli *Vallard Atlası*'ndan bu resim Jacques Cartier ile başarılı olamayan 1541-42 yıllarındaki Fransız-Kanada kolonisinin üyelerini gösteriyor.

“BU ÜLKENİN **TANRI-NIN KABİL'E VERDİĞİ ÜLKE** OLDUĞUNA İNAN-MAYA MEYİLLİYİM.”

Fransız kâşif Jacques Cartier'nin Kanada hakkındaki sözleri, 1536

EYLÜL 1538'de Batı Yunanistan'daki **Preveze Muharebesi** Osmanlı deniz gücünün eriştiği düzeyi daha da belirginleştirdi. Muharebede Osmanlılar Papa III. Paul tarafından bir araya getirilen Papalık, Venedik, Cenova ve İspanyol donanmalarıyla karşı karşıya geldi. **Osmanlı zaferi** Hıristiyanların memnuniyetsizce ittifak içine girmiş farklı güçleri kaynaştırmadaki zorluklarını gösterdi.

V. Karl'ın doğum yeri olan **Gent** Ağustos 1539'da kendisine karşı **isyan etti**. Mesele Karl'ın İtalya Savaşlarını finanse etmek için talep ettiği vergiydi. İsyan Karl'ın uzaktaki bir hükümdarın uzaktaki bir savaşı için para ödemeyi reddederek "özgürlüklerini" korumak isteyen özerk şehirlere otoritesini kabul ettirmekte karşılaştığı güçlükleri ortaya koydu. Karl isyanın bastırılmasına şahsen nezaret etti ve şehrin ileri gelenleri çıplak ayakla geçit yapmak zorunda bırakıldı. Derinde yatan gerilimlerse var olmaya devam etti.

İspanyolların 16. yüzyılda **Kuzey Amerika incelemeleri** planlı çabalara rağmen cesaret kırıcıydı. Bu araştırmaları harekete geçiren Atlantik ile Pasifik arasında bir deniz yolu olduğu, "Yedi Altın Şehri" gibi efsanelerin efsaneden başka bir şey olmadığı anlaşıldı. Gerçeklik ise bu geniş toprakların saldırgan ve uğraşmaya değmez olduğuydu. Buna karşın **Hernando de Soto** 1539'dan itibaren bugünkü ABD'nin güney bölgelerine dört yıllık bir keşif gezisi düzenledi Aynı şekilde **Francisco Vázquez de Coronado** 1540-42'de daha büyük bir kuvvetle Meksika'dan kuzeye geçerek Kansas'a kadar ilerledi. **Juan Rodríguez Cabrillo** da 1542-43'te bilinmeyen Pasifik kıyıları boyunca yol alan bir filoyu yöneterek San Diego limanını buldu. Ancak bu girişimlerin yüzyılın sonuna kadar devamı gelmedi.

Fransızların İspanyolların gerisinde kalmamak için (İspanyolların da Fransa tarafından saf dışı bırakılmama endişeleri gibi) Kuzey Amerika'da başlattığı **yerleşim çabaları** başarılı olmadı. Bu yönde 1534'te gösterilen ilk gayretlerin ardından 1535-36'da **Jacques Cartier**'nin (1491-1557) gerçekleştirdiği seferde St. Lawrence Körfezi ile günümüz **Kanada**'sındaki St. Lawrence Nehri bulundu ve Fransa adına sahiplenildi. İspanya'nın niyetleri hakkındaki endişeler 1541'de daha esaslı bir keşif heyetinin sürekli bir yerleşim yeri kurmak amacıyla gönderilmesine yol açtı. Jean-François de la Rocque de Roberval'in başkanlığında ve Cartier'nin yardımcı olarak katıldığı sefer başarısızlıkla sonuçlandı. Cartier 1542'de izin almadan altın ve elmaslarla Fransa'ya döndü, ancak bunların değersiz olduğu anlaşıldı. Roberval açlıktan neredeyse öldükleri bir kıştan sonra koloniyi terk etti. Fransa'nın Kuzey Amerika'da yerleşim kurma çalışmaları yarım asır boyunca tekrar edilmedi.

Katoliklerin Reformasyona tepkilerinin bir sonucu, **Cizvitler**in 1534 yılında ortak kuruculuğunu yapan **Francis Xavier**'nin (1506–52) 1541 ve 1552 yıllarında giriştiği misyonerlik çalışmasıydı. Misyonun amacı Hıristiyanlığı Doğu Asya'da yaymaktı. Xavier Mozambik üzerinden Goa'ya, daha sora 1545-1547 yılları arasında Baharat Adalarına ve 1552'de öldüğü Çin'e gitmeden önce 1545 ve 1547 yıllarında Kanton ve Japonya'ya seyahat etti. Hıristiyanlaştırdığı kişi sayısını ancak Aziz Paul'ün geçtiği söylenmektedir.

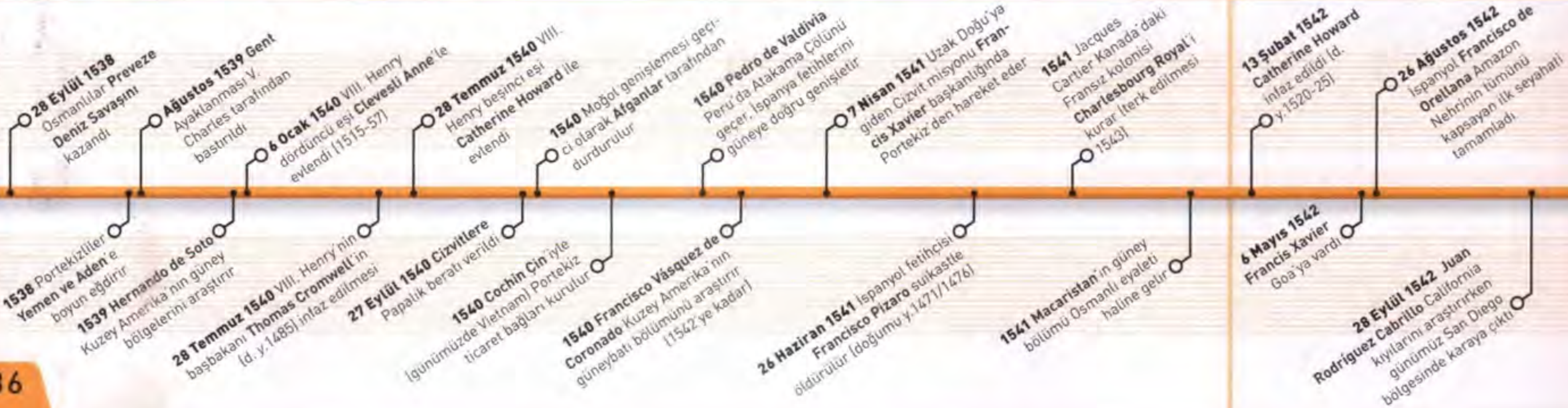
Preveze Muharebesi
Hıristiyan filosunun büyüklüğüne rağmen Hayreddin Paşa'nın (Barbaros) komutasındaki Osmanlı donanmasının dengi olmadığı Eylül 1538'deki Preveze Muharebesinde anlaşıldı.

AVRUPA VE JAPONYA ARASINDA İLK TEMAS 1543'TE KURULDU. Portekizli yazar ve kâşif **Fernão Mendes Pinto**'ya göre bu temas ana Japon Adasının güneyindeki Tanegashima'da meydana geldi. Portekizliler Japonya'ya silah satmanın dışında Japon korsanlarının baskınları nedeniyle Japonlar Çin'le ticaret yapamadıklarından Çin'le Japonya arasındaki ticarete aracılık da yaptılar.

Polonyalı matematikçi **Mikołaj Kopernik** (1473-1543) 1543'te *Gökcisimlerinin Dönüşleri Üzerine* isimli kitabını yayımladı. Kitap Kopernik'in şahsi gözlemlerinden çok Yunan ve Arap astronomların gözlemlerine dayandı. Yine de bu eski gözlemlerin **dünyanın güneşin çevresinde dönmesi**yle açıklandığını, bunun tersinin doğru olmadığını gösterebildi. Kopernik'in haklı olduğunu doğrudan gözlemler yoluyla ortaya koymak diğer gözlemcilere, özellikle

Kopernik'in evreni
Andreas Cellarius'un 1660 yılında yaptığı bu tablo "Kopernik'e göre, yaratılmış tüm evren sistemi"ni göstermektedir.

Yerliler ve İlamalar Bolivya'daki Potosi'den gümüş taşıma işine zorlandılar. Her yöne yayılan gecekondu şehri Yeni Dünyadaki en büyük şehir haline geldi.

Sevilla'ya gönderilen altın ve gümüş
Potosi'deki gümüş dağı Şili ve Meksika'dan İspanya'ya yapılan değerli maden ihracatında 1503'ten 1660'a kadar gümüşün hâkim olmasına sebep oldu.

1570'lerde Danimarkalı astronom Tycho Brahe'ye kaldı. Yine de Kopernik'le dünya merkezli evren kuramı büyük ölçüde yıkıldı.

Vesalius'un *De humani corporis fabrica* [İnsan Vücudunun Yapısı Üzerine] isimli kitabı da 1543'te yayımlandı. **Andreas Vesalius** (1514-64) eski Yunan öğretilerini araştırdı. Kopernik'in tersine, insan vücutlarını keserek doğrudan kendi gözlemlerini yaptı. Batı'da **bilimsel devrim**in -dünyanın en iyi şekilde ampirik gözlemle anlaşılabileceği inancının- başladığı bir an tespit edilmek istenirse, o an belki de buydu.

Protestan **Schmalkalden Birliği**nin 1531'de kurulmasından itibaren V. Karl Kutsal Roma imparatoru olarak otoritesine yönelttiği tehdidi sümen altı etmek zorunda kalmıştı. Sürekli olarak Osmanlılar ve Fransızlarla meşgul olan Karl'ın, Birliği (bkz. 1532) hoş tutmaktan başka çaresi yoktu ve ancak 1544'teki **Crépy Antlaşması**ndan sonra Fransızların bir süreliğine ikinci plana itilmesiyle 1546'da Birlikle doğrudan çatışmaya girebileceğini hissetti. Nisan 1547'deki **Mühlberg Muharebesi** Karl için büyük bir askeri başarıydı. Uzun vadeli sonuçlar ise karmaşıktı.

İspanyol kolonicileri 1545'te günümüz Bolivyası'ndaki **Potosi**'de o güne kadar bulunmuş en büyük gümüş madenini keşfettiler. Kuzey Meksika'da bulunan gümüşle birlikte bu maden, nakit sıkıntısı içindeki İspanyol İmparatorluğunun motoru haline gelecekti. Zira Potosi'den elde edilen Yeni Dünya gümüşü İspanya'nın Avrupa'da hâkimiyet gayretlerini finanse etmenin yanında, Çin'le ticaretini de yürütmesini sağladı.

Aynı yıl İtalyan Alplerindeki Trento şehrinde toplanan **Trento Konsili**nde Katolik Kilisesi kendisini ıslah ederek ve tekrar biçimlendirerek Protestan Reform meydan okumaya girişti. Trento Konsili yolsuzluğu ortadan kaldırmaya, kilisenin öğretilerini daha tutarlı hale getirmeye ve kendisini dinamik ve rekabetçi bir dini güç olarak ortaya koymayı amaçladı. Bir dizi **yeni Katolik tarikatları**nın yolunu açtı ve 1551-52 ve 1559-63 yılları arasında iki defa daha toplandı.

Portekizliler Japonya'ya ulaşıyor
Japonya kıyılarına 1543'te ulaşan Portekizli tüccarlar bazı mallarını hayret içindeki yerliler gösteriyor.

1542 Fransa ve Habsburglar arasında savaşın tekrar başlaması

1542 Roma Enkizisyonu kuruldu

3 Ocak 1543 Juan Rodriguez Cabrillo'nun ölümü (d. y.1499)

1543 Mikolaj Kopernik (1473-1543) güneş merkezliliği kuramını yayımlar

12 Temmuz 1543 VIII. Henry beşinci eşi **Catherine Parr**'la evlenir

1543 Fransa Hollanda, Kuzey İspanya ve Nice'e saldırdı

1543 Portekizliler **Japonya**'ya ulaşır

1543 Andreas Vesalius'un *On the Fabric of the Human Body* adlı eserinin yayımlanması

1544 Portekiz ticaret limanları **Quelimane** ve **Maputo Bay** Güney Afrika'da kurulur

18 Eylül 1544 Ceresole'deki Fransız zaferinin ardından Fransa ile Habsburglar arasında **Crépy Antlaşması**

1544 Cambridge'de **King's College Şapelinin** tamamlanması

Nisan 1545 İspanyollar Peru'da **Potosi** bölgesinde geniş gümüş yatakları bulur

13 Aralık 1545 Trento Konsili Katolik karşı-reformunu başlatmak üzere toplanır (1547'ye kadar)

1545 Babürlüler günümüzde Afganistan'da olan **Kandahar**'ı alır

4 Temmuz 1546 Osmanlı Amirali, **Barbarossa** adıyla bilinen Hayreddin Paşa'nın ölümü (d. y.1478)

1546 Portekizliler Hint ordusunu **Diu**'da bozguna uğrattı

10 Temmuz 1546 V. Charles ile Schmalkalden Birliği arasında **Schmalkalden Savaşı** başlar (1547'ye kadar)

1546 Songhay İmparatorluğu Mali İmparatorluğunu yok etti

28 Ocak 1547 İngiltere **Kralı VIII. Henry**'nin ölümü (d.1491)

20 Şubat 1547 VI. Edward İngiltere kralı oldu

24 Nisan 1547 Habsburglar Schmalkalden Birliğini **Mühlberg Muharebesinde** mağlup etti

2 Aralık 1547 İspanyol fetihçisi **Hernán Cortés**'in ölümü (d.1485)

1547 Babürlüler günümüzde Afganistan'da olan **Kabil**'i aldı

8 Eylül 1548 Catherine Parr'ın ölümü (d.1512)

1548 Cizvitler Orta Afrika'da Kongo bölgesinde misyon başlatır

1548 Ming devleti sahillerini Japon korsanlardan korumak amacıyla **Çin**'i dış ticarete kapattı

1549–51

❝ SANAT KÖKENİNİ DOĞAYA BORÇLUDUR... İLAHİ ZEKÂ ASIL ÖĞRETMENDİ. BU GÜZEL ESERSE (DOĞA) İLK MODELİ SAĞLADI... ❞

Giorgio Vasari, *Lives of the Most Excellent Italian Painters*'tan, 1550

DOKUZ YAŞINDAKİ VI. EDWARD'IN (1537-53) İngiliz tahtına çıkması babasının yapmış olduğu dini düzenlemelerde bir kopma meydana getirdi. VIII. Henry'nin İngiltere Kilisesi (bkz. 1534) sadece papalık otoritesini reddetmesi açısında Protestandı. Hükümete vekâlet eden

Common Book of Prayer
Toplu Dua Kitabı İngilizceyi ilk kez İngiliz Kilisesinin dili yaptı. Ayrıca şiddetli protestolar ve ayaklanmaları ateşledi.

Koruyucu Lord Protestan Somerset dükünün etkin yönlendirmesi altındaki VI. Edward ve Canterbury Başpiskoposu Thomas Cranmer (1489-1556) 1549 tarihli **Teklik Yasası**yla yasal statü tanınan yeni ve ateşli bir Protestan kilisesi kurdu. **Katolik ibadeti**nin çan çalma dahil birçok görünür biçimi **yasaklandı**. Bu durum Cranmer'in kullanımı zorunlu tutulan *Book of Common Prayer*'ın yayımlanmasıyla daha da güçlendirildi.

Portekizli ilk Genel Vali Tomé de Sousa'nın 1549'da **Brezilya**'ya gelişinde yanında Portekiz Kralı III. João'nun özel isteğiyle gönderilen, Manuel de Nóbrega'nın (1517–70) başkanlığındaki beş Cizvit vardı. **Cizvitler** (bkz. 1533-34) Portekiz'in Brezilya'yı sömürgeleştirmesinin başından beri merkezi bir konumdaydı. Nobrega yeni koloninin başkenti Salvador'da ilk ayini yönettikten sonra **Yeni Dünyadaki ilk Cizvit Koleji**ni kurdu. O ve arkadaşları **okullar** ve **şapeller** kurarak ve daha önemlisi gayretlerini yerlilerin çocukları üzerinde yoğunlaştırarak dinamik misyonerler olduklarını gösterdiler. Nobrega Portekizli sömürgecilerin gaddarlıkları karşısında Hintlileri tutarlı bir tavırla savundu.

Kuzey Afrika kıyıları 16. yüzyıl boyunca Hıristiyan Batı, özellikle İspanya ve Osmanlılar arasındaki Akdeniz hâkimiyeti mücadelesinde ana savaş alanlarından biri oldu. İspanya **Barbar korsanları**nın İtalya'yla Habsburgların iletişimini kesen yıkıcı akınlarını durdurmak zorundaydı. 1551 yılında **Trablus'un** bazı Fransız gemilerinin yardımıyla Osmanlılar tarafından **alınması Türkler için önemli bir zafer**i temsil ederken Habsburg stratejik ümitlerine vurulan ağır bir darbeydi. Şehri geri almak için yapılan çabalar başarıya ulaşmadı.

1552–54

VIII. Henri ile Aragonlu Catherine'nin hayatta kalan tek çocuğu I. Mary kendi başına hüküm süren ilk İngiltere kraliçesiydi.

İTALYA SAVAŞLARININ (BKZ. 1505-12) son bölümü 1552'de başladı. Fransa Osmanlılarla ve Saksonya Kralı Maurice başta olmak üzere bir dizi Alman Protestan hükümdarla ittifak içindeydi. İngiltere İspanyolları desteklemek için 1557'de geç ve talihsiz bir katkıda bulunacaktı. Bu katkı, VIII. Henry'nin kızı **Mary**'nin 1553'te kraliçe olması ve **V. Karl**'ın oğlu, gelecekteki **İspanya Kralı Felipe**'yle 1554'te evlenmesydi. 1534'ten beri Protestan olan İngiltere hükümdarının Avrupa'daki en militan Katolik hükümdarın oğluyla evlenmesinin basit bir açıklaması vardır. Kardeşi VI. Edward atak bir Protestan (bkz.1549-51) olmuşken **Mary Katolik –ve Papalık– üstünlüğünün bütünüyle geri getirilmesine kararlı**, en az onun kadar atak bir **Katolikti**. On yıldan daha kısa bir süre içinde İngiltere bir dini uçtan diğerine savruldu. Mary 1555'ten itibaren önde

Kazıkta yakılma
Michael Servetus kitabının bir nüshası bacağına bağlanarak Cenevre'de öldü, son sözleri şöyleydi; "Ebedi Tanrı'nın oğlu İsa, bana merhamet et."

4:1 **Öldürülen heretikler**
I. Mary'nin beş yıllık yönetimi sırasında 27'si erkek ve 56'sı kadın toplam 283 Protestan heretik oldukları gerekçesiyle kazığa bağlanıp yakıldı.

gelen **Protestan** şahsiyetlerinin 283'ünü canlı canlı yaktırarak sistematik bir **zulm**ün aktörü oldu. Bundan dolayı da daha sonraları **Kanlı Mary** ismiyle canavarlaştırıldı.

İspanyol ilahiyatçı ve radikal **hümanist Michael Servetus**'un Ekim 1553'te Cenevre'de Fransız dini reformcusu **John Calvin**'in (1509-64) açık emriyle kazığa bağlanarak yakılma yoluyla infazı **Reform**un (bkz. 1516-18) hassas bir dönemini belirledi. Servetus, Calvin'in kader anlayışını –tüm olayların "Tanrı'nın takdiri" olduğu, sadece Tanrı'ya teslim olanların (genellikle Calvin'in belirlediği şekilde) sonsuz kurtuluşa erecekleri– reddettiği için Calvin'in gözünde "tiksindirici küfürler" işlemekten suçlu, fikirlerini kuvvetle ifade eden bir kişiydi. Servetus'un ölümü hakkında dikkat çekici olan Protestanlığın heretiklik konusunda hiçbir şekilde Katoliklikten daha toleranslı olmadığını ilk defa ortaya koymasıydı. Bu olayın yansımaları tatsız bir şekilde kaygı uyandırıcıydı.

1555–56

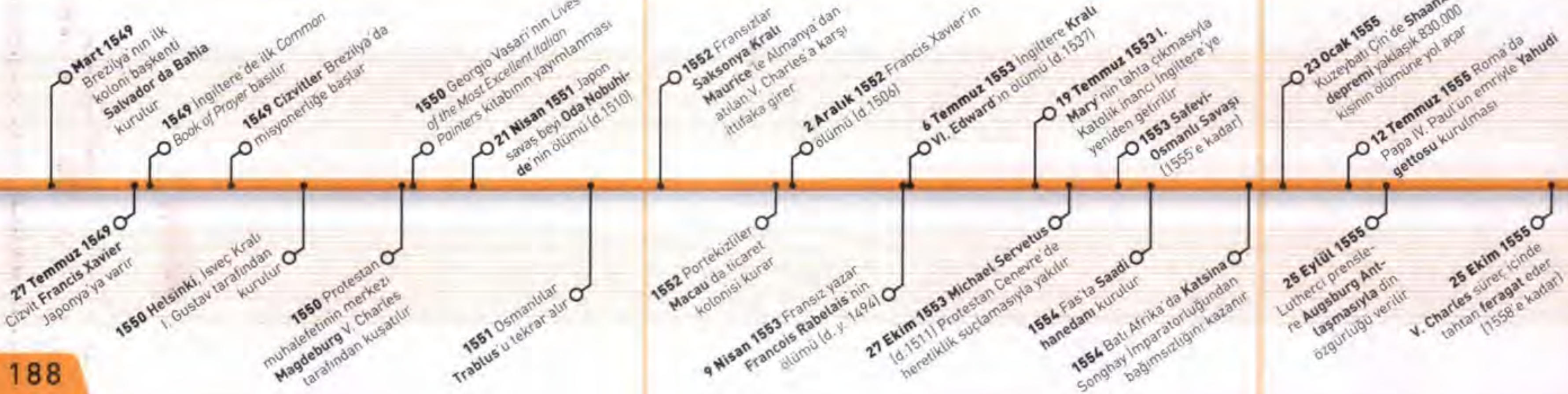

Bu bakır gravür 1555 Augsburg Barışını yansıtmaktadır.

İTALYA SAVAŞLARININ SON AŞAMASI V. Karl'ın Kutsal Roma İmparatorluğu içindeki Protestanlığı benimsemiş uyruklarına kendisini askeri yollarla hiçbir zaman kabul ettiremeyeceğini açıkça ortaya koydu. Böylece Karl istemeyerek de olsa Kutsal Roma imparatoru veliahdı kardeşi Arşidük Ferdinand'ın bir uzlaşma antlaşması müzakere etmesine izin verdi ve sözkonusu antlaşma üzerinde Eylül 1555'te mutabakat sağlandı. **Augsburg Antlaşması**nın esası her hükümdarın **kendi dinini** uyruklarına **kabul ettirmesi**ne izin veren bir formüle *–cuius regio eius religio–* (ülke kiminse din onundur) dayandı. Bu tür bir hoşgörü büyük bir açılım anlamına geldi. Ancak seçim yalnızca Katoliklik ve Luthercilik arasındaydı; Kalvencilik (bkz. 1552-54) dahil edilmedi.

1556'da 14 yaşındaki **Ekber**'in **Babürlü tahtı**na çıkması hanedanın talihinde belirleyici bir olay oldu. Babası Hümayun Babürlü gücünün Afgan ve Hindu ilerlemeleri karşısında önemli ölçüde azalmasına tanıklık etmişti. Tahtına yönelik ciddi bir Hindu saldırısını Kasım 1556 tarihindeki **İkinci Panipat Muharebesi**nde savuşturan Ekber Babürlü gücünün muazzam ölçüde artması sırasında iktidarda oldu.

Rus çarlarının Roma'nın tek meşru halefi, dolayısıyla Hıristiyanlığın koruyucusu oldukları iddiaları Rusya'nın fetihle genişlemesinin yalnız arzu edilir değil aynı zamanda kaçınılmaz olduğu inancına götürdü. "**Korkunç**" lakabıyla anılan **IV. İvan** (1530-84) döneminde bu tür ihtiraslı iddialar önemli ölçüde arttı. Batıdaki gayretleri Litvanya

Büyük Ekber geçit töreninde
Ekber'in 46 yıllık hükümdarlığı sırasında Babürlü Hindistan'ı toprak, refah, dini hoşgörü ve kültürel zenginliklerin genişlemesinden yararlandı.

askeri gücü tarafından boşa çıkarılsa da güneydeki gayretleri çarpıcı biçimde başarılıydı. Kazan Hanlığını esasen 1552'de ele geçirmişti. 1556'da zayıflamış Astrahan hanlığını yıkarak daha da kayda değer bir atılım geçekleştirmeyi başardı. Rusya artık yalnızca Orta Asya ticaret yollarının hâkimi konumunda değil, aynı zamanda kendisini doğuda Sibirya'ya doğru ilerlemeye hazır gördü.

27 Ocak 1556 **Ekber**'in (1542-1605) Hint Moğool tahtına çıkması

31 Temmuz 1556 Cizvit tarikatının kurucusu **Loyolalı Ignatius**'un ölümü (d.1491)

21 Mart 1556 Eski Canterbury Başpiskoposu **Thomas Cranmer**'in heretiklik suçlamasıyla infaz edilmesi

5 Kasım 1556 Ekber Hinduları **İkinci Panipat Muharebesi**nde mağlup etti

1556 Ruslar Astrahan Hanlığını ele geçirir ve Hazar Denizine erişir

1556 İsveç kralı III. Johann Finlandiya hükümdarı olur

Bu yağlı boya tablo Fransa kralı II. Henri ve İspanya kralı II. Felipe'nin 3 Nisan 1559'da Cateau-Cambrésis'te barış antlaşması imzalamalarını göstermektedir. Gerçekte ise antlaşma büyükelçiler tarafından imzalandı.

ÇİN'DE 1513'TEN BERİ TİCARET istasyonları kurmaya çalışan Portekizlilerle Portekizlilerin niyetleri hakkında her zaman kuşku duyan **Çinliler** arasındaki gerilimler 1540'larda yumuşayarak 1552'de Çinlilerin **Portekizlilere** Çin'in güney kıyılarındaki **Makao'da bir ticaret istasyonu** kurmalarına izin vermesi noktasına gelmişti. Bu, Portekizlilerin arzu ettiği dayanak noktasını sağladı. 1557 yılına gelindiğinde bu geçici düzenleme daimi hale gelmişti. Zaman içinde Macau Portekiz, daha sonra İspanyol küresel ticaret sisteminde mühim bir bağlantı haline gelecekti. Macau 1999'a kadar Portekiz'e bağlı kaldı.

1557'de **İngiltere Kraliçesi I. Mary** (bkz. 1552-54) kocası II. Felipe tarafından **Fransa'yla** yeniden başlayan **savaşa** İspanya'nın yanında katılmaya ikna edildi. **Calais'nin** Ocak 1558'de doğrudan **kaybedilmesiyle** bu karar yıkıcı sonuçlara yol açtı; 1360 yılından beri İngiliz toprağı olan Calais ülkenin Avrupa'daki son tutunma noktasıydı. Mary çocuk sahibi olamamıştı ve Kasım 1558'de öldüğünde yerine Anne Boleyn'in kızı, Protestan üvey kardeşi I. Elizabeth geçti.

Nisan 1559'da imzalanan **Cateau-Cambrésis Antlaşması İtalya Savaşları**nın kesin olarak sona ermesini belirledi. Antlaşmanın kısa süreli bir başarı olduğu ortaya çıktı. Habsburg İspanyası kesin galip devlet ve İtalya'nın (Fransa ve Papalık aleyhine) mutlak hâkimiydi. Fransa ise Calais dışında Metz, Toul ve Verdun'u elinde tuttu. Antlaşma hükümlerine göre II. Felipe Hollanda'nın ihtilafa askeri ve mali katkılarının aslında İspanya'nın İtalya hedeflerini iletmeye yaradığını üstü kapalı olarak ortaya koyuyordu. İspanya Hollanda'sında gelecekte ihtilaf çıkması az çok kesinleşmişti. Daha az kesin olarak tahmin edilebilen bir sonuç ise **Fransa Kralı II. Henri'nin** (d. 1519) üç ay sonra antlaşmayı kutlamak için düzenlenen bir yarışmada **ölmesi**ydi. Bunun ardından çocuk kralların art arda tahta çıkması Fransa'yı acı bir iç savaşa (bkz. 1572) sürükledi.

Calais'nin ele geçirilmesi
Fransız sanatçı Leonard Limosin tarafından yapılan bu mineli levha Guise Dükü François komutasındaki Fransız kuvvetlerinin 7 Ocak 1558'de Calais'i ele geçirmelerini anmak için yapılmıştır.

Çar IV. İvan Sibir Hanlığında yerleşimlerin başlamasıyla **Rus genişleme** siyasetini sürdürdü. İvan'ın 1552'de Kazan'ı ele geçirmesi doğuda Sibirya ve Uralların yolunu açmıştı. Kolonilerin kurulmasına önderlik edenler arasında İvan tarafından çeşitli mülk ve vergi muafiyetleri verilen Strogavov gibi aileler vardı. Kazaklar tarafından korunan Sibirya'ya 1570'lerde **geniş çaplı göçler** başladı ve yerel kabilelerle ticaret bağlantıları kuruldu. Sibir Hanlığı nihayetinde 1582'de ele geçirilerek Rusya'nın büyüklüğünü önemli ölçüde artırdı.

Moskova'nı genişlemesi
IV. İvan Moskova Büyük Dükalığını 1547'de Rus Çarlığına dönüştürdü. 1550'lerde sınırların genişletilmesine başladı ve toprakları ve nüfusu hükümdarlığı sırasında iki katına çıktı.

1557 İngiltere İspanya'yla ittifak yapar ve **Fransa'ya** savaş ilan eder

10 Ağustos 1557 İspanya Fransızları **St. Quentin**'de bozguna uğratır

1 Eylül 1557 Fransız kâşif **Jacques Cartier** (d.1491) öldü

1557 Portekizliler Çin'de **Macau**'nun mülkiyetini alır

7 Ocak 1558 Fransızlar İngilizlere karşı saldırıda bulunur ve **Calais**'yi ele geçirir

17 Kasım 1558 I. Elizabeth'in **I. Mary**'nin ölümünün ardından İngiltere tahtına geçmesi

21 Eylül 1558 Kutsal Roma İmparatoru **V. Charles**'in (d.1500) ölümü

2–3 Nisan 1559 **Cateau-Cambrésis Antlaşması** İtalyan savaşlarını sonlandırır

1558 Korkunç İvan Sibir Hanlığının fethine başlar

30 Haziran 1559 Fransa kralı **II. Henri** turnuva sırasında **hayatını kaybederek** Fransız monarşisini krize sokar

10 Temmuz 1559 **II. Francis** Fransa kralı olur

1559 V. Charles'ın kızı **Parma** hükümdarı **Margaret** Hollanda valisi olur

1559 İspanyol yerleşimi **Mobile Bay** Alabama'da kurulur

Lake inro
1750–1799
Inrolar kemere bağlanan ve netsuke'yle tutturulan küçük kutulardır. Bu lake ve altın örnek Kyoto çevresinin manzaralarıyla süslenmiştir.

Güreşçi netsuke'si
1800–1850
Edo döneminde netsuke adı verilen düğmelerin yapımı çok ustalık gerektiriyordu. Mantar üstündeki bir salyangozu gösteren bu örnek şimşir ağacından yapılmıştır.

Çay kavanozu
17. yüzyıl
Daha önce kapağı olan bu kavanoz bir Agano çömleğidir. Biçimi, siyah gövdesi ve mavi sır boyamasıyla çay törenleri için Çin'den ithal edilen eşyalara benzer.

Porselen çay kâsesi
1700–1750
İnce bir fincan olarak kullanılan, figürlerle süslü bu mavi-beyaz Arita poseleni Çin Kangxi hanedanı dönemi (1162-1722) desenlerinden birini örnek alır.

İmari tabağı
Edo dönemi
Dağıtımının yapıldığı ana limana atfen isim verilen İmari porselenlerinin büyük bölümünde mavi, pembe ve turuncu tonlarının hâkim olduğu bu tabakla benzer renkler kullanılmıştır.

EDO DÖNEMİ

JAPON SANATLARI ŞOGUN TOKUGAVA'NIN HÜKÜMDARLIĞI DÖNEMİNDE GELİŞTİ

Edo döneminde (1603-1868) barış hüküm sürdü. Ticaret sınıfı daha zengin ve eğitimli hale gelerek daha önce toprak sahibi seçkinlerin ve savaşçı samuray sınıfının saklı alanı olan sanatlardan zevk almaya başladı.

Japon zanaatkârları her şeyin bir yanılsamadan ibaret olduğunu söyleyen Budist düşünceden ilham alan *ukiyo* (Geçici Dünya) kültüründen etkilendi. Edo Japonya'sında *ukiyo* kadınlarla gönül eğlendirmekten *kabuki* dansı oyunlarına kadar anlık zevklerle ilişkilendirildi. Zanaatkârlar öteki dünyanın zarif estetiğini hedeflediler. Güzellikle etrafı çevrelenen müşterileriyse bu aldatıcı Geçici Dünyanın bir parçası olarak yazı yazmak ya da ibadet etmek gibi farklı uğraşlar peşindeydi.

Baskılı yelpaze
1858
Geç Edo dönemine ait bu el yapımı yelpaze bambu ve kâğıttan yapılmıştır. Her bir yüzünde II. Hiroshige'nin (1826-69) ipek üzerine basılı farklı sahneleri vardır.

Tahta Buda figürü
18. yüzyıl
Budizm uyumlu bir topluma ilişkin Tokugava düşüncesinin özünde yatıyordu. Bu küçük figür Buda'yı hatırlatmak için saklanırdı.

Fildişi figür
18. yüzyıl
Fildişinden özenle yontulmuş, çalı çırpı taşıyan yaşlı kadın figürü Gyokusen'in imzasını taşımaktadır.

Pirinç el lambası
18. yüzyıl
Muhtemelen giriş bölümünde dış kullanım için düşünülmüş olan bu anıtsal el lambası beş parçaya ayrılmaktadır.

Katlanan paravana
Edo dönemi
Sürmeli paneller (*fusuma*) ve katlanan paravanalar Edo Japonya'sında hareketli iç duvarlar olarak hizmet gördü.

Boynuzlar şeytani kimliği belirtir

Saç vahşi hareketleri vurgular

Açık renk, aristokrata işaret eder

Açık ağız ve şeytani dişler

Tiyatro maskesi
Edo dönemi
Bu maske kıskançlık ve öfkeyle şeytana dönüşen dişi Noh karakteri Hannya'yı temsil etmektedir. Noh tiyatrosu Kabuki gibi diğer türlerle birlikte varlığını sürdürdü.

Çok renkli ağaç baskı
18. yüzyıl
Hakikat-Samimiyet adı verilen bu resim Suzuki Harunobu'nun (y.1725-70) *nişiki-e*'lerinden (çok renkli ağaç baskı) biridir ve ağaç kalıpların değişik renklere boyanarak üst üste baskı yapılması yoluyla hazırlanmıştır.

Su kabı

Mühür

Bambu fırça

Tahta küp kalem açma çakısı ve bir iğne içerir

Bileme bölümü

Mürekkep bölümü

Yazı takımları
1800–1899
Kaligrafi maddi durumu iyi olanlar tarafından boş zaman uğraşı olarak yaygın biçimde yapılıyordu. Kutunun bölümleri fırça ve diğer araç gereçleri içerir.

Doğadan detay

Bir araya getirilmiş üç cilt

Ciltli ağaç kalıp baskıları
1779
Tek renkli baskı, ağaçtan oyma bir kalıbın tek bir defa basılmasıyla yapılır. Bazı daha geç tarihli örnekler renkli baskının hemen öncesinde elle renklendirilmiştir.

1560–62

“ YIKIM OLMADAN YARATIM YOKTUR... DEĞİŞİM YOKTUR. ”

Oda Nobunaga (1534–82)

Oda Nobunaga, Japonya'nın önde gelen bölgesel beylerinin askeri gücünü daha sonra Japonya'yı birleştirecek bir hâkimiyet hareketiyle kırdı.

JAPONYA'DAKİ ODA BOYUNUN lidesi **Oda Nobunaga** 1560 civarında ülkenin bölgesel savaş beyleri, yani *daimyo*lar arasında en önemlisi olarak ortaya çıkmaktaydı. 1466'da başlamış olan kanlı Onin Savaşından beri **Japonya fiilen yönetilemez hale gelmiş** ve savaş beyleri acımasız bir üstünlük mücadelesine girmişti. Portekizlilerin 15. yüzyıl ortasında gelişi ve ateşli silahlar getirmeleri kaosa başka bir boyut eklemiş, Japonlar Batı tarzı topçu ateşi imkânlarını hemen öğrenebileceklerini göstermişlerdi (bkz. 1574-77).

Töton Büyük Üstadı Albrecht von Hohenzollern'in Protestanlığa geçmesiyle Doğu Prusya'yı 1525 yılında yitirmiş olan **Livonya tarikatı**nın (bkz. 1236-49) hatırı sayılır büyüklükteki **Baltık toprakları** 1561'den itibaren Rusya, İsveç, Polonya ve Danimarka arasında **parçalandı**. Başlangıçta bir Haçlı (yani Hıristiyan) sınır gücü olan Livonya kısmen Reformun, ancak daha da çok birbirlerinin bölgede kendisi aleyhine güçlenmesini istemeyen Polonya-Rusya rekabetinin kurbanı oldu.

Tarihte 1562 yılında başlayıp 1598'e kadar süren **Fransız Din Savaşları**ndan daha fazla istikrar bozucu çatışma bulmak güçtür. Teknik olarak sekiz farklı savaş yaşanmıştır. Gerçekte ise uzun bir sürece yayılmış tek bir mücadeledir. Bir düzeyde, konu tamamıyla dini bir çatışmaydı; Fransa Katolik mi yoksa Protestan mı olacaktı? Nasıl ki İspanya kralı II. Felipe ve papa Protestanların zaferini istemiyorduysa Protestan hükümdarlar da Katoliklerin zaferine razı değildi ve bu nedenle **Avrupa'nın başlıca Katolik ve Protestan hükümdarları kaçınılmaz olarak çatışmaya dahil oldu.** Ancak, mesele aynı zamanda Fransa'da iktidara kimin sahip olacağının tespit edilmesi sorunuydu; taht mı, soylular mı, **Katolikler** mi, yoksa

Huguenotların katledilmesi
Kuzey Fransa'nın Vassy kentinde 80 Huguenotun Mart 1562'de öldürülmesi Fransız Din Savaşlarını başlattı.

Huguenotlar mı? Fransız Protestanlar İsviçre-Alman *Eidgenossen* veya "yeminli yoldaşlar" sözcüğünden gelen Huguenot adıyla anıldılar. Katolikler çoğunlukta olmasına rağmen Huguenotlar son derece iyi örgütlenmişti. Her iki taraf siyasi bir mücadele veren güçlü aristokrat önderlere sahipti. Bir kralın küçük yaşta olması her zaman siyasi istikrarsızlık getirdi (bkz. 1557-59). Öte yandan, 1560'tan itibaren ardı ardına tahta çıkan üç kral, soyluları yönetmek için çok sınırlı kabiliyete sahipti. Hiçbiri veliaht sahibi olamadığından iç savaşın artmasıyla tehlikeye giren yalnızca ülkenin dini kaderi değil, kraliyet otoritesinin kendisiydi de.

44 **LİVONYA** TARİKATININ **BÜYÜK ÜSTADI** OLARAK GÖREV ALAN **ŞÖVALYELE**RİN SAYISI

1563–64

Sade, ama heybetli kraliyet ikametgâhı El Escorial'in yapımı 1563'te başladı. Bina İspanya hükümdarlarının görkemi kadar dindarlığını belirtmek için de tasarlandı.

İSVEÇ VE DANİMARKA 1563'TE BALTIK DENİZİ'NDE üstünlük için çarpıştı. Kalyonlar yerine (Akdeniz'de hâlâ yaygındı) toplarla ağır biçimde silahlandırılmış yelkenli gemilerin kullanılmasıyla **ilk modern deniz savaşı** yapıldı. Her iki ülke de deniz istila yollarının hâkimiyeti için rekabet halindeydi ve Danimarka yarı bağımsız Alman şehri Lübeck tarafından destekleniyordu. 1563-1570 yılları arasında **yedi büyük deniz savaşı** yapıldı ve sonunda iki taraf da fiilen iflas noktasına geldi. Diğer ülkelerin de keşfedecekleri gibi amaca uygun olarak eğitilmiş savaşçılar **dönemin en güçlü silahları** olduğu halde gemiler fevkalade pahalıydı. Savaş hiçbir taraf toprak kazancı elde edemeden sona erdi.

Ülkelerindeki dini eziyetten kaçan bir grup **Huguenot yerleşimci** 1564'te bugün Jacksonville olarak adlandırılan, **Florida'daki** St. John Nehri kıyılarında **bir koloni** kurdu. **Fort Caroline** olarak adlandırılan bu koloni gelecekte ABD denilecek bölgede kurulan **ilk Fransız kolonisi**ydi. Koloni bir yıldan daha kısa bir süre var oldu ve Fransızların, özellikle de Protestanların üstünlüğe sahip olacağı herhangi bir toprağa el koymalarını engellemeye kararlı **İspanyollar tarafından yok edildi**. Birkaç kadın ve çocuk dışındaki tüm yerleşimciler ve destek kuvvetleri öldürüldü. Bunun karşılığında bir **Fransız kuvveti** Fort Caroline'ın yok edilmesinden sonra yaptırılan **İspanyol kolonisi Fort Matanzas'ı yok etti**.

Oland Muharebesi
İsveçlilerin yeni amiral gemileri **Mars**'*ı kaybettikleri 30-31 Mayıs 1564'teki Oland Muharebesinde Danimarkalılar zafer kazandı.*

19 Nisan 1560 Alman reformcu **Philipp Melanchton**'un ölümü (d.1497)

5 Aralık 1560 II. Francis'in ölümü (d.1544); annesi **Catherine de Medici** Fransa Naibi olur

6 Aralık 1560 **IX. Charles** (1550-74) Fransa kralı olur

1560 Japonya eyaletlerinin birleşmesi için temeller **Oda Nobunaga** yönetimi sırasında atılır (1534-82)

1560 Portekizliler Brezilya'da **şeker kamışı** üretimine başlar

1560 Diplomat Jean Nicot (1530-1600) Yeni Dünyadan **tütününü** Fransız sarayına tanıtır

1561 Livonya tarikatının çöküşü ve ardından Livonya'nın parçalanması

1561 Moskova'da **St. Basil Katedralinin** tamamlanması

1 Mart 1562 Vassy katliamı **Fransa Din Savaşlarının** başlangıcını teşkil eder

1562 Osmanlılar **Transilvanya**'yı egemenliğine alır

y.1562 Flaman sanatçı **Büyük Peter Breugel** (y.1525-69) *Ölümün Zaferi* tablosunu yapar

23 Nisan 1563 İspanya Kralı II. Felipe **El Escorial**'ı inşa ettirmeye başlar

30 Mayıs 1563 Danimarka ile İsveç arasında **Nordik Yedi Yıl Savaşı** başlar (1570'e kadar)

1563 Ming Çin'i **Japon korsan** tehlikesini bertaraf eder

1563 İngiltere Kilisesi doktrinin tam bir beyanı olan 39 Madde'nin yayınlanması

1563 İngiliz tarihçi **John Foxe** Protestan propagandasının baş yapıtlarından *The Book of Martyrs*'i yayımlar

27 Mayıs 1564 Fransız Protestan reformcu **Jean Calvin**'in ölümü (d.1509)

22 Haziran 1564 Fransız yerleşimi **Fort Carolina** Florida'da kurulur

15 Ekim 1564 Flaman anatomisti **Andreas Vesalius**'un ölümü (d.1514)

Breugel'in *Massacre of the Innocents* tablosu İncil'den bir konuyu almakla birlikte, aslında İspanyolların Hollanda İsyanı sırasındaki zalimliğine ilişkin bir yorumdur.

Tanrı tarafından kutsanan kendi Ortodoks mutlakıyetçiliği tarzını kuran **IV. İvan** (bkz. sağ panel) Avrupa'daki muhataplarını canından bezdiren ticari, aristokratik veya dini yerleşik çıkarlarla uğraşmak zorunda kalmadı. Başlıca karşıtları – serbest hareket eden sınır insanları– Kazaklar ve kalıtsal asiller olan boyar'lardı.

İspanyol yerleşimi
İspanya tarafından Ağustos 1565'te Florida'da kurulan St. Augustine Kuzey Amerika'da Avrupalılarca kurulan en eski yerleşim yerdir.

Kazaklar açık bir rüşvet siyasetiyle **müttefikler olarak sisteme çekilirken**, **boyarların** 1565'ten itibaren **mülkleri ellerinden alındı**, birçok durumda da kıyıma tabi tutuldu. Eski mülkleri İvan'ın "özel mülkü" *–oprichina–* haline geldi ve Çar'a sadık yeni asil sınıfına *–dvoriane–* dağıtıldı.

Mesika ve Peru'yu ele geçirmesinden sonra (bkz. 1532) İspanya'nın karşısında çıkan esas denizcilik sorunu bu ülkeleri İspanya'nın 1564'te sömürgeleştirmeye karar verdiği Pasifik'in batı ucundaki Filipinler ve Baharat Adalarıyla ilişkilendirmekti. Pasifik üzerinden batıya doğru bir yolun bulunmasına 1527'de öncülük yapılmış, ancak dönüş yolu hâlâ bilinmemekteydi. Haziran ve Ekim 1565'te İspanyol denizcisi **Andrés de Urdaneta** kritik bir açılımı gerçekleştirerek uygun rüzgârları bulmak için o ana dek yapılan **en uzun** –18.700 kilometre (11.600 mil)– **duraksız yolculukla** kuzeye yelken açtı. Yolculuk neticesinde **yaşamsal bir ticaret ağı** tamamlandı.

Fransız Din Savaşlarının kıyıcı bir dini ihtilaf yarattığı gibi, 1566'da başlayan ve 168'e kadar süren **Hollanda Ayaklanması** da dini hoşgörüsüzlük ve siyasi hâkimiyet itkisinin zehirleyici bir birleşiminin ürünüydü. Hollanda'nın Katolik hükümdarı İspanya kralı II. Felipe 1566'da : "Sapkınların hükümdarı olmaya niyetim yok, arzu da etmiyorum" beyanında bulunmuştu. Hollanda'da büyüyen **Protestan** azınlığına kayda değer ölçüde destek verildiği düşünüldüğünde bu sapkınlıkları ortadan kaldırmak için ilahi görevinden kaçması mümkün değildi. Fakat ortada başka bir pürüz daha vardı. Protestan veya Katolik olsun Hollandalılar Felipe'nin hükümdarlığına boyun eğmek arzusunda değildi, çünkü bu, "özgürlüklerinden", başka bir deyişe Felipe'yi en üstte yer alan hükümdar olarak tanısalar da kendilerini yönetme hakkından vazgeçmeleri anlamına gelecekti. Daha da özele inildiğinde İspanyol Kralının başka yerlerdeki savaşlarını finanse etmek için vergi ödemelerinin sebebini anlamadılar. Bu sorunların barışçı yollarla çözümlenmesi zor olsa da, patlak veren çatışma o dönemin şartlarına göre dahi şok ediciydi (bkz. 1572-73).

KORKUNÇ İVAN
(1530–84)

Pişmanlık nöbetleri geçirebilmesine rağmen –1581'de veliahdı büyük oğlunu başına bir hançer saplayarak öldürdüğünde olduğu gibi– IV. İvan hükümdarlığında acımasız bir vahşet uyguladı. "Korkunç" lakabı buradan gelir. Bunun ciddi sonuçlarından biri 1547'den 1584 yılına kadar süren hükümdarlığında çok sayıda insanın Rusya'dan kaçarak ülkenin boşalması ve serfliğin tarım işgücünü yerinde tutmanın tek çaresi olarak görülmesidir.

Bir papaz İngiltere'deki Katoliklerin Reforma karşı çıkmak için uzun süreli son girişim olan 1569 Kuzey Başkaldırısında iki askeri kutsuyor.

1563'TE HIRİSTİYANLIĞI KABUL ETMİŞ bir Japon *daimyo*'su olan **Omura Sumidato** 1568'de Portekizli tüccarlara ve misyonerlere Japonya'nın güney ucundaki bir balıkçı köyü olan **Nagasaki**'de liman kurmaları için izin verdi. Hıristiyanlığın Japonya'da 1614'te yasaklanmasına kadar etkin bir Cizvit kolonisi olan Nagasaki sadece bütünüyle Katolik –veya "kirishitan"– değil aynı zamanda Portekiz'in Doğu Asya'daki en önemli ticaret merkezi halindeydi.

Hindistan'da Babürlü iktidarının güçlendirilmesinde (bkz. 1555-56) **Ekber**'in karşılaştığı en acil görev **kuzeybatıdaki Hindu Racputlarının** mağlup edilmesiydi. 1569'da **Mevar ve Ranthambor kalelerinin düşmesiyle** en yüksek noktasına ulaşan bu çatışma on yıl boyunca devam etti. Başlıca Racput hükümdarlarının boyun eğmesini sağlayan Ekber Hindu prensesleriyle evlenerek (toplam 36 eşi vardı) yenilen tüm düşmanlarını kendisine evlilik ittifaklarıyla bağladı.

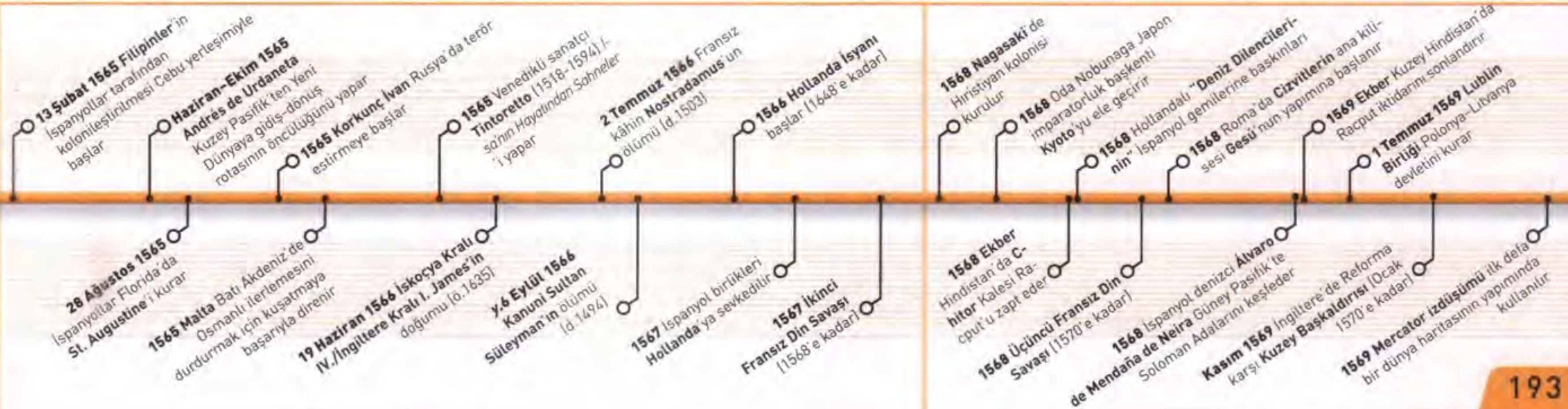
Litvanya Büyük Dükalığının ve Polonya'nın son Jagiellonia hanedanı hükümdarı olan **II. Sigismund'un** bir veliaht sahibi olmaktaki başarısızlığı 1659'da iki devlet arasında resmi bir birliğe gidilmesine yol açtı. Yeni **Polonya-Litvanya devleti Avrupa'daki en geniş topraklara sahip ülke oldu.** Bu girişimi Sigismund'un hanedanlık topraklarının korunmasını temin etme arzusu ve Litvanya'yı Osmanlılardan ve Ruslardan koruma ihtiyacı yönlendirdi. Her iki ülkenin asilleri yeni anayasal düzenlemenin kendi çıkarlarına aykırı olmaması endişesiyle çekişmelere girdiler. **Polonyalılar** için esas nokta Ukrayna'nın dahil olduğu **geniş toprakların kendilerine aktarılmasıydı.**

I. Elizabeth'in **pragmatik Protestanlığına en ciddi tehdit** Kasım 1569'daki Kuzey İsyanıydı. Westmorland ve Northumberland'in Katolik kontları tarafından yönetilen isyan vahşice bastırılmadan önce **Kuzey İngiltere'yi sardı.**

Flaman haritacı **Gerardus Mercator** (1512-94) 1569'da her kara parçasını doğru bir şekilde ilk defa gösteren bir **dünya haritası** yaptı. **Mercator izdüşümü**, dünyanın en bilindik haritası olarak kalmıştır.

Gerardus Mercator
Mercator usta bir haritacı olmanın yanı sıra gravürcü ve matematikçiydi. Dünya haritasını 1569'da deniz seyrüseferleri için tasarladı.

1570–71

“ GÜZELLİK BİÇİMİN BÜTÜNLE İLİŞKİSİNDEN DOĞAR... ”

Andrea Palladio, *Four Books of Architecture*'dan, 1570

Geç Rönesansın en etkili mimarlarından Andrea Palladio.

MANİLA KALYONU İSPANYA'NIN Yeni Dünya ticaret sisteminin en ayırıcı öğelerinden biriydi. 1570'lerden itibaren üç kalyon (1593'ten sonra iki) Meksika'daki Acapulco ve Filipinler'deki Manila şehirleri arasında yıllık bir gidiş-dönüş seyahati yaptı. İspanya Yeni Dünya gümüşü karşılığında ipek, baharatlar, porselen, cilalı mallar ve fildişi ithal etti. Bu gemilerinin her birinin kargosunun 1600'lerde İngiliz tacının tüm yıllık gelirini aştığı tahmin edilmektedir.

Portekizliler 1571'de **Angola'yı sömürgeleştirme** girişiminde bulundu, ancak Kimbundu halkına boyun eğdirilmesinin mümkün olmadığı, kıyı topraklarının ürün yetiştirilmesine ne kadar elverişsiz olduğu ve tuz ticaretinin Afrikalıların elinden alınamayacağı ortaya çıktı. Luanda ve Benguela'da 1575 ve 1587'de ticaret kaleleri inşa ederek köle ticaretlerini artırdılar.

Ekim 1571'de Batı Yunanistan kıyıları açığında yapılan **İnebahtı Deniz Savaşı** kalyonlar arasındaki son büyük karşılaşmaydı. 208 Hıristiyan kalyonuna karşı 251 Osmanlı kalyonu savaşa katıldı. V. Karl'ın gayri meşru oğlu **Avusturyalı Don Juan** komutasındaki Hıristiyan donanması topçu gücü sayesinde zafer kazandı. Hıristiyanlar esas amaçları Kıbrıs'ı geri almakta başarı sağlayamasa da Osmanlıların Batı Akdeniz'de genişleme tehlikesi böylece sonlandı.

İnebahtı Deniz Savaşı
Tahminen 20.000 Osmanlı ve 2500 Hıristiyan İnebahtı Deniz Savaşında öldü. Osmanlı kalyonlarının sıkıştırma taktikleri etkisiz kaldı.

1572–73

Huguenot François Dubois tarafından yapılan Massacre de la Saint-Barthélemy tablosunun arka planında Catherine de Medici ceset yığınlarını incelerken görülmektedir.

İSPANYOLLAR PERU İNKALARINI fethetmesine rağmen (bkz. 1532) 1539'da Yukarı Amazon'da küçük bir yerleşim olan Vicabamba'da İnkaların devamı niteliğinde bir devlet küçük bir İnka soylusu Manco Inca Yupanqui yönetiminde kuruldu. O ve soyundan gelenler bu bölgeden İspanya'ya karşı zaman zaman ve genellikle etkisiz savaşlar yürüttüler. Vilcabamba 1572'de istila edildi ve **son İnka önderi Túpac Amaru öldürüldü.**

Bir Hollanda heyeti II. Felipe'nin üvey kızkardeşi ve Hollanda'nın genel valisi **Parmalı Margaret**'in (1522-86) karşısına Hollanda'daki heretiklere karşı harekâtına itiraz etmek amacıyla çıktı. Heyete Margaret'in danışmanları aşağılayıcı biçimde "*gueux*", yani dilenciler adını taktı. Bu isim protestocu Hollandalılar, özellikle İspanya ticaret filosuna 1568'den itibaren yaptıkları baskınlarla İspanyol askeri başarılarını önemli ölçüde sekteye uğratan izinli korsanlar (veya korsanlar) olan **Deniz Dilencileri** tarafından hevesle benimsendi. Deniz Dilencileri İspanyolları baltalamak için elinden geleni gizlice yapan İngiltere'nin desteğine büyük ölçüde dayandı. Ancak **I. Elizabeth** (bkz. 1586-89) 1572 ilkbaharında İspanyolları bu kadar açık biçimde tahrik etmekten çekinerek İngiliz limanlarını onlara kapattı. Bunun karşılığında biraz da çaresizlik içinde kumar oynayan Deniz Dilencileri 1 Nisan 1572'de Hollanda'daki Brill şehrini ele geçirdi. Üç ay içinde fiilen **Hollanda ve Zeeland'daki her şehri ele geçirmiş** ve kralcılarla Katoliklerden temizlemişlerdi. Siyasi ve askeri açıdan ayaklanmanın en önemli kişisi olan **Orangeli William** (1533-84) komutanlıklarını üstlenmeyi kabul etti. İsyan artık açık savaşa dönmüştü.

Huguenotların Aziz Bartolemeus Günü olan 24 Ağustos 1572'de Paris'te **katledilmeleri Fransız Din Savaşları**nın en gaddar bölümüydü ve savaşlara bir evlilikle çözüm getirme girişiminden kaynaklandı. Bu çerçevede, Fransız tahtının yakın bir halefi ve önde gelen bir Huguenot olan Henri de Navarre'ın, genç Fransa Kralı IX. Charles'ın kızkardeşi Marguerite de Valois'yla evlenmesi sözkonusu olmuştu. Evlilik oğlunun tahtından endişe duyduğu kadar Huguenotların artan gücünden de telaşa kapılan, ancak yinede savaşan tarafları ısrarla anlaştırmaya çalışmış olan kralın annesi **Catherine de Medici** tarafından ayarlanmıştı. Bu çok ısınmış ortamda Katolikler ve Huguenotlar Paris'e geldi. Ancak Huguenotların başat şahsiyeti **Gaspard de Coligny'ye suikast planı** mevcuttu ve komplonun arkasında kimin olduğu

12–15 MİLYON — 1492
1.5 MİLYON — 1572

İnka nüfusu
İnkaların Avrupalılarca fethi yıkıcı oldu. Kasti soykırımdan ziyade Avrupa'dan taşınan hastalıklar baş suçlu oldu.

20 Mayıs 1570 Flaman haritacı **Abraham Ortelius** ilk modern atlas olan *Dünya Tiyatrosu*'nu yayımlar

8 Ağustos 1570 St. Germain Antlaşması Üçüncü Fransız Din Savaşını sona erdirir

1570 Osmanlılar **Kıbrıs**'ı alır

1570 Portekiz ticaret delegesi **Nagasaki**'de

1570 Manila yoluyla **İspanyol gümüşünün** Güney ve Orta Amerika'dan Çin'e ilk kez nakliye edilmesi

1570 Andrea Palladio *Four Books of Architecture*'ı İtalya'da yayımlar

13 Şubat 1571 İtalyan sanatçı **Benvenuto Cellini**'nin ölümü (d.1500)

Mayıs 1571 Devlet I. Giray Han tarafından yönetilen Kırım ordusu **Büyük Moskova Yangınını** başlatır

7 Ekim 1571 Osmanlılar birleşik Hıristiyan donanması karşısında **İnebahtı Savaşında** yenilgiye uğrar

1571 Portekiz kolonisi **Angola**'da kurulur

1571 Oda Nobunaga isyancı İkko mezhebini Japonya'da Nara yakınlarında yok eder

1 Nisan 1572 Deniz Dilencileri Hollanda'da İspanyollara karşı direnişi canlandırır

24 Ağustos 1572 Aziz Bartholomeus Yortusu Katliamı, Paris

1572 Vilcabamba'nın kaybedilmesiyle İnka direnişinin nihai çöküşü

1572 Luís de Camões Portekiz epik şiiri *Os Lusíadas*'ı yazar

1572 Babürlüler Hindistan'da **Gucerat**'ı istila eder

11 Şubat 1573 Anjou dükü Huguenot kenti **La Rochelle**'in Katoliklerce kuşatılmasına komuta eder (6 Temmuza kadar)

13 Temmuz 1573 İspanyollar Hollanda'da **Haarlem**'i yedi ay süren bir kuşatmanın ardından ele geçirir

Temmuz 1573 Boulogne Fermanı Huguenot ibadetini La Rochelle, Mantauban ve Nimes'le sınırlar

“ EGEMENLİK BİR DEVLETİN MUTLAK VE EZELİ GÜCÜDÜR... EN YÜKSEK YÖNETME GÜCÜ... ”

Jean Bodin, Fransız siyaset felsefecisi, 1576

Sayıları çok az olan Portekizliler Alcácer Quibir Muharebesinde gerçek anlamda yok edildi. Portekiz sadece krallarını değil, soylularının büyük kısmını da yitirdi.

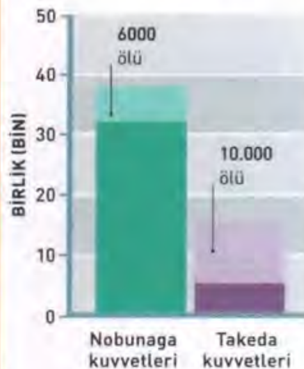
CATHERINE DE MEDICI (1519–89)

İtalya doğumlu Catherine de Medici, II. Henry'yle 1533'te evlendi. Henry'nin 1559'da ölümünden sonra hem oğulları II. Francis ve IX. Charles'ın çok küçük ve deneyimsiz olmaları hem de III. Henry'nin kötüleşen siyasi ortamla karşı karşıya kalması nedeniyle hükümdarlığı üstlendi. Valois monarşisini koruma hedefinde başarısızlığa uğradı.

meçhul kaldı. Komplo başarısız oldu; yaralanmasına rağmen Coligny hayatta kaldı, fakat Paris'teki ortam patlamaya hazır hale geldi. Catherine'nin, Huguenotların yönetime el koyacağına ve şehirdeki birkaç Huguenotnun öldürülmesiyle bunun önüne geçilebileceğine kralı ikna etmiş olması mümkündür. Neden ne olursa olsun, yalnız Coligny katledilmekle kalmadı, **3000'den fazla Huguenot öldürüldü**. İzleyen haftalarda Fransa çapında 20.000 kişi katledildi.

KUZEY AFRİKA SAHİLLERİ Osmanlı Hıristiyan rekabetinin kilit bölgelerinden biriydi ve İspanya özellikle kendi ticaret filolarına Müslüman saldırılarını önlemek istiyordu. İspanya buna rağmen elindeki bir avuç Kuzey Afrika şehrini adım adım yitirdi; Cezayir 1529, Trablus 1551 ve Bugia 1555. 1574'e gelindiğinde yalnızca Tunus kalmıştı. Ağustos 1574'te Tunus'un üstün Osmanlı donanmasına teslim olmasıyla **Habsburg'un Kuzey Afrika üzerindeki hak iddiaları** sona erdi ve bu tarihten sonra bölge kesin olarak Osmanlı kontrolüne girdi.

Takedo Katsuyori'yle (1546-82) savaş beyi **Oda Nobunaga**'nın başında bulunduğu ittifak arasında, Haziran 1575'te yapılan **Nagashino Muharebesi** Japonya'da savaşın gidişatını belirleyeci bir rol oynadı; savaşta ateşli silahlar ilk defa etkin olarak kullanılmıştı. Portekizlilerin 1540'larda getirdiği ar-

Nagashino Muharebesi
Nobunaga'nın askerleri Takeda'nın birliklerinden 2.1 oranında fazlaydı. Ancak başarıyı sağlayan ateşli silahların ustalıkla kullanılması oldu.

Selimiye Camii
Edirne'de II. Selim adına Mimar Sinan tarafından inşa edilen ve 1575 yılında tamamlanan bu cami Osmanlı İslam mimarisinin mükemmel bir örneğidir.

kebüz tüfekleri yavaş doldurulmasına rağmen Japonlar tarafından hevesle taklit edilmişti. Nobunaga'nın çözümü herkese ateşlemesi için üç tüfek vermek ve barut doldurma işini yapacak ayrı bir grubun onlara yardım etmesi şeklindeydi. Sonuç Takeda klanının geleneksel atlıları ve piyadelerini çaresiz bırakan bir yaylım ateşiydi.

İspanya'nın **Hollanda Ayaklanması**nı bastırma çabaları 1575'te boşa çıktı. Aşağı Ülkeler'den vergi alamayan II. Felipe'nin maaşlarını ödeyemediği askerler isyan edip çevreyi yağmaladı ve halkı ayrım gözetmeden katletti. Bu durum, Felipe'nin otoritesi ortadan kaldırdı. Ortaya çıkan boşluğu isyancı Protestanlar ile Katolik ve kralcılar dahil Hollandalıların kendileri doldurdu. Hollandalıların mutabakatını Kasım 1576'da imzalanan **Gent Uzlaşması** mühürledi.

II. FELİPE'NİN HERETİK Aşağı Ülkeler'de otoritesini kabul ettirme çabaları aynı dönemde Akdeniz'de Osmanlılara karşı koyma ihtiyacıyla rotasından saparken, Osmanlıların heretik İran Safevilerine karşı koyma çabaları İspanya'yla çatışmaları nedeniyle yön değiştirdi. Tunus'un 1571'de düşüşünden sonra çatışmada verilen aranın 1580'de bir barış antlaşmasıyla teyit edilmesi her iki devleti de başka yerlerdeki hedeflerini takip etmekte serbest bıraktı. **Osmanlılar** hemen bazı yararlar elde etti. **Gürcistan ve Azerbaycan'da bir dizi toprak** ele geçirildi ve Tebriz'in 1585'te alınmasıyla her iki bölge imparatorluk içinde birleştirildi.

Portekiz Kralı Sebastian Ağustos 1578'de Kuzey Fas'ta **Alcácer Quibir Muharebesinde** öldürüldü. Savaşın iki sonucu vardı. Birincisi **Ahmed el Mansur**'u (1549-1603) Osmanlı desteğindeki **Fas**'ın yeni sultanı olarak teyit etti. Diğer sonuç ise **Portekiz'de taht veraseti bunalımı** ortaya çıkartmasıydı. Sebastian'ın veliahdı, 66 yaşındaki büyük amcası Henry bir kardinaldi. 17 ay sonra çocuksuz olarak öldü. Tahtta hak iddia edenler arasında II. Felipe de vardı (bkz. 1580).

Gent Uzlaşmasından sonra (bkz. 1576) II. Felipe yalnızca birliklerini geri çekmeye değil, eyaletlerdeki geleneksel imtiyazları da geri vermeye razı olmak zorunda kaldı. Ancak din sorunu hususunda ısrar etti; Katolik dini her yerde eski haline getirilmeliydi.

Şiddet yeniden alevlendi. Felipe'nin temsilcisi Don Juan Namur şehrini bastı; buna karşılık olarak Kalvenci muhalifler güney bölgesi boyunca şehirlerde mevziler kurdu. Güneyin Katolik soyluları Ocak 1579'da **Arras Birliği**ni kurarak Felipe'ye sadakatlerini bildirdi. Kuzey eyaletleri **Utrecht Birliği**ni oluşturdu. Aşağı Ülkelerin acılarına iç savaşın vahşeti de eklendi.

Chichak Miğfer
Ham deriden yapılma, bakır kaplamalı Osmanlı miğferinin dayanıklılığı 17. yüzyılda Avrupa'da yaygın olarak taklit edilmesine yol açtı.

27 Ağustos 1573 Muromahi Şogunluğu Japonya'da Odo Nabunaga'ya boyun eğer

1573 Brezilya'da kölelik yasal hale getirilir

1573 Hırvatistan ve **Slovenya'da** ortaya çıkan büyük köylü ayaklanmasını yerel soylular bastırır

27 Haziran 1574 İtalyan ressam ve yazar Giorgio **Vasari**'nin ölümü (d.1511)

1574 Hollanda kuvvetleri İspanyolları **Leiden** kuşatmasını kaldırmaya zorlar

28 Haziran 1575 Japonya'da **Nagaşino Muharebesi**

1575 Edirne'de **Selimiye Camiinin** inşası tamamlanır

1575 İspanyollar birliklerini Hollanda'dan çekmeye **Breda Konferası**nda razı olur

8 Kasım 1576 Hollandalılar **Gent Uzlaşmasıyla** İspanyol birliklerinin ülkeden çekilmesi çağrısında birleşir

27 Ağustos 1576 İtalyan ressam **Titian**'ın ölümü (d. y.1488/1490)

1576 Babürlüler Bengal'i istila eder

17 Eylül 1577 Fransa'da III. Henry ile Huguenotlar arasında imzalanan **Bergerac Barışı**

Şubat 1578 İsveç Rusya'yı **Wenden Muharebesi**nde mağlup eder (Livonya Savaşı)

4 August 1578 Alcácer Quibir Muharebesi Portekiz Kralı Sebastian'ın ölümüyle sonuçlanır

1578 Kafkas eyaletleri ve Azerbaycan konusunda **Osmanlı Safevi** çatışmasının tekrar başlaması (1590'a kadar)

6 Ocak 1579 Hollanda'nın Katolik eyaletleri İspanya Kralı II. Felipe'ye **Arras Birliğiyle** sadakatlerini bildirir

23 Ocak 1579 Holanda'nın Protestan eyaletleri **Utrecht Birliğiyle** savunma amaçlı bir ittifak kurar

Mart 1579 Parma dükü Güney Hollanda'nın zapt edilmesine Maastricht'i alarak başlar

17 Haziran 1579 Francis Drake California sahilindeki New Albion bölgesinde İngiltere adına hak iddia eder

1579 Babürlü İmparatoru Ekber Cizvitleri sarayına davet eder

1580–81

II. Felipe'nin 1580'de Portekiz tahtındaki hak iddiasına karşı direniş zayıftı. Bir ordu Lizbon üzerine yürürken, İspanyol donanması şehre karadan saldırdı.

1580'DE DRESDEN'DE YAYIMLANAN *Book of Concord* **Lutherciliğin** (bkz. 1516-18) gelişiminde merkezi önem taşıyan bir olaydı. Kutsal yazıların –İncil– önemini teyit ederken, bu yazıları "Hıristiyan inancımızın ortaya konulması ve ittifakla uzlaşı" olarak yorumladı. Kitap bugüne kadar Lutherci inançların temelini oluşturmaktadır.

İspanya kralı II. Felipe'nin Portekiz tahtının boş kalmasından sonra (bkz. 1578-79) **Portekiz tahtı**nda hak iddia etmesi Ağustos 1580'de hem askeri kuvveti kullanması hem de rüşvet vermesiyle eyleme döküldü.

> **“ BAŞKA HİÇBİR ŞEYE EN AZ BİLİNEN** ŞEY KADAR **KUVVETLE İNANILMAZ. ”**
>
> **Michel de Montaigne, Fransız Rönesans yazarı,** *Denemeler I*

Aşağı Ülkeler'in kuzey eyaletleri -**Birleşik Eyaletler**- Temmuz 1581'de **Feragat Yasası**yla II. Felipe'ye bağlılık yeminlerinin geçerliliğini iptal ederek bağımsızlıklarını ilan etti. İspanyol kralının teknik olarak tahttan indirilmesiyle yeni Aşağı Ülkeler tahtı yaratıldı ve Fransa kralı III. Henri'nin kardeşi **Anjou dükü** bu tahtı kabul etti. Güney genel olarak Felipe'ye sadık kaldı, ancak

François, Anjou Dükü
Yabancı desteği –İngiliz veya Fransız– İspanyolları yenmek için gerekliydi. Hollandalı Protestanlar bu nedenle Anjou dükünü 1581'de hükümdarları yaptılar.

Yasanın **meşru bir kralın meşru yollarla düşürülebileceği**ni ileri sürmesi önemli sonuçlara yol açacaktı.

Tek Kırbaç Reformu ya da "basit yönetim" 1581'de Ming Çin'inde büyük bir etki yarattı. Reform, vergilerin genel bir kayıt sistemiyle tespit edilen mülklere dayalı olacağını ve **gümüşle ödeneceğini** öngördü. Amacı Çin'in vergi sistemini basitleştirmek ve kâğıt para ve değeri düşürülen paralar nedeniyle ortaya çıkacak enflasyonu önlemekti. İspanyol ve Japon gümüşünün ülkeye akışı reformu mümkün kıldı. Yeni vergi sistemi külçe gümüş talebini ve gümüş fiyatını artırdı, uzun vadede tüm Ming ekonomisinin istikrarsızlaşmasına katkıda bulundu.

1582–85

Toyotomi Hideyoshi'nin Mayıs 1583'te Shizugatake'deki zaferi son derece ezici bir kuvveti düşmanlarına karşı cepheye sürmesi açısından tipikti.

ODA NOBUNAGA'NIN 1582'DE törensel intiharı (bkz. 1560-62) en kabiliyetli generali **Toyotomi Hideyoshi**'yi (y. 1536/37-98) iktidara getirdi. On yıl içinde **tüm Japonya'yı** yönetimi altında **birleştirmeyi** başarmıştı. Köylü olarak doğan biri için bu dikkat çekici bir başarıydı. Samuray olarak doğmayan herkesin elinden silahları alınıp halk tabakasının otoritesine karşı çıkmasının önüne geçildi ve vergi sisteminde yaptığı düzenlemeyle toprakların yeniden dağıtılması fetihlerini tamamlamak için gereken gelir kaynaklarını sağladı.

Papa XIII. Gregorius (1502-85) 24 Şubat 1582'de MÖ 46'da kullanıma giren ve her yılı 11 dakika az hesaplayan **Julian takviminin gözden geçirilmesi**ni emretti. Julian takvimi 16. yüzyılın sonunda esas tarihinden 10 gün ayrılmıştı ve bu Paskalya'nın hesaplandığı bahar mevsimindeki gün-tün eşitliğinin 21 mart yerine 11 mart tarihine rastlaması anlamına geldi.

Songhay İmparatorluğu
Askia Daud'un 1582'de ölümü ve bunu izleyen Fas istilası (bkz. 1591) Songhay İmparatorluğu'nun gerilemesinin başlıca nedenleriydi.

ANAHTAR
- 1500'de Songhay toprakları
- 1625'te Songhay toprakları

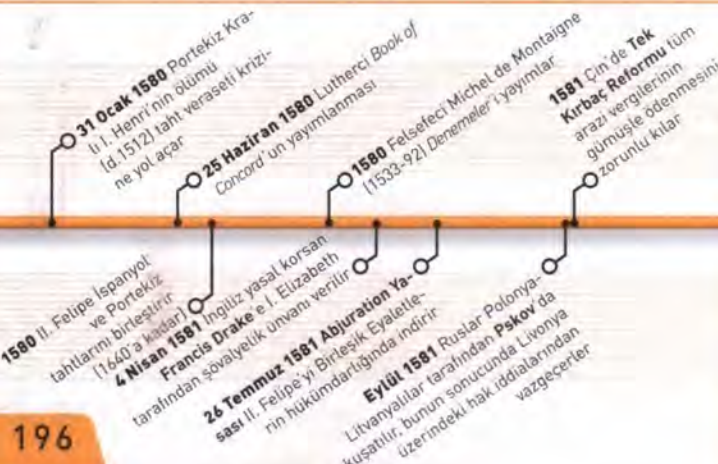
Papanın mütevazı ayarlaması böylelikle doktrinel sebeplerle gerçekleştirildi. Değişiklik ekim ayında, 4 Ekim Perşembe gününü 15 Ekim Cuma gününü izlemesi yoluyla uygulandı. Ancak yeni takvimi yalnız İspanya, Portekiz, İtalya ve Polonya-Litvanya kabul etti. Avrupa'nın geri kalanı, özellikle Protestan Avrupa, Papa'nın bu komplo kokusunu alarak değişikliği izlemekte yavaş davrandı.

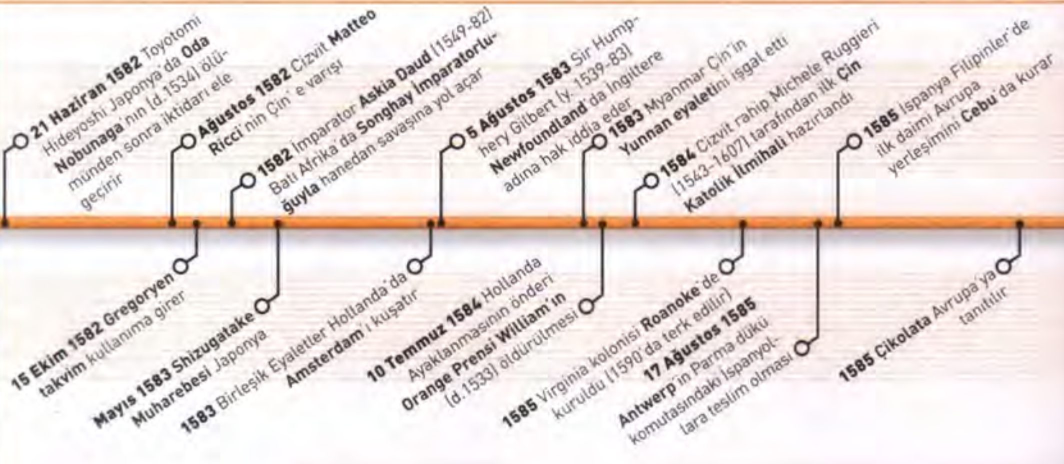
Sir Francis Drake (1540-96) 1577-80 yılları arasında dünyanın çevresini dolaşan ilk İngiliz kaptanı oldu ve Yeni Dünyaya İngilizlerin duyduğu ilgiyi canlandırdı. **Sir Humphrey Gilbert** daha önce Newfoundland'e 1578-79'da seyahat etmişti. Gilbert 1538'de Kraliçe I. Elizabeth'in desteğiyle bölgeye dönerek İngiltere adına sahip çıktı. 1584'te yine kraliyet onayıyla **Sir Walter Raleigh** (y. 1552-1618) "Bakire Kraliçe"ye atfen isim verilen **Virginia kolonisi**ni kurmak üzere bir keşif seferi gönderdi. Koloni ertesi yıl şimdi Kuzey Carolina'da bulunan Roanoke Adasında kuruldu. Ancak koloni 1590'da ortadan kaybolmuştu.

Antwerp'in 17 Ağustos 1585'te Parma düküne **teslimi İspanya için** sadece çarpıcı bir **askeri zafer** değildi. Şehrin ticari üstünlüğüne de ani bir son verdi.

Antwerp kuşatması
13 ay süren kuşatma şehrin nüfusunu 100.000'den 40.000'e düşürdü, ancak Aşağı Ülkeler'in güneyinde İspanya hâkimiyetini tekrar kurdu.

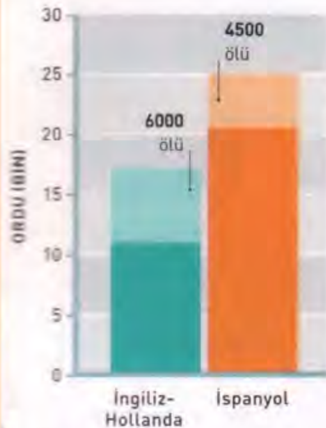

I. Elizabeth İskoçya Kraliçesi Mary'i 19 yıl göz hapsinde tuttuktan sonra yargılattı ve Şubat 1587'de ihanet suçundan infaz ettirdi.

İNGİLTERE'NİN HOLLANDA AYAKLANMASINA müdahalesine (bkz. 1572-73) ayırıcı özelliğini Eylül 1586'daki Zutphen Muharebesi kazandırdı; birleşik İngiliz-Hollanda kuvvetleri İspanyollar tarafından tam bir yenilgiye uğratıldı. **I. Elizabeth** İspanya'nın istikrarsızlaştırılması gayretlerinde daha şanslıydı. Karayip adalarına bir dizi yağma seferi düzenleyen **Drake** İspanya'nın kârlı Yeni Dünya ticaretini sekteye nasıl uğratabileceğini göstermişti. Elizabeth Nisan 1587'de Drake'i saldırılarını ve tahribatını artırması göreviyle İspanya'ya göndermişti. Çoğu zaman yaptığı gibi, hemen ardından fikrini değiştirerek Drake'i geri çağırsa da mesajı Drake'e hiçbir zaman ulaşmadı. Sefer çarpıcı bir başarıya ulaştı. İngilizler İspanyol ve Portekiz gemileriyle limanlarına gözü pek bir coşkuyla saldırdı. En önemli saldırı **üç gün süren** ve 23 İspanyol gemisinin batırıldığı (İspanya kaynaklarının verdiği sayı; Drake bu sayının 33 olduğunu belirtti) ve dördünün ele geçirildiği Güney İspanya'daki **Cadiz** saldırısıydı. Akın II. Felipe'nin büyük armadasının saldırısını bir yıldan fazla geciktirdi.

Komplo ve isyanlar Elizabeth'in hükümdarlığını hastalık gibi sardı ve tahtına tehlikeli bir talip olan Katolik kuzeni **İskoç Kraliçesi Mary**'yi 1587'de infaz ettirdi.

Hıristiyanlık Japonya'da Portekizliler tarafından ilk defa tanıtıldığı 16. yüzyılda hızla gelişti. 1580 yılında 130.000 Japonun Hıristiyan olduğu ve birçoğunun Nagasaki'de ve çevresinde oturduğu tahmin edilmektedir. **Toyotomi Hideyoshi**'nin (bkz. 1582-85) bakış açısından Hıristiyanlık muhalefetin etrafında toplanabileceği örgütlü ve silahlı bir gücü temsil ediyordu. Birçok savaş beyinin Hıristiyanlığı kabul etmekteki ana amacı, ticaretini Portekizlilerin yürüttüğü baruta daha rahat ulaşabileceklerini düşünmeleriydi. Aynı zamanda Hideyoshi Portekizlilerin kurmuş olduğu ticaret bağlarını zedelemekten de endişe duyuyordu. Tutumu kendisinden beklenebileceği gibi soğukkanlı ve gerçekçiydi; ticaretin teşvikine devam edilecek, ancak Hıristiyanlık yasaklanacaktı. Temmuz 1587'de **Cizvitlerin Temizlenmesi Kararnamesi** çıkarıldı. Ayrıca Nagasaki doğrudan yönetim altına alındı. Kararname on yıl veya daha fazla bir süre tam olarak uygulanmasa da, Japonya'da Hıristiyanlık gelecekte yer altına itilecekti.

Zutphen Muharebesi
İngiliz-Hollanda kuvvetleri 1586'daki Zutphen Muharebesinde ağır kayıplar verdi ve bunun sonucunda şehir İspanyollara teslim edildi.

> **“ BİR KADININ** ZAYIF VE DAYANIKSIZ **BEDENİNE, BİR KRALIN KALBİNE VE MİDESİNE** SAHİBİM... **”**
>
> **I. Elizabeth, İngiltere kraliçesi,** Tilbury'de askerlerine hitabı, 19 Ağustos 1588

İSPANYOL ARMADASI II. FELİBE'NİN en açık askeri kumarıydı. İspanyol deniz kudretinin kitlesel biçimde toplanarak önce İngiltere'ye diz çöktürülmesi, ardından Aşağı Ülkeler'in Protestan eyaletlerinin ezilmesi hedeflendi. Armada tam bir başarısızlığa uğradı. Kesin görünen askeri başarının nasıl elden kaçabileceğini ve lojistik sorunların her uzun mesafeli askeri harekatta ortaya çıkabileceğini gösterdi. 30 Mayıs 1588'de harekete geçen Armada İngiliz denizciliğinin, uzun tedarik hatlarının ve havanın kurbanı oldu. Fırtınadan harap olan İspanyol donanması dağılmış bir halde ülkesine dönmek zorunda kaldı. İspanyolların Protestan heretikleri yok etme ümitleri kesin biçimde engellendi.

Fransa Kralı III. Henri'nin bir Dominiken keşişi tarafından bıçaklanması sonucu 1589'da ölümü **Henri de Navarre**'ı (1533-1610) tahta getirdi ve Fransa'yı krize sürükledi. Tahtta açıkça hak sahibi olmasına rağmen IV. Henri bir Protestandı. Fransa'nın güçlü Katolik Birliği ve İspanya Kralı II. Felipe için **Fransa'nın Protestan bir kralı olması düşünülemeyecek bir ihtimaldi**. Bu ancak bir dizi savaş ve Katolizme dönüş sonrası, 1593'te mümkün olabildi.

I. ELIZABETH (1533–1603)

Elizabeth İngiltere tahtına 1558'de çıktığında birçok sorunla karşılaştı; dini bölünme, ekonomik sıkıntılar ve İskoçya, Fransa ve İspanya'nın tehditleri. Bu sorunları kurnazlık ve zekâyı birleştirerek aştı ve İngiltere'yi kendine mağrurca güvenen Protestan bir ülke haline getirerek yeniden tanımladı.

İspanyol Armadası
Lizbon'dan ayrıldığında 150 gemiye sahip Armada şiddetli fırtınalar ve İngiliz donanmasının saldırılarıyla ağır kayıplar verdi.

12 Eylül 1586 İngiliz-Hollanda ordusu İspanyollar tarafından **Zutphen Muharebesinde yenilgiye uğratılır**

1586 Babürlüler **Keşmir**'i topraklarına katar

1586 Sir Francis Drake İspanyol Karayip yerleşimlerine baskınlar düzenler

1586 İspanyol Rönesans sanatçısı **El Greco** (1541-1614) *Kont Orgaz'ın Gömülmesi* tablosunu yapar

8 Şubat 1587 I. Elizabeth **İskoçların Kraliçesi Mary**'nin infazını emreder

29 Nisan–1 Mayıs 1587 Sir Francis Drake İspanya'nın **Cadiz** şehrine baskın düzenler

Temmuz 1587 Hıristiyan karşıtı ferman **Japonya**'da yayımlanır

18 Eylül 1587 Polonyalılar İsveçli **III. Sigismund Vasa**'yı (1566-1632) kral olarak seçer

4 Nisan 1588 IV. Christian (1577-1648) Danimarka kralı olur

12 Mayıs 1588 Barikatlar Günü: Paris'te III. Henri'ye karşı halk ayaklanması

30 Mayıs 1588 İspanyol Armadası Lizbon'dan yola çıkar

Temmuz–Ağustos 1588 İspanyol Armadası İngilizler tarafından mağlup edilir

4 Eylül 1588 I. Elizabeth'in (d.1532) eş adayı **Robert Dudley**'in ölümü

1588 Kıtlık ve salgın hastalıklar **Çin**'i sararak nüfusun azalmasına ve kamu düzeninin bozulmasına yol açar

5 Ocak 1589 Fransa Kralı II. Henri'nin (d.1519) eşi **Catherine de Medici**'nin ölümü

2 Ağustos 1589 Fransa Kralı III. Henri'nin (d.1551) öldürülmesi ve **Henri de Navarre**'ın tahta çıkması

1589 Portekizliler Doğu Afrika'da **Mombasa**'yı yağmalar

Dastana ön kol koruyucusu
TARİH BİLİNMİYOR
Ön kol koruyucuları (*dastana*) Babürlü savaşçılar tarafından vücutlarını kesici darbelerden sakınmak için kullanıldı. Alt plaka kolun iç bölümünü de korudu.

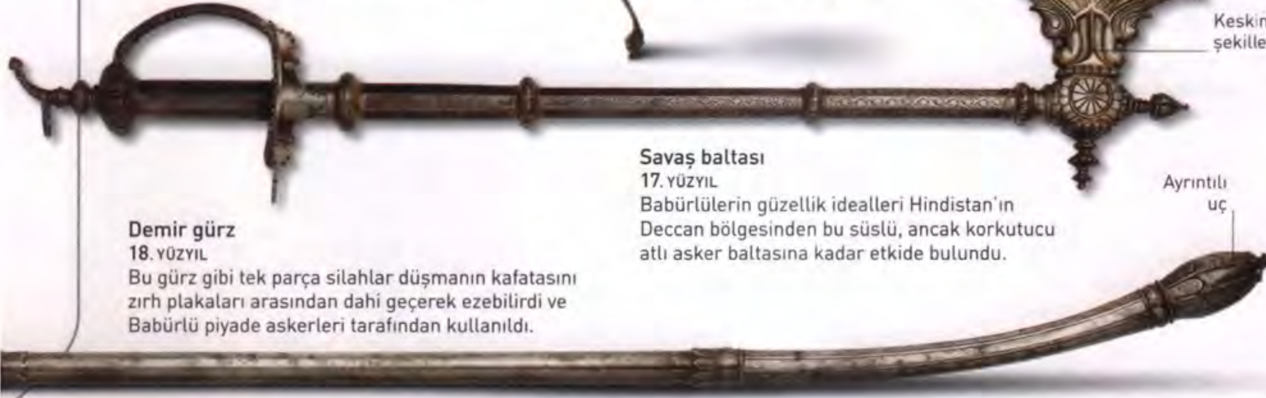

Metal türban miğferi
TARİH BİLİNMİYOR
İlk Babürlü ordularının savaşçıları hafif, ancak etkili, düşman oklarını ve hançerlerini savuşturmak için burun ve boyun koruyucuları olan türban miğferler kullandılar.

Sivri uçlu siper kalkanı
18. YÜZYIL
Beş sivri uç ve merkezi bir plakaya sahip, incelikle yapılmış ve tehlikeli biçimde etkili bir silah olan bu Babürlü aleti, taşıyıcısı için yaşamsal bir koruyucu olarak hizmet gördü.

Her bıçak 17.7cm uzunluğunda

Merkez plaka

Savaş baltası
17. YÜZYIL
Babürlülerin güzellik idealleri Hindistan'ın Deccan bölgesinden bu süslü, ancak korkutucu atlı asker baltasına kadar etkide bulundu.

Demir gürz
18. YÜZYIL
Bu gürz gibi tek parça silahlar düşmanın kafatasını zırh plakaları arasından dahi geçerek ezebilirdi ve Babürlü piyade askerleri tarafından kullanıldı.

BABÜRLÜ İMPARATORLUĞU

BİR GÜÇ MÜCADELESİNDEN İLERİ, REFAH SAHİBİ VE BÜTÜNLEŞMİŞ BİR TOPLUM ORTAYA ÇIKTI

İki yüzyılı aşkın bir süre (1526-1761) Babürlü hükümdarları Hindistan'ın büyük kısmına hâkim oldu. Askeri kudret ve idari maharet vasıtasıyla Hinduları ve Müslümanları emperyal ihtişamın zengin kültürü içinde birleştirdiler.

Kökleri Moğol ve Türk kültürlerinde olan yedi kuşak Babürlü hükümdarları, Babür'le (♛ 1526-30) başlayarak Pers ve İslam askeri ve sanatsal etkilerini Hindistan'ın yerli Hindu kültürüyle bir araya getirdiler. Sonuçta, gücünün zirvesinde (1556-1707) geniş bir zenginliğe hükmeden, Hinduları yönetici sınıfına dahil etmiş, eğitimi geliştirmiş, sanatları ve edebiyatı himaye etmiş ortaçağ imparatorluklarının en etkileyicilerinden biri ortaya çıktı.

Fildişi barutluk
TARİH BİLİNMİYOR
Fildişi oymacılığı Hindistan'da eski bir geçmişe sahiptir ve Babürlü saraylarında da aynı şekilde üstün bir yere sahip olmuştur. Avlarda kullanılan bu barutluğa antilop şekli verilmiştir.

Saten av ceketi
17. YÜZYIL BAŞLARI
Kralların sporu güzel biçimde süslenmiş giysiler gerektirdi. Bu tipik ceket Fars çiçek desenleriyle zengin şekilde işlenmiştir.

Av resimleri
17. YÜZYIL
Avcılık ve at binme büyük av parkları kuran Babürlü hükümdarlarının en sevdikleri boş zaman uğraşıydı. Burada bir Prens hizmetkarı ve köpeğiyle at sırtında görülmektedir.

Babürlü minyatürü
TARİH BİLİNMİYOR
Ekber (♛ 1542-1605) gibi Babürlü kralların himayesi altında sanatlar ve mimari gelişti. El yazması kitap resmi olarak tanınan Minyatür resmine çok değer verildi.

Serpuş
TARİH BİLİNMİYOR
Babürlülerin olağanüstü zenginliği mücevherli objelere duydukları sevgiden bellidir. Altın, yakut, elmas, zümrüt ve inciden yapılan bu serpuş bir kraliyet sarığını süsledi.

Merkezdeki büyük yakut

Hansli kolyesi
18. YÜZYIL
Altın döküm ve değerli taşlarla zengin biçimde süslenmiş bu sabit burma gerdanlık, taşıyanın omuz kemiği Urducadaki adıyla ***hansli*** üzerine takıldığı için ***hansli*** adıyla bilinmektedir.

Nazarlık
TARİH BİLİNMİYOR
Babürlü zanaatkârları işlerinin inceliği ile meşhurdur. Bu nazarlık, veya tabeez, Kuran'dan ayetlerle süslüdür.

Mineli bitki deseni

Kasenin içinden görülebilen çiçek deseni

Sert yeşimden havan tokmağı

Uç silah olarak kullanılabilir

Havan ve tomağı
17. YÜZYIL
Sadece elmas tozu kullanılarak işlenebilen yeşim taşı Babürlü toplumunda çok beğenildi. Bu havan ve eli tek bir parçadan oyulmuştur.

Yeşim kakmalı kâse
18. YÜZYIL
Parchîn kârî, veya kakma zirve noktasına Cihan'ın (1628-58) hükümdarlığı sırasında ulaştı. Bu kâse yeşim ve değerli taş kakmalıdır.

Altın mineli kadeh
17. YÜZYIL
Babürlü saray hayatına ait kayıtlar mineli altın veya gümüş kadehlerden şarap yudumlayıp, altın ve gümüş tabaklarda sunulan onlarca yemeği mideye indiren kralları tasvir eder.

Dans eden kız kabartması

Geyik deseni

Altın taban

Babürlü saray resmi
17. YÜZYIL
Babürlü sarayının haşmeti İmparator Cihan'ı tahtı çevresinde katı bir hiyerarşik düzen içinde toplanmış asillerle birlikte gösteren bu resimden açıkça görülmektedir.

Beşinci Babürlü İmparatoru Cihan

Tütünü koymak için kâse

Su şişesi veya kâse

Gümüş kakma nargile kâsesi

Nargileler
18. YÜZYIL
Fars geleneği olan nargileyi Hindistan'a Babürlüler getirdi. Kadınlar ve erkekler tütün dumanının suda soğutulduğu nargileyi kullandılar.

1590–91

Parma dükü komutasındaki İspanyol ordusu dört ay süren kuşatmayı Eylül 1590'da kaldırana dek Paris'te tahminen 40.000-50.000 kişi öldü.

TOYOTOMİ HİDEYOSHİ (BKZ. 1582-87) 1590 yılına gelindiğinde **Japonya'nın birliğini** fiilen tamamlamış ve ülkede gelecek 250 yıl boyunca hâkim olacak rejimin belirleyici özelliklerini oluşturmuştu. Hideyoshi, başkent olmamasına rağmen **Edo**'ya yerleşti ve artık kendisine bütünüyle boyun eğen feodal soyluların her iki yıldan birini bu şehirde geçirmesini zorunlu hale getirdi. Bu yöntem isyanların önlenmesi için son derece etkili oldu. Özenle kurulmuş bu toplumsal yapının ihtiyaçlarını ise büyük ölçüde ağır vergiler ödemek zorunda olan köylüler sağladı.

Kendisini Fransa'ya kral olarak kabul ettirmek isteyen **Henri de Navarre** (bkz. 1588-89) Mayıs 1590'da **Paris'i kuşattı**. Kuşatma Parma dükünün komutasındaki İspanyol ordusu tarafından eylül ayında kaldırıldı.

Fas Sultanı Ahmed el Mansur (bkz. 1578-79) 1591'de sorunlar içindeki **Songhay İmparatorluğunu** işgale girişti (bkz. 1582-85). Al-Mansur'un hedefi **Sahra üzerinden yapılan altın ticaretiydi**. İşgal için 8000 devenin malzemelerini taşıdığı 4000 savaşçının dört ay süren bir yürüyüşle Sahra'yı geçmesi gerekmişti. Çok sayıda arkebüz tüfeği ve sekiz İngiliz topu kullanan Fas birlikleri üstün ateş güçleriyle 40.000 kişilik Songhay ordusunu Mart 1592'de yapılan **Tondibi Muharebesinde** bozguna uğrattı.

Kale binası

Himeji veya "Beyaz Taç" Kalesi Toyotomi'nin Japonya'daki iktidarını sağlamlaştırmak için yapımını emrettiği 200 heybetli kaleden biridir.

1592

500.000 £

İNGİLİZ PARALI ASKERLERİNİN MADRE DE DEUS'TAN ALDIĞI, O ZAMANKİ **EN BÜYÜK FİDYE**

Rialto Köprüsü

Venedik'teki Büyük Kanal üzerinde inşa edilen Rialto Köprüsü 1592'de tamamlandı. Rialto bölgede inşa edilen beşinci ve taştan yapılan ilk köprüydü.

YEDİ YIL SAVAŞLARI 1592 yılı baharında **Japon kuvvetlerinin Kore'nin** uzun süreli işgaline girişmesiyle başladı. Toyotomi Hideyoshi'nin bu savaşla amacı Japonları ortak bir dava peşinde birleştirip özellikle de selefi Oda Nobunaga'nın bizzat **Ming Çin'ini ele geçirme** yönündeki ihtiraslı hedefini gerçekleştirmekti. Sefer karmaşık sonuçlara yol açtı. Japonların Kore'de kara savaşındaki başarılarını Korelilerin denizdeki başarıları dengeledi. Korelilerin iyi silahlanmış ve korunaklı kaplumbağa gemilerinin Japonların zamanla zayıflayan filolarına karşı daha iyi sonuç aldığı görüldü. Yıl sonuna doğru gelen **Çin müdahalesi** dengeyi Japonlar aleyhine bozdu. Japon kuvvetleri 1593 yılı baharında barış istemek zorunda kaldı. Aynı yılın ortasında da geri çekilmeye başlamışlardı. Yaşı ilerleyen Hideyoshi 1597'de daha büyük kuvvetler gönderip savaşı tekrar başlattı. Sonuç 1598'de **Japonların tekrar mağlubiyete** uğramasıydı. Ancak savaşlar **Kore'y**i acımasızca yakıp **yıkmıştı**. Kağıt üstünde 1608 yılına kadar sürse de çarpışmalar 1599 yılında fiilen bitmişti. Japonya çelişkili bir şekilde savaştan en kazançlı çıkan taraf oldu. Yenilgi hiçbir zaman mutlak olmasa da sonraları kendisini dış dünyadan yalıtmasına önemli bir etkide bulundu. Kore ise bunun tersine, kendine gelebilmesi için yılların geçmesine ihtiyaç duyarken, savaşın getirdiği muazzam maliyet Ming Çin'inde vergilere karşı isyanların çıkmasına, ayrıca hassas kuzeybatı sınırlarında askeri kapasitesinin zayıflamasına yol açtı.

Ekber'in (bkz. 1555-56) 1592'den itibaren başlattığı fetihlerle **Babürlü İmparatorluğu** hükümdarlığı döneminde **en geniş sınırlarına** kavuştu. Belucistan ve Safevi İran sınırındaki Makran kıyı şeridi 1594'te ele geçirildi. Ekber'in babası Hümayun tarafından **kaybedilen kilit Afgan şehri Kandahar** da 1596'da geri alındı.

1593–94

Bu Mombasa haritasında Jesus Kalesi sağ altta gösterilmektedir.

OSMANLI-HIRİSTİYAN ÇATIŞMASININ odaklarından birini oluşturan Osmanlı-Habsburg sınırı, Viyana'yı almak için 1529 yılında yapılan son girişimden sonra sakin kalmıştı. **Uzun Savaşla** bu sınır 1593 yılında tekrar sahnenin merkezine taşındı. Osmanlı'ya resmi olarak bağlı Transilvanya, Eflak ve Moldavya'nın Habsburgları desteklediği savaş sırasında Macaristan ve Balkan topraklarında bir dizi askeri harekât sonuç alınamadan yürütüldü. 1606 **Zigetvar Antlaşmasıyla** varılan barış düzenlemesi, sınırı içten içe kaynayan bir belirsizlik halinde bıraktı.

İspanyollara ait Florida'daki St. Augustine yerleşiminde Peder Diego Escobar de Zambrana, Juan Jimenez de la Cueva ile Maria Mekendez'in kızı Maria'yı 10 Haziran 1594'te vaftiz etti. Bu olayın kaydı, daha sonra ABD adını alacak ülkede hazırlanan en eski kamu belgesini oluşturdu ve **Avrupalı yerleşimcilerin ülkede doğan çocuklarına** ilişkin ilk kaydı teşkil etti.

Doğu Afrika'nın **Mombasa şehrindeki Jesus Kalesi** II. Felipe'nin emriyle yaptırıldı ve 1593'te tamamlandı. Kale Portekizlilerin 17. yüzyıl boyunca Hint Okyanusu'ndaki girişimleri bakımından büyük öneme sahip oldu.

> **“** PARİS BİR AYİNE **DEĞER. ”**
>
> **IV. Henri, Fransa kralı,** 1593

21 Mayıs 1590 Osmanlı sınırları **Osmanlı-Safevi barış antlaşmasının** ardından Kafkaslar'a ve Hazar Denizi'ne kadar uzanır

18 Ağustos1590 İngiliz Virginia kolonisi **Roanoke**'nin terkedildiği anlaşılır

Eylül 1590 Parma dükü, Henri de Navarre'ın **Paris** kuşatmasını sona erdirir

1590 İngiliz şair Philip Sidney'in (1554-86) *Arcadia* adlı eserinin yayımlanması

1590 Toyotomi Hideyoshi (y.1536/37-98) Japonya'nın birliğini tamamlar

1591 Faslılar Songhay İmparatorluğuna ait **Timbuktu**'yu ele geçirir

1591 Rusya naibi **Boris Godunov**'un Korkunç İvan'ın dokuz yaşındaki oğlunu öldürdüğünden şüphe edilir

23 Mayıs Japonya'nın Kore'yi işgal etmesi **Yedi Yıl Savaşını** başlatır (1598'e kadar)

Ağustos İngiliz izinli korsanlar Portekiz kalyonu **Madre de Deus**'u ele geçirir

13 Eylül Fransız deneme yazarı **Michel de Montaigne**'in ölümü (d.1533)

Faslılar Songhay başkenti **Gao**'yu zapt eder

Venedik'te **Rialto Köprüsünün** tamamlanması

Babürlüler Hindistan'da **Orissa**'yı topraklarına katar

25 Temmuz 1593 Henri de Navarre katolik olur

1593 Japonlar Çinlilerin askeri müdahalesinden sonra **Kore**'den çekilir

1593 Osmanlı ve Habsburglar arasında **Uzun Savaş** (1606'ya kadar)

1593 Portekizliler Mombasa'da **Fort Jesus**'un yapımını tamamlar

27 Şubat 1594 Fransa Kralı **IV. Henri**'nin tahta çıkması

Yolculuğun tehlikelerine rağmen 1595'te Batı Hintlere gitme cesaretini gösteren dört Hollanda gemisi 1599'da yükleriyle Amsterdam'a güven içinde döndü.

FRANSIZ DİN SAVAŞLARININ (1562-98) son çalkantıları 1595'ten sonra yaşandı. IV. Henri (bkz. 1588-89) Katolik inancına dönerek krallığını geniş kitlelere kabul ettirdi. Bununla beraber din değiştirmesi bundan sonra kendilerine karşı tavır alacağından korkan Huguenot cemaatinin kuşkularını körükledi. Öte yandan amacı yalnızca Fransa'daki Protestanlığın kökünü kazımak değil, aynı zamanda tahtı da ele geçirmek olan Katolik Birliği'nin önde gelen devletlerini yatıştıramadı. Henri'nin buna verdiği karşılık Ocak 1595'te **İspanya'ya karşı savaş** ilan etmekti. Amacı İspanya'nın desteklediği Katolik Birliğini ortadan kaldırmanın yanında, Huguenot cemaatine Katolik olsun ya da olmasın İspanyol monarşisinin kuklası olmadığını ispat etmekti. Fransızların Haziran 1595'teki İspanyol-Katolik Birliği güçlerine karşı Burgonya'da kazandığı ilk başarıyı, ertesi bahar İspanya'nın yeni bir saldırıyla Calais ile Amien'i ele geçirmesi izledi. Henri bu şehirleri derhal kuşattı ve Amien'i Eylül 1597'de ele geçirerek nihai zafer elde etti.

Cadiz baskını
İspanyollar İngiliz-Hollanda kuvvetlerinin eline geçmemesi için gemilerinin çoğunu ateşe verdi ve Cadiz'de demirlemiş gemilerinin yüzde 80'ini kaybetti.

İngiliz -Hollanda filosu Cadiz'e saldırıyor
Resmi olarak birleşik bir İngiliz-Hollanda harekatı olmakla birlikte, Cadiz'e 1596'a saldıran filonun 130 gemisi İngiltere'ye aitti.

Hollanda Ayaklanmasının 1566'da başlangıcına kadar Hollanda İspanya ve Portekiz ile Kuzey Avrupa arasındaki **kârlı ticarete** hâkim olmuştu. Hollanda gemileri İber Yarımadasından kuzeye baharat ve diğer Yeni Dünya mallarını taşımaktaydı. Hollandalılar savaşın başlamasından sonra İber limanlarıyla ticaret yapmalarına yasak getirilmesi ve Armadanın ortaya koyduğu gibi İspanya'nın denizlere erişiminin yetersizliğini görerek **baharat ticaretine girmeye** karar verdiler. Dört Hollanda gemisi 1595'te Cornelius van Houten komutasında Batı Hintlere doğru yola çıktı. Mürettebat iskorbüt hastalığı dışında yerel hükümdarlar ve Portekizlilerle art arda çıkan çatışmalara göğüs germek zorunda kaldı ve Van Houten Sumatra'da öldürüldü. Amsterdam'a 1599'da dönen yıpranmış filo az miktarda baharat getirmişti, ama bu miktar bile büyük bir kâr getirmeye yetti. Doğu Hindistan ticaretinin Hollanda hakimiyetine girmesi için zemin hazırlanmıştı.

Hollanda Ayaklanmasına karışan **İngiltere'nin az sayıdaki başarılarından biri, 1596 yılında** Güney İspanya'daki **Cadiz baskınıydı.** Drake'in 1587'deki saldırısı gibi, bu baskın da şehrin büyük bölümünü yıkarak büyük tahribat yarattı ve bu yolla İspanya hükümetinin 1597'deki iflasına katkıda bulundu.

İsfahan'daki Çehel Sütun Sarayından bu duvar resmi sağda oturur vaziyette resmedilen Şah I. Abbas'ı Buhara Hanı Vali Muhammed Han'ı ağırlarken gösterir.

JAPONYA'DA 1587'DE HIRİSTİYANLIĞA GETİRİLEN YASAKLAR kısmen uygulansa da İspanya ve Portekiz'in ülkeyi işgale bir ön hazırlık olarak Hıristiyanlığı teşvik ettiklerinden emin olan Toyotomi, Aralık 1596'da altı Fransisken misyoneri ile 20 Japon Hıristiyanın öldürülmesini emretti. Kurbanlar 5 Şubat 1597'de Nagasaki'de haçlara bağlandıktan sonra mızrakla infaz edildi. Öldürülmelerinin önemi Japonya'nın Hıristiyanlığı bundan böyle hoş görmeyeceğinden çok, merkezi otoriteye meydan okunmasına izin verilmeyeceğini göstermesinde yattı.

Nisan 1598'de duyurulan Nantes Fermanı Fransa'da IV. Henri'nin 1597'den sonra vardığı sıkıntılı dini uzlaşmayı simgeledi. Buna göre Fransa'daki protestanlar Fransa içinde yarı bağımsız bir devlet gibi örgütlenme hakkına sahipti. Paris dışında dinlerini serbestçe tatbik etmenin dışında bulundukları şehirlerde kolluk güçlerinin masraflarını hükümetin ödemeyi kabul etmesiyle de güvenlikleri garanti altına alındı. Tamamıyla pragmatik ve kısa süre içinde **Fransız Din Savaşlarını** sona erdirebilecek etkinliğe sahip antlaşma hiçkimseyi tatmin etmedi. Hugenot cemaati hâlâ ayrımcılığa uğradığını hissederken Katolikler Huguenot cemaatinin korunması bir tarafa, hoşgörüyle davranılmasından dahi dehşete kapılmaktaydı.

Şah I. Abbas'ın Safevilerin hükümdarı olarak 1587'de 16 yaşında tahta çıkması ülkenin görüntüsünü değiştirdi. Babası Şah Muhammed'in döneminde İran, Kızılbaşların hâkim olduğu ordu içindeki muhalif fraksiyonlarca yaratılan iç savaşa benzer bir durumda kalmış, önemli miktarda toprak yitirmişti. Abbas Kafkaslar'dan topladığı askerlerle kendine sadık yeni birlikler oluşturarak **isyankâr ordusunu reforma** tabi tutmakla işe başladı. Osmanlılara karşı bir İngiliz-İran ittifakı oluşturmaya çalışan İngiliz diplomat Sir Antony Shirley'nin sağladığı tüfeklerle askerlerini yeniden silahlandırdı. Nisan-Ağustos 1598'de Abbas **Özbeklere karşı savaş** başlatarak Kuzeybatı İran'dan çıkmalarını sağladı.

WILLIAM SHAKESPEARE
(1564–1616)

Hiçbir yazar İngiliz edebiyatını ve Avrupa tiyatrosunu William Shakespeare kadar etkilemedi. Stratford-upon-Avon şehrinden bir yün tüccarının oğlu olan Shakespeare aktörlükten yazarlığa geçti ve en az 37 tiyatro oyunu ve 154 sone yazdı. *Hamlet*'i 1599-1602 yıllarında yazdığı düşünülmektedir. Ayrıca komedi alanında da ustaydı.

1600–01

İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası Hint Okyanusu ticaret merkezlerinden Surat'la ticarete 1608'de başladı. 1615'te Portekizlileri saf dışı bırakmıştı.

YENİ ZELANDA'NIN POLİNEZYA HALKI MAORİLER 1600'e gelindiğinde yeni ülkelerinde yerleşimlerini geliştirmişlerdi (bkz. 1276-85). Hâlâ bir taş devri toplumu olmalarına rağmen –Avrupalıların gelişine ve metali getirmelerine kadar da böyle kalacaklardı– yeni çevrelerine gerçekten iyi uyum sağlamışlardı. **Klasik Maori çağı** olarak bilinen kültürleri incelikli ağaç yontmacılığı, kesin ölçülere göre tasarlanmış kemik aletler ve silahlar ile toprak malzemeyle yapılan kapsamlı yerleşim yerleriyle dikkat çekmiştir.

Maori silahı
Wahaika köpek derisinden bir sırımla başparmağa ve bileğe sarılarak yakın dövüşte kullanılan bir silahtır.

İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyasının 31 Aralık 1600'de kraliyet izniyle kurulması İngilizlerin İspanya ve Portekiz'in Doğu Asya ticaretine tek başına hâkim olamayacaklarına ilişkin açık bir niyet beyanıydı. Bununla birlikte Doğu Hindistan Kumpanyası başlangıçtan itibaren en iyi ihtimalle spekülatif bir girişimdi. Uzaktaki bu ülkelere erişimi yalnızca belirsiz imkânlara bağlı olmakla kalmadı, mevcudiyetlerini bir defa kurduklarında Avrupalı rakiplerine inandırıcı bir alternatif olarak nasıl ortaya çıkabileceği hususu da belirsiz kaldı. Denizcilik, ticari önsezi ve güç kullanımının –bu sonuncusu daimi bir gereklilikti– uygun bir birleşimi bu anlamda elzemdi. Şirket zaman içinde önce İngiltere'nin, daha sonra ise Britanya devletinin neredeyse bir organı olarak şekillenecekti. Ancak hiçbir zaman bir işgal veya sömürgeleştirme aracı olarak düşünülmedi. **Sermaye sahiplerinin zenginleştirilmesi tek hedefiydi**. Talihin bir cilvesi olarak bu yeni pazarlara girişi Hollandalılarla aynı zamana rastladı. Batı Hintlerin zenginliklerine Avrupalıların hâkim olması yalnız İngiltere ile İber Yarımadası güçleri arasında değil, İngiltere ile Hollanda arasında da çekişme konusu olacaktı.

30
KÜBİK KM
PERU, **HUAYNAPUTINA YANARDAĞI**NDAN **PÜSKÜREN MADDELERİN HACMİ**

1602–03

Tokugava Ieyasu, İmparator Go-Yozei'den şogun unvanını aldığında 60 yaşındaydı. Ölümüne kadar Japonya'nın fiili hükümdarı olarak kaldı.

1602 YILINDA KURULAN VE İNGİLİZ RAKİBİNİN TAM BİR BENZERİ OLAN HOLLANDA DOĞU HİNDİSTAN KUMPANYASI 100 yıl kadar dünyadaki en başarılı ticari girişim olarak kaldı. Şirketin denizcileri –Batı Hintlere erişim maksadıyla Güney Okyanusu'nun derinliklerine kadar giden yeni yolların bulunmasına öncülük ederek– Portekizlileri Hint Okyanusunda saf dışı etmekle kalmadı, ayrıca kârlı hedeflerine ulaştıklarında, kendilerinden önce gelenleri şaşkınlığa düşürecek bir sabit fikirlilikle bu bölgeleri sömürdü. Hollandalılar 1602'de Güney Amerika'daki Gine'yi sahiplendi. Bundan daha önemlisi 1605 yılında Portekizlileri Maluku adalarından (Baharat Adaları) atmışlardı. Hollanda Doğu Asya ticaret imparatorluğunun temelleri böylece atılmış oldu.

İngiltere Kralı I. James (1566-1625) Kraliçe I. Elizabeth'in ölümünde tahta çıktığında esasen VI. James adıyla 36 yıldan beri **İskoçya kralıydı.** İki ülkenin ortak bir hükümdara sahip olup da ayrı ülkeler olarak kalmasına rağmen James karşılıklı olarak hasmane yasaların yürürlükten kaldırılmasını başardı. Ayrıca arzu ettiği birliğe en çok yaklaşabildiği nokta isminin daha çok sevdiği Fransızca karşılığı olan Jacques'a atfen **Union Jack** olarak bilinen İngiliz-İskoç bayrağı oldu.

James'in tahta çıktığı gün **Tokugava Ieyasu** (1543-1616) Japonya Tokugava Şogunluğunun başına geçti. Tokugava 250 yıllık, içe dönük, katı biçimde sınıflara ayrılmış bir toplumun başına geçti.

Yeni Dünyanın Fransızlarca keşfi **Samuel de Champlain** tarafından 1603 yılında yeniden başlatıldı. İzleyen 12 yıl boyunca St. Lawrence Nehri üzerinden Büyük Göller bölgesine öncü nitelikte seyahat gerçekleştirdi. Kısa ömürlü olan Fransız kolonisi Novia Scotia'daki Port Royal'i 1605 yılında, **Quebec'teki daimi bir Fransız üssünü** 1608'de kurdu. Pasifik'e bir nehir geçişi bulmak arzusuyla hareket etse de Champlain bu vahşi ülkenin özellikle **kürkleri** bakımından kendi başına bir değer olduğunu anladı. Daha sonraları batıda Büyük Göllerin ötesine bir dizi keşif gezisini destekledi ve *Nouvelle France*'ın imkânlarının tanıtılmasında başı çekti.

Doğu Asya Ticareti
Hollanda Doğu Hindistan Kumpanyası 17. ve 18. yüzyıllar boyunca İngiliz rakibinden beş kat daha başarılıydı.

1604–05

Guy Fawkes İsa'dan üçüncül ve Katolik işbirlikçileri.

"İSPANYOLLAR YENİLMEZİ **YENDİ, HOLLANDALILAR** SAVUNULAMAZI **SAVUNDULAR."**

Anonim, Ostend kuşatması

GENERAL SPİNOLA KOMUTASINDAKİ İSPANYOL KUVVETLERİ Ostend'i birleşik İngiliz-Hollanda kuvvetlerinden 16 Eylül 1604'te aldıklarında üç yıl, iki ay ve 17 gün sürmüş olan **kuşatmayı sona erdirdiler.** Kuşatma sırasında 17. yüzyılın standartlarına göre bile – bir yüz yıl içinde sadece dört yıl barış yaşanmıştı– olağanüstü vahşi bir süreç yaşanmıştı. Kuşatma savaşı topçu güçlerine karşılık olarak gelişmişti. Yüksek ve ince duvarlara sahip ortaçağ şatoları topçu ateşine karşı dayanıksızdı. Top ateşine dayanmak için duvarlar kalınlaştırılıp genişletildi. Birçok tahkimli kale bu yolla dönemin silahlarının nüfuz edemeyeceği bir hale geldi ve abluka tek uygulanabilecek çözüm olarak kaldı.

Çar Boris Godunov'un 1605'te ölümü Rusya'yı hızla içine çeken siyasi bir krize yol açtı ve krizin etkisi 1601-3 yıllarında iki milyon insanı –**nüfusun üçte ikisi**– öldüren korkunç bir **kıtlığın** etkisiyle daha da arttı. Rusya'nın iç bölünmelerini kendi çıkarları için kullanmak isteyen ve hoşnutsuz Rus soyluları tarafından desteklenen gayri resmi bir **Polonya-Litvanya** kuvveti

19 Şubat 1600 Huaynaputina Yanardağı patlar ve 1500 kişinin ölümüne yol açar

y.1600 Yeni Zelanda'da **klasik Maori dönemi**

31 Aralık 1600 Doğu Hindistan Kumpanyası İngiltere'de kurulur

y.1600 Hausa şehir devletleri Batı Afrika'da gelişir

y.1600 Paskalya Adası'nın heykel yapma kültürü gerilemeye başlar

1601 Rus kıtlığı (1603'e kadar) "Karışıklık Dönemi"nin habercisi olur

24 Ekim 1601 Danimarkalı astronom **Tycho Brahe**'nin ölümü (d.1546)

1601 Hindistan'daki **Deccan** krallıkları Babürlü devletine katılır

20 Mart 1602 Hollanda Doğu Hint Kumpanyası teşkil edilir

1602 Guyana'da Hollanda kolonisi kurulur

15 Mart 1603 Fransız kâşif **Samuel de Champlain** (1567?-1635) Kanada'ya ulaşır

24 Mart 1603 İngiliz ve İskoç tahtlarının İngiltere Kralı **I. James**'in Kraliçe I. Elizabeth'in (d.1533) yerine tahta çıkması neticesinde birleşmesi

24 Mart 1603 Tokugava Ieyasu Japonya şogunu ilan edilir

Ağustos 1603 Ahmad al-Mansur'un (d.1549) ölümünün ardından Fas'ta iç çarpışmalar

1603 Bilim enstitüsü **Accademia dei Lincei** Roma'da kurulur

1603 Safevi-Osmanlı çatışmasının yeniden başlaması (1619'a kadar)

18 Ağustos 1604 Londra Antlaşması imzalanarak İngiliz-İspanyol Savaşı sona erdirilir

16 Eylül 1604 Birleşik Eyaletler'deki **Ostend** İspanyolların eline geçer

1604 İngiliz tiyatro yazarı **Christopher Marlow**'un Doktor Faustus adlı eserinin ölümünden sonra yayımlanması

Kuzey Amerika'da şimdi Virginia olarak adlandırılan James Nehri kıyısında 1607 yılına kurulan kalıcı ilk İngiliz yerleşimi Jamestown'ın yeniden yapılışı.

Ortodoks Rusya'yı Katolik kilisesine katma amacını da güderek ülkeyi işgal etti. Godunov'un ölümünün ardından bu dış güçler tahta Korkunç İvan'ın en küçük oğlu olduğunu öne süren bir kişiyi geçirdiler. Bir yıldan kısa bir zaman içinde **IV. Vasili** (1552-1612) bu sahte Dimitri'yi alaşağı etti, Moskova'da bulunan tahminen 2000'e yakın Polonyalıyı katletti. Süren Polonya kışkırtmalarına karşı konumunu güçlendirmek isteyen Vasili'nin 1609'da İsveçlilerle girdiği ittifak Polonya'nın Rusya'ya resmen savaş ilan etmesi sonucunu doğurdu. Ertesi yıl **Polonyalılar Moskova'yı almış**, kralları III. Sigismund Rus tahtında hak iddiasında bulunmuştu. Polonya-Litvanya'nın Rusya'yı ele geçirmesinden telaşa kapılan **İsveçliler de Novgorod'u işgal edip, ele geçirdiler**. Vatansever Rusların 1612'de Prens Pozharsky önderliğinde ayaklanarak Polonyalıları Moskova'dan çıkartması ve **ilk Romanov Çarı Mikhail**'i (1596-1645) tahta geçirmesiyle **Rusya kurtarıldı**. Rusya Baltık Denizi'ne erişimini feda etme pahasına 1617 yılında İsveçlilerle anlaştı ve batı sınırlarında geniş miktarda toprak vererek **Polonya-Rusya ihtilafını** sona erdirdi.

Johann Carolus (1575-16334) 1605'te Strasbourg'ta **dünyanın ilk gazetesi** olarak kabul edilen *Relation aller Fürnemmen und gedenckwürdigen Historien*'i –Tüm Seçkin ve Hatırlanmaya Değer Haberler– yayımladı. Carolus daha önce bir el yazısı haber bülteni çıkartmıştı. Ancak basılı nüshanın daha geniş bir kitleye satıldığı takdirde daha ucuza geleceğini ve daha kârlı olacağını fark etti. 1617 yılına gelindiğinde dört Alman gazetesi daha çıkmıştı.

İngiltere kralı I. James'in dini hoşgörü ümitleri 5 Kasım 1605'te parlamento binasını havaya uçurmaya yönelik bir **katolik komplosunun** ortaya çıkarılmasıyla söndü. Komplocuların I. James'in başbakanı Robert Cecil tarafından Katoliklere karşı bir kamuoyu yaratmak amacıyla teşvik edilmiş olmasının mümkün olduğu düşünüldü.

İlk gazete satışta
Relation *gazetesinin Avrupa'da 1605 yılında yayımlanması hızlı değişen bir dünyada artan bilgi talebinin açık bir kanıtıdır.*

> **HAZİRANIN ON BEŞİNCİ GÜNÜ,** İNŞA ETTİĞİMİZ **KALEMİZİ TAMAMLADIK... BU ÜLKE** PEK ÇOK İYİ VE **MEYVELİ AĞACA** SAHİP **BEREKETLİ BİR TOPRAK...**

George Percy, İngiliz yerleşimcisi, *Jamestown Narratives*'ten

PORTEKİZLİ DENİZCİ PEDRO FERNÁNDEZ DE QUIROS Aralık 1605'te Pasifik'te olduğu tahmin edilen güney kıtası *Terra Australis Incognita*'yı bulmak için ikinci seyahatine kraliyet izni aldı. Tuamotu Adalar Denizi'nden Şubat 1606'da geçtikten sonra Yeni Hebritler'e mayıs ayında ulaştı, ancak ticaret rüzgârlarıyla denize sürüklenerek Yeni İspanya'ya dönmek zorunda kaldı. Keşif gezisinde **Luis Váez de Torres** komutasında ikinci bir gemi daha vardı. Bu gemi batıya doğru ilerlerken Torres **Yeni Gine ve Avustralya** arasında kendi adını taşıyan boğazı keşfetti ve bu sırada Avustralya kıtasını gördü. İşin aslına bakılırsa özenle kaydı tutulan, ancak hiç yayımlanmayan keşifleri İspanya tarafından takip edilmeyecekti. Avustralya'nın varlığının teyit edilmesi Hollandalılara düştü.

Kuzey Amerika'da bugün Virginia'nın bulunduğu bölgede 4 Mayıs 1607'de **kurulan kalıcı ilk İngiliz yerleşimi** Jamestown, Londra Şirketi (daha sonra Virginia Şirketi) tarafından finanse edilen spekülatif bir girişimdi. Kuruluşunda rol oynayan en önemli etkenler kısmen İspanyol, Fransız ve Hollanda yerleşim çalışmalarının önünü kesmek, daha çok Doğu Asya'ya deniz geçişinin yerini bulmak ve bunun yanında altın ve diğer değerli madenleri ele geçirmekti. Kolay savunulabileceği için seçilen yerleşimin yeri bataklık, sıtmalı bir bölgeydi ve ekilebilecek az arazisi vardı. Yerleşimciler hastalık ve açlıkla mücadele etti ve **Powhatan yerlileriyle** ilişkiler de gerilimliydi. Yerleşimcilerin hayatta kalabilmek için tek ümidi olan **tütün mahsulünün** ihracı ilk defa 1612'de gerçekleşti.

Torres Boğazı yerlilerinin maskesi
Denizcilikle uğraşan yerlilerin en ayrıntılıları kaplumbağa kabuğundan yapılmış bir dizi tören maskesi vardı.

23 Nisan 1605 Rusya Çarı **Boris Godunov**'un ölümü (d. c.1551)

15 Ekim 1605 Babürlü İmparatoru **I. Ekber**'in ölümü (d.1542)

5 Kasım 1605 Katolik suikastçı **Guy Fawkes** İngiltere parlamentosunu havaya uçurmaya çalışır

1605 Nova Scotia'da **Port Royal** adlı yeni bir koloni kurulur

1605 Rusya'nın **Polonya-Litvanya** tarafından işgali

1605 Hollandalılar Doğu Asya'da **Malukka** Adaları'nı Portekizlilerden alır

1605 Kağıda basılan **ilk gazete** Almanya'nın Strasburg şehrinde Johann Carolus tarafından yayımlanır

31 Ocak 1606 Barut komplocusu **Guy Fawkes**'un infaz edilmesi

Şubat 1606 Hollandalı denizci **Willem Janszoon** Avustralya sahillerinin kuzeyinde karaya ayak basar

12 Nisan 1606 Union Jack Büyük Britanya'nın denizcilik bayrağı olarak kabul edilir

19 Mayıs 1606 IV. Vasili Rusya çarı olur

11 Kasım 1606 Zitvatorok Antlaşması Osmanlı-Habsburg Uzun Savaşını sona erdirir

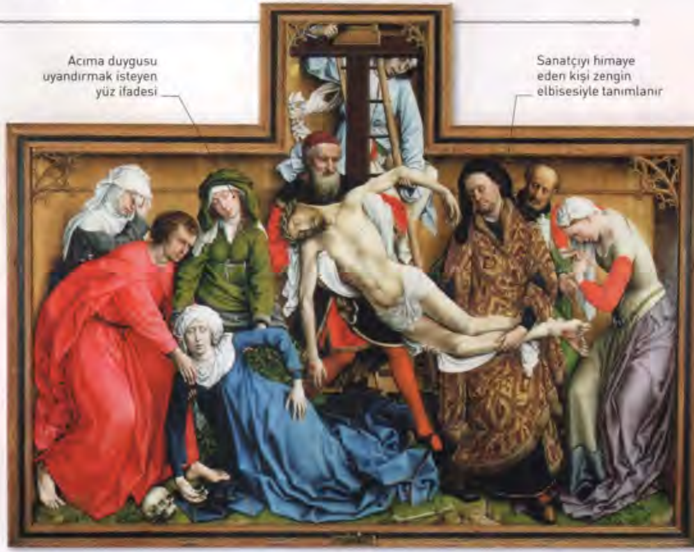
26 Aralık 1606 William Shakespeare'in King Lear adlı tiyatro eserinin ilk performansı

1606 İspanyol denizci **Luis Váez de Torres** Yeni Gine ile Avustralya arasındaki boğazı keşfeder

14 Mayıs 1607 Jamestown Kuzey Amerika'daki kalıcı ilk İngiliz yerleşimi olur

1607 Babürlü İmparatoru **Cihangir** Goa'daki Portekizlilere bir temsilci gönderir

Merasim alayı haçı
15. yüzyıl • İTALYA
İtalyan Katolik kilisesinin zenginliğini bu altın, gümüş ve yakuttan yapılmış, dini bayramlarda merasim alaylarında çıkartılan haç ortaya koymaktadır.

Haç'tan indirilme
y.1435 • HOLLANDA
Rogier van der Weyden'in (y.1399-1464) bu resmi Rönesansın yüzleri ve figürleri idealleştiren eğiliminin Hollandalılarca içselleştirilmesine örnek teşkil eder.

Venedik altın dukası
16. yüzyıl • İTALYA
Bu altın sikkede Venedik doçu (sağda) şehrin sancağını etkileyici bir figüre sahip Aziz Markus'tan teslim alıyor.

RÖNESANS

ESKİ YUNAN VE ROMA'DAN ALINAN İLHAMLA AVRUPA KÜLTÜRÜNÜN YENİDEN DOĞUŞU

Roma İmparatorluğunun çöküşünden bin yıl sonra İtalya'nın Floransa kentindeki bilginler klasik dönem sanatı, mimarisi ve edebiyatının sağladığı yeni bir anlayışla kültür devrimi ateşini yaktılar.

Avrupa devletleri arasındaki ticaret 14. yüzyılda arttı ve bankacılık ve ticaret merkezi olan –Medicilerin hâkimiyetine girecek– Floransa'da sanatçıları ve düşünürleri himaye eden zengin ve eğitimli bireylerin meydana getirdiği bir sınıf ortaya çıktı. Floransa başlangıçta bu sanatsal ve entelektüel gelişimlerin ön sırasında yer alsa da 16. yüzyıl itibariyle önderlik Papalık Roma'sına ve Venedik'e geçti.

Floransa Katedralinin kubbesi
15. yüzyıl • İTALYA
Filippo Brunelleschi (1377-1446) tarafından tasarlanan sekiz köşeli katedral kubbesi üç bölümden oluşur; bu 19. yüzyıl gravüründen görüleceği üzere söz konusu özellik en iyi şekilde binanın içinden görünür.

Mona Lisa
y. 1503–06 • İTALYA
Leonardo da Vinci'nin (1452-1519) *La Gioconda* olarak da bilinen bu müphem tablosu Rönesansın en ünlü eseri ve dünyanın en çok tanınan tablosudur.

Musa heykeli
y. 1515 • İTALYA
Michelangelo (1475-1564) tarafından Papa II. Julius'un mezarı için yapılan bu heykel şimdi Roma'da San Pietro della Vincoli Kilisesinde bulunmaktadır.

Medici seramiği
15. yüzyıl • İTALYA
Medici armasının işlendiği ince sırlı bu mayolika tabağı Floransa'daki Medici hanedanının itibarını ve zenginliğini ortaya koyar.

Mappa Mundi
1502 • İSPANYA
Venedik'in zenginliği dünya ticaret yolarına hâkimiyetinden kaynaklanıyordu. Bu harita Venedik gemilerinin ticaret karayollarıyla batıya taşınan malları dağıtmak üzere düzenli seferler yaptığı Akdeniz ve komşu denizleri göstermektedir.

Venüs'ün doğuşu
y. 1486 • İTALYA
Botticelli'ye ait (y.1445-1510) bu erken Rönesansın ustalıklı resmi doğrudan Rönesansın eski Roma güzellik ideallerini benimsemek ve zamana uydurmak arzusuna göndermede bulunur.

Karın bölgesindeki organlar
y. 1453 • İTALYA
Andreas Vesalius'un (1514-64) ***De Humani corporis fabrica*** adlı eserinden bu anatomi kesiti Rönesansın bilimsel bilgiyi artırma kararlılığının bir örneğidir.

Büyükelçiler
1533 • ALMANYA
Karmaşık bir simgelemeye sahip, bu son derece ayrıntılı, iki genç Fransız diplomatı gösteren Küçük Hans Holbein'ın (1497-543) tablosu Rönesansın kültürlü insanlarının yaşamları ve başarıları hakkında birçok ipucu içerir.

El gücüyle çalışan kanat
y. 1490 • İTALYA
Leonardo da Vinci insan gücüyle çalışan makineler konusunda birçok tasarı geliştirdi. 12 ciltlik *Codex Atlanticus*'ta yer alan elle işletilen kanat çizimi bunlardan biridir.

1608–09

“ ANASI, CEHALET YAŞADIKÇA ÇOCUĞU BİLİMİN ŞEYLERİN GİZLİ SEBEPLERİYLE UĞRAŞMASI GÜVENLİ DEĞİLDİR. ”

Johannes Kepler, Alman astronom

HOLLANDALI BİR MERCEK YAPIMCISI OLAN HANS LİPPERSHEY (1570-1619) 2 Ekim 1608'de "uzaktaki eşyaları yakındaymış gibi görmeye" yarayan bir cihaz için patent başvurusunda bulundu. Bu cihaz kısa süre içinde **teleskop** adıyla tanındı. Lippershey'in sadece üç kez büyütebilen cihazı kabaydı ve kısa süre içinde yerini başka cihazlar aldı. Ancak yine de 17. yüzyıl Avrupa'sında bilimsel gözlemin gelişiminde bir kilometre taşı oluşturdu.

Hollandalılar 1606'dan beri **Hollanda Ayaklanmasının** başlattığı savaşları durdurmak için bir ateşkes sağlamaya çalışmaktaydı. Kırk yıl devam eden savaş her iki tarafı da tüketmiş, ancak her biri diğerinin, gücünü toplamak için -gerçekten de niyet ettikleri üzere- ateşkesi kullanacağından endişe etmekteydi. Buna rağmen Nisan 1609'da **12 yıllık bir ateşkes** konusunda mutabakata varıldı.

V. Karl 1526'da İspanya'daki tüm Müslümanların Katolik dinini kabul etmelerini buyurmuştu. Böylece ortaya çıkan azınlık **Morisco** nüfusu toplumun uçlarında, ucuz işgücü olarak kullanılarak yaşamını sürdürdü, ancak dini bağlılıklarından her zaman kuşku duyuldu. III. Felipe 1609'da tüm cemaatin **ülkeden çıkarılmasını** uygun gördü. Karar müslümanların ülkeden kovulmasına, mallarına el konulmasına ve değerli bir işgücünün ortadan kalkmasıyla ekonomik sarsıntıya neden oldu.

Hollanda Doğu Hindistan Kumpanyası 1609'da **Henry Hudson**'ı Kuzey Amerika'nın doğu kıyılarını araştırmak için göndermişti. Günümüzdeki Albany'ye kadar Hudson Nehrini keşfeden Hudson, bölgeyi Hollanda adına sahiplendi.

Hudson Nehri
New York kentindeki nehrin adı, güzergâhını araştıran İngiliz Henry Hudson'dan gelmektedir.

1610

Bakır gravür Fransa Kralı IV. Henri'nin Paris'te uğradığı suikastı tasvir eder. IV. Henri daha önce 18 suikast teşebbüsü atlatmıştı.

IV. HENRI'NİN Paris'te 14 Mayıs 1610'da uğradığı suikastte eski bir keşiş ve öğretmen François Ravaillac tarafından öldürülmesi Henri'nin çok emek vererek -ve birçoğunu öldürerek- önlemeye çalıştığı acımasız dini ayrılıkların tekrar canlanmaya başladığını düşündürttü. Gerçek ise bunun tam tersiydi. Henri'nin dokuz yaşındaki oğlu **XIII. Louis** derhal yeni hükümdar olarak kabul edilmekle kalmadı, Fransa ve İspanya arasındaki çatışmanın tekrar ortaya çıkması tehlikesi de engellendi. Her iki devlet Almanya'da Jülich-Cleves Dükalığının hâkimiyeti için didişip Avrupa çapında yeni bir dini çatışma tehdidi yaratmaktaydılar. Henri'nin ölümüyle her iki devlet de itibar kaybetmeden geri adım atma imkânını buldu. Bourbon krallarının birincisi IV. Henri Fransa'nın en dikkat çekici hükümdarlarından biriydi. Paris'in hastalık yatağı ortaçağ yıkıntılarını yeniden inşa hareketi Fransa'nın da **yeniden inşa** edilmesi yönündeki ileri görüşlü tutumunun bir yansımasıydı.

Hans Lippershey'in teleskopu bulduğunu iddia etmesinin üstünden bir yıl geçmeden Lippershey'in cihazının tasvirlerinden hareketle **Galileo** (bkz. sağ panel) kendi cihazını icat etmişti. Cihazı bir araya getirmesinin bir günden daha az zamanını aldığını iddia etti. Kendi teleskopu 10 kat daha güçlüydü. Galileo'nun çıplak gözle görülmeyen Jüpiter gezegenin yanındaki "üç sabit yıldızı" gözlemi bu basit araçla yapıldı. Bu yıldızların gezegenin **yörünge**sinde döndüklerini fark etti. Bu keşif ilahi varlıkların göklerdeki tek bir sabit noktanın, başka bir deyişle dünyanın çevresinde dönebileceklerine ilişkin yerleşik görüşe meydan okudu. Bomba gibi patlayan bu açıklama aynı yılın devamında Galileo'nun Venüs gezegenini sistematik olarak gözlemesiyle daha da güçlendi. Hilal, yarım ve tam görünme aşamaları Venüs'ün de diğer bir varlık çevresinde dönmesiyle açıklanabilirdi. Bu da **güneş**ti. Teleskop vasıtasıyla yapılması mümkün hale gelen gözlemler, insanlığın geniş ve gayri şahsi evren anlayışını bir devrime uğratacaktı.

GALILEO (1564-1642)

Pisa'da doğan Galileo Galilei, dini katılığın engellemelerine rağmen dünyanın bütünüyle yeni ve bilimsel bir anlayışını geliştiren bir İtalyan bilimciydi. Ortaya koydukları dini sapkınlık olarak gören kilise yine de öncü bilgini doğrudan cezalandırmaktan çekinerek sistem içinde bir yer vermeye çalıştı. Heretik olsun ya da olmasın Galileo sadece artan değil aynı zamanda kalıcı bir şöhret kazanarak öldü.

1611

Tablo Baltık Denizi'ndeki Kalmar Muharebesini gösterir.

İNGİLTERE KRALI I. JAMES 1604'TE İncil'in yeni bir çevirisinin yapılmasına izin verdi. Reformdan beri 1539 tarihli *Büyük İncil* ve 1568 tarihli *Piskoposların İncili* olmak üzere İngilizce iki çeviri yapılmıştı. Ancak her iki çevirinin de küçük hatalar içerdiği ve **İngiltere Kilisesi**nin yapısını ve doktrin üstünlüğünü yeterince yansıtmadığı fikri yaygındı. 1611'de *Kutsal İncil* olarak yayımlanan yeni çeviri Canterbury başpiskoposu başkanlığında 47 ilim adamının çalışmasıyla hazırlandı. Anglikanlar tarafından nispeten ağır bir şekilde kabul edilmesine karşın 18. yüzyıla gelindiğinde tüm İngilizce konuşan Protestan kiliseleri tarafından yaygın olarak İngiliz dilindeki **en yetkin İncil** olarak kabul gördü. "Kral James İncili" adını alması 18. yüzyılda gözden geçirilmiş ikinci baskısının yapılmasının ardından meydana geldi. "Onaylı Versiyon" olarak

17

15
OXFORD ÜNİVERSİTESİ ÂLİMİ

15
CAMBRIDGE ÜNİVERSİTESİ ÂLİMİ

Kral James İncili
1604-08 yılları arasında her kurumdan birçok âlim İncil'i Yunanca, İbranice ve Latinceden İngilizceye tercüme etmişti.

1608 Fransız kâşif **Samuel de Champlain** (y. 1567-1635) **Quebec**'i kurar

1608 İspanya Şili yerlilerinin köleleştirilmesini yasal hale getirir

1608 İlk **teleskop Hans Lippershey** tarafından Hollanda'da yapılır

1608 Roma yüksek barok dönemi yapıtı **Sant Andrea della Valle** Kilisesinin yapımı Roma'da tekrar başlar (tamamlanması: 1650)

9 Nisan 1609 İspanya ve Hollanda arasında **On İki Yıl Barışı** konusunda mutabakat sağlanır

1609 Moriscolar İspanya'dan kovulur

1609 Polonya'nın Rusya'yla savaşı (1618'e kadar)

1609 Henry Hudson başkanlığındaki Hollanda keşif grubu Hudson Nehrini keşfeder

1609 Johannes Kepler'in *Astronomia Nova* kitabı yayımlanır; kitap gezegen hareketlerinin ilk iki yasasını belirtir

1609 Samuel de Champlain Kuzey Amerika'da St. Lawrence ve Büyük Göllerin doğu bölgelerini keşfeder

Ocak Galileo Galilei geliştirdiği teleskop vasıtasıyla Jüpiter'in uydularının keşfeder

14 Mayıs Fransa Kralı IV. Henri'nin **öldürülmesi** (d.1553)

Ağustos Kuzey Amerika'da **Hudson Körfezi** Henry Hudson tarafından keşfedilir

Oromo Güney Etiyopya'da egemen nüfus olur ve Harar Ovasındaki Müslümanlar arasında önde gelir

Dahomey Krallığı Batı Afrika'da kurulur

Polonyalılar Rusya'nın İsveçliler tarafından işgalinden sonra **Moskova**'yı ele geçirir

İngiliz ticaret istasyonu Doğu Hindistan'da **Masulipatam** şehrinde kurulur

tanınması ise ancak 19. yüzyıl başlarındadır.

O yıllarda bir grup İngiliz tüccarından maaş alan İngiliz kâşif **Henry Hudson Kuzeybatı Kanada**'da bugün adını taşıyan büyük bir körfezin güney kıyılarında Haziran 1611'de sert bir kış geçirdikten sonra mürettebatı tarafından bir başına bırakıldı. Kendisinden bir daha haber alınamadı. Hudson Asya'ya bir kuzeybatı geçişi aramaktaydı. Macellan'ın Güney Amerika'nın ucundan dönerek Pasifik'e bir yol bulduğu gibi benzer bir **kuzey geçişi**nin var olması gerektiğine inanılmaktaydı. Bu geçişi arayış, küresel keşif seyahatlerinin en kahramanlıkla dolu, sonuçsuz dönemlerinden birini başlatmış, 1576'dan itibaren İngiliz girişimleri sadece denizciliğe imkân vermeyen, buzlarla tıkalı çıkmazları ortaya çıkarabilmişti.

Danimarka ile İsveç arasındaki dar su yolu olan **Sound**'un kontrolü Baltıklar'da üstünlük için süregiden İskandinav mücadelesinin ana konusuydu. Danimarka'nın bu yaşamsal öneme sahip su yolunu elinde bulundurmasını sona erdirmeye kararlı olan İsveç **Kalmar Savaşı** adıyla bilinen savaşı 1611'de başlattı. Özellikle Hollandalılar ve İngilizler bir Danimarka zaferi ihtimali güçlendiğinde İsveç'i desteklediklerinden 1613 yılına gelindiğinde savaşın sonucu hâlâ belirsiz haldeydi. Filliyatta ise çatışma ancak geleceğe ertelenmiş oldu.

1612–13

Kuzey İrlanda'nın Fermanagh bölgesindeki Tully Şatosu 1619'da "planter", yani yerleşimci Sir John Hume için inşa edildi.

37 adet inciden biri

Safir ve yakutlar

Eski Ahit sahneleri

Çarın küresi
Bu mücevher kakmalı küre Mikhail Romanov'un 22 Temmuz 1613'teki taç giyme töreninde kullanıldı.

VİRGİNİA'DA YENİ GELİŞEN İNGİLİZ KOLONİSİ JAMESTOWN 1609-10 kışında **Açlık Zamanı** olarak bilinen, Powhatan yerlilerinin koloniye boyun eğdirmek için açlığa mahkûm etmeye çalıştığı sistematik girişimle katlandı. 500 yerleşimciden 60'ı dışında hepsi öldü.

Koloninin talihini değiştiren ise **tütün** oldu. Yerliler de tütün yetiştirmiş, ancak yerli tür *Nicotiana Rusticana* içilemeyecek kadar sert bulunmuştu. Jamestown'a 1610'da gelen John Rolfe beraberinde daha yumuşak *Nicotiana tabacum* tohumları getirmişti. 1612 yılında alınan ilk **mahsul** Londra'da **hemen satıldı**. Tütün ticareti 1627 yılında 500.000 pound değerine ulaşmıştı.

Çoğunluğu İskoçyalı olan **Protestanların** kasti olarak **İrlanda**'ya yerleştirilmelerine 1613 yılında başlandı. Bu siyasetin amacı I. James'in İskoç uyruklarını çıkarlarını unutmadığı konusunda temin etmek ve İrlanda'nın isyankâr **Katolik** nüfusunu "sakinleştirmekti". Sonuçları genellikle dini tutkuları alevlendirmek ve aşağı tabaka bir Katolik sınıf yaratarak bugüne kadar sürüklenen gerilimler yaratmak şeklinde oldu.

1614–15

İlk bölümü 1605'te, ikinci bölümü 1615'te yayımlanan Don Quixote'un kapak sayfası. Kitap Avrupa edebiyatının temel taşlarından biridir.

100.000 ÇİN'DE **MİNG HANEDANI** TARAFINDAN İSTİHDAM EDİLEN **HADIMLARIN** TAHMİNİ SAYISI

17. YÜZYIL BOYUNCA parlamentonun yetkisini giderek artırdığı İngiltere'nin tersine **Fransa**'nın yasama meclisi **Estates-General**'in etkisi neredeyse bütünüyle sönümlendi. Fransız Din Savaşları krizi ve sonrasında Estates-General fazla etkin olamasa da 1560 ve 1614 arasında düzenli olarak –altı kez– toplandı. Ancak 1789'a kadar tekrar toplanmayacak ve bu noktada da Fransa devrimin eşiğine gelmiş olacaktı.

Çin 1615'te mali kriz ve toplumsal bir çöküşle baş etmeye çalışıyordu. **Çin hükümetinde** Doğu Çin'deki Donglin Akademisi (kelime anlamıyla "Doğu Grove Akademisi) âlimleri ile saray hadımları –özellikle kaprisli ve acımasızlığıyla tanınan Wei Znogxian– arasındaki ihtilal nedeniyle **gerilimler** mevcuttu. Wanli imparatorunun yarı emekliliğiyle Wei Zhongxian hükümetin kontrolünü eline almıştı. Konfüçyüsçülüğün ahlaki gerekliliklerini takip eden Donglin âlimleri hadımların kendilerini yüceltmelerine ve aşırılıklarla dolu hayat tarzlarına itiraz etti. Wei Zhongxian 1624'te önde gelen Donglin âlimlerini infaz ettirdi.

Bu sırada Hollandalılar **Kuzey Amerika**'ya yerleşmeye başladı. 1615'te Hollandalılar günümüzde Albany'nin bulunduğu bölgeye Nassau Kalesini aynı yerde tekrar yaparak 1609'daki hak iddialarını perçinlediler. Hudson Nehrinin ağzında 1625 yılında **Yeni Amsterdam** adlı başka bir yerleşim daha kurdular. Ancak Hollanda sömürge yerleşimleri 17. yüzyılın sonunda önemini gitgide kaybedecekti.

Kutu içinde, ön yüzleri gözüken kemikler

Numaralanmış çubuk veya kemik

Napier Kemikleri
John Napier tarafından 1615 civarında geliştirilen abaküs, çarpmayı basitleştirmek için numaralanmış çubuklar kullanılıyordu.

Kral James İncili İngiltere'de basılır

Nisan Kalmar Savaşı: Baltıklar'ın denetimi için **İsveç-Danimarka** arasında çatışma (1613'e kadar)

1612 İlk İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası **ticarethanesi** Hindistan'ın Surat şehrinde kurulur

1612 Portekizliler Angola'dan Brezilya'ya yılda yaklaşık 10.000 **köle** taşır

1612 Tütün üretimi Kuzey Amerika'nın Virginia bölgesinde başlar

1612 Polonyalılar **Rusya**'dan çekilmek zorunda kalır

20 Ocak 1613 Knäred Barışı – İsveç, Danimarka sınırındaki Alvsborg Kalesini geri almak için büyük bir **fidye** öder

21 Şubat 1613 Mikhail Romanov **Rusya** çarı seçilir (Temmuzda taç giyer)

1613 İrlanda'da Protestan "plantasyonu" (yerleşimi) başlar

1614 İskoçyalı matematikçi **John Napier** (1550-1617) logaritma cetvelini bulur

1614 Fransız Estate-General'in 1798 devrimi öncesinde son defa toplanması

1614 Romanovlar Kazakları Rostoniko'da mağlup eder

1614 Hıristiyanlık Japonya'da resmi olarak yasaklanır

1615 İngiltere Avrupalı ilk büyükelçiyi Babürlü sarayına gönderir

1615 Samuel de Champlain Kuzey Amerika'nın **Büyük Göllerinden** Huron Gölüne ulaşır

1615 Çin'de Donglin partisiyle yozlaşmış **hadım** partisi arasında iç çatışma (1627'ye kadar)

1615 Miguel de Cervantes'in ***Don Quixote de la Mancha*** kitabının son bölümünün İspanya'da basılması

1616–17

“ UMARIM BU **DERENİN ÜZERİNDEN ATLAMAK RUSLAR** İÇİN **GÜÇ OLUR.** ”

Gustavus Adolphus, İsveç kralı, Stolbovo Antlaşması, 1617

ÇİN MİNG HANEDANININ (bkz. 1644) iktidardan daha sonra düşmesinin tohumları 1616'da Mançu kabile şefi Nurhaci'nin (1559-1626) Qing hanedanını kurarak kendisini **Büyük Jin olarak ilan** etmesiyle ekildi. Nurhaci 1559'dan beri diğer Mançu kabilelerini **Sekiz Bayrak askeri sistemi** çerçevesinde bir-

20.000
MAVİ CAMİİYE ADINI VEREN **MAVİ ÇİNİLERİN** SAYISI

leştirmişti. Ming'le savaş bunun ardından, 1618'de başladı.

Atlantik ve Pasifik'i Güney Amerika'nın güneyinden birleştiren Macellan Boğazı 1519 yılında keşfedilmesine rağmen, denizcilik bakımından güçlük arz etti. Jakop le Maire ve Willem Schouten'in komutasındaki **Hollanda keşif seferi** 1616'da güneyde açık denizde yeni bir yol bularak boğazın en güneydeki adasına **Horn Burnu** adını verdiler.

İslam'ın en güzel yapılarından birisi yedi yıl süren inşaatın ardından 1616'da tamamlandı. İstanbul'daki Sultanahmet Camii iç mekânlarını süsleyen çok sayıdaki mavi çiniden ötürü [Türkiye dışında] **Mavi Camii** olarak anılır.

Afrika'da Yeşil Burnun güneyindeki **Gorée Adası** Hollandalılar tarafından daha önceki sahipleri Portekizlilerden 1617'de satın alındı. Adayı **önemli bir köle ticaret üssüne** dönüştürdüler ve 1677'de adayı satın alan Fransızlar da bu rolü sürdürdü.

1617 tarihli **Stolbovo Antlaşması** Rusya ve İsveç arasında yedi yıl sürmüş olan savaşı sona erdirdi. Ladoga ve Peipus göllerinden faydalanarak **İsveç için** yeni ve daha **güvenli bir sınır** çizdi.

Hollanda köle üssü
Bu renkli gravür Hollanda idaresinde olduğu dönemde Gorée Adasını göstermektedir. Ada Hollandalılar için çok kârlı bir işletmeydi.

1618

Resim iki naibin Protestanlar tarafından Prag Kalesinde pencereden atılmalarını tasvir eder. Bu olay Otuz Yıl Savaşlarını başlattı.

“ BU, **ACI BİR İLAÇ**, ANCAK **TÜM HASTALIKLARI VE ACILARI** GİDEREN BİR **HEKİM.** ”

Sir Walter Raleigh, idamdan önceki son sözleri, 29 Ekim 1618

PROTESTAN KONT THURN, Bohemya Kralı ve gelecekteki Kutsal Roma İmparatoru II. Ferdinand'ın (1578-1637) iki naibini Bohemya'daki Prag Şatosunun yukarı penceresinden aşağı attırdı. **Prag Penceresinden Atılma** olayı acımasız **Otuz Yıl Savaşlarını** başlattı. Daha çok Almanya'yla sınırlı olan savaş 1648 yılında toptan bir imha ve katliam sahnesine dönüşmüştü. Başlangıçta dini bir çatışmayken **Ferdinand'ın Protestanlığı Avrupa'daki tüm topraklarından silme arzusu** farklı aşamalarda her büyük Avrupa gücünün karıştığı kıta çapında bir üstünlük mücadelesine dönüştü.

İngiliz askeri ve kâşifi **Sir Walter Raleigh** (1552-1618) Londra Kalesinde **başı kesilmek suretiyle** infaz edildi. Virginia'nın ilk İngiliz yerleşimcilerinden biri olmuş, ancak efsanevi **El Dorado şehri**ni bulmaktaki başarısızlığının dışında Kral I. James'in açık talimatına rağmen bir İspanyol yerleşimine saldırması kaderini tayin etmişti.

İzinli İngiliz korsanlar 16. yüzyıl sonlarından itibaren **Afrikalı köleleri** alıp satmışlardı. Ancak İngiltere'nin Atlantik köle ticaretine karışması 1618'de Batı Afrika'dan hareket eden **ilk köle grubunun** Virginia eyaletindeki **Kuzey Amerika kolonisi** Jamestown'a varmasıyla daha da belirginlik kazandı.

KÖLE TİCARETİ

Atlantik köle ticareti zirvesine 18. yüzyılda erişse de 17. yüzyıl başında hızla gelişmekteydi. Köleler Afrika'nın batı kıyılarındaki bir dizi köle kalesinden Yeni Dünyadaki hızla gelişen Avrupa sömürge topraklarına gönderildi. Erkekler Atlantik Okyanusu'nu geçiş sırasında demirle (soldaki resim) damgalandı ve kölelerin yaklaşık yüzde 25'i bu nedenle yaşamını yitirdi.

1619–20

İngiliz filozof Francis Bacon'ın eseri kalıcı bir etki bıraktı.

BATI HİNT ADALARINDAKİ Portekizlilerin yerini almak için saldırgan bir tutum içindeki Hollandalılar Cava'da bir ticaret üssü kurmak için ilk girişimlerini 1596'da yaptı. **Batı Hintlere** (Endonezya) sızmak için ayrıca 1602 yılından itibaren İngilizlerle de hesaplaşmak zorunda kaldılar. **Hollandalılar** 1619'da kesin bir **darbe indirerek** İngilizlerin ve Cavalı müttefiklerinin üstesinden geldiler ve **Batavia** adını verdikleri Jayakarta'ya yerleştiler. Şehir zaman içinde yalnızca **Hollanda Batı Hint Adalarının** değil, 1942 yılında Japonlar tarafından alınana kadar tüm Hollanda koloni imparatorluğunun ana merkezi olacaktı.

1616 Mançu önderi **Nurhaci kendisini Çin'de Büyük Jin** (Han) ilan etti

Ocak 1616 Hollandalılar **Horn Burnu** etrafından geçen rotayı keşfeder

23 Nisan 1616 İngiliz oyun yazarı **William Shakespeare** ölür (d.1564)

23 Nisan 1616 İspanyol yazar **Miguel de Cervantes** ölür (d.1547)

1616 İstanbul'da **Mavi Camii** (Sultanahmet) tamamlanır

1617 Verde Burnunun güneyindeki **Gorée Adası** Hollanda mülkü haline gelir

27 Şubat 1617 Stolbovo Antlaşması İsveç ile Rusya arasında **İngria Savaşını** sona erdirir

21 Mart 1617 Algonquia yerli prensesi **Pocahontas** ölür (d.1595)

Osmanlılar **İran'ın Şah Abbas'ın egemenliğine** girmesini tanır

23 Mayıs Prag Pencereden Atışı Otuz Yıl Savaşını başlamasını körükler

Nurhaci'nin Yedi Şikâyetiyle Ming devletine savaş ilan etmesi

Alman astronom Johannes Kepler (1571-1630) **gezegenlerin hareketinin üçüncü yasasını** keşfeder

29 Ekim İngiliz maceracı ve saraylı **Sir Walter Raleigh** infaz edilir (d.1552)

3 Kasım Babürlü İmparatoru **Evrengzib doğar** (ö.1707)

İngiliz Amerikan kolonilerine gönderilen **ilk Afrikalı köleler** Virginia bölgesinde Jamestown şehrine ulaşır

Mart 1619 Qing Sarrhu Muharebesinde **Ming**'i yener

6 Mart 1619 Fransız şair **Cyrano de Bergerac** doğar (ö.1655)

30 Mayıs 1619 Hollandalılar Cava'da Batavia şehrini kurar

1619 Deulino Antlaşması Polonya-Rusya Savaşını sona erdirir

8 Mayıs 1619 Hollanda'da düzenlenen **Dort Sinodu** Kalvenci ilahiyatının katı çizgisini benimser

“ BİRÇOK KİŞİ SEYAHAT EDECEK VE BİLGİ ARTACAK. ”

Francis Bacon, İngiliz filozof, *Novum Organum*'dan, 1620

1622'de Amerikan Powhatan yerlileri İngiliz kolonisi Virginia'daki bir çiftliğe saldırarak tüm sakinlerini öldürüyor.

En önemli felsefe kitaplarından biri olan *Novum Organum* İngiliz felsefeci ve bilimci Francis Bacon (1561-1626) tarafından 1620'de yazıldı. Kitap bilimsel yöntemin gelişiminde başlıca kitaplardan biriydi.

Otuz Yıl Savaşlarının başlangıç safhası Kasım 1620'de **Beyaz Dağ Muharebesinde** doruk noktasına ulaştı. Muharebede Kutsal Roma İmparatoru II. Ferdinand'ın kuvvetleri Güneybatı Almanya'daki Palatin (Ren Pfalz) adı verilen bölgenin hükümdarı Kalvenci V. Friedrich'in (1596-1632) kuvvetlerini **kesin bir yenilgiye** uğrattı. **Ferdinand'ın Friedrich karşısındaki zaferi** beklediğinin tam tersi bir etki yarattı. Muhalif Protestan devletleri, Danimarka da dahil Ferdinand'a karşı harekete geçti.

Jamestown'ın Yeni Dünyadaki **kalıcı ilk İngiliz kolonisi** olarak kurulması günümüz Boston'unun yakınlarına ***Mayflower*** gemisinin Kasım 1620'de varmasıyla geri plana düştü. Gemideki 102 yolcu her şeyini yeni bir dünyada yeni bir yaşam için tehlikeye atmış Protestan göçmenleri olan **Püriten hacılardı.**

Beyaz Dağ Muharebesi
Bu ana çarpışma –Katolik zaferi– Prag yakınlarında yapıldı ve Otuz Yıl Savaşlarının ilk veya diğer adıyla Bohemya döneminin sona erdirdi.

120
80
40
0
NÜFUS
1620
1621

Plymouth'un Nüfusu
Plymouth kolonisinin nüfusu kuruluşunun zorlu ilk yılında büyük ölçüde düştü.

***MAYFLOWER'IN* PÜRİTEN HACILARI** 1620'de Yeni Dünyaya New England kışının başladığı sadece yanlış bir zamanda değil, aynı zamanda yanlış yere de gelmişlerdi; asıl amaçları birkaç yüz kilometre güneydeki Hudson Nehriydi. Plymouth kolonisi olarak adlandırdıkları yerde **hayatta kalabilmeleri** Amerika yerlilerinin ağır kış şartlarında sağladıkları yardımlar sayesinde, neredeyse **şans eseri** mümkün olabildi. Daha sonra İngiltere'den gelen düzensiz yardımlar ve kendi sınırlı çabalarıyla **varlıklarını bıçak sırtında sürdürebildiler.**

İspanya ile Hollanda Cumhuriyeti arasındaki 1609 tarihli **On İki Yıl Ateşkesinin** 1621 yılında sona ermesi tahmin edilebileceği üzere **İspanya-Hollanda çatışmasının** yeniden başlayacağına dair bir işaretti. İki taraf da savaşın tekrar başlayacağı beklentisiyle ordularını ve donanmalarını artırmışlardı. Ayrıca Hollanda'nın bir yıl önceki Beyaz Dağ Muharebesindeki yenilgiden sonra Hollanda'da sürgünde bulunan V. Friedrich'e askeri olmasa da mali yardımı **İspanyolların savaşı başlatması** için bahane sağladı. Yine de başlayan savaş İspanya'nın Hollanda'yı ele geçirmekten çok Hollanda ticari faaliyetlerini yasaklayıp başlıca limanlarını abluka altına alarak onları **siyasi ve ekonomik açıdan istikrarsızlaştırma** çabasıydı. İspanyollar Jülich ve Steenberg'i 1622 yılında kuşatmalarında başarı sağladılar, ancak çok maliyetli olan Bergen-op-Zoom'u kuşatma girişiminden vazgeçmek zorunda kaldılar.

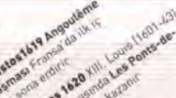
Batı Hitlerdeki **Banda Adaları** Avrupa'da büyük kâr getiren **muskat** ve **öğütülmüş muskat kabuğu**nun bilinen tek kaynağıydı. Dolayısıyla adalar önce Portekizliler ve Hollandalılar, 17. yüzyıl başlarında İngilizler ve Hollandalılar arasında sert ve çoğu zaman **şiddet içeren rekabetlerin** odağında yer aldı. İngilizleri adadan 1621'de çıkaran Hollandalılar Batı Hintlerin genel valisi Jan Pieterszoon Coen'in tavsiyesiyle **yerlilerin kökünün kazınmasına** giriştiler. 15.000 kişilik nüfustan 1000 kişi dışında tümü öldürüldü veya sürüldü.

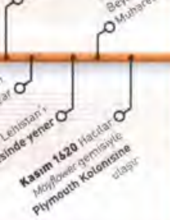
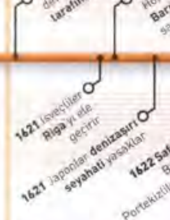
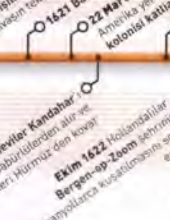
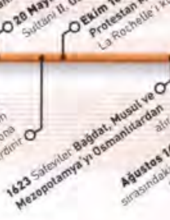
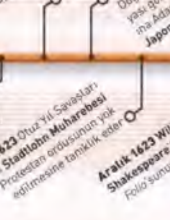
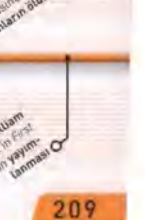
22 Mart 1622'de **Powhatan Amerika yerlileri** İngiliz Virginia kolonisi olarak adlandırılmaya başlanan yerleşim yerinde erkek, kadın ve çocuk yerleşimcilerin tahminen yüzde yirmi beşine tekabül eden **347 kişiyi öldürdüler**. Yerleşimciler ve Amerika yerlileri arasındaki **gerilimler** 1610 gibi erken bir tarihte bile **açık çatışmaya** varacak kadar kızışmıştı. Yerliler sömürgecilerin barışçı ilişki taleplerini onların sadece kendi çıkarlarını düşünmeleri sebebiyle kabul etmedi ve 1622'de sömürgecilere isyan etti. Öngörülebilen sonuç, yüzyıl ortalarında **Powhatan nüfusunu bütünüyle ortadan kaldıran şiddetli bir İngiliz tepkisiydi.**

Merkez birlikleri ve Osmanlı sultanının şahsi muhafızları olan **Yeniçerilerin gücünün** sona erdirilmesinde kararlı olan Sultan II. Osman (1604-22) tahta çıktığından beri güçlü bir düşman kitlesi kazanmıştı. Kendisini bağımsız bir hükümdar olarak kabul ettirme girişimleri **Yeniçerileri ayaklanmaya** sevk etti ve saraya hapsettirdi. 17 yaşındaki sultan 20 Mayıs 1622'de Yeniçeri askerlerinden birisi tarafından **boğularak öldürüldü**.

Sultan II. Osman
Kâğıt üzerine guvaş boyayla yapılmış atlı portre Osmanlı padişahı II. Osman'ı gösterir. Kısa ancak cesaretli hükümdarlığı kanlı bir trajediyle sona erdi.

10 Haziran 1619 Sablat Muharebesinde Protestanlar mağlup olur

10 Ağustos1619 Angoulême Antlaşması Fransa'da ilk iç savaşı sona erdirir

28 Ağustos 1619 II. Ferdinand Kutsal Roma İmparatoru seçilir

Ağustos 1620 XIII. Louis (1601-43) iç savaş sırasında **Les Ponts-de-Cé**'de galibiyet kazanır

1620 Kyoto şehrinde inşa edilen **İmparatorluk Sarayı** Katsura tamamlanır

1620 Şogun Tokugava Hidetada **Osaka Kalesi**ni yeniden şekillendirir

1620 Francis Bacon *Novum Organum* adlı eserini yazar

Ekim 1620 Osmanlılar Lehistan'ı **Çuçora Muharebesinde yener**

8 Kasım 1620 Beyaz Dağ Muharebesi

Kasım 1620 Hacılar *Mayflower* gemisiyle **Plymouth Kolonisine** ulaşır

1621 Aşağı Zambezi **Mutapa** devleti **Maravi İmparatorluğu tarafından istila edilir**

1621 İsveçliler **Riga**'yı ele geçirir

Nisan 1621 İspanya ile Hollanda arasında **On İki Yıl Barışının** bitmesiyle savaşın tekrar başlaması

1621 Japonlar **denizaşırı seyahati** yasaklar

1621 Banda Adaları katliamı

22 Mart 1622 Powhatan Amerika yerlilerinin **Virginia kolonisi katliamı**

1622 Safeviler Kandahar'ı Babürlülerden alır ve Portekizlileri Hürmüz'den kovar

20 Mayıs 1622 Osmanlı Sultanı **II. Osman öldürülür**

Ekim 1622 Hollandalılar **Bergen-op-Zoom** şehrinin İspanyollarca kuşatılmasını sona erdirir

Ekim 1622 XIII. Louis Protestan Montpellier'yi alır, La Rochelle'i kuşatır

1623 Safeviler **Bağdat, Musul ve Mezopotamya'yı Osmanlılardan** alır

1623 New Hampshire bölgesi kurulur

9 Mart 1623 Hollanda Doğu Hindistan Kumpanyası görevlilerince Amboina Adasında **İngiliz ve Japonların öldürülmesi**

Ağustos 1623 Otuz Yıl Savaşları sırasındaki **Stadtlohn Muharebesi** Protestan ordusunun yok edilmesine tanıklık eder

Aralık 1623 William Shakespeare'in *First Folio*'sunun **yayımlanması**

“SAVAŞ TANRI'NIN İNSANLARA VERMEKTEN HOŞLANDIĞI DERTLERDEN BİRİDİR.”

Kardinal Richelieu, Fransa başbakanı, 1620'ler

Resim Peter Minuit'yi Manhattan Adasını Lenape halkı olması muhtemel Amerikalı yerlilerden 1626 yılında satın alırken göstermektedir.

KARDİNAL RİCHELİEU (1585-1642) Fransa kralı 23 yaşındaki XIII. Louis'nin (1601-43) başbakanı oldu. Richelieu amaçlarının "Habsburgların askeri gücünü yıkmak, (Fransa'nın) büyük asillerini hizaya sokmak ve **Bourbon hanedanının** Avrupa'daki itibarını yükseltmek" olduğunu öne sürdü. Hedefleri yüksekti ve programına pek bağlılık duymayan gruplarla ittifak kurması gerekiyordu. Zaman içinde ülke dışındaki düşmanlar ve ülkedeki Protestanlarla çatışmasının sonucu getirdiği mali ve askeri yükler nedeniyle Fransa'da bir halk ayaklanmasına yol açacaktı. Ayrıca Fronde Ayaklanmalarına (bkz. 1648-49) varacak şekilde, seçkinlerin isyanına götürecekti. **Siyasi kurnazlığı ve fraksiyonları manipüle etmesi** siyasi bir çöküşü önledi ve öldüğü zaman Fransa Habsburg düşmanlarına karşı ilerleme kaydetti. Richelieu ülkedeki Huguenot askeri gücünün (bkz. 1597-98) Fransa'nın istikrarına her zaman bir tehdit oluşturacağını biliyordu. Ancak Protestanlara zulmetmekonların son güçlerine kadar direnmelerine yol açacak ve Fransa'nın **Habsburg karşıtı siyasetinin** dayandığı yabancı Protestan güçlerle ittifakını tehlikeye sokacaktı.

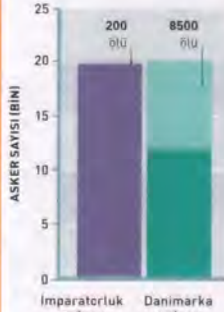
Devam eden **Otuz Yıl Savaşlarının** esasen arap saçına dönen ihtilafları 1625'te daha da karmaşıklaştı. On İki Yıl Ateşkesinin sona ermesiyle birlikte İspanya **11 ay süren bir kuşatmanın ardından Breda'yı alarak** Hollandalıları sıkıştırırken, savaş taraftarı Richelieu'nün yönetimindeki Fransa Kuzey İtalya'da **Habsburglara karşı bir mücadeleyi** gizlice desteklemeye başladı. Bu, Habsburg İtalya'sı ile Hollanda arasındaki çok iyi işlemeyen, ancak yaşamsal bir bağlantı olan İspanyol Yolunun kesilmesini hedefleyen Richelieu'nün bir girişimiydi. Tam da bu sırada Danimarka Kralı IV. Christian (1577-1648) kısmen **Protestan davasını desteklemek**, ancak daha çok İsveç'in Kuzey Almanya'yı ve Baltıklar'ı hâkimiyetine almasının önüne geçmek amacıyla savaşa girdi. Ordusu Ağustos 1626'da **Lutter Muharebesinde** Kont Tilly komutasındaki ve Habsburg imparatoruyla ittifak içindeki Bavyera Katolik ordusu tarafından yenilgiye uğratıldı. Ne Fransızların entrikalarının ne de Hollandalıların savaşmalarının Habsburgların kapsamlı zaferinin önüne geçemeyeceği kanaati o sıralarda yaygınlaştı.

Breda'nın teslimi
Burada 11 ay süren kuşatmadan sonra Breda şehrinin 1625'te Justin von Nassau tarafından İspanyol komutan Ambrosio Spinola'ya teslimi gösterilmekte. Breda 1637'de geri alındı.

TARİHTEKİ EN ÜNLÜ ALIŞVERİŞLERDEN BİRİ Hollanda Batı Hint Kumpanyasının Yeni Hollanda'nın genel müdürü **Peter Minuit**'nin –1625 yılından beri Fort Amsterdam yerleşiminin kurulu olduğu– **Manhattan Adasını** Amerikalı yerli sakinlerinden 26 Mayıs 1626 tarihinde **satın almasıdır**. Yaklaşık 24 dolar tutarında olduğu tahmin edilen ücret, 60 Hollanda guldenı tutmuştu. İki taraf da bunun makul bir alışveriş olduğunu düşündü.

Otuz Yıl Savaşları 17. yüzyıl Avrupa'sında **sert bir dönüm noktası** olmakla birlikte acımasızlığı sadece savaşların karanlık sonuçlarından ibaret değildi. Her zaman para darlığı çeken ordular para kaynağı bulmayı kendi ellerine alarak köylülere ve şehirlere **doğrudan ağır vergiler** yüklediler. Askerlerin ağır vergileriyle karşı karşıya kalan köylüler ve fakir şehirliler kötü hasatlar, askeri faaliyetler ve yağmalar dolayısıyla **gıda temininindeki dalgalanmalarla** daha da hassas hale geldi. Avrupa çapında, özellikle de Fransa, Avusturya, Habsburg ülkeleri ve İspanyol Güney İtalya'sında **köylü ve şehirli isyanları** bazı bölgeleri bütünüyle hükümet kontrolünden çıkardı. 17. yüzyıl ortalarında Küçük Buz Çağının (bkz. 1645) başlamasıyla sorun daha da büyüdü.

Lutter Muharebesi
Danimarka ordusu 1626'da 8500 asker kaybetmekle birlikte aynı büyüklükteki Kutsal Roma İmparatorluğu ordusuna karşı mevzisini korumayı başaramadı.

BAROK MİMARİ

17. yüzyılda hız kazanan Roma Yüksek Barok tarzı, Protestan Reformuna bir tepki olarak gelişti ve klasik Rönesans mimarisini tekrar ön plana çıkarttı. Barok kilise mimarisi, özellikle Roma'daki San Pietro Bazilikası (resimde), yalnızca Katolik Kilisesini tanıtıp yüceltmek istemedi aynı zamanda çok sayıda görkemli bina ortaya çıkarttı.

Ocak 1624 Safeviler 90 yıl süren Osmanlı hâkimiyetinden sonra **Bağdat'ı tekrar alır**

1624 Hollanda **ticaret istasyonu** Tayvan'da kurulur

Mayıs 1624 Brezilya'nın Bahia şehri **Hollandalılar tarafından** Portekiz'den alınır

Haziran 1624 Hollandalı yerleşimciler **Yeni Amsterdam**'a ulaşır

12 Ağustos 1624 Kardinal Richelieu Fransa başbakanı olur

1624 İlk İngiliz Karayip **yerleşimi** St. Christopher kurulur

1624 Gian Lorenzo Bernini (1598-1680) *Davud* heykelini tamamlar

1625 Çin'de Mançular başkentlerini **Mukden**'de kurar

27 Mart 1625 İngiltere Kralı **I. James** ölür (d.1566)

5 Haziran 1625 Hollanda'da **Breda** şehri Habsburglara teslim olur

1625 Hollandalılar İspanya'dan Porto Riko'nun **San Juan** şehrini alır

y.1625 Kraliçe Nzinga (y.1583-1663) Güney Afrika'da **Ndongo ve Matamba kraliçesi** olur

1626 Almanya'da **mahsul alınamaz**

24 Mayıs 1626 Hollandalılar Manhattan'ı Amerikalı yerlilerden satın alır

27 Ağustos 1626 Danimarkalılar **Lutter Muharebesinde** Habsburglar tarafından bozguna uğratılır

30 Eylül 1626 Mançu önderi **Nurhaci ölür** (d.1559)

18 Kasım 1626 Roma'da **San Pietro Bazilikasının** kutsanması

1627 Yeni Fransa Şirketi Kuzey Amerika'da yerleşim ve ticaret maksadıyla kurulur

1627 Kore'nin Mançular tarafından **istila edilmesi**

1627 Yerli sığırın atası **Auroch**'un soyu tükenir; son Auroch Polonya'da öldürülür

1628–29

Şah Cihan'ın bu 17. yüzyıl mürekkep ve suluboya minyatürü beşinci Babürlü imparatorunu sarıklı başının çevresinde kutsal haleyle göstermektedir.

1630–31

Elle boyanmış bu ağaç baskı resim Magdeburg'un Kutsal Roma İmparatorluğu tarafından kuşatılmasını tasvir eder. Şehir daha sonra yakıldı ve 20.000 sakini katliama uğradı.

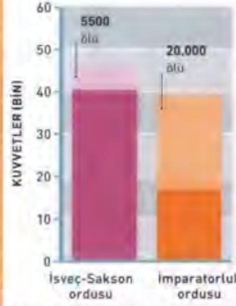
La Rochelle Kuşatması
Fransa Başbakanı Kardinal Richelieu 1628 kuşatması sırasında La Rochelle'in ürkütücü deniz savunma duvarlarını denetliyor.

FRANSA'DAKİ EN GÜÇLÜ PROTESTAN MEVZİSİ OLAN LA ROCHELLE'İN bir yıllık bir kuşatması Ekim 1628'de **Huguenot güçlerinin yenilgisiyle** sona erdi. Kuşatma Richelieu'nün Huguenot muhalefetinin Fransa tacını elde etmeye dair süregiden umutlarına bir karşılıktı ve yalnızca Huguenot direnişini kırma amacını değil, hâlâ ürkütücü büyüklükteki askeri gücünü dağıtma amacını da güdüyordu. Richelieu dini hoşgörü haklarını tanımasına rağmen **taht için tehdit oluşturmamalarını** sağlayacak tedbirleri aldı.

Kraliyet hekimi **William Harvey**'in (1578-1657) *On the Motion of the Heart and Blood* isimli kitabının 1628'de yayımlanması 17. yüzyılın en önemli buluşlarından birini oluşturdu. Kitap kan dolaşımını ve **kalbin çalışmasını** gözlem ve deneyler yoluyla **açıkladı**.

Babürlü İmparatorluğunun en büyük liderlerinden birisi olan **Şah Cihan** (1592-1666) **1628 yılında tahta çıktı**. 30 yıllık hükümdarlığı, toprakların muazzam miktarda büyüdüğü, Babürlü mimarisi ve kültürünün muhteşem ürünler verdiği **Babürlü Hindistan'ı için altın çağ** olacaktı.

Avrupa hükümdarları 17. yüzyılda **kuvvetli merkezi otoriteyi** istikrarın tek garantisi olarak görmeye başladı. İngiltere'de Kral I. Charles (1600-49) için mutlak monarşi Tanrı tarafından hüküm sürmeye ilahi yolla izin verilmiş olduğu kanaatiyle meşru hale geldi. Otoritesinin kontrol edilip sorgulanmasından rahatsız olunca 1629 yılında **parlamentoyu feshetmesi** yasal olmayan vergilendirmeyi tehdit olarak gören çevrelerde **artan bir kızgınlığa** yol açtı.

Breitenfeld Muharebesi
Kuvvetli bir İsveç-Sakson ordusu 1631'de Kutsal Roma İmparatorluğu ordusuna büyük sayıda kayıp verdirdi.

İSVEÇ'İN 1630 YILINDA OTUZ YIL SAVAŞLARINA GİRMESİ çatışmaya yeni bir boyut kazandırdı. Özünde hâlâ bir din savaşı olan mücadeleyi Katolik Kutsal Roma imparatoru II. Ferdinand'ın kazandığı açıktı. Bu durumu istismar eden İsveç'in Lutherci kralı **Gustaf Adolf** (1594-1632) kendisini **Kuzey Almanya'nın Lutherci prenslerinin** kurtarıcısı olarak takdim etti. Ancak Gustavus Ferdinand için olduğu kadar bu prensler için de potansiyel olarak tehdit oluşturuyordu. Geçen 19 yılı Ruslarla, Polonyalılarla ve Danimarkalılarla Baltık'ın hâkimiyeti için mücadeleyle geçirmiş biri olarak şimdi de **Alman sahillerini denetimi** altına almak istedi. Ancak Luthercilerin kuvvetli mevzisi Magdeburg'u kuşatan imparatorluk birliklerinin **şehir halkını 1631'de katletmemiş olmaları** halinde müdahalesi muhtemelen sonuçsuz kalabilirdi. Bu katliam Lutherci prensler arasında büyük bir infial uyandırdı. Gustaf Adolf prenslerin siyasi desteği ve yüklü miktarda Fransız mali desteğiyle Eylül 1631'de Leipzig yakınlarındaki **Breitenfeld**'te imparatorluk ordusunu **ağır bir yenilgiye** uğrattı. Bu aşamada zaferle ilerleyen ordusuna olan inancıyla Gustaf Adolf'un İsveç ve Almanya'yı kapsayan bir imparatorluk hayali olduğu anlaşılmaktadır. Ancak ertesi yılın olayları bu ümitleri ortadan kaldıracaktı (bkz. 1632).

O tarihten sonra her zaman **Aldananların Günü** olarak anılacak Kasım 1630'da bir gün Kardinal Richelieu'nün düşmanları kendisini tahttan indirmeye teşebbüs etti. XIII. Louis'den Richelieu'nün yerine kralın annesi **Marie de Medici**'nin (1575-1642) getirilmesini talep ettiler ve kral kararını vermek için çekildiğinde başarı kazandıklarına inandılar. Ancak **kuvvetli dostları Kardinal Richelieu'yü kurtardı** ve kralın annesi Compiègne'e sürgüne gönderildi.

Fransa kraliçesi
Kardinal Richelieu'yü 1630'da yerinden etmeye çalışan Fransa kralı IV. Henri'nin ikinci eşi Marie de Medici.

Bakır alaşımlı namlu

İsveç sahra topu
Bu top Gustaf Adolf'un ordusu tarafından kullanıldı. Topun namlusu 7 santim kalibreliktir (çap) ve 200 kilogram ağırlığa sahiptir.

900
WÜRZBURG **CADI MAHKEMELERİNDEN** SONRA **KAZIKTA YAKILAN İNSANLARIN** TAHMİNİ SAYISI

25 Ocak 1628 Şah Cihan Babürlü İmparatorluğu hükümdarı olarak **tahta çıkar**

10 Ağustos 1628 İsveç amiral gemisi Vasa ilk yolculuğunda Stockholm'de batar

1628 İngiliz tıp doktoru **William Harvey** kan dolaşımı hakkında önemli çalışmasını yayımlar

28 Ekim 1628 La Rochelle Kuşatması sona erer

10 Mart 1629 İngiltere Kralı I. Charles **parlamentoyu dağıtır**

1629 Kuzey İtalya'da veba salgını patlak verir (1631'e kadar)

25 Eylül 1629 Altmark Antlaşması Polonya-İsveç Savaşını sona erdirir

1629 Doğu Afrika'daki **Mutapa Krallığı** Portekiz tarafından mağlup edilir

Mart 1630 Yeni Hollanda (Hollanda Brezilyası) Brezilya'da kurulur

Temmuz 1630 İsveç Otuz Yıl Savaşlarına girer

Eylül 1630 Boston'da Massachusetts Körfezi Kolonisi **kurulur**

Kasım 1630 Richelieu **Aldananlar Gününü** atlatır

15 Kasım 1630 Alman astronom **Johannes Kepler** ölür (d. 1571)

1631 Portekiz ile **Mutapa Krallığı** arasında çarpışmaların tekrar başlaması

1631 Magdeburg Roma güçleri tarafından **yağmalanır**

31 Mart 1631 İngiliz şair John Donne ölür (d. 1572)

Temmuz 1631 Würzburg cadı mahkemeleri 5 yılın ardından son bulur

17 Eylül 1631 İsveç ordusu imparatorluk güçlerini **Breitenfeld Muharebesinde yener**

23 Aralık 1631 İsveç Almanya'nın **Mainz** şehrini **ele geçirir**

1632–33

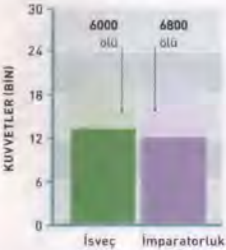
Galileo'nun yargılanmasını yansıtan bu yağlıboya tablo İtalyan hekim ve astronomu Roma'da Enkizisyon heyetinin karşısında otururken gösterir.

2.000.000

1630-32 DEKKAN KITLIĞINDA ÖLEN İNSAN SAYISI

1619 TARİHLİ DEULINO ANTLAŞMASI çerçevesinde Polonya-Litvanya'ya karşı verdiği kayıpları telafi etmek ve Polonya Kralı III. Sigismund Vasa'nın ölümünden yararlanmak isteyen **Rusya** Ekim 1632'de **Smolensk'i kuşattı.** Polonya kuvvetleri neredeyse bir yıl süren kuşatmayı kaldırmayı başaramadı, ancak Rusları sonunda **mutlak surette mağlup** ettiler.

İsveç'in bir önceki yıl Otuz Yıl Savaşlarında elde ettiği başarı nisan ayında **imparatorluk ordusunun** Bavyera'daki Rain Muharebesinde **yenilmesiyle** devam etti. Kasım ayında Leipzig yakınlarındaki **Lützen Muharebesi**nde yaşanan küçük bir galibiyet **Kral Gustaf'ın savaşta ölmemiş olması** halinde İsveç'in Almanya'da toprak elde etme arzularını gerçekleştirebilirdi. Bir hamleyle Protestan harekâtının itici gücü ortadan silindi. **Habsburg üstünlüğünün** güvence altında olduğu düşünüldü.

Lützen Muharebesi
Yakın sayıdaki kuvvetler Lützen Muharebesinde yakın sayıda kurban verdi. Ancak İsveçliler önderleri Gustaf Adolf'u yitirdiler.

İtalyan astronom **Galileo Galilei** (1564-1642) Katolik kilisesine bağlı **Roma Enkizisyon Mahkemesine** çağrıldı. Suçu dünyayı değil de güneşi merkeze koyan güneş sistemi anlayışıydı. **Heretiklikten suçlu bulundu** ve pişman olmaya zorlanarak hayatının geri kalanını ev hapsinde geçirmeye mahkûm edildi.

1633'te Tokugava şogunluğu döneminde Japonya'da *kaikin* (deniz kısıtlaması) siyaseti ilan edildi. Dış dünyayla temas, Kore ve Çin'le ticarete izin verilmesine ve Hollanda'nın bir ticaret merkezi bulundurmasına rağmen **katı biçimde kontrol altına** alındı. Yapılmak istenen Japonya'ya olabilecek toprak taleplerini engellemekti. Durum 1853'e kadar değişmeden kaldı.

1634–35

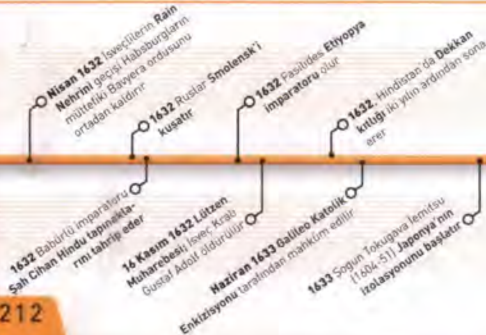
Marshal Albrecht Wallenstein'ın suikaste uğraması Bohemya, Eger'deki Pachelbel malikânesinde meydana geldi. Kendi adamları tarafından uyandırıldı ve öldürüldü.

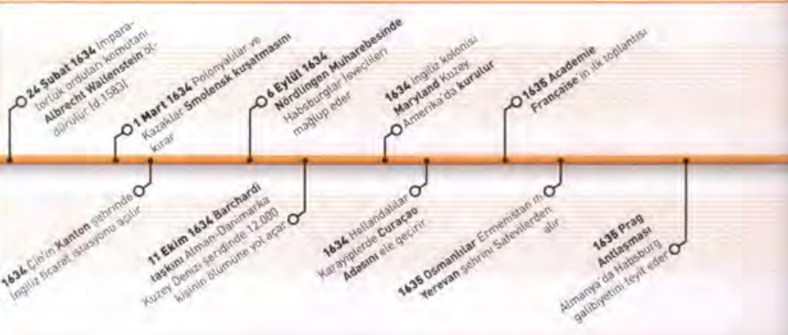
LÜTZEN'DEKİ YENİLGİ ALBRECHT WALLENSTEIN'IN (1583-1634) imparatorluk ordularını son defa komuta ettiği seferlerden biriydi. Neredeyse her zaman başarılı olmasına rağmen, hiçkimse kendisine güven duymadı ve ayrı bir barış antlaşması için görüşmelerde bulunduğundan şüphelenildi. Kutsal Roma İmparatoru II. Ferdinand tarafından ihanetle suçlandı, ancak Şubat 1634'te Ferdinand'ın gizli **onayıyla bazı subayları tarafından öldürüldü.** Bununla beraber İsveç zaferlerinin devamını getirmeyince inisiyatifin kendilerine geçtiği imparatorluk güçleri İsveçlileri **Nördlingen Muharebesi**nde Kasım 1634'te ağır bir yenilgiye uğrattı. Bunun ardından yapılan 1635 tarihli Prag Antlaşması **Habsburg zaferinin ve İsveç yenilgisinin boyutlarını** açık şekilde ortaya koydu. Almanya'nın Protestan prensleri Ferdinand'ı desteklemeye başladı. Bu durum Otuz Yıl Savaşlarının nihai ve en acımasız safhasını başlattı ve **Fransız müdahalesini** teşvik etti.

Fransa 16. yüzyılda olduğu gibi Habsburglar tarafından sarılmaktan korktu. O ana kadar Habsburgları yenmesi yüksek ihtimal dahilinde olan devletleri ve bunların arasında da özellikle İsveç'i finanse etmekle kendini sağlama almak istemişti. İsveçlilerin Almanya'dan çekilme aşamasına gelmeleriyle Fransızlar savaş alanına bizzat girdiler. Fransız-İsveç orduları giderek Almanya'ya ilerleyip, İsveçliler daha önceki kayıplarını telafi ettikçe **Almanya harabeye** döndü. Çarpışmalar 1636'da İspanyolların Kuzeybatı Fransa'yı işgal etmesi ve Paris'i kısa bir süre tehdit etmesi ve yine 1637'de güneyde Languedoc'a bir saldırı başlatmasıyla **Fransa'ya da sıçradı.** Fransa 1639'da Kuzeybatı İspanya'da Katalonya'yı işgal ederek buna karşılık verdi. Bu şiddet dalgaları içinde **tüm taraflar** artık mali açıdan **iflas** etmişti. Gelir elde etme çabaları ülke içinde bile keskin bir öfke yaratan İspanya en çok zarar gören taraf oldu. İspanya tacına karşı bir isyan 1640'ta Katalonya ve Portekiz'de baş gösterdi ve **her iki isyan Fransa tarafından**

Nördlingen Muharebesi
Güney Almanya'da yapılan muharebe Habsburglar için ezici bir zaferle sonuçlandı, ama savaşa kesin bir son getirmedi.

açık şekilde desteklendi. Aynı yıl, Yeni Dünyadan hazine filosu da gelmedi. Otuz Yıl Savaşlarının asıl nedenleri artık aşılmıştı. Almanya'da olduğu kadar İspanya'da da **Habsburg zayıflığı gitgide görünür oldu**.

Düşmanlarına komplo kurmaktan arta kalan zamanlarında Başbakan **Kardinal Richelieu** Fransa'nın itibarını, yani *gloire*'ı artırmak için planlar yaptı. Sömürgelerin genişlemesinin başını çekti ve **Fransız sanatlarını ve bilimini geliştirdi.** Kalıcı başarıları arasında 1635'te kurulan **Académie Française** vardır. Avrupa çapında kabul edilen eğitim kurumları oluşturulması hareketinin bir parçası olarak ayrıca Fransa'nın haşmetinin başlıca unsurlarından birisi olan **Fransız dilini güçlendirmek** için de tasarlandı. Akademinin 40 üyesi dil kullanımı konusunda bugün de görüş bildirir.

Toyotomi Hideyoshi tarafından 1590'tarda **Japonya'da uygulamaya sokulan** *sonkin kotai* (devirli katılım) sistemi 1635'te zorunlu hale getirildi. Daimyo (feodal beyler) her iki yıldan birini şogunun Edo'daki sarayında düzenlenen zengin törenlere katılarak geçirmek zorunda bırakıldı. Bu tür itaatin masrafları ve sarayda geçirilen zaman **isyan ihtimalini azalttı.** Şogundan aldıkları mülklerine döndüklerinde tüm daimyo'ların eşleri ve veliahdı sarayda kaldı. Daimyo'ların sağlaması beklenen giyim, taşınan silahlar; her daimyo'ya eşlik eden askerler ve -askeri ve mali- katkılar konusunda **yerine getirilmesi kolay olmayan kurallar uygulandı.**

1636–37

❝ İYİ BİR ZEKÂYA SAHİP OLMAK YETERLİ DEĞİLDİR; ESAS KONU ONU İYİ KULLANMAKTIR. ❞

René Descartes, *Yöntem Üzerine Söylem*'den 1637

Gondar Kalesi
Etiyopya'da Fasilides tarafından kurulan Fasil Ghebbi'nin bir parçası olan bu 17. yüzyıl kalesi Arap, Nubya ve Barok tasarım izlerini taşımaktadır.

1632 YILINDAN BERİ ETİYOPYA İMPARATORU olan Fasilides (y.1603-67) 1636'da Gondar'da daimi bir başkent kurdu. Burada inşa ettirdiği binalar bir kaleyi ve 18. yüzyıla kadar **Etiyopya imparatorlarının oturdukları** Fasil Ghebbi'yi de içeriyordu.

Hollanda lale soğanı fiyatlarının zirveye çıkması ve sonra da aniden düşerek iddialara göre birçok yatırımcıyı batırmasıyla Şubat 1637'de bir **spekülasyon balonu** patladı. Bir lüks kullanım maddesi olan lale soğanları belirsizlik içindeki bir dönemde yatırımlar için güvenli bir araç olarak görülmüştü. **Lale Çılgınlığı** fiyatları hakkında emin olmak güçse de , söylentilerden ortaya çıkan bulgular önemli zirvelerin yaşandığını akla getirmektedir.

Modern felsefenin kurucularından, rasyonalist **René Descartes**'ın (1596-1650) 1637'de yayımladığı *Yöntem Üzerine Konuşma* Batı felsefesinin en çok etki yaratan eserlerindendir. Küçük bir eyalet bürokratı olan Song Yingxing'in *The Exploitation of the Works of Nature* isimli ansiklopedisi Mayıs 1637'de yayımlandı. Çin teknolojisine dair verdiği geniş malumat onu öncekilerden farklı kıldı.

% 1000
USTALIK SAHİBİ HOLLANDALI BİR **ZANAATKÂRIN YILLIK GELİRİ**NE KIYASLA **LALE SOĞANININ NİSBİ FİYATI**

1638–39

Gravür IV. Murad'ı at üstünde göstermektedir. Hükümdarlığında ülke içinde devlet otoritesini yeniden kurdu ve İran'la sınırların güvenliğini temin etti.

OSMANLI İMPARATORLUĞU İLE SAFEVİ İMPARATORLUĞU arasında 1623 yılında başlayıp fasılalar halinde süren çatışma 1638'de zirveye ulaştı. Sefer sırasında ordularının başında bulunan son Osmanlı hükümdarı Sultan IV. Murad'ın (1612-40) yönettiği **Osmanlılar Bağdad'ı aldı**. Bu zaferin ardından Osmanlı-Safevi sınırını daha çok Osmanlıların yararına **kalıcı olarak düzenleyen Kasr-ı Şirin** Antlaşması imzalandı. Antlaşma **Mezopotamya**'nın tümünü (günümüzde Irak) Osmanlılara verirken Yerevan şehrini (günümüzde Ermenistan'da bulunmaktadır) Safevilere bıraktı.

İngiltere Kralı **I. Charles**'ı 1649'da idama götüren sorunlar kralın kendi isteklerini her zaman krallıklarına dayatabileceğine ilişkin keyfi kanaatinden kaynaklanıyordu. Konu özellikle kraliyet yetkililerinin parlamento yetkilileriyle çatışmasına ilişkin değildi. **Dini anlaşmazlık** unsuru da önemli bir öğe olarak işe karıştı. Charles 1637'de Canterbury Başpiskoposu William Laud'un teşvikiyle **İngiltere Kilisesi**nin *Book of Common Prayer*'ının İskoçya'da kullanılmasını zorunlu hale getirmişti. Charles ve Laud **Kalvenci İskoç Kirk**'ten (Kilise) gerçekten nefret ediyordu. İskoçya'nın Kirk önderleri de kendi bakımlarından, İngiltere'deki Püriten muhatapları gibi **Anglikan dini kalıplarının** kendilerine zorla kabul ettirilmesini papacılık kadar kötü olduğu fikrindeydiler. Ertesi yıl

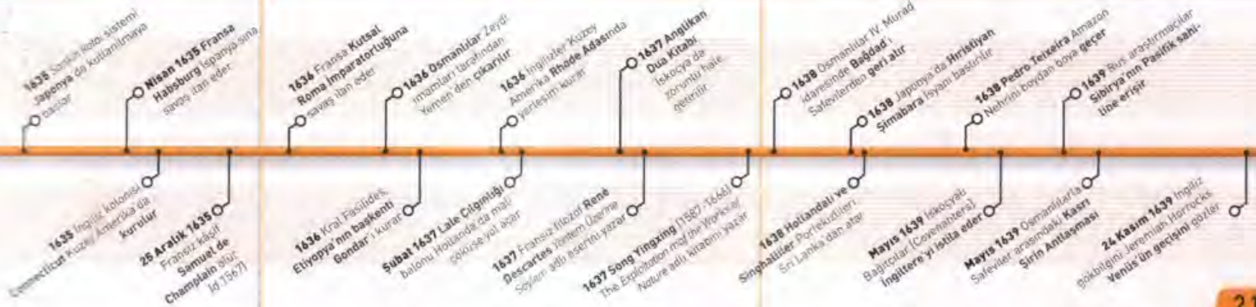

Pedro Teixeira'nın Amazon keşif yolculuğu
Teixeira'nın yolculuğu çok kapsamlı ve pahalıydı. Siyasi bir önem de taşıdığından Brezilya Maranhão valisi tarafından masrafları karşılandı.

Great Covenant adıyla bilinen hiddetli protestoların 1639'da **İngiltere'nin bir "Covenant"çı ordu tarafından işgali** izledi. Kralın seçenekleri azalmaktaydı.

Portekizli kâşif Pedro Teixeira (ö. 1641) yola çıktıktan iki yıl sonra nehrin ağzındaki Belem'e dönerek **Amazon nehrini tüm uzunluğu boyunca kateden ilk kişi** sıfatıyla ikili bir başarıya imza attı. Bir önceki yıl Teixeira **İspanyol kolonicilerinin** And dağlarının ötesine geçerek Amazon havzasına ne kadar girdiklerinin de anlaşılması amacıyla yolculuğu nehirden yukarıya doğru gerçekleştiren ilk kişi olmuştu.

İngiliz astronom **Jeremiah Horrocks** (1618-41) 24 Kasım 1636'da **Venüs'ün geçişini** tahmin eden ve izleyen ilk kişi oldu. Bu nadir olay Venüs'ün güneş ve dünya arasından geçişine ilişkindir. Geçişin gözlenmesi dünyanın güneşten uzaklığının ölçülmesi için önemli bilgiler sağladı.

Hollandalıların 1641'de Portekizlilerden aldığı Malaka'nın bir resmi. Hollandalıların 1605 yılındaki saldırısı başarısız olmuştu.

İNGİLTERE'NİN 1630 yılında **İskoçlar tarafından istilası**nın ardından Nisan 1640'ta I. Charles 11 yıl önce dağıttığı **parlamentoyu toplantıya çağırdı.** Kuracağı ordu için vergi alınması konusunda onaya ihtiyacı vardı. Parlamentonun şikâyet listesine boyun eğmemeye kararlı olarak parlamentoyu tekrar dağıtmakla birlikte ağustosta ikinci bir İskoç istilası karşısında geri çağırmaya mecbur kaldı. Parlamentonun 1641'de iktidarın kraliyet tarafından kötüye kullanılmasına ilişkin sunduğu ***Grand Remonstrance***'a [Büyük Uyarı] karşılık kral Ocak 1642'de parlamentodaki muhaliflerini tutuklattı. **Ülke** ağustosta **savaşa girmişti.**

Fransız ressam **Nicolas Poussin** dönemin **en önemli eserlerinden biri** olan *A Dance to the Music of Time* çalışmasını 1640'ta tamamladı. Poussin duygu ve hâkim Barok tarzı yerine açıklık ve düzeni vurguladı.

Kuzeyde Mançu askerleri ve kıtlıkların kurbanı, kırsal bölgeleri kasıp kavuran yasa dışı köylü çeteleri tarafından tehdit edilen **Ming Çin'i**ni daha da **zayıflatan** veba 1641'den itibaren Çin'i vurdu. Ardından **merkezi otorite neredeyse bütünüyle çöktü.**

Hollandalıların Portekiz'in Asya'daki topraklarına ve ticaretine el atmaları **ticaret merkezlerinden biri olan Malaka**'yı 1641'de ele geçirmeleriyle sürdü.

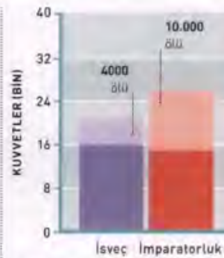
Hayat müzikle dans ediyor
Poussin'in A Dance to the Music of Time adlı eseri fakirlik, emek, refah ve zevki temsil eden dört figürün sonsuz bir dairede dans edişini göstermektedir.

19 Mayıs 1643 tarihindeki Rocroi Muharebesinin tasviri. Muharebe Fransız ordusunun İspanyol kuvvetleri karşısında ezici bir zaferiyle sonuçlandı.

AĞUSTOS 1642'DE BAŞLAYAN İNGİLİZ İÇ SAVAŞININ nedenleri bir yana, ilerleyişi de hiçbir zaman kesin çizgilere sahip olmadı. Mutlakiyetçiliğe yönelen bir kralı, monarşiyi devirmekten çok **devlet yönetiminde egemenliği paylaşma hakkını** kabul ettirmek isteyen bir parlamento ile karşı karşıya getirdi. Savaşın açılış çarpışmaları yapılırken I. Charles şaşırtıcı şekilde inatçı ve yetenekli bir savaş önderi olduğunu gösterdi. Ancak kısa süre içinde perişan bir hale düşecekti. Bunun nedeni de yalnızca önüne geçemediği dürüst olmayan tutumu giderek daha iddialı hale gelen ve iyi örgütlenen parlamento kuvvetleriyle karşı karşıya gelmesiydi. Bu güçlere büyük ölçüde Püriten, Doğu Anglia ileri gelenlerinden milletvekili **Oliver Cromwell**'in (1599-1658) heybetli kişiliği hâkim olacaktı. Savaşın önemi en azından İngiltere bağlamında parlamentonun kraldan daha çok meşruiyet sahibi olduğunu öne sürmesi olacaktı. Kısaca parlamento halkın güvenini kaybeden bir kralı, tanrısı tarafından vazifelendirilmiş olsun veya olmasın dizginleyebilecekti.

Breitengfeld köyünün Kutsal Roma İmparatorluğu ordusunun İsveç kralı Gustaf Adolf'u mağlup ettiğini görmesinden on bir yıl sonra (bkz. 1631) Ekim 1642'deki **İkinci Breitenfeld Savaşı** İsveçlilerin Otuz yıl Savaşlarındaki ikinci başarısına tanıklık etti. İsveç bu olayın ardından Leipzig ve Saksonya'nın geri kalanını işgal etmekte serbest kalarak Orta Avrupa'da **Protestanlığı daha da güçlendirdi** ve Kutsal Roma İmparatorluğu Katoliklerini müzakerelere daha uyumlu hale getirdi.

İkinci Breitenfeld Muharebesi
Kutsal Roma İmparatorluğunun imparatorluk orduları Saksonya, Breitenfeld'te İsveç ordusu karşısında büyük kayıplar verdi.

Fransızların İspanyolları Mayıs 1643'te Kuzeybatı Fransa'daki **Rocroi Muharebesi**nde büyük üstünlükle yenmeleri İspanyolların Hollanda Cumhuriyetini veya Fransa'yı Otuz Yıl Savaşlarında mağlup etme ümitlerini söndürdü. **İspanya esasen iki ülke karşısında savunma pozisyonuna** geçmişti. Rocroi, Avrupa'da bir imparatorluk hâkimiyeti kurma hayallerinin sonunu temsil etti. Flandre'deki İspanyol ordusu **deneyimli piyade güçlerinin neredeyse tümünü kaybederek** yok oldu. Katalonyalılar ve Portekizlilerle yaşadığı iç sorunlarla kronik para sıkıntıları bir araya geldiğinde İspanya daimi bir çöküş tehlikesine girdi. Kısa dönemde mağlubiyet İspanyol hâkimiyeti tehlikesinin yerine Fransa'nın geçmesinden endişe eden Hollandalılardan gelecek tehditleri azalttı. Uzun vadede İspanyolların gerilemesi kaçınılmaz görünüyordu.

İtalyan fizikçi ve matematikçi **Evangelista Torricelli** (1608-47) 1643'te Avrupa'nın bilimsel yöntemine **cıvalı barometre** icadıyla önemli bir katkıda bulundu. Bu icadı yapmak niyetiyle hareket etmemişti, ancak Toskana dükü için bir su pompası üzerine çalışırken ve daha ağır cıvayı suyla değiştirirken bir tarafı kapalı bir tüp içindeki cıva sütununun yükselmesi ve düşmesinin **atmosfer basıncındaki** değişiklikler nedeniyle meydana gelebileceğini anladı.

Torricelli'nin barometresi
Bu gravürde Torricelli cıva gazı dolan tüplerin kullanımı yoluyla atmosfer basıncının varlığını gösteriyor.

Nisan 1640 İngiltere'de **Kısa Parlamento** I. Charles tarafından toplantıya çağrılır

1640 Nicolas Poussin *A Dance to the Music of Time* adlı eserini tamamlar

May 1640 Kastilya'nın askerî dayatmalarına karşı **Katalan ayaklanması** patlak verir

Kasım 1640 Uzun Parlamento'nun toplanması I. Charles'ın şahsi yönetimine son verir

Aralık 1640 İber Birliğinin sonu; IV. Juan Portekiz kralı ilan edilir

1641 Hollandalılar Portekiz mülkü **Malaka**'yı ele geçirir

1641 Çin'de Ming yönetimine karşı isyanlar başlar; **veba Çin'i sarar**

22 Kasım 1641 İngiliz Parlamentosunun **Büyük Uyarı**sı

4 Ocak 1642 I. Charles **parlamentodaki muhaliflerin tutuklatılması** girişiminde bulunur

8 Ocak 1642 İtalyan astronom ve fizikçi **Galileo Galilei ölür** (d.1564)

1642 Montreal Fransızlar tarafından **kurulur**

23 Ekim 1642 Birinci İngiliz İç Savaşında **Edgehill Muharebesi**

23 Ekim 1642 İkinci Breitenfeld Muharebesinde İsveçliler imparatorluk ordusunu mağlup eder

1642 Kaifeng taşkını Çin'de 300.000 kişinin ölümüne yol açar

1642 Hollandalı gemici Abel Tasman (1603-59) **Tasmanya'yı ve Yeni Zelanda'yı keşfeder**

1642 Hollandalı ressam **Rembrandt van Rijn** (1606-69) *Gece Bekçileri* tablosunu yapar

4 Ocak 1643 İngiliz astronom, matematikçi ve fizikçi **Isaac Newton** doğar (ö.1727)

14 Mayıs 1643 Fransa'da yaşı **küçük XIV. Louis**'nin tahta çıkışı

19 Mayıs 1643 Rocroi Muharebesinde Fransızlar İspanyolları ağır bir yenilgiye uğratır

1643 Evangelista Torricelli Toskana'da **cıva barometresini keşfeder**

> **“ BİZ TANRI'NIN GÖRKEMİNİ, PARLAMENTONUN ŞEREF VE ÖZGÜRLÜĞÜNÜ İNCELİYOR, BUNLAR İÇİN KENDİ ÇIKARLARIMIZI DÜŞÜNMEDEN SAVAŞIYORUZ... ”**

Oliver Cromwell, İngiliz parlamenter general, Marston Moor Savaşı, 1644

İngiliz İç Savaşındaki yenilgisinden sonra I. Charles'ın 14 ay boyunca tutuklu kaldığı Wight Adasındaki Carisbrooke Şatosu.

Lİ ZİCHENG KOMUTASINDAKİ İSYANCI BİR MİNG ORDUSU 24 Nisan 1644'te Pekin'i almaya hazırlanırken son Ming hükümdarı **Chongzhen intihar etti.** Li şubat ayında Shun hanedanını ilan etmişti, ancak bu hanedan uzun süreli olmayacaktı. Mayıs ayında Ming kuvvetlerinden kalanlarla birleşen Mançular Li'nin ordusunu Shanhai Geçidinde ezici bir yenilgiye uğrattı. Sonbahar geldiğinde Çin'in **ilk Mançu Qing imparatoru** altı yaşındaki İmparator Shunzi (1638-61) Pekin'de tahta çıkmıştı. Güneydeki Ming direnişi 1681'e kadar devam etti. Qing hanedanı ise 1911'de çöküşüne kadar tahtta kaldı.

İngiliz İç Savaşında Temmuz 1644'teki **Marston Moor Muharebesi Parlamentonun kesin zaferiyle** sonuçlandı. Ertesi yaz Haziran 1645'te Naseby'de I. Charles'ın ana ordusu parlamentonun **Yeni Örnek Ordu**su tarafından yok edildiğinde nihai zafer sağlandı. Oliver Cromwell ve Sir Thomas Fairfax komutasındaki Yeni Örnek Ordu çatışmaya daha fazla profesyonellik ve hareketlilik getirdi ve parlamentonun üstün kaynaklarını vurguladı.

Tibet'teki Potala Sarayı
Burada güney cephesinden görünen Potala Sarayı Marpo Ri Tepesinin üzerinde, vadi zemininden 300 metre yükseklikte konumlanmıştır.

Kuzey yarımküre 1645'ten itibaren olağan dışı soğuklardan kaynaklanan **hasat kıtlığı**yla karşılaştı. Bunun neticesinde kütlesel ölçüde ortaya çıkan açlık dünya çapında savaşlara ve devlet yapılarının çöküşüne yol açtı. 1976'dan beri Maunder Minimumu olarak bilinen bu **iklim değişiklikleri** güneş lekelerinin azalan faaliyetlerinin sonucunda ortaya çıkmakta olup doğrudan neticesi küresel sıcaklıkların birkaç derece düşmesiyle ortaya çıkan **Küçük Buzul Çağı** oldu.

5. Dalai Lama Lozang Gyatso (1617-82) 1645'te Tibet, Lhasa'daki **modern Potala Sarayı**nın yapımını başlattı. Yapım çalışması 1694'te sona erdi ve saray 1959'a kadar Dalai Lama'nın makamı olarak kaldı.

QİNG İMPARATORLUĞUNUN BÜYÜMESİ

Çin'in ana bölgelerinin denetimini 1644'te sağlama alan Qing İmparatorluğu kısmen Rus, İngiliz ve Fransızların Asya'ya girişlerinin yarattığı tepkiyle 17. ve 18. yüzyıllar boyunca büyümeye devam etti. Genç imparatorluğun sadece bazı parçaları Mançu tarafından doğrudan yönetildi veya Çinliler tarafından yerleşime tabi tutuldu. Toprakların büyük kısmı yüksek maliyet karşılığında askeri garnizonlarla güvenlik altına alındı.

QİNG HANEDANININ İLK YILLARINDA iktidar çocuk imparatorun amcası **Prens Dorgon** (1612-50) tarafından üstlenildi. Qing hanedanının ayırıcı bir özelliği, önden traşlanan ve arkadan at kuyruğu yapılan, "kuyruk" adlı saç modeliydi. Dorgon bu saç modelini **Han Çinlisi tüm erkekler için mecburi** hale getirdi. Saçın ana babadan bir hediye olduğu ve hiç kesilmemesi gerektiğini savunan Konfüçyüsçü görüşle çatışan Mançu at kuyruğu uzatma adeti, Dorgon'un istediği gibi bir kulluk işareti haline geldi. Buna uymayı reddeden **binlerce kişi öldürüldü.**

22 Mayıs 1647'de **Massachusetts Körfezi kolonisi Cizvit rahiplerinin** koloniye girmesini **yasakladı.** Katı bir Püriten korunağı olarak kurulan koloninin mensupları Cizvitleri papacılığın uğursuz bir tezahürü olarak gördüler. Ayrıca birçok Amerikalı Huron ve Algonquin yerlisini Katolik yapan Fransız Cizvit rahiplerinin Kanada'da artan mevcudiyetinden endişe duyan koloni **"toplumu bölücü"** bir hareketin aralarında yeri olmadığına karar verdiler.

Parlamentonun Oxford'u kuşatmasından Nisan 1646'da kaçan **I. Charles bir İskoç ordusuna teslim oldu.** Ertesi yıl Charles parlamentoya teslim edildi. Wight Adasındaki **Carisbrooke Şatosuna hapsedildi.** Buradan çeşitli taraflarla pazarlıklarına devam etti; İskoç Presbiteryenleriyle İngiltere'yi işgale yönelik gizli müzakereleri **iç savaşın tekrar başlamasına** yol açtı.

İngiliz İç Savaşı zırhı
Ayakları ve göğsün aşağı bölümlerini korumak için tasset'lere sahip metal göğüs levhaları iç savaş sırasında her iki tarafın askerleri tarafından kullanıldı.

SİLAH VE ZIRHLARIN HİKÂYESİ

SOPA VE TAŞLARDAN ÖLÜMCÜL BİR SANAT BİÇİMİNE

El silahları gerek avlanma ve spor gerekse yetenek müsabakaları için insanın varoluşunda ve ilerlemesinde çok önemli bir rol oynadı. İlk silahlar hayatta kalmaya yönelik aletlerden geliştirildi; taş gibi etrafta bulunabilen cisimler kurbana vurmak veya avcı hayvanları ve rakip insanları uzaklaştırmak için kullanıldı.

Tarihöncesi insanın becerileri geliştikçe basit sopalar veya taştan el baltaları yerini hayvan avlamak veya balık yakalamak için özenle yapılmış tahta mızraklara bıraktı. Daha etkili silahlar da tahta saplarla keskin çakmak taşından bıçaklar balta, hançer, mızrak ve ok başlarıyla birleştirdi. Yumuşak, kolaylıkla işlenebilen bakır gibi metaller çakmak taşının yerini aldıktan sonra daha sağlam, keskin ve uzun Bronz ve Demir Çağı kılıçları, hançerleri, nacakları ve savaş baltaları ortaya çıktı. El silahlarının tarihi, ateşli silahların ortaya çıkışına kadar bir konu etrafında çeşitlenirken 14.-16. yüzyıllarda en parlak dönemini yaşayan ve esnek demirin çok keskin çelikle kaplanmasına dayalı Japon samuray kılıçlarının incelikli yapım süreciyle doruğa ulaştı.

KALKANLAR

Silahlar ve vücut zırhları gibi – bir "zırh aksesuarı" çeşidi olan– kalkanlar işlevsel, süs veya her iki işleve birden sahip olabiliyordu. Ortaçağ Avrupa'sında şövalyeler toplumda yüksek bir konuma sahipken kalkanlar saraya adanmışlık ve kahramanlık sahneleriyle bezenmişti. Bu tür süslerin kalkan sahibine ilave koruma getirdiği düşünülüyordu.

15. yüzyıl Flaman kalkanı

ZIRHIN GELİŞİMİ

İlk "zırh" dolgulardan oluşuyordu; kalın kumaş tabakaları ve başı korumak üzere sert deriden yapılmış "miğfer" bu zırhı meydana getiriyordu. Metal başlıklar, göğüs zırhları ve tahta kalkanlar klasik Yunan ve Roma orduları tarafından kullanıldıysa da başka yerlerde sıradan askerler dolgu, deri ve şansa güvendiler. Bu durum 11. yüzyılda Fransa'da zincirli zırhın mükemmelleştirilmesine kadar değişmedi. Maliyeti yüksek olan tam zırhlı giysiler aynı zamanda statü simgesi olarak da kullanıldı.

Melek başlı süs

Armayı takmak için delik

Urgan motifli kenar

Baş levhasının iki bölümü kenarda birleşir

16. yüzyıl Fransız kabartmalı miğferi
Zırh en büyük süsleme zenginliğine Rönesans döneminde erişti. Zırh takımları ve miğferler özellikle müsabakalarda sahibinin zenginliğini ve konumunu göstermek amacıyla kabartmalar, kakmalar, altın veya gümüş varaklarla süslendi.

MÖ 750.000–50.000
Çakmak taşından kesici kenarlar
Ustura keskinliğindeki çakmak taşı hançer, mızrak ve baltalar avlanma ve savaş amaçlı kullanılır.

Çakmaktaşı hançer

MÖ 450.000–400.000
Tahta silahlar
Tahta silahlar kolaylıkla işlenen ve bol bulunan, avlanma veya savunma amaçlı tahta mızrak yapımında kullanılır.

Tahta mızrak

MÖ 5500–3300
Çakmaktaşı ok başları
Tahta yayın keskinleştirilmiş çakmak taşından ok başlarıyla birleşimi, kullananlara kurbanlarını güvenli bir uzaklıktan vurmalarını sağlayan öldürücü bir birleşim sağladı.

MÖ 3700–2300
Metal silahlar
Metal işlemeciliği Bronz ve Demir çağlarında incelikli ve keskin bıçakların yapılmasına imkân verdi.

Bronz balta

MÖ 2500
Miğferler
Vücudun ilk korunması gereken parçası baştır. İlk ordular metal kaplı miğferler kullandı. Ancak askerlerin çoğunluğu deri başlıklara güveniyordu.

Attika miğferi

y. MÖ 1400
Vücut zırhı gelişiyor
Metal kaplı vücut zırhı erken bir buluş olmakla birlikte pahalıdır ve savaşta hareket için her zaman uygun değildir.

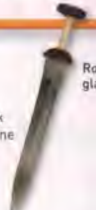
Miken zırhı

MÖ 6.-5. yüzyıl ortaları
Tatar yayı
"Doldurma" silahların ilklerinden biri olan Tatar yayları atıştan önce iyice gerilebilir.

Erken dönem Çin Tatar yayı

3. ve 4. yüzyıllar
Çelik bıçaklar
Demire karbon eklenmesi bıçak ağızlı silahların kitlesel üretimine imkân sağlayan çeliği ortaya çıkarır. Bıçak ağızları giderek daha sağlam hale gelir.

Roma gladius'u

Yüzey parlak çelikten yapılır

Kapalı siperlik yüzü korur, ancak bakış açısını daraltır

Siperlik ve yüz muhafazası için tek vida

Yüz siperliğini yükseltmek için kanca

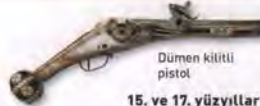
Roma zırhlarında figürlerle süslenmiş üst boyun zırhı

Boyun siperliği

Zırhın Dönüşü
I. Dünya Savaşı sırasında vücut zırhı tekrar kullanım alanı buldu. Alman makinalı tüfekçileri açık alanlardan atış yaparken bunun gibi zırhlar giydi.

35kg 16. YÜZYIL AVRUPA MÜSABAKA ZIRHININ YAKLAŞIK AĞIRLIĞI

Dümen kilitli pistol

15. ve 17. yüzyıllar
Ateşli silahlar gelişir
Tabancaların bulunuşuyla vücut zırhı *cuirass* (göğüs levhası) boyutlarına inerek pistollerin çekilmesine izin verir.

1939–1945
Çelik yelekler
Cuirass'la aynı tasarıma sahip olan II. Dünya Savaşı çelik yelekleri mermi olmasa da şarapneli durdurabilir.

Güçlendirilmiş çelik yelek

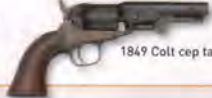

Örme zincir zırh

11. yüzyıl
Örme zırh
Levha zırhtan daha hafif ve daha az yer kaplayan zincirli zırhın bir *gambeson* (doldurma ceket) üzerine giyilmesi hayat kurtarıcıdır.

110'den itibaren
Kılıçlar gelişir
Çapraz muhafaza, eli korumak için eklenir ve Roma döneminden itibaren kılıç tasarımına getirilen ilk değişikliğe yol açar. İnceltilen ağızları kılıçların kesebileceği ve saplanabileceği anlamına gelir.

15. yüzyıl
İlk tam plakalı zırhlı giysi geliştirilir
Zırhlı giysiler en iyi savunmayı sağlar. Eldivenler artık birleştirilmiş parmaklara sahipken omuz levhaları daha serbest hareket ve dışarıya daha az açıklık getirir.

19. yüzyıl
Otomatik doluşlu ateşli silahlar
Dönmeli silindirli revolverin bulunuşu her seferinde doldurmadan çok sayıda atış yapılmasını sağladı.

1849 Colt cep tabancası

20. ve 21. yüzyıl
Kevlar ve "sıvı" vücut zırhı
Kevlar ilmekleri çelikten beş kat daha güçlüdür ve vizkozite yoğunlaştıran sıvıya batırıldığından (STF) mermi girişine dayanabilir.

1648

Fransa'da Fronde İsyanını bastıran kraliyet güçlerinin faaliyetlerini anmak amacıyla yapılan bu 17. yüzyıl tablosunda topçu ve tüfekçiler yansıtılmaktadır.

XIII. LOUIS'NİN MAYIS 1643'TE ÖLÜMÜ Fransa tahtına annesi Avusturyalı Anne'in naipliğinde (XIII. Louis'nin vasiyetinin doğrudan hilafına) **dört yaşındaki XIV. Louis'yi getirdi.** Fransa'nın Otuz Yıl Savaşlarındaki başarısı (bkz. 1635) ve İspanya üzerinde beliren üstünlüğü ne olursa olsun, ülke yalnız **nakit sıkıntısı** içinde değil, aynı zamanda hasat azlığı ve **cezalı vergi talepleri** nedeniyle ortaya çıkan **köylü isyanlarıyla** uğraşmak zorundaydı. Ayrıca Kardinal Richelieu'nün (bkz. 1624) hükümetten dışladığı soylular şimdi Anne ve başbakanı Kardinal Mazarin'e (1602-61) karşı olan Richelieu taraftarlarına karşı denge oluşturmak için yönetime davet edildi. Masraflı bir savaşı sürdürürken fraksiyon rekabetlerini idare etmek için yapılan beceriksiz gayretler 1648'de başlangıçta bir parlamenter tepki olan, daha sonra **aristokratik bir isyana** dönüşen **Fronde** Ayaklanmasıyla birlikte yönetimin çökmesine yol açtı. Dört yıl süren karışıklık dönemi başladı; Paris ele geçirildi, kraliyet ailesi kaçtı, Mazarin iki defa sürgüne gitmek zorunda kaldı.

> **“ DÜNYANIN** NE KADAR **AZ BİLGELİKLE YÖNETİLDİĞİNİ** BİLMİYOR MUSUNUZ, EVLADIM? **”**
>
> **Axel Oxenstierna, İsveçli idareci**, Vestfalya, 1648

İsyan 1652'de sönümlendiğinde XIV. Louis'nin 1661'den itibaren şahsi yönetimiyle birlikte aristokratik sadakatlerin daha iyi idare edilmesi için yol açılmış oldu.

Dört yıl süren müzakerelerden sonra Ekim 1648'de **Almanya'da Otuz Yıl Savaşları** topluca olarak **Vestfalya Antlaşması** olarak bilinen bir dizi antlaşmayla sona erdirildi. Fransa İspanya'yla savaş halinde kalmasına rağmen (1659'a kadar da kalmayı sürdürecekti) en azından Almanya'nın uğradığı vahşet bitirilmiş oldu. Fransa doğu sınırında çok muğlak kazançlar elde etti; İsveç'in Baltık kıyısındaki Pomeranya'ya sahip olması teyit edilirken, ayrıca **Kutsal Roma İmparatoru** II. Ferdinand'tan birliklerini çekmesi için büyük miktarda nakit para aldı. Alman devletleri arasında **Brandenburg-Prusya** en çok kazancı sağlayanlardandı.

İspanya Hollanda Cumhuriyetinin bağımsızlığını tanıdı ve Almanya'nın yerel hükümdarlarına fiiliyatta egemen devletler olarak tanınmaları anlamına gelen **yabancı devletlerle ittifak** kurma hakkı verildi. Kutsal Roma imparatorunun otoritesi bu yolla **ölümcül bir yara** aldı.

109 tarafın mühürlerinden biri

Vestfalya Antlaşması
Aylar süren müzakereler sonucu mutabık kalınarak Kutsal Roma imparatoru ile Fransa kralı tarafından imzalanan antlaşma 30 yıl süren savaşı sonuçlandırdı.

1649–50

İngiltere Kralı I. Charles'ın Londra'daki Banqueting House binası önünde infazı İngiliz sanatçı John Weesop tarafından resmedilmiştir.

İNGİLTERE KRALI I. CHARLES 30 Ocak 1649'da başı kesilerek infaz edildi. Charles **yasal olarak** infaz edilen tek **İngiltere kralı**dır. Yüksek Adalet Mahkemesi tarafında "tiran, hain ve cani" olarak suçlu bulunması kararı 67 oya karşı 68 oyla alındı. Yargılanması süresince Charles sürekli olarak herhangi bir mahkemenin bir kralı yasal olarak yargılayabileceği fikrini reddetti. "Buraya beni getiren gücün ne olduğunu biliyorum... Kralınız, meşru hükümdarınız olduğumu hatırlayın." Gerçekte ise **Oliver Cromwell'in hâkimiyetindeki** Yeni Örnek Ordunun zaferinden beri ölümünün siyasi krizden çıkış yolu olduğuna dair kuşku neredeyse yoktu. Rahatsız edici sorun bir tiranlık şeklinin başka bir tiranlık şekliyle değiştirilmesiydi. Bununla birlikte yasal hükümdar olsun ya da olmasın hiçkimsenin gözardı edemeyeceği, kralın şahsından ayrı bir hukuk yapısının mevcut olduğu iddiası en önemli husus haline geldi: **Hukukun hakiki koruyucusu kral değil parlamentoydu.**

Oliver Cromwell
Kralın yargılanması ve infaz edilmesinin başlıca sorumlusu Oliver Cromwell'in tablosu İngiliz sanatçı Robert Walker tarafından yapılmıştır.

Dahomey panter maskesi
17. yüzyıldan kalma stilize bir panter başı şeklindeki bu Dahomey bronz göğüs takısı ülkenin kültürel gelişkinliğini göstermektedir.

Dahomey Krallığı 1640'ların sonunda Kral Wegbeja (ö. 1685) hükümdarlığında **etkili bir güç** olarak ortaya çıktı. Wegbeja, Aja ve Fon topraklarını birleştirdikten sonra yeni yasalar çıkardı, **hükümeti ve bürokrasiyi reforma tabi tuttu** ve **Batı Afrika devletine** iki yüzyıl süreyle hâkim karakterini kazandıracak bir din ve kültür ortaya çıkarttı.

- **Ocak Khmelnytsky Başkaldırısı** (1651'e kadar); Ukrayna Kazakları Polonya-Litvanya'dan bağımsızlık talep eder
- **17 Ocak** Uzun Parlamento I. Charles ile müzakereleri keserek **İkinci İngiliz İç Savaşı**nı başlatır
- **30 Ocak** Hollandalılar ve İspanya arasında **Seksen Yıl Savaşı** sona erer
- **24 Ekim Vestfalya Antlaşması** Almanya'da Otuz Yıl Savaşları'nı sona erdirir
- **Fronde**: Kardinal Mazarin'e karşı aristokratların savaşı başlar (1652'ye kadar)
- **Nisan Portekizliler** Brezilya'da **Hollanda ordusunu mağlup eder**
- Babürlüler **imparatorluk sarayını** Şahcihanabad'a taşır (Delhi)
- Rus **serfleri haklarını kaybeder**; Moskova'da vergi karşıtı ayaklanmalar
- **Osmanlılar** Venedik'in elindeki **Girit**'i kuşatır
- **12 Eylül** İskoç İç Savaşı sırasında **Stirling Muharebesi**
- Rus kâşif Semyon Dezhnev (1605-72) **Bering Boğazını bulur**
- **11 Aralık Pride Temizliği**yle Uzun Parlementonun büyük kısmı sürülür, **Artık Parlamento** kurulur

- **30 Ocak 1649** İngiltere Kralı **I. Charles** infaz edilir (d.1600)
- **Mayıs 1649 Commonwealth** ve Bağımsız İngiltere Devleti ilan edilir
- **1649** Maryland'de **garanti edilen** dini **hoşgörü** birçok yeni yerleşimciyi çeker
- **Eylül 1649** İrlanda'da Oliver Cromwell'in **Droheda Kuşatması**
- **1650 Portekizliler Angola kıyılarını** Hollandalılardan **geri alır**, ancak Swahili limanlarını Umman Sultanlığına bırakmak zorunda kalır
- **1650** Fas'ta **Sadi hanedanının Berberiler karşısında gücünü** yitirmesi
- **1650 Dahomey** güçlü bir Batı Afrika devleti olarak ortaya çıkar

1651–52

“ YASALARI YAPAN, BİLGELİK DEĞİL, HÜKÜMET GÜCÜDÜR. ”

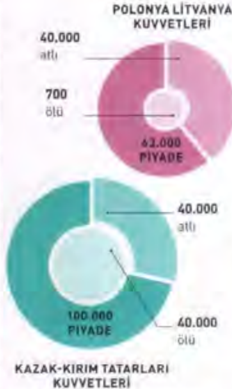
Thomas Hobbes, İngiliz felsefeci, *Leviathan*'dan, 1651

I. CHARLES'IN İNFAZI İngiltere'de kraliyet davasının sonu anlamına gelmedi. Daha çok İskoçlardan oluşan artık bir ordu hâlâ faaliyet halindeydi. **Kraliyetçilerin etrafında toplanabilecekleri** kendi adı da Charles olan, Charles'ın en büyük oğlu olarak çok belirgin bir şahsiyet de vardı. Ancak **Worcester'da Eylül 1651'de aldığı yenilgi** İngiliz İç Savaşının son muharebesini teşkil etti ve Charles'ı dokuz yıl sürecek bir sürgüne gitmek zorunda bıraktı.

Batı siyasi düşüncesinin temel taşlarından biri olan Thomas Hobbes'un (1558-1679) *Leviathan* adlı eseri 1651'de yayımlandı. Kitap **egemen ororitenin mutlaklığını** savundu. Kişinin özgürlüğünü tanısa da Hobbes anarşinin ancak kuvvetli bir merkezi yönetim tarafından engellenebileceğine inandı. **Toplumsal sözleşme kuramının** erken bir örneği olan (bireyler karşılıklı rıza yoluyla toplum halinde bir araya gelir) olan kitap oldukça etkili oldu.

Khmelnytsky İsyanı 1648'de 1589 tarihli Lublin Antlaşması hükümlerine göre Polonya'ya verilen Ukrayna'da Polonya-Litvanya devletinin yönetimine karşı Kazakların isyanı olarak başladı. İsyan 1651'de 17. yüzyılın en büyük bireysel muharebesi olan **Berestechko Muharebesiyle** zirve noktasına ulaştı. Sonuç Polonya-Litvanya tarafı için bir tür zaferdi. Ancak mücadelenin nihai etkisi, kavgacı soylular arasındaki çok sayıda **iç ihtilafın tahrip ettiği devletin** daha da zayıflaması oldu.

İngiltere ve Hollanda arasındaki üç savaşın ilki 1652'de başladı (diğer ikisi 1665-67 ve 1672-74 yıllarında bu savaşı izledi). Savaşların tümü denizlere hâkimiyet ve deniz yoluyla yapılan ticarete hâkim olmak maksadıyla yürütüldü. Az miktarda doğal kaynağa sahip küçük bir millet olmakla birlikte Avrupa'nın önder ticari gücü olan Hollandalılar için bu savaşlar muazzam bir önem arz etti. İngilizler için **artan bir özgüvenin ortaya çıkmasını** sağladı. İngiltere'nin neticede elde ettiği zafer Hollanda ticari üstünlüğünün gerilemesinin işaretini verdi ve ticaret ve sömürgeler alanında yeni bir **İngiliz-Fransız rekabetini** başlattı.

Berestechko Muharebesi, 1651
Kazak-Kırım Tatarı güçleri Berestechko Muharebesinde Polonya-Litvanyalı hasımlarından çok daha fazla, yaklaşık 40.000 kayıp verdi.

1653–54

XIV. Louis'nin saray ressamı Charles Le Brun'ün tablosundan yapılan XIV. *Louis'nin Taç Giymesi* konulu duvar halısı, genç Louis'yi tacı takılırken tasvir etmektedir.

DÜNYANIN EN ÇOK GÖRÜNTÜLENEN YAPILARINDAN BİRİ olan Hindistan, Agra'daki **Tac Mahal** 19 yıl süren yapımının ardından 1653'te tamamlandı. Babürlü İmparatoru Şah Cihan (1592-1666) tarafından **üçüncü eşi Mümtaz Mahal'in anısına** yaptırılan bir mozole olan yapı Hint, İran ve İslami mimarlık tarzlarını birleştirdi.

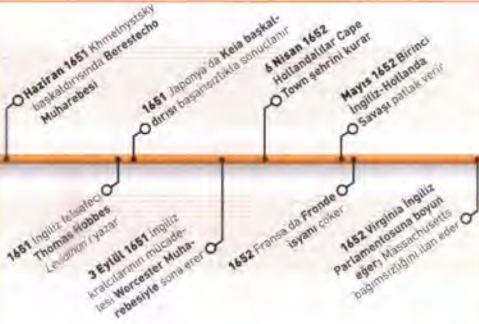
Oliver Cromwell 1653'te **İngiltere Koruyucu Lordu** makamına getirildi. Genellikle aksi tabiatlı Cromwell tarafından büyük bir süratle **parlamentolar oluşturulup dağıtılırken** yeni cumhuriyet için askeri idare dahil değişik hükümet biçimleri daha önce denenmişti. Cromwell kral ilan edilmesi tekliflerine direndi. Sonunda ölümünün ardından ortaya çıkan boşluğun sadece kral adayı, geleceğin kralı II. Charles tarafından doldurulması arzu edildi ve kaçınılmaz bulundu.

Khmelnytsky İsyanı sırasında Kazaklarla mücadeleleri nedeniyle zayıflayan **Polonya-Litvanya Devletinin** toprak kazancı peşindeki komşuları tarafından parçalanması kaçınılmaz hale geldi. Ortaya çıkan **tahribat** –nüfusunun yarıya inmesi, ekonomisinin çökmesi – Tufan adıyla bilinmektedir. Polonya Rusların Haziran 1645'te giriştikleri ve **On Üç Yıl Savaşları** olarak bilinen istilaya uğramanın dışında ertesi yıl İsveç tarafından da işgal edildi. Bu felaketlerle dolu dönemin en kalıcı sonucu **Polonya'nın Ukrayna'yı** 1667 Andrusovo Antlaşmasıyla **Rusya'ya yitirmesi** değildi; daha çok Ortodoks Rusya muazzam ölçüde büyüyerek "tüm Rusyaları" yönetme iddiasını somut hale getirdi.

15 yaşındaki **XIV. Louis 7 Haziran 1654'te Fransa kralı olarak** taç giydi. Dört yaşında tahta oturmasından bu yana önce annesi, daha sonra Kardinal Mazarin naip olarak görev almışlardı. Toplamda 72 yıl ve 110 günlük hükümdarlığı tarihteki en uzun hükümdarlık sürelerinden biriydi.

Tac Mahal
Beyaz mermer kubbeli Tac Mahal'in bu görüntüsü binayı dünyanın en çok tanınan ve hayranlık uyandıran mimari eserlerinden birisi haline getirdi.

1655–56

Bu tahta üzerine yapılmış gravür 1656'da Birinci Kuzey Savaşındaki Varşova Muharebesi sırasında Brandenburg güçlerinin Polonya mevkilerine saldırısını yansıtmaktadır.

12.000.000 km²

PORTEKİZ TARAFINDAN HAK İDDİA EDİLEN **İMPARATORLUĞUN** YAKLAŞIK **YÜZÖLÇÜMÜ**

RUSLARIN BALTIKLAR'A HÂKİM olmasından korkan İsveç Rusya ve Polonya-Litvanya arasında On Üç Yıl Savaşlarına 1655'te girerek **Birinci Kuzey Savaşı**nı çıkarttı. Diğer ülkeler savaşın içine çekildi ve ittifaklar değişti. Polonya başkenti Varşova'nın bir İsveç-Brandenburg kuvveti tarafından 1656 yılında alınmasıyla **Polonya-Litvanya devleti daha da zayıflatıldı.**

Batı kültürünün en büyük resimlerinden biri İspanyol sanatçı Diego Velázquez (1599-1660) tarafından 1656 yılında yapılarak büyük etki yaratan zor anlaşılır eseri *Las Meninas*'tır.

Osmanlı özgüveninin yeni bir dönemi Köprülü Mehmed Paşa'nın (1575-1661) Sultan IV. Mehmed'in imparatorluğun yönetimini devrederek kendini **sadrazamlığa** getirmesiyle başladı. Muhalefeti acımasızca bastıran Köprülü, imparatorluğu -1661 yılında ölümünden sonra- **en geniş sınırlarına** ulaştıran bir dizi askeri harekâtı başlattı.

Las Meninas
Diego Velázquez'in yaptığı İspanya Kralı IV. Felipe'nin kızı Margarita ve maiyetinin tablosu karmaşık kompozisyonu ile tanınmaktadır.

1657

Osmanlı birliklerini Limni Adasında gösteren bir minyatür.

BÜYÜK MEİREKİ YANGINI 2 Mart 1657'de Edo'da (Tokyo) başladı. Durmak bilmeyen rüzgârın etkisiyle yangın iki gün içinde tahta bina ve kâğıtları yakıp **yaklaşık 100.000 kişiyi** öldürerek şehrin yaklaşık % 70'ini ortadan kaldırdı.

Birinci Kuzey Savaşının bir uzantısı olsa da 1657-58 ve 1658-60 **İsveç-Danimarka Savaşları** Danimarka'nın Polonya'da İsveç'in karşısına çıkan koalisyona Haziran 1657'de katılmasıyla büyük ölçüde Baltık bölgesinde hâkimiyet konusunda ayrı bir ihtilafa dönüştü. İsveç 16. yüzyıldan itibaren **Danimarka aleyhine** sürekli kazanç elde etmişti; büyük ödül -Baltık Denizi'ne stratejik ve ekonomik açıdan hayati giriş yolu- Sound ise 1657'de hâlâ Danimarka'nın hâkimiyet altındaydı. İsveç Kralı X. Karl (1622-60) 1657-58 kışında birliklerini Danimarka içlerine sürerek ve şubat ayında donmuş Baltık Denizi üzerinden Kopenhag'a girerek Danimarkalıları sardı. 1658 tarihli **Roskild Antlaşması** İsveç'in toprak hâkimiyetini teyit etti. İkinci savaş İsveç için daha az uygun koşullar taşısa da yine de İsveç'in **Baltık bölgesindeki üstünlüğünü** vurguladı.

Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa tarafından yeniden hayat kazandırılan Osmanlı İmparatorluğu filosu 1657 sonlarında **Ege adaları Limni ve Bozcaada**'yı Venediklilerden aldı. Çanakkale Boğazına girişi denetleyen bu adalar Venedikliler tarafından Osmanlı başkenti **İstanbul'u abluka altına almak** maksadıyla kullanılmıştı. Venedikliler bir daha böyle bir tehdit oluşturamayacaktı.

1658–59

EVRENGZİB (1618-1707) VEYA KENDİSİ tarafından kullanılan adıyla Alemgir Haziran 1658'de Babürlü imparatoru olarak tahta çıktı. Bu olay hâlâ hayatta olan babası Şah Cihan'ın tahtı için kardeşleriyle arasındaki iç mücadeleyi sona erdirdi. **Üç kardeşin hepsi (iki tanesi Evrengzib'in kendisi tarafından) infaz edildi.** Hükümdarlığı çelişkilerle doluydu. Babürlü Hindistan'ı hâlâ güçlü ve zengindi. İnançlı bir Müslüman olan Evrengzib'in **hükümdarlığında en geniş toprak sınırlarına** ulaştı (bkz. s.234) Bununla beraber 49 yıllık hükümdarlığı sırasında Sih ve Marathalara karşı muazzam seferlerin düzenlendiği neredeyse

Dünya Fatihi
Babürlü İmparatoru I. Evrengzib'i maiyetiyle birlikte gösteren bu minyatür portre Hintli sanatçı Bhawani Das'a atfedilir.

1655 Mançuryalılar Rusların Sibirya'ya girmesini engeller

1655 Birinci Kuzey Savaşı İsveç, Rusya, Danimarka ve Polonya-Litvanya'yla çarpışmaya başlar

25 Mart 1655 Satürn'ün en büyük gezegeni Titan Christiaan Huygens tarafından keşfedilir

Mayıs 1655 İngiltere Jamaika'yı İspanyollardan alır

1655 Fas'ta **Saadi hanedanı** devrilir

15 Ekim 1655 Polonya'da Lublin **Yahudileri** katledilir

Ocak 1656 Königsberg Antlaşması İsveç ile Brandenburg arasında ittifak kurar

1656 Babürlüler Dekkan Sultanlığını haraç ödemeye ve toprak vermeye mecbur bırakır

1656 Köprülü Mehmet Paşa Osmanlı İmparatorluğunda sadrazam olur

Temmuz 1656 İsveç-Brandenburg orduları Varşova'yı ele geçirir

1656 Velázquez İspanyol **barok sanatının baş eseri** *Las Meninas* tablosunu yapar

1656 Hollandalılar Seylan'da **Kolombo**'yu en güçlü zamanında Portekiz'den alır

Aralık 1656 Hollandalı matematikçi Christiaan Huygens **sarkaçlı saati** geliştirir

Ocak Japonya'nın Meireki şehrinde **Büyük Yangın**

Ağustos Quaker'ler Kuzey Amerika'da Yeni Amsterdam'a gelir

Danimarka-İsveç savaşı başlar

Osmanlılar Gökçeada ve Bozcaada'yı Venedik'ten **alır**

Kasım Brandenburg ve Polonya İsveç'e karşı ittifak kurar

26 Şubat 1658 İsveç Roskilde Antlaşmasıyla Danimarka'dan Güney İskandinavya Yarımadasını alır

1658 Evrengzib Babürlü imparatoru ilan edilir

1658 Hollandalılar **Seylan'ın** Portekiz'den **zaptını** tamamlar

Haziran 1658 İngiliz -Fransız kuvvetleri İspanyolları **Dunes Muharebesinde** mağlup eder, Dunkirk İngiltere'ye verilir (1662'ye kadar)

> **❝ DOĞRUSU HAYATIMIN BUNU YAPABİLECEK UYGUN BİR ÇAĞI OLDUĞU İÇİN KENDİMİ** OLMASI GEREKENDEN BİRAZ DAHA FAZLA **EĞLENCEYE VERDİM. ❞**
>
> **Samuel Pepys, İngiliz günce yazarı,** günce kaydı, 1660

1659 Pirene Barışı vesilesiyle Fransa Kralı XIV. Louis (orta sağ) ve İspanya kralı IV. Felipe Fransız-İspanyol ihtilafını sona erdiren antlaşmayı imzalamak için bir araya geldiler.

İsveç İmparatorluğu
İsveç İmparatorluğu zirve noktasına 1658'de X. Karl'ın hükümdarlığı sırasında Roskilde Antlaşmasının ardından erişti. Ancak yeni topraklarını savunma ihtiyacı ülkeyi altından kalkılamayacak kadar masraflı savaşların içine soktu.

sürekli savaş hali **ülkenin hazinelerini tüketti** ve imparatorluğun içerdeki çatlaklarını gün ışığına çıkardı. 1707 yılında ölümünde devleti görünür şekilde gerileme içindeydi.

Kuzeybatı Fransa'da Dunkirk yakınlarında birleşik bir İngiliz-Fransız kuvveti İspanyolları yendi. Bu, 1635 yılında başlayan **Fransa-İspanya Savaşının** kesin sonuçlu son çatışması ve Otuz Yıl Savaşlarının da son muharebesiydi. Ayrıca 1654 yılında başlamış olan **İngiliz-İspanyol Savaşı**nın da son karşılaşmasıydı. Fransızlar için anadüşünce her zaman olduğu gibi Avrupa'da hâkimiyetti; İngilizler için ise ticari anlamda veya toprak anlamında **faydalarına olacak her şeyi** İspanyollardan almaktı. Oliver Cromwell'in Püriten İngiltere'siyle XIV. Louis'nin Katolik Fransa'sı arasındaki ilişki de böylece **pragmatik ittifak** olarak adlandırıldı.

1659 yılında Avrupa'da günümüzde **Orta İngiltere Isısı** (CET) kaydının başlatılmasıyla en dikkat çekici bilimsel devrimlerden birinin başlaması damgasını vurdu. Daha önce hiç girişilmeyen ölçüde ısıyı neredeyse tüm ülkede ölçmeye yönelik bir bilimsel deney olan bu girişim gerçekte kuzeyde Manchester, doğuda Londra ve batıda Bristol'ün oluşturduğu bir üçgen içinde gerçekleştirildi. Bu, günümüzde dünyada devam eden **en eski tarihli ısı ölçümünü** oluşturur. Bu deneyimin İtalya'da Floransa *Academia del Cimento*'da (Deney Akademisi) 1657'de başlatılmış, dünyanın ilk hava gözlem ağı" adıyla kurulan bir tür öncülü mevcuttu. Avrupa'nın bilimsel devrimi **doğru gözlem** ve ölçüme dayalı olduğu kabul edilirse CET kilit öneme sahip bir başlangıçtı.

Kasım 1659'da imzalanan **Pirene Barışı** süregiden Fransız-İspanyol çatışmasını Avrupa'da sona erdirdi. Fransa artık Avrupa'nın **önde gelen gücü** haline gelmiş ve İspanya azalan Yeni Dünya getirileri, katlanan iç gerilimleri ve Avusturya'nın desteğinden mahrum kalmasının da etkisiyle giderek gerilemekteydi. Meydana gelen güç dengesi değişikliği, iddialı Fransa'nın karşısına çıkabilecek

400 £
BİLİNEN EN ESKİ ÇEKİN DEĞERİ

devletleri bu yönde tahrik ederek Fransa'yı **yükseliş içindeki bir dizi Avrupa gücüyle** çatışma yoluna soktu; İngiltere, Hollanda ve Habsburg Avusturya'sı bu güçler arasındaydı.

XIV. LOUIS (1638–1715)

Le Roi Soleil (Güneş Kral) olarak bilinen XIV. Louis Fransa'ya tüm krallardan daha fazla etkide bulundu. Soyluların ve ülkenin mutlak hükümdarı olmaya kararlı bir şekilde devleti merkezileştirdi, birçok savaş yürüttü, ayrıca kültürü teşvik etti. Hükümdarlığının sonlarına doğru Fransa topraklarını artırmış ve Fransa'yı hayranlık duyularak taklit edilen, Avrupa'nın önder milleti haline gelmişti.

"BEN...YÜCE TANRI...BU YARADAN'IN BİR İŞİYDİ." İngiliz günce yazarı John Evelyn, II. Karl'ın (1630-85) Londra'da Mayıs 1660'ta **İngiltere kralı olarak ihdas edilmesi** sırasında halk tarafından gösterilen inanılmaz karşılamayı bu sözlerle kaydetti. Her halükarda Charles'ın yerine iadesi krallık ilkelerinin haklılığının zafer kazanması, ayrıca Oliver Cromwell'in çelişkili cumhuriyet deneyiminin sınırlarının bir göstergesiydi. II. Charles tahtına halkın kabaran hissiyat dalgalarıyla geldi. Zevkine düşkün, bilgili ve esasen tembel bir kişi olan Charles her zaman parlamentodaki muhalifleriyle **uzlaşmaya hazırdı.** Cazibesi efsaneviydi. Tüm bunlarla birlikte, zevk arayışı konusundaki zafiyeti ve Katolikliğe içten gelen yakınlığı, özellikle Fransa Kralı XIV. Louis tarafından bu maksatla kaynak sağlandığı düşünüldüğünde hâlâ **çözüme kavuşmamış siyasi krizi** belirginleştirdi. Bazen intikamcı bazen bağışlayıcı olan Charles hiçbir zaman bu açmazı çözemedi. İngiltere'yi daha sonra **eşi görülmemiş bir parlamento devrimi**ne itecek siyasi krizi çıkartmak, halefi, çok daha az kurnaz II. James'e kaldı (bkz. 1688).

Ünlü İngiliz günce yazarı Samuel Pepys (1633-1703) gündelik düşüncelerini kâğıda geçirmeye 1660 yılında başladı. Pepys yüksek düzeyli bir deniz kuvvetleri subayıydı ve 1669 yılına kadar tuttuğu, ancak 19. yüzyıla kadar yayımlanmayan günlüğü **İngiliz Yenileme (Restorasyon) dönemi yaşamına** ilişkin en değerli bilgi kaynaklarından birini oluşturdu.

Kardinal Mazarin'in (bkz. 1648) ölümü 22 yaşındaki **XVI. Louis'nin şahsi yönetimini** başlattı. Fransa tahtında 53 yıl daha kalacaktı. Fransa'nın bölünmüş olduğu çocukluk dönemi onu haşmet ve şahsini öne geçiren bir tarz geliştirme ihtiyacı hakkında bilinçlendirdi. Bu, Fransız seçkinlerinin zihnine Fransa'nın görkemi ve **Avrupa'nın birinci devleti olduğu** konusundaki büyük bir projenin parçasını teşkil ettikleri düşüncesini kazıyacaktı. Ayrıcalıklarını ve konumlarını takdir eden bir hükümdarın yönetimi altında Fransız soyluları ve memurları bu konumu kabul ettirecek bir dizi savaşı destekledi. Ancak bu savaşlar Fransa'yı felaketin eşiğine getirecek ve halkının büyük bölümünü fakirleştirecekti. Yine de Louis'nin hükümdarlığının **kültürel etkisi** kalıcı oldu; hiçbir Avrupa ülkesi 17. yüzyılın ikinci yarısında Fransa'yla böyle bir milli üstünlük projesinde kıyaslanamazdı.

1662–63

Tainan'daki (Günümüz Tayvan'ı) Zeelandia Kalesinin 1635'teki görünümü.

HOLLANDA DOĞU HİNDİSTAN KUMPANYASI ticaret üssü Fort Zeelandia'nın tam merkezinde olduğu Batı **Formosa**'yı (Tayvan) **40 yıl boyunca** idaresinde bulundurmuştu. Yabancı mevcudiyetine düşman olan Ming hanedanı su kaynakları kıt kaleyi kuşattı ve Şubat 1662'de ele geçirdi. **Hollandalılar da Formosa'yı terk etmeye** mecbur kaldı.

17. yüzyılda **bilimsel araştırmanın hızı** Avrupalı bilimcileri düşüncelerini paylaşmaya ve ardından bilimin daha iyi anlaşılmasına adanan kurumlar oluşturmaya yöneltti. Dünyanın bu tür en eski bilimsel kuruluşu olan ***Royal Society*** (Kraliyet Derneği) 1662'de Londra'da kuruldu. Derneğin kraliyet onayına sahip olması pratik uygulamalı **bilim** ve **saf bilgi** araştırmalarının devlet için nasıl bir ilgi haline geldiğini gösterdi.

5 MİLYON
FRANSA'NIN **DUNKIRK'Ü ALDIĞI MEBLAĞANIN** LİVRE **TUTARI**

1664

Yeni Amsterdam halkı limanda toplanan İngiliz savaş gemilerine direnmemesi için genel müdürleri Peter Stuyvesant'a ricada bulunuyor.

HOLLANDA TİCARET GEMİ VE ÜSLERİNE İngiliz baskınlarının artması, İngilizlerin Hollanda ticaretini mümkün olduğunca elde etme arzusunun bir sonucuydu. Bu baskınların en başarılısı küçük bir İngiliz filosunun Hollanda Kuzey Amerika kolonisinin merkez kenti **Yeni Amsterdam**'a vararak teslim olmasını istemesiyle meydana geldi. Genel Direktör Peter Stuyvesant bir süre sonra teslim olmaya karar verdi. İkinci İngiliz-Hollanda Savaşı 1676'da patlak verdi.

1663'te başlayan **Avusturya-Osmanlı Savaşı** 1664'te Viyana'yı ele geçirmek isteyen Osmanlı ordusunun Macaristan'daki **St. Gotthard**'da Avusturya güçleri tarafından mağlup edilmesiyle doruk noktasına ulaştı. Osmanlıların uygun barış şartları elde etmiş olsa da istilalarının önüne geçildi.

İngiliz ve Hollandalıların Asya'yla ticarete hâkim olmasından endişe duyan Fransa 1664'te kraliyet beratıyla **Fransız Doğu Hindistan Kumpanyası**nı kurdu.

> **"İNSANIN SEVDİKLERİ TARAFINDAN APTAL YERİNE KONMASI ÇOK KOLAYDIR."**
>
> Molière, *Tartuffe*'ten, *1664*

St. Gotthard Muharebesi
Adolf Ehrhardt'ın çiziminden yapılan bu ağaç baskı resim Osmanlıların mağlup edildiği St. Gotthard Muharebesinde Habsburg atlı birliklerinin bir saldırısını yansıtmaktadır.

1665

Londra'da başgösteren Büyük Vebaya ait bu temsili resim Ölüm Meleğini ön tarafta ortada bir kum saati ve mızrak tutarken gösterir.

Hooke'un bulguları
Robert Hook'un 1665'te yayımlanan kitabı Micrographia'dan bu sayfa bir karıncanın ayrıntılı bir çizimini verir. Hooke karıncayı yanda gösterilen mikroskopla inceledikten sonra çizmişti.

İNGİLİZ DOĞA FELSEFECİSİ VE ÇOK YÖNLÜ BİLİM İNSANI ROBERT HOOKE (1635-1703) tarafından bu yıl yayımlanan *Micrographia* **Royal Society himayesinde** yayımlanan ilk eserdi. Bu **mikroskopların** açığa çıkardığı dikkat çekici dünya hakkında kapalı bir uzmanlar grubu dışındaki çevrelerin ilk defa haberdar edilmesinden ibaret değildi. Hayran olunacak kadar ayrıntılı ve doğru karınca, bit ve pire çizimleri şimdiye kadar varlığı **merak edilmeyen küçük bir dünyanın** karmaşıklığı hakkında özel bir şaşkınlık uyandırdı. Günce yazarı Samuel Pepys'e göre "Hayatımda okuduğum en özgün kitaplardan biri"ydi. Daha da fazla önem taşıyan husus Hooke'un hücrelerin kendisine keşişlerin hücrelerini hatırlatmasından ötürü kullandığı bir terim olan **"hücre" terimini** yaşayan organizmaların en küçük birimi için **ilk defa kullanması** oldu.

1665 yılı ayrıca İngiltere'de **maymun vebasının** son defa patlak vermesine tanıklık etti. Londra'da yoğunlaşan hastalık en yüksek noktası olan eylül ayında haftada 7000 kişinin ölümüne yol açmıştı. Veba 18 ay boyunca **şehri kasıp kavurdu** ve 100.000 kişi yaşamını yitirdi.

1662 II. Charles 1658'den beri İngiltere'ye ait olan Dunkirk şehrini XIV. Louis'ye satar

Şubat 1662 Çinliler Hollandalıları **Formosa Adasını terk etmeye** zorlar

Temmuz 1662 Londra'da **Royal Society** kurulur

1663 Avusturya-Osmanlı Savaşı başlar (1664'e kadar)

İngiltere **Hollanda Batı Afrika** ticaret merkezlerine **saldırır**

Hollanda İngiltere'den Guyana'nın **bir kısmını alır**

1 Ağustos Avusturyalılar **St. Gotthard Muharebesinde Osmanlıları yener**

Fransız Doğu Hindistan Kumpanyası kurulur

Fransız oyunyazarı Molière (1622–73) *Tartuffe* adlı eserini yazar

24 Eylül Peter Stuyvesant Kuzey Amerika'da **Yeni Amsterdam**'ı bir İngiliz deniz kuvvetine teslim eder

Marathalar Hindistan'da Surat şehrini ele geçirir

Vasvar Antlaşması Avusturya-Osmanlı Savaşını sonlandırır

12 Ocak Fransız matematikçi **Pierre de Fermat ölür** (d.1601)

Nisan Londra'da **Büyük Veba** başlar

İkinci İngiliz-Hollanda Savaşı başlar (1667'ye kadar)

İngiliz-Portekiz güçleri **Montes Claros Muharebesinde İspanya'yı mağlup eder**

İngiliz yerleşimcileri New Jersey şehrini kurar

17 Eylül İspanya Kralı **IV. Felipe ölür** (d.1605)

Robert Hooke *Micrographia* adlı kitabını yayımlar

29 Ekim Portekizliler Kongo Kralı I. António'yu **Mbwilla Muharebesinde** yener ve öldürürler

1666

Büyük bir yangın 1666'da Londra'nın merkezi bölgelerini sararak binlerce evin yanmasına ve yüzyıllarca biriken tarih eserlerinin yok olmasına sebep oldu.

Dört Gün Muharebesi
İkinci İngiliz-Hollanda Savaşı sırasında en uzun süreli deniz çatışmalarından biri olan ve Haziran 1666'da yapılan Dört Gün Muharebesinde Hollandalılar İngilizleri yenilgiye uğrattı.

1665 YILINDA ÇIKAN İKİNCİ İNGİLİZ-HOLLANDA SAVAŞININ en büyük çatışmalarından biri olan **Dört Gün Muharebesi** İngilizlerin kendilerine meydan okuyacak kadar büyümeden Hollanda donanmasını imha etme çabasıydı. Ancak **İngilizlerin** uğradığı **kayıplar** inisiyatif gücünün Hollandalılara geçmesine yol açacak kadar büyük oldu. Ardından Thames Nehri ağzındaki Medway Nehrine Haziran 1677'de **Hollandalıların cesaretli bir saldırı** düzenlemeleri İngilizler için felakete yol açtı. Ülke içinde baş gösteren memnuniyetsizlik nedeniyle İngiltere savaşı durdurdu.

Büyük Veba biterken Londra'yı **yeni bir felaket** vurdu. 2-5 Eylül tarihlerinde çıkan **Büyük Yangın**la şehir tahrip oldu. Londra hâlâ kirli ve plansız büyük yeşil alanları ve kayda değer binaları olmayan bir ortaçağ şehriydi. Ticari merkez olan ***The City*** özellikle çok kalabalık ve sağlıksızdı. Yangın bu bölgede başladı. Yangın tehlikesi çok iyi bilinmesine rağmen hiçbir etkili önlem alınmadı. **Kuraklık ve sıcak hava dalgası** da kenti özellikle tehlikeye açık hale getirmiş, kuvvetli doğu rüzgârları da katkıda bulunmuştu. Neticede ortaçağ St. Paul Katedrali, 87 diğer kilise ve 13.000 kadar meskenle **birlikte *City*'nin tamamı** yandı. Resmi ölü sayısı her zaman tartışmalı olarak kaldı.

Londra'da Royal Society'nin (bkz. 1662) kuruluşunun arkasında kalmamak için Fransa Kralı XIV. Louis 1666'da **Fransız Bilimler Akademisi**nin kurulmasına onay verdi ve Akademi Kraliyet Bilimler Akademisi adını alarak Paris'te Louvre Sarayında yer aldı. Bugün *Institut de France*'ın bir parçasıdır. **Kurum sınanabilir bilimsel bilgi arayışının** merkezinde yer aldı. Devletin bir organı olarak tarım ve silahlanma gibi ülkeyi zenginleştirecek alanlardaki keşiflere de ilgi duydu.

1667

❝ ZİHİN KENDİ ALANINA SAHİPTİR VE KENDİLİĞİNDEN BİR **CEHENNEMİ CENNETE, CENNETİ CEHENNEME ÇEVİREBİLİR. ❞**

John Milton, İngiliz şair, *Kayıp Cennet*'ten, 1667

ANDRUSOVO ANTLAŞMASI Ocak 1667'de Polonya-Litvanya devletinin Rusya'yla 1654'te başlayan savaşını sona erdirdi. Ayrıca Tufan - özellikle Rus genişlemesi karşısındaki **dramatik gerilemesini**- doruk noktasına ulaştırdı. Smolensk ve günümüzde Beyaz Rusya'nın bulunduğu bölgeyi alan Rusya **bölgenin Slav halklarını** ilk defa **birleştirdiğini** iddia edebilirdi.

Piazza San Pietro'nun 1667'de Gian Lorenzo Bernini (1598-1680) tarafından tamamlanması Barok Roma'da şehir planlamasını en yüksek noktasına eriştirdi. Roma'nın kamu alanlarından birçoğu bir dizi mimar tarafından bilinçli olarak etkileyici görünmeleri ve Katolik kilisenin merkezi olan kentin heybet kazanması için hevesle yeniden inşa edildi.

İntikal Savaşı 1667'de XIV. Louis'nin İspanya Hollanda'sında devam eden hak iddiaları nedeniyle başladı. Fransa savaşta Flandre ile doğusundaki Franche-Comte'taki bazı şehirleri aldı. Ancak İngiltere, İsveç ve Hollanda Cumhuriyetinin oluşturduğu Üçlü İttifak yalnız kalan Louis'yi kazançlarının çoğunu **Aix-la-Chapelle** Antlaşmasıyla geri vermek zorunda bıraktı.

İngiliz şair John Milton'ın 1667'de yayımlanan epik şiiri *Kayıp Cennet* İngiliz diline **en büyük edebi başarılarından** birini sağladı. Şiir Hıristiyanlığın, Adem'in Tanrı'nın gözünden düşmesini anlattı.

80.000
AZERBAYCAN'DAKİ **ŞAMAHI DEPREMİNDE ÖLEN İNSAN** SAYISI

Lille Kuşatması
XIV. Louis İntikal Savaşları sırasında Lille'de Fransız kuvvetlerini yönetiyor. Şehrin ele geçirilmesi Fransa'nın elde ettiği az sayıda kazançtan biriydi.

1668

Amiral ve korsan Henry Morgan'ın tahta baskı portresi.

BOMBAY'DAKİ PORTEKİZ TİCARET İSTASYONU 1622'de II. Charles'ın Portekizli eşi Braganza hanedanından Catherine'nin drahomasının bir parçası olarak **İngiliz tacına geçti**. Kral 1668'de yıllık 10 pound karşılığında şehri **Doğu Hindistan Kumpanyası**na kiraladı ve şirketin Hindistan'daki Surat ve Madras'ın ardından üçüncü ticaret istasyonu kurulmuş oldu. Bombay Kalesinin 1675'te tamamlanmasıyla 1687'den itibaren şirketin Hindistan'daki tüm ticaretinin odak noktası haline geldi ve Babürlüler ve Hollandalıların baskınlarına karşı direndi.

İspanyolların Karayipler'deki yerleşimlerine saldırılarıyla tanınan **Galli yasal korsan** (devlet izinli korsan) **Henry Morgan** 1668'de **en cüretkâr saldırılardan** birini gerçekleştirerek iyi korunan Panama'daki **İspanyol ticaret şehri Porto Bello**'yu ele geçirdi. Bu olay kendisine büyük zenginlik ve korsanlık faaliyetlerine devam etmesi için büyüyen İngiliz desteğini sağladı.

II. Felipe'nin Portekiz tacını 1580'de ele geçirmesi İspanya'nın gücünün işaretiyse de **Portekiz'in** Lizbon Antlaşması çerçevesinde **1668'de** Braganza hanedanı hükümdarlığında **bağımsızlığının tanınması** gerilemesinin bir kanıtıydı. Portekiz 1640'tan itibaren İspanya'ya isyan içinde olmuş ve Haziran 1655'te **Montes Claros Muharebesi**nde birleşik İngiliz-Portekiz güçleri İspanyolları yenilgiye uğratmıştı. İflasın eşiğinde olan ve Fransız husumetinin artacağından emin olan İspanyolların razı olmaktan başka çaresi kalmamıştı.

1669

Lahor'daki Badshahi Camii Evrengzib tarafından yaptırıldı.

EVRENGZİB'İN 1707 YILINDA ölümünden sonra Babürlü İmparatorluğunun dağılmasının nedenlerinden biri olarak Hindulara ve diğer azınlıklara uyguladığı belirtilen zulüm gösterilmektedir. Selefi I. Ekber Hindu uyruklarını denetlemek için faal bir dini hoşgörü siyaseti izlemişken, Sünni Müslüman olan Evrengzib'in **sistematik şekilde Hindu tapınaklarını tahrip ettiği** söylenmiştir. Ayrıca Hindu ibadetinde merkezi öneme sahip müziği yasaklamış ve muhtemelen 1669'da buna yönelik bir ferman çıkartmıştı. Öte yandan **Müslüman hukukunun tam bir külliyatını** *–Fetava-i Alemgiriyye–* hazırlatarak, hükümlerini sıkı şekilde uygulatmıştı. Ancak tüm bu iddialar tartışmalıdır. Gerçekte tahrip edildiği söylenen Hindu tapınaklarının sayısı inanılmasını güçleştirecek şekilde 80 ile 60.000 arasına değişmektedir. Evrengzib'in **Hıristiyanlığa kuvvetle karşı olduğu** ise büyük ölçüde doğrudur.

100£ MİLYON EVRENGZİB'İN MALİYE BAKANLIĞINCA TAHSİL EDİLEN **YILLIK GELİR**

1670

“ÇABUK GEL, YILDIZLARI İÇİYORUM.”

Dom Pérignon, şampanyanın tadına bakarken söylediği belirtilen sözler, 1670

Kazak lideri
Asillere ve Çar bürokrasisine karşı ayaklanan Kazak önderi Stepan Razin resimde Güney Rusya'da Volga nehrinde görülmektedir.

HUDSON KÖRFEZİ ŞİRKETİ iki kürk avcısı Pierre-Esprit Radisson ve Medard de Groseilliers'in girişimi sonucunda **Mayıs 1670**'te İngiliz kraliyet beratıyla kuruldu. **En iyi kürkler**in **Cree topraklarında** Superior Gölünün kuzeyine geldiğini öğrenmişlerdi. Nehirler ve göller yerine güneye Hudson Körfezi vasıtasıyla erişmek daha kolay olduğundan burada bir üs kurmayı önerdiler. Fransa'nın terslemesinin ardından **İngiltere'de destek aradılar**. Hudson Körfezi Şirketi İngiltere'nin en büyük şirketi, Kanada'da hak iddiasının temeli ve Fransa'yla bölgesel rekabetin kaynağı oldu.

Kuzey Fransa'da Champagne bölgesindeki Hautvillers Benedikten Manastırında keşiş olan **Dom Pérignon**'un (1638–1715) aynı adı taşıyan **köpüklü şarabı bulduğu** iddiası bugün büyük ölçüde geçersiz kabul edilmektedir. Gerçekte ise şarapların ürettiği **köpükleri** şişelerde birikerek patlamalara yol açabilecekleri için **gidermeye** çalışmaktaydı. Fakat manastırın kiler ustası olarak daha önce kırmızı şarap yapımında kullanılan üzümlerden yararlanarak **beyaz şarap üretimine** büyük katkıda bulundu. 18. yüzyıl başlarından sonra İngiltere ve Fransa'da **köpüklü şaraba** ilgi büyüdü.

Güney Rusya'da 1670 yılında bir **Kazak ayaklanması** çar tarafından **acımasızca bastırıldı** ve lideri Stepan Razin ertesi yıl infaz edildi. Kazak bağımsızlığını **merkezileşen Rus devletine** karşı koruma çabası bir dizi şehrin baskına uğradığını ve yağmalandığını gören hoşnutsuz köylülerin ayaklanmasına dönüşmüştü.

1671–72

Sırlı Portekiz seramikleri 17. yüzyıl sonlarında Angola'nın sömürgeleştirilmesinde askeri mukavemet noktalarından biri olan Luanda'daki Sao Miguel Kalesini süsler.

PORTEKİZ 1671'DE BUGÜN ANGOLA adını alan bölgede bulunan Ndongo Krallığının bağımsızlığını sona erdirdi. Bir Portekiz kolonisi 16. yüzyıldan beri **Ndongo'ya** büyük ölçüde **hâkim** olmuş, ancak kralları Felipe'nin 1671'de isyanı **Portekiz birliklerinin başkenti ele geçirmesi**ne, tüm topraklarına el koymasına yol açtı.

Avrupa'da İspanyol hâkimiyeti korkuları Fransa, İngiltere ve Hollanda Cumhuriyetinin birleşmesine yol açtığı gibi 1659'dan sonra Fransa'nın hâkimiyeti, İspanya ve Hollanda Cumhuriyetini **Fransa karşıtı ittifaklar** içinde bir araya getirmişti. İspanya XIV. Louis'nin İspanyol Felemenk'inde evlilik yoluyla hak iddia etmesine itiraz ederken, Hollandalılar zayıf bir İspanya'yı kuvvetli bir Fransa'ya tercih etti. 1667-68 İntikal Savaşları Fransızların İspanya Felemenk'inde kazanç sağlamasını ve ardından kayıplarını getirmiş, ancak Louis 1672'de İngiltere ve İsveç'le birleşerek **Fransa-Hollanda Savaşı**yla şansını tekrar denemişti. Savaş Hollandalıların Yeni Amsterdam'ı İngiltere'ye vermesiyle sona ererken, Fransızlar –Hollanda Cumhuriyetini ele geçirmekte başarısız olmalarına rağmen– eski Burgonya topraklarından Franche-Comte ve İspanya Felemenk'inden bir sınır şeridini kazandı. Ancak barış Louis'nin Fransa'yı koruma ve ge-

KÜRK TİCARETİ

Kürk Kuzey Amerika'nın değerli bir doğal varlığıydı. Kürk Fransızları batı yönüne Kanada'ya sevk etti ve İngilizlerin Hudson Körfezi Şirketini (bkz. 1670) kurmalarına yol açtı. Aynı zamanda bölgede İngiliz-Fransız ihtilafına götürdü. Fransızlar Amerikan yerlilerine kürk avı seferlerinde eşlik ederken, onlardan önce İngilizler ve Hollandalılar (resimde) genellikle kürkleri Yerlilerden ticaret istasyonlarında satın aldılar. Hepsi yerlilerin yardımına dayanırken, yerliler de Avrupa silahları ve aletlerine bağımlı hale geldiler.

11 Mart Sicilya'da **Etna Dağı** patlayarak 20.000 kişinin ölümüne yol açar

Evrengzib **Müslüman şeriat kanunnamesi** Fetava-i Alemgiriyye'yi yayımladı

6 Eylül Osmanlılar Girit'in **Hanya** şehrini Venediklilerden **alır**

Osmanlı büyükelçisi **kahve içimini Paris'e tanıtır**

Ukrayna'da **Polonya karşıtı Kazak isyanı** bastırılır

Kuzey Amerika'da **Güney Carolina** kolonisi kurulur

2 Mayıs Hudson Körfezi Şirketi kurulur

1 Haziran İngiltere ve Fransa arasında **Gizli Dover Antlaşması** imzalanır

Dom Pérignon tarafından **şampanyanın keşfedildiği** iddia edilen tarih

İzinli korsan **Henry Moran Panama'yı ele geçirir**

Mali başkenti Niani, Segor İmparatorluğu hükümdarı Bambara tarafından **yağmalanır**

İlk Fransız yerleşimciler günümüzde Senegal'in bulunduğu bölgeye gelir

1671 Ndongo Portekiz tarafından mağlup edilir ve Angola'daki Portekiz kolonisine toprak bırakır

1671 İspanya Fransa'ya karşı Hollanda Cumhuriyetiyle ittifak kurar

Nisan 1671 Babürlüler Ahom Krallığı tarafından **Saraigat Muharebesi**nde mağlup edilir

16 Haziran 1671 Kazak lideri Stepan Razin'in infazı (d.1630)

1671 Alman matematikçi Gottfried Leibniz **ilk hesap makinesini** yapar

30 Aralık 1671 Fransız Kraliyet Mimarlık Akademisi kuruldu

1672 İngiliz Kraliyet Afrika Şirketi kurulur

12 Mart 1672 Üçüncü İngiliz-Hollanda Savaşı başlar (1674'e kadar)

Leibniz'in hesap makinesi
İlk hesap makinelerinden biri olan ve Gottfried Leibniz tarafından geliştirilen bu cihaz tekrarlanan toplamalar yaparak çarpma işlemi yapıyordu.

nişletme gayretlerinde kısa bir aradan ibaret kaldı.

Alman matematikçi **Gottfrid Leibniz** (1646-1716) **dünyanın ilk mekanik hesap makinesinin** tanıtımını 1671'de yaptı. Bu, dört temel matematik işlemini gerçekleştirebilen ilk makineydi. Leibniz hesap makineleri geliştirmeye, bu yolla modern hesap makinelerinin temelini oluşturmaya devam etti.

Polonya-Litvanya devletine karşı **birbirini izleyen Kazak ve Kırım Tatarlarının** isyanları 1672'de Osmanlı müttefiklerini dört yıl süren bir **Polonya-Osmanlı Savaşı**na itti. III. Jan Sobieski (1626-96) yönetimindeki Polonya direnişi Polonya parlamentosu Sejm'in isteksiz desteğiyle büyük ölçüde baltalandı. Polonya askeri gücü Osmanlıların kalabalık ordusuyla eşit durumda değildi. Sonuç **Polonya'nın hâlâ sahip olduğu küçük itibarını** ve Ukrayna topraklarının büyük kısmını yitirmesiydi.

1673

Marquette ve Jolliet rehber eşliğinde Missisipi Nehrinde ilerliyor.

KUZEY AMERİKA'NIN KAPSAMLI SU YOLLARI iç kesimlerini keşfetmek için hazır bir vasıta sağladı. Fransız-Kanadalı kâşifler Louis Jolliet ve Fransız Cizvit Jacques Marquette **Missisipi Nehrinden aşağıya doğru** Meksika Körfezine 600 kilometre seyahat ettiler. İspanya'nın husumetini uyandırmaktan çekinip geri dönseler de Missouri ve Ohio nehirlerini keşfettiler ve ayrıca nehrin Pasifik'e değil Körfeze döküldüğünü teyit ettiler. İngilizlerin dağınık sahil yerleşimlerinden ülke içlerine doğru araştırmaları daha tereddütlü, eşgüdümü yetersiz ve ayrıca **Apalaş Sıradağları** tarafından önü kesilmiş durumdaydı. Bu bölgede seyahat her zaman yerlilerin desteğini gerektirdi. Örneğin bugünkü Georgia'da bir Tomahita yerli grubuyla bir yıl geçirdikten sonra Gabriel Arthur bu grupla birlikte seyahat ederek **Cumberland Gap** boyunca ilerlerken farkında olmadan Kentucky ve batıya doğru anayolu teşkil edecek hattı keşfetti.

3200
KİLOMETRE
APALAŞ DAĞLARININ UZUNLUĞU

1674

Qing İmparatoru Kangxi'nin Pekin'e törenle girişi. Kangxi Üç Tımarlı Ayaklanmasının bütünüyle bastırılmasının başında bulundu.

MİNG HANEDANININ 1644'TE ÇÖKMESİYLE Çin'de iktidarı ele geçiren Qing hanedanı, güçlü Ming generallerinden bazılarına yönetimde yer vererek bölgesel valiliklere getirdi ve onlara neredeyse bağımsız devletler haline gelen bölgelerde hatırı sayılır yönetim yetkileri tanıdı. **Zenginleştikleri takdirde** –esasen bunu devasa ölçülerde yapmaktan geri durmadılar- ayaklanma teşebbüslerine girmeyeceklerine inanıldı. Tehlike giderek daha büyük hale gelen servetlerinin **Çin'e hâkim olmak yönündeki tasavvurlarını** da artırmasından kaynaklandı. **Üç Tımarlı Ayaklanması** 1674'te en önde gelen üç isyancı Wu Sangui, Shang Kexi Gungdong ve Geng Jingzhong tarafından idare edilen eyaletlerde, diğer bazı küçük Ming valilerinin katılımıyla baş gösterdi. İmparator Kangxi (1654-1722) tarafından idare edilen **daha güçlü askeri birliklere sahip Qing'in verdiği karşılık** 1681'e kadar savaş hali sürse de başarılıydı.

Şivaci'nin heykeli
Şivaci'nin Hindistan, Maharashtra'daki at üstünde bu bronz heykeli Maratha bağımsızlık savaşındaki önderliğinin anısını yaşatmaktadır.

Qing'den olduğu kadar birbirlerinden de bıkmış olan isyancıların nadiren işbirliği yapmaları **Qing'e her birini teker teker ezme** fırsatı tanıdı. İsyanın intihar etmeyen önderleri yakalanıp infaz edildi.

Hindu Maratha'yı Bijapur sultanından kurtarmasından sonra **Şivaci** (1630-80) 1674'te Maratha kralı olarak taç giydi ve daha sonra Babürlüleri yenerek Hindistan'ı 19. yüzyıl başlarına kadar yönetecek **Maratha İmparatorluğu**nu (bkz. s.242) kurdu.

1675

Friedrich Wilhelm ordularını Fehrbellin Muharebesinde komuta ediyor.

BABÜRLÜ İMPARATORU EVRENGZİB 1675'te Sihlerin dokuzuncu gurusu Tegh Bahadur'un İslam'ı kabul etmemesi üzerine **infazını emretti**. Bu durum Sih tahtına dokuz yaşındaki oğlu **Gobind Singh**'i (1666-1708) getirdi. Sihler birkaç yol sonra Singh'in liderliği altına **Babürlü hükümdarlığına** büyüyen bir **askeri tehdit** haline gelecek ve çöküşlerinde oldukça etkili olacaklardı. Bununla beraber Babürlülere **dini muhalefetin kalıpları** Hindistan'ın birçok bölümünde çoktan yerleşmiş, bunlar arasında en göze çarpan Şivaci Batı Ghat'da Maratha İmparatorluğunu ilan etmişti.

Birleşik Prusya ve Brandenburg ordusu Brandenburg Elektörü I. Friedrich Wilhelm'in (1620-88) komutasında Brandenburg yakınlarında Fehrbellin'de Kont von Wrangel komutasındaki **İsveç ordusuyla karşılaştı ve onları mağlup etti.** Bu **Scania Savaşı**ndaki nisbeten önemsiz muharebe, Fransız-Hollanda Savaşının bir yan ürünü olsa da İsveç'in kendisini hâkim Baltık devleti olarak kabul ettirme mücadelesinde önemli bir anı temsil etti. Diğer bakımlardan önemsiz bir Alman devleti karşısında yenilgiye uğramak **İsveçlilerle kalıcı bir darbe indirdi**. İsveç'in kendisini büyük devlet olarak gösterme çabasının şüpheli olduğu ortaya çıktı.

Nisan 1672 Fransız-Hollanda Savaşı Hollanda Cumhuriyetinin işgaliyle başlar (1678'e kadar)

7 Haziran 1672 Solebay Muharebesi sonuçsuz kalır

4 Temmuz 1672 Orange Prensi William **Hollanda** genel valisi olarak atanır

18 Ekim 1672 Osmanlı İmparatorluğuyla Polonya-Litvanya devleti arasında **Buczacz Antlaşması** imzalanır

17 Şubat Fransız yazar ve aktör **Molière ölür** (d.1622)

Mayıs Jolliet ve Marquette **Mississippi Nehrini keşfeder**

İngiliz kâşif Gabriel Arthur **Apalaş** Dağlarını aşar

İngiliz ve Hollanda donanmaları arasında **Schoonveld Muharebeleri**

Çin'de **Üç Tımarlı Ayaklanması** çıkar

19 Şubat Westminster Antlaşması Üçüncü İngiliz-Hollanda Savaşını sona erdirir

21 Mayıs III. Jan Sobieski Polonya-Litvanya devleti kralı seçilir

6 Haziran Şivaci **Maratha İmparatorluğunu** ilan eder

Güney Hindistan'da Pondicherry **Fransız Doğu Hindistan Kumpanyası**nın üssü haline gelir

11 Ağustos Fransızlar Hollanda-İspanya-Avusturya ordusunu **Seneffre Muharebesi**nde mağlup eder

8 Kasım İngiliz şairi **John Milton ölür** (d.1608)

10 Kasım Kuzey Amerika'da Yeni Hollanda (Yeni Amsterdam dahil) İngilizlere bırakılır

Sih lideri **Tegh Bahadur** Babürlüler tarafından infaz edilir

18 Haziran Brandenburg ve Prusya **Fehrbellin Muharebesi**nde İsveç'i mağlup eder

Japonya'da **haiku** şiirinin **gelişmesi**

İngiliz kolonicileriyle Amerikalı **Algonquian** yerli kabileleri arasında **savaş**

1676–78

Niagara Şelalesinin Kanada tarafındaki At Nalı Şelalesi 800 metre genişliğindedir. Avrupalılar bu doğa harikasını 1677'de keşfettiler.

FRANSA'DA XIV. LOUIS'NİN BAŞLICA mimari çalışmaları Paris'in hemen dışındaki **muazzam Versailles Sarayı** üzerinde yoğunlaştı. Louis büyükbabası IV. Henri tarafından 17. yüzyıl başlarında harekete geçirilen Fransa başkentinin dönüşümü çalışmalarını devam ettirmeye kararlıydı. Henri'nin niyeti şehri bir ortaçağ yıkıntısından **birinci sınıf bir Avrupa devletinin başkenti** –heybetli kamu binaları ve göz alıcı sahalarıyla Roma'ya rakip olacak– bir şehir durumuna yükseltmekti. Louvre Sarayı tahmin edilebileceği gibi, önemli ölçüde genişletildi, özellikle **Fransız Klasisizm zevkini** en ciddi ve kusursuz haliyle yansıtan doğu kanadı olmak üzere yeniden biçimlendirildi. Ancak Louis'nin Paris'e katkısını en çok hatırlanacak şekilde yansıtan bina, **Les Invalides** veya daha doğru adıyla *L'Hôtel National des Invalides*'dir. Kısmen hastane kısmen Fransız askerleri için emeklilik evi olan bina 1676'da tamamlandı. Libéral Bruant (1635-97) tarafından tasarlanan Les Invalides düzenlenmiş bahçeleri muazzam ön yüzünü, arkasında kümelenmiş 15 avlusunu çevreleyecek şekilde büyük ölçekli düşünüldü. En çok hatırda kalan özelliği olan **zengin bezemeli** kraliyet şapeli *L'Église du Dôme* kısa bir süre sonra eklendi. Şapel bina bütününün güney ucuna eklenip ayrıntıları altınla belirginleştirilerek büyük bir kubbe ve helezonla inşa edildi.

XIV. Louis'nin hükümdarlığı **Fransız edebiyatının en verimli dönemlerinden** birini temsil etti. 1677 yılında Fransız yazar **Jean Racine** (1639-99) en büyük trajedilerinden *Phèdre*'in ilk performansını sahneye koydu. Racine, Pierre Corneille (1606-84) ve **Molière** (1622-73) kraliyet himayesi altında gelişmelerini sürdürerek değişik tarzlarıyla saray dinleyicilerini cezbettiler. Corneille ve Racine biçisel nazım biçimlerini ve klasik konuları işlerken şeref, erdem, feragat kavramlarını vurgulayıp saraya karşı özenli davrandı. Molière'in sert tiyatro eserleriyse burjuvazinin özentili tavırlarıyla alay etti. Bu zengin ve gelişen tiyatro geleneğinin bir sonucu olarak **Comédie-Française** Paris'te kraliyet himayesi altında kuruldu. Bu resmi devlet tiyatrosu Fransız sahnesinin ve Fransız kültürünün görkemini en geniş şekilde gözler önüne sermeyi amaçladı.

Avrupalı kâşifler 17. yüzyıl ilerledikçe **Kuzey Amerika'nın muazzamlığını** anlamaya başladılar. Peyzajının doğal güzelliği ve olağanüstü çeşitliliği de hayran bırakmaya devam etti. Avrupa'daki tüm şelalelerden çok daha büyük, 17.000 kübik metre hacimdeki suyun her dakika gümbürtüyle boşaldığı **Niagara Şelalelerinin** 1677 yılında **bulunması** Eski Dünyada merak uyandırdı. Şelaleleri ilk olarak hangi Avrupalının gördüğü konusunda kuşku vardır. Ancak Kral XIV. Louis'nin isteğiyle keşifte bulunan Fransisken misyoneri Louis Hennepin (1626-1701) bu keşfi 1677'de yapan kişi olarak kabul edilir. Edebiyatın en önemli dini eserlerinden birisi Şubat 1678'de yayımlandı. *Çarmıh Yolcusu* eserinin büyük bölümünü Bedford Hapishanesinde kaleme alan İngiliz yazar ve Hıristiyan vaiz **John Bunyan**'a (1628-88) aittir. İki bölümde yayınlanan (ikinci bölüm 1684'te çıkmıştır) kitap sıradan bir kişinin bu dünyadan cennete yolculuğuna ilişkin **alegorik bir masal**dır. *Çarmıh Yolcusu* tarihte en çok tercüme edilen kitaplardan biri olmuştur.

Dini Eser
John Bunyan'ın 17. yüzyılda çok ses getiren eseri Çarmıh Yolcusu adlı kitabının kapağı.

Les Invalides, Paris
Bu muhteşem bina Fransa'nın askeri tarihine ilişkin anıtları ve müzelerin yanı sıra savaş gazileri için bir de hastane barındırır.

1679–81

Batı Afrika'yı 1680'lerden itibaren hâkimiyetinde bulundurmuş Asante'nin 19. yüzyıl tasviri.

İNGİLİZ PARLAMENTOSU 1679'DA Habeas Corpus Yasasını çıkarttı. Magna Carta (bkz. 1215) gibi bu yasa da İngiliz özgürlüklerinin temel taşını temsil etti. **Hiçkimsenin yasalara aykırı biçimde alıkonamayacağı**na ilişkindir. Yasa liberal bir **adalet ilkesi** olmaktan çok pragmatik nedenlerle çıkartıldı. Amacı York Dükü II. Charles'ın veliahdı ve Katolik kardeşi James'i Charles'ın başbakanı Clarendon Kontunun yapmaya başlamış olduğu gibi yasal bir haklılık olmadan Protestan muhaliflerin tutuklanmasını engellemekti. Yasanın temelinde yatan **Amerikan Anayasasına** da aktarılmış olan ilke **bireysel özgürlüklerin nihai güvencesi** olarak Anglo-Sakson hukuk sistemlerin çoğunluğu için temel niteliktedir. Ancak gerçeklikte yasa hiçbir zaman fazla uygulama alanı bulmamıştır.

> **“SORUŞTURMAYA TABİ VÜCUDU TUTABİLİRSİN.”**
>
> **İngiliz buyruğu Habeas Corpus**, 1679

Yeni Meksika kolonisinin **Pueblo halkı** Ağustos 1680'de **İspanyol işgalcilere karşı ayaklandı** ve onları bölgelerinden 12 yıl boyunca uzak tuttu. İspanyolların Yeni Meksika'da hak iddiaları Fransisco Coronado'nun 16. yüzyıl

---

1676 Afganların Babürlülere karşı ayaklanması

1676 Rus-Türk savaşı başlar (1681'e kadar)

1676 Paris'te **Les Invalides'in yapımı tamamlanır**

1676 Hollandalı bilim insanı Antoo van Leeuwenhoek **mikroorganizmaları** keşfeder

4 Aralık 1676 İsveçliler Danimarkalıları **Lund Muharebesinde** yener

8 Şubat 1677 Fransız astronom **Jacques Cassini doğar** (ö.1756)

21 Şubat 1677 Hollandalı filozof **Baruch Spinoza** ölür (d.1632)

1677 Fransızlar Batı Afrika'da Senegal'de bulunan **Hollanda ticaret istasyonlarını ele geçirir**

1677 Jean Racine'in eseri *Phèdre*'in Paris'te ilk temsili

11 Nisan 1677 Fransızlar **Cassel Muharebesinde** Hollandalıları mağlup eder

14 Temmuz 1677 İsveçliler Danimarkalıları **Landskrong Muharebesinde** mağlup eder

4 Mart 1678 İtalyan besteci **Antonio Vivaldi doğar** (ö.1741)

1678 John Bunyan'ın kitabı *Çarmıh Yolcusu* yayımlanır

10 Ağustos 1678 Fransa-Hollanda Savaşını sonlandıran **Nijmegen Antlaşması** imzalanır

1677 Niyagara Şelalelerinin Avrupalılar tarafından **keşfi** Louis Hennepin'e atfedilir

19 Ekim 1678 Hollandalı ressam **Samuel Dirksz van Hoogstraten ölür** (d.1627)

1679 Babürlü-Racput Savaşı yeniden başlar (1709'a kadar)

27 Mayıs 1679 İngiliz özgürlüklerinin temel taşı **Habeas Corpus** yasa haline getirilir

1679 New Hampshire kolonisi kurulur

Aralık 1679 Fransa-Hollanda Savaşını sona erdiren **İkinci Nijmegen Antlaşması**

❝ İYİLİK UĞRUNA İYİLİK YAPAN NE CENNET NE ÖDÜL ARAR, FAKAT SONUNDA HER İKİSİNİ DE ALACAĞINDAN EMİNDİR. ❞

William Penn, İngiliz Quaker, Philadelphia'yı kurarken, 1682

ortalarındaki keşif seyahatlerine kadar gitse de bir öncelik ve bölgede Hıristiyanların üstünlüğü beyanlarından öteye gitmemişti. Yeni Meksika **uzak ve kurak** olduğu için marjinal değere sahip bir ülke olarak görüldü. Pueblo ayaklanması kısmen kuraklık ve bunun beraberinde getirdiği kaçınılmaz doğal nedenlerin yarattığı ıstırap bir yana daha çok İspanya'nın **yerel dini uygulamaları bastırmak** yönündeki kararlılığından kaynaklandı. Pueblo şamanları sürekli olarak büyücülükle suçlandı ve infaz edildi. İspanyollar 1692'de geri döndüklerinde bu siyasetlerine çok büyük sayılarla devam ettiler.

Asante Krallığı Batı Afrika'ya hâkim olan Akan tarafından 1680 yılı civarında kuruldu. Akan'ın en önde gelen grubu Oyoko'ydu. Diplomasi ve savaş yöntemlerini kullanan **Oyoko, Akan kabilelerini 1670'lerde bir araya getirerek** komşu Denkyira'nın tehditlerine karşı birleştirdi ve daha sonra 1701'de Feyiase (günümüzde Gana'da) Muharebesinde Denkyira'yı yenerek ele geçirdi.

XIV. Louis Fransa'sının genişleme kararlılığını Akdeniz ve Atlas Okyanusu arasında gemiciliğe müsait bir su yolu olan **Canal du Midi**'nin yapımından daha iyi ortaya koyan az sayıda proje mevcuttur. Yapımı, tehlikeli ve dolaylı deniz geçişlerini basit bir kanalla ikame edeceğinden gerekliydi. Asıl sorun kanalın en yüksek noktasında yeterli su miktarının nasıl temin edileceğiydi. 17. yüzyılda girişilen en karmaşık mühendislik sorunu olduğu söylenebilecek bu proje için kitlesel ölçüde iş gücü kullanıldı ve daha önce hiç denenmemiş mühendislik çözümleri uygulamaya sokuldu. **1681 yılında tamamlandığ**ında Canal du Midi 240 kilometre mesafeye uzandı.

PUEBLO ÇÖMLEKÇİLİĞİ

Kuzey Amerika'nın güneybatı bölgesinin adını İspanyolca köy anlamına gelen *pueblo*dan alan halkı incelikli ve işlemeli çömlekçiliğiyle tanınmaktaydı. Bu çömlekler açık renk zemin üzerinde hayvan desenleriyle ve kırmızı, siyah ve gri renklerde soyut desenlerin tekrarlanmasıyla boyanırdı.

Penn Amerika'da
Bir tablodan alınan bu ayrıntı İngiliz Quaker William Penn'i şimdi Delaware eyaleti olan bölgede Amerikalı yerlilerle buluşurken göstermektedir.

DOKUZ YAŞINDAKİ BÜYÜK PETRO'NUN (1672-1725) 1682 yılında Rusya çarı olarak taç giymesi Avrupa sınırlarındaki bu büyük milletin bir yarı-devlet olarak muğlak, emperyal etkisini sona erdirdi. Peter çocukluğunda ayaklanmalardan ürkmüş, bu da Peter'i ülke içindeki düşmanlarını cezalandırmaya ve **Rusya'yı batılı bir Avrupa gücü** olarak biçimlendirmeye itmişti. İçten gelen bir enerjiyle dolu hayatında yeni başkent **St. Petersburg**'u inşa etti ve kendisini acımasızca boyar'larına (soylular) kabul ettirdi. Baltık kıyısında yarattığı kendi Versailles versiyonu bir niyet beyanından öteye gidemese de hükümdarlığının sonunda **Rusya Avrupa üzerine çöken** muazzam bir güç adayı olmuştu.

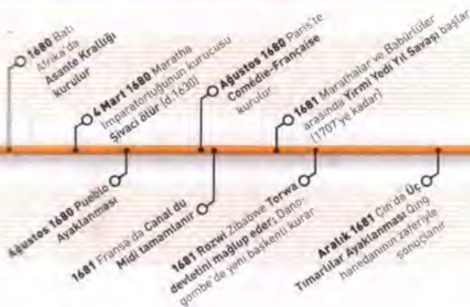
Jolliet ve Marquette'nin **Missisipi** bölgesinin ne zengin yerliler ne de belirgin altın kaynaklarına sahip olmadığını teyit eden Missisipi keşif macerasından dokuz yıl sonra 1682'de Kuzey Amerika'nın emektar kâşiflerinden **Robert de La Salle** (1643-87) nehrin ağzına kadar ilerlemeye karar verdi. 19 yerliden oluşan bir grupla birlikte 9 Nisan 1682'de hedefine erişti ve **nehir ve hinterlandını** Fransa kralına atfen **Louisiana adıyla Fransız toprağı** olarak ilan etti. Bu, Fransa'nın Kuzey Amerika'nın geniş bir kesiminde hak iddiasının temelini teşkil etti. Ancak 1684'te ilk gezinin devamı niteliğinde denizden yapılan izleme gezisi nehrin ağzını bulmayı başaramadı ve dört gemiden üçü parçalandı. La Salle grubun geri kalan üyeleri tarafından öldürüldü.

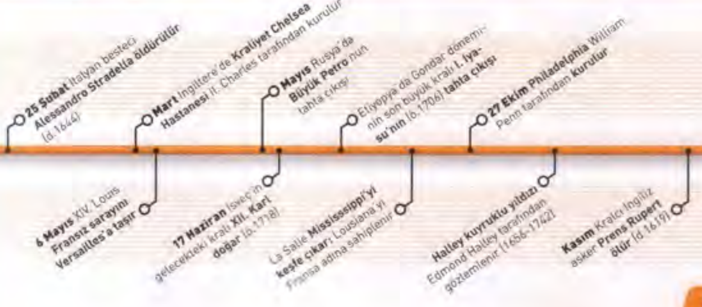
Kuzey Amerika'da York Dükü James'e ait toprakların verildiği İngiliz Quaker tarikatı mensubu **William Penn** (1644-1718) **Pennsylvania**'da sonradan **Philadelphia** şehrini oluşturacak bir yerleşim kurdu. Penn yerleşecek tüm Avrupalılara maddi zenginlik ve dini özgürlük vaat etti.

Kuzey Amerika'da Fransız hak iddiaları
Harita Fransa tarafından Kuzey Amerika'da hak iddia edilen geniş alanlar ile 17. yüzyılda İspanyol ve İngiliz denetimi altındaki toprakları tanımlamaktadır.

ANAHTAR
- Britanya denetimi ve yerleşimi
- İspanyol denetimi ve yerleşimi
- Fransız denetimi ve yerleşimi
- Fransız etkisi
- Fransız iddialarının yaklaşık batı sınırı

1683–84

Kahlenberg Muharebesinde Polonya-İmparatorluk ordusu Osmanlılarca iki ay sürdürülen Viyana kuşatmasını kaldırdı.

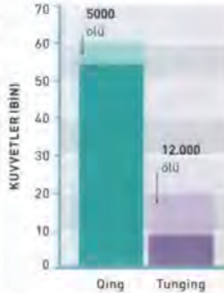
OSMANLI ORDUSU 14 TEMMUZ 1683'TE Viyana'yı kuşattı. Daha önce 1529'daki Osmanlı girişimi gibi bu da Hıristiyan Avrupa'ya doğrudan bir saldırıydı. Olayın kendisine bakıldığında bu kuşatma da 1529'daki gibi başarısız oldu. Ancak 1529 Osmanlıların Macaristan'ı silip süpürdükleri bir dizi fethin doruk noktasını oluştururken, 1683 Osmanlı taarruzu iç zayıflıklar karşısında **eski görkemi tekrar yakalamaya çalışan hummalı bir son teşebbüstü**. Güçlü bir direnişle karşılaşan **kuşatma** eylül ayında Polonya Kralı III. Jan Sobieski idaresindeki İmparatorluk-Polonya ortak güçleri karşısında **yenilgiye uğradı. Macaristan'daki Osmanlı hükümranlığı** kuvvetleri Kutsal Roma İmparatorluğu, Polonya ve Venedik'in papalık otoritesi altında kurulan birliği karşısında **çökerek** Osmanlıların güneye, Balkanlar'a doğru itilmesi bu mağlubiyetin ardından geldi.

Çin'in iktidardan düşürülen Ming hanedanının destekçisi Tayvan'ın Tunging Krallığı 1661'den beri **Qing'e askeri saldırıları** desteklemişti. Çözüm için müzakereler 1683'te sonuç vermedi ve İmparator Kangxi (1654-1772) Qing'in askeri gücünü devreye sokarak Tunging karşısında **Penghu Muharebesinde büyük bir deniz ve kara zaferi** kazandı ve krallığı Qing İmparatorluğunun bir parçası haline getirdi.

1645'te azalan güneş lekeleri neticesinde başlamış olan Maunder Minimumu iklim değişiklikleri 1680'lerde özellikle soğuk bir dönem olan **Küçük Buzul Çağı**nı dünya çapında başlattı ve küresel ısı birkaç derece düşüş gösterdi. **Birçok soğuk kış** arasında 1683-84 yılı birçokları tarafından en kötüsü olarak görüldü. Küçük Buzul Çağı ancak 19. yüzyılda sona erdi.

Thames Buz Festivali
Küçük Buzul Çağı sırasında kış mevsiminde Thames Nehri üzerinde yapılan, buz üzerine çadırların kurulup, arabaların dolaştığı Buz Festivalleri alışılmış bir eğlence biçimiydi.

Penghu Muharebesi
Qing Tunging tehlikesini öyle ciddiye almıştı ki muazzam bir kara kuvvetiyle 200'den fazla gemiden oluşan bir deniz gücü sevk ederek zaferi garantiye aldı.

1679 **Nijmegen Antlaşması**ndan tatmin olmayan XIV. Louis **Fransa'nın sınırlarını** Alman devletleri ve İspanya Felemenk'i aleyhine Flandre ve Rhineland'da –Ren ticaretini denetlemek için kilit önem taşımaktaydı– **toprak elde etme gayretleriyle genişletmeye** yöneldi. Gürültü patırtı, tehdit ve yalancı hukuki iddialarla Alsace, Lüksemburg ve Flandre'deki kilit kaleleri ele geçirerek 1683-84 tarihindeki kısa süreli Reunion Savaşlarının sonunda **Ratisbon Antlaşması**yla kazançlarını sağlamlaştırdı. Gücünün zirvesinde olan Louis kendisini **Avrupa'ya kabul ettirmeye kararlı** olsa da sadece Protestan ve Katolik Avrupa'nın Fransa'ya karşı birleşmesini başardı.

1685–86

Bu 19. yüzyıl resmi Brandenburg Elektörü Friedrich Wilhelm'i Fransız Protestan cemaati Huguenot'yu 1685'te Berlin'de karşılarken gösterir.

IV. HENRI TARAFINDAN 1598'DE MUTABIK KALINAN NANTES FERMANI Fransız Din Savaşlarını sona erdirmek bakımından gerekliydi. Zorunluluktan ötürü sağlanan bu uzlaşmayla Fransa'nın kayda değer sayıdaki **Protestan Huguenot azınlığına dini hoşgörü** sağlandı, onlar da Henri'yi kral olarak kabul etti. **Fontainebleau Fermanıyla** XIV. Louis bir önceki fermanı **iptal etti**. Kararı tamamıyla mantıksaldı. Dini hoşgörüye uygulamada izin veren hiçbir Avrupa devleti mevcut değildi. Louis'nin mutlakiyetçiliği **resmi olarak izin verilmiş devlet dininden** başka hiçbir şeyi kabul etmiyordu ve devlet dini Roma Katolik inancıydı. Ancak başka bütün açılardan karar Fransa için bir felaketti. **Fransa'dan kaçan Huguenot cemaatinin** büyük kısmı Fransa'nın en çalışkan insanları arasındaydı ve İngiltere, Hollanda Cumhuriyeti ve Prusya başta olmak üzere göç ettikleri ülkelerde hevesle kucaklandılar. Aynı zamanda bu siyaset Fransız Protestanlarına karşı o kadar açık bir saldırganlık eylemi oluşturdu ki, sadece **Protestan Avrupa'nın kızgınlığı**nı uyandırmakla kalmadı, ne pahasına olursa olsun XIV. Louis'ye karşı durulması gerektiği yönündeki anlayışı da güçlendirdi.

XIV. Louis'nin Avrupa hakkındaki açık planlarının sonucu1698'de **Augsburg Birliği** adı verilen ve daha sonra Büyük İttifak olarak adlandırılan Fransız karşıtı bir ittifakın kurulmasıydı. Birlik başlangıçta kendine güvenini kazanan – Osmanlılara karşı muzaffer olan- Kutsal Roma İmparatoru I. Leopold (1640-1705) tarafından oluşturuldu ve Hollanda Cumhuriyetinin kurucusu III. William (1650-1792) tarafından teşvik edildi. Zaman içinde İsviçre dışında tüm Batı Avrupa devletleri Fransa'ya karşı tavır aldı.

I. Charles'ın küçük oğlu ve II. Charles'ın küçük kardeşi ileri yaştaki II. James (1633-1701) İngiliz ve İskoç tahtlarına oturduğu kısa süre içinde **garip bir yetersizlik** yarattı. Artık Protestanlaşmış, parlamenter bir ülkeye **Katolik inancını tekrar dayatmaya** çalışması II. Charles'ın değer yapısı narin siyasi düzenlemesini tersine çevirecekti.

900.000
LOUIS'NİN **FONTAINEBLEAU FERMANI**NI ÇIKARTMASINDAN SONRA **FRANSA'DAN AYRILDIĞI İDDİA EDİLEN HUGUENOT** SAYISI

Bu Hollanda tablosu 1688 Görkemli Devrim'in başlangıcında III. William'ın donanmasını İngiltere'ye doğru yola çıkarken gösterir.

XIV. LOUIS'NİN KUVVETLERİ MALİ KAYNAKLARIN YETERSİZLİĞİNE RAĞMEN Ekim 1688'de Ren Palatinliğini yakıp yıkarak **Dokuz Yıl Savaşlarının** çıkmasına neden oldu. Amacı I. Leopold'ü daha önce ilhak edilen sınır bölgelerinde Fransız hakimiyetini tanımaya zorlamak, sınırda tahrip edilmiş bir şerit yaratarak ordularının Fransa'ya saldırmak üzere geçişlerini zorlaştırmaktı. Ertesi ay **Orange Prensi III. William** 15.000 kişilik bir orduyla İngiltere'ye ayak bastı. Bu iki olay Avrupa siyasi tarihinde volkan patlaması benzeri etkiler yarattı. Louis'nin saldırısı neredeyse hemen kış çamurlarına takılıp kalır ve daha sonra ortaya çıkan birleşik muhalefet karşısında (bkz. 1685-86) **Fransa'nın gücünün sönüşüne** yol açarken, III. William üç ay içerisinde yalnızca İngiltere'nin ortak hükümdarı olmakla kalmadı (karısı Mary'le birlikte) aynı zamanda **birleşik Avrupa'nın Fransız karşıtı Protestan ittifakının** da liderliğine geldi. Sözkonusu olan, meşru yönetimin doğası üzerindeki temel bir çatışmaydı. XIV. Louis'nin mutlakiyetçi monarşisi modern prenslerin en etkili yolla iktidarlarını icra edebilecekleri rejim olarak gözükse de **III. William'ın İngiliz ve İskoç tahtlarına çıkışı** radikal bir alternatifin de mevcut olduğunu açıklıkla ortaya koydu; ülkeyi kimin yöneteceği hakkında nihai hakem parlamentoydu. William'ın tahtından indirilen selefi II. James'in İngiliz tahtında hak sahibi olmasını kimse tartışmadı. Ancak Katolik inancını beceriksizce yaymaya çalışması parlamento yoluyla gücünü kullanan yönetici **elitlerin Protestan inancıyla** tamamıyla çelişiyordu. William'ı İngiltere tahtına geçmeye çağıran İngiliz önde gelenlerinin oluşturduğu konsorsiyumun tutumu bir takım yasal bahaneler bir tarafa bırakılırsa tahttaki meşru bir kralın doğrudan yerinden alınmasıydı. Bunun sonucunda meydana gelen **1688 Görkemli Devrimi** parlamento otoritesinin bir zaferiydi ve İngiltere'yi siyasi olarak kıyaslanamaz derecede güçlendirdi.

Ancak XIV. Louis için Fransa'nın sınırları çevresinde, ayrıca İrlanda, Kuzey Amerika ve Hindistan'da yürüttüğü **Dokuz Yıl Savaşının sonucu** niyet ettiği şekilde olmayacaktı. Fransa iyi savaşmasına rağmen **ekonomik sıkıntılarla kötürümleşti** ve sonunda karşısındaki Büyük İttifakın da **mali açıdan tükenmesiyle** anlaşmaya varmayı memnuniyetle karşıladı. Louis 1697'de varılan anlaşmayla Alsace'ı elinde tuttu, ancak Ren Nehrinin sol kıyısındaki bütün kazançlarını ve Lorraine'i iade etti; William'ın İngiltere krallığını kabul etti ve İspanya Felemenk'iyle sınırlarında bir dizi Hollanda kalesinin bulunmasına razı oldu.

ISAAC NEWTON (1642-1727)

İngiliz fizikçi Isaac Newton bilimsel keşiflerin en dikkat çekicilerinden biri olan yerçekimi yasasına ilişkin çalışmasını 1687'de yayımladı. Çalışması evreni bir arada tutanın ne olduğunu açıkladı; tüm gökcisimlerinin ağırlık adı verilen bir güç uygulamasından kaynaklanıyordu. Newton'un çalışması fiziksel evren hakkındaki bilimsel görüşlere 300 yıl boyunca hâkim olacaktı.

Dokuz Yıl Savaşı Sikkesi
Bu Alman hatıra sikkesi –bir propaganda biçimi– Ren Palatinliğinin Dokuz Yıl Savaşları sırasında tahrip edilmesini simgeler.

“BİR **İMPARATORLUK FETHETTİM,** ANCAK **KENDİMİ FETHEDEMEDİM.**”

I. Petro (Büyük) Rusya çarı, hükümdarlığı üzerine düşünceleri, 1672-1725

III. WILLIAM'IN 1688'DEKİ İŞGALİYLE karşı karşıya kalan İngiltere kralı II. James, William'ın karşısına çıkması için gönderdiği orduyu terk etti ve **XIV. Louis Fransa'sına kaçtı.** II. Charles da XIV. Louis tarafından masraflarının karşılanmasından memnuniyet duymuş, ancak bu durumu gizlemişti. II. James ise Fransız desteğini memnuniyetle kabul etti. Mart 1689'da **Fransızlarca parası verilen bir orduyla İrlanda'ya inerek** aldığı önemli Katolik desteğiyle kısa bir süre yeni Hollanda Protestan yerleşimini tehdit etti. Ancak William'ın 1690'da Boyne Muharebesindeki zaferi James'i üç gün sonra Fransa'ya geri döndürdü. Bundan sonra Britanya tahtlarına (bkz. 1715-1745) Stuart Jacobusçu hak iddiası Fransız diplomasisini karmaşıklaştıracak ve siyasi gerçekliği değiştirmesi güç görünecekti.

Görkemli Devrim **New York'ta** Alman Kalvenci **Jacob Leisler'in kraliyet valisini** Mayıs 1689'da III. William adına **yerinden indirmesiyle** kısa süreli bir yankı yarattı. Bir İngiliz kuvveti Leisler'i teslim olmaya zorlamak için Ocak 1691'de şehre geldi ve Leisler ihanet suçuyla infaz edildi.

Genç **I. Petro** 1682'den itibaren engelli üvey kardeşi V. İvan'la birlikte Rusya'da hükümdarlık ettiyse de gerçek güç **kız kardeşi ve naip Sophia'nın** elindeydi. Güç mücadelesi 1689'da zirveye ulaştı ve Streltsy kraliyet muhafızlarının desteğini alan Petro Sophia'yı bir manastıra kapanmaya zorladı ve İvan'la birlikte eş hükümdar oldu.

Leisler'in İsyanı
Jacob Leisler New York valisini devirmede destek olacak gönüllüleri yemin ettirirken görülüyor. Manhattan'da James Kalesini ele geçiren Leisler, kalenin adını William olarak değiştirdi.

19 Mart 1687 Fransız kâşif **Robert Cavelier de La Salle** Mississippi keşif gezisi sırasında öldürülür

4 Nisan 1687 Müsamaha Beyannamesi İngiltere'ye kısa bir süre **dini tolerans** getirir

Temmuz 1687 Isaac Newton'un Principia adlı yapıtı **yer çekimini açıklar**

12 Ağustos 1687 Osmanlılar **Mohaç Muharebesinde** Kutsal İttifakı yenilgiye uğratır

Eylül 1687 Venedik Osmanlılara Dalmaçya ve Yunanistan'da **saldırır**

Aralık 1687 Fransız Huguenotlar Afrika'da Hollanda'nın kurduğu **Cape Kolonisine** yerleşir

1688 Japonya'da Genroku Dönemi; kabuki tiyatrosunun gelişimi

Kasım 1688 Dokuz Yıl Savaşı başlar (1697'ye kadar)

Kasım 1688 Orange Prensi III. William İngiltere'ye **gelir**

1688 Lloyds Kahve Binası (Lloyds sigorta mekânı) Londra'da açılır

Aralık 1688 İngiltere'de II. James **Görkemli Devrimle** tahttan indirilir

1688 Kutsal İttifak Belgrad'ı Osmanlılardan **alır**

Şubat III. William ve II. Mary İngiliz parlamentosu tarafından ortak hükümdarlar ilan edilir

Mart Tahttan indirilen II. James **Fransızların desteklediği bir orduyla** İrlanda'ya çıkar

Mayıs New York'ta **Leisler İsyanı**

Mayıs Maratha İmparatorluğunun Yüksek Koruyucusu **Sambhaji ölür** (d.1657)

Fransa'ya karşı **Büyük İttifak** oluşturulur

I. Petro (Büyük) **Rusya'nın idaresini** eline alır

Ağustos Nerchinsk Antlaşması Çin-Rusya sınırını çözüme kavuşturur

Fransız ve İngiliz Amerikan kolonileri arasında **Kral William Savaşı** başlar (1697'ye kadar)

OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN YÜKSELİŞİ VE DÜŞÜŞÜ

AVRUPA VE ORTADOĞU'YU YAKLAŞIK 500 YIL HAKİMİYETİNDE BULUNDURAN KALICI BİR GÜÇ

Osmanlı İmparatorluğunun 19. yüzyıldaki uzun gerileme süreci 1300'lerde ortaya çıkmasından sonra 450 yıl boyunca dünyanın yalnızca en gelişmiş ve dinamik toplumlarından biri değil ayrıca en geniş devletlerinden de biri olduğu gerçeğini gölgeledi. Osmanlıların yanında Avrupalı ve Ortadoğulu rakipleri cüce gibi kaldı.

Osmanlı İmparatorluğu 17. yüzyılın sonuna doğru en yüksek zamanında Viyana kapılarından Hint Okyanusu'na, Kırım'dan Cezayir'e kadar uzandı. Moğol önderi Timur Osmanlı ihtiraslarını 15. yüzyıl başlarında durdurmuş olsa da I. Murad'ın 1413'te tahta geçmesiyle genişleme programı büyük bir şevkle tekrar başlatıldı. Oğlu II. Mehmed (♛ 1451-81) Osmanlı hükümranlığını Balkanlar'a yaydı ve fetih coşkusu içinde İstanbul'u ele geçirdi. I. Selim (♛ 1512-20) döneminde Safeviler Çaldıran'da kontrol altına alındı ve Ortadoğu ile Kuzey Afrika'nın büyük kısmı ele geçirildi. Kanuni Sultan Süleyman (♛ 1520-66) Osmanlı topraklarını Macaristan'ın derinliklerine ve neredeyse Atlantik'e kadar genişletti. Böyle bir kudretle karşılaşan Hıristiyan Batı'nın yapabileceği fazla bir şey yoktu. Son derece zengin, teknolojik bakımdan ileri ve Müslüman dünyasındaki önderliğinden cesaret alan Osmanlı gücü karşı konulamaz haldeydi. İmparatorluğun 1683'teki Viyana yenilgisinden sonra başlayan gerilemesi iç zayıflıklardan çok, Avrupalı karşıtlarının gücünün büyümesinin bir sonucuydu.

16. yüzyıl imparatorluğu
Osmanlı İmparatorluğu doruk noktasında yalnızca bir kara gücü değildi; deniz kuvvetleri Doğu Akdeniz'i ve Hint Okyanusu'yla deniz hatlarını denetledi. Yalnızca Avrupalı değil Ortadoğulu rakipleri Memluk Mısır'ına –1517'de fethetti– ve aynı ölçüde dinamik ve gelişmiş bir devlet olan Safevilere de meydan okudu.

ÜRKÜTÜCÜ KARŞITLAR

Osmanlı devleti Hıristiyan Bizans'ı parçalayan küçük bir sınır beyliği olarak başladı. Birbirini izleyen savaşçı sultanlarının idaresinde 14. yüzyılda bir dizi hızlı fetihe girişti ve birleşik bir Hıristiyan-Balkan gücünü 1389 Kosova Muharebesinde yendi. I. Bayezid (♛ 1389-1402) bu zaferi Bulgaristan'ı egemenliği altına alıp Macaristan'ı işgal ederek kullandı. Osmanlı başarısı yüksek eğitim almış bir orduya dayalıydı. En çok korkulan birlikleri olan Yeniçeriler Balkanlar'ın fethedilen ülkelerinin halklarından toplanan ve Müslümanlığın kabul ettirildiği kişilerden kuruldu. Ayrıca Osmanlı topçu birlikleri 15. ve 16. yüzyıllarda dünyanın tahrip gücü en yüksek kuvvetleri arasındaydı.

1481 Osmanlılar y.1300'de küçük bir beylikken 1481'de Anadolu'nun büyük kısmını ve Karadeniz çevresini kapsayan geniş bir alanı fethetmişti.

ANAHTAR
- 1300'de imp.
- 1481'de imp.

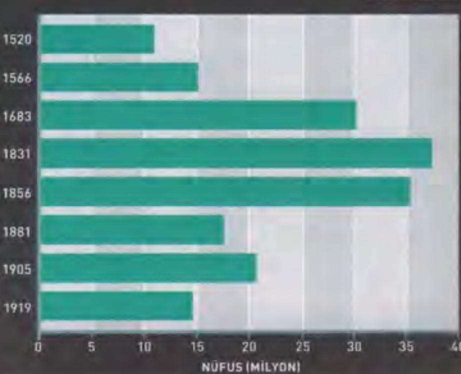
5.2 MİLYON KM^2

1.8 MİLYON KM^2

780,580km²

ANAHTAR
- 1683
- 1914
- Modern Türkiye

Osmanlı İmparatorluğunun büyüklüğü
20. yüzyıl başlarında Osmanlı İmparatorluğu üç yüzyıl önceki büyüklüğünün üçte birine düşmüştü. Modern Türkiye bunun çok küçük bir bölümüdür.

Osmanlı İmparatorluğunun Nüfusu
Nüfus en yüksek noktasına 19. yüzyılın ilk yarısında eriştiyse de bu dönemde imparatorluk siyasi ve askeri bir güç olarak açık biçimde gerileme içindeydi.

KUTSAL ROMA İMP.
POLONYA-LİTVANYA
Kiev
KIRIM HANLIĞI
RUS İMP.
Astrahan
YEDİSAN
Estergon (Gran)
Viyana
Hotin
Koszeg (Güns)
Buda
MOLDAVYA
Bender
Azak
Yaş
Azak Denizi
TRANSİLVANYA
MACARİSTAN
FRANSA
VENEDİK CUMHURİYETİ
Mohaç
Kaffa (Kefe)
Kafkaslar
Hazar Denizi
Derbent
Venedik
Zigetvar
EFLAK
Karadeniz
GÜRCÜ DEVLETLERİ
Tiflis
Bakü
Gence
Belgrad
Trabzon
Kars
Nahçivan
Sofya
Edirne
Korsika
RAGUSA CUMHURİYETİ
Amasya
Erzurum
Tebriz
Çaldıran
Tahran
Sardinya
NAPOLİ
İstanbul
Hamadan
ANADOLU
Toros Dağları
Mercidabık
Reggio
Halep
Isfahan
Sicilya
SURİYE
Preveze
Bağdat
MEZOPOTAMYA
Cezayir
Tunus
Rodos
Malta
Monemvasia
Kıbrıs
Şam
Basra
CEZAYİR
Tripoli
Girit
Akdeniz
Basra Körfezi
TUNUS
Kudüs
Trablusgarp
İskenderiye
El Ridaniye
Bahreyn
Kahire
Süveyş
TRABLUSGARP
HİCAZ
Arap Yarımadası
Medine
MISIR
Cidde
Mekke
Suakin
Kızıldeniz
Massawa
Aden

ANAHTAR
- Osmanlı İmp. ve tabi devletler 1512
- I. Selim'in fetihleri 1512-20
- I. Süleyman'ın fetihleri 1520-66
- Osmanlı fetihleri 1566-1639
- Başlıca Osmanlı seferleri

“DÜNYANIN ŞU ANDAKİ TERÖRÜ.”

Avrupalı bir büyükelçiye atfedilen sözler y. 1600

1913 Osmanlı İmparatorluğu küçülmüştü. Yunanistan, Sırbistan, Romanya ve Karadağ artık bağımsızlıklarını almış, Avrupalı güçler Kuzey Afrika ve Karadeniz topraklarını ele geçirmişti.

1923 Osmanlıların elde kalan Arap toprakları Britanya ve Fransa arasında bölüştürüldü. Türkiye'nin Anadolu'daki merkezine indirgenmesi Yunanistan ve Ermenistan'la çatışmanın fitilini ateşledi.

1690

William Kalesi (resimde 1700'lerdeki hali) İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası ana Bengal ticaret istasyonunu Kalküta'ya 1690'da taşıdıktan sonra kuruldu.

İNGİLİZ DOĞU HİNDİSTAN KUMPANYASI 17. yüzyıl başlarından itibaren Bengal'de varlık gösteriyordu. **Ticareti için daha sıkı bir güvenlik sağlamak maksadıyla** III. William'ın adı verilen yeni bir üs olan William Kalesi bugün Kalküta adını alan şehirde 1690'da kuruldu. Sürekli olarak genişletilen ve iyileştirilen kale Hindistan'da daha sonraki İngiliz hâkimiyeti için hassas bir öneme sahip olacaktı.

İngiliz felsefeci John Locke (1632-1704) 1690'da *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme* adlı eserini yayımladı. Eser John Locke'u Batı felsefe geleneğinin, özellikle dünya hakkında bilginin deneyimle kazanıldığı ve dünyayı anlamanın makul, ampirik (gözleme dayanan) düşünceye dayandığı yönündeki savıyla **kilit düşünürlerinden** biri haline getirdi. Mülkiyet hakları, dini hoşgörü ve monarşi hakkındaki birçok düşüncesini kuvvetle ortaya koyması **özgürlük ve akıl** hakkında 18. yüzyılda Fransa'da ve Amerika'da yapılan tartışmalara kuvvetli bir etkide bulunmasını sağladı.

Boyne Muharebesi, İrlanda
III. William'ın Orange ordusu, II. James'in Jacobusçu ordusunu ezici bir yenilgiye uğratarak "kansız devrim" söylemini bir ölçüde yalanladı.

Felsefeci John Locke
John Locke hükümdar ve halk arasında bir sözleşme olduğunu, buna göre hükümdarın sözleşmeyi ihlali halinde düşürülebileceğini öne sürdü.

17. yüzyıl tarım devriminin temel bir kök bitkisi olan **şalgam İngiltere'de ilk defa 1690 civarında ekildi.** Kısıtlı tarım alanlarından en iyi şekilde yararlanmak isteyen Hollandalılar ürün değişiminin (biçilen ürünlerin kök bitkilerle değişimli olarak ekilerek tarlaların boş kalmaması) sadece verimliliği artırmadığını, aynı zamanda gübre sağlayan koyunlar için de besin temin ettiğini keşfetti.

III. William'ın tahttan indirilen Katolik II. James karşısında 12 Temmuz 1690'da **Boyne Muharebesinde** kazandığı zafer 1688 Görkemli Devrimiyle yerleşen **Protestan üstünlüğü**nü korumakta belirleyici oldu. İrlanda'da acımasız bir **mezhep şiddeti** yüzyıllarca sürecekti.

1691–92

Ağaç baskı bir broşürden alınan bu sayfa Jamaika'daki Port Royal'in deprem ve tsunamiyle 1692'de tahrip olmasını göstermektedir.

> **❝ AVRUPALILAR** ÇOK **SESSİZ;** HERHANGİ BİR **RAHATSIZLIK YARATMIYORLAR...** KİMSEYE **ZARAR VERMİYOR, SUÇ İŞLEMİYORLAR... ❞**
>
> **Kangxi, Çin Qing imparatoru** Hoşgörü Kararnamesini duyuruyor, 1692

DOKUZ YIL SAVAŞI 1688'den 1697'ye kadar sürecek bir çıkmaza girmesine karşın Büyük İttifak Fransa karşısında denizde açık bir üstünlüğe sahipti. 1692 Mayıs ayından Haziran ayına kadar altı gün süren **La Hogue Muharebesinde** Fransız filosunun büyük kısmı karaya oturdu ya da ateş karşısında tahrip edildi. **Savaş Fransa'nın İngiltere'yi işgal ümitlerini** sona erdirdi.

Felaket yaratan bir **deprem** 7 Haziran 1692'de saat 11:43'te İngiliz kolonisi Jamaika'nın başkenti, Karayipler'deki en önemli limanlardan biri ve **korsanların efsanevi üssü Port Royal**'i vurdu. **Kentin büyük kısmı su altına gömüldü.** Ardından gelen tsunami ve salgınlarla ölenlerin sayısı 5000'e ulaştı.

Massachusetts, **Salem**'de 1891'in sonlarında genç kızlar nöbetler geçirmeye ve hayal görmeye, şeytani güçlere sahip olduklarını söylemeye başladılar. Bu durum büyücülük iddialarına yol açarak 1692'de histeri boyutlarına ulaştı. Yaşlı bir dul olan Bridget Bishop 10 Haziran'da **cadı olarak asıldı** ve 18 kişi daha aynı suçlamayla asılırken bir erkek de ezilmek suretiyle öldürüldü. Cadılık davaları bu tarihe kadar İngiltere'de yaygın değildi ve Salem **kitlesel histerisi** açıklanması güç bir olay olarak kaldı.

Salem Cadı Davası
George Jacobs'ın yargılanması hiçkimsenin iblisin varlığını tartışmadığı basit kıskançlıklarla bölünen Püriten cemaatteki birçok davadan biriydi.

Cizvit misyonerleri Doğu Asya'da 16. yüzyıldan itibaren vardı. Japonya'nın tersine (bkz. 1597-99) Çin'de **birbirini izleyen imparatorlarca** en azından Batı'ya bilimler konusundaki bilgileri nedeniyle **değer verildi**. Cizvitler birçok kişiyi Hıristiyanlığa çevirdi ve 1692'de imparator Kangxi **Hıristiyanlığın hoşgörülmesi fermanını** çıkarttı.

Whydah Aja Krallığı Batı Afrika'da Atlantik **köle ticaretinin başlıca tedarikçisi**

Çin **Qing devleti** Dış Moğolistan'da **Zungar** istilası tehlikesini **önler**

Hindistan'ın Kalküta şehrinde **William Kalesi** kurulur

10 Temmuz Fransızlar İngiliz-Hollanda donanmasını **Beachy Muharebesinde** mağlup eder

12 Temmuz III. William **Boyne Muharebesinde** II. James'i mağlup eder

John Locke *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme* kitabını yayımlar

İngiltere'ye **şalgamın gelişinin** tahmini zamanı

Belgrad Osmanlılar tarafından Avusturya'dan **geri alınır**

1691 Güney Kamboçya Annam'ın iki eyaleti olarak **yeniden yapılandırıldı**

Mart 1691 New York'ta **Leisler'in isyanı sona erer**

Mart 1691 Fransızlar Dokuz Yıl Savaşında **Mons şehrini alır**

Haziran 1691 II. Ahmed (1634-95) II. Süleyman'dan sonra Osmanlı padişahı olur

3 Ekim 1691 Limerick Antlaşması İrlanda'da Katoliklere sivil haklarını kısa bir süre tanıdı

31 Aralık 1691 İrlandalı kimyacı **Robert Boyle** un ölümü (d.1627)

13 Şubat 1692 İskoçya'da **Glencoe katliamı** MacDonaldlar III. William'ı desteklemedikleri için saldırıya uğradı

Mart 1692 New England'da **Salem Cadı Mahkemeleri** başlar

22 Mart 1692 Çin'deki Hıristiyanlar için **Hoşgörü Fermanı** çıkarılır

7 Haziran 1692 Deprem Jamaika'da **Port Royal şehrini yok etti**

Haziran 1692 Büyük İttifak Fransız filosunu La Hogue Muharebesinde mağlup etti

Eylül 1692 Diego de Varga (1643-1704) Pueblo Ayaklanması sırasında Yeni Meksika'da **Santa Fe'yi geri alır**

1693

Sicilya'nın doğu sahilinde aktif bir yanardağ olan Etna Dağının zirvesi 1693 yılındaki patlamanın dışında birçok yıkıcı patlamaya tanık oldu.

GÜNEY AVRUPA Küçük Buzul Çağının (1683-84) en kötü etkilerinden kurtulsa da 11 Ocak 1693'te Sicilya'da **Etna Dağının** patlaması doğanın gücünün acımasız bir hatırlatması oldu. Patlama **Sicilya'yı**, Güney İtalya'nın büyük kısmını ve Malta'yı **yıkan** bir **depremi harekete geçirdi**. Sadece Sicilya'da 60.000 kişi öldü ve binlerce kilometrekare alan tsunami ve akan lavlar nedeniyle oturulamaz hale geldi.

1693 yılı yazından sonra yıllar boyu süren **bir kıtlık Batı Avrupa'yı sardı**. Yalnızca Fransa'da iki milyona yakın insan öldü. Tüm bunlar ağır kışların yerini yağmurlu yazlara bıraktığı, ürünlerin tarlalarda çürüdüğü **Küçük Buzul Çağının** vahim **sonuçları** arasındaydı. Ürünün nispeten daha çok olduğu yıllarda dahi kıta nüfusunun çoğunluğunu teşkil eden **Avrupalı köylülerin büyük kısmı** kök sebzeler, ekmek ve yulaf ezmesiyle karınlarını doyurdukları bir yaşam sürmek zorunda kaldı, ürününün yetersiz olması durumunda açlık çektiler. Bu Kutsal Kitap hikâyeleri benzeri kitlesel sefalet manzaraları karşısında bir cevap bulunamadı. Neredeyse tümüyle ağır vergilerle ürün fazlası üretim yapan köylü nüfusuna bağlı olan 17. yüzyıl sonundaki Fransa gibi güçlü devletler bile ıstırap içinde kaderine boyun eğmekten fazla bir şey yapamadı.

Dodo
Uçamayan dodo 1 metre uzunluğunda ve 20 kilogram ağırlığındaydı. Uzun kancalı bir gagası, yağlı bir vücutta gri veya kahverengi tüyleri ve çok küçük kanatları vardı.

Hint Okyanusu'nda **yalıtılmış bir ada olan Mauritius**'ta Hollandalı Amiral Wybrand van Warwick 1598'de "walghvogel" adını verdiği bir kuşu tanımladı. Daha sonraki Hollanda yerleşimcileri arkasındaki kuyruk düğümleri olarak gördükleri tüylerine atfen bu kuşu "dodaars" olarak adlandırdı. Portekizli denizciler "aptal" veya "deli" anlamında "doudo" adını verdiler. Uçamayan bir kuş olan güvercinlerle akraba **dodo belki 1693'te yok olmuştu**. Güven duyan yapısının kurbanı olan Dodo ağaçlık çevresinin tahrip edilmesi, getirilen kediler, fareler ve domuzların saldırması sonucunda yok oluşu doğrudan insana bağlanan ilk hayvandır.

1694–96

İngiltere kralı III. William'ın idaresindeki Büyük İttifak kuvvetleri Fransız birliklerinin kuşatıldığı Namur dışında toplanıyor. Kuşatma iki ay sürdü.

İNGİLTERE, DOKUZ YIL SAVAŞLARI taraflarını tüketen kaynak azlığı sorununa Temmuz 1694'te yeni bir çözüm getirdi. **İngiltere Bankası** taca ve hükümete hizmet etti ve 1609'da kurulan Amsterdam Bankası modeline çok yakın şekilde biçimlendirildi. Özel bir girişim olan banka (1931'e kadar) hükümete yatırımcıları tarafından 12 günde toplanan, yüzde 8 faizli ve yıllık 4000 pound masrafa mal olan 1,2 milyon pound tutarındaki bir krediyi **kâğıt para basma hakkı karşılığında hemen** verdi. **Milli Borç yaratması**na rağmen banka İngiltere'ye sadece savaşın kendi payına düşen kısmını değil müttefiklerine de mali yardımda bulunma imkânını tanıdı. Banka İngiltere'nin daha sonra dünya sahnesinde belirmesini sağlayan öğeler arasında muhtemelen en önemlisiydi.

Avrupa sömürgeciliği 17. ve 18. yüzyıllarda sadece para kazanma amacını güttü. Yeni Dünyada İspanyollar iki zengin uygarlığı ele geçirmiş ve büyük bir gümüş madeni bulmuşlardı. **Brezilya'da Portekizliler** sadece yerli halklar ve tropik canlılar bulmuştu. Köleler tarafından ekilen şeker kamış plantasyonları marjinal kârlarının başlıca kaynağıydı. Ardından güneydoğudaki **Minas Gerais'te** 1695'te altın bulundu. **Altın daha sonra bulunan elmas madenleri** gibi Brezilya'yı değiştirdi. Ouro Petro, Diamanta gibi büyük, kanunsuz şehirler ortaya çıktı ve **nüfus** dağınık bir avuç insandan 320.000'e (yarısı köle olmak üzere) **yükseldi**. Sonuç işgücünü yitiren şeker kamışı plantasyonlarının neredeyse çökmesi oldu.

Dokuz Yıl Savaşlarının az sayıdaki önemli anlarından biri üç yıl Fransızların elinde kalmasından sonra **Büyük İttifakın** Eylül 1695'te **Namur'u geri alması**ydı. Felemenk'teki en önemli kalenin kaybı esasen savunma konumuna geçmiş Fransızların durumunu daha da güçleştirdi.

Çin 1696'da doğuya **doğru genişlemeye başlayarak** 18. yüzyılın sonunda büyüklüğünü **iki misline** çıkartacak bir süreci başlattı. Genişleme Khalka'nın (Dış Moğolistan) bölgesinin Çin tarafından istila edilmesini önlemek isteyen Orta Asya Zunghar halkı tarafından işgal edilmesiyle kışkırtıldı. **İşgal** sadece Zunghar önderi Galdan komutanlığında bir dizi savaşa ve iç savaşa yol açmasının dışında **başarısız oldu**. İmparator Kangxi 1696'da bir Khlakha-Çin ordusunu Gobi Çölünden Moğolistan'a geçirerek Zunghar'ı ezici bir yenilgiye uğrattı. **Dış Moğolistan ertesi yıl Çin İmparatorluğuna** dahil edildi.

Rusya 1695-96'da **Osmanlıların elindeki Azov liman-kalesini** ele geçirmek için iki askeri harekât düzenledi. Liman Karadeniz'e girişi ablukaya aldığı ve Osmanlılara karşı 1687-89 Kırım Savaşlarında başarısızlığına katkıda bulunduğu için Rusya bakımından kilit öneme sahipti. Engelli üvey kardeşi İvan'ın ölümünden sonra Rusya'nın tek hükümdarı olan I. Petro (Büyük) birleşik kara ve deniz kuvvetleriyle Azov'a saldırarak Temmuz 1696'da Azov'u ele geçirdi. Rusya bir donanmaya ihtiyacı olduğunu idrak etti ve gemi yapımı için büyük bir program başlattı.

Azov Muharebesi
Robert Kerr Porter'in tablosunda Büyük Petro kalyon filosunu Azov'un 1696'da ele geçirilmesi sırasında bizzat yönetirken görülmektedir.

Kafkas tabancası
Uzun bir namlusu ve zarif eğimli kısa bir kabzası olan süslemeli tabanca Azov savaşı sırasında kullanılan silahların tipik bir örneğidir.

11 Ocak Sicilya'da **Etna Dağı patladı**

Büyük İttifak Flandre, Neerwinden'de Fransızlar karşısında **yenilgiye uğrar**

Avrupa'da **Büyük Kıtlık** başlar; milyonlarca insan açlıktan ölür

Portekizliler Zimbabwe'den çıkarılır

Diego de Vargas İspanya adına **Yeni Meksika'yı yeniden ele geçirir**

Jamaika'da **Kingston** şehri kurulur

Ekim Fransızlar Dokuz Yıl Savaşında **Charleroi şehrini zapt eder**

Dodo'nun Mauritius'ta yaklaşık **yok olma** tarihi

Temmuz 1694 İngiltere Bankası kurulur

1694 Güneydoğu Asya'da **Lao Lan Xang İmparatorluğu** fiilen sona erer

21 Kasım 1694 Fransız filozofu **Voltaire doğar** (ö.1778)

28 Aralık 1694 İngiltere, İskoçya ve İrlanda Kraliçesi **II. Mary ölür** (d.1662)

1695 Büyük İttifak Fransızlardan **Namur şehrini geri alır**

8 Temmuz 1695 Hollandalı matematikçi **Christiaan Huygens ölür (d.1629)**

1695 Brezilya'nın Minas Gerais bölgesinde **altın bulunur**

1695 Portekizliler Güneydoğu Afrika'yı **yeniden sömürgeleştirme girişiminde bulunur**

1696 Çin'in Qing hanedanı **Dış Moğolistan'ın işgaline** başlar

Temmuz 1696 Ruslar Karadeniz'de **Azov limanını** Osmanlılardan **alır**

1697–99

“ EN BÜYÜK RAHATLIK VE KALICI HUZUR İNSANIN İÇİNDEKİ BENCİLLİĞİ YOK ETMESİYLE ELDE EDİLİR. ”

Guru Gobind Singh, 10. Sih üstadı, 1697

FRANSA'NIN İNGİLTERE, KUTSAL ROMA İMPARATORLUĞU ve Hollanda Cumhuriyetiyle savaşa tutuştuğu **Dokuz Yıl Savaşı** 1697'de Ryswick Antlaşmasıyla sona erdi. Antlaşma 1607'den itibaren alınan tüm toprakların iadesi hükmünü getirdi.

Osmanlıların 1683 Viyana kuşatmasındaki yenilgileri sadece uzun süreli Osmanlı gerilemesini değil **Habsburg Avusturya'sının Fransa, İngiltere ve Hollanda Cumhuriyetine meydan okuyarak bir Avrupa gücü** olarak belirmesini de ortaya koydu. Avusturya imparatorluk orduları 1683'ten sonra geri çekilen Osmanlıları Balkanlar'da güneye doğru izledi ve bu süreç Sırbistan'da Eylül 1697'de verilen **Zenta Muharebesiyle** doruk noktasına ulaştı. Avrupa'nın en önde gelen komutanlarından biri olarak hızla öne çıkan İtalyan-Fransız Generali Eugene de Savoy (1663-1736) komutasındaki imparatorluk ordusu Tisa Nehrini geçmeye çalışan Osmanlı ordusunu şaşırttı. Osmanlı ordusundan 10.000 kişinin boğulduğu, 20.000 kişinin de öldürüldüğü savaş alanında tam bir katliam yaşandı. **Karlowitz Antlaşması** 1699'da Macaristan'ın Avusturya tacına süreç içinde dahil edilmesiyle Avusturya kazançlarını teyit etti.

Ryswick Antlaşması
Antlaşma Orange Prensi William'ın Hollanda Cumhuriyetindeki Ryswick'te bulunan kır evi Huis ter Nieuwburg'ta imzalandı.

İngiliz askeri mühendis **Thomas Savery** (1650-1715) Temmuz 1698'de "madenleri kurutmakta büyük ölçüde faydalı ve avantajlı... suyu yükseltmek için kullanılan yeni bir buluşun" patentini aldı. **Buhar gücünün temel biçimleri** MÖ 1. yüzyıldan itibaren bilinmekteydi. Ancak bunlar çalışan makinalara hiçbir zaman uygulanmamıştı. Savery'nin buharlı makinesi şiddetli patlamalara açık, suyu 10 metreden daha fazla yükseltemeyen, madenlerde tehlikeli de olsa yeraltına yerleştirilmesi gereken **basit bir yapıdaydı**. Savey'le birlikte çalışan Thomas Newcomen'in (1664-1729) 1721'de atmosferik motoru bulmasıyla makinenin işe yarar ticari kullanımı mümkün oldu. Yine de buharın, **sanayileşmenin itici gücü** olarak gerçek potansiyeli İskoç James Watt (1736-1819) tarafından İngiliz işadamı Matthew Boulton'un desteğiyle ayrı bir yoğunlaştırıcının bulunmasına kadar ortaya çıkmadı (bkz. s.274-75).

BABÜRLÜ İMPARATORLUĞU

Babürlü İmparatorluğu Pencap'taki Sih ayaklanmasının (1699) bastırılması sırasında gücünün zirvesindeydi. Afganistan'dan başlayıp Ekber'in hükümdarlığında, Hindistan'ın güney ucu dışında tüm bölgeyi hâkimiyetine aldı. Evrengzib'in sert yönetimiyle başlayan ayaklanmalar ve Maratha devletinin ortaya çıkışı Babürlüleri kukla hükümdarlar haline getirdi.

ANAHTAR
- Ekber'in ülkeleri, 1556
- Ekber'in ölümünde Babürlü yönetimindeki diğer bölgeler, 1605
- Evrengzib'in ölümüne kadar ele geçirilen ilave bölgeler, 1707

1700

Anjou dükü 16 yaşındaki Philippe'in 2 Ekim 1700'de İspanya Kralı V. Felipe olarak tanınmasını tasvir eden bir gravür.

ÇOCUKSUZ İSPANYA KRALI II. CARLOS'UN 1700'de ölümü Fransa Kralı XIV. Louis'nin torunu Anjou Dükü Philippe'i veliaht olarak tayin etmesi nedeniyle büyük bir bunalıma sebep oldu. Carlos, **İspanya İmparatorluğu**nu bir **Bourbon tarafından yönetildiği** takdirde Fransız gücünün ayakta tutacağını ümit etmişti. Louis aile itibarını ve Fransa'nın etkisini muazzam ölçüde artıracak bu düzenlemeyi kabul etti, ancak taht verasetine ve Fransız gücünün büyümesine **muhalefet hızla büyüdü**.

15 yaşındaki XII. Karl'ın (1682-1718) 1697'de İsveç tahtına çıkması **İsveç'in Baltıklar'daki rakipleri** Danimarka, Saksonya, Polonya ve Rusya'nın İsveç'in üstünlüğünü sona erdirme çalışmaları için bir işaret verdi. Gerçekten de bunun ardından 1700-21 yıllarında çıkan **Büyük Kuzey Savaşında** "İsveç Meteoru" Karl dâhi bir general olduğunu ortaya koydu. Ağustos 1700'den itibaren dört ay içinde birbiri ardına Danimarkalıları yendi ve ordusundan dört kat daha **büyük Rus ordusunu** Baltık'ın karşı kıyısında Narva'da **bütünüyle yok etti**. Ertesi yıl temmuz aynı şekilde Polonya-Saksonya birleşik kuvvetlerini Polonya, Klissow'da ezici bir yenilgiye uğrattı. **İsveç,** bölgesinde hiçbir zaman **bu kadar büyük bir hâkimiyet kurmamış**, aleyhine faktörler ne olursa olsun Karl'ın yürüttüğü cesur savaşlar kendisinden bekleneni vermişti.

Avrupa kültüründe 1700'lerden itibaren başlıca bir **gelişme biçimlenmeye** başladı; bu, kısmen saraylı, kısmen kilise temelli **Yüksek Barok** olarak bilinen bir müzik geleneğiydi. Özellikle İtalya'daki geç Rönesans müziğinden evrilerek yeni çok sesli tonlama ve **enstrümantal zorluk** düzeyine doğru gelişti. Yeni ve daha gelişkin müzik biçimleri olan konçerto, füg, oratoryo, prelüt, kantata ve operayla karakterini buldu. Bu müziğin yapılmasını mümkün hale getiren **mevcut müzik aletlerinin yeni biçimleriydi;** org, arp, ve her şeyden öte keman. Bu yeni gelenek Johann Sebastian Bach (1685-1750) ve George Handel (1685-1759) gibi **dâhi bestecilerin** eserleriyle gelişti; saraylı ve özel kişilerin bu bestecileri himayesiyle devam etti.

Stradivarius kemanı
İtalyan Antonio Stradivari tarafından yapılan Stradivarius kemanı 1700'de altın çağına girdi. Bu kemanlar daha önceki modellerden daha büyüktür.

11 Eylül 1697 Osmanlılar **Zenta Savaşında** yenildi

1697 Polonya soyluları Saksonya Kralı **Güçlü Augustus'u** Polonya kralı olarak seçti

1697 Çar **Büyük Petro** Batı Avrupa'da seyahate çıkar

1697 Rusya Sibirya'da **Kamçatka'nın fethine** başlar

20 Eylül 1697 Ryswick Antlaşması Dokuz Yıl Savaşını sona erdirir

1698 Ummanlılar **Mombasa'yı ele geçirir**

1698 Londra Borsası kurulur

2 Haziran 1698 Thomas Savary **ilk buhar motorunun** patentini alır

1698 Isaac Newton **sesin hızını** hesaplar

Ağustos 1698 Streltsy başkaldırısı Rusya'da bastırılır

26 Ocak 1699 Karlofça Antlaşması Avusturya-Osmanlı savaşını sonlandırır

13 Nisan 1699 Guru Gobind Singh **Sih askeri tarikatı** Halsa'yı oluşturur

1699 William Dampier **Yeni Gine'yi keşfeder**

1699 Ummanlılar **Zanzibar'ı ele geçirir**

1699 Babürlüler Pencap'ta Sihleri baskı altına alır, **Babürlülerin gücü zirvesine ulaşır**

26 Ocak Kuzey Amerika'da **Cascadia depremi**

12 Şubat Büyük Kuzey Savaşı başlar

Doğu Afrika, Buganda'da **Bantu Krallığı**'nın **yükselişi**

12 Mayıs İngiliz şairi **John Dryden ölür** (d.1631)

1 Kasım İspanya Kralı II. Carlos'un ölümü (d.1661) V. Felipe tahta çıkar

Rus-Osmanlı Savaşı iki yılın ardından sona erer

Vietnamlılar tüm Çinhindi Yarımadasının **denetimini ele geçirir**

20 Kasım İsveç Rusya'yı **Narva Muharebesinde** Estonya'da mağlup eder

Jethro Tull'a ait tohum ekme aleti resimde elle çalıştırılırken görülmektedir. Alet daha önce birkaç işçi tarafından yapılan işi tek başına yaptı.

TARIMDA DEVRİM 1701'DE İngiliz tarımcısı Jethro Tull'in atla çekilen **tohum ekme aleti**ni (bkz. s.250-51) yapmasıyla başladı. Büyük ölçüde zaman ve emek tasarrufu sağlayan alet çok sayıda tohumu düzgün hatlar halinde ekti. Hemen yaygın olarak kullanılmasa da, büyük toprak sahiplerinin zaman içinde benimsediği makine günümüz **verimli tarımının** temellerini attı.

Dokuz Yıl Savaşı henüz bitmişken Avrupa devletleri başka bir uzun ve masraflı savaşa girdiler. Anjou Dükü Philippe'in şaşırtıcı şekilde İspanya Kralı V. Felipe olarak seçilmesi (bkz. 1700) **Avrupa güç dengesini sarstı** ve XIV. Louis bir Fransız-İspanyol askeri ittifakının yaratacağı korkuları gidermek için hiçbir gayret göstermedi. Philippe'in ülkelerindeki askeri görevleri üstlendi, İspanyol Felemenk'ini İngiliz ve Hollandalılardan korumak üzere birlikler gönderdi. Fransa'nın Avrupa statüsüne artan bir güven duyan Louis sürgündeki II. James'in (1633-1701) oğlu **III. James'i İngiltere kralı olarak tanıdı.** İngiltere ve Hollanda Cumhuriyetinin İspanya tahtına **Avusturya hak iddiasını –adayları Arşidük Charles'ın şahsında desteklemeleriyle–** Fransa'ya karşı silahlı muhalefet kesinleşti. 1701'de başlayan İspanya Taht Veraseti Savaşları Büyük İttifakın Fransız ve İspanyol tahtlarının birleşmesine karşı çıkışına tanık oldu. Savaş 1713-14'e kadar sürecek ve kıtanın ve dünyanın haritasını yeniden çizecekti.

İNGİLİZ-HOLLANDA KUVVETLERİ

FRANSIZ-İSPANYOL KUVVETLERİ

Vigo Koyu Muharebesi, Ekim 1702
İspanya Taht Veraseti Savaşındaki erken bir karşılaşmayla İngiliz-Hollanda donanmasının 25 gemisi Fransız-İspanyol filosunu Vigo Koyunda yendi.

Ronin olarak bilinen serbest **Samuray savaşçıları** 14. ve 15. yüzyıllardaki iç savaşlar zamanında ortaya çıktı. 1651'de isyana kalkıştılar ve 18. yüzyıla kadar **ayrılık yaratmayı** sürdürdüler. Saygı duyulan bir bey olan Asano Nugatory 1701'de kendisine hakaret eden bir görevliye saldırıda bulunduktan sonra intihar etmeye zorlandı. Bunun karşılığında samuraylarından 47 tanesi ronin oldu ve görevliyi öldürdüler. Konfüçyüsçülüğün bir bey'in öcünün alınmasının şerefli bir iş olduğunu öğretmesi nedeniyle normalde ölümle cezalandırılması gereken bu suçu işleyenlerin intihar etmelerine izin verildi.

Prusya Krallığı –Alman devletinin öncülü– Prusya Dükü ve Brandenburg Elektörü I. Frederick'in Königsberg Şatosunda "Prusya'nın ilk kralı" olarak taç giymesiyle **1701 yılında ilan edildi.**

47 ronin'in intikamı
Bu renkli ağaç baskı samuray şeref kuralları bushido'nun en ünlü olaylarından biri olan 47 ronin isyanı hakkındaki dizilerden birisine aittir.

14 Ocak 1701 Japon savaş beyi **Tokugava Nitsukini ölür** (d. 1628)

Mart 1701 İspanya Taht Veraseti Savaşı başlar (1713-14'e kadar)

1701 Batı Afrika'da **Asante Krallığının** istikrara kavuşması

23 Mayıs 1701 İskoç korsanı Kaptan **William Kidd infaz edilir** (d. 1645)

24 Haziran 1701 Düzenleme Yasası Katolikleri Britanya monarşisinin dışında bırakır

24 Haziran 1701 Detroit Fransız ticaret istasyonu olarak **kurulur**

1701 Jethro Tull tohum ekme makinesini icat eder

8 Mart 1702 İngiltere Kralı **III. William** ölür (d. 1650)

1702 Fransız Protestan **Camisard** topluluğu Nantes Fermanının feshedilmesine karşı **ayaklanma başlatır**

1702 Danimarka Kralı IV. Frederick **serfliği kaldırır**

1702 Günlük ilk İngiliz gazetesi *The Daily Courant* basılır

1702 İsveç Polonya'yı **Kliszow Muharebesinde** mağlup eder

1702 Kraliçe Anne'in savaşı Fransa ve İngiltere'ye ait Kuzey Amerika kolonilerinde başlar

Ekim 1702 John Churchill komutasındaki İngiliz-Hollanda ordusu **Liege şehrini ele geçirir**

23 Ekim 1702 İngiliz-Hollanda filosu **Vigo Muharebesinde** Fransız-İspanyol filosunu ortadan kaldırır

30 Ocak 1703 Japonya'da **47 ronin intikamı**

26 Mayıs 1703 Portekiz Fransa'ya karşı kurulan **Büyük İttifaka katılır**

27 Mayıs 1703 Rusya'nın yeni başkenti **St. Petersburg'un** kuruluşu

1703 İngiliz Kuzey Amerika kolonisi **Delaware kurulur**

23 Ağustos 1703 Osmanlı sultanı **III. Mustafa tahttan indirilir**

Kasım 1703 Büyük Fırtına Güney Britanya'da 8000 kişinin ölümüne yol açar

1703 II. Francis Rákóczi idaresindeki **Macarlar Habsburglara karşı ayaklanır**

Bu modern fotoğraf kuyrukluyıldızların düzenli olarak her 76 yılda bir döndüğünü tespit eden İngiliz astronom Edmond Halley'in adını taşıyan Halley kuyrukluyıldızına aittir.

ALMANYA, BAVYERA'DA TUNA NEHRİ YAKININDAKİ Blindheim köyü civarında 1704'te yapılan **Blenheim Muharebesi** Malborough dükü ve Büyük İttifakın (bkz. 1701) zaferiyle sonuçlandı ve **İspanya Taht Veraseti Savaşını** Büyük İttifak lehine çevirdi. Muharebe Viyana'ya Fransız-Bavyera kuvvetlerinin ilerlemesini engelledi. Bavyera savaşta başka bir rol oynamadı.

Bu esnada, İspanya anakarasındaki **Cebelitarık Yarımadası** birleşik bir İngiliz-Hollanda kuvveti tarafından 1704 yılında ele geçirildi; Cebelitarık 1713 yılında sürekli olarak İngiltere'ye bırakıldı. Güneydoğuda Tunus'ta El Hüseyin

Blenheim zaferi
Malborough dükü (kırmızı giysili) günümüzde İngiltere'deki evi Blenheim Sarayında asılı bu duvar halısında at binmiş olarak tasvir edilmiştir.

300

DEERFIELD'DAKİ **AKINCILARIN** ARASINDAKİ **POCUMTUCK** SAYISI

ibn Ali'nin (1669-1740) Osmanlı sultanı tarafından eyaletin valisi olarak tanınmasıyla Hüseyni hanedanı kuruldu. **Hüseyni hanedanı** Tunus'un bağımsızlığını kazandığı 1957'ye kadar tahtta kaldı.

Kuzey Amerika'da **Massachusetts, Deerfield** İngiliz kolonicilerinin Fransız-Kanadalılarla Amerikan yerlileri tarafından 1704'te katliamına sahne oldu.

The Boston News-Letter.

Ülkeden haberler
Haftalık yayımlanan Boston News Letter *Amerika'daki İngiliz yerleşimcilerini İngiltere'deki siyasi olaylar ve savaşlar hakkında bilgilendirdi.*

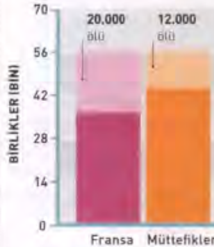
1704 yılında ayrıca Kuzey Amerika'nın ilk sürekli yayımlanan gazetesi ***Boston News-Letter*** büyük ölçüde İngiliz hükümetinin sağladığı kaynakla kuruldu.

İspanya Taht Veraseti Savaşında 1706'daki en belirleyici olay Savoy dükünün Avusturya ve İngiltere'yle ittifak halinde Fransız işgaline ve başkenti Turin'in kuşatılmasına karşı savaştığı Kuzey İtalya'da meydana geldi. Fransızlar Savoy Dükü ile Prens Eugene'nin hatlarını yarması ve ordularını kaçmak zorunda bırakan ezici bir yenilgi almalarıyla Kuzey İtalya'yı terk etmek zorunda kaldılar.

1706 yılında ayrıca İspanyol *conquistador* **Juan de Uribari** nüfusu savaşçı yerli kabilelerinden ibaret olan Güneybatı Colorado'da hak iddiasında bulundu ve bölgeyi **İspanyol Yeni Meksika**'ya kattı.

İngiltere'de hareketli parçalar kullanan ilk buhar motoru **Thomas Newcomen** (1663-1729) ve Thomas Savery (bkz. 1698) tarafından 1704 yılında inşa edildi. İlk Newcomen motoru Staffordshire'daki bir madenden su çekmek için 1712'de kuruldu.

Matematikçi ve astronom **Edmond Halley** (1656-1742) *A Synopsis of the Astronomy of Comets* adlı, 24 kuyrukluyıldızın parabolik yörüngelerini tanımladığı eserini 1705 yılında yayımladı. Birçok yıl birbirinden ayrı zamanlarda üç kez yapılan gözlemin tek bir kuyrukluyıldıza –şimdi Halley kuyrukluyıldızı olarak bilinmektedir– ait olduğunu ve bu kuyrukluyıldızın güneş sisteminde her 76 yılda bir döndüğünü tespit etti.

Blenheim Muharebesi kayıpları
Muharebede yaklaşık 122.000 asker yer aldı. Bunlardan 20.000'i Fransız, bunun en az yarısı kadar İngiliz ve müttefik askeri kaybedildi.

Resim Babürlü İmparatoru Evrengzib'i ceylan avlarken tasvir eder.

ALTINCI BABÜRLÜ İMPARATORU EVRENGZİB'İN (D. 1618) 1707'DE ÖLÜMÜ Babürlü İmparatorluğunun gerilemesinin başlangıcını teşkil etti. Evrengzib'in ardından gelenler hanedanın varlıklarını bitirirken kendi imparatorluklarını kurmaya girişen bölgesel valilerin denetimini de ellerinden kaçırdılar. Sih **Guru Gobind Singh**'in büyüyen gücünden

GURU GOBIND SİNGH
(1666–1708)

Onuncu ve son Sih Guru Gobind Singh Hindistan tarihinde güçlü bir şahsiyetti. 1699'da savaşçı olarak eğitim gören bir inanç topluluğu olan Khalsa'yı (Saf) kurarak Sih inancını değiştirdi. Günümüzde Khalsa tüm Sihleri kapsamaktadır. Evrengzib Gobind'le anlaşmayı değerlendirdi; ancak Sivalik Tepeleri racaları husumetlerini korudu ve Gobing Singh 1708'de suikastla öldürüldü.

29 Şubat 1704 Massachusetts İngiliz sömürgeciler katliama uğrar ve **Deerfield yağmalanır**

13 Ağustos 1704 Büyük İttifak ve Fransa - Bavyera birlikleri **Blenheim Muharebesinde savaşır**

1704 İngiliz buluşçu Thomas Newcomen ve Thomas Savery hareketli parçalara sahip **ilk buhar motorunu** yaparlar

1705 Britanyalı astronom **Edmond Halley** *A Synopsis of the Astronomy of Comets*'i yayımlar

Kasım 1705 Capitol binası İngiliz kolonisi **Virginia'nın başkenti Williamsburg'ta** tamamlanır

17 Ocak 1706 Amerika'nın gelecekteki kurucu babalarından **Benjamin Franklin** doğar (ö. 1790)

7 Eylül 1706 Avusturya ve Savoy kuvvetleri **Turin Muharebesinde** Fransızları mağlup eder

1706 Güneydoğu Colorado İspanyol Yeni Meksika tarafından sahiplenilir

17 Mart 1707 Babürlü imparatoru **Evrengzib ölür** (d.1618)

25 Nisan 1707 Büyük İttifakın **Almanza, İspanya'da** yenilmesi

1 Mayıs 1707 İskoçya ve **İngiltere'yi** birleştiren Birlik Antlaşmaları yürürlüğe girer

Ignace Jacques Parrocel tarafından yapılan tablonun bu kısmında Savoy Prensi Eugene'in birlikleri Malplaquet Muharebesinde Fransızlarla çatışma halinde gösterir.

Evrengzib'in hükümdarlığı
İmparator Evrengzib 1658'den 1707 yılındaki ölümüne kadar 48 yıl hüküm sürdü, ancak bu sürenin 27 yılında Marathalarla savaş halindeydi.

rahatsız olan Evrengzib onu yanına çağırmış, ancak ölümü nedeniyle buluşamamışlardı. Gobind Singh yeni imparator Bahadur Şah'la (👑 1707-12) dost oldu, ancak 1708'de rakip lider Nawab Wazir Han'ın emriyle öldürüldü.

Hindistan'dan çok uzakta, **İngiltere** ile **İskoçya** krallıkları resmi olarak Birlik Yasasıyla 1707'de birleşti. Bundan böyle iki ülke de tek bir hükümdar ve Londra'da yerleşik parlamento tarafından yönetildi.

Hâlâ İspanya Taht Veraseti Savaşıyla uğraşan Britanya Hollanda güçleriyle birleşerek Fransa'dan **Minorka** ve **Sicilya**'yı 1708'de aldı. Her ikisi de askeri üs olarak kullanıldı. 1708'de ayrıca Britanyalı yerleşimciler **Newfoundland, St. John**'daki yenilgiden sonra Kanada'nın doğu kıyılarının denetimini Fransızlara kaptırdı.

1709 MALPLAQUET MUHAREBESİ İSPANYA TAHT VERASETİ SAVAŞLARININ (bkz. 1701) ve aslında 18. yüzyılın en kanlı muharebesi oldu. Malborough dükü komutasındaki Büyük İttifak güçleri Fransızlara günümüzde Belçika sınırında bulunan **Mons** Kalesinin güneybatısında Malplaquet'te saldırdı. Muharebe sahasını ele geçiren müttefikler Fransızlardan iki kat daha fazla yaklaşık 21.000 asker kaybetti, ancak Fransızlar düzenli bir şekilde çekildi ve gelecekteki tehdit olarak varlığını korudu.

Bu sırada Rusya ve Batı komşularıyla (bkz. 1700) arasındaki **Büyük Kuzey Savaşında** (1700-21) İsveç Kralı XII. Karl kuvvetlerini Rusya üzerine yürütmekteydi. 17.000 kişilik İsveç ordusu Ukrayna'daki **Poltava** Kalesine Temmuz 1709'da saldırdı. İsveçlilerin

Poltava Muharebesi
Poltava Muharebesinde İsveç birliklerinin % 60'ı öldürüldü veya ele geçirildi. Rus birliklerinin ise % 2'den azı öldürüldü.

karşılaştığı Büyük Petro'nun 80.000 kişilik ordusu sonunda İsveçlileri savaş alanından kaçmaya mecbur etti. Moldova'ya sürgün edilen Karl **Osmanlı İmparatorluğu**nu Rusya'yla savaşa girmeye 1710'da ikna etti, ancak Petro (16472-1725) Osmanlılarla 1711'de anlaşmaya vardı.

Güneybatı **Afganistan**'ın Safevi hükümdarları 1709'da Gilzai Paştunlarının kabile lideri ve Hotaki hanedanın (1709'dan 1738'e kadar sürmüştür) kurucusu **Mirvais Han Hotak** (1673-1715) tarafından düzenlenen ayaklanmayla baş edemedi. Safevi zalimliğinden ve Sünni İslam'dan Şiiliğe çevirme çabalarından öfkeye kapılan Afganlar Safevi valisi Gurgin Han'ı öldürerek birçok İranlıyı katletti.

Britanya'da sanayi bir tür devrim oluşturma aşamasındaydı. Kömür kullanarak **demiri eriten** Quaker mezhebinden demirci ustası **Abraham Darby** (1618-1717) kok kömürü kullanarak yüksel kaliteli pik demir üreten ilk kişi oldu. Yeni yöntemi demirin eritilmesi işlemini oduna bağlı olmaktan kurtardı ve kömürden elde edilen bol miktardaki **kok** kömürünü kullanıma soktu. 1710'da sanayisini dönüştürme sırası Almanya'daydı. Aynı yıl Dresden yakınlarındaki **Meissen** fabrikası ilk Avrupa porselenini başarıyla üretti.

Almanya'nın kuzeyinde Danimarka İsveç ve Rusya arasındaki Büyük Kuzey Savaşını ilgiyle izlemekteydi. **Danimarka Scania, Halland ve Blekinge** eyaletlerini 1700'de İsveç'e kaptırmış, ancak hâlâ bu bölgeleri geri almak ümidi içindeydi. İsveç'in Poltava Muharebesinde zayıfladığını düşünen Danimarka bir bahane üretip 18 Ekim 1709'da İsveç'e savaş ilan etti ve büyük bir Danimarka işgal kuvveti neredeyse hiç karşı konulmadan İsveç'e ayak bastı. Ancak İsveç Şubat 1710'da 16.000 kişiyi toplamayı başardı ve Danimarkalıları **Helsingborg Muharebesinde** yendi. Danimarka muharebede 16.000 kişi kaybetti ve eski topraklarını geri alma ümitlerini yitirdi.

Kanada'nın doğu sahili bölgesi **Arcadia**'nın (günümüzde Novia Scotia) Fransız yerleşimcileri Britanya'nın Port Royal şehrini ele geçirmek için üçüncü ve bu defa başarılı girişimine maruz kaldı. Zafer Britanya'ya ilk Fransız koloni toprağını kazandırdı ve Kanada'da Fransız yerleşimini yıllarca engelledi.

Alman Çin işi
Bu 18. yüzyıl Meissen porselen vazosu altın varakla belirginleştirilmiş kabartmalara sahiptir. Biçim ve süsleme motifleri ithal edilen Çin porselenlerinden ilham almıştır.

29 Temmuz–31 Ağustos 1707 Büyük İttifak Fransız filosunu **Toulon Muharebesine** yener

1708 Britanya ve Hollandalılar Fransa'dan **Minorka** ve **Sicilya'yı** alır

7 Ekim 1708 Sih Guru **Gobind Singh suikast sonucu öldürüldü**

1709 Britanyalı demirci Abraham Darby ilk defa **pik demir yapımında** kok kömürü kullanır

8 Temmuz 1709 Rusya İsveç Kralı XII. Karl'ı **Poltava Muharebesinde** mağlup eder

1709 Afgan önderi **Mirwais Han Hotak** İran Safevi hükümdarlarına karşı **ayaklanma** başlatır

11 Eylül 1709 Büyük İttifak Fransızları **Malplaquet Muharebesinde** yener, ancak ağır kayıplar verir

1710 Alman **Meissen** fabrikası başarılı ilk Avrupa porselenini üretir

28 Şubat 1710 İsveç 14.000 askerden oluşan Danimarkalı işgalcileri **Helsinborg Muharebesinde** bozguna uğratır

5–13 Ekim 1710 Britanya Arcadia'da bulunan Port Royal şehrini ele geçirir ve **Novia Scotia** adını verir

20 Kasım 1710 XII. Karl'ın teşvikiyle Osmanlılar **Ruslara karşı savaş** açar

NAVİGASYONUN HİKÂYESİ

DÜNYA OKYANUSLARINI VE KITALARINI KEŞFETME VE HARİTALAMA ARAYIŞI

H1 kronometresi

Navigasyon tarihinin belki de en şaşırtıcı tarafı 18. yüzyıla kadar kâşifler ve gemicilerin konumlarını doğru olarak tespit etmelerinin imkânsız oluşudur. Günümüzde navigasyon teknolojisindeki gelişmeler sayesinde bulunulan yeri birkaç metre hata payıyla belirlemek mümkündür.

Sahillerdeki belirli mevkilere dayanarak uzaklıkları ve yönleri güneş, ay ve yıldızlara göre hesaplayan ve ağırlıklı hatlar gibi kulağa basit gelen yöntemleri kullanmak yoluyla gemileri kıyıya vurmaktan koruyan ilk gemicilerin doğru yol bulmak için görüşten başka vasıtası yoktu. Manyetik pusula, usturlap, sekstant gibi araçlar (ufuktaki güneş veya bir yıldızın açısını ölçerek) yön ve enlemi makul ölçüde doğru tahmin etmeye imkân sağlasa da boylamın tespiti sorunu çözülemeden kaldı.

John Harrison
İngiliz saat yapımcısı John Harrison boylamın kesin olarak hesaplanmasına imkân veren doğru zaman dilimlerini yapan ilk kişiydi.

HASSAS NAVİGASYON

Boylamın hesaplanması yerel zamanı "evrensel" zamanla (mutabık kalınan bir yerdeki zaman; şu anda İngiltere, Greenwhich kabul edilmektedir) karşılaştırmaya dayanmaktadır. Her bir saatlik fark boylamda 15 derecelik fark anlamına gelir. Dolayısıyla boylamın hesaplanması John Harrison'un 18. yüzyılda kronometresini geliştirene kadar var olmayan doğru zaman dilimlerine dayanır. Denizcilikteki başlıca ilerlemeler ancak 20. yüzyılda jiroskopik pusula, radar ve 1990'lardan itibaren küresel yer belirleme sisteminin (GPS) geliştirilmesiyle kaydedildi.

ENLEM VE BOYLAM

ENLEM
Enlem çizgileri (paraleller) haritada yatay olarak çizilir ve ekvatorun kuzey veya güneyindeki derecelerle ölçülür. Her derece yaklaşık 111 kilometre (69 mil) uzaklıktadır.

Enlem çizgisi

BOYLAM
Boylam çizgileri (meridyenler) haritada düşey olarak çizilir ve İngiltere, Greenwich'in doğusundan ve batısından derecelerle ölçülür. Dereceler kutuplarda birleşir ve ekvatorda en ayrık haldedir.

Boylam çizgisi

Çevirme kolu

“ŞİMDİYE KADAR YAPILMIŞ EN **ZARİF HAREKETLERDEN** BİRİ.”

William Hogart, İngiliz sanatçı, Harrison'un H1 kronometresi hakkında, *Analysis of Beauty*'den, 1753

MÖ 3000–1500
İlk sonarlar
Eski Mısırlılar ses çıkartan kamışları suyun derinliğini ölçmek ve sahilden uzaklıklarını tahmin etmek için kullandılar.

12. hanedan dönemi yelkenli gemisi

y. 150
Ptolemaios'un haritası
Mısır'da yaşayan bir Romalı olan Ptolemaios ızgara sistemini kullanarak 17. yüzyıla kadar denizcilik haritalarını etkileyen haritasını üretir.

Ptolemaios'un haritası

11. yüzyıl
Parakete hesabı
Kum saatleri parakete hesabı için kullanılır: yol alınan zamanı ve hızı ölçerek geminin konumu hesaplanır.

Kum saati

y. 1100
Pusula
Manyetik pusulayı (manyetik bir iğneyi kuzey ve güney yönlerini göstermek için kullanır) denizcilik için ilk kullanan Çinli gemicilerdir.

Denizci pusulası

1300–1500
Denizcilik haritaları
Akdeniz ve Avrupa sahillerinin portolan deniz haritaları denizcilere limandan limana pusula işaretlerini kullanarak ilerleme imkânı sağlar.

Portolan deniz haritası

y. 1480
Usturlap
Denizciler güneşin veya özel bir yıldızın ufuktaki açısını hesaplayarak enlemi tahmin etmek için usturlap kullanmaya başlar.

Denizci usturlabı

Saniye kolu

Dakika kolu

Harrison'un H1 kronometresi
John Harrison ilk "deniz saati" olan H1'i boylam sorununu çözmek, denizde boylamı yeterince doğru hesaplayabilmek için yaptı. Ancak H1 kullanılmasını zorlaştıracak ölçüde büyüktü. Harrison bu sorunu 1759'da H4 kronometresiyle çözdü.

Günü ve ayı gösteren takvim kolu

Saat kolu

1735–59
Kronometre
John Harrison ilk deniz kronometresi H1'i 1735'te yapar. Daha sonra ileri sürümlerini geliştirerek 1759'da H4'ü üretir.

1907
Jiroskopik pusula
Amerikalı Elmer Sperry her zaman kuzeyi doğru olarak gösterdiği ve sapma yapmadığı için denizcilikte büyük bir ilerleme olan jiroskopik pusulayı bulur.

Gemi pusulası

1930'lar–40'lar
Radar
Radarın bulunması bir cismin konumunu görülemese dahi tespit etmeyi sağlar.

Radar ekranı

20. yüzyıl sonları
Küresel yer belirleme sistemleri
Uydu temelli GPS, yerleri tespit etme ve birkaç metre hata payıyla denizde seyretme imkânı sağlar.

GPS deniz haritası ekranı

1711

St. Paul Katedrali tamamlandığında Thames Nehrinin kuzey yakasındaki hâkim görüntü oldu. 1962 yılına kadar Londra'daki en yüksek bina olarak kaldı.

İSPANYA TAHT VERASETİ SAVAŞININ (bkz. 1701-03) Güney Amerika'daki uzantısı olarak bir Fransız gemi dörtlüsü Portekiz'in elindeki **Rio de Janeiro**'ya saldırıp limandaki Portekiz gemilerini etkisiz hale getirdi ve ancak fidye karşılığında şehrin tahkimatlarını tahrip etmedi. Malplaquet Muharebesinden (bkz. 1709) beri Fransızların düşük olan morali Fransız uzun vadeli deniz gücünün ortadan kaybolmadığının bu kanıtıyla yükseldi.

Kuzey Amerika'da **Tuscarora Savaşı** Amerikalı Tuscarora yerlileriyle Britanya, Almanya ve Felemenk'ten yerleşimciler arasında **Kuzey Carolina**'da başladı. Yerleşimciler ve Amerikalı Kuzey Tuscarora yerlileri Güney Tuscarora yerlilerini kaçırıp köle olarak satmaya ve mülklerine el koymaya başladı. Güney Tuscarora yerlileri eylül ayında yerleşim yerlerine geniş çaplı saldırılar başlatarak yüzlerce yerleşimciyi öldürdü.

Asya'da Batı **Afganistan**'ın Safevi yöneticileri Mirwais Han Hotak (bkz. 1709-10) tarafından örgütlenen isyanı bastırmak için harekete geçti, ancak Safevi ordusu ve önderi Hosru Han yok edildi ve **Afgan bağımsızlığı** temin edildi.

Londra'nın en göze çarpan binası **St. Paul Katedrali** 1711'de tamamlandı. Christopher Wren tarafından tasarlanan kilise aynı yerde yapılan dördüncü kiliseydi; daha önceki bina 1666 yılındaki Büyük Londra Yangınında ağır şekilde zarar görmüştü. Bina dünyada **üçlü kubbeye** sahip olan ilk binaydı; hafif, kereste karkaslı dış kubbe, onu destekleyen tuğla kabuk ve içinde bina dahilinden görülebilen iç kubbe.

Rio de Janeiro'daki kayıplar
Rio de Janeiro limanında Fransız deniz saldırısına hazırlıksız yakalanan Portekiz gemileri kaçmaya çalıştı. Üçü karaya sürüklendi, biri mürettebatı tarafından imha edildi.

Rio de Janeiro'ya saldırı
Fransız korsan gemisi René Duguay-Trouin'in gemileri Rio de Janeiro limanına Fransız onurunu kurtarma ve kâr sağlamak için girdi.

1712–14

„HERKES KARŞI OLSA DA DOĞRU DOĞRUDUR; HERKES YANINDA OLSA DA YANLIŞ YANLIŞTIR."

William Penn, Pennsylvania'nın kurucusu, 1681

Savaşa son verilmesi
1714 Fransa kraliyet yıllığından alınan bu resim İspanya Taht Veraseti Savaşlarını sona erdiren Utrecht Antlaşmasının imzacılarını gösterir.

1:9 **Çiçek hastalığı salgını**
Güney Afrika'nın Cape kentinde çıkan çiçek hastalığı salgını yerli Khoisan nüfusunu sararak her on kişiden dokuzunu öldürdü.

PENNSYLVANİA 7 HAZİRAN 1712'DE Quaker nüfusunun baskısı altında devletteki tüm köleleri köleliğinin kaldırılmasında erken bir adım olarak özgürlüğüne kavuşturdu. Ancak Kraliçe Anne ertesi yıl kararı iptal etti. Quaker önderi ve köle tüccarı William Penn (1644-1718) şahsen köleliğe karşı değildi.

1713 yılında **Güney Afrika'nın Cape** bölgesinde **çiçek hastalığı** taşıyan Hollandalı gemiciler istemeden yerli Khoisan halkının felaketine yol açtı. Hastalık gemicilerin kirli çarşaflarını yıkayan çamaşırcılardan bağışıklığı veya ilacı olmayan halka yayıldı. Salgın Güneybatı Cape halkının yüzde 90'ını öldürdü. Ülke içlerine kaçan hayatta kalanlar hastalığın

24 Şubat Alman doğumlu besteci George Frideric **Handel opera** eseri *Rinaldo*'yu Londra'da sahneler

21 Temmuz Prut Antlaşması Osmanlı-Rus Savaşını sona erdirir

12 Eylül Bir Fransız bölüğü **Rio de Janeiro** limanını işgal eder

22 Eylül Tuskarora Amerikan yerlileri tarafından yerleşimcilere ilk saldırılar

26 Ekim Afganlar Kandahar'da **İran ordusunu yok eder**

25 Aralık St. Paul Katedralinin inşası tamamlanır

1712 Pennsylvania köle ticaretini yasaklar

1713 Britanya İspanya'nın **Asiento Antlaşmasını imzalamasından** sonra İspanyol kolonilerine köle sağlamaya başlar

13 Şubat 1713 Hollandalı gemiciler **çiçek hastalığını** Güney Afrika'daki Cape kolonisinden **Hoisan halkına** bilmeden bulaştırır

11 Nisan 1713 Utrecht Antlaşmasının son hali imzalanır

13 Temmuz 1713 Porstmouth Kraliçe Anne'in Savaşını (başlangıcı 1702) Amerika'da sona erdirir

27 Temmuz 1714 Rus donanması İsveçlileri **Gangut Muharebesinde** yenilgiye uğratır

İngiliz Quaker mezhebinin önderi ve sömürgeci William Penn.

İngiliz korsanı Edward Teach'in Karasakal olarak bilinen bayrağı 1717 ve öldüğü 1718 yılları arasında Karayipler'de ün saldı.

“ ...İMGELEMİN TASAVVUR BİLE EDEMEYECEĞİ, CEHENNEM HIŞMINDAN BİLE KORKUTUCU GÖRÜNEN **BİR İNSAN. ”**

Kaptan Charles Johnson'un Edward Teach'i tasviri, *A General History of the Robberies and Murders of the most notorious Pyrates*'ten, 1724

sıçramasını önlemek için komşu kabileler tarafından öldürüldü.

Utrecht Antlaşması 1713'te imzalandı ve 1412 yılında imzalanan **Rastatt Antlaşmasıyla** birlikte **İspanya Taht Veraseti Savaşını sona erdirdi.** Utrecht Antlaşmasının (aslında bir dizi antlaşmadır) arkasındaki ilke, Fransa, İspanya ve komşuları arasında güç dengesini korumak ve böylelikle hiçbir devletin Avrupa'ya hâkim olamamasıydı. İki ülkenin halef soyları ayrıldı ve bu nedenle hiçbir İspanyol Fransa tahtında veya hiçbir Fransız İspanyol tahtında hak iddia edemedi. Savoy Sicilya'yı elde etti. Avusturya İspanya Felemenk'ini aldı ve Britanya'ya Newfoundland, Nova Scotia ve Cebelitarık bırakıldı. Ayrıca **Asiento Antlaşması** Britanya'ya İspanya kolonilerine 30 yıl boyunca köle ve mal temini imtiyazını tanıdı.

Britanya'da Kraliçe Anne'in 1714'te ölümünden sonra **I. George** (1660-1727) **Alman Hanover hanedanının** Büyük Britanya ve İrlanda'yı yönetecek **ilk hükümdarı** oldu. Hanoverlilerin tahta geçmesi İskoçya'yı 1371'den, Büyük Britanya ve İrlanda'yı 1603'ten beri yönetmekte olan Stuart hanedanının hükümdarlığını sona erdirdi.

Osmanlılar 1714'te Venedik Cumhuriyetine savaş ilan etti. İki devlet arasındaki son çatışma olan bu savaş **Osmanlıların 1718'de zaferiyle sonuçlandı** ve Venedik Yunanistan'daki en büyük toprağı Mora'yı yitirdi.

BAŞLICA AVRUPA DEVLETLERİ ARASINDA 17. yüzyıl sonu ve 18. yüzyıl başındaki **savaş durumu** derin bir kanunsuzluk duygusu yarattı. Bu duygu en çok kolonilerde denetim sağlamak için her çabanın gösterildiği bölgelerde belirgin haldeydi. Düzenli donanmaların savaşta olması nedeniyle yeni kolonilerin korunmasında bazı görevler **izinli korsanlara** verildi. Birçok kişi için bu faaliyet korsanlıktan bir adım gerideydi. **Korsan**ların en şöhretlilerinden biri olan **Karasakal** lakaplı Edward Teach (1680-1718) kendi gemisinin kontrolünü ele aldığı 1717 yılından sonra yetkili makamlar için hedef haline geldi. En sonunda Kasım 1718'de öldürüldü.

Kuzey Amerika'da Utrecht Antlaşmasının (bkz. 1713) imzalanması Avrupalı sömürge güçleri arasındaki husumetleri sona erdiremedi ve kendi bakımlarından bu güçler rakip Amerikalı yerli kabilelerini hâkimiyetleri altına almaya uğraştılar. İspanyollar Lousiana'da batıya doğru Fransız genişlemesini önlemek gayretiyle **1718'de Doğu**

Qing mineciliği
İki minyatür vazolu bu süs fil Qing Hanedanı döneminde mine tekniğinde ulaşılan ileri düzeyi gösterir.

“ HİÇBİR ÇİNLİ AİLE, TAPINAKLARINDA KATOLİK ATALARINA **İBADET EDEMEZ. ”**

Papa XI. Clemens, Papalık kararnamesi, 1715

Teksas'a girerek çeşitli elçilikler ve 1718'de San Antonio kentini kurdu. Kent Amerikalı Apaçi yerlili saldırılarının hedefi haline gelirken İspanyollar Yamasee ve diğer kabileleri Güney Carolina'daki yüzlerce Britanyalı yerleşimciye, Yamasee Savaşı (1715-17) olarak bilinen saldırılara geçmeye başarıyla kışkırttılar.

Asya'da **Zunghar Moğolları** Dış Moğolistan'ı 1717 ve Tibet'i 1717 yılında işgal ettiler ve Tibet'in başkenti **Lhasa**'yı yıkarak beşinci Dalai Lama'nın mezarını yağmaladılar. Tibet Qing İmparatoru Kangxi (1654-1722) yardım çağrısında bulundu. Zungharlar 1718'de saldıran Qing ordusunu mağlup etti ve Qing İmparatorluğu Lhasa'yı üç yıl boyunca kurtaramadı (bkz. 1720). Bu esnada Çin ülkesinde **Cizvit misyonerleri** kendilerini tehdit altında buldu. Hizmetlerinden etkilenen İmparator Kangxi korunmalarını Hoşgörü Fermanıyla (bkz. 1692) güvence altına almıştı. Ancak Papa XI. Clemens bir papalık kararnamesiyle Çinlilerin atalara tapma ibadetini mahkûm etti. Buna karşılık olarak İmparator Kaghxi de 1721'de fermanı iptal ederek Hıristiyan elçiliklerinin Çin'de faaliyet göstermesini resmen yasakladı.

Avrupa'da Fransa kralı **XIV. Louis** çocuk yaştaki XV. Louis'yi varisi olarak bırakarak **1715'te öldü**. İspanya Kralı V. Felipe Utrecht Antlaşmasının hükümlerini görmezden gelerek çocuğu ölmesi durumunda Fransa tahtında hakkı olduğunu iddia etti. 1717'de **Üçlü İttifak** Hollanda Cumhuriyeti, Fransa ve İngiltere tarafından Felipe'yi yayılmacı emellerini terk etmeye zorlamak amacıyla imzalandı. Ertesi yıl Avusturya'nın ittifaka katılması bunu İspanya'ya karşı (bkz. 1718-19) Dörtlü İttifaka dönüştürdü.

Britanya'da Hanover hanedanının tahta geçmesi (bkz. 1714) Jacobusçular arasında -tahtan düşürülen Stuart hanedanından İskoçya kralı VII. ve İngiltere kralı II. James'in taraftarları- kızgınlık yarattı ve 1715'te bu durum **Birinci Jacobusçu İsyanına** yol açtı. İngiltere'de sahip oldukları desteği yanlış hesap ederek yaklaşık 4000 kişi (çoğunlukla İskoç) Londra'ya yürüdü, ancak Hanover güçleri tarafından kasım ayında **Preston Muharebesinde** mağlup edildiler. Subayları kendisine karşı yönelen tehditleri kuzeyde karşılarken Hanover kralı I. George'un Londra'daki hayatı etkilenmemiş göründü: 1712'de Londra'ya yerleşen Alman Barok bestecisi **George Frideric Handel**'in (1685-1759) Su Müziği kral ve saraylılar için çok defa icra edildi.

BAROK MÜZİK

1600 civarından başlayıp 1750 yıllarında kadar sürmüş bir Avrupa müzik tarzı olan Barok, kilise ayinleri ve Rönesans *madrigal*'lerinden gelişti. Melodi uyumu ve ritme kuvvetli bir vurguda bulundu, duyguları büyük bir güçle ifade etti, solo seslere ve enstrüman sololarına daha büyük bir önem verdi. Ayrıca Monteverdi ve Cavalli'nin ilk uygulayıcıları olduğu operayı yerleştirdi. Önemli Barok bestecileri şunlardır: Peri ve Allegri (erken Barok); Lully, Pachelbel ve Purcell (orta) ve Bach, Handel, Telemann ve Vivaldi (geç Barok).

BAROK LUT

1 Ağustos 1714 Hanover Kralı George Britanya Kralı **I. George** olur

9 Eylül 1714 Osmanlılar Venedik'e savaş ilan eder; savaş 1718'de Osmanlı galibiyetiyle sonuçlanır

19 Mart 1715 Papa XI. Clemens Çin'de ata tapılmasına karşı bir **Papalık Kararnamesi** çıkarır

15 Nisan 1715 Bir delegenin öldürülmesi **Güney Carolina'da Yamasee Savaşının** başlamasına yol açar

27 Ağustos 1715 İskoç Jacobusçu liderleri **Londra'ya yürümek için** bir araya gelir

1 Eylül 1715 Fransa Kralı **XIV. Louis** (Güneş Kral adıyla bilinmektedir) **ölür** (d.1638)

9–14 Kasım 1715 Hanover taraftarları Jacobusçuları **Preston Muharebesinde** mağlup eder

27 Ocak 1716 Georgia'da **Tugaloo bölgesinde katliam** Amerikalı Kreek yerlilerini Çerokelerle Yamasee Savaşında karşı karşıya getirir

10 Şubat 1716 James Stuart Birinci Jacobusçu İsyanının başarısızlığının ardından **Fransa'ya kaçar**

5 Ağustos 1716 İmparatorluk Komutanı Savoy Prensi Eugen Osmanlıları **Petrovaradin Muharebesinde** yenilgiye uğratır

1716 yazı İspanyollar 23 yıl aradan sonra **Teksas'ın doğu bölgesini** tekrar işgal ederler

1 Ocak 1717 Britanya, Fransa ve Hollanda Cumhuriyeti İspanya'ya karşı **Üçlü İttifakı** imzalar

1717 Zungar Moğolları Çin'le süregiden çarpışmalar sırasında **Tibet'i işgal ederler**

17 Temmuz 1717 Handel'in Su Müziği adlı eseri İngiltere Kralı I. George için ilk defa icra edilir

Kasım 1717 İngiliz korsan **Karasakal** (Edward Teach) Karayipler'de faaliyet göstermeye başlar

Richard Vale'nin bu tablosunda Amiral Sir George Byng'in İngiliz filosu Cape Passaro Muharebesinden önce Messina Boğazlarına doğru yelken açıyor.

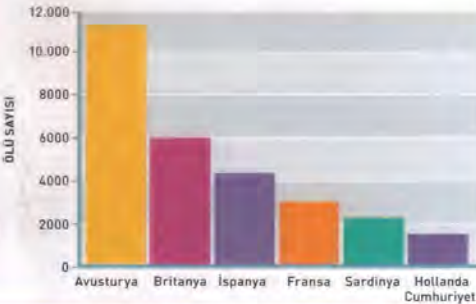
UTRECHT ANTLAŞMASI [bkz. 1713] Sardinya ve Sicilya'yı Savoy'a bırakmış, ancak antlaşma bu adaları zapt etmek için 1717'de gemileriyle giden İspanya Kralı V. Felipe [1683-1746] tarafından göz ardı edilmişti. Avusturya'nın 2 Ağustos 1718'de katılımıyla **Dörtlü İttifak**a dönüşen Britanya, Fransa ve Hollanda Cumhuriyetinin kurduğu [bkz. 1717] **Üçlü İttifak** İspanya'ya karşı cephe aldı. Kutsal Roma İmparatoru VI. Charles'ın [1685-1740] hükümdarlığındaki Avusturya 21 Temmuz'da **Pasarovitz Antlaşmasını** imzalayarak Avusturya-Osmanlı Savaşını [1716-18] sona erdirmişti. Antlaşma Charles'ın kuvvetlerini dikkati İspanya'ya çevirmek üzere serbest bıraktı ve **Dörtlü İttifak Savaşı** 17 Aralık 1718'de ilan edildi.

Üçlü İttifak daha önce Felipe'nin işgal kuvvetlerinin çekilmesi için bir ültimatom göndermişti. Sir George Byng komutasındaki İngiliz filosu –ültimatomdan habersiz– İspanyol işgal filosuyla **Cape Passaro Muharebesinde** 11 Ağustos 1718'de çarpıştı. Büyük İspanyol savaş gemileri ele geçirilirken daha küçük gemiler kaçabildi. Yılın ilerleyen döneminde bir Avusturya ordusu İspanyol garnizonunu çıkartmak için Messina'ya indi, ancak 15 Ekimde birinci **Milazzo Muharebesi**nde yenildi.

Savoy'un da katıldığı **Dörtlü İttifak**ın İspanya'yı dizginleme girişimleri 1719'da devam etti. **Fransa Bask Ülkesi'ni, ardından Katalonya**'yı işgal etti, ancak hastalık nedeniyle kuvvetlerini geri çekti. Avusturyalılar Sicilya'ya karşı saldırıya geçti ve erzakları İngiliz filosu tarafından engellenen İspanyol işgalciler sonunda teslim oldu. Deniz saldırısına karşı İspanya'nın savunmasızlığının başka bir örneğindeyse İngilizler **Vigo** Limanını ekim ayında ele geçirdi.

Savaş kayıpları

Dörtlü İttifak savaşında 28.350 kişi öldürüldü veya yaralandı. Buna İspanya'nın işgal ettiği Sardinya'da ölen 2000 kişi de dahildi.

1720

Willem Blau'nun [y. 1650] yaptığı haritanın bu bölümü Yucatán Yarımadasının doğu kıyılarında ve İngiliz idaresinde bulunan Honduras'ın konumunu gösterir.

TAM BAĞIMSIZLIĞINI 1981'DE KAZANMADAN önce Orta Amerika'daki tek İngiliz sömürgesi olan Honduras **İngiliz buccaneers** [korsanları] tarafından Yucatán Yarımadasının doğu kıyılarında kuruldu. Sömürge 18. yüzyıl sonunda bölgenin tekstil ve kâğıt için kullanılan önemli bir boyayı sağlayan bakkam ağacı [*Haematoxylum campechianum*] kaynaklarını işletmeye başlamıştı. 1720'de Sivrisinek Sahili adı verilen bu bölgeye Belize Nehrinden tomruk taşınmasını genişletmek üzere –birçoğu Jamaika'dan ve diğerleri doğrudan Afrika'dan– **köleler** getirtildi.

Dörtlü İttifak Savaşı [bkz. 1718] **Hague Antlaşmasının** imzalanmasıyla 1720'de sona erdi. Felipe sırasıyla Avusturya ve Savoy dükalığının hükümranlığı altına giren Sicilya ve Sardinya'ya yönelik haklarından vazgeçti ve dük Sardinya kralı ünvanını aldı. Kuzey Amerika'da Fransızlar ticaret imtiyazları karşılığında Florida'da **Pensacola**'yı Kuzey İspanya'da işgal ettikleri bölgelerle birlikte Kral V. Felipe'ye iade etti. Antlaşma ayrıca **Teksas**'ın İspanya mülkü olduğunu teyit etti.

Bu sırada Batı Hindistan'ın Maharashtra bölgesinde yaşayan bir alt etnik grup olan **Maratha** 1674'te tekrar kurduğu imparatorluğu büyük ölçüde genişletmeye başladı. 1720'de başlayan genişlemeyi ortaya çıkaran unsur, Balaji Vishwanath'ın [d. 1680] 1719'da ölmesi ve yerine o esnada 20 yaşında olmasına rağmen karizmatik ve dinamik bir lider olan oğlu **Bajirao**'nun [1700-40] geçmesiydi. Merkezi Delhi'de bulunan **Babürlü İmparatorluğunun** çevresindeki devletler üzerindeki kontrolünün zayıflığını anlayan Bajirao'nun ordusu Hindistan'a girdi. Başarılı geçen savaş Bajirao'ya ülkesinde büyük itibar kazandırdı. Bu durum Babürlü yetkilileriyle barış müzakerelerinde ona yardımcı oldu. Bajirao başkentini Satara'da **Pune**'ye taşıdığı 1728'de genişlemeyi sürdürdü.

Maratha genişlemesi

Maratha imparatorluklarını kuzey, güney ve doğuya genişletti. Sahip oldukları şöhret sayesinde doğrudan yönetmedikleri arazilerin dışındaki bölgelerden de vergi toplayabildiler.

ANAHTAR

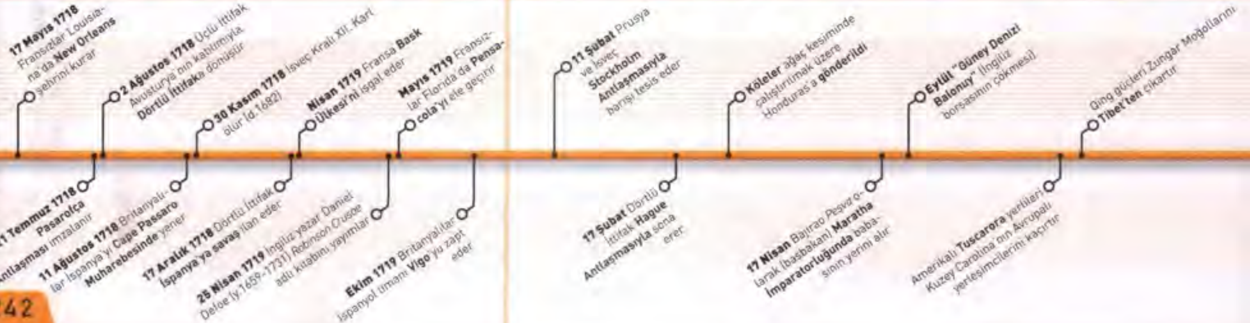
- Maratha İmp.
- Maratha seferi

Maratha gürzü

Bu Maratha gürzünün 118 sivri uçlu kafası ve en üstte bulunan dört köşeli ucu silah olarak korku verici etkililiğine tanıklık etmektedir.

Kuzeybatıda ise **Zunghar Moğolları Tibet**'i ele geçirmişlerdi [bkz. 1717]. Qing ve Tibet güçleri 1720'de Zungharları Tibet'ten çıkarttı. Zungharlar sahtekâr olduklarını öne sürdükleri altıncı Dalai Lama'yı öldürmüşlerdi. Qing güçleri beraberlerinde **yedinci Dalai Lama** olarak Kelzang Gyatso'yu getirdiler. Tibet Qing Çin'inin himayesi altında haraç ödeyen bir devlet oldu ve Tibet'in Kham bölgesi Çin'in Sichuan bölgesine dahil edildi. Ancak Qing imparatoruna bağlı olarak Tibet'te kimin yönetici olacağı konusu izleyen yıllarda Çinlilerin **sert baskılarına** yol açtı.

1721–22

18. yüzyılda Safevi hanedanı döneminde yapılan bu İran tabağına özeliğini bu parlak ve çok renkli süsleme kazandırmaktadır.

İSVEÇ VE RUSYA ARASINDAKİ Büyük Kuzey Savaşı **Nystad Antlaşması**nın akdedilmesiyle sonuçlandırıldı. Rusya 1717'de İsveç'in doğu kıyılarındaki şehirlere saldırarak İsveç'in Baltık Denizi'ndeki üstünlüğüne meydan okumuştu. Ardından İngiliz ve İsveçlilerin 1719 yılındaki ittifakı İsveçlilere saldırıların sürmesini durduracak bir İngiliz donanma koruması sağladı. **Nystad Antlaşması** Finlandiya'yı İsveç'e geri vermesine rağmen İsveç'in Estonya ve diğer yerlerdeki eski **Baltık toprakları** Rusya'ya geçti.

Tanrılaştırılan atalar
Moai Easter Adasında tarlalarını gözetmesi için klanlar tarafından dikildi. Ahu Akivi'deki bu grup adanın en iç bölgesindedir.

İsveç anlaşmanın hükümleriyle geriye dönülmez şekilde küçülürken, Rusya Doğu Avrupa'yı hükmü altına aldı.

Hollanda keşif seyahatlerinin en bilinen anlarından birinde Jakob Roggeveen (1659-1729) diğerleri arasında daha önce kısmen İspanyol Juan Fernández ve Hollandalı Abel Tasman'ın haritasını çıkardığı **Terra Australis**'i bulmak için yola çıktı. Hollanda Doğu Hindistan Kumpanyasının eski bir mensubu, şimdi ise Batı Hint muhatabı tarafından masrafları karşılanan Roggeveen ve üç gemisi Falkland Adaları, Şili ve Juan Fernández Adalarına seyahat etti. Ertesi yıl Güney Pasifik Okyanusunu geçerken üç gemi Paskalya bayramının Pazar gününde Easter (Paskalya) Adasını (günümüzde Papa Nui) rastlantıyla buldu. Roggeveen ülkesine dönmeden önce **Sosyete Adalarıyla Samoa**'yı keşfetti.

Gerileme içindeki **Safevi hanedanı** doğuda **bağımsız Afganlar** tarafından tahttan indirildi. Mirwais Han Hotak'ın oğlu (bkz. 1709) Mahmud Hotaki bir orduyla Safevi başkenti İsfahan'a geldi, şehri yağmaladı ve kendisini **İran şahı** ilan etti. Afganlar 1729'da Moğolların soyundan gelen Afşar İranlıları tarafından **Damgan Muharebesinde** yenilmeleri üzerine Kandahar'a dönmeye mecbur kaldılar.

1723–24

❝ İŞ GÖREMEYECEK HALE GELEN KÖLELERE... EFENDİLERİ TARAFINDAN BAKILACAKTIR. ❞

Louisiana *Code Noir*, 1724

AVRUPALILARIN YENİ KOLONİLERİNE GÖNDERMEK üzere Batı Afrika'dan köle edinmekteki başarısı bazı kabilelerin istekli işbirliğine dayandı. Günümüzde Benin Cumhuriyeti olan **Dahomey**'de Kral Agadja (👑 1708-40) bir köleleştirme ve insan kurban edilmesi kültürünün başındaydı. Komşu ülke Allada'yı 1723'te ele geçirmesi **satmak üzere rehine ele geçirmek** için hazır bir kaynak sağladı ve 1724'te Dahomey Avrupa'nın başta gelen köle kaynağı oldu.

Fransa Kralı XIV. Louis'nin köleliğin şartlarına ilişkin kapsamlı yasal düzenlemesi ***Code Noir*** (Siyahi Yasası) Fransa'nın Kuzey Amerika'daki Louisiana topraklarında 1724 yılında yürürlüğe girdi. Yasanın kölelere efendilerine karşı kısmen koruma sağlaması için düşünüldü –örneğin tüm kölelere yiyecek ve giyecek verilmeliydi– ancak aynı zamanda **acımasız cezaları da** meşrulaştırdı. Kaçan köleler damgalanacak, kulakları kesilecek ve ikinci bir suçtan sonra topuk kirişleri kesilerek sakat bırakılacaktı.

Ayrıca 1724 dağılan Babürlü İmparatorluğun Saadat Ali Han (y. 1680-1739) hükümdarlığında **Hint Devleti Oudh**'un bağımsızlığını kazanmasına tanıklık etti. Kurduğu Babürlü **Avad hanedanı** İngilizler tarafından 19. yüzyıl başlarında zapt edilene kadar Saadat Ali Han hükümranlığını sürdürdü.

1721 Alman besteci Johann Sebastian Bach (1685-1750) *Brandenburg Konçertolarını* besteler

4 Nisan 1721 Robert Walpole Britanya'nın ilk başbakanı olur

1 Ağustos 1721 Jakob Roggeveen **Terra Avustralis**'i keşfedeceği seyahatine çıkar

10 Eylül 1721 Nystadt Antlaşması **Büyük Kuzey Savaşını** sona erdirir

2 Kasım 1721 Büyük Petro tüm Rusyaların İmparatoru ilan edilir

8 Mart 1722 Afganlar **Gülnabad Muharebesinde** İranlıları bozguna uğratır ve İran İmparatorluğunun denetimini ele geçirir

5 Nisan 1722 Jakob Roggeveen **Paskalya Adasını** bulur

Haziran 1722 Jakob Roggeveen karaya çıkmamasına rağmen **Samoa**'yı ilk gören kişi olur

23 Ekim 1722 Mahmud Hotaki İran şahı olarak tanınır

20 Aralık 1722 Çin'de en uzun süre hüküm süren Qing İmparatoru Kangxi (d.1654) ölür

1723 Rus Çarı Büyük Petro maiyetindeki kölelere **serf** statüsü verir

1 Eylül 1723 St. Petersburg Antlaşması İran'ı Rusya'ya toprak vermek zorunda bırakır

14 Ocak 1724 İspanya Kralı V. Felipe tahttan feragat eder

22 Nisan 1724 Alman filozof **Immanuel Kant** doğar (ö.1804)

1724 Asaf Jah **Haydarabad**'ı Babürlü denetiminden çıkartır ve kendisini Haydarabad Nizamı ilan eder

1724 Çin Papa XI. Clemens'in eleştirilerine karşılık olarak yabancı misyonerleri ülkeden çıkartır

> ❝ ŞİMDİ **ÂLİMLERİN CENNETİNE SEYAHAT** EDİYORSUNUZ. ❞
>
> **Caspar Wolf, Alman bilim insanı,** Matematikçi Leonard Euler'e yazdığı bir mektuptan Bilimler Akademisini öven sözleri, y. 1779

1725'te St. Petersburg'ta kurulan Büyük Petro'nun Büyük Bilimler Akademisi 1783-85 yıllarında Neva Nehri kenarındaki bu binaya yerleştirildi.

LAHEY ANTLAŞMASI (bkz. 1720) başlıca Avrupa devletleri arasındaki rekabetleri sona erdirmedi. Avusturya 1725'te İspanya'yla **Viyana Antlaşmasını** imzalayarak Emperyal Ostend Şirketi için sömürgelerine ticaret imtiyazları elde etti; bunun karşılığında Avusturya, İspanya tahtına ilişkin tüm haklarından vazgeçti ve ayrıca İspanya'ya Cebelitarık'ı tekrar ele geçirmesinde yardım sözü verdi. Britanya 1726'da Panama'da Porto Bello limanındaki tüm İspanyol hazine gemilerini ablukaya alma girişiminde bulundu, ancak hastalık nedeniyle büyük kayıplar vermesinin ardından başarı elde etmeksizin 1727'de geri çekildi.

Avusturya'nın Avusturya ile Britanya arasında gizli bir anlaşmayla geçersiz kılınan destek vaadinden cesaret bulan İspanya 1727'de **Cebelitarık'ı kuşattı** ve bu hareket **İngiliz-İspanyol Savaşını** başlattı. Dört ay süren kuşatma İspanyollara 1400, İngilizlere 300 kişiye mal olarak başarısızlığa uğradı. Savaş 1729 Sevilla Antlaşmasıyla sonuçlandırıldı.

Rusya'da **St. Petersburg Bilimler Akademisi** 1725'te Büyük Petro (1672-1725) tarafından kuruldu. Tüm disiplinlerden, alanlarında en seçkin bilim adamları Akademide çalışmaları için davet edildi; örneğin Alman embriyolijist Caspar Wolff (1733-94) İsviçreli Leonhard Euler'i çekebilmek için 200 ruble maaş önerdi ve o da bu teklifi kabul etti.

Güneydoğuda, İran'ın Afgan Şahı Mahmud Hotaki (bkz. 1721-22) 1725'te öldü. Yerine kuzeni, kendisini öldürmüş olması muhtemel Eşref Han (ö.1730) geçti. Bu tarihte, bir önceki rejime bir **Osmanlı-Safevi Antlaşmasıyla** bağlı **Osmanlı kuvvetleri** İran arazilerine girmekteydi. Ancak Eşref Han Isfahan yakınlarında Kirmanşah Muharebesinde Osmanlıları yendi ve 1727'de İran'daki Hamedan şehrinde barışa varıldı.

İmparatorluk Rusya'sı ve Çin Qing İmparatorluğu arasında **Kyakhta Antlaşması** imzalandı; antlaşma iki ülke arasındaki ilişkilerin 19. yüzyıl ortasına kadar temelini oluşturdu. Moğolistan'ın kuzey sınırlarının haritası çizildi ve anlaşma sağlandı, kürk ve çay ticareti için yollar saptandı.

Karayipler ve Güney Amerika'da 1720'lerin sonunda **kahve yetiştiriciliği** başlatıldı. Fideler Martinik Adasına ilk defa 1720 civarında getirildi, Portekiz kralı 1727 civarında tohum için Fransız Gine'sine gönderdi. Temsilcisi Francisco de Mello Palhetto, Fransız valisinin eşini tohum ve fide sağlaması konusunda ikna etti böylece Portekizlilerin Brezilya'da kahve sanayiini kurmasını sağladı.

I. KATERİNA (1684–1727)

Litvanya köylerinden yetim bir kız olan, Büyük Petro'nun gelecekteki eşi Marta Skowrońska adıyla doğdu. Petro'yla 1707 yılında gizlice evlendi ve Rusya'nın ilk kadın hükümdarı olarak Petro'nun ölümünün ardından kendi ölümüne dek hüküm sürdü. Hükümdarlığı sırasında aristokrasiye iktidardan pay vermek istemeyen Yüksek Danışma Meclisinin desteğini aldı.

Brezilya'da kahve
19. yüzyıldan bu tahta baskı resim Brezilya kahve plantasyonunu gösteriyor. 1727'de küçük temellerden başlayan Brezilya dünyanın en büyük kahve üreticisi haline geldi.

Satirik Roman
Din adamı ve yazar Jonathan Swift (1667-1745) Gülver'in Gezileri kitabını ilk olarak 1726'da yayımladı. İnsanlığa yergi olan kitabın bu baskısı 1860'da yayımlandı.

Japonya'da Itsukushima Tapınağının girişindeki Shinto kapısı (*torii*)

RUSYA İMPARATORU BÜYÜK PETRO doğudaki topraklarının genişliğini tam olarak keşfetmeye kararlıydı. Danimarkalı bir denizci olan Vitus Bering (1681-1741) Kamçatka Yarımadasından kuzeye doğru Sibirya kıyılarını izlemekle görevlendirildi ve **Bering** 1728'de günümüzde kendi adı verilen **Sibirya ile Alaska arasındaki dar boğaza** yelken açtı. Daha kuzeye giden Bering Sibirya'nın boğazda doğu sınırına ulaştığını tespit etti. Bering daha doğuda kara bulunmasından şüphelendiyse de boğazın ötesindeki Alaska kıyılarını ancak 1741'de ikinci seyahatinde gördü.

Hindistan alt kıtasında **Maratha** halkı Bajirao'nun (bkz. 1720) hükümdarlığında neredeyse on yıl boyunca gücünü sağlamlaştırdıktan sonra ülkelerini çevreleyen Dekkan bölgesine girdi. Maratha yönetiminde hak iddia eden ve *chauth* (haraç vergisi) ödemeyi reddeden rakip hükümdar Haydarabad Nizamı I. Asaf Şah (Nizamül Mülk adıyla da bilinir) ile Palkhed Muharebesinde karşılaştılar. Maratha, Nizam'ın ordusunu savaşmaktan kaçındığı susuz bir bölgede kıstırdı. Bunun sonucunda Nizam liderlik iddiasından vazgeçti ve *chaut* ödemesi tekrar başlatıldı.

1729 yılı, **Çin ile Batı arasındaki ticaret ilişkilerinde** Qing İmparatoru Yongzheng'in neredeyse tüm **afyon** ithalatını yasaklaması nedeniyle merkezi öneme sahip bir dönem oldu. Çin malları Avrupa'da çok talep görmesine karşın Çinliler Avrupa

28 Ocak 1725 Büyük Petro ölür (d.1672) I. Katerina Bilimler Akademisini kurma yolunda başlattığı çalışmaları sürdürür

22 Nisan 1725 Afgan doğumlu **İran Şahı Mahmud Hotaki** ölür veya öldürülür (d. y. 1697)

30 Nisan 1725 Avusturya ve İspanya **Viyana Antlaşmasını imzalar**

1726 Geniş kapsamlı Çin ansiklopedisi *Gujin Tushu Jicheng* basılır

11 Şubat 1727 İspanya **Cebelitarık kuşatmasını** başlatır (12 Haziran'a kadar)

1727 Portekizliler **Brezilya'ya kahveyi** getirir

23 Ağustos 1727 Rusya ve Çin Moğol sınır kasabasında **Kyakhta Antlaşmasını** imzalar

18 Kasım 1727 Hindistan'da yeni **Caipur** şehrinin temelleri atılır

28 Şubat 1728 Maratha, Haydarabad hükümdarı I. Asaf Jah'ı **Palkhed Muharebesinde** yenilgiye uğratır

18 Mayıs 1728 II. Petro I. Katerina'nın ardından **Rusya çarı** tacını giyer

Bering Boğazı
Bu uydu resmi 96 kilometre (56 mil) uzunluğundaki Asya ve Kuzey Amerika'yı ayıran Bering Boğazını göstermektedir.

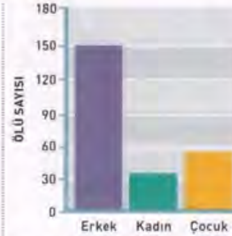
mallarına rağbet etmedi ve ödemeleri özellikle Britanya'nın fahiş fiyatlara temin etmek zorunda kaldığı gümüş birimiyle kabul etti. 18. yüzyıl başlarında İngiliz tüccarları Çin malları karşılığında hint afyonu temin etmeye başlamış ve kısa süre zarfında Avrupa'nın gümüş ihtiyacını büyük ölçüde azaltan **bağımlı Çinliler** ortaya çıkmıştı. Avrupa'nın afyon kaçakçıları Çin'de 19. yüzyıla kadar önemli bir sorun olarak kaldı.

1729'da ayrıca on yıldan fazla süren bir kötü muameleden sonra **Amerikalı Nantchez Yerlileri** Mississippi **Rosalie Kalesinde** 200'den fazla Fransız yerleşimciyi öldürdü. Ancak Fransızlar 1731'de Choctaw halkının yardımıyla Natchezlerin büyük kısmını tutsak alıp Karayip plantasyonlarında çalışmaya göndererek karşılık verdi.

Kısa süren **Osmanlı Lale Devri** (1718-30) yeniçeri lideri **Patrona Halil**'in isyanıyla sona erdirildi ve Sultan III. Ahmed'in yerine I. Mahmud getirildi. Lale Devri Osmanlı İmparatorluğunda bir istikrar devri olmuş ve Batı usullerine artan ölçüde ilgi gösterilmişti. Batı Avrupa'nın 17. yüzyılda lalelere hayranlık duyduğu gibi, Osmanlı sarayı da aynı şekilde laleyi saplantı haline getirmişti. **Osmanlı mimarisi ve sanatı** bu dönemde canlandı, ancak yüksek lale ve lale soğanı fiyatları ekonominin yapısını bozdu. I. Mahmud'un 1730'da göreve gelmesiyle Lale Devri son bulsa da, Halil haddini aştığı için 1731'de sultanın önünde boğularak öldürüldü.

Halkı 1603'ten beri Tokugava Şogunluğu tarafından yönetilen **Japonya'da Şinto dini** yeniden yükselişe geçti. 1730'lardan başlayarak Kada no Azunamaro (1669–1736) ve Kamo no Mabuchi (1697–1769) gibi âlimlerin yazılarıyla güç kazandı. Şinto âlimleri Çin ve Budist etkilerini reddetti ve saf bir **Japon manevi kimliği** tanımlamak istedi. Şintoizm bir yüzyıl sonra 1868'de Japonya'da devlet dini olarak kabul edildi.

Arap devleti **Umman** bu sırada Afrika'daki sömürgelerini artırmaktaydı. Portekizlilerin elindeki Kenya şehri **Mombassa** ve Pemba Adası Ummanlılar tarafından 1698'de ele geçirildi ve Ummanlılar 1730'da Portekizlileri Kenya ve Tanzanya

Rosalie Kalesi Katliamı
Amerikalı Natchez yerlileri yıllar süren kötü muameleye karşılık olarak 28 Kasım 1729'de Rosalie Kalesinde 242 yerleşimciyi öldürdü.

kıyılarından uzaklaştırarak **Zanzibar**'ın (günümüze Tanzanya'nın parçası) denetimini ele geçirmişlerdi.

Batı Afrika'da İslami Fulbe veya Fulani halkı günümüzde **Fulbe Devrimi** olarak bilinen daha büyük cemaatler şeklinde birleşme hareketine başladı. Kurulan ilk devler olan Gine'deki Bondu devleti 17. yüzyıl sonlarında oluştu. Ardından Futa Jallon (merkezi Gine'de olmakla birlikte komşu topraklara dağılmış olarak) mevcut liderlerden ve Müslüman olmayan Fulbe halkından iktidarı alarak kuruldu. **Bölgelerin bir konfederasyonu** resmen 1735'te Gine'deki Timbo şehri başkent yapılarak kuruldu. Fulbe Cihadından -iktidarın ele geçirilmesine verilen adla- derin biçimde etkilenen ve önceleri gerileme içinde bulunan **Bornu İmparatorluğu** (günümüzde Nijerya) önemli bir canlanma içine girdi.

Evvelce bağımsız olan Batı Afrika bölgesindeki **Dahomey** 1731'de en sonunda **Yoruba Oyo İmparatorluğuna** (günümüzde Nijerya) bağlı olmayı kabul etti. Yoruba 1728'deki uzun ve keskin bir savaşta ülkelerini yenerek işgal etmiş, ancak Dahomey'deki direniş 1748'e kadar sona ermedi.

“...İKİ SAATTEN AZ BİR ZAMANDA 200'DEN FAZLA FRANSIZI KATLETTİLER.”

Father le Petit, misyoner, Kuzey Amerika misyonlarının vekili Peder D'Avaugour'a mektubu

Afyon piposu ve çiçeği
Bu geleneksel Çin afyon piposunun tokmak şeklindeki çanağının içine konulan uyuşturucu, (afyon çiçeğinin kurutulmuş özü) çanak ısıtıldığında buharlaşır.

14 Ağustos 1728 Danimarkalı kâşif Vitus Bering Sibirya'nın uç sınırında **Bering Boğazını** keşfeder

20–23 Ekim 1728 Danimarka'nın **Kopenhag** şehrinin dörtte birinden fazla bölümü **yanar**

1728 Nijerya'daki **Oyo İmparatorluğu Dahomey'i** işgal eder

1729 Nadir Şah'ın önderlik ettiği İranlılar işgalci Afganları **Damghan Muharebesinde** yenilgiye uğratır

21 Nisan 1729 **II. Katerina (Büyük)** doğar (ö.1796)

30 Temmuz 1729 Maryland eyaletinde **Baltimore** şehri **kurulur**

9 Kasım 1729 Britanya, Fransa, İspanya ve Hollanda Cumhuriyeti **Sevilla Antlaşmasını** imzalar

28 Kasım 1729 **Amerikalı Natchez yerlileri** Missisippi'deki Rosalie Kalesindeki **yerleşimcileri öldürür**

1729 Qing imparatoru **Çin'de afyon satılmasını** ve içilmesini yasaklar

29 Ocak 1730 **Anna** (I. Peter'in kızamıktan ölmesinin (ö.1715) ardından **çariçe** olarak tahta çıkar

Eylül 1730 Patrona Halil Osmanlı Sultanı III. Ahmed'i tahtından indireceği **isyanı başlatır**

20 Eylül 1730 I. Mahmud III. Ahmed'in yerine Osmanlı sultanı olur

16 Mart 1731 Avusturya, Britanya, Hollanda Cumhuriyeti ve İspanya **Viyana Antlaşmasını** imzalar

1731 Dahomey Nijer Oyo İmparatorluğuna bağlanmayı kabul eder

1732–34

"Tavern Scene" İngiliz sanatçı William Hogarth'ın zengin bir tüccarın sorumsuz varisinin çöküşünü yansıtan *A Rake's Progress* isimli (1732-33) sekiz tablosundan biridir.

GÜÇLÜ VE BAĞIMSIZ BİR DEVLET yaratmayı saplantı haline getiren Prusya'nın "Asker Kral"ı I. Friedrich Wilhelm (♛ 1713-40) **zorunlu askeri hizmeti** getirdi; her genç erkek orduda her yıl üç ay geçirmek zorunda olacaktı. Bu yolla Prusya ordusu nüfus bakımından on ikinci büyük devlet olmakla beraber 60.000 askerle Avrupa'nın dördüncü büyük ordusu haline geldi.

Amerika'da Georgia devleti İngiltere tarafından Atlantik kıyılarında kurulan on üç koloninin sonuncusu olarak 1732'de kuruldu. İngiltere kralı II. George'un adı verilen yeni devletin güneydeki İngiliz mevcudiyetini güçlendirmesi hedeflendi. İlk yerleşimciler 1733'te varmaya başladı ve aralarında borçlu hapishanelerinden salınan birçok kişi vardı.

> “ BAZI **DEV-LETLER**İN **ORDU**SU VARKEN, **PRUSYA OR-DUSUNUN DEVLETİ** VARDIR. ”
>
> **Voltaire, Fransız düşünür** (1694–1778)

1733'te ayrıca Bering Boğazına adını veren (bkz. 1728) Danimarkalı denizci Vitus Bering (1681-1741) **Büyük Kuzey Keşif Araştırmasını** başlattı. Rusya İmparatoriçesi Anna (1693-1740) 3000 kişinin dahil olduğu üç değişik grupla geniş bir keşif seyahatine izin vermişti: bir grup Kuzey Sibirya'nın haritasını çıkartacaktı, ikinci grup Japonya'nın kuzeyini araştıracak ve Bering'in grubu boğazın ötesinde ne olduğunu tespit edecekti. Bering'in **Alaska anakarasındaki** Elias Dağını ilk defa görmesi aralık ayındaki ölümünden kısa bir süre önce Haziran 1741'de oldu. Aynı ay ikinci gemisi Alaska'da Galler Prensi Adasına mürettebat çıkardı.

Bu esnada Japonya'da **Kyoho döneminde** (Temmuz 1716'dan Nisan 1736'ya kadar) **kıtlık** yaşandı. Çekirge sürüleri 1732'de iç denizin etrafındaki tarım topluluklarının ürünlerine, özellikle pirince saldırdı. Şiddetli yağmurlar da ardında kış bitkileri buğday ve çavdarı imha etti ve böcekler ertesi yılın pirinç ürününü sıfıra indirdi. En kötü etkilenen bölge yaklaşık 15.000 kişinin öldüğü Kyushu Adasıydı. Edo (günümüzde Tokyo) ve Osaka gibi şehirlerde pirinç fiyatları yedi kat arttı ve 1733'te pirinç dükkânları **yiyecek isyanları** sırasında yağmalandı.

Polonya Kralı II. Augustus 1733'te öldü. Stanislaw Leszczyński 12.000 Polonya soylusunun Sejm seçimlerinde verdikleri oyla kral seçildi. Ancak III. Augustus için oy kullanan 3000 kişi Rusya ve Avusturya'nın desteğinden faydalanarak Augustus'u 1734 yılında krallığa getirdi. İç savaş olarak başlayan çatışma Bourbonların (Fransa ve İspanya), Habsburglar (Avusturya), Prusya, Saksonya ve Rusya'nın İspanya Veraset Savaşlarından (bkz. 1701) sonra yitirdikleri toprakları almak için Polonya dışında savaşa tutuşmalarıyla **Polonya Veraset Savaşı**na (1733-38) dönüştü. Stanislaw ancak 1728'de **Viyana Antlaşmasıyla** taht üzerindeki yasal haklarından vazgeçti.

İngiliz kültürü bu dönemde insan kimliği, ahlak ve bilginin Tanrı inancına dayalı olmaması gerektiği kanaati anlamına gelen **radikal hümanizm** hâkimiyetine girmeye başladı. Alexander Pope (1688-1744) *An Essay on Man (İnsan Üzerine Bir Deneme)* isimli şiirini (1734) yazdı. "Sen kendini bil, bırak tanrıyı incelemeyi; Kendindir kendinin asıl bileceği". Seküler hümanizm insanlığı tasvirlerine **keskin sosyal eleştiri** ve yergi getiren William Hogart (1697-1764) gibi sanatçılarla sanat da sıçradı.

Başka bir İngiliz gelişmesi 1733'te John Kay tarafından geliştirilen **uçan mekik tezgâhının** patentinin alınmasıydı. Tezgahın tekerlekli, iplik taşıyan mekiği kumaşların yapım hızını büyük ölçüde artırdı. Kay'in yeni tezgâhı nedeniyle **geçim imkânlarını tehdit ettiği dokumacılar** tezgâhının yasaklanması için girişimde bulundu. Ancak başarılı olamadılar ve Kay'in buluşu yaygın kabul gördü.

Prusya mavisi
Prusya Kralı I. Wilhelm'in askerleri bir yüzü kırmızı diğeri beyaz olan, kırmızı astarlı lacivert palto giyiyorlardı.

Japonya'da Kyosho kıtlığı
Kuzey Kyushu'daki Fukuoka bölgesinde Kyoho döneminde 1713 yılında yaşanan kıtlık sırasında nüfusun yaklaşık yüzde yirmisi öldü.

1:4 **Polonya seçimleri, 1733**
Stanislaw Leszczyński 12.000 oy aldı ve geçici olarak Polonya kralı oldu. III. Augustus sadece 3000 oy aldı, ancak 1734'te Leszczyński'nin yerini alarak tahta geçti.

VOLTAIRE (1694-1778)

Francois-Marie Arouet adıyla Paris'te doğan Voltaire Fransız Aydınlanmasının (bkz. 1763) verimli bir yazarı, tarihçisi ve felsefecisiydi. Radikal hümanist düşüncelerini denemelerden ve tarihi çalışmalardan şiirlere, oyunlara ve romanlara uzanan geniş bir yelpazede yaydı. Düşünceleri -örneğin toplumsal reform ve sivil özgürlükler konusunda- çok zaman düşmanlıkla karşılandı ve birkaç defa kaçmak zorunda kaldı. Ancak Fransız ve Amerikan devrimcileri üzerinde önemli etkide bulundu.

22 Şubat 1732 İlk ABD Başkanı **George Washington** doğar (ö.1799)

1732 Prusya Kralı I. Wilhelm Friedrich muvazzaf **asker eğitimi sistemini** tesis eder

1732 Çekirgeler Japonya'da mahsulü yok eder ve **Kyoho kıtlığı** başlar

9 Haziran 1732 Britanya Kralı II. George **Georgia devletinin** kurulması için berat verir

27 Aralık 1732 Rusya İmparatoriçesi Anna **Büyük Kuzey Keşif Araştırmasına** ilişkin son fermanını çıkarır

1732-33 İngiliz sanatçı **William Hogarth** *A Rake's Progress* adlı sekiz parçadan oluşan tablo serisini tamamlar

1 Şubat 1733 Polonya Kralı **II. Augustus** ölür (d.1670)

12 Şubat 1733 İlk İngiliz yerleşimciler Georgia'da **Savannah'ya** varır

29 Mayıs 1733 Kanadalılar yerlileri **köle** olarak bulundurma ve satma hakkını alır

Temmuz 1733 İngiliz buluşçu John Kay **uçan mekik tezgâhını üretmeye başlar**

12 Eylül 1733 Stanislaw Leszczyński (1677-1766) **Polonya kralı** (ihtilaflı olarak) seçilir

10 Ekim 1733 Fransa **Polonya Veraset Savaşlarında** Avusturya'ya savaş ilan eder

1733 Japonya, Edo ve Osaka'da **Yiyecek İsyanları**

30 Haziran 1734 Stanislaw tahttan indirilir ve **III. Augustus** Polonya kralı olur

Fransız din adamı ve plantasyon sahibi Jean-Baptiste Labat'nın yazdığı *Histoire des Antilles* adlı kitabından Karayipler'de şeker elde edilmesini gösteren bir resim.

FRANSIZ KÂŞİF, BİLİM İNSANI VE MATEMATİKÇİ Charles Marie de La Condamine 1735'te Peru'da bir keşif seyahatine katıldı. Arkadaşlarıyla anlaşmazlığa düştükten sonra yalnız başına Ekvator'daki Quito şehrine doğru yol aldı ve buradan Amazon üzerinde Cayenne'e giderek nehri ilk defa planlı şekilde keşfetti. 1744'te Paris'e döndüğünde seyahat günlüklerini ve keşiflerini 1751'de yayımladı. La Condamine **Ekvator**'da ilk defa **kauçukla** karşılaşan –Mayalar yüzyıllardır esnek kauçuk yapmaktaydı– Avrupalı oldu ve 1736'da Paris'e işlenmiş kauçuk tabakaları göndererek bu ürünü tanıttı.

18. yüzyıl başlarında Portekiz, İspanyol, İngiliz, Fransız ve Hollandalılar Brezilya ve Karayiplerdeki **şeker plantasyonlarını kölelerle** işletmekteydiler. Fransız Doğu Hindistan Kumpanyası 1735'te **Ile-de-France** ve **Bourbon** (günümüzde Mauritius ve Réunion) adalarında plantasyonlar kurmaya başladı. Kısa süre içinde Mauritius'un kuzeyinde Ville Bague'de **ilk şeker fabrikası** kurulacaktı.

Kuzey Amerika'da genişleyen İngiliz kolonilerinin baskısı Fransızlar **kalıcı bir yerleşim** kurarak **Indiana**'daki hak iddialarını güçlendirmeye zorladı. 1732'de günümüzde Vincennes şehrinin olduğu yere bir ticaret kalesi kurulmuş, ancak 1735'te tüccarlara bir tarım işçileri dalgası katılmıştı. **Vincennes** kısa süre içinde büyüyerek Indiana'daki yalnız en önde gelen ticaret istasyonu değil, aynı zamanda Fransa'nın bölgedeki **başat kültür merkezi** haline gelmişti.

Fetih silahı
Bu zarif süslemelerle bezeli savaş baltası 1736'da tahta çıkan Nadir Şah'a aittir. Ertesi yıl İranlıların Afganistan'la savaşına komuta etti

Bu esnada 1736 yılı İran'da **Safevi hükümdarlığının sonunu** teşkil etti. İran askeri liderlerinden **Nadir Şah** (1698-1747) hizmet ettiği Safevilerden daha güçlü hale gelmişti (II. Tahmasp'a 1732'ye kadar, Tahmasp'ın küçük oğlu III. Abbas'a). Nadir, **şah** olmak istediğinde itiraz eden pek kimse olmadı. 1736'da taç giydi. Nadir İran'ın Güney Afganistan'ı işgal ederek İran eski Afgan efendilerine karşı harekete geçti. Tahmasp ve Abbas'ın 1740'ta öldürülmeleriyle Safevi hanedanı tükendi.

Rus-Osmanlı Savaşı (1735-39) hiçbir antlaşmanın **Polonya Veraset Savaşını** (bkz. 1733) kolaylıkla sona erdiremeyeceğini oraya koydu. Ayrıca 1737'de Rusya, Avusturya'nın 1737'de katılımıyla **Kırım**'ı ele geçirerek ve Karadeniz'e erişim sağlamak, bununla eşzamanlı olarak da Kırım **Tatarları**nın akınlarının önüne geçmek niyetindeydi. Bir Rus ordusu Kırım'ın bir bölümünü 1736'da zapt etti, ancak hastalık nedeniyle geri çekilmek zorunda kaldı. Diğer bir ordu Romanya'daki **Azov**'u Osmanlılardan aldı ve Moldova'daki **Yaş** (Iaşi) üzerine yürüdü. Rusların Kırım'da 1737 yılındaki ilave kazançları ikmal yetersizliği nedeniyle kaybedildi.

Hindistan'daki **Maratha İmparatorluğu** (bkz. 1728) Babürlü İmparatorluğu karşısında kuzeye doğru en büyük **genişlemesini** gerçekleştirmekteydi. Peshwa (başbakan) I. Bajirao (♛ 1721-40) bu genişlemenin fikir babalığını yapmakla birlikte onun kadar güçlü olan Serdar adı verilen Maratha kabile şefleri de –aralarında Baroda'da Gaekwadlar, Gwalior'da Shindler ve Indor'da Holkarlar vardı– ele geçirilen topraklarda kendi krallıklarını kurdular.

İsveçli taksonomist ve botanikçi **Carl Linnaeus** (1707-78) *Genera Plantarum* adlı eserini yayımladı ve bunu daha sonra *Species Plantarum* (1735) isimli eseriyle tamamladı. Daha öne yayımlamış olduğu *Systema Naturae* (1735) isimli kitabıyla birlikte bu kitaplar bugün hâlâ kullanılan biyolojik sınıflandırma sisteminin temellerini attı.

Bitki anatomisi
Carl Linnaeus'un yazdığı Genera Plantarum *bitkileri cinsiyet organlarına göre –çiçeklerindeki erkek ve dişi organların sayısına göre– sınıflandırdı.*

1735 Carl **Linnaeus** *Systema Naturae*'nin ilk baskısını yayımlar

Nisan 1735 Fransız kâşif La Condamine **Peru**'ya keşif seyahatine çıkar

1735 Hindistan'da Wabash Nehrinde **Vincennes** şehri kurulur

3 Ekim 1735 Polonya Veraset Savaşında **Ön Antlaşma** çarpışmaları durdurur

8 Ekim 1735 Qianlong **Çin'in Qing imparatoru** olarak Yongzheng'in yerine geçer

8 Mart 1736 Afşar hanedanının kurucusu Nadir Şah **İran şahı** olarak tahta çıkar

19 Haziran 1736 Rus ordusu Romanya'nın **Azov** şehrini Osmanlılardan alır

1736 La Condamine **işlenmiş kauçuğun** ilk örneklerini Avrupa'ya gönderir

30 Haziran 1737 Rus ordusu Osmanlıların Romanya'daki **Ochakov** Kalesini yerle bir etti

Temmuz 1737 Avusturya **Osmanlılara karşı savaşında** Rusya'nın yanında yer alır, ancak bir dizi yenilgiye uğrar

Temmuz 1737 Rus ordusu **Kırım hanının** ordusunu yenilgiye uğratır, ancak teçhizat yetersizliğinden ötürü geri çekilir

1737 Karl **Linnaeus** *Genera Plantarum*'un ilk baskısını yayımlar

Afganistan'da eski Kandahar Kalesinin kalıntıları 12. yüzyıldan kalma bir kemerin arkasında, tepe üstünde uzanır. İran kuşatması sırasında Hüseyin Hotaki kaleye kapandı, ancak Nadir Şah tarafından bombalanmasının ardından teslim olmak zorunda kaldı.

II. Friedrich, Marquis d'Argens'la Sanssoucci Sarayı yakınlarında sohbet ediyor.

AFGAN HOTAKİ HANEDANINI İran'dan atan Nadir Şah (1698-1747) Afgan **Ghilzai** halkının hâlâ mevcut tehdidini ortadan kaldırmaya kararlıydı. Güney Afganistan'ı 1737'de işgal ederek Hotakilerin güçlü mevzii **Kandahar**'ı 1738 yılında işgal etti. Nadir Şah Hotakilerin sonuncusu Hüseyin'i sürgüne gönderdi, Kandahar ve Kalat-i Ghilzai şehirlerini tahrip etti ve en sonunda rakip **Durrani** halkının yükselişini destekleyerek Ghilzailerin ümitlerini ortadan kaldırdı. Afganistan o dönemde merkezi Delhi'de bulunan Babürlü İmparatorluğunun parçası olmakla beraber, Babürlü valisi Nadir Şah'ın kuvvetlerinin Kabil'i aşarak Aralık 1738'de **İndus'a geçmeleri** karşısında çaresiz kaldı. Babürlü hükümdarı Muhammed Şah'ın kuvvetlerini Şubat 1739'da Delhi'den yaklaşık 110 kilometre uzaklıkta yendikten sonra Nadir Şah şehre 9 Mart 1739'da zaferle girdi. Babürlü hazinesi boş olmakla beraber şah, ünlü Kuhi-Nur ve Derya-i Nur elmasları dahil olmak üzere imparatorun şahsi mücevherlerine koydu.

1739'da ayrıca **Avusturya-Osmanlı Savaşı** (1737-39) Belgrad Antlaşmasıyla sona erdirildi. Aynı yıl Niş Antlaşması Rus-Osmanlı Savaşını (1735-39) sonlandırdı. Her iki antlaşma da Avusturya'nın Belgrad'ı ve Kuzey Sırbistan'ı Osmanlılara kaptırdığını teyit ederek Rusların Azov'da tahkimsiz bir liman inşa etmesine ve Karadeniz'de ticaret yapmasına izin verse de Kırım'ı ele geçirme hayallerini bırakmaya mecbur etti.

Britanya ve İspanya arasındaki savaş 1739'da tekrar başladı. Britanya İspanya sömürgelerinde köle ve bazı malların ticaretini yapmak için sınırlı bazı haklar elde etmiş (bkz. 1713), ancak İspanyollar İngiliz kargolarına artan bir şekilde el koymaktaydı. İspanyol sahil koruma güçleri 1731'de İngiliz kaptanı Robert Jenkins'in kulağını kesmişti. Bu olay 1739'da daha sonra İskoçyalı tarihçi Thomas Carlyle'ın **Jenkins'in Kulağı Savaşı** lakabını verdiği savaşın başlamasına yol açtı. Britanya İspanyolların Panama'daki Porto Bello donanma üssü gibi bölgelerine saldırmaya başladı. **Porto Bello Muharebesini** takiben İngilizler Kasım 1739'da bu yerleşim yerini topraklarına kattılar. 16. yüzyıl başlarında ilk defa kurulan Yeni İspanya Naipliği Karayipler civarındaki savunma hatlarını artırarak buna karşılık verdi.

8:1 **Karnal Muharebesi**
Babürlüler İran istila ordusunun Delhi'ye ulaşmasını engellemeye çalışırken 20.000 asker kaybederken İranlılar yalnızca 2500 kayıp verdi.

İmparatorluğun yönetimi
Karayipler ve Meksika Körfezi bölgelerini kapsayan Yeni İspanya Kral Naipliği İspanya'nın Yeni Dünya topraklarını yönetmek üzere kurulan dört naiplikten bir tanesiydi.

Kuzey Amerika'da Fransız sömürgeci yerleşimciler İspanyol topraklarına doğru **kuzeye baskıda** bulunmayı sürdürdü. Önceliklerinden birisi Missisippi Havzasını İspanyol Colorado ve Santa Fe bölgeleriyle **birleştirecek bir yol** bulmaktı. İki Fransız kardeş **Pierre ve Paul Mallet** Missouri ve Platte nehirlerini denedikten sonra güney yönüne doğru Arkansas Nehrine ilerleyerek burada buldukları yerel bir kişinin yardımıyla Santa Fe'ye erişti ve böylelikle bir yol açtılar. Muhalif Amerikalı yerlilerin tampon devletinin varlığına rağmen Fransız ve İspanyol yerleşimleri arasında bağlantı kurulmuş oldu.

Porto Bello Muharebesi
Jenkins'in Kulağı Savaşının ilk dönemlerinde, 1739 yılında yapılan Porto Bello Muharebesi Britanyalıların İspanya'da yerleşimleri ele geçirmesiyle sonuçlandı.

PRUSYA KRALI I. WILHELM FRIEDRICH'İN 1740'ta ölümüyle oğlu II. Friedrich (1712-86) tahta çıktı. II. Friedrich gençliğinde müzik, şiir ve felsefeyle uğraşmaktan zevk almıştı. Krallığına hazırlık olarak Niccolò Machiavelli'nin (bkz. 1513) eserlerini incelemiş ve 1739'da Rönesansın Floransa düşüncelerinin bir reddiyesi olan *Anti-Machiavel*'i isimsiz olarak 1740'ta yayımlamıştı. Hükümdarlığı döneminde modernleşme, hoşgörü ve sanatları himaye özellikleriyle öne çıktı. Bununla beraber **Büyük Friedrich** adını almasına yol açan, önce Prusya'nın (1701'e kadar Branderburg-Prusya adını taşımaktaydı) sınırlarını tarihi çizgilerin ötesine taşıdığı ve daha sonra bu kazançlarını güçlü düşmanlarının oluşturduğu heybetli koalisyonlara karşı savunduğu siyasi ve askeri becerileri oldu. II. Friedrich'in Prusya'nın sınırlarını ilk genişletme fırsatı tahta geçmesinden kısa bir süre sonra ortaya çıktı. Habsburg imparatoru VI. Charles 1740 yılında öldü ve yerine kızı, Avusturya'nın mirasla kalan ülkelerini eşi, Kutsal Roma İmparatoru Franz Stepan'la birlikte yönetecek Maria Theresa (1717-80) geçti. Prusya ve Fransa bu düzenlemeye derhal karşı çıktı. Avrupa'nın büyük bölümü **Avusturya Veraset Savaşı** (1740-48) olarak adlandırılan ve Britanya, Hollanda Cumhuriyeti, Sardinya ve Saksonya'nın kraliçeyi desteklediği bu savaşa karıştı. **Silezya'da** –bugünkü Polonya, Almanya ve Çek Cumhuriyeti'nin

25 Mart 1738 Hüseyin Hotaki Nadir Şah'a Afganistan'ın **Kandahar** şehrinde **teslim olur**

Haziran 1738 Nadir Şah'ın **İran orduları Kabil'i işgal** eder

13 Şubat 1739 Nadir Şah'ın **İran ordusu** Babürlü Muhammed Şah'a karşı **Karnal Muharebesini kazanır**

9 Mart 1739 Nadir Şah'ın **İran ordusu** Babürlü başkenti **Delhi'yi zapt eder**

Mayıs 1739 Nadir Şah'ın **İran ordusu** ganimetle yüklü olarak **Delhi'den ayrılır**

Haziran 1739 Fransız kâşifler **Mallet kardeşler Santa Fe'ye giderken** Platte Nehriyle karşılaşır

10 Temmuz 1739 Britanya Kralı II. George İspanya'ya karşı **deniz kuvvetleriyle misillemede bulunulmasını onaylar**

22 Temmuz 1739 Mallet kardeşler Missisippi'den Santa Fe'ye yolculuklarını tamamlar

18 Eylül 1739 1739 Osmanlı ve Avusturya imparatorlukları **Belgrad Antlaşmasını** imzalar

29 Eylül 1739 Osmanlı ve Rus imparatorlukları **Niş Antlaşmasını** imzalar

23 Ekim 1739 Britanya İspanya'ya karşı daha sonra verildiği adıyla **Jenkin'in Kulağı Savaşını** başlatır

22 Kasım 1739 Britanyalılar İspanya'nın elindeki **Porto Bello limanını** ele geçirir

31 Mayıs 1740 II. **Friedrich** (Büyük) **Prusya kralı** olur

Eylül 1740 II. Friedrich'in kitabı *Anti-Machiavel* yayımlanır

20 Ekim 1740 Maria Theresa Habsburg mirası toprakların hükümdarı olur

1740 Mon halkı Toungoo Krallığından **bağımsızlığını** elde eder

“ ...ORADA **KUZEYDE** KUZEY YILDIZI **FRIEDRICH** PARLADI; ALMANYA, AVRUPA HATTA TÜM **DÜNYA, ETRAFINDA DÖNMEYE BAŞLADI.** ”

Johann Wolfgang von Goethe, Alman yazar (1749-1832), Büyük Friedrich hakkındaki sözleri

Almanya'daki Poppelsdorf Şatosu 18. yüzyılda özellikle Fransa, Almanya, Bohemya ve Avusturya'da popüler olan Rokoko tarzının bir örneğidir.

bazı parçalarından oluşan bölgehak iddia eden Friedrich bölgeyi Habsburglardan aldı ve Prusya'nın bir eyaleti haline getirdi. Bölge daha sonra 1871'de Alman İmparatorluğuna dahil edildi.

Asya'da merkezi Burma'nın (Myanmar) **Pegu** şehrinde bulunan Mon Krallığı 1740'da boyunduruğuna 1539 yılında girmiş olduğu Kuzey Burma **Toungoo Krallığına** karşı ayaklandı. Ayaklanmadan sonra Toungoo kraliyet ailesinden Burmalı bir keşiş Pegu kralı yapıldı. Bağımsız krallık 1757'ye kadar varlığını sürdürdü.

1740 yılında ayrıca Orta Afrika'nın **Lunda Krallığı** bir grubun batı bölgelerini araştırması sırasında **Kazembe** Krallığını kurmasıyla büyük bir genişleme hareketine başladı. İzleyen yüz yıl süresince saldırgan bir ilhak siyaseti Kazembe'nin sınırlarını bugün Kongo Demokratik Cumhuriyeti sınırlarında bulunan Katanga'nın büyük kısmını dahil edecek şekilde artırdı.

Bu esnada Avusturya Veraset Savaşı kuzeyde de etki yaratmaya başladı. Büyük Kuzey Savaşından sonra (1721-22) **Baltık topraklarını** kaybetmesini hâlâ hazmedememiş olan İsveç, Rus sınırına asker yığdı ve **Rus-İsveç Savaşını** (1741-43) başlattı. St. Petersburg'a yönelen tehdit planlanmış olan bir hükümet darbesinin ertelenmesine yol açtı, ancak yeni Çariçe Elizabeth Petrovna (1709-62) vaat edilmiş olduğu üzere Baltık topraklarını İsveç'e bırakmak yerine savaşı sürdürmeyi tercih etti.

Ulster'de (Kuzey İrlanda) **Kuzey Amerika'ya göç** arttı. Ülkeyi terk edenler arasında 17. yüzyılda İrlanda'nın kuzeyine yerleşen ailelerin soyundan gelenlerin oluşturduğu **İskoç Presbiteryen Kilisesinin** üyeleri vardı. İrlanda'nın İngiliz efendileri İskoç çıkarlarını destekleyen İskoç-İrlandalı cemaatine güven duymadı. İskoç din adamları **cezalandırıldı veya gözetim altında tutuldu**. İskoç Presbiteryen faaliyetlerinin kısıtlanması fakirliği ve açlığı körükledi. Bu ayrımcılık 18. yüzyıl başlarında daha da kötüleşti; İngiltere Kilisesini desteklemek amacıyla kilise vergisi vermeye zorlandılar ve önemli görevlerden dışlandılar. 1741-42 yıllarındaki şiddetli **kıtlık** yılda 12.000 kişinin Yeni Dünyaya göç etmesine yol açtı. İngilizlerin uyguladığı bu muamelenin küstürdüğü **İskoç-İrlandalı göçmenler** 1770-1780'lerde Amerika'nın Britanya'dan ayrılma mücadelesine destek verdiler.

Brandenburg-Prusya'nın büyümesi
17. yüzyıl sonu ve 18. yüzyılda birbirini izleyen hükümdarlar siyasi ve askeri yollarla Brandenburg-Prusya'nın gücünü ve topraklarını artırdılar.

ANAHTAR
- Brandenburg 1648
- Toprak kazançları 1648-1786

Ulster diasporası
İskoç-İrlandalı göçmenler 1680-1750 yılları arasında Ulster'den ayrılarak Kuzey Amerika'ya giderken, 4000 kişi Britanya'ya, 16.500 kişi Avrupa'ya göç etti.

PRUSYA KRALI II. FRİEDRİCH tarafından Silezya'nın fırsatçılıkla ele geçirilmesinin (bkz. 1740-41) başarılı bir kumar olduğu anlaşıldı. Avusturya ordusu Prusyalılara meydan okumuş, ancak 1741'de Mollwitz Savaşında yenilmişti. Avusturya Kraliçesi Maria Theresa ve Prusyalılar 1742'de Silezya'nın büyük kısmının Prusya'ya bırakıldığı **Berlin Antlaşmasını** imzaladılar. Antlaşma **Birinci Silezya Savaşını** (1740-42) sonlandırmasına rağmen, Avusturya Veraset Savaşları olarak anılan daha geniş kapsamlı Avrupa çatışması 1748'e kadar sürdü.

İsveçli astronom **Anders Celsius** (1701-44) 1742'de Celsius veya santigrad termometresini geliştirdi. Celsius esasen buzun erime noktasını 100 derecede, suyun kaynama noktasını 0 noktasında tespit etti ve bu düzenleme 1744'te İsveçli botanikçi Carl Linnaeus (1707-78) tarafından 1744'te tersine çevrildi.

İspanyol Peru'sunda öldürülen İnka kralı Atahualpa'nın (1497-1533) soyundan geldiğini iddia eden Cizvit **eğitimli Juan Santos Atahualpa** yerlilerin yeni bir önderi olarak ortaya çıktı ve 1742'de **Quisopango**'da bir ayaklanma başlattı. İspanyollar 1742 ve 1743, 1746 ve 1750'de askeri harekâtlar düzenlemelerine rağmen isyanı ülkesi Andlar'da hiçbir zaman tam olarak bastıramadı.

Celsius termometresi
Açıkhava sıcaklığını ölçmek için düşünülen bu 18. yüzyıl Fransız cihazı -15'ten +45 derece aralığına sahip Celsius skalasına göre yapılmıştır.

Hindistan'da **iktidar mücadeleleri** Marathan halkıyla (bkz. 1720) Babürlü İmparatorluğunun yarı resmi temsilcisi **Haydarabad Nizamı** arasında devam etti. Marathalılar **Trichinopoly**'i zapt ederek Murrarao Ghorpade'yi vali olarak bıraktılar ve Nizam'a haraç ödemeyi reddettiler. Nizam 1743'te bölgenin denetimini tekrar ele geçirmeye kararlı olarak 80.000 kişiyle kenti kuşattı. Yenilen Murrarao tabiyetini değiştirmek için yapılan ödemeyi kabul etti.

Rus-İsveç Savaşı (1741-43) **Abo Antlaşmasıyla** 1743'te sonlandırıldı. St. Petersburg'a İsveç tehdidini azaltmak isteyen Rusya Finlandiya'yı işgal etmişti ve antlaşma sınırı kuzeye doğru değiştirdi. Finlandiya'nın büyük bölümü İsveç'e iade edildi ve İsveçliler de Rusya İmparatoriçesi Elizabet'e bağlı olan **Adolf Friedrich von Holstein Gotthorp**'u (1710-1771) İsveç tahtının veliahdı olarak kabul etti.

Kuzey Amerika'da **Güney Dakota** Fransız de La Vérendrye kardeşlerin Pasifik'e erişme girişimleri sırasında **Rockies**'i gördükten sonra batıya dönüşleri sırasında keşfedildi.

16 Aralık 1740 Prusya Kralı **II. Friedrich** Silezya'yı işgal eder

25 Haziran 1741 Maria Theresa Macaristan **hükümdar kraliçesi** olarak taç giyer

1741 Kazembe Krallığı Orta Afrika **Lunda Krallığını genişletir**

15 Temmuz 1741 Vitus Bering'in Rus araştırma gemilerinden biri **Alaska sahillerine ilk Avrupalıları** indirir

8 Ağustos 1741 İsveç Rusya'ya savaş ilan ederek **Rus-İsveç Savaşını** başlatır (1743'e kadar)

1741 Kıtlık nedeniyle **Ulster'den kitlesel göçler** başlar

26 Kasım 1741 Fransızlar Avusturya Veraset Savaşında **Prag'a** baskın düzenler

6 Aralık 1741 Elizabet Petrovna bir hükümet darbesiyle Rusya imparatoriçesi olur

9 Aralık 1741 Bavyera Elektörü **Karl Albert** kendisini **Bohemya kralı** ilan eder (1741-43)

24 Ocak 1742 Charles Albert VII. Charles adıyla **Kutsal Roma İmparatoru** seçilir

28 Temmuz 1742 Prusya ve Avusturya Birinci Silezya Savaşını **Berlin Antlaşmasıyla** sonuçlandırır

1742 İsveçli astronom Anders Celsius, **Celsius ısı ölçeğini** tanıtır

1742 Juan Santos Atahualpa Peru'da **İspanyollara karşı isyan** başlatır

7 Ağustos 1743 Rusya ve İsveç **Abo Antlaşmasını** imzalayarak Rus-İsveç Savaşını sona erdirir

29 Ağustos 1743 Murrarao, **Trichinopoly Kuşatmasında** teslim olmak için rüşvet alır

1743 Fransız La Verendrye kardeşler **Güney Dakota'yı** keşfeden ilk **Avrupalılar** olur

TARIMIN HİKÂYESİ

AVCI-TOPLAYICILIK VE EHLİLEŞTİRMEDEN, TOPRAK İŞLEME VE GENETİK MANİPÜLASYONA

İnsan toplulukları ve çevre üzerinde tarımdan daha etkili olan başka bir faaliyet yoktur. Tarımın bulunması ve kullanılması daha önceleri göçebe olan avcı-toplayıcı toplumların bir alana yerleşmelerine, arazilerin biçimini değiştirmelerine, topluluklar oluşturmalarına ve uygarlıklar kurmalarına imkân tanıdı.

Arkeologların büyük kısmı bitkilerin evcilleştirilmesinin ilk defa Ortadoğu'da MÖ 10.000 civarında, Bereketli Hilal bölgesinde gerçekleştirildiğine inanır. İncirin ilk defa gerçek anlamda ekilen ürün olduğu düşünülürken, nişasta buğdayı, arpa, mercimek, bezelye ve keten ilk yetiştirilen ekinler arasındadır. Evcilleştirilen ilk hayvanlar koyun ve keçi, bundan sonra da az sayıda türden büyükbaş hayvandır.

Dünyanın diğer tarafında, günümüzde Güney ve Orta Amerika olarak adlandırılan bölgede ekilen kabak, mısır ve fasulyeye "Üç Kız Kardeş" adı verilmekte ve beslenme hakkında bilginin erken bir örneğini temsil etmekteydiler: Bu bitkiler birlikte ekildiklerinde sadece toprağın verimliliğini korumakla kalmayıp insan sağlığı için gerekli vitamin ve mineralleri de temin etti.

MESLEĞİN ARAÇLARI

Neolitik dönem çiftçileri kazma sopalarını -uzun, yuvarlatılmış ağızlı düz bıçaklar- kullanarak toprakta çukurlar açıp buralara tohum ektiler. Ayrıca balta ve ateş kullanarak ormanda arazi açtılar ve hayvan beslemek için kapalı alanlar oluşturdular. Bununla beraber sulama gibi gelişmiş tarım teknikleri Sümer'de MÖ 5000 gibi erken bir tarihte uygulanırken, saban ve orak kullanmanın yanı sıra birkaç ekin çeşidi ve hayvana sahip olan Mısırlı çiftçiler kendileriyle gurur duyabilirdi.

Akdenizli çiftçilerin kullandığı hafif bir yüzey sabanı Avrupa çiftçiliğine ortaçağa kadar hâkim oldu ve bu dönemde atlar tarafından çekilen ağır sabanlar ve üçlü tarla rotasyon sistemine dayanan ekim sistemi tarımda devrim yarattı ve gıda arzını büyük ölçüde artırdı. Asya'ya seyahatler ve 15. yüzyılda Yeni Dünyanın bulunması Asya, Avrupa ve Amerikalar arasında ürün ve hayvanların değişimini beraberinde getirerek tarımda dünya çapında derin bir etki yarattı. Motora dayalı çiftlik makinelerinin ve seri üretim tekniklerinin, kimyasal gübre ve pestisit kullanımının standart haline geldiği 20. yüzyıl yeniliklerine kadar bu etki, tarımı o ana kadar görülmemiş ölçüde değiştirdi.

Bağlama ucu

Saban bıçağı çayırı ince parçalar halinde, düşey olarak yarar

Kulak, toprağı derin parçalar halinde, yatay olarak yarar

MÖ y. 10.700–9000
Bitkilerin evcilleştirilmesi
Ortadoğu'da incir insanlar tarafından faal olarak ekilen ilk ekinler arasındadır.

MÖ y. 5000
Sümerler tarımın temel ögelerini geliştirir
Geniş ölçekli ekim, tek ürün, sulama ve uzmanlaşmış tarım işçilerinin kullanılması Sümer kültürünü geliştirerek büyütür.

Sümer sabanı

1. yüzyıl
Roma ticareti
Zeytin, zeytinyağı ve şarap gibi ürünler tarımın önemli bir işkolu olduğu Roma imparatorluğu boyunca alınıp satıldı.

Yeşil incirler

MÖ y.8000–2000
Üç Kız Kardeş
Kabak, teosint (arpanın ilkel bir türü) ve fasulyenin birlikte ekilmesi Amerikalar'da eş ekim tekniklerinin o tarihlerde de bilindiğini göstermektedir.

Teosint mısır koçanı

MÖ 2500–1500
Mısır Nil'i ıslah eder
Mısırlılar Nil Nehrinin yıllık taşmalarına dayalı gelişkin bir ekim ve ürün toplama sistemi kullanır.

Mısır hasadı

Roma el değirmeni taşı

Small tarafından yapılan tahta saban
İskoçyalı buluşçu James Small sabanın geliştirilmesine katkıda bulunanlar arasındadır. 1700'lü yılların ortalarında tek hat açan atlı sabanın tasarımını önemli ölçüde değiştirdi ve artık demirden yapılan saban demirini ekleyerek toprağı kaldırmakta daha güçlü ve etkin olmasını sağladı.

Kol

1950
3.400.000

1907
600

20. yüzyılda ABD'de traktör kullanımı
Traktörler tasarımları geliştikçe daha da yaygınlaştı. Daha küçük hale getirildi ve seri üretim, fiyatları daha uygun hale getirdi.

Toprağı bir tarafa döndüren demir ağız

TARIM DEVRİMİ

Avrupa'da 16. yüzyılın sonundan itibaren toprak sahipleri tarımda bilimsel yaklaşıma daha çok önem vermeye başladı. Toprak verimliliğinin sağlayacak ürün değişimi uygulamaları, geliştirilmiş sabanlar kullanmak ve genetik zayıflıkların önlenmesi maksadıyla hayvanların melezlenmesi bu tutumun örnekleri arasındaydı. Sözkonusu uygulamalar daha fazla ürün getirirken bir sakınca da içeriyordu: tarım işçilerine olan ihtiyaç büyük ölçüde düştü ve toprakların çevrilmesi gidecek yeri olmayan birçok çiftçiyi yerinden etti.

1050-1300
Ortaçağ
Önceleri öküz çiftleri, daha sonra [illegible] atları tarafından çekilen ağır sabanlar tarlaların şeklini değiştirir; daha fazla ürün vermesini sağlar ve ortaçağın beslenme imkânlarını büyük ölçüde iyileştirir.

Ahşap saban

18. yüzyıl sonları
Dökme demir saban
Dökme demir saban kulaklarının ve ardından saban ağızlarının bulunması Eski ve Yeni Dünyada sabanın etkinliğini artırır.

1809'lar- 1900'lü yılların başlangıcı
Benzinli araçlar
İçten yanmalı motorla yapılan tarım traktörü atlı tarımın sonunu getirdi. Birinci Dünya Savaşı çıktığında traktörler çiftçilik makinelerinin alışılmış bir parçası olmuştur.

Ivel traktörü

1492
Kolomb'un değiştirdikleri
Kolumb'un Yeni Dünyayı keşfetmesi tütün ve arpa dahil olmak üzere hayvan ve bitkilerin o zamana kadar görülmemiş şekilde değişimine yol açtı.

Tütün yaprakları

1800–40
Mekanik biçerdöver
Atla çekilmesine rağmen mekanik biçerdöver elle toplamadan çok daha kısa sürede hasadı gerçekleştirerek çiftçiliğin makineleşmesinde ilk adımı teşkil eder.

McCormick'in biçerdöveri

1970'ler
Sürdürülebilirliğe geçiş
20. yüzyıl ortalarının etkisi yüksek ve çevresel bakımdan zararlı kimyasal uygulamalarına karşı yeşil ve sürdürülebilir uygulamalar geliştirilmeye başlanır.

2000-günümüz
Kentsel çiftçilik
Dünya nüfusu arttıkça daha fazla insanı besleme ihtiyacı da artar. Kentsel alanlardaki düşey hidroponik çiftliklerin başarılı olduğu görülür.

Bu 18. yüzyıl bakır baskısı gravür, kırmızı cekelli Hannover birliklerinin disiplinli hatlarının Jacobusçu ayaklanmasının son muharebesi olan Culloden Muharebesinde Jacobusçu Highlandlilere saldırmasını resmetmektedir.

DOĞU AFRİKA LİMANI MOMBASA
18. yüzyılda altın, fildişi ve köle ticareti maksadıyla kullanıldı. Mombasa 1729'da bir yerli isyanına kadar 200 yıl Portekizlilerin denetiminde kaldı. **Umman Arapları** kenti hâkimiyetine aldı ve 1744'te Umman'da yeni bir hanedanın işbaşına gelmesiyle Mombasa valisi yönetimi üstlendi. 1745'te Ummanlı suikastçılar tarafından öldürülmesine karşın kardeşi Ali ibn Athman (♛ 1746-55) bir isyan çıkarttı ve suikastçılar öldürüldü. Ali ibn Athman kendisini **Mombasa sultanı** ilan ettirterek Umman'dan bağımsızlığını temin etti.

Bu esnada Prusya'nın Avusturya'yla savaşı devam etti. **İkinci Silezya Savaşı**nda (1744-45) Avusturyalılar Silezya'yı geri almaya çalışsalar da Prusyalılar İmparatoriçe Maria Theresa'nın kuvvetlerini 1745'te Hohenfriedberg, Soor ve Kesseldorf Muharebelerinde yendi. Maria Theresa en sonunda II. Friedrich'in Silezya'daki egemenliğini **Dresden Antlaşmasıyla** yıl sonunda tanıdı; bunun karşılığında Prusya da eşi Franz'ı Kutsal Roma imparatoru olarak kabul etti. Bu durum Fransa'yı Avusturya Veraset Savaşını (1740-48) sürdüren tek ülke olarak bıraktı.

Fransa 1744'te Prens Charles Edward Stuart'ı (1720-88) –tahttan indirilen Kral II. James'in torunu ve Britanya'nın Hannoverlilerce işgal edilen tahtının **"Genç Talibi"**– desteklemek maksadıyla Britanya'yı **işgale teşebbüs etti.** Ancak ışgal kötü hava şartları nedeniyle sonuçsuz kaldı. "Güzel Prens Charles" olarak tanınan Charles, İskoçya'ya geçti ve İskoç Highland klanlarının şeflerini harekete geçirerek İngiltere'ye yürüdü. İskoçlar Hannover kuvvetlerini **Prestonpans Muharebesinde** yenerek Derby'e kadar eriştiyse de İngilizlerden veya Fransızlardan yeterli destek alamaması nedeniyle daha sonra geri çekildi. İskoçya'ya dönmelerinin ardından askeri başarıları sürmekle birlikte1746'da Hannover güçleri tarafından **Culloden Muhaberesinde** yenilgiye uğratıldılar. Kaçan ve yaralanan Highlandlilerin avlanıp öldürülmesi Hannover komutanı, Cumberland Dükü William Augustus'a **"Culloden Kasabı"** olarak kötü bir şöhret kazandırdı. Savaş İkinci Jacobusçu İsyanını sona erdirdi ve Jacobusçuların bir daha Britanya'da iktidara gelme umutlarını ortadan kaldırdı.

9000
AVUSTURYA VE SAKSONLAR

5000
PRUSYALI

Hohenfriedberg'teki kayıplar
Galip Prusyalılar bu savaşta Avusturyalılardan ve Saksonya'daki müttefiklerinden daha az sayıda kayıp verdi.

Ölümcül Coehorn havanı
Culloden Muharebesinde Hannover ordusunun elinde altı kısa namlulu Coehorn havanı vardı; kolay taşınan bu silahlar savaş alanında öldürücü güce sahipti.

Bir İngiliz çiftçisi 1745'te **hayvan yetiştiriciliğinde** devrime yol açacak seçilmiş hayvanların yetiştirilmesi denemelerine başladı. İstenilen özelliklere sahip hayvanların çiftleştirilmesi ilkesi esasen bilinmekle beraber çiftçi **Robert Bakewell** tarafından geliştirilen yöntemler önceki yöntemlerden çok daha iyiydi. Çalışmaları Yeni Leicester koyun cinsinin ve Yeni Longhorn inek türünün ortaya çıkmasıyla sonuçlandı ve her iki tür de günümüzde hayvancılıkta geniş ölçüde etkili olmaya devam etmektedir.

Japonya'da **Tokugava hanedanı**nın iktidar üzerindeki kontrolü giderek zayıflamaktaydı. Tokugava Ieshige (1712-61) 1745'te şogun seçildi. Görevden ayrılan şogunun en büyük oğlunun sağlığı bozuk, konuşması tutuk ve hükümet işlerine ilgisi az olmasına rağmen babası kendisinin yerine geçmesini soydan gelen bir hak olarak talep etti. Hükümdarlığına **hastalıklar ve kıtlık** damgasını vurdu ve tüccar sınıfın gücü arttıkça kötü kararları ve yetkileri aslarına vermesi nedeniyle otoritesi geriledi.

Bu esnada, Fransa hâlâ Avusturya ve müttefikleriyle savaş halindeydi. Genel vali Joseph François Dupleix (1697-1763) tarafından talimat verilen bir Fransız gücü 1746'da İngilizlerin elindeki **Madras** limanını ele geçirdi. Dupleix 1747'de bu hareketini güney Hindistan'da, Madras'a 160 kilometre uzaklıktaki sağlam biçimde tahkim edilmiş **St. David Kalesine** saldırarak sürdürdü, ancak bu defa başarı kazanamadı. Bununla beraber, Fransızlar Madras'ı işgal altında tuttu ve **Aix-la-Chapelle Antlaşmasıyla** (bkz. 1748) Nova Scotia'daki Louisbourg karşılığında İngilizlere iade etti.

Çin'de **Hıristiyanlar** İmparator Qianlong'un (♛ 1736-99) hükümdarlığı sırasında 1746'dan 1748'e kadar **imparatorluk politikası**nın gereği olarak yeniden **zulüm** gördü. Papa XII. Clemens 1715'te Çin'in dini uygulamalarının putperest yönlerini eleştirmiş ve Qianlong imparatoru Çinli Hıristiyanların kendisinden çok **yabancı güçlere sadakat** duyduklarının farkına varmıştı. Bunun sonucunda evanjelizm yasaklandı ve Çinli Hıristiyanlar kendilerini saklamaya zorlandı. Misyonerlerin yasalara karşı vaaz verirken yakalandığı her yer-

Seçilerek yetiştirilmiş koyun
Bu 1842 tarihli gravür Robert Bakewell'in Leicester çiftliğinde yeni çiftleştirme yöntemleriyle geliştirdiği bir tür olan New Leicester koçunu göstermektedir.

24 Şubat 1744 Hortum Britanya'ya yaklaşan **Fransız işgal filosunu** dağıtır

4 Haziran 1745 Prusya Avusturya'yı **Hohenfriedberg Muharebesinde** yendi

1745 İngiliz çiftçi Robert Bakewell **hayvan neslinin ıslahı** programını başlatır

21 Eylül 1745 Jacobuscu İskoç Highlandliler Hannoverlileri **Prestonpans Muharebesinde** mağlup eder

29 Eylül 1745 Prusya Avusturya'yı **Soor Muharebesinde** mağlup eder

1745 Tokugava Ieshige Japonya'da **şogun** seçilir

Aralık 1745 Yürüyüşe geçen Jacobusçu **Highlandliler** İngiltere'de Derby kentine ulaşır

15 Aralık 1745 Prusya Avusturya'yı **Kesseldorf Muharebesinde** yenilgiye uğratır

25 Aralık 1745 Prusya ve Avusturya **Dresden Antlaşmasını** imzaladı

16 Nisan 1746 Jacobusçu Highlandliler **Culloden Muharebesinde** katledildi

7–9 Eylül 1746 Fransa Hindistan'ın **Madras** şehrini İngilizlerden alır

1746 Ali ibn Athman kendisini **Mombasa sultanı** ilan eder

20 Mayıs 1747 İngiliz deniz kuvvetleri cerrahı James Lind **iskorbütün** nedenlerini bulmak için **deneylere başlar**

“EN HIZLI VE GÖRÜNÜR **İYİ ETKİLER... PORTAKAL** VE **LİMON**DANDI.”

James Lind, İngiliz cerrah, *Treatise of the Scurvy*'den, 1753

Madras Haritası
1750 yılına ait bu gravür bir Fransız deniz gücünün 1746'da zapt ettiği Hint limanı Madras ve İngiliz Kalesi St. George'u betimler.

...de Hıristiyanlara uygulanan zulüm arttı.

1745'teki bir başka bilimsel açılım muhtemelen 18. yüzyılda en önemli gelişme **Leiden şişesi** vasıtasıyla elektriğin depolanmasıydı. Hollandalı bilim insanı Pieter van Musschenbroek tarafından bulunan bu cihaz ilk **kondansatör** türlerinden biri olarak elektriğin depolanabileceğini gösterdi. Bu bilgiden, başlangıçta bir grup Leiden şişesinin daha kuvvetli bir **elektrik** yüklemesi üretmesi için birleştirilmesinden ibaret olan pil düşüncesi gelişti.

İlk kondansatör
Leiden şişesi elektrostatik bir jeneratör tarafından üretilen ve kavanoza metal bir çubukla verilen elektriği depolayabiliyordu.

İran'ın güçlü efendisi, paranoyak hale gelmiş ve acımasızca zalimleşmiş **Nadir Şah** 1747'de (d.1688) muhafızları tarafından **öldürüldü**. Afganistan'ın Kandahar şehrinde bir araya gelen büyük bir meclis İran İmparatorluğunun bu durum nedeniyle zayıfladığını takdir ederek, Nadir'in Afgan subaylarından **Ahmed Han Abdali**'yi (aynı zamanda Ahmed Şah Durrani olarak da bilinir; 1722-73) **modern Afganistan devletinin kurucusu** ve başı olarak seçti. Abdali ülkeyi hükümdarlığı altında birleştirerek günümüzde İran, Pakistan ve Hindistan'a ait bazı parçalar da dahil olmak üzere büyük bir imparatorluk geliştirecekti.

Batı Afrika'da **Yoruba halkı** bugünkü Benin topraklarından Güney Nijerya'yı zapt ederek 1747'de **Dahomey Krallığını** işgal etti. Krallık köle ticareti ve palmiye yağı gibi ürünlerin ticaretiyle zenginleşmiş ve **Oyo Yoruba İmparatorluğuna** 1818 yılına kadar devam edecek bir düzenlemeyle haraç vermeye mecbur kalmıştı.

Denizcilerin yaşamlarını iyileştirecek bir gelişme 1747'de meydana geldi. Öncü bir çalışmasıyla Kraliyet Deniz Kuvvetleri cerrahı James Lind uzun yolculuklar sırasında alışılmış bir hastalık olan **iskorbütün limon yenerek** iyileştirilebileceğini kanıtladı. Bununla beraber Deniz Kuvvetleri ancak 1795'te iskorbütü önleme ve iyileştirmek için limon kullanmaya başladı.

Thames Nehri üzerinde Aix-la-Chapelle Antlaşmasının imzalanmasını kutlamak üzere Richmond dükü tarafından düzenlenen havai fişek gösterisi.

AVUSTURYA VERASET SAVAŞI (bkz. 1740) **Aix-la-Chapelle Antlaşmasının** 1748'de imzalanmasıyla sonuçlandırıldı. Prusya'nın Silezya'yı ele geçirmesi tanındı, Fransa Felemenk'ten çekilmesi karşılığında sömürgelerinden bazılarını geri aldı ve Britanya İspanya'yla **Asiento** sözleşmesi (bkz. 1713) yenilendi.

Nadir Şah'ın büyük kazanç getiren **Delhi yağmalası** (bkz. 1739) ikinci bir saldırıyı teşvik ederek bu defa Ahmed Han Abdali'nin (bkz. 1747) **Pencap**'a saldırmasına sebep oldu. 12.000 atlıdan oluşan ordusu Manupur Muharebesinde 60.000 kişilik Babürlü ordusuyla karşılaştı. Afganlar 1000 kadar asker barut patlamasından ölene kadar kendilerini savundular, ancak patlama üzerine dağılarak kaçtılar. Güneyde bu esnada ünlü Tipu sultanının (1750-99) babası Haydar Ali'nin (1720-82) yönetimi altında **Maisur Krallığı** yükselişe geçmişti. Haydar Ali'nin hükümdarlığı altındaki Maisur İmparatorluğu Maratha, Haydarabad ve komşu krallıklardan toprak ele geçirdi.

Kuzey Amerika'da Nova Scotia'daki İngiliz mevcudiyeti Halifax'ın 1749'da kurulmasıyla güçlendirildi; bölgenin merkezi yönetimi Annapolis Royal'den bu şehre nakledildi. Tümgeneral **Edward Conwallis**'in (1713-76) daha önceki antlaşmayı ihlal ederek beraberinde 2500 yerleşimciyle gelmesi Fransızların ve yerli Mi'kmaq halkının İngiliz yerleşimine sürekli saldırılar düzenlediği bir savaşı tetikledi.

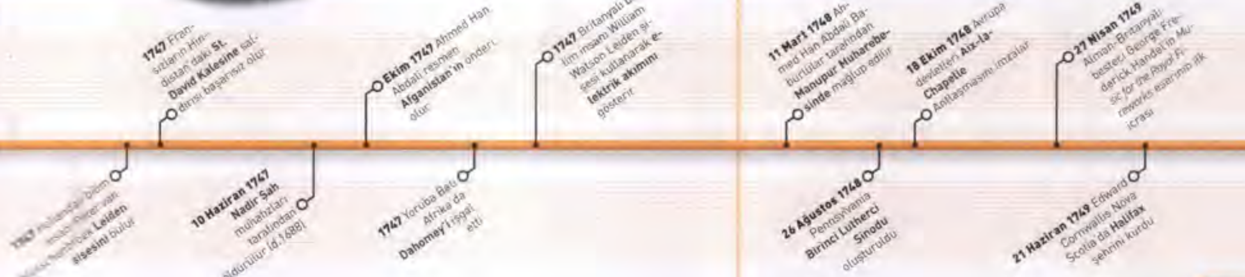

Arıtılmamış platinyum cevheri
Platinyum Güney Amerika'da bölgeyi ele geçiren İspanyollar tarafından keşfedildi. Terim İspanyolca "küçük gümüş" anlamına gelen platina *kelimesinden türemiştir.*

İlk Lutherci sinod Pennsylvania'da 1748 yılında Henry Melchior Mühlenburg (1711-87) tarafından kuruldu. Alman Luthercileri Pennsylvania'ya 1983'te gelmekle beraber, **Lutherci cemaatini birleştiren**, Sinodun kurulması oldu.

Güney Amerika'nın altın ve gümüşüne Avrupa'da uzun zamandan beri kıymet verilmişse de İspanyol araştırmacı Antonio de Ulloa'nın (1716-95) 1748 yılındaki bir raporuna kadar **Güney Amerika platinyumunun değeri** anlaşılmamıştı. Yoğun, aşınmaya karşı dirençli bir madde olan bu metal **Kolombiya**'nın Cordillera Occidental bölgesiyle merkezi **Peru**'da çıkartıldı.

Giacobbo Rodriguez Pereire (1715-80) adlı başka bir İspanyol, sağırlar için yeni bir **işaret dili**nde kullanılacak işaret alfabesinde tek elin yeterli olduğunu öner sürmek tanıtmak için bir öğrencisini Paris Bilimler Akademisine götürdü.

6

DEVRİM ÇAĞI 1750–1913

Savaşların yakıp yıktığı, çoğu zaman şiddet dolu bu dönemde tıp, iletişim ve ulaşım alanlarındaki olağanüstü ilerlemeler modern dünyanın habercisi oldu.

1750

Portekiz Kralı I. Jose'nin Coimbra Üniversitesinin tavanındaki arması.

İSPANYA İLE PORTEKİZ ARASINDA Yeni Dünyadaki koloni sınırı, 13 Ocakta imzalanan ve **Tordesillas Antlaşmasının** (1494) önemli ölçüde iyileştirildiği **Madrid Antlaşması**'yla karara bağlandı. Önceki antlaşma Portekiz İmparatorluğunun Azorların 370 ligden (yaklaşık 46 derece batı) daha ileri gitmeyeceği hükmünü getirmişti. Yeni antlaşma Brezilya'daki Portekiz yerleşiminin genişliğini dikkate aldı. İspanya Portekiz'e bazı tavizler vererek bölgede Portekizlileri topraklarını daha fazla genişletmekten vazgeçirmeyi umdu.

POMBAL MARKİSİ
(1699–1782)

Portekiz başbakanlığına, I. Jose'nin (1714-77) tahta çıktığı 1759 yılında atanan Pombal Markisi tartışma yaratan bir şahsiyetti. İktidarda kaldığı 27 yıl içinde ekonomik ve sosyal reformlar uyguladı, Cizvitleri ülkeden kovdu.

1751

Gravürcü William Hogart'ın 1751 tarihli eseri *Cin Sokağı* ucuz cinin yol açtığı toplumsal sorunları ve kamusal alanda sarhoş gezmeyi tasvir eder.

17

1751 VE 1765 YILLARI ARASINDA YAYINLANAN ENCYCLOPÉDIE'NİN **CİLT** SAYISI

İNGİLTERE William Hogarth'ın (1697-1764) 1751 tarihli satirik *Cin Sokağı* gravürünün gösterdiği gibi ucuz cinin **körüklediği bir alkol krizi** yaşıyordu. Cin üretimi geçen 50 yılda rafine edilmiş ve içki son derece popüler olmuştu. Hogarth'ın gravürü tamamladığı dönemde Britanyalılar kişi başına yılda iki galondan fazla cin içiyordu. Cinin toplumsal etkileri konusunda kamuoyundan yükselen sesler üzerine satın alınabilen cin miktarını sınırlayan 1751 tarihli Cin Yasası çıkartıldı.

Fransa'da yazar ve filozof **Denis Diderot** (1713-84) önderliğindeki entelektüeller ***Encyclopédie ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers***'nin yayımlanmasına başladı. Encyclopédie olarak bilinen eser **Aydınlanmanın** (bkz. 1763) en belirleyici çalışmalarından biri oldu. Birçok etkili Fransız düşünür **Montesquieu** (1689-1755), **Jean-Jacques Rousseau** (1712-78) ve **Voltaire** (1694-1778)- çalışmanın bilim, felsefe, siyaset ve din alanlarında insan bilgisini en derinliklerine kadar toplamaya çalışan on binlerce maddesine katkıda bulundu. Akla yaptığı vurgu nedeniyle **Katolik enkizisyonunun** içeriğine karşı çıktığı İspanya gibi bazı ülkelerde ciltleri yasaklandı.

Dünyanın diğer tarafında Çin, **Cungarya ve Tarım Havzasında** steplerin bu kilit topraklarının hâkimi olmak için Moğol kabileleriyle savaşarak gücünü genişletiyordu. Havzanın önemi Çin ile Batı arasındaki **İpek Yoluna** (bkz. s. 100-01) yakınlığında yatıyordu.

ROKOKO

Bir Bavyera kilisesinin tavanındaki bu 18. yüzyıl resmi Avrupa süsleme sanatları, mimarisi, resmi ve heykel sanatına hâkim olan Rokoko hareketinin bir örneğidir. Rokoko, Barok'tan (bkz. 1626) türemekle birlikte ayrıntıları ve süsleme öğeleri daha gösterişli ve canlıydı. Bu dönem genellikle XV. Louis (♛ 1715-54) ve XVI. Louis'nin (♛ 1774-92) hükümdarlık dönemlerinin Fransız tasarımlarıyla ilişkilendirilir.

1752

Burma'nın Bagan şehrinde 1181'de inşa edilen, ancak Konbaung döneminden freskler ve resimler içeren Sulamani Pahto Tapınağında yer alan Buda heykeli.

BURMA (MYANMAR) Alaungpaya adlı bir şefin ülkeyi bir dizi askeri zaferle birleştirerek **Konbaung hanedanını** kurmasına kadar, uzun süredir birbiriyle savaşan hizipler arasında bölünmüş durumdaydı. Alaungpaya sadece karşıt grupları bir araya getirmeyi başarmadı, aynı zamanda Burma'dan toprak almak isteyen ve bunun uğruna Alaungpaya'nın düşmanlarını silahlandırmaya isteklilik gösteren Britanya ve Fransa'nın askeri birlikleriyle de karşı karşıya geldi. Bunu takip eden yedi yıl boyunca Alaungpaya her iki tehdide de direndi ve Britanya ve Fransızları ülkesinden çıkarttı. Takip eden hükümdarlar döneminde birleşen krallık daha da güçlendi ve Siyam'a (Tayland) saldırılar düzenleyecek kadar cesaret buldu.

Britanya'da halk 2 Eylülde uykuya daldı ve 14 Eylülde uyandı.

> **“** ENERJİ VE KARARLILIK **HER ŞEYE KADİRDİR.”**
>
> **Amerikalı mucit, siyasetçi ve diplomat Benjamin Franklin'e atfedilen söz**

Hükümet **Jülyen takviminden Gregoryen** takvime geçmeye karar vermiş, bu değişikliği yüzlerce yıl önce yapan Avrupa ülkelerine katılmaya karar vermişti. Takvim 1582'de Papa XIII. Gregorius tarafından eski Jülyen takviminin bahar ekinoksunu 11 gün ileri atarak Paskalyanın her yıl daha erken gelmesine yol açtığı anlaşıldığında yürürlüğe konmuştu.

Kuzey Amerika'nın Britanyalılara ait bölümünde bilimsel keşifler büyük bir sıçrama yapmaktaydı. Mucit, siyasetçi ve diplomat **Benjamin Franklin** (1706-90) **paratoneri** buldu. Franklin'in paratonerinin kullanılmasından önce binalar çok zaman yıldırım düşmesi sonucu çıkan yangınlarda tahrip oluyordu. Franklin yıldırım ve **elektrik** arasında bir ilişki olması gerektiğini düşündü ve şimşekli bir fırtınada kuramını kanıtlamak için bir uçurtma uçurduğu söylenir. Bu deneyden sonra geliştirilen paratoner yıldırımı çekerek binalara dokunmadan yere iletti ve yıldırım düşmelerine karşı güvenlik sağladı.

13 Ocak Madrid Antlaşması imzalanır

Tibetlilerin öfkesi ve Tibet'te yaşayan Çinlilerin öldürülmesi üzerine **Çin-Tibet Savaşı** çıkar

I. José Portekiz tahta çıkar ve **Pompal Markisi** başbakanı olur

12 Eylül Britanya'nın **Arcot'u** ele geçirmesi Hindistan'daki Fransızlara karşı yürütülen **İkinci Carnatic Savaşında** bir dönüm noktası teşkil eder

Denis Diderot l'Encyclopédie'nin yayımlanmasına başlar

William Hogarth *Gin Lane* (Cin Sokağı) adlı tablosunu tamamlar

Benjamin Franklin yıldırımsavarı bulur

11 Şubat Günümüzde ABD toprakları olan bölgede **ilk hastane** Pennsylvania'da açılır

Ağustos Amerikan bağımsızlığının simgesi **Özgürlük Çanı** Londra'daki bir dökümhaneden Philadelphia'ya ulaşır

Eylül Britanya **Gregoryen takvimini** kabul eder

1753

Botanikçi Carl Linnaeus'un çalışmalarına dayanarak J. Miller tarafından botanik çizimi yapılan çilekler.

İRLANDA DOĞUMLU HEKİM VE KOLEKSİYONCU SİR HANS SLOANE (1660-1753) öldüğünde tüm dünyadaki bitki ve hayvan örneklerinden birçok farklı alandaki kitap ve el yazmalarına kadar 71.000 farklı obje toplamıştı. Avrupa'daki diğer entelektüeller ve bilimciler gibi Sloane, Aydınlanma çağı entelektüel akımlarının bir parçasıydı ve koleksiyonunu bilimsel değerinin farkında olarak Britanya'ya bağışlamıştı. Bunun karşılığında varlıkları için –gerçek değerinin çok altında bir rakam olan– 20.000 pound talep etmişti. İngiliz Parlamentosu anlaşmayı onayladı ve bir yasayla **British Museum**'u kurdu. Koleksiyonunun bir parçası birkaç yıl sonra sergiye kondu.

Sloane'in Avrupa çapındaki çağdaşları koleksiyonculuk ve diğer bilimsel çalışmalarla meşguldü. Aynı yıl İsveçli botanikçi **Carl Linnaeus** (1707-78) her türü bir sınıfa ve düzene koyarak 7000'den fazla bitki çeşidini sınıflandırdığı *Species Plantarum* adlı eserini yayımladı. Kurduğu sistem bugün de kullanılmaktadır.

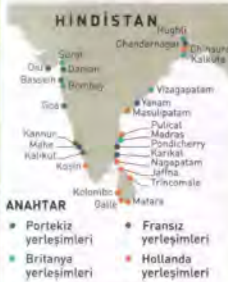
Altın koleksiyon
Yıldızların pozisyonlarını tespit etmekte kullanılan bu altın usturlap Hans Sloane'un koleksiyonunun bir parçasıydı.

1754

Karnatik Savaşı sırasında fillere binmiş savaşçıları gösteren bir sahne.

İKİNCİ KARNATİK SAVAŞI (1749-54) ile Fransız-Hint Savaşı (1754-63) **Yedi Yıl Savaşlarının** (1756-63) habercileriydi. Ancak İngiliz-Fransız ihtilaflarının oynandığı sahne Avrupa değildi. **Fransız-Hint Savaşı** Kuzey Amerika'da güneyde Virginia'dan kuzeyde Nova Scotia'ya kadar uzanan bir coğrafyada meydana geldi. **İkinci Karnatik Savaşı** muharebeleri ise Güney Hindistan'da yapıldı. **Pondicherry Antlaşması**, askeri birlikleri teknik bakımdan şirketlerce –**Doğu Hindistan kumpanyaları**– işe alınmış olan Fransa ve Britanya arasındaki gerilimleri bir süreliğine durdurdu. Antlaşma ihtilafın arkasındaki kilit isim olan, Britanya'nın desteklediği Muhammed Ali'yi yeni **Karnatik Nevvabı** olarak tanıdı.

Hindistan'da Avrupa güçleri
Avrupalı devletler 18. yüzyıl ortalarında Hindistan'da toprak elde ederek yerleşimler kurdular.

1755

Kasım ayındaki depremde ağır biçimde zarar gören Lizbon'da hayatta kalanların umutsuzca aranmasını tasvir eden tablo.

> **“ KELİMELERİN** DOĞANIN KIZLARI OLDUĞUNU UNUTACAK KADAR **SÖZLÜKBİLİMDE KAYBOLMADIM. ”**

Samuel Johnson, İngiliz yazar, *Dictionary of the English Language*'ın önsözünden alıntı, 1755

PORTEKİZ'İN LİZBON ŞEHRİNİ 1 KASIM SABAHI SARSAN DEPREM on binlerce kişinin ölümüne yol açtı. Tarihçiler daha sonra depremin gücünü Richter ölçeğinde 9 olarak hesaplarken ölü sayısı konusundaki tahminler, 200.000 nüfuslu şehirde 10.000 ile 100.000 arasında değişmektedir. Deprem ayrıca tsunamiye yol açarak daha güneyde bulunan Algarve'de yerleşim yerlerini tahrip etti. Felaket tüm Avrupa'yı derinden etkiledi: **Voltaire** (1694-1778) olay hakkında *Poème sur le désastre de Lisbonne* şiirini yazarken, Alman filozof Immanuel Kant bir dizi deneme kaleme aldı. **Pombal Markisi** (bkz. soldaki panel) derhal harekete geçerek yangınların söndürülmesini ve ölülerin hızla gömülmesini sağladı.

İngiltere'de yılın başlarında, yazar **Samuel Johnson** (1709-84) bir *Dictionary of English Language (İngiliz Dili Sözlüğü)* yazması için Londralı bir yayıncı grubundan aldığı siparişi tamamladı. Sözlüğün yazılması sekiz yıl sürdü ve yazımında altı kişi yardımcı oldu. İlk İngiliz sözlüğü olmamasına rağmen kısa sürede en çok tutulan ve yetkin sözlük olarak kabul edildi. Çok meşhur tanımlarından bazıları şöyledir: "patron: Desteğini saygısızca veren, karşılığını yağcılıkla alan bir sefil" ve "yulaf: İngiltere'de genellikle atlara verilen, ancak İskoçya'da insanların gıdasını oluşturan bir hububat."

Açıklamalarıyla İngilizce
Samuel Johnson'ın İngiliz Dili Sözlüğü'nün kapağı.

Mart İsveç **Gregoryen takvimini** kabul eder

Carl Linnaeus *Species Plantarum* adlı eserini yayınlar

5 Nisan British Museum'un kuruluş beratı verilir

Britanya ve Fransa ile müttefikleri arasındaki **Fransa ve Hint Savaşı** başlar

Pondicherry Antlaşması ile İkinci Karnatik Savaşı sona erdi

İskoç kimyacı ve fizikçi **Joseph Black** (1728-99) **karbondioksidi keşfeder**

Britanyalılar Fransız yerleşimcileri **Acadia'dan** (günümüzde Kanada'nın bir bölgesi) çıkartır

15 Nisan Samuel Johnson çığır açıcı eseri İngiliz dili sözlüğünü yayınladı

1 Kasım Şiddetli **deprem Lizbon'u** tahrip eder

1756

Paul Revere'nin gravüründen alınan bu detay, Britanyalıların Nova Scotia bölgesindeki Fransız kalesi Louisbourg'u ele geçirmesini göstermektedir. Kale, Fransa'nın bölgedeki çıkarlarını korumak için inşa ettirilmiş ve 1756'da savaş ilan edildiğinde Britanyalılar için hedef haline gelmişti. Karadan ve denizden saldırıya geçilen şehir 1758'de Britanyalılara teslim oldu.

YEDİ YIL SAVAŞLARI (1756-63) Hindistan'dan Kuzey Amerika ve Avrupa'ya kadar uzanan birçok sahada yürütülen küresel bir çatışmaydı. Ancak kökenleri Avrupa'daydı. Daha önce yapılan **Avusturya Veraset Savaşı** (bkz. 1740) birçok toprak sorununu çözümsüz bırakmıştı. **Aix-la-Chapelle Antlaşması** (bkz. 1740) **Prusya ve Avusturya** arasındaki Prusya'nın güneyinde, Avusturya sınırındaki Silezya bölgesi sorununu düzenlememişti. Aynı zamanda **Britanyalılar ve Fransızlar** arasındaki gerilimler içten içe devam etti. Karmaşık ittifaklar nedeniyle bu durum **Yedi Yıl Savaşları** olarak adlandırılan çatışmaya götürdü.

Bazı önemli olaylar 1756'da muharebe hatlarını açıklığa kavuşturmuştu. Fransa Britanya'nın 1708'de İspanyollardan aldığı Akdeniz'deki **Minorka Adasını** nisan ayında işgal etti. Fransızlar adaya Britanyalıların 2500 askerine karşı 15.000 kişilik bir birlik gönderdi. Britanya, Fransa'ya resmen savaş ilan etti. İhtilaf Britanyalılara ilave birlik sağlamaya hazır olan kuzeybatı Almanya'daki **Hannover Elektörlüğünü** de savaşın içine çekti.

Prusya Kralı **II. Friedrich** (1712-86) bu esnada Fransa ve Rusya arasındaki ittifaktan kuşku duymaya başlamıştı. Birlikleri mayıs ayında Prusya ve Rusya arasındaki Saksonya Elektörlüğünün topraklarına girdi. Prusya askerlerinin sayısı Saksonya birliklerinin üç katından fazlaydı. Ancak Avusturya lideri **Maria Theresa** (1717-80) ek birlikler göndermekte gecikmedi. Savaş başlamıştı.

Britanya ve Prusya Fransa, Rusya, Avusturya, İsveç, Saksonya ve İspanya'ya karşı ittifak oluşturdu. Ancak her ülke kendi çıkarını da izlemekteydi: Britanya Fransa'yı **Hindistan ve Kuzey Amerika**'dan çıkartmak istedi: Avusturya ve Prusya Silezya'nın peşindeydi. Rusya, II. Friedrich'in artan kuvvetini dizginlemek ve Avusturya ile Fransa'ya yardım etmek istedi.

Avrupa ihtilafı öncesinde sömürge topraklarında çatışmalar meydana gelmişti; Britanyalılar ile Fransızlar, Hindistan'ın yanı sıra Kuzey Amerika'da da savaşmaktaydılar. **İngiliz-Fransız gerilimi** yerel Hint hükümdarları konusundaki ihtilaflara sıçrayarak **Kalküta'nın Kara Deliği** adını alan olaya yol açmıştı. Fransa'nın desteklediği **Bengal Nevvabı Siraj-ud Davlah** (1733-57) Kalküta'daki Britanyalılara saldırdı ve birçoğunu William Kalesindeki küçük bir hücreye tıktı. Sayıları 60 ile 150 arasında değişen tutsakların 40 ila 123'ü aynı gece aşırı kalabalık ve sıcaktan öldü.

II. FRIEDRICH (1712-86)

"Büyük Friedrich" adıyla anılan Prusya Kralı II. Friedrich 46 yıl iktidarda kaldı. Kültür ve felsefeye olan ilgisi nedeniyle Friedrich'in hükümdarlığına özgür bir ortam damgasını vurdu. Ancak II. Friedrich'e şanını kazandıran askeri cesaretiydi; küçük Prusya Krallığını bir Avrupa gücü haline getirmişti.

Asker sayısı

Yedi Yıl Savaşlarına katılan orduların sayıları bu şekilde gösterilmektedir. Bazı önemli savaşlar denizde yapılsa da mücadelenin büyük kısmını kara ordusu askerleri yürüttü.

RUSYA	333.000
AVUSTURYA	201.000
FRANSA	200.000
PRUSYA	145.000
BRİTANYA	90.000

Yedi Yıl Savaşları

Bu çatışmanın muharebe sahaları Kanada'dan Hindistan ve Avrupa'ya tüm dünyayı kapsayarak ilk küresel savaşa yol açtı. Renkli çarpı işaretleri önemli muharebeleri kazanan tarafları göstermektedir.

ANAHTAR

- × Britanya
- × Prusya
- × İngiliz-Alman ittifakı
- × Avusturya
- × Fransa

27 Ocak Avusturyalı besteci **Wolfgan Amadeus Mozart** doğdu (ö.1721)

15 Mayıs Britanya Fransa'ya savaş ilan ederek **Yedi Yıl Savaşlarını** başlatır

20 Mayıs Britanya **Minorka**'yı Fransızlara kaybeder

Mayıs II. Friedrich'in birlikleri Saksonya'ya girer

27 Mayıs Bavyera Kralı **I. Maximilian Joseph** doğdu (ö.1825)

20 Haziran Çok sayıda Britanyalı tutsak **Kalküta Kara Deliği** olayında yaşamını yitirir

Ekim Thomas Pelham-Holles (1693-1768) Yedi Yıl Savaşlarındaki başarısızlıkların ardından **başbakanlık** görevinden istifa eder

27 Aralık Askeri Mahkeme, **Amiral John Bying**'in (1704-56) Fransızlara Minorka'da teslimi konusunu ele almaya başlar

1757

Berberi korsanlar Venedik donanmasıyla bir çatışma sırasında.

BRİTANYA-PRUSYA İTTİFAKI (bkz. 1756) 1757 yılı boyunca birçok destek aldı. **Robert Clive** (1725-74) Doğu Hindistan Kumpanyası ve Britanya adına (bkz. 1600) Bengal Nevvabını **Plassey Muharebesinde** yenerek Kalküta'yı geri aldı. Avusturya İmparatoriçesi Maria Theresa'yla evli olan Kutsal Roma İmparatoru **I. Franz** Prusya'ya resmen savaş ilan etti. **Kral II. Friedrich** bunun ardından Avusturyalılar tarafından yenilgiye uğratılmasına rağmen Bohemya'ya saldırdı. Prusya kasım ayında Avusturya-Fransız kuvvetlerini Rossbach'ta yenilgiye uğrattıysa da aralık ayında Leuthan'da Avusturya güçlerine mağlup oldular.

Fas'ta III. Muhammed (y.1710-90) 30 yıllık karışıklıktan sonra ülkeye istikrar getirdi. Muhammed, Akdeniz kasabalarına saldırılar düzenleyen **Berberi korsanların** gücünü dizginlemesiyle tanındı.

Robert Clive
Kalküta; Tuğgeneral Robert Clive tarafından Plassey Muharebesinde geri alındı. Zafer Clive'in Bengal üzerindeki kontrolünü temin etti.

1758

II. Friedrich askerlerini Zorndorf Muharebesinde zafere götürüyor.

YEDİ YIL SAVAŞLARI SÜRERKEN Britanyalılar, Kuzey Amerika'da **Duquesne Kalesi** ve Hindistan'da **Pondicherry** (bkz. yandaki harita) şehirlerini alarak ve Batı Afrika'da **Senegal**'de hak iddia ederek Fransa karşısında önemli zaferler kazandılar. Avrupa'da Britanya ve Prusya, Fransızları haziranda Ren Nehri kıyısındaki **Krefeld**'de; Rusları da ağustosta Prusya topraklarındaki **Zorndorf**'ta yenilgiye uğrattı.

Bu sırada Hindistan'da savaş, başka bir cephede Afganlar ve Marathalar arasında çıkıyordu. **Afgan-Maratha Savaşının** (1861 yılına kadar da sürmüştür) arkasında toprak ihtilafları yatıyordu. **Nadir Şah'ın** (1688-1747) ölümünden sonra Pers İmparatorluğu dağılmaya başlamış ve Afganistan, yakın bölgesindeki **Pencab ve Yukarı Ganj**'ı hâkimiyetine almak isteyen **Ahmed Şah Durrani**'nin hükümdarlığı altında (y.1722-73) bağımsız bir devlet olarak belirmişti. Durrani bir önceki yıl Babürlü şehri Delhi'yi yağmalamıştı. Bölgenin kendilerine ait olması gerektiğine inanan komşu Marathalar bu durum karşısında Afganlara karşı savaşa girdi.

Arap Yarımadasında Utub konfederasyonunun kabile başkanları **Sabah bin Jaber**'in (I. Sabah) (y.1652-1762) bir süre sonra Kuveyt adını alacak bölgenin emiri olarak seçmeleriyle önemli –ancak şiddete dayalı olmayan– siyasi bir değişiklik yaşanıyordu.

Sabah hanedanlığı bugün hâlâ Kuveyt'te hüküm sürmektedir.

1759

İspanya'nın yeni kralı III. Carlos 30 yıla yakın hüküm sürecekti. Luis Paret y Alcázar (1746-99), *III. Carlos'un Maiyeti Karşısında Yemek Yemesi* adlı bu tablosunda saray hayatını yansıtır.

“ MÜMKÜN DÜNYALARIN EN İYİSİNDE HER ŞEY EN İYİ İÇİNDİR. ”

Voltaire, Fransız yazarı, *Candide*'den, 1759

BRİTANYALILAR İÇİN YEDİ YIL SAVAŞLARI bir dönüm noktasına ulaştı. Mayıs ayında Fransız Batı Hint adası **Guadeloupe**'u, temmuzda Kanada topraklarını ve eylülde Quebec'i aldılar. Ayrıca ağustos ayında Portekiz açıklarında, **Lagos Körfezinde** ve kasımda da Fransa'nın batısındaki **Quiberon Körfezinde** Fransız deniz kuvvetlerini mağlup ettiler. İngiliz-Prusya birliklerinin Fransızları Almanya'da **Minden Muharebesinde** ağustos başlarında yenmesine rağmen Prusya iki haftadan daha kısa bir zaman içinde **Kunersdorf**'ta küçük düşürücü bir şekilde teslim olmak zorunda kaldı. Bunun ardından da kasım ayında Saksonya'da **Maxen Muharebesinde** Avusturyalılara yenildiler.

İspanya'da taht, Bourbon hanedanından, reform yapma hevesiyle tanınacak **III. Carlos** (1716-88) tarafından ele geçirildi.

Bu arada **Portekiz** faaliyetlerinden giderek kuşku duymaya başladığı Katolik Cizvit tarikatını (bkz. 1533) topraklarından çıkarttı.

Kültürel gelişmeler arasında **Voltaire'in** akılsız iyimserliği hicvettiği *Candide* eseri de vardı.

KÖLELİK KARŞITLIĞI

Diz çöken zencinin görüntüsü ve "Ben de bir insan ve kardeşiniz değil miyim" yazısı Britanya kölelik karşıtı hareketinin ünlü bir simgesi haline geldi ve daha sonra 1833'te kurulan Amerikan Kölelik Karşıtları Cemiyeti bu sembolü benimsedi. Bu mührü Josiah Wedgwood Köle Ticaretinin Kaldırılmasının Sağlanması Cemiyeti için yaptı. Yıllarca süren baskılardan sonra Britanya köle ticareti 1807'de sona erdi. Fransız *Société des Amis des Noirs* gibi, köle ticaretinin yaşandığı diğer ülkelerde de kölelik karşıtı gruplar kuruldu.

Wedgwood çömlekleri
Çömlekçilikle uğraşan bir İngiliz ailenin çocuğu olan Josiah Wedgwood zanaatını, tarzı ve tekniğiyle geliştirdi. 1759'da kendi işini kurdu ve Kraliçe Charlotte'un çömlekçisi oldu. "Süt beyazı" çömlekleri çok popüler oldu.

- **23 Haziran** Lord Clive (1725-74) Kalküta ve Bengal'i geri alır
- **III. Mustafa** (1717-74) Osmanlı sultanı olur
- **Kutsal Roma İmparatorluğu** (Avusturya) Prusya'ya savaş ilan eder
- Afganistan hükümdarı **Ahmed Şah Dürrani** (y.1724-73) Delhi'yi yağmalar
- İhtilaflı toprak sorunları nedeniyle **Afgan-Maratha** savaşı başlar
- **25 Ağustos** Prusya **Zorndorf Muharebesinde** Rusya'yı **yener**
- **Sabah bin Jaber** (1718-62) Utub konfederasyonu tarafından emir seçilir
- **Britanyalılar Fransızları** Amerikan kolonilerinde Duquense Kalesinde ve Batı Afrika'da Senegal'de mağlup eder
- Fransız yazar ve filozof **Voltaire** (1694-1778) *Candide*'i yayınlar
- **Mayıs** Britanya **Guadeloupe** Adasını Fransa'dan alır
- **1 Ağustos** İngiliz-Prusya kuvvetleri **Minden Muharebesinde** Fransa'yı yendi
- **12 Ağustos** Prusya Avusturya güçleri karşısında **Kunersdorf Muharebesinde** mağlup olur
- **Ağustos** III. Carlos (1716-88) **İspanya tahtına** çıkar
- **13 Eylül** Britanya **Quebec'i** Fransa'dan alır
- İngiliz çömlekçi **Josiah Wedgwood** (1730-95) kendi işini kurar
- **Kew'de Kraliyet Botanik Bahçeleri** ("Physick Gardens") resmi olarak kurulur
- **12 Kasım** Avusturya **Maxen Muharebesinde** Prusya'yı mağlup eder
- **Cizvitler** Portekiz topraklarından **sürülür**

Kral III. George ve eşi Kraliçe Charlotte'un bir karikatürü. III. George Britanya'da doğdu ve 60 yıl hükümdarlık yaptı.

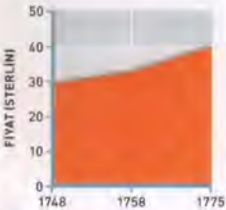
III. GEORGE (1738-1820) 1760 yılında İngiltere tahtına çıktığında Alman Hannover kraliyet hanedanının İngiltere'de doğan ilk üyesiydi. Almanca konuşan büyükbabası **II. George'un** (1683-1760) aksine İngilizce ilk diliydi. George'un babası Frederick Ludwig'in (1707-51) ölümünden dolayı kraliyet tacı bir kuşak atlamıştı. Babası, ölümünden önce, 12 yaşındaki oğlu George'dan tahta çıktığında Hannover Elektörlüğünü İngiltere'den ayırmasını ve milli borcu düşürmesini vasiyet etmişti.

Babasının ölümünden sonra George, öğretmeni ve danışmanı **Üçüncü Bute Kontu John Stuart'ın** (1713-92) etkisi altına girdi. Bute, George'un hükümdarlığının ilk yıllarında idarede büyük ağırlık sahibi oldu. Bu durum İngiltere'yi **Yedi Yıl Savaşları** sırasında (bkz. 1756) yöneten büyük **William Pitt** (1708-78) ve Newcastle-Pitt koalisyonuyla ilişkilerinin soğuması dolayısıyla belirginleşti. Bu dönemde en önemli husus III. George'un savaşın sona ermesini ve Britanya'nın Prusya'yla arasına mesafe koymasını istemesini arzu etmesiydi. Bu arzular Bute'un 1762'de başbakan yapılmasıyla açığa da vuruldu.

III. George Britanya ve Avrupa siyasetine bu şekilde karışırken, **Karayipler'deki** sömürgeleri bir değişim içine girmişti. Artık imparatorluk mevzileri olmaktan çıkmış, zengin şeker kolonileri haline gelmişlerdi. Ancak bu zenginlikler plantasyonlarda binlerce **Afrikalı kölenin** çalışmasına dayanmaktaydı. Britanya Amerikası'nın nüfusu 1760 yılında iki milyona erişmiş, bunun 300.000'ini köleler oluşturmaktaydı. Aynı şekilde Fransa'nın Karayip kolonilerindeki köle nüfusu da bu on yılın sonunda 379.000'e erişecekti. İspanya şeker adalarında 40,000'den az köle bulunmakla birlikte, şeker üretimi patlaması daha sonraki yıllarda yaşanacaktı.

Britanya adası **Jamaika** büyük bir şeker üreticisi haline gelerek köle ithalinde büyük bir artış yaşamış, bununla beraber kölelerin birçoğu kaçmış veya isyan çıkartmıştı. 1760 yılında Paskalya gününde, St. Mary bölgesinde Tacky adlı **bir kölenin önderliğinde** isyan başladı. İsyan buradan yayılarak ertesi yıl bastırılmadan önce 30.000 kölenin katılımıyla büyük boyutlara erişti.

Bu esnada **Qing hanedanlığı yönetimindeki Çin'de,** kuzeybatı cephesinde 1775 yılında başlayan **Moğol kabilelerinin isyanları** nihayet bastırılmıştı. İhtilaf Moğolların Çin hükümetinin talep ettiği yıllık haracı ödemeyi reddetmesiyle başlamış, hatta Moğollar işi Çin vergi memurlarını öldürmeye kadar vardırmıştı. Fakat sonuçta Çin, Moğolları yenmiş ve topraklarını 1760'ta hâkimiyeti altına almıştı.

Bir erkek kölenin fiyatı
Britanya Karayipleri kolonilerinin şeker üretimi artmaya başladıkça onlar da Fransızlar gibi daha çok köle getirmek zorunda kaldılar.

Yedi Yıl Savaşlarında Donanmalar
Birçok muharebe denizde yapıldı ve Britanya deniz kuvvetleri Fransa'dan çok daha üstün bir hale geldi.

Hindistan'daki Maisur Krallığı hükümdarı Haydar Ali, Britanya Doğu Hindistan Kumpanyasının birliklerinin düşmanı haline geldi.

AVRUPA'DA ŞİDDETİNİ ARTIRAN YEDİ YIL SAVAŞLARI koloni topraklarında doruğa ulaştı. Britanya **Pondicherry**'yi (bkz. aşağıdaki harita) ele geçirdiğinde fiilen Hindistan'daki Fransız mevcudiyetini ortadan kaldırdılar. Fransız Doğu Hindistan Kumpanyasının 1674'te yerleştiği liman, Fransa'nın ticari operasyonları ile Britanya Doğu Hindistan Kumpanyasına karşı mücadelesinin de merkezi olmuştu. Bu zafer bir önceki yıl Güneybatı Hindistan'da **Wandiwash**'ta kazanılan başka bir zaferin ardından gelmişti.

Hindistan'da aynı dönemde **Afganlar ile Marathalar** arasındaki savaş (bkz. 1758) ülkenin kuzeyindeki **Panipat**'da 14 Ocakta yapılan muharebeyle en üst noktasına erişmişti. Muharebe kanlı geçti ve her iki tarafın da kayıpları yüksek oldu; yaklaşık 75.000 Marathalı öldü ve 30.000 Marathalı esir alındı. Ancak Afgan ordusunun başındaki Ahmed Şah Durani, birliklerince Afganistan'a tahtına dönmeye zorlandı. Bu sonuç Marathaların ve Britanyalıların Moğol topraklarını aralarında bölüşmeleri anlamına geldi. Savaş Maratha Konfederasyonunun zayıflamasına ve gücünün bölgelere geçmesine katkıda bulunarak, krallıklarının dağılmasına ve Britanya'yla toprak konusunda savaşa girmelerine yol açtı.

Daha güneyde bulunan **Maisur**'da Britanya'nın gelecekteki bir başka düşmanı **Haydar Ali** (1720-82) toprak kazanmak için ordusunu kurarak iktidarının temelini güçlendiriyordu.

Dünyanın diğer tarafında Britanyalı ve Fransız birlikler **Karayipler**'de savaşmaktaydı. Britanyalılar iki yıl önce ele geçirdikleri (bkz. harita, 1756) ve Dominika'yı Fransızlardan almak için üs olarak faydalandıkları Guadeloupe Adasını kullandılar. Ertesi yıl Martinik'e bir baskın düzenlediler.

Meseleleri daha da karmaşıklaştıran bir unsur, İspanya'nın da savaşa girmesi ve Britanya deniz filosunun İspanyol gemilerine saldırmak için plan yapmasıydı. Bununla beraber saldırı planları deniz çatışmalarının ötesine geçti. Britanya'nın ertesi yıl Küba limanı **Havana**'yı işgal etmenin dışında, Hindistan'da konuşlu gemileri vasıtasıyla İspanyol kolonisi Filipinler'in başkenti Manila'ya da benzer bir saldırı düzenlediler.

Hindistan'daki çatışmalar
Hindistan 1761'de Britanyalılar ve Fransızlar için olduğu kadar Marathalar ve Afganlar için de önemli bir savaş alanıydı.

1762

“ OTOKRAT OLACAĞIM, **BU BENİM İŞİM** VE TANRI DA **BENİ AFFEDECEK, BU DA ONUN İŞİ. ”**

Rusya İmparatoriçesi Büyük Katerina'ya atfedilen sözler

RUSYA 1762 YILI BOYUNCA İKİ HÜKÜMDARIN GELİŞİNE tanık oldu; önce III. Petro (1728-62), ardından da Büyük Katerina adıyla tanınan II. Katerina (1726-96). III. Petro imparator olduğunda Yedi Yıl Savaşlarında Prusya'ya desteğini açıkça ortaya koydu ve ardından Rusya'yı savaştan çıkardı. Görüşleri saray çevresi ve halk tarafından ilgi görmedi. Hızla düzenlenen komplo başarılı oldu ve tutuklandı. Eşi Katerina Rusya imparatoriçesi olarak yerine geçirildi. Hapse atılan III. Petro tutukluluğu sırasında kuşkulu şartlar altında öldü. Büyük Katerina'nın hükümdarlığına Rusya'nın **saldırıları ve toprak genişlemeleri** damgasını vurdu. Tarımda, sanayide ve eğitimde geniş kapsamlı reformları başlattı. Ayrıca Rusya'nın sansür yasalarını yumuşattı ve edebiyat, özellikle de Fransız filozofları ve yazarlarına –15 yıl boyunca yazıştığı Voltaire dahil– sevgisiyle tanındı.

Yedi Yıl Savaşları devam ederken Britanyalıların Karayiplerdeki kilit öneme sahip limanı Havana'yı işgal etmesiyle **İspanya** giderek daha da çok olayların içine çekildi. Buna ek olarak Britanya Hindistan'daki birliklerini kullanarak İspanya kolonisi olan Filipinler'deki Manila şehrini işgal edebilmişti. Bu sırada **İspanya ve Fransa Fontainebleau Antlaşması** adı verilen gizli bir antlaşma imzaladı. Antlaşmanın hükümlerine göre İspanya, Fransa'nın Kuzey Amerika'daki Mississippi Nehrinin batısında bulunan Louisiana bölgesini aldı. Antlaşma bir bakıma, verdikleri destek için İspanya Bourbonlarına teşekkür etmek ve ayrıca kaynaklarını tüketen bir kara delikten kurtulmak için yapılmıştı. İspanya ayrıca Britanyalıların başta Meksika olmak üzere İspanyol topraklarına doğru genişlemelerinin önünü tıkamak için antlaşmadan yararlandı.

Fransa'da filozof ve yazar **Jean-Jacques Rousseau** (1712-78) yönetenler ve yönetilenler arasındaki ilişkilerle, siyasi iktidar karşısında özgürlük sorununu incelediği *Toplum Sözleşmesi* adlı etkileyici eserini yayımladı. Kitap Fransız makamları tarafından derhal yasaklandı.

Büyük Katerina
1762'den 1796'ya kadar iktidarda olan Almanya doğumlu Rus imparatoriçesi, evlatlık ülkesinin bölgesel genişlemesine tanıklık etti.

1763

Yedi Yıl Savaşlarını sona erdiren Paris Barışını kutlamak için Londra'da düzenlenen havai fişek gösterilerini yansıtan bir gravür.

YEDİ YIL SAVAŞLARINDA parası biten ve tükenen Avrupa devletleri Paris Antlaşması (Paris Barışı adıyla da bilinmektedir) ve Hubertusburg Antlaşmasıyla **çatışmaya son verdiler**. Savaşın bedeli muazzam olmuş, binlerce asker ve yığınlarla para kaybedilmişti. Britanya'nın ulusal borcu 75 milyon sterlinden 133 milyon sterline yükseldi; Prusya vergileri yükseltti ve talerin değerini üç defa düşürdü. Avusturya'nın masrafı 392 milyon gulden (başlangıçtaki tahmin 28 milyondu) ve Fransa'nın milli borcu 1753'te 1360 milyon livre iken 1764'te 2350 milyon livre olmuştu.

Paris Antlaşmasının tarafları Britanya, Fransa ve İspanya'ydı. En büyük kaybı Fransızlar yaşadı; Britanya'ya St. Pierre ve Miquelon dışında günümüz Kanada'sındaki topraklarını; günümüz ABD'sinde Mississippi'nin doğusundaki topraklarını; Karayip adaları Grenada, Dominika, St. Vincent ve Grenadinler ve Tobago'yu; Akdeniz'de Minorka'yı ve Batı Afrika'da Senegal'i bıraktılar. Ayrıca **Louisiana topraklarını** İspanya'ya bırakmalarını resmi hale getirdiler. Bunun karşılığında Britanya, Fransa'ya Karayiplerin değerli şeker adaları Martinik ve Guadeloupe'u; Bretanya kıyıları açığındaki Belle Adasını ve Batı Afrika'daki köle ticareti yapılan Goree Adasını iade etti. Fransa ayrıca Hindistan ticarethanelerini geri alsa da bunların tahkim edilmesine izin verilmedi. İspanyollar Florida topraklarını Britanya'ya vermek zorunda kaldı, ancak Britanya birlikleri de Havana ve Manila'yı bunun karşılığında boşalttı. Avrupa'da Fransa, Alman topraklarını boşaltmaya razı oldu.

Hubertusburg Antlaşmasına göre, 1756 sınırları tekrar tesis edilerek Avusturya Silezya'dan çekildi ve Prusya Saksonya'yı bıraktı. Böylelikle Avrupa eski sınırlarına dönmüş oldu.

Ohio Nehri vadisi topraklarında **Ottowa halkının şefi Pontiak** (1720-69) ülkesini Britanya himayesine sokan antlaşmaya öfkelendi. Ottawa ve Britanyalılar arasında 1766'da antlaşmaya varılana dek, Pontiak İsyanı olarak bilinen ayaklanmayla yerleşimlere yönelik saldırılar düzenledi.

1764

Wolfgang Amadeus Mozart, Britanya'yı ziyaret ettiği dönemde sekiz yaşındaydı.

SAVAŞLA BOŞALAN KESELERİNİ DOLDURMA ÇABASINA GİREN BRİTANYALILAR Kuzey Amerika'ya ithal edilen melastan vergi kaçırılmasına el atan Şeker Yasasını çıkardılar ve bu hareket tüccarları ve yerleşimcileri sinirlendirdi.

Bu sıralarda müzik dehası **Wolgang Amadeus Mozart** (1756-91) ailesiyle birlikte üç yıllık bir Avrupa turuna çıktı. Münih, Brüksel, Paris ve Londra'yı ziyaret ederek babası tarafından kraliyet saraylarında takdim edildi. Londra'da tanıştığı Alman besteci **Johann Christian Bach** (1735-82) önemli müzik hocalarından biri oldu.

AVRUPA'DA AYDINLANMA

Aydınlanma Avrupa'da yerleşik düşünceleri sorgulama, 18. yüzyıldan itibaren yazılarda ve diğer kültürel ürünlerde yansımasını bulan bir düşünce yapısı değişikliği dönemiydi. Ayrıca, bilimsel merak ve ilerleme de bu döneme damgasını vurdu. Luke Howard'ın (1772-1864) bu tablosu birçok bulut tiplerini adlandırmasına ve sınıflandırmasına yol açan hava şartlarına duyduğu ilgiyi yansıtmaktadır.

- Fransız filozof Jean Jacques **Rousseau** (1712-78) *Du Contrat Social (Toplum Sözleşmesi)* adlı kitabını yayımlar
- Britanya Havana, Küba ve Filipinler'de Manila şehrini işgal eder. **İspanya Britanya'ya karşı savaşa girer**
- Sandwich kontu, iki ekmek arasına et konarak hazırlanan ünlü **atıştırma yiyeceğini** yaratır
- II. Katerina **Rus tahtında** eşinin yerini alır
- Fransa ve İspanya **Fontainebleau Antlaşmasını imzalar**
- **10 Şubat** Paris Antlaşması imzalanarak **Yedi Yıl Savaşları** sonlandırılır
- **15 Şubat Prusya'ya Silezya'yı elinde tutma imkânı** veren Hubertusburg Antlaşması imzalanır
- Pontiak kabilesi önderliğindeki Amerikan yerlileri **Britanya askerlerine** ve yerleşimcilere **karşı ayaklanır**
- Avusturyalı müzik dehası **Wolgang Amadeus Mozart** ilk senfonisini besteler
- **29 Eylül** Britanya Amerikan kolonileri için çıkarılan Şeker Yasası, Britanya'ya ait olmayan kolonilerden gelen **melasa vergi koyar**
- Cizvitler Fransa topraklarından **sınırdışı edilir**

AVRUPA

ULUS DEVLETLERİ

SAVAŞTAKİ BİR KITA İÇİN BARIŞ PLANLAMALARI

19. yüzyıl ufukta belirirken, Avrupa 21. yüzyılda dönüştüğü, birbiriyle barış içinde işbirliği yapan ülkelerin siyasi birliğine hiçbir benzerlik taşımamaktaydı. 1815'ten önce güç dengeleri ve siyasi ittifakların sürekli olarak değiştiği kıta, aslına bakılırsa sürekli bir çatışma hali içindeydi.

Napoléon Savaşları Avrupa'yı neredeyse on yıldan fazla daimi bir savaş döngüsü içinde tutmuş ve dengeden yoksun bir durumda bırakmıştı. Savaşın alt üst ettiği kıtanın yeni bir düzene nasıl kavuşturulacağı sorusuyla uğraşmak maksadıyla 1814'te Viyana'da bir konferans toplandı. Napoléon'un yarattığı Varşova Büyük Dükalığı gibi yeni devletlere (bkz. aşağıdaki harita) ve Fransa'ya ilhak edilen Almanya, İtalya ve Felemenk bölgelerine ne yapılacağı konusunda konferans sırasında kararlar alındı. Barışı yapanlar Avrupa'yı parçalayan çatışmaların tekrarlanmasından kaçınmayı hedefleyerek korumacı ve yenilemeci bir ruhla konulara yaklaştılar. Buna karşın, tahtlarını yitiren hükümdarların hepsi yenilenmedi ve Napoléon Savaşlarında kaybedilen mülklerin hepsi geri alınmadı.

1815 Viyana Antlaşmasının ortaya çıkardığı milli sınırlar kırk yıldan fazla bir süre yerini korudu. Devrim korkusu Avrupalı devlet adamları arasında mevcut durumu muhafaza etme arzusuna yol açtı. Liberal ve milli unsurların yarattığı tehlikeler olsa da Viyana sistemi varlığını devam ettirdi ve ihtilaflar büyük ölçüde diplomasi yoluyla çözümlendi.

NAPOLÉON İMPARATORLUĞU

Napoléon 1799'da Fransa Birinci Konsülü olduktan sonra, kısa sürede imparatorluk hırsını açığa vurdu. 1804 yılında tacını başına kendi elleriyle yerleştirerek imparatorluğunu ilan etti ve Avrupa çapında askeri harekâtlara girişti.

1812 Napoléon 1799'da iktidara gelişinden sonra Fransa'nın Avrupa'daki gücünü çarpıcı biçimde genişletti. Felemenk, Almanya, İtalya, İspanya ve Polonya'nın bazı bölgelerini hâkimiyetine alsa da Rusya'ya da el atma çabası 1812'de ağır bir yenilgiyle sonuçlandı.

ANAHTAR
- 1812'de doğrudan Paris'in idaresi altındaki Fransız toprakları
- 1812'de bağımlı devletler

1815 Viyana Kongresinin Avrupa'yı yeniden yapılandırması Alman Konfederasyonunun kurulmasına yol açtı. Avrupa'da liberalizm ve milliyetçiliğin yükselişi kıtaya yayıldı, ancak Viyana sistemi 1848'deki isyanlara kadar ayakta kaldı.

ANAHTAR
- Viyana sistemine tehdit
- İç sınırlar 1815
- Alman konfederasyonu

Nüfus çizelgesi
Napoléon iktidarının başlangıcında Fransa, çevresindeki ülkelerden çok daha büyük bir nüfusa sahipti. Bu çizelge 1800 yılındaki nüfus rakamlarını göstermektedir.

Prusya · İngiltere · Habsburg İmp. · Fransa — 1800'DE NÜFUS (MİLYON): 0 10 20 30 40

2.000.000 YERLİ FRANSIZ ASKERİ 1804–15

1.000.000 ÖLÜ 1804–15

Fransız kuvvetleri
Napoléon Savaşları boyunca Fransız imparatorluğunun her parçasından gelen askerler Napoléon'un ordularında savaştı ve öldü. Ordu en güçlü zamanında 600.000 kişiye sahipti.

200 VİYANA KONGRESİNDE TEMSİL EDİLEN DEVLETLERİN SAYISI

SAVAŞA DÖNÜŞ

19. yüzyılda ortaya çıkan devletler arasında devam eden birçok sorun 20. yüzyılda hız kazandı. Avusturya Arşidükü Franz Ferdinand'ın 1914'te Sırp milliyetçileri tarafından öldürülmesi Avrupa'nın biçimini değiştirecek bir küresel çatışma olan I. Dünya Savaşı'na yol açtı.

1914 Viyana sistemi tüm Avrupa'ya yayılan milliyetçilik dalgasıyla 19. yüzyıl ortalarından itibaren ortadan kalktı. İtalya ve Almanya gibi ülkeler Avrupa'nın savaşın eşiğine geldiği 1914'te birleşmişti. Ancak 1991 Versailles Antlaşmasıyla harita yeniden çizilecekti.

ANAHTAR

- Alman İmparatorluğu
- Avusturya-Macaristan İmp.
- Rus İmparatorluğu
- Hollanda
- Fransa
- Britanya
- Norveç
- İspanya
- İsviçre
- İsveç
- Belçika
- Karadağ
- Portekiz
- Romanya
- İtalya
- Yunanistan
- Osmanlı İmparatorluğu
- Arnavutluk
- Lüksemburg
- Danimarka
- Sırbistan
- Bulgaristan

13:6 Rakip nüfuslar

Müttefik devletlerin I. Dünya Savaşı başındaki nüfusu itilaf devletlerinin nüfusunun iki katından fazlaydı.

5,4 milyon

3,5 MİLYON

ANAHTAR

- Müttefik devletler: Rusya, Fransa, Britanya, Belçika ve Sırbistan
- Almanya ve Avusturya-Macaristan

Birlik sayısı

Müttefik devletler 1914'te itilaf devletlerinden çok daha fazla sayıda kuvveti seferber etti

> ÖLÇÜLÜ BİR ŞEKİLDE HAZIRLANAN HER **PLAN**, ŞAYET **ŞARTLAR** AŞIRI HALE GELMİŞSE, **BAŞARISIZ OLMAYA MAHKÛMDUR.**

Prens Clemens von Metternich (1773-1859), Avusturya Dışişleri Bakanı

1765

Pul Yasası hakkındaki bu karikatür Hazine Bakanı George Grenville'i üzerinde "Bayan Ame-Stamp, doğumu 1765, ölümü 1766" sözlerini taşıyan bir çocuk tabutunu taşırken göstermektedir.

BU YIL AMERİKA KITASINDAKİ BRİTANYA VE İSPANYOL KOLONİLERİNDE sömürgeci yönetimlere karşı artan rahatsızlıklara sahne olacaktı. Mayıs ayında And kenti **Quito**'nun (günümüzde Ekvador'dadır) sakinleri İspanya'nın tükenen hazinesinin gelirlerini arttırmak maksadıyla getirilen yeni bir vergi idaresi sistemine karşı protestoda bulundu. İsyancılar kraliyet memurlarını kovarak ertesi yıl kraliyet kontrolünü yeniden tesis edecek birlikler gelene dek bölgeyi yönetecek bir hükümeti iktidara geçirdiler.

Daha kuzeyde Britanya'nın Amerikan kolonileri de benzer gelir arttırma denemelerine karşı öfke duyulmaktaydı. Hoşnutsuzluk yaratan Şeker Yasasının ardından (bkz. 1764) **Pul Yasası** çıkartıldı. Bu yasa çalışması Amerikan kolonilerinin kullandıkları **her basılı kâğıt için vergi ödemeleri** esasını getirdi. Bu hüküm, resmi belgelerden gazetelere ve oyun kâğıtlarına kadar her şeyin vergiye tabi olması anlamına geliyordu. Koloniciler yasanın bir basın sansürü anlamına geldiğinden endişe ediyordu. Ayrıca yasanın getirdiği maliyetten çok kraliyetin ek gelir için daha önce hiç yapmadığı şekilde, dış ticaretten çok Amerikan ülke içi ticaretine yönelmeye başlamış olması da tepki yarattı. Buna ek olarak Britanya kolonilerin rızasını almadan vergi mükellefiyeti getiriyordu ve kolonilerin **protestolarına** karşılık yasa ertesi yıl iptal edildi.

Bu sırada İngiltere'nin Lancashire kentinde James Hargreaves (1720-78) adlı bir dokumacı ve marangoz, kendi icadı olan **eğirme tezgâhını** tamamlamıştı. Bu makine çok sayıda mili çalıştırabilmesi bakımından çıkrıktan daha ileriydi. Hargreaves'in yerde ters dönmüş şekilde duran bir çıkrığı gördükten sonra bu fikri bulduğu söylenir. Yatay bir makine yaratarak daha fazla mil eklenebileceğini fark etmişti. Eğirme tezgâhı kumaş üretiminin sekiz kat artmasını sağladı ve diğer mucitler Hargreaves'in tasarımını geliştirmeyi sürdürerek daha da etkin hale getirdiler.

Almanya'da **II. Joseph** (1741-90) Kutsal Roma İmparatoru ve annesi Maria Theresa'nın 1780'de ölümüne kadar birlikte Habsburg aile topraklarının eş hükümdarı oldu. Joseph daha sonra serflerin özgürleştirilmesi ve okuduğu Aydınlanma çağı eserlerinin etkisiyle eğitim sisteminin iyileştirilmesini içeren bir reform programını uygulamaya soktu. Hükümdarlığında "aydın bir despot" olarak görüldü.

> **“ TİCARETE VERGİ** KONACAKSA, O ZAMAN NEDEN **TOPRAKLARIMIZA**, **ÜRÜNLERİMİZE**, KISACA **SAHİP OLDUĞUMUZ**, HER ŞEYE KONMASIN? ”
>
> **Samuel Adams, Amerikalı siyasetçi,** Şeker Yasası üzerine, 1764

Makine çağının doğuşu

19. yüzyıl başlarında eğirme tezgâhında çalışan bir kadın. James Hargreaves'in buluşu kumaş üretiminde devrim yarattı.

1766

Jacobusçular –Yakışıklı Prens Charles– Charles Stuart şerefine Edinburgh'da kadeh kaldırıyor. Taraftarlarının çoğu İskoçyalıydı.

JAMES FRANCIS EDWARD STUART Roma'da Palazzo Muti'de Britanya tahtına III. James unvanıyla çıkma misyonunda başarıya ulaşamadan 1766'da öldü. 1688'deki doğumu Muhşem Devrimi başlatarak babası II. James'i (1633-1701) ailesiyle birlikte sürgüne gitmeye mecbur bırakmıştı. Meselenin özünde Stuartların inancı yatıyordu: **Katoliklik.**

Kraliyet ailesinin kaçmasından sonra İngiliz Parlamentosu 1689 Yerleşim Yasasını çıkartarak Katoliklerin tahta geçmesini yasaklamıştı. Ancak Stuartlar İngiltere, İskoçya ve İrlanda'da çok sayıda taraftara sahipti. Bunlar James'in Latince karşılığı olan Jacobus adından ötürü Jacobusçu olarak anıldılar.

III. James veya daha sonra bilineceği adıyla "Yaşlı Talip" i tahta geçirmek için birçok teşebbüste bulunuldu. Bunlardan en önemlileri 1715 ve 1745 isyanlarıydı. Hiçbir teşebbüs başarıya ulaşamadı. Yaşlı Talibin sürgün süresinde oğlu, "Yakışıklı Prens Charles" ya da "Genç Talip" olarak tanınan **Charles Edward Stuart** (1720-88) fazla bir katkı sağlayamasa da babasının mücadelesine katıldı. Charles, Culloden Muharebesinden sonra (1745 ayaklanmasının son çarpışması-bkz. 1744-47) hiçbir zaman kendine gelemese de başka isyanlar için Fransa ve Kutsal Roma İmparatorluğunun desteğini almaya gayret etti. Yaşlı Talibin ölmesiyle Charles Stuart tahtın meşru varisi oldu. İkisinin de hayatlarını tüketen mücadele kaybedilmiş olsa da davalarına olan hayranlık devam etti.

Yakışıklı Prens Charlie'nin yıldız ve kuşağı

Charles Stuart tarafından takılan yıldız ve kuşak meşru bir hükümdarın oğlu olduğuna işaretti. Aile sürgünde olduğu sırada verilmişti.

Danimarka'da **VII. Christian** (1749-1808) on yedinci doğum gününden kısa bir süre önce **kral oldu.** Aynı yılın sonlarında İngiltere Kralı III. George'un kızlarından Caroline Matilda ile evlendi. Hükümdarlığı, **akıl hastalığı ve evlilik dışı ilişkilerle** geçti. Hükümdarlığının başlangıcında Alman doktor **Johann Friedrich Struensee** (1737-72) saraya sızarak zayıf kralı etkiledi ve siyasete karışmanın dışında kraliçe ile de bir ilişki yaşadı. Struensee en sonunda tutuklandı ve idam edildi. Kristian'ın hükümdarlığının son yılları, yalnızca isminden ibaretti ve 1784'ten itibaren oğlu VI. Frederick (1768-1839) naip olarak faaliyet gösterdi.

Britanya Amerikan kolonilerinde geçerli **Pul Yasası** protestolarla karşılanır

18 Mayıs Quebec'te çıkan ciddi bir **yangın** şehrin onda birini tahrip etti

22 Mayıs yeni bir vergi sistemi **Quito**'da ayaklanmalara yol açtı

Moğol imparatoru **Bengal**'e dewani (gelir toplama hakkı) tanıyarak bölgede Britanya denetimini tanır

18 Ağustos II. Josef (1741-90) Kutsal Roma İmparatoru oldu

Aralık Burma birliklerinin Çin topraklarına girişinden sonra Çin'in Burma'yı işgali üzerine **Burma-Çin Savaşı** başlar (1769'a kadar)

14 Ocak VII. Christian (1749-1808) **Danimarka kralı** oldu

Ocak Doğu Hindistan Kumpanyası ile Haydar Ali arasında çıkan **Birinci Maisur Savaşı** (1769'a kadar)

17 Mart Britanya otoritesini ortaya koyan Beyan Yasasının ardından **Pul Yasası** Britanya Amerikan kolonilerinde **feshedildi**

30 Temmuz "Büyük" William Pitt (1708-78) Britanya başbakanı olur (1768'e kadar)

Cizvitlerin İspanya krallığından kovulmalarına ilişkin bir resim.

102
YENİ İSPANYA

78
PERU

42
YENİ
GRANADA

Yeni Dünyadaki Cizvit yerleşimleri
İsa'nın Cemaati Amerika kıtasında yerleşim yerleri kurulmasına vesile olmuş ve 1767'ye gelindiğinde yaygın olarak misyonlar kurmuştu.

ON YIL ÖNCE PORTEKİZLİLERDE OLDUĞU GİBİ İspanya Hükümdarlığı Cizvitler ve tarikatın Amerikan kolonilerindeki faaliyetlerinden endişe duymaya başladı. Endişenin temelinde yatan sebeplerden biri Cizvitlerin hükümete ***aşar*** vergisi ödememekte direnmesiydi ve bu gönülsüzlük, tarikat ile kral arasında daha uzun sürecek mücadelenin belirtisiydi. Mesele, Cizvitlerin İspanyol Amerika'sında okulları, geniş toprakları ve tarımsal başarılarıyla birlikte artan etkileri ve zenginlikleriydi. "Ciddi sebeplerle harekete geçtiğini" öne süren III. Carlos, Cizvitleri ülkeden çıkartma kararı aldı. Bu sayede hükümdarlık, değerli Cizvit topraklarına ve mallarına el koydu. Tarikatın binlerce üyesi Papalık devletlerine ve Korsika'ya kaçtı.

Kaptan James Cook ve mürettebatı Tierra del Fuego'da, [Ateş Toprakları] Good Success Körfezindeki su tedarik yerinde.

KAPTAN JAMES COOK (1728-79) Kraliyet Donanmasındaki mükemmel seyrüsefer becerileri ve Yedi Yıl Savaşları sırasında (1756-63) Kanada sularında yürüttüğü haritacılık çalışmalarıyla isim yaptı. Bu başarıları bir sonraki görevi olan Güney Pasifik'e bir keşif seyahatinin yolunu hazırladı. Misyon, Kraliyet Cemiyeti tarafından düzenlendi ve gemiyi de Deniz Kuvvetleri Komutanlığı temin etti. *Endeavour*, 25 Ağustosta Plymouth'tan yelken açarak Madeira, Rio de Janeiro ve Boynuz Burnu üzerinden 13 Nisan 1769'da Tahiti'ye ulaştı. Cook buradan daha güneye doğru hareket ederek daha sonra **Yeni Zelanda** olarak adlandırılacak adayı buldu. Ardından Avustralya'nın bilinmeyen doğu kıyılarına erişerek **Botany Körfezi** olarak bilinen bölgede karaya ayak bastı. *Endeavour* İngiltere'ye 1771'de döndü ve Kaptan Cook'un seferi bir başarı olarak takdirle karşılandı.

Endeavour
Kaptan James Cook'u güney yarıküreye götüren geminin modeli

96
KAPTAN COOK İLE YOLA ÇIKAN MÜRETTEBAT VE SİVİLLERİN SAYISI

Cook Pasifik'te yol alırken İngiltere'de başka değişiklikler yaşanmaktaydı. Bilgiye olan rağbetin giderek artması sonucu (Aydınlanma) **Encyclopedia Britannica**'nın ilk cildi Edinburgh'da yayınlandı. Eser, "Farklı Bilimler ve Sanatların ayrı Yazılar ve Sistemlere bölündüğü yeni bir plan" dahilinde oluşturulmuştu. Kısa sürede baskısı tükendi ve 1771'de üç ciltlik set tamamlandı.

Bu sırada eski bir asker olan **Philip Astley** (1742-1814), 1768 yılında Londra'nın Lambeth bölgesinde bir pistte, at sırtında numaralar sergilediği **Halfpenny Hatch** adında bir binicilik okulu açtı. Aralarda eğlendirmek için müzisyenler, akrobatlar ve palyaçoları programına dahil etti. **Modern sirk** ilk defa bu şekilde doğmuş oldu.

Rusya'da olaylar ciddiyet kazanmıştı. Osmanlı İmparatorluğuyla gerilimler iki devleti 1768-74 **Rus-Osmanlı Savaşına** itmişti. Savaşın temel nedeni Büyük Katerina'nın Osmanlılarla bir önceki savaşı (1736-39) sona erdiren antlaşmaya uymaması ve Polonya'ya müdahale etmesiydi. Osmanlılar, Rusların bir Türk şehrini yağmalaması üzerine savaş ilan etti.

Daha doğuda **Şah Prithvi Narayan** (1723-75) Katmandu vadisindeki krallıkları bir araya getirerek **Nepal** Krallığını kurdu.

California'daki San Diego de Alcalá Kilisesindeki çan kulesinden bir görünüm

KUZEY AMERİKA'DA YERLEŞİM FAALİYETLERİ gelenlerin batı toprakları hakkında çok az şey bilmelerine rağmen hiçbir azalma emaresi göstermedi. **Daniel Boone** adında bir Amerikalı (1734-1820) günümüzde **Kentucky** olarak bilinen, beyaz yerleşimcilerin bilmediği bölgeye bir av seferine gitmek için yola çıktı. Yolda Apalaş Dağlarında bir plato olan Cumberland Gap üzerinden daha iyi bir yol buldu. Bu yol, Boone ve Transilvanya Şirketi tarafından açılan ve daha sonra yerleşimcilerin dağları geçerek Kentucky topraklarına ulaştıkları Wilderness Road'un bir parçası oldu. Boon ve ailesi 1775'te Kentucky'ye taşındı ve bölgenin ilk şehirlerinden biri olan Boonesborough'yu kurdular. Yaşamının geri kalanını avcı ve kâşif olarak geçirdi.

İspanyollar da Kuzey Amerika'da topraklarını genişletmenin yollarını araştırmaktaydı. Bugünkü California'da, III. Carlos'un, Rusların da girmeye niyetlendikleri söylentisini duyması üzerine İspanyol yerleşimcilerle nüfus oluşturmak için gayret gösterdiği bir bölgede hak iddia etmişlerdi. III. Carlos bu amaçla Fransisken keşişlerini misyonlar kurmaları için bölgeye gönderdi. İspanyol Fransisken **Junipero Serra** (1723-84) İspanya'nın California toprakları boyunca bir dizi misyon üzerinde çalışmalara başladı. 1769'da kurulan ilk misyon **San Diego de Alcalá** oldu ve izleyen 54 yıl boyunca California kıyıları boyunca 20 misyon daha inşa edildi.

III. Carlos **Cizvitleri** tüm İspanya topraklarından **sınırdışı** eder

İngiliz coğrafyacı **James Rennell** (1742-1830) Bengal ölçümcü olarak atanır ve Hindistan'da arazi ölçümlerine başlar

9 Ocak Asker ve binici Phillip Astley Londra'nın Lambeth bölgesinde **ilk modern sirki** açtı

Ali Bey el Kebir (1728-73) Mısır'da Osmanlı Valisini görevinden alır

Encyclopaedia Britannica Edinburgh'da yayınlanmaya başlar; üç ciltlik serisi 1771'de satışa sunulur

25 Ağustos İngiliz kâşif **James Cook** (1728-79) ilk Pasifik seyahatine başlar (1771'e kadar)

25 Eylül Rusya'nın Polonya'ya girmesi ve **Kırım** hakkındaki planları nedeniyle **Rus-Osmanlı Savaşı** (1774'e kadar) başlar

Nepal Krallığı Prithvi Narayan (1723-75) idaresinde **birleşir**

Eski İngiliz perukçu **Richard Arkwright** (1732-92) **suyla çalışan dokuma tezgâhını bulur**

İskoç mucit **James Watt** (1736-1819) **buhar motorunun** patentini alır

Fransız Doğu Hindistan Kumpanyası dağıtılır

1770

Boston Katliamının vahşetini gösteren bir gravür.

PUL YASASININ (BKZ. 1765) başarısızlığından sonra Britanya hükümeti hâlâ kolonilerden ne şekilde para alabileceği sorusuyla meşguldü. Cevap Maliye Bakanı **Charles Townshend'in** (1725-67) biçimlendirdiği bir dizi yasayla bulundu. Çıkarılan yasalar Amerikan kolonilerine ithal edilen boya, kâğıt, cam, kurşun ve çaydan vergi alınmasını ayrıca kaçakçılığın önlenmesi için gümrüklerin yeniden düzenlenmesini öngördü. Başka bir yasa da, koloni meclislerinin, bölgelerindeki Britanya askerlerinin temel ihtiyaçlarını karşılamalarını öngören **Asker Barındırma Yasasına** uymayı reddeden New York yasama organını askıya aldı. Bir grup liman işçisi 5 Martta Boston gümrük binası yakınında nöbet tutan İngiliz askerlerini taciz etti ve bir kalabalık toplandı. Olay yerine başka askerler geldi ve çoğunluğu silahsız olan göstericilerin üzerine ateş açarak beş kişiyi öldürüp altı kişiyi yaraladı. **Boston Katliamı** adı verilen bu olay Britanya ve kolonileri arasındaki kızgınlığı körükledi.

Avrupa'da Fransa veliahtı, müstakbel **XVI. Louis** (1754-93) Avusturya İmparatoriçesi Maria Theresa'nın kızı **Marie Antoinette** ile evlendi. Evlendiklerinde Louis 15, eşi 14 yaşındaydı.

Marie Antoinette'in minyatürü
Fransa'nın en kötü şöhretli kraliçelerinden biri olacak Marie Antoinette'i resmeden bir kabartma.

14
MARIE ANTOINETTE'İN XVI. LOUIS İLE EVLENDİĞİ **YAŞ**

1771

Richard Arkwright tarafından kurulan Derbyshire'daki Cromford Değirmeni.

İNGİLİZ RICHARD ARKWRIGHT'IN (1732-92) saat yapımcısı John Kay'le birlikte bir **dokuma tezgâhı** yapmasıyla **Sanayi Devrimine** bir adım daha yaklaşıldı. 1771 yılında bu tezgâhı çalıştırmak için bir su çarkı kullanmaya karar verdiler ve Kuzey İngiltere'de bir fabrika –Cromford Mill– kurarak suyla çalışan ilk tekstil değirmenini yapmış oldular. Girişim başarı kazanıp tekstil fabrikaları kârlı teşebbüsler halince gelince Arkwright, İngiltere ve İskoçya'da başka fabrikalar da açmaya başladı.

Arkwright'ın icatları İngiltere'yi bir tarım toplumundan üretim ekonomisine dönüştüren **Sanayi Devriminin** önemli parçası olarak kabul edilmektedir. Değirmenler tüm dünyada uygulanacak kitlesel üretim fabrika sisteminin gelişimine tanıklık etti.

SANAYİ DEVRİMİ

Sanayi Devrimi Avrupa'da 18. yüzyıl sonuyla 19. yüzyıl başlarında meydana gelen kırsal tarımsal ekonomileri genellikle şehirlerde yapılan imalata dayalı ekonomilere dönüştüren bir ekonomik değişim süreciydi. Bu değişim İngiltere'de başladı ve Manchester gibi şehirlerde tekstil gibi sanayilerin gelişimini sağlayan eğirme tezgâhı (bkz. 1765) ve buhar gücünün kullanımı (bkz. 1775) gibi buluşlarla hızlandı. Yeni buluşlar kısa süre içinde tüm Avrupa'ya yayıldı ve Fransa, Almanya ve Belçika gibi ülkeler de, tarım işçilerinin büyüyen şehirlerde veya şehir fabrikalarına enerji sağlayan kömür madenlerinde çalışmak için kırsal alanları terk ettikleri benzer ekenomik değişimler yaşamaya başladılar.

1772

Anayasası ve reformları soyluları kızdıran ve ölümüne yol açan İsveç Kralı III. Gustavus'un (aşağıda) katledilmesini gösteren bir gravür

ANAHTAR
Polanya
Avusturya'ya
Prusya'ya
Rusya'ya

Polonya'nın paylaşılması
Rusya, Avusturya ve Prusya, ilk paylaşımda Polonya'dan parçalar aldı.

POLONYA TOPRAKLARININ ÜÇ defa paylatılmasının ilkine maruz kaldı. Bu durum **Rusların Osmanlı Türklerini** Rus-Türk Savaşında (bkz. 1768) **Avusturya ve Prusya**'yı endişelendiren şekilde mağlup etmesinden kaynaklandı. II. Friedrich Rus genişlemesini Türk topraklarından iç savaşlarla zayıflayan Polonya-Litvanya Birliğine kaydırmayı amaçladı. Rusya, Prusya ve Avusturya Polonya Meclisi (Sejm) tarafından onaylanan ve bu üç devlete Polonya'yı topraklarının üçte birinden mahrum bırakarak toprak sağlayan bir antlaşmayı 5 Ağustosta imzaladı.

İsveç'te **III. Gustav** (1746-92) tacın gücünü kısıtlamak isteyen bir hükümet fraksiyonu tarafından zayıflatılmış tahtına çıktı. Gustavus buna karşılık olarak bir darbe düzenledi ve yeni bir anayasa yayınladı. Adli reformları uygulamaya koydu ve donanmayı güçlendirdi. Ancak eleştirdiği soylularca sevilmedi ve kamu kaynaklarını harcama şekli nedeniyle suçlandı. 1792 yılında öldürüldü.

İngiltere'de Jamaika'dan İngiltere'ye 1771 yılında getirilmiş ve geri gönderilmek üzere bulunan **James Somersett** adlı bir köle konusunda mahkeme davası açıldı. Başyargıç Lord Mansfield, Somersett'in serbest bırakılmasına hükmetti. Karar hiç kimsenin İngiltere'den kendi iradesine aykırı olarak çıkartılmaması konusunda bir öncül yarattı.

5 Mart Britanya karşıtı isyanlarda beş kolonici **Boston katliamı** olayında öldürüldü

19 Nisan Fransa Kralı **XVI. Louis'nin** (1754-93) **Marie Antoinette** (1755-93) ile evlenmesi

29 Nisan Kaptan Cook Avustralya'da Botany Körfezine ulaşır

5-7 Temmuz Ruslar Osmanlıları **Çeşme Deniz Harbinde** yenilgiye uğrattı

Belçikalı mucit **John-Joseph Merlin** (1735-1803) modern **tekerlekli sandalyeyi** geliştirir

12 July İngiliz marangoz ve dokumacı **James Hargreaves** (1720-78) 1765 yılında yaptığı **eğirme tezgâhının** patentini alır

Richard Arkwright ilk su enerjisiyle çalışan tekstil fabrikasını İngiltere'nin Derbyshire şehrinde kurar

17 Ekim Mozart 15 yaşında yazdığı Ascanio in Alba operasının ilk temsilini yapar

12 Şubat İsveç Kralı **III. Gustav** (1746-92) mutlakiyetçi monarşiyi tekrar tesis eder

22 Haziran Somersett davası olarak bilinen duruşmada verilen karar Britanya'da köleliğin kaldırılmasının yolunu açar

5 Ağustos Polonya'nın Avusturya, Prusya ve Rusya tarafından **ilk bölüşülmesi**

Kaptan Cook Britanya'da kısa bir süre kaldıktan sonra ikinci seyahatine çıkar

1773

Vasily Perov tarafından yapılan bu resim, Kazak önderi Emelyan Pugaçev'i meclisiyle toplantıda düşmanlarını yargılarken tasvir eder.

BRİTANYA'NIN AMERİKAN KOLONİLERİ getirilen kısıtlamalardan – bazıları çay fiyatlarındaki indirim gibi beklenmeyen faydalar sağlasa da– giderek daha çok galeyana gelmekteydi. Gerçekten de Hindistan'dan Kuzey Amerika'ya doğrudan ihracata izin veren, ayrıca vergilendirmeyi varış noktasında değil kaynağında yapan **1773 tarihli Çay Yasası** nedeniyle Amerikan kolonileri Britanya'daki herhangi bir kişiden daha az fiyat ödemekteydi. Bununla beraber, çay kaçakçılığına karışan ve yasal çayın daha ucuz hale gelmesi halinde işleri bozulacak çok sayıda koloni tüccarı mevcuttu. Bu tüccarlar Doğu Hindistan Kumpanyası gemilerini Amerikan limanlarına yanaşmamaları konusunda uyardı. Ancak *Dartmouth*, Boston'da demirlemek için yanaştı. Kızgın tüccarlar 16 Aralıkta 10.000 sterlin değerindeki 342 balya çayı *Dartmouth*'tan alarak şehrin limanına attı. Bu olay Britanya yönetimine karşı direnişin dönüm noktalarından birinin habercisiydi.

Rusya da, **Emelyan Pugaçev** (1742-75) adlı bir Kazak tarafından yönetilen bir isyandan ötürü karışıklık yaşıyordu. Pugaçev Yedi Yıl Savaşlarında askerlik yapmış, ancak 1762'de ordudan kaçmıştı. Tahttan indirilen Çar III. Petro olduğu iddiasıyla serfliği ortadan kaldıracağını vaat ederek Rusya çapında dolaşmaya başladı. Seyahatleri sırasında 25.000 kişilik bir gönüllü birliği toplamayı başardı. Büyük Katerina'nın ordusuna karşı başlangıçta başarılı olmasına rağmen birlikleri sonunda yenildi. Pugaçev 10 Ocak 1775'te idam edildi.

Osmanlı İmparatorluğu Mısır'da isyanla karşılaştı. **Ali Bey el Kebir** (1728-73) Mısır'ın fiili hükümdarı olmuş, ancak 1769'da Mısır'daki Osmanlı valisini yerinden alarak ülkeyi bağımsız yapmaya çalışmıştı. Filistin ve Suriye'ye de birlikler gönderdi, fakat 1773'te Osmanlı kuvvetleri tarafından mağlup edilerek aldığı yaralar nedeniyle Kahire'de hapishanede öldü.

Kaptan James Cook Güney Atlantik'teki gemisiyle **Antarktik dairesini** geçti. Bundan önceki yıl *Resolution* adlı başka bir gemiyle güney yarıkürenin uçsuz bucaksız ve bilinmeyen bölgelerini araştırmak maksadıyla sefere çıkmıştı.

Boston Çay Partisi
Tüccarlar bir Doğu Hindistan Kumpanyası gemisinden 10.000 sterlin değerindeki çayı Boston limanına döktü.

1774

"Sevilen Louis" lakaplı XV. Louis'nin (1710-74) cenaze merasimi. XV. Louis Fransa'yı yaklaşık 60 yıl boyunca yönetti.

AMERİKAN KOLONİLERİNDE Georgia dışındaki 13 koloninin temsilcileri **Zorlama Yasalar** adı verilen bir dizi yasayı tartışmak üzere Philadelphia'da bir araya geldi. Bu yasalar, Boston limanında çayların denize dökülmesine (bkz. 1773) ve artan Amerikan isyanına karşı misilleme olarak çıkartılmıştı. Yasalar Boston limanının İngiliz gemileri dışında tüm gemilere kapatılmasını; kolonilerin gerekli olduğu takdirde birlikleri barındırmasını; İngiliz memurlarının işledikleri suçlar için koloni toprakları yerine Britanya'da yargılanmasını ve böylelikle dokunulmazlıkla hareket etme imkânı tanınmasını ve Boston'daki özerk yönetimin kaldırılmasını öngördü. Ayrıca pakete dahil olan **Quebec Yasası** da Kanada'nın sınırlarını genişleterek bir vali ve atanan müşavirler vasıtasıyla bir ölçüde yerinden yönetim sağladı, çok sayıdaki Katolik yerleşimcinin din özgürlüğünü garanti ederek, İngiliz ceza hukuku yanında Fransız medeni hukukunun uygulanmasına izin verdi. Bu yasa birçok Amerikan kolonisinin duyduğu yaralanmışlık hissine bir de tahkiri ekledi. Quebec'in, kendilerine ait topraklara doğru genişlemesine itiraz ettiler ve kurulan yönetimden şüphe ettiler. **Kıta Kongresi** –on üç koloninin her birinden temsilcilerin oluşturduğu grup– eylem kararı alarak Kral III. George'a kuvvetli bir mesaj göndermek amacıyla Britanya mallarını ve ticaretini boykot etmeye karar verdi.

Louis XVI
Fransa Kralı XVI. Louis taç giyme töreni giysileriyle. Tahta çıktığında henüz 17 yaşına girmişti.

Fransa'da **XVI. Louis** büyükbabası XV. Louis'nin ölümünden sonra 17 yaşında kral oldu.

Bu sırada, **Rusya** ile **Osmanlı İmparatorluğu** arasındaki savaş sona erdi. Rusya'ya Karadeniz'de serbest denizcilik hakkı veren ve Kırım Yarımadasını bağımsız olarak tanıyarak Osmanlı idaresinden çıkaran **Küçük Kaynarca Antlaşması** temmuz ayında imzalandı. Bölge kısa zaman içinde Rusya'yla birleşti.

Osmanlılar ekim ayında Sultan **III. Mustafa**'nın (1717-74) ölümü ve kardeşi **I. Abdülhamid**'in (♛ 1774-89) yerine geçmesiyle bir başka karışıklık daha yaşadı. Mustafa hükümdar olduğunda ekonomik büyüme durduğu için imparatorluk gerileme içindeydi. Durum, Rusya'yla girilen ve pahalıya mal olan korkunç savaş nedeniyle daha da kötüleşti.

Warren Hastings (1732-1818) 1785 yılına kadar **Bengal** Genel Valiliğine atanır

Kaptan Cook Antarktika Güney Kutup Dairesini geçer ve kıtanın çevresini dolaşır

Rusya'da Emelyan Ivanoviç **Pugaçev'in** önderliğini yaptığı **serf ayaklanması** (1726-75)

16 Aralık Boston Çay Partisi: Britanya Kuzey Amerika kolonicileri protesto olarak Boston limanına çay kargosunu dökerler

I. Abdülhamid (1725-89) Osmanlı sultanı olur

XVI. Louis Fransa tahtına çıkar

21 Temmuz Rusya ile Osmanlılar, Rusya'ya Karadeniz sahillerinin büyük kısmının denetimini veren **Küçük Kaynarca Antlaşmasını** imzalar

Quebec Yasası Kuzey Amerika'daki Katoliklere daha büyük özgürlükler tanır, Fransız medeni hukukunu tekrar uygulamaya sokar ve bölgenin sınırlarını genişletir

Zorlama Yasalar 13 koloniye cezai önlemler getirilmesi yetkisini verir

İngiliz sanatçı William Barnes Wollen'in (1857-1936), Britanya birlikleri (kırmızılı) ile Amerikan koloni milisleri (ön planda) arasında Massachusetts'teki Lexington Common bölgesinde yapılan savaşın ilk tüfek atışlarını konu alan tablosu.

> **“ GÖKKUBBE** YARILSA BİLE BIRAKIN **ADALET** YERİNİ BULSUN. **”**
>
> **John Adams, Amerikalı devlet adamı,** 5 Aralık 1777

13 AMERİKAN KOLONİSİNDE YASALARA GÖSTERİLEN ÖFKELİ TEPKİ ve **"temsilsiz vergi"** konusundaki memnuniyetsizlik Britanyalı yetkilileri endişelendirmeye başladı ve silahlı ayaklanmadan korktular. Massachusetts valisi de olan General Thomas Gage (1721-87) 18 Nisanda "kırmızı ceketliler" olarak bilinen Britanya askerlerini yerleşimciler tarafından Boston dışındaki Concord kasabasında depolanan silah ve cephaneye el koymak üzere gönderdi. Britanya'nın böyle bir plan uygulayabileceğini bilen koloniler herhangi bir olay yaşanması ihtimaline karşı bir alarm sistemi kurmuşlardı. Concord'a baskın haberi alınır alınmaz Bostonlu gravürcü **Paul Revere** (1735-1818) o gece şehirden çıkarak Britanyalı birliklerin yürüyüşe geçtiklerini arkadaşlarına haber verdi. Her an savaşa hazır olan gönüllü milisler silahlarını kaparak kırmızı ceketlilerin gelişini bekledi.

19 Nisan sabahında "tüm dünyanın duyduğu atış" yapıldı ve kolonicilerle Britanya birlikleri arasında, **Lexington** ve yakınındaki Concord'da bir muharebe yapıldı. **Amerikan Bağımsızlık Savaşı** veya diğer adıyla **Amerikan Devrimi** başlamıştı.

Çatışmalar tüm yaz boyunca sürdü. **General George Washington** komutasındaki (1732-99) kolonyal güçler **Champlain Gölü** yakınlarındaki kilit noktaları ele geçirdi ancak Britanya, birliklerinin yarısını kaybetmesine rağmen **Bunker Hill Savaşında** onları mağlup etti.

Koloniler içindeki savaş bölünme yarattı. Tüm koloniciler Britanya'ya karşı savaşmaya istekli değildi ve kısa zaman içinde halk **vatanseverler ve sadıklar** olarak bölündü. 13 koloninin nüfusunun yaklaşık yüzde 20'sinin kraliyeti desteklediği tahmin edilmektedir. Bu sayıya **Amerikan yerlileri ve köleler de** dahildir. Yerliler arasında bazı kabileler ticaret ortağı olarak önem verdiklerinden kendilerini Britanya'nın yanında olmak durumunda hissetti.

Kullanılan buhar bacadan çıkıyor

Dört yönlü subap buharın giriş çıkışını kontrol eder

Buhar Gücü
James Watt'ın buhar makineleri konusundaki çalışması daha sonra buhar gücüyle çalışan trenlerin geliştirilmesine imkân tanıdı.

Kıta ordusu askerinin şapkası
Üç kenarlı bu şapka tarzı Kıta ordusu için savaşan Amerikan askerleri tarafından kullanıldı.

Bazıları da toprak sınırları gibi çıkarlarının Britanya tarafından daha iyi korunabileceğini düşündü. Köleleri Britanya'nın yanında yer almak için çeken ise kralın yanında savaştıkları takdirde **özgürlüklerini kazanma imkânı** verileceğinin söylenmesiydi. Quakerlar gibi bazı sakinler ise savaşa karşıydı. Birçokları da çatışmada hiçbir tarafın yanında yer almak istemedi.

Dünyanın diğer tarafında, İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası birlikleri Marathaların iç sorunlarına karıştı (bkz. 1758). **Birinci İngiliz-Maratha Savaşı** (1775-82) Doğu Hindistan Kumpanyasının Maharashtra Krallığının çökmesinden sonra iktidara gelen beş klanın oluşturduğu bir birlik olan Maratha Konfederasyonuna müdahale etmesiyle çıktı. Bu savaş birçok sorunu çözümsüz bıraktı ve kısa süre içinde Britanyalılar ve Marathalar arasında gerilimler artarak iki savaşa daha yol açtı (bkz. 1803).

Britanya'da İskoçyalı mucit ve mühendis **James Watt** (1736-1819) mühendislik imalathanesi sahibi Matthew Boulton'la bir iş ortaklığı kurdu. Watt yüzyıl başından beri bilinen **Newcomen buhar makinesini** geliştirmişti. Motor için bir yoğunlaştırma haznesi geliştirerek daha az buhar kaybı ile daha etkin hale getirmişti. Boulton'la ortaklık içinde Watt bu makineleri 1775'te üretmeye başladı. Bu noktada buhar makineleri en çok madenlerden su çekmek için kullanılsa da Watt buharın kullanım potansiyelinin geniş olduğunu düşündü ve yaşamının geri kalan kısmını makine tasarımları geliştirmeye adadı. İcatları kendinden sonra gelen mühendislere ulaşım sektöründe devrim yapma imkânı tanıdı ve modern sanayinin temellerini attı.

THOMAS PAINE

Thomas Paine (1737-1809) İngiltere'nin Norfolk şehrinde doğdu. Amerika'ya göç ederek bu ülkenin bağımsızlığını savundu. İngiltere'ye döndüğünde Fransız Devrimini destekledi ve radikal bir propagandacı olarak itibarını artıran *İnsan Hakları*'nı yazdı.

15 Şubat **Papa VI. Pius,** Papa XIV. Clemens'in yerini alır

19 Nisan Amerika Bağımsızlık Savaşı Lexington ve Concord muharebeleriyle başladı

30 Temmuz Kaptan Cook ikinci seyahatini tamamlayarak Porsmouth limanından karaya çıkar

7 Kasım Amerikan Bağımsızlık Savaşında Britanya için çarpışacak **erkek kölelere özgürlük** vaat edilir

Maratha Konfederasyonu ile Britanya Doğu Hindistan Kumpanyası arasında **Birinci Maratha Savaşı** (1782'ye kadar)

James Watt buhar motorunun patentini alır

1776

Kendinden geçmiş koloniciler New York'taki Kral III. George heykelini Bağımsızlık Bildirgesinin imzalanması kutlamalarında yere indiriyor.

❝ BU GERÇEKLER BİZİM İÇİN GAYET AÇIKTIR: TÜM İNSANLAR **EŞİT YARATILMIŞTIR;** YARADANLARI TARAFINDAN BAĞIŞLANMIŞ, BELLİ BAZI **VAZGEÇİLEMEZ HAKLARA** SAHİPTİRLER; **YAŞAM, BAĞIMSIZLIK** VE **MUTLULUĞA ERİŞME HAKLARI** DA BUNLAR ARASINDADIR. **❞**

ABD Bağımsızlık Bildirgesi, 4 Temmuz 1776

AMERİKA'NIN BAĞIMSIZLIĞI İÇİN MÜCADELE HIZ KAZANIRKEN Birinci Kıta Kongresi 4 Temmuzda bir Bağımsızlık Bildirgesi yayınlayarak Kuzey Amerika kolonilerinin Britanya yönetiminden ayrıldığını resmen duyurdu ve bu birliği **Birleşik Devletler** olarak adlandırdı. Belge, Britanya'dan ayrılma kararının nedenlerini belirtirken bazı doğal hakların da altını çiziyordu. Ancak bildirgede ortaya konan fikirler –tüm insanların eşit yaratıldıkları ve yaşam, özgürlük ve mutluluğa erişme hakkı– herkes için geçerli olmayacaktı. Köleleştirilmiş Afrikalılar –bir kısmı savaşta Amerikalıların yanında yer almıştı– dışarda bırakıldı.

1776 yılı birçok etki yaratan eserin yayımlanmasına tanıklık etti. Ocak ayında, kısa bir süredir Philadelphia'da yaşayan yazar ve radikal düşünür **Thomas Paine** (bkz. karşı panel) Amerika'nın bağımsızlığı ve bir cumhuriyet idaresi kurulması çağrısında bulunan *Sağduyu* başlıklı bir broşür yayımladı. Başlangıçta isimsiz yayımlanan broşür, ülkede ve ülke dışında çok büyük bir etki yarattı ve davanın ilerletilmesinde önemli rol oynadı. Britanya'da İskoçyalı filozof Adam Smith (1723-90) serbest ticaret sisteminin avantajlarını sıralayan *Ulusların Zenginliği* adlı eserini yayımlayarak siyasetçilerin ve halkın ekonomik genişleme hakkındaki düşünce biçimlerini değiştirdi.

Bu yılda ayrıca, İngiliz tarihçi **Edward Gibbon'ın** (1737-94) *Roma İmparatorluğunun Yükselişi ve Çöküşü* başlıklı eserinin ilk cildi yayımlandı. Çalışması hassas bir konuyu işledi ve başarı kazandı. Kitap, Gibbon'ın gelecekte tarihçiler için bir mihenk taşı oluşturan kaynak metinlerin kullanımındaki objektif ve titiz metodolojisi bakımından da takdire değer nitelikteydi. Kitabın diğer beş cildi izleyen on yıl içinde yayımlandı.

1777

Uruguay'daki Colonia del Sacramento şehrinin kolonyal haritası

BAVYERA'DA TAHTA KİMİN ÇIKACAĞI konusunda kargaşa yaşandı. Wittelsbach hanedanının son üyesi **Elektör III. Maximilian Joseph** (1727-77) öldü ve **Palatine Elektörü Karl Theodor** tahta geçti. Meşru bir veliahtı olmayan Karl, gayrimeşru çocukları için ülke aradı. Avusturya imparatoru II. Joseph'le Aşağı Bavyera'nın bir kısmı karşılığında Avusturya Felemenk'inin bir bölümünü değiş tokuş eden bir antlaşma imzaladı. Antlaşma Prusya Kralı II. Friedrich'i kızdırdı ve 1779'da sona eren **Bavyera Veraset Savaşı** başladı.

İspanya ve Portekiz, Rio de la Plata bölgesi üzerindeki ihtilafları sonunda **Birinci San Ildefenso Antlaşması** ile çözümlediler. İspanya Amazon Havzasındaki bir toprağı, **Banda Oriental** (günümüzde Uruguay) karşılığında Portekiz'e terk etti.

Karl Theodor

Palatine Elektörü Karl Theodor'un meşru varisleri olmamasına rağmen birkaç gayrimeşru çocuğu vardı. Halk tarafından sevilmeyen bir kraldı.

1778

Milano'da La Scala opera binasının gösterişli iç mekânının bir görünüşü

Cook'a karşı kullanılan tokmaklar

Resimdekilere benzeyen geleneksel Hawaii tokmaklarının Cook'un ölümüne sebep olan saldırıda kullanılmış olabilir.

İSİM YAPTIĞI İKİ BAŞARILI KEŞİF GEZİSİNİN ARDINDAN Kaptan James Cook (bkz. 1773) üçüncü bir seferle 1776'da bu kez, Atlantik ile Pasifik okyanuslarını bağladığı düşünülen masalsı Kuzey Geçidini aramak üzere yola koyuldu. **Hawaii Adalarıyla** Avrupalıların ilk temasını 1778'de gerçekleştirmişti. Arktik dairesine doğru yoluna devam etti, ancak geçidi bulamadı. Daha sonra Hawaii'ye yelken açtı ve burada kaybolan bir kayık üzerine çıkan çatışmada Hawaiililer tarafından 1779'da öldürüldü.

Milano'da büyük opera binası –**La Scala**– açıldı. Avusturya İmparatoriçesi Maria Theresa'nın himayesinde kurulan (şehir o dönemde Avusturya yönetimi altındaydı) opera daha önce yangında tahrip olan tiyatro salonunun yerini aldı. Yeni bina Santa Maria alla Scala Kilisesinin yerine inşa edilmiş ve masraflarını zengin hamiler üstlenmişti. **Opera** Antonio Salieri'nin (1750-1825) *L'Europa riconosciuta* adlı eserinin 3 Ağustostaki performansıyla açıldı.

1779

Fransız doğa bilimci Pierre Sonnerat'nın bir tablosundan Xhosa ailesi.

BOERLERİN (Hollandaca konuşan yerleşimciler) Cape Town'un yüzlerce kilometre kuzeyindeki uzak bölgelere yerleştirilmeleri yerli **Xhosa** halkı için sorun yaratıyordu. Bu kabileler Boerlerin gelişinden çok önce bu topraklara yerleşmişti. Her iki grup büyükbaş hayvan besleyicisi olduğundan zengin otlaklar için rekabete girdiler.

Fish ve Sunday nehirleri arasında bir sınır tespit etmek için girişimler yapıldıysa da her iki grup da anlaşmaları ihlal etti. Gerilim, Xhosa'ların Boer hayvanlarına saldırması ve muhtemelen bir kabile üyesinin öldürülmesine karşılık olarak çobanları öldürmesiyle şiddetlendi. Boerler saldırıya geçerek 5000'den fazla hayvana el koydu.

Boer evi

Güney Afrika'daki Hollandalı yerleşimciler Cape Town'dan ayrılarak büyükbaş hayvan yetiştirdikleri uzak kırsal alanlara göç etti.

Birinci **Xhosa Savaşı**na yol açan bu çatışmalar otlaklara ve suya erişim sorunlarının neden olduğu ihtilafın temel nedenlerini çözemedi. Aralıklarla yaşanan çatışmalar bir yüzyıl kadar devam etti.

17 Şubat Edward Gibbon (1737-94) *Roma İmparatorluğunun Yükselişi ve Çöküşü*'nün ilk cildini yayımlar

Yazar **Thomas Paine** (1737-1809) *Sağduyu* başlıklı kitabını yayımlar

4 Temmuz Britanya Amerikan kolonilerinde **Bağımsızlık Beyannamesi** imzalanır

İskoçyalı felsefeci **Adam Smith** (1723-1790) *Ulusların Zenginliği* başlıklı çalışmasını yayımlar

1 Ekim San Ildefonso Antlaşması Uruguay'ın İspanya mülkü oluşunu ve Amazon topraklarının Portekiz'e aidiyetini teyit eder

Prusya ve Avusturya arasında **Bavyera Veraset Savaşı** (1779'a kadar)

6 Şubat Fransa resmi olarak **Amerikan Devrim Savaşına Britanya**'nın karşısında girer

Knight-Wedderbrun davasında köleliğin İskoçya'da uygulama alanı bulunmadığı kararı alınır

14 Şubat Kaptan Cook Hawaii adalarında üçüncü seyahati sırasında öldürülür

İngilizler ve Boer yerleşimcileri arasında **Xhosa Savaşları** (1879'a kadar)

1780

Güneybatı Hindistan Krallığı Maisur'un hükümdarı Tipu Sultan'ın yazlık sarayı Daria Daulat Bagh'dan bir duvar resmi.

BRİTANYA'YA BAĞLI DOĞU HİNDİSTAN KUMPANYASI menzilini Bengal dışına genişletmek istediğinde Hint prensliklerinin direnişiyle karşılaştı. Bu durum özellikle güçlü hükümdar **Haydar Ali Han**'ın (1722-82) başında bulunduğu güneybatıdaki **Maisur** Krallığı için geçerliydi. Toprak anlaşmazlıkları Birinci Maisur Savaşına (1767-82) yol açmış ve bunu İkinci Maisur Savaşı (1780-84) izlemişti. Aralarındaki sorunlar çatışmalarla çözümlenemedi ve ihtilaf 1799'a kadar devam etti.

Hindistan'daki karışıklık birçok cephede savaşan Britanya'nın tek endişesi değildi. Kuzey Amerika'da süren savaşın dışında Hollandalılarla anlaşmazlık baş gösterdi. **Dördüncü İngiliz-Hollanda Savaşı** (1780-84) sırasında fiili bir çatışma yaşanmasa da Amerika'daki çatışmanın doğrudan bir sonucuydu. Hollandalılar isyan eden kolonilere silah sağlamaktaydı ve bu durum Britanya'nın Hollanda gemilerine el koymasına yol açtı. Hollandalılar Britanya'nın tarafsızlıklarına saygı göstermesini savundular, ancak İngilizler mutabık olmadı.

Kuzey Amerika'da kolonicileri mücadelelerinde yalnız değillerdi. Güney komşuları İspanyol koloni idaresinden hoşnutsuzlukları nedeniyle Peru'da **Tupac Amaru ayaklanmasıyla** (1780-82) bir mücadele başlattılar. 75.000 yerli ve Kreyol (Peru'da doğan, İspanyol kökenli olmayanlar) gördükleri muameleye karşı protesto için ayaklandı. Önderleri II. Tupac Amaru (bkz. alttaki panel) 1781'de yakalanarak idam edilse de karışıklığı bastırmak bir yıl daha sürdü ve 60.000 İspanyol askerine ihtiyaç duyuldu.

Afrika'da Ukerewe Gölü (Victoria Gölü) sahilinde bulunan **Buganda** Krallığı topraklarını genişleterek yerel bir güç olarak belirdi. Bu tarih civarında gölün güneydoğu sahillerine yerleşik **Masailer** bölgede önemli bir mevcudiyet olmaya başlamış ve güney ve doğu yönlerinde geniş ve örgütlü savaşçıların yardımıyla harekete geçmişti.

II. TUPAC AMARU (y. 1742-81)

Jose Gabriel Condorcanqui adıyla 1742 yılında doğan II. Tupac Amaru İnka İmparatorluğunu 1545-1572 yıllarında yöneten son İnka hükümdarının ismini aldı. Mestizo (yerli ve İspanyol) kökenli Amaru, Peru'nun yerli halkı için daha iyi koşullar elde etmek amacıyla İspanyollara karşı savaştı.

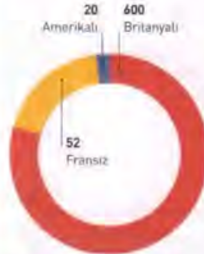

1781

Lord Cornwallis (solda), Yorktown Savaşında Britanya'nın yenilgisinden sonra kılıcını George Washington'a (sağda) teslim ediyor.

BRİTANYA VE KUZEY AMERİKA yerleşimcileri arasında devam eden savaş 19 Ekimde Virginia'daki **Yorktown** Savaşında kesin bir sonuca ulaştı. **Kıta Ordusu** önceki yıl Fransa'dan artan ölçüde yardım almış ve **Kont de Rochambeau** (1725-1807) Amerikalı **General George Washington**'la (1732-99) birlikte kuvvetlere komuta etmişti. Birleşik piyade askerlerinden oluşan isyancı güçler 28 Eylülde pozisyonlarını aldıklarında **General Charles Cornwallis**'in güçlerinin iki katından fazlaydılar. Cornwallis'in beklediği destek kuvvetleri de zamanında yetişemedi. Fransızların donanma ablukasıyla birlikte Cornwallis'in teslim olmaktan başka çaresi kalmadı. Bunun **Bağımsızlık Savaşının** son muharebesini oluşturmasına rağmen Amerika'nın bağımsızlığının resmi olarak tanınması çok daha sonra gerçekleşecekti.

Yorktown Savaşında ölenler
Yorktown, Britanya birliklerine büyük zarar verdi ve Amerika'daki Britanya hâkimiyetine son verme konusundaki kararlılığı gösterdi.

Amerikan kolonilerinin siyasetleri de değişmekteydi. **Konfederasyonun Maddeleri** yılın başında, 1 Martta onaylanmıştı. Onay işlemi 1777'de **İkinci Kıta Kongresi**'nde başlamıştı. Antlaşma, merkezi hükümetin sorumluluklarını düzenlerken **Amerika Birleşik Devletleri** haline gelecek "sağlam bir dostluk birliği" kurdu. Belge daha sonra Birleşik Devletler Anayasası ile değiştirilecekti (bkz. 1787).

Avrupa'da Hollandalılar ile Britanyalılar arasındaki gerilimler, bir Britanya filosunun, **Sumatra**'daki Hollanda yerleşimlerini imha etmek üzere 9 Ağustosta Hindistan'dan yola çıkması noktasına kadar geldi. Britanyalılar buraya vardığında yerleşimlerdeki küçük Hollanda nüfusu derhâl teslim oldu ve **Padang**'daki bütün Hollanda ticarethaneleri ve depoları Britanya krallığına devredildi.

Bu esnada **Yeni Granada Kral Vekilliğindeki** –Kolombiya, Venezuela, Panama ve Ekvador– koloni tebaası İspanyol rejiminden rahatsızdı. Tütün ve alkole getirilen vergi artışları üzerine **Comunero İsyanı** denen ayaklanmayı başlattılar. Vergiler konusunda anlaşma sağlandıktan sonra Bogotá'ya yürümek planından vazgeçilmesine rağmen İspanyol kral vekilliği *comunero*'lara saldırdı ve önderlerinden ikisini öldürdü.

Entelektüel türden bir devrim de Prusya'da **Immanuel Kant'ın** (1724-1804) *Saf Aklın Eleştirisi* adlı eserinin yayımlanmasıyla meydana gelmekteydi. Kant'ın eseri bilginin doğası hakkındaki mevcut anlayışa meydan okudu.

Amerikan piyade eri
Çizimde yorgun ve yeterli donanıma sahip olmayan bir Amerikan piyade askeri görünüyor. Ancak bu askerler Britanya'nın düzenli birliklerini yendi.

> **“ BİLİM** ÖRGÜTLÜ **BİLGİDİR. BİLGELİK** ÖRGÜTLÜ **HAYATTIR. ”**
>
> **Immanuel Kant, Alman filozof,** *Saf Aklın Eleştirisi*'nden, 1781

Arkot Nevabının borç sorunu **İkinci İngiliz-Maisur Savaşını** (1784'e kadar) tetikler

Tüpac Amaru Peru'da yerli isyanının önderliğini yapar (1781'e kadar)

Buganda Orta Afrika'da önemli bir güç olarak ortaya çıkar

İngilizce dilindeki *Bengal Gazzete*'nin ilk basımı

Britanyalılar Amerikan birliklerine Fransız ve İspanyol silahlarını taşıdıkları gerekçesiyle **Hollandalılara savaş ilan eder (1784'e kadar)**

Kutsal Roma İmparatoru **II. Joseph** serflere tam hukuki özgürlük tanır

Mart *Comunero*'lar **Yeni Granada'da** (Kolombiya) vergi artışları üzerine isyan eder

13 Mart Gökbilimci **William Herschel** Uranüs gezegenini keşfeder

Ağustos Britanyalılar **Sumatra**'nın batı kıyısındaki Hollanda yerleşimlerini alır

19 Ekim General George Washington **Yorktown**'da Britanyalıları mağlup eder

Alman filozofu **Immanuel Kant** (1724-1804) *Saf Aklın Eleştirisi* başlıklı çalışmasını yayınlar

1782

Bangkok'taki Chakri Mahaprasad Malikânesi I.Rama tarafından yaptırıldı.

1783

Britanya'nın eski Amerikan kolonilerinin bağımsızlığını tanıdığı Paris Antlaşmasının imzalanmasını tasvir eden bir bronz friz.

1784

Hindistan Yasasının siyasi sonuçlarını yansıtan bir karikatür.

KUZEY AMERİKA'NIN ZAFER KAZANAN eski kolonileri resmi tanınma ve geleceklerini düzenleme amacıyla Britanya ile karmaşık ve zor ilerleyen görüşmelere girerken, İrlanda da Britanya hükümetinden **yeni bir siyasi düzenleme** elde edebilecek bir konumda olduğunu fark etti. 1720 Beyan Yasası ile 1494 tarihli **Poynting Yasası** iptal edildi. Bu yasalar İrlanda'yı İngiliz Parlamentosunun yönetimi altına almak için tasarlanmıştı. Bu antlaşmaların getirdiği kısıtlamaların kaldırılmasıyla İrlanda bir ölçüde **yasama bağımsızlığı** kazanabildi. Ancak yeni özgürlüklere rağmen siyasi katılım sadece **Protestanlara** açıktı ve bu düzenlemenin büyük ölçüde Katolik olan ülkede yarattığı rahatsızlık, özerkliğin kısa ömürlü olması demekti.

Siam'da (Tayland) bir önceki hükümdar **Kral Taksin'in,** yerine kimseyi bırakmadan ölmesinin ardından yeni bir hükümdarlık hanedanı –**Chakri**– kuruldu. Chakri bugün de Tayland'ın hükümdarlık ailesidir. Burmalılara karşı yürüttüğü savaşlarla sadık taraftarlar edinen Başkomutan **I. Rama** (1737-1809) hanedanın kurucusuydu. I. Rama hükümdarlığının büyük bölümünü yıllarca süren savaşın ardından bir kraliyet sarayı ve Budist tapınakları inşa ederek **Siam'ın yeniden kurulmasına** ayırdı. Güçlü bir askeri liderdi ve Burma'nın beş işgal teşebbüsünü püskürttü.

YORKTOWN'DA TESLİM OLUNMASINDAN neredeyse iki yıl sonra 3 Eylülde Amerikan Bağımsızlık Savaşını resmi olarak sona erdiren ve tarafları "geçmişteki tüm yanlış anlamaları ve ihtilafları unutmaya" davet eden Paris Antlaşması imzalandı. Belge Birleşik Devletlere resmi tanınma sağladı ve kapsadığı 13 devletin sınırlarını çizdi. Düzenleme Birleşik Devletler kurulmasına tanıklık etse de, başta batıda geniş toprakları elinde tutan İspanya olmak üzere Avrupa önemli bir mevcudiyet sahibiydi.

Başka bir antlaşma da Britanya, Fransa ve İspanya arasında imzalandı ve hükümleri gereği Britanya **Tobago ve Senegal**'i Fransa'ya bırakırken, İspanya'nın bir yıl önce elde ettiği **Minorka** ile Florida'daki topraklarını korumasına izin verildi.

Güneybatı Fransa'daki Annonay adlı küçük bir kasabada, iki kardeş havacılık tarihine geçmeye hazırlanıyorlardı.

Birlik devletleri
Harita Paris Antlaşmasıyla tanınan 13 Birleşik Devleti gösteriyor. ABD sınırları antlaşma hükümlerine göre Mississippi sınırlarına kadar uzandı.

Joseph (1740-1810) ve **Etienne Montgolfier** (1745-99) **sıcak hava balonunun** resmi olarak ilk defa kaydedilen denemesini yaptılar. Sadece birkaç ay sonra ve bazı tasarım değişikliklerinin ardından Kral XVI. Louis ve Marie Antoinette'in önünde bir gösteri yaptılar. 1783'teki bazı denemelerden biri olan 19 Eylül tarihli uçuşlarında bir koyun, bir ördek ve bir horozu balonun sepetine koyarak hayvanların yüksek irtifada nasıl tepki vereceklerini görmek istediler. Balonun yerle bağlantısının olmadığı insan taşıyan ilk serbest uçuş aynı yıl 21 Kasımda gerçekleştirildi.

Balon gezisi
Bu gravür Le Flesselles adı verilen sonradan yapılmış bir Montgolfier balonunu yedi yolcuyla birlikte 19 Ocak 1784 tarihinde Lyon üzerinde yükselirken göstermektedir. Joseph Montgolfier de balondakiler arasında.

HİNDİSTAN'DAKİ BRİTANYA MEVCUDİYETİ Doğu Hindistan Kumpanyası (EIC) vasıtasıyla geliştiğinden 18. yüzyılda EIC ile Britanya hükümeti arasında gerilimler artmıştı. 1773 tarihli Hindistan Antlaşması, hâlihazırda şirketi daha sıkı bir denetim altına almıştı ancak birçok muharebenin masrafını karşılaması için hükümet parası talep etmesi ilave önlemler alınmasına yol açmıştı. **Küçük William Pitt** (1759-1806) başbakanlığındaki Britanya hükümeti tarafından yürürlüğe sokulan **1784 tarihli Hindistan Yasası**, sivil, askeri ve mali işlere bakacak, İngiliz hükümeti üyelerinin de aralarında bulunduğu bir

> **“İNGİLİZLER TARAFINDAN** KAZANILAN KÂRIN **HER RUPİSİ HİNDİSTAN** İÇİN SONSUZA DEK BİR **KAYIP**TIR.”
>
> **Edmund Burke, Britanyalı siyasetçi,** Doğu Hindistan Kumpanyası hakkındaki sözleri, 1783

Kontrol Kurulu oluşturarak EIC'yi daha sıkı bir gözetim altına aldı. Yasa ayrıca ticaret ve ülke yönetiminin iki ayrı faaliyet olacağı hükmünü getirdi. 19. yüzyılda bunu izleyen yasal düzenlemeler daha ileri giderek EIC'nin tekelini feshetti, ticareti rekabete açtı ve ayrıca Hristiyan misyonerlerinin bölgede yerleşimine izin verdi.

3 Şubat Britanya **Karayip adası** St. Kitt's'i Fransa'ya teslim etti

5 Şubat İspanya **Minorka**'yı Britanya'dan geri aldı

Siam kralı **I. Rama** (1782-1809) başkenti Bangkok olan yeni bir hanedan devleti kurar

İrlanda yasama bağımsızlığı kazanır

5 Şubat–28 Mart Kalabriya depremleri Güney İtalya'da büyük tahribat yaratır ve binlerce kişi öldü

8 Nisan Rus İmparatorluğu **Kırım**'ı ilhak etti

8 Haziran Laki Yanardağı İzlanda'da **püskürerek** Avrupa çağında yaygın kıtlığa yol açar

3 Eylül Paris Antlaşmasının imzalanmasıyla Britanya **ABD'nin bağımsızlığını** tanır

21 Kasım İnsan taşıyan **ilk sıcak hava balon uçuşu** Montgolfier kardeşler tarafından Paris'te gerçekleştirildi

İspanya hükümeti Güney Amerika'ya bir **botanik araştırma heyeti** gönderir

Aralık "Küçük" William Pitt (1759-1806) Britanya başbakanı olur (1801'e kadar)

Pitt'in **Hindistan Yasası ile** Doğu Hindistan Kumpanyası üzerindeki devlet denetimi artar

Britanya'ya **sadık kalanlar** Kanada'nın Brunswick eyaletinde yerleşim kurarlar

13 Aralık İngiliz şair ve denemeci **Samuel Johnson** öldü (d.1709)

1785

Elektrikli dokuma tezgâhı tekstil endüstrisini dönüşüme uğrattı.

BİR İNGİLİZ DİN ADAMI OLAN EDMUND CARTWRIGHT (1743-1823) 1784'te Richard Arkwright'ın (bkz. 1771) kurduğu pamuk eğirme fabrikasını ziyaret etti. Burada gördükleri, benzer tekstil dokuma makineleri icat etmesi için ilham kaynağı oldu. İlk **elektrikli dokuma tezgâhının** patentini 1785'te almıştı. Cartwright'ın dokuma tezgâhı Britanya'da tekstil endüstrisinin önemli bir parçası haline geldi. Tasarımı, daha sonra Britanya'ya ziyareti sırasında tezgâhların nasıl işlediğini gören Amerikalı işadamı **Francis Cabot Well** tarafından geliştirildi ve 1820'den sonra Atlantik'in iki yakasında da yaygınlaştı.

Burma'da Konbaung hanedanı **Kralı Bodawpaya** (1745-1819) bir önceki yıl sahil krallığı Arakan'ı ele geçirmişti. Bu zaferinden güç alarak doğuya doğru harekete geçmeye ve Siam (Tayland) krallığını işgal etmeye karar verdi, ancak yenilgiye uğradı.

Dünya çevresinde keşif
La Pérouse Kontu Jean-François de Galaup, XVI. Louis tarafından Pasifik'in bilinmeyen sularının haritasını çıkarması için keşif seyahatine gönderildi.

1786

Prusya Kralı II. Friedrich Avrupa'da askeri becerileri nedeniyle korku ve hayranlık yarattı.

İlk buharlı gemi
John Fitch buharlı makine teknolojisini olarak gemilerine uyarlamayı başardı. Ancak ticari başarı henüz uzaktaydı.

BİRLEŞİK DEVLETLER BİR TEKNOLOJİK buluş çağı yaşamaktaydı. Pennsylvania'daki Philadelphia şehrinde mucit **John Fitch** (1743-1798) buhar gücüyle çalışan bir gemi tasarlamak amacıyla Steamboat Company'yi kurdu. *Perseverance* adlı geminin Delaware Nehrinde Ağustos 1787'de başarıyla yüzdürülmesiyle rakiplerinin önüne geçti. 1790'a gelindiğinde Philadelphia ve New Jersey'deki Trenton şehri arasında bir buharlı gemi hattı işlemekteydi, ancak Fitch yatırımcı çekmekte zorlandığı için çabalamaya devam etti. Buharlı gemi seyahatinin geçerli bir ticari girişim olabilmesi daha gelişmiş gemi tasarımlarının yapılması ve **Robert Fulton**'ın (1765-1815) üstün iş zekâsıyla mümkün olacaktı.

Gemicilikte tehlikeler hâlâ vardı ve **korsan** saldırıları yaygındı. Akdeniz'de ticaret yapmak isteyen ABD'li tüccarlar saldırı tehlikesiyle karşılaştı ve özellikle **Berberi korsanlar** korku yarattı. ABD, Fas ile 23 Temmuzda imzalanan antlaşmayla eşit şartlarda ticaret karşılığında ABD gemileri için güvenli geçiş imkânı temin etti.

Avrupa'da Prusya, **II. Friedrich** için yas tuttu. II. Friedrich Prusya'yı dişli bir devlete dönüştürerek Avrupa'nın siyasi dengesini yeniden şekillendirmişti.

> **“EĞİTİLMİŞ** BİR **HALK** KOLAYLIKLA **İDARE EDİLEBİLİR.”**
>
> **Prusya Kralı II. Friedrich'e atfedilen sözler**

1787

Batı Afrika'daki Sierra Leone sahil yerleşimini gösteren, 19. yüzyıla ait gravür.

SOMERSETT DAVASINDA ALINAN (bkz. 1772) Britanya'ya gelen kölelerin serbest kalacağı yönündeki **karar üzerine** birçok köle, sahipleri tarafından terkedildi ve Londra'nın **"siyah fakirleri"** geçinmek için hiçbir imkânları olmadan ortada bırakıldı. Kölelik karşıtı Granville Sharp (1735-1813) Batı Afrika'da **Sierra Leone**'de bir serbest yerleşim yerinin kurulmasını sağladı. *Nautilus* gemisi 400 civarında eski köleyi Afrika'ya geri götürdü. Bu ilk yerleşimcilere daha sonra Kanada'daki **Nova Scotia**'dan Amerikan Bağımsızlık Savaşında Britanyalıların yanında savaşmış köleler de katıldı. Bu gelişmeler yaşanırken Batı Afrika hâlâ Avrupalı köle tüccarlarıyla doluydu.

Birleşik Devletlerde daha güçlü bir merkezi yönetim için sesler yükselmekteydi ve mayıstan eylüle kadar, görünüşte Konfederasyon Maddelerini (bkz. 1781) değiştirmek üzere **Anayasa Konvansiyonu** toplandı. Ancak delegeler bunun yerine yeni bir hükümet sistemi tasarladılar. Tüm devletlerin senatoda eşit bir şekilde temsil edileceği **iki kamaralı bir yasama organı** ve oranlara göre temsil edilecekleri bir Temsilciler Meclisi kurdular.

Rusya'da Osmanlı toprakları üzerindeki planlar 1792 yılına kadar süren Rus-Osmanlı Savaşına yol açtı.

Köle yerleşimi
Afrika'nın batı kıyısında yer alan Sierra Leone, vaktiyle köle ticaretinin duraklarından biriyken özgür bırakılan kölelerin yerleşim yeri haline geldi.

ABD ANAYASASI

ABD Anayasası dünyada hâlâ yürürlükte olan en eski anayasadır. Anayasa 17 Eylül 1787 yılında kabul edildi ve ifade özgürlüğü gibi konuların düzenlenmesi için 27 defa tadil edildi. George Washington (solda) Anayasa Konvansiyonuna başkanlık etti ve 1789'da ilk ABD Başkanı olarak seçildi. Başkanlığı sırasında *Bill of Rights* (Haklar Bildirgesi) olarak adlandırılan ilk on değişiklik onaylandı.

- **Edmund Cartwright** enerjiyle çalışan dokuma tezgâhını bularak dokumacılıkta devrim yapar
- **Lapérouse Pasifik'in haritasını** çıkartmak amacıyla yolculuğa çıkar
- Burma Kralı Bodawpaya (1745-1819) Siam'ı işgal ederek **Siam-Burma Savaşını** başlatır (1792'ye kadar)
- Mısır'da **Osmanlı** otoritesi tekrar kurulur
- **Marquess Cornwallis** (1738-1793) Bengal Genel Valisi olur (1793'e kadar)
- **11 Ağustos** Kaptan Francis Light Britanya Doğu Hindistan Kumpanyası adına Malay sahilindeki **Penang** şehrinin idaresini alır
- **17 Ağustos** Prusya Kralı **II. Friedrich** öldü
- Britanya ve kolonilerinde azat edilen köleler **Sierra Leone**'ye yerleştirilir
- **Rusya'nın** Kırım'ı ilhakı üzerine Osmanlıların **Rusya ve Avusturya ile savaşı** (1792'ye kadar) ve Türklerin bir Tatar isyanı başlatmak için girişimleri
- **13 Mayıs** Aralarında 778 mahkûmun bulunduğu **"Birinci Filo"** yerleşimciler Yeni Güney Galler'e gitmek üzere Britanya'dan ayrılır
- **22 Ağustos** Amerikalı mucit **John Fitch** (1743-98) Delaware nehrinde başarılı bir buharlı gemi denemesi yaptı
- **Britanya Köle Ticaretinin Kaldırılması Cemiyeti**'nin kuruluşu

35

MİLYON PESO

III. CARLOS'UN ÖLDÜĞÜ DÖNEMDE **İSPANYA'NIN KOLONİLERİNDEN** ALDIĞI YILLIK PARA MİKTARI

İspanyol ressam Francisco Goya'nın (1746-1828) IV. Carlos (ortada sağda) ve ailesini resmettiği tablosu.

İSPANYA TAHTINDA YAKLAŞIK 30 YIL KALDIKTAN sonra "aydın despot" III. Carlos öldü ve taç oğlu IV. Carlos'a (1748-1819) geçti. Babasının aksine **IV. Carlos** güçlü bir lider değildi. Eşi Parmalı **Maria Luisa** (1751-1819) ile daha sonra başbakan olan siyasi çırağı **Manuel de Godoy** ülkeyi ve imparatorluğu yönetti ve felakete götürdü. Bu dönemde, Fransa ile yaşanan **sürekli savaş hali**, Carlos'un tahttan feragat etmek zorunda kaldığı 1808 yılındaki işgal ile doruğa ulaştı (bkz. 1808).

Britanya'da olduğu gibi Fransa'da da **köleliğin kaldırılması** için büyüyen bir halk desteği vardı. Köle Ticaretinin Kaldırılması Komitesi, Mayıs 1787'de köle ticaretini sona erdirmek için kurulmuştu. Kısa süre sonra, Şubat 1788'de bir grup Parisli sadece kölelik ticareti ve köleliğin kaldırılması değil, Fransa'nın Karayipler şeker kolonilerinde büyüyen bir konu olan melez ırktan insanların eşitliğini talep eden **Société des amis des Noirs'ı** (Siyahların Dostları Topluluğu) kurmak üzere toplandı.

İlk Filo
Şöhretine rağmen Birinci Filoda yer alanların sadece yarısı mahkûmlardı. Geri kalanlar gemiciler, mürettebat ve ailelerinden oluştu.

Bu esnada İsveç'te **III. Gustav** parlamentonun onayı olmadan Rusya'ya karşı savaş açarak emperyalist ihtiraslarını gerçekleştirmeye çalışıyordu. **Rusların Osmanlı'ya karşı savaşla** meşgul oldukları bir dönemde **Fin** topraklarını ele geçirmeyi umdu. Gustav'ın gayretleri başlangıçta krallığın iktidarını, **Riksdag** (İsveç parlamentosu) ve soyluların aleyhine genişletmesine öfkelenen aristokratlar ve subayların komplosu nedeniyle başarısızlığa uğradı. Subaylar Büyük Katerina ile Gustav'ın önceden bilgisi olmadan müzakere etmeye çalıştı. Daha sonra **Danimarka,** Rusya'nın müttefiki olarak Rus-İsveç Savaşına (1790'a kadar) katıldı ve İsveç'in güneybatısındaki kilit liman Gothenburg'u kuşatmaya aldı.

Komşu Habsburg İmparatorluğunda **Magyar** (Macar) soyluları II. Joseph'in reformlarından (bkz. 1765) özellikle de Almancanın hükümetin ve ikinci derece eğitimin resmi dili olarak kabul edilmesinden memnun değildi. Joseph ayrıca toprak vergisi sistemini de yeniden yapılandırmayı planlanlıyordu ve serfliği de zaten kaldırmıştı. 1790'da öldüğünde Macarlar bir isyanın eşiğindeydi ve hatta Prusya'ya yardım çağrısında bulunmuşlardı. Ancak kardeşinin yerine geçen ve önceki reformları geri almaya söz veren II. Leopold'ün (1747-92) müdahalesiyle memnuniyetsizlik silahlı çatışma boyutuna varmadı. Leopold Macaristan'a bağımsız bir devlet olarak davranmaya ve kendi yasaları çerçevesinde yönetilmesine izin vermeye yemin etti.

Port Jackson'a varış
Koloniciler daha sonra Sydney, Avustralya adını alacak olan körfeze varıyorlar. Yerli kadınlar kıyıda gelenleri seyrederken görülüyor.

Britanya'da Kraliyet Deniz Kuvvetleri Kaptanı Arthur Philip (1738-1814) 13 Mayıs 1787'de Avustralya'daki **Botany Körfezine** yerleştirilmek üzere 11 gemi dolusu mahkûmla birlikte yelken açtı. Kaptan James Cook (bkz. 1768) körfeze 1770'de rastgelmiş ve Britanya hükümeti bu topraklarda yerleşimler kurulması için istekli davranmaktaydı. Bu arada mahkûmların Avustralya'ya gönderilmesi Britanya'nın aşırı dolu hapishanelerini rahatlatmanın da bir yoluydu. **İlk Filo** olarak anılan bu gemiler yaklaşık 778 aşkın mahkûm ile 1400'ü aşkın kişiyi taşıdı. Filo Botany Körfezine 1788'de ulaştı ancak Philip bu yerin sürekli yerleşim için uygun olmadığına karar vererek daha sonra **Sydney** adını alacak daha içerideki Port Jackson'a taşındı. Yerleşimin ilk günleri sıkıntılarla geçmesine rağmen gemiler mahkûmları getirmeye devam etti ve yaklaşık 50 yıl sonra Avustralya'da 60.000'e yakın yerleşimci olmuştu.

18 Ocak Kaptan Arthur Philip''in komutasındaki HMS Sirius **Avustralya'da Botany Körfezine ulaşır**

26 Ocak Botany Körfezinden **ilk filo** denize açılır ve daha sonra **Sydney şehrinin** kurulacağı bölgeye ulaşır

Şubat 9 Avusturya, Rus-Osmanlı Savaşına katılır (1787-1792)

Hindistan Genel Valisi **Warren Hastings**'in Hindistan'da işlediği iddia edilen suçlar hakkında yargılanması başlar

Rusya'ya ait Finlandiya'yı işgal eden İsveç, **Rusya ve Danimarka'yla** savaşa girer (1790'a kadar)

24 Temmuz Genel Vali Lord Dorchester **Kanada**'yı beş bölüme ayırdı

Kutsal Roma İmparatoru II. Josef'e karşı **Macar ayaklanması** (1790'a kadar)

Fransız kölelik karşıtları **Siyahların Dostları Cemiyeti**ni kurar

14 Aralık V. Carlos (1748-1819) İspanya tahtına çıktı

Kirişli motor
Thomas Newcomen tarafından üretilen ve James Watt tarafından geliştirilen motor tepede ileri geri sallanarak gücü bir silindir içinde yukarı aşağı hareket eden piston vasıtasıyla aktaran kirişle çalışmaktadır.

Kiriş ileri ve geri hareket eder

Bağlantı kolu

Piston kolu yukarı ve aşağı hareket eder

Uzun çark döner

Silindirde yoğunlaşan buhar

Krank mili pistona bağlanır

1. yüzyıl
Hero motoru
Yunan bilimci Hero fışkıran buharla dönen bir küresi olan "aeolipile" adlı bir cihazı tanımlar.

Hero motoru

1679
İlk buhar kazanı
Fransız mucit Denis Papin sıvıyı buhara çevirerek ilk düdüklü tencere benzeri cihazı tasarlar.

Papin'in buhar kazanı

1698
Yüksek basınçlı buhar motoru
İngiltere'de Thomas Savery, çok başarılı olamasa da, kömür madenlerinden su çıkaran "Madencinin Dostu"nu yaratmak için buhar gücünü kullanır.

1712
Newcomen motoru
Thomas Savery Thomas Newcomen'le güçlerini birleştirir ve atmosferik buhar pompalayan motoru oluştururlar.

Newcomen'in atmosferik motoru

1765
James Watt'ın motoru
İskoçyalı mucit James Watt bir kondensatör ekleyerek Newcomen motorunu geliştirir ve pompalamak yerine bir dingil döndüren bir motor geliştirir.

1769–70
Buhar arabası
Fransa'da Nicholas Cugot buharı piston hareketine ve dönüşlü devinime çevirmek yoluyla buharla çalışan bir yol aracı bulur.

1801–04
Trevithick'in motoru
İngiliz Richard Trevithick daha küçük, hafif bir buhar motoru geliştirir ve bir "yol lokomotifi" yaratarak bu cihazı teker üstüne yerleştirir.

1802–07
Buharlı gemi
ABD'de Robert Fulton buhar gücünü yolcu gemisine uygular ve gemi akıntılara karşı gitmekte başarılı olur.

BUHAR GÜCÜNÜN HİKÂYESİ

SU BUHARI SANAYİ DEVRİMİNİ HAREKETE GEÇİRMEK İÇİN NASIL KULLANILDI

Buharın gücünden 17. yüzyıla kadar yararlanılmasa da bilimciler yüzlerce yıldan beri potansiyelini anlamışlardı. Yunan bilimci, İskenderiyeli Hero MS 1. yüzyıl gibi erken bir tarihte su buharının imkânlarını gösteren bir cihazı –aeolipile– tartışmıştı.

Aeolipile, iki eğik ağızlığı olan bir kürede suyun ısıtılmasıyla çalıştı. Buhar ağızlıklardan salındığında küre dönüyordu. O dönemde pratik bir faydası olmamasına rağmen bu cihaz buhar gücüyle yapılan deneylerin ilk ortaya çıkışıydı. İlk buhar kazanının 17. yüzyılda icat edilmesiyle daha büyük gelişmeler yaşandı. Bir düdüklü tencereden fazla bir şey olmamasına rağmen bu noktadan sonra bir dizi icat aralıksız olarak birbirini izledi.

ENERJİ SANAYİİ

18. yüzyıl başında mühendisler, buharla çalışan cihazların madenlerden su çıkartmak için nasıl kullanılabileceğini anlamışlardı. Bu, Sanayi Devrimi sırasında Avrupa'da artan kömür talebi karşısında önemli bir konu haline gelmişti. Bilimciler kısa süre içinde buharın motorlara güç vermekte kullanılabileceğini de fark ettiler. Thomas Newcomen buhar motorunu 1712'de keşfetmesine rağmen cihazı daha etkin hale getiren James Watt'ın yaptığı iyileştirmelerdir. Watt'ın yaptığı kilit değişiklik, buharı yoğunlaştırıp motorun silindiri ısıtması ve soğutması gerekliliğini ortadan kaldırarak daha etkin hale getirmekti. Kısa süre içinde buhar gücü gemi ve lokomotiflerde yakıt olarak kullanıldı, bu da araçların daha uzağa ve daha hızlı gitmesine imkân sağladı. Buhar gücü 19. yüzyılda elektrik üretiminde kullanılmaya başlandı ve büyük ölçüde geçmiş yüzyıllarda geliştirilen teknolojiden yararlanarak bugün de kullanımına devam edilmektedir.

Richard Trevithick
Dünyanın ilk buharlı lokomotifini geliştiren İngiliz mühendis Richard Trevithick, yüksek basınçlı motorunu demir atölyelerine ve buhar gücüyle çalışan mavnalara uyarladı.

> **“ TEKNOLOJİ** TARİHİNDE BUNDAN **DAHA BÜYÜK BİR İLERLEME** BULMAK GÜÇTÜR. **”**
>
> **L.T.C. Rolt, İngiliz yazar ve mühendis,** *Thomas Newcomen: The Prehistory of Steam*, 1963

1819
Atlantik'i geçiş
ABD gemisi *Savannah* yelkenlerin yanı sıra buhar gücü kullanarak Atlantik'i geçen ilk gemi olur. Yelkenli çağı kısa süre sonra bitecektir.

Savannah buhar gemisi

1867
Su borulu kazan
George Babcock ve Stephen Wilcox ABD'de suyun borularda dolaştığı su borulu kazanı keşfeder. Cihaz 1882'de elektrik üretmek için kullanılır.

Babcock ve Wilcox'ın buhar kazanı

20. yüzyıl başları
Jeotermal güç
İtalya, Lardarello'da bilimciler "jeotermal" veya "kuru buhar" enerjisini keşfeder ve bu tür ilk enerji istasyonunu 1911'de inşa ederler.

Jeotermal güç istasyonu

1829
Stephenson'un "Füzesi"
İngiliz mühendis Robert Stephenson buhar gücünü lokomotiflere uygular ve "Füze"si ticari bir başarı olur.

Stephenson'un "Füze"si

1884–97
Buhar türbini
Sir Charles Algernon Parsons muazzam miktarda elektrik üreten bir buhar türbini jeneratörü geliştirir. Jeneratör *Titanic* gibi büyük gemilere güç sağlamakta kullanılır.

Parson'ın buhar türbiniyle çalışan *Titanic* gemisi

20. yüzyıl
Buhar türbinleri ve nükleer enerji
Kontrollü nükleer zincir reaksiyonlarının reaktörlerde ortaya çıkardığı ısıyla kaynattığı su buhar çıkarır ve bu da elektrik üretmek amacıyla buhar türbinlerini harekete geçirmekte kullanılır.

Fransa'nın "Üçüncü Sınıf"ı –halk– Fransa'da bir anayasa oluşturulana dek ayrılmamak için "Tenis Kortu Yemini"ni etti.

“ LIBERTÉ, EGALITÉ, FRATERNITÉ! ”

"Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik!"
Fransız Devriminin sloganı, 1789

FRANSA KRALI XVI. LOUIS 1789'da birçok krizle karşı karşıyaydı; sonu gelmeyen savaşlardan iflas etmiş, halk huzursuzluk içindeydi ve 1788'deki hububat kıtlığı ekmek isyanlarının çıkmasına yol açmıştı. Bunun üzerine Fransa'nın temsil meclisi olan **Genel Meclis**'in toplanmasına karar verildi. 1614'ten beri toplanmadığından ocak ve nisan ayları arasında temsilcileri seçmek için seçimler düzenlendi. Genel Meclis üç sınıf veya

Üç sınıf
Resimdeki üç figür (soldan sağa) Fransa'yı temsil eden sınıfların her birini simgelemektedir: Soylular, halk ve din adamları.

tabakadan oluşuyordu: Birinci Sınıf (din adamları), İkinci Sınıf (soylular) ve **Üçüncü Sınıf** (halk) Meclis 5 Mayısta Versailles'da toplandı. İlk mesele, Üçüncü Sınıfa ne kadar oy gücü verileceği üzerineydi. Birinci ve İkinci sınıflar, kişisel oy sistemi yerine sınıf esaslı oylamayı istediler, zira böylece halkın temsilcilerinin sayısı kendilerininkini geçmeyecekti. 17 Haziranda hüsrana uğramış olan **Üçüncü Sınıf** kendine bir Milli Meclis ilan etti ve soylular ve din adamları olmadan sürece devam etmeye karar verdi. Bu durum, yetkililerin onları normal toplantı salonuna almamalarına yol açtı ve onlar da XVI. Louis'nin kapalı tenis kortunu işgal ederek 20 Haziranda Fransa'da bir anayasa yapılana kadar bir arada kalacaklarına yemin ettiler. Bu yemin tarihe **Tenis Kortu Yemini** olarak geçti. Kral tarafından tasdik edilmediği gerekçesiyle onaylamayı reddeden Castelnaudary bölgesinden Joseph Martin Dauch dışında 577 temsilcinin hepsi yemini imzaladı.

XVI. Louis Üçüncü Sınıfın taleplerine boyun eğmekten başka bir seçeneği olmadığını düşündü ve soyluları ve din adamlarını 9 Temmuzda **Milli Kurucu Meclis** adı verilen meclise katılmaya çağırdı (meclis yine de Milli Meclis olarak anıldı).

Birkaç gün sonra Paris söylentilerle çalkanıyordu; birliklerin Milli Meclis'i dağıtmak üzere şehre doğru yola çıktıkları da bu söylentilerden biriydi. Buna karşılık olarak 14 Temmuz günü öğleden sonra Hôtel des Invalides'den ele geçirilmiş silahlarla donanmış 600 kadar kişi hapishane olarak kullanılan ortaçağdan kalma **Bastille** kalesine saldırdı. O dönem Bastille'de sadece yedi mahkûm vardı ancak monarşinin despotizmini simgeliyordu ve içerde halkın ele geçirmek istediği cephane bulunuyordu. Bir garnizon asker ve 98 saldırganın öldüğü ayaklanma artık harekete

600
BASTILLE'E **BASKIN** YAPAN **İNSAN SAYISI**

Bastille'e saldırı
Yaklaşık 600 kişilik barışçıl bir kalabalık Bastille'e teslim olma çağrısı yaparak hapishane dışında toplandı, kısa süre içinde şiddet patlak verdi.

geçen **Fransız Devriminin** dönüm noktası oldu.

Temmuz sonu ve ağustos başlarında, hububat kıtlığı nedeniyle hâlihazırda huzursuzluğun hâkim olduğu Fransız taşrasında söylentiler yayılmaya başladı. Toprakları ezip geçen haydutlar korku salıyor, yakılan ekinler hakkında hikâyeler anlatılıyordu. **Büyük Korku** olarak bilinen bu dönemde birçok köylü paniğe kapıldı ve silahlanarak soylulara ve şatolarına saldırdılar.

Milli Kurucu Meclis 4 Ağustosta durumu kontrol altına almak için **feodalizm ile aşar vergisini** kaldırma kararı aldı. 24 Ağustosta da "insanların **özgür olarak doğduklarını, özgür** ve eşit haklara sahip olarak **kalacakları**"nı ve "egemenliğin tüm kaynağının millet" olduğunu ilan eden ***İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi*** yayımlandı.

Bu çalkantılı dönemde sansüre uğramayan gazeteler olayları haber verdi ve insanların fikirlerini ifade edebilecekleri **siyasi kulüpler** oluşturuldu. Yeni özgürlükler ve büyük toplumsal reformlara rağmen Devrim henüz çocukluk aşamasındaydı ve Fransa'nın geleceği açık değildi.

Ocak Fransa'da **Genel Meclis** toplanır

4 Şubat George Washington (1737–99) ABD'nin ilk başkanı seçildi (1797'ye kadar)

Afrika'da çocuk yaşta kaçırılan bir kölenin hayatını konu alan **Olaudah Equiano'nun özgeçmişi yayınlanır**

7 Nisan III. Selim (1761-1808) Osmanlı sultanı oldu

28 Nisan İngiliz denizci **Fletcher Christian** önderliğinde *HMS Bounty* gemisinde isyan

3 Haziran Alexander Mackenzie Mackenzie nehrini keşfetmek için **Orta Kanada'dan** Arktik Okyanusuna kanoyla seyahate çıktı

Haziran-Temmuz İspanya Kuzeybatı Pasifik'te üç İngiliz gemisini tutsak alarak **Nootka Sound** krizinin çıkmasına yol açar

20 Haziran Tenis Kortu Yemini edildi

14 Temmuz Bastille baskını

26 Ağustos İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi yayınlandı

22 Eylül Ruslar **Rus-Osmanlı Savaşı** sırasındaki Rimnik Muharebesinde Osmanlıları hezimete uğrattı

25 Eylül ABD Kongresi ABD Anayasasına on değişiklik getiren **Haklar Yasasını** önerir

1790

ABD'nin Kuzeydoğu Topraklarında Amerikan Yerlilerinin bir koalisyonuna karşı askeri bir harekât başlatan General Josiah Harmar yenilgiye uğradı.

PARİS'TEKİ OLAYLARIN HABERİ FRANSIZ KOLONİLERİNE yayıldı. Milli meclis, **köleliğin** *İnsan Hakları Bildirisi*nde savunulan düşüncelerle uyuşmadığını biliyordu. **Özgür siyahilerin** Fransa ve imparatorluğunda karşılaştığı eşitsizlikler de bu çerçevedeydi.

Fransız imparatorluğunun bir parçası, Hispaniola Adasının bir yarısını kapsayan Saint Domingue (Haiti) bölgesiydi, diğer yarısı ise İspanya'ya ait Santo Domingo'ydu (Dominik Cumhuriyeti). 1790'da Saint Dominique'den iki zengin melez çiftçi **Vincent Ogé** (1750-91) ve **Julien Raimond** (1744-1801) Paris'e gelmişlerdi ve mülk sahibi olduklarından tam haklara sahip olmaları gerektiğini öne sürdüler. Ogé meclisin bu konuda beyaz çiftçilerle karşı karşıya gelmek istememesinden hiddete kapıldı ve protestosunu Saint Domingue'te sürdürdü. 200 kadar taraftarıyla birlikte Grande-Rivière şehrinde bir **ayaklanma** başlattı. Ayaklanma süratle bastırıldı ve Ogé Santo Domingo'ya kaçtı.

Milli meclis 1790 yılında soyluluğu resmen yasaklayarak ve dini **tarikatları** kapatarak yeni bir **anayasa** üzerinde çalıştı.

UNITÉ INDIVISIBILITÉ DE LA RÉPUBLIQUE LIBERTÉ ÉGALITÉ FRATERNITÉ OU LA MORT

Devrim karikatürü
Fransız Devriminin ünlü "özgürlük, eşitlik ve kardeşlik" sloganının yer aldığı Fransız Devrimci amblemini gösteren illüstrasyon.

ABD'de General Josiah Harmar (1753-1813) bir Amerikalı yerli koalisyonu tarafından tuzağa düşürüldü. **Kuzeybatı Ülkesi'ndeki** Maumee Nehri (Ohio) yakınındaki saldırıyı **Şef Küçük Kaplumbağa** (1752-1812) yönetmişti. Harmar'a yerlilere karşı bir sefere çıkması talimatı verildiyse de 1100 milis ve 320 askerden oluşan kuvveti **geri çekilmek** zorunda kaldı.

> “ İNSANLAR HAKLAR BAKIMINDAN **ÖZGÜR** VE **EŞİT** DOĞAR VE YAŞARLAR. **TOPLUMSAL FARKLILIKLAR** ANCAK **ORTAK FAYDA**YA DAYANABİLİR. ”
>
> Madde 1, ***İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi***, 1789

1791

Köle isyanı sırasında Saint-Domingue'nun (Haiti) kuzeyindeki Le Cap plantasyonları alevler içinde.

OCAK AYINDA, VINCENT OGÉ VE 1790 ayaklanmasında ona yardımcı olan Jean Baptiste Chavannes, İspanya kolonisi Santo Domingo'da saklanıyorlardı. Ancak İspanyollar tarafından Saint-Domingue'ye iade edildiklerinde bir teker üzerinde kemikleri kırıldı ve **başları sırıklara geçirildi**. Bu durum Fransa'da büyük bir öfkeyle karşılandı ve mayıs ayında siyasi haklar özgür anne babadan doğdukları takdirde renkli özgür insanlara da tanındı.

Saint-Dominigue'deki köleler de Paris'teki olaylar hakkında haber ve söylentiler duymuş ve köleliğin kaldırılmasını ummaya başlamıştı. Sonunda Fransa'nın haklarını tanımasını beklememeye karar verdiler.

Sıcak bir ağustos akşamında **Dutty Boukman** adında bir köle önderi (?-1791) Bois-Caïman'daki bir voodoo törenine katılan köleleri topladı ve "hepimizin içinde konuşan bağımsızlığın sesini dinlemelerini" istedi. Bir hafta sonra Boukman ve taraftarları adanın kuzeyinde **kitlesel bir ayaklanma** başlattı. Mülklere saldırarak köle sahiplerini öldürdüler, aletleri imha ettiler ve şeker kamışı tarlalarını ateşe verdiler. Sayıca üstündüler: Saint-Domingue'nin köle nüfusu beyazlardan 15 kat daha fazlaydı. Daha önceki ayaklanmaların tersine bu ayaklanmanın **önünün alınamayacağı** ortaya çıkacaktı.

Fransa'da XVI. Louis ve ailesi doğu sınırındaki kralcıların kalesi Montmédy'ye kaçmaya çalıştı. Ülkenin kuzeydoğusundaki **Varenness**'e eriştiklerinde durduruldular ve Paris'e dönmeye zorlandılar. Bu başarısız kaçma teşebbüsünden sonra Louis bir hükümdar olarak tüm itibarını kaybetti.

500.000
KÖLE

30.000
Yerleşimci

Köleler ve yerleşimciler
Şeker sanayiinde çalışmak için Saint-Domingue'den ithal edilen çok sayıda köle ayaklanma çıkarınca yük haline geldiler.

ATLAS OKYANUSU
Tortuga
Port-de-Paix
Le Cap
Fort Liberté (Fort Dauphin)
Santiago
San Francisco de Macoris
SAINT DOMINGUE
SANTO DOMINGO
Gonâve
Hispaniola
Jérémie
Port-au-Prince
Santo Domingo
Cayes
Karayip Denizi

ANAHTAR
- 1791: Köle ayaklanmasının asıl merkezi
- 1790: Saint Domingue (Fransız) ve Santo Domingo (İspanyol) arasındaki sınır
- Haiti Cumhuriyeti ile Santo Santo Domingo (İspanyol) arasındaki sınır

Haiti devrimi
Fransız Saint-Domingue'deki köle isyanı daha sonra Britanya ve İspanya'nın Fransa'ya savaş açmasına neden olan uluslararası bir çatışmaya dönüştü.

VOODOO VE SAINT-DOMINGUE

Haiti Voodoo (veya Vudu) inancı kölelikten doğan bir dindir. Birçok kölenin vatanı Benin olmak üzere kaynağını bir dizi Afrika geleneğinden alır. Ayrıca kendilerini yakalayanların kölelere kabul ettirmek istediği Katolikliği kapsar ve yerli Arawak halkının uygulamalarıyla bağlarının olması da mümkündür. Köleler, Katolik ibadetlerini benimsemeleri sayesinde kendi dinlerini efendilerinkinden saklayabiliyordu. Katolik azizler, Vodoo'daki, *Loa*'nın (ruhlar) yerini alıyordu. Bu yeni inanç sistemi kölelere kendi kimliklerini oluşturma imkânı verdi ve ayrıca Saint-Domingue'de olduğu gibi direnişi örgütleme yolu sağladı.

II. Leopold (1766-91) Kutsal Roma İmparatoru olur

Üçüncü İngiliz-Maisur Savaşı (1792'ye kadar) Tipu Sultan'ın (1750-99) yenilmesine yol açar

14 Ağustos Rus-İsveç Savaşı Varala Antlaşmasıyla sona erdi

Ekim Vincent Ogé ve Jean-Baptiste Chavannes Fransa'nın **Saint-Domingue** adasında ilk **ayaklanmaya** önderlik eder

2 Mart Semafor telgrafı Fransa'da tanıtıldı

Berlin'de anıtsal **Brandenburg Kapısı** tamamlanır

21 Haziran XVI. Louis ve kraliyet ailesi Paris'ten kaçmaya çalıştı

20 Ağustos Danimarkalı denizci **Vitus Jonas Bering** Alaska'yı keşfetti

Anayasa Kanunu Kanada'yı Yukarı ve Aşağı Kanada halinde **ikiye böler**

21 Ağustos Saint-Domingue'de büyük çaplı köle isyanı başladı

30 Eylül Mozart'ın *Sihirli Flüt* operası ilk defa Viyana'da icra edildi

5 Aralık Avusturyalı besteci **Wolfgang Amadeus Mozart** öldü (d.1756)

1792

Fransız sanatçı Emile-Jean-Horace Vernet'nin *Valmy Muharebesi* adlı tablosundan bu ayrıntı, Prusya'nın Fransa tarafından yenilmesini gösteriyor.

FRANSA'DAKİ OLAYLAR 20 Nisan 1792'de Milli Meclisin tehdit olarak algıladığı Kutsal Roma İmparatorluğuna savaş ilan etmesiyle **çarpıcı bir değişime** uğradı. İmparator II. Leopold Prusya Kralı Friedrich Wilhelm'le **Pillnitz Beyannamesini** imzalayarak XVI. Louis'yi savunmaya ve başına bir şey gelirse Paris'i ortadan kaldırmaya yemin etmişti. Fransa'nın savaş ilanıyla tahrik olan Avusturya ve Prusya kuvvetleri Fransa'ya doğru yola koyuldu.

Bu haberler, kralları ve aristokrasi tarafından ihanete uğradığını düşünen Fransa halkını çileden çıkarttı ve 10 Ağustosta bir grup devrimci Tuilleries Sarayına baskın yaparak **XVI. Louis**'yi buldu. Kral ve kraliyet ailesinin diğer üyeleri **Temple hapishanesine atıldı.**

Eylül ayı başında kral yanlısı mahkûmların bir karşı devrim komplosu planladıkları korkuları büyümekteyken 2 Eylülde bir grup silahlı Parisli, başka bir hapishaneye transfer edilen mahkûmlara saldırarak bazılarını öldürdü. Bu saldırı **Eylül Katliamları** olarak bilinen kızgın güruhların Paris'te ve başka yerlerde şüphelileri hapishanelerden alarak infaz ettikleri bir eylem dalgasını başlattı. Beş gün içinde **1200** kişi öldürüldü.

Savaş Fransa için bazı tersliklerle başlasa da 20 Eylülde **Valmy Muharebesinde** Fransızlar Prusyalıları kuzeydoğu Fransa'dan öteye yaklaştırmadı, sonrasında da Avusturya Felemenk'ine saldırdılar ve bugün Belçika olan **Jemappes**'ta bir zafer kazandılar. Paris'te yeni bir iktidar organı olan **Milli Konvansiyon** toplandı ve ertesi gün **cumhuriyeti** kurarak anayasal monarşiyi feshetti.

MARY WOLLSTONECRAFT (1759-97)

İngiliz yazar Marry Wollstonecraft, kadın haklarının ilk savunucularındandı. Fransa'daki olaylardan ve sonradan Britanya'da yapılan tartışmalardan derin biçimde etkilenerek *A Vindication on the Rights of Woman (Kadın Haklarının Savunması)* adlı kitabını 1792'de yayımladı. Kızların erkeklerle aynı fırsatlara sahip olduğu bir eğitim sistemi çağrısında bulunan eser tartışma yarattı. Herhangi bir değişiklik yapılması için yıllar geçmesi gerekse de kitap, erken feminist felsefe çalışması olarak varlığını sürdürdü.

Çay ihracatı
Doğu Hindistan Kumpanyasının Çin'den ihraç ettiği kilolarca çayın iki misline çıkmasıyla Britanya'nın çay talebi daha belirgin hale geldi.

Bu noktada Avrupa'nın geri kalan bölümü Fransa'daki olaylar ve Fransa'nın sınırları dışındaki gözüpekliğinden endişeye kapıldığından Hollanda, İspanya, Avusturya, Prusya ve Rusya **Birinci Koalisyonu** oluşturdular ve Britanya da 1793'te bu birliğe katıldı. İzleyen altı yıl boyunca **Birinci Koalisyon Savaşında** bu ülkeler Fransa'ya karşı savaştı.

Bu esnada, dünyanın diğer tarafında Doğu Hindistan Kumpanyası, Britanya'ya **Çin çayı** temin etmenin -bunun karşılığında Çin'e Bengal'de üretilen afyonu satmaktaydılar- kârlı bir ticaret olduğunu fark etti. Bu sıcak içeceğin Britanya ve Kuzey Amerika'da rağbet görmesi üzerine ihracat on yıl içinde iki misline çıktı. Ancak Çin'de iş yapmak şirket için zordu. Çinliler yabancıların ülkenin geri kalanına girmelerini sıkı biçimde denetledikleri için ticari erişim sadece **Kanton** (Guangzhou) limanından yapılabildi.

1793

Resim XVI. Louis'nin Paris'te Devrim Meydanı'nda giyotinle infaz edilmesini göstermektedir. Eşi Marie Antoinette birkaç ay sonra idam edildi.

FRANSA MİLLİ KONVANSİYONU 18 Ocakta XVI. Louis'yi ölüme mahkûm etti. 21 Ocakta Paris'te Place de la Revolution'a götürülerek giyotinle infaz edildi. Eşi **Marie Antoinette** bir devrim mahkemesine çıkarıldığı ekim ayına kadar hapiste kaldı. 16 Ekimde kocasıyla aynı kaderi paylaştı.

Marie Antoinette'in ölümü 5 Ekimde "terörü" bir yönetim aracı olarak kabul eden kararnamenin ardından başlayan **Terör Dönemi** sırasında meydana geldi. Birkaç hafta sonra **Şüpheliler Yasası** çıkartılarak Devrim Mahkemeleri kuruldu. Devrimin düşmanı olduğundan şüphelenilen herkes yargılandı ve suçlu görüldüğü takdirde ölüm cezası aldı. Yüz binlerce insanın hareketleri izlendi ve birçoğu tutuklandı. **Maximilien Robespierre**'in (1758-94) yönetimindeki **Kamu Güvenliği Komitesi** fiiliyatta hükümetin kontrolünü elinde tuttu. Robespierre'le aynı siyasi kulübe

Eli Whitney'nin pamuk çırçırı
Çırçır makinesi pamuk tohumlarını bitkinin liflerinden elle çalışmaya göre daha hızlı biçimde ayırdı ve böylelikle pamuk üretimi büyük ölçüde arttı.

16 Mart İsveç Kralı **III. Gustav'a** suikast teşebbüsü; Kral aldığı yaralar nedeniyle 29 Martta öldü (d.1746)

20 Nisan Birinci Koalisyon Savaşı (1797'ye kadar): Fransa Kutsal Roma İmparatorluğu, Prusya ve Piedmonte'a savaş ilan etti

İngiliz yazar **Mary Wollstonecraft** (1759-1797) *A Vindication of the Rights of Woman* adlı kitabını yayınlar

25 Nisan Besteci Claude-Joseph Rougetde Lisle Fransız ulusal marşı **La Marseillaise**'i besteledi

Eylül Léger-Félicité Sonthonax köle isyanını bastırmak için Saint-Domingue'ye varır

21 Eylül Fransa monarşiyi kaldırıp cumhuriyet ilan etti

Danimarka köle ticaretini yasaklar

21 Ocak XVI. Louis infaz edildi

23 Ocak Polonya'nın ikinci kez paylaşılması

Şubat İkinci Nootka Konvansiyonu Britanya ve İspanya tarafından imzalanır

Fransa Britanya, Felemenk Cumhuriyeti ve İspanya'ya savaş ilan eder; Britanya **Saint-Domingue**'de çatışmalara dahil olur

“ HALKIM, MASUM ÖLÜYORUM! ”

Fransa Kralı XVI. Louis, idamından önce son sözleri

–**Jakobenler**– mensup üyeler de potansiyel şüphelilerin izlenmesinde rol aldı.

Saint-Domingue'de (Haiti) savaş **İngiliz birliklerinin** gelmesiyle adada daha da karmaşıklaştı. Fransızların 1792'de savaş ilan etmesiyle harekete geçen Britanya adanın kontrolünü ele geçirmeyi ve Jamaika gibi diğer Karayip şeker adalarına eklemeyi umdu. Mücadele beş yıl boyunca sürdü.

ABD'de **Eli Whitney** (1765-1825) **çırçır makinesi** adını verdiği makineyi tamamladı ve ertesi yıl patentini aldı. Birçok çiftçi pamuk ekerek ürün çeşidini arttırmak istemesine rağmen uzun stapelli ve ipeksi uzun bir lif veren pamuk çeşidi ancak kıyı bölgelerinde yetiştirilebiliyordu. Çok tohumlu **kısa stapelli** pamuk ise –kısa lif üretmekteydi– tek diğer seçenek olsa da tohumları ayırmak yorucu ve zaman alıcı bir işlemdi. Whitney'nin makinesi ise pamuğu hızla taradı ve Amerika'nın güneyinde pamuk sanayinin gelişimine imkân sağladı.

Avrupa'da Polonya bu defa Prusya ve Rusya'nın 300.000 kilometre kare toprağını alarak **Polonya'ya** önceki topraklarının çok küçük bir parçasını bıraktıkları **ikinci paylaşmayla** karşı karşıya kaldı. Polonya Livonya'dan Moldova'ya kadar olan doğu eyaletlerini Rusya'ya bırakırken, Prusya Büyük Polonya, Torun ve Gdansk şehrini aldı.

Britanya ve İspanya, **İkinci Nootka Sound Konvansiyonu'nu** imzalayarak Amerika topraklarının kuzeybatısında, Pasifik'teki Nootka Sound bölgesi konusunda çıkabilecek bir savaşın önüne geçti. Diğer bir antlaşmanın da ertesi yıl imzalanmasıyla İspanya, Britanya'nın taleplerine boyun eğdi. Diplomatik gerilim –zamanla her iki taraftan Avrupa güçleri de dahil olmuştu– 1789'da İspanya'nın yakınlarında seyreden Britanya gemilerine el koymasıyla başlamıştı. Bu durum sözkonusu topraklara **kimin yerleşebileceği hakkı** konusunda bir söz savaşına yol açmıştı.

Çin'de Doğu Hindistan Kumpanyası yetkilisi George Macartney (1737-1806), 94 kişi ve İngiliz mallarından oluşan bir grupla birlikte 1792'de Pekin'e geldi. İmparator Quinlong'a (1735-99) Eylül 1793'te takdim edildi. Britanya hükümeti ve Doğu Hindistan Kumpanyası, Britanya ile Çin arasındaki ticareti genişletmek istemesine rağmen Qing yetkilileri ilgilenmediler ve bir antlaşma imzalamayı reddettiler.

17.000
“TERÖR” SIRASINDA **İNFAZ EDİLEN İNSANLAR**IN SAYISI

1794

4 Nisan 1794 tarihindeki General Tadeusz Kosciuszko komutasındaki Polonya kuvvetlerinin Raclawice Muharebesinde Rusları mağlup etmesini gösteren freskten bir detay.

FRANSA'DAKİ TERÖR DÖNEMİ Kamu Güvenliği Komitesinin sağ ve sol kanatlarındaki düşmanlarını 1794 yılında ortadan kaldırmıştı. Ancak komite daha ileri gitmek gerekliliğini duydu ve şüphelilerin açık yargılanması ve hukuk yardımı haklarını kaldırdı; jürileri beraat veya ölüm cezası vermeleri yönünde talimatlandırıldı. Bu önlem haziran ayında kabul edildi, ancak bir aydan daha az bir zaman içinde Milli Konvansiyon içindeki bir isyan Robespierre'in yönetimini sona erdirdi. **Termidor Reaksiyonu** olarak bilinen bu olay adını Fransız Devrim Takvimindeki 9 Termidor II. yılı (27 Temmuz 1794) tarihinden almaktadır. Takvim sistemine getirilen bu değişiklik 1792'de başladı ve 1806 yılına kadar sürdü. Takvim Cumhuriyetin ilanının yıldönümünde başladı (21 Eylül, aynı zamanda sonbahar ekinoksu). Her ay 30 günden oluştu ve 10 günlük devrelere ayrıldı.

Devrim parası
Fransız Kralı XVI. Louis'nin ülkenin para birimindeki resmi, Özgürlük ve Eşitlik simgelerinin her iki yanında durduğu Herkül figürüyle değiştirildi.

Robespierre 27 Temmuzda tutuklandı ve 100 taraftarıyla birlikte düşmanlarına uyguladıkları aynı **giyotinle** infaz edildiler.

Bu olay Milli Konvansiyonun gücünü kabul ettirmesiyle Fransız Devrimi tarihinde bir dönüm noktasını teşkil etti, ancak Terör çok yüksek bir maliyete yol açmıştı. 17.000 kadar kişi resmi olarak infaz edilmiş ve binlerce kişi tutuklanmıştı.

Maximilien Robespierre
Kamu Güvenliği Komitesinin başkanı düşmanlarını ortadan kaldırmaya çalıştı, anca kendisini de giyotinde buldu.

Saint-Domingue'de askeri lider olan eski köle **General Toussaint Louverture** İspanyollardan ayrılarak Fransız Cumhuriyetçi birliklerini yönetmek üzere Komisyoner **Léger-Félicité Sonthonax'a** (1763–1813) katılmaya ikna edildi. Ancak daha sonra Fransızlarla yolları ayrıldı (bkz. 1803). Sonthonax Saint-Domingue'e 1792'de adayı köle isyanından sonra kontrol altında tutmak ve Milli Konvansiyonun renkli nüfusun eşitliğe sahip olacağı hükmünü yürürlüğe koymak için gönderilmişti. Ancak Fransa'nın Britanya'ya savaş ilanı durumu güçleştirmiş ve İspanya ile Britanya eski kölelerin yanında savaşa girmişti. Bu durum Sonthonax'ı mevcut kölelere asker adayları olarak yanaşmaya yönlendirdi. Adanın kuzeyindeki kölelere Fransız davası için savaştıkları takdirde **özgürlük** sözü verdi ve ağustos ayında Milli Konvansiyon tarafından 4 Şubat 1794'te onaylanan **köleliğin kaldırılması** kararnamesini çıkarttı.

Bu esnada Polonya'da önceki yıl gerçekleşen yıkıcı paylaşma konusundaki kızgınlık arttı ve vatanseverler **1794 Polonya İsyanını** düzenlediler. Rusların elindeki Varşova'da başlangıçta kazanılan başarıya rağmen Polonyalılar Rus güçleri tarafından ezici bir şekilde yenildi.

“ BİR **KÖLE** OLARAK **DOĞDUM**, AMA **TABİAT** BANA **ÖZGÜR** BİR **İNSAN**IN **RUHU**NU VERDİ… ”

Toussaint Louverture, eski köle ve askeri lider

Çin Britanya'nın daha fazla ticaret limanı açılması **talebini reddeder**

Amerikalı mucit **Eli Whitney** (1765-1825) çırçır makinesini keşfeder

5 Eylül Fransa'da **Maximilien Robespierre** (1758-94) tarafından başlatılan **Terör Dönemi** (1794'e kadar)

16 Ekim Marie Antoinette idam edildi

11 Ocak Britanya ile İspanya arasında imzalanan **Üçüncü Nootka Konvansiyonu** Kuzeybatı Pasifik ihtilafını bitirdi

4 Şubat Fransa köleliği kaldırdı

24 Mart Rusya ve Prusya'ya karşı topraklarının paylaşımı nedeniyle **Polonya isyanı** başladı

26 Haziran Fransızlar Fleurus Muharebesinde Avusturyalılara karşı, bir savaşta ilk kez **gözlem balonunu** kullandı

28 Temmuz Maximilien Robespierre idam edildi

İran'da **Kaçar hanedanının** başlaması

1795

Hollanda yerleşimi Maluku'nun kuzeyindeki Penang adasından bir görüntü. Maluku Boğazı Avrupa ve Afrika'yı Çin'e bağlayan kilit bir ticaret rotasıdır.

POLONYA'NIN İKİNCİ PAYLAŞIMI 1794'TE Polonyalı subay Tadeusz Kosciuszko'nun (1746-1817) önderliğindeki bir isyana yol açmıştı. Sekiz ay süren çatışmaların ardından Prusya-Rusya ittifakı Polonyalıları yendi ve **1795'te Üçüncü Paylaşma** meydana geldi. Arta kalan Polonya toprakları Rusya, Prusya ve Avusturya arasında paylaşıldı. Bu nihai paylaşımdan sonra Polonya'nın varlığı sona erdi.

Avrupa'da başka yerlerde Birinci Koalisyon Savaşı **Basel Barışı** çerçevesinde imzalanan üç antlaşmayla bir sonuca ulaştı. Bu antlaşmalarla Ren Nehrinin batısındaki Alman toprakları Fransa'ya verildi ve Pirene Dağlarındaki Fransa-İspanya çatışmaları İspanya'nın Santo Domingo'yu Fransa'ya bırakmasıyla sona erdi. Her ne kadar Saint-Domingue'de başlayan

Jamaika'daki maroon kolonisi
Bu gravür Jamaika'daki maroon kolonisini gösteriyor. Maroonlar özerkliklerini almış eski kaçak kölelerdi.

300.000

1795 CİVARI, **DEVRİM FRANSASI**NDA HER GÜN **SATILAN GAZETE** SAYISI SAYISI

çatışmalar azalma belirtisi göstermese de bu durum, Fransa'nın tüm Hispaniola Adasının kontrolünü ele geçirmesi anlamına geldi.

Jamaika'da Britanyalılar ile **maroon** (İspanyolca kaçak anlamındaki Cimarron sözcüğünden) adı verilen eski kaçak köleler arasında 1739'da kurulmuş olan barış sona erdi. Maroonlar başlangıçta yerleşimcileri işgal ederek yağmalamışlar, ancak kendilerine toprak ve özerklik tanıyan antlaşmanın imzalanmasının ardından bu tür eylemlerden kaçınmışlardı. Ancak Britanyalıların, domuz çaldıkları gerekçesiyle iki maroon'u ağır biçimde kırbaçladıkları olay bir ayaklanmayı tetikledi. Adanın Saint-Domingue örneğini izlemesinden korkan vali ayaklanmayı bastırmak için birlikler çağırdı. Teslim olmaları üzerine bazı maroon'lar **Nova Scotia**'ya gönderildi.

Daha ileride Hollandalıların kontrolündeki Güney Afrika'nın Ümit Burnu ve **Maluka** Boğazındaki Hint ve Pasifik okyanuslarını bağlayan Maluka limanı Britanyalılar tarafından ele geçirildi.

1796

İran Şahının ailesi ve haremini yansıtan portre serilerinden biri. Portre, ikinci Kaçar hükümdarı Feth Ali Şah tarafından yaptırıldı.

NİJER NEHRİNİ BULMAK İÇİN YOLA KOYULMASINDAN bir yıldan fazla bir zaman sonra İskoçyalı cerrah ve kâşif **Mungo Park** (1771-1806) en sonunda nehrin yerini tespit etti. Afrika'nın İç Kısımlarının Keşfini Geliştirme Cemiyeti tarafından bu geniş Afrika Nehrinin "akış yolunu ortaya çıkarmak" için bir keşif seyahatiyle bölgeye gönderilmişti. 1795'te Gambia Nehrinden gemiye binmiş ve uzun bir hastalık dönemi ve dört ay süren esaretten sonra 20 Temmuzda nehrin kenarında bulunan Segou'ya (günümüzde Mali'de) ulaşmıştı.

İlk belgelendirilmiş aşı Britanyalı hekim **Edward Jenner** (1749-1823) tarafından 14 Mayısta uygulandı. Avrupa'da binlerce insanı öldüren çiçek hastalığını önleme çabasıyla Jenner hayvanlardan süt sağma vasıtasıyla geçen daha az öldürücü ancak benzer **inek çiçeği** hastalığıyla deneyler yapmıştı. Yaptığı deneyde sekiz yaşındaki James Phipps'i, sütçü Sarah Nelmes'ten alınan inek çiçeğiyle aşıladı. Bu deneyin erken başarısı modern aşının geliştirilmesine yol açtı.

Avrupa'da Fransız ordu komutanı **Napoléon Bonaparte** (bkz. sağ panel) mart ayında İtalya'nın kuzeyindeki Fransız ordusunun komutasını üstlendi. Lombardiya'yı almak üzere talimat verilmiş olan Napoléon, Avusturyalılar karşısında birçok başarılar kazandı ve nihayet Avusturya'yı barış müzakerelerine zorladı. Sonuçta ertesi yıl imzalanan **Campo Formio Antlaşması** çerçevesinde Avusturya Fransız kukla devleti Cisalpine Cumhuriyetini tanıdı ve Avusturya Felemenk'ini (Belçika) Fransa'ya terk etti.

İran'da yeni bir hanedan -**Kaçarlar**- kuruldu. Hanedanın önderi **Ağa Muhammed Han** (1742-97) geçen on yılı bölgedeki farklı fraksiyonları birleştirmeye çalışarak geçirmiş ve sonunda otoritesini Kafkas dağlarındaki Gürcistan'a kadar kabul ettirmişti. Kendisini 1796'da Şah olarak ilan ettirdi, ancak ertesi yıl öldü. Ailesi İran'ı 1925 yılına kadar yönetti.

Daha doğuda Çin, isyanın pençesindeydi. Gizli bir Budist mezhebi olan **Beyaz Lotus,** Mançu hükümdarlarını devirmeye ve önceki hükümdarlık hanedanı **Ming**'i iktidara getirmeye çalıştı. Beyaz Lotus çok taraftar toplamasına rağmen sekiz yıl süren savaşın ardından yenilgiye uğradı.

1797

Wellesley Markisini, fil dövüşünü izlerken gösteren tablo.

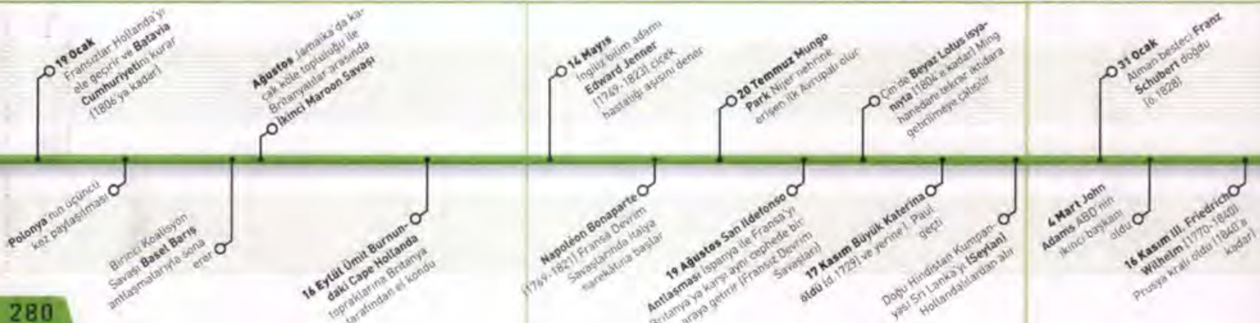
BRİTANYA'NIN BENGAL'DEKİ TOPRAK TALEPLERİNE dayalı saldırgan bir genişleme dönemi İrlandalı soylu **Richard Wellesley'nin** (1760-1842) 1797'de Bengal genel valisi olarak atanmasıyla başladı. Kasım ayında Kalküta'ya hareket ederek askeri ve diplomatik yollarla Britanya topraklarının arttırılması için işe koyuldu.

Vali olarak görev yaptığı süre zarfında (1797-1805) Hindistan'daki en güçlü yöneticilerden bazıları –Maisure kaplanı olarak olarak tanınan Tipu sultanı dahil– mağlubiyete uğratıldı (bkz. 1761 ve 1799). Bu dönemde ayrıca Doğu Hindistan Kumpanyasının daha profesyonel bir hale getirilmesine çabalandı. Bazıları o dönemde tartışmalı olarak görülse de yeni memurlara Hint dili öğretilmesini amaçlayan bir **kolejin** kurulması da bu çabalardandı.

NAPOLÉON BONAPARTE (1769–1821)

Napoléon Bonaparte Korsika'da doğdu ve 1785'te ordu subayı olduğu Fransa'da eğitim gördü. İtalya'daki başarılı seferlerini (1796-97) başka askeri ve siyasi başarıları izledi. 1804'te imparator ilan edildi ve Fransa'ya başka muharebelerde önderlik etti; giderek başarıları azaldı, ülkenin kaynaklarını kuruttu ve bu durum onu sonunda düşüşüne götürdü. Güney Atlantik'teki uzak St. Helena Adasında sürgünde öldü.

Britanya Kraliyet Donanmasının Fransız filosunu imha ettiği Mısır'daki Nil Muharebesi sırasında Fransız amiral gemisi *L'Orient*'ın tahrip edilişini gösteren tablo.

"DEVRİM BİTTİ.
ARTIK DEVRİM
BENİM."

Napoléon Bonaparte, 1799

BİRİNCİ KOALİSYON SAVAŞI
1795'te sonuçlanmasına rağmen Fransa, Britanya'yı düşman olarak görmeye devam etti. Fransızlar bir **işgal** imkânını tartışmakla birlikte bu düşünce Britanyalıların üstün **deniz gücü** ve düzenli savunmaları nedeniyle reddedildi. Kraliyet Donanması engelini aşmanın -ayrıca değerli ticaret yollarını kesmenin- bir yolunu bulmak isteyen Napoléon, Britanyalılara, **Mısır** üzerinden, koloni cephesi Hindistan'da saldırmaya önerdi. Ayrıca Mısır'ı da ele geçirmeyi umuyordu. Fransa'dan **35.000 askerle** yola çıkarak Akdeniz adası Malta'yı yol üzerinde zapt etti. Temmuz ayında İskenderiye'ye vardığında **Piramit Muharebesinde, Memluk** birliklerini yenilgiye uğrattı. Ancak

10–25 BİN
İSYANDAN SONRA ÖLDÜĞÜ TAHMİN EDİLEN İRLANDALI SAYISI

1 Ağustosta Fransız birlikleri **Horatio Nelson** (1758-1805) komutasındaki Britanya donanması **tarafından Nil Muharebesinde** bütünüyle yok edildi. Napoléon ve kuvvetleri Mısır'da çevrili biçimde kaldılar. Fakat yenilgi ve aşağılanma Fransız komutanın emperyal ihtiraslarını durdurmakta fazla başarılı olamadı.

Avrupa'daki savaştan faydalanan Britanyalılar fazla bir direnişle karşılaşmadan 1796'da Sri Lanka'yı Hollanda idaresinden kopardı. Britanya, Hindistan kıyıları açığındaki bu adaya Seylan adını verdi ve idaresini Madras'tan yürüttü. 1798'de İngilizler adanın stratejik önemini fark etmişti ve **Frederick North** (1766-1827) ilk vali olarak adaya gönderildi. Ancak Seylan'ın tümü Britanya kontrolü altında değildi. Tebaasının adanın iç bölgelerinde yerleşik bulunduğu **Kandy** Krallığı bağımsız kaldı. Onların özerkliği Seylan'ın İngiliz valileri için endişe kaynağı olacaktı.

Aynı sıralarda **İrlanda'da** Britanya yönetimine karşı kızgınlık, **Birleşik İrlandalılar Cemiyeti** adını taşıyan milliyetçilerin önderliğinde isyana dönüştü. Theobald Wolf Tone (1763-98) ve James Napier Tandy (1740-1803) önderliğindeki grup Devrimci Fransa'nın desteğini alabilmek için sayısız girişimlerde bulunduysa da bu komploları öğrenen Britanyalılar isyancıları planlarını değiştirmeye zorladı. Grup, Fransız desteği olmadan isyana başlamaya karar vererek **Wexford ilinin** kontrolünü ele geçirdi. Yardıma gönderilen bir Fransız keşif kuvveti Britanya birliklerince tespit edildi ve ayaklanma kısa sürede çöktü. Tone idamını beklerken intihar etti.

İrlanda Ayaklanması
Britanya idaresine sadık olduklarından şüphe duyulan Protestan mahkûmlar ayaklanma sırasında İrlandalı milliyetçiler tarafından Wexford'da öldürüldü.

NAPOLÉON MISIR'DAN FRANSA'YA DÖNER DÖNMEZ siyasi kariyerine yoğunlaştı ve kısa sürede, ülkeyi 1795'ten beri yöneten kurum olan Directoire'ı ilga edecek bir **darbe** hazırladı. 9 Kasımdaki 18 Brumaire darbesinin ürünü, Directoire'ın yerine bir Konsüllük kurulması ve Napoléon'un **Birinci Konsül** olarak Fransa'nın yönetimini ele alması oldu.

Fransız birlikleri Mısır'da bulundukları sırada eski dünyayı anlayış biçimini değiştiren bir cismi topraktan çıkarmışlardı. Bu cisim, garip bir yazı kazınmış **siyah granit** bir bloktu. Bulunduğu kasabanın adına atfen Rosetta Taşı adı verildi. Taş 1801'de Britanyalıların eline geçmesine karşın tercümesinin yapılabilmesi için aradan yıllar geçmesi gerekti. Zaman içinde bilimciler taş üzerindeki üç alfabe arasında bir ilişki keşfettiler; **hiyeroglif**, demotik alfabe (günlük hayatta kullanılan Mısır el yazısı) ve Yunanca. Bu buluşun MS 4. yüzyıldan beri kullanılmayan bir iletişim tipi olan hiyeroglifin çevrilmesine imkân tanıyacağı açıktı. Taşın deşifre edilmesi antik Mısır'a bir pencere açılmasını sağladı.

Hindistan'da Doğu Hindistan Kumpanyası askerleri korku yaratan Maisur hükümdarı **Tipu Sultan'yla** (1750-99) yapılan bir savaştan zaferle çıktı. Tipu, Hindistan'daki Fransız birlikleriyle ittifaklar yapmıştı ve bu bahaneye dayanarak Genel Vali Richard Wellesley (bkz. 1797) Fransızları saf dışı etmek ve bölgeyi ilhak etmek maksadıyla **Dördüncü Maisur Savaşına** izin verdi. Tipu savaşta öldürüldü ve Doğu Hindistan Kumpanyası topraklarının yarısını aldı.

Rosetta Taşı
Bu geniş granit parçasının üstündeki üç farklı alfabe hiyeroglif ve eski Mısır dünyasının kilidini açtı.

Daha sonra Wellesley Markisi olan **Lord Mornington** (1760-1842) Bengal Genel Valisi olur (1805'e kadar)

24 Mayıs İrlanda İsyanında Britanya hâkimiyetine karşı ilk çarpışmalar

1 Temmuz Napoléon Mısır'ı işgal etti (1801'e kadar)

14 Temmuz ABD'de mülkiyet vergisi getiren **ilk doğrudan federal vergi yasası** kabul edildi

21 Temmuz Napoléon Memluk birliklerini **Piramit Savaşında** yenilgiye uğrattı

1 Ağustos Napoléon Britanya tarafından **Nil Muharebesinde** yenilgiye uğradı

İngiliz ekonomist **Thomas Malthus** (1766-1834) *Nüfus İlkeleri Üzerine Deneme*'yi yayınlar

4 Mayıs Tipu Sultan'ın (1750-1799) **Dördüncü İngiliz -Maisur Savaşında ölümü;** Britanya topraklarda hâkimiyet kurdu

Çin afyon ticaretini yasadışı ilan eder

İkinci Koalisyon Savaşı: Rusya, Britanya, Avusturya, Napoli, Portekiz ve Osmanlı İmparatorluğu Fransa'ya karşı savaşır

Temmuz doğa bilimci **Alexander von Humbolt** Güney Amerika'da keşif çalışmalarına başlar (1804'e kadar)

Mısır'da **Rosetta Taşının** bulunması

Hollanda hükümeti **Hollanda Doğu Hindistan Kumpanyası** topraklarında kontrolü ele geçirir

TIBBIN HİKÂYESİ

ESKİ İNANÇLAR YERİNİ BİLİMSEL İLERLEMELERE BIRAKARAK İNSAN SAĞLIĞININ ÇEHRESİNİ DEĞİŞTİRİR

İnsan vücudunun ve hastalıkların anlaşılması 18. ve 19. yüzyıllarda önemli ilerlemeler kaydederek modern tıbbi bakımın temellerini attı. Hastalıkları iyileştirmek için kan aldırma gibi eski uygulamalar yerini daha özenli bilimsel yaklaşımlara bıraktı.

İnsanlar hastalıkları tarih öncesi çağlardan beri iyileştirmeye çalışsalar da tıp 18. yüzyıla kadar büyük ölçüde batıl inançlar, doğal tedaviler ve vücutta dört sıvı bulunduğu ve sağlıklı olmak için bu dördünün denge içinde bulunması gerektiği gibi teorilere dayalıydı. Anatomi ve cerrahide ilerlemeler sağlanmış, ancak genel olarak tıp ilkel bir düzeyde kalmıştı.

MODERN TIBBIN GELİŞMESİ

Tıp 18. yüzyılda bilimsel olarak daha cesur olmaya başladı ve çiçek hastalığı için 1796'da aşının bulunması gibi önemli ilerlemeler kaydedildi. 19. yüzyılda hastalıkların mikrop teorisi kuruldu, antiseptik tekniklerin ve anestezinin ve vücudu görüntülemek için x ışınları kullanıma sokuldu. 1900 civarında farmakoloji, aspirinin 1897'de ve ilk sentetik anti bakteriyel ilaçların 1908'de bulunmalarıyla büyük bir ilerleme kaydetti. 20. yüzyılda başka aşılar ve antibiyotikler ve kanser ilaçları gibi ilaçlar geliştirildi. Cerrahi teknikler daha gelişkin hale geldi; organ transplantasyonları başarıyla uygulandı ve laparoskopik cerrahi rutin uygulamaya dönüştü. Tanı alanında, tarama teknikleri bulundu, yansıtma geniş biçimde kullanıldı. 20. yüzyıl sonlarından itibaren genetik, hastalıkların genetik nedenleri açığa çıktıkça ve genetik testleri geliştikçe tıp üzerinde önemli bir etki yapmaya başladı.

STETOSKOP

Steteskop 1816'da bir kadının göğsünü dinlemek için basit bir tüp (tek kulaklıklı stetoskop) kullanan Fransız hekim René Laennec tarafından bulundu. Britanyalı hekim Arthur Leared, 1851'de her kulak için bir dinleme yeri olan çift kulaklıklı stetoskopu buldu ve 1940'larda Amerikalı Maurice Rappaport ve Howard Sprague biri kalbi diğeri ciğerleri dinlemek için iki "çanı" olan akustik stetoskopu geliştirdi. En son gelişme elektronik ses sensörlü ve hoparlörü olan elektronik stetoskoptur.

> “ **İNSANIN** BAŞLANGIÇTA **DOĞA** TARAFINDAN BELİRLENEN DURUMUNDAN **SAPMASI, HASTALIKLARIN ZENGİN BİR KAYNAĞI** OLDUĞUNU GÖSTERMİŞTİR. ”

Edward Jenner, **İngiliz cerrah**, *An Inquiry into the Causes and Effects of the Variolae Vaccinae, or Cow-Pox*, 1798

MÖ y.5100–4900
Neolitik trepanasyon
Kafatasına delikler delmeyi gerektiren trepanasyon neolitik çağ kadar eski dönemlerde dahi bir dizi hastalığı iyileştirmek için kullanıldı.

Trepanasyonlu kafatası

MÖ y.1550–700
Eski Mısır cerrahisi
Tıbbi, özellikle cerrahi bilgide mumyalama uygulaması nedeniyle sağlanan ilerlemeler doktorlara anatomiyi daha iyi anlama olanağı tanır.

Mısır bıçakları ve küretleri

MÖ y.420
Hippokrates tanıyı geliştirir
Modern tıbbın atası olarak görülen Yunan hekim Hippokrates, sağlığı dinden ayırarak bilim alanına taşır.

y.1000–1300
Arapların tıpta ilerlemesi
Yeni tedavilerin bulunmasında bitkileri kullanan eczacıların çalışmalarıyla birlikte Arap dünyası tıpta ilerlemeye katkı sağlar.

Arap tıp el yazması

1543
Andreas Vesalius
Brüksel doğumlu cerrah birçok disseksiyona ve operasyonlara dayalı insan anatomisi diyagramlarını içeren, etkili anatomik çalışmasını yazar.

De Humani Corporis Fabrica (İnsan Vücudunun Yapısı)

1796
Aşılama
Britanyalı bilimci Edward Jenner çiçek hastalığı için aşıyı geliştirir. Herhangi bir hastalık için ilk defa bu yolla geliştirilen aşı hakkındaki çalışması sayısız hayatı kurtarır.

Jenner'ın aşılama enjektörü

1818
İlk kan nakli
Britanyalı doğum uzmanı James Blundell insandan insana ilk başarılı kan naklini, hastalar arasında kan transferini bir şırınga kullanarak gerçekleştirir.

Pervane için şalter

Pervaneyi çalıştırmak için dişliler

Kurmalı motor

Silindir

Kurmalı motoru çevirmek için kol

Pervane haznesi

Antiseptik püskürtme için çıkış

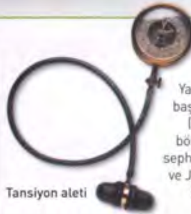
Antiseptik toz haznesine vurmak için çekiç

Antiseptik haznesi

Antiseptik makine
Britanyalı cerrah Antony Bell tarafından 1879 yılında patenti alınan bu cihaz operasyon odalarında havayı hastalık yaratan mikroorganizmalardan temizlemek için kullanıldı. Saat yönünde hareket eden bir pervaneyi kullanan makine antiseptik bir tozu ve karbolik asidi havaya püskürtür.

1865–67
Antiseptik
Britanyalı cerrah Joseph Lister operasyonlar sırasında enfeksiyonlu organizmaları öldürmek için bir karbolik asit karışımı kullanarak antiseptik ameliyata öncülük eder.

1881
Kan basıncı ölçümü
Samuel von Basch sıvısız bir basınç ölçere bağlanmış bir hazneyi kullanarak kan basıncını ölçmenin vücuda müdahaleyi gerektirmeyen bir yolunu bulur.

Tansiyon aleti

1954
Organ transplantasyonu
Yaşayan hastalar arasındaki ilk başarılı organ transplantasyonu (tek yumurta ikizleri arasında böbrek transferi) Boston'da Joseph Murray, J.Hartwell Harrison ve John P.Merril başkanlığındaki bir ekip tarafından uygulanır.

20. yüzyıl sonu
Laparoskopik cerrahi
Laparaskopik (anahtar deliği) cerrahi, bir mikroçip kameranın kullanımıyla ilk laparoskopik apandisit alınmasının 1981'de uygulanmasından sonra geniş biçimde kullanılır.

21. yüzyıl
Robotlu cerrahi
Robotbilimdeki gelişmeler daha kesin, daha az müdahale gerektiren bir cerrahiye imkân tanır. Hasta daha hızlı iyileşip daha az acı çeker.

Robot dikişi

1846–47
Pratik anestezi
ABD'li dişçi Henry Morgan 1846'da anestezi için eteri resmen kullanır. İskoçyalı doktor James Simpson 1847'de kloroformu kullanır.

Kloroform soluma cihazı

1901
Kan tipleri tanımlanır
ABD'li bilimci Karl Landsteiner daha başarılı kan nakillerine imkân tanıyan dört ana kan grubunu (A, B, AB, 0) buluşunu yayınlar.

Kan torbası

1971 ve 1977
CT ve MRI taramaları
Britanyalı bilimci Godfrey Hounsfield ilk ticari CT tarayıcısını 1971'de bulur. Bir insanın ilk MRI taraması 1977'de gerçekleştirilir.

MRI taraması

1800

Marengo Muharebesi Fransa'nın Avusturya karşısında zaferiydi.

YENİ YÜZYIL BAŞLARKEN, Avrupa'daki karışıklık da devam etti. Önceki antlaşmalara rağmen Fransa askeri saldırılarını arttırdı. Fransa'ya güvensizlik nedeniyle 1798'de İkinci Koalisyon kuruldu; 1779'da koalisyon Avusturya, Britanya, Rusya, Portekiz, Napoli ve Osmanlıyı kapsadı. 14 Haziranda Napoléon Avusturya'ya karşı **Marengo Muharebesinde** büyük zafer kazandı ve Fransızlar Kuzey İtalya'nın kontrolünü ele geçirdi.

İspanya bu esnada Kuzey Amerika'daki Louisiana topraklarını geliştirmek için yerleşime ayıracak kaynağı olmadığından fazla bir şey yapamamıştı. O yüzden Napoléon Louisiana'yı geri vermesi için IV. Carlos'a baskı yaptığında İspanyol hükümdarı direnmedi. Gizli **San Ildefonso Antlaşması** gereği Napoléon bu toprakları üçüncü bir devlete vermemeyi kabul etti.

Napoléon'un Marengo'da kullandığı kılıç
Süvari kılıçları Napoléon'un savaşları sırasında çok kullanıldı ve atlılar ve piyadeler tarafından taşındı.

1801

Avusturya'nın Fransa'nın büyüyen sınırlarını tanımak zorunda kaldığı Luneville Antlaşmasından sonra Milano'da barış kutlamalarını yansıtan bir gravür.

İRLANDA İSYANININ ARDINDAN (bkz. 1798) Britanya Başbakanı Genç William Pitt "İrlanda sorununun" çözümünün siyasi bir birlik olduğu sonucuna vardı. Bu planların ana hatlarını çizen bir yasa 1800'de İrlanda meclisine sunuldu. Birçok tartışmadan sonra yasa meclisten geçti. **Birlik Antlaşması** Britanya hükümeti tarafından da onaylanarak 1 Ocak 1801'de yürürlüğe girdi. Bu çerçevede İrlanda parlamentosu kapanarak temsil Londra'ya taşındı. 32 İrlandalı soylu, Lordlar kamarasına, 100 milletvekili Avam kamarasına dahil oldu. Pitt bu hareketin Katoliklere tavizler verilmesine yol açacağını da düşünmüştü, ancak yasa Katoliklerin devlet hizmetine girmeleri yasağını sürdürdü.

Avrupa'da Avusturya'nın 1800'de Marengo'da yenilmesi, Fransa'nın Ren, Alpler ve Pirenelerdeki cephelerini tanıyan **Luneville Antlaşmasını** kabul etmelerini zorunlu kıldı.

Rusya ise güneye doğru genişleyerek **Kartalina-Kakhetia** (günümüzde Gürcistan) Krallığına müdahale etmekteydi. Tahttaki Bagratid hanedanı 1783'te toprak bütünlüğünün korunması güvencesi karşılığında Rusya'nın koruması altına girmeyi kabul etti. Ancak Büyük Katerina'nın 1796'da ölümünün ardından tahta çıkan Rus İmparatoru **I. Paul** (1754-1801) ülkeyi resmen ilhak etmeye karar verdi.

Viyana'da besteci Ludwig van Beethoven (1770-1827) "Ayışığı Sonatı" adı verilen, en meşhur eserlerinden birisi, C Minör Op. 27 No 2'14. Sonat'ının bestesini bitirdi. Eserin, öğrencisi, ilgisine karşılık vermeyen Kontes Giulietta Gucciardi'ye ithaf edildiği düşünülmektedir.

ABD'de Thomas Jefferson (bkz. yukarı panel) ülkenin üçüncü başkanı olarak seçildi.

THOMAS JEFFERSON
(1743-1826)

Virginia doğumlu çiftçi ve köle sahibi Thomas Jefferson önde gelen bir cumhuriyetçi ve ABD Bağımsızlık Bildirgesinin başlıca yazarlarından biriydi. Bütün yaşamı boyunca siyasi açıdan güçlü bir şahsiyet olarak kalarak başkan yardımcısı (1797-1801) ve başkan (1801-09) olarak görev yaptı. Ancak özgürlük gibi konularda tüm yazdıklarının yarattığı etkiye rağmen yaşamı süresince kölelerini özgürlüğe kavuşturmadı.

1802

İmparator ve Nguyen hanedanının kurucusu Gia Long'un mozolesi.

30 YILLIK İÇ SAVAŞIN ARDINDAN Vietnam Fransız paralı askerlerinin yardımıyla rakip Trinh ailesini yenmeyi başaran güçlü general **Nguyen Phuc Anh'ın** (1762-1820) önderliğinde birleşti. Nguyen Anh, **Gia Long** adını alarak kendini imparator ilan etti ve Nguyen ailesini yeniden yönetici hanedan haline getirdi.

Avrupa'da ve diğer bölgelerde devam eden savaş **Amiens Antlaşmasıyla** sona erdi. Antlaşmanın imzacıları arasında Britanya, Fransa, İspanya ve Felemenk (1795-1806) arasında Batavia Cumhuriyeti olarak adlandırıldı) vardı.

Antlaşmanın hükümleri çerçevesinde Britanya İspanya'dan alınan Trinidad ve Hollandalılardan alınan Seylan kolonilerini elinde tuttu. Mısır, Osmanlı İmparatorluğuna iade edildi ve Fransa Malta'yı bırakmaya razı oldu. Bu durum kısa süreli olacaktı.

Fransa ve Britanya masada
Karikatürde Britanyalı William Pitt ve Napoléon Bonaparte, Amiens Antlaşmasıyla yeryüzünü parçalara ayırıyorlar.

1803

Haiti'nin bağımsızlığı için savaşan Jean-Jacques Dessalines.

SAINT-DOMINGUE'DE (Haiti) süren savaş **General Toussaint Louverture'un** 1803'te yakalanması ve sürgün edilmesiyle bir dönüm noktasına ulaştı. On yıl kadar önce Fransız Cumhuriyetçi davasına katılmış (bkz. 1794) ve 1801'de vali unvanını almadan önce kalan Britanya güçlerini adadan kovmuştu. Ancak Napoléon, Louverture'ün başarılarından memnun kalmadı ve emirlere karşı gelerek Santa Domingo'ya –o dönem Fransız idaresi altındaydı– girmesi ve kölelere özgürlüklerini vermesi karşısında çılgına döndü. Napoléon 1802'de **köleliği tekrar getirdi** ve adayı geri almak için 25.000 kişilik bir güç gönderdi. Aylar süren çarpışmaların ardından Louverture bir çözüm bulmak için müzakerelere davet edildi. Bu esnada ele geçirildi ve sürgüne gönderildi. Köleliğin kaldırılması için mücadele görevi yardımcısı **Jean-Jacques Dessalines**'e düştü.

Napoléon'un Saint-Domingue'deki birliklerinin çoğunluğu savaş meydanında öldürüldükten veya sarı hummaya yenik düştükten sonra Dessalines'in adamları kalan askerleri ülkeden attı. Fransız destek güçleri devam eden savaşta Britanya birliklerinin Fransız limanlarını ablukaya alması nedeniyle hareket edemedi ve Fransa adayı terk etti.

Haiti'de savaşmanın maliyeti Fransa'nın hâlihazırdaki mali sıkıntılarını arttırdı ve Napoléon Fransa'ya ait Kuzey Amerika'daki geniş ve büyük kısmı geliştirilmemiş topraklarını satarak gelir elde edebileceğini düşündü. ABD, özellikle batıya yerleşen insan sayısı

y.1800 Avrupa'da Romantik dönemin başlaması

14 Haziran Fransızlar Avusturyalıları **Marengo Muharebesinde** yendi

1 Ekim İspanya **Louisiana'yı** Fransa'ya **bırakır**

1 Ocak Britanya ve İrlanda'yı Büyük Britanya adı altında birleştiren **Birlik Yasası** yürürlüğe girdi

9 Şubat Avusturya ile Fransa arasında **Lunéville Antlaşması** imzalandı

16 Şubat Britanya Başbakanı **Genç Pitt** istifa etti

4 Mart Thomas Jefferson (1743-1826) (1743-1826) ABD başkanı olarak göreve başlar (1806'ya kadar)

Alman besteci **Ludwig van Beethoven** (1770-1827) *Ayışığı Sonatı*'nı tamamlar

27 Mart Britanya, Fransa ve İspanya **Amiens Antlaşmasını** imzaladı

Gia Long (Nguyen Phuc Anh, 1762-1820) birleşik Annam (Vietnam) hükümdarı ilan edilir

Britanya'nın Orta ve Güney Hindistan'ın kontrolü için **İkinci Maratha Savaşı** (1805'e kadar)

Saint-Domingue: Eski köle General **Toussaint L'Ouverture** Fransızlar tarafından ele geçirilir

30 Nisan ABD **Louisiana** topraklarını Fransa'dan **satın aldı**

Napoléon Savaşları: Britanya Fransa'ya savaş ilan eder (1815'e kadar)

Cape Kolonisi Hollanda'ya iade edilir

“ÖZGÜRLÜK YA DA ÖLÜM”

Haiti Bağımsızlık Yasası ve Haiti bayrağındaki ibare

ANAHTAR

- ABD tarafından 1803'te Fransa'dan kazanılan toprak
- Lewis ve Clark'ın güzergâhı

ABD'nin elde ettiği topraklar
Büyük Louisiana toprakları ABD'nin yüzölçümünü neredeyse iki katına çıkardı. Ertesi yıl sınırlarını güneyde New Orleans'a genişletti.

arttıkça Mississippi Nehri boyunca ticarete daha çok bağımlı hale geldiklerinden Louisiana topraklarıyla ilgilendi. Bu çerçevede 2 Mayıs'ta **Louisiana Satın Alımı** sözleşmesi imzalandı ve ABD, Meksika Körfezinden Rocky Dağlarına kadar –2.147.000 kilometre kare– bir alanı satın aldı. Anlaşılan fiyat 15.000.000 dolardı. Fakat faiz oranı dahil edildiğinde toplam miktar 27.000.000 dolara ulaştı.

Napoléon, Britanya Fransa'ya savaş ilan ettiğinden **Napoléon Savaşlarının** başlamasıyla Avrupa'da başka sorunlarla karşılaştı. İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası bu esnada Maratha Konfederasyonunun içişlerini ilgilendiren İkinci Maratha Savaşını yürütüyordu (1805 yılına kadar). Şirketin Hindistan'da toprak elde etme gayretleri başka çatışmalar için zemin hazırladı.

1804

William Clark'ın günlüğünden dört mevsim yeşil kalan bir çalı yaprağı çizimi. Clark ve Meriwether Lewis yıllarca Louisiana topraklarında keşif yaptı.

FRANSIZLARI NİHAYET SAINT-DOMINGUE'den çıkarttıktan sonra Jean-Jacques Dessalines, 1 Ocak 1804'te **yeni Haiti Cumhuriyetinin** bağımsızlığını ilan etti. Adı kısmen adanın asıl yerli ismine dayalıydı. Böylelikle koloni idaresini ve köleliği söküp atan ilk ve tek eski köle kolonisi oldu. Buna rağmen doğuşu ihtiyatla karşılandı. ABD'de köle sahibi bazı çevreler Haiti'nin güney devletlerine örnek oluşturmasını istemezken, köle kolonisi Jamaika yakında bulunan Britanya da bu endişeyi paylaştı.

Karayipler'deki yenilgi Napoléon'un Avrupa'daki iktidarını zayıflatmadı. Fransa'yı 1804'te görünüşte suikast girişimlerini etkisiz hale getirmek, ama bir yandan da kendi kudretini sergilemek maksadıyla **kalıtsal bir imparatorluk** yaptı. 2 Aralıktaki taç giyme töreni, tacı, töreni yöneten Papa VII. Pius'un (1742-1823) değil kendisinin başına koyarak kendini I. Napoléon olarak ilan etmesi bakımından önemliydi. Aynı yıl Fransa ve Fransız topraklarındaki yasal sistemi Napoléon Kanunu olarak bilinen düzenlemeyle temelden bir değişikliğe tabi tuttu (bkz. sağ panel).

ABD'de iki kâşif **Meriwether Lewis** (1774-1809) ve **William Clark** (1770-1838) yeni satın alınan Louisiana topraklarına bir keşif gezisine çıktı (bkz. soldaki harita). Başkan Thomas Jefferson'ın Missouri nehrini bulmak, bölgenin yerli halklarıyla ilişki kurmak ve masalsı **Kuzeybatı Geçidi**'nin ortaya çıkarma talimatı almışlardı. Ayrıntılı haritalar yaptılar ve bölgenin bitki ve hayvanlarını kaydettiler. İki kaşif St Louis'e nihayet 1806'a döndü.

Batı Afrika'da Müslüman âlimi ve hoca **Usman dan Fodio** (1754-1817) 1808'de Sokoto halifeliğini aldı ve Hausaland'da (günümüzde Kuzey Nijerya) **Fulani İmparatorluğunun** kurulmasıyla sonuçlanan dört yıllık bir cihat başlattı.

1805

Fransa ve İspanya'nın Britanya Kraliyet Donanması karşısında ağır kayıplara uğradığı Trafalgar Savaşı sonrasındaki manzarayı gösteren tablo.

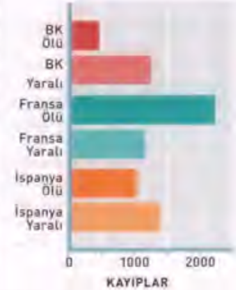
FRANSA, RUSYA VE AVUSTURYA karşısında kazandığı zaferlerle Karayipler'deki **Saint-Domingue'de** aldığı yenilgiyi kısa süre sonra unuttu. Napoléon kendisini Venedik ve Kuzey İtalya krallıklarını kapsayacak şekilde İtalya kralı olarak da ilan etmişti. Bu hareket Fransa'ya karşı Britanya, Avusturya, Rusya ve İsveç'in üyeleri oldukları **Üçüncü Koalisyonun** kurulmasına yol açtı. Britanya'nın işgal edilmemesi kararına varan Napoléon'un Bavyera'ya gönderdiği kuvvetler Koalisyon devletlerine karşı **Ulm**'de (25 Eylül-20 Ekim) zafer kazandı. Ancak, Ulm Muharebesi sona erdikten bir gün sonra Fransa **Trafalgar Savaşında** Napoléon'un eski düşmanı Horatio Nelson'ın (bkz. 1798) komutasındaki Britanyalılara karşı ağır bir yenilgiye uğradı. İspanya'daki Cadiz şehri ile Cebelitarık Boğazı arasındaki Trafalgar Burnu yakınlarında yapılan savaşta 18 Fransız ve 15 İspanyol gemisi 27 Britanya gemisine karşı savaştı. 18 gemi ele geçiren veya tahrip eden Britanya zafer kazandı, ancak ölümcül bir yara alan Nelson savaş bitmeden önce öldü. Napoléon taktik değiştirerek Avrupa'ya yöneldi ve 2 Aralıktaki **Austerlitz Savaşında** Rusya ve Avusturya'yı yendi.

Mısır'da Makedonya doğumlu asker Muhammed Ali (1796-1849) Osmanlı sultanının naibi ve paşa olarak atandı. Ali, Mısır'a 1801 yılında Fransızları ülkeden atmak için gönderilen birliklerle gelmişti.

NAPOLÉON KANUNLARI

Napoléon Bonaparte'ın en kapsamlı reformlarından biri Fransız hukukunu düzenlemesiydi. 1804 yılında yürürlüğe giren Napoléon Kanunları (*Code Napoléon*) geçmişin kurumlarından ayrılma niyetiyle oluşturulan bir medeni kanundur. Akla dayalı ve Roma hukukundan büyük ölçüde etkilenmiş olarak tüm insanların eşitliğini ilan etti ve kalıtsal soyluluğu sona erdirdi. Kadınlar ise erkeklerin kontrolü altına konduklarından daha az fayda gördüler. Kanunlar ayrıca mülkiyet hakları, evlilik ve medeni hakları da düzenledi. Napoléon Kanunlarının Avrupa'da ve diğer bölgelerdeki Fransız idaresi altındaki topraklarda geniş biçimde yayılması, etkisini de büyük ölçüde arttırdı. Uyarlanmış bir versiyonu Dominik Cumhuriyeti'nde hâlâ yürürlüktedir. Daha sonra Bolivya ve Şili dahil olmak üzere bazı yeni Latin Amerika ülkelerinde de kabul edildi.

Trafalgar'daki kayıplar
Trafalgar Deniz Savaşında Britanyalı Amiral Horatio Nelson ölse de ağır kayıplara uğrayan taraf Fransızlar ve İspanyollardı.

Mekke Osmanlıların elinden Vahabilerin eline geçer

Yeni elementler rodyum, paladyum, osmiyum, iridyum ve seryum keşfedilir

18 Kasım Saint Domingue; **Jean-Jacques Dessalines** komutasındaki eski köleler Fransız ordusunu Verteres **Muharebesinde** yenilgiye uğrattı

1 Ocak Saint-Domingue'de Fransızların yenilgisinden sonra **Haiti Cumhuriyeti kurulur**

14 Şubat Osmanlı İmparatorluğuna karşı özerklik talebiyle **Birinci Sırp İsyanı** (1813'e kadar)

18 Mayıs Napoléon Fransızların imparatoru ilan edildi ve kanunnamesini uygulamaya soktu

Rusya'nın İran'la Gürcistan ve Karabağ'ın ilhakı konusunda savaşı (1813'e kadar)

Genç Pitt tekrar Britanya başbakanı olur ve 1806 yılına kadar görevde kalır

4 Mart Thomas Jefferson ABD başkanlığının ikinci dönemine başlar (1809'a kadar)

9 Temmuz Mehmet Ali Paşa (1769-1849) Mısır'da Osmanlı Naibi olur

20 Ekim Napoléon Bavyera'da yapılan **Ulm Muharebesinde** galip gelir

21 Ekim Üçüncü Koalisyon Savaşı sırasında yapılan **Trafalgar Muharebesi**; Britanya, Fransa ve İspanya'yı ağır yenilgiye uğrattı

2 Aralık Fransa, Rusya ve Avusturya'yı **Austerlitz Muharebesinde** yenilgiye uğrattı

1806

Napoléon, Saksonya'daki Jena Muharebesinde kazandığı zaferinden sonra.

PRUSYA 14 EKİMDEKİ JENA MUHAREBESİNDE Fransa'ya karşı ağır bir yenilgiye uğradı. Saksonya'daki (Güneydoğu Almanya) Jena ve Auserstadt yakınlarında verilen muharebede 122.000 Fransız askeri ve 114.000 Prusyalı karşılaştı. Sonuç olarak III. Friedrich Wilhelm (1770-1840) Prusya'da ülkenin sallantıdaki geleceğini kurtarmak için iç reformların gerekli olduğuna karar verdi. Yapılan çok sayıdaki reformlardan biriyle **serflik kaldırıldı.** Sistem değişikliğinin tarım için daha kârlı olduğu zaman içinde anlaşılsa da uygulanmaları yıllar aldı.

Diğer fetihlerine ek olarak Napoléon, Almanya'daki topraklarını genişletecek şekilde **Kutsal Roma İmparatorluğunun** denetimini ele geçirmek istedi. İmparator II. Franz (1768-1835) Fransa'nın kararına karşı çıkacak durumda değildi ve Fransa'nın sahip çıktığı imparatorluğu sona erdirerek **tahtan indi.**

Ortadoğu'da İslamiyet'in hac şehri **Mekke,** Müslümanlığın Vahabilik adıyla bilinen katı bir biçimini uygulayan Arap **Suudi** hanedanı tarafından işgal edildi. Suudlar 1805'te, Mekke gibi, Osmanlı idaresi altındaki Medine'yi de işgal etmiş, ayrıca Arap Yarımadasına saldırılar düzenleyerek Irak'taki **Kerbela** şehrini (Osmanlı yönetimindeydi) yağmalamışlardı. Etkilerini güneyde **Yemen**'e kadar genişletmeleri Osmanlı yönetiminde büyük endişe yarattı.

1807

❝ GÖRMEZDEN GELMEYİ SEÇEBİLİRSİNİZ, ANCAK ASLA **BİLMEDİĞİNİZİ** SÖYLEYEMEZSİNİZ. ❞

William Wilberforce, Köleliğin Kaldırılması Yasasının oylanmasından önce İngiliz parlamentosuna hitaben, 1789

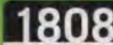

Elit kuvvetler
Solda Kahire'de bir yeniçeri. Başlangıçta sultanın muhafızları olan yeniçeriler, Osmanlı İmparatorluğu ordusunun elit birlikleri oldu.

İNGİLİZ KÖLELİK KARŞITI SİYASETÇİ WILLIAM WILBERFORCE'UN önderlik ettiği büyük mücadele (1759-1833) –binlerce Britanyalının desteğiyle– sonunda 1807 yılında köle ticaretinin kaldırılmasına ilişkin yasanın büyük bir çoğunlukla oylanmasıyla neticeye ulaştı. Ancak yasa yalnızca Britanya'daki ticareti sona erdirdi. Kölelik uygulamasını sona erdirmedi.

Rusya, Doğu Prusya'daki **Eylau Muharebesiyle** (7-8 Şubat) Fransa'ya karşı Prusya'yla birlikte tekrar savaşa girmişti. Muharebe sonuçsuz kaldı ve her iki tarafın 20.000 kişi kaybetmesiyle çıkmaza girdi. **Friedland Muharebesinde** Rusya kesin bir şekilde yenilmesinden sonra **Birinci Tilsit Antlaşmalarını** imzalarken Prusya diğer Tilsit antlaşmasını 9 Temmuzda imzaladı. Antlaşma hükümlerine göre Fransa ve Rusya bir ittifak kurarken, Avusturya ve Prusya'nın toprakları önemli ölçüde azaldı.

Osmanlı İmparatorluğunda **Yamaklar** adı verilen yardımcı kuvvetler orduda Avrupa tarzı reformların uygulanmak istenmesi nedeniyle ayaklandı. Elit **yeniçeri** askerleri de bir süre sonra onlara katıldı. Huzursuzluk, III. Selim'in (1761-1808) öldürülmesiyle doruğa ulaştı.

1808

Francisco Goya'nın *Mayıs'ın Üçü* başlıklı tablosu Fransız birliklerinin Madrid isyanına katılan İspanyol direnişçilerini infaz etmesini canlandırmaktadır.

BATI VE DOĞU AVRUPA'NIN BÜYÜK KISMINI zaten ele geçiren Napoléon bu defa da İber Yarımadasına yöneldi. Portekiz'in Fransa'nın Britanya'ya karşı boykotunu desteklemeyi reddetmesine öfkelenerek birliklerini Kuzey İspanya'dan Portekiz'e sevketti. Fransız birliklerinin mevcudiyeti ve Fransa'ya daha önce verilen, halkın karşı olduğu tavizler İspanyol halkını ayağa kaldırarak hükümdarları **IV. Carlos'un oğlu VII. Ferdinand** (1784-1833) lehine tahttan inme çağrısında bulunmasına yol açtı. Ferdinand tahta geçti, ancak hükümdarlığı kısa süreli olacaktı.

Napoléon'un aracılık teklifiyle Bayonne'a çağrılan VII. Ferdinand tahttan inmeye zorlandı. Ardından Napoléon'un kardeşi Joseph Bonaparte'ı (1768-1844) İspanya'nın yeni kralı ilan etmesi **Yarımada Savaşını** başlattı. Bu olayların haberi İspanyol kolonilerine eriştiğinde, hiddetli tepkiler meydana geldi. Santo Domingo'da sadık güçler **Yeniden Fetih Savaşını** (1809'a kadar) başlatarak Fransız birliklerini kovdu ve adayı bir kez daha İspanya idaresine döndürdü.

1809

UZUN ZAMANDIR DÜŞMAN OLAN İSPANYA VE BRİTANYA artık Fransa'ya karşı güçlerini birleştirdiler. Britanya kuvvetleri başlangıçta Kuzeybatı İspanya'daki **La Coruna Muharebesinde** Napoléon'un doğrudan komutasındaki Fransız birliklerine karşı yenilgiye uğradı. Daha sonra ise Britanyalılar Madrid'in güneybatısındaki **Talavera Muharebesinde** (27-28 Temmuz) ileride **Wellington Dükü** unvanını alacak Arthur Wellesley komutasında (1769-1852) zafer kazandı.

Fransızlara karşı savaşan İspanyollar ayrıca direnişlerini örgütlemek amacıyla **cuntalar** olarak adlandırılan bölgesel yapılanmalar oluşturmaktaydı. İspanya'daki merkezi cunta, Amerikan ülkelerinin kolonilerden daha ayrı bir statüye sahip olduklarını, ancak hâlâ monarşinin bir parçasını teşkil ettiklerini belirten bir kararname yayınlamıştı. Atlantik'in öteki yakasında İspanya yönetiminin bir **meşruiyet** krizi yaşadığı açıktı. Kral olmayınca kime bağlı olacaklardı? Tartışmalar sürerken, diğer bölgelerde de benzeri Amerikan cuntaları kuruldu ve kısa zamanda bütün kolonilerin kraliyete bağlı kalmayacakları açığa çıktı.

Yarımada Savaşından bir tabanca
Çakmaklı tabancalar bu dönemde yaygın olarak kullanıldı. "Gerilla" terimi de İspanyol savaş taktikleri için kullanıldı.

1806

- Fransızlar Osmanlıları Rusya'ya savaş ilan etmeleri için zorlar; çarpışmalar 1812'ye kadar devam eder
- Britanya Fransızların eline geçmesini önlemek için **Cape Kolonisini** Hollandalılardan geri alır
- **6 Ağustos Kutsal Roma İmparatorluğu** resmen ilga edildi
- **14 Ekim** Napoléon **Jena** ve **Auerstädat** Muharebelerinde Prusyalıları iki kez mağlubiyete uğratır

1807

- **7-8 Şubat** Napoléon **Eylau Muharebesinde** Rusları mağlup etti
- **25 Mart** Britanya **köle ticaretini** tüm topraklarında **kaldırdı**
- **II. Selim Yeniçeri ayaklanmasıyla** düşürülür; yerine **IV. Mustafa** geçer (1779-1808)
- **14 Haziran** Ruslar Fransa tarafından **Friedland Muharebesinde** yenilir
- Britanya, Fransa'nın müttefiki İspanya'nın kolonilerini ele geçirme girişiminde **Buenos Aires**'i almayı başaramaz
- **Kasım** Portekiz kraliyet ailesi Fransa'nın **Portekiz**'i işgalinin ertesinde **Brezilya'ya** kaçar

1808

- **Yarımada Savaşı** (1814'e kadar): İspanya, Portekiz ve Britanya Fransa'ya karşı
- **6 Haziran** Napoléon'un kardeşi **Joseph** (1768-1844) İspanya tahtına oturtulur
- **Sierra Leone** Britanya idaresi altına girer

1809

- **16 Ocak Yarımada Savaşı**: Britanya, İspanya, La Coruña'da yenilgiye uğradı
- **8 Şubat Avusturya** Fransa'ya savaş ilan etti
- **17 Eylül** İsveç, **Hamina Antlaşmasıyla** Finlandiya'yı Rusya'ya bıraktı

1810

Jose Clemente Orozco'nun (1883-1949) koloni yönetimi karşıtı yazısı Meksika Bağımsızlık Savaşını alevlendiren Miguel Hidalgo'yu canlandıran duvar resmi.

1811

Bir karikatür Luddit'leri Fransız Devriminin gürultularıyla karşılaştırıyor.

1812

Napoléon Bonaparte'ın birlikleri Moskova'ya vardığında kenti, Jean-Charles Langlois'nın (1789-1870) bu tablosunda görüldüğü gibi alevler içinde buldu.

Bağımsızlığın eşiğinde Latin Amerika
Yarımada Savaşının ilk günlerinde İspanya ve Portekiz hâlâ Orta ve Güney Amerika'nın büyük kısmının denetimini ellerinde bulunduruyordu.

MEVCUT SİYASİ KAOSU REFORM için bir fırsat olarak kullanan İspanyol siyasetçiler, 24 Eylülde Cadiz limanında **Cortes** adıyla anılan bir kongre topladı. 30'u kolonilerden olmak üzere temsilcilerin sayısı 104'ü buldu. Cortes kendini ulusal egemenliğin kaynağı olarak ilan etti ve İspanyollar hükümetlerinin ne şekilde yapılandırılması konusunda bölünseler de bir anayasa hazırlamaya başladı. Ayrıca denizaşırı topraklara ne kadar **siyasi temsil hakkı** tanınacağı konusunda da sorular mevcuttu. Koloniler İspanya'nın nüfusundan çok daha fazla nüfusa sahip olarak teoride Cortes'te ağırlığa sahip olabilirdi. Yarımada siyasetçileri bundan kaçınmak istese de kolonilerin siyasi desteğine ihtiyaç duydular.

Kolonilerdeki bazı vatandaşlar işleri kendi ellerine almaya başladı. Meksika'daki Dolores şehrinde **Miguel Hidalgo y Costilla** adındaki bir bölge papazı (1753-1811) İspanyol yönetimine son verilmesini talep eden bir belge dağıtarak, ırk eşitliğini ve toprakların yeniden dağılımını savunan ***Grito de Dolores*** (Dolores'in Çığlığı) adlı bir eylemle savundu. Binlerce kişi çağrısına cevap verdi ve Mexico City'ye yürüdü. Hareket ertesi yıl sadık güçler tarafından bastırıldı ancak Hidalgo'nun eylemleri Meksika bağımsızlık mücadelesini ateşledi.

Diğer İspanyol kolonilerinde de benzer karışıklıklar yaşandı. **Yeni Granada** Kral Naipliği 20 Temmuzda bağımsızlığını ilan ederken Quito ve Buenos Aires'de ayaklanmalar çıktı.

Bu arada Pasifik Okyanusundaki Hawaii adalarında Kral **I. Kamehameha** (1758-1819) birleşik Hawaii'nin ilk hükümdarı olarak Avrupa müdahalelerine direnmek için adalılara yardım etti.

GÜNEY AMERİKA ÜLKESİ VENEZUELA 5 Temmuzda İspanya'dan bağımsızlığını ilan ederek Yeni Granada (bkz. soldaki harita) ve Meksika ile birleşti. Bağımsızlık tartışmalarında yer alan isyancılardan biri olan Simón Bolívar (bkz. aşağıdaki panel) İngiltere'den henüz dönmüştü. Britanyalıların desteğini almaya çalışmış ancak başarılı olamamıştı.

Bolívar'ın gezisi Londra'yla sınırlı kalmıştı, ancak daha kuzeye seyahat etmiş olsaydı başka tür isyancılarla karşılaşabilirdi; bunlar İngiltere'nin sanayileşmiş kuzey bölgesindeki tekstil fabrikalarına saldıran *Luddit* adlı bir gruptu. *Luddit* fabrikalardaki yeni makineleri ortadan kaldırmayı hedefledi. Makinelerin bir süre sonra yerlerini alacağından ve kendilerini işsizlik ve fakirliğe sürükleyeceğinden korktular.

SIMON BOLIVAR (1783-1830)

Simón Bolívar, Caracass'ta zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. 18 yaşında gönderildiği Avrupa'da Aydınlanma çağı düşünürlerinin özgürlük konusundaki düşüncelerinden etkilendi. 1807'de Güney Amerika'ya dönüşünden kısa süre sonra bağımsızlık planlarına girişti. Daha sonra *El Libertador* adıyla Güney Amerika'nın kuzey bölgelerinin büyük kısmının İspanya'dan bağımsızlığına önderlik etti. Ayrıca Gran Colombia'nın büyük kısmını yönetti ancak siyasi birlik sonuçta başarısız oldu.

PORTEKİZ GİBİ RUSYA DA Napoléon'un Britanya ekonomisine zarar vermeyi amaçlayan Kıta Sistemi önlemlerine direnmeye karar verdi. Napoléon, Rusya'nın 1810'da sistemden çekilmesi üzerine büyük bir askeri harekâta girişmeye karar verdi. Haziran ayında **500.000**'den fazla askerden oluşan bir ordunun başında Rusya'ya girerek 17 Ağustosta **Smolensk** ve 7 Eylülde **Borodino**'da Çarlık ordularına karşı zafer kazandı. 14 Eylülde de Moskova'ya ulaştı. Ancak şehri ateşe verilmiş ve terk edilmiş halde buldular. Rus birlikleri Moskova'dan daha ileri gitmelerine izin vermedi ve Rus kışı tüm sertliğiyle bastırdığında Napoléon'un birlikleri tökezlemeye başladı. Gıda sıkıntısı çeken ve aşırı soğuklara alışık olmayan **Grand Armée** (Büyük Ordu) askerlerinin birçoğu öldü. Aralık ayında Napoléon'un **geri çekilmekten** başka çaresi kalmamıştı. Fransız askerlerinden sadece 30.000 kadarı hayatta kalabildi.

Kuzey Amerika'da tüccarlar Britanyalılar ve Fransızlar arasındaki savaşta tarafsız kaldıklarını öne sürerek Fransa'yla ticaretlerini zenginleştirdiler. Britanya bu **tarafsızlığı** tanımayı reddetti ve Amerikan gemilerine el koymaya, çoğu zaman Amerikan denizcileri tutsak alarak Britanya Kraliyet Donanmasında hizmete zorlamaya başladı. Bu durum ABD'yle **1812 Savaşını** (1814'e kadar sürdü) başlattı ve karada yapılan savaşlarda Britanya kendisine sadık Amerikan yerlilerini Kuzeybatı Ülkesindeki yerleşimlere saldırmaya ikna etti.

İspanya'da Cortes en sonunda bir **anayasa** hazırladı. Monarşinin gücünü sınırladı –VII.Ferdinand hâlâ sürgünde olmasına rağmen– Cortes'de soylular ve din adamları için özel bir temsil sistemi öngörmedi. Liberal düşünceleri kraliyetin ve kilisenin taraftarları arasında büyük bir tepki yarattı ve liberaller ile muhafazakârlar arasında on yıllarca sürecek uzun süreli bir mücadele başlattı.

Mısır'da Muhammed Ali kutsal şehir **Mekke'de** Osmanlı idaresini tekrar tesis edecek ve Arabistan'ın büyük kısmını ele geçiren Vahabileri kovacak bir askeri harekât düzenlemesi emrini aldı. Birlikleri 1812'de Medine'yi, ertesi yıl da Cidde ve Mekke'yi aldı.

İspanyol Amerikan devrimleri başladı; 1826'da Güney Amerika'daki İspanyol kolonileri bağımsızlıklarını elde eder

I. Rudama (1793-1828) Madagaskar'da hâkimiyetini güçlendirir

Kral Kamehameha (1758-1819) Hawaii adalarının birliğini sağlar

Batı Gürcistan Rusya tarafından ilhak edilir

Hollanda Krallığı Fransa topraklarına katılır

İspanyol Meclisi (Cortes) Cadiz'de toplanır ve reformlar hakkında müzakerelere başlar

Britanya **Şeyseller ve Mauritius'u** egemenliğine alır

Meksikalı rahip **Miguel Hidalgo'nun** İspanyol yönetimine karşı *Grito de Dolores* ayaklanması

IV. George (1762-1830) III. George'un kötüleşen akıl sağlığı nedeniyle naip prens olur

Britanyalı tekstil işçileri **Ludditler**, tekstil fabrikalarındaki makineleri bozar

Britanya **Maluka'yı** Hollandalılardan alır

Venezuela ve **Paraguay** İspanya'dan bağımsızlıklarını ilan eder

19 Mart İspanyol Milli Meclisi Cádiz'de **demokratik bir anayasa** kabul etti

Napoléon'un Rusya seferi (1814'e kadar)

Usman dan Fodio (1754-1815) Nijerya'da **Sokoto Halifeliğini** kurar

ABD ve Britanya arasında Amerikan gemilerine el konmasının yol açtığı **1812 Savaşı** (1814'e kadar)

1813

❝ BENİ ÖLDÜRECEK MERMİ DAHA YAPILMADI. ❞

Napoléon Bonaparte, Montereau'daki beyanı, 17 Şubat 1814

NAPOLÉON BONAPARTE RUSYA'DAKİ KÜÇÜK DÜŞÜRÜCÜ GERİ ÇEKİLMESİNDEN sonra (bkz. 1812) askeri kudretinin hızla gerilediğini gördü. Bu durum 16-19 Ekim arasındaki **Leipzig Muharebesinde** (Milletler Muharebesi olarak da bilinir) daha da açığa çıktı. Fransa'nın 185.000 askeri vardı ancak müttefikler, Avusturya, Rusya, Prusya ve İsveç'ten gelen 300.000 askerle Fransızları katlamıştı. Bu kayıptan sonra dahi Napoléon Fransa'nın sınırlarını Ren Nehri ve Alplere çekecek bir barış antlaşması yapmaya yanaşmadı.

Rusya Napoléon Savaşlarına yakalandığı bir dönemde doğuda da toprak konularına karışmıştı: Rusya ve İran'ın imzaladığı **Gülistan Antlaşmasıyla** Rusya İran'ın Kafkas topraklarından büyük bir bölgeyi aldı. Antlaşma Rusya'nın Gürcistan ve **Karabağ'ı** (bugün Azerbaycan'da bir bölge) ilhak etmesiyle başlayan Rus-İran Savaşını (1804-13) sonuca ulaştırdı. İran'a bağlı olan bu ülkeler Rusya'ya karşı direnmek için İran Şahından yardım çağrısında bulunmuşlardı.

Venezuela'da Simón Bolívar (bkz. 1811) İspanyol güçlerine daha sonra yenilecek ve iki yıl sürgüne gitmek zorunda kalacak olmasına rağmen İspanyollara karşı bir zafer kazandı ve **Caracas'ı** ele geçirdi. Bu süre zarfında Jamaika ve Haiti'ye giderek güçlerini yeniden bir araya getirdi ve 1816'da Venezuela'ya dönmeden önce daha fazla destek topladı.

1814

Mauritius'ta taşınan bir tahtırevan (sedye) gravürü.

İTTİFAK GÜÇLERİ NAPOLÉON'U PARİS'E kadar izleyerek burada ele geçirdi. 6 Nisanda Napoléon tahtan indi ve İtalya'nın Toskana kıyıları açığındaki Elba Adasında sürgüne gönderildi. Yerine –başı kesilen **XVI. Louis'nin** kardeşi– XVIII. Louis (1755-1824) Fransa tahtına geçti. Daha sonra Avrupa devletleri **Viyana Kongresini** (Eylül 1814-Haziran 1815) topladı. Ortaya çıkan düzenlemeyle Saksonya'nın beşte üçü Prusya'ya verildi; bir Alman Konfederasyonu kuruldu; Britanya'nın zapt ettiği Fransa'nın Hint Okyanusu adaları **Mauritius ve Seyşelleri** elinde tutmasına izin verildi.

1815

Kandy Krallığında bulunan, Buda'nın bir dişinin saklandığı 17. yüzyıl Diş Tapınağından bir resim.

Fransa'dan sürgün edilmesine rağmen Napoléon geri dönmesini sağlayabilecek kadar yandaş toplayabildi ve 20 Martta –zorunlu ayrılışından sadece 11 ay sonra– Paris'e girdi. XVIII. Louis kaçtı ve "**Yüz Gün**" olarak bilinen taarruz başladı. Bir orduyu bir araya getirir getirmez Napoléon düşmanlarına karşı saldırıya geçerek Prusya'yı 16 Haziranda **Ligny**'de (bugünkü Belçika) mağlup etti. İki gün sonra **Waterloo Muharebesinde** Yarımada Savaşını bir önceki yıl sona erdirmiş olan (bkz. 1808) Wellington dükünün komuta ettiği Britanyalı birliklere karşı şansı yaver gitmedi. Napoléon zaferin eşiğinde olmasına rağmen Prusya destek kuvvetlerinin varışı yenilmesine yol açtı. Napoléon bir kez daha tahttan inmek zorunda kaldı ve bu defa Britanya'nın ileri karakolu, Güney Atlantik adası St Helena'ya sürgüne gönderildi ve burada 1821'de öldü.

Aynı dönemde Seylan'daki (Sri Lanka) Britanya birlikleri **Kandy** Krallığını ele geçirerek adanın tümünü Britanya idaresi altına aldı.

Waterloo Savaşı

Çarpışma Napoléon Bonaparte'ın kesin yenilgisiyle sonuçlandı ve ardından tahttan inerek sürgüne gitmek zorunda kaldı.

1816

Rusya'nın hak iddia ettiği Alaska bölgesinin bir yerli sakini.

RUS ORTODOKS RAHİBİ Peder Sokoloff, Alaska topraklarındaki Sitka'ya Rusya'nın bölgeyi kolonileştirme çalışmalarının bir parçası olarak bir kilise kurmak üzere gönderildi. Alaska bir ileri mevzi olarak geri planda kalmış, ancak su samuru kürkü ticaretinin artmasıyla yerleşimler başlamıştı.

Güney Afrika'da zorlu bir savaşçı olan **Shaka** (y.1787-1828) **Zuluların** idaresini üstlendi. Orduyu yeniden örgütleyerek kabilesine askeri zaferler kazandırdı ve zapt edilen kabileleri Zulu milletine dahil etti.

- **Berat Yasası** ile Doğu Hindistan Kumpanyasının tekeli sona erer ve misyonerlerin Hindistan'a girişine izin verilir
- Mısır güçleri **Cidde** ve **Mekke'yi** Vahabilerin elinden alır
- **19 Ekim Napoléon** Müttefikler tarafından **Leipzig'te** yenilgiye uğratıldı
- **Simón Bolívar Venezuela'nın** işgaline önderlik eder ve "El Libertator" ilan edilir
- **14 Ocak Kiel Antlaşması;** Danimarka İsveç'e Pomeranya karşılığında Norveç'i verdi
- **6 Nisan Napoléon** tahttan feragat etti, Elba adasına sürgün edildi, bir yıldan az bir süre içinde geri döndü
- **11 Nisan XVIII. Louis** tekrar tahta çıkar (1824'e kadar)
- **30 Mayıs Paris Antlaşması**
- Doğu Hindistan Kumpanyası birlikleriyle Gurkalar arasında **Nepal'de savaş** çıktı
- **11 Aralık VII. Fernando** (1784-1833) İspanya tahtına geri döndü; liberal reformları rafa kaldırdı
- Britanya, **Seylan krallığı Kandi'yi** topraklarına katar
- **23 Nisan İkinci Sırp Ayaklanması** (1817'ye kadar) Sırplara daha fazla özerklik verdi
- **18 Haziran Waterloo Muharebesi** Napoléon'un teslim olmasıyla sona erer
- **Napoléon** 1821 yılında yaşamını yitireceği St Helena adasına sürgün edilir
- **Eylül Viyana Kongresi** başlar
- **Rio de la Plata Birleşik Eyaletleri** Güney Amerika'da bağımsız devletler olur
- **9 Temmuz Arjantin** İspanya'dan bağımsızlığını kazandı
- **Şhaka** (y.1787–1828) Zulu kralı olur
- **27 Ağustos** Hıristiyan esirlerin serbest bırakılmasını isteyen İngiliz – Hollanda ittifakı **Cezayir'i bombaladı**
- **Cava** adası Britanya himayesinin ardından **Hollanda hükümranlığına** döner

1817

Arjantinli general José de San Martin atı ve subaylarıyla birlikte.

121 ölü ya da yaralı — 1100 ölü ya da yaralı

KUVVETLER: 3500, 3000, 2500, 2000, 1500, 1000, 500, 0

İsyancılar — Kralcılar

Chacabuco Muharebesi
İsyancıların önderi José de San Martin cüretkâr bir risk alarak İspanyol kuvvetlerine başarılı bir baskın düzenledi ve ağır kayıplar verdirdi.

İSPANYOL YÖNETİMİNE KARŞI MÜCADELE, Arjantin doğumlu General **José de San Martin**'in (1778-1850) Arjantin'den Şili'ye **And** Dağlarındaki zorlu geçitlerden 3000 asker geçirerek 12 Şubatta kraliyet güçlerine **Chacabuco Muharebesinde** sürpriz bir saldırı düzenlemesiyle bir dönüm noktasına girdi. Daha sonra Santiago'yu almaya yöneldi. Şili Valiliğinin önerisini reddedip asker arkadaşı **Bernardo O'Higgins**'i (y. 1776-1842) bu göreve getirerek bölgenin "yüksek direktörü" olmasını sağladı.

Sırbistan da 1813'te Türkler tarafından işgal edildikten sonra bir kez daha bağımsızlık için savaşıyordu. **İkinci Sırp İsyanı** başarılı oldu ve eski hakların büyük kısmı 1817'de geri kazanıldı.

1818

“ BIRAKIN ÖZGÜR OLALIM. GERİSİ ÖNEMLİ DEĞİL! **”**

José de San Martin, devrimcilerin önderi

MISIR'LA İSLAM'IN VAHABİ MEZHEBİ ARASINDA Arabistan'da devam eden savaş 1818'de sona erdi. Muhammed Ali'nin yönetimindeki Mısır kuvvetleri kutsal şehirleri Mekke ve Medine'yi ele geçirdi. Vahabi iktidarı hızla genişlemiş ve Arabistan'daki güç merkezlerinden Mekke, Medine ve Cidde'nin kontrolünü ele geçirmişti. Muhammed Ali Vahabileri mağlup etmek ve şehirleri Osmanlı idaresine döndürmek için emir aldığında Suriye de tehdit altına girmişti. Başkentleri **Diriyah**'ın (günümüzde Suudi Arabistan'da) nihai olarak kuşatılması Vahabilerin hırslarına geçici olarak son vermişti.

Güney Amerika'da José de San Martin'in önderliğinde 5 Nisan tarihindeki Maipu Savaşında gösterilen çaba kral yanlısı birliklerin ezici bir yenilgi almasıyla **Şili'nin bağımsızlığını** temin etti. Britanyalı paralı asker Lord Thomas Cochrane'in komutası altındaki yedi gemiden oluşan küçük bir filoyla isyancılar sahil şeridindeki İspanyol hâkimiyetini kırmayı başardılar.

Paris'te Alman mucit Baron Karl von Drais de Sauerbrun bisikletin ilk habercisi olan iki tekerlekli bir makine olan **draisienne** ile kalabalıkları etkilemekteydi. Tahtadan yapılan ve pedaldan çok yerden ayakla iterek çalışan bu makine Almancada ***Laufmaschine*** veya "koşan makine" olarak tanındı. Bir önceki yıl tasarımını test ederken 14 kilometre hızla ilerlemeyi başarmıştı. Bu fikir, araba yapımcısı olan ve daha sonra ***"dandy horse"*** olarak tanınan bir bisiklet tasarlayan Denis Johnson dahil başka mucitler tarafından kısa sürede dönüştürülerek uygulandı.

İngiltere'de yazar Marry Wollstonecaft'ın kızı ve şair Percy Bysshe Shelley'nin (1792-1822) eşi **Mary Shelley** (1797-1851) *Frankestein; ya da Modern Prometheus* başlıklı romanını yayımladı. Roman yapay olarak başka bir insan yaratan bir bilim adamını ve her ikisinin de çektiği ıstırapları konu almaktadır. Anında büyük başarı kazanan eser, bilimkurgunun ilk örneklerinden biri olmanın dışında Gotik edebiyatın klasik bir eseri olarak görülmektedir.

Mary Shelley
İngiliz romancı Mary Shelley ilk romanı Frankenstein'ı 1818'de yayımladı ve kitap bugün de edebiyatın klasiklerinden biri olarak kalmaktadır.

1819

İngiltere'nin Manchester şehrinde barışçıl politik bir gösterinin silahlı süvarilerin saldırısına uğradığı Peterloo Katliamının bir tasviri.

İNGİLTERE'NİN MANCHESTER ŞEHRİNDE St. Peter's Field'da yaklaşık 60.000 kişinin katıldığı, yüksek gıda fiyatlarını ve genel oy hakkının verilmemesini protesto etmeyi amaçlayan bir gösteri **Peterloo Katliamına** dönüştü. Kalabalığın büyüklüğünden endişeye kapılan şehir yöneticileri Yeomanry adı verilen gönüllü süvari alayına konuşmacıları tutuklaması emri verdi ancak süvariler yolu açmayı reddeden kalabalığa saldırdı. 15. Hafif Süvari Birliği bunun üzerine bölgeye gönderildi ve olaylarda tahminen 15 kişi öldü 500'den fazla kişi yaralandı.

Sürgünden dönüşünden sonra Venezuelalı general **Simón Bolívar** kralcı güçlere karşı ilerlemeler kaydetmeye başladı. 1819'da bir saldırı başlatmak için birlikleri And Dağları üzerinden Venezuela'dan geçirdi. İspanyollar 7 Ağustosta **Boyacá Muharebesinde** yenildi ve Bolívar güneye Santa Fe de Bogota'ya yürüyerek **Yeni Granada**'nın bağımsızlığını sağladı. Bolívar yeni **Kolombiya Cumhuriyeti**'nin başkanı ilan edildi.

Çin'le Hindistan arasındaki ticaret yolları üzerinde Hollanda hâkimiyetine meydan okuyan Britanya Doğu Hindistan Kumpanyası (bkz. 1795) Malay Yarımadasında yeni bir üs arayışına girdi. **Stanford Raffles** o dönemde Riau-Johor krallığına ait **Singapur**'a vardı. Yerel hükümdar ile bir anlaşma yaplı ve bir liman kurdu.

DOĞU HİNDİSTAN KUMPANYASI

Doğu Hindistan Şirketleri 17. yüzyıldan itibaren Avrupa ile Güneydoğu Asya, Hindistan ve Uzakdoğu arasındaki ticareti tekellerine aldı. Ancak Fransız *Compagnie Française des Indes Orientales* Fransız Devrimi sırasında (bkz. 1789) ticaretini durdurdu. Hollandalı *Vereenigde Oost-Indische Compagnie*'nin kontrolü 1799'da hükümete geçince, sözleşmesi iptal edildi. İsveç'in *Svenska Ostindiska Companiet* adlı şirketi 1813'te kapanırken Britanya'nın Doğu Hindistan Kumpanyası 1874'e kadar ticari faaliyetlerini sürdürdü.

8 Mart **New York borsası** kuruldu

Kasım **Üçüncü Maratha Savaşı** (1818'e kadar)

Arjantinli general **José de San Martin** (1778-1850) Şili'deki İspanya güçlerine karşı kesin bir zafer kazanır

Mısır kuvvetleri **Vahabileri** mağlup eder

5 Nisan Şili, **Maipu Muharebesi** ile bağımsızlığını güvence altına aldı

Hollandalılar **Maluka'yı** Britanya'dan geri aldı

Haiti Devlet Başkanı **Jean Pierre Boyer** (1776-1850) bölünmüş adayı birleştirir

İngiliz yazar **Marry Shelley** (1797-1851) *Frankestein*'ı yayımlar

15 Şubat Angostura Kongresi başladı (1821'e kadar) ve Yeni Granda, Venezuela ve Quito'yu (Ekvador) **kapsayan Kolombiya Cumhuriyeti kuruldu**

22 Şubat İspanya Kuzeybatı Pasifik ve Florida'yı ABD'ye bıraktı ve **Adams-Onis Antlaşması ile** Yeni İspanya (Meksika) sınırları belirlendi

Singapur kenti kurulur

16 Ağustos Britanya'daki **Peterloo Katliamında** askerlerin Manchester'da göstericilere hücum etmesi üzerine 15 kişiyi öldü, yüzlerce kişi yaralandı

Mavi boncuklu kol bağı
19. yüzyıl sonları • SARCEE
Ova Yerlileri kabilesi Sarcee halkının bu kol bandı mavi, pembe, siyah ve sarı boncukların bir desene işlenmesiyle yapılmıştır.

Boncuk iş

Boncuklu kuyruklar

Ticaret boncuklarından yapılma kolye
19. yüzyıl sonları • KÖKEN BILINMIYOR
Bu kolyenin farklı türden mavi ve sarı boncuklarla işlenerek ortaya çıkarılan bir deseni vardır. Ticaret boncukları beyaz tüccarlardan temin edilirdi.

Glenary başlığı
y.1860 • IROQUOIS
Siyah kadifeden yapılma bir Iroquois başlığı ince bir boncuk işi ve alt kısmını çevreleyen çiçek desenleriyle yapılmıştır.

İnce boncuk işi

Kadife

Kabile şefi başlığı
y.1930 • ARAPAHO
Arapaho'ların son şefi Sarı Buzağı'nın bu başlığı tüylerden yapılmış ve kürkle süslenmiştir. Başa yakın bir şekilde takılırdı.

Kürk üzerine süs

Tüyler savaşta başarıyı temsil eder

At kılı

AMERİKAN YERLİLERİ

KUZEY AMERİKA'DA YAŞAYAN ÇEŞİTLİ KABİLELERİN EL SANATLARI

Kuzey Amerika'da binlerce yıl, milyonlarca yerli halk yaşadı. Ancak yeni hastalıklar ve silahlar getiren Avrupalıların gelişiyle dünyaları sarsıntıya uğradı ve nüfusları sert şekilde düştü.

Avrupalı kâşifler Kuzey Amerika kıtasında Aleut, İnnu ve İnuitlerin Arktik dünyasından güneybatıdaki Hopilerin sıcak ve kuru vatanlarına kadar uzanan çeşitli kültürlerle karşılaştı. Avrupalıların yerli nüfuslar üzerinde etki yaratmalarının bir yolu ticaretti ve Büyük Ovalardaki Siyu, Karaayak, Sarcee ve Arapaho ile Büyük Göllerde yaşayan İroquoiler ve Mohawk gibi kabileler kısa zaman içinde Avrupalı yerleşimcilerle düzenli temas kurdular.

Savaş baltası
19. yüzyıl sonu
OVA YERLİLERİ
Savaş baltaları dışında Oval Yerlilerinin saldırı grupları çoğunlukla yay, ok , kalkan, mızrak ve kafa derisi bıçaklarıyla silahlanırdı.

Demirden yapılma baş kısmı

Çift taraflı taştan yapılma baş kısmı

İnce boncuk işi

Dikiş kutusu
y.1880 • INNU VE INUIT
Bu dikiş kutusu kemiklerin yontulmasıyla yapılmış aletlerden ve su samuru derisi ile hayvan kürkünden yapılmış bir keseden oluşur.

Deri İşleme Aleti
y.1890 • ALEUT
Deri yüzme ve hayvan kesme genellikle kadının göreviydi. Bu deri işleme aleti su samuru ve Aleutlar tarafından avlanan balina derilerini kazımakta kullanıldı.

Balıkçı Oltası
19. yüzyıl • ALEUT
Bu oltanın yapımında ağaç, kemik ve lifler kullanılmıştır. Ağaç U şeklinde yontulmuş, her iki uç, kemikten yapılmıştır.

Tomahawk
19. yüzyıl sonları
• OVA YERLİLERİ
Savaşlarda ve törenlerde kullanılan demirden bir baş kısmı ve ahşap sapı olan bu balta tüylerle süslenmiştir.

Pipo çantası
Geç 19. yüzyıl • SIYU
Amerikan yerlileri tütünü pipoda içerdi. Tütünün özel güçleri olduğuna inanılır ve ruhları memnun etmek için kullanılırdı.

Boncuklu mokasenler
19. yüzyıl sonu • SIYU
Boncuklarla süslenmiş deri mokasenler Siyu avcıları ve tüccarlar tarafından kullanıldı. Tabanı parmaklara kadar uzanır.

Ahşap ayılar
20. yüzyıl başları • INUIT
Bu ahşap ayılar Kuzey Amerika'nın Arktik ve Aşağı Arktik bölgelerinde yaşayan İnuit halkı tarafından yapıldı.

Kabile simgesi

Geyik derisi

Ceket
*y.*1890 • SIYU
Bu ceket geyik derisinden yapılmış ve beyaz yerleşimciler tarafından getirilen beyaz boncuklarla süslenmiştir.

Mukluk
20. yüzyıl başları • INUIT
Bu çocuk botları dış yüzeyinde ren geyiği veya samur derisi, iç kısmında kürk kullanılarak yapılmıştır.

Kachina figürü
10. yüzyıl • HOPI
Hopi kachina figürleri çocuklara dünyadaki ruhları öğretmek maksadıyla kullanıldı.

Kuşaklar
19. yüzyıl ortası
• MOHAWK
Bu kuşaklar ince bir boncuk işini yansıtmaktadır. Soldaki kuşak çoğunlukla bölgedeki beyaz yerleşimciler tarafından taklit edilen çiçekli bir desene sahiptir.

İnce boncuk işi

Sıcak tutması için kürkle kaplı başlık

Yontulmuş ve delinmiş dişler
19. yüzyıl • INUIT
Şamanlar –veya şifacılar– tarafından tedavilerde kullanılan bu dişlerin bazıları kuş şeklinde yontulmuş ve bir halkaya dizilmiştir.

Kış Paltosu
19. yüzyıl sonu • INNU
Anoraklar havalandırma ihtiyacı olduğunda giyenin genellikle soğuk hava almasına imkân veren geniş alt kısımları olan kış paltolarıdır.

Su geçirmez deri

Su samuru derisi vücudu soğuktan korur

Boynuz

Adaçayı ve otla doldurulmuş diş boşlukları buffaloya bir sunaktır

Buffalo kafatası
19. yüzyıl • KARAAYAK
Ova Yerlilerinin Güneş Dansı törenlerinde kullanılan bu Karaayak buffalo kafatasının boynuzları vardı ve beneklerle süslenmiştir.

1820

Mısırlı Memluk askerleri eski kölelerdi. Mısır, Sudan'ı işgal ederek Sudanlı tutsakları da saflarına katmayı umdu.

ABD BATI TOPRAKLARINI yerleşime açarken **kölelik** sorununun göz ardı edilmesi imkânı kalmadı. Kuzey devletlerinin birçoğu uygulamada köleliği kaldırmış, güney devletleri ise giderek köle işgücüne bağımlı hale gelmekteydi. Missouri ülkesi 1817'de devlet olmak için başvuruda bulunduğunda federal hükümetin bu bölgede köleliği sınırlama hakkı bulunup bulunmadığı sorusu bir siyasi krize yol açtı. Çözüm, Missouri'de köleliğe izin veren, ancak 36°30' enleminin kuzeyindeki devletlerde yasaklayan **Missouri Uzlaşmasıyla** bulundu.

Bu sırada **Avrupa'nın büyük kısmı;** İtalyan devletleri, Portekiz, Fransa ve Felemenk'teki siyasi kargaşayla sarsılmaktaydı. **İspanya'da** VII. Ferdinand 1814'te tahta döndüğünde anayasayı reddetmiş (bkz. 1812) ve liberalleri tutuklatmıştı. Toplumdaki huzursuzluğun ardından Ferdinand 1812 anayasasını kabul etmeye mecbur kaldı ve **Trienio Liberal** –üç yıllık liberal rejim (1820-1823)– dönemini başlattı. 1823'te, tahta geri dönen Fransa Kralı XVIII. Louis (bkz. 1815) Ferdinand'ı "kurtarmak" için birliklerini İspanya'ya gönderdi. Askerle liberal rejimi düşürdü ve Ferdinand'ı tekrar iktidara getirdi.

Köle nüfusu

Missouri'de köle nüfusu az olmasına karşın köleliğe izin verme meselesi ABD'de siyasi kriz yarattı.

Mısır güney komşusu Sudan'ı işgal etti. Mehmet Ali Paşa Sudan altınlarını ve ordusu için köle istemekteydi. Sudan yıkılmış ve Mısır İmparatorluğu şimdi Uganda'nın bulunduğu Nil Nehri boyunca genişlemişti.

> **“** ...BU **MÜHİM MESELE** GECE ÇALAN BİR **YANGIN ALARMI** GİBİ UYANDIRDI BENİ VE İÇİMİ **KORKUYLA** DOLDURDU. **”**
>
> **Thomas Jefferson, üçüncü ABD başkanı,** John Holmes'a yazdığı bir mektupta Missouri Uzlaşmasının sonuçları hakkındaki ifadesi, 22 Nisan 1820

1821

Meksika'daki bağımsızlık savaşını yansıtan bir tahta baskı resim.

YUNANİSTAN'DA TÜRKLERDEN BAĞIMSIZLIK kazanmak için savaş başlatıldı. Baskı altında yaşamaktan bıkan Yunan cemaatı üyeleri –**Ortodoks kilisesi** de dahil– kurtuluşları için plan kurmaya başladı. Bazı isyancı gruplar **Philiki Etaireia** (Dostlar Derneği) gibi gizli kuruluşlar vasıtasıyla örgütlenmekteydi. Adalarda yaşayan nüfusun da katıldığı bu örgütlere **Yunan diasporasından** geniş ölçüde destek gelmekteydi.

Aynı dönemde **Amerika kıtasındaki** isyancılar İspanya'nın içinde bulunduğu krizden ve zayıflığından yararlanarak **bağımsızlık için nihai bir gayret** içine girdi. Meksikalı kralcıların İspanya'da olanları (bkz. 1820) duyduktan sonra **liberal bir rejimden kaçınmanın** en iyi yolunun özerklik olduğuna karar vermeleri üzerine **Meksika** bağımsızlığını garantiledi. 24 Ağustosta Meksika'nın bağımsızlığını tanıyan bir antlaşma imzalandı ve 9 Mayısta eski kralcı **Agustin de İturbide** (1783-1824) **I. Agustin** adıyla kendini imparator ilan etti.

Daha güneyde **Cúcuta Kongresi** toplandı ve günümüzde Kolombiya, Panama, Venezuela ve Ekvador'u kapsayan **Gran Colombia** kuruldu. Simón Bolivar başkanlığa getirilerek Bogotá başkent ilan edildi.

Peru'da **José de San Martín** birliklerini Lima'ya sokarak **Peru'nun bağımsızlığını** ilan etti ve özgürlüğü sağlama mücadelesini sürdürdü.

1822

I. Pedro'nun Brezilya imparatoru olarak taç giymesi. Portekiz kralının oğlu olan Pedro koloninin bağımsızlığını ilan etmişti.

PORTEKİZ İLE BREZİLYA ARASINDAKİ İLİŞKİLER Portekiz saray halkının Napoléon'dan kaçarak 1808'de Brezilya'ya varmasıyla temelden değişmişti. VI. João'nun (1769-1826) Portekiz'e dönmesinin ardından oğlu **Dom Pedro'yu** (1798-1834) Brezilya krallığında naip olarak bırakmıştı. Portekiz Cortes'inin Brezilya'yı 1808 öncesi koloni statüsüne düşürmesi girişimine öfkelenen Dom Pedro, ***Grito de Ipiranga*** (Ipiranga Çığlığı) beyannamesini yayınlayarak Brezilya'nın bağımsızlığını ilan etti ve İmparator I. Pedro adıyla taç giydi.

Hispaniola Adasındaki kral yanlısı **Santo Domingo** bile Gran Colombia'ya katılma planını fark edemediyse de dönemin devrimci ruhuna kapılarak 1821'de bağımsızlığını ilan etti. Santo Domingo'nun komşusu **Haiti** (daha önce Saint-Domingue) Fransa ve Britanya'nın Santo Domingo'nun artık iyi korunmayan limanlarından sızarak adayı tekrar koloni haline getirme ve **köleleştirme** planları yapabileceklerinden endişe duymaya başladı. Bu bahaneyle –ve köleliğin Santo Domingo da hâlâ devam ettiği gerçeği karşısında– Haiti Başkanı **Jean-Pierre Boyer** (görevi 1818-50) kuvvetleriyle birlikte Santo Domingo'ya girdi. Geçici hükümet iktidarı Boyer'e devretti, Boyer de adanın iki bölümünü de Haiti yönetimi altında birleştirdi.

Kölelik konusu ABD'de tartışmalı olarak kaldı ve **özgürlüğünü kazanan kölelere** nasıl davranılacağı sorusu da ortaya çıktı. 1816'da kurulan **Amerikan Kolonizasyon Derneği** Afrika'ya gönderilmelerini savundu. Dernek Batı Afrika'daki yerel hükümdarlarla anlaşmaya vararak **Cape Mesurado** yakınlarında daha sonra **Liberya** adını alacak bir yerleşim kurdu.

Liberya

Afrika'nın batı sahillerinde köle limanlarının yakınında bulunan bir koloni Amerikan Kolonizasyon Derneği tarafından özgürlüğüne kavuşan köleler için kuruldu.

12

BİN

1822-1862 YILLARINDA **ÖZGÜRLÜĞÜ VERİLEREK** LİBERYA'YA **YERLEŞTİRİLEN** KÖLELERİN SAYISI

---

29 Ocak IV. George (1862-1830) Britanya tahtına çıktı

Kuzey Sudan Mısır tarafından fethedildi

İspanya, Portekiz, Napoli, Sicilya, Piedmont ve Balkanlarda **isyanlar** (1823'e kadar) İspanya'nın 1812 anayasası kısa süreli yürürlüğe konur

Uzun lifli **pamuğun** Mısır'a girmesi tarımın ve toplumun değişmesine yol açar

Missouri Uzlaşması ABD'de 36° 30' enleminin kuzeyindeki eyaletlerde köleliği yasaklar

Yunan Bağımsızlık Savaşı (1832'ye kadar)

28 Temmuz Peru İspanya'dan bağımsızlığını ilan eder

28 Eylül Meksika'nın bağımsızlığı İspanya tarafından tanınır

ABD'de özgürlüğüne kavuşan Afrikalılar için **Liberia** kolonisi kurulur

İspanyol isyancılar **VII. Fernando'yu** tutsak alır; Fransa ertesi yıl müdahale ederek tahtına dönmesini sağlar

Haiti komşu **Santo Domingo**'yu işgal eder (1844'e kadar)

7 Eylül Brezilya *Grito de Ipiranga* beyannamesiyle bağımsızlık ilan eder

Moulay Sharif Abderrahmane (1778-1859) Fas sultanı olur

1823

Alaungpaya hanedanının Kuzey Hindistan'ı istilası Britanya'yı savaş ilan etmeye ve resimdeki sahil şehri Rangun'u işgal etmeye götürdü.

BAŞKAN JAMES MONROE ABD Kongresine 2 Aralık tarihindeki yıllık mesajında **Monroe Doktrini** adı verilen yeni bir diplomatik siyasetin ana hatlarını çizdi. Avrupa'nın yeni Latin Amerika cumhuriyetlerine müdahale ihtimalinden endişe duyan Monroe, Avrupa ile Amerika kıtası arasında bir sınır çizmeye gayret etti. Doktrin, ABD'nin Avrupa devletlerinin savaşlarına, iç işlerine veya Amerika kıtasındaki kolonilerine karışmayacağını belirtmekle beraber, Batı yarıkürenin de Avrupalıların daha fazla sömürgecilik girişimlerine artık kapalı olduğunu ilan etti. Amerika kıtasına herhangi bir müdahale ABD'ye karşı düşmanca bir eylem olarak görülecekti.

Yılın başında Amerika kıtasına yeni bir cumhuriyet daha katılmıştı. Bu cumhuriyet Guatemala, El Salvador, Nikaragua, Honduras ve Kosta Rika'dan oluşan **Orta Amerika Birleşik Eyaletleri'ydi.** 1821'de İspanya'dan bağımsızlıklarını kazanan bu ülkeler, Meksika İmparatorluğuna dahil edilmişlerdi. Ancak yerel önderler Meksika'dan ayrılarak başkenti **Guatemala City** olan federal bir cumhuriyet kurmaya karar verdi.

Burma'nın **Alaungpaya Hanedanı** (bkz.1752) Kuzey Hindistan devleti Assam'a saldırılarda bulunarak bölgeyi işgali altında bulunduran Britanyalılarla temasa girmekteydi. Britanya, Hindistan'daki çıkarlarını korumak maksadıyla ertesi yıl **Birinci İngiliz-Burma Savaşını** (1824-26) başlattı. Savaş 1825'te alınan **Rangun** dahil Burma topraklarının büyük bölümünün Brtianya tarafından ele geçirilmesiyle sonuçlandı.

ABD İZOLASYONİZMİ

ABD'nin beşinci başkanı James Monroe (1758-1831, sağda) 1817-25 yılları arasında görev yaptı. "İyi duygular çağı" olarak tanınan görev süresine, önemli bir ekonomik kalkınma ve halk arasında hâkim genel bir iyimserlik havası damgasını vurdu. Monroe Doktrininde ifade edildiği gibi, diğer ülkelerin içişlerine müdahaleye tepki duyan ABD bu dönemde izolasyonizm siyaseti izlemeye başladı.

1824

Yunanların bağımsızlık savaşı sırasında geçici bir hükümet kurdukları Mesolongi'nin Osmanlılar tarafından kuşatılmasını yansıtan minyatür.

Lord Byron
Romantik şair Lord Byron, Yunanların Osmanlıdan bağımsızlık mücadelesinden etkilenerek savaşa katılmak için Yunanistan'a gitti.

YUNAN BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİNİN hız kazanması Avrupa kamuoyunda, özellikle yazarlar ve sanatçılar arasında ilgi uyandırdı. *Don Juan* adlı şiiriyle ünlü İngiliz **Romantik** şair Lord Byron da (1788-1824) bu sanatçılar arasındaydı. Byron, mücadelesine destek olmak için bir önceki yıl Yunanistan'a gelmişti. Ancak buradayken ciddi bir hastalığa yakalandı ve 19 Nisanda Mesolongi'de öldü.

9 Aralıkta **Ayacucho Muharebesinde** alınan kesin bir galibiyet Peru'da İspanyol yönetimini sona erdirdi. Bununla beraber, **Yukarı Peru** olarak bilinen daha kuzeydeki bölgede İspanya'ya sadık güçler son mevzilerinde direnişlerini sürdürüyordu.

1825

YUKARI PERU, Simón Bolívar (bkz. 1811) ve **Antonio José de Sucre'nin** (1785-1830) beraberlerinde İspanyolları mağlup etmeye yardımcı olan birliklerle gelişiyle çok ihtiyaç duyduğu bir desteğe kavuştu. Bolívar'ın bu toprakları Peru'nun geri kalan bölümüyle birleştirmek istemesine rağmen Sucre, bölgenin ayrı bir **cumhuriyet** olması konusunda daha önce isyancı önderlerle anlaşmıştı. İsyancılar Bolívar'ın yardıma gelmesi şerefine yeni kurulan devlete **Bolivya** adını verdi ve ilk devlet başkanları olması için Sucre'yi davet etti. O da bu teklifi kabul etti. Bolivya'nın kurulmasıyla birlikte –Küba, Porto Riko ve Filipinler dışında– tüm eski İspanya kolonileri bağımsız milletler haline geldi.

İngiltere'nin sanayileşmiş kuzey bölgesinde **Stockton-Darlington demiryolu hattının** 27 Eylülde açılması büyük bir heyecan yarattı. Buhar enerjisinin (bkz. 1775-1786) motorlara uygulanması 1812 yılında İngiliz mucit John **Blenkinsop** tarafından tasarlanan örnekte olduğu gibi demiryolu **lokomotiflerinin** gelişmesini sağlamıştı. Bir kömür madeni makinisti olan **George Stephenson'ın** (1781-1848) geliştirdiği bu tasarım Stockton ile Darlington kasabalarını bağlamak isteyen bir grup yatırımcının ilgisini çekti. Darlington kömür **madeni** bölgesinin ortasındaydı ve Pennine Dağları ulaşımı güçleştiriyordu. Kurulan 40 kilometrelik hattın başarısı demiryollarının daha da geliştirilmesinin önünü açtı.

Kitlelerin ilgisi
Stockton-Darlington demiryolu hattının açılmasıyla lokomotif ilk kez yolcu treni çekmekte kullanıldı.

10 Ocak Çiçek aşısının öncüsü **Edward Jenner** öldü (d.1749)

Orta Amerika Birleşik Eyaletleri bağımsızlığını ilan eder (Guatemala, Honduras, Nikaragua, Kosta Rika)

10 Eylül Simón Bolívar **Peru** devlet başkanlığına seçildi

2 Aralık ABD'nin yeni diplomatik siyaseti **Monroe Doktrini** ABD ve Avrupa tarafından Amerika kıtasına **müdahalede bulunulmamasını** öngörür

19 Nisan Şair **Lord Byron** Yunanistan'ın Missolongi şehrinde öldü (d.1788)

Hollandalılar **Maluka'yı** Britanya'ya terk eder

Burma'nın kuzeydoğu Hindistan'da toprak işgalinden çıkan **Birinci İngiliz-Burma Savaşı** (1826'ya kadar)

9 Aralık Peru'daki **Ayacuho Muharebesi** İspanya'ya karşı kesin bir zafer sağlar

4 Mart John Quincy Adams ABD'nin altıncı başkanı olur

20 Haziran Bourbon hanedanından **X. Charles** Fransa kralı olur

Javalılar Hollanda iktidarına **isyan** eder (1830'a kadar)

6 Ağustos Bolivya İspanya'dan bağımsızlığını alır

27 Eylül Stockton-Darlington demiryolu hattıyla lokomotiflerin çektiği yolcu treni taşımacılığı başlar

26 Ekim New York eyaletinde Erie Gölü ile Hudson nehrini birleştiren **Erie kanalı** açılır

1826

İran'ın Kafkaslar'daki tartışmalı toprakları Rusya'ya iade ettiği Türkmençay Antlaşmasının imza töreni.

RUSYA'YLA İRAN ARASINDAKİ GERİLİM, 1825'TE İranlıların Kafkas bölgesindeki Gürcistan topraklarını geri almaya çalışmasıyla yeniden başladı (bkz. 1813). Ancak 26 Eylül 1826'da **Gence Savaşında** uğradığı ezici yenilgi İran'ın ilerlemesini durdurdu. Rusya birlikleri bunun ardından İran'a ilerleyerek Tahran'ı aldı ve İranlıların teslim olmaktan başka çaresi kalmadı. Müzakere edilen **Türkmençay Antlaşmasıyla** Rus sınırı Aras Nehriyle belirlendi ve Kafkas toprakları da Rusya'ya iade edildi.

Hawaii'de ABD'li misyonerler adaya yerleşmeye başladı ve Amerika krallığın en büyük ticaret ortağı haline geldi. ABD artan çıkarlarını korumaya çalışmakta, bu nedenle muhtemel Avrupa rekabeti durumunda ticaret düzenlemelerini resmiyete dökmeye çalıştığından **Kral III. Kamehameha'yı** (1813-54) **1826 Hawaii-Birleşik Devletler Antlaşmasını** imzalamaya ikna etti. Antlaşma iki ülke arasında dostça siyasi ve ticari ilişkiler sürdürülmesini öngördü.

Fransa'da mucit **Joseph-Nicéphore Niépce** (1765-1833) *Le Gras'da Pencereden Bir Manzara* adıyla tanınan, Fransa'da bir çiftlik avlusunu gösteren dünyanın ilk **fotoğrafını** çekti. Küçücük tek delikli bir karanlık kutu olan ve modern fotoğraf makinesinin atası kabul edilen **camera obscura**'dan geçen ışığı sekiz saat boyunca kalaylı bir tepsiye yansıtma tekniğini kullandı.

1827

YUNANİSTAN'IN OSMANLI İMPARATORLUĞUNA karşı savaşı devam ederken komşu devletler çatışmanın sona erdirilmesi çağrısında bulunmaya başladılar. Britanya, Fransa ve Rusya 6 Temmuzda bir araya gelerek bağımsız bir Yunan devletinin kurulmasını talep eden **Londra Antlaşmasını** imzaladı. Osmanlı, Yunanları yenecek kara ve deniz kuvvetlerine sahip olduklarına emin olduğundan bu talebi reddetti.

20 Ekimde Osmanlı-Mısır filosu, **Navarin Muharebesinde** Britanya, Fransız ve Rus gemilerinden oluşan bir donanma filosuyla karşı karşıya gelince Osmanlının gücü sınanmış oldu.

Rus-Avrupa gemileri Osmanlı filosunun dörtte üçünü batırdı ve bu alçaltıcı yenilgi Osmanlı birliklerinin 1832'de bağımsızlığını kazanan Yunanistan'dan çekilmesine sebep oldu.

Tek taraflı bir savaş
Osmanlı filosunun tahrip edildiği, ancak tek bir müttefik gemisinin bile yitirilmediği Navarin Muharebesinde bir Türk gemisi feci şekilde yanıyor.

1828

José Gervasio Artigas
Uruguay bağımsızlık hareketinin atası olan Artigas, ülke nihayet özgürlüğüne kavuşmadan önce birkaç yıl sürgünde kalmıştı.

MONTEVIDEO ANTLAŞMASI ile Uruguay'ın bağımsızlığı Ağustos 1828'de tanındı. O dönemde **Banda Oriental** adıyla tanınan bölge Brezilya ile Arjantin arasında ihtilaf konusu olmuştu. İspanya idaresi altında bulunmuş, ancak Güney Amerika'daki bağımsızlık savaşları sırasında **José Gervasio Artigas**'ın (1764-1850) önderliğinde ülke 1815 yılında İspanya ve Arjantin'den bağımsızlığını kazanmıştı. Fakat ertesi yıl **Brezilya ülkeyi işgal** etti. Bu durum **Juan Antonio Lavalleja** (1784-1853) önderliğindeki "otuz üç ölümsüzler" adıyla bilinen grubun yeni bir savaş başlatmasına yol açtı. Lavalleja, Arjantin'in desteğiyle Brezilya kuvvetlerini mağlup etti ve bağımsız Uruguay'ı kurdu.

Rusya'nın **Vidin ve Varna'yı** (günümüzde Bulgaristan'da) ele geçirmesiyle toprak ihtilafları Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasındaki bir başka çatışma konusu olmuştu.

1829

29 KİLOMETRE/SAAT
ABD YAPIMI İLK BUHARLI LOKOMOTİFİN
EN YÜKSEK HIZI

BİRLİK YASASI'NIN ARDINDAN (bkz. 1801) İrlanda üzerine tartışmalar yoğunluk kazandı. Katolik hukukçu Daniel O'Connell, İngiltere'nin **Katolik karşıtı kanunlarını** feshedilmesini isteyerek İrlanda halkını temsil etme iddiasında bulunmayacağını öne sürdü. Ayrıca Katolik kurtuluşu için kitlesel gösteriler düzenledi. O'Connell 1828'de parlamento seçimlerinde aday oldu ve kazandı, fakat Katolik inancı yüzünden hükümete girmesine izin verilmedi. Ancak başarısı, Katolik olmamakla birlikte İrlandalı olan İngiliz Başbakanı **Wellington Dükü Arthur Wellesley'nin** (bkz. 1815) dikkatini çekti. Katoliklerin de İrlanda ve İngiltere'de parlamento seçimlerine girmesine ve devlet hizmetlerine alınmalarına imkân tanıyan 1829 tarihli **Katolik Mağduriyetinin Giderilmesi Yasasının** çıkartılmasını sağladı.

İngiltere'nin başka bir yöresinde mucit George Stephenson (bkz. 1825) **Rocket** adlı, saatte 58 kilometre gibi rekor bir hıza erişebilen yeni bir lokomotif motorunu tanıttı. Liverpool ve Manchester Demiryolu en iyi motor yarışmasına giren **Rocket** açık arayla birinci oldu.

Bu yıl aynı zamanda ABD'de ilk Amerikan buhar lokomotifi **Tom Thumb'ın** yapılmasıyla demiryolu sektörünün gelişmesine sahne oldu. 1830'da **buhar gücünün üstünlüğünü** kanıtlamak için atlı arabaya karşı bir yarışma düzenlendi. Atın, lokomotifteki teknik bir sorundan dolayı yarışı kazanmasına rağmen istenilen mesaj verildi ve **Baltimore ve Ohio Demiryollarının** sahipleri buharlı trenlere geçilmesine karar verdiler.

1830

Belçika'nın bağımsızlığına götüren ayaklanmanın bir görüntüsü.

AVRUPA BİR ÖNCEKİ ON YILIN KARIŞIKLIKLARINDAN (bkz. 1820) tam olarak kendine gelememişken Fransa X. Charles'ın tahttan inmesine ve yerine **Orléans Dükü Louis-Philippe'in** (1830-48) gelmesine yol açan **Temmuz Devrimiyle** karıştı. İsyan Charles'ın basın özgürlüğünü askıya almak ve birçok kişinin oy hakkını yitireceği seçim yasası değişiklikleri gibi baskıcı kararnameler uygulamaya sokma gayretleri nedeniyle tetiklenmişti.

Louis-Philippe'in tahta geçmesi aristokrasi yerine baş destekçisi olan **burjuvazinin** iktidara gelmesinin işaretini verdi ve 1848 yılına kadar tahtta kaldı.

Bu sırada İtalyan ve Alman krallıklarında da ayaklanmalar meydana gelmekteydi; ve Rusya'da Rus idaresi altında yaşayan Polonyalılar çara karşı isyan etti.

Bu dönemde ayrıca Fransız birlikleri kontrolü almak üzere

Gözyaşı Yolunda ölen Çerokiler
ABD'nin güneydoğusunda binlerce Amerikan yerlisi zorla yerlerinden edilerek daha sonra Gözyaşı Yolu adı verilecek olan rotayı kat etmişti.

1826
- Britanya kölelik karşıtı saldırılara karşı üs yapmak için **Fernando Pô'yu** (Batı Afrika) işgal etti.
- Penang, Malakka ve Singapur'u kapsayan **Britanya Boğazlar yerleşimi** kurulur.
- **16 Temmuz** İranlıların Gürcistan topraklarını tekrar alma teşebbüsleri nedeniyle **Rus-İran Savaşı** başladı (1828'e kadar)

1827
- **6 Temmuz** Fransa, Britanya ve Rusya arasında **Londra Antlaşması** imzalandı; Yunanistan'da ateşkesi kabul etmesi için Osmanlı'ya çağrı yapıldı.
- **20 Ekim** Rus-Avrupa filosu Osmanlı donanmasını **Navarin Muharebesinde** yendi.
- **Romanyalı Petrache Poenaru** (1799-1875) dolma kalemi bulur

1828
- **27 Ağustos Uruguay'ın** bağımsızlığı antlaşmayla tanıdı.
- Rusya **Ermenistan'ı** ele geçirir ve Osmanlılara savaş ilan eder (1829'a kadar)
- **22 Eylül** Güney Afrika Zulu Krallığı önderi **Shaka Zulu** öldürüldü.

1829
- **4 Mart Andrew Jackson** (1767-1845) yedinci ABD başkanı seçilir (1837'ye kadar)
- Katolik Yardım Yasası Katoliklerin vekil olarak meclise girmesini sağlar
- **Louis Braille** (1809-52) körler için okuma sistemini kullanarak hazırladığı ilk kitabı Fransa'da yayınlar

1830
- **Venezuela** ve **Ekvador** Büyük Kolombiya'dan çekilir
- Fransızlar **Cezayir'i** işgal eder ve ülkeyi idaresi altına alır

1831

1832

“ HİÇBİR BAKAN KAMUOYUNA RAĞMEN YERİNDE KALMADI VE KALAMAZ DA. ”

Robert Peel, Britanyalı siyasetçi, Reform Yasası hakkında sözleri, 1834

Cezayir'e geldi. Birkaç yıl önce 1827'de yerel Osmanlı hükümdarı Hüseyin Dayı'nın (👑 1818-38) Fransız konsolosuna elinde sineklikle vurarak Fransızlara savaş açmak için bahane sağlamıştı. Gerilimin kaynağı Fransa ile Dayı arasında ödenmemiş bir borç sorunuydu. Fransa'nın Cezayir'i ablukası sırasında mesele tırmandı. Fransızlar 5 Temmuzda Fransız bayrağını Cezayir şehrine dikmişlerdi ve bu olay Kuzey Afrika ülkesinde Fransız idaresinin başlangıcını belirledi.

Güney Amerika'da siyasi ittifaklar da kırılgandı. Simón Bolívar (bkz. 1811) 1830'da ölümünden önce yeni cumhuriyetler arasında **siyasi birlik rüyasını** sona erdiren **Venezuela ve Ekvador**'un Gran Colombia'dan ayrılışını görmüştü.

Daha kuzeyde ABD'deki artan sayıda yerleşimci batıya doğru gidiyordu. Bu hareket **yük kervanı dönemi** olarak tanındı. Sahip olduğu her şeyi beraberlerine alarak at arabalarıyla gruplar halinde seyahat eden yerleşimciler çiftlik kurmak ve arazilere yerleşmek üzere bilinmeyen topraklara gittiler.

Bu sırada doğuda yerleşmeyi kolaylaştırmak üzere ABD hükümeti 1830'da **Yerli Tehcir Yasasını** çıkardı. Yasa Amerikan yerlilerini yasal haklarından mahrum etti ve ülkenin güneydoğusundaki topraklarından ayırarak az nüfuslu Mississippi bölgesinin batısına taşınmak zorunda bıraktı. Bu yer değiştirme birçok ölümle sonuçlandı.

Özgürlük halka önderlik ediyor
Fransız ressam Eugène Delacroix (1798–1863) Temmuz Devriminden ilham aldığı ünlü tablosunda "Özgürlüğü" bir kadın olarak resmeder.

FELEMENK KRALLIĞI da Avrupa'yı saran çalkantılara yakalandı. Viyana Kongresi (bkz. 1815) Fransız idaresi altındaki Belçika topraklarını Hollandalılarla birleşmeye zorlayarak Rusya ve Fransa arasında bir tampon yaratmıştı. Bu hareket halk tarafından benimsenmedi ve aradan geçen zamanda gerilimler büyüdü.

Fransa'daki olaylardan ilham alarak 1830'da **Belçika Devrimi** başlamıştı. Sonuç, Felemenk Krallığından kesin bir kopmaydı. Yılın ilerleyen döneminde anayasal monarşi ve bir parlamenter sistem kuran bir **anayasa** yayınlandı. Yeni **Belçika** devleti Britanya ve Fransa tarafından 20 Ocak 1831'de resmi olarak tanınsa da Felemenk tarafından tanınmadı. Belçikalılar Avrupa'nın büyük devletleriyle doğrudan bağlantısı olmayan bir hükümdar seçmek zorunda kaldılar. Sonuçta İngiliz Kraliçesi Victoria'nın dayısı Saxe-Coburg-Saalfeld hanedanından Leopold'de karar kıldılar ve **I. Leopold** 1865'e kadar hükümdarlığını sürdürdü.

Aynı yıl Mısır, 1840'da yeniden Osmanlılara iade etmek zorunda bırakılana kadar Suriye'yi ilhak etti.

İngiliz Reform Yasası
Karikatür reformcuların "çürük seçim bölgelerini" simgeleyen "Yaşlı Çürük Ağaca" saldırılarını gösteriyor. Reformcular parlamentodaki sandalyelerin daha adil biçimde dağıtılmasını talep ettiler.

BRİTANYA DA 1830'LARDA KARGAŞA ve toplumsal değişikliklere sahne oldu. Zamanı geçmiş seçim sistemi hakkında kamuoyunda artan bir memnuniyetsizlik vardı (bkz. 1819). Oyların aktarılmasını ve sandalyelerin soyluların elindeki "çürük" seçim bölgelerinden alınarak daha yoğun nüfuslu sanayi şehirlerine dağıtılmasını amaçlayan bir yasa hazırlandı. İlk **Reform Yasası** parlamentodan geçemedi. Bu durum birçok şehirde ciddi ayaklanmalara ve başbakan **Charles Grey**'in (1764-1845) bu konu üzerine istifa tehdidiyle siyasi kriz boyutuna ulaştı. Yasa tasarısı en sonunda 4 Haziran 1832'de kanunlaştı. Bu yasal düzenleme daha çok sayıda orta sınıf mensubuna oy hakkı tanıdı ancak işçi sınıfı ve kadınlar yine seçim sistemi dışında kaldı.

7 şubatFebruary Belçika anayasası tanındı, **Belçika** bağımsızlık ilan etti

26 Mayıs ABD Kongresi **Yerlilerin Taşınması Yasasını kabul etti**

26 Haziran IV. William (1765-1837) Britanya tahtına çıktı

Avrupa'da ilk **isyan** ve liberal siyasi reformlar talebiyle başlayan toplumsal huzursuzluk

9 Ağustos Louis Philippe (1773-1850) Paris'te devrimden sonra Fransa kralı ilan edildi

25 Ağustos Belçika devriminin başlaması (1831'e kadar)

29 Kasım Rusya'ya karşı **Polonya ayaklanması**

Mısır **Suriye'yi** işgal eder (1840'a kadar)

İlk resmi Osmanlı gazetesi **Takvim-i Vekayi** yayınlanmaya başlar

21 Ağustos ABD'deki **Nat Turner köle isyanı** nedeniyle Virginia'da 50'den fazla beyaz hayatını kaybetti

4 Haziran Britanya Parlamentosu seçim sistemine önemli değişiklikler getiren **Reform Yasasını** kabul etti

Rusya **Varşova Dükalığını** ilhak eder

30 Ağustos Londra Antlaşması ile bağımsız bir Yunanistan kuruldu ve monarşi rejimi tesis edildi

1833–34

Bir İngiliz fabrikasında çalışan çocukları gösteren gravür. İlk pamuk eğirme makinelerinin boyutları en çok çocuklardan faydalanıldığını ortaya koyuyor.

48 — 9-12 YAŞ ARASI ÇOCUKLARIN FABRİKALARDA HAFTADA ÇALIŞABİLECEKLERİ MAKSİMUM SAAT

BRİTANYA'DA SANAYİNİN GELİŞİMİ ve şehirleşme hızla ilerledi. İş gücü istismarı ve fakirlere yardımın artan maliyeti sorunlarına karşı yasalar çıktı. **1833 tarihli Fabrika Yasasıyla** fabrikaları denetlemek için müfettişler atandı ve çocukların çalışabileceği saat sayısı sınırlandı.

İngiltere'de yerel yönetimler yaşlı, hasta ve fakirler için bazı yardımlar sağladı. Buradan, sağlam vücutlu olanlara iş imkânı vermeyi amaçlayan **çalışma evleri** sistemi ortaya çıktı. **1834 tarihli Fakirler Kanunu Değişiklik Yasası** fakirlerin ancak her ilçede kurulan **çalışma evlerine** gitmeleri halinde yardım alabileceklerini öngördü. Çalışma evlerindeki koşullar kasti olarak ağır tutuldu ve yasal düzenleme derhal olumsuz bir etki yarattı.

Doğu Hindistan Kumpanyasının ticaret tekeli yasal düzenlemeyle sona erdirildikten sonra Britanyalı tüccarların Çin'de **ticaretle uğraşmalarına** izin verildi. Yasadan önce Kanton'da özel tacirler bulunmasına rağmen artık çok daha fazla tüccara mallarını satmak ve **çay** gibi, serbest ticaretin başlamasından sonra ithalatı yüzde 40 artan Çin ürünlerini ihraç edebildiler.

Mısır 1832'de **Suriye'yi işgal etti.** Mehmet Ali Paşa, Osmanlı sultanının bölgeyi kendisine vereceği yönündeki sözünü tutmamasına öfkelenmişti. Mehmet Ali, Gazze ve Kudüs'ü Birinci Türk-Mısır Savaşında aldı ve 1833'e gelindiğinde Osmanlı hükümetinin Rusya'nın yardımını talep etmesiyle 18.000 Rus askeri İstanbul'a gönderildi. Britanya ve Fransa, Suriye'nin Mısır'a verilip Rusya'nın çekilmesi çözümüyle sürece müdahil oldu.

Anı parası
Kölelerin Azat Edilmesi Yasası insanların alınıp satılmasını yasakladı, çocukları serbest bıraktı ve İngiliz İmparatorluğundaki çiftçilerin zararlarını karşıladı.

1835

Darwin'in belgelediği türlerden biri olan Galápagos saka kuşu.

PASİFİK OKYANUSUNDA GÜNEY AMERİKA kıyılarından neredeyse 1000 kilometre uzaklıkta İngiliz doğabilimci **Charles Darwin** (1809-82) **Galápagos Adalarının** doğası hakkında kapsamlı notlar tuttu. Darwin 27 Aralık 1831'de İngiltere'den bilimsel çalışma için sefere çıkarak Eylül 1835'te (bkz. ayrıca 1839) Galápagos Adalarına varan *Beagle* adlı gemide görev almayı kabul etmişti. Darwin adalardaki türlerin Güney Amerika'daki türlerle karşılaştırıldığında ortaya çıkan farklılıkları ilk olarak Galápagos'ta gördü. Bu buluş daha sonraki farklı türlerin **evrimi** hakkında bilimsel çalışmasının temelini oluşturdu (bkz. 1859).

Britanya'da, Avustralya'da mahkûm olmayan insanların yerleşimini kolaylaştırmak maksadıyla **Milli Kolonileştirme Cemiyeti** kurulmuştu. Kurucusu **Edward Gibbon Wakefield** (1796-1862) –bir süre cezaevinde yatmıştı– kolonilerin nüfusunu arttırmak için toprağın satılması ve koloniye ulaşım masrafını karşılamak üzere fiyattan bir vergi alınması planını ortaya attı. Bir filo, 1835'te Melbourne şehrinin, bir yıl sonra da Adelaide'in kurulduğu **Güney Avustralya**'ya hareket etti.

> **“ KENDİ İÇİNDE KÜÇÜK BİR DÜNYA**YA BENZİYOR. ”
>
> **Charles Darwin,** *Journal of Researches*'ten, Eylül 1835

1836

Teksas'ın bağımsızlığının en önemli savaş alanlarından biri olan Alamo.

ABD'DE YERLEŞİMCİLER BATIYA doğru ilerledikçe, birçokları Meksika'ya bağlı Teksas'a yerleşmeye karar verdi. Ancak Meksika makamları bu geniş bölge üzerinde daha sıkı bir kontrol uygulamak istediğinde yerleşimciler **Teksas Bağımsızlık Savaşını** başlatarak Ekim 1835'te ayaklandı. Ertesi yıl martta aylar süren kargaşanın ardından General Antonio López de Santa Anna (1794-1876) 5.000 Meksikalı askerlerle Teksas'a yürüdü. Sayıları az olmasına rağmen isyancılar Meksikalıları Alamo adı verilen San Antonio kalesinde durdurmayı başardı. Daha sonra yenilseler de Alamo intikam almak isteyen Teksaslıları bir araya getiren bir unsur oldu. Kısa süre sonra General **Samuel Houston** (1793-1863) "Alamo'yu Hatırla" sloganıyla toplanan bir Teksas ordusunun başına geçerek 21 Nisandaki **Jacinto Savaşında** Santa Anna'yı yenerek Meksika'yı yeni Teksas Cumhuriyetini tanımaya mecbur bıraktı.

5000
MEKSİKALI

182
Teksaslı

Alamo Savaşı
Teksaslılar 23 Şubat-6 Mart arasında yapılan savaşta Meksika kuvvetlerinden sayıca çok daha azdı ve aralarından çok az kişi hayatta kaldı.

1837

Kraliçe Victoria'nın Westminster Kilisesinde taç giyme töreninin bir tablosu.

Uzak mesafe haberleşme cihazı
Daha sonra çift ve dört iğneli modelleri geliştirilen tek iğneli elektrikli telgraf makinesi.

ELEKTRİK AKIMININ KABLOLARDAN nasıl geçirileceği üzerine **deneyler** on yıllardır sürmekteydi. İki İngiliz mucit **William Fothergill Cooke** ve **Charles Wheatstone** büyük bir buluş yaptı ve kablolar vasıtasıyla iletişime imkân veren ve **harflere ve sayılara karşılık gelen iğneleri** bulunan **elektrikli telgrafın** patentini aldılar. Aynı sırada ABD'de **Samuel Morse** nokta ve tire işaretleriyle bilgi aktarabilen bir elektromanyetik verici için patent aldı. Morse'un telgrafı Cooke Wheatstone tasarımından çok daha basitti ve

1833 Kölelerin Azat Edilmesi Yasası ile Britanya'da kölelik kalktı, yasa 1838'te yürürlüğe girdi

1833 II. İsabella (1830-1904) Maria Christina'nın (1806-78) naipliği altında İspanya tahtına çıkar

1833 Britanya'da Fabrika Yasası ile dokuz yaşın altındaki çocukların çalıştırılması yasaklandı

1833 Birinci Osmanlı-Mısır savaşı sona erer; Mısır 1831'de işgal ettiği Suriye'yi elinde tutar

1834 Britanya'da **Fakirler Kanunu Değişiklik Yasası** fakirlerin kendilerini geçindirmelerini öngörür

1834 İspanya'da tahta halefiyet tartışması nedeniyle **Birinci Carlist Savaşı** (1830'a kadar)

1834 Britanya Doğu Hindistan Kumpanyasının Çin ticareti üzerindeki tekeli kaldırılır

5 Mayıs Kıta Avrupasında **ilk demiryolu** Belçika'da açıldı

1 Aralık Danimarkalı yazar **Hans Christian Andersen** ilk masal kitabını yayınladı

30 Ağustos Avustralya'da **Melbourne** şehrinin kuruluşu

2 Mart Teksaslılar Meksika yönetimine karşı ayaklanır ve topraklarında cumhuriyet ilan eder

6 Mart Teksaslıların **Alamo** Muharebesinde yenilmeleri

İspanya **Meksika'nın bağımsızlığını** tanır

24 Ekim A. Philips **kibritin** patentini alır

26 Aralık Güney Avustralya kolonisinin kuruluşu resmi olarak duyurulur

Nüfusu 10 milyon civarına erişen Sokoto Krallığı (kuzey Nijerya) hükümdarı **Muhammed Bello**'nun ölümü

Charles Wheatstone ve **William Cooke** Britanya'da, **Samuel Morse** ABD'de telgrafın patentini alırlar

4 Mart Martin van Buren üçüncü ABD başkanı oldu

kısa sürede dünya çapında standart cihaz haline gelerek küresel bilgi hareketinde bir devrim yarattı.

Britanya Kralı IV. William 20 Haziranda öldüğünde hayatta meşru bir varisi bulunmadığından taç, yeğeni (bkz. aşağı panel) **Victoria**'ya kaldı. Victoria, Kent Dükü Edward'ın kızı ve III. George'un torunuydu. Hükümdarlığı büyük bir refah, teknolojik yenilik ve koloni genişlemesi dönemi olarak görüldü.

Japonya'da Tokugava İeyoshi (1793-1853) şogun oldu. Yönetimi zamanında Japonya sosyal ve ekonomik gerileme içindeydi. **Tempo Reformları** olarak bilinen; şehirlere göçü engellemeyi ve fiyat denetimini teşvik etmeyi öngören önlemler getirdi, ancak başarısız oldu.

KRALİÇE VICTORIA (1819–1901)

63 yıl,126 gün tahtta kalan Kraliçe Victoria, Britanya'nın en uzun süre tahtta kalan hükümdarıdır. 1840'ta, Saxe-Coburg ve Gotha hanedanından kuzeni Prens Albert (1819-1861) ile evlendi. Çok sevdiği eşinden dokuz çocuğu oldu. Victoria dönemi daha önceki Hannover hükümdarlarının aşırılıklarıyla karşılaştırıldığında keskin bir tezat oluşturdu ve Victoria'nın ev yaşamı o dönemdeki aileler için bir model olarak gösterildi.

1838

“ BİZİ NEREDEYSE **AYA GÖNDERECEKTİ.** ”

Büyük Batı Demiryolu Şirketi müdürü, Isambard Kingdom Brunel hakkındaki sözleri

Brunel'in *Great Western*'i
Great Western *buharlı gemisi İngiltere'nin batı kıyısında gösteriş yaptı. Yelkenler geminin ilerlemesine yardım ederken dengede durmasını sağladı.*

ULAŞIM TEKNOLOJİSİ hızla değişiyordu. Demiryolu taşımacılığındaki genişlemeyle birlikte deniz yoluyla seyahatte de birçok yenilikle devrime yaşanıyordu. Buhar gücü nihayet deniz yolculuklarını çok daha hızlı bir hale getirecek şekilde kullanıma sokuldu (bkz. 1786). **Great Western** ilk transatlantik seyahat için 8 Nisan 1838'de Bristol'dan ayrıldı ve 15 gün sonra New York'a vardı; çarklı buharlı gemi seyahat süresini yarıya indirmiş ve yakıt kullanımında tasarruf sağlamıştı. Gemi, Büyük Batı Demiryolu da dahil başka projelerde yer almış olan, önde gelen Britanyalı inşaat mühendislerinden **Isambard Kingdom Brunel** (1806-59) tarafından tasarlanmıştı. Buharlı gemi düşünesi Brunel'in Büyük Batı Demiryolu direktörlerine tren hattını düzenli bir transatlantik servisiyle New York'a uzatılabileceğini önermesiyle başlamıştı. Kısa süre sonra geminin yapımını kolaylaştırmak üzere **Büyük Batı Buharlı Gemi Şirketi** kuruldu.

Amerika kıtasında, **Guatemala, Honduras** ve **Nikaragua** bağımsız devletler oldu.

1839

Doğu Hindistan Kumpanyasının buharlı gemisi *Nemesis*, Birinci Afyon Savaşı sırasında Çin'deki Pearl Nehri ağzındaki Anson Körfezinde Çin savaş gemilerine saldırıyor.

ÇİN'DEKİ İNGİLİZ TİCARETİ GENİŞLEMESİNİ sürdürürken Çin'in afyon sorunu da büyüdü. On yıllarca önce Doğu Hindistan Kumpanyası, Britanya'ya gönderilen çay karşılığında Bengal'de yetiştirilen haşhaştan elde edilen uyuşturucuyu Çin'e ihraç etmeye başlamıştı. Bu maddenin ithalini yasaklamak için yapılan sayısız girişime rağmen Britanya gemileri ithalata devam etti. 30 Mart 1839'da bu durumdan bıkan bir Çin yetkilisi Kanton'da Britanya'ya ait depo ve gemilerin yakılmasını emretti. Britanya bunun karşılığında savaş gemileri göndererek Çin'in sahil bölgelerine saldırdı ve **Birinci Afyon Savaşı**nı başlattı.

Bu sırada Mısır ve Osmanlı sultanı arasındaki gerilim, **İkinci Osmanlı-Mısır Savaşı**'yla yeniden patlak verdi. Savaş bu kez, daha önce Mısır'a bırakılan Suriye'yi geri almak isteyen Osmanlılar tarafından başlatıldı (bkz. 1833).

Bu sırada Britanya'nın Afganistan'a karışması **Birinci Afgan Savaşı**na yol açtı (1842'ye kadar). Rusya'nın Afgan Emiri **Dost Muhammed Han** (1793-1863) üzerinde artan etkisinden rahatsız olan Britanya bölgedeki kara ticaret yollarının korunması dahil olmak üzere kendi çıkarlarına daha yakın bir hükümdarı yerine geçirmek istedi.

İngiltere'de doğa bilimci Charles Darwin (bkz. 1835) ***Beagle***'da tuttuğu günlükleri yayımladı. Yolculuk sırasında Darwin dünyanın çevresini dolaşmıştı. 1831'de Plymouth'tan Yeşil Burun Adalarına doğru yola çıkmış, ardından Brezilya, Arjantin, Uruguay ve Tierra del Fuego'ya gitmişti. Daha sonra Güney Amerika'nın Pasifik kıyılarından kuzeye hareket ederek Galápagos Adalarında duraklamış, ardından Tahiti, Yeni Zelanda, Avustralya, Mauritius'a seyahat ederek nihayet Ekim 1839'da İngiltere'ye geri dönmüştü. Darwin aktardıklarıyla adını bilim dünyasında duyurdu.

DARWIN'İN ROTASI
1832 Şb. — 1835 Eylül

Darwin'in *Beagle* gemisiyle seyahati
Charles Darwin, on top taşıyan savaş gemisi Beagle'le yaptığı beş yıllık seyahatı (1831-36) sayesinde bilimsel bulguları yeni yöntemlerle değerlendirmeye başladı.

20 Haziran Kraliçe Victoria (1819-1901) Britanya hükümdarı oldu

Louis Daguerre fotoğrafçılık tekniği olan **dagerreyotipi** baskısını geliştirir

Yukarı ve Aşağı Kanada'da Britanya yönetimine karşı başlayan **isyanlar bastırılır**

28 Eylül Hindistan'ın son Moğol hükümdarı **II. Ekber Şah** öldü (d. 1760)

Britanya'da sosyal reformlar talep eden **Chartist** hareketi oluşmaya başlar

Guatemela, Honduras ve **Nikaragua** bağımsızlığını alır

8–23 Nisan Isambard Kingdom Brunel (1806-59) buharlı gemisi Great Western ile **Atlantik'i** rekor bir hızla geçer

26 Mayıs ABD'de **Çeroke** kabilesi zor kullanılarak başka bir bölgeye taşınır. **"Gözyaşı Yolu"** hadisesi

10 Haziran Yerleşimcilerin 28 Aborjini öldürdüğü Avustralya **Myall Creek Katliamı**

İsveçli kimyacı **Jöns Jacob Berzelius** (1779-1848) **proteini** keşfeder

16 Aralık Güney Afrika'da Boerlerin Zulu'lar karşısında galip geldiği **Kanlı Nehir Muharebesi**

Afganistan Emirini devirmeye yönelik İngiliz teşebbüsleri nedeniyle çıkan **Birinci İngiliz Afgan Savaşı** (1842'ye kadar)

İngiliz doğa bilgini **Charles Darwin** Beagle ile seyahatinin günlüklerini yayınlar

3 Kasım Ticaret ve Çin limanlarına erişim konusunda Britanya ve Çin arasında **Birinci Afyon Savaşının** çıkması

I. Abdülmecid (1823-1861) Osmanlı sultanı olur

İngilizler Hindistan'a korsan akınlarını önlemek maksadıyla **Aden** limanını zapteder

ELEKTRİĞİN HİKÂYESİ

MODERN DÜNYAYI KURAN GÜÇTEN YARARLANMA

Eski Yunan matematikçisi ve filozofu Thales, Yunancada "elektron" adıyla bilinen bir kehribar parçasıyla deneyler yaptığında ilk gözlemlerinin 2000 yıldan fazla bir zaman sonra bilimde hâlâ önemli bir yer tutacağını bilemezdi.

Thales'in dikkatini çeken, bir kehribar parçasını bir kürke sürdüğünde etraftaki toz ve tüyleri çekmesiydi. O bunu bilmese de bugün statik enerji olarak bildiğimiz olguyla karşılaşmıştı. İzleyen yüzyıllar boyunca tüm dünyadaki bilimciler bu elektrik biçiminin yanı sıra mıknatıslar ve manyetizma üzerine deneyler yaptı. Elektrik ve mıknatıslar arasındaki bağlantı 19. yüzyıla kadar açıkça bilinemese de 17. ve 18. yüzyıllarda teknolojide önemli atılımlar yapılmıştı (bkz. sağ panel).

HALK İÇİN ENERJİ

1800'ler ilerledikçe elektrik hakkındaki bilgi hızla arttı ve yenilikler hızla birbirini takip etti. 20. yüzyıl ufukta belirdiğinde pil ve ampul gibi birçok teknoloji zaman içinde daha da geliştirilerek bugünkü yerini almıştı. Günümüzde bilimin karşısındaki zorluk çevre kirliliğine yol açmayan elektrik üretme yollarının bulunmasıdır.

Wimshurst makinesi
İngiliz mucit James Wimshurst, statik elektrik üreterek bunu Leyden kavanozu adı verilen bir kapta muhafaza eden bir cihaz geliştirdi. Elektrik üzerine çalışan bilimciler, elektrik yükü üretebilmek için uzun yıllar Wimshurst'ün makinelerini kullandı.

Edison'ın vidalı ampulü
ABD'li mucit Thomas Edison ampulü icat etmesiyle anılsa da aslında varolan bir fikri geliştirmiştir (bkz. aşağıda). Elektrikli ampul kullanarak elektrikle aydınlamayı kamusal kullanımda pratik ve güvenli bir hale getirmek için yıllarını harcamıştır.

MÖ 600
Kehribar
Miletli Thales, kürke sürttüğü bir parça kehribarın etraftaki tüyleri çektiğini fark eder.

Kehribar

1600
Gilbert'in *De Magnete*'i
İngiliz hekim William Gilbert mıknatıs çekimi hakkındaki ünlü çalışmasını yayınlar.

Leyden kavanozu

1700–10
Elektrostatik jeneratör
İngiliz mucit Francis Hauksbee cam bir küre ve yün ip kullanarak statik enerji üretebilen bir cihaz geliştirir.

1745–46
Leyden kavanozu
Pieter van Musschenbroe ve Ewald Georg von Kleist birbirlerinden bağımsız olarak statik enerjiyi depoyan bir cihaz geliştirirler.

1752
Paratoner
ABD'li bilimci Benjamin Franklin ipine anahtar bağlanmış bir uçurtmayı fırtınalı havada uçurur ve şimşeğin bir elektrik biçimi olduğunu kanıtlar.

Volta pili

1799–1800
İlk volta pili
İtalyan mucit Alessandro Volta, volta pili olarak bilinen ilk pili yapar. "Volt" birimine daha sonra onun adı verilir.

1820
Elektromıknatıs keşfedildi
Danimarkalı fizikçi Hans Christian Ørsted mıknatısın bir pile bağlı yakındaki bir kablodan etkilendiğini fark edince mıknatıs ile elektrik arasındaki ilişkiyi keşfeder.

1820'ler–30'lar
Faraday deneyleri
İngiliz bilimci Michael Faraday, elektrik ve indüksiyon çemberli mıknatıs arasındaki ilişkiyi gösterir.

Faraday'in indüksiyon çemberi

"DEHANIN YALNIZCA YÜZDE BİRİ İLHAM VE YÜZDE DOKSAN DOKUZU ALIN TERİDİR."

Thomas Edison, ABD'li mucit, *y.* 1903

Ampule asal gaz konmalıdır

Ampul içindeki boşluk tellerin yanmadan yüksek ısıya ulaşmasına imkân sağlar

Kablolar elektriği filamandan geçirir

Lambaya geçen metal uçlu vidalar

Temas elektriği iletir

Karbonlu bambu filaman elektronları harekete ettirir

İçinden akım geçen filaman parlak hale gelir

MICHAEL FARADAY (1791–1867)

İngiliz mucit, mıknatıs ve elektrik arasındaki ilişki hakkındaki bilginin ilerletilmesine önemli bir rol oynadı. "Elektromanyetik rotasyon" olarak adlandırdığı keşfi, elektrikli motorun gelişiminde yaşamsal bir adımı teşkil etti. Faraday elektrik ile mıknatıs arasındaki etkileşimin akımın sabit olarak dönüşümünü sağlayacağını ortaya çıkardı ve bunu elektrik taşıyan kablo, bir mıknatıs ve bir çanak dolusu cıva kullanarak test etti.

1878–79
Elektrikli ampul
İngiliz mucit Joseph Swan akkorlu "elektrik lambasını" yapar. Düşünce ABD'li bilimci Thomas Edison tarafından geliştirilir ve ampul ortaya çıkar.

Hoover Barajı

1882
Hidroelektrik enerji
Bilimciler su gücünün elektrik üretiminde kullanılabileceğini fark edince bu enerjiyi kullanabilmek için barajlar ve hidroelektrik santral inşa etmeye başlar.

Buhar türbini

1884
Buhardan elektrik elde edilmesi
Sıvı su gibi buhar da, Charles Patton tarafından yapılan türbin gibi cihazlar vasıtasıyla elektrik üretiminde kullanılır.

21. yüzyıl başları
Sürdürülebilir elektrik
Enerji üretiminde eski yöntemlerin yarattığı kirlilikten duyulan endişe, rüzgâr türbinleri gibi "yeşil" teknolojilerin geliştirilmesine yol açar.

Rüzgâr türbinleri

1825
Elektromıknatıs
Joseph Henry'nin yaptığı bu cihazda, volta pili oluşturmak için aside konan iki metal levha kullanılır.

Henry'nin elektromıknatısı

1881
Dünyanın ilk elektrikli sokak aydınlatması
Surrey bölgesinde İngiliz şehri Godalming, sokaklarına elektrik aydınlatması sağlayan kablolar döşeyerek gaz lambası dönemini sona erdirir.

Tesla bobini

1883–84
Tesla Bobini
Sırp-Amerikalı buluşçu Nikola Tesla elektriği uzak mesafelere taşıyan bir bobin geliştirir. Bu, elektriğin yayılmasına yardım eden çok önemli bir buluştur.

1950'ler
Nükleer güç
Bilimciler atomun, suyu ısıtmak için enerji kaynağı olarak kullanılabileceğini –kontrollü nükleer tepkimelerde– ve bu sayede elektrik üretilebileceğini keşfeder. 1951'de ilk nükleer enerji istasyonu ABD'nin Idaho eyaletindeki Arco'da inşa edilir.

1840

1841

1842

Londra'da bir istasyonda posta dağıtmak üzere bekleyen fayton. Posta arabası sisteminin geliştirilmesi postanın tüm Britanya'da dağıtılabilmesini sağladı.

Hong Kong limanı Britanya'nın Doğuyla ticaretinde kilit öneme sahipti.

Bir Afrika köle kervanı. Köle ticareti, kaldırılması için gösterilen bütün çabalara rağmen dünyanın birçok bölgesinde yaygın olarak sürdürüldü.

GEÇEN ON YIL İÇİNDE GİDEREK DAHA ÇOK Avrupalı Yeni Zelanda'ya yerleşmiş, birçok misyoner grubu da bunlara katılmıştı. Yerleşimciler, çoktandır adada yaşayan Maorilerle –Avrupa misket tüfeklerini Maori ürünleri ve hayvanları ile değiştirerek– ticaret yapmaktaydı. Bu durum rakip kabileler arasında **Misket Savaşlarına** yol açmıştı (1820-35).

Britanya ülkeyi koloni haline getirmek istedi ve yerleşimcilere toprak satması için **Yeni Zelanda Şirketi** kuruldu (bkz. 1835). Bir gemi dolusu yerleşimci 1839'da Yeni Zelanda'ya geldi. Yerleşimcilerin tümü Maorilerin husumetinden haberdardı. 1840'ta Yeni Zelanda Vali Yardımcısı William Hobson (1792-1842) Maori kabilesi şefleriyle **Waitangi Antlaşmasını** görüştü. Maorilere, egemenliklerinden vazgeçmeleri karşılığında Britanya'nın koruması altına girmeleri önerildi. Antlaşmaya göre Maoriler topraklarını ellerinde tutabilecek, satmaları durumunda ise sadece Britanya krallığı satın alabilecekti. Antlaşmaya itiraz edildiyse de Maori şefleri Britanya mevcudiyetinin istikrar getireceğine inanıyordu. 21 Mayısta bölgede egemenlik ilan edildi.

Tamati Waka Nene
19. yüzyılın başlarında Maori Ngatihao kabilesinin şefi olan savaşçı Nene, Waitangi Antlaşmasını desteklediğini dile getirmişti.

Britanya'da **posta sistemi**nde reform yapıldı. Ulaşım koşullarının iyileştirilmesi sayesinde mektuplar bütün ülkede dağıtılabiliyordu. Ancak posta ücreti mesafe üzerinden teslimatta tahsil edildiğinden ücret artmıştı. Bu nedenle **"peni postası"** sistemine geçildi; mektuplar her yere bir kuruş karşılığında gönderilebilecek, posta ücreti pul satın alınarak önceden ödenecekti. Bu önlemler 1840'da yürürlüğe girdi ve dünyada bu türdeki ilk posta sistemi oldu.

2050
Maori olmayan nüfus

80.000
MAORİ NÜFUSU

Yeni Zelanda'nın 1840'ta nüfusu
Avrupa nüfusu 1840 sonunda hâlâ çok küçüktü, ancak Waitangi Antlaşması yerleşimlerin artmasına imkân sağladı.

ÇİN VE İNGİLİZ BİRLİKLERİ AFYON SAVAŞINDA çarpışmalarını sürdürürken Britanya gemileri Pearl Nehri boyunca ilerleyerek Kanton civarındaki kaleleri ve ardından Amoy ve Ningpo şehirlerini ele geçirdi. Britanyalılar ayrıca önemli bir liman olan Hong Kong'u da işgal etti. Hong Kong, savaşı sona erdirmek için ocak ayında hazırlanan ve **Chuenpee Konvansiyonu** adıyla bilinen bir ön antlaşmayla Britanyalılara bırakıldı, ancak husumetin devam ettiği bir sırada hazırlanan belge hiçbir zaman onaylanmadı.

Bu sırada Mısır ve Osmanlı, **Suriye konusundaki ikinci savaşları**nı (bkz. 1839) sona erdirdi ve Mısır askerleri Suriye'den çekildi.

BRİTANYA VE ÇİN ARASINDAKİ Afyon Savaşı, Britanya birliklerinin daha fazla toprak işgal ederek ağustos ayında Nanking'e erişmeleriyle sonlandı. Çinli yetkililerin barış isteği üzerine 29 Ağustosta **Nanking Antlaşması** imzalandı. Çin, 20 milyon dolar tutarında bir tazminatı Britanyalılara ödemek zorunda kaldı ve Hong Kong resmi olarak Britanya'ya bırakıldı. Ayrıca Kanton, Amoy, Foochow, Ningpo ve Şanghay limanları da Britanya ticaretine açılmak zorunda kaldı. Bu şehirler **"serbest liman"** olarak anıldı.

Sanayileşme ve **madencilik** birçok çocuğu kirli ve tehlikeli koşullar altında çalışmak zorunda bıraktı. Britanya'da sosyal reformcu Yedinci Shaftesbury Kontu Antony Ashley Cooper (1801-85) on yaş altındaki çocukların ve kadınların madenlerde çalışmasını yasaklayan **1842 tarihli Madenler Yasası**nın çıkartılmasına öncülük etti. ABD'de Massachusetts eyaleti çocukların **çalışma gününü on saatle sınırlayan** bir yasayı kabul etti. Belçika Kralı I. Leopold da çocuk ve kadın işgücünün çalışma koşullarını düzenlemeye çalıştıysa da önerdiği planlar kabul edilmedi.

Köle ticareti ve kölelik uygulaması birçok ülkede devam etti. Fransa köleliği kolonilerine geri getirmişti (bkz. 1803). İspanya, köle ticaretini 1807'de yasaklayan Britanyalılarla 1817'de imzaladığı bir antlaşmayı on yıllar boyunca uygulamadı. Aynı şekilde **Portekiz** de Britanyalılarla 1818 tarihli antlaşmasına uymadı ve kolonilerinde köleliği sürdürdü. Ancak 1842'de başka bir antlaşma Britanya gemilerine Doğu Afrika açıklarındaki Portekiz köle gemilerine müdahale imkânı verdi. Portekiz kolonisi **Mozambik**, 1820 ile 1830 arasında yılda 15.000 kölenin satıldığı çok büyük bir köle limanıydı.

Nanking Antlaşması
Antlaşma, üç yıl süren Afyon Savaşını sona erdirerek Hong Kong'un kontrolünü Britanya'ya verdi ve beş "serbest limanı" tüccarlara açtı.

6 Şubat Maori kabile reisleri ve Britanya hükümeti arasındaki Waitangi antlaşması uyarınca Britanya **Yeni Zelanda'nın** idaresini alır

1 Mayıs Dünyanın ilk posta pulu **Penny Black** Britanya'da basıldı

4 Haziran IV. Friedrich Wilhelm (1795-1861) Prusya tahtına çıktı

15 Temmuz Londra Konvansiyonu; Avrupa devletleri ve Osmanlı imparatorluğu Mısırlı Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı devletine yönelik tehdidini sınırlamaya çalışır

4 Nisan ABD Başkanı **William Henry Harrison** görev başında öldü

26 Temmuz Britanya **Hong Kong'u** işgal etti

7 Şubat Etiyopya'da **Debre Tabor Muharebesi**; Etiyopya İmparatorluğu Naibi Ras Ali Atula savaş beyi Semieni Haile Maryam'ı mağlup etti

30 Mart İlk kez bir operasyonda **anestezi** kullanıldı

9 Ağustos Webster–Ashburton Antlaşmasıyla ABD-Kanada sınırı belirlendi

29 Ağustos Nanking Antlaşması Hong Kong'u Britanya'ya bırakırken beş limanı yabancılarla ticarete açtı

Maden Yasası kadın ve küçük çocukların yeraltında çalıştırılmalarını yasaklar

1843

Abdurrahman'ın bir portresi. Babası Faysal, Suudilerin servetini arttırdı.

OSMANLILARIN VAHABİ HAREKETİ VE SUUDİ AİLESİ tarafından kurulan ilk Suudi devletini ortadan kaldırmaları (bkz. 1818) ikinci Suudi devletinin 1824'de kurulmasını engellemedi. Başlangıçta yaşanan karışıklıklardan sonra ikinci devletin ikinci önderi **Faysal El Suud** 1843'te hükümdarlığa tekrar geldi ve devleti 1865'e kadar başarıyla idare etti.

Boer yerleşimcileri (bkz. 1880) Güney Afrika'nın Zulu halkına karşı bir dizi zaferden sonra ülkenin güneydoğusunda **Natal Cumhuriyetini** kurdu. Ülke Britanya tarafından 1843'te ilhak edildi. Birçok Boer, Cape Kolonisinden göçen Boer kökentilerle birlikte **Büyük Yürüyüş** adı verilen bir harekete katılarak, daha sonra Transvaal ve ve Orange Free State adı verilen daha kuzeydeki bölgelere göç etti.

Maori halkı ile Yeni Zelanda'daki Britanyalılar arasında yapılan antlaşmaya rağmen (bkz. 1840), yasadışı toprak satışları gerilimleri arttırdı ve olaylar 17 Haziranda bir şefin karısı ve 22 Avrupalının öldürüldüğü **Wairau Katliamına** kadar vardı.

12.000

CAPE KOLONİSİNDEN **GÖÇ EDEN BOERLERİN** SAYISI

1844

“ TANRI NELER YAPTI? ”

Samuel Morse, Amerikalı sanatçı ve mucit, telgraf mesajındaki sözleri

Samuel Morse, ABD Kongresinin desteğiyle telgraf mesajlarının iletilmesine imkân tanıyan kabloların döşetilmesini sağladı.

Friedrich Engels
Prusyalı filozof Engels, İngiltere'de işçi sınıfının durumu üzerine yazılar yazdı ve Karl Marx'la yaptığı çalışmalarla üne kavuştu.

FRIEDRICH ENGELS (1820-95)
Prusya'da tekstil ve İngiltere'de çırçır fabrikaları olan zengin bir işadamının oğluydu. 1841'de Manchester'da aile şirketinde çalışmaya gitti, ancak burada iki farklı hayatı oldu. Boş zamanında işçilerle buluştu ve İngiltere halkının ekonomik koşullarını inceledi. Bu çalışmalarının sonucunda *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu* başlıklı, işçi sınıfının hayatını anlattığı kitabı yazdı. Bu dönemde yazar ve felsefeci meslektaşı **Karl Marx** ile (1818-83) hayat boyu süren arkadaşlığı başladı ve birlikte kapitalizm ve komünizm hakkında büyük etki yaratan çalışmalar yayımlamaya devam ettiler.

Karayipler'de **La Trinitaria** adıyla bilinen Juan Pablo Duarte (1813-76) başkanlığındaki bir grup, Hispaniola adasının İspanyolca konuşan bölümünün (bkz.1822) bağımsızlığı için bir mücadele başlattı. Komşu Haiti'nin iç savaşla uğraşması nedeniyle Duarte ve isyancı arkadaşları Haitilileri ülkelerinden çıkartabildi ve 27 Şubatta **Dominik Cumhuriyeti**'nin bağımsızlığı ilan edildi.

Bu esnada Samuel Morse (bkz. 1837) Baltimore'dan Washington'a ilk **telgraf hattının** döşenmesi için ABD hükümetinden mali kaynak almayı başarmıştı. Hat 1844'te tamamlandı. Telgrafın aynı yıl halka tanıtılması sırasında Morse ünlü "What hath God wrought?" (Tanrı neler yaptı) mesajını gönderdi.

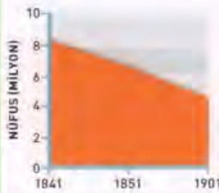

Cam ve demir
Britanya'nın Kew şehrindeki Kraliyet Botanik Bahçelerinde 1844 yılında cam ve demir kullanılarak inşa edilen Palm House. Dövme demir kullanılarak inşa edilen ilk büyük ölçekli yapı bu oldu.

1845

İrlanda kıtlığında acı çekenleri gösteren bir tablo. Patatesten yıllarca ürün alınamaması nedeniyle bir milyon kişi açlıktan öldü, milyonlarca kişi de adayı terk etti.

İrlanda'da nüfusun azalması
Kısmen kıtlıktan ölmemek, daha çok da fakirlikten kaçmak amacıyla başlayan kitlesel göç nedeniyle 1900'lerin başında İrlanda nüfusu yarıya inmişti.

İRLANDA'DA PATATESTEN birbirini izleyen yıllar boyunca mahsul alınamaması beş yıl süren ve bir milyon kişinin ölümüne yol açan bir kıtlığa yol açtı. **Küf hastalığı** (bkz. sağ panel) yüzünden ürün alınamaması özellikle **patatesin** günlük gıdalarını oluşturduğu, kırsal alanda yaşayan milyonlarca fakir insan için yıkıcı oldu. Britanya hükümetinin önlemleri çok sınırlıydı. Doğrudan müdahale etmek yerine toprak sahiplerinin kıtlık konusunda sorumluluk almaları istendi. Ancak birçok küçük kiracı çiftçinin satacak ürünü olmadığından kiralar ödenemedi ve toprak sahipleri kiracılarını topraklarından attı. Toprak sahipleri kısa sürede bölgelerindeki fakirlere yardım sağlama imkânını veya isteğini kaybetmişti. Birçok büyük çiftliğin İrlanda'da para kalmadığı için hububat, et ve diğer ürünlerini Britanya'ya satmaları meseleyi daha da ağırlaştırdı. Açlıktan milyonlarca kişi hayatını kaybederken, elde edilen ürünlerin halka verilmemesi İrlanda halkı ile Britanya hükümeti arasındaki ilişkileri daha da bozdu. Birçok İrlandalı ülkeden **göç etmeye** karar verdi ve iki milyondan fazla insan Britanya, Kanada ve ABD'ye giderek nüfusun 1841-1851 arasında 8 milyondan 6.5 milyona inmesine yol açtı.

Atlantik'in diğer tarafında **Teksas** Cumhuriyeti 1839 yılından beri ABD'ye katılmaya çabalıyordu. Britanya'nın Teksas'ı bağımsız tutarak aslında ABD'nin batıya genişlemesini engellemek istediği anlaşılınca katılma teklifi ABD tarafından nihayet aralık ayında onaylandı.

PATATES KÜFÜ

İrlanda'da patates mahsulü alınamamasından sorumlu olan *Phytophthora infestans*, iki hafta içinde çürümeye yol açan bir küf hastalığıydı. Hastalık nemin yüzde 75'in ve sıcaklığın iki tam gün boyunca 10 derecenin üstünde olduğu durumlarda hızla yayılır. Her iki faktör de 1845 yazında mevcuttu. Sonbaharda mahsul yitirilmiş ve halk arazilerini terk etmişti.

17 Haziran Birinci Yeni Zelanda Savaşı (1847'ye kadar) **Wairu katliamıyla** başladı

Faysal bin Turki el Saud (1785-1865) Suudi ailesinin servetini muhafaza eder

27 Şubat Santo Domingo Haiti'den bağımsızlığını kazandı ve **Dominik Cumhuriyeti** kuruldu

Alman siyaset kuramcısı ve yazar **Friedrich Engels** (1820-95) İngiltere'de *Emekçi Sınıfın Durumu* kitabını yayınlar

1 Mayıs Asya'daki ilk polis gücü olan **Hong Kong Polisi** oluşturulur

24 Mayıs Amerikalı mucit **Samuel Morse** (1791-1872) ilk telgraf mesajını gönderdi

24 Haziran Charles Goodyear ABD'de **volkanize kauçuğun** patentini alır

Patates küfü hastalığı **İrlanda'da Patates Kıtlığına** (1847'ye kadar) yol açar

11 Mart Yeni Zelanda'da, Maori halkı ile diğer Maoriler ve Britanyalı müttefikleri arasında **Flagstaff Savaşı** başladı

17 Mart İngiltere'de Stephen Perry **paket lastiğinin patentini** alır

Hindistan'da Pencab'ın denetimi konusunda **İngiliz-Sih Savaşları** (1848'e kadar)

20 Kasım Vuelta de Obligado Savaşı, Paraná Nehri, orta Güney Amerika; İngiliz-Fransız filosu Arjantin Konfederasyonunu mağlup eder

29 Aralık Teksas 28. ABD devleti olur

1846

Meksika Savaşının ilk muharebesi olan Palo Alto, Teksas'ın Bronsville şehri yakınında yapıldı. Savaş bir sınır sorunu yüzünden çıktı.

ABD İLE MEKSİKA ARASINDAKİ DİPLOMATİK İLİŞKİLER Teksas'ın ABD'ye 28. eyalet olarak katılmasından sonra (bkz. 1845) gerildi. **Meksika** hükümeti bu ilhakı kabul etmek istemedi. Ayrıca ABD'nin yeni eyaletin güney sınırının Rio Grande Nehrinden geçtiği iddiasını reddederek sınırın daha kuzeyde, Nueces nehrinden geçtiğini öne sürdü. Hem sorunu çözmek hem de New Mexico ve California topraklarının satın alınması amacıyla diplomatik bir heyet 1845'te Mexico City'ye gönderildi. Ancak Meksika bu girişimi olumlu karşılamadı. Ertesi yıl 25 Nisanda Meksika birlikleri Rio Grande nehrini geçerek bölgedeki ABD askerlerine saldırdı. ABD Başkanı **James K. Polk** savaş ilan etti ve muharebe Meksika'nın teslim olduğu 1845'e kadar sürdü.

ABD, başka bir **sınır sorunu** da 42°K ile 54°40'K enlemleri arasındaki Oregon konusunda Britanya ile yaşadı. ABD'nin 54°40'K çizgisine kadar toprakların kendisine ait olduğu iddiası, Polk'un ABD başkanlığı seçim kampanyasında "Elli Dört Kırk ya da Savaş!" sloganını kullanmasına yol açtı. Ancak 1846 **Oregon Antlaşması** uyarınca sınır için 49°K enlemi esas alındı.

Britanya'da hububat ihracatı ve ithalatının denetlenmesi için çıkartılan **Tahıl Yasaları** on yıllar boyunca ihtilaf konusu olmuştu. Kötü mahsul, ablukalar ve savaş zamanında mal temininde kesintiler buğday fiyatlarında dalgalanmaya yol açmıştı. Yerli tarımı ucuz hububat ithalatını sınırlayarak ve fiyatları sabit tutarak korumak isteyen yasa halk tarafından beğenilmemiş ve 1839'da **Tahıl Yasası Karşıtları Birliğinin** kurulmasına yol açmıştı. Birlik, hububat ithalatına sınırlama getirilmesinin fiyatları arttırdığını ve bunun da maaş artışına sebep olduğu için zenginleşmeyi önlediğini öne sürdü. İhracatın denetlenmesi de Britanya malları için dış piyasaları kısıtlamaktaydı. Birliğin baskısı ve İrlanda'da patates mahsulündeki sorunlar (bkz. 1845) sonucu yasalar ilga edildi.

Dış dünyadan soyutlanmış olan **Japonya'ya** limanlarını yabancı ticarete açması için uluslararası baskı yapılıyordu. Japonya'yla kısıtlı da olsa ticarete izin verilen tek Avrupa ülkesi olan Hollanda, 1844'te Japonya'ya bir heyet göndererek yöneticilerine serbest ticaret çağrısı yapmıştı. Britanyalılar ve Fransızlar da ticaret hakkı talep ettiler. 1846'da gelen bir ABD heyeti de eli boş gönderildi. Ancak ABD, Japonya limanlarına erişmek için yakında yeniden girişimde bulunacaktı (bkz. 1853).

> **“ ELLİ DÖRT KIRK YA DA SAVAŞ! ”**
>
> **William Allen, Ohio valisi**, seçim kampanyası sırasında kullandığı slogan

1847

100.000
FRANSIZ ASKERLERİ

10.000
Cezayir askerleri

Abdül Kadir İsyanı
Fransız birlikleri Cezayir askerlerinden sayıca çok fazla olmasına rağmen, Abdül Kadir gerilla taktiklerini ustalıkla kullandı.

FRANSIZLAR, CEZAYİR'E SALDIRIP BU ÜLKEYİ kolonileştirmelerini izleyen yıllarda (bkz. 1830) **Emir Abdül Kadir Cezayiri** önderliğindeki Cezayirlilerin yoğun direnişiyle karşılaştı. Cezayiri Fransızlara karşı mücadelesinde Cezayir kabilelerinin desteğini kazandı. Bir dizi yenilgiden sonra 1847'de **teslim** olmak zorunda kaldı ve tutsak alındı. Ancak daha sonra serbest bırakıldı.

Almanya'da Frankfurt ile Berlin'i bağlayan **telgraf** hattını, bakır kabloların tehimsiz yalıtımını sağlayan bir teknik geliştiren **Werner Siemens'in** (1816-92) firması döşedi.

Bu esnada İngiliz yazar **Emily Brontë** (1818-48) *Uğultulu Tepeler* adlı kitabını yayımladı. Kitap eleştirmelerin büyük beğenisiyle karşılaşmasa da daha sonra Romantizm hareketinin en etkili edebiyat örneklerinden biri haline geldi.

1848

Paris halkının hükümete karşı başlattığı Şubat Devrimi sırasında Belediye muhafızlarıyla karşı karşıya gelişini gösteren 1848 yılından bir poster.

FRIEDRICH ENGELS VE KARL MARX (bkz. 1844) Adalet Birliği olarak bilinen ve bir süre sonra **Komünist Birliği** adını alan bir Alman devrimci grubuna katıldı. Engels ve Marx grup için bir eylem programı geliştirmekle görevlendirildi ve yaptıkları çalışmanın sonucunda *Komünist Manifesto* başlıklı broşür ortaya çıktı. Manifesto "dünyanın bütün işçileri, birleşin" sloganıyla burjuvazinin devrilmesi çağrısında bulundu. Marx Avrupa'da zengin ve fakirler arasındaki uçurumun sosyalist devrim için koşulları uygun hale getirdiğine inandı.

Manifestonun yayımlanmasından birkaç hafta sonra, şubat ayında Paris caddelerinde devrim patlak verdi. Heyecan verici ve şiddetli olmasına rağmen, bu bir sosyalist devrim değildi. **Fransa** ekonomik bunalım içindeydi. **François Guizot** adında bir bakan hükümetin bu sıkıntıları çözmekteki yetersizliğinin simgesi haline gelmişti. Kral Louis Philippe (bkz. 1830) halk tarafından sevilmediği için monarşi de daha iyi durumda sayılmazdı. 22 Şubatta çatışmalar ve askerlerin halka ateş açmasıyla kısa sürede şiddete dönüştü. Ertesi gün Guizot istifaya mecbur kaldı ve Kral Louis Philippe tahttan feragat etti. Geçici bir hükümet kurularak daha sonra bir a-

Avrupa isyanda
1848'teki cumhuriyetçi isyanlar Fransa'da monarşinin sonunu getirirken, başka ülkelerdeki devrimciler o kadar başarılı olamamışlardı.

Tüccar gemileri, binlerce servet avcısının California'ya geldiği altına hücum yıllarında San Francisco körfezini doldurmuş halde.

KOMÜNİZM

Komünist Manifesto'nun yayımlanmasıyla birlikte Marx ve Engels; toprak ya da fabrikalar gibi üretim araçlarının halk arasında eşit olarak paylaşımını öngören siyasi hareketin temelini atmış oldular. Komünistler bir yandan sınıfsız ve devletsiz bir toplum yaratmayı, diğer yandan da özel mülkiyet ve ücretli emek gibi kapitalist tuzakları bozmayı hedefliyordu.

nayasa oluşturan ve oy hakkını genişleten **İkinci Cumhuriyet** ilan edildi. Ancak içteki iktidar mücadeleleri haziran ayında bu kez işçilerin isyanına yol açtı. Yılın sonuna gelindiğinde bu kez iktidarda başka bir Bonaparte vardı –Napoléon'un yeğeni, **Prens Louis-Napoléon Bonaparte** (1808-73) cumhurbaşkanı seçildi.

Karışıklıklar sadece Fransa'yla sınırlı değildi. Ocak ayında Sicilya'da isyanlar başlamış ve buradan İtalya'nın diğer bölgelerine sıçramıştı. Bir dizi faktör bu durumun ortaya çıkmasında rol oynamıştı; yüksek gıda fiyatları, ekonomik kriz, **milliyetçi hareketler, anayasal reform** istekleri ve monarşilerden duyulan hayal kırıklığı bunlar arasındaydı. Devrimler yoğunluk ve başarı bakımından değişiklik gösterdi. Britanya'daki **Chartist** hareketinin gösterileri gibi oy verme sisteminde değişiklik yapılması için büyük çaplı protestolar düzenlenirken, Belçika ve Hollanda gibi ülkelerde ise kurumsal reform çağrıları yapıldı.

Ancak gerçek karışıklıklar Fransa, Avusturya İmparatorluğu, Almanya ve İtalya'da yaşandı. **İki Sicilya Krallığında** (bkz. soldaki harita) kral bir anayasayı onaylamak zorunda kaldı. **Almanya**'nın Berlin şehrinde mart ayında sokak çatışmaları yaşandı, Prusya kralı Almanya'ya anayasa verme vaadinde bulundu. **Avusturya**'nın başkenti Viyana'da da yaşanan çatışmalardan sonra yeni bir hükümet atanırken, kendi topraklarındaki **Macaristan** gibi ülkeler daha fazla özerklik talebinde bulundu. Genel anlamda 1848 olayları hedeflerine erişmekte **başarılı olamadı** ve toplumlar üzerinde baskılar arttı.

> “ ...DEVRİMİN PİS KOKUSUYLA GÖZDEN DÜŞMÜŞ, **PİSLİK VE ÇAMURLA PİŞMİŞ.** ”

Prusya Kralı IV. Frederick Wilhelm, 1848 Devriminden sonra kraliyet üzerine sözleri

ABD İLE MEKSİKA ARASINDAKİ SAVAŞIN 1847'DE SONA ERMESİYLE ABD Guadalup Hidalgo Antlaşmasıyla (1848) California'nın da dahil olduğu çok geniş topraklar kazandı. Ertesi yıl James Wilson Marshall adlı bir marangoz günümüz Sacramento şehrinin yakınındaki bir ırmakta parlak metal parçacıkları gördü ve kısa sürede bunların **altın** olduğunu anladı. Bu keşfin haberi –Başkan James K. Polk'un duyurusunun da yardımıyla– tüm ülkeye yayıldı ve **hücum** başlamış oldu. Aynı yıl 40.000 kişi gemiyle, 40.000 kişi de yük trenleriyle ABD'den ve diğer ülkelerden San Francisco'ya geldi. Altın arayıcılarının çoğunluğu eli boş dönmekle birlikte birçok kişi California'da kalmayı tercih etti ve Batı Yakasını 19. yüzyıl ortasında hızla gelişen bir bölge haline getirdi.

Güney Afrika'da İngiliz kâşif ve misyoner David Livingstone (1813-73) daha önce duymuş olduğu –günümüzde **Ngami gölü** olarak bilinen– iç bölgedeki bir göle ulaşmayı başardı. Livingstone 1841'den beri Güney Afrika'da yaşamış ve bölgede kapsamlı seyahatlere çıkmıştı. Livingstone, bu su kütlesini bulmak için **Kalahari Çölünü** aşmak zorunda kalmış, seyahati sırasında "iç bölge için anahtar" olabileceğini düşündüğü Botletle Nehriyle karşılaşmıştı.

Hindistan'da geçen dört yıl içinde İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası birlikleriyle kuzeybatıdaki Sihler arasında iki savaş meydana gelmişti. **Birinci Sih Savaşı,** (1845-46) hükümdar Ranjit Singh'in (1781-1839) ölümüyle başlamıştı. Kumpanya, daha önce Singh'in 100.000 kişilik Khalsa savaşçılarından oluşan güçlü ordusuyla karşılaşmayı göze alamamıştı. Ancak ölümünden sonra Britanya birlikleri harekete geçerek sınıra yakın bölgeleri almış ve 1845'te **Lahor** şehrini ele geçirmişti. Sihler savaş sonunda yapılan bir antlaşmayla daha çok toprak vermek zorunda kaldı. Britanyalılara karşı 1848'de başlatılan bir isyanın yol açtığı 1849 yılındaki **İkinci Sih Savaşı sonunda** ise Pencap bölgesi Britanya'nın eline geçti.

Arap yarımadasının alt ucundaki **Yemen, Kızıldeniz**'deki Tihama bölgesinde otoritesini yeniden kurmaya çalışan **Osmanlı İmparatorluğuna** karşı savaşmaktaydı. İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası ise Hindistan'a giden Britanya gemileri için bir kömür ikmal noktası kurmak üzere ülkenin güneyindeki **Aden limanını** on yıl kadar önce ele geçirmişti.

Livingstone'un pusulası
Zamanının büyük kısmını Afrika'nın iç bölgelerini keşfetmek için harcayan misyoner David Livingstone'un kullandığı manyetik pusula.

PRE-RAFAELİSTLER

Öğrenci olarak bulundukları Kraliyet Akademisinde İngiliz resminin durumundan memnun olmayan üç genç sanatçı, Victoria dönemine hâkim olduğunu düşündükleri gösteriş ve hafifliğin tersine sanata ahlaki bir ciddiyet getirecek bir hareket yaratmaya karar verdiler. Pre-Rafaelist Kardeşlik olarak bilinen Daniel Gabriel Rossetti, William Holman Hunt ve John Everett Millais, eserleri aynı zamanda sembolik olmasına rağmen dini ve romantik konuları gerçekçi bir berraklıkla resmettiler.

24 Ekim Prusya ve Danimarka arasında **Birinci Schleswig Savaşı** çıktı (1851'e kadar)

28 Ekim İspanya'da ilk demiryolu açıldı

1 Kasım ABD'de Boston eyaletinin Massachusetts şehrinde **kadınlar için ilk tıp okulu** açıldı

4 Kasım Fransa'da **İkinci Cumhuriyet** Louis Napoléon Bonaparte (1808-73) cumhurbaşkanı olarak tesis edilir

2 Aralık Avusturya imparatoru **I. Ferdinand** yeğeni Franz Josef lehine tahttan feragat eder

California altına hücum dönemi başlar

23 Ocak Elizabeth Blackwell ABD'de ilk resmi tıp mezunu ve doktor kadın olur

31 Ocak Hububat yasaları Britanya'da iptal edilir

9 Şubat Papa'nın kaçmasının ardından yeni **Roma Cumhuriyeti** ilan edilir

30 Mart Britanya İkinci Sih Savaşından sonra (1848'den itibaren) **Pencap**'ı ilhak eder

2 Nisan Alman devletlerindeki devrimler başarısızlıkla sonuçlanır

5 Haziran Danimarka anayasal bir monarşi olur

3 Temmuz Roma Cumhuriyeti işgalci Fransız kuvvetlerine teslim olur

8 Ağustos Macaristan devrimi Avusturya ve Rusya tarafından bastırılır

İkinci Carlist Savaşı İspanya'da sona erer

16 Kasım Rus romancı **Fyodor Dostoyevski** (1821-1881) hükümet karşıtı faaliyetleri nedeniyle ölüm cezasına mahkûm edilir, ancak infazı ertelenir

1850

Taiping İsyanı sırasındaki birçok kanlı muharebeden birinin tasviri.

ÇİN, AVRUPA GEMİLERİNİ limanlarından uzak tutmak istediği gibi, aynı şekilde Hıristiyan misyonerleri de ülkeden çıkarmak istemiş, böylelikle **Hıristiyanlığın** etkisini sınırlamayı amaçlamıştı. Buna rağmen 19. yüzyıl ortalarında 200.000 civarında Çinli Hıristiyanlığı kabul etmiş ve binlercesi de bu dinle yakınlık kurmuştu.

1850'de Çinli yetkililer inançları **Protestan** düşüncelerine dayanan bir dini tarikatı dağıtmak üzere birlikler göndermişti. İsa'nın küçük kardeşi olduğuna inanan **Hong Xiuquan**'ın (1814-64) liderliğindeki bu tarikat **Taiping İsyanı**'na dönüşen ayaklanmayı başlattı. Mülkiyeti paylaşma çağrısına yanıt veren, açlık içindeki birçok köylü Hong'un saflarına katıldı ve milyonlarca insan hayatına mal olan savaşlar 14 yıl sürdü.

20 MİLYON TAİPİNG İSYANI SÜRESİNCE **ÖLEN İNSAN** SAYISI

1851

Londra Hyde Parktaki Kristal Sarayda 1851 tarihli Büyük Sergiyi gösteren elle renkiendirilmiş litografı. Sergiyi altı ayda yaklaşık altı milyon kişi ziyaret etti.

> **“ HARİKA BİR YER – GENİŞ, GARİP, YENİ VE TARİFİ İMKÂNSIZ. ”**
>
> **Charlotte Brontë, İngiliz romancı,** Büyük Sergiyi ziyareti hakkında

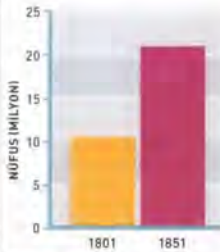
LONDRA'DA BÜTÜN DÜNYA SERGİLENİYORDU. "Tüm Ulusların Üretimlerinin Büyük Sergisi" adıyla bir sergi düzenlenmişti. **Büyük Sergi**, bu etkinlik vesilesiyle inşa edilen cam ve demir konstrüksüyonlu sergi salonu Crystal Palace'ta (Kristal Saray) yapıldı. 1 Mayıs-31 Ekim tarihleri arasında altı milyon kişi sergiye akın etti. Sergiye katılan 14.000 kişinin yaklaşık yarısı deniz aşırı ülkelerdendi. Hindistan'ın **Koh-i-Nur** elmasından İran'ın halılarına ve Britanya'nın mühendislik aletlerine kadar muazzam sayıdaki tarımsal ve işlenmiş ürün gösterime sunuldu.

Dünya çapındaki bu olayla aynı yılda Manş denizine döşenen **telgraf kablosu** sayesinde hızlı uluslararası iletişim daha kolay hale geldi.

Britanya bu dönemde bir **nüfus** patlaması yaşamış ve tarım işçileri sayıları hızla artan fabrikalarda (bkz.1771) çalışmak üzere şehirlere göçerek ülkenin daha da **şehirleşmesine yol açmıştı.** Ayrıntılı nüfus sayımları Londra'nın nüfusunun 1801'de bir milyondan 1851'de iki milyona yükseldiğini göstermektedir.

Avustralya'da Victoria ve Yeni Güney Galler eyaletlerinde altın bulunması, ülkenin nüfusunu, takip eden on yıl içinde üç katına çıkaran bir **altına hücum** dönemi başlattı.

Siam'da (Tayland) **Kral Mongkut** (1804-68) iktidara geldi. Yönetiminde Batı'yla ilişkiler arttı. Bu dönemde yanında çalıştırdığı İngiliz mürebbiye **Anna Leonowens**'in (1831-1915) anıları 20. yüzyıl müzikali *Kral ve Ben*'e ilham verdi.

Britanya'nın nüfus artışı
İngiltere, İskoçya ve Galler'in nüfusu elli yıl içinde iki katına çıktı. 1801'de 10.6 milyon olan nüfus 1851'de 21 milyona yaklaştı.

1852

Kraliyet donanması İngiliz-Burma Savaşında önemli rol oynadı.

BRİTANYA BİRLİKLERİYLE BURMALILAR ARASINDAKİ düşmanlıklar yeniden alevlenmişti. Son savaşta **Burma**'dan (bkz.1823) geniş topraklar alan Britanya daha fazla bölgenin idaresini ele geçirmek istiyordu. Daha geniş kontrol, Britanya'ya Hindistan topraklarındaki Kalküta şehrinden Britanya limanı Singapur'a karadan erişim imkânı temin edecekti. Doğu Hindistan Kumpanyası da Burma'daki **tik ağacı** ormanlarından faydalanmanın peşindeydi. Britanyalıların 1852'de Burma kralına ait bir gemiye el koyması **İkinci İngiliz-Burma Savaşı**nın başlaması için yeterli oldu. Sadece birkaç ay süren savaşta Britanya birlikleri güney bölgesini ele geçirerek kral Pagan Min'i (1814-80) tahttan düşürdü ve yerine krallığın güney bölgelerinin idaresini Britanyalılara vermeye razı olan kardeşi Mindon Min'i (1814-78) getirdi.

Batı Afrika'da günümüzdeki Senegal topraklarındaki Müslüman Tukulor devletinin başındaki **Umar Tall** (1797-1864) Dinguiraye ve Bambara halkı arasındaki anlaşmazlığı kullanarak yukarı **Senegal**'de cihat başlattı ve bu bölgenin hâkimiyetini ele geçirdi. İmparatorluğu zaman içinde, günümüzde Mali topraklarındaki **Timbuktu**'ya kadar uzandı. Yönetimi İslam'ın Batı Afrika'da daha da güçlendiği bir dönem oldu.

Güney Afrika'da Britanyalılar önceki Boer Natal Cumhuriyetini (bkz. 1843) kabul etmeyi reddettikten sonra Transvaal'in bağımsızlığını tanıdı. İki yıl sonra **Orange Free State**'in benzer şekilde tanınması bu adımı izledi.

1853

Komodor Matthew Perry, Japonya'ya demiryolu vagonu hediye etti.

ABD'Lİ KOMODOR MATTHEW PERRY (1794-1858) dışa kapalı Japonya'yı ticarete açmakla görevlendirilmişti. Japonya yabancı tüccarlara kapalı limanlarını açmak konusunda yıllardır uluslararası baskı altındaydı. Japonya'yla **ticarete sınırlı bir erişim** imkânı tanınan tek Avrupalı ulus olan Hollandalılar 1844'te bir heyet göndermiş ve ülkenin yöneticilerine daha fazla gemiyi limanlarına kabul etmeleri çağrısında bulunmuşlardı. Ardından Britanyalılar ve Fransızlar da ticaret hakkı talep etti. ABD'den bir heyet Japonya'ya gitti ancak eli boş geri gönderildi (bkz.1846). Ancak ABD hükümeti Doğu Asya'da ticaret hakları temin etmek konusunda kararlı olduğundan Perry müzakereleri sürdürmek üzere tekrar gönderildi. 8 Temmuzda ülkeye varan Perry, elindeki mektupları teslim etmeden ayrılmayı reddetti. Japonlar birkaç gün sonra razı olarak bir ticaret antlaşması yapılmasını talep eden mektuplarını teslim aldılar. Daha sonra da antlaşma hükümlerini kabul ederek ertesi yıl **Kanagawa Antlaşması**nı imzaladılar.

Çin, Taiping İsyanıyla baş etmeye çalışırken (bkz.1850) orta ve doğu eyaletlerinde başka bir isyan baş gösterdi. İsyancılar, kanun kaçakları ve kıtlığın vurduğu bölgelerden gelen köylülerden oluşmaktaydı. Hükümetin başka yerlerde meşgul olmasından yararlanan isyancılar bir ordu kurup **Nien İsyanını** başlattılar. 15 yıl boyunca Kuzey Çin bölgesinin büyük kısmının kontrolünü ele geçirseler de en sonunda yenilgiye uğradılar.

Taiping İsyanı Çin'de iç savaşa yol açar (1864'e kadar)

16 Aralık Yeni Zelanda'nın Christchurch şehrine **ilk yerleşimciler** gelir

1 Nisan IV. Rama (1804-68) Tai tahtına çıkar

Güneydoğu Avustralya'da **altın yatakları** bulunur; Avustralya nüfusu izleyen on yıl içinde üç katına çıkar

Mayıs-Ekim Londra Hyde Park'taki **Crystal Palace**'da Büyük Sanayi Sergisi

30 Eylül Eugenies İsveç'ten seyahatine başlar; **dünyanın çevresini dolaşan** ilk İsveç Kraliyet Donanması gemisi olur

Ekim Manş denizinde bir telgraf hattı başarılı biçimde döşenir

İkinci İngiliz-Burma Savaşı (1853'e kadar) başlar

Britanya Güney Afrika'da Bağımsız Boer **Transvaal Cumhuriyetini** tanır

Louis Napoléon, İmparator **III. Napoléon** olur

Amerikalı yazar **Harriet Beecher Stowe** (1811-96) kölelik karşıtı kitabı Tom Amcanın Kulübesi'ni yayınlar

20 Mart Taiping İsyanı; İsyancı ordu Nanjing'i alarak 30.000 imparatorluk askerini öldürür

30 Mart Hollandalı ressam **Vincent van Gogh** doğdu (ö.1890)

4 Ekim Osmanlı İmparatorluğundaki ihtilaflı topraklar nedeniyle **Kırım Savaşı** başlar (1856'ya kadar)

12 Ekim Yeni Zelanda bağımsızlığını kazandı

1854

“ ASKERLER, UNUTMAYIN Kİ BURADAN GERİ ÇEKİLMEK YOK. OLDUĞUNUZ YERDE ÖLMEK ZORUNDASINIZ. ”

Colin Campbell, Highland Tugayının Komutanı, Balaklava Muharebesindeki sözleri, 25 Ekim 1854

RUSYA'YLA OSMANLI İMPARATORLUĞU ARASINDA bir önceki yıl başlayan gerilimler savaş boyutuna tırmandı. Britanya ve Fransa ekim itibariyle çarpışmalara katıldılar. Çatışma, Çar Nikolay'ın (1796-1855) Osmanlı hükümranlığı altında yaşayan **Ortodoks Hıristiyanları** koruma hakkı bulunduğunu ilan etmesiyle alevlendi. Bu iddia Osmanlılar tarafından reddedildiğinde Nikolay kuvvetlerini Moldavya ve Eflak'a gönderdi, Osmanlı İmparatorluğu da buna karşılık savaş ilan etti. Britanya ve Fransa ise 1854'te Rusya'ya savaş ilan ederek, Rusya'nın **Kırım** bölgesine asker çıkardılar ve **Sivastopol** kuşatması başladı. Ekim ayında Britanya birliklerinin bir tugayı, emirleri yanlış anlayarak **Balaklava Muharebesi**nde vadiden yukarı saldırmak yerine aşağı hücuma geçince Ruslar 673 askeri her taraftan ateş altına alma fırsatı buldular. Fransız müdahalesi olmasaydı tugayın yüzde 40'tan fazlası zayi olacaktı. Bu olay, Lord Alfred Tennyson'un *The Charge of the Light Brigade* adlı şiirinde ölümsüzleştirilmiştir.

Avusturya'nın 1856'da Rusya'ya karşı savaşa girme tehdidinde bulunmasıyla 1 Şubatta bir ön barış antlaşması yapıldı ve bunu 30 Marttaki **Paris Antlaşması** izledi.

Kırım Savaşı yeni telgraf ve fotoğraf teknolojisinden yararlanan gazetelerin işlediği ilk savaş oldu. Savaş ayrıca sahra hastaneleri kurarak savaş sırasında hastalıklardan ölümlerde dikkat çekici bir azalma sağlayan Britanyalı hemşire Florence Nightingale, nâm-ı diğer "**Lady with the Lamp**"**in [Lambalı Kadın]** ün kazanmasını sağladı. Nightingale, hemşireliğin kadınlar için saygın bir meslek haline gelmesine katkıda bulundu.

1855

IV. Rama adıyla da bilinen Siam Kralı Mongkut'un bir tablosu.

MİSYONER DAVID LIVINGSTONE ikinci keşif seferinde Afrika'nın iç bölgelerini (bkz. 1849) araştırıyordu. Denize çıkan bir ticaret yolu olduğuna emindi ve yolu bulmak için Kasım 1853'te **Zambezi Nehrinden** yukarı doğru gemiyle yolculuğuna başladı. Kendisi ve beraberindekiler iki yıl sonra **Mosi-oa-Tunya** yani "Gürüldeyen Duman" adı verilen devasa bir şelaleyle karşılaştılar. Böylelikle **Victoria Şelalelerini** gören ilk Avrupalılar oldular.

Doğu'da Siam'da (Tayland), Batı'ya ilgisiyle bilinen Kral Mongkut (bkz. 1851), ABD ve Britanya'yla **Siam** ticaretini başlatmaları için antlaşmalar imzaladı.

1856

ABD'li haydut William Walker, Kosta Rika birliklerine teslim oluyor.

ABD DOĞUMLU WILLIAM WALKER (1824-60) 1855'te 58 kişiyle geldiği Nikaragua'da kendini **başkan** ilan etti. Aslında liberal bir isyan başlatmak isteyen Francisco Castellón (1815-55) tarafından davet edilmişti. Özel olarak kaynak sağlanan paralı askerlerin küçük devletleri ele geçirerek ABD'ye ilhak ettikleri **haydutluk** dönemi yaşanıyordu. Walker, Nikaragua'yı bir **köle devleti** haline getirmeye niyetlendi; ABD'nin güney eyaletleri kölelik karşıtı hareket büyüdükçe köle bulunduran bölgeleri genişletmek istedi. Walker daha sonra işgalci Kosta Rika kuvvetlerince yakalandı ve vurularak öldürüldü.

Kırım savaşı
Tuğgeneral Scarlett, Britanya Ağır Piyadelerini Kırım Savaşı sırasında Balaklava'da 25 Ekim 1854'de tepeye doğru taarruzuna komuta ediyor.

Boerler **Özgür Orange Devletini** kurar

3 Mart Avustralya'da ilk telgraf hattı açıldı

31 Mart Japonya ile ABD arasında **Kanagawa Ticaret Antlaşması** imzalandı

Dünyanın ilk **petrol kuyusu Polonya'da** açıldı

ABD'li kimyacı **Benjamin Silliman petrolü damıtan** ilk kişi oldu

Kanadalı jeolog **Abraham Pineo Gesner** kömürden **gazyağı** üretimi tekniğini buldu

Umar Tall (1797–1864) Batı Afrika'da Yukarı Nijer ve Senegal havzasını işgal eder ve idaresi altına alır

17 Kasım Süveyş Kanalı şirketi Mısır'da kurulur

25 Ekim Kırım Savaşı sırasında İngiliz süvarilerinin ölümcül bir saldırıya geçtikleri **Balaklava Muharebesi**

11 Şubat Kassa Hailu Etiyopya İmparatoru II. Tewodros adıyla tahta çıkar

Kendi verdiği adıyla **"Victoria Şelalelerini"** ilk gören Avrupalı **David Livingstone** olur

Siam'la İngiliz ticaretinin başlaması

17 Mart Taiping İsyanı sırasında 350.000 kişilik Taiping ordusu Doğu Çin'de **Anhui'yi** işgal eder

30 Mart Paris Antlaşması Kırım Savaşı'nı çözüme bağlar

İngiliz mühendis **Henry Bessemer** (1813-98) **kitlesel çelik üretimi** yöntemini geliştirir

William Walker (1827-60) kendisini Nikaragua devlet başkanı ilan eder; köle plantasyonları kurmaya çalışır

Çin ve Britanya arasında ticarete ilişkin **İkinci Afyon Savaşı** (1860'a kadar)

İngiliz ressam Thomas Jones Barker'ın 1859 yılında yaptığı *The Relief of Luckow* adlı tablosu, Sepoy İsyanı sırasında uzun bir kuşatmadan sonra bu koloni şehrini savunan Britanya güçlerini yansıtmaktadır.

1857'DE KUZEY HİNDİSTAN'IN MERUT ŞEHRİNDE konuşlu Bengal Ordusunda **sepoy** olarak bilinen Hint birlikleri arasında bir söylenti yayılmaya başladı. Yeni aldıkları tüfeklerinin fişeklikleri sözde domuz ve sığır yağıyla yağlanmıştı. Fişeklikler **Enfield** marka yeni bir tip tüfeğe aitti ve doldurulmaları için kâğıt fişekliklerin uçlarının ısırılması gerekti. Hindu ve Müslüman askerler için domuz veya sığır yağını ağza değdirmek inançlarına aykırı düşüyordu. Bu söylentinin dışında başka sıkıntılar da vardı ve bunlardan biri de Britanyalıların Hint kültürünü ve geleneklerini zayıflatmak istediklerine dair şüphelerin artmasıydı. Askerlerin fişeklikleri kullanmayı reddetmeleri sonucu Britanyalı komutanlarla Hint birlikleri arasında çıkan tartışma **Sepoy İsyanı** adıyla anılan (**Hindistan Başkaldırısı** olarak da bilinir) ayaklanmanın fitilini ateşledi.

İsyan, kendilerini sömüren toprak sahiplerine öfkeli köylülerin ve Britanyalıların Kuzey Hindistan bölgesi Oudh'un ilhakına tepki duyanların da katılmasıyla bir yıldan fazla bir süre devam etti. İsyancılar Delhi'yi ele geçirip burada ve yakınında bulunan Kanpur ve Lucknow şehirlerindeki Britanyalıları öldürerek yaşlı Moğol İmparatoru **II. Bahadır Şah**'ı (1775-1862) iktidara "geri getirttiler." Britanya ordusunun karşılığı da aynı şekilde zalimce oldu ve eylülde Delhi'yi, martta Luknow'u geri aldılar. İsyan Haziran 1858'de bastırıldı.

İhtilaf, Doğu Hindistan Kumpanyası yönetiminin daha fazla toprak işgal ederek memurlarını bu bölgelere gönderdikçe topluma sızan **batılılaşmaya** duyulan tepkilerin bir neticesiydi. Ayaklanma Britanya'da derin bir endişe uyandırdı ve Doğu Hindistan Kumpanyasının Hindistan'daki yetkileri elinden alındı. Şirket bu noktada tüm Hindistan'da nefret uyandırmıştı ve Britanya hükümeti istikrarı sağlama konusunda artık şirkete güvenilemeyeceğini düşündü (bkz. panel 1858). Başkaldırı Hintlilerin Britanya yönetimi altında artan memnuniyetsizliğinin ve kızgınlığının derecesini gösterirken bağımsızlık hareketini de besledi.

Hindistan'daki ihtilafa ek olarak Britanya birlikleri **Çin**'de de tekrar savaşa girmişti. Britanya, Nanjing Antlaşmasının (bkz.1842) ertesinde Çinlilerle ticarette daha çok serbestlik istemesine rağmen Çinliler direndi. Bunun üzerine, Britanya Fransızlarla birlikte 1856'da Çin limanlarına saldırmak için bir kuvvet göndererek **İkinci Afyon Savaşını** başlattı. Britanya-Fransız kuvvetleri 1857'de Kanton'a saldırdı. Ertesi yıl Çin ile Britanya, Fransa, ABD ve Rusya arasında **Tianjin Antlaşması** müzakere edildi. Bu antlaşmalar Çin'e daha çok limanını açması ve afyon ithalatını yasallaştırması çağrısında bulundu. Ayrıca yabancı diplomatlar **Pekin**'de yaşama hakkını elde ettiler. Çinliler bu antlaşmaları imzalamayı 1860'a kadar reddetti.

ABD'de **kölelik karşıtı mücadele** Yüksek Mahkemenin, Dred Scott-John F. A. Sandford davasında köleliğin tüm ABD topraklarında yasal olduğu kararını almasıyla ciddi bir yenilgi aldı. Dava, **Dred Scott** tarafından açılmıştı. Scott, sahibi John Emerson tarafından köle eyaleti Missouri'den (bkz. 1820) alınıp "özgür" Wisconsin topraklarına götürülmüş, daha sonra Missouri'ye dönmüştü. Scott kölelik karşıtlarının yardımıyla köle eyaletinden özgür eyalet topraklarına götürülmesinin esaret zincirini kırdığını iddia ederek dava açmıştı. Dava 1857'de Yüksek Mahkeme önüne geldiğinde, hâkimler mahkemede dava açma hakkı dahil bir **ABD vatandaşının** haklarından yararlanma hakkına sahip olmadığı gerekçesiyle Scott'un serbest bırakılmasına karşı oy kullandı. Hâkimler ayrıca Kongre'nin vatandaşları mülklerinden mahrum etme hakkına sahip olmadığını belirterek Missouri Uzlaşmasının (bkz.1820) anayasaya aykırı olduğunu ilan etti. Köleliği yasaklamak eyaletlere bağlı bir konuydu ve yeni bölgelerin köle eyaletleri olmalarını durdurmak söz konusu değildi.

> **“** AFRİKA IRKINDAN GELEN **ÖZGÜR BİR ZENCİ... AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ANAYASASI** KAPSAMINDA **'VATANDAŞ' DEĞİLDİR. ”**
>
> **Başyargıç Roger Taney**, Dred Scott-Sandford davasındaki sözleri, Nisan 1854

Dred Scott
ABD'de köle olan Dred Scott, özgürlüğü için sahibini mahkemeye verdi. Dava ABD Yüksek Mahkemesine gitti, ancak Scott'ın azat edilme talebi reddedildi.

1857'de Britanya-Hint ordusu
Ordudaki Hintlilerin sayısı Britanyalılardan çok daha fazlaydı ve bu durum Hint birliklerinin de yer aldığı isyanı daha ciddi bir tehdit haline getirdi.

Enfield tüfeği ve fişekliği
Kâğıt fişekliklerde barut ve mermi bulunurdu. Fişekliğin ucu çıkarıldıktan sonra barut hazneye dökülür, ardından fişek ve mermi doldurulurdu.

Malezya'da kalay madenciliği için **Kuala Lumpur** yerleşimi kurulur

3 Mart Fransa ve Britanya, Çin'de **İkinci Afyon Savaşını** ilan etti

6 Mart Köle **Dred Scott** özgürlüğünü için ABD'de açtığı dönüm noktası niteliğindeki davada başarı kazanamadı, dava gerilimleri arttırdı

21 Mart Japonya'nın Tokyo şehrindeki **depremde** 100.000'in üzerinde insan öldü

23 Mart İlk güvenli **yolcu asansörü** New York'ta **Elisha Otis** tarafından yapıldı

10 Mayıs Sepoy birliklerinin isyanı Kuzey Hindistan'da Britanya'ya karşı başkaldırı dalgası yarattı

11 Mayıs Hintli isyancılar **Sepoy isyanı** sırasında Delhi'yi ele geçirir

15 Temmuz Hintli isyancılar tarafından **Kanpu'da ikinci katliam**

13 Ekim New York'ta mali panik; bankalar 12 Aralık gününe kadar kapatıldı

1 Kasım Günümüz **Pakistan** bölgesi Hint İmparatorluğunun parçası haline geldi

30 Kasım Félix María **Zuloaga** Meksika Devlet Başkanı olarak Ignacio Comonfort'un yerini aldı

1858

Liberaller ve muhafazakârlar arasındaki Meksika Reform Savaşı sırasında 1860 tarihli Guadalajara Muharebesini gösteren çağdaş bir yağlıboya tablo.

MEKSİKA'NIN ABD KARŞISINDA aldığı yenilgiden sonra (bkz.1846) orta sınıf mensubu liberal Benito Juárez (1806–72) dahil birçok Meksikalı reformdan yanaydı. Hükümette adalet bakanlığına getirilen Juárez ve diğer liberaller; başkan **Ignácio Comonfort** (1812–63) dahil sivillerin yargılanmasında özel mahkemeler ve bazı arazi hakları gibi askeri ve dini ayrıcalıkları engelleyen yeni bir anayasa metni hazırladılar. Köleliği kaldıran ve Meksika'da demokrasi çağrısı yapan anayasa 1857'de yürürlüğe girdi.

RAC'IN YÜKSELİŞİ

1857'de Doğu Hindistan Kumpanyasının sona erdirilmesiyle birlikte Hindistan doğrudan Londra tarafından atanan bir kral naibi tarafından yönetilmeye başladı. Genel Vali Charles John Canning (1856–62) ilk Hindistan Kral Naibi oldu. Rac olarak bilinen bu dönem Hindistan'ın 1947'deki bağımsızlığına kadar devam etti.

Ancak Katolik Kilisesi ve ordu bu reformları reddetti ve husumet **Reform Savaşı**na (1857-60) yol açtı. Ordunun denetimini elinde tutan muhafazakârlar nedeniyle liberaller Mexico City dışına itildi ve sonunda yeni başkentlerini 1858'de Veracruz limanında kurdular. ABD, liberal hükümete yardıma karar vererek 1859'da **Veracruz** kentindeki liberal hükümeti tanıdı ve çok ihtiyaç duyulan silahları göndererek soruna müdahil oldu. Juárez 1 Ocak 1861'de Mexico City'ye dönerek tüm ülkede iktidarı eline aldı ve bir kez daha anayasayı uygulamaya koydu.

Fransa bu dönemde sadece Çin'de değil, ticareti için üsler aradığı Doğu ve Güneybatı Asya'da da çeşitli savaşlara bulaşmıştı. Fransa Siam'ın gücünün artmasından ve Vietnam'da Fransız misyonerlerine yönelik artan saldırılardan endişe duymaktaydı. 1858 yılı sonunda bir Fransız-İspanyol seferi Vietnam'daki Da Nang şehrini ele geçirmiş ve **Nam Ky (Cochinchina) Harekâtını** başlatmıştı. Koalisyon 1859'da kilit önem taşıyan **Saygon** limanını ele geçirmişti. Burada bırakılan 1000 kişilik bir kuvvet 1860'tan 1861'e, bir yıl süren bir kuşatma altında kaldı. Savaş nihayet Vietnam Kralı **Tu Duc**'la (1829-83) 1863 yılında varılan, üç eyaletin Fransızlara bırakıldığı antlaşmayla sona erdi.

1859–60

ABD Deniz Piyadeleri, Albay Robert E. Lee komutasında, John Brown ve arkadaşlarının kuşatıldıkları Harper's Ferry'deki cephaneliğin kapısını yıkıyorlar.

> "... BU **MÜCRİM** ÜLKENİN SUÇLARI **KANDAN** BAŞKA BİR ŞEYLE ASLA TEMİZLENEMEZ!"
>
> **Amerikan kölelik karşıtı John Brown,** idamından önce sözleri, 2 Aralık 1859

GÜNEYBATI ASYA'DA AVRUPA DEVLETLERİ

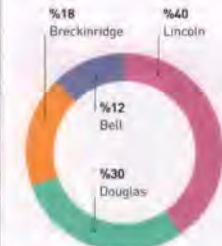
Avrupa devletleri 19. yüzyıl boyunca Çin'den Güneydoğu Asya'ya uzanan kârlı ticaret yollarının kontrolü için mücadele ettiler. Baharat gibi mallar Asya'daki kolonilerden ithal edilirken tekstil ürünleri de ihraç edildi. 1869'da Süveyş Kanalının açılması Avrupa ile Asya arasındaki ticareti daha hızlı ve ucuz hale getirdi.

AKDENİZ İLE KIZILDENİZİ BAĞLAYACAK BİR KANALIN inşaat çalışmaları nihayet başlamıştı. Kanal, Avrupa ile Asya arasındaki seyahatleri, gemilerin Ümit Burnundan dolaşmasını önleyerek binlerce mil kısaltacaktı. 1854'de Fransız yetkili **Ferdinand de Lesseps** (1805-94) Mısır Hidivi Said Paşa'dan (1822-63) Süveyş'te bir kanal açmak için izin almayı başardı. Süveyş Kanalı Şirketi *(Compagnie universelle du canal maritime de Suez)* 1856'da kuruldu ve tamamlamasından sonra kanalı 99 yıl boyunca işletme hakkı şirkete verildi.

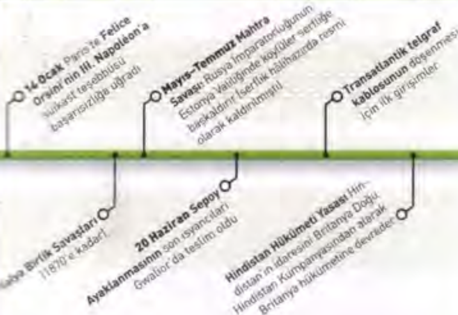
ABD'de köleliğin kaldırılması taraftarı **John Brown** (1800-59) 16 Ekimde **Virginia'nın Harpers Ferry** şehrindeki federal cephaneliğe saldırdı. Ayrıca 60'tan fazla köle sahibini de, bu insanların kölelerinin kendi davasına katılacaklarını düşünerek rehin aldı. Yerel milislerin müdahale ettiği isyan, Albay Robert E. Lee komutasındaki federal birliklerce sona erdirildi. Brown'ın iki oğlu da dahil olmak üzere, baskına katılan 22 kişiden 10'u öldü. Brown ise daha sonra asılarak öldürüldü.

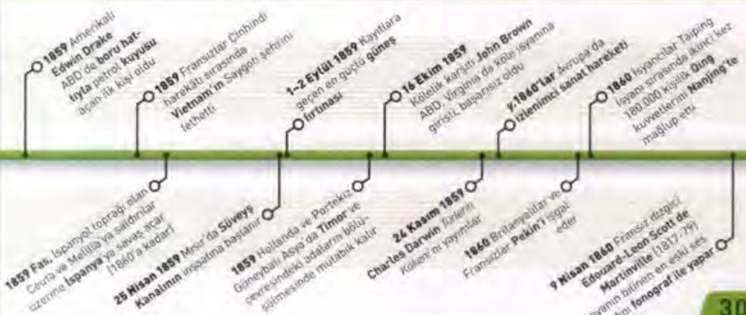
Bu esnada İngiltere'de doğa bilimci **Charles Darwin** (bkz.1835, 1839) *Türlerin Kökeni* başlıklı kitabının yayımlanmasıyla itibarını arttırdı. **Evrim** sürecini açıklayan çalışmasında türlerin uyumu ve en dayanıklı olanın hayatta kalması hakkındaki düşüncelerini ortaya koydu.

ABD'de Abraham Lincoln (1809-65) mevcut köle eyaletlerinin gücünü sınırlamak ve yenilerinin kurulmasını önlemek amacıyla kurulan **Cumhuriyetçi** Partinin adayı olarak katıldığı başkanlık seçimlerini kazandı. Demokratlar bölünmüş ve seçimlere iki aday sokmuşlardı.

Büyük bir çoğunluk
Demokrat parti adayları Douglas ve Breckinridge'i halk oyu toplamı daha fazla olmasına karşın Lincoln gerekli seçiciler kurulu oylarını kazandı.

Moultrie Kalesindeki Konfederasyon topçuları 12 Nisan 1861'de Charleston limanındaki Sumter Kalesine ateş ediyor. Saldırı ABD'yi yıkıma uğratan İç Savaşı başlattı.

ABD'DE 1860 SEÇİMLERİ ÖNCESİNDE Demokrat Partideki bölünme, 1861'de çok daha kapsamlı, çok daha tehlikeli bir kırılmanın meydana gelmesini hızlandırdı. Bu bölünme, Güney eyaletlerinin bir konfederasyon şeklinde **ayrılmasıydı**. Birçok kuzeyli, Başkan Lincoln dahil başlangıçta yeni bölgelerde izin verilmediği takdirde köleliğin kendiliğinden ortadan kalkabileceğini düşünmüştü. Ancak bu kademeli yaklaşım, 1850'lerde kamuoyunun desteğinin artması ve dolayısıyla kölelik karşıtlığının güçlenmesiyle mümkün olamadı.

ABD ekonomik açıdan da kölelik tartışmasını yoğunlaştıracak şekilde bölünmüştü. Büyük ölçüde kırsal olan Güney'de köle işgücü pamuk, tütün ve pirinç tarımında kullanıldı. Daha şehirli olan Kuzey eyaletleri bunun tersine yüksek oranda göçmen işçiye sahipti.

Lincoln'ün başkanlık zaferi güneydeki köle sahipleri için bardağı taşıran son damla oldu ve Güney Carolina Aralık 1860'ta Birlikten ayrıldı. İzleyen aylarda Georgia, Alabama, Louisiana, Mississippi, Teksas ve Florida da ayrılma kararı aldı. Bu eyaletler **Konfederasyon** kurdu ve Jefferson Davis'i (1808-89) başkanları olarak seçti. Bahar aylarında bu eyaletlere Virginia, Arkansas, Tennessee ve Kuzey Carolina da katıldı. Kentucky, Missouri, Maryland ve Delaware ise köle sahibi eyaletler olmalarına rağmen Birlikten ayrılmadı. Ayrılmanın altında yatan, kölelik dışındaki sebeplerinden biri ise, **federal hükümetin haklarına karşı eyaletlerin hakları** konusuydu. Güney Carolina ve diğer Konfederasyon eyaletleri, eyaletlerin köle sahibi olma ve Birlikten ayrılma hakkı olduğunu savundular.

Durum giderek gerginleşti. Birlik kuvvetlerinin Güney Carolina'nın Charleston limanındaki **Sumter Kalesinde** mevcudiyetinin sürmesi bölgedeki birçok kişinin yeni egemenliklerinden ödün verdiklerini düşündürdü. Bu nedenle 12 Nisan saat 04:30'da Tuğgeneral P. GT. Beauregard kalede bulunan askerlere ateş açılması emrini verdi ve **Amerikan İç Savaşını başlatan ilk ateş** açılmış oldu.

Bu esnada 1859'da başlayan ve **İtalyan devletlerinin** birleşmesi mücadelesinin parçası olan İkinci İtalyan Bağımsızlık Savaşı sona ermekteydi. Fransa ile Piedmont-Sardinya, İtalya'da Avusturya hükümranlığını sona erdirmek için ittifak oluşturmuş ve 1859'da bir dizi başarılar kazanmışlardı. Ancak **Zürih Antlaşmasının** müzakereleri sırasında Fransa İmparatoru III. Napoléon'un Avusturya'ya Venetia'yı (Venedik'in büyük kısmını içeren bölge) elinde tutmasına izin vermesi İtalyan bağımsızlığının destekçileri arasında kargaşa yarattı. Güneyde, İtalyan ordu komutanı **Giuseppe Garibaldi** (1807-82) İki Sicilya Krallığına saldırarak 1860'ta Palermo'yu ele geçirdi. İtalyan krallıklarının çoğunda karışıklık olduğu bir sırada Piedmont-Sardinya Kralı **II. Vittorio Emanuele** (1820-78) "İtalya kralı" ilan edildi. Ancak Venedik, Avusturya hükümdarlığı altında olduğundan ve Fransa da Roma'yı işgali altında tuttuğundan mücadele henüz sona ermemişti. 1862'de Garibaldi'nin Papalık Devletlerini (Roma) kurtarma girişiminde 29 Ağustostaki Aspromeonte Savaşında yenilmesi nedeniyle birleşme projesi tamamlanamadı.

Rusya İmparatoru **II. Aleksandr** (1818-81) Kırım Savaşından sonra işgücüyle başlayarak ülkede reformlar uygulamak yönündeki geniş kapsamlı değişiklikleri çerçevesinde **Rusya'da serfliği** kaldırdı. Toprak sahiplerinin muhalefetine rağmen 1861'de **Özgürlük Kararnamesini** yayınladı. Serfliği kaldırma yönünde daha önce 1818 yılı civarında yapılan girişimler pek başarılı olmamıştı. 10 milyon kadar insan 19 Şubatta özgürlüğüne kavuştu ve kendi topraklarına sahip olacakları vaadini aldı.

Birlik şapkası
İç Savaş sırasında Kuzeyli Birlik askerlerinin giydiği gönüllü alay rütbesini bildiren armalı şapka.

Maliyetli iç savaş
Kuzey'deki federal hükümet ile 11 Güney eyaleti arasındaki çatışma yüksek yaralı ve ölü sayısıyla kanlı bir savaştı.

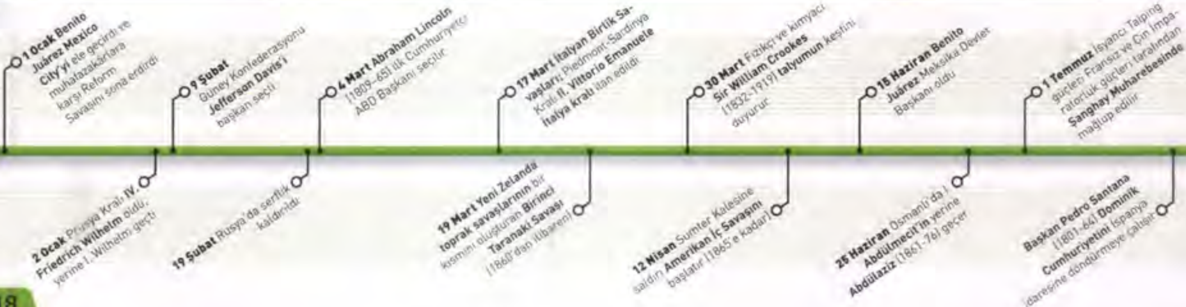
II. Aleksandr
1855-81 yılları arasında Rus imparatoru olan Aleksandr serfleri özgür bırakarak yargı ve eğitim sisteminde reform yaptı.

GÜNEY KONFEDERASYONU

Güney Konfederasyonu yeni bir ulus anlamına geliyordu ve bu yüzden yeni bir bayrağa ihtiyaç vardı. Konfederasyonun, "Stars and Bars" adıyla bilinen ulusal bayrağı, kuzey eyaletlerin Birlik bayrağına benzediğinden, savaş alanında karışıklık olmaması için, önce Kuzey Virginia daha sonra da bütün Güney güçleri yeni bir savaş bayrağını (sağda) benimsedi.

> **" SERFLİĞİ YUKARIDAN KALDIRMAK,** KENDİSİNİ **AŞAĞIDAN KALDIRMASINI BEKLEMEKTEN** DAHA İYİDİR. **"**
>
> **Rusya Çarı II. Aleksandr**

1862

“ SİYASET MÜMKÜN OLANIN SANATIDIR. ”

Otto von Bismarck, Meyer von Waldeck'a konuşurken, 11 Ağustos 1867

BRİTANYA, FRANSIZ VE İSPANYA GÜÇLERİ borç ödemelerinin yapılmasını talep etmek için Meksika'ya geldiler. Reform Savaşından sonra (bkz.1858) Başkan Benito Juárez 1861'de **yabancı borçların** faizlerinin ödenmesine iki yıl süreyle **moratoryum** getirdiğini açıklamıştı. Borç veren ülkeler bu karara itiraz etti ve kısa sürede **silahlı çatışma yoluna** gitti. Fransa'nın gönderdiği birlikler başlangıçta yenilgiye uğrasa da takviye kuvvetleri sonunda Meksika şehrine ulaştı. III. Napoléon Meksika'da bir imparatorluk kurmak için önüne bir fırsat çıktığını düşündü.

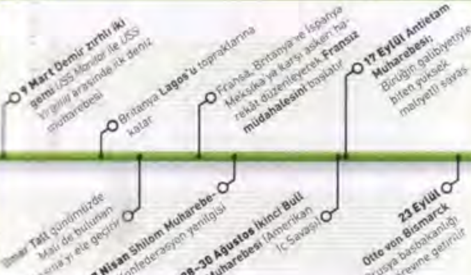
Daha kuzeyde **Amerikan İç Savaşında** Birlik kuvvetleri Konfederasyon başkenti Richmond'u **Yorktown**'ın doğusundan yarımada boyunca ilerleyerek almaya çalıştılarsa da başarılı olamadılar. Bunun ardından gelen **İkinci Bull Run Muharebesi**'nde (28-30 Ağustos, bkz. s.310) 70.000 kişilik Birlik kuvvetleri 55.000 kişilik Konfederasyon kuvvetlerini yendi. Birkaç hafta sonra savaşın en kanlı muharebelerinden biri Maryland'deki **Antietam** bölgesinde yapıldı; Konfederasyon birlikleri 11.000, Birlik kuvvetleri 12.000 kayıp verdi. Daha batıda General **Ulysses S. Grant** (1822-85) komutasındaki Birlik kuvvetleri Tennessee'deki **Shiloh Muharebesi**nde çok önemli bir başarı kazandı.

Japonya'da **Tokugava** rejimi yabancılardan (bkz.1853) giderek daha fazla kuşku duyarak **yabancı karşıtı yasalar** çıkartmak ve yabancıları sınırdışı etmeyi de içeren önlemler aldı. Bu tutum ABD, Britanya, Fransa ve Hollanda gemilerine yönelik saldırılarda bulunulmasına kadar vardı. ABD buna misilleme olarak 1863'te iki Japon gemisine ateş açarken Fransız savaş gemileri de küçük bir köye ateş açtı ve daha sonra yaktı. Ertesi yıl Fransa, Britanya, Hollanda ve ABD gemileriyle **Şimonoseki Boğazlarına** giderek kıyıdaki Japon topçu bataryalarını imha ettiler. En sonunda serbest geçiş ve ticaret hakkı tanıyan antlaşmanın teminatını Japonlardan aldılar.

OTTO VON BISMARCK
(1815-98)

Prusya'nın en etkili önderlerinden biri olan Otto von Bismarck başbakan olarak 1862 yılında iktidara geldi ve Almanya'nın birleşmesinin (bkz.1871) fikir babalığını yaptı. Bismarck orduyu kurdu ve bir Alman milli kimliği geliştirmeye çalıştı. Katolik Kilisesine karşı mücadele eden Bismarck, ayrıca sosyalizmin büyümesini önlemeye çalıştı.

1863

İşçiler Londra'daki Gower Street metro istasyonunda Metropolitan Demiryolu hattının sabah trenini yakalamaya çalışıyor.

30 BİN METROPOLİTAN HATTININ İLK GÜNÜNDEKİ YOLCULARIN SAYISI

MEKSİKA'DAKİ DURUM, Reform Savaşındaki yenilgileri nedeniyle (bkz. 1858) hâlâ kızgın olan muhafazakâr Meksikalıların Fransızlar ve Meksikalılar arasındaki savaştan çıkar sağlamaya çalışmaları ve **III. Napoléon**'la birlikte hükümeti devirmek için komplo kurmalarıyla daha da karmaşık hale geldi. Bunun sonucunda Avusturyalı Arşidük Ferdinand Maximilian Joseph (1832-67) Meksika imparatoru olması için davet edildi. Halk tarafından oyla seçildiğini düşünerek teklifi kabul etti ve ertesi yıl **I. Maximilian** adıyla tahta çıktı.

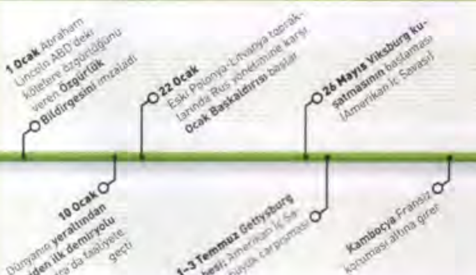
ABD'de Abraham Lincoln Konfederasyon eyaletlerine köleliği kademeli olarak kaldırmayı önererek onları Birliğe dönmeye ikna etmeye çalıştı. Hiçbir eyalet bu öneriyi kabul etmeyince 1 Ocakta Güney'de köleliği kaldıran **Özgürlük Bildirgesi**ni yayınladı.

Birlik kuvvetleri temmuz ayında General Grant'ın Mississippi'deki Vicksburg limanını ele geçirip Mississippi Nehrinin kilit noktalarında denetim sağlamasıyla savaş alanlarında ciddi kazançlar elde ediyordu. Bu esnada Birlik Deniz Kuvvetleri de **New Orleans** limanını ele geçirmiş ve bunun ardından şehir teslim olmuştu. Daha kuzeyde ise Konfederasyonun Pennsylvania'da 1-3 Temmuz tarihlerindeki **Gettysburg Savaşında** aldığı yenilgi savaşla bir dönüm noktası oldu.

Farrington Street'den Paddington'a yeraltından giden **Metropolitan Demiryolu** hattının açılışı Londralılar için büyük heyecan yarattı. Bu hat, daha sonra **London Underground** ve **Tube** adını alacak sistemin ilk parçası oldu. Kısa sürede diğer tren şirketleri de aynı yolu izlediler.

Özgürlük Bildirgesi
Abraham Lincoln kabine üyelerinin önünde Özgürlük Bildirgesini okuyor. Bildirge, Güney'de köleliği kaldırdı.

1864

Prusya ve Danimarka, Schleswig ve Holstein konusunda savaşa girdiler.

BAŞKAN LINCOLN AMERİKAN İÇ SAVAŞINDA General Grant'ı Birlik kuvvetlerinin başkomutanlığına getirdi. Birkaç ay sonra **General William T. Sherman** (1820-91) "denize yürüyüşünü" başlattı. Sherman, demiryolu hatlarını tahrip ederek ve Atlanta'dan Georgia sahilindeki Savannah'ya kadar şehirleri ateşe vererek "yakıp yıkma" politikası izledi.

Danimarka ile Alman Konfederasyonu'nun üyesi **Prusya** arasındaki ilişkiler bozulmuştu. Danimarka hükümranlığı altındaki **Schleswig ve Holstein** dükalıklarında yaşayan Almanların ayaklanması neticesinde iki ülke arasında kısa süreli bir savaş yaşandı. Prusya birlikleri bu toprakları işgal etti ve 1 Ağustosta Danimarka dükalık haklarını teslim ederek, Avusturya ve Prusya'nın ortak yönetimi altına girdi. Bu durum gelecekteki bir ihtilafın nedeni olacaktı (bkz.1866).

Prusya-Danimarka Savaşı
Savaşta Prusya güçlerinin Schleswig sınırını geçmeleriyle Danimarka dükalığın kontrolünü bırakmaya mecbur kaldı.

1 Şubat Alman Birlik Savaşlarının (1870'e kadar) bir bölümünü oluşturan **Danimarka-Prusya Savaşı** başlar (30 Ekim'e kadar)

10 Nisan I. Maximilian von Habsburg, Meksika İmparatoru olarak taç giyer

Umar Tall Fulani isyanını bastırmaya çalışırken öldürülür

Kasım-Aralık Amerikan İç Savaşında General Sherman'ın **"denize yürüyüşü"**

İÇ SAVAŞIN KÖKENLERİ

ABD genişledikçe, hangi devletlerin köle sahibi olmalarına izin verileceği konusu Kuzey ve Güney arasında merkezi öneme sahip bir siyaset konusu oldu. 1860 yılında 15 köle eyalet ile Kuzeyin 18 özgür eyaleti savaşın eşiğine gelmişti.

ANAHTAR
- Özgür eyaletler
- Köle eyaletleri
- Özgür topraklar
- Köleliğin yasal olduğu topraklar

1820: MISSOURI UZLAŞMASI

ABD'nin batı bölgelerinde yerleşimler başladıkça kölelik giderek daha acil bir sorun halini aldı. Missouri bölgesi 1817'de eyalet olmak için başvurduğunda kölelik statüsü siyasi krize yol açtı. Sonuçta, Missouri'de köleliğe izin verip 36°30' enleminin kuzeyindeki herhangi bir yeni eyalette yasaklayan Missouri Uzlaşması ortaya çıktı.

ANAHTAR
- Özgür eyaletler
- Köle eyaletleri
- Özgür topraklar
- Köleliğin yasal olduğu topraklar

1850: YENİ BİR UZLAŞMA

Missouri Uzlaşmasından otuz yıl sonra kölelik tartışması ABD batıya doğru genişledikçe yoğunlaştı. Senatör Henry Clay uzlaşma olarak değerlendirilen bir dizi yasa tasarısı hazırladı. California özgür eyalet olarak kabul edilecekti. Ancak kaçan köleleri tutuklamayan resmi görevlileri cezalandıran tartışmalı Kaçak Köle Yasasının Kongreden geçmesi kölelik karşıtlarının tepkisine yol açtı.

OHIO
Antietam 17 Eyl 1862
Harpers Ferry 12-15 Eyl 1862
NEW JERSEY
Bull Run 21 Tem 1861, 29-30 Ağu 1862
Gettysburg 1-3 Tem 1863
Washington
Columbus
Chancellorsville 30 Nis-6 May 1863
Fredericksburg 13 Ara 1862
ILLINOIS
Indianapolis
The Wilderness 30 Nis 1863 5-6 May 1864
Spotsylvania Court House 8-12 May 1864
Lexington
Booneville 17 Haz 1861
Cincinnati
INDIANA
Saint Louis
Frankfort
Yedi Gün Muharebesi 25 Haz-1 Tem 1862
MISSOURI
Louisville
Richmond
W. VIRGINIA
Staunton 8-9 Haz 1862
Richmond
Springfield
KENTUCKY
Perryville 8 Ekm 1862
Monroe Kalesi 26 Haz-2 Tem 1862
Cold Harbor 3 Haz 1864
Wilson's Creek 10 Ağu 1861
Cairo
VIRGINIA
Norfolk
Nashville 15-16 Ara 1864
Bentonville
TENNESSEE
Columbia
Stones River 31 Ara 1862-2 Ocak 1863
Knoxville 17-29 Kasım 1863: Kentin kuşatılması
K. CAROLINA
Hatteras Kalesi 29 Ağu 1862
Memphis 5 Haz 1862
ARKANSAS
Chattanooga
Franklin 30 Kas 1864
Macon Kalesi 23 Mar-26 Nis 1862
G. CAROLINA
Shiloh/Pittsburg Landing 6-7 Nis 1862
Chickamauga 19-20 Eyl 1863
Kennesaw Mt 27 Haz 1864
Kas-Ara 1864: Sherman'ın birlikleri Denize Yürüyüş sırasında Georgia'nın büyük kısmını yağmaladılar ve yaktılar
Wilmington
TEKSAS
Charleston
MISSISSIPPI
Atlanta 20 Tem-2 Eyl 1864
Sumter Kalesi 12-14 Nis 1861
LOUISIANA
Vicksburg 19 May-4 Tem 1863: Kentin kuşatılması
ALABAMA
Port Royal 17 Şub 1862
Pulaski Kalesi 12 Nis 1862
Port Hudson 21 May-9 Tem 1863
Pickens Kalesi
Mobile 12 Nis 1865
GEORGIA
Fernandia 2 Mar 1862
Pensacola 9-10 May 1862
Baton Rouge 5 Ağu 1862
Jacksonville 11 Mar 1862
Tallahassee
Olustee 20 Şub 1864
St. Augustine 9 Mar 1862
New Orleans 18-29 Nis 1862
Mobile Körfezi 5 Ağu 1864
Ship Adası 17 Eyl 1861
Jackson
St. Philip Kalesi
Tampa
FLORIDA
Meksika Körfezi
ATLAS OKYANUSU

1861: İÇ SAVAŞ

Güney Carolina'daki Sumter Kalesinin bombalanması, ülkeyi, Konfederasyonun teslim olmaktan başka çaresi kalmayıncaya dek mücadele ettiği dört yıl süren kanlı bir savaşa sürükleyecekti.

ANAHTAR
- Birlik eyaletleri 1861
- Konfederasyon eyaletleri 1861
- Konfederasyon için oy veren eyaletler
- Aralık 1861'de Birlik cephe hattı
- Aralık 1862'de Birlik cephe hattı
- Aralık 1864'de Birlik cephe hattı
- Birlik hareketleri
- Konfederasyon hareketleri
- Birlik kaleleri
- Konfederasyon kaleleri
- Birlik deniz ablukası
- Birlik zaferi
- Konfederasyon zaferi
- Sonuçsuz muharebe
- Birlik kuvvetlerinin tahrip ettiği şehirler

1854: KANSAS-NEBRASKA YASASI
1850'deki uzlaşma yasalarından biri, Utah ve New Mexico topraklarının eyalet statüsü aldıklarında kölelik konusunda kararın eyaletlere bırakılmasıydı. Kansas-Nebraska Yasası bu ilkeyi söz konusu eyaletlerdeki halklara uygulayarak konu hakkında referandum yapılmasını öngördü. Bu yasa ayrıca tartışmalı bir şekilde Missouri Uzlaşmasını feshederek Kuzeydeki öfkeyi arttırdı.

ANAHTAR
- Özgür eyaletler
- Özgür topraklar
- Köle eyaletleri
- Köleliğin yasal olduğu topraklar
- Köleliğe 1854'de yeni açılmış olan topraklar
- Standart ülke kanunlarına tabi olmayan bölgeler

1857: DRED SCOTT KARARI
Büyüyen kölelik karşıtlığı, Yüksek Mahkemenin Dred Scott John–F. A. Sandford (bkz.1857) davasında köleliğin tüm topraklarda yasal olduğuna karar vermesiyle bir darbe aldı. Hâkimler ayrıca Missouri Uzlaşmasının da anayasaya aykırı olduğuna hükmetti. Köleliği yasaklamanın eyaletlere bağlı olduğunu, ancak toprakların eyalet olmadığını öne sürdüler.

ANAHTAR
- Özgür eyaletler
- Köle eyaletleri
- Köleliğe açık topraklar
- Standart toprak kanunlarına tabi olmayan bölgeler

AMERİKAN İÇ SAVAŞI

BİRLEŞİK DEVLETLERİ PARÇALAYAN ÇATIŞMA

1861'de Güney Carolina'daki Sumter Kalesine atılan toplar ülkeyi ikiye bölmekle kalmadı, Güney devletleri köleliği savunmak için silahlandıklarında aileleri ve kardeşleri savaş meydanında karşı karşıya getiren ölümcül bir savaş başladı.

Konu sadece ideolojik değil, aynı zamanda ekonomikti. Güneyliler kırsal, tarımsal geçim tarzlarının federal hükümetin politikaları nedeniyle doğrudan tehdit altına girdiğini düşündüler. Sanayileşmiş ve şehirli Kuzey ile Başkan Lincoln için sorun, kölelerin özgürlüğünden daha başka bir boyuttaydı. 15 köle eyaleti olmaksızın Birliğin geleceği ne olacaktı? Savaş milyonlara mal oldu ve Güneyin ekonomisini mahvetti. Birlik donanmasının limanları ablukaya alması fiyatların tavana vurmasına yol açtı; 1864'te Richmond'daki bir lokantada bir fincan kahvenin fiyatı 5 dolara çıktı. Güney yenilgiyi kabullenip teslim olduğu 1865'te her iki taraf da ağır biçimde zedelenmişti, ancak ülke bu savaştan birleşmiş olarak çıktı.

Bu savaş, modern savaşın habercisi olması anlamında da önemliydi. Demiryolları gibi altyapısal gelişmeler ve kuyruktan dolma tüfekler gibi silahlı kuvvetlerdeki teknolojik yenilikler savaşın doğasını değiştirerek zayiat sayısının artmasına yol açtı.

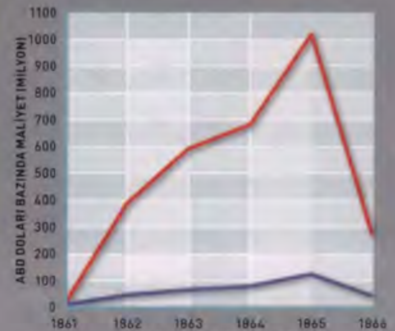
BİRLİK, İÇ SAVAŞ SÜRECİNDE ASKERLERİ İÇİN

1 MİLYAR ATIMLIK CEPHANE

100 MİLYON POUND KAHVE (453 TON)

10 MİLYON PANTOLON

1 MİLYON AT VE KATIR

ANAHTAR
- Birlik kara ordusunun masrafları
- Birlik donanması masrafları

Savaşın maliyeti
Kara ordusu ve deniz kuvvetlerinin Birliğe milyonlara mal olduğu iç savaşta milyarlar harcandı. Konfederasyonun tahmini harcaması kölelerin azat edilmesi de göz önüne alınırsa Güney ekonomisine yaklaşık 2.1 milyon dolarlık ciddi bir zarar verdi.

Nüfuslar
Sanayileşmiş Kuzey tarımsal Güney eyaletlerinden çok daha yoğun nüfusa sahipti.

23 MİLYON BİRLİK NÜFUSU

9 MİLYON KONFEDERASYON NÜFUSU

1200 $
VIRGINIA'DA 1865'TE BİR **VARİL UNUN FİYATI**

1:3 **Sayı üstünlüğü**
Güney önemli ölçüde az nüfusa sahip olmasına rağmen dört yıl boyunca süren savaş 600.000 insanın yaşamına mal oldu.

Üçlü İttifak Savaşı Paraguay'da büyük tahribata yol açtı. Cândido López'in bu tablosu İttifak Ordusunun Paraguay'da Itapiru'ya gelişini yansıtıyor.

Fransız ressam Edouard Manet'nin *I. Maximilian'ın İnfazı* isimli tablosu.

AMERİKAN İÇ SAVAŞI SONA YAKLAŞMIŞTI. Birlik kuvvetleri bahar aylarında Konfederasyon başkenti Richmond'u ele geçirmiş ve bazı yenilgilerden sonra Konfederasyon generali **Robert E. Lee** (1807-70) 9 Nisanda **teslim** olmaktan başka yol bulamamış ve ABD tarihindeki en kanlı çatışmanın sonu gelmişti. Savaşın sonucu ABD'nin bütünlüğünü korumuş, ancak 600.000 insanın ölümüne ve yarım milyon insanın yaralanmasına yol açmıştı. Yeni kazanılan barış kısa süre içinde lekelendi; Birlik zaferinden birkaç gün sonra Başkan Lincoln Washington'da Ford tiyatrosunda katıldığı bir temsil sırasında locasına giren Konfederasyon yanlısı **John Wilkes Botth** tarafından silahla öldürüldü. Lincoln ertesi gün, 15 Nisan sabahı hayatını kaybetti.

Amerikan İç Savaşı bitmişti, ancak **Meksika** hâlâ karışıktı. Başkan Andrew Johnson'ın (1808-75) Fransızların Meksika'ya müdahale etmesine karşı çıkması nedeniyle ABD birlikleri bu ülkeye gönderilmişti (bkz.1863).

Daha güneyde, **Paraguay** ile komşuları Uruguay, Brezilya ve Arjantin arasında savaş çıkmıştı. Brezilya 1864'te yönetimdeki partinin devrilmesine yardım etmek amacıyla Paraguay'ı işgal etti. Bunun karşılığında Paraguay Başkanı Francisco Solano López (1827-70) Brezilya'ya ve kısa süre sonra da Arjantin'e savaş ilan etti. Uruguay'ın Brezilya'yla ittifak kurmasıyla **Üçlü İttifak Savaşı** (veya Paraguay Savaşı) başlamış oldu. López, 1 Mart 1870'te savaş sırasında öldürüldü ve bir barış antlaşması yapıldı. Savaş Paraguay'ı büyük ölçüde tahrip etti ve nüfusunu 525.000'den 221.000'e düşürdü.

Üçlü İttifak Savaşında Kuvvetler
Paraguay en kalabalık kuvvete sahip olmasına rağmen birliklerin yeterli eğitimi yoktu ve bütün kararları López aldığı için emir-komuta zinciri kurulamamıştı.

Jamaika'da hükümet tarafından ekebilecekleri arazi verilmeyen bir grup köylünün, bölge konseyinin bir toplantısı sırasında Morant Körfezindeki mahkeme salonunu basmasıyla çıkan çatışmada 19 beyaz yaşamını yitirdi. Buna karşılık olarak Vali **Edward Eyre** sıkı yönetim ilan ederek siyah topluluğa karşı acımasız bir saldırı başlattı ve yüzlerce kişiyi öldürerek daha fazla sayıda siyahı da tutukladı. Bu haberler Britanya'ya eriştiğinde kamuoyunda büyük bir etki yarattı ve Eyre görevinden alındı.

Lincoln'ün ölümü
Alonzo Chappel'in bu tablosu ABD'nin 16. Başkanı Abraham Lincoln'ün ölümünü anlatır.

PERU 1866'DA ŞİLİ İLE BİRLİKTE İSPANYA'YA SAVAŞ İLAN ETTİ. Savaşın nedeni İspanyol göçmenlerinin Kuzey Peru'daki Talambo arazisinde Perulu işçilerin saldırısına uğradıkları, 1862'deki Talambo Olayına uzanıyordu. Tazminat talepleri reddedilen İspanya 1864'de Peru sahili açığındaki **Chincha Adalarına** ele koydu. Bu adalar gübre olarak kullanılan **guano** bakımından zengindi. İspanya 1865'te adaları iade etmesinin karşılığında 3 milyon peso istedi.

Perulu General Mariano Ignacio Prado Ocak 1866'da İspanya'ya savaş ilan etti. Güney Amerika'da İspanya'nın yeniden ortaya çıkmasından endişe eden Şili de Uruguay'a katıldı. İspanyol gemileri limanlarını kapatmaya çalışan Şili'nin **Valparaiso** limanını 31 Mart, Peru'nun **Callao** limanını 2 Mayısta bombaladı ve bunun ardından ertesi hafta bir ateşkes antlaşması imzalandı. Bu, İspanya'nın Güney Amerika'da toprak elde etmek için son girişimi oldu.

Callao Muharebesi
Peru'nun korunaklı limanı Callao'nun, İspanyol donanması tarafından bombalanırken Peru birliklerince savunulmasını gösteren detay.

❝ AVRUPA'DA BİR HAYALET KOL GEZİYOR; **KOMÜNİZM** HAYALETİ. **❞**

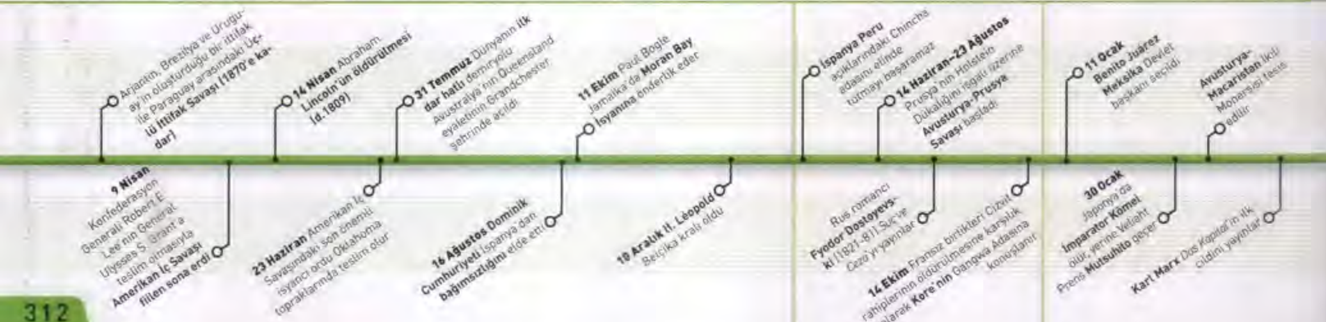
Karl Marx, *Komünist Manifesto'dan*, 1848

FRANSA'NIN MEKSİKA'NIN İDARESİNİ ele geçirme girişiminin (bkz. 1863) ABD kuvvetlerinin gelişiyle başarısızlığa mahkûm olduğu anlaşıldı. Fransa kendisinin ve Meksikalı monarşistlerin tahta çıkardığı Meksika İmparatoru I. Maximillian'ı kaderine terk etti. Liberal güçlerin ele geçirdiği Maximillian askeri mahkemede yargılandı ve 19 Temmuzda idam edildi. Ardından Benito Juárez başkanlık makamına döndü.

Daha doğuda ABD'nin büyüklüğü Rusya'dan **Alaska topraklarının satın alınmasıyla** muazzam ölçüde arttı. 7.2 milyon dolar karşılığında ABD 1.717.856 kilometrekare toprak kazandı.

Avrupa'da Karl Marx (bkz. sağ panel) dünyanın en etki yaratan kitaplarından biri olan üç ciltlik ***Das Kapital'***in ilk cildini yayımlamıştı. Kitap, kapitalist sistemi inceleyerek sınıfsal ve toplumsal ilişkilerin yapısı konusunda daha geniş ekonomik ve tarihi sorulara cevap vermeye çalıştı.

Prusya'da Avusturya'yla gerilimler bir önceki yıl **Yedi Hafta Savaşı**nın çıkmasına yol açmıştı.

1868

On Yıl Savaşları (1868-78) sırasında Küba'nın İspanya'dan bağımsızlığı mücadelesinin parçası olan savaş gemilerini yansıtan tablo.

KARL MARX (1818–83)

Alman filozof, tarihçi, siyaset kuramcısı, sosyolog ve komünist devrimci Karl Marx'ın, topluca Maksizm olarak bilinen fikirleri modern komünizm ve sosyalizmin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Kapitalizmi eleştirdiği eseri *Das Kapital* bugün hâlâ etkisini sürdürmektedir.

Savaş sonunda varılan Prag Antlaşması hükümlerine göre Prusya, Schleswig-Holstein, Hanover, Hesse-Kassel, Nassau ve Frankfurt'u alarak **Kuzey Alman Konfederasyonu**nu kurma imkânını elde etti. Prusya Kralı I. Wilhelm (1797-1888) Başbakan **Otto von Bismarck**'ın desteğiyle devletin başına geçti. Avusturya ayrıca Venetia (Venedik) üzerindeki hâkimiyetinden vazgeçerek bölgenin İtalya ile birleşmesine izin verdi.

JAPONYA'DA TOKUGAVA ŞOGUNLUĞUNUN 1868'de iktidardan düşmesi ve İmparator Meiji Tenno'nun (1852-1912) yetkileri eline almasıyla ada soyutlanma siyasetini terk etti ve Japonya'ya nüfuz etmeyi (bkz. 1853) talep eden Batılı güçlere karşı durabilmek maksadıyla bir Batılılaşma programı başlattı. **Meiji Restorasyonu** olarak bilinen bu dönem, 1890'da anayasal bir hükümetin kurularak feodalizmin sonlandırılması, milli bir ordunun kurulması, vergi sisteminin uygulanması yönünde temelden sosyal reformların yapıldığı bir zaman dilimiydi. Tüm bu dönem boyunca demiryolları ve telgraf sistemi ülkeye getirilerek altyapının yenilenmesinde büyük aşamalar kaydedildi.

Küba'da İspanyol rejimine karşı memnuniyetsizlik artıyord. Kraliçe II. Isabella (1830-1904) askeri darbeyle İspanya'da tahttan indirildiğinde bağımsızlık isteyen Kübalılar adalarındakı İspanyol idaresine karşı savaş başlatmak için uygun bir bahane bulmuş oldular. **El Grito de Yara** (Yara'nın Çığlığı) adıyla tanınan Carlos Manuel de Céspedes önderliğindeki bu isyan Kübalı isyancıların yenilgisiyle biten On Yıl Savaşlarını (1868-78) başlattı.

Aynı yıl Porto Riko'da da İspanyol idaresine karşı bir isyan çıktı. Lares isyanı ya da *El Grito de Lares*, Küba isyanı gibi kısa sürdü ve başarısızlığa uğradı.

Güney Afrika'da Britanya idaresi yayılmaktaydı. Boer yerleşimcileri Cape kolonisinden ayrılmış ve komşu Basutoland dahil olmak üzere yerel kabilelerden toprak ele geçirmekteydiler. Sotho halkının başkanı **I. Moshoeshoe** (y.1786–1870) Boerlerin **Sotho topraklarına** yönelik saldırılarına karşı Britanya'nın yardımını talep etti ve sonuçta krallığı koruma altına alınarak 1868'de Britanya krallığına bağlandı. **Moshoeshoe**'nin 1870'teki ölümünden sonra krallığı Sotho halkının görüşü alınmadan Cape kolonisine dahil edildi.

Meiji vazosu
Bu Japon Satsuma vazosu Meiji dönemindendir. Japon hükümeti bu dönemde sanata güçlü destek verdi.

1869

> **“ SİYAHLARIN,** EN İLTİMASLI İNSANLARLA **EŞİT İMTİYAZLARA SAHİP OLDUĞUNU GÖRENE KADAR YAŞADIM YA,** ŞÜKÜRLER OLSUN. **”**
>
> **Thomas Garrett, Amerikalı kölelik karşıtı**, Anayasaya getirilen 15. Değişikliğin kabul edilmesi üzerine sözleri

Büyük Açılış
Mısır'ın Port Said limanında Süveyş Kanalının açılışı. Projenin tamamlanması on yıl aldı, ancak küresel ticaret üzerinde anında etkisini gösterdi.

SAVAŞTAN ZARAR GÖREN ABD'NİN GÜNEYİ YENİDEN YAPILANIRKEN Kongre, oy hakkını köle olsun olmasın tüm siyah Amerikalılara genişleten bir anayasa değişikliğini – 1869 yılında eyaletler tarafından onaylandı-kabul etti. **On Beşinci Değişiklik**, "Birleşik Devletler vatandaşlarının seçmek hakları, ne Birleşik Devletler tarafından ne de herhangi bir devlet tarafından ırk, renk veya geçmişteki esirlik vasfı dolayısıyla nezi veya takyit olunamaz" hükmünü getirdi.

Bu esnada ABD'deki batıya doğru genişleme, demiryollarının kurulmasının da etkisiyle artmaya devam etti. 1869'da Central Pacific Railroad **kıtalararası ilk demiryolu**nu tamamlamıştı. Demiryolunun bir bölümü California'da Sacramento'dan başlayarak doğuya yöneldi ve 10 Mayıs 1869'da Utah, Promontory'deki mevcut hatlarla birleştirildi. Demiryolunun bu kısmındaki çalışmaların büyük bölümünde 10.000'den fazla Çinli göçmen işçi çalıştı. Hattın inşaatı ABD'de kıyıdan kıyıya hızlı seyahate olanak tanıyarak Batı bölgelerine yerleşim yerlerinin kurulmasını daha da kolaylaştırdı.

Bir diğer mühendislik harikası olan **Süveyş Kanalı** da bu dönemde tamamlandı (bkz. 1859). On yıl süren inşaatın ardından bu kanal Akdeniz'i Kızıldeniz'le bağladı ve Hint Okyanusu'na daha çabuk erişimi sağladı.

1866'da Güney Afrika'nın **Kuzey Cape eyaletinde elmaslar** keşfedildi ve kısa süre sonra Boerler, Britanyalılar ve yerli halk bu madenleri işletmek için bir yarışa girdi. Britanyalılar süratle devreye girip bölgeyi ilhak ederken **binlerce maden arayıcısı** da şansını denemek için buraya geldi.

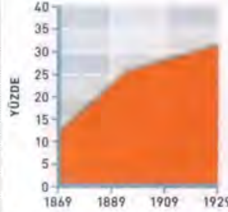

Prusya Hussar'larını 1870 Fransız-Prusya Savaşı sırasında Fransız gözlem balonuna ateş açarken gösteren 19. yüzyıl tablosu.

> **“ ORDU** ÜLKEMİZİN **GERÇEK SOYLU** SINIFIDIR. **”**
>
> **III. Napoléon, Fransa İmparatoru**

PRUSYA'NIN YEDİ HAFTA SAVAŞINDAKİ (bkz.1867) zaferi Almanya'nın birliği hedefini, bu kez güney Alman devletlerini birliğe dahil ederek sürdürmesi için itici güç sağladı. Almanya, **Prens Leopold von Hohenzollern-Sigmaringen**'in (1835–1905) Kraliçe II. Isabella'nın 1868'de tahttan indirilmesinden sonra boş kalan İspanya tahtına geçirilmesi için de girişimlerde bulunmuştu. (bkz. panel, 1872). III. Napoléon'dan kaynaklanan yoğun Fransız diplomatik baskısı buna engel oldu. Prusya Başbakanı Otto von Bismarck ise Fransa'yı savaşa girmesi için tahrik etti. Bu amaçla daha sonra **Ems telgrafı** adını alan notu yayınlattı: Telgraf, Prusya Kralı I. Wilhelm'le Fransız Büyükelçisi arasında hakaret içerikli bir yazışma olduğu izlenimini verecek şekilde değiştirilmişti. Fransa 19 Temmuzda Prusya'ya savaş ilan etti. Prusya, 18 Ağustosta **Gravelotte** ve 1 Eylülde **Sedan** savaşında zafer kazandı. Hasta olan Napoléon Alman kuvvetlerine teslim oldu ve esir alındı. Napoléon Almanların elindeyken Bordeaux'da bir milli savunma hükümeti kuruldu ve Napoléon tahttan indirilerek **Üçüncü Cumhuriyet**'in kurulmasına karar verildi. Eylül ayı ortasında Prusyalılar Paris'i kuşatmıştı. Şehir 1871 başında ciddi gıda sıkıntılarının ardından teslim olmaya mecbur kaldı. Mart ayında bir ateşkes antlaşmasına varıldı ve Almanya'ya **Alsace** ve **Lorraine** bölgeleri verildi.

Arjantin'de göç
Tabloda, 1869 ve 1929 yılları arasında Arjantin'e giden İspanyol ve İtalyan göçmenlerin sayısındaki hızlı artış görülüyor.

Bu esnada, Avrupa'daki savaş ve yoksulluktan kaçan **göçmenler** sel gibi Amerika kıtasına akın ediyordu. ABD'de **nüfus** 40 milyona ulaşacak ve yüzyılın sonunda 76 milyona yaklaşacaktı. Aynı şekilde **Arjantin**'in 1870'te 1.8 milyon olan nüfusu 1914'te savaşlardan ciddi biçimde etkilenen İtalya ve İspanya'dan gelen çok sayıda göçmenin etkisiyle 8 milyona ulaşmıştı.

Paris kuşatması
Kuşatma Paris'in Prusyalılar tarafından ele geçirilmesiyle sonuçlandı ve Fransızların Fransız-Prusya savaşında alçaltıcı bir yenilgiye uğramasına yol açtı.

Fransız-Prusya savaşının sonunda ortaya çıkan Üçüncü Cumhuriyet ile Paris Komünü arasındaki savaş sırasında bataryalarının başında duran askerler.

Almanya'nın birleşmesi
Harita, Prusya'nın Fransız-Prusya Savaşındaki zaferinden sonra kurulan yeni birleşmiş Almanya'nın sınırlarını göstermektedir.

ANAHTAR
- Prusya'nın 1866'daki kazançları
- 1867'de KAK'ta* bulunan diğer devletler
- 1866'da diğer Alman devletleri
- Avusturya –Macaristan İmparatorluğu
- Fransa'nın 1870-71 Fransız-Prusya Savaşında Prusya tarafından işgali
- Alman İmparatorluğunun 1871'de sınırları

*Kuzey Almanya Konfederasyonu

İTALYAN BİRLİKLERİ GEÇEN EYLÜL AYINDA Roma'ya girmiş ve ekim ayında düzenlenen bir **plebisit** veya referandumla Roma, birleşik İtalya'nın başkenti seçilmişti. Bu karar 1871'de resmiyet kazanacaktı. Ancak Papa çözüm bulmaya yönelik tekliflerinden memnun kalmadığı İtalya Kralı II. Vittorio Emanuele'yi **aforoz** etti ve Roma yeni başkent olarak gelişirken, kendisini Vatikan duvarlarının arkasına kapattı. Vatikan ile İtalyan hükümeti arasındaki gerilimler 20. yüzyıla kadar çözümlenmeyecekti.

Fransa ve Prusya 1871 Fransız-Prusya savaşını sonlandırmak için müzakereler yürütürken kızgın Parisliler teslim olmaya karşı ayaklanmış ve radikal **Paris Komününü** kurmuşlardı. Cumhuriyetçiler, Jakobenler, sosyalistler ve anarşistlerin dahil olduğu bir yurttaş konseyi Paris'i iki ayı aşkın süre yönetti. Versailles Antlaşmasını tanıyan milli meclis buna süratle karşılık verdi. Paris'e birlikler gönderildi ve 20.000 kişi öldü.

Fransa'ya karşı zafer kazanılmasından sonra Prusya Kralı I. Wilhelm kendini **Almanya İmparatoru** ilan etti ve Bismarck'ı (bkz. 1862) **Şansölye** olarak atadı.

Güney Afrika'da Kuzey Cape'de yaşanan elmasa hücumu Transvaal bölgesinde altın bulunması izledi. Binlerce altın arayıcısı bunun üzerine bölgeye akın etti.

2 Ocak Brooklyn Köprüsü'nün inşaatı (1883'te açıldı)

26 Haziran Richard Wagner'in Die Walküre operası Münih'te icra edilir

19 Temmuz Fransız-Prusya Savaşı: III. Napoléon (1808-73) **Prusya'ya** savaş açtı

4 Eylül Üçüncü Fransız Cumhuriyeti ilan edildi

6 Ekim Roma birleşik **İtalya'nın** başkenti oldu

30 Aralık İspanya Başbakanı **Juan Prim** (1814-70) öldürüldü

Japonya'da tımarların ilga edilmesi, feodal sistemin sonu

Prusya Kralı **I. Wilhelm** Alman imparatoru ilan edilir

18 Mart–28 Mayıs Paris Komünü ayaklanması; daha sonra Milli Meclis tarafından bastırılır

Güney Afrika'nın Transvaal bölgesinde **altın** bulunur

1872

1872 seçimlerinde yasadışı oy kullanarak mücadelesine dikkat çeken, kadınların seçme hakkını savunan, ABD'li süfrajet lider Susan B. Anthony'nin portresi.

100 DOLAR OY KULLANDIĞI İÇİN SUSAN B. ANTONY'YE VERİLEN CEZA

AFRİKA KRALLIĞI ETİYOPYA'DA IV. Yohannes (1831-89) imparator olarak taç giydi. Avrupalılar ve Afrikalı komşularının saldırılarını savuşturan imparator kuvvetli bir hükümdar olarak tanındı. İzleyen on yılın sonunda Etiyopya, Mısır ve İtalyan kuvvetlerinin **işgallerini** boşa çıkarmıştı.

ABD'de kadınlara **oy hakkı verilmesi** için baskı artıyordu. Hareketin önde gelen savunucularından Susan B. Anthony (1820-1906), 1872 başkanlık seçimlerinde yasaları hiçe sayarak New York, Rochester'daki oy merkezine gitti ve oyunu kullandı. Bunun üzerine tutuklandı ve ceza verildi. Cezayı ödemeyi reddetmesine rağmen hakkındaki dava takip edilmedi ve Anthony mücadelesine devam etti.

Bu sırada New York'ta Kaptan Benjamin Briggs ***Mary Celeste*** gemisiyle Atlantik'i geçmek için 7 Kasımda yola koyuldu. *Dei Gratia* mürettebatı *Mary Celeste*'i 4 Aralıkta Portekiz açıklarında tamamıyla **terkedilmiş** bir şekilde sürüklenirken buldu. Kurtarma botları kayıptı ve seyir defterindeki son kayıtlı noktadan itibaren 1100 kilometre kadar uzaklaşmıştı. Mürettebatından bir daha haber alınamadı ve bu **denizcilik esrarı** hiçbir zaman çözülemedi.

Fransa'da fizikçi Louis Ducos du Hauron üç renk ilkesini kullanarak **renkli fotoğraf** üzerine çalışıyordu. 1868 yılında çalışmasının patentini aldı ve erken dönem renkli fotoğrafları üretmeye devam etti.

İSPANYA'DA CARLİST SAVAŞLARI

İspanya'da 19. yüzyıla Carlist Savaşları damgasını vurdu. Bu iç savaşlar 1834 yılında, VII. Ferdinand'ın ölmesiyle başladı. Muhafazakâr Carlistler, kralın kızı Isabella'nın (1830-1904) yerine Ferdinand'ın kardeşi Don Carlos'un (1788-1855) tahta geçmesini istiyorlardı. Üç yıl süren savaşın ardından ihtilaf 1876 yılında Isabella'nın oğlu XII. Alfonso'nun (1857-85) tahta geçmesi ve 10.000 Carlos taraftarının ülkeden ayrılmasıyla çözümlendi.

1873

❝ ÖNEMLİ OLAN TARİH YAPMAKTIR, YAZMAK DEĞİL. ❞

Otto von Bismarck, 19. yüzyıl Alman devlet adamı

Kanada Kraliyet Atlı Polisi
"Mounties" adıyla bilinen atlı birlikler Kanada'nın Saskatchewan bölgesindeki Regina şehrinde düzenlenen geleneksel spor etkinliğinde özel üniformalarıyla geçit sırasında.

ALMANYA'NIN BÜYÜYEN GÜCÜNÜ KORUMAKTA hassasiyet gösteren Bismarck, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya arasında, kasten Fransa'yı dışarda bırakarak **Üç İmparator Birliği** adıyla bir ittifak kurulmasını önerdi. 1873 yılında kurulan Birlik üç yıl sürdü, 1881'de gizli olarak yenilendi ve en sonunda 1887'de çöktü. Sorun Avusturya—Macaristan ile Rusya arasında Balkan toprakları konusunda devamlı bir çıkar çatışmasının yaşanmasıydı.

Karayipler'de **Porto Riko** Adası en sonunda köleliği kaldırdı. Köle ticareti daha önceleri ortadan kaldırılsa da uygulama adada ve komşu Küba'da sürmüştü. Her iki ada da hâlâ İspanya idaresi altındaydı. Kölelik 1873 yılında kaldırılmakla beraber uygulamaya konan **çıraklık** sistemi köleklik şartlarını 1876'ya kadar sürdürdü.

Kanada'da mili ve yerel ölçeklerde yasaları uygulamak amacıyla Kuzeybatı Atlı Tüfekçiler kuruldu. Kuvvet, geniş Kanada topraklarının büyük ölçüde kırsal bölgelerinin güvenliğini sağlamakla görevlendirildi. Başlangıçta birkaç yüz subay 800.000 kilometrekare topraktan sorumluydu. Ancak ABD'nin sınırı kollayan silahlı birlikler düşüncesinden rahatsız olması nedeniyle kuvvetin ismi Kuzeybatı Atlı Polisi olarak değiştirildi. Ancak daha sonraları isim, meşhur kısaltması "Mounties" hâlâ kullanılan **Kanada Kraliyet Atlı Polisi** olarak tekrar değiştirildi.

1874

Garnet Wolseley'nin Asante halkı tarafından karşılanmasını gösteren tasvir.

BRİTANYALI SUBAY CHARLES GEORGE GORDON (1833-85) mart ayında Mısır'ın işgali altındaki Sudan'ın güney eyaleti **Equatoria'ya** geldi. Görevi, **Mısır** Hıdivi adına eyaletin idaresini üstlenmekti. Gordon, Beyaz Nil boyunca yol istasyonları kurmak ve hâlâ süren köle ticaretine son vermekle talimatlandırılmıştı. Nil'in bazı bölümlerinin haritasını çıkarttı ve Uganda'ya kadar nehir boyunca istasyonlar kurdu. 1877 yılında Sudan Valisi olarak atandı.

Bu esnada batı Afrika'da **Sir Garnet Wolseley** (1833-1913) tarafından yürütülen bir askeri harekâtla **Asante İmparatorluğu** (günümüzde Gana) yenilgiye uğratıldı ve **Altın Sahili** olarak bilinen toprakların güney bölümü üzerinde hâkimiyet kuruldu.

Charles George Gordon
Britanyalı general ve koloni yöneticisi Gordon, Mısır Hıdivi tarafından Mısır'ın Sudan topraklarının bir bölümünü yönetmek üzere çağrılmıştı.

---

12 Ocak Etiyopya'da **IV. Yohannes** (1831-89) kral olarak taç giyer

Fransız fizikçi **Louis Ducos du Hauron** (1837-1920) **renkli fotoğrafın** öncülüğünü yapar

1 Mart Dünyanın **ilk milli parkı** Yellowstone, ABD'de açıldı

Nisan İspanya'da **Üçüncü Carlist Savaşı** (1876'ya kadar)

18 Kasım Amerikalı oy hakkı savunucusu **Susan B. Antony** ABD seçimlerinde **oy kullandığı** için **tutuklanır**

4 Aralık ***Mary Celeste*** gemisi denizde terkedilmiş olarak bulundu

11 Şubat İspanya Meclisi Cortes **Kral I. Amadeus'u** tahttan indirir ve **ilk İspanya Cumhuriyetini** ilan eder

22 Mart Porto Riko'da kölelik kaldırıldı

Amerikalı yerlilerle yerleşimciler arasında arazi ve yer değiştirme konularında süren **Yerli Savaşları**

Mayıs Viyana'da mali çöküşün ardından **New York** borsasında başlayan panik **Uzun Depresyona** yol açar

Britanya kölelik meselesinden ötürü **Asante İmparatorluğuyla** (günümüzde Gana) kısa bir süre savaşa girer

Sudan Britanya yönetimi altına girer

Britanya **İkinci Asante Savaşını** kazanır (1873-74) ve **Altın Sahilinde** denetim sağlar

15 Nisan İzlenimci olarak tanınacak bir grup sanatçı tarafından açılan ilk sergi

Karaağaç sandalye
y.1850
Karaağaç tahtasından yapılmış, biçim verilmiş yüksek kolluklar ve delikli kabartmalarla süslü kavisli arkalığa sahip Ming tarzı sandalye.

Karaağaç dolap
y.1860
Kapakları kuşlar ve çiçek açmış ağaçlarla renkli bir şekilde bezenmiş siyah lake karaağaçtan dikdörtgen dolap.

Yeşim taşından fırçalık
y.18. yüzyıl
Resimde görülen yeşim taşından yapılma fırçalığın üzerinde Taoist filozof Lao Tzu'nun tasviri yer alıyor. Eski Taoist ibadet şekilleri Ming döneminde yaygın olmasına karşın Qing hükümdarları döneminde gözden düştü.

Sabun taşından Lohan
1600–1799
Buda'nın öğretileriyle meditasyon yaparak aydınlanan Lohan'ın heykeli. Budizm, Qing döneminde gelişti.

QİNG HANEDANI

ÇİN'İ İKİ YÜZYILDAN UZUN SÜRE YÖNETMİŞ OLAN İMPATORLUKTAN EŞYALAR

Qing hanedanı son Ming imparatorunun 1644'te tahtan indirilmesinden sonra kuruldu. Hükümdarlık Mançu kabile şefleri tarafından kuruldu ve Qing saltanat dönemi 1911'e kadar devam etti. Çin'in nüfusu bu dönemde üçe katlanarak yaklaşık 450 milyona erişti.

Mançular Çinliler tarafından yabancı olarak görülmelerine karşın, Ming hanedanının (1368-1644) mevcut yönetim şeklini kullanmayı sürdürerek saltanatlarını korudular. Bu süreklilik sanata ve zanaata da yansıdı ve Qing döneminde üretilen eserlerin çoğu başta porselen olmak üzere Ming desenlerinden derin biçimde etkilendi.

Matara
1736–95
Yuvarlak bir ayak üzerine oturan, kısa, dar boyunlu ve dik açılı kulpları olan matara. Kenarlarında egzotik çiçeklerden şeritler var.

Balta başı
19. yüzyıl
Kecisi tarafı düz ve kıvrımlı; üzerinde Taotie maskesi ve uyuyan ipek böcekleri kabartması olan Kalseduan taşından yapılmış şeffaf yeşil ve kırmızı balta başı.

Kemer tokası
19. yüzyıl
Etrafı iki ejderha ve bir yarasa şekliyle çevrili, bir yüzünde Anka kuşu, diğer yüzü ipek böceği desenli Taoist bir tasarımı olan yeşim taşı kemer tokası.

Kapaklı kutu
1736–95
Şeftali (uzun yaşamın sembolü) şeklindeki bu kutunun üzerindeki *chun* (bahar) karakteri, her iki tarafındaki ejderha figürleriyle, ortadaki uzun yaşam tanrısı Shou Lao'yu çevreliyor.

Kalaylı çay kutusu
18. yüzyıl
Kalay alaşımından yapılmış çay kutusu. Sade tasarımı çiçekler ve kaligrafik işlemelerle süslenmiş.

Mavi çay takımı
1850–99
İki parçadan oluşan takımın bir parçası olan bu kapaklı kâse ve tabağı mavi zemin üstüne mineli gül renkleriyle süslenmiştir.

Pirinç düğün kâsesi
18. yüzyıl
İki parçalı bir sete ait düğün kasesi. Bu kâse gümüş kaplamadır –diğerinin ise iç kısmı gümüştür– ve alt kısmı işlemeli bir desene sahiptir.

Sancai çaydanlık
1662–1772
Sancai porseleninden yapılma dikdörtgen biçimli bu çaydanlığın her bir tarafında kabartma desenlerle dört mevsim canlandırılmıştır.

Taşınabilir yemek takımı
1736–95
Seyahatlerde kullanılan bu yemek takımında iki yemek çubuğu, bir bıçak ve bir fildişi kürdan bulunuyor.

Kamu görevlileri için fildişi kolye
1900'ler
Bu boncuklar, boyalı seramikten yapılmış ve altın varaklıdır. Buda başı olarak adlandırılan büyük boncuklar, küçük boncukları 27'lik gruplara ayırır. Ayrıca 10'ar mavi boncuktan oluşan ipler eklenmiştir.

Altın tırnak koruyucu
y.19. yüzyıl
"Kırık buz" deseninde altın kafes şeklinde tırnak koruyucuları. Serçe parmaktaki tırnağı korumak için tasarlanmış.

Xian mührü
19. yüzyıl
Bu oval Xian mührünün her iki yüzünde işlenmiş yazılar vardır. Zemindeki yazı "Altın Kulenin yanında yaşayan" anlamına gelir.

Şeftali uzun yaşamı simgeliyor

İpek elbise
y.19. yüzyıl
Kumaşa işlenmiş çiçek desenli siyah, ipek kadın elbisesi. Desende ayrıca, içinde çiçekler ve kelebekler olan bir bahar sahnesi de var.

Kavisli ayakkabılar
1800–1900
Kenarları çiçekler ve kuşlarla karmaşık bir şekilde işlenmiş bu yüksek topuklu ayakkabıları, ayakları bağlanmış kadınlar dışarıya çıktıkları zaman kullanırdı.

Muzaffer adını taşıyan savaş ressamı Vasili Vereşçagin'e (1842-1904) ait bu tablo, Rus-Osmanlı Savaşında zaferlerini kutlayan Osmanlıları yansıtmaktadır. Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki düşmanlıklar uzun zamandan beri sürmekteydi ve iki devlet geçen iki yüzyıl içinde birçok kez savaşa girmişti.

OSMANLI İMPARATORLUĞU İLE BOSNA VE HERSEK'TEKİ tebaası arasındaki anlaşmazlıklar, bu iki bölgenin Hıristiyan sakinlerinin isyan ederek çok daha fazla bir özerkliğe sahip olan komşu **Sırbistan**'dan yardım istemeleriyle daha da büyüdü. Rusların destek vaatleriyle cesaret bulan ve bölgeyi saran milliyetçilikten yüreklenen Sırbistan 30 Haziran 1876'da Osmanlı İmparatorluğuna savaş açtı. **Karadağ** da ertesi gün Sırbistan'ı izleyerek zayıflayan imparatorluğu başka bir istikrarsızlaştırıcı çatışmanın içine çekti. Karadağ başlangıçta Hersek'te bir zafer kazanarak başarı gösterse de Sırbistan'a Rus desteği gelmedi ve Türkler 9 Ağustos 1876'da Aleksinaç Muharebesini kazandı. Sırplar bu durum karşısında diğer ülkelerden yardım istedi.

Osmanlı İmparatorluğunun diğer bölgelerinde, **Mısır Etiyopya**'ya saldırılar düzenlemeyi sürdürerek kralları IV. Yohannes'i (bkz.1872) savaş ilan etmek zorunda bıraktı. İhtilal Mısır Hidivi İsmail Paşa'nın (1830-95) Etiyopya'nın **Kızıldeniz** kıyılarında (günümüzde Eritre) stratejik noktalara yerleşimler kurmak istemesinden kaynaklandı. Mısır birçok sahil kasabasıyla birlikte iç kısımdaki Harar şehrini almayı başardı. Savaş 1877'ye kadar sürdü ve bu tarihte Etiyopya iki Mısır askeri harekâtını püskürtmeyi başardı.

ÇOĞU TOPRAKLARINDAN EDİLMİŞ, ABD'deki Amerikan yerlileri arasında **kızgınlık ve huzursuzluk** büyümekteydi. Bu konu genellikle ABD birlikleriyle silahlı çatışmalara vardı. En bilinen çatışmalardan biri, Albay George A. Custer (1839-76) ve askerlerinin Doğu Siu ve Kuzey Çeyen yerlileri koalisyonu tarafından öldürüldüğü **Little Bighorn Muharebesi** 25 Haziranda meydana geldi. Bu sıralarda ABD birlikleri Meksika sınırına yakın bir bölgede yaşayan Apaçi halkına karşı savaşmaktaydı. Apaçiler de yerliler için ayrılmış bir bölgeye yerleştirilmek istenmelerinden kızgınlık duyarak beyazlara ait yerleşim yerlerine saldırdılar. Çatışma, liderleri **Geronimo**'nun (1829-1909) 1886'da teslim olmasına kadar yaklaşık on yıl boyunca devam etti.

> **“ HAVANIN KONTROLÜNÜ ELE GEÇİREN** BİR ULUS, ER YA DA GEÇ **DÜNYAYI KONTROL** EDER. **”**
>
> **Alexander Graham Bell,**
> **İskoç mucit**

ABD'nin bir başka bölgesinde, **Alexander Graham Bell** (1837-1922) "vokal ve diğer sesleri telgraf tarzında aktaran" cihazının – **ilk telefon**– patentini aldı. Bu gelişme dünyanın haberleşme yöntemlerini bütünüyle değiştirecekti.

Meksika'da eski asker **Porfirio Díaz** (bkz. sağ panel) Başkan Sebastián Lerdo de Tejada'ya karşı bir ayaklanma başlatmayı denedi. 1876 yılı başındaki girişimi başarısız oldu ve ABD'ye kaçtı. Kasım ayında dönerek hükümet birliklerini mağlup etti. Mayıs 1877'de başkan seçildi ve Meksika'da onlarca yıl iktidarda kaldı.

Kâşif **Henry Morton Stanley** (1841-1904) bu sırada haritası çıkartılmamış olan **Kongo**'daki Lualaba Nehrini izleyerek hangi nehirle birleştiğini tespit etmeye çalışıyordu. Stanley'nin Afrika maceraları esasen çok ünlüydü; daha önce bir ABD gazetesi tarafından meslektaşı David Livingstone'u bulmak üzere bölgeye gönderilmiş ve 1871'de Tanganyika Gölü kıyısında, söylendiğine göre şu ünlü sözleri sarf etmişti: "Zannediyorum, Doktor Livingstone olmalısınız?"

PORFIRIO DIAZ
(1830–1915)

Meksikalı general, politikacı ve devlet başkanı Porfirio Diaz, Avrupalı ve yerli soyundandı. Mütevazı bir aileden gelerek orduda isim yaptı. Başkan seçildikten sonra desteğini güçlendirdi ve kendisini iktidarda tutan ve muhalefeti bölen bir siyasi rejim oluşturarak Meksika siyasetini 30 yıldan fazla hâkimiyeti altında tuttu.

İlk telefon
Kutu telefon olarak bilinen bu ilk telefon örneğinin trompet biçiminde bir ağızlığı vardı ve sesi elektromanyetizma yardımıyla iletiyordu.

ÇİN'DE KITLIK KUZEY EYALETLERİNE YAYILDI. Bir önceki yıl, yaşamsal bir su kaynağı olan Sarı Irmak bölgesini vuran kuraklık, 1877'deki yağmur azlığı ve çekirge istilasıyla durumu daha da ağırlaştırdı. Ertesi yılın sonuna doğru yağmurlar tekrar başladığında 108 milyon kişinin yaşadığı bölgede 9 ile 13 milyon arasında insan ölmüştü.

Güney Afrika'da **altının** keşfi (bkz.1871) Boer yerleşimcileriyle bu tarihte bölgenin büyük kısmını idaresi altına alan Britanyalılar arasındaki gerilimleri artırdı. Britanya 1877'de **Transvaal'i topraklarına katmayı** başardı. Ancak Afrikanerler bu harekete karşı isyan etti birkaç yıl sonra bağımsızlıklarını tekrar kazandı. (bkz.1881).

Çin'de kıtlık
Fransız dergisindeki bir resim Çin'in kuzey bölgelerinde milyonlarca insanın öldüğü kıtlık yıllarındaki fakirliği gösteriyor.

1875
- **Balkanlarda** Osmanlı yönetimine karşı ayaklanmalar
- **3 Mart** Besteci **Georges Bizet'nin** (1838-75) operası *Carmen* ilk defa Paris'te icra edildi
- **Asya'nın ilk borsası Mumbai**'de açıldı
- **7 Eylül Mısır'ın** Etiyopya'yı **işgal girişimi** boşa çıkartıldı

1876
- **7 Mart** İskoçyalı mucit **Alexander Graham Bell** (1847-1922) ABD'de telefonun patentini aldı
- **16 Nisan Osmanlı İmparatorluğundaki Bulgar isyanı,** Bulgaristan'ın 1878'de bağımsızlığını sağladı
- **1 Mayıs Kraliçe Victoria** Hindistan İmparatoriçesi unvanını alır
- **25–26 Haziran Küçük Bighorn Savaşı:** Amerikalı Yerli ittifakı 250 kişilik ABD kuvvetini ortadan kaldırdı
- **Temmuz Sırbistan ve Karadağ** Osmanlı yöneticilerine karşı savaş açtı
- **31 Ağustos II. Abdülhamid** Osmanlı İmparatorluğunda **V. Murad'ın** yerine tahta geçti
- **Japonya Kore'yi** limanlarını Japon gemilerine açtıran bir antlaşma imzalamaya zorlar
- **31 Ekim Kasırga Hindistan'da** 200.000 kişinin ölümüne yol açtı
- **28 Kasım Meksika'da Porfirio Diaz** diktatörlüğünün başlaması

1877
- **Rusya,** Sırbistan üzerindeki egemenliğini sona erdirmek için Osmanlı'ya savaş açtı (1878'e kadar)
- **6 Mayıs Oglal Siu kabilesi reisi Çılgın At** ABD ordusuna teslim olur; daha sonra gözaltında öldürülür
- **Büyük Kuzey Çin Kıtlığı** (1878'e kadar)
- **Romanya** Osmanlı İmparatorluğundan bağımsızlığını ilan eder

1878

Vasili Vereşçagin'in *Ölü için Dua* adlı tablosu 1877-78 Rus-Türk savaşında Rusların aldığı yenilgi sonrasındaki sahneyi yansıtıyor.

RUSYA, Osmanlılara karşı savaşan Sırplara yardım etmek için 24 Nisan 1877'**de bir kez daha Osmanlı İmparatorluğuna savaş açtı** (bkz. 1875). Romanya (birleşik Moldavya ve Eflak) da Rusya'ya yardım etmekteydi. **1877-78 Rus-Osmanlı Savaşında** günümüzde Bulgaristan'da bulunan Plevne şehri beş ay süreyle Rus kuşatması altında kaldı ve şehir en sonunda Rus güçlerine teslim oldu. Rusya ayrıca diğer bazı önemli kaleleri de alarak ilerledi ve ateşkes çağrısı yapıldı. İki taraf arasında 3 Mart 1878'de imzalanan **Ayastefanos Antlaşması**, Sırbistan, Romanya ve Karadağ'a bağımsızlıklarını tanıdı, özerklik verilen Bulgaristan Rus himayesi altına girdi.

Ancak, aralarında birçok çıkar çatışması bulunan Avrupalı güçler bu düzenlemeyle tatmin olmadı. **Prusya**, antlaşmayla sınırları Ege denizine erişen Bulgaristan'a

200
150
100
50
0
BİRLİKLER (BİN)
40.000 zayiat
30.000 zayiat
Osmanlılar
Ruslar

Plevne Kuşatması
Ruslar nihayetinde Osmanlıları mağlup ettiyse de, küçük bir Osmanlı birliği Rusya'nın Bulgaristan'a ilerlemesini kahramanca engelledi.

Afgan savaşçılar
İkinci İngiliz-Afgan çatışması sırasında Afganistan Celalabad'da el yapımı tüfeklerini tutan Afgan askerlerin fotoğrafı

Rusların hâkim olmasını önlemekve Rus donanmasının Akdeniz'e çıkışına izin vermemek için Britanya'ya destek verdi. **Avusturya-Macaristan** Bosna-Hersek'in işgalini sürdürerek bölgesel etkisini korumak ve büyüyen Slav milliyetçiliğinin önünü almak istedi.

Bu esnada Britanya Türkiye'yle **Kıbrıs Konvansiyonunu** imzalamıştı. Bu antlaşma, adayı Britanya yönetimine vererek Osmanlı egemenliğinin korunmasını sağladı. Öte yandan Britanya Akdeniz'in doğu kesimine yerleşerek Rusya'nın bölgeye daha fazla nüfuz etmesini önledi ve bir deniz üssüne sahip oldu.

Avrupa diplomatik pazarlık masalarından uzak bir bölgede Britanyalılar bir kez daha Afganlarla savaşa girdi. **İkinci Afgan Savaşı** (1880'e kadar) Britanyalı ajanların Afgan lider Şir Ali Han (1825-79) ile Rusya arasındaki müzakereleri öğrenmesinin ardından alevlendi. Durum, Şir Ali Han'ın Britanya heyetini kabule yanaşmamasıyla daha da güç bir hale geldi. Britanya kuvvetleri Kasım 1878'de bölgeyi işgal etti. Şir Ali destek için Rusya'ya yöneldi, ancak Britanya ile barış yapması tavsiyesini aldı. Şir Ali'nin ertesi yıl ölmesiyle oğlu Yakup Han (1849-1923) **Hayber Geçidini** Britanya'ya bırakan bir **antlaşmayı** imzaladı. Kısa süre sonra bir Britanya temsilcisi öldürüldü ve Britanya birlikleri Kabil'i almak için geri döndü. Yakup kaçmak zorunda kaldı. Yerine geçen Abdur Rahman Han (y.1844-1901) çatışmayı sona erdirdi ve Britanya çıkarlarını destekledi.

1879

Bu yağlıboya tablo bir avuç Britanya askerinin 22 Ocakta, 4000 Zulu savaşçısının saldırısına uğradığı Rorke's Drift savunmasını gösteriyor.

GÜNEY AMERİKA'DA PERU, BOLİVYA VE ŞİLİ, Peru-Şili sınırından geçen **Atacama Çölü**'nü kimin kontrol edeceği konusunda bir çatışma içine girdi. Geçmiş on yıl içinde değerli **sodyum nitrat** madeni bu bölgede keşfedilmişti. Başlangıçta maden elde etmek üzere Şili şirketlerinin çöle gitmelerinin ardından ülke üzerinde hâkimiyet konuları ortaya çıktı. Şili ve Bolivya önce 24'üncü paralelin sınırlarını oluşturduğu hususunda anlaşma sağladı. Ancak Bolivya anlaşmadan tatmin olmayarak çöldeki çıkarlarını savunmak için Peru'yla gizli bir anlaşma yaptı. Bolivya daha sonra Şili şirketlerinin mülklerine el koyması üzerine Şili Devlet Başkanı bölgeye askeri güç sevketti. Şili, **Bolivya ve Peru**'ya 5 Nisanda resmen **savaş** ilan etti. Pasifik savaşı kara ve denizde yürütüldü ve mineral zengini Antofagasta bölgesini Şili'ye bırakan bir antlaşmayla1883 yılında çözüme kavuştu.

Güney Afrika'da Britanya kuvvetleri İngiliz-Zulu Savaşında Zulu halkıyla karşı karşıya geldi. Britanya Zulu bölgesine genişlemek istedi, ancak bu plan

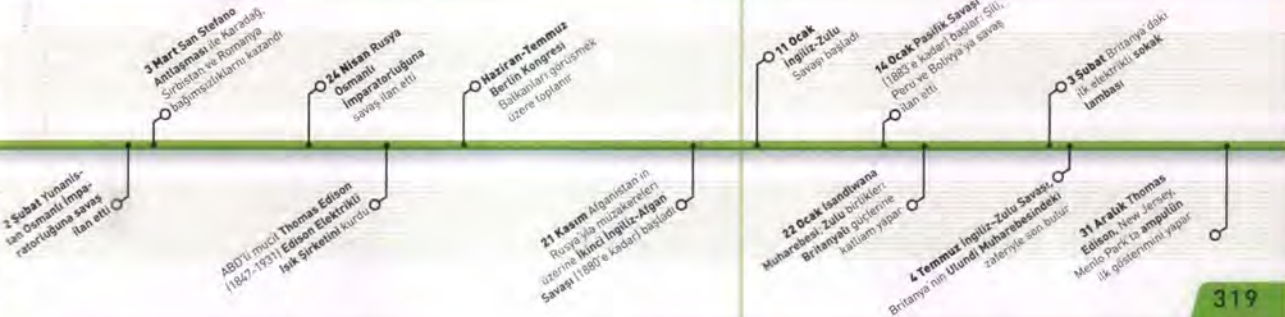

Rorke's Drift Muharebesi
Zulular bazı tüfekleri olmasına rağmen bunları etkili bir şekilde kullanamadılar ve üstün İngiliz ateş gücü ezici sayı üstünlüğüne karşı galip geldi.

60.000 savaşçı toplayan Kral Cetshwayo (1826-84) direnişiyle karşılaştı. Britanyalıların **Rorke's Drift** bölgesinde kurduğu ikmal deposu Isandlwana zaferini kazanan Zuluların saldırısına uğradı. Zulular depoda görevli bir avuç Britanyalı birliğin açtığı ateşle 550 savaşçı kaybettikten sonra geri çekildi. Yedi ay süren ihtilafın ardından Britanya, 4 Temmuzdaki Ullundi Muharebesinde nihai bir zafer kazanmayı başardı.

Pasifik Savaşında battan bir gemi
Pasifik Savaşı sırasındaki Iquique Muharebesinden bu sahne Şili ve Peru gemilerini gösteriyor. İhtilaf Bolivya'yı da kapsadı.

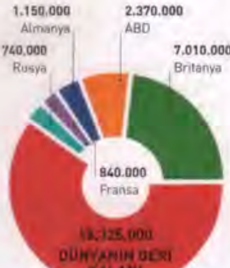
1880

Batı Hint işçileri Atlantik ile Pasifik okyanuslarını birleştiren Panama Kanalını inşa için başlatılan ve başarısız olan ilk girişim sırasında kanalı açıyor.

SÜVEYŞ KANALININ BAŞARISIYLA (bkz.1869) cesaret bulan Ferdinand de Lesseps (bkz. 1859) Atlantik ile Pasifik okyanuslarını **Panama** kıstağı yoluyla bağlayan bir su yolunun planlarını hazırlamaya başladı. Ancak proje ertesi yıl 1881'de kötü bir başlangıç yaptı. Kanalın planları konusunda görüş ayrılıkları vardı, makineler sahada düzgün çalışmadı ve birçok işçi tropik sıcaklarda hastalığa yakalandı.

Bu esnada ticari **soğutma** alanındaki gelişmeler tüketicilerle üreticiler arasındaki ilişkileri değiştirmeye başladı. Peynir ve etler artık uzak mesafelere ihraç edilebiliyordu. Avustralya'dan gönderilen ilk dondurulmuş et kargosu 2 Şubatta bozulmadan Londra'ya ulaştı. Ertesi yıl Avustralya, Yeni Zelanda ve Arjantin'den et ve diğer tarım ürünleri **sevkiyatında** patlama yaşandı.

Bu tarihler civarında yapay ışık oluşturulmasında güvenli malzeme ihtiyacı ABD'li mucit **Thomas Edison** (1847-1931) tarafından çözüldü. **Ampullerin** mevcut tasarımını aşırı ısınmayı engelleyerek ve kullanım için çok daha güvenli hale getirerek mükemmelleştirmişti (bkz. 298-99). Tasarımının patentini alır almaz, aydınlatma sistemleri sokaklarda, iş yerlerinde, otellerde ve evlerde belirmeye başladı.

Nakliyat tonajı 1881
Ülkelerin gemilere yüklediği 100 tonu aşan malların toplamını gösteren tablo. Soğutma sistemi, gıda nakliyatı ve büyük gemilerin kullanımını artırdı.

BOERLER

Güney Afrika'daki Boerler, (Felemenkçe "çiftçiler") kuzey bölgelerinde özerklik arayışıyla Cape eyaletinden ayrılan; Hollanda, Fransız Huguenot ve Alman kökenli yerleşimcilerdi. Felemenkçenin bir lehçesi olan Afrikanca konuşuyorlardı. İlk yerleşimciler Hollanda Doğu Hindistan Kumpanyasının 1652 yılında bir liman inşa etmesinden sonra Ümit Burnuna geldiler. Boerler kuvvetli bir etnik kimliğe sahipti ve çoğu zaman Zulular ve Britanyalılarla çatıştılar.

1881

“ KİMSENİN ÇALMAYA GİTMEYECEĞİ KAPILAR, **BANA HEP** ARDINA KADAR **AÇIK** GÖRÜNÜYOR. **”**

Clara Barton, Amerikalı yardımsever

Clara Barton, Amerikan Kızılhaç örgütünün kurucusuydu.

GÜNEY AFRİKA'DA BOER YERLEŞİMCİLERİYLE (bkz. üstteki panel) Britanyalılar arasında Transvaal'in ilhakı (bkz. 1877) konusundaki gerilimler şiddete dönüşmüştü. Boerler Transvaal bölgesinde **Güney Afrika Cumhuriyetini** kurmuş ve davalarını güçlendirmek için Birinci İngiliz-Boer Savaşını başlatarak silahlı mücadeleye girmişlerdi. Britanya birliklerinin 27 Şubat 1881'de Majuba Tepesi Muharebesinde Boer yerleşimcilere karşı yenilgiye uğramasıyla çatışma mart sonunda sona erdi. **Pretoria Konvansiyonu** Güney Afrika Cumhuriyetine kendi içişlerinde bağımsızlık verdi ancak Britanya bölge üzerinde belirsiz bir "hükümranlık" statüsünü korudu. İlişkilerde bir düzelme yaşanmazken, Britanyalılarla Boerler arasında biriken kızgınlıklar yüzyılın sonundan önce tekrar ortaya çıkacaktı (bkz.1899).

Bu esnada **Fransa** Kuzey Afrika'da etki alanını genişletmeye çalışıyordu. Cezayir'i denetimine aldıktan sonra komşu Osmanlı toprağı **Tunus'a** gözlerini dikti. Geçen 50 yıl içinde Tunuslu yöneticiler, Osmanlı talepleri ve özellikle hükümetin 1860 yılında iflas ederek Britanyalı, Fransız ve İtalyan mali komisyonlarının bölgeye gönderilmesinden sonra Avrupalı kreditörler arasında kalmıştı. Fransa Tunusluların Cezayir topraklarına girdiği bahanesiyle 1881 yılında 36.000 askeri ülkeye göndermeye karar verdi. Aynı yıl yapılan **Bardo Antlaşmasıyla** Tunus bir Fransız **protektorası** oldu. Fransız ordusu ülkeyi işgal etti ve sınırlı yetkisi bulunan Tunus Beyi ile ilişkileri yürütmek üzere bir Fransız bakan atandı.

Rusya'da Kiev dahil ülkenin güneyinde 1884 yılına kadar süren Yahudi karşıtı şiddet olayları başladı ve **pogrom** boyutuna ulaştı. Olaylar reformcu Çar **II. Aleksandr**'ın (1818-81) Halkın İradesi adlı bir örgüt tarafından **suikaste** uğramasıyla ortaya çıktı. Olaydan Yahudilerin sorumlu olduğu ve hükümetin halkı Yahudilerden intikam almak için görevlendireceği yolunda yanlış söylentiler halk arasında dolaşmaya başladı. Şiddet saldırıları birçok Yahudinin Batı Avrupa, ABD ve Filistin'e göç etmesine yol açtı.

ABD'de öğretmen ve hemşire **Clara Burton** (1821-1912) 1863 yılında kurularak büyüyen Uluslararası Kızılhaç yardım örgütünün bir parçası olan Amerikan Kızılhaçını kurdu.

Yeni Meksika'da bu sırada şerif **Pat Garrett** (1850-1908) Birleşik Devletlerin en namlı kanun kaçaklarından **Billy the Kid**'i (y. 1859-81) 30 Nisanda yakaladı. William H. Bonney Jr. adıyla dünyaya gelen Billy the Kid ünlü bir silahşor olmuştu. 21 yaşına geldiğinde en az 27 insanı öldürdüğü söyleniyordu. Yakalanıp hapse atıldı ve ölüme mahkûm edildi, ancak hapisten kaçtı. Garrett da izini sürdü ve 14 Temmuzda onu öldürdü.

Garrett'ın silahı
Billy the Kid'i yakaladığı dönemde Pat Garrett'a ait olan silahın kılıfının replikası

Nüfus sayımında **ABD'nin nüfusu** 50 milyon olarak tespit edilir

2 Mayıs Avustralya'nın Melbourne şehrinden **Britanya'ya ilk donmuş et** ihracatı

29 Haziran Tahiti Fransa hükümranlığına geçti

22 Temmuz Abdurrahman Han Afganistan Emiri oldu

20 Aralık Güney Afrika Cumhuriyeti'nin (Transvaal bölgesi) ilhakı nedeniyle çıkan **Birinci İngiliz-Boer savaşı (1881'e kadar)**

14 Ocak Rusya daha sonra topraklarına kattığı **Türkmenistan'daki Türkmen Kalesine** saldırdı

13 Mart Rusya İmparatoru **II. Alexander'ın** bombalı saldırı sonucu öldürülmesi **Yahudi** karşıtı şiddet eylemlerini başlattı

21 Mayıs ABD'li hemşire **Clara Burton Amerikan Kızıl Haç cemiyetini** kurar

Tunus'ta Fransız protektorası kurulur

20 Temmuz Yerli Savaşları: Reis Oturan Boğa, Siyu halkını **ABD birliklerine** teslim etti

23 Temmuz Şili ve Arjantin arasında **sınır antlaşmasıyla** kesin sınır hattını tespit edilir

3 Ağustos Birinci **İngiliz-Boer Savaşının** Pretoria Konvansiyonuyla resmi olarak bitmesi; **Güney Afrika Cumhuriyeti** Transvaal'de tekrar kurulur

1882

İskenderiye'nin bombalanmasını gösteren çizim. Britanyalılar limandaki tahkimli topçu mevzilerini tahrip ederek deniz savaşını kazandı.

GEÇEN SON BİR İKİ YIL İÇİNDE Mısır'daki Fransız ve Britanya çıkarları önemli ölçüde artış göstermişti. Bu durum, Avrupa'nın giderek daha fazla Mısır'ın içişlerine karışmasına yol açtı. Mısır'ın Birtanya ve Fransa'ya olan borçları bunu meşru kılıyordu. Mısır 1882'de iflas etmiş ve Hıdiv kendi otoritesini korumakta büyük güçlük çekmeye başlamıştı. İsmail Paşa (1830-95) Osmanlı Sultanı tarafından 1879 yılında –Britanya ve Fransa'nın baskılarıyla– görevden alınmış ve yerine oğlu Tevfik Paşa (1852-92) geçmişti. Fransız ve Britanyalıların bu **İkili Kontrolü** ülkede milliyetçi akımlar güçlenirken devam ettirildi.

Britanya milliyetçi bir isyanın, önemli çıkarının bulunduğu Süveyş Kanalı üzerinde yaratacağı etkiden endişe duyuyordu. Dolayısıyla Britanya güçleri istemedikleri bir hareketi zamanlıca bastırmak için harekete geçmeye karar verdi; Kraliyet Donanması 11 Temmuz 1882'de **İskenderiye** tabyalarını bombaladı. Mısır daha sonra askeri işgal altına alındı ve Britanya protektorası haline geldi.

Daha güneyde, **Sudan**'da Britanya birlikleri, kendini Mehdi ilan ederek kutsal mücadele başlatan güçlü **Muhammed Ahmed bin Abdullah**'ın takipçilerine karşı (1844–85) **Sudan Savaşı**nda mücadele vermeyi sürdürüyordu. Mehdi, kısa zaman sonra sonunun geleceğine inandığı dünyaya düzen getirmek istiyordu.

Avrupa'da **Üçlü İttifak** adıyla tanınan **Fransız karşıtı birlik** kurulmaktaydı. Üyeleri, Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'dan oluşuyordu. İlk iki üye Rusya'yı içeren daha önceki birliklerin de (bkz.1873) üyesi olmuşlardı. İtalya Fransa'nın Kuzey Afrika'daki toprak taleplerine karşı çıkarak ittifaka katıldı.

Bu esnada Fransa'da bilimci **Louis Pasteur** (1822-95) –1863'te yiyecek ve içeceklerde zararlı mikropları öldüren **pastörizasyon** işlemini geliştirmesiyle ün kazanmıştı– dikkatini aşılara çevirmişti (bkz. 1796). Avrupa'da koyunların ölümüne sebep olan ve insanlara da bulaşan antraks hastalığı konusunda araştırmalar yaptı. 1881'e gelindiğinde hayvanlar üzerinde yaptığı deneyler başarıya ulaşmış ve ilk aşılar üretilmişti.

1883–84

1883 yılında volkan patlaması sonucunda yok olan Endonezya'daki Krakatoa Adasının elle renklendirilmiş tahta baskı gravürü.

BRİTANYA BİRLİKLERİ SUDAN SAVAŞININ başlangıcında Mehdi'nin devrimci ordularına karşı (bkz.1882) başarısız oldu. Ahmed ve Mehdi birlikleri yılın başlarında, 26 Ocakta bölgenin merkezinde yer alan El Ubeyd şehrini ele geçirdi. Birlikler **Hartum**'a doğru ilerlemelerini sürdürerek daha önce Hıdiv tarafından (bkz.1874) Britanya idaresine verilen şehri dokuz ay süren bir kuşatmanın ardından ele geçirdiler.

Bu sırada Fransa **Nijer nehri** (Nijer) etrafında daha fazla toprağı ele geçirmiş ve Fransız topraklarını koruma gerekçesiyle Doğu Afrika kıyıları açığındaki Madagaskar ihtilafına karışmıştı. Fransa adadaki en geniş Malagasi grubu olan Hova halkına karşı **Fransız-Hova Savaşına** girerek, Majunga ve Tamavate şehirlerini havadan bombaladı. 1885 yılında Fransa, kuzeydeki Diégo-Suarez şehrini işgal etmesine imkân veren bir çözüme ulaşmıştı. Ancak gerilimler devam etti ve Fransızlar 1885'te gönderdikleri 15.000 kişilik kuvvetle Majunga'ya çıkarak başkenti ele geçirdiler.

Almanya çalışmaları devam eden **Berlin Afrika Konferansı**yla (bkz.1885) harekete geçerek Güneybatı Afrika (Namibya), Togoland (Togo), Kamerun ve Doğu Afrika'da Tanzanya açığındaki Zanzibar Adasının bir kısmı üzerinde toprak iddiasında bulundu. **İtalya**, Kızıldeniz kıyısındaki Eritre'nin sahil şehirlerinin kontrolünü aldı, ancak **Etiyopya** topraklarına girmedi.

Pasifik'te Britanya ve Almanya toprak paylaşımını genişletti. Britanya 1870'lerde **Yeni Gine**'nin (günümüzde Papua Yeni Gine) doğu yarısındaki sahil şeridinde yerleşimler kurmuştu, 1884'te de burayı kendisine bağladı. Almanya da adanın kuzeydoğu bölümünü aldı.

Brooklyn Köprüsü
New York'taki büyük Doğu Nehri Asma Köprüsü 1870 ve 1883 yılları arasında inşa edildi. Uzunluğu boylamasına 1825 metreyi bulmaktadır.

20 Mart Britanya kendi kontrolündeki **Sierra Leone'ye** toprak verilmesi talebiyle **Liberya'ya** girer

20 Mayıs Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya arasında **Üçlü İttifak**

11 Haziran Mısır'da Hıdiv ve Avrupalı devletlere karşı **Urabi** ayaklanması

11 Temmuz İngilizler **Mısır'ı** işgal etti

Temmuz Boerler günümüzde **Kuzey Batı** Eyaletinde **Stelleland** Cumhuriyetini kurar

20 Ağustos Pyotr İlyiç **Çaykovski'nin** 1812 Uvertürü, Moskova'da ilk kez çalındı

1 Eylül Güney Afrika'nın **Kimberley** şehri Afrika'da **elektrikle aydınlatılan ilk yerleşim yeri** olur

1883 Fransızlar **Madagaskar'a** girdi; Fransa Agadez'i işgal ederek **Nijer'i** aldı (1904'e kadar)

20 Ekim 1883 1883 Pasifik Savaşı: Peru Şili'yle Ankon Antlaşmasından sonra çatışmaları bırakır

26 Ağustos 1883 Krakatoa yanardağının patlaması sonucu 40.000 kişi öldü, Krakatoa adası yerle bir oldu, tsunamiler oluştu; patlama sesi 5000 km uzaktan duyuldu

1884 Britanyalı mucit **Hiram Maxim** (1840-1916) **ilk makineli tüfek** Maksim tüfeğini geliştirir

13 Mart 1884 1884 Mehdi birlikleri tarafından **Hartum kuşatması** başladı (26 Ocak'a kadar)

5 Temmuz 1884 Almanya Kamerun'da hak iddia etti

1884 Berlin Afrika Konferansı "Afrika'nın kapışılmasına" yol açar

1884 Kore'de Japonya'nın yardımıyla girişilen **hükümet darbesi** Çin'in yardımıyla bastırılır

Ekim 1884 Uluslararası bir konferansta **Greenwich Boylamı** Başlangıç Boylamı olarak kabul edilir

1884 Almanya Togo ve Kamerun'u elde eder

Aralık 1884 Porfirio Díaz Meksika Devlet Başkanı olarak döner

1885

Afrika'da 1800'lerde Kongo Nehri vadisinde bir köy. Kongo toprakları 1885'te Belçika Kralı II. Leopold'ün idaresine verildi.

AVRUPA'DA BAZI ÜLKELER GÜÇ KAZANIRKEN, özellikle Almanya ve İtalya gibi yeni uluslar, başta Afrika olmak üzere denizaşırı bölgelerdeki artan Avrupa kolonizasyonuna dahil olmak istediler. Bu maksatla 15 Kasım 1884-26 Şubat 1885 tarihleri arasında **Berlin Afrika Konferansı** yapıldı. Daha sonra "**Afrika'yı Kapışma**" toplantısı olarak anılacak olan ve hiçbir Afrika liderinin, davet edilmek bir yana fikrinin dahi sorulmadığı bu toplantıda rakip devletler toprak elde etmek için birbirlerine girdiler. Toplantıyı, Kongo Nehri ağzının bir bölümünde iddia ettiği hakkı korumak için Portekiz başlattı. Ancak bu iddia kabul edilmeyecek ve bölgedeki ticareti korumak için nehir havzasının tarafsızlığı ilan edilecekti. Bir grup Avrupalı yatırımcı, Belçika Kralı II. Leopold'ün (1835-1909) idaresine verilen ve **Kongo Özgür Devleti** olarak adlandırılan Kongo'nun bir bölgesinin işletmesini aldı.

> **“ LEOPOLD'ÜN YANINDA,** NERON, CALİGULA, TORQUEMADA, CENGİZ HAN VE BU **TÜR İNSAN KATİLLERİ AMATÖR** OLARAK KALIR. **”**
>
> **Mark Twain, Amerikalı yazar,** Kongo'daki II. Leopold rejimi hakkında sözleri

Bu esnada Almanya'da mühendis **Gottlieb Daimler** (1834-1900) yüksek hızlı içten yanmalı bir motorun patentini aldı. Daimler ve ortağı Wilhelm Maybach (1846-1929) motoru bisiklet ve arabalara yerleştirerek daha ileri araştırmalar yaptılar. Aynı dönemde yine bir Alman olan **Karl Benz** de (1844-1929) motorlarla denemeler yapıyordu ve Benz arabası fikrini ortaya çıkararak 1885'te dünyadaki **ilk otomobili** üretti. Benz, daha sonra Daimler ile birleşerek **Mercedes-Benz** arabalarını üretecek olan Benz ve ortakları şirketini kurdu.

Hindistan'da artan siyasi bilinç ve güç kazanan milliyetçi hareket aralık ayında ilk toplantısını yaparak **Hindistan Ulusal Kongresi**ni kurdu.

İlk Benz
Yakıtla çalışan, üç tekerlekli Benz Motorwagen'in yandan görünüşü. Karl Benz tasarımının patentini 1886'da aldı ve böylelikle motorlu taşıt doğmuş oldu.

1886

Britanya kuvvetlerinin Somersetshire Hafif Piyade Birliği, İngiliz-Burma Savaşı sırasında Burma'daki bir nehri geçiyor.

KÖLELERİN KÜBA'DA ÖZGÜRLÜĞÜNE kavuşması uzun bir mücadeleden sonra 1886'da mümkün olabildi. Britanya köle ticaretini uzun zaman önce 1807'de, kölelik uygulamasını da 1833'te sona erdirmiş olsa da, İspanya ve diğer Avrupalı koloni devletleri bu uygulamayı takip etmedi. İspanya 1817'de köle ticaretini durdurmak için Britanya'yla bir antlaşma imzaladı ve daha sonra bu antlaşmayı görmezden geldi. Orta ve Güney Amerika kolonilerinin çoğunluğunu yitirmesinden sonra ise İspanya elinde kalan şeker üreticisi **Küba ve Porto Riko** adalarına yönelerek hazinesine gelir elde etmeyi amaçladı. Bu maksatla, Britanya gemilerinin Afrika kıyılarıyla Havana arasındaki köle ticareti karşıtı kontrolleri arttırmasına rağmen kölelik 19. yüzyıl boyunca sürdü. Tüm çabalara rağmen köle sayısı artmaya devam etti. 1840'da Küba'ya 14.500 köle getirildi, bu sayı 1859'da neredeyse 30.500'e yükseldi.

1866'da köle ithalatı 1000 kişinin biraz altına düştü ve ertesi yıl İspanya meclisi tarafından nihayet yasaklandı. Ancak bu yasa adada bulunan çok sayıda köleyi özgürleştirmedi. Kölelik, yıllarca süren bir ara dönemden sonra 1886'da **kölelere özgürlüğünü veren** bir kraliyet **kararnamesiyle** bütünüyle kaldırıldı.

Bu arada Britanya'nın 1 Ocakta Burma'yı topraklarına katma kararı, uzun bir isyan döneminin habercisi oldu. İlhak sadece birkaç ay süren **Üçüncü İngiliz-Burma Savaşının** sonucuydu. Savaş, Burma Kralı Thibaw'ın Fransa ile siyasi bir ittifak kurma ve Hindistan sınırında bir demiryolu hattı inşası konusunda müzakerelere girmesiyle tetiklenmişti. Thibaw Britanyalı elçinin ziyaretini kabul etmeyince, Britanya da endişelerini dile getirememişti. Bir önceki savaşta (bkz.1852) Aşağı Burma'yı topraklarına katan Britanya bu kez de **Mandalay** ve Kuzey Burma'yı ele geçirerek tepkisini göstermeye karar verdi. Thibaw tahtından indirildi ve ülkesi Hindistan'la birleştirilerek eski krallığın bütün idaresi Britanya'ya geçti. Savaş bu yolla resmi olarak bitmekle beraber, Burmalıların başlattığı aralıklı gerilla savaşı bölgede izleyen dört yıl boyunca karışıklık yaratmaya devam etti.

BİRLİKLER (BİN)
60
50
40
30
20
10
0
2500 zayiat
4000 zayiat
Britanya
Burma
ÜLKELER

Üçüncü Burma Savaşı
Savaş birkaç hafta sürmesine rağmen 1899'a kadar devam eden Burma isyanı bu tabloda gösterildiği gibi birçok hayata mal oldu.

4 Ocak İlk başarılı **apandisit ameliyatı** gerçekleştirildi

31 Mart Bechuanaland (günümüzde Botswana) Britanya koruması altına girdi

Tanganika Alman koruması altına girer

Hint siyasi partisi **Hindistan Milli Kongresi** ilk defa toplanır

Almanya Pasifik'teki **Marşal Adalarını** topraklarına katar

Belçika Kralı **II. Leopold** (1835-1909) **Kongo Özgür Devleti**ni kurdu

Sırbistan Bulgaristan'la savaşta mağlup oldu

Dünyanın ilk **gökdelenlerinden** biri Chicago'da inşa edilir

Alman mühendisler **Gottlieb Daimler** (1834-1900) ve **Karl Benz** (1844-1929) ilk otomobili geliştirdi

18 Eylül Doğu Rumeli Bulgaristan'la birleşti

30 Eylül Britanya Boer **Stelleland** cumhuriyetini ilga ederek topraklarını Bechualand'a dahil etti

Kasım Üçüncü İngiliz-Burma Savaşı (1886'ya kadar) Burma topraklarının Britanyalılar tarafından ilhakına yol açtı

1 Ocak Britanya **Burma**'yı topraklarına kattı

29 Ocak Karl Benz benzinle çalışan ilk modern **otomobilin** patentini aldı

3 Mart Bükreş Antlaşmasıyla **Sırp-Bulgar Savaşı** sona erdi

8 Mayıs Alkolsüz içecek **Coca-Cola** ilk kez piyasaya sürüldü

4 Eylül Yerli Savaşları: Apaçi kabilesinin reisi **Geronimo** savaşçılarını ABD ordusuna teslim etti

7 Ekim İspanya **Küba**'da köleliği kaldırdı

1887

Bulgaristan hükümdarı seçilen Çar Ferdinand'a ait arma.

BULGARİSTAN 19. YÜZYILIN BAŞLARINDA Avrupa'yı saran milliyetçilik (bkz. 1848) dalgasına yakalanmıştı. 15.000 Bulgarın Osmanlı birlikleri tarafından katledildiği Bulgaristan bağımsızlık mücadelesi Avrupa'nın dikkatini çekmişti. Birkaç yıl sonra küçük bir Bulgaristan prensliği kuruldu ve Britanya ile Avusturya-Macaristan, Rusya'nın bu ülkede etki sahibi olmamasını garantiledi. 1885'te Bulgaristan **Batı Rumeli** ile birleşti ve bir hükümet darbesinden sonra bu iki devlet tek bir devlet haline geldi. Balkanlar'da güç dengesini değiştiren bu durum karşısında Sırbistan savaş ilan etti. Çatışma kısa sürdü ve 1886'da barış tesis edildi. **Saxe-Coburg-Gotha Prensi Ferdinand** (1861-1948) Bulgaristan hükümdarı seçildi.

Çar I. Ferdinand
Üstünde Çar Ferdinand'ın resmi yer alan posta pulu. İç siyasi çatışmalar Bulgarları ülke dışından bir hükümdar arayışına yöneltti.

1888

Brezilya madenlerinde elmas yıkayan köleleri yansıtan bir gravür.

720.000	200.000
BREZİLYALI	KÜBALI

Köle nüfusu
Sırayla köleliği kaldıran Brezilya ve Küba büyük bir köle nüfusuna sahipti. Kölelerin özgürleşmesi uzun zaman aldı.

BREZİLYA, KÜBA GİBİ DİĞER ESKİ kolonilerden çok daha uzun bir süre kölelerden yararlanmayı sürdürdü. Güney Amerika'da İspanyol İmparatorluğundan çıkan cumhuriyetler yüzyıl ortasında köleliği kaldırmışlardı. İspanya gibi **Brezilya** da köle ticaretine son vermesi için Britanya'dan baskı görüyordu ve 1850'de nihayet kaldırıldı. İzleyen otuz yıl boyunca ülkede **kölelik karşıtı düşünce** en yüksek düzeye ulaştı ve **II. Dom Pedro** (1825-91) bu fikirlere yakın durmaya başladı. Köleliğin zaman içinde kaldırılmasını tercih eden Pedro köle sahiplerinin gösterebileceği tepkilerin bilincindeydi. Yalnız Küba'da yaşananları değil, ABD İç Savaşını da (bkz. 1861) yakından izlemişti. 1871'de kabul edilen **Rio Branco Yasası** köle annelerin çocuklarına özgürlüklerini veren tedrici bir önlem getirdi. 1885 yılında getirilen diğer önlemler 65 yaşından büyük kölelere özgürlüklerini verdi. Nihayet **Mayıs 1888'de yayınlanan bildiriyle** kölelik bütünüyle kaldırıldı.

1889

" EĞER BİR TANRI VARSA, BENCE, AFRİKA HARİTASININ MÜMKÜN OLDUĞU KADAR ÇOK YERİNİ BRİTANYA RENKLERİNE BOYAMAMI İSTER... "

Cecil Rhodes, Britanyalı siyasetçi, sömürgecilik üzerine sözleri

PARİS'TE MÜHENDİS GUSTAVE EIFFEL (1832-1923) 31 Martta açılışı yapılan kulesiyle kenti ve tüm Avrupa'yı büyüledi. Eiffel, Fransız Devriminin 100. Yılı şerefine 1889 **Uluslararası Sergisinin** bir parçası olarak açılan proje yarışmasını kazanmıştı. 300 metre yüksekliğiyle –Gize'deki Büyük Piramidin iki katı– o güne kadar böyle bir yapı görülmemişti. Kule açılından sonraki ilk altı ay içinde yaklaşık iki milyon ziyaretçi çekti.

Brezilya bu esnada **II. Dom Pedro**'yu deviren askeri bir darbenin yarattığı siyasi kargaşayla karşı karşıyaydı. Ordu, din adamları ve aristokrasi Pedro'nun bazı reformlarına öfkeliydi ve hâlâ halk tarafından sevilmesine rağmen tahttan çekildi ve ülkede cumhuriyet ilan edildi.

Daha kuzeyde, Panama'da kanal projesi (bkz. 1880) başarısızlığa uğramış ve yapılan çalışmalar durdurulmuştu. Ölü sayısı artıp inşaat çalışmalarındaki sorunların sonu gelmeyince **Compagnie Universelle du Canal Interocéanique** ve Fransız kamuoyu girişime olan inancını yitirmişti.

Güney Afrika'daki altın ve elmas madenleriyle hâlihazırda adını duyurmuş olan **Cecil John Rhodes**'un (1853-1902) 1889'da **British South Africa Company** adlı şirketi için imtiyaz almasıyla Afrika'daki Britanya hükümranlığı hızla yayılıyordu. Şirket, yerel hukuk ve inançlara saygı göstermek durumundaydı. Ancak Rhodes'un amacı, Güney Afrika'da toprak elde etmek ve değerli madenlerin çıkartılmasına devam etmekti. Rhodes dönemin **koloni açgözlülüğünü** simgeleyen isim haline geldi.

Eiffel Kulesi
Paris halkının başlangıçta, göz zevkini bozduğu gerekçesiyle eleştirdiği Eiffel Kulesi, Paris'in ikonik bir simgesi haline geldi.

EMPERYALİZM

19. yüzyıl sonları, Avrupalı güçlerin sömürge yönetimi dönemiydi. *Punch* dergisinin 1892 tarihli nüshasındaki "The Rhodes Colossus" (sağda), Cape Town'dan Kahire'ye telgraf hattı çekilmesi planını açıklamasının ardından Britanyalı sömürgeci Cecil Rhodes'u kıta üstünde bacaklarını açmış halde gösteriyor. Avrupalıların doğal kaynakları sömürmesi ve yerli halklara duyarsız ya da zalimce davranması da bu döneme damgasını vurmuştu.

22.000
PANAMA KANALININ BAŞARISIZLIKLA SONUÇLANAN **İNŞAAT ÇALIŞMALARI** SIRASINDA **ÖLEN İŞÇİ SAYISI**

24 Ocak Dogali Savaşı: Etiyopya İtalya'yı mağlup etti.

General Manuel Mondragón (1858-1914) tarafından patenti alınan ilk otomatik tüfek **Mondragón**

4 Mart Gottlieb Daimler (1834-1900) ilk otomobilini tanıttı

Osmanlı'dan bağımsızlığını alan **Bulgaristan** Balkanların önde gelen ülkesi oldu

8 Kasım Emile Berliner (1851-1929) **gramofonun** patentini aldı

13 Kasım Kanlı Pazar Londra'da İrlandalı protestocularla polis arasında şiddetli çatışma

Londra'da **"Karındeşen Jack"** cinayetleri

Brezilya'da kölelik kaldırıldı

Kodak kamerası halka sunuldu

15 Haziran II. Wilhelm Alman imparatoru oldu

Bilinen ilk **klasik müzik kaydı mumlu silindirle** yapıldı

9 Mart Etiyopya imparatoru **IV. Yohannes Sudan** güçleri tarafından Metemma Savaşında mağlup edildi

31 Mart Eiffel Kulesi tamamlandı ve açıldı

Fildişi Sahili Fransa koruması altına girer ve daha sonra koloni haline gelir

Hollandalı ressam **Vincent van Gogh** (1853-1890) kulağını kestikten sonra hastaneye yatırıldı

Çin'in **ilk imparatorluk demiryolu** Tangşan'dan Tianjin'e kadar uzanır

İtalya, Afrika Boynuzundaki **Eritre'yi** işgal etti

14 Kasım Amerikalı gazeteci **Nellie Bly** 80 günden az sürede devr-i âlem girişimine başladı

15 Kasım Brezilya hükümdarı II. Pedro darbeyle tahttan indirildi, monarşi ilga edildi

EMPERYAL DÜNYA

AVRUPA'NIN DÜNYA ÇAPINDA KOLONYAL GENİŞLEME DÖNEMİ

18. ve 19. yüzyıllar boyunca dünya, Avrupa'nın, tüm yerküredeki toprakları acımasızca kontrol etme çabasına tanıklık etti. Koloniler sadece değerli doğal kaynaklar sağlamakla kalmadı, aynı zamanda Avrupa'daki düşmanlıkların ortaya çıktığı çatışma alanları haline de geldi.

Emperyalist Çağ; İspanya, Britanya, Fransa, Almanya, Hollanda, Portekiz, İtalya ve daha az ölçüde Danimarka ve İsveç'in toprak kazanmak için çekişmelerine sahne oldu. Savaşta kolonilerini kaybeden bir ülke daha sonra oynanan büyük siyasi oyunlar içinde ticari ilişkilerle bunları geri alabiliyordu. Koloniler çoğu zaman Hindistan gibi ülkelerde ticaret üsler şeklinde başladı, ancak siyasi manevralar ve Avrupa ülkelerinin askeri güçlerini devreye sokarak bulundukları bölgenin siyasi denetimini ele geçirmeleri yoluyla büyüdü. Amerika kıtası, Afrika, Hindistan ve Güneybatı Asya'da yaşayan halklar genellikle ırkçı önyargılara ve siyasi baskılara maruz kaldı. Koloni ülkeleri ve insanları, hammaddelerin ülke dışına ihraç edilmesi ve köle işgücünün kullanılması yoluyla ekonomik açıdan sömürüldü. Bu durum dünyadaki birçok koloni ülkesinin bağımsızlıklarını talep ettikleri II. Dünya Savaşı sonrası döneme kadar devam etti (bkz. s. 422-23)

İMPARATORLUK KURULMASI

18. yüzyılda koloni mevzilerinin çoğunluğu, gemilerin mola verdiği dünyanın çeşitli bölgelerindeki sahillerde yerleşimlerin kurulması yoluyla ortaya çıktı. Ticaret merkezleri, siyasi değişikliği yansıtacak şekilde genellikle Avrupa tarzı binaların inşa edildiği şehirlere dönüştü. Askeri güç, ulaşım ve sağlıkta –binlerce Avrupalı tropikal hastalıklardan ölmüştü– zaman içinde yaşanan gelişmelerle koloni hükümranlığı 19. yüzyıl boyunca yayıldı. Bu durum özellikle Britanya ve Fransa için geçerliydi. Ancak imparatorluk inşasına daha önce başlamış ve dönemin başlangıcına kadar Latin Amerika'nın büyük kısmını denetimi altında bulundurmuş olan İspanya, 1820'lerde topraklarının neredeyse hepsini yitirdi.

> **“ BRİTANYA İMPARATORLUĞU ÜZERİNDE GÜNEŞ ASLA BATMAZ. ”**
>
> 1800'lü yılların başında ortaya çıkmış ünlü deyiş

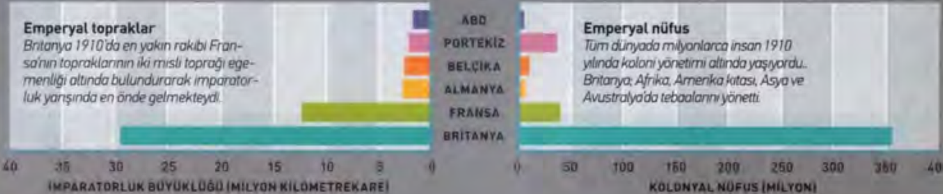

Yayılma
Britanya ve Hollanda'nın örneğini izleyen küçük Belçika devleti kendi topraklarından 76 kat büyük olan Kongo'nun geniş topraklarını sömürdü.

Kolonyal azınlık
Yerli İspanyollar, İspanya kolonisi Yeni İspanya'da (Meksika ve Orta Amerika) azınlıktaydı. 1810'da toplam nüfusun yaklaşık beşte birini oluşturuyorlardı.

Demiryolu yapımı
1914 yılında Britanya Afrikası'nın yayılma alanına binlerce kilometrelik demiryolu hattı döşenmiş, bu yolla bölge ticarete açılarak ülkeler arasındaki iletişim kolaylaştırılmıştı.

1700 Avrupa'nın 18. yüzyılda genişlemesi, İspanya'nın ele geçirdiği Orta Amerika ve Güney Amerika bölgeleri dışında çoğunlukla liman şehirleriyle sınırlıydı. Dünyanın büyük alanları doğudaki eski Osmanlı ve Qing imparatorluklarının elindeydi.

1800 Bir yüzyıl sonra İspanya, Fransa ve Britanya, Amerika kıtasının neredeyse tamamının denetimini ellerine geçirmişlerdi. Britanyalılar ayrıca Babür İmparatorluğu-nun çöküş içinde bulunduğu Hindistan'a bir dizi saldırıda bulunurken Afrika'da keşif çalışmaları da yapmaktaydı.

1850 19. yüzyılın ortalarında dünya haritaları Latin Amerika ülkelerinin bağımsızlıklarını almalarıyla biçim değiştirmişti. Britanya ve Fransa'nın dikkati, kaynakları zengin Afrika'ya yönelirken Hollandalılar Güneybatı Asya'da yayılmaya devam etti.

1900 20. yüzyıla girerken Avrupa sömürgeciliği dünyanın her yerine erişmişti. 1880'lerdeki "Afrika Kapışması" sırasında başlıca devletler toprak elde etmek için yarışmış ve Afrikalıların ülkelerini ellerinden almışlardı. ABD Karayipler ve Güneydoğu Asya'da toprak kazanmıştı.

RUS İMP.
Sibirya
QING İMP.
Gobi
HİNDİSTAN
Himalayalar
OSMANLI İMP.
Arap Yarımadası
Sahra
Sahel
PASİFİK OKYANUSU
HİNT OKYANUSU
AVUSTRALYA KOLONİLERİ
YENİ ZELANDA
İZLANDA
NORVEÇ
İSVEÇ
FİNLANDİYA
DANİMARKA
BRİTANYA
HOLLANDA
BELÇİKA
ALMAN İMP.
POLONYA
AVUSTURYA-MACARİSTAN İMP.
ROMANYA
İSVİÇRE
FRANSA
İTALYA
SIRBİSTAN
BULGARİSTAN
PORTEKİZ
İSPANYA
CEBELİTARIK
YUNANİSTAN
KIBRIS
TUNUS
FAS
CEZAYİR
IFNI
RIO DE ORO
OSMANLI İMP.
MISIR
İngiliz idaresinde Osmanlı'ya bağlı
FRANSIZ BATI AFRİKA'SI
1899 Fransız-İngiliz Antlaşmasına göre Fransız. Fransız idaresi kısmen kağıt üstünde.
ERİTRE
İNGİLİZ-MISIR SUDAN'I
FRANSIZ SOMALİ'Sİ
ETİYOPYA
İNGİLİZ SOMALİ'Sİ
İTALYA SOMALİ'Sİ
HADHRAMAUT
UMMAN
BİR. ARAP EMİR.
BAHREYN
BEDEVİLER
İRAN
AFGANİSTAN
HİVA
BUHARA
NEPAL
BUTAN
BURMA
SİYAM
FRANSIZ ÇİNHİNDİ
KORE
JAPONYA
FİLİPİN ADALARI
SEYLAN
İNGİLİZ KUZEY BORNEO'SU
SARAWAK
MALAYA
BURNEİ
BORNEO
SUMATRA
CAVA
SİYAM
HOLLANDA DOĞU HİNT ADALARI
PORTEKİZ TİMOR'U
GAMBİYA
PORTEKİZ GİNESİ
SIERRA LEONE
LİBERYA
ALTIN SAHİLİ
TOGO
NİJERYA
KAMERUN
SAO TOME VE PRINCIPE
RIO MUNİ
FRANSIZ KONGOSU
KONGO ÖZGÜR DEVLETİ
Belçika idaresi altında resmi olarak bağımsız
LADO
İNGİLİZ DOĞU AFRİKA'SI
ALMAN DOĞU AFRİKASI
İNGİLİZ ORTA AFRİKA'SI
ANGOLA
BAROTSELAND-KUZEYBATI RODEZYA
KUZEYDOĞU RODEZYA
GÜNEY RODEZYA
ALMAN GÜNEYBATI AFRİKA'SI
WALVIS KÖRFEZİ
Cape Kolonisine bağlı
BECHUANALAND
MADAGASKAR
GÜNEY AFRİKA CUMHURİYETİ
PORTEKİZ DOĞU AFRİKA'SI
NATAL
BASUTOLAND
CAPE KOLONİSİ
ORANGE ÖZGÜR DEVLETİ
Grønland
Londra
Paris
Berlin
Viyana
Budapeşte
Roma
Madrid
Lizbon
Ceuta
Melilla
Malta
İstanbul
Atina
St. Petersburg
Moskova
Kahire
Tahran
Aden
Addis Ababa
Gvadar'dan Umman'a
Delhi
Chandernagore
Diu
Damao
Bombay
Goa
Mahé
Madras
Pondicherry
Karikal
Yanaon
Bangkok
Saygon
Singapur
Batavya
Manila
Makao
Hong Kong
Tayvan
Guangzhouwan
Port Arthur
Pekin
Weihaiwei
Jiaozhou
Nanjing
Şanghay
Tokyo
Sydney
Cape Town
Ascension
St. Helena
Zanzibar
Seyşeller
Amirante Adaları
Komor Adaları
Mauritius
Reunion
Maldiv Adaları
Chagos Adaları
Cocos Adaları
Christmas Adası
Lord Howe Adası

ANAHTAR

- Osmanlı İmp.
- Britanya ve müstemlekeleri
- Fransa ve müstemlekeleri
- Danimarka ve müstemlekeleri
- İspanya ve müstemlekeleri
- Portekiz ve müstemlekeleri
- İsveç İmp.
- Hollanda ve müstemlekeleri
- Alman İmp. 1910'da; Hohenzollern 1700'de; Prusya 1800'de ve 1850'de
- Avusturya İmp. 1850'de; Avusturya-Habsburg İmp. 1700 ve 1800'de
- İtalya ve müstemlekeleri 1900'de; Venedik Cumhuriyeti 1700'de
- Rusya İmp. ve müstemlekeleri
- Japonya ve müstemlekeleri
- Qing İmp.
- ABD ve müstemlekeleri

1890

Siyu yerlilerinin Güney Dakota'daki Wounded Knee (Yaralı Diz) Deresinde ABD 7. Süvari Alayı askerleri tarafından katledilmelerini yansıtan renkli gravür.

ABD BİRLİKLERİ VE AMERİKAN YERLİLERİ ARASINDA ABD'nin batısındaki gerilimler ve aralıklı çatışmalar **Little Bighorn Muharebesinden** (bkz.1876) beri devam etmişti. Buna ek olarak Amerikan yerlilerin karşı karşıya kaldığı yaşam koşullar giderek daha da sertleşti; fakirlik, hastalık, ve mahsul kıtlığı yaygındı. 1880'lerde **Siyu** halkı arasında, bir yerli Mesih'in 1891'de gelerek yerlerinden edilen halkları birleştireceği inancına dayalı **Hayalet Dansı** adı verilen yeni bir mistik inanç belirmişti. Bu yeni inanç ayinlerde, danslarda ve kitlesel bir coşku halinde ortaya çıkıyor, yerliler için ayrılmış bölgeleri denetleyen ABD'li yetkililerde endişe yaratıyordu. Dansları durdurmaya kalkıştıklarında Siyu halkı isyan etti ve yıl sonuna doğru ABD ordu birlikleri bölgeye çağrıldı.

29 Aralıkta Güney Dakota'daki Wounded Knee Creek (Yaralı Diz Deresi) bölgesi, kadın, erkek ve çocuk 150 Amerikan yerlisinin öldüğü ve 50 ABD askerinin de yaralandığı bir katliama sahne oldu. Siyu kabilesinin silahsızlandırılması sırasında bir kavga çıkmış ve ardından yaşanan kanlı çatışmada, çoğu ABD makineli tüfeklerinden açılan dost ateşi sonucu 25 ABD askeri hayatını kaybetti. İki grup arasındaki kötü ilişkiler sona ermemesine rağmen, bu olay, Amerikan yerlileriyle ABD ordusu arasındaki son büyük çatışma oldu.

6:1 **Wounded Knee bilançosu**
Katliamda Suyı kabilesinden 150 kişi, ABD ordusundan da 25 asker hayatını kaybetti. 50 Siyu da çatışma sırasında yaralandı.

Avrupa'da, Almanya'nın Schleswig-Holstein toprakları yakınlarında, Kuzey Denizi açığındaki küçük **Heligoland** adası Britanya Kraliyet Donanması tarafından ele geçirilmesinden yedi yıl sonra 1814'te resmi olarak Britanya hâkimiyetine girmişti. Ancak Almanya'nın Avrupa ve Afrika genişlemesi sürerken, Britanya, Doğu Afrika kıyıları açığındaki Tanzanya'nın Tanca limanı yakınlarındaki **Zanzibar ve Pemba adaları** karşılığında bu adayı Almanya'ya vermek için bir antlaşma imzaladı. Almanya Heligoland'ı büyük bir deniz üssü haline getirdi.

Zanzibar Almanya'yla yapılan antlaşma vasıtasıyla alınarak Britanya'nın esasen geniş Afrika topraklarına eklendi ve Britanya Berlin Konferansından sonra (bkz.1885) başka topraklar için de hak iddiasında bulunudu. Ertesi yıl Britanya resmi olarak **Nyasaland Bölgeleri Protektorasını** kurdu. Bu oluşuma 1893'te "**Britanya Orta Afrika Protektorası**" adı verildi ve 1907'de resmi adı "Nyasaland" olarak belirlendi. Bu ülkenin bir bölümü Nyasa Gölü ve Shire Vadisinde (günümüzde Malavi'de) yer aldı.

Siyu silahı
Bu 19. yüzyıl bıçağı ve boncukla işlı kılıfı Amerikan yerlisi Siyu savaşçıları tarafından kullanıldı.

1891

Rusya'da Trans-Sibirya demiryolu hattı inşaatı.

9310
KİLOMETRE
TRANS-SİBİRYA DEMİRYOLU HATTINDA MOSKOVA İLE **VLADİVOSTOK** ARASINDAKİ **MESAFE**

RUSYA'DA ÜLKENİN GENİŞ TOPRAKLARINDAN geçecek kapsamlı bir demiryolu hattının inşaatına başlanmıştı. Proje III. Aleksandr'ın (1845-94) düşüncesiydi ve **Trans-Sibirya Demiryolu** adıyla tanındı. Moskova'dan doğudaki **Vladivostok** limanına kadar uzunluğu 9198 kilometreydi. Rusya Çin'den hattın bir parçasının Mançurya'dan geçmesi için izin aldı ve bu yolla Mançurya bölümü de 1901 yılında demiryolu hattına eklenebildi. Çalışmalar batı ve doğu uçlarından eş zamanlı başlatıldı ve iki hat merkezde birleşti. 1904'te Moskova ve Vladivostok bölümleri birleşmiş ve işletilmeye başlanmıştı. Demiryolu halkın Rusya içinde daha hızlı hareket etmesine imkân sağladı ve az nüfuslu **Sibirya**'ya daha fazla yerleşim yeri kurulmasını kolaylaştırdı.

1892

Mali'deki Djenne Büyük Camii Fransızların ül... de kontrolü ele geçirmesinden sonra inşa ed...

Afrika'da Fransızlar
Fransız Batı Afrikasından bu posta pulu bir yerli maskesi resmini göstermektedir. Fransa bölgenin büyük kısmının kontrolünü ele geçirmeyi başardı.

BRİTANYA VE FRANSA BATI AFRİKA'DA genişlemelerini sürdürüyorlardı. Britanyalılar 1861'de Lagos'u işgal ederek sahil boyunca limanlar edinmişti. Lagos, şimdiki Nijerya devletinin güneybatı bölgelerine tekabül eden, Nijer Nehrinin aşağısındak **Yorubaland**'ı ele geçirmek için uygun bir mevki sağladı. Britanyalılar Yoruba hükümdarları arasındaki iç bölünmelerden yararlanarak 1892'de Yoruba siyası sisteminin bir parçasını oluşturan **Ijebu** hükümetini devirdiler.

Aynı şekilde Fransızlar komşularıyla antlaşmalar imzalayıp Tukulor topraklarında kaleler inşa ederek Müslüman **Tukulor İmparatorluğu** içindeki bölünmeleri kullandı. Fransızlar 1892'de Senegal Nehri civarındaki toprakların büyük kısmini ele geçirmişlerdi.

15 Ocak **Pyotr İlyiç Çaykovski**'nin Uyuyan Güzel balesi St. Petersburg'da ilk defa sahnelendi

28 Haziran **Cecil Rhodes'un** Britanya Güney Afrika Şirketi, Güney Afrika topraklarını **sömürgeleştirmeye** başladı

1 Haziran Britanya ve Almanya arasında **Heligoland-Zanzibar** antlaşması

29 Temmuz Hollandalı post-empresyonist ressam **Vincent van Gogh** kendisini vurduktan iki gün sonra öldü (d.1853)

23 Kasım **Hollanda Kralı III. Wilhelm ölür; Lüksemburg** veraset konusu nedeniyle ülkeden ayrılır

29 Aralık ABD ordusunun kadın ve çocuklar dahil 150 Siyu kabilesi mensubunu öldürdüğü **Wounded Knee Katliamı**

Mart **Trans-Sibirya Demiryolunun** inşaatı başlar (1917'de tamamlandı)

29 Mart **Neo-empresyonizm hareketinin** öncülerinden **George Seurat** (1859-91) öldü

Malavi Britanya himayesi altına girer

Ekim Paleoantropolog **Eugene Dubois** (1858-1940) **Homo erectus**'un ilk kalıntılarını bulur

7 Ocak **II. Abbas Mısır** Hidivi oldu (1914'e kadar)

19 Mayıs Britanya günümüz Nijeryası **Ijebu'yı** Yemoje Nehrinde makinalı tüfeğiyle mağlup etti

Dimitri İvanovski virüsleri keşfeder

1893

“ IRK, SINIF, İNANÇ VEYA CİNSİYETİ AYIRAN HER ŞEY İNSANLIK DIŞIDIR VE KALDIRILMALIDIR. **”**

Kate Sheppard, oy hakkı savunucusu, *Is it Right?* başlıklı broşüründen, 1892

FRANSA BATI AFRİKA'NIN İÇ BÖLGELERİNDE toprak elde etmesine rağmen Dahomey (günümüzde Benin) Krallığına boyun eğdirilmesi güç olmuştu. Britanya 1889'da Dahomey'in sahil şehri **Kotonu**'yu Dahomey'e danışmadan Fransa'ya devretmişti. Bunun etkisiyle çıkan Birinci Fransız-Dahomey Savaşının sonucunda (1889-90) Kotonu ve Porto Novo'nun Dahomey kralına bir ödeme karşılığında Fransa'ya verilmesi öngörüldü. Ancak gerginlikler sürdü ve 1892'de bu kez kölelik konusundan kaynaklanan başka bir savaş başladı. Kral Benanzin (1844-1906) **köleliğin** kaldırılmasına rağmen köle akınlarına hâlâ izin vermekteydi. Ayrıca bir Fransız gambotuna da saldırmıştı. Fransızlar bu kez, Fransız ve Senegalli birliklerden oluşan bir orduyla karşılık verdi ve krallığa boyun eğdirerek 1893'te Fransız idaresi altına aldı.

Ton cinsinden şeker üretimi
1893'te, o dönem dünyanın hâkim şeker üreticisi olan Küba, 1 milyon ton şeker üretiyordu. Bu sayı Jamaika'nın üretiminin dört katıydı.

Dünyanın diğer yanında, Britanya kolonisi **Yeni Zelanda**'da kadınlar oy hakkı elde etti. **Kadınlara oy hakkı** kampanyası birçok ülkede hız kazanmakla birlikte, **Kate Sheppard** (1847-1934) gibi oy hakkı savunucularının (süfrajet) ve yorulmak bilmeyen eylemcilerin zorlu çabalarıyla oy hakkı ilk olarak bu adalarda verildi. Bu konudaki yasanın parlamentodan geçmesinden kısa bir süre sonra düzenlenen seçimde kadınların yüzde 65'i oylarını kullandı.

Küba bu esnada bir şeker patlaması yaşayarak 1893'te 64 milyon dolar kâr elde etti. Ancak ertesi yıl getirilen ABD **gümrük vergileri** kârın 1896'da 12 milyon dolara düşmesine yol açtı.

Dahomey hükümdarı
Dahomey (günümüzde Benin) Kralı Behanzin'i, etrafında hizmetkârlarıyla elinde krallık simgelerini tutarken gösteren tablo.

1894

Rusya'nın son hükümdarları olacak İmparator II. Nikolay ve İmparatoriçe Aleksandra'nın taç giyme törenlerini gösteren gravür.

ÇAR III. ALEKSANDR'IN ÖLÜMÜNDEN sonra II. Nikolay (1868-1918) Rusya'nın bir sonraki ve son imparatoru oldu. Sorunları artan bir ülkeyi yönetti ve 20. yüzyılın başında Rusya'yı saran sosyal **devrim** dalgasına karşı koyamadı.

Rusya'nın komşusu **Çin**'in, **Kore**'deki yerel bir çatışmaya bulaşması **Çin-Japon Savaşına** yol açtı. Cepheleşme Kore'deki bir iç ayaklanma yüzünden başlatmıştı. Hükümdar her iki ülkeden yardım istemiş ve her ikisi de birlik göndermişti. Ancak iki ülke de isyanın bastırılmasından sonra birliklerini çekmeyi reddetti. Japonya Kore'deki reformcu hükümetle ittifak içindeyken, Çin kraliyet ailesini desteklemekteydi. Çin ve Japonya arasındaki gerilimler yükseldi ve Japonya'nın Çin'e 1 Ağustosta savaş ilan etmesiyle çatışma başladı.

“ ÇAR OLMAYA HENÜZ **HAZIR DEĞİLİM. YÖNETİM** İŞİNDEN **HİÇBİR ŞEY ANLAMIYORUM. ”**

Çar II. Nikolay, Rusya hükümdarı olması hakkında, 1894

Osmanlı İmparatorluğunda **Hıristiyan Ermeni** halkı da dönemin milliyetçi ruhuna kapılarak bağımsızlığını kazanmayı denedi. Ancak çabaları Sultan II. Abdülhamid'in (1842-1918) emriyle çok acımasız bir şekilde **bastırıldı**. İmparatorluktaki Ermeni halkına sistematik bir kıyım uygulanmasıyla bağımsızlık hareketi birkaç yıl içinde çöktü. Ölü sayısı, 1894-1897 yılları arasında 2 milyon olan nüfusun 250.000'i olarak tahmin ediliyor.

Çin-Japon Savaşı
Japon kuvvetlerinin Çin'i Pyongyang'da yenmelerinden sonra Jiulianchegi'i ele geçirmelerini gösteren tablo.

Fransa Laos'un denetimini alır

10 Mart Fildişi Sahili Fransız kolonisi oldu

19 Eylül Yeni Zelanda kadınlara **oy verme** hakkı tanıdı

Kasım Fransızların Dahomey'in (günümüzde Benin) Kana şehrine girmesiyle **İkinci Fransa-Dahomey Savaşının** gayriresmi sonu

Mayıs Hong Kong'da patlak veren **Maymun vebası** yıl sonunda gelindiğinde 2,5 milyon kişinin ölümüne yol açtı

24 Haziran Fransa Cumhurbaşkanı **Sadi Carnot** (d.1887) öldürüldü

30 Haziran Londra'da **Tower Bridge** trafiğe açıldı

1 Ağustos Japonya'nın Kore'ye saldırması nedeniyle **Çin-Japon Savaşı** (1895'e kadar) başladı

1 Kasım Son Rus Çarı **II. Nikolay** (1868-1918) tahta çıktı

18 Aralık Avustralyalı kadınlar ilk kez **oy kullanma** ve parlamentoya **seçilme** hakkı elde etti

1895

“ UZAY VE ZAMANLA MÜCADELESİNDE **İNSANLIĞIN** HER GEÇEN GÜN DAHA **BAŞARILI** OLDUĞUNU GÖRÜYORUZ. ”

Guglielmo Marconi, İtalyan mucit

TEKNOLOJİK GELİŞMELER TÜM DÜNYADA hızla çoğalıyordu. İtalya'da fizikçi ve mucit **Guglielmo Marconi** (1874-1937) **telsiz telgrafı** keşfetti. İlk denemelerinde bir verici kullanarak **Mors koduna** uygun elektromanyetik dalga sinyalleri göndermeyi başarmıştı. Ardından verici 9 metre uzağa yerleştirilmiş bir zili çalmak için kullanıldı. **Alıcı anten** konusunda çalışmalarını sürdürdü ve yıl sonunda 2,5 kilometre uzaklığa sinyal iletebildi. Ancak çalışması konusunda destek bulmadı ve Britanya'ya giderek ertesi yıl cihazın patentini aldı ve **radyo teknolojisinin** temellerini attı. Bu esnada Alman fizikçi **Wilhelm**

Marconi'nin telsizi
Guglielmo Marconi tarafından geliştirilen telsiz telgraf (üstte replikası) radyo teknolojisinin gelişmesinin önünü açtı.

İlk X-ışını
Alman profesör Wilhelm Konrad Röntgen (1845-1923) tarafından çekilen, yüzüklü bir kadın elini gösteren ilk X-ışını görüntülerinden biri.

Konrad Röntgen (1845-1923) elektrik akımları ve katod ışın tüpleriyle ilgili deneyler yapıyordu. Sonuçta eşyaların fotoğrafik plakalarda **şeffaf olarak görülmelerini** sağlayan bir radyasyon türü buldu. Röntgen, günümüz X-ray cihazının ilk versiyonu olan buluşuna **X-radyasyonu** adını verdi.

Kore'de Japon ve Çin güçleri arasında çatışmalar (bkz. 1894) Pyongyang'da **Çinlilerin yenilgisi** ve daha sonra **Japon donanmasının** zaferleri üzerine sona erdi. Çin 12 Şubatta barış istedi ve Rus, Fransız ve Alman müdahaleleriyle yapılan **Şimonoseki Antlaşmasıyla** Çin, **Formosa** adasıyla (bugünkü Tayvan) Pescarodes (Penghu) adalarını Japonya'ya vermek zorunda kaldı. Çin ayrıca **Kore'nin bağımsızlığını** tanıdı, başka limanlarını Japon ticaretine açtı ve yüksek miktarda savaş tazminatı ödemek zorunda kaldı.

1896

İtalya'nın 1896'da Habeşistan'ı işgalinden bu sahne Habeşistan kuvvetlerinin İtalyan birliklerini bozguna uğratmasını göstermektedir.

YUNANİSTAN'DA ANTİK OLİMPİYAT OYUNLARI Fransız **Baron Pierre de Coubertin**'in çabalarıyla yeniden doğdu. 1890'da, 1866 Britanya Olimpik Oyunlarını düzenlemiş olan **William Penny Brookes**'la tanıştı. Coubertin ve Brookes bir **uluslararası modern spor festivali** yapmak istediler. Yıllarca süren kampanyaların ardından Coubertin nihayet 6-15 Nisan tarihleri arasında Atina'da bir etkinlik düzenleyebildi. Atletizm, jimnastik, bisiklet, eskrim, atıcılık, halter ve güreş dallarında 300 yarışmacının katıldığı oyunları **40.000 kişi** tezahüratlarla izledi. Ancak Brooks, bir önceki yıl öldüğünden oyunlarda yer alamadı.

Bu esnada **İtalya, Habeşistan İmparatorluğunu** (bugünkü Etiyopya) istila ederek Afrika'daki topraklarını genişletmeye çalışıyordu. Krallığı ilhak etmek için son denemeleri 1889'da başarısızlıkla sonuçlanmıştı (bkz.1872). İtalya, **Ucciali Antlaşması** hükümlerine göre ülkede bir protektora kurma hakkı olduğunu düşündü, ancak buna itiraz edildi.

1895'te İtalya ile Habeşistan İmparatoru **II. Menelik** (1844-1913) arasındaki anlaşmazlık silahlı bir çatışmaya dönüştü. Savaşın dönüm noktası olan 1 Mart 1896 tarihindeki **Adwa Muharebesinde** 80.000 Habeşistanlı 20.000 İtalyan askerini mağlup etti.

Olimpiyatların yeniden doğuşu
Scribner's Magazine *dergisinin nisan sayısı kapağında, Atina'da düzenlenen Olimpiyat Oyunlarının yeniden başlamasına ayırdı. Sekiz spor dalında 43 müsabaka düzenlenmişti.*

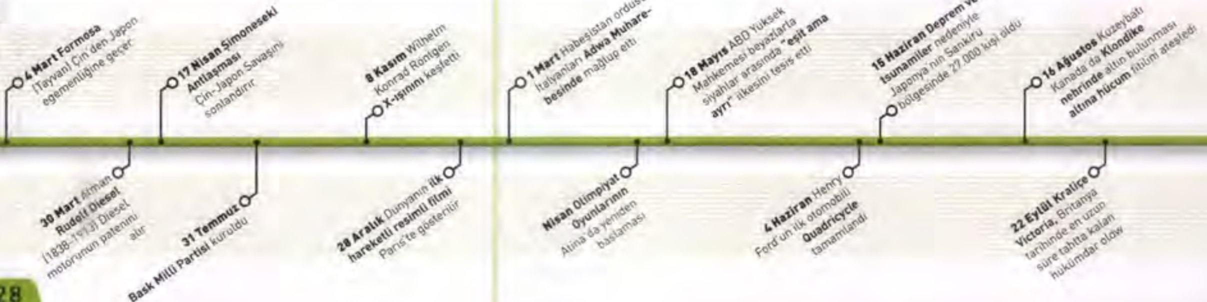
1896 OLİMPİYAT OYUNLARI

43 MÜSABAKA SAYISI

14 ÜLKE SAYISI

241 ATLET SAYISI

7000
ADWA'DA ÖLEN İTALYANLARIN SAYISI

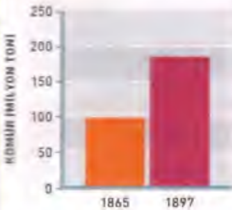
1897

Le Petit Journal'in 1897 yılına ait bir nüshasındaki "Ulusların Konseri" başlıklı karikatürde Osmanlı-Yunan Savaşı adıyla da bilinen Otuz Gün Savaşı hicvediliyor.

ON YIL SAVAŞINDA BAŞARISIZ OLMALARINA RAĞMEN (bkz. 1868) birçok Kübalı, İspanya'nın süren idaresini kabul etmek istemiyordu. Bağımsızlık isteyenlerin önderliğini **Küba Devrimci Partisi** yapıyordu. Parti Küba'nın doğusunda cumhuriyet ilan etti ve **Küba Bağımsızlık Savaşı** olarak bilinen gerilla savaşını başlattı. Askerler ertesi yıl **Havana**'ya ulaştılarsa da geri püskürtüldüler. **Savaş gemisi *Maine*'in Havana limanında havaya uçurulması** üzerine (bkz. 1898) ABD, olaylara karışmak durumunda kalacaktı.

Yunanistan ile Osmanlı İmparatorluğu arasında **Girit** nedeniyle sorun yaşanıyordu. Bir yıl önce adadaki Hıristiyan ayaklanması sert biçimde bastırılmış ve Yunanistan adayı ele geçirmek için kararlı biçimde faaliyet göstermekteydi. Ancak **Otuz Gün Savaşı** Yunanistan'ın istediği sonucu getirmedi. Ağustos ayında imzalanan ateşkes antlaşmasıyla **tazminat** ödemek zorunda kaldı ve **Tesalya** topraklarının bir kısmını yitirdi. Osmanlılar birliklerini Girit'ten çekti ve ada uluslararası bir protektora haline getirildi.

JOSÉ MARTÍ (1853–95)

Yazar, filozof, gazeteci ve siyaset kuramcısı José Martí (1853–95) Küba devrimci mücadelesinde önemli bir şahsiyetti. Küba Bağımsızlık Savaşındaki planlaması ve önderliği nedeniyle milli bir kahraman olarak kabul edilen Martí, adanın doğusundaki Dos Ríos'ta savaş alanında öldü.

Bu arada Britanya'da dikkat çekici bir **kömür madenciliği patlaması** yaşanıyordu. Kömür üretim düzeyi 1860'tan beri iki katına çıkmıştı. Maden sanayi de önemli bir işveren haline gelmişti. Britanya'da 1851'de 216.200 olan madenci sayısı 1897'de 695.200'e yükselmişti.

Britanya'da kömür madenciliği
Britanya dünyanın kömür üretimi alanında en önde gelen ülkesiydi. 200 milyon tonluk üretimiyle, aynı şekilde önemli üreticiler olan ABD ve Almanya'nın önündeydi.

1898

İspanyol-Amerikan Savaşında çarpışan askerlerden dördü Küba'da San Juan Tepelerinde çalıların üzerinden tüfekleriyle nişan alıyor.

HAVANA LİMANINDA DEMİRLİ USS MAINE'İN havaya uçurulmasıyla ABD İspanya'ya karşı savaş açmaya karar verdi. Küba'nın bağımsızlık savaşı ABD'de hayli destek bulmuştu. Hükümet **260 mürettebatın hayatını kaybettiği** *Maine* hadisesinden ötürü İspanya'yı suçladı. Küba ve İspanya 9 Nisanda ateşkese varmalarına rağmen ABD sadece birkaç hafta sonra, 25 Nisanda **İspanyol-Amerikan Savaşını** başlattı. Muharebeler Atlantik ve Pasifik olmak üzere iki cephede yürütüldü. ABD donanması **İspanya Filipinlerindeki** Manila Körfezine girerken, başka bir filo da Küba'nın Santiago limanında askerleri karaya çıkarttı. 25 Temmuzda **İspanya teslim olmuştu**. ABD Dışişleri Bakanı John Hay'in (1838-1905) Birinci Gönüllü Süvari Alayına ("Fırtına Süvariler" olarak da bilinir) komuta eden dostu ve müstakbel ABD Başkanı **Theodore Roosevelt**'e (1858-1919) yazdığı bir mektubunda "harika, küçük bir savaş" olarak nitelediği savaş İspanya'ya ağır bir bedele mal olacaktı. 10 Aralık tarihli **Paris Antlaşmasının** hükümlerine göre İspanya kalan kolonilerini bırakmak zorunda kalacak ve Küba'ya bağımsızlığını vererek Porto Riko, Guam ve Filipinleri ABD'ye bırakacaktı. Ancak ABD Küba'yı işgal altında tutmaya devam etti ve ertesi yıl Kübalıları yönetimden dışlamaya çalışarak orduyu dağıttı. Aynı sırada ABD Hawaii adalarını da ilhak etmeyi başardı.

Bu esnada **Mısır**'da, Britanya ve Fransa, Afrika'daki genişleme çabalarına bağlı toprak ihtilaflarını ilgilendiren **Faşoda Olayı**'na karışmışlardı. Britanyalılar **Mısır ve Uganda'yı bağlayacak bir demiryolu** hattı inşa etmek isterken Fransa **Sudan**'a doğru batıya genişlemeyi sürdürmek istedi. İki ülkenin birlikleri 18 Eylülde Faşoda'da karşı karşıya gelmelerine rağmen her iki taraf da **çatışmadan kaçınmak** istediği için sorun savaş boyutuna ulaşmadı. Bunun yerine Britanya, Fransa ve Mısır bayraklarının Fransa'nın işgal ettiği kalede birlikte dalgalanmasına karar verdiler. Daha sonra **sınırlarının**, Nil ve Kongo nehirlerinin ayrıldığı noktadan işaretlenmesi konusunda anlaşma sağladılar.

Hawaii'nin ilhakı
Honolulu'daki Hawaiililer döneme ait bir resimde AB tarafından ilhak edilmeleri haberini alıyor. ABD Guam ve Filipinler'i de idaresi altına alacaktı.

1899

Lancashire Hafif Piyade Tugayı bisikletçileri Güney Afrika Savaşında görev aldı.

BOERLER VE BRİTANYALILAR ARASINDAKİ DÜŞMANLIKLAR bir kez daha çatışma boyutuna ulaşıyordu. Taraflar hâlihazırda **Birinci Boer Savaşında** (bkz. 1880) karşı karşıya gelmişti. Bu kez Boerler madencilik çıkarlarını koruyan Britanya birliklerinin **Transvaal**'den çekilmesini talep etti, ancak bu talep dikkate alınmadı. Güney Afrika Cumhuriyeti ve Orange Özgür Devleti bu nedenle ekim ayında Britanya'ya karşı **savaş açtı. Güney Afrika Savaşı** üç yıldan az sürdü, ancak asker sayısını bu süre içinde 500.000'e çıkartacak olan Britanyalılar için bu Napoléon Savaşlarından beri en geniş çaplı savaş olacaktı. Savaş, asker sayıları 90.000'den az olan Boerlerin kendi lehlerine kullanabilecekleri **hasım topraklarda** yürütüldü. Boer sivillerinin çiftlikleri yakılarak çocuklarla kadınların kamplara konması ve 25.000 kişinin ölmesi, savaşa kötü bir şöhret kazandırdı.

Savaş madalyası
Savaşta görev yapan askeri personele verilen Güney Afrika Madalyasının üzerinde Kraliçe Victoria'nın Jübile büstü bulunmaktadır.

7 Ağustos Abu Hamed Muharebesinde Britanya Sudan'ı tekrar ele geçirdi

29 Ağustos Birinci Siyonist Kongresi İsviçre'nin Basel şehrinde toplandı

20 Eylül Yunanistan ve Osmanlı Otuz Gün Savaşını sona erdiren **barış antlaşmasını** imzaladı

10 Ekim Küba özerk oldu, ancak İspanya'dan tam **bağımsızlığını** elde edemedi

1 Ocak Komşu ilçelerin birleşmesiyle **Büyük New York Şehri** kuruldu

15 Şubat USS *Maine* Havana limanında patladı ve battı- **İspanya sabotajından** şüphelenildi

9 Nisan İspanya ile **Küba** arasında ateşkes

25 Nisan ABD İspanya'ya **savaş ilan etti**

9 Haziran Britanya **Hong Kong**'u 99 yıl süreyle kiralamayı garantiledi

7 Temmuz ABD **Hawaii adalarını** topraklarına kattı

10 Aralık Paris Antlaşması ile İspanya-Amerika savaşı son buldu

1 Ocak Porto Riko ABD'ye verildi

29 Temmuz Lahey Barış Konferansı uluslararası **hakemlik** mahkemesi kurdu

11 Ekim Britanya ile Boerler arasında **Güney Afrika Savaşı** başladı (1902'ye kadar)

Kasım Sigmund Freud (1856-1939) *Rüyaların Yorumu*'nu yayınladı

1900

Boxer isyanı sırasında çıkan Batı karşıtı saldırılara karşı savaşmak üzere gelen uluslararası kuvvetin Pekin'e hücum etmesini gösteren resim.

ÇİN'DE BATILILARIN, ÖZELLİKLE DE HIRİSTİYAN MİSYONERLERİN artan mevcudiyetleri halk arasında öfke yaratmaya başlamıştı. Bu durum Çin'den bütün yabancıları atmayı hedefleyen bir köylü ayaklanması olan **Boxer İsyanının** patlak vermesine yol açtı. Saldırıların arkasındaki grup daha önce "Haklı ve Uyumlu Yumruklar" olarak bilinen gizli bir cemiyet kurmuş ve "Boxer" kısaltması da bu isimden türetilmişti. Grubun üyelerinin Qing sarayında da bulunması nedeniyle, yabancılarla Hıristiyanlığı kabul eden Çinlilere yönelik şiddet eylemleri resmi makamların da onayını almıştı. Britanya, Fransa, İtalya, Almanya, Rusya, Japonya ve Rusya'nın katıldığı 2100 kişilik **uluslararası yardım gücü** Haziran 1900'de Tianjin limanına gönderildi, ancak Boxerlar kiliseleri yakmaya ve Hıristiyanları öldürmeye devam etti. Uluslararası gücün çeşitli kaleleri ele geçirmesinden sonra dul imparatoriçe **Tz'u Hisi** (1835-1908) tüm yabancıların öldürülmesini emretti ve birçok yabancı din görevlisi katledildi. Destek güçlerinin varmasından sonra uluslararası güç Pekin'e yönelerek burayı ele geçirdi. Dul imparatoriçe şehirden kaçtı ve Eylül 1901'de imparatorluk ailesi prensleriyle ateşkes kararı alındı. Ateşkes şiddet eylemlerine son verdi ve tazminat ödenmesini sağladı. Bu olaylar yaşanırken **Rusya,** fırsattan istifade ederek Güney Rusya sınırındaki Güney Mançurya'yı işgal etti.

Afrika'da günümüz Kongo Demokratik Cumhuriyetinin güney bölgesini oluşturan **Katanga**'da madencilik başladı. Zengin **bakır** yataklarının -ayrıca çinko, kobalt ve kalay ve diğerlerinin- bulunması Avrupalılar tarafından demiryolu hatları gibi altyapıların süratle getirilmesine yol açtı ve bölgede hızla kentler belirdi. Madencilik şirketlerinin çoğalması Katanga'yı Kongo'nun en sanayileşmiş bölgesi haline getirdi. Bununla beraber çalışan birçok Afrikalı, çok düşük ücretler karşılığında kirli ve tehlikeli işleri yerine getirdi.

Bu sırada Batı Afrika'da Britanya birlikleri, **Asante** tarafından başlatılan ve bastırılması sekiz ay alan bir isyanla karşı karşıya kaldı. **Altın Kıyısı**'ndaki karışıklıklar Afrikalıların Britanya yönetimine direnmeleri nedeniyle izleyen on yıl boyunca sürdü.

Atlantik'in diğer yakasında ABD'de on yıllarca süren **göçler** ülkenin nüfusunun neredeyse iki katına çıkmasına yol açtı. ABD'de 1870'te 35.5 milyon kişi yaşarken, bu sayı 1900'de yaklaşık 75 milyona ulaşmıştı. Bu büyümenin büyük kısmı **şehirleşmiş alanlarda** meydana geldi. Nüfusun yüzde 40'ı kırsal topluluklarda yerleşmek yerine şehirlerde yaşıyordu.

Yeraltına iniş
Paris'te bir lamba direğine asılı metro işareti. İlk yeraltı tren hattı 1900 yılında Paris'te açıldı.

Büyüyen bir ulus
On yıllarca süren göç sayesinde ABD'nin nüfusu artarak 1900 yılı itibarıyle 75 milyona ulaştı.

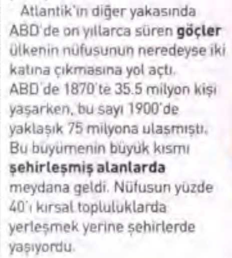
1901

Kraliçe Victoria'nın cenaze korteji Londra'da ilerliyor.

AVUSTRALYA'DA KURULAN BİRÇOK KOLONİ –Queensland, Güney Avustralya, Batı Avustralya ve Tasmanya– 1 Ocakta **anayasanın** hazırlanarak yürürlüğe girmesi ve Avustralya Milletler Topluluğunun resmi olarak kurulmasıyla yeni bir döneme başladı.

Birkaç hafta sonra Büyük Britanya ve kolonileri 22 Ocakta ölen **Kraliçe Victoria**'nın yasını tuttu. Ülkeye ve imparatorluğa 63 yıl boyunca hükümdarlık eden Victoria en uzun süre tahtta kalan Britanya hükümdarı olmuştu. **Oğlu VII. Edward** (1841-1910) tahta geçti ve hükümdarlığı altındaki büyük ölçüde sakin dönem –sosyal bakımdan çok parçalı olsa da– **Edward dönemi** olarak tanındı.

Milletler Topluluğu pulu
Kraliçe öldüğü yıl kolonilerini bir federasyonda bir araya getiren Avustralya'ya ait, Kraliçe Victoria'nın resmini taşıyan pul.

1902

Günümüz Suudi devletinin ilk hükümdarı Prens Saud bin Abdul Aziz.

BOER YERLEŞİMCİLERİYLE BRİTANYALILAR ARASINDAKİ Güney Afrika veya diğer adıyla İngiliz-Boer Savaşı 31 Mayısta sona erdi. Savaşın sonu Britanyalıların Boerlerin tedariklerini azaltmak için ürünlerini ve hayvanlarını yok etmeyi öngören "yakıp yıkma" politikası nedeniyle daha hızlı şekilde geldi. Malları ellerinden alınan Boer kadınları ve çocukları toplama kamplarına götürüldü. **Vereeniging Antlaşması** çerçevesinde Boerler, Güney Amerika'da Britanya egemenliğini tanıyarak Özgür Orange Devleti ve Güney Afrika Cumhuriyetinin bağımsızlıklarından vazgeçtiler. Tüm ülke artık Britanya idaresi altına geçti.

Bu sırada Rakipleri Raşidiler tarafından ülkeyi terke zorlanan ve Kuveyt'te yaşayan **bin Saud** (y.1880-1953) Suudi hanedanın resmi başkenti Riyad'ı geri almak için harekete geçti. Kendisi ve adamları Ocak 1902'de Riyad'a sızarak valiye baskı yapmak için ertesi sabahı beklediler. Saud sayıları artan taraftarlarının yardımıyla kısa süre içinde şehri ve ülkeyi ele geçirdi. Bu ülke 1932'de **Suudi Arabistan** adını aldı ve bugüne kadar Suudi ailesinin yönetiminde kaldı.

Karayipler adası Martinik'te **Pelée Dağı**nın şiddetli patlaması nedeniyle 30.000'e yakın insan hayatını kaybetti ve Saint-Pierre limanı yok oldu. Yanardağ daha önce 1792 ve 1851'de de patlamış, ancak bunlar hiçbir zaman 1902 patlaması şiddetinde olmamıştı.

24 Ocak İkinci İngiliz-Boer Savaşı; Britanyalıların Ladysmith'i kurtarma çabaları Spion Kong Muharebesinde yenilgileriyle sonuçlandı

Nijerya Britanya koruması altına girer

22 Nisan Kousseri Muharebesi: Fransızlar savaş beyi **Rabi az-Zubar**'ı yenerek öldürdükten sonra **Çad'ın** denetimini ele geçirdiler

30 Nisan Hawaii resmi olarak **ABD toprağı** oldu

18 Mayıs Tonga Britanya hâkimiyeti altına girdi

5 Haziran Britanya askerleri İkinci İngiliz-Boer savaşında **Pretoria'yı** aldı

2 Temmuz Zeplin'in ilk uçuşu **Almanya'da** gerçekleştirildi

19 Temmuz Paris'te ilk **metro** açıldı

14 Ağustos Çin'de **Boxer isyanı; uluslararası güçler** Avrupalı rehinleri kurtarmak için Pekin'i işgal etti

Ekim Rusya'nın Mançurya'yı işgali

22 Ocak Kraliçe Victoria öldü, Britanya tahtına **VII. Edward** (1841-1910) çıktı

11 Haziran Yeni Zelanda **Cook Adalarını** ilhak etti

14 Eylül Theodore "Teddy" Roosevelt (1858-1919) ABD Başkanı seçildi

25 Eylül Britanya **Asante Krallığını** (Gana'nın parçası) ilhak etti

15 Şubat Berlin'de U-Bahn açıldı

20 Mayıs Küba ABD'den bağımsızlığını kazandı

31 Mayıs İkinci İngiliz-Boer Savaşı, **Vereeniging Antlaşmasının imzalanmasıyla sona erdi**

10 Aralık Mısır **Aswan Barajını** açtı

1903

Wilbur ve Orville Wright tarafından tasarlanan hava aracı ilk uçuşunu, 17 Aralık 1903'te, Kuzey Carolina'nın Kitty Hawk şehrinde gerçekleştirdi.

ABD'DE WILBUR (1867-1912) VE ORVILLE (1871-1948) Wright kardeşler gelişen havacılık bilimine duydukları büyük ilgiyle uçmaya karar verdiler. Bisiklet dükkânlarından elde ettikleri kârı deneylerine aktararak iki pervaneli bir uçak yaptılar. Kuzey Carolina sahilindeki Kitty Hawk kasabasında deneylerini yapmaya başladılar. 17 Aralık sabahı çalışmaları, pilotun tam kontrole sahip olduğu bir uçakla -planörle daha önce yapılan uçuşların aksine- yapılan **ilk başarılı uçuşun** Orville tarafından gerçekleştirilmesiyle karşılığını verdi. Orville 60 metre mesafeyi 12 saniyede aldı. Daha sonra aynı gün Wilbur 259 metre mesafeyi 59 saniyede uçtu.

Daha güneyde, **Panama**'da ABD, ilk çabaları on yıl kadar önce başarısız olan (bkz. 1889) Atlantik ile Pasifik arasındaki kanal fikrini yeniden ortaya çıkarttı. ABD eski Fransız holding şirketinin varlıklarını satın alıp inşaata başlamak istedi, ancak -kanalı halen kontrolü altında tutan- **Kolombiya** hükümetiyle görüşmeler çıkmaza girdi. Panama 1903'te ABD'nin desteğiyle **bağımsızlığını** ilan etti. 1904'te Panama ve ABD, ABD'nin 1979'a kadar yetkisi altında bulunduracağı hükmünü getiren Panama Kanal Bölgesi antlaşması konusunda uzlaştı ve kanal yapım çalışmaları başladı.

Fransa'da bisikletçi Henri Desgrance (1865-1940) dünyanın en itibarlı yarışmalarından biri olacak **Tour de France** yarışını başlattı. Ancak yarışın kökenleri kötü izler bırakan **Dreyfus Olayıyla** yakından ilişkiliydi. Olay, ihanetle suçlanan Fransız subayı Alfred Dreyfus'a (1859-1935) ilişkin bir skandaldı. Dreyfus'un adını temizleyen kanıtlar ortaya çıkmış, ancak yok edilmişti. Dreyfus bir Yahudi'ydi ve Fransa **Yahudi karşıtlığı** konusunda bölündü. Skandal sırasında spor gazetesi *Le Vélo* Dreyfus'u destekledi. Kızgın reklamcılar rakip bir dergi olan ve daha sonra *L'Auto* adını alan *L'Auto-Vélo* dergisini kurmaya karar verdi. Bisiklet tanıtımı yapan Desgrange da dergide işe alındı. Ancak *L'Auto* satışları başlangıçta zayıftı, bu nedenle derginin reklamını yapmak için bir yarış düzenlendi. Desgrange, Paris-Lyon-Marseille-Toulouse-Bordeaux-Nantes-Paris rotasını izleyen, ancak daha sonra kısaltılan bir ay süreli bir bisiklet yarışı düzenledi. 60 yarışmacı 1 Temmuzda yola çıktı. Organizasyonun ilk birincisi Maurice Garin'di.

Yoldaki Aslan
ABD'de yayımlanan Judge, bu siyasi karikatürde Panama Kanalını "yoldaki aslan" olarak tasvir etti

12
SANİYE
WRIGHT KARDEŞLERİN İLK UÇUŞUNUN
SÜRESİ

1904

Fransız *Petit Journal* gazetesi, hasta ve yaralı Rusların Rus-Japon savaşı sırasında kayaklarla nasıl taşındığını gösteriyor.

JAPONYA VE RUSYA, MANÇURYA VE KORE üzerindeki etkilerini arttırmak için **rekabet halindeydi.** Rusya Trans-Sibirya demiryolunu inşa etmiş ve Çin'de yaşanan Boxer krizi sırasında (bkz. 1900) ilhak ettiği **Mançurya**'dan bu demiryolunun bir hattını geçirmişti. Bu dönemde Japonya kendi ordusu ve donanmasını geliştirmeye başlamış ve 1903'te Rusya'ya karşılıklı olarak bu bölgelerde birbirlerinin çıkarlarını tanımaları önerisine bulunmuştu. Görüşmeler 6 Şubat 1904'te koptu ve üç gün sonra Japonlar Rus gemilerine saldırarak iki savaş gemisini batırdı ve **Rus-Japon Savaşını** tetikledi. Japonya ardından birliklerini Mançurya ve Kore'ye göndererek Rusya'yı yıl boyunca kuzeye doğru çekilmeye zorladı. ABD Başkanı Theodore Roosevelt (1858-1919) aracılığıyla 5 Temmuzda yapılan antlaşma uyarınca Rusya Mançurya'dan çıktı, **Sahalin** Adasının bir bölümünü Japonya'ya verdi, **Kore**'de Japon çıkarlarını tanıdı, ayrıca Sibirya kıyılarında balık avlama hakkı verdi. Japonya'nın Ruslara karşı zaferi, bir dünya gücü olarak belirdiği gerçeğini ortaya koydu.

Afrika'da Alman birlikleri kolonilerdeki isyanlarla karşı karşıya kaldı. **Khoikhoi** halkının 1903'te ve **Herero** halkının 1904'te isyan ettiği **Alman Güney Afrika** (Namibya) kolonisinde ayaklanmalar baş gösterdi. Birçok Afrikalı toplama kamplarına götürüldü ve buralardaki kötü yaşam koşulları nedeniyle tutsakların yarısı öldü. İsyanın bastırıldığı 1908 yılına kadar Herero halkının yüzde 80'i ve Khoikoi halkının yüzde 50'si çatışmalar sırasında veya kamplardaki zorluklardan ötürü yaşamını yitirmişti.

Rus Japon Savaşı
Harita Japonların zafer kazanarak Rusları Mançurya'dan çıkardığı ve Doğu Asya'daki genişlemeci politikasından caydırdığı çatışmanın aşamalarını göstermektedir

ANAHTAR
- Japonya
- Qing Çin'i
- Rusya'ya 1897, Japonya'ya 1905
- Japonlara kiralanan arazi 1895
- Japon ilerlemeleri 1904-05
- Rus Baltık filosunun izlediği yol
- Tarihleriyle Japon zaferleri

11 Haziran Sırbistan Kralı Alexander Obrenovic (d.1876) ve Kraliçe Draga (d.1864) **öldürüldü**

29 Eylül **Prusya** araçlarda **sürücü ehliyeti** talep eden ilk ülke oldu

4 Kasım **Panama** ABD'nin desteğiyle Kolombiya'dan **bağımsızlığını** ilan etti

18 Kasım ABD ve Kolombiya arasında **Panama Kanalı** inşaatına başlamak için sözleşme imzalandı (kanal 1914'te açıldı)

17 Aralık Mucit kardeşler Orville ve Wilbur **Wright** ilk uçuşu Kuzey Carolina'da Kitty Hawk şehrinde gerçekleştirdi

12 Ocak Alman Güneybatı Afrika'sında **Herero İsyanı**

8 Şubat Japon kuvvetlerinin iki Rus savaş gemisini batırdığı **Rus-Japon Savaşı** (1905'e kadar) başlar

8 Nisan **Britanya** ve **Fransa**, o tarihten beri **barışçı ilişkileri** koruyan *Entente Cordial*'i imzaladı

9 Mayıs *City of Truro* Britanya'da Plymouth'dan Londra'ya seyahat ederken saatte **100 kilometreyi aşan ilk lokomotif** oldu

21 Ekim **Rus-Japon Savaşı** Rus donanmasının yanlışlıkla Kuzey Denizindeki **Britanyalı** trolcülere ateş açtığı **Dogger Bank** olayı

ARABANIN HİKÂYESİ

T MODELİNDEN HİBRİTLERE, ARABALAR DEĞİŞİMİN İTİCİ GÜCÜ OLDU

Ford T Modeli

Gemiler ve atlar kullanılarak ve hatta yürüyerek binlerce yıldır yapılan yavaş ulaşımdan sonra otomobilin gelişimi dünyanın mesafe ve hız hakkında düşünce biçiminde bir devrim yarattı. Bir yolculuk için günler harcamak yerine, insanlar ve mallar saatler içinde yüzlerce kilometre hareket edebilir hale geldi.

19. yüzyıl sonlarında ulaşım alanında buharlı gemilerin geliştirilmesi gibi birçok teknolojik yenilik görülmesine karşın, bunların hiçbiri arabanın geliştirilmesi ve toplu üretiminin ani ve yaygın etkisinin yarattığı etkiyle karşılaştırılamaz. Otomobil başlangıçta zengin ailelerin tekelindeyken ABD'li mucit Henry Ford'un üretimi artırarak fiyatları aşağı düşürmesiyle birçok hevesli tüketici araba alabilecek hale gelmişti. Bu durum karayolu yapımının sıçrama göstermesiyle çevre üzerinde derin bir etki yaptı ve ABD'deki banliyöler, sakinlerinin araba kullanacakları fikrine uygun olarak inşa edildi.

Montaj hattının harekete geçmesi
Ford Motor Şirketi'ndeki işçiler bir T modeli otomobilin montajını yapıyor. Ford'un yenilikçi fabrikaları şirketin milyonlarca arabayı hızlı bir şekilde üretebilmesini sağladı.

OTOMOBİL ÇAĞI

Daha sonra yaşanan sorunlara karşın –özellikle kirlilik ve trafik sıkışıklığı– arabayla yaşanan aşk ilişkisi hiçbir zaman sona ermedi. Gerçekten de, gelişmekte olan ülkelerdeki insanlar zenginleştikçe araba sahibi olma istekleri de arttı. Artık sorun, yakıtı daha verimli kullanan ve çevre dostu enerjilerle çalışan arabalar geliştirmek olduğundan giderek daha çok sayıda üretici hibrit (bkz. sağ panel) arabalar gibi diğer araba biçimleri üzerinde çalışıyor. Ancak bu sorunlara karşın otomobil dünyadaki bütün ulaşım ağlarının bütünleşik bir parçası olmayı sürdürüyor.

HİBRİT ARABALAR

Otomobil mühendisleri uzun süredir arabaları çalıştıracak güneş enerjisi ve akü gücü dahil petrolden başka yollar bulmaya çalışmaktadır. Hibrit arabalar benzin motorunu elektrik motoruyla birleştirerek sürücüye daha verimli benzin tüketimi sağlayıp daha az hava kirliliği yaratıyor.

> “**SİYAH OLDUĞU SÜRECE** HER MÜŞTERİ **İSTEDİĞİ RENGE** BOYANMIŞ BİR ARABAYA SAHİP OLABİLİR.”
>
> **Henry Ford, ABD'li sanayici,** *My Life and Work*, 1922

15. yüzyıl
Leonardo da Vinci'nin arabası
Rönesansın İtalyan sanatçısı, dünyanın ilk kendiliğinden çalışan arabasını tasarlar.

Yeniden yapılan da Vinci arabası

1769-70
İlk gerçek araba
Fransız mühendis Nicolas Cugnot saatte 3 km hıza ulaşabilen buharlı arabayı yapar.

Cugnot'nun Faradier modeli

1801
Buhar motorlu taşıt
Britanyalı mucit Richard Trevithick, buhar motorunun daha küçük ve hafif bir versiyonunu yapar ve adını "karayolu lokomotifi" koyar.

Trevithick'in karayolu lokomotifi

1860
Havagazı motoru
Belçikalı Jean-Joseph Etienne Lenoir iki devirli içten yanmalı havagazı motorunu geliştirir.

Lenoir havagazı motoru

1867-77
Dört devirli Otto motoru
Alman mucit Nikolaus August Otto, dört devirli içten yanmalı motorunun patentini alır.

Otto motoru

Benz üç tekerlekli

1885
İçten yanmalı motor geliştirilir
Alman Karl Benz ve Gottlieb Daimler içten yanmalı, kullanımı kolay arabalar geliştirir.

1913 Ford T Modeli
Henry Ford'un tasarım klasiği günümüz arabalarında bulunan pek çok özelliğe sahiptir. Ucuz olmasının yanı sıra ABD'nin o dönemindeki bozuk yollarına dayanacak kadar güçlü ve güvenliydi.

Pirinç çerçeveli iki panelli ön camlar

Pirinç yan aynalar

Pirinç çubuklar ön camı tutar

Açık gövdeli modelin kapıları yoktu

Sıkılabilen başlı pirinç korna

Gaz yağıyla çalışan yan lamba

Asetilenle çalışan ön farlar

Sert kauçuk tekerler

Tahta tekerlek

Çevirme kolu

Amortisör

1885–86
Dört tekerlekli araba
Gottlieb Daimler motoru geliştirir ve gövdesine teker ekleyerek ilk modern arabayı üretir.

1903–30
Ford T Modeli
ABD'li üretici Henry Ford kitlelere pazarlanan Model T'nin üretimine başlar. 1927 yılına gelindiğinde 15 milyon araba, Ford'un montaj hatlarında üretilmiştir.

1930'lar
Volkswagen'in "küçük arabası"
Almanya'da geliştirilen "halk arabası," makul fiyatlı, yakıt tasarruflu araçlara rağbeti arttırır.

Volkswagen Beetle

1889–90
Önden çekişli motorlar
Fransız René Panhard ve Émile Levassor, satış için arabalar üreterek ilk kez motoru öne yerleştirir.

Panhard ve Levassor arabası

1890'lar-1900'lerin başı
İlk elektrikli arabalar
Arabaların tümü petrol motorlu olarak yapılmadı. 1900'lerde arabaların yaklaşık yüzde 28'i elektrikle çalışıyordu.

1940'lar-1959'ler
Lüks arabaların yükselişi
Rolls Royce ve Cadillac gibi markalar en pahalı arabaların simgesiydi.

Rolls Royce Silver Dawn

1997-günümüz
Hibrit arabalar
Araba üreticileri bgün daha temiz ve ucuz yakıtla çalışan arabalar geliştirmeye çalışıyor.

Toyota Prius

1905

“ DÜNYANIN **SONSUZ GİZEMİ**, ANLAŞILABİLİR OLMASIDIR. ”

Albert Einstein, *Franklin Institute Journal*, Mart 1936

Almanya doğumlu Albert Einstein, Görelilik Teorisini geliştirdikten sonra dünyanın en tanınmış bilim adamlarından biri oldu.

RUSYA'DA ÇAR II. NİKOLAY'IN YÖNETİMİNDEN DUYULAN hoşnutsuzluk artmaktaydı ve anayasal monarşi sesleri yükseliyordu. Durum, Rus-Japon Savaşındaki (bkz.1904) yenilgiyle daha da güç bir hale geldi. Ülke çapında **protestolar** yayıldı. Nikolay şubat ayında **seçilmiş bir parlamento** toplamaya söz verdi, ancak gösterilerin önüne geçilmesi mümkün olamadı. En sonunda ordu da isyana katıldı ve savaş gemisi *Potemkin*'in mürettebatı ayaklandı. Ekim ayında Nikolay'ın anayasa ve seçilmiş bir meclis kurmaya söz vermesine karşın **sovyetler** (devrimci konseyler) halinde örgütlenen protestocular için bu vaatler yeterli olmadı. Hareketin önderlerinden **Lev Troçki** (1879-1940) tutuklandı. Protestolar devam ettiyse de, devrim karşıtı güçler **1905 Rus Devrimi** olarak anılan hareketi en sonunda bastırdı. Ertesi yıl Çar Nikolay, **Duma** adı verilen bir seçilmiş yasama organı kurulmasını içeren, Temel Yasalarda toplanan reformlarını uygulamaya başladı.

İsviçre'de Alman fizikçi Albert Einstein (1879-1955) takdir kazanan ilk doktorasını aldı ve yayınlarıyla uluslararası üne kavuştu. En etki yaratan kitabı, $E=mc^2$ denklemiyle kütle ve enerji arasındaki ilişkiyi açıklayan **Görelilik Teorisi** başlıklı çalışmasıydı. Bilime katkıları nedeniyle 1921'de Nobel Ödülü alacaktı.

Hindistan'da Britanya Kral Naibi Lord Curzon (1859-1925) artan milliyetçi muhalefetle karşı karşıyaydı. **Bengal** eyaletini bölerek Doğu Bengal ve Assam'ı başkenti Dakka olacak şekilde birleştirmeye karar verdi. Bu girişimi, güçlü bir desteğe sahip olduğu Bengal'de **milliyetçi hareketi** boğmaya yönelik bir hareket olduğu gerekçesiyle eleştirildi.

Film posteri
Rus yönetmen Sergey Ayzenştayn Potemkin Zırhlısı (1925) filminde, gemi mürettebatının 1905'teki başkaldırısını beyazperdeye taşıdı.

1906

San Francisco belediye binasının 1906 depreminden sonra yıkıntıları.

SAN FRANCISCO DEPREMİ

25.000 BİNA **YIKILDI**

450–700 İNSAN **ÖLDÜ**

350 MİLYON DOLAR **ZARAR**

DÜNYANIN EN AKTİF FAY HATLARINDAN 1300 kilometre uzunluğundaki San Andreas'ın üzerine kurulu San Francisco **depremlere** açık bir şehirdir. 1906 yılında, hızla büyüyen bu şehirdeki insanlar yer hareketlerine alışkındı. 1836, 1865, 1868 ve 1892 yıllarında depremler meydana gelmişti. Ancak şehri depremlere hazırlamak için hiçbir önlem alınmamıştı. San Francisco 18 Nisanda, daha sonra **7,8 büyüklüğünde** olduğu tahmin edilen ve Los Angeles ile Nevada gibi uzak bölgelerdeki insanların dahi hissettiği bir depremle sarsıldı. Deprem bir dakikadan az sürmesine rağmen çöken binaların tüm şehirde çıkarttığı yangının yarattığı zararı onarmak yıllar aldı.

Hindistan'da **Tüm Hindistan Müslüman Birliği** –başlangıçta Britanya hükümetinin desteğiyle– kuruldu ve Müslümanların haklarını korumayı hedefledi. Yaklaşık 3000 delege 30 Aralıkta yapılan toplantıya katıldı. 1913 yılında Hindistan'da da özerklik sesleri yükseliyordu.

1907

Romanya köylüleri için hayat zordu ve çoğu toprak reformu yapılmasını istedi.

ROMANYA'NIN KIRSAL BÖLGELERİNDE uzun süredir yayılan köylü huzursuzluğu 1917 **isyanına** yol açtı. Köylülerin **istismarcı sözleşmeler** yapmaya zorlanarak fakirlik içinde yaşamaları, alevlenen toprak isyanının başlıca nedeniydi. İsyan köylere yayıldı ve ordunun müdahalesine kadar **10.000 kişi hayatını kalbetti.**

Güneydoğu Asya'da **Kamboçya** Fransız baskısıyla Tayland'ın batı eyaletlerinden bazılarını eline geçirmişti. Fransa 1863'te Kamboçya'da güçlü bir mevcudiyet oluşturmuş, zaman içinde Kamboçya kralının yetkilerini kısıtlayarak bir vali atamıştı. Fransız **sömürgeciliğine** yol açan bu durum Kamboçya milliyetçilerini öfkelendirdi. Başlattıkları direniş ancak 1907'de bastırıldı.

Tayland'da Fransızlar
Hotchkiss toplarıyla donanmış 19. yüzyıl Fransız gambotu, Tayland'ın Bangkok şehrinde Chao Phraya nehri sularında devriye geziyor.

1908

İtalyan *La Domenica del Corriere* gazetesinin Şubat 1908 tarihli sayısında yayınlanan bu gravür, Portekiz Kralı I. Carlos'un suikasta uğramasını yansıtıyor. Kral cumhuriyetçi bir yönetim kurma çağrılarının arttığı bir dönemde öldürüldü.

PORTEKİZ, kralları **I. Carlos**'un (1863-1908) şubat ayında suikastla öldürülmesinin ardından **devrimle sarsıldı**. Halk tarafından esasen sevilmeyen hükümdarın **parlamentoyu atlayarak** kendi başbakanını ataması ortamın daha da kötüleşmesine yol açmıştı. Olaylar Carlos ve büyük oğlu Luis Felipe'nin bir arabayla Lizbon'da yolda giderken vurulmalarıyla şiddet boyutuna dönüştü. Carlos'un yerine geçen oğlu **II. Manuel** (1889-1932) düşürülmeden önce birkaç yıl boyunca tahtta kalmayı başardı (bkz.191).

Afrika'da **Kongo Özgür Devleti** (bkz.1884) feshedildi ve Belçika hükümeti **Belçika Kongo**sunu kurdu. Özgür Devlet, Belçika Kralı **II. Leopold'ün** (1835-1909) şahsi olarak yönettiği bir şirket tarafından işletiliyordu. Özgür Devlet'te çalışan Afrikalılar şirkete değerli kauçuk ve fildişi temin etti. Ancak korkunç çalışma şartları hakkındaki haberler **uluslararası tepkiye** neden olarak reform taleplerini gündeme getirdi. Belçika'nın bu taleplere cevabı bölgeyi **resmi bir koloni** haline getirmek ve Kongo'yu istikrarlı üretim yapacak şekilde doğrudan Brüksel'den yönetmek oldu. Ancak acımasız şartlar devam etti ve nüfusu 1884'te 20-30 milyondan 1911'de 8,5 milyona düştü.

Bu sırada **Avusturya-Macaristan** da koloni ilişkilerini –daha önce işgal etmiş olduğu **Bosna-Hersek**'le– yeniden biçimlendirdi (bkz.1878). Komşu Osmanlı İmparatorluğunda yaşanan **Jön Türk Devriminin** (bkz.1909) etkilerinden duyduğu endişe bu adımı atmasında etkili olmuştu. Avusturya-Macaristan Balkanlardaki gücünün azalmasından ve teknik bakımdan hâlâ Osmanlı hükümdarlığında bulunan Bosna-Hersek'i Jön Türklerin geri almasından endişe duymuştu. Avusturya-Macaristan, **Rusya'nın** desteğini aldıktan sonra **Bosna-Hersek'i ilhak etti**. Bu hamle, Bosna-Hersek'in bir kısmını ele geçirmek, böylelikle Adriyatik denizine çıkış yolu sağlamak isteyen komşu **Sırbistan**'da öfkeye yol açtı. Rusya'nın da kısa süre sonra işe karışmasıyla **Bosna Krizi** baş gösterdi. Başlangıçta Rusya Sırbistan için bazı imtiyazlar elde etmek istemiş, ancak daha sonra Avusturya-Macaristan ve müttefiklerinin taleplerine boyun eğmişti. Bu dönemde, bir lider olarak konumu Rusya ve bir dizi Avrupa devleti tarafından henüz kabul edilmemiş olan **Bulgaristan Prensi Ferdinand** krizden yararlanarak tökezleyen Osmanlı İmparatorluğundan **Bulgaristan'ın bağımsızlığını** ilan etti.

ANAHTAR
- Macaristan Krallığı
- Avusturya İmparatorluğu
- Bosna-Hersek
- Avusturya-Macaristan sınırı

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu
Avusturya-Macaristan 1908'de Balkan devletleri Bosna ve Hersek üzerinde, Osmanlı devletinin bu toprakları almasını engellemek için denetimini kabul ettirme peşindeydi.

1909

> **❝** BENİM **FANİ VÜCUDUM** ELBET BİR GÜN TOPRAK OLACAKTIR, FAKAT TÜRKİYE CUMHURİYETİ **İLELEBET PAYİDAR KALACAKTIR.** **❞**
>
> **Mustafa Kemal Atatürk**, Türkiye'nin ilk cumhurbaşkanı, 1926

Sultan V. Mehmet
35. Osmanlı Sultanı V. Mehmet (1884-1918) fiilen Genç Türk İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir kuklasıydı.

JÖN TÜRKLERİN BİR ÖNCEKİ YIL BAŞARILI isyanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti –grubun siyasi kanadı– 1909'da **Osmanlı İmparatorluğunda** iktidarın dizginlerini eline aldı. İç ihtilaflara rağmen izleyen yıllarda bu konumunu da korudu. Jön Türkler, Sultan II. Abdülhamit'i (♛ 1876-1909) **anayasayı tekrar uygulamaya koymaya** zorlamış, bu bir kez başarıldığında Sultan anayasal hükümdar olarak kısa bir süre olsa da tahtta kalmış ve 27 Nisanda düşürülmüştü. Jön Türkler daha sonra kardeşi **V. Mehmet**'i (♛ 1909-1918) yeni sultan olarak tahta geçirdiler.

Jön Türklerin birçoğu öğrenci ve Osmanlı entelektüel sınıfından gelmiş ve Avrupa ile Britanyalıların idaresi altındaki Mısır'da yaşarken örgütlenmişlerdi. Başlangıçta "liberal" olarak görülmelerine rağmen uyguladıkları siyaset özelikle imparatorluk dışında büyük ölçüde baskıcı olarak değerlendirilmişti. Öfkenin büyük kısmı, Osmanlı dünyasındaki Araplar ve Slavlar gibi milletlerin aleyhine bir Türk kimliğini kabul ettirmek istedikleri **milliyetçilik** anlayışlarından kaynaklandı. Ancak hukuk düzenini laikleştirmek ve kadınların da eğitim imkânlarına erişmelerini içeren, eğitim sistemini iyileştirmek gibi bazı ilerici **reformlar** da uyguladılar. Ayrıca imparatorluktaki Bosna-Hersek gibi bölgelerde **yabancı etkisinin** ölçüsünü sınırlamak istediler (bkz. 1908).

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK (1881–1938)

1908 Jön Türk Devrimine karışan Mustafa Kemal Atatürk, Türk Bağımsızlık Savaşında Türk milli hareketinin önderliğini yaptı. Türkiye Cumhuriyeti 1923'te kurulduğunda ilk cumhurbaşkanı oldu.

- **1 Şubat Portekiz Kralı I. Carlos** (1863-1908) ve veliahdının öldürülmesi
- **26 Mayıs** Ortadoğu'da ilk büyük ticari **petrol yatağı keşfi** Güneybatı İran'da Mescid el Süleyman'da yapıldı
- **3 Temmuz Jön Türk Devrimi** Osmanlı İmparatorluğunda reformlar talep eder
- **24 Temmuz** Türkiye'de **1876 anayasası tekrar yürürlüğe konur**
- **8 Ağustos Wilbur Wright** (1867-1912) ilk kontrollü motorlu uçuşu gerçekleştirdi
- **22 Eylül Bulgaristan** Osmanlı İmparatorluğundan bağımsızlığını ilan eder
- **27 Eylül** Henry Ford ilk **Model T** aracını üretti
- **6 Ekim** Avusturya-Macaristan **Bosna-Hersek'i** ilhak etti
- **17 Aralık** II. Abdülhamit (1844-1918) **meclisi feshetti**
- **5 Ocak** Kolombiya **Panama'nın bağımsızlığını** tanıdı
- **10 Mart İngiliz-Siam Antlaşması** Bangkok'ta imzalandı
- **19 Nisan İngiliz-İran Petrol Şirketi** (daha sonra BP) İran'da kuruldu
- **27 Nisan V. Mehmed** (1844-1918) kardeşinin yerine **Osmanlı sultanı** oldu
- **25 Temmuz** Fransız havacı **Louis Blériot** (1872-1936) Manş Denizi'ni uçarak geçti
- **18 Kasım** Nikaragua Devlet Başkanı **José Santos Zelaya** (1853-1919) 500 devrimcinin idam emrini verdi

“ AYAKLARININ ÜSTÜNDE ÖLMEK, DİZLERİNİN ÜSTÜNDE YAŞAMAKTAN İYİDİR! ”

Emiliano Zapata, Meksika devrimi liderlerinden

Emiliano Zapata, Porfiro Diaz'ın görevden alınması ve yerine Franscisco Madero başkanlığındaki devrimci bir hükümetin getirilmesi mücadelesine karışan liderlerden biriydi. Zapata gerilla birliklerinin örgütlenmesinde etkili oldu.

İLK DEVRİMDEN BİR YÜZYIL SONRA (bkz.1810) Meksika bir kez daha siyasi değişim dalgasına kapıldı. Liberal reformcular, Porfirio Diaz'ın siyasi mekanizmasına (bkz.1876) giderek katlanamaz hale gelmiş ve **Yenilenme hareketi** ortaya çıkmıştı. Grubun üyeleri sık sık hapse atıldı ve gazetelerinin basılması engellendi. Hareket, 1906'da bir manifesto yayınlayarak başkanın bir dönem için seçilmesi ve toprak reformu yapılması –Diaz rejimi tarafından gerçek hak sahiplerinin elinden alınan toprakların iade edilmesi– gibi taleplerini dile getirdi. Diaz sonunda bir muhalefetin oluşmasına izin verdi ve diğer gruplar da ortaya çıktı. Ancak Diaz sevilen başkanlık adaylarından Francisco Madero'yu (1873-1913) 1910 seçimlerinden önce tutuklatarak adil seçim yapılacağı vaadine ihanet etti. Madero Teksas'a kaçtı ve Meksika devriminin yıldönümü olan 20 Kasımda bir **ayaklanma hazırlığına** girişti. Küçük **gerilla gruplarının** ufak kasabalara saldırması şeklinde gelişen ayaklanma bastırıldı. Ancak ertesi yıl devrimci milisler –**Francisco "Pancho" Villa** (1877-1932) ve **Emiliano Zapata**'nın (1879-1919) önderliğinde orduya karşı saldırılarını arttırdı. Diaz, **Ciudad Juarez Antlaşması** uyarınca makamından ayrıldı ve yerine başkan olarak Madero geçti. Ancak devrimci hareketten kopan sağ ve sol grupların saldırılarının hedefi haline geldi. Bu siyasi çatışma şiddete dönüşerek on yıllarca devam eden bir iç savaşı başlattı.

Doğu Asya'da **Çin, Tibet**'i bu ülkedeki hâkimiyet haklarını kabul ettirmek için bir kez daha **işgal etti**. İşgal, Tibet'in Rus etkisi altına girebileceği endişesiyle Lhasa'nın1904 yılında Britanyalılar tarafından işgal edilmesi girişiminin ardından geldi. Bunun ardından, Çin ve Britanya arasında **Çin'in Tibet üzerinde egemenlik haklarını tanıyan bir anlaşma** 1907 yılında imzalandı. Tibet bu antlaşmanın geçerliliğini tanımadı ve Tibetliler ertesi yıl Çin'de başlatılan (bkz.1911) ayaklanmadan yararlanarak Çinlileri ülkelerinden çıkarttı.

Rus-Japon Savaşının sonuçları (bkz.1904) **Kore** için giderek ciddileşti. Japonya savaş sırasında Kore topraklarını askeri amaçlarla kullandı ve savaş sonunda yapılan **Portsmouth Antlaşmasıyla** Kore bir Japon protektorası haline getirilerek 1910 yılında ülke Japonya tarafından resmen ilhak edildi.

Casa Mila
Katalonyalı mimar Antoni Gaudi (1852-1956) tarafından tasarlanan Barselona'nın en göze çarpan binalarından Casa Mila 1905-1910 yıllarında inşa edildi.

Çin'i 1600'lerden beri yöneten Qing hanedanının devrilmesine yol açan Çin devrimi sırasında imparatorluk görevlileri Tientsin'den kaçıyor.

6000

V. GEORGE'UN **TACINDAKİ ELMASLARIN** SAYISI

QING HANEDANININ –260 yıldan fazla iktidarda kalmıştı– karşılaştığı isyanla, Çin'deki olaylar çarpıcı bir dönüm noktasına ulaştı. Uzun ömürlü olmasına rağmen Çinliler iktidardaki **Mançu** hanedanını her zaman yabancı olarak görmüştü. Ayrıca liman şehirlerinden ülke içlerine gelerek yerleşmelerine izin verilen **Batılıların sayısının artmasından** ötürü de kızgınlık duyuyorlardı. Çin 20. yüzyılda büyük karışıklıkların içinde kalmış (bkz.1900) ve **devrimci grupların** kırsal bölgelerde oluşmaya başlamasıyla birlikte bu karışıklıklar daha da büyümüştü. Ekim ayında devrimci bir komplo açığa çıkarıldı ve üyeleri tutuklanarak öldürüldü. Komplodan haberdar olan **Wuchang**'taki askerler bir ayaklanmaya girişmeye karar vererek 10 Ekimde kısa sürede ülkeye yayılan bir **başkaldırıya** ön ayak oldular ve Çin'de cumhuriyet ilan ettiler. Devlet görevlilerin çoğunluğunun Mançu iktidarının günlerinin sayılı olduğunu kabul etmesi nedeniyle zayıf bir direnişle karşılaştılar. ABD'de sürgünde olan devrimci lider Sun Yat-sen (1866-1925) olayların haberini alır almaz ülkeye döndü. Saltanat tarafından **Yuan Shikai**'nin (1859-1916) tam yetkiyle başbakan olarak atanmasına rağmen ülkenin **geçici başkanı** seçildi. Birlikte bir anlaşmaya varmakla beraber, Yuan 1915'te **imparatorluğunu** ilan etmeye çalışacak ve çabaları 1916'da ölümünden üç yıl kadar önce başarısızlığa uğrayacaktı.

Bu esnada **Hindistan'da** Britanyalılar Delhi'de toplanan çok büyük bir **burbar** –ya da meclis– ile kolonideki kudretlerini sergilemeye çalışmaktaydı. Meclis, **Kral V. George ve Kraliçe Mary**'nin ziyareti vesilesiyle düzenlendi. Kral ziyaret sırasında **koloni başkentinin Kalküta'dan Delhi'ye taşınacağını** açıkladı. Bu tarihlerde Bengal'in parçalanmasını öngören, halkın desteğinden mahrum siyaset de sona erdirildi (bkz.1905) ve Bengal birleştirildi. İzleyen yıl-

Sun Yat-sen
Je sais tout *dergisinin kapağında Çin Cumhurbaşkanı Sun Yat-sen'in resmi.*

20 Şubat Mısır başbakanı **Butros Gali** öldürüldü (1849)

Mart Osmanlı yönetimine karşı **Arnavut ayaklanması**

6 Mayıs V. George (1865-1936) Britanya tahtına çıktı

31 Mayıs Güney Afrika Birliği kuruldu

28 Ağustos Karadağ I. Nikola hükümdarlığında **bağımsız** bir krallık haline gelir

5 Ekim Portekiz'de monarşi devrilir; cumhuriyet rejimi ilan edilir

23 Ekim Vajiravudh (1881-1925) VI. Rama adıyla **Siam kralı** oldu

Kasım Meksika Devrimi başlar

Aralık Kuzeydoğu Çin'de veba **40.000'den fazla insanı** hayatına mal olur

25 Mayıs Porfiro Diaz Meksika devlet başkanlığından istifa etti

29 Eylül İtalya **Libya'yı işgal ederek** Osmanlı İmparatorluğuna savaş açar

10 Ekim Wuhang Ayaklanması, Çin'de Qing hanedanının çöküşüne yol açar

Kasım Francisco Madero (1873-1913) Meksika Devlet Başkanı olur

1912

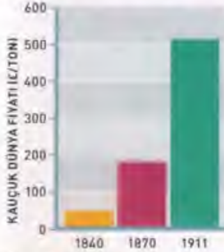

Fas'ın Fransız Valisi General Lyautey'in bir resmi.

1913

Kadınların oy kullanma hakkını savunan Emily Davison'ın Epsom şehrindeki at yarışı derbisinde Kral V. George'un atının ayakları altında kaldığı anı gösteren fotoğraf.

Kauçuk patlaması
Teknolojik yenilikler, özellikle popülaritesi artan otomobillerin tekerlerinde kullanımı nedeniyle kauçuk fiyatında artışa yol açtı.

larda Britanya'nın önde gelen mimarlarından Edwin Lutyens'in (1869-1944) tasarladığı anıtsal bir **Kral Naibi binası** ve hükümet binalarını içeren yeni bir hükümet bölgesi Delhi'nin yeni parçası olarak inşa edildi. Ancak bu tür gösteriler büyüyen milliyetçi duyguları bastırmakta yeterli olmadı.

Avrupa'da Polonya doğumlu Fransız bilimci **Marie Curie** (1867-1934) bu defa kimya alanında radyoaktivite üzerine çalışmasıyla ikinci **Nobel Ödülünü** kazandı. Kendisi ve eşi Pierre (1859-1906) 1903 yılı Nobel Fizik Ödülü'nü almışlardı.

1911'de **yeni teknolojilerin** kullanılması, özellikle otomobil lastiklerinin üretiminde duyulan ihtiyaç nedeniyle dünya kauçuk fiyatları artmaya başladı. Kauçuk, Brezilya, Güneybatı Asya ve Batı Afrika'daki ormanlarda büyüyen ağaçların öz suyundan elde edildi.

OSMANLI İMPARATORLUĞU BİRİNCİ BALKAN Savaşıyla başka karışıklıkların içine düştü. Çatışma Osmanlıların, bağımsızlığına kavuşan Arnavutluk'u ve Balkan müttefikleri arasında paylaşılan Makedonya'yı yitirmesiyle sonuçlandı (bkz. 1913).

Fas Mart 1912'de Fez Antlaşması çerçevesinde bir **Fransız protektorası** haline getirildi. Bir yıl önce, yeni sultan **Abdülhafız** (y.1875-1937) sarayında kuşatma altına alındığında, iç karışıklığı bastırması için Fransızlardan yardım istemişti.

1913 LONDRA ANTLAŞMASI BİRİNCİ BALKAN SAVAŞINI resmi olarak sona erdirdi. Ancak Osmanlı İmparatorluğuna meydan okuyan Balkan Birliği –Sırbistan, Bulgaristan, Karadağ ve Yunanistan– kısa süre içinde dağılmaya başladı. Bulgaristan **Makedonya'nın bölüşülmesi** konusundaki anlaşmazlık nedeniyle Sırbistan'a saldırdı, ancak savaş **Sırbistan-Yunanistan ittifakının** kurulmasıyla birkaç ay içinde sonlandı. Yunanistan ve Sırbistan, Makedonya'nın büyük kısmını alırken Bulgaristan küçük bir bölümüyle yetinmek zorunda kaldı. Bu iç bölünme Osmanlılar için bir boşluk yarattı. Osmanlı imparatorluğunun yönetimindeki Jön Türk hükümeti **Londra Antlaşmasının** sonuçlarıyla tatmin olmadığından yeni bir saldırı başlatarak 20 Temmuzda Edirne'yi geri aldı. Ancak bu noktada Balkan topraklarının çok büyük bir bölümünü kaybetmişti.

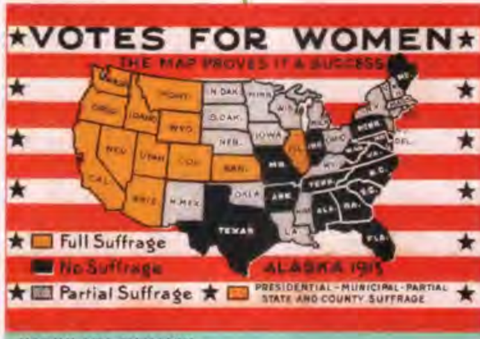
Britanya'da **kadınlara oy hakkı mücadelesi** eylemci **Emily Davison**'ın (1872-1913) haziran ayında düzenlenen Epsom Derby at yarışları sırasında kendini Kral V. George'un atının önüne atmasıyla alevlendi. Davison, kralın atı Anmer tarafından göğsüne aldığı darbeyle yere yığıldı. Dört gün boyunca bilinci yerine gelmeyen Davison yaraları nedeniyle 8 Haziranda hayatını kaybetti. Niyetinin intihar olup olmadığı ise halen belirsizliğini koruyor. Cenazesi halkın katılımıyla 24 Haziranda Londra'da yapıldı.

Henry Ford'un (1863-1947) 1903'te kurduğu ve başkanı olduğu US Ford Motor Company 1913 yılına gelindiğinde yaklaşık **250.000 adet T Model taşıt** satmıştı. Diğer şirketler de araba üretmelerine rağmen fiyatları ortalama tüketiciler için yüksekti. Ford arabalarını bütçeye uygun fiyatlarla yapmak istedi ve basit Model T üretimine başladı. Ayrıca Michigan fabrikasına kurdurduğu hareketli **montaj hatlarının** kullanımıyla yeni ve verimli üretim teknikleri geliştirdi. Bu yenilik, rakipleri daha fazla zamana ihtiyaç duyarken bütün şasenin yalnızca bir buçuk saat içinde tamamlanmasını sağladı.

Hükümet darbesi
Le Petit Journal'den alınan bu resim Osmanlı Harp Nazırı Nazım Paşa'nın Birinci Balkan Savaşı sırasında öldürülmesini gösteriyor.

> **“ TARİH AŞAĞI YUKARI BİR ZIRVADIR.** ÂDET BÖYLE. ”
>
> **Henry Ford, ABD'li sanayici,** *Chicago Tribune* gazetesine verdiği bir mülakat, 25 Mayıs 1916

KADINLARA OY HAKKI

Kadınlara oy hakkı verilmesi mücadelesi 20. yüzyılda tüm dünyada hız kazandı. Kadınlara oy hakkı veren Yeni Zelanda'yı (bkz.1893) 1902'de Avustralya takip etti. Kuzey Avrupa'da Finlandiya 1906'da, Norveç de 1913'te kadınlara oy hakkını uygulamaya soktu. Britanya'da kadınlar I. Dünya Savaşı ertesine kadar beklemek zorunda kalırken Rusya ve ABD gibi ülkeler (bkz. üstteki resim –kadınlara tam oy hakkı veren devletler sarıyla işaretli) bu tarihlerde oy kısıtlamalarını kaldırmaya başlamışlardı.

- **14 Aralık** Roald Amundsen'in keşif seferi **Güney Kutbu'na** ulaştı
- **29 Aralık** Sun Yat-sen Çin Cumhuriyetinin ilk cumhurbaşkanı oldu
- **Aralık Delhi Durbar** Kral V. George'un taç giymesi şerefine düzenlenir
- **Aralık Dış Moğolistan** bağımsızlığını ilan eder
- **8 Ocak Afrika Milli Kongresi** Güney Afrika'da kurulur
- **30 Mart** Fransız ve İspanyollar Fas'ta **Fez Antlaşmasıyla** koruma rejimi tesis eder
- **14 Nisan** Lüks seyahat gemisi **RMS Titanic** ilk denize açılışında battı
- **8 Ekim Birinci Balkan Savaşı** başlar
- **22 Şubat** Meksika Devlet Başkanı **Francisco Madero** öldürüldü (d.1873)
- **30 Mayıs Londra Antlaşması** Birinci Balkan Savaşını sonlandırdı
- **4 Haziran** Britanyalı süfrajet **Emily Davison** Epsom Derby'sinde Kral V. George'un atının ayakları altında kaldı
- **18 Haziran Arap Kongresi** Osmanlı İmparatorluğunda reformları görüşmek üzere toplandı
- **29 Haziran İkinci Balkan Savaşı** başlar
- **29 Eylül** Osmanlı İmparatorluğuyla Bulgaristan Krallığı arasında **barış antlaşması** imzalanır
- **10 Ekim Panama Kanalı** tamamlanır
- **1 Aralık Ford Motor Company** taşıt fabrikalarında montaj hatlarını kullanmaya başladı

7

TEKNOLOJİ VE SÜPER GÜÇLER

1914–2011

Teknolojik ilerleme, uzay yolculuğu mucizesi ve interneti getirirdi ancak toplumları radikal biçimde dönüştürme projeleri başarısızlığa uğradı. İki dünya savaşına rağmen insan nüfusu dört katına çıkarak yeni ekonomik ve çevresel sorunlar yarattı.

Genç Almanlar Berlin'de *Pariser Platz*'a doğru yürürken sevinç gösterisinde bulunuyor. Birçok Alman seferberlik çağrısına hevesle karşılık verdi.

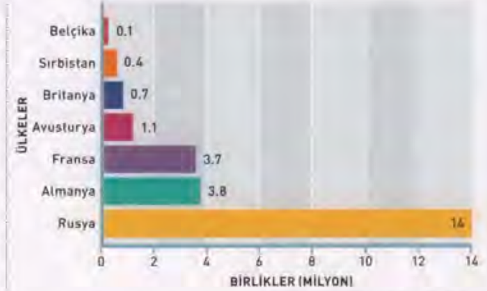
Amerikan bayrağını dikerken
Amerikan askerleri bayraklarını Meksika'nın Veracruz limanına dikiyor. İşgal 17 Amerikalının hayatına mal oldu ve altı ay sürdü.

YILIN BAŞINDA DİKKATLER ORTA AMERİKA ÜZERİNDE YOĞUNLAŞTI. Ocak ayında ilk gemi **Panama Kanalından** geçişini tamamladı. Amerikan mühendisliğinin bu muazzam başarısı 300 milyon dolara ve 4000 işçinin hayatına mal olmuştu.

Nisan ayında ABD **Meksika iç savaşına** müdahale ederek Meksika Başkanı Victoriano Huerta'nın Almanya'dan önemli miktarda silah sevkiyatı aldığı **Veracruz limanını** deniz piyadeleriyle **işgal ettirdi** ve bu sevkiyata engel oldu. ABD, limanı altı ay süreyle kontrolünde bulundurarak Huerta'nın temmuz ayında iktidardan düşmesine katkı sağladı.

Bu sırada Avrupa'da savaşa doğru gidiş başlamıştı. **I. Dünya Savaşının kıvılcımını çakan** olay Avusturya-Macaristan veliahdı Arşidük Franz Ferdinand (1863-1914) ve eşi Sophie'nin suikaste uğramaları oldu. 28 Haziranda Avusturya hâkimiyetindeki Saraybosna'ya resmi bir ziyaret sırasında vurularak öldürüldüler. Kurşunları sıkan 19 yaşında Gavrilo Princip adında Bosnalı bir Sırptı. **Avusturya hükümeti suikasttan Sırbistan'ı sorumlu tuttu.** Kayzer II. Wilhelm'den (1859-1941) Almanya'nın tam olarak arkalarında bulunduğu güvencesini alan Avusturyalılar 23 Temmuz tarihinde Sırbistan'a bir ültimatom gönderdiler. Talepleri Sırpların kabul edemeyeceği kadar alçaltıcı olacak şekilde düzenlenmişti, böylelikle askeri bir müdahale için bir bahaneleri olacaktı. Sırplar taviz vermeye hazır olmalarına rağmen, Avusturya-Macaristan 28 Temmuzda savaş ilan etti. Buna karşılık olarak Rusya Sırplara destek olmak için ordusunu seferberliğe çağırdı.

Bir hafta içinde **tüm başlıca Avrupa devletleri savaşa girmişti.** Alman kayzeri II. Wilhelm ve Rus çarı II. Nikolay'ın (1868-1918) son anda yürüttükleri barış girişimlerini bir kenara iten Alman ordu komutanları **Almanya'nın Rusya'ya savaş ilan etmesi** hususunda ısrar ettiler. Askeri planları doğuda Rusları mağlup etmelerinin koşulu batıda hızlı bir zaferin kazanılması olduğundan Almanya ayrıca **Fransa'ya karşı da savaş ilan etti.** Almanya Britanyalılarla savaşmak istemiyordu. Fransa'yı işgal etmek için ordu birliklerini tarafsızlığı Britanya tarafından garanti edilmiş Belçika üzerinden geçirmek zorunda kaldı. Alman birliklerinin Belçika'ya girmesi üzerine 4 Ağustosta **Britanya Almanya'ya savaş ilan** etti. Birçok kişi özel konuşmalarında savaşın başlamasını üzüntüyle karşıladığını belirtse de kalabalıklar savaşı sevinçle karşıladı. Geleneksel olarak antimilitarist ve enternasyonalist **Alman Sosyal Demokrat Partisi** Almanya'nın kendisini Rus istilasına karşı koruması gerektiğine inandığından savaş çabalarını destekledi. Fransa'da daha önce savaş karşıtı radikal ve sosyalist olanlar, savaş yanlısı partilerle anlaşmak isteyen ve bütün grevleri veto eden *union sacrée*'ye (kutsal birlik) katıldı Birleşik Krallık'ta İngiliz hükümetinin bir İrlanda öz yönetimi kurma planlarına karşı isyan hazırlığında olan **Ulster Protestan paramiliterleri** ve on-

Savaş başlangıcında ordu büyüklükleri
Rusya'nın ordusu muazzam olmasına rağmen, kötü teçhiz edilmiş ve örgütlenmişti. Britanya, nispeten küçük bir orduya sahipti ve savunması deniz güçlerine dayanmaktaydı.

Britanyalı erkekler Londra Southwark Townhall'daki iş bulma kurumunun önünde sıraya girmişler. Toplumun her kesiminden binlerce erkek orduya gönüllü hizmet vermek için başvurdu.

> **“** MEDENİYETİN BU **KAN** VE **ZULMET UÇURUMUNA DÜŞMESİ…** TARİFE SIĞMAYACAK KADAR **ACIDIR. ”**
>
> **Henry James, Amerikalı yazar**, 4 Ağustos 1914

ların Katolik muhalifleri olan **İrlanda Gönüllüleri** İngiliz ordusuna kitle halinde yazıldılar.

Kıta Avrupa'sında milyonlarca kişi orduya çağrılıp trenlerle cepheye sevk edilirken **Britanya Dış Sefer Kuvveti** (BEF) adını taşıyan daha küçük bir Britanya muazzat askeri birliği Fransa'ya gönderildi. Britanya Savaş Bakanı Lord Kitchener'ın (1850-1916) gönüllüleri orduya almak için başlattığı kampanyada eylül sonunda 750 bin kişi orduya kaydolmuştu. Çoğunluk yüksek sayıda kayıp verilecek kısa bir savaş bekledi ve başlangıçta beklentileri doğru çıkmış gibi göründü.

"Schrecklichkeit" (korkutuculuk) siyaseti uygulayan **Alman birlikleri Belçika'ya akın etti.** Almanlar Belçika halkına zulmetti –bu olayların en kötüsünde 674 sivil Dinant'ta katledildi– ve tarihî şehir Louvain'i yerle bir ederek ünlü üniversite kütüphanesini yaktı.

BEF savaşa ilk defa Mons'ta girdi. Alman hücumunu durdurmakta yetersiz kalan Britanya ve Fransız birlikleri Paris'e doğru geri çekildiler. Bu esnada Fransızlar Fransız-Alman sınırının doğusunda kendi saldırılarını başlattılar, ancak başarı sağlayamadan ağır kayıplar verdiler. Eylül başında durum İngiliz ve Fransız orduları için dayanılmaz bir hale gelmişti. Almanlar da taktiklerini değiştirmek zorunda kalarak Paris'in batısına doğru ilerleme planından vazgeçip bunun yerine kentin doğusuna doğru ilerlediler. Fransız ordu komutanı General Joseph Joffre (1852-1931) **Marne'da bir karşı saldırı** başlatırken Paris'ten birlikler -bazıları cepheye otobüs ve taksilerle taşınmıştı– Alman ordusunun yan kanadına saldırdı. Alman ordusu geri çekilmek zorunda kaldı ve hızlı bir zafer kazanma ümidini yitirdi.

FRANSA'NIN ALMANLAR TARAFINDAN İŞGALİ

Dönemin Genelkurmay Başkanı Kont Alfred von Schlieffen tarafından hazırlanan Alman savaş planı iki taraftan saldırıldığı takdirde Fransızların kuvvetlerini doğu sınırında toplayacakları varsayımına dayalıydı. Alman ordusunun büyük kısmı Belçika'dan ve Lüksemburg'tan geçerek Fransız ordularını çevirecekti. Hedef Fransa'yı Ruslar çatışmaya girmeden mağlup etmekti.

Mülteciler Belçika'dan kaçıyor
Belçika yolları bunlar gibi taşıyabilecekleri ne varsa alarak Almanlardan kaçan göçmen konvoylarıyla doldu.

250.000

BİRİNCİ YPRES MUHAREBESİNDE TOPLAM BRİTANYALI, FRANSIZ VE ALMAN KAYIPLARIN SAYISI

Doğu cephesinde Ruslar Almanların beklediğinden daha hızlı seferber oldu, ancak Doğu Prusya'ya doğru ilerleyen Rus Birinci ve İkinci orduları **Tannenberg ve Masuria Gölleri muharebelerinde** ezici yenilgilere uğradı. Zafer kazanan Alman general Paul von Hindenburg (1837-1934) ve kurmay başkanı General Erich Ludendorff (1883-1918) millî kahraman oldular.

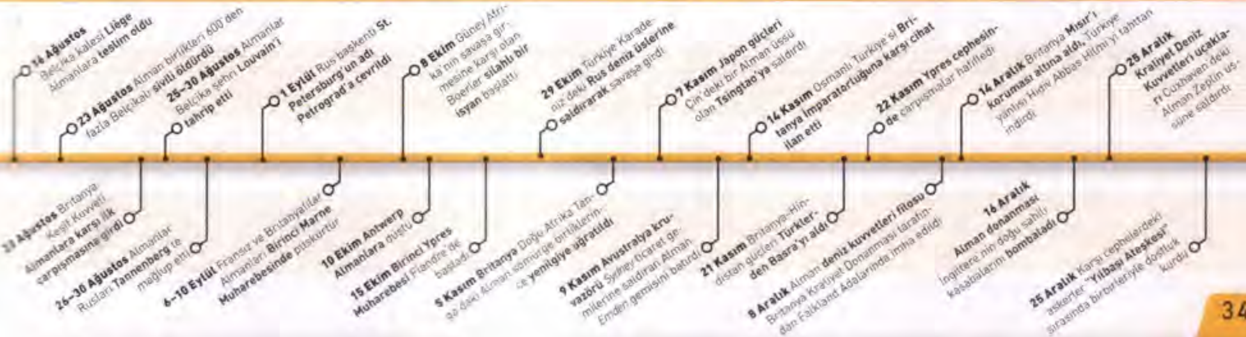
Batı Cephesinde Flandre içlerine doğru kuzey bölgelerinde eylülden kasıma kadar bir dizi muharebe yapıldı (bkz. s.467-47). Muharebeler **Birinci Ypres Muharebesi** olarak bilinen karşılaşmalarla nihai noktasına ulaştı. Hiçbir tarafın diğerine kesin bir darbe vuramamasıyla ordular üç yıl boyunca fazla değişmeyecek hatlara siperler kazarak yerleşti.

Savaş bu sırada küresel bir mücadeleye dönüşmekteydi. Osmanlı Türkiye'si Almanya'nın yanında savaşa girerek Britanya İmparatorluğuna karşı cihat ilan etti. Hindistan'dan gelen Britanya birlikleri Türklerin hükümranlığındaki Irak'a inerek Basra'yı ele geçirirken, Japonya İtilaf devletlerine katıldı ve Çin'deki Alman imtiyazına hükmetmek için çarpıştı. Britanya birlikleri Doğu Afrika Alman kolonilerini işgal etti, Güney Afrika birlikleri Güneybatı Afrika ise Alman kolonilerine saldırdı, ayrıca Almanların yanında yer alan Boerlerin bir isyanını bastırdılar.

Noel geldiğinde Batı cephesindeki karşıt tarafların askerleri arasında gözlenen **geniş çaplı dostluk** generalleri dehşete düşürdü, ancak savaş devam etti. Yıl sonunda neredeyse yarım milyon Fransız ve Alman askeri hayatını kaybetmiş ve ağustos ayında Fransa'ya gelen Britanyalı askerlerin üçte biri öldürülmüştü.

Askere Alma posteri
Gönüllüleri askere yazılmaya ve savaşmaya çağıran bu posteri İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener'in resmi süsledi.

Bir denizaltı Atlantik'te göreve çıkıyor. Alman U-botları askeri ve ticari gemilere ayrım gözetmeksizin saldırarak denizlerde korku saldı.

Bir Alman hava gemisi Londra'yı bombalamak için üssünden havalanıyor.

1915 YILININ BAŞINDA AVRUPA'NIN BÜYÜK GÜÇLERİ hazırlık yapmadıkları bir savaşa kilitlenip kalmışlardı. Savaş cephane stoklarını tüketmişti, bu nedenle çarpışan taraflar **silahlanma** **sanayilerini büyük ölçüde genişletmek** zorunda kalmışlardı. Hükümetler savaşın cephede olduğu kadar fabrikalarda da kazanılabileceğini veya kaybedilebileceğini fark etmişti. Britanya bir cephane bakanlığı kurmuş ve Rusya'da çarlık hükümeti özel bir Savaş Sanayi Komitesi oluşturmuştu. Sanayi bölgesi Kuzeybatı Fransa'nın Alman işgali altında olması yüzünden artan üretim sorunları Fransızları askerleri siperlerden alarak fabrikalarda çalışmaya göndermek zorunda bıraktı.

Kimyasal savaş

Gaz maskesinin bulunmasından önce, birlikler, bu Fransız askerleri gibi, bulabildikleri her yöntemle kendilerini gaz saldırılarından korumaya çalıştı.

Batı Cephesinde Manş Denizi'nden İsviçre sınırına uzanan ikili siperler boyunca **yaşanan açmaz devam** etti. Siperlere yeterli sayıda asker ve bomba yağdırmanın ilerleme sağlayacağını düşünen generaller hatalıydı.

Britanyalılar siper savaşının ilk saldırısını **Neuve Chapelle**'de Hint askerlerinin hücumun başında yer aldığı halde ve Kanada askerlerinin ilk defa çarpışmalara katılmasıyla gerçekleştirdiler. 11.000 kayıp vererek 2 kilometreden ibaret bir alan kazandılar. Almanlar nisan ayında **Ypres'e** saldırarak benzer bir sonuç elde ettiler. Fransızlar ise yıl boyunca süren saldırılarda kayıplar verdiler. Kitle saldırıları kitlesel kayıplara yol açtı; sonbahardaki Champagne-Loos saldırısında **300.000 Britanya ve Fransız askeri kaybedildi.** Doğu Cephesinde çarpışmalar çok daha hareketliydi ve **Ruslar Polonya ve Litvanya'dan geri çekilmek zorunda kaldı.**

Batı Cephesindeki çıkmazdan kurtulmak isteyen Almanlar ilk defa Ypres'te nisan ayında **zehirli gaz kullanımına** başlayarak müttefik siperlerine öldürücü klorin gazı sıkmaya başladılar. İlk kurbanlar 22 Nisanda Fransız koloni birlikleri ile Birinci Kanada Tugayının askerleriydi. Ancak Alman birlikleri gazın yarattığı ilk etkiden yararlanmayı başaramadı. Müttefik askerleri kısa zamanda korunma önlemlerini aldılar ve onlarda gazı silah olarak Almanlara karşı kullanmaya başladılar.

İtalya 26 Nisanda Londra Antlaşmasını imzalayarak Britanya ve Fransa yanında savaşa girme taahhüdünde bulundu. İtalya savaştan önce Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın müttefiki olduğundan, bu gelişme İttifak devletleri için diplomatik bir darbe niteliğindeydi. İtalya buna uygun olarak 23 Mayısta Avusturya'ya karşı savaş ilan etti. **İtalya-Avusturya Cephesindeki** çarpışmalar kısa sürede Batı Cephesindeki gibi durağan bir çıkmaza sürüklendi.

Çıkmaz, karada devam ederken, **hava savaşı da kayda değer ölçüde gelişti.** Düşük hızlı uçaklar düşman siperleri üzerinde uçarak keşif fotoğrafları çekti ve küçük çaplı bombalama görevlerini yerine getirirken, çevik savaş uçakları bunları tespit ederek yakaladı.

Savaş alanından uzakta Almanya'nın Zeppelin ve Schütte-Lanze hava gemileri Britanya'yı **dünyanın ilk uzak mesafe bombalama harekâtına** Britanya'ya hedef alarak Alman Donanma hava gemisi komutanı **Albay Peter Strasser** Britanya'nın, "hava gemileriyle... şehirler, fabrika kompleksleri ve tersaneleri yok edilerek zayıf düşürülebileceğini..." düşündü. Gerçekte ise hava gemilerinin kapasitesi bu hedefin çok gerisindeydi. Ancak 31 Mayıs tarihinden itibaren Londra ve başlıca şehirlere yönelik olarak başlatılan **gece baskınları** birçok sivilin ölümüne yol açtı ve Britanya'yı Batı Cephesinde bazı kaynakları **yurt savunması** için geri çekmek zorunda bıraktı.

Denizde, Almanya Britanya Kraliyet Donanması tarafından limanlarının ablukaya alınmasına denizaltılarıyla Britanya'yı ablukaya alma girişimiyle karşılık verdi. Şubat ayından itibaren **Alman U-botlarına** İngiliz karasularındaki ticaret gemilerine uyarıda bulunmadan saldırma yetkisi verildi. Cunard hatlarının New York'tan Liverpool'a giden ve yaklaşık 2000 yolcu ve mürettebat taşıyan gemisi Lusitiana bir U-20 denizaltı tarafından Güney İrlanda açıklarında torpidoyla batırıldı. 128 Amerikan vatandaşı dahil 1200'den fazla insan boğuldu. Saldırı İngiliz şehirlerinde Alman

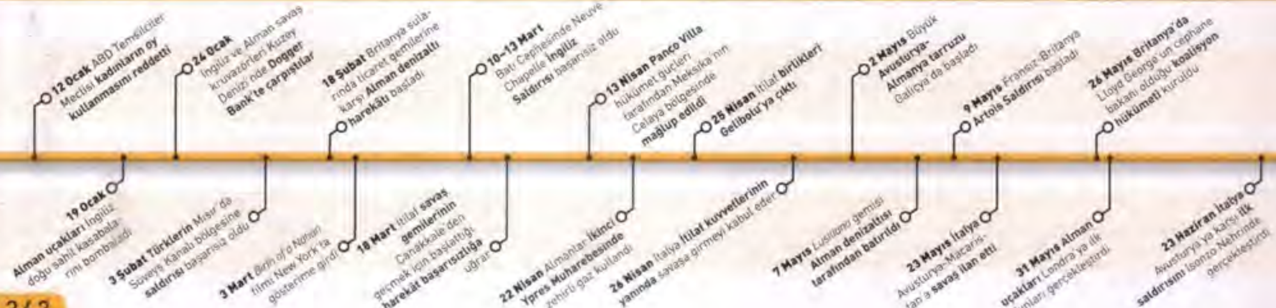
Vahşi saldırılar

Düşman siperlerine baskın yapan askerler yakın mesafe için genellikle basit silahlar taşıyordu. Bu gibi sopaların yanı sıra siper bıçağı, muşta ve vahşi yakın dövüşler için kürek bile kullanıldılar.

SAVAŞTA KADINLAR

İnsan gücü azlığı kadınların geleneksel olarak erkekler tarafından yapılan işleri üstlenmelerine yol açtı. 1918'de Fransız cephane fabrikalarında çalışan 1.7 milyon işçinin üçte biri kadınlardan oluştu ve Alman sanayi işgücünün yarısından fazlası kadınlardı. Ayrıca kadınlar Britanya Kadın Toprak Ordusu'nda olduğu gibi tarım işçileri olarak erkeklerin yerini aldı.

İlk defa Ekim 1915'de kullanıma sokulan Brodie miğferlerini giyen Batı Cephesindeki İngiliz askerlerinin ufka karşı siluetleri.

karşıtı ayaklanmalara ve ABD'den düşmanca bir karşılığa yol açtı. Başka bir yolcu gemisi Arabic'in 19 Ağustosta batırılmasından sonra **Almanlar Atlantik'teki U-bot saldırılarını Amerikalıları savaşa girmeye tahrik etmemek için sınırlamak zorunda kaldılar.**

Batı Cephesindeki maliyeti ağır çıkmaza bir alternatif arayan Britanya ve Fransa Almanya'nın **müttefiki Türkiye'yi ezmek için** bir plan geliştirdiler. Britanya ve Fransız gemileri Çanakkale Boğazından Marmara Denizi'ne geçecek ve Türk başkenti İstanbul'u silahlarının menziline alacaklardı. Fakat deniz saldırısı 18 Mart tarihinde başlatıldığında üç savaş gemisi batırıldı bu nedenle Çanakkale Boğazının donanma geçmeden önce ele geçirmesine karar verildi.

Haklı bir savaş için çarpışmak
Britanya askere alma posteri Lusitania'nın batırılmasını Müttefik davasının haklılığını kanıtlamak için propaganda aracı olarak kullanıyor.

Avustralya ve Yeni Zelanda Kolordusundan (ANZAC) büyük bir birliği de dahil olduğu **İtilaf birlikleri 25 Nisanda Gelibolu'ya ayak bastı.** Türklerin yaman direnişiyle karşılaşan birlikler zorlu arazide indikleri yerden ileri gidemediler. Ağustosta **Suvla Koyunda** tekrarlanan çıkartmalar da daha büyük bir başarıya ulaşamadı. Fransa'dakine benzeyen, ancak sıcaklık ve hastalıkla daha da kötüleşen bir siper savaşına dönüştü. Harekatın terk edildiği Ocak 1916 tarihinde İtilaf kuvvetleri 250 bin kayıp vermişti.

Gelibolu'daki başarı, Türklere yılın başlarında Kafkaslarda Üçüncü Ordunun Ruslar karşısında neredeyse bütünüyle yok olmasından sonra çok ihtiyaç duyulan moral gücünü verdi. Doğu Türkiye'deki Ermenilerin Rusya'yla işbirliği yaptığını iddia eden Türkler **Ermenilerin kitle halinde savaş bölgesinden tehcirine** başladı. Geniş çaplı katliamların eşliğinde yapılan tehcir **bir soykırım eylemi** olarak yorumlanmaktadır. 800.000 ile 1.5 milyon arasında Ermeni'nin bu Türk hareketi sonucunda öldüğü düşünülmektedir.

1915'in ikinci yarısı aynı zamanda **Sırp birliklerinin ve sivillerinin korkunç acılar çektiği bir dönem** oldu. Sırbistan savaşın ilk yılında Avusturya saldırılarına sağlam bir şekilde direnmiş, ancak Ekim 1915'te ordusu Almanlar, Avusturyalılar ve Bulgarların birleşik saldırısı karşısında çökmüştü. Britanya ve Fransa **Yunanistan'ın Selanik şehrine** Sırplara yardım etmek maksadıyla birlik çıkatmış, ancak çok geç kalmışlardı. Sırbistan yenildi ve 200.000 kadar Sırp Kosova'dan Arnavutluk'a kış mevsiminde geri çekiliş sırasında öldü.

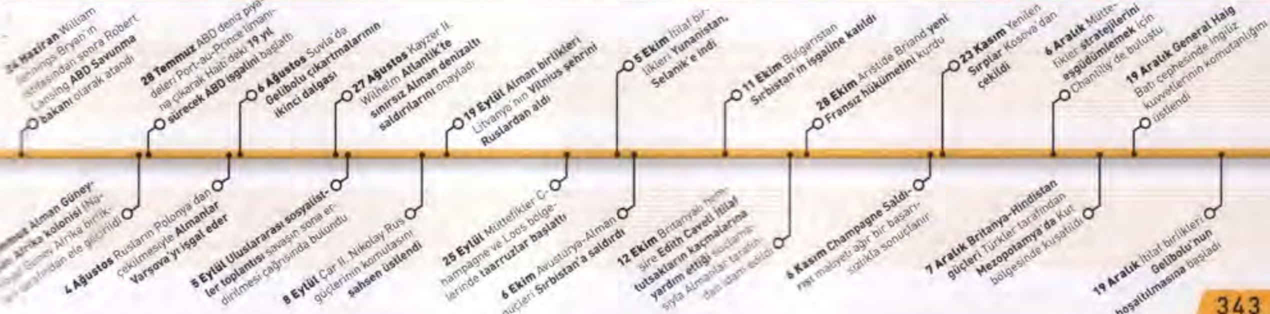
Avrupa'da bu korkunç olaylar yaşanırken, Hollywood sinema yapımcılığının merkezi olarak gelişmekteydi. Yönetmen D. W. Griffith'in iç savaş destanı *Bir Milletin Doğuşu* büyük bir gişe başarısı sağladı. Irkçı Klu Klux Klan'ı kahramanları olarak seçen Griffith'in başyapıtı Afro-Amerikalılardan tepki çekerek ırk isyanlarına yol açtı, ancak üç saat on dakikalık süresiyle ihtirası daha önce yapılan tüm filmleri aştı. Daha az tartışma yaratan İngiliz aktörü **Charlie Chaplin**, abartılı komediyi **tutkuyla** birleştirerek *The Tramp* filminde yıldız haline geldi.

“GELİBOLU YARIMADASI-NIN BAYIRLARINDA MUZAFFER BİR BARIŞA GİDEN EN KISA YOLLAR UZANMAKTADIR.”

Deniz Bakanı Winston Churchill, Gelibolu'da yeni bir saldırıya geçilmesi gerekliliğini belirtiyor, 5 Haziran 1915

ANZAK'lar Gelibolu'da
Gelibolu'da bir Avustralya askeri yaralı bir arkadaşını taşıyor. 26.000'den fazla Avustralyalı harekât sırasında öldürüldü veya yaralandı.

BÜYÜK SAVAŞ

SAVAŞIN DOĞASINI SONSUZA KADAR DEĞİŞTİREN BÜYÜK ÇATIŞMA

I. Dünya Savaşı (Ağustos 1914-Kasım 1918) aynı zamanda Büyük Savaş olarak da bilinir. Küresel bir çatışma olmasına karşın, savaşın odak noktası İttifak Devletlerinin –Almanya, Avusturya-Macaristan ve Türkiye– Fransa, Britanya ve Rusya'nın itilafıyla savaştığı Avrupa'ydı. ABD savaşa İngiliz-Fransız tarafının yanında 1917'de girdi.

Savaşın sonucunu belirleyen çatışma alanı başlangıçtan itibaren Almanya'nın Batı Cephesiydi. Almanlar Liège ve Antwerp'teki Belçika direnişini kırarak tarafsız Belçika ve Lüksemburg'u işgal etti. Fransız ve Britanya birlikleri Mons ve Charleroi çatışmalarından sonra güneye doğru çekilmek zorunda kaldı. Ancak Marne Muharebesinde Fransız komutan General Joseph Joffre birliklerini bir karşı saldırı için topladı ve Almanlar püskürtüldü.

Ypres'te 1914 sonbaharında umutsuz bir mücadeleden sonra rakip ordular Kuzey Denizi'nden İsviçre'ye uzanan siperlere çekildiler. Saldırılara muazzam miktarda kaynak ayrılmasına rağmen – Almanlarca Verdun'da ve Batılı Müttefiklerce Somme cephesinde açmaz kırılamadı. 1918'e kadar sadece Almanların müstahkem Hindenburg hattına çekilmeleri orduların konumlarında kayda değer bir değişiklik meydana getirdi.

Mart 1918'den itibaren geniş çaplı Alman saldırıları müttefik savunmasını yarıp geçti ve cepheyi Paris'e doğru ilerletti. Ancak ABD birliklerinin cepheye gelişiyle birlikte müttefikler Almanları Marne'da durdurdu. Ağustos ayında Amiens'deki başarılı bir İngiliz saldırısı çarpışmaları Alman sınırına iten bir dizi ilerleme olan "Yüz Günü" başlattı.

BRİTANYA

Londra

Manş Denizi

Batı Cephesi
Milyonlarca asker Kuzeydoğu Fransa ve Batı Belçika'nın dar bir alanına sıkıştı. Savaşın en kanlı ve büyük muharebeleri burada yapıldı.

ANAHTAR
- 1914-1916 Cephe hattı
- Hindenburg Hattı
- Mart 1918 Cephe hattı
- 1918 Alman ilerlemesinin en geniş sınırı
- Ateşkes Kasım 1918
- Başlıca muharebeler

TÜM CEPHELERDE SAVAŞ
Almanya ve Avusturya-Macaristan Doğu Cephesinde Rus İmparatorluğunun güçleriyle karşılaştı. Ağustos 1914'teki Tannenberg Muharebesinden itibaren Alman ordusu Ruslar üzerinde üstünlük kurmuştu fakat, Avusturya-Macaristan böyle bir üstünlüğe sahip değildi ve 1916'da Rus Brusilov Saldırısında yenilgiye uğradı. Rusya'da 1917'de başlayan devrim ülkenin savaştan çıkmasına yol açtı ve Mart 1918'de Brest Litovsk'ta Almanya'yla alçaltıcı bir barış antlaşması imzalandı.

Osmanlı İmparatorluğunun savaşa Almanya'nın müttefiki olarak 1914 sonbaharında girişi ihtilafı Ortadoğu'ya genişletti. Osmanlı başkenti İstanbul'a saldırmayı hedefleyen bir İngiliz-Fransız girişimi Gelibolu'da feci bir başarısızlığa uğradı.

Bulgaristan da İttifak Devletlerine katılarak Sırbistan'ın 1915'te ve Romanya'nın ertesi yıl yenilmesine katkıda bulundu. Yunanistan'ın kuzeyinde Selanik'te yerleşik İtilaf birlikleri savaşın son aylarına kadar büyük ölçüde hareketsiz kaldı ve Eylül 1918'de kuzeye doğru harekete geçerek çöken İttifak Devletlerine yıkıcı darbenin indirilmesine yardım ettiler.

DOĞU CEPHESİ
Daha çok Doğu Prusya, Polonya ve Galiçya'da yapılan Rusya ve İttifak Devletleri arasında savaş Rusya'yı askeri ve siyasi çöküşe sürükledi. Barış hükümleri Almanlara Rus topraklarını işgal etme imkânı verdi.

ANAHTAR
- 1914-15 Cephe hattı (Rus ilerlemesinin sınırı)
- Avusturya-Alman ilerlemesinin sınırı 1915-16
- Brusilov saldırısı 1916
- Ateşkes hattı Aralık 1917
- Almanların Rusya'ya girişi 1918
- Başlıca muharebe

BALKANLAR Sırbistan Avusturya-Macaristan saldırılarına direnmekle beraber, Almanya ve Bulgaristan'ın savaşa girmeleriyle istila edildi. İtilaf Devletleri Selanik ve Gelibolu'ya asker çıkardı ve geri çekilen Sırplar Selanik'te İtilaf Devletlerine katıldı.

ANAHTAR
- Selanik cephesi Eylül 1918
- Avusturya, Alman Bulgar ilerlemesi 1915
- Geri çekilen Sırplar 1915
- İtilaf Dev. saldırısı Eylül 1918
- Romanya saldırısı Ağustos-Eylül 1916

Kuzey Denizi

HOLLANDA

ALMANYA

BELÇİKA

LÜKSEMBURG

FRANSA

İSVİÇRE

Dover Boğazı

Ostend

Calais

Passchendaele
31 Tem–6 Kas 1917

Ypres
19 Ekm–22 Kas 1914

Messines
7–14 Haz 1917

Lys
9–29 Nis 1918

Loos
7–14 Haz 1915

Arras
9 Nis–16 May 1917

Somme
1 Tem–18 Kas 1916

Albert

Amiens
8–11 Ağu 1918

Cambrai
20 Kas–7 Ara 1917

Mons
23 Ağu 1914

Charleroi
21 Ağu 1914

Antwerp
28 Eyl–10 Ekm 1914

Brussels

Namur

Liège
4–16 Ağu 1914

Sedan

Chemin des Dames
16 Nis–9 May 1917

Rheims

Verdun
21 Şub–18 Ara 1916

Argonne
26 Eyl–11 Kas 1918

Chateau-Thierry
18 Tem 1918

Birinci Marne
5–12 Eyl 1914
İkinci Marne
15 Tem–6 Ağu 1918

St. Mihiel
12–19 Eyl 1918

Paris

Nancy

ÜLKELER	1914	1918
Fransa		
Britanya		
Almanya		
İtalya		
ABD		

SINIR HATTI SAVAŞ UÇAĞI: 0, 1000, 2000, 3000, 4000, 5000

Göklerde savaş
Askeri havacılık savaş sırasında büyük ölçüde gelişti. Ağustos 1914'te savaşan tarafların toplam hava aracı sayısı yaklaşık 500 uçaktan ibaretti. Savaş sonunda ise 12.000 askeri uçak cephede savaşmaktaydı.

ANAHTAR
1914
1918

%60 Top ateşi
%20 Makineli tüfek ateşi
%10 Tüfek ateşi
%6 Çarpışma kaynaklı diğer ölümler
%4 Gaz zehirlenmesi

Savaş kayıpları
I. Dünya Savaşının toplam asker ölümleri 9.7 milyon kişi civarındaydı. Almanya 2 milyon kişiyle en ağır kayba uğrarken Almanya'nın ardından Rusya (1.8 milyon) ve Fransa (1.4 milyon) geldi.

RUS IMP.

Karadeniz

İstanbul

OSMANLI İMP.

İSVİÇRE

AVUSTURYA-MACARİSTAN

Bolzano

Trento

Vittorio Veneto
24 Ekim–3 Kasım 1918

Caporetto
24 Oct–19 Nov 1917

Isonzo

Isonzo'nun 11 muharebesi
1915 Haziran – 1917 Eylül

Piave Nehri
15–23 Haziran 1918

Piave

Verona

Venedik

Trieste

İTALYA

Adriyatik Denizi

Merk. Güç. ilerlemesi Eylül 1916–Ocak 1917

Başlıca muha.

İTALYA CEPHESİ Savaştan önce Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın müttefiki olan İtalya 1914'te tarafsız kaldı ve ertesi yıl Britanya ve Fransa'nın yanında çarpışmalara girdi. Avusturya'ya karşı dağlık sınır bölgesindeki Isonzo Nehrinden başlatılan etkisiz bir dizi İtalyan saldırısını Caporetto Muharebesinde aldıkları ağır yenilgiden sonra aceleyle geri çekilmeleri izledi. İngiliz ve Fransız yardımcı güçlerinin gelmesiyle İtalyanlar 1918 yazında Piave Nehrinde direnebildiler.

ANAHTAR
İtalyan ilerlemesi
Avusturya-Alman ilerlemesi
İtilaf Dev. saldırısı
Cephe hattı Eylül 1917
Cephe hattı Aralık 1917–Ekim 1918
Başlıca muharebeler

DOLAR BAZINDA MALİYET (MİLYAR): 0, 10, 20, 30, 40

SAVAŞA KATILAN BAŞLICA ÜLKELER: Avust.-Maca., Britanya, Fransa, Almanya, İtalya, Rusya, ABD

Savaşın maliyeti
Savaşın mali bedeli, Britanya ve Fransa'nın ABD'ye olan borçlarını ödemek üzere Almanya'dan tazminat talep etmeleriyle savaş sonrası dönemin en büyük meselesi haline geldi.

İrlanda Cumhuriyetçileri barikatı Dublin'de Paskalya Ayaklanması sırasında Britanya askerlerinin şehri geri almak için ilerleyişlerini durdurmak amacıyla Townsend Caddesinde kuruldu.

ALMANLARIN FRANSIZ VERDUN ŞEHRİNE KARŞI şubat ayındaki saldırısı emsali görülmemiş ölçüde büyük muharebeleri başlattı (bkz. s.344-435). Alman Genelkurmay Başkanı Erich von Falkenhayn (1861-1922) Fransız ordusunu savaşın içine çekerek "parasını bitirmeyi" hedeflemişti. Umduğu gibi Fransızlar takviye gönderdiler ve Alman toplarıyla kırıp geçirdiler. Fransız direnişi General Philippe Petain'in (1856-1951) ilham veren liderliği altında sertleştikçe Alman kayıpları da arttı. Art arda gelen **Alman saldırıları** Temmuz ortasına kadar devam etti ve arından Aralık ayına kadar süren **Fransız karşı saldırısı** geldi. Taraflar arasında fazla bir toprak değişikliği olmadı ve her iki taraf yaklaşık 400.000 asker kaybetti.

ABD bu sırada çok daha farklı bir ölçekte bir savaş vermekteydi. mart ayında Meksika'da devam eden iç savaşın devrimci ordularından bir tanesinin renkli lideri Meksikalı general **Pancho Villa** (1878-1923) **ABD sınırını geçerek bir saldırıda** bulundu. New Mexico'daki Columbus'a saldırısı ABD süvarileri tarafından geri püskürtüldü. Tahrik ABD'nin gözardı edemeyeceği kadar büyük olduğundan Başkan Woodrow Wilson (1856-1924) General John Pershing'e (1860-1948) Meksika'ya bir harekât düzenlemesi talimatını verdi. Yaklaşık 5000 ABD askerinin Villa taraftarları hem de Meksika hükümet güçleriyle bir dizi çatışmaya girdikten sonra Ocak 1917'de ülkeye geri çekildiler.

Britanya baharda o dönemde Türk Osmanlı İmparatorluğuna bağlı olan Mezopotamya'da (Irak) **askeri bir felaket** yaşadı. Bölge Hindistan'dan gelen Britanya birliklerince işgal edilmişti. Aralık 1915'ten itibaren İngiliz-Hint birlikleri Basra ile Bağdat arasındaki **Kut'ül Ammare'de Osmanlı birliklerinin kuşatması** altındaydı. Destek birlikleri Yardım güçleri Kut'a erişmek için verdikleri mücadelede başarılı olamayıp açlıktan ölme tehlikesiyle karşılaşınca teslim olmak zorunda kaldılar. Esir alınan Britanya ve Hint birlikleri büyük zorluklara katlandı ve yarısından azı tutsaklıktan sağ çıkabildi.

Haydut reisi
Önceleri haydut reisi olan Pancho Villa Meksika Devriminde ve Meksika'nın ABD ile 1916'daki çatışmasında kilit isimlerden biri oldu.

Alman miğferi
Alman sivri uçlu Pickelhaube miğferinin yerini 1916'da daha iyi koruma sağlayan metal Stahlhelm miğferi aldı.

Bu felaket **Osmanlı yönetimine** karşı **Arap ayaklanmasının** başlamasıyla dengelendi. Britanya tarafından teşvik edilen Mekke Emiri Hüseyin bin Ali (1854-1931) haziran ayında bir isyan başlattı. Arap birlikleri Mekke, Medine ve Hicaz'daki diğer şehirlerde bulunan Türk birliklerini yendi ve Hüseyin kendisini Arap sultanı ilan etti. Britanya Kahire'de astsubay olan **T. E. Lawrence**'ı (1888-1935) ayaklanmanın en aktif lideri olan Hüseyin'in oğlu Faysal'a danışman olarak gönderdi. Lawrence ve Faysal aralarında etkili bir askeri güç oluşturdular. Gerilla taktikleri kullanarak Türkler tarafından yönetilen Ortadoğu'da Arapların özgürleştirilmesini sağlamak istediler.

Nisan ayında **Britanya İrlanda'daki yönetimine karşı bir isyanla karşılaştı.** İrlanda Cumhuriyetçi Kardeşlik Birliği milliyetçi bir başkaldırı için Alman desteği aradı, ancak Almanya'nın isyancılara tüfek temin etme çabası Britanya tarafından haber alınarak engellendi. **Cumhuriyetçiler** yine de **Paskalya Pazartesisi isyanını** uygulamaya koyarak Dublin'de önemli binaları işgal ettiler ve İrlanda Cumhuriyeti Geçici Hükümetini ilan ettiler. Britanya Dublin'e asker sevk etti ve beş gün süren çatışmaların ardından isyancılar teslim oldu. Britanya askeri mahkemesinin gizli yargılamasından sonra isyancı on beş lider idam edildi. Ayaklanmayı destekleyen İrlandalı sayısı az olmasına rağmen infazlar cumhuriyetçi taraflısı bir dalga yarattı.

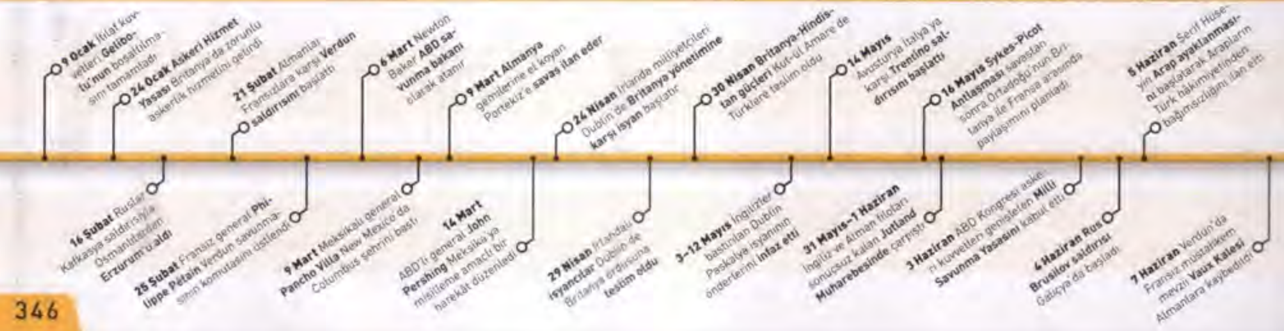
Mayıs sonunda Alman Açık Deniz Filosu ve Kraliyet Donanması Büyük Filosu Kuzey Denizinde **Jutland Muharebesinde** karşılaştı. Britanya Alman filosunun denizlere çıkışını fark etti ve çok daha üstün bir deniz gücü göndererek saldırdı. Alman Amiral Reinhard Scheer (1863-1928) hazırlıksız yakalandı, ancak Britanya Amirali John Jellicoe (1859-1935) bu avantajdan yararlanmayı başaramadı. Alman gemileri çarpışarak limana dönerken uğradıkları zarardan daha fazlasını karşı tarafa verdi. Hayal kırıklığı yaratan performansına rağmen Kraliyet Donanması üstünlüğünü ispat etmiş oluyordu. Geri çekilen taraf Almanlardı.

Haziranda General Aleksey Brusilov (1853-1926) **Rusya'nın I. Dünya Savaşındaki en başarılı saldırısını** hayata geçirerek Avusturya ordusunu Galiçya'da neredeyse yok etti. Avusturyalıları kurtaran Alman destek birliklerinin gelişi oldu. Brusilov'un başlangıçta kazandığı zaferler –sürpriz yaratma ve şok birliklerini kullanmak için hızlı hareket etmesi gibi– yarma taarruzları kurnazca taktiklere dayalıydı.

GENERAL DOUGLAS HAIG (1861-1928)

Atlı Birlikler subayı Douglas Haig I. Dünya Savaşının ilk yılında karargâh subayıydı. Britanya ordu komutanı olarak, 1916'da Somme ve 1917'de Passchendaele'de Alman savunma hatlarına yaptığı saldırılar büyük kayıplara yol açtı. Haig 1918'de güçlü Alman saldırılarına karşı sağlam bir savunma yürüttü ve daha sonra bir dizi İngiliz zaferinin kazanılmasında ordunun başında bulundu.

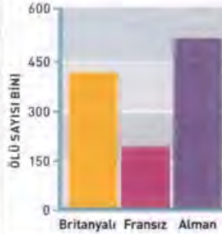
“BAŞARI AYAKTA KALANIN OLACAKTIR.”

General Philippe Pétain, 1916

Fransız askerleri Fransa'nın doğusundaki Verdun'a geliyorlar. Cephedeki standart görev süresi –bir insanın dayanabileceği en uzun süre olarak belirlenen– sekiz gündür.

Ne yazık ki Britanya Rus müttefiklerinden bu konuda ibret almamıştı. General Douglas Haig 1 Temmuzda **Somme**'a muazzam bir saldırı başlattı (bkz. s.344-45). Sekiz gün süren topçu bombardımanı düşman savunmasını yok etmekten çok Almanları kısa sürede başlayacak bir saldırıya karşı uyarı vazifesi gördü. Britanya birlikleri, generalleri acemi birliklerin daha zekice taktiklerde işe yaramayacaklarını düşündüğünden, hatlara doğru sürüldüler ve Alman makineli tüfekleriyle tarandılar. Britanya ordusu bir günlük çarpışmada yaklaşık 20.000 ölümle **o zamana kadarki en büyük kaybını verdi.** Haig, hazır olur olmaz yeni bir silah olan tankları savaşa sürerek ve astlarının gece saldırısı gibi çeşitli taktikleri denemelerine izin vererek askerlerini beş ay boyunca savaşta tuttu. Ancak herhangi bir ilerleme kaydedilemedi ve tek sonuç yıpranma –orduların giderek güç kaybetmesi– oldu.

1916'nın ikinci yarısında iki yıllık savaşın yorgunluğu, ülkeleri savaş gayretlerini artırma ya da barış yoluna girme şeklinde iki seçenekle karşı karşıya bıraktı. Ağustos ayında Almanya lider kadrosunu değiştirdi. General Paul von Hindenburg (1847-1934) ve Levazım-Generali Erich von Ludendorff (1865-1937) Alman ordusunun yüksek komutanlığına ve tüm Alman savaş faaliyetlerinin başına getirildi. Alman sanayiinden sonuna kadar faydalanmak için **"savaş sosyalizmi"** adı verilen, devlet yönetiminde bir ekonomi yarattılar. Avusturyalı müttefikleriyse savaş azmini yitirmekteydi. İmparator Franz Joseph'in (1830-1916) kasım ayında ölümü **Avusturya İmparatorluğunun sonunun** başladığını gösteriyordu. Yerini alan I. Karl (1887-1922) savaştan çıkış yolu bulmak için çırpınıyordu.

Somme saldırısındaki kayıplar
Somme, savaşın en kanlı muharebelerinden biriydi. 1 Temmuz ve 18 Kasım arasında bir milyondan fazla asker yaralandı veya öldü.

Savaş alanlarının toplu çılgınlığı hiçbir anlam taşımayan **Dada** adını alan **etkili bir sanat hareketini** başlattı. Meşhur Dadaistler Hugo Ball ve Hans Arp tarafsız İsviçre'nin Zürih şehrindeki *Cabaret Voltaire*'de bir araya gelerek katliam çılgınlığına tutulmuş bir dünyayla eğlenen bir karşı sanatı savundular. Anarşist eserleri savaşı meşrulaştıran toplumsal düzeni reddediyordu.

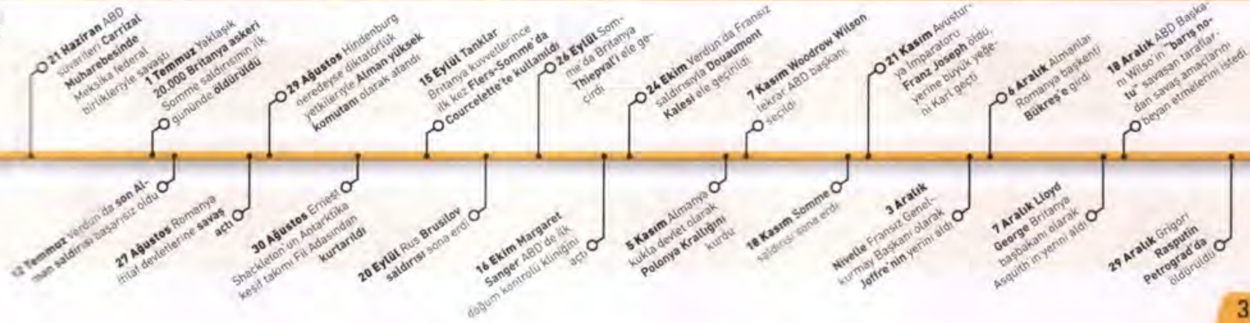
Barışın daha makul bir sözcüsü **kasım ayında seçilen Başkan Woodrow Wilson'du**. ABD'yi Avrupa savaşının dışında tutmak isteyen Wilson bir barış kurucu olarak öne çıktı. Savaşan tarafları ateşkes görüşmelerine ön hazırlık olarak savaş amaçlarını açıklamaya davet eden bir **"barış notu"** yayınladı. Almanya'nın sivil hükümeti kendi barış önerisini getirdi, ancak ülkenin askeri liderleri barışa imkân sağlayacak hiçbir tavize izin vermedi.

Rusya İmparatorluğu çarpışmalara son vermek için her şeye razıydı ve Çar rejimi halkın desteğini yitirmekteydi. Aralık ayında saray komplocuları çarın eşi üzerindeki etkisi skandal boyutuna ulaşan kabarık sakallı "kutsal kişi" Grigori **Rasputin'i** (1869-1916) bir suikastla öldürdüler. Suikast genel bir memnuniyetle karşılandı, ancak çar **hükümetinin çöküşe doğru gidişini durduramadı.**

Yukarı çıkarken
İngiliz askerleri Somme Muharebesi sırasında siperin sağladığı korunağı bırakarak saldırıya hazırlanmak için açık alana çıkıyor.

Gösteri sanatçıları
Önde gelen Dada sanatçısı Hugo Ball 1916'da kurduğu Cabaret Voltaire'de gösteri sırasında. Dadaistler savaşı protesto etti.

Silahlı işçiler ve askerler Petrograd'da Rus Geçici Hükümetini deviren Bolşevik saldırısına katılıyor. Bolşevikler devrimci komünist bir rejim kurdular.

ALMAN KAYZERİ II. WILHELM (1859-1941) komutanlarının **sınırsız denizaltı savaşına** girilmesini öngören kararını 9 Ocakta onayladı. Almanlar bu kararın Amerikan ticari gemilerini batırmak anlamına geleceğini ve muhtemelen tarafsız ABD'yi savaşa çekeceğini biliyorlardı. Ancak yeteri miktarda gemi batırdıkları takdirde Britanya'nın barış istetebileceğini ve ABD müdahalesini etkisiz kılabilecek-lerini düşünüyorlardı. Bir Amerikan kargo gemisi olan Housatonic bir U-bot tarafından 3 Şubat tarihinde Scilly Adaları açıklarında batırıldığında ABD Almanya'yla diplomatik ilişkilerini kesti.

ABD'nin savaşa gireceğini tahmin eden Alman Dışişleri Bakanı Arthur Zimmermann, Meksika'ya ittifak önermeye karar verdi. Teksas, New Mexico ve Arizona'yı ABD'den geri almak için savaşmaya teşvik edecekti. **Zimmerman'ın** planı açıklayan **bir telgrafı** İngiliz istihbaratı tarafından ele geçirildi, şifresi çözüldü ve ardından ABD hükümetine iletildi. Mektup ABD basınında yayınlandığında büyük bir sansasyon yaratarak U-bot saldırıları nedeniyle zaten uyanmış olan Alman karşıtı duyguları güçlendirdi.

Propaganda posteri
New York Belediye başkanlığı Milli Savunma Komitesi 19 Nisanı "Uyan Amerika Günü" olarak ilan etti ve tanıtımını bu posterle yaptı.

2 Nisanda ABD Başkanı Woodrow Wilson (1856-1924) demokrasi için "dünyayı daha güvenli bir yer haline getirecek" bir savaş için Meclisin oyunu istedi. Dört gün sonra **ABD** resmi biçimde Britanya ve Fransa'yla ittifak ilişkisi içine girmeyerek bağımsızlığını korumak suretiyle **Almanya'ya savaş ilan etti.** Büyük bir ordu kurma ve teçhiz etme süreci başladı.

ABD savaşa girerken Rusya devrimci bir fırtınaya kapılmıştı. Gıda isyanları, grev ve Petrog-rad'daki (St. Petersburg) askerle-rin ayaklanması ciddi birtakım olayları tetikledi. **Çar II. Nikolay (1868-1918) tahttan çekildi** ve geçici hükümet Duma'daki (Rus parlamentosu) politikacılar tarafından kuruldu. İşçiler ve askerler tarafından kurulan ve "sovyet" adıyla bilinen komiteler siyasi gücün rakip bir odağını oluşturuyordu. **Müfrit Bolşevik partisinin lideri Vladimir İlyiç Lenin** (bkz. sol panel) İsviçre'de sürgünden Petrograd'a geri döndü. Lenin savaşı sona erdirmeyi ve "tüm iktidarın sovyetlere" verilmesini önererek devrimi radikalleştirmek istedi.

Geçici hükümetteki hâkim şahsiyet olan ılımlı sosyalist Aleksandr Kerenski (1881-1970) savaşı sürdürmeye kararlıydı. 1 Temmuzda başlattığı **Kerenski Saldırısı** olarak bilinen harekâtın başarısızlığının ardından cephede geniş çaplı isyanlar ve firarlar meydana geldi. Bolşevikleri bastırma çabaları sonuçsuz kaldı. Geçici Hükümet bir darbe girişimini atlattı, ancak 7 Kasım tarihinde Lenin'in ortağı **Lev Troçki** (1879-1940) tarafından düzenlenen silahlı bir darbeye yenik düştü. Lenin Halk Komiser-lerinin **devrimci hükümetini** kurarak tek taraflı ateşkes ilan etti.

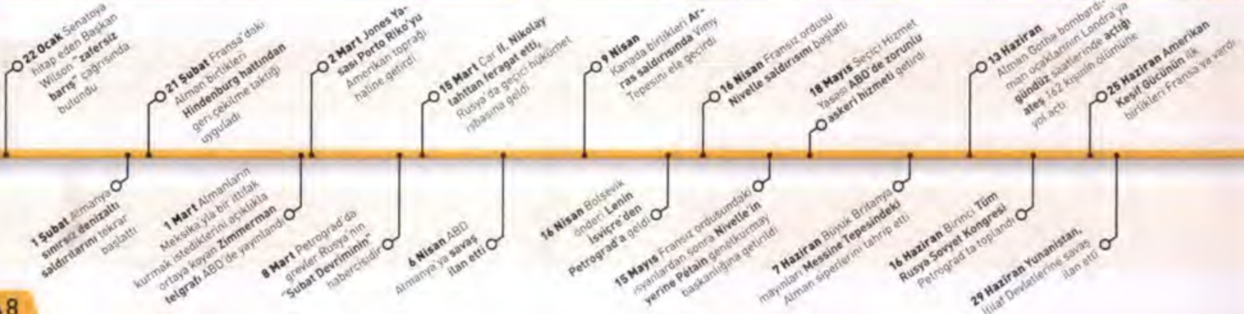
Bu esnada Batı Cephesindeki açmaz ve katliam şeklindeki savaş devam etmekteydi. Yılın başında yeni atanmış Fransız Genelkurmay Başkanı Robert Nivelle (1856-1924) savaşı günler içinde sona erdirecek ezici bir saldırı vaat etti. **Nivelle Saldırısı** nisan ortasında başlatıldı, fakat diğer saldırılardan daha başarılı olmadığı görüldü. Acı bir hayal kırıklığı yaşandı. Askeri isyanlar başladı ve Fransız ordusu dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Nivelle'in yerine aceleyle tayin edilen **General Philippe Petain** (1856-1951) taviz ve cezaların karışımından oluşan bir yöntemle düzeni tekrar tesis etti ve diğer Fransız saldırılarını bertaraf etti.

VLADİMİR İLYİÇ LENİN (1870–1924)

Küçük bir Rus soylu ailesinin çocuğu olan Vladimir İlyiç Ulya-nov "Lenin" adını benimseye-rek Marksist bir eylemci oldu. Batı Avrupa'da sürgünde ya-şarken Bolşeviklerin 1903'ten itibaren önderliğini yaptı. Rus-ya'ya 1917 yılında döndüğünde devrimi Bolşeviklerin iktidarı ele geçerek radikalleştirmesi-ne kararlıydı. Yönetime gelir gelmez tüm muhalefeti acıma-dan sildi ve dünyanın ilk komü-nist devletini kurdu.

> **“ İŞÇİLERİN** VE **KÖYLÜLERİN** HÜKÜMETİ... **SAVAŞAN** BÜTÜN **HALKLARA TEKLİF EDİYOR**... ADİL, **DEMOKRATİK BİR BARIŞ** İÇİN ANLAŞALIM. **”**
>
> **Lenin**, 8 Kasım 1917

İngiliz Mark IV tankları Cambrai Saldırısına taşınıyor. Tanklar siperleri doldurup geçebilmek için odun yığınları taşıyor.

Britanya ordusu bir saldırı stratejisine bağlı kaldı. Yılın ikinci yarısında General Douglas Haig (1861-1928) Alman U-botlarının konuşlandığı limanlara erişmeyi umarak **Ypres yeniden yüklendi.** (bkz. s.344-45). Haig'in saldırısı savaş meydanını çamur deryasına çeviren bitmek bilmez kötü hava koşullarına denk geldi. Kasıma kadar süren saldırı Britanya ve Kanada birlikleri adını yaşanan muharebeye veren **Passchendaele** köyüne ulaşana kadar sürdü.

Flandre'teki çamur, Britanya silahları arasında giderek artan bir öneme sahip olan tankları işlemez hâlâ getirdi. Kasımda **Cambrai**'de daha sert zeminde kümelelen tanklar Passchendaele'de Britanya kuvvetlerinin üç ayda alabildiği 6 km'yi (4 mil) bir günde katetti. Ancak Almanlar kaybettikleri toprağın büyük kısmını kısa sürede geri aldılar.

İtalya ve Avusturya-Macaristan arasındaki uzun süreli açmaz Alman birliklerinin ekim ayında İtalya cephesine aktarılmalarıyla sona erdi. Bir Avusturya-Almanya ortak saldırısı **Caporetto Muharebesinde** İtalyan güçlerini geri çekilmeye zorladı. İtalyanlar kasım ayında Venedik'ten sadece 30 kilometre uzaklıktaki Piave Nehri Gerisine çekildiler. (bkz. s.345)

Passchendaele'de sabah oluyor

Passchendaele Muharebesinin yapıldığı Ypres ileri mevzisinin çamurlu ıssızlığında ölü ve yaralı askerler yatıyor.

3 ALMAN BOMBARDIMAN UÇAĞI GOTHA'YLA UÇAN VE ONU KULLANAN MÜRETTEBAT SAYISI

Haziran ayında Paris ve Londra'daki siviller Alman **Gotha bombardıman uçaklarının** hatta daha büyük "R-uçaklarının" zaman zaman gerçekleştirdiği saldırılara maruz kaldı. Sabit kanatlı R-uçakları Alman hava gemilerinden (bkz. 1915) daha hızlı ve düşürülmesi daha zordu. Bununla beraber uçaksavar silahları ve savaş uçaklarıyla savunmaya geçilmesi bu uçakları kısa sürede sadece gece saldırılarıyla sınırladı. Maddi zarar ve hayat kayıpları yüksek olmamasına karşın bu hava akınlarının psikolojik etkisi, siviller yeraltı depolarına ve metro istasyonlarına sığınmak zorunda kaldıklarından muazzamdı.

Tüm savaşan taraflarda savaş yorgunluğu ve kötüleşen yaşam koşulları devletlerin birlik ve beraberliği korumasını güçleştiriyordu. Gıda sıkıntısı ve Rusya'daki devrimle uyanan sosyalist duygular **Alman fabrikalarında yaygın grevlere** yol açtı. Alman Reichstag (parlamento) barış müzakereleri çağrısında bulunan bir kararı temmuzda kabul etti, ancak askeri idare hâkimiyeti altındaki Alman hükümeti üzerinde hiçbir hükmü yoktu.

Fransa'da skandallar ve grevler yaz ve sonbahar aylarında siyasi düzeni sarstı, fakat savaş taraftarı Georges Clemenceau'nun (1841-1929) başbakan olarak atanması kararlılığı güçlendirdi.

Bu esnada İngiliz kraliyet ailesi isimlerini Alman Saxe-Coburg ve Gotha'dan Windsor'a değiştirmeyi uygun buldu.

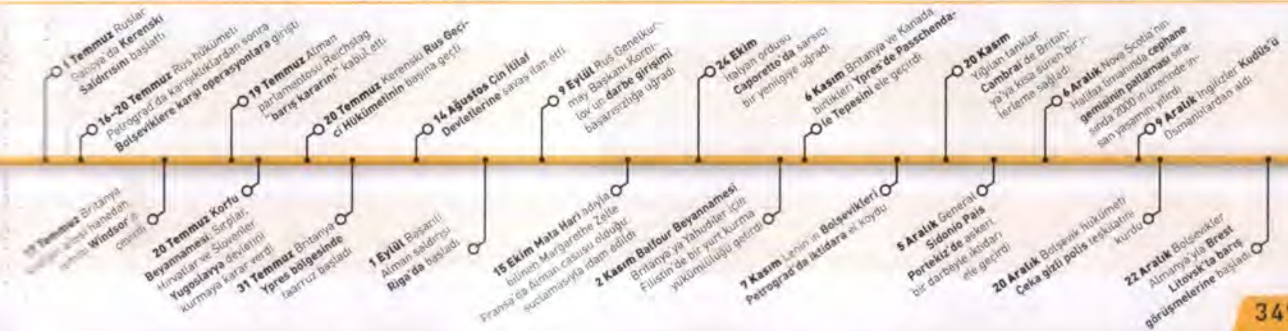
Britanya halkı aralıkta **Kudüs'ün Türkiye'den alınmasıyla** moral buldu. Bu askeri başarı, Britanya hükümetinin bir ay önce açıkladığı siyonistlere "Filistin'de bir Yahudi yurdu kurma" emellerinde destek veren **Balfour Beyannamesi**ne ehemmiyet kazandırıyordu. Britanya'nın Türklere karşı Britanya ordusunun yanında savaşan Arap müttefiklerinin görüşü ise alınmamıştı.

Howitzer Mark I
İngiliz ordusu tarafından I. Dünya Savaşı sırasında çok etkili biçimde kullanılan bu silah dakika başına iki seferde 132 kiloluk top atabiliyordu.

U-botlarının batırdığı Britanya ticaret gemileri
Alman sınırsız denizaltı savaşı, şubattan nisana kadar ticaret gemilerine saldırıları artırdı. Mayıs ayında konvoy sisteminin uygulanmaya başlaması batırılan gemi sayısını tahammül edilebilir bir düzeye çekti.

Devrim kahramanı
TARİH BİLİNMİYOR
Bir poster için yapılan bu 1917 Devrim dönemi resminde Lenin Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesinde kullanılan savaş gemisi *Aurora*'nın önünde görülüyor.

Kızıl Atlılar
*y.*1920
1917 devriminin ardından Bolşeviklerle çarlık subaylarının yönettiği "Beyaz" ordular arasında Rus İç Savaşı yaşandı. Bu poster "Kafkas Kızıl Ordu halklarına" ithaf edilmiştir.

SOVYET PROPAGANDASI

KOMÜNİST SİYASİ İDEOLOJİSİNİ VE DEVRİM İDEALİNİ İLERLETME SANATI

Rusya'da Kasım 1917'de iktidarı ele geçiren komünistler için sanat sosyalist devrime hizmet etmek ve ideolojisini yaymak zorundaydı. Propaganda, halkı rejimi desteklemek için harekete geçirdi ve düşmanlarını ifşa etti.

Komünist yönetimin ilk aşamasında birçok avant-garde sanatçı devrimci sanat yapma tarzlarının siyasi devrimle uyuşacağına inandı. Ancak Josef Stalin'in diktatörlüğü altında 1920'lerin sonundan itibaren Sovyet sanatçılarından işçileri ve köylüleri, beklenen mutluluğu ve komünist hayatın gelişmesini yansıtacak şekilde, kahramanca-gerçekçi bir tarzda tasvir etmeleri istendi.

Modernist poster
1919
Bu İç Savaş posterini avangard sanatçı El Lissitzky üretmiştir. Kırmızı kama, komünist Kızıl Ordunun, anti-komünist Beyaz Orduları yenmesini temsil eder.

Devrimin sana ihtiyacı var
1928
İşgücü, komünist yönetim altında radikal bir şekilde yeniden örgütlendi. Bu poster Sovyet vatandaşlarını işçi kooperatiflerinin üyesi olmaya teşvik ediyor.

Hızlı sanayileşme
1928
Komünist önderliği 1920 sonlarında bir sanayileşme hareketi başlattı. İşçiler bu posterle üretimi artırmaya çağrılıyor.

Kolektivizm
1930
Stalin'in özel çiftlikleri ortadan kaldırmak için acımasızca harekete geçtiği sırada bir traktör sürücüsü ve köylü kadın, yoldaşlarını kolektif çiftliğe katılmaya çağırıyor.

Moskova'yı yeniden inşa etme planları II. Dünya Savaşıyla raydan çıktı

Stalin döneminde hayat
1930'lar
Sovyet halklarının Stalin bayrağı altında birliğini ve bütünlüğünü kutlayan bu posterde "insanlığın neşe ve saadetinin zirvesine doğru" yazıyor.

Askeri kuvvet
1940'lar
II. Dünya Savaşı döneminin bu posteri bir bombardıman uçağını gösteriyor ve bir Sovyet havacısı Stalinist tarzda her komünist vatandaşın mecburi iyimserliğini sergiliyor.

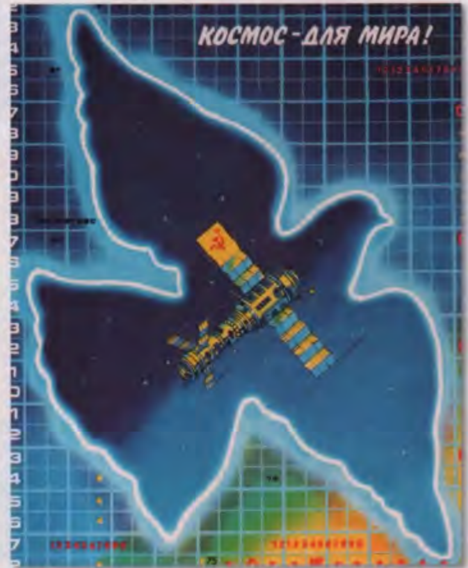

Zaferi anma
1940'lar
II. Dünya Savaşındaki Sovyet zaferini anan bu posterin üzerindeki slogan şunu söylüyor: "Zafer kazanan asker baharı getirdi."

Domuza benzeyen kapitalist mahsur kalmış

Soğuk Savaş propagandası
1950'ler
Amerikan karşıtı bu Soğuk Savaş posteri Özgürlük Anıtını karikatürleştirerek ABD'yi semirmiş bir kapitalist ve militarist güç olarak yansıtıyor.

Barış ve ilerleme
1970'ler
Kapitalist dünyayla "barış içinde birlikte varolma" döneminden kalan bu posterde Salyut uzay istasyonu bir barış güvercininin üstüne yerleştirilmiştir.

Fransa'daki Alman savaş esirleri. Savaşın son üç ayında 363.000 Alman askeri ilerleyen Müttefik kuvvetlerince esir alındı.

ABD NİSAN 1917'DE SAVAŞA GİRMESİNE RAĞMEN 1918 yılının başlangıcında Avrupa'daki Dışsever Birliği hâlâ savaş için hazır değildi. Buna rağmen ABD Başkanı Woodrow Wilson zafer beklentisiyle adil ve kalıcı bir barış için **14 Madde programını** açıkladı. Önerileri denizlerin serbestliğini ve serbest ticareti, genel silahsızlanmayı, kendi devletlerine sahip olmayan Avrupa halklarının kendi kaderlerini tayin haklarını ve yeni sınırları saldırganlara karşı koruyacak uluslararası bir örgütün kurulmasını içeriyordu. Almanya savaş sırasında elde ettiği toprakları ve ayrıca 1871'de Fransızlardan aldığı Alsace-Lorraine'i iade etmek zorunda kalacaktı.

Öte yandan Almanlar, çok daha farklı planlara sahipti. Mart ayında yeni iktidara gelen Bolşevik hükümeti (bkz. 1917) üzerinde askeri nüfuzunu kullanarak Ruslara **Brest-Litovsk Antlaşmasını** imzalatıp cezai barış hükümlerini kabul ettirerek onları I. Dünya Savaşından çıkardı. Antlaşma Polonya, Ukrayna, Belarus, Finlandiya ve Baltık devletlerini resmen bağımsız olmakla birlikte Almanya'nın bağlı devletleri haline getirerek, Rusya'ya savaş öncesi nüfusunun üçte birini kaybettirdi. Alman askeri makamları bunun ardından artık idaresi altına aldığı Doğu Avrupa'nın kaynaklarını acımasızca sömürmeye başladı.

Alçaltıcı antlaşma iç savaşa sürüklenen Rusya'ya barış getirmedi. Tüm iktidarı Bolşeviklerin elinde toplamaya karar veren **Lenin demokratik yollarla seçilen Kurucu Meclisi ocak ayında güç kullanarak dağıttı**- Bolşevikler seçimlerde oyların sadece yüzde 25'ini almıştı. Rejimi, rakip sosyalist devrimcilerden çar yanlısı generallere, Ukraynalı anarşistlere ve Don Kazaklarına kadar her grubun muhalefetiyle karşılaştı. Lenin ağustos ayındaki bir suikast teşebbüsünden kurtuldu, ancak yıl boyunca Rusya'nın giderek daha geniş alanları yandaşlarının kontrolünden çıktı.

Bu esnada iki cephede birden savaşmak zorunluluğundan kurtulan Almanya, Amerikan işgücü dengeyi kesin bir biçimde bozmadan önce Batı'da mutlak bir zafer kazanmak istedi. 21 Martta **Bahar Saldırısı,** yani **"Kaiserschlacht"** Britanya hatlarını vurdu.

2 milyon gaz mermisinin dahil olduğu mühimmatla 9000 silah ve havan kullanılarak yapılan ağır bombardımandan sonra birçoğu alev püskürtme silahları kullanan Alman piyade güçleri Fırtına Birlikleri öncülüğünde saldırıya geçti. Saldırının ilk gününde 20.000'den fazla Britanya askeri teslim oldu ve 25 Marta kadar öncü Alman birlikler 65 kilometre ilerledi. **Batı cephesinde 1914'ten beri devam eden açmaz sona ermişti.**

Nisan ayı başında Almanlar Flandre'deki Lys şehrine yeni bir saldırı başlattı. Britanyalı komutan Douglas Haig (1"861-1928) birliklerine duygulu bir seslenişte bulunarak "Sırtımız duvara dayanmış olarak ve davamızın doğruluğuna inanarak her birimiz sonuna kadar savaşmalıyız," dedi. Daha pratik bir önlem olarak **Fransız general Ferdinand Foch (1851-1929) ABD birlikleri dahil İtilaf ordularının operasyonlarının eşgüdümünü sağlama göreviyle başkomutan tayin edildi.** İtilaf Devletleri geri çekilmeyi sürdürerek temmuz ayına kadar savunmada kalsalar da Almanlar ihtiyaç duydukları kesin zaferi kazanamadı.

Nisan ayındaki çarpışmaların bir kurbanı Almanya'nın en tanınan havacılarından Manfred von Richthofen (1892-1918) oldu. **"Kızıl Baron"**, Kanadalı pilot Roy Brown'la İtilaf hatları üzerinde giriştiği it dalaşı sırasında yerden açılan ateşle **vurularak öldürüldü.** Ölümü Almanya'nın savaş çabasının tükenişini simgeledi. İngilizlerin "Uçan Sirk" adını taktığı Richthofen'in savaş uçağı savaş sırasında etkileyici bir şöhret sahibiydi ve Baron'un kendisinin 80 "avının" olduğuna inanılıyordu. Ancak Alman pilotları itilaf kuvvetlerinin uçak sayısıyla dahi baş edemez hale gelmişt; Britanya ve Fransız fabrikaları sadece 1918'de 55.000 uçak üretti.

Hazirana kadar **bir milyonun üzerinde Amerikan askeri** General John Pershing'in (1860-1948) komutasında **Fransa'ya geldi.** Bu askerlerin Alman saldırıları karşısında sağlam durabilmesinde İtilaf hatlarının katkısı büyüktü. ABD güçleri arasında özellikle deniz pi-

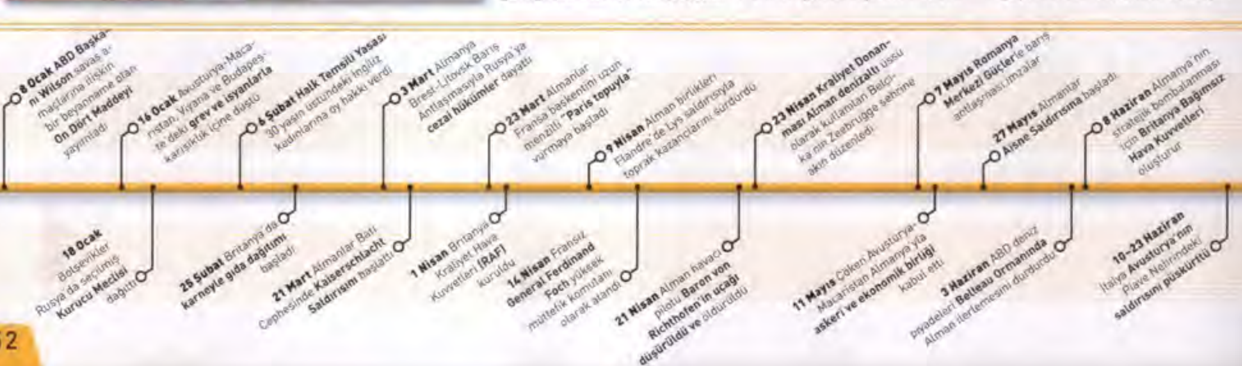

Bir Alman uçağının posteri
Hava savaşında ele geçirilen malzemelere ilişkin sergiyi tanıtan bir Alman posteri. I. Dünya Savaşı uçaklarının çoğunluğu çadır bezi ve keresteyle yapıldı.

RUS İMPARATORLUK AİLESİNİN ÖLDÜRÜLMESİ

Çar II. Nikolay 1917'de tahttan çekildikten sonra eşi, dört kızı ve tek oğluyla birlikte rahat koşullar altında yaşadıkları Sibirya'ya gönderilmişti. Aile Nisan 1918'de Urallar'daki Ekaterinburg şehrine gönderildi ve yerel Bolşevik güçlerinin yakın korumasına verildi. 16-17 Temmuz gecesi Bolşevik gizli polisi tüm aileyi doktorları ve hizmetçileriyle birlikte kilerde vurarak öldürdü. Cesetleri gömüldü ve 1991'e kadar bulunamadı.

❝ UMUYORUM Kİ BÖYLELİKLE HEPİMİZ BU SABAH BÜTÜN SAVAŞLARIN BİTTİĞİNİ SÖYLEYEBİLİRİZ. ❞

David Lloyd George, Britanya başbakanı, 11 Kasım 1918

İngiliz askerleri, bir Amerikan denizcisi ve bir Kızıl Haç hemşiresi dört yıl süren insan kıyımını sona erdiren ateşkesin imzalanmasını kutluyor.

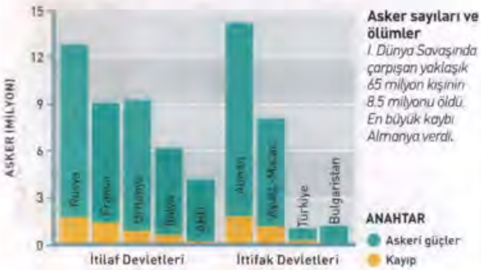
yadelerinin savaş kabiliyetleri Alman karşıtlarını etkiledi. Deniz piyadelerine Almanların taktığı "Şeytan Köpekleri" adı bu birlikler için lakap haline geldi.

Savaşta **dönüm noktası** Avustralya ve Kanada piyadesinin öncülüğü ve Britanya ile Fransız tanklarının desteğiyle 8 Ağustos'ta **Amiens'de başlatılan saldırı oldu**. Alman General Erick Ludendorff (1865-1937) tarafından "Alman ordusunun kara günü" olarak tanımlanan tank ve uçakların geniş ölçüde kullanılmasıyla "Yüz Gün"lük bu saldırı İtilaf devletlerinin amansız saldırılarının başlangıcıydı.

Eylül ayında Pershing bağımsız bir ABD harekâtı başlatma arzusunu gerçekleştirdi, **St. Mihiel ileri mevzisini** ele geçirdi. Bunun ardından gelen ABD-Fransız ortak saldırısı sırasında yapılan **Argonne Ormanı** Muharebesinde 117.000 askeri öldü ve bu Amerikan tarihinde tek bir muharebede verilen en yüksek kayıp oldu.

29 Eylülde Hindenburg hattı tahkimatının aşılması ve Bulgaristan'ın teslim noktasına gelmesiyle **Almanlar ateşkes istedi.** Almanlar, ABD'yle bir anlaşma yapmak ümidiyle Başkan Wilson'la (1856-1924) temas kurdular. Ancak Wilson Almanya'nın teslim olmasında ısrar eden Britanyalı ve Fransızların yanında yer aldı. Alman birlikleri inatçı bir savunmayı sürdürmelerine ve Alman topraklarına henüz İtilaf birlikleri girmemiş olmasına rağmen, ülke içerden çökmenin eşiğindeydi. Ekim sonunda Alman donanmasındaki bir isyanın ardından başlıca şehirlerde grevler ve gıda sıkıntılarının siyasi memnuniyetsizliğe sebebiyet verdiği

Almanya'nın başlıca müttefikleri Türkiye ve Avusturya-Macaristan savaşmayı durdurmuştu. Sosyal Demokrat Philipp Scheidemann 9 Kasımda Almanya'da cumhuriyeti ilan etti ve Kayzer II. Wilhelm (1859-1941) Hollanda'ya sığındı. İki gün sonra bir Alman heyeti Compiègne Ormanındaki bir tren vagonunda **ateşkes imzaladı.** Silahlar 11 Kasım günü saat 11:00'da sustu.

Asker sayıları ve ölümler
I. Dünya Savaşında çarpışan yaklaşık 65 milyon kişinin 8.5 milyonu öldü. En büyük kaybı Almanya verdi.

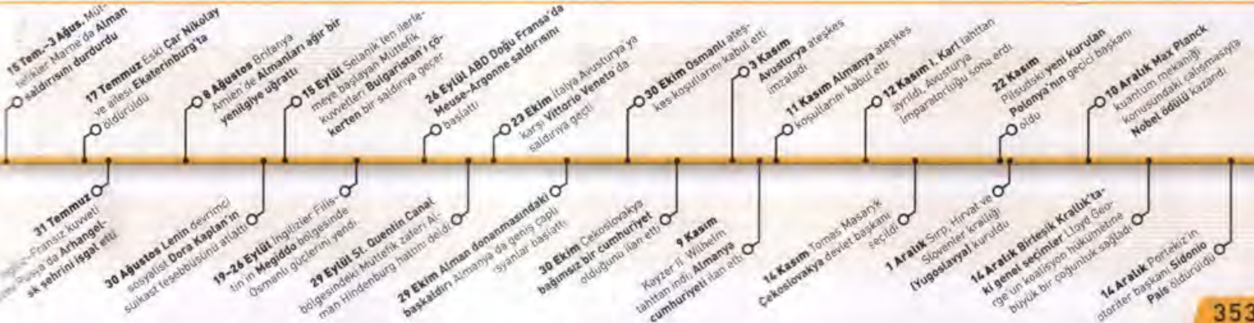
50 MİLYON
1818-19 ARASI **GRİP SALGININDAN ÖLEN İNSAN** SAYISI

Barış Londra, Paris ve diğer İtilaf şehirlerinde kutlanmasına rağmen zafer kazanan ülkelerde dahi ölen milyonlarca kişinin hatırasıyla tepkiler donuktu. Çatışmanın yok ettiği, siyasi karışıklıklar arasında belirsiz bir gelecekle karşı karşıya kalıp çöken imparatorluklarda –Almanya, Avusturya, Rusya ve Türkiye– kutlama yapılmadı.

Bu esnada dünyayı saran **"İspanyol Gribi"** salgını doruğa ulaştı. İnsanlık tarihinin en kötü doğal afetlerinden biri olan hastalığın yayılmasına birliklerin geniş çaplı hareketleri ve insanların bağışıklık sisteminin gıda yetersizliğinden zayıflaması katkıda bulunmuştu. Hastalık 50 milyon insanın ölümüne yol açtı.

Ateşkesin imzalanması
Mareşal Foch başkanlığındaki İtilaf heyeti ateşkesin imzalandığı Compiègne Ormanındaki tren vagonunun önünde.

Süngülü tüfek
İTALYA
Bolt action M91 tüfekleri ve karabinaları I. Dünya Savaşında İtalyan piyadelerine verildi. Bu karabinanın süngüsü yakın siper savaşı başladığında kullanılmak üzere takılmıştır.

Lewis tüfeği
BRİTANYA
Esasen Amerikan tasarımı olan bu Lewis tüfeği Britanya ordusu tarafından 1915'te standart makineli tüfek olarak kullanıldı. Piyadelerden başka uçaklarda ve tanklarda da kullanıldı.

Maxim makineli tüfeği
ALMANYA
Alman Ordusunun ağır makineli tüfeği Maschinengewehr '08, Amerikalı Hiram Maxim'in 1884'te yaptığı silahtan geliştirildi. Dakikada 400 mermi atabiliyordu.

İlk yardım kutusu
ALMANYA
Alman sıhhiye ekipleri, yaralıları tedavi merkezlerine göndermeden önce tedavi ettikleri temel ağrı kesiciler ve iyodin gibi antiseptiklerin bulunduğu yardım kutuları taşıyorlardı.

I. DÜNYA SAVAŞI

MİLYONLARCA İNSANIN KATLEDİLMESİNİ MÜMKÜN KILAN SERİ ÜRETİM SİLAHLAR

I. Dünya Savaşı sanayi ülkelerinin insan gücünün ve ekonomik kaynakların savaş için seferber edildiği bir "endüstriyel savaş" olarak tanımlanır. Modern ateşli silahlar ordulara görülmemiş ölçüde ateş gücü sağlamıştır.

Siperlerin müthiş savunma sistemleri, dikenli teller ve makineli tüfekler saldırı harekâtlarını maliyetli hale getirdi ve açmaza sürükledi. Siper savaşında kullanılan silahlar el bombası ve alev püskürtme silahlarından bildik coplara ve bıçaklara kadar uzanıyordu. Yavaş ve güvenilmez tanklar 1916'dan itibaren cephelerde belirdi. Keşif ve bombalamada kullanılan ve yerdeki hedeflere saldıran uçaklar savaş faaliyetlerine yeni bir boyut kattı.

Top mermileri
FRANSA
I. Dünya Savaşında top cephanesi, şarapnelden tahrip gücü yüksek ve gazlı mermilere kadar değişiklik gösteriyordu. Bu mermiler Fransız 75 milimetrelik sahra toplarıyla atılıyordu.

Namlu
Fren
Tekerli top arabası

Howitzer
BRİTANYA
Bu 6 inçlik Britanya topu gibi daha büyük isabetle bomba atabilen Howitzerler mermileri gizlenen düşman mevzilerine atabildiği için siper harbinde etkiliydi.

Subay pusulası
BRİTANYA
Pusula, gece devriyeleri yahut baskınlarda önem taşıyordu. Pusulasız askerler siperler arasındaki tarafsız bölgelerde yollarını kaybedip top ateşi altında ölebiliyorlardı.

Stereoskopik periskop
ALMANYA
Siperlerdeki askerler periskopları düşman hatlarını gözlemek için kullandı. Keskin nişancılar siperin üstünden başları görünenleri derhal avlıyordu.

Saha telefonu
ALMANYA
Telsiz de kullanılmasına rağmen, saha telefonu siper savaşındaki asıl iletişim aletiydi. Telefon kabloları topçu ateşiyle koptuğunda haberciler cephe hattına mesajları elle taşırdı.

Çevrilerek açılan metal filtre haznesi

Gaz maskesi
ALMANYA
Gözleri ve yüzü zehirli gazla temastan koruyan ve bir filtre aracılığıyla gazı solunabilir hale getiren etkili maskeler geliştirildi.

Katlanır kürek
İTALYA
Bir piyade eri için kürek çok gerekli bir aletti. Siper yahut geçici sığınak kazmada kullanılıyordu. Bu katlanır kürek İtalyan dağ birliğince kullanılıyordu.

Çivili sopa
BRİTANYA
Ahşap basit sopalar baş kısmında çivi veya diğer metal nesnelerle, siper baskınlarında sessiz ve ölümcül bir silah olarak her iki taraftaki askerler tarafından kullanıldı.

Havacı başlığı
BRİTANYA
Açık kokpitte uçan I. Dünya Savaşı havacıları soğuk ve rüzgârdan korumak için deri başlıklar ile yüz maskeleri taktılar.

Türk süngü ve el bombası
TÜRKİYE
Türk ordusu I. Dünya Savaşında kılıç ve süngü gibi zamanı geçmiş bazı teçhizata sahip olmakla beraber, parça tesirli el bombası gibi Almanların temin ettiği son model silahları da kullandı.

Çöl ayakkabıları
BRİTANYA
Filistin cephesinde Türklere karşı savaşan Britanya birlikleri bazen çöl kumları üstünde yürümeyi kolaylaştırmak için ordu postalları yerine telli kum ayakkabıları giydi.

Tank miğferi
BRİTANYA
Britanya tank mürettebatı mermiler zırhlı araçlara çarptığında metal parçalarının gövde içine uçtuğunu gördü. Yaralanmaları önlemek için başı ve yüzü koruyan miğferler hızla kullanıma sokuldu.

Uçaksavar
BRİTANYA
Ordular mevcut silahlarını uyarlayarak hava savunması için yüksek infilaklı mermiler kullandılar. Bir ayak üstüne yerleştirilmiş bu İngiliz "pom-pom" silahı Londra'yı hava saldırılarına karşı savunmak için kullanıldı.

1919

"Büyük Dörtlü" David Lloyd George, Vittorio Orlando, Georges Clemenceau ve Woodrow Wilson Paris Barış Konferansında dostça bir görüşme yapıyorlar.

OCAK 1919'DA I. DÜNYA SAVAŞININ galip ülkelerinin liderleri bir barış konferansı için Paris'te bir araya geldi. ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın liberal idealizmi daha iyi ve yeni bir dünyanın eskisinin yıkıntıları üzerine kurulacağına ilişkin ümitlerin merkezindeydi. Wilson, Fransa Başbakanı Georges Clemenceau (1841–1929), Britanya Başbakanı David Lloyd George (1863–1945) ve İtalya başbakanı Vittorio Orlando'yla (1860–1952) birlikte Paris'teki görüşmelere hâkim olan **"Dört Büyük"**ten birisiydi. Her Avrupa liderinin kaçınılmaz olarak milli çıkar konularının belirlediği kendi gündemi vardı. Wilson'ın idealizmi saldırıya karşı "ortak güvenlik" sağlayan ve savaşı ihtilafların müzakeresi yoluyla çözümleyen bir **Milletler Cemiyeti** kurulmasında ifadesini buldu. Clemenceau ise Fransa'nın gelecekteki barışının güvencesinin Almanya'nın sürekli olarak zayıf bırakılmasında yattığına inanıyordu.

Alman toprak kayıpları
Almanya I. Dünya savaşından sonra topraklarının yüzde 13'ünü kaybetti. Toprakların çoğu yeni Polonya devletine giderken Fransa Alsace-Lorraine'i kazandı.

Savaşta mağlubiyet Almanya'yı ekonomik ve toplumsal çöküş durumuna getirmişti. Ocak ayında **Spartakist** olarak bilinen komünist devrimciler Berlin'de bir isyan düzenleyerek Bolşeviklerin Rusya'daki başarısını (bkz. 1917) taklit etmeye çalıştılar. **Devrim girişimi** ordu ve sağ kanat paramiliter Freikops tarafından önlendi; en önde gelen iki Spartakist liderler Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg yakalanıp öldürüldü. Şubat ayında Weimar şehrinde toplanan seçilmiş bir meclis kusursuz bir demokratik cumhuriyet kurmak için anayasa yazmaya başladı, ancak Almanya sokaklarında **aşırı sağ ve sol büyümesini sürdürüyordu.** Güney Almanya'nın güney eyaleti Bavyera'da komünistlerin nisan ayında ilan ettiği Sovyet rejimi mayıs ayında ordu ve Freikops tarafından ezildi.

Almanya hiçbir şekilde tekrar savaşa girecek durumda olmadığından muzaffer İtilaf Devletleri müzakere yapmaksızın barış hükümlerini **Versailles Antlaşmasıyla** kabul ettirebildiler. Almanya tüm kolonilerini ve Avrupa'da önemli miktarda toprak kaybetti. Avrupa'daki toprak kayıpları büyük ölçüde yeni **Polonya devletini** kurmak için ihtiyaç duyulan bölgelerle Almanya'nın Fransız-Prusya Savaşında Fransa'dan aldığı (bkz. 1870) Alsace-Lorraine'den oluşuyordu. Alman silahlı kuvvetlerine sıkı kısıtlamalar getirildi ve Rheinland (Ren bölgesi) silahsızlandırıldı.

Almanlar ayrıca savaşı Almanya başlattığı gerekçesiyle tazminat ödemek zorunda bırakıldı. Antlaşmanın **"Savaş suçu"** maddesi Almanları diğer bütün maddelerden fazla kızdırdı. Alman Açık Deniz Filosunun –ateşkesten beri Kuzey İskoçya'nın Orkney Adalarında **Scapa Flow** üssünde alıkonulmuş– mürettebatı bir başkaldırı eylemi olarak gemilerini batırdı. Ancak başka çaresi kalmayan Alman delegeleri antlaşmayı 28 Haziranda Versailles Sarayında Aynalı Salonda imzaladı.

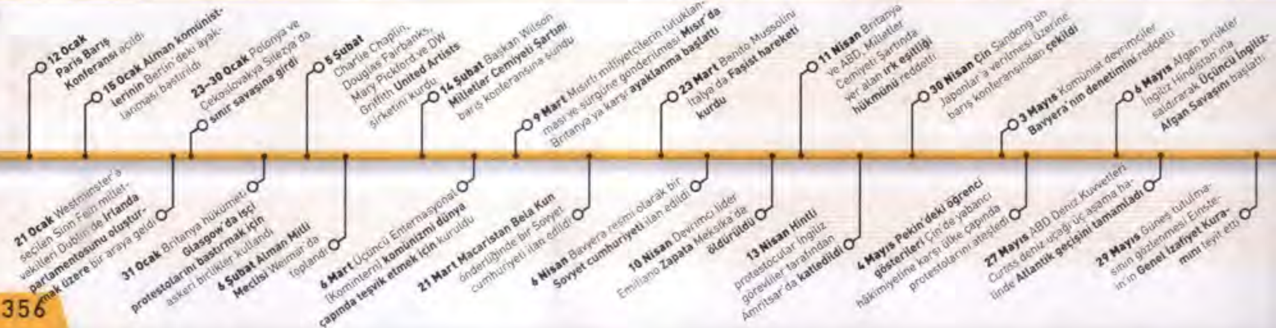
Barış batı Avrupa'da şekillendirilirken Lenin'in Bolşevik hükümetinin, karşı devrimci çeşitli "Beyaz" ordularına karşı savaştığı **iç savaş Rusya'da şiddetle devam etmekteydi.** Beyazlar müdahale kuvvetlerini Rusya'daki limanlara indiren – ABD ve Japonlar Vladivostok'a, Britanya Murmansk ve Arhangel'e, Fransızlar Odessa'ya– İtilaf Devletleri güçlerinin desteğine sahip olmakla birlikte, bu yabancı müdahaleleri gönülsüz ve çoğunlukla kısa ömürlüydü. Bolşevik Halk Savaş Komiseri **Lev Troçki** (1879-1940) köylüleri silah zoruyla toplayarak ve ağır bir disipline tabi tutarak büyük çaplı bir Kızıl Ordu kurdu. Kızıl ve Beyaz

Rusya Kızıl Ordu kep rozeti
İç savaş döneminin orak-çekiç işareti sanayi işçileriyle köylülerin devrimci davadaki birliklerini simgeledi.

Devrim önderi
Troçki'nin örgütleme ve liderlik yetenekleri Rusya'da Bolşeviklerin başarısı için gerekliydi. Bu resimde Kızıl Orduya hitap ederken görülmektedir.

“KORKUNÇ BİR YOLCULUKTU... BURADA BULUNMAMIZ BİR MUCİZEDİR.”

John Alcock, Britanya Krallık Hava Kuvvetleri subayı, hiç durmadan Atlantik'i aştıktan sonra, 15 Haziran 1919

John Alcock ve Arthur Whitten Brown Newfoundland'den İrlanda'ya kadar ilk Atlantik ötesi aralıksız uçuşu gerçekleştirdikleri uçakta.

ordular arasındaki çarpışmalar şiddetle sürdü ve büyük ölçekli katliamlar ve vahşet yaşandı.

Bu kargaşanın ortasındaki Rusya, Komintern adıyla bilinen **Üçüncü Enternasyonali** kurmak için bir kongre topladı. Amacı komünist devrimin tüm dünyaya yayılmasını teşvik etmekti; etkisi ise sol siyasetteki insanları sosyal demokrasi ile devrimci komünizm arasında seçim yapmaya zorlayarak uluslararası sosyalist hareketi bölmek oldu.

Çok yakın bir dünya devrimi beklentisi radikal işçilerin ve sömürgecilik karşıtı hareketlerin bir çok ülkede kurulu sistemlere meydan okuduğu bir dönemde belli bir ölçüde inandırıcılığa sahipti.

Rusya dışında **komünistler** sadece **Macaristan'da** 1919'da bir milli hükümet kurdu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun çöküşü savaş öncesi topraklarının üçte ikisini Çekoslovakya, Romanya ve Yugoslavya'ya kaybeden Macaristan için bir felaket olmuştu. Komünist **Bela Kun** (1886-1938) mart ayında gelerek Çekoslovakya ve Romanya'ya karşı askeri saldırılar başlattı. Bolşevik örneğini izledi; bir Kızıl Ordu oluşturup muhaliflerine karşı bir terör rejimi uyguladı, ancak 133 gün iktidarda kaldıktan sonra Romanyalılar tarafından yenildi. Amiral Miklós Horthy'nin devrim karşıtı Milli Ordusu Budapeşte'ye yürüyerek komünistleri başka bir terör dalgasıyla bastırdı. 1920'de Horty, Macaristan'da iktidarı "naip" olarak üstlendi.

İtalya'da tüm siyasi kanatlara mensup kişiler ülkelerinin barış ganimetlerinden aldığı sınırlı pay yüzünden büyük bir öfke içindeydi. Orlando Paris Barış Konferansından dönüşünde Dalmaçya veya Fiume (Rijeka) limanını İtalya için elde edemediğinden başbakanlıktan istifa etmek zorunda kalmıştı. Eylül ayında sağ kanat renkli bir ulusal şair ve havacı olan Gabriele D'Annunzio (1863-1938) silahlı bir grup taraftarıyla birlikte Fiume'yi ele geçirdi. İtalya ve Yugoslavya arasında Kasım 1920'de, Fiume'yi bir Serbest Eyalet haline getiren barış anlaşması yapılıp da İtalyan Donanması tarafından kovulana kadar bu liman şehrini Carnaro Naipliği diktatörü sıfatıyla elinde tuttu.

İtalyanlar Fiume'ye giriyor
Gabriele D'Annunzio'nun milliyetçi lejyonerleri günümüzde Hırvatistan şehri Rijeka olan Fiume'deki kısa ömürlü Carnaro Naipliği bayrağını selamlıyor.

Bu esnada Britanya Hindistan'daki yönetimine karşı muhalefetle karşılaşmaktaydı. İngilizler I. Dünya Savaşında Hintlere belli bir ölçüde öz yönetim hakkı tanıyacaklarına dair taahhütte bulunmuş, ancak "anarşist ve devrimci suçlar" olarak tanımlanan şeylere dair bir tehditle yurttaş haklarını askıya almışlardı. 13 Nisanda Britanya subayı General Reginald Dyer (1864-1927) Pencap'ın Amritsar şehrindeki Jallianwalla Bağ adlı bir parkta protesto için toplanan silahsız halkın üzerine ateş açılmasını emretti. En az 327 kişi öldü. İngiliz hükümeti cinayeti kınamış ve General Dyer'i görevden uzaklaştırmış olsa da **Amritsar katliamı** Hindistan'da büyük bir tepkiye yol açtı ve bağımsızlık için baskıyı artırdı.

Dünyada çeşitli sorunlar yaşanmasına rağmen teknolojik ve bilimsel ilerlemeler sürdü. 14 Haziranda Britanyalı pilot Albay John Alcock (1892-1919) ve rotacısı Üsteğmen Arthur Whitten Brown (1886-1948) Newfoundland'deki St. John's'tan havalanarak **Atlantik'i durmadan geçmek için** ilk denemeyi gerçekleştirdi. Tehlikeli geçen 16 saat ve 27 dakikadan sonra Vickers Vimy bombardıman uçağı İrlanda Galway'de bir bataklığa baş aşağı indi. Başarıları Londra'da kahraman olarak karşılanmalarını sağlasa da altı ay sonra bir hava kazasında ölen Alcock'un başarısı kısa ömürlü oldu.

Alcock ve Brown'un meşhur uçuşlarını gerçekleştirdikleri sırada Britanyalı bilim insanları bir güneş tutulmasını incelemek üzere Afrika adası Principe'ye gönderilen keşif heyetinin araştırma sonuçlarını incelemekteydi. Gezi I. Dünya Savaşı sırasında Albert Einstein (1879-1955) tarafından geliştirilen devrimci bir fizik kavramı olan **Genel Görelilik Kuramının** geçerliliğini test etmek için düzenlenmişti. Eylül ayında gözlemlerin gerçekten de Einstein'ın Isaac Newton'ın evren görüşünü belirleyen zaman ve uzay kavramlarını temelden değiştiren kuramını teyit ettiği açıklandı.

ALBERT EINSTEIN
(1879-1955)

Einstein Almanya'nın Güney Almanyalı Yahudi bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Özel Görelilik Kuramını 1905'te yayımladı ve bunu 1915'te Genel Görelilik Kuramının yayımlanması izledi. Kuramları zaman, mekân, madde ve enerji arasındaki ilişkiye dair anlayışta devrime yol açtı. Einstein 1920'lerden itibaren dünya çapında ün kazandı, ancak Hitler Almanya'sından uzakta, ABD'de yaşamayı tercih etti.

“İRLANDA'YA NE SUNABİLİRİM? SON 700 YILDIR İSTEDİĞİ BİR ŞEY.”

Michael Collins, İrlanda devrimci lideri, 1921

İrlanda'nın bağımsızlığı için heyecanın arttığı Dublin'de, kızgın protestocu kalabalık Britanya askerleri tarafından tutulan bir sokak bariyerini zorlamaya çalışıyor.

ALMANYA I. DÜNYA SAVAŞINDA YENİLMESİNİN ardından gelen kargaşaya saplanmış durumdaydı (bkz. 1919). Mart ayında milliyetçi paramiliter Freikorps Berlin'i işgal etti ve Weimar Cumhuriyetinin devrildiğini ilan etti. Muhafazakar siyasetçi Wolfgang Kapp bir hükümet kurma girişiminde bulununca, Weimar bakanları **ülke çapında genel grev** ilan ederek Freikorps "putsch" (kararlı devrim saldırısı) girişimine karşı direndi. İşçiler iş bıraktı, fabrikalar ve ulaşım kapandı ve birkaç gün içinde Kapp rejimi çöktü.

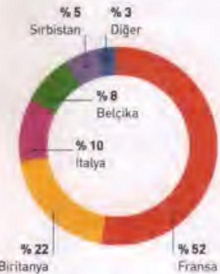
Weimar hükümeti galip itilaf devletlerine **Versailles Barış Antlaşmasının uygulanması** konusunda isteksizce görüşmelere başladı (bkz. 1919). Almanya silahlı kuvvetlerin büyük kısmını feshetti ve savaş tazminatlarını Fransa'ya kömür, Fransa ve Belçika'ya büyük miktarda büyükbaş hayvan, koyun ve at göndererek ödemeye başladı.

Daha doğuda savaş şiddetle devam ediyordu. Bolşevikler Rus İç Savaşında Beyaz generallere karşı başarı kazandılar. Bolşevik otoritesinin Ukrayna ve Belarus'a kabul ettirilmesi Kızıl Orduyu Polonya'yla karşı karşıya getirdi. Polonya kuvvetlerine karşı ilk başarılardan sonra **Kızıl Ordu Polonya'yı işgal etti**. General Józef Piłsudski (1867-1935) önderliğindeki Polonyalılar Varşova dışında Kızıl Orduyu bozguna uğratan bir karşı saldırı düzenledi. Lenin (bkz. 1917) savaşı Polonyalıların öne sürdüğü şartlarla sona erdirmek zorunda kaldı.

Galip devletler tarafından Osmanlı sultanına Sevr Antlaşmasıyla kabul ettirilen hükümler **Türk İmparatorluğunun parçalanması** anlamına geliyordu. Nisanda Gelibolu kahramanı (bkz. 1915) Mustafa Kemal Paşa (1881-1938) sultana karşı ulusal bir meclisin başına geçti ve Türk milli ülkesi olarak gördüğü–büyük kısmı İtilaf devletlerince Yunanlara verilmiş olan– toprakların kontrolünü ele geçirmek için bir savaş başlattı.

Yıl içinde ABD'de içki yasağı başladı. Anayasaya getirilen **18. Değişiklik** "sarhoş eden içki" üretimi ve satışını yasakladı. Yasak alkol tüketimi üzerinde büyük bir etki yaratmamasına karşın, örgütlü suçu büyük ölçüde artırdı. Çok daha büyük önem taşıyan ve ağustos ayında onaylanan **19. Değişiklik** Amerikan kadınlarına erkeklerle eşit oy hakkı temin edildi.

ABD **Milletler Cemiyeti** girişiminde yer almadı. İhtilafların barışçı yollarla çözümü ve saldırganlığın ortaklaşa caydırılmasıyla görevli bu uluslararası yapı Amerika Başkanı Woodrow Wilson'ın düşüncesi olmasına rağmen ABD kongresi Versailles Antlaşmasını onaylamadı. 41

Tazminatın bölünüşü
İtilaf Devletleri Alman tazminat ödemelerinin bölünmesine razı oldular. Bazı karmaşık zayiat hesaplamalarından sonra ortaya çıkan tablo.

Oy hakkı zaferi
Bu dergi kapağı ABD Anayasasında kadınlara oy hakkı veren 19. Değişikliğin kabul edilmesini kutluyor.

Polonya Liyakat Nişanı
Bu Polonya askeri madalyası Bolşevik Rusya'yla 1920'de yapılan savaştaki Polonyalıların kahramanlıklarını anmak amacıyla verildi.

- **16 Ocak** ABD'de **içki yasağı** yürürlüğe girdi
- **2 Şubat** Rusya **Tartu Antlaşmasıyla** Estonya'nın bağımsızlığını tanır
- **7 Şubat** Beyaz Rus lideri **Amiral Kolçak** Bolşevikler tarafından **idam edildi**
- **1 Mart** Amiral Horty **Macaristan kral naibi** oldu
- **8 Mart** Araplar **Suriye'yi bağımsız bir devlet** ilan etti
- **13-17 Mart** Berlin'de **Kapp Darbesi** başarısızlığa uğradı; Ruhr bölgesinde sol kanat ayaklanması
- **26 Mart** Britanya **İrlanda Bağımsızlık Savaşında** Black ve Tans güçlerini IRA'ya karşı cepheye sürdü
- **7 Nisan** Fransız birlikleri Alman birliklerinin Ruhr bölgesine sevk edilmesine karşılık olarak bölgedeki **Alman şehirlerini işgal etti**
- **25 Nisan Yüksek İtilaf Konseyi** Britanya'ya Filistin ve Mezopotamya, Fransa'ya Lübnan ve Suriye mandalarını yönetme vazifesi verdi
- **7 Mayıs** Rus Bolşevikleriyle savaşan **Polonya birlikleri** Ukrayna'da **Kiev şehrini işgal** etti
- **20 Mayıs Meksika Devlet Başkanı Carranza** öldürüldü
- **24 Temmuz** Fransız birlikleri Suriye ve Lübnan üzerinde Fransız hakimiyetini kurmak maksadıyla **Şam'ı işgal etti**
- **10 Ağustos** Osmanlı sultanı müttefiklerle **Sevr Antlaşmasını** imzaladı
- **13-25 Ağustos** Bolşevik Kızıl Ordusu **Varşova Muharebesinde** Polonya kuvvetleri tarafından mağlup edildi
- **26 Ağustos** ABD Anayasasına getirilen **19. değişiklik kadınlara oy hakkı** verdi
- **16 Eylül** New York **Wall Street'te patlayan bomba** 38 kişinin ölümüne yol açtı
- **2 Kasım Warren Harding** ABD başkanlık seçimlerini kazandı
- **14 Kasım** Wrangel'in Beyaz Orduları Kızıl Ordu tarafından yenilgiye uğratıldı ve **Kırım'dan tahliye edildi**
- **15 Kasım Milletler Cemiyeti** genel kurulunun ilk toplantısı
- **21 Kasım İrlanda'da Kanlı Pazar:** IRA'nın Britanya ajanlarının öldürülmesi üzerine IRA, futbol kalabalığının üzerine ateş açtı
- **1 Aralık Alvaro Obregón Meksika** devlet başkanı olarak on yıl süren iç çatışmalardan sonra ülkeye istikrar getirdi

5 MİLYON
1921 RUS KITLIĞINDA ÖLENLERİN TAHMİNİ SAYISI

Rus kıtlık kurbanları, yardım treninden yiyecek alıyor. ABD açlık çekenlere gıda sağlamak başlatılan uluslararası gayretlerin ilk sırasında yer aldı.

ülkenin temsilcileri cemiyetin kasımda Cenevre'de yapılan ilk genel meclisine katıldılar, ancak Almanya ve Rusya bu ülkeler arasında değildi.

Bu esnada Britanya'nın Cumhuriyeti ilanına karşı direndiği **İrlanda'da savaş çıkmıştı**. Britanya I. Dünya Savaşı gazileri İrlanda Kraliyet Yedek Kuvvetleri ve Destek Kuvvetleri şeklinde iki grup halinde örgütlenerek İrlanda Cumhuriyet Ordusuna (IRA) karşı çatışmalara girdi. IRA istihbarat şefi **Michael Collins** (1890-1922) tarafından planlanan bir operasyonda IRA Dublin'de 13 kişiyi öldürdü. Destek kuvvetleri aynı gün öğleden sonra bir İrlanda futbol kalabalığına ateş açarak 14 kişiyi öldürmek suretiyle buna karşılık verdi.

Aynı ay, Birinci Dünya Savaşının sona ermesinin ikinci yıldönümünde Britanya ve Fransa birer **Meçhul Asker** toprağa verdi. Fransız askeri Paris'te Arc de Triomphe'ta gömülürken Britanya askeri Londra'da Westminster Abbey'de toprağa verildi. Rütbe veya toplumsal sınıf farkı gözetmeden yaşamlarını veren tüm askerleri anmak amaçlanmıştı.

Yılın son büyük olayı **General Alvaro Obregón**'un (1880-1928) **Meksika** başkanı olarak göreve gelmesiydi. Obregón Meksika Devriminin (bkz. 1910) ülkeyi ikiye bölen iç çatışmalarının başlıca aktörlerinden birisi olmuştu. Başkan Venustiano Carranza'yı (1859-1920) silah gücüyle devirmesi Obregón'a nispeten istikrarlı bir hükümet kurma imkânı verdi.

RUSYA 1921'DE 20. yüzyılın en **yıkıcı kıtlıklarından** birini yaşadı. Yıllarca süren savaşlar ve devrim Rusya kırsalını harabeye çevirmiş, Volga bölgesindeki kuraklık, yaşanan sorunları daha da kötüleştirmişti. Yüzbinlerce kişi açlıktan ölürken Lenin'in Bolşevik hükümeti yabancı yardımlar için gönülsüzce çağrıda bulundu. **Uluslararası insani yardım** çabasına katılanlar arasında en önemli kurum müstakbel ABD başkanı Herbert Hoover'ın (1874-1964) başında bulunduğu **Amerikan Yardım İdaresiydi**. Gıda yardımının 10 milyon kişiye ulaştırılmasına rağmen kıtlığın azaldığı ertesi yıla kadar milyonlarca kişi yaşamını yitirdi.

Bolşevikler partilerinin iradesini harap olmuş ülkelerine dayatmayı sürdürdüler. Mart ayında Kronstadt Kalesinde işçiler, askerler ve denizciler isyan çıkararak serbest seçimler, konuşma özgürlüğü ve köylülerin arazi ve hayvan sahibi olma hakkını talep etti. **İsyan** Bolşevik kuvvetleri tarafından bastırıldı, ancak halkın hoşnutsuzluğu ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalan Bolşevikler alınan bazı komünist tedbirlerden geri adım attı. **Lenin'in Yeni Ekonomik Politikası** (NEP) sınırlı bir pazar ekonomisine izin verdi. Köylülerin kâr karşılığında ürünlerini satmalarına izin verilmesi kırsal ekonominin hızla düzelerek gıda kaynaklarının temin edilmesini sağladı.

İrlanda'nın bölünmesi
Büyük kısmı Protestan olan Kuzey İrlanda, Serbest İrlanda Devleti adını alan Güney İrlanda'dan ayrıldı.

Rusya'da Bolşevik hükümetinin içinde bulunduğu sıkıntılara karşın, ortaya koyduğu örnek dünyada benzeri komünist partilerin kurulmasına yol açtı. Şanghay'da temmuz ayında kurulan **Çin Komünist Partisi** bunlardan birisiydi.

Britanya **İrlanda Özerk Yönetimi** (bkz. 1914) kurulması konusunda savaş öncesinde verdiği sözü yerine getirme girişiminde bulundu. İrlanda Protestanlarının gönlünü almak için ülke bölündü. Özerk Yönetim parlamentoları Dublin ve Belfast'ta kuruldu ve her iki parça Birleşik Krallık içinde kaldı. Protestanlar tarafından kabul edilen bu düzenleme İrlanda cumhuriyetçileri tarafından reddedildi. Londra'da başlatılan **pazarlıklarda** İrlanda heyeti Britanya Milletler Topluluğu (Commonwealth) içinde egemenlik statüsü verilmesi şartıyla **İrlanda'nın bölünmesini** kabul edeceğini 6 Aralıkta bildirdi. Güney **Serbest İrlanda Devleti** olurken birçok cumhuriyetçi İrlandalının İngiliz-İrlanda Antlaşmasının verdiği tavizleri kabul edilemez bulması ülkeyi iç savaşa sürükledi (bkz. 1922).

MAO ZEDONG (1893-1976)

Bir çiftçin oğlu olan Mao Komünist Partisini 1921'de kurdu. Devrimin sanayi işçileri yerine köylülerin desteğine dayanması düşüncesini geliştirdi. Komünist Partisini 1949'dan itibaren başkan olarak yönetti. 1958'deki "İleriye Doğru Büyük Sıçrama" dahil radikal siyasetleri ve 1960'ların Kültür Devrimi büyük aksaklıklara ve yaşam kaybına yol açtı.

Britanya ülke içinde de sorunlarla karşılaştı. Kısa bir ekonomik gelişme döneminin ardından ülkenin kömür ve gemi yapımı gibi birçok geleneksel sanayiine talep çöktü. Haziran ayında **2 milyonu aşkın kişi işini** kaybetmişti. I. Dünya Savaşında çarpışmış insanların kendilerini işsizlik yardımı için sırada beklerken bulmaları acı bir ironiydi.

ABD'de ırkçılık ve siyasi etki yıkıcı faaliyetler konusunda endişeler yaygındı. Oklahoma'nın **Tulsa** şehrinde Amerikan tarihinin en yıkıcı **ırk isyanında** şehrin Afro-Amerikalıların yaşadığı bölümünün büyük kısmı beyazlar tarafından yok edildi. Beyaz üstünlüğünü savunan Klu Klux Klan örgütüne destek hızla arttı ve ABD nüfusunun ırk yapısı hakkındaki kaygılar yabancı göçüne getirilen katı sınırlamalarda kendini gösterdi. **Acil Kota Yasası** ülkeye giriş hakkını doğduğu ülkeye göre vererek Güney ve Doğu Avrupa'dan kitlesel göçün önünü kesti.

Beyaz ırk üstünlüğü varsayımı **Fransız ve İspanyolların** üstünkörü bir biçimde aralarında "etki alanlarına" böldükleri **Fas**'ta ağır bir darbe aldı. Dağlık Rif bölgesini kontrollerine almak isteyen İspanya birlikleri **Berberiler** tarafından temmuz ayında Annual Muharebesinde kuşatma altına alındı ve katledildi. Bölgede Berberi önder Abdülkerim Hattabi tarafından bağımsız Rif Cumhuriyeti ilan edildi. Fakat dört yıl sonra Fransız ve İspanyol birliklerinin karşı saldırısına yenik düştü.

22 Aralık Sovyet Kongresi Rusya'ya **elektrik getirilmesi için iddialı bir planı** kabul etti

23 Aralık İrlanda Hükümeti Yasası Kuzey ve Güney İrlanda için **ayrı parlamentolar** öngördü

30 Aralık Fransız Komünist Partisi Tours Kongresinde kuruldu

9 Şubat Hindistan parlamentosu Delhi'de açıldı

25 Şubat Rus Kızıl Ordusu Gürcistan'ın **Tiflis şehrine** girdi

21 Mart Lenin Rusya'da sınırlı Pazar ekonomisine imkân veren **Yeni Ekonomi Politikası** uygulamaya soktu

5 Mayıs İtilaf Devletleri Tazminat Komisyonu Alman ödemelerini toplam **132 milyar Alman markı** olarak tespit etti

19 Mayıs Acil Kota yasası **ABD'ye göçe katı sınırlamalar** getirdi

31 Mayıs Oklahoma'nın Tulsa şehrinde ırk ayaklanmaları sırasında 80 kişi öldü mülklere geniş ölçüde zarar verildi

7 Haziran Kuzey İrlanda parlamentosu açıldı

1 Temmuz Çin Komünist Partisi kuruldu

14 Temmuz İtalyan anarşistleri **Sacco ve Vanzetti** cinayetten suçlu bulundu

22 Temmuz İspanya yönetimindeki Fas'ın Rif bölgesinde isyancılar İspanya birliklerini **küçültücü bir yenilgiye** uğrattı

23 Ağustos I. Faysal bin Hüseyin Britanya'nın yakın gözetimi altında Irak kralı oldu

26 Ağustos Alman ılımlı siyasetçisi **Matthias Erzberger** müfrit milliyetçiler tarafından **öldürüldü**

13 Eylül Sakarya Muharebesinde Türk milliyetçileri Yunan ordusunun Ankara'ya ilerleyişini durdurdu

18 Eylül Berberi milliyetçi Abdülkerim Hattabi **Rif Cumhuriyetini kurdu**

9 Kasım İtalya'da **Faşist Partisi** kuruldu

6 Aralık İrlanda Bağımsızlık Savaşını sona erdiren Britanya-İrlanda Antlaşması imzalandı

29 Aralık Mackenzie King Kanada başbakanı oldu ve izleyen 27 yıl içinde 21 yıl boyunca bu makamda kaldı

Göstericiler Hint milliyetçi lideri Mohandas Gandhi'nin tutuklanmasına karşı protestoda bulunmak için Delhi sokaklarında toplanıyor.

> **“** ...İNSAN **MEMNUNİYETSİZLİKLERİNİ** TAM OLARAK İFADE ETMEKTE **ŞİDDETİ DÜŞÜNMEDİĞİ,** TEŞVİK ETMEDİĞİ VEYA **KIŞKIRTMADIĞI** TAKDİRDE **SERBEST OLMALIDIR. ”**
>
> **Mohandas Gandhi**, yargılaması sırasındaki ifadesi, 18 Mart 1922

"TÜM SAVAŞLARI SONA ERDİREN SAVAŞ"IN SONA ERMESİNDEN DÖRT YIL SONRA barışçı bir geleceğe doğru ciddi bir ilerleme sağlanmış bulunuyordu. ABD'de şubat ayında toplanan dünyanın beş büyük deniz gücü -Britanya, Fransa, İtalya, Japonya ve ABD- donanmalarının büyüklüğünü sınırlayan **Washington Antlaşması**nı imzaladı. Aynı konferans zehirli gazların askeri amaçlarla kullanımının ve ticaret gemilerine denizaltı saldırılarının yasaklanması çağrısında bulundu. Bu, büyük devletler arasında silah sınırlanmasına ilişkin ilk etkin antlaşmaydı. Britanya dünya denizlerinde uzun süren hâkimiyetinden sonra ABD'yle donanma eşitliğini kabul ederek en büyük fedakarlıkta bulunan taraf olurken, antlaşma milliyetçilerin Britanya ve Amerika deniz kuvvetlerinden aşağı seviyede bulunmasıyı kabul etmeyen Japonya'da en çok tartışmayı yarattı.

Barışın gelişi konusunda umut veren bir diğer işaretse **Avrupa'da uluslararası hava taşımacılığının gelişmesi** oldu. Küçük, gürültülü ve rahatsız uçaklar eğitimli pilot ve savaştan kalan uçak üretim kapasitesinin yarattığı imkânlardan faydalanarak Avrupa'nın büyük şehirleri arasında tarifeli seferlere başlamıştı. Navigasyon ilkeldi ve birçok pilot sadece karayollarını ve demiryollarını takip ediyordu. Bu durum Nisanda **ilk sivil hava felaketi**ne yol açtı. Bir yolcu uçağı Londra'dan Paris'e uçarken aksi yönden aynı rotayı izleyerek gelen başka bir uçakla çarpıştı.

İNGİLİZ FİLİSTİN MANDASI

Osmanlı İmparatorluğunun eski toprakları Britanya ve Fransa arasında bölünerek, düzenleme Milletler Cemiyeti mandası olarak resmileştirildi. Balfour Beyannamesine uygun olarak (bkz. 1917) Britanya Yahudi yerleşimlerinin Filistin'de kurulmasına izin vermeyi kabul etmiş, ancak aynı zamanda Araplara da vaatlerde bulunmuştu. Filistin manda toprakları 1922'de Ürdün Nehri hattından bölündü. Yahudi yerleşimlerine batı bölümünde izin verildi, nehrin doğusu ise bütünüyle Arap arazisi olarak kaldı.

Ortadoğu'da Britanya Osmanlı İmparatorluğundan devraldığı toprakları yeniden düzenlerken içinden çıkılamaz sorunlarla karşılaştı. Britanya'nın taahhüdü altında Yahudilerin Filistin'e göçü (bkz. yukarıdaki panel) **Yahudilerle Araplar arasında kontrol edilemeyen çarpışmalara** yol açtı.

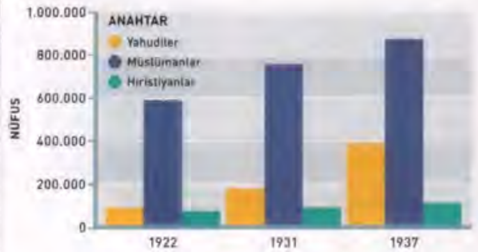
Diğer bir eski Osmanlı ülkesi olan Mısır'da Britanya 1914'te kurduğu himaye rejimine karşı, kararlı bir milliyetçi muhalefle karşılaştı. Uzlaşmaya varamayan Britanya şubat ayında tek taraflı olarak **Mısır'ın bağımsızlığını** ilan ederken ülkede asker bulundurma hakkını korudu.

Mısır'da İngiliz mevcudiyetinin olumlu yan etkisi Britanya arkeologları tarafından **Tutankhamun'un mezarının** bulunmasıydı. Carnarvon kontu (1866-1923) ve Mısır bilimcisi Howard Carter (1874-1939) mezara girerek altın yüz maskesi ve değerli taş kakmalı savaş arabası dahil benzersiz hazineler buldular. Carnarvon'un ertesi yıl ölümü "mezarın laneti" efsanesini başlatarak buluşun etkisini daha da arttırdı.

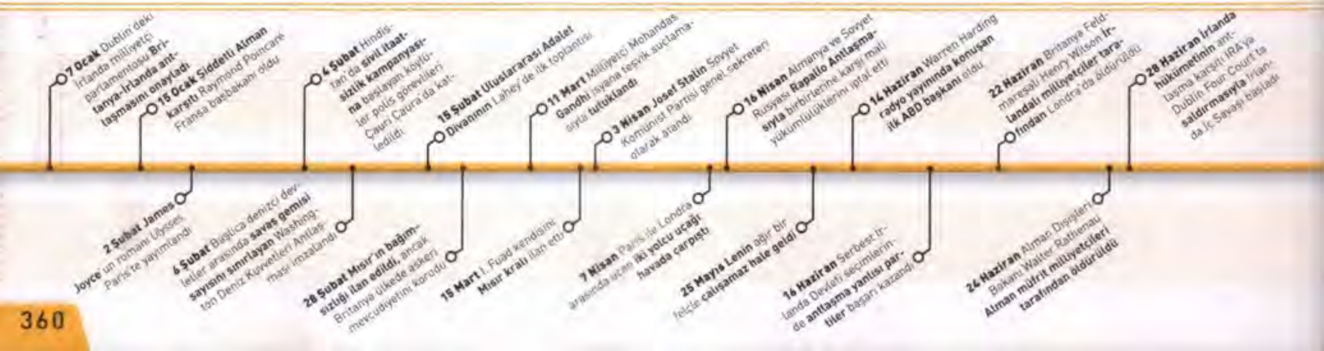
Hindistan'da İngiliz yönetimine milliyetçi muhalefet **Mohandas Gandhi**'de (1869-1948) önderini bulmuştu. Hindistan Milli Kongresi bağımsızlık hareketine köylü kitlelerinin desteğini katarak Britanya mallarının boykot edilmesi dahil bir sivil itaatsizlik kampanyası başlattı. Gandhi şiddetten bütünüyle uzak durulmasını istemesine rağmen kampanyası yaygın karışıklıklara ve şubat ayında Çauri Çaura'da 23 polisin öldürülmesine yol açtı. Gandhi **mart ayında İngiliz makamları tarafından tutuklanarak** altı yıl hapis cezasına mahkûm edildi, ama sadece iki yıl hapiste kaldı.

Güney İrlanda'da **Britanya-İrlanda Antlaşmasının uygulanması** (bkz. 1921) çok sert bir iç savaşı başlattı. Dublin'deki geçici Serbest İrlanda Devletinin başkanı Michael Collins (1890-1922) anlaşmaya karşı çıkan cumhuriyetçilerin muhalefetiyle karşılaştı. Nisan ayında İrlanda Cumhuriyet Ordusu **(IRA)** Dublin'in Four Courts binasını işgal etti. Uzun bir bekleyişten sonra Collins Britanya'nın verdiği topları kullanarak Four Courts'a ateş açtırdı ve binayı ele geçirdi. 22 Ağustosta Collins Cork bölgesindeki bir yolda pusuya düşürülerek öldürüldü. Daha kalabalık ve daha iyi silahlanmış Özgür Devlet birlikleri antlaşmanın yürürlüğe girdiği 6 Aralıkta muhalefeti büyük ölçüde ortadan kaldırmıştı. Protestan kuzey bölgesi Ulster Birleşik Krallığın parçası olarak kaldı.

Türkiye'de Mustafa Kemal (1881-1938) önderliğindeki milliyetçiler, İstanbul ve Batı Anadolu'nun büyük bir kısmını içine alan "Büyük Yunanistan" kurma emelindeki **Yunanistan'la savaş** halindeydi. Ağustos ayında Dumlupınar'da Türk saldırısı

Filistin'de nüfus artışı
Filistin'de Yahudilerin oranı göç nedeniyle hızla arttı. Bu durum Müslüman çoğunluktan şiddetli bir tepki aldı.

Benito Mussolini İtalya kralı tarafından ekim ayında başbakan olarak atandıktan sonra Roma'da Faşist Kara Gömleklilerle bir arada.

❝ YA HÜKÜMET BİZE VERİLECEK YA DA BİZ ROMA'YA YÜRÜYEREK KENDİMİZ ALACAĞIZ. ❞

Benito Mussolini, 24 Ekim 1922

Yunanları geri püskürttü. Rum nüfusunun yoğun olduğu İzmir (Smyrna) Yunanları takip eden Türk kuvvetlerince işgal edildi ve yakılıp yıkıldı. Britanya Türklere karşı müdahalede bulunmayı düşünse de **Mudanya'da ekim ayında varılan ateşkesle** Avrupa devletleri ve Yunanistan Türk askeri zaferini kabullendi. Kabul edilen antlaşma hükümlerine göre halklar arasında geniş çaplı bir nüfus mübadelesi gerçekleşti. Bir milyonun üzerinde Rum Türkiye'den çıkarıldı ve yarım milyon Türk Yunanistan'ı terk etmek zorunda kaldı. Türkiye'nin batısındaki terkedilmiş Rum köyleri hâlâ bu insanlık trajedisine tanıklık etmektedir. **Türkiye Cumhuriyeti ertesi yıl kurularak** Mustafa Kemal ilk cumhurbaşkanı seçildi.

1922 **Benito Mussolini**'nin (1883-1945) İtalya'da iktidarı ele geçirdiği yıldı. I. Dünya Savaşının sona ermesinden itibaren İtalya'nın yönetici sınıfın sosyalist işçilerin fabrikaları işgali ve köylülerin büyük çiftlikleri işgaliyle yürütülen militan eylemlerden gözü korkmuştu. Bu sorunlu ortamda Mussolini **milliyetçi bir milis gücü** olan ve sosyalistlere saldıran *fasci di combattimento* örgütünü kurdu ve bazı İtalyan şehirlerinde yönetime zorla el koydu. Ekim ayında, hükümetin başına getirilmediği takdirde **Faşist** taraftarlarıyla "Roma'ya Yürüyüşe" geçeceği tehdidine bulundu. İtalya Kralı III. Vittorio Emanuele (1869-1947) sonunda razı oldu ve Mussolini başbakanlığı üstlendi. Bir kez iktidara gelince Mussolini İtalya'da parlamenter demokrasiyi yıkmaya başladı.

Mussolini iktidara giden yolda ilerlerken, **ilk milli radyo yayın** şirketi Britanya'da kurulmaktaydı. ABD'de kurulan ilk radyo istasyonları gibi, **British Broadcasting Company** de (daha sonra kurum) malları için pazar yaratmak isteyen radyo üreticileri tarafından finanse edildi ve yöntem tuttu; Mart 1923'te günlük konser, haber ve söyleşi 125.000 kişiyi Posta Ofisinden "telsizleri" için lisans almaya yöneltmişti. ABD 1926'da Ulusal Yayın Şirketi (NBC) kurulana kadar büyük bir yayın ağına sahip olmadı.

Edebiyata yeni modernist eğilimler 1922'de yoğundu. İrlandalı yazar James Joyce'un şubatta Paris'te yayımlanan romanı *Ulysses* tüm edebiyat geleneklerini yıktı, fakat dili ve konusu Fransa'dan daha katı sansür koşulları olan ülkelerde ahlaka aykırı görülerek yasaklandı. Yurtdışında yaşayan daha ağırbaşlı, Amerikalı şair T. S. Elliot okuyucuya sayısız edebi göndermelerini anlaması için açıklamalarla yayımlanan uzun ve müphem şiiri *The Waste Land*'i yayımlayarak bir sansasyona yol açtı. Denemeler, Alman yönetmen F. W. Murnau'nun dışa vurumcu korku filmi *Nosferatu*'dan Amerikalı yapımcı Robert Flaherty'nin çığır açan belgeseli *Nanook of the North*'a (Kuzeyli Nanook) kadar **sinema** alanında da bol miktarda yapılmaktaydı.

Rusya devrim karışıklıkları ve iç savaştan sonra nispeten sakin bir döneme giriyordu. Yıl sonunda eski Rus İmparatorluğu **Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği** (SSCB) olarak yeniden kuruldu, ancak bu tarihte dünyanın ilk komünist devletinin kurucusu **Vladimir Lenin** (bkz. 1917) geçirdiği felç yüzünden kötürüm olmuştu. Buna rağmen daha sonra **"Lenin'in Vasiyeti"** adı verilen ve çeşitli meslektaşlarını eleştirdiği bir belge dikte ettirebildi. Belge özellikle Sovyet Komünist Partisinin yeni atanan genel sekreteri **Josef Stalin'in** (1878-1953) kabalığına ve hoşgörüsüzlüğüne karşı uyarıyordu ve makamından alınmasının daha uygun olacağı önerisinde bulunuyordu. Lenin'in ölümünden sonra belge hakkındaki bilgi iç komünist daireyle sınırlandı ve Stalin'e karşı hiçbir zaman önlem alınmadı.

İlk radyo dalgaları
İlk radyo setleri çoğunlukla etkileyici görünüşlü cihazlardı. 1925 yılından bu cihaz yıldız biçimli alışılmadık bir antene sahiptir.

Türklerin Atası
Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Türk-Yunan savaşı sırasında devecilerle sohbet ediyor. Daha sonra Atatürk soyadını aldı.

31 Temmuz İtalya'da **genel grev** Mussolini'nin Faşistleri tarafından **bastırıldı**

9 Ağustos Çin milliyetçi lideri **Sun Yat-Sen** diktatör Çen Jiongming karşısında yenilgının ardından **Hong Kong'a gitmek için güneye kaçtı**

22 Ağustos Serbest İrlanda Devleti, ordusu ve hükümetinin başı Michael Collins **bir baskında öldürüldü**

26-30 Ağustos Dumlupınar Muharebesi Türk-Yunan Savaşında Türklere zafer getirdi

11 Eylül Filistin'de **Britanya mandası** ilan edildi

13-17 Eylül İzmir **yangınla harap oldu**

27 Eylül Yunan Kralı Konstantin Türkiye'ye karşı yenilgi nedeniyle **tahttan feragat etti**

11 Ekim Mudanya Sözleşmesi Çanakkale'de Britanya birlikleriyle Türk milliyetçileri arasındaki **savaşı önledi**

23 Ekim Almanya'nın Saksonya bölgesinde **sol ayaklanma önlendi**

28 Ekim Japon birlikleri Rusya'da askeri müdahaleyi sona erdirerek Vladivostok'tan çekildi

30 Ekim Mussolini İtalya'da iktidara geldi

1 Kasım Sultan VI. Mehmed'in tahttan çekilmesiyle **Osmanlı İmparatorluğu sona erdi**, Türkiye cumhuriyet idaresine geçti

14 Kasım Britanya Yayın Şirketi **(BBC)** ilk radyo yayınını yaptı

15 Kasım Britanya seçimlerinde İşçi Partisi ana muhalefet partisi haline geldi

26 Kasım Britanyalı arkeologlar Mısır'da **Tutankhamon'un mezarını** ortaya çıkardı

6 Aralık Serbest İrlanda Devleti resmi olarak kuruldu

16 Aralık Polonya Cumhuriyeti'nin ilk Devlet Başkanı **Gabriel Narutowicz** makamında beş gün kaldıktan sonra **öldürüldü**

30 Aralık Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin **(SSCB)** kuruluşu

> **“ AKLA UYGUN DAVRANDIĞIMIZ** İÇİN **GÜÇ BİZDE,** AMA **ŞİMDİYE KADAR GÜCÜ MAKUL** BİR ŞEKİLDE **KULLANDIK. ”**
>
> **Miguel Primo de Rivera, İspanyol diktatör,** Eylül 1923

İspanya'nın Guardia Civil subayları Barselona'da de Rivera tarafından iktidara el konulmasından önce meydana gelen karışıklıklarda patlayan bombanın yıkıntıları arasında.

ALMAN HÜKÜMETİ 1922'DE galip devletlere altın markla ödenmesi gereken savaş tazminatlarını ödeyecek durumda olmadığını söyledi. Şiddetli Alman karşıtı Başbakan Raymond Poincare'nin (1860-1934) idaresindeki Fransızlar harekete geçmeye kararlıydı. **Fransız ve Belçika birlikleri** Ocak 1923'te Almanya'nın sanayi merkezi **Ruhr bölgesini işgal ettiler.** Buna mukabil Alman hükümeti pasif direnişi teşvik etti ve grevler maden ve fabrikalardaki bütün üretimi durdurdu.

İşgal **hiper enflasyonu** harekete geçirdi ve Alman markının değerinde düşüşe yol açtı. Enflasyon Fransız-Belçika işgalinden önce de kontrolden çıkmış olmasına rağmen, Alman hükümetinin kâğıt para basarak grevdeki Ruhr işçilerine ücret ödeme kararı alması vahimdi. Yaz aylarında mark neredeyse değerini bütünüyle yitirmişti. ABD dolarıyla takas oranı her saat başına yükselerek bir Dolara 5.72 trilyon marka ulaştı. Enflasyonun zirveye ulaştığı noktada 68.000 mark ancak bir posta pulu alabiliyordu. Aksine borcu olanların borçları da silinmiş oldu. Ağustosta saygın Alman politikacı **Gustav Stresemann** (1878-1929) bir koalisyon hükümeti kurdu ve ertesi ay Ruhr'daki pasif direnişi sona erdirdi. Kasım ayında markın yerine eski para biriminden 12 sıfır atarak **Rentenmark** para birimini tedavüle soktu ve halkın güveni tekrar sağlandı.

Almanya'nın kaotik durumu önemsiz, müfrit bir politikacı olan **Adolf Hitler**'i (bkz. sağ panel) 8-9 Kasım tarihlerinde **Münih Putsch** girişimiyle iktidara el koymaya teşvik etti. Hitler Nasyonal Sosyalist Partinin liderliğine geldi. Savaş kahramanı Erich Ludendorff (1865-1937) dahil olmak üzere güçlü dostlar da kazanmıştı. Hitler Bavyera'nın başkenti Münih'i, Mussolini'nin "Roma'ya Yürüyüş" hareketini taklit ederek Berlin üzerine yürümek için üs olarak kullanmaya karar verdi. Ancak son dakikada Bavyeralı liderler Putsch'a karşı çıktı. Hitler ve Ludendorff'u Münih sokaklarında ordu ve polis birlikleri karşıladı. Kısa bir silahlı çarpışmadan sonra ayaklanma girişimi çözüldü. Hitler iki gün sonra tutuklandı ve ihanetle suçlandı (bkz. 1924).

Hitler'in darbe girişimi başarısızlığa uğrarken, İspanya'da **General Primo de Rivera** (1870-1930) iktidara el koymayı başardı. İspanyol güçlerinin Annual Muharebesinde Abdülkerim Hattabi'nin Berberi savaşçılara yenik düşmesinin ertesinde İspanya parlamentosu suçluları bulmak için ordu ve İspanya Kralı XIII. Alfonso (1886-1941) hakkında bir soruşturma başlatmıştı. Primo de Rivera parlamentoyu dağıttı ve kralın yönetiminde **askeri bir diktatörlük** kurdu. İspanya'nın ekonomik sorunlarını sona erdirmek ve keskin siyasi bölünmeleri sonra erdirmek ne yazık ki gücünün ötesindeydi.

Daha başarılı bir asker ise Türkiye'de **Mustafa Kemal Paşa**'ydı (1881-1938). Yunanistan'a karşı savaşı kazanarak (bkz. 1922) ekim ayında Türkiye Cumhuriyetini resmen kurdu. Türkiye'yi modern laik bir devlete dönüştürmek için bir dizi radikal reformlar uygulamaya başladı. Geleneksel giysileri yasakladı, İslam halifeliğini kaldırdı ve Arap harflerini Latin alfabesiyle değiştirdi.

1 Eylülde Japonya'da yüzyılın en kötü doğal afetlerinden biri ülkeyi vurdu. **Büyük Kanto depremi** olarak bilinen, Richter ölçeğine göre 7.9 şiddetindeki deprem **Tokyo ve çevresindeki bölgeyi tahrip etti.** Depremin başlattığı yangınlar şiddetli rüzgârlarla alevlenerek bir ateş fırtınası yarattı. Ayrıca 10 metre yüksekliğindeki bir tsunami Yokohama limanı dahil sahil

ANAHTAR
Alman markının döviz kuru

ALMAN MARKININ DOLAR KARŞILIĞI

10.000.000.000.000
1.000.000.000.000
100.000.000.000
10.000.000.000
1.000.000.000
100.000.000
10.000.000
1.000.000
100.000
10.000
1000
100
10
0

Ocak 1922 | Mart 1922 | Ağustos 1922 | Aralık 1922 | Ocak 1923 | Aralık 1923

Alman hiper enflasyonu
Markın dolar karşısındaki değeri Alman enflasyonunun artışını yansıtmaktadır. On yıl önce dolar 2.3 mark değerindeydi.

ADOLF HITLER
(1889-1945)

Avusturya'da doğan Hitler I. Dünya Savaşında Alman ordusunda savaştı. Heyecanlı bir konuşmacı olarak 1920'lerden başlayarak Nasyonal Sosyalist Parti (Nazi) için destek topladı. 1933'ten sonra soykırıma yol açan acımasız bir diktatörlük kurdu. Genişlemeci siyaseti 1939'da Reich'ın sonunu getiren savaşın başlamasına yol açtı.

Değersiz kâğıt para
Alman para biriminin çöküşü 500 milyon marklık banknotun basılmasıyla sonuçlandı. Daha küçük banknotlar sobaları yakmakta kullanılacak kadar değersizdi.

1-7 Ocak Beyazların oluşturduğu çeteler Florida'da siyahların oturduğu **Rosewood** bölgesini tahrip etti

11 Ocak Fransız ve Belçika birlikleri **Almanya'nın tazminat ödemelerini** yapmamasına misilleme olarak Ruhr bölgesini işgal etti

3 Mart ABD senatosu ABD'nin **Uluslararası Adalet Divanına** üye olmasını reddetti

31 Mart Essen'de grev yapan on üç **Alman işçisi Fransız birlikleri tarafından vurularak öldürüldü**

28 Nisan İlk defa yapılan FA Kupası Finali Londra'nın **Wembley Stadında** düzenlendi

6 Mayıs Çin'de **haydutlar bir treni ele geçirerek** aralarında Amerikalıların dahil olduğu yolcuları tutsak aldı

24 Mayıs Antlaşma karşıtı IRA'nın silahlarını bırakmasıyla **İrlanda İç Savaşı sona erdi**

13 Haziran Pekin'deki Çin devletinin başkanı Li Yuanhung **savaş beyi Cao Kun tarafından görevinden uzaklaştırıldı**

20 Temmuz Meksika devrimci generali **Panço Villa öldürüldü** (d.1878)

24 Temmuz Lozan Antlaşması Türkiye'nin yeni sınırlarını tespit etti

2 Ağustos ABD Başkanı **Harding makamında öldü** (d.1845); yerine **Calvin Coolidge** geçti

13 Ağustos Gustav Stresemann Almanya'nın yeni başbakanı oldu

13 Ağustos Yeni kurulan Polonya limanı **Gdansk ticarete açıldı**

1 Eylül Deprem Yokohama ile Tokyo'nun büyük bölümünü yok ederek yaklaşık 150.000 kişinin ölümüne yol açtı

14 Eylül Miguel Primo de Rivera bir askeri darbeyle İspanya diktatörü oldu

24 Eylül Şansölye Stresemann Almanya'nın Ruhr işgaline pasif direnişi sona erdirdi

Tokyo 1923 depreminden sora yıkıntılar içinde. Yarım milyon binanın yıkıldığı felakette 140.000'den fazla insan öldü.

Kral V. George'un eşi Kraliçe Mary, Wembley'de Britanya'nın emperyal görkemiyle heyecan uyandırmak amacıyla düzenlenen İmparatorluk Sergisini geziyor.

bölgelerini vurdu. Ölü sayısı 150.000'e yakın olarak tahmin edildi.

Bu sırada ABD karanlık bir dünyada refah ışığı görünümü veriyordu. Başkan Warren Harding (1865-1923) ölünce yerine başkan yardımcısı **Calvin Coolidge** (1872-1933) geçti. ABD'yi "benzeri az görülmüş bir memnuniyet halinde" yaşamak olarak tanımlayan Coolidge uysal hoşnutluğuyla meşhurdu. Gerçekten de ABD **dünyanın ilk tüketim toplumu** olmakta ve dünya otomobil üretiminin onda dokuzunu gerçekleştirmekteydi.

Afro-Amerikan caz müzisyenleri bu refah döneminin müziğini yaptı. Chicago ve New York gibi kuzey şehirlerinde toplanmış caz yeni iletişim aracı radyonun kullanıma girmesiyle daha da popüler hale geldi. New York'un Harlem mahallesi Afro-Amerikalıların müzikle beraber edebiyatta da yaşadıkları kültür patlamasının merkezi haline geldi ve **Cotton Club** 1923'te burada açıldı. Mekâna canlı caz müziğinin en ünlü sahnelerinden bir haline geldi, fakat siyahi insanlar yalnızca performans sanatçısı olarak kabul ediliyordu.

Sorunlarına rağmen Almanya hâlâ kültür bakımından hareketliydi. Geleneksel sanatçının modern teknoloji ve kitle üretimine düşmanlığını reddeden mimar Walter Gropius (1883-1969) 1919'da **Bauhaus** sanat ve tasarım okulunu kurdu. 1923 tarihinde düzenlenen ilk büyük sergisinde misyonu, apartmanlardan elektrikli aletlere, çelik boru sandalyelere ve matbaacılığa kadar günlük dünyanın bütün unsurlarına işlevsel, modernist bir estetik getirmekti.

Bauhaus sergisi
Bauhaus'ta öğretmen olan Joost Schmidt modern sanatı endüstriyel teknolojiye bağlayan 1923 sergisinin posterini tasarladı.

SOVYETLER BİRLİĞİNİN KURUCUSU VLADİMİR İLYİÇ LENİN (1870-1924), 22 Ocakta ciddi bir felç geçirerek öldü. Moskova Sütunlu Salonuna konulan cenazesinin önünden yüz binlerce Moskovalı geçti. Daha çok Stalin'in ısrarıyla Lenin'in cenazesi mumyalandı ve sürekli bir sergiye kondu; beyni "dehasının özünü" bulmakla görevlendirilen Sovyet bilim insanlarınca incelenmek üzere çıkartıldı. Lenin heykelleri Sovyetler Birliği çapında dikildi ve Petrograd'ın adı şerefine Leningrad olarak değiştirdi.

Britanya'da Ramsay Macdonald (1866-1937) önderliğindeki **İşçi Partisi hükümette ilk defa kısa bir dönem için** yer aldı. MacDonald'ın ılımlılığına rağmen sosyalistlerin hükümete gelmesi İngiliz kurulu düzeninde şok yarattı. Ekimde düzenlenen seçimlerde Sovyet Komintern Başkanı Grigori Zinoviev tarafından gönderildiği iddia edilen bir mektup basına sızdırıldı. Mektup İçi Partisinin komünizme karşı yumuşak bir tutum takındığı suçlamaları için kullanıldı ve seçim yenilgisine katkıda bulundu.

Londra Wembley'de nisan ayında başlayan **Britanya İmparatorluk Sergisi** sorunlu bir dünyada iktidar ve güvenlik olarak emperyal düşüncenin teşvik edilmesi için bilinçli bir çabaydı. Açılış Britanya hükümdarı V. George'un (1865-1936) radyoda ilk konuşmasını yapmasına da vesile oldu.

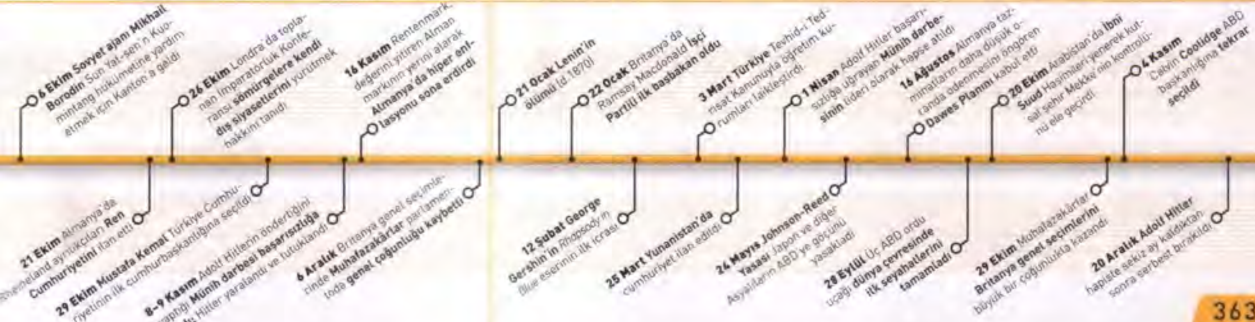
Almanya'da siyasi ve ekonomik koşullar savaş sonrası karışıklığından ABD'nin yardımıyla kurtulmaya başladı. Amerikalı bankacı ve siyasetçi Charles G. Dawes'un adı verilen **Dawes Planı**yla Fransız ve Belçika birliklerinin Ruhr bölgesinden (bkz. 1923) çekilişi ve ABD kredileri yardımıyla Alman tazminat ödemelerinin gerçekleştirilmesi düzenlendi.

Bu esnada, **Nazi lideri Adolf Hitler Münih Putsch girişimi (bkz. 1923) nedeniyle yargılanmaya** başladı. Bu fırsatı mahkemede siyasi konuşmalar yapmak için kullanan Hitler bir milli yıldız haline geldi. İhanetten suçlu bulunmasına rağmen hafif sayılabilecek 5 yıllık bir ceza aldı ve hapiste de bir yıl kadar kaldı. Landsberg hapishanesindeki tutukluluk döneminde siyasi inançlarının bir beyanı olan *Kavgam* adlı kitabının ilk cildini dikte ettirdi.

İtalya'da bu sırada sosyalist milletvekili Giacomo Matteotti'nin (1885-1924) öldürülmesi **Benito Mussolini**'nin faşist hükümetinin dayanağını oluşturan kanunsuz şiddete dikkatleri çekti. Matteotti'nin **Faşist Kara Gömlekliler** tarafından öldürüldüğüne inanıldı. Muhalefet milletvekillerinin protesto olarak parlamentodan çekilmesi Mussolini'nin tek parti diktatörlüğüne daha çabuk geçmesinin yolunu açtı.

900.000

LENİN'İN **DÖRT GÜN** KATAFALKTA YATAN CENAZESİNİN ÖNÜNDEN **GEÇEN İNSANLARIN SAYISI**

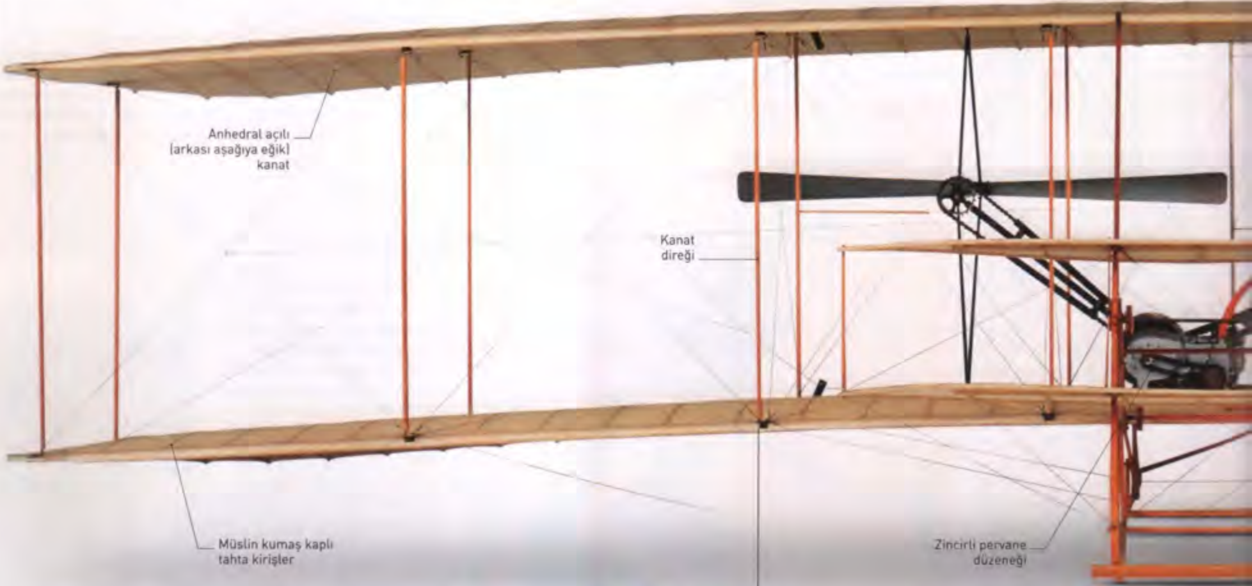

UÇUŞUN HİKÂYESİ

SICAK HAVA BALONLARINDAN SESÜSTÜ JETLERE, UÇUŞ UZUN BİR MESAFE KATETTİ

Yan görünüş

İnsanlı uçuş 20. yüzyıla kadar iddialı meraklılar için bir deney alanıydı. İlk uçuş çılgınlığını alevlendiren balonların uygulamaya yönelik etkisi fazla değildi. 19. yüzyılda mühendisler kanatlı uçuş için gereken kuvveti hesaplayarak planörlerle deneyler yaptılarsa da uçuşa pratik hayatta önem kazandıran, yakıtla çalışan motorların ortaya çıkışı oldu.

1783
Sıcak hava balonu
Fransız kardeşler Joseph ve Etienne Montgolfier insanlı ilk uçuşu bir sıcak hava balonunda gerçekleştirdi.

Montgolfier balonu

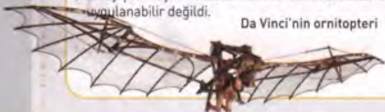
1900
İlk Zeplin uçuşu
Alman öncü Ferdinand von Zeppelin'in LZ-1 modeli başarıyla havaya yükselir.

Zeplin

1903
Wright Uçağı
Wright kardeşler 17 Aralıkta havadan daha ağır ve beslemeli bir motorla Kill Devil Tepelerinde ilk kesintisiz ve denetimli uçuşu gerçekleştirdiler.

1919
Havayolu şirketleri gelişir
İlk tarifeli uluslararası hava yolculuğu hizmeti Londra ile Paris arasında verilmeye başladı.

***y.*1485–1510**
Leonardo'nun uçan makinesi
İnsanlı uçuşa dair ilk fikirler Leonardo Da Vinci tarafından çizilen bu eskizde olduğu gibi kuş uçuşu anlayışına dayalı olmakla birlikte teknik bakımdan uygulanabilir değildi.

Da Vinci'nin ornitopteri

1852
İlk beslemeli uçuş
Fransız Henri Giffard havagazıyla doldurulmuş bir balona bir buhar motoru ekler; beslemeli uçuş başladı.

Giffard'ın hava gemisi

1909
Uzun mesafeli uçuş
25 Temmuzda Fransız Louis Blériot Manş Denizi üzerinden Fransa'dan İngiltere'ye uçtu.

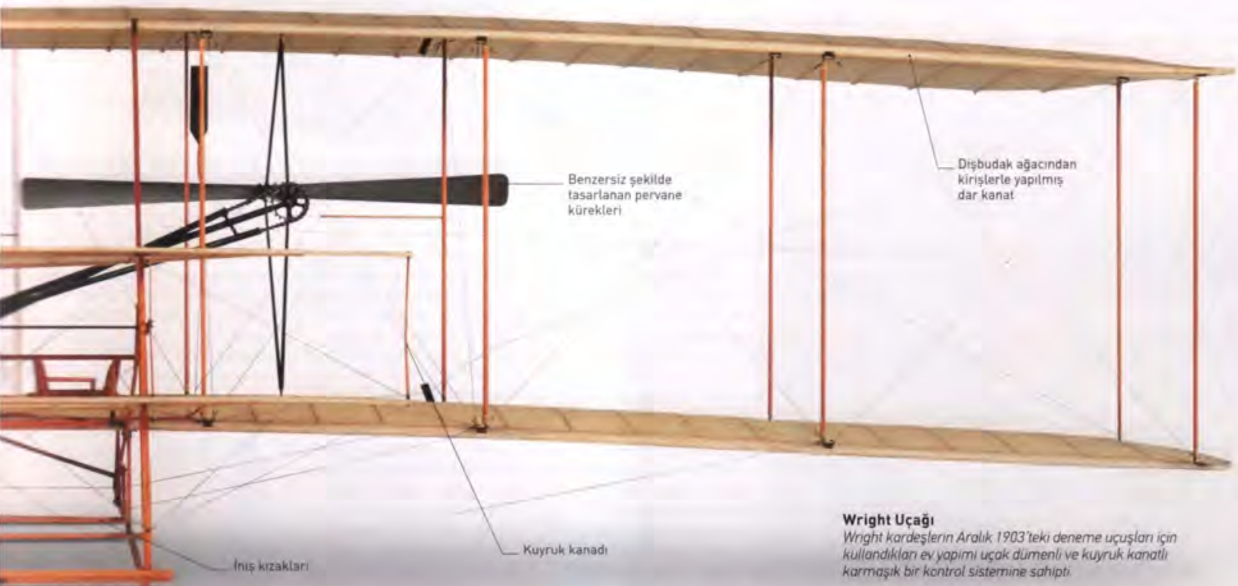

Louis Blériot

1914
Savaşta uçaklar
Uçakların savaş için kullanılması havacılığı değiştirdi; on binlerce uçak ilk defa toplu olarak üretildi.

❝ BİR **KUŞUN** DAHA BÜYÜK BİR ÖLÇEKTE **İNŞA EDİLEMEYECEK BİR ÖZELLİĞİNİN** OLDUĞUNU ANLAYAMADIK. ❞

Orville Wright (1873–1948), Amerikalı öncü havacı

Amerikalı Orville ve Wilbur Wright kardeşler bir motoru planöre takarak 1903'te enerjiyle çalışan kanatlı ilk uçağı yaptılar. Uçan bir hava aracını kontrol sorununu çözdüler ve 1905'te yakıtı tükenene kadar havada kalan bir makine yaptılar. Başlangıçta hava gemileri kanatlı uçaklardan daha iyi bir performans gösterdi, ancak yavaş ve kazaya yatkındılar. Wright kardeşlerin ardından gelenler kanatlı hava araçlarının boy, çeşitlilik ve hız bakımından inanılmaz bir gelişme kapasitesine sahip olduğunu gösterdiler. 1930'larda yüksek performanslı hava araçları 640 km/s hızını geçerken uçuşta kullanılan cihazların gelişmesi güvenliği artırdı. Uzak mesafe uçuş maceraları pilotları 1920'lerde ve 1930'larda kahramanlar haline getirdi. Ancak 1940'larda aynı uçuşlar ücretini ödeyen yolculara basınçlı kabinlerin rahatlığıyla sunuldu. Jet motorları hava araçlarını sesüstü süratlere ve uzayın kıyısında yüksekliklere taşıdı. Füze teknolojisi daha sonra insanları uzayın kendisine taşıdı. 1970'lerden itibaren düşen fiyatlar uçuşu dünya çapında bir kitlesel taşıma aracına dönüştürdü ve çoğunluk için erişilebilir hale getirdi. Hava yolculuğu mesafeleri kısaltmış ve dünyayı küçültmüştü.

Wright Uçağı
Wright kardeşlerin Aralık 1903'teki deneme uçuşları için kullandıkları ev yapımı uçak dümenli ve kuyruk kanatlı karmaşık bir kontrol sistemine sahipti.

Sikorsky VS-300

1930'lar
Helikopterler gelişiyor
İlk helikopterler Fransa'da Louis Breguet, Almanya'da Focke-Wulf şirketi ve ABD'de İgor Sikorski tarafından geliştirildi.

1939
Jet uçağı
İngiliz Frank Whittle ilk jet motorunu buldu. Jetle çalışan ilk hava aracı Heinkel He 178 test uçuşunu başarıyla tamamladı.

de Havilland Comet

1952
İlk ticari jet
İlk ticari jet Havilland Comet'in ilk modeli havalandı. Hava yolculuğu jet çağına girdi.

Concorde uçuşta

1976
Concorde hizmete girdi
Dünyanın ilk sesüstü yolcu uçağı Concorde ticari hizmete başladı.

1927
Atlantik-aşırı duraksız ilk uçuş
İlk duraksız Atlantik aşırı uçuş New York'tan Paris'e tek motorlu bir uçakla yapıldı.

Spirit of St. Louis

1935
Hava yolculuğu daha ucuz hale geldi
Douglas DC-3 yolcu uçağı uçuşları daha ucuz ve sürdürülebilir hale getirdi.

1947
Sesten hızlı uçuş
Amerikalı havacı Chuck Yeager füze beslemeli Bell X-1 model ses hızını ilk defa aşan ilk uçağın pilotu olur.

1961
İnsanlı uzay uçuşu
Sovyet kozmonot Yuri Gagarin Vostok uzay aracıyla dünyanın çevresini dolaşarak uzaya giden ilk insan oldu.

Uzay mekiği *Columbia*

1981
Yeniden kullanılabilir uzay aracı
Uzay mekiği *Columbia* 12 Nisanda dünyanın yörüngesine fırlatılan ilk mekikti.

1925

> **“ AMERİKA'NIN EN İYİLERİ PARİS'E** GİDİYOR. **”**
>
> F. Scott Fitzgerald, Amerikalı yazar

Amerikalı dansçı ve şarkıcı Josephine Baker yazar Ernest Hemingway tarafından "görülebilecek en heyecan verici kadın" olarak tanımladı.

PARİS ULUSLARARASI MODERN Endüstriyel ve Dekoratif Sanatlar Sergisiyle zevk ve tarzda dünya lideri olma iddiasını yeniledi. Sergi köşeli biçimler, soyut desenler, bol Afrika, Aztek ve Mısır motifleri ile krom ve fildişi gibi malzemeleri kullanan bu sanat akımına **Art Deco** ismini verdi. Art Deco kısa süre içinde koku şişelerinden gökdelenlere, kruvazerler ve sinema salonlarına kadar her şeyin tarzını belirledi.

O dönemde bir Paris galerisinde kendilerini "Sürrealist" olarak tanımlayan bir grup sanatçının düzenlediği sergi ise daha az dikkat çekti. Katalan sanatçı **Joan Miró** (1893–1983) ve Amerikalı **Man Ray**'in (1890–1976) dahil olduğu grup, günlük gerçekliklerin altüst edilmesi için bilinçsiz dürtülerin ve hayallerin araştırılmasına vermişti. İzleyen on yılda Sürrealizm önde gelen bir uluslararası sanat hareketi olacaktı.

Man Ray 1920'lerde canlı sanat hayatı ve uygun döviz oranlarının cazibesine kapılarak **Paris'e akın eden bir dizi Amerikalıdan** biriydi. Şehirde yaşayan Amerikan yazarları arasında Gertrude Stein (1874–1976), Ernest Hemingway (1899–1961) ve klasikleşmiş eseri *The Great Gasby* 1925'te yayımlanan F. Scott Fitzgerald (1896–1940) da vardı. *Théatre des Champs-Elysées*'de sahneye çıkan Afro-Amerikan erotik dansöz **Josephine Baker** (1906–1975) Paris gece hayatının yıldızlarından biri oldu. Fransızlar da kendi hesaplarında Amerikan caz müziğine hayranlık dolu bir ilgi duydular.

ABD'de Tennessee eyaletinin Dayton şehrinde biyoloji öğretmeni **Jon Scopes, Darwin'in evrim kuramını öğrettiği için yargılandı**. Amerikan Sivil Haklar Birliği evrim kavramının öğretilmesini yasaklayan yeni Butler Yasasına karşı çıkılması hususunda Scopes'u destekledi. Hıristiyan kökten dinciler ABD eski Dışişleri Bakanı William Jenning Bryan'ı savcı vekili olarak gösterdiler ve Amerika'nın dikkatini çeken davada daha sonra iptal edilmesine rağmen Scopes **suçlu bulundu.**

Dünya da genel siyasi ve ekonomik görünüş I. Dünya Savaşından sonraki en iyi dönemindeydi. Nisan ayında Britanya Maliye Bakanı Winston Churchill ülkenin para birimini tekrar savaştan önceki **Altın Standardına** çevirdi. Sterlin'in değeri bu yolla yapay olarak yüksek tutulmakla birlikte uluslararası mali istikrarın sağlanması bakımından önemli bir önlemdi.

Aralık ayında **Locarno Paktı imzalandı**. Locarno, Almanya ve I. Dünya Savaşının galip devletleri arasındaki normal barış dönemi ilişkilerini kurmaya yönelik bir dizi antlaşmadan biriydi. Anlaşma Alman ve Fransız dışişleri bakanları Gustav Stresemann ve Aristide Briand arasındaki ilişkilere dayandı ve Almanya'nın Milletler Cemiyetine 1926'da kabul edilmesi için yolu hazırladı.

Sürrealist tarz
Harlequin'in Carnival'ı 1920'lerde Paris'te yaşayan bir Katalan ressam olan Joan Miró'nun geliştirdiği neşeli, anarşik tarzda bir örnektir.

1926

Rıza Han Pehlevi Şah olarak tahtında. Amacı İran'ı Batı tarzında laik bir ülke olarak çağdaşlaştırmaktı.

İlk televizyon kamerası
Logie Beard tarayıcı olarak dönen bir diski kullandığı mekanik bir sistemle televizyonu tanıttı.

OCAK 1926'DA İSKOÇ MÜHENDİS JOHN LOGIE BAIRD (1888–1946) Londra'nın Soho mahallesindeki bir çatı katında ilk televizyon yayını tanıtımını gerçekleştirdi. Kraliyet Enstitüsünün elli üyesi bir yüzün belirsiz fakat tanınabilir hareketli görüntüsünü izledi.

Mayıs ayında Britanya ilk **Genel Grevini** yaşadı. Kömür madeni işçilerini desteklemek için ülke çapında düzenlenen bu iş bırakma eylemi ulaşım ağını ve limanları felç etti, gazeteleri ve fabrikaları kapattı. Britanya hükümeti askeri birlikleri harekete geçirerek ve en gerekli hizmetleri muhafaza edebilmek için gönüllüler toplayarak karşılık verdi. Dokuz günün ardından sendikalar geri adım attı ve işyerlerine dönüldü.

Polonya'da ülkenin asker kahramanı **Mareşal Jozef Pilsudski** (1867–1935) mayıs ayında istikrarsız parlamenter hükümete karşı **bir hükümet darbesi düzenledi.** Pilsudski başkanlığı reddetti, ancak fiilen diktatörlük yetkileri üstlendi.

İran'da başka bir güçlü asker **Rıza Han Pehlevi** (1878–1944) 25 Nisanda şah olarak taç giyerek yeni bir hanedanlık kurdu; niyeti ülkesini çağdaşlaştırmaktı. Kurduğu Pehlevi hanedanlığı 1970'lere kadar İran'da iktidar oldu.

160 MİLYON
BİRLEŞİK KRALLIK'TA 1926'DA GREVLER NEDENİYLE **KAYBEDİLEN İŞ GÜNÜ SAYISI**

“ÜSTÜNDE UÇTUĞUM O SAAT DÜNYA BANA AİTTİ...”

Charles Lindbergh, Amerikalı havacı

Havacı Charles Lindbergh New York'tan Paris'e duraksız ilk uçuşu gerçekleştirdiği uçağı *Spirit of St. Louis*'nin yanında poz veriyor.

25 YAŞINDAKİ CHARLES LINDBERGH (1902-1974) **Atlantik üzerinde** Mayıs 1927'de **tek başına uçarak** bu kahramanlığıyla yaşayan en ünlü Amerikalı haline geldi. New York ile Paris arasındaki duraksız ilk uçuş için konulan para ödülü bu konuda hararetli bir rekabet başlatmıştı. Ünlü Fransız savaş yıldızları Charles Nungesser ve François Coli uçuşu Paris'ten hareketle gerçekleştirmeye çalıştı: Atlantik üzerinde batıya doğru hareket geçtiler ve bir daha kendilerinden haber alınamadı. Bu tür acı olaylar tanınmayan bir hava postası pilotu Lindbergh 20 Mayısta özel yapılmış tek kişilik bir uçakla Roosevelt hava sahasından havalandığı sırada heyecanı yüksek bir noktaya getirmişti. Lindbergh sadece **Paris'e 33 saat ve 30 dakikada** erişmekle kalmadı, aynı zamanda seyahati tek başına gerçekleştirdi. Lindbergh Fransa'ya indiğinde büyük bir kalabalık tarafından karşılandı ve kazandığı ün hayatı boyunca sürdü. Başarısı ABD'de ticari havayollarının hızlı gelişimini teşvik etti.

	1919	1921	1923	1925	1927
ARABA SAYISI (MİLYON)	6.8	9.3	13.5	17.5	20.2

ABD'de araba sahipliği
Amerika yollarındaki araç sayısı 1919'dan 1927'ye kadar üç katına çıktı. Dünya araçlarının altıda beşi ABD'deydi

Büyük Mississippi Taşkını
Aylar süren şiddetli yağışların ardından Mississippi 1927 baharında setini aşarak büyük bir alanı (mor renkli) sular altında bıraktı ve 246 kişinin ölümüne yol açtı.

Amerika'nın iyimser ruh hali taşıt ve elektrikli aletler alımına dayalı, dünyanın **ilk modern tüketim patlaması** için hazırdı. 1927'de her altı Amerikalıdan biri için araba üretilmiş bulunuyordu. Böylelikle son derece mütevazı aileler dahi bir T Ford model alabilecek hale gelmişti. Tasarruf oranları yüksekti ve birçok kişi artırdığı parayı yükselen hisse senetlerine yatırmayı tercih etti.

Ancak her şey de olumlu değildi. **Tarım ürünlerinin fiyatlarının düşmesi** dünya çapında kırsal alanları etkilemekte ve nüfusunun neredeyse yarısı toprağı işlemekten geçimini sağlayan ABD de bu durumdan muaf değildi. Çiftlik sahipleri büyük borç içine girmişti ve çiftlik işçileri düşük maaşlar alıyordu.

Birçok kırsal işçinin yaşadığı son derece kötü koşullar Amerika tarihindeki en kötü taşkın felaketi olan Nisan 1927 **Büyük Mississippi Taşkınıyla** açığa çıktı. Kurbanlardan çoğu siyah ve fakir kişilerdi; kötü davranılan ve mülteci kamplarında felaketten sonra unutulan binlerce kişi, Afro-Amerikalıların daha iyi bir yaşam kurmak amacıyla güneyden kuzey şehirlerine göçünü hızlandırdı.

Sinema tarihinin iki büyük filmi 1927'de gösterime girdi; Fritz Lang'ın fütüristik *Metropolis* ve Abel Gance'ın tarihi destanı *Napoléon* filmleriydi. Fakat bu son derece iddialı sessiz filmler Al Jolson'un (1886-1950) *The Jazz Singer (Caz Şarkıcısı)* adlı sesli filminin elde ettiği başarının gölgesinde kaldı. Sesli film, **"talkies"** dönemi başlamıştı.

1927'deki Lindbergh uçuşundan sonra medyada en çok yer alan haber **anarşist** Ferdinando **Sacco** ile Bartolomeo Vanzetti'nin **infazı** etrafında dönen tartışmalardı. İtalyan göçmenler 1920 yılında Massachusetts'te işlenen bir cinayetten şüpheli bir biçimde suçlu bulunmuşlardı, davaları liberal ve sosyalistlerin protestolarının odağı haline geldi ve 23 Ağustosta elektrikli sandalyede infaz edilmeleri dünyanın birçok şehrinde ayaklanmalara yol açtı.

Bu esnada, Sovyetler Birliğinde **Lev Troçki** (1879-1940) iktidardaki Komünist Partinin merkez komitesinden müttefikleri Grigori Zinoniev ve Lev Kamenev'le birlikte atıldı. Bir zamanlar Sovyet önderi Lenin'in (1870-1924) yerine geçeceği düşünülen gözdesi Troçki, partinin genel sekreteri Josef Stalin tarafından (1878-1953) acımasızca oyun dışı bırakıldı. "Hizipçilikle" suçlanan Troçki ertesi ocak ayında Kazakistan'a sürgüne gönderildi ve sonunda Sovyetler Birliğinden **Şubat 1929'da** çıkarıldı. Zinoniev ve Kamenev boyun eğdikleri halde Stalin tarafından 1936'da öldürtüldüler.

Konulu ilk "talkie" filmi
İlk başarılı uzun metrajlı sesli film The Jazz Singer *Amerikan gişelerinde 2.6 milyon dolar hasılat yaptı ve Jolson'u herkesçe tanınan bir isim haline getirdi.*

2 Ocak Britanyalı Katolik isyancılar Meksika hükümetine karşı **Cristero Savaşını** başlattı

7 Ocak Londra ve New York arasında düzenli **antantik-aşırı telefon hizmeti** başladı

31 Ocak Çin'e **Britanya birlikleri** gönderildi

21 Mart Çan Kay-şek'in Kuomintang (Çin Milliyetçi Partisi) **ordusu Şanghay'a girdi**

12 Nisan Çan Kay-şek (1887-1975) Şanghay'da **eski komünist müttefiklerini katletti**

22 Nisan–5 Mayıs Büyük Mississippi Taşkını Amerika'nın en büyük doğal felaketlerinden birine yol açtı

12 Mayıs İngiliz polisi Londra'daki Sovyet Ticaret temsilciliğine baskın düzenledi ve **casusluk kanıtları** buldu

21 Mayıs Charles Lindenbergh New York'tan Paris'e **ilk yalnız uçuşu** tamamladı

15 Temmuz Avusturya'da solcu göstericilerle polis arasındaki çatışmalarda **85 kişi öldü**

21 Temmuz Nikaragua'daki ABD deniz piyadeleri Augusto Sandino önderliğindeki gerillalara saldırdı

23 Ağustos Anarşist **Sacco ve Vanzetti** Boston'da geniş protestolara rağmen **infaz** edildi

7 Eylül Mao Zedong Çin'in kırsal Hunang eyaletinde komünist **ayaklanmasına önderlik etti**

6 Ekim Sessiz film dönemini sona erdiren The Jazz Singer filmi Amerika'da gösterime girdi

12 Kasım Zinovyev ve **Troçki** Sovyet Komünist Partisinden **kovuldu**

19 Aralık Çan Kay-şek Kanton'da **komünist ayaklanmasını bastırdı**

1928

Bakteriyolog Sir Alexander Fleming laboratuvarında test tüpleriyle çevrili halde. Fleming 1928'de penisilinin antibiyotik özelliklerini keşfetti.

SOVYETLER BİRLİĞİNDE JOSEF STALİN (1878-1953) RADİKAL TOPLUMSAL ve ekonomik reformlara başladı. Vladimir Lenin'in Yeni Ekonomik Politika (bkz. 1921) önlemlerini bırakarak Sovyetler Birliğini büyük bir sanayi ülkesine dönüştürmek için **Beş Yıllık Plan** başlattı. Devrim sırasında servet sahibi olmuş işadamları ve başarılı çiftçilerin üzerine gitti. Yüzlerce "burjuva uzman" -mühendisler gibi, devrimdeki rollerinden çok becerileri için değer verilen insanlar- tutuklandı ve **sabotajdan mahkûm edildi.**

Çin'de milliyetçi **Kuomintang** (Milli Halk Partisi) lideri Çan Kay-şek (1887-1975), tüm ülkede hâkimiyet kurma noktasına yaklaştı. Çin'in farklı bölgelerini yöneten diktatörler ya müttefikleri haline geldi ya da ordusu tarafından yenilgiye uğratıldı. Haziranda Kuomintang kuvvetleri Pekin'i ele geçirdi ve ekim ayında Çan Kay-şek hâlâ direnişle karşılaşmasına rağmen resmi olarak milli bir hükümet kurabildi. Kuomintangın eski müttefiki olan **komünistler** 1927'de Çan Kay-şek'in kendilerine karşı tavır almasıyla ağır kayıplara uğradılar. Şehirlerden ayrılmak zorunda kalarak mücadelelerini uzak kırsal alanlarda sürdürdüler. Dağlık Jiangxi ve Fujian eyaletleri komünist lider Mao Zedong'un (bkz. 1921) denetimine girdi.

Siyasi şiddet diğer yerlerde de yaygındı. Yugoslavya'da Hırvatlar ve Sırplar arasındaki düşmanlık **Hırvat Köylü Partisi lideri Stjepan Radić'in (1871-1928) öldürülmesine** yol açtı. Karadağlı Sırp siyasi muhalifi tarafından Yugoslav parlamentosunda 20 Haziranda vurulan Radić aldığı yaradan ötürü yaşamını yitirdi. Ülkesi milliyetçi tutkularla parçalanan Yugoslavya Kralı Aleksandr (1888-1934) siyasi partileri yasakladı ve diktatörlük yetkileri üstlendi.

Meksika'da 1920'lerden beri ülkenin siyasi hayatına hâkim olan **General Alvaro Obregón** (1880-1928) ikinci bir dönem için de başkanlığa seçilmesinin ardından **suikaste** uğradı. Cinayeti işleyen José de León Toral, Meksika hükümetinin ruhban sınıfı karşıtı siyasetine karşı silahlı bir isyan başlatmış olan **Katolik Cristero** hareketinin bir üyesiydi. Obregón'un öldürülmesinin yarattığı şoktan sonra duyulan istikrar arzusu Meksika siyasi hayatını farklı isimler altında 70 yıl boyunca hâkimiyetinde tutan Milli Devrimci Partisinin kurulmasına yol açtı.

Almanya'da I. Dünya Savaşı ertesindeki karışık dönem aşılarak istikrara kavuşulmuş gibi görünüyordu. Mayıs ayında yapılan Reichstag seçimlerinde Adolf Hitler'in müfrit **Nazi Partisi** ılımlı Sosyal Demokrat Partinin yüzde 30 oyuna karşılık **yüzde üçten daha az oy aldı.** Alman Cumhuriyetinin katı nisbi temsil sistemi sayesinde Nazilerin asgari desteği dahi parlamentoda 12 sandalye almaları için yeterli oldu.

Ağustos ayında Almanya "milli siyaset gereği savaşın reddedilmesi" için oluşturulan özgün bir antlaşmanın ilk imzacılarından biri oldu. ABD Dışişleri Bakanı Frank B. Kellogg (1856-1937) ve Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand'a (1862-1932) atfen **Kellogg-Briand Paktı** olarak anılan bu son derece iyimser belge devletleri savaşa sadece meşru savunma halinde girmek yükümlülüğü altına aldı. Bir yıl içinde dünyanın tüm büyük devletleri tarafından imzalanmıştı.

Daha pratik sonuçları olan bir gelişme **penisilinin bulunmasıydı**. İskoç bilim adamı Alexander Fleming (1881-1955) mikroplu örnekler üzerinde kazara antibiyotikli küflerin bulunduğunu keşfetti, ancak penisilinin tıbbi maksatlarla kullanımı 1940'larda diğer bilim insanlarının çalışmaları sonucunda mümkün oldu.

Çinlilerin ıstırapları

Çin milliyetçi güçleri ve kuzeyli savaş beyi Zhang Zuolin'e bağlı kuvvetler arasındaki çarpışmalarda alınan esirler.

JOSEF STALİN (1878-1953)

Josef Çugaşuili adıyla Gürcistan'da doğan Stalin, Lenin Bolşeviklerine 1903'te katıldı. Lenin'in ölümünden sonra akıllı hareketlerle önde gelen diğer Bolşevikleri saf dışı bırakarak 1929'da diktatörlük yetkilerini eline geçirdi. Milyonlarca kişiyi öldüren acımasız bir polis devletini yönetmekle birlikte ülkenin önemli bir sanayi gücü haline dönüşmesine ve Nazi Almanya'sı karşısında 1945'te zafer kazanmasına liderlik etti.

1929

İçki yasağı dönemi silahı

Keman kutusunun içine saklanmış kısa namlulu çifte 1920'lerde Amerikalı gangsterlerinin tipik silahıydı.

14 ŞUBATTA CHICAGO'NUN KUZEY TARAFINDA bir garajda vurularak yedi kişi öldürüldü. **St. Valentine Günü Katliamını** gerçekleştirenler muhtemelen örgütlü suçun önde gelen liderlerinden olan **Al Capone**'nin (1899-1947) önderliğindeki bir çetenin üyeleriydi. Kurbanlar rakip Bugs Moran çetesine bağlıydı. Capone ve Moran ana gelirlerini içki kaçakçılığından (bkz. 1920) elde ediyordu. Katliam Amerikan şehirlerinde hüküm süren suç ve şiddet olaylarına karşı bir öfke dalgası yarattı. Yetkili makamlar eyleme geçmek zorunda kaldı ve Capone 1931'de vergi kaçakçılığı suçundan tutuklanarak mahkûm edildi.

Cumhuriyetçi **Herbert Hoover** 4 Martta ABD başkanı olarak göreve başladı. Göreve gelişi ABD ekonomik gelişmesi hakkındaki memnuniyetin en yüksek noktaya eriştiği döneme rastladı. 1920'lerde ABD dünyanın ilk araba sahibi toplumu haline gelmişti. 1929'da 26 milyon taşıt trafikteydi. İyimserlik ve kolay kredi Wall Street borsasında hisse senedi fiyatlarını sonsuz görünen bir yükseliş eğilimine sokmuştu; yaklaşık 30 milyon Amerikalı bir çeşit borsa yatı-

“ BİRLEŞİK DEVLETLERİN EKONOMİK GELECEĞİNDEN HERHANGİ BİR ŞEKİLDE KUŞKU DUYMAK APTALLIKTIR. ”

Başkan Herbert Hoover, borsa çöküşünden sonra yaptığı konuşma, 15 Kasım 1929

Herbert Hoover başkanlık yemin töreninde. Göreve başlama konuşması "fakirliğin bu ülkenin bünyesinden çıkarılacağı gün"ü öngörüyordu.

sımına sahipti. Hâkim olan bu havada başkan için sorunları –küçük çiftçilerin düşen hububat fiyatlarıyla iflas etmesi ve fakirlik, kent işçilerinin asgari ücretle çalışması– ekonomik bir bakış açısıyla üstesinden gelinebilecek geçici sıkıntılar olarak değerlendirmek kolaydı.

Sinema ABD ekonomisinin diğer bir patlama alanıydı. **Hollywood** film endüstrisinin merkezi olmuş ve "Büyük Beş" stüdyosu her yıl yüzlerce film üretmekteydi. Film endüstrisi sessiz filmlerden sesli filmlere geçişle beraber teknolojik bir devrim yaşamaktaydı. Ayrıca artık konumu ve görüntüsünün daha da bilincindeydi. Sinema Sanatları ve Bilimleri Akademisi **ilk "Oscar" ödülünü** 1929 yılında En İyi Film dalında, bu ödülü alabilen tek sesiz film olan **"Wings"**'e verdi.

Kazanan film
Akademi En İyi Film Ödülünü ilk olarak I. Dünya Savaşı pilotlarına ilişkin, aktris Clara Bow'un başrolde oynadığı Wings filmi kazandı.

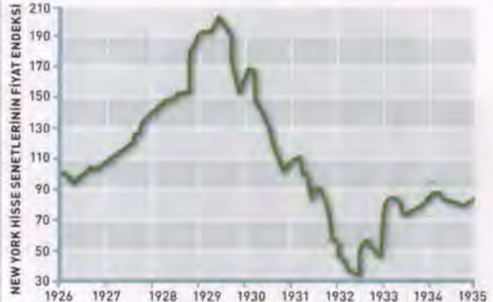

İtalya'da **Benito Mussolini**'in (1883–1945) Faşist rejimi Papa XI. Pius ile **Lateran Antlaşmasını** imzalayarak diplomatik bir başarı kazandı. İtalya'nın 1871 yılında birleşmesinden beri İtalyan devletiyle papalık arasında çözümlenemeyen bir ihtilaf yaşanıyordu, birbiri ardında gelen papalar kendilerini Vatikan'da "tutsak" olarak görüyorlardı. Lateran Antlaşması **Vatikan şehrini bağımsız bir devlet** olarak tanıdı ve Katolik inancını İtalya'nın resmi devlet dini olarak tanıdı. Faşist rejim gayri resmi olarak Katolik Kilisesinin desteğini kazandı.

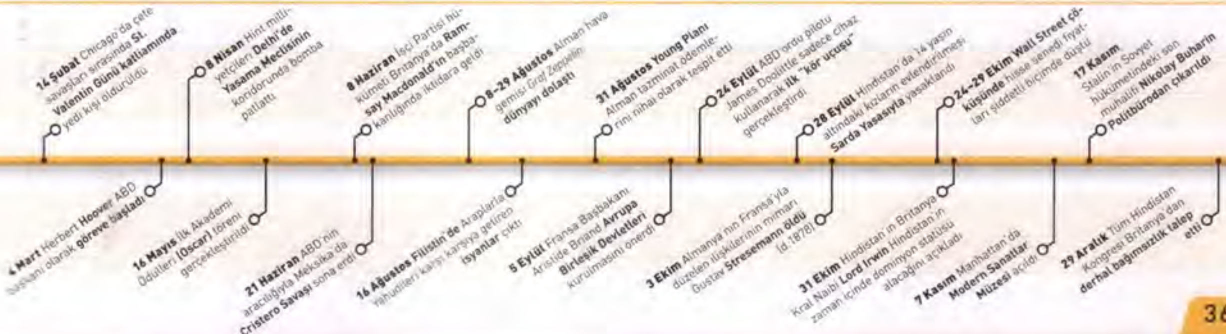
Savaş dönemi müttefiklerinin **Alman tazminat ödemelerini** Amerikalı sanayici Owen Young başkanlığında tekrar değerlendirmek üzere bir komite kurmak suretiyle I. Dünya Savaşı'na çizgi çekmek için bir girişim daha yapıldı. Dawes Planının (bkz. 1924) ödemeleri çok yüksek tuttuğunu kabul eden **Young Planı** Almanya'nın 1988'e kadar kademeli olarak azalan ödemeler yapmasını öngören önerilerde bulundu. Anlaşma Alman hükümeti tarafından kabul edilse de muhafazakâr milliyetçiler ve Naziler tarafından reddedildi. Bu partiler "Alman halkının köleleştirilmesi" olarak tanımladıkları ödemeler hakkında referandum yapılmasını talep ettiler. Bu düşünce ancak yüzde 14 oranında desteklense de referandum Hitler'in Almanya'daki siyasi profilini önemli ölçüde yükseltti.

I. Dünya Savaşının bıraktığı derin izler **savaş karşıtı kitaplarda** çok belirgin olarak görülmekteydi. Ernest Hemingway'in *A Farewell to Arms [Silahlara Veda]*, İngiliz şair Robert Graves'in (1895–1985) savaş hatıraları *Goodbye to All That [Tüm Bunlara Hoşça kal]* ve Alman romancı Erich Maria Remarque'ın (1898–1970) *Im Westen nichts Neues (Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok)* adlı eserleri bunlar arasındadır. Savaşı insan hayatının anlamsızca harcanması olarak gören bu eserler dönemin yaygın atmosferini yansıtıyordu.

Ancak yılın en önemli olayı, **Wall Street Çöküşü**ydü. Eylül ayında hisselerin yükseliş hızında sendeleme görüldü. 23 Ekimde hisse fiyatları düşmekteydi ve ertesi gün, yani "Kara Perşembe" elindeki senetleri satma telaşına düşen **borsa çöktü**. Başkan Hoover Amerikan kamuoyuna "ülkenin temel işleyişi"nin "sağlıklı ve müreffeh bir temelde" olduğu konusunda boş yere güvence vermeye çalıştı. Ancak hisse satışları devam etti ve başka sert düşüşler de ardından geldi. Yaşam boyu biriktirdikleri paraları borsaya yatıran binlerce sıradan insan gibi krediyle hisse senedi alan spekülatörler de her şeyini kaybettiler. Uzmanlar geçici bir "piyasanın kendini düzeltmesi halinden" bahsederken Hoover ekonomiyi canlandırmak ve iş yaratmak için harekete geçti. Ancak çöküş uzun süreli bir ekonomik krizin başlangıcı ve **dünya çapındaki buhranın** çıkış noktasıydı.

Wall Street Endeksi
New York borsasındaki hisse senedi fiyatlarının 1920'lerde yaşadığı spekülatif patlamayı önü alınamayan bir çöküş izledi.

“ GELİŞMİŞ ÜLKELERDEN **50** VEYA **100 YIL** GERİDEYİZ. **ON YILDA ARAYI KAPATMALIYIZ.** ”

Josef Stalin, Sosyalist Sanayinin önde gelen personelinin Tüm Sendikalar Konferansında yaptığı konuşmadan, 4 Şubat 1931

Büyük Buhran döneminde New York'ta yemek sırası bekleyen işsiz adamlar. ABD'de federal bir işsizlik yahut yoksulluk yardımı yoktu.

1930 YILININ İLK AYLARINDA SOVYETLER BİRLİĞİ tarımın kitle halinde kolektifleştirilmesi –özel mülkiyette bulunan köylü çiftliklerinin devlet tarafından işletilen büyük çiftçilik uygulamalarıyla yer değiştirmesi– yüzünden bir kargaşa içine düşmüştü. Sovyetler Birliğini modern bir sanayi devletine dönüştürmek isteyen diktatör Josef Stalin'in gözünde küçük ölçekli köylü tarımı acımasızca ortadan kaldırılacak, verimsiz ve sosyalizm karşıtı şahsi çıkarlarla lekelenmiş bir engeldi. Köylülerse topraklarına ve çiftlik hayvanlarına tutkuyla bağlılardı ve komünist görevliler kolektif çiftlikler düzenlemek üzere köylere gönderildiklerinde **geniş çaplı direnişle** karşılaştılar. Köylüler hayvanlarını devlete teslim etmektense kesmeyi tercih ettiler ve komünistlere sopa ve küreklerle saldırdılar. Yetkililer **"kulakları"** –durumları daha iyi köylülerve sorun çıkaranları **kitlesel biçimde tutuklayarak** karşılık verdiler. Mart ayı geldiğinde 14 milyon Sovyet çiftliğinin kolektifleştirildiği açıklandı, ancak ortaya çıkan kaosun gıda arzında yarattığı kesintinin büyüklüğü karşısında Stalin kampanyaya ara verilmesini emretmek zorunda kaldı.

Ertesi ay Sovyetler Birliği çapındaki zorunlu çalışma kamplarını işletmek üzere **Gulag** adlı **bir örgüt kurulması** tesadüf değildi. 1930 başlarında tutuklanan bir milyon köylüden yüz binlercesi kendisini Gulag kamplarında Sovyet ekonomisini geliştirmek için köle işgücü olarak buldu.

Kolektivizasyon tarım üretiminde bir artış sağlayamadı ve traktörler ve biçerdöverlerle işlenen muazzam Sovyet ovaları vizyonu büyük ölçüde hayal olarak kaldı; bunun yerine açlık yaşandı (bkz. 1933). Ancak köylülerin inşaat şantiyelerinde ve fabrikalarında iş buldukları şehirlere göç etmesini teşvik etti. Gulag hapishanelerinin işgücünü kullanan **Sovyet sanayi projeleri** geniş ölçüde büyürken dünyanın geri kalan ülkeleri ekonomik durgunluğa girdi.

Hindistan'da karizmatik ve istediğini bilen Gandhi (bkz. sağ panel) İngiliz yönetimine karşı bir **sivil itaatsizlik kampanyası** başlatıyordu. Gandhi hükümetin tuz tekeline karşıtlığını Ahmedabad'dan Hint Okyanusu'na bir yürüyüşle dramatize etti. 12 Martta yola çıkarak 6 Nisanda denize erişti ve hükümetin izinsiz tuz toplama yasağını açıkça ihlal ederek bir avuç tuzlu su aldı. Gandhi katı bir şiddet karşıtı olmasına rağmen **Tuz Yürüyüşü** 5 Mayısta tutuklanmasından sonra iki misline çıkan ayaklanmalar başlattı. Buna rağmen Britanya Hindistan'da özerk yönetimi zamanla artırmak hedefine bağlı kaldı.

Maceracı **havacıların** 1920'lerdeki gibi başarıları halkı büyülemeye devam ediyordu. Pilotlar **uzun mesafeli uçuşların** öncülüğünü yaparak milli kahramanlar haline geldi. Mayıs ayında Fransız Aéropostale posta şirketi hesabına çalışan Jean Mermoz (1901-36) Batı Afrika'da Dakar'dan Brezilya'da Natal'e bir deniz uçağıyla durmaksızın **uçarak Güney Atlantik-aşırı ilk posta uçuşunu** gerçekleştirdi. Bu uçuş Fransa'dan Şili'ye uzanan kesintisiz bir hava postası hattını tamamlıyordu.

Bu esnada Britanya **amatör pilot Amy Johnson**'ın (1903-41) yalnız başına İngiltere'de ikinci el bir De Havilland Gipsy Moth iki kanatlı uçağıyla Croydon'dan Avustralya'da Darwin'e uçmasını alkışlıyordu. 19 gün süren yolculuk, Johnson daha önce Manş Denizi'ni bile aşmamış olduğundan takdire layıktı.

Britanya havacılığının bu amatör başarısı hükümetin çok pahalı **R101 hava gemisi projesinin** kaderiyle tam bir tezat içindeydi. Ekim ayındaki ilk uçuşunda *R101*'in Britanya Havacılık bakanını

MOHANDAS GANDHI
(1869–1948)

Mahatma (Büyük Ruh) olarak tanınan Gandhi, imtiyazlı bir Hint ailenin çocuğu olarak doğdu ve Londra'da hukuk okudu. Şiddet içermeyen ilk sivil itaatsizlik kampanyaları Güney Afrika'daydı. Hindistan'a 1915 yılında dönerek pasif eylemlerini desteklemeten milliyetçilere rağmen İngiliz yönetimine muhalefetin başını çekti. 1948'de Müslümanlara karşı uzlaşmacı tutumuna öfke duyan Hindu müfritlerce öldürüldü.

Sovyet traktörü
Sovyetler Birliği 1930'larda kendi traktörlerini üretmekteydi. Ülkede 1934 yılında yaklaşık 200.000 traktör bulunmaktaydı.

7 Ocak Sovyet hükümeti tüm **tarım arazilerinin kollektifleştirilmesi emrini verdi**

28 Ocak İspanya diktatörü **Primo de Rivera** istifa etmek zorunda kaldı

3 Şubat Ho Chi Minh Vietnam Komünist Partisini kurdu

18 Şubat Amerikalı astronom **Clyde Tombaugh Plüton** gezegenini keşfetti

2 Mart Stalin tarımın **hızlı kolektifleştirilmesine** bir ara verilmesi çağrısında bulundu

6 Mart Birds Eye donmuş gıdaları ABD'nin Massachusetts eyaletinde satışa sunuldu

12 Mart Gandhi Hindistan'da **Britanya yönetimine meydan okumak** amacıyla Tuz Yürüyüşüne başladı

29 Mart Heinrich Bruning Reichstag çoğunluğu olmadan Almanya başbakanlığına atandı

5 Nisan Gandhi **Tuz Yürüyüşünün** sonunda denize ulaştı

22 Nisan Büyük Britanya, Japonya, Fransa, İtalya ve ABD Londra'da **Deniz Silahları Sınırlandırılması Antlaşmasını** imzaladı

25 Nisan Sovyetler Birliğinde cezai **çalışma kamplarını** işletmek üzere **Gulag Ajansı** kuruldu

5 Mayıs Gandhi Hindistan'da büyük ayaklanmalara yol açarak **tutuklandı**

13 Mayıs Jean Mermoz'un pilotluğunu yaptığı Fransız posta uçağı Güney Atlantik üzerinden ilk posta uçuşunu gerçekleştirdi

17 Mayıs Savaş tazminatları konusundaki **Young Planı** resmi olarak yürürlüğe girdi

24 Mayıs Amy Johnson Britanya'dan Avustralya'ya **tek başına** ilk uçuşu gerçekleştirir

17 Haziran Smoot-Hawley Tarife Yasasının ABD'de kabul edilmesi birçok ithal malın fiyatının artmasına yol açtı

24 Haziran Hindistan Meselesi Simon Raporu eyaletlerde öz yönetim önerisinde bulundu

30 Haziran Fransız birlikleri Ruhr **işgaline son verdi**

Britanya uçağı R101'in yanmış enkazı Fransa'nın kuzeyindeki Beauvais yakınlarında bir arazide yatıyor. Britanya havacılık bakanı kazada hayatını kaybetti.

Ünlü uçuş
İngiliz havacısı Amy Johnson İngiltere'den Avustralya'ya tek başına uçuşundan sonra. Pilotlar dönemin en önde gelen ünlüleri arasındaydı.

ve diğer ileri gelenleri İngiltere'den Hindistan'a taşıması öngörülmüştü. Kötü tasarlanmış uçak sadece Kuzey Fransa'ya erişebildi ve burada kötü hava nedeniyle düştü. Taşıdığı 54 kişiden 48'i hayatını kaybetti.

1930'un en kötü felaketi **dünya ekonomisindeki çöküntüydü.** ABD'de yılın başlangıcında yorumcuların çoğunluğu borsanın çöküşünün ertesinde (bkz. 1929) ülkenin geçici ve hafif bir ekonomik gerileme yaşayacağına inanıyordu. Mayıs ayında **Başkan Herbert Hoover** (1874-1964) Amerikalıları "en kötü dönemin geçtiği" konusunda temin etti. Bunun aksine işsizlik artışını sürdürdü, ekmek kuyrukları alışılmış bir görüntü oldu, çok sayıda çiftçi büyük sayılarda iflas etmeye başladı ve **1300'ün üzerinde ABD bankası yıl içinde yükümlülüklerini karşılayamadı.** ABD çok akıllıca olmayan biçimde, çiftçileri ve işini yitiren işçileri ithalatı kısıtlayarak rahatlatmak istedi. Haziran ayında yasalaşan **Smoot-Hawley Gümrük Tarifesi Yasası** binlerce ithal mala ağır vergiler getirdi. ABD'nin ticaret ortakları mukabele ettiğinde dünya genel ticaret hadlerinde yıkıcı bir yola girmiş oldu.

Almanya'da ekonomik kriz siyasi aşırıcılığa ve **demokratik hükümetin çökmesine** yol açtı. Martta hükümet koalisyonu Sosyal Demokratların işsizlik yardımında azalmayı kabul etmemesi nedeniyle bozuldu. Merkez Partisinin lideri Heinrich Brüning (1855-1970) Reichstag'da çoğunluğun desteği olmadan bir hükümet kurdu. Parlamentoyu temmuz ayında dağıtarak muazzam bir işsizliğin hüküm sürdüğü siyasi bir ortamda genel seçim çağrısında bulundu. Adolf Hitler'in Nazi Partisi olaylı ve saldırgan bir seçim kampanyası yürüterek Almanya'nın tüm sorunlarına Versailles Antlaşmasına yükledi (bkz. 1919). Naziler seçimlerde sandalye sayılarını 12'den 107'ye çıkararak ülkedeki ikinci büyük parti oldu. Brüning kutuplaşmış parlamentoyu göz ardı ederek olağanüstü kararnamelerle iktidara tutundu.

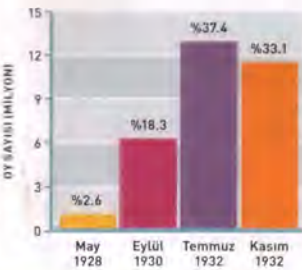
Almanya dışındaki birçok gözlemci Hitler'in saldırgan aşırı milliyetçiliğinden rahatsızlık duyuyordu. Fransa barışçı bir geleceğe olan güvensizliğini Almanya'yla sınırında heybetli savunma tahkimatları yapımına başlayarak gösterdi. Mutlak güvenlik peşinde **Maginot hattı** Fransa'nın savunma bütçesinin büyük kısmını tüketti.

Güney Amerika ülkeleri sanayileşmiş ABD ve Avrupa'ya gıda maddeleri ve hammadde ihracatçısı ülkeler olarak krizden özellikle etkilendi. Birçoğu ekonomik koşullar kötüleştikçe siyasi karışıklıklar içine girdi. **Arjantin**'de bir askeri darbe siyasi çatışma ve hükümet yozlaşması dönemini devreye soktu. **Brezilya**'da bir ordu ayaklanması kasım ayında Getulio Vargas'ı (1882-1954) iktidara getirdi. Vargas, Brezilya'nın sanayileşmesi için bastıran ve fakirler için toplumsal refah önlemleri getirirken siyasi ayrılıkları baskı altına alan halkçı bir diktatörlük kurdu.

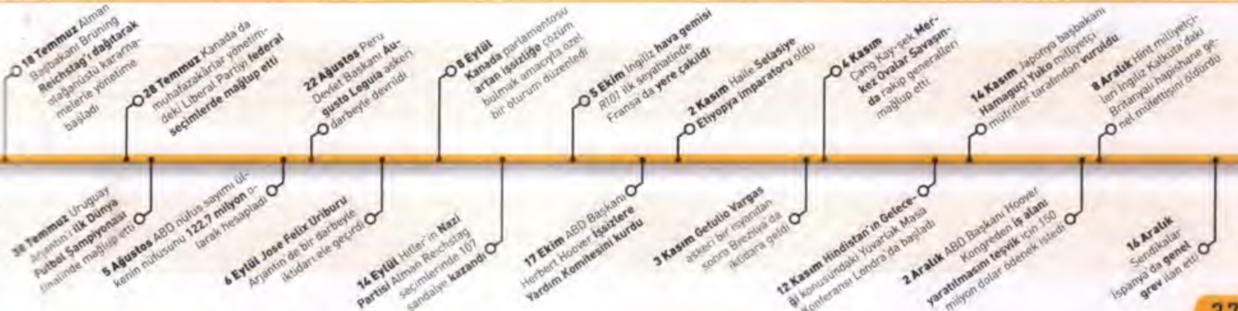
Japonya'da radikal milliyetçi bir çok ordu ve deniz kuvvetleri subayları **Japonya'nın ekonomik sorunlarına** cevabın askeri yollarla toprak ele geçirilmesinde bulunacağına inandı. Sivil hükümetin başbakanı **Osaçi Hamaguçi** (1870-1931) bütçe açığını kapatmak için askeri harcamalarda kısıtlamalar yapmak isteyerek askerlerin öfkesini artırdı. Hamaguçi 14 Kasımda Tokyo istasyonunda bir milliyetçi gizli örgüt üyesi tarafından vuruldu. İyileşemeyerek dokuz ay sonra öldü. Olay, Japon militaristlerinin saldırgan yayılmacı siyasetlerini izleme kararlılığını göstermesi bakımından karanlık bir işaretti.

Japon suikastı
Japonya Başbakanı Hamaguçi Tokyo garında bir milliyetçi müfrit tarafından vuruldukdan sonra. Ertesi yıl hayatını kaybetti.

Federal seçimlerde Nazi oyları 1928-1932
1928'de bir müfrit azınlık partisi olan Nazi Partisi büyüyerek 1932 yazında en büyük parti haline geldi. Kullanılan oyların yüzde 37.4'ünü alarak zirveye yerleşti.

“ KAPİTALİST ZİNCİR YİNE EN ZAYIF YERİNDEN KIRILMA TEHDİDİ ALTINDA. SIRADA İSPANYA VAR. ”

Lev Troçki, Rus Devrimci, İspanya'da devrim konuşmasından, Ocak 1931

Madrid'de göstericiler İspanyol monarşisini deviren Nisan 1931 devrimini kutluyor.

Yeni yükseklere tırmanmak
Fotoğrafçı Lewis Hine, Empire State Building binasının inşaatı sırasında işçilerin göze aldıkları sıradan tehlikeleri belgeledi

İSPANYA KRALI XIII. ALFONSO (1886-1941) 14 Nisan 1931'de tahttan feragat etti ve yandaşları yerel seçimleri kaybettikten sonra ülke dışına sürgüne gitti. Bu kansız darbenin kazanan tarafı olan ılımlı cumhuriyetçiler ve sosyalistlerin koalisyonu Niceto Alcalá-Zamora (1877-1949) başkanlığında geçici bir hükümet kurdu. Kralın ayrılışı ve **İspanya İkinci Cumhuriyetinin kuruluşu** şehirli ve köylülere aynı zamanda Bask Ülkesindeki ve Katalonya'daki milliyetçilere ümit verirken ordu subayları, toprak sahipleri, sanayiciler ve Katolik hiyerarşi değişime kararlı biçimde karşıydı. İspanya iç savaş yönünde ilerliyordu.

Empire State Binası New York'ta 1 Mayısta açıldı. Zirvesindeki mızrağına kadar yüksekliği 443 metre olan bina 11 ay süresince **dünyanın en yüksek binası** olan Art Deco Chrysler binasının yüksekliğini geçmişti. İnşaatı 1929'da borsa patlamasının zirveye ulaştığı bir dönemde başlatılan Empire State Binası zamanının sınırsız iyimserliğini ifade etti. Ancak inşaatın sonlarına doğru ülkeye çiftlik iflasları ve yükselen işsizliğin yarattığı hava hâkimdi.

Bu esnada, dünya ekonomik durgunluğu büyük bir **Avrupa bankacılık kriziyle** daha da kötüye doğru gidişin içine girdi. Mayıs ayında Avusturya'nın en büyük bankası Creditanstalt iflas ederken, temmuz ayında önde gelen birçok Alman bankası çöküş tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Alman Şansölyesi Heinrich Brüning Almanya ile Avusturya arasında bir gümrük birliği önerdi ve Almanya'nın savaş tazminatlarını ödemekten imtina edebileceğini belirtti. Fransa Alman mali sistemini desteklemeyi reddederek bu tutuma düşmanca bir tavır aldı. Almanya ve Avusturya yabancıların fonlarını çekmesini önleyecek acil durum önlemleri almak zorunda kaldı.

Britanya Alman bankalarına önemli miktarda borç vermişti. Bu borçlar artık dondurulmuştu. **Kriz ufukta belirince,** mali uzmanlar **Ramsay Macdonald**'ın (1886-1937) **İşçi Partisi hükümetine** bütçeyi dengelemek için harcamalarda kısıntıya gitmesini önerdiler. Ağustos ayında işsizlik yardımı ve devlet çalışanlarının ücretlerinde kesintiye gitme önerileri İşçi Partisi bakanlarının toplu istifalarına yol açtı. Macdonald diğer iki büyük parti Muhafazakarlar ve Liberallerle bir Milli Birlik koalisyonu kurarak başbakan olarak kaldı. Deniz Kuvvetleri personelinin ücretler nedeniyle Invergordon'da greve gitmesi yabancı yatırımcılarda paniğe yol açarak pound satılmasına ve sterlinin değerinin dörtte bir oranında azalmasına yol açtı.

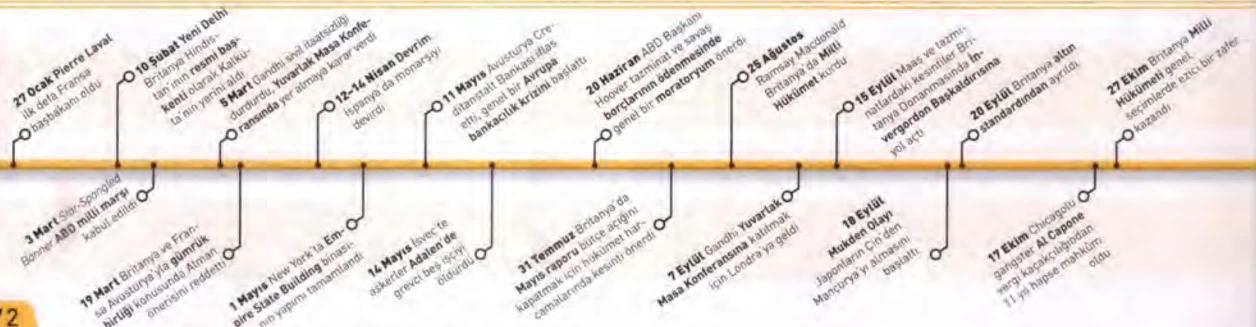
Yılın en karanlık olayı **Japonya'nın Çin'e saldırısıydı**. Güney Mançurya demiryolunu koruyan Japon ordu subayları 18 Eylülde vagonlara bir saldırı düzenleyerek suçu Çinlilerin üzerine atmıştı. **"Mukden Olayı"** olarak anılan bu olay **Mançurya'nın Japonlar tarafından askeri işgali** için bir bahane olarak kullanıldı. İşgal Milletler Cemiyeti tarafından saldırı eylemi olarak nitelendirilmesine rağmen Japonlar geri çekilmeyi reddetti. Ertesi yıl Japonya Çin'in son imparatoru, 1912'de tahttan indirilmiş olan **Pu Yi** (1906-67) yönetiminde bir kukla hükümet kurdu.

Eylülden aralık ayına kadar Londra'da **Hindistan'ın geleceği konusunda bir Yuvarlak Masa Konferansı** düzenlendi. Hint milliyetçi hareketinin en önde gelen temsilcisi Hindistan Ulusal Kong-

Mançurya'nın işgali
Kore 1910'da Japonya'nın kolonisi haline geldi. Japonlar 1931'de Mançurya'ya genişleyerek kukla devlet Mançuçuko'yu kurdular.

ANAHTAR
- 1930'da Japon İmparatorluğu
- 1930'da Japon etki alanı
- 1931-3 yıllarında Japonların ele geçirdikleri topraklar

Amerikalı pilot Amelia Earhart tek kişilik bir Lockheed Vega uçağıyla tek başına gerçekleştirdiği tarihi Atlantik uçuşunda sonra İngiltere'ye varıyor.

Japon askerleri Mançurya'da
Japonların Çin'in kuzey eyaleti Mançurya'yı işgalleri II. Dünya Savaşına doğru ilk adımları olarak görülebilir.

resi konferansta **Mohandas Gandhi** (1869-1948) tarafından temsil edildi. Hindistan Kral Naibi Lord Irwin'le sivil itaatsizlik kampanyasının askıya alınması konusunda bir anlaşmaya varmıştı (bkz.1930). Ancak konferansta başarı sağlanamadı ve Hindistan'a dönüşünde Gandhi Britanya'ya karşı pasif kampanyasını yeniden başlattı.

Britanya'nın Hindistan'a muamelesi parlamentonun ettiği aralık ayında kabul ettiği **Westminster Yasasıyla** tezat içindeydi. Bu yasa Britanya ve dominyonları Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada, Güney Afrika, Serbest İrlanda Devleti ve Newfoundland arasında tam eşitliği tanıdı. Bu ülkeler için Britanya İmparatorluğu gerçek bir Uluslar Topluluğu (Commonwealth of Nations) haline gelmişti.

42 ROOSEVELT'İN 1932 ABD SEÇİMLERİNDE KAZANDIĞI EYALETLERİN SAYISI

BÜYÜK BUHRAN ZİRVE NOKTASINA ulaştığında azalan üretim ve sert biçimde düşen ticaret seviyesinin dünyanın en sanayileşmiş ülkelerinde **kitlesel işsizlik** yarattığı görüldü. 13 milyon kadar Amerikalı, 3 milyon Britanyalı ve 5 milyondan fazla Alman işsiz kalmıştı. Avrupa'da milli işsizlik yardımları işinden olanlara hayatlarını sürdürebilmeleri için destek olmasına rağmen sadece bazı kısmi programların mevcut olduğu ABD'de işsizlik çıplak bir fakirlik yarattı. Binlerce insan evsiz kalarak alaycı bir şekilde ABD başkanının adıyla, **"Hoovervilles"** olarak anılan gecekondu bölgelerinde yaşamaya başladı.

İrlanda'da **Éamon de Valera** (1882–1975) Fianna Fáil partisinin Mart ayında seçimleri kazanmasıyla başkanlığa getirildi. Paskalya İsyanında (bkz. 1916) yer almış bir cumhuriyetçi olarak İrlanda Cumhuriyet Ordusunu (IRA) İrlanda İç Savaşı sırasında yönetmişti. De Valera İngiliz karşıtı duygularıyla tanınmaktaydı. İngiliz tacına sadakat yemini iptal ederek **Britanya'yla** her iki ülkeye de zarar veren bir **ticaret savaşına** girdi.

Almanya'da Nazi lideri Hitler (1889-1945) demokratik süreçle iktidara gelmek için yürüttüğü kampanyada amacına ulaşamadı. Bahar seçimlerinde cumhurbaşkanlığına adaylığını koymuştu, ancak görevdeki Paul von Hindenburg (1845-1934) tarafından yenilgiye uğratıldı. Reichstag seçimlerinde, **Naziler birinci parti olarak** çıkmasına karşın, halen hükümetin dışında tutulmaktaydı. Reichstag'ı dikkate almayan Hindenburg iktidara muhafazakâr bir fraksiyon getirmişti.

Amerikalı pilot Amelia Earhart'ın (1897-1937) tek başına Atlantik'i geçmesi buhranın karanlık haberleri arasında bir rahatlama sağladı. Kanada'da Newfoundland'den 20 Mayıs sabahı –Charles Lindbergh'in ünlü uçuşunun beşinci yıldönümüydü (bkz. 1927)– havalanan Earhart 14 saat 56 dakika sonra Kuzey İrlanda'da bir havaalanına indi.

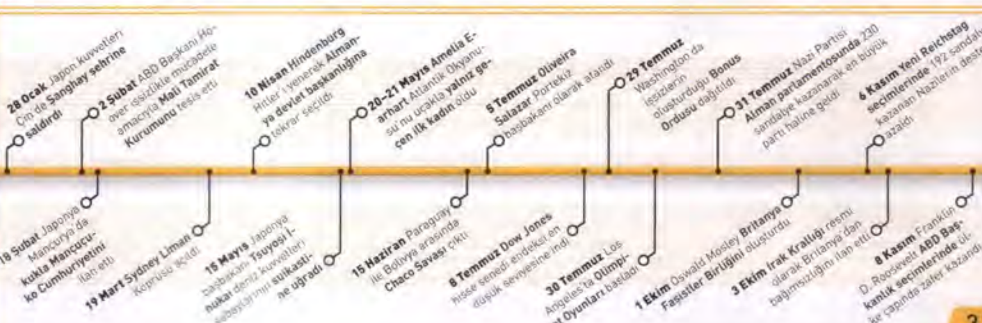
ABD başkanlık seçimleri banka kapanışları, çiftlik iflasları ve yükselen işsizlik tablosu arasında kasım ayında düzenlendi. Herbert Hoover'ın, ülkenin krize kayışını önlemedeki yetersizliği yüzünden demokrat rakibi ve eski New York Valisi **Franklin D. Roosevelt**'e karşı (bkz. 1933) fazla şansı yoktu. Roosevelt kampanyası sırasında "Amerikan halkı için yeni bir sözleşme" vaat etti. 57.4 oy oranıyla seçimi kazanmasına rağmen kriz konusunda ne yapacağı anlaşılamadı.

%36.3 ABD
%43.8 ALMANYA
%22.1 BİRLEŞİK KRALLIK
%15.4 FRANSA

Sanayi işsizliği
Alman sanayi işçileri depresyonun zirve noktasında en kötü işsizlik oranına sahipti. Ardından ABD gelmekteydi.

BONUS ORDUSU

1932 yazında 20.000'den fazla işsiz I. Dünya Savaşı gazisi hükümet tarafından askeri hizmetleri karşılığında verileceği vaat edilen bir "bonus" ödemesini talep etmek üzere Washington'da toplandı. Capitol'ün görüş alanına bir gecekondu mahallesi kurarak para ödenene kadar yerlerinde kalacaklarına söz verdiler. Protestoları işsizlik sıkıntısı çeken Amerikalılar tarafından sempatiyle karşılanmasına rağmen Başkan Hoover ödeme yapmayı reddetti. 28 Temmuzda piyade, atlı birlikler ve tanklar protestocuların kampına saldırmak ve Bonus Ordusunu dağıtmak üzere gönderildi.

İLETİŞİMİN HİKÂYESİ

ELEKTRİK YAYIN VE BİREYSEL İLETİŞİMDE BİR DEVRİM BAŞLATIR

Dünya çapında anlık haberleşme modern dünyanın belirleyici niteliği haline geldi. 200 yıl önceye kadar, uzağa giden mesajlar ancak onları taşıyan at veya gemilerin hızıyla seyahat edebiliyordu. İletişimi değişime uğratan şey 19. yüzyılda elektriğin kullanıma girmesi oldu.

Ahize

Fransız ordusu 18. yüzyılda gemiler arasında talimatları iletmek için semafor bayraklarının kullanıldığı bir sistem geliştirdi. 1790'lardan itibaren semafor, karada da kullanılmaya başlandı. Birbirini görebilen istasyonlar büyük sinyal cihazlarıyla şifreli mesajlar gönderiyordu. 1830'larda geliştirilen elektrikli telgraflar bu sistemin yerini aldı. Amerikalı Samuel Morse geliştirdiği basit bir aç-kapa anahtarıyla üretilen kodların kablo vasıtasıyla iletildiği güçlü ve uygulanması kolay bir sistem üretti. 1860'larda telgraf hatları kıtaları sardı ve sualtı kabloları okyanuslar arasında anında haberleşmeyi mümkün kıldı.

19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında telefonun bulunması konuşmaların elektronik olarak iletilmesini sağladı. Radyo dalgalarının sesi iletebileceğinin keşfi yeni bir yayın imkânı yarattı. 1920'lerden itibaren eğlence ve haber temin eden "telsiz setleri" evlerin alışıldık bir parçası haline geldi. Ancak televizyon 1950'lere kadar bir kitle iletişim aracı halinde gelmedi.

İnternetin yükselişi
İnternet kullanımı gelişmiş ülkelerde 1997 ile 2007 arasında hızlı bir şekilde artmasına karşın, gelişmekte olan ülkelerde erişim ancak küçük bir azınlıkla sınırlı kaldı.

BİLGİ ÇAĞI

Birkaç gelişim çizgisi II. Dünya Savaşından sonra "Bilgi Çağını" yaratarak iletişimi devrime uğrattı. Transistorların kullanıma girmesi elektronik cihazları küçülterek ucuzlattı ve füze teknolojisindeki ilerlemeler uyduların uzaya konuşlandırılarak iletişim ağlarına küresel erişim imkânı sağladı. Dijital teknolojinin ve 1980'lerden itibaren mikro işlemcilerin başarısı bilgisayarları evrensel hale getirdi. Bilginin dünya çapında dolaşım kapasitesi artık sınırsızdı.

Uzun mesafe arama
Alexander Graham Bell 1892 yılında New York ile Chicago arasındaki ilk telefon bağlantısını gerçekleştiriyor. New York bu tarihte Boston ile Philadelphia'ya bağlanmış durumdaydı.

Tarih öncesi
Duman işaretleri
Ateş, duman işaretlerinin uzak mesafelere gönderilebilmesini sağladı. Ancak bu yöntem önceden anlaşılmış basit mesajların gönderilmesiyle sınırlıydı.

Sümer tabletleri

MÖ 3100–2500
Çivi yazısı
Yazı iletişimde devasa bir adımdır. Mezopotamya çivi yazısı kil tabletlere işlenir.

MÖ 2900–2350
Posta güvercinleri
Güvercinler eski Mısır'da ve Pers ülkesinde mesaj taşımakta kullanıldı. I. ve II. Dünya Savaşlarında ordular tarafından kullanılmaya devam edildi.

1-2.yüzyıllar
Kurye Mektupları
Roma imparatorluğunda mektuplar papirüs veya tahta üzerine yazılırdı. Roma dönemi Britanya'sında Vindolanda tabletleri bir doğumgünü davetiyesi içermektedir.

Vindolanda tableti

17. yüzyıl
Gazeteler
Bilgiyi geniş halk tabakalarına dağıtan gazeteler Avrupa'da 17. yüzyılda geliştirildi. Matbaanın bulunması gazetelerin yaygınlaşmasına katkıda bulundu.

The London Post

1784
Posta arabaları
Britanya yolcu taşıyan menzil arabalarından çok daha hızlı, başlıca şehirler arasında posta taşıyan dört atlı posta arabalarını kullanıma soktu.

1791–95
Görüntülü telgraf
Fransız mucit Claude Chappe şifreli mesajların röle istasyonları tarafından iletilmesine imkân veren bir semafor sisteminin kurulmasına öncülük eder.

Chappe telgrafı

1837
Elektrikli telgraf
Amerikalı mucit Samuel Morse ABD'de elektrikli telgrafı geliştirdi. Britanya Demiryolları bir elektrikli telgraf kullanmaya başladı.

Morse alıcısı

Sert kauçuktan kulaklık

Ağızlık

Santrale sinyal göndermek için dinamo üreten kol

Santralden bir sinyal geldiğinde çalan zil

“ BU İNANILMAZ BİR BULUŞ, FAKAT BUNU KİM KULLANMAK İSTER? ”

Rutherford B. Hayes, ABD başkanı, telefonun tanıtımından sonra Alexander Graham Bell'e sözleri, 1876

İlk masa telefonu
Ericsson metal masa telefonun yapım tarihi 1890'dır. Ağızlık ve kulaklığı tek bir ünitede birleştirir. Kol, telefon santralindeki operatörle temas kurabilmek için zil çaldıran bir jeneratörü çalıştırır.

1870'ler
Telefon
Amerikalı Alexander Graham Bell gibi buluşçular Amerika'da ilk telefonları tanıtır. Kuzey Amerika'da ve Avrupa'da ilk telefon santralleri 1878 tarihinde kurulur.

1920'ler
Hava postası
I. Dünya Savaşından önce küçük ölçekte başlatılan hava yoluyla postacılık, uzun mesafelere teslim tarihlerini bütünüyle değiştirerek önem kazandı.

Apple iPhone

21. yüzyıl başları
Mobil haberleşme
Mobil telefonlar 21. yüzyılın ilk on yılında kitlesel kullanıma girer.

Penny Black

1837–40
Posta pulu
Britanya yapışan bir pul alınması yoluyla masrafı karşılanan, düşük ve tek fiyatlı posta sistemini başlattı.

1850'ler-60'lar
Atlantik-aşırı kablo
Atlantik deniz tabanına döşenen telgraf kabloları mesajların Avrupa'yla Kuzey Amerika arasında iletilebilmesine imkân verdi.

1900'lü yılların başları
Radyo
Telsiz telgraf ve ses iletimi geliştirilerek radyo yayınları başlatılır.

Telsiz

1920'ler-30'lar
Televizyon
Hareketli görüntülerin iletilmesi devlet televizyon yayınlarını başlatır, ama 1950'lere kadar az sayıda kişi televizyon sahibi oldu.

1960'lar
İletişim uyduları
Telstar 1962'de ilk canlı transatlantik televizyon yayınının başlatılmasını sağladı.

Telstar

20. yüzyıl sonları
İnternet
Küresel bilgisayar ağları e-posta yoluyla anlık iletişime imkân verdi.

“ TANRININ GÜÇLÜ YARDIMIYLA, TEKRAR GERÇEK ALMANLAR OLDUK. ”

Adolf Hitler, Alman şansölyesi, 1933

Adolf Hitler Nürnberg'te Eylül 1933'te düzenlenen yıllık Nazi Partisi toplantısında taraftarları tarafından kutlanırken. Toplantı, iktidara gelmesi nedeniyle bir bayrama dönüştü.

Reichstag yangını
Hollandalı bir komünist Alman parlamentosunda yangın çıkartma suçlamasıyla infaz edilmesine rağmen birçok kişi Nazilerin sorumlu olduğuna inandı.

ALMANYA'DA, OCAK AYI SONUNDA, Cumhurbaşkanı Paul von Hindenburg (1847-1934), çevresindeki muhafazakâr politikacı ve ordu subayları zümresiyle kapalı kapılar ardında yapılan müzakerelerden sonra Nazi lideri **Adolf Hitler'i (1889-1945)** şansölye (hükümetin başı) olmak üzere iktidara davet etti. Muhafazakârlar, hükümetin sadece üç üyesi Nazi Partisine mensup olduğundan Hitler'i kontrolleri altında tutacaklarına inandılar. Ancak Hitler atanmasını devrimci bir **iktidara el koyma** olarak kutladı.

Berlin'deki Reichstag binası 28 Şubatta yandı. Hollandalı komünist Marinus van der Lubbe yangını çıkartmakla suçlandı. Yangın hükümete ve polise neredeyse sınırsız yetkiler veren bir **Olağanüstü Hal Kararnamesinin** çıkartılması için bahane oldu. Naziler beş gün sonra düzenlenen seçimlerde çoğunluğu kazanamamalarına rağmen milliyetçi ve Katolik partilerin desteğiyle 23 Martta tüm yetkileri Reichstag'dan hükümete aktaran bir Yetki Yasasını parlamentoda onaylatmayı başardılar. Alman parlamentosu kendi yıkılışını onaylamıştı; Hitler kısa süre içinde diğer siyasi partileri yasaklayarak tek parti devleti yarattı.

Nazi yönetiminin sonuçları kısa sürede açığa çıktı. Aceleyle hazırlanan ilk **toplama kampları** mart ayında açıldı; nisan ayında **Yahudi işletmelerine ülke çapında bir günlük bir boykot** uygulandı ve mayıs ayında Alman Öğrenci Birliği "Alman olmayan" olarak nitelenen **kitapların yakılması eylemlerini** düzenledi. Reklamı yapılan bu eylemler sadece başlangıçtı. Hukuki koruma komünist, sosyalist ve Yahudilerden alındıkça rejimin yüzlerce muhalifi **öldürüldü,** binlercesi işkence gördü ve dövüldü.

Nazi şiddeti birçok Almanı endişelendirmesine rağmen rejime verilen destek, ekonomide belirgin bir yükseliş ve işsizliğin hızla ortadan kalkmasıyla güvence altına alındı. Bu duruma kısmen, iddialı kamu bayındırlık çalışmalarının, bunlar arasında da en fazla iş alanı sağlayan otoyolların yapım programları sayesinde ulaşıldı. Ayrıca Nazilerin Almanya'yı birleşmiş, güçlü ve dinamik bir ülke olarak yansıtmaları **güvenin tekrar kazanılmasında** rol oynadı.

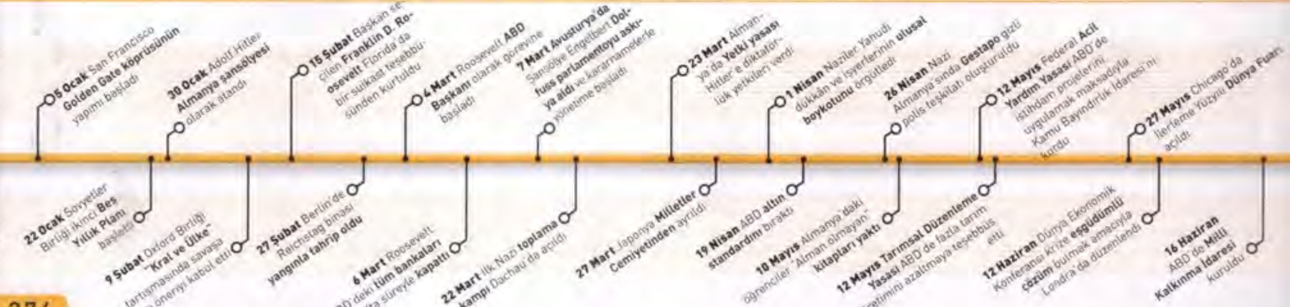
ABD, Başkan **Franklin Roosevelt**'in şahsında (bkz. sağ panel) güçlü ve yeni bir lider buldu. 4 Martta görevi devralırken yaptığı konuşmada "korkacağımız tek şey kendimizdir" diyordu. Bu prensibini de derhal sallantı halindeki ABD bankacılık sistemine uyguladı. **ABD'deki tüm bankalar 6 Martta kapatıldı.** Başkan, bankaların federal makamlar tarafından sağlıklı durumda oldukları saptanana kadar açılmayacaklarını duyurdu.

Yahudi boykotu
Bir Nazi fırtına askeri elit Schutzstaffeln (SS) askeri eşliğinde bir Yahudi dükkânın vitrinine "Yahudilerden alışveriş etmeyin" posterini yapıştırıyor.

Alman seçim sonuçları
Mart 1933 Reichstag seçimleri komünistlere ve sosyalist SBD'ye korkutmalara rağmen inatçı bir desteğin olduğunu gösterdi.

❝ KENDİMİ AMERİKAN HALKI İÇİN YENİ BİR DÜZENE ADIYORUM. ❞

Franklin D. Roosevelt, başkanlık seçimlerine adaylığının kabul konuşmasından, 1932

Florida'da sırtlarına Roosevelt'in Yeni Düzen politikasının başlıca dayanaklarından olan Milli Kalkınma İdaresinin mavi kartal armasını sırtına boyamış genç kadınlar.

Amerikalılar Roosevelt'in "bankaların artık güvenli oldukları"na ilişkin teminatını kabul etti ve bu güven oyunu birikimlerini tekrar bankalara yatırmalarını sağladı.

Roosevelt yönetiminin bu telaşlı ilk 100 günü süresince "Yeni Düzen" (New Deal) vaadini gerçekleştirmek için bir dizi yasa çıkartı. Önlemler ne bütünüyle tutarlı ne de aynı ölçüde başarılıydı. Federal hükümet görevlilerinin maaşları kesintiye uğratıldı. Çiftçilere ekilmemiş arazilerini bırakmaları ve hayvanlarını kesmeleri için para ödenerek çiftlik fiyatlarının yükseltilmesi amaçlandı. **Milli Kalkınma İdaresi**, kârlılığı ve tüketici taleplerini artırmak için iş yerlerini ücretleri ve fiyatları yükseltmeye zorladı. Tennessee Vadisi Kurumu ABD'nin en geri kalmış bölgelerinden birine elektrik ve modernleşme getirdi. En gözde çalışmalar **Bayındırlık İşleri İdaresi** tarafından düzenlenen doğrudan iş yaratma programlarıydı. Bunlar önemli inşaat projelerinden insanlara iş imkânı yaratmak için uygulanan gereksiz projelere kadar uzandı.

Tüm bu önlemlerin ötesinde Amerikalıların moraline en çarpıcı etkiyi Roosevelt'in şahsi yönetimi yaptı. **"Ocak başı sohbetleri"** olarak bilinen samimi radyo yayınları Amerikalıları Beyaz Saray'da gerçek bir dostları olduğuna ikna etti.

Britanya bu esnada korumacılığa doğru gidişi ve para biriminin değer kaybetmesini önlemek için uluslararası serbest ticareti tekrar yerleştirmenin peşindeydi. Ancak Londra'da toplanan **Dünya Ekonomik Konferansı**nda Roosevelt ABD'nin kendi döviz fiyatlarını ayarlamak ve ulusal çıkarları doğrultusunda tarifeleri tespit etmek hakkı bulunduğunda ısrar etti. Konferans başarılı olamadı ve uluslararası işbirliğinin eksik olduğu bir ortamda tüm katılımcı ülkeler saldırgan milliyetçi politikalarını sürdürerek genel dünya ekonomisinin düzelmesinin önünü tıkadı.

Kapitalist ülkeler krizle mücadele ederken, komünist **Sovyetler Birliği** bu tür sorunlardan muaf göründü. Dış dünyadan gizlenmiş olarak ülkede yaşayanlar başka bir tür felaketle karşılaştılar. Sovyet propagandası artan üretim düzeylerini kutlarken **1932-33 kıtlığı Ukrayna**'yı ve diğer hububat üreten bölgeleri pençesine aldı ve kırsal alanda yaşayan milyonlarca insanın ölümüne yol açtı. Kıtlık büyük ölçüde tarımın kolektifleştirilmesinin bir sonucuydu (bkz. 1930). Ancak felaketin boyutu, Stalin'in açlık sıkıntısı çeken kırsal bölgelerden zorla hububat alarak şehirlere sevk ettirmesi nedeniyle daha da ağırlaştı.

Yaygın sıkıntı ve kargaşa döneminde Mayıs ayında açılan **Chicago Dünya Fuarının** "İlerleme Yüzyılı"nı kutlaması belki de ironikti. Amerikan kamuoyu fuarın teknolojik ilerlemeyi kutlamasını beğenmekle birlikte, fuarda yer alan her şey "ilerlemeye" ilişkin değildi. Burlesk dansçı Sally Rand "yelpaze dansıyla" büyük bir ilgi toplarken, İtalyan Hava Kuvvetleri mareşali Italo Balbo komutasında 24 İtalyan deniz uçağı ve Alman hava gemisi *Graf Zeppelin*'in gelişi de yankı yarattı.

Chicago Fuarının havacılık başarılarına vurguda bulunması **hava seyahati** teknolojisinin kritik bir dönüm noktasına ulaşmış olması nedeniyle çok isabetliydi. Tümüyle metalden yapılma, tasarımı sadeleştirilmiş, saatte 241 kilometre sürat yapabilen tek kişilik **Boeing 247** uçağı yolculuk sürelerini değiştirdi. 247 ABD'nin bir ucundan diğerine seyahat süresini sadece 20 saate indirdi. Douglas Havacılık Şirketi de kıtalararası tarifeli seyahati iki saat daha kısaltan **DC-1** ve **DC-2** modellerinin üreterek karşılık verdi. Hava yolculuğu her şeye rağmen hâlâ pahalıydı ve yalnızca durumu iyi olanlar tarafından kullanılıyordu.

Ocak 1933'te **garip bir olay** meydana geldi. İngiliz Milletler Topluluğunu bir arada tutan unsurlardan **kriket** oyunu **diplomatik bir krize** yol açtı. **Avustralya**'da turneye çıkan Britanya takımı korkutma amaçlı **"tehlikeli atış"** taktikleri uyguluyordu. Hızlı topçusu Harold Larwood topu Avustralyalı vurucuların göğüs ve başlarını hedefleyerek atıyordu. Avustralyalı iki oyuncunun Adelaide'de yaralanmasından sonra Avustralya protestoları devlet düzeyine yükseldi. İddialı bir Milletler Topluluğu üyesi olan bir ülkeyle iyi ilişkilerini muhafaza etmeye istekli olan **Britanya Dışişleri Bakanlığı** pişmanlık duymayan Larwood'un Avustralya'da bir daha oynamamasını sağladı.

4.4 YIL
UKRAYNA'DA 1933'TE DOĞAN BİR ERKEK ÇOCUĞUNUN ORTALAMA YAŞAM BEKLENTİSİ

FRANKLIN D. ROOSEVELT (1882–1945)

Franklin D. Roosevelt siyasete I. Dünya Savaşından önce Demokrat Partide girdi. New York valisi olarak 1928'den itibaren issizlere yardım sağlama çabalarını yönetti. 1932 yılındaki ilk başkanlık kampanyasından itibaren sendikaların, etnik azınlıkların ve Afro-Amerikalıların oylarını alarak dört defa başkan seçilen Roosevelt Amerikan siyasetini dönüşüme uğrattı. Yeni Düzen politikaları ona, II. Dünya Savaşındaki liderliğiyle daha da güçlenen kalıcı bir popülerlik sağladı.

Dünya Fuarı programı
Michigan Gölü kıyısında kurulan 1933 Chicago Dünya Fuarı bilim, teknoloji ve sanayi olanlarını tema olarak işledi.

3 Temmuz ABD Başkanı Roosevelt **döviz oranlarının stabilizasyonu** önerisini reddetti

14 Temmuz Almanya'da Nazi Partisi dışında **tüm siyasi partiler yasaklandı**

22 Temmuz ABD'li havacı **Wiley Post** dünyanın çevresinde **yalnız uçan ilk kişi oldu**

27 Temmuz Londra'daki **Dünya Ekonomi Konferansı** herhangi bir sonuca varamadan dağıldı

12 Ağustos Italo **Balbo**'nun İtalyan deniz uçakları filosu Michigan Gölüne indi

21 Ağustos Zorla çalıştırılan işçilerin inşa ettiği **Beyaz Deniz Kanalı** Sovyetler Birliğinde açıldı

22 Ağustos İrlanda'da Eamon de Valera hükümeti yarı faşist **Mavi Gömlekliler hareketini** yasakladı

10 Eylül Ramon Grau Gerardo Machado'nun devrilmesinden sonra **Küba** devlet başkanı oldu

1 Ekim Avusturya diktatörü **Dollfuss suikast** teşebbüsünü atlattı

9 Ekim Serbest İrlanda Devleti Britanya hükümdarına **sadakat yeminini** iptal etti

14 Ekim Almanya **Milletler Cemiyetinden** çekildi

26 Ekim Fransa'da Edouard Daladier hükümeti devlet memurlarının **ücretlerinde kesinti** yapılması meselesi yüzünden düştü

7 Kasım LaGuardia New York belediye başkanı **seçildi** (1945'e kadar)

8 Kasım ABD'de **Bayındırlık İşleri İdaresi** kuruldu

16 Kasım ABD **Sovyetler Birliğini** resmen tanıdı

19 Kasım İspanya'da **sağ kanat** partiler **seçimlerde galip** geldi

29 Kasım Britanya hükümeti sınırlı silahlanma önlemlerini kabul etti

5 Aralık ABD'de anayasa değişikliğiyle **içki yasağı kaldırıldı**

29 Aralık Romanya'da **Demir Muhafızlar** başbakan Ion Duca'yı öldürdü

Oswald Mosley'in Britanya Faşist Birliğine bağlı kara gömlekli milisleri Nazi selamı veriyor. Mosley, Mussolini ve Hitler'i örnek aldı.

“ PANİK YARATANLARIN PEK AZI ŞU ANDA **FAŞİST İKTİDAR ALTINDA BULUNAN ÜLKELERDEN HABERDAR. ”**

Lord Rothermere, *Daily Mirror*, 22 Ocak 1934

Etiyopya kabile savaşçıları imparatorları Ha Selasiye için savaşmak maksadıyla toplan

SİYASİ ŞİDDETİN VE SUİKASTIN HÂKİM OLDUĞU bu yılda Fransız Üçüncü Cumhuriyeti **Stavisky olayıyla** sarsıldı. Şaibeli bir finansör olan Alexandre Stavisky hileli bir yatırım programının çöküşünden sonra 8 Ocakta intihar etti. Sağ kanat basın önde gelen Fransız politikacılarını Stavisky'nin düzmece anlaşmalarından kâr sağlamakla suçladı. 6 Şubatta bir kısım milliyetçi ve Yahudi karşıtı gruplar meclise yürümek ve yozlaştığını söyledikleri cumhuriyeti devirmek niyetiyle Paris'te toplandı. Binlerce gösterici ve polis arasındaki **sokak çarpışmalarının** yaşandığı gecede 15 kişi öldürüldü ve birçok kişi de yaralandı. Hükümeti istifaya zorlama çabası başarısızlığa uğradı ve **cumhuriyet ayakta kaldı.**

ABD'de kamu, kanun kaçaklarıyla gangsterlerin kazançları ve vahşice katledilmeleriyle krizin sıkıntılarından uzaklaştı. **Bonnie Parker ve Clyde Barrow** Teksas'tan Minnesota'ya kadar bankaları, dükkânları ve gaz istasyonlarını soyan bir çetenin başındaydı. Polisle çarpışmaları ve kılpayı kaçışları basında hummalı bir heyecanla bildirildi. Parker ve Barrow en sonunda baskına uğradı ve polis tarafından Louisiana'nın Bienville kasabasında 23 Mayıs 1934'te öldürüldü. Bir diğer "çok aranan" kişi gangster **John Dillinger**'di. Ocak ayında tutuklanan Dillinger nezarethaneden kaçmasına karşın, federal soruşturma komiseri J. Edgar Hoover tarafından izi sürülerek bulundu. Chicago'da Biograph Theater adlı sinema salonundan çıkarken federal ajanlar tarafından vurularak öldürüldü.

Bonnie ve Clyde
Amerikalı kanun kaçağı Bonnie Parker suç ortağı Clyde Barrow'a şakayla tüfek doğrultuyor. Bu fotoğraf 1933'te polisin bulduğu bir film makarasındaydı.

Mermiyle ölen başka biri de Leningrad'daki Komünist Parti Başkanı ve Sovyet diktatörü **Josef Stalin**'in yakın çalışma arkadaşı **Sergeiy Kirov**'du. 1 Aralıkta ofisinin dışındaki koridorda arkasından yaklaşan bir kişi Kirov'u boynunun arkasından vurdu. **Suikast** partiden atıldığı için garezi olan Leonid Nikolayev'e yüklendi, ancak suikastı şahsen Stalin'in ayarlamış olabileceği hakkında şüpheler devam etti. Gerçek ne olursa olsun Sovyet diktatörü, Kirov'un ölümünü daha sonra yüzbinlerce kişinin **tutuklanmasını ve öldürülmesini** haklı çıkarmak için kullanılan **teröre karşı** yeni bir **yasayı** geçirmede kullandı.

Almanya'da 30 Haziran-1 Temmuz tarihlerinde Adolf Hitler iktidardaki gücünü **Uzun Bıçaklar Gecesi** olarak bilinen bir katliamla pekiştirdi. Cinayetlerin ana hedefi SA (Sturmabteilung ya da Fırtına Askerleri) liderliği olarak seçilmişti. Bu Milis kuvveti Hitler'in iktidara gelmesinde vurucu gücü sağlamıştı, ancak artık emirlere uymayan bu sokak savaşçıları sorun yaratıyordu. SA başkanı **Ernst Röhm** öldürülen yüzlerce kişiden biriydi. 1 Temmuz sabahı SS muhafızları beraberindeki Hitler tarafından tutuklandı. Röhm'den intihar etmesi istendi, ancak reddetmesi üzerine yargılanmadan SS lideri Theodor Eicke tarafından vurularak **öldürüldü**. SA lider kadrosu gibi Nazi rejimini eleştiren yüzlerce kişi de öldürüldü.

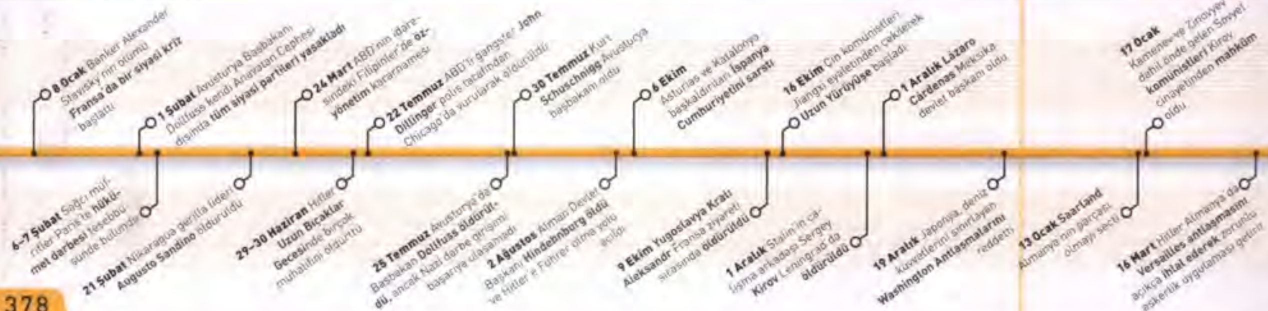
Avusturya'da Nazilerin iktidarı ele geçirme girişimi başarısız oldu. Avusturya başbakanı **Engelbert Dollfuss** otoriter bir tek parti devleti kurmuştu. Şubat ayında Dollfuss Viyana'da Karl Marks Hof konut bölgesine topçu güçlerini göndererek bir sol kanat ayaklanmasını bastırdı. Ayrıca Avusturya Nazi partisini kapattı. Temmuz ayında Naziler muhtemelen Avusturya'yı Nazi Almanya'sıyla birleştirme hedefiyle silahlı bir darbe düzenlemeye teşebbüs ettiler. Darbe sırasında Dollfuss öldürülmesine rağmen, girişim başarısızlığa uğradı. Dollfuss'un partisinden **Kurt Schuschnigg** başbakanlık görevine geldi.

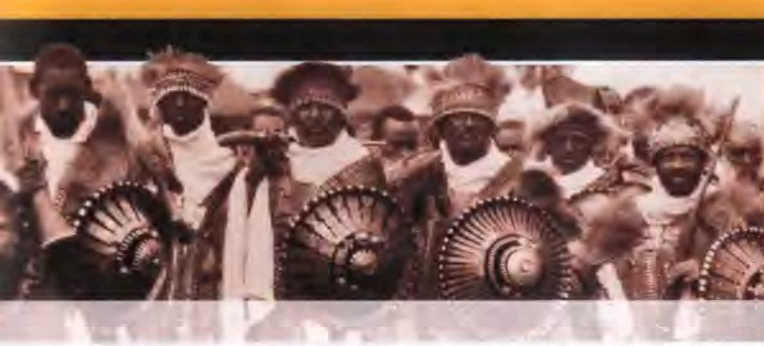
Britanya diğer ülkelere göre cennetti, ancak burada bile **faşizm** yükselmekteydi. Eski İşçi Partisi Bakanı Oswald Mosley, ülkesini yönetimi altında otoriter bir devlete dönüştürmek amacıyla 1932'de **Britanya Faşistler Birliği**ni kurmuştu. Mosley Haziran 1934'te Londra'nın Olimpia semtinde düzenlediği yürüyüş BUF milislerinin faşistleri protesto edenlerle yumruklaştığı bir kavgaya dönüştü. Bu tür siyasi şiddet, faşistlerin Nazilerle bağlantısı nedeniyle –Hitler Mosley'in düğününde misafir olmuştu– Britanyalılara hiç de cazip gelmedi. Bazı milli gazetelerin desteğine sahip olmasına rağmen BUF önemli bir seçmen desteği olmayan bir azınlık partisi olarak kaldı.

1930'LARIN İLK YARISI BOYUNCA ABD ve Kanada'nın bazı bölümleri inatçı kuraklıklar ve yoğun çiftçilik faaliyetinin birleşmesiyle bozulan arazilerdeki üst toprağın fırtınalarla havalanması yüzünden oluşan devasa toz fırtınaları dalgasının altında kaldı. Bu Kansas, Oklahoma, Teksas, New Mexico ve Kolorado ovalarının büyük alanlarını etkileyen **"kara fırtınalar"**ın en kötüsü Nisan 1935'te meydana geldi. Bu **ekolojik felaketin** yarattığı **toz çanakları** artık küçük çiftçileri besleyemez hale getirdiğinden binlerce kişi göç etmek zorunda kaldı.

850
MİLYON TON
ABD'NİN **GÜNEY OVALARINDA RÜZGÂRLA UÇUP GİDEN TOPRAĞIN** ARALIK **1945'TEKİ TAHMİNİ MİKTARI**

Bu esnada Başkan Roosevelt iktidarı çok zaman **İkinci Yeni Düzen** olarak adlandırılan bir dizi reformu hayata geçirmeye çalışıyordu. Bu politikalar Roosevelt'in ilk Yeni Düzen (bkz. 1933) programından çok

1345

SS NORMANDİE'DEKİ SUBAY VE MÜRETTEBAT SAYISI

BENITO MUSSOLINI (1883–1945)

Benito Mussolini 1922'den 1943'e kadar İtalya'ya otoriter, militarist yönetimini dayattı. Faşist devletinin hayranı çoktu, ama işgal hayalleri askeri maceralara ve Nazi Almanya'sıyla bir ittifaka yol açtı. Ülkesini akılsızca II. Dünya Savaşına soktu. 1943'te İtilaf Devletlerinin İtalya'yı işgaliyle görevden alındı ve gerillalarca öldürüldü.

daha radikal önlemler içermekte ve sendikaları büyük işyerlerine, fakirleri zenginlere karşı korumaktaydı. **Wagner İş İlişkileri Yasasıyla** hükümet sendika haklarını almak için greve giden işçilerin yanında yer aldı. **Sosyal Güvenlik Yasası** yaşlılar için emekli maaşı ve devletçe yönetilen işsizlik ve hastalık yardım programları getirdi. Zenginlerin daha fazla vergi ödeyerek masraflarını üstlendikleri bu önlemler Amerikan gazetelerinin çoğunluğu ve milyoner sahipleri tarafından sosyalist olarak görüldü, ancak **Roosevelt'in Amerikan halkının büyük bölümünde sahip olduğu popülariteyi** artırdı.

Çin'de bütün şiddetiyle süren **iç savaşta** komünist gerillalar Çan Kay-şek'in milliyetçi hükümetinin kuvvetlerince yok edilmekten, ülkenin kuzey ve batısındaki iç bölgelere bir dizi stratejik çekilmelerle kurtuldu.

Jiangxi'den Shaanxi'ye yaklaşık 10.000 kilometrelik **Uzun Yürüyüş sırasında Mao Zedong** kendisini ülkenin en önde gelen komünist lideri olarak kabul ettirdi. Aralık 1935'te Mao Uzun Yürüyüşün Kızıl Ordunun bir kahramanlar ordusu olduğunu ilan eden bir manifesto, bir propaganda gücü olduğunu söyledi. Ancak o zamanki "kahramanlar" ilk avlanan isyancılar olarak kaldı.

Uzun Yürüşten sağ çıkanlar
Birinci Cephe Ordusu Çin komünistleri Uzun Yürüyüş olarak bilinen stratejik geri çekilme sonunda Shaanxi eyaletinde Yan'an'a varıyor.

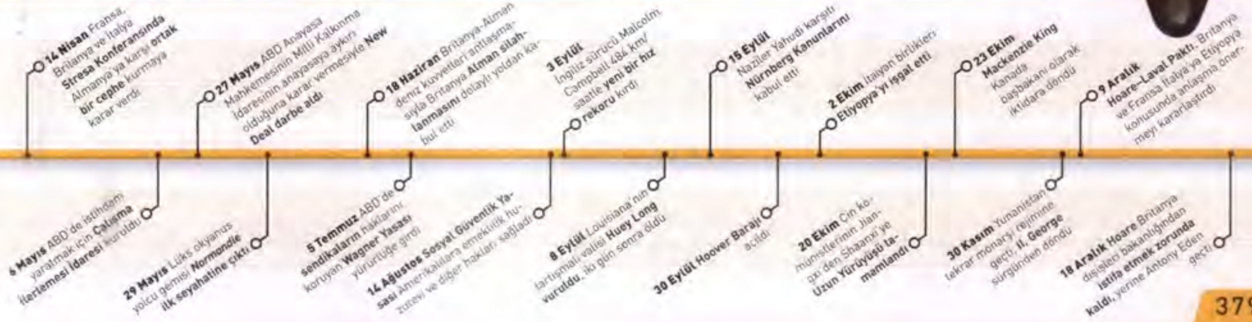
Almanya'da Hitler'in Nazi rejimi Yahudi karşıtlığını eylül ayında çıkartılan **Nürnberg Kanunlarıyla** resmileştirdi. Yahudiler Alman vatandaşlığından çıkarıldı ve **"Alman Kanının ve Alman Onurunun Korunması Yasası"** ile Yahudiler ve Yahudi olmayanlar arasında evlilikler ve evlilik dışı cinsel ilişkiler yasaklandı. **Yahudi karşıtı mevzuatın** uygulanmasındaki bir sorun Yahudi Almanlar kuşaklardan beri Yahudi olmayan Almanlarla evlendiklerinden kuralların kime uygulanacağının tespit edilmesindeki zorluktan kaynaklanıyordu. Nürnberg Kanunları resmi olarak bir Yahudiyi üç veya dört kuşak içinde Yahudi büyükanne büyükbabası olanlar olarak tarif etti.

Hitler'in Alman silahlı kuvvetlerini genişletme planlarından endişe duyan Britanya ve Fransa Faşist İtalyan diktatör **Benito Mussolini**'yi müttefik olarak saflarına katmak istedi. Bu siyaset Mussolini'nin Afrika'daki emperyalist ihtirasları nedeniyle başarısızlığa uğradı. Ekim ayında İtalyan birlikleri Doğu Afrika kolonileri Eritre ve İtalya Somali'sinden ilerleyerek bağımsız Afrika devleti **Etiyopya'yı** işgale başladı. Etiyopya imparatoru **Hayle Selasiye** büyük bir ordu toplamayı başardı ve teçhizatı zayıf olmasına rağmen Etiyopya kuvvetleri güçlü bir direniş gösterdi. Etiyopya Milletler Cemiyetinin üyesiydi (bkz. 1919). Cemiyet İtalya'yı saldırgan ilan etti ve ekonomik yaptırım çağrısında bulundu. Britanya ve Fransız tarafları Mussolini'ye Etiyopya'dan geniş bir toprak parçası veren bir barış planı tasarladılar. Ancak bu anlaşma hakkındaki haberler basına sızdığında demokratik ülkelerdeki halk büyük bir öfke gösterdi. Britanya Dışişleri Bakanı Samuel **Hoare** ve Fransa Dışişleri Bakanı Pierre **Laval** istifa etmeye zorlandı, ekonomik yaptırımlar sürdürüldü ve **Mussolini bu yolla Hitler'in kollarına itildi.**

Ekonomik krizin devam eden etkilerine ve dünyanın ciddi siyasi sorunlarına rağmen birçok **teknolojik gelişme** de vardı. Hoover Barajı ABD'nin büyük bölümüne elektrik enerjisi ve sulama sağlayacak bir dizi baraj projesinden en çok ses getireniydi. Parasını karşılayabilenler için **lüks seyahat** –şık okyanus gemileri hatları ve kıtalararası seyahat imkânları **gelişme** gösterdi. Bu tür lüksleri karşılayamayan kitleler için her zaman sinema imkânı mevcuttu. *Top Hat* filmi sinema seyircilerini zenginlik ve cazibenin büyülü dünyasına götüren Holywood müzikallerinin zirvesiydi.

Lüks yolcu gemisi
Normandie *Atlas Okyanusu'nda dolaşan en büyük, en hızlı ve en lüks yolcu gemisi oldu. İçi Art Deco tarzında tasarlanmıştı.*

22 BİN RHEINELAND'A YÜRÜYEN ALMAN ASKERLERİNİN SAYISI

Alman birlikleri köprüden karşıya geçerek askersizleştirilmiş Rheineland'a giriyor. Hitler Batı demokrasilerinin hiçbir zaman gelmeyen askeri tepkilerinden korkuyordu.

AVRUPA BÜYÜK BİR SAVAŞA doğru önüne geçilemez şekilde kaymaya başlamıştı. Hitler 7 Martta Locarno Antlaşması hükümlerine göre silahsızlaştırılmış bulunan (bkz. 1925) Rheineland'a birliklerini gönderdi. Harekât, sevinç gösterisinde bulunan halk ve askerlere çiçek atan kadınlarla mükemmel bir şekilde sahnelenmişti. Ancak sahne arkasında Hitler ve generalleri korkulu bir gerginlik içinde bekleşmekteydi. **Alman silahlanması** hâlâ ilk aşamasındaydı ve Alman ordusu Fransa'nın askeri bir karşılık vermeyi seçmesi halinde dayanamazdı. Ancak kamuoyu ve ülke içi meseleler Fransa'yı bu yola gitmekten alıkoydu. Hiçbir şey yapamayan Batı demokrasileri uluslararası antlaşmaları korumak için hiçbir eylemde bulunamayacaklarını göstermiş oldular.

Britanya ve Fransa yine de Almanya'daki gelişmelere bir tepki olarak **askeri kuvvetlerini genişletmeye** başladı. Britanya'da muhafazakâr lider Stanley Baldwin 1935'te kısmen yeniden silahlanmayı sınırlama konusundaki sözü nedeniyle genel seçimleri kazanmıştı. Askeri genişleme konusunda yetkiye sahip olmasına rağmen Baldwin ihtiyatla ilerlemeyi tercih etti.

Üzerinde esas yoğunlaşılan konu Britanya'nın **Alman Luftwaffe'nin** (hava kuvvetleri) bir saldırısına karşı savunulmasıydı. Hitler'in Rheineland'ı işgalinden iki gün önce yeni bir savaş uçağı olan **Supemarine Spitfire** ilk uçuşunu gerçekleştirdi. Hava savunmasından sorumlu RAF Savaş Komutanlığı 1 Mayıs tarihinde kuruldu. Spitfire ve yapım çalışmaları devam eden Hawker Hurricane uçaklarının hava kuvvetlerine alınmasına karar verildi.

Hava kuvvetlerinin önemi faşist İtalya tarafından (bkz 1935) **Etiyopya'nın işgali** sırasında görüldü. İtalyan uçakları Etiyopya birliklerine zehirli gaz sıkarak **İmparator Hayle Selasiye'nin** yenilmesine ve Addis Ababa'nın mayıs ayında işgal edilmesine katkıda bulundu. Selasiye Britanya'ya sığındı. Ertesi ay Milletler Cemiyetinden yaptığı unutulmaz konuşmasını aşağıdaki kehanetle tamamladı: "Bugün bize oldu; yarın size olacak."

İşçiler birleşin
Silahlı işçiler İspanya İç Savaşı posterinde nazi ve faşist sembollerini tepeliyor. Komünistler başlangıçta cumhuriyetçi kampında azınlıktı.

Faşizm ve nazizmin başarılarıyla yüz yüze gelen Sovyet hâkimiyetindeki **Komintern** (Komünist Enternasyonal) komünist partilerin sosyal demokrat ve merkez partileriyle "Halk Cephesi" ittifakları kurmalarına karar vermişti. Bu siyaset Fransa'da mayıs ayında sosyalist **Léon Blum** başkanlığındaki Halk Cephesinin parlamento seçimlerini büyük bir çoğunlukla kazanmasıyla meyve verdi. Aynı zamanda, bir işçi grevi Fransa çapında fabrikaların ve mağazaların işgal edilmesine yol açmıştı. Blum'un ilk faaliyeti işçilere haftada 40 saat çalışma ve ücretli izin haklarını veren **Matignon Antlaşmalarını** yaparak grevleri sona erdirmek oldu. Bir yandan komünistlerin diğer yandan merkez radikallerinin desteğini korumaya çalışan Blum hükümeti kısa sürede ekonomik meseleler ve İspanya'da iç savaşın çıkmasıyla meydana gelen diplomatik açmazın yarattığı sorunların altında kaldı.

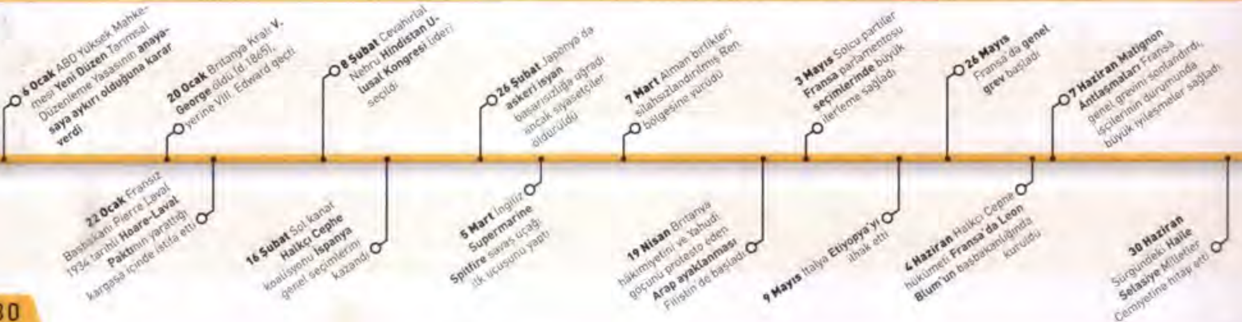
Komünist, sosyalist, cumhuriyetçi ve anarşistlerin oluşturduğu bir Halk Cephesi şubat ayında **İspanya'da seçimleri kazandı.** Halk Cephesi hükümeti kapsamlı toprak reformu ve **Katalonya** için özerk yönetim vaat etmesine rağmen köylülerin büyük mülkleri işgal etmesi ve manastırlara ve kiliselere yapılan klerikalizm karşıtı saldırılar düzenlemeleriyle olaylar kısa sürede hükümetin kontrolünden çıktı. Önde gelen bir Halkçı Cephe karşıtı siyasetçi José Calvo Sotelo 13 Temmuzda öldürüldü. Dört gün sonra İspanya Fas'ında konuşlu **milliyetçi ordu** subayları askeri isyan başlattı. Aceleyle bir araya getirilen silahlı sosyalist ve anarşist milisler ile İspanya ordusunun büyük bir bölümünün karşı koyduğu ayaklanma İspanya'nın çoğu bölümünde başarısız oldu—Madrid, Bask Ülkesi ve Katalonya Cumhuriyetçilerin elinde kaldı. Alman ve İtalyan uçakları General Francisco Franco'nun **Afrika Ordusunu** Fas'tan Güney İspanya'ya geçirmeye başladığında askeri ayaklanma iç savaşa dönüştü.

Başlangıçta hızlı bir milliyetçi zaferi olası gözüktü. Almanya ve İtalya isyancıları desteklemek için as-

İspanya İç Savaşı
İspanya Fas'ından gelen milliyetçi birlikler kuzeye doğru ilerledi. Cumhuriyetçiler umitsiz bir mücadeleyle Madrid'e tutundular.

ANAHTAR
- Cumhuriyetçi bölgesi
- Milliyetçilerin kazançları
- Başlangıçta Milliyetçi bölgesi

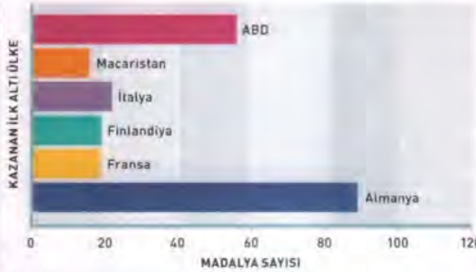
“ KAZANMAYA ÇALIŞMAZSAN, OLİMPİYATLARI ARKA BAHÇENDE DE DÜZENLEYEBİLİRSİN. ”

Jesse Owens, ABD'li atlet, Olimpiyat Oyunlarında, 1936

ABD'li atlet Jesse Owens Berlin Olimpiyatlarında uzun atlama dalında birinciliği kazanarak kürsüye çıktı. Gümüş madalya kazanan Alman atlet Luz Long Nazi selamı veriyor.

ker, tank ve uçak sağlarken Fransa ve Britanya'nın tarafsız bir tutum benimsemeleri yüzünden Sovyetler Birliği cumhuriyeti destekleyen tek taraf olarak kaldı. Franco'nun Afrika ordusu geçtiği yerlerde katliamlar yaparak Madrid'e doğru ilerliyordu.

Bu esnada Komintern İspanya'da savaşmak üzere birçok Avrupa ülkesi ve Kuzey Amerika'da gönüllüler toplamaktaydı. Bu **Uluslararası Tugayların** ilki Madrid'in kasım ayında savunulmasında önemli bir rol oynadı. Milliyetçilerin ilerlemesi durduruldu ve Madrid cumhuriyetçi kaldı.

1936 Olimpiyat Oyunlarında madalya sayıları
Berlin 1936 yaz Olimpiyat Oyunlarında en başarılı ülkeler Almanya ve ABD oldu. Sovyetler Birliği ve İspanya katılmayan ülkeler arasındaydı.

GENERAL FRANCISCO FRANCO (1892–1975)

Franco, Fas'taki İspanya Lejyonuna 1920'lerde komuta eden bir ordu subayıydı. Katolik bir kralcı olarak Cumhuriyete karşı ayaklanmaya Temmuz 1936'da katıldı ve eylül ayında Milliyetçi isyancıların tek lideri olarak kabul edildi. İç Savaşta 1939 yılında kazanılan zaferden sonra set bir diktatörlük rejimi kurdu. İspanya'yı II. Dünya Savaşında tarafsızlığını korudu ve 1975'te ölümüne kadar iktidarda kaldı.

1936'nın son derece yüklü siyasi ortamında **Berlin Yaz Olimpiyat Oyunlarının** –Naziler iktidara gelmeden önce kararlaştırılmıştı– düzenlenmesi Hitler için kaçınılmaz olarak bir propaganda fırsatı sundu. Bu fırsatı Üçüncü Reich'ı olumlu bir açıyla sunmak için kullandı. Olimpiyatlar daha önce görülmemiş bir zenginlikle, kusursuz bir etkinlikle düzenlendi. Almanya madalya listesinde birinci sırada yer almakla birlikte, siyah Amerikalı atlet **Jesse Owens**'ın sıçrama ve uzun atlamada dört altın madalya kazanması en çok dikkati çeken olay haline geldi. Hitler Nazilerin Ari ırk üstünlüğü teorilerine aykırı olması nedeniyle Owens'a hakaret etmekle suçlandı. Owens ise Roosevelt tarafından tebrik edilmemesi nedeniyle kendini daha büyük hakarete uğramış hissetti.

Berlin Olimpiyatları **ilk canlı televizyon yayınlarının** yapılmasına fırsat oldu. 70 saat süresince şehirde kurulan özel izleme odalarında, ayrıca az sayıda özel TV setlerinden bulanık siyah-beyaz yayınlar izlendi. Aynı yıl daha sonraki aylarda BBC ilk düzenli yüksek çözünürlüklü televizyon hizmetine Londra'daki Alexandra Palace binasından başladı.

Sonbaharda Britanya'nın siyasi efsanesine girecek iki olay meydana geldi. **Jarrow Mücadelesi** Tyne Nehri kıyısında krizden zarar görmüş bir tersane şehrinde 200 kasketli işsizin yürüyüşüydü. Jarrow'da yüzde 70 düzeyinde işsizlik vardı. İşçiler Westminster parlamentosuna bir dilekçe sunarak sefaletlerine dikkat çekmek istediler. 450 kilometre uzunluğundaki yürüyüşleri basında yoğun ilgiyle karşılandı. Yarattığı etki sıfır olmakla beraber, yürüyüş Britanya'nın kitlesel işsizlik döneminin simgesi haline geldi.

Kara gömlekli **Britanya Faşistler Birliği (BUF)** büyük ölçüde Yahudilerin oturduğu Londra'nın Doğu Yakasında bir yürüyüş düzenledi. Burada faşistlere karşı olan gruplarla **Cable Street Savaşı** olarak tanınan bir çatışmaya girdiler. BUF örgütünün uğradığı bu aşağılanmayı hükümetin birliklerde üniforma giyilmesini yasaklama kararı izledi. Britanya faşizmi bir daha asla eski itici gücünü yakalayamadı.

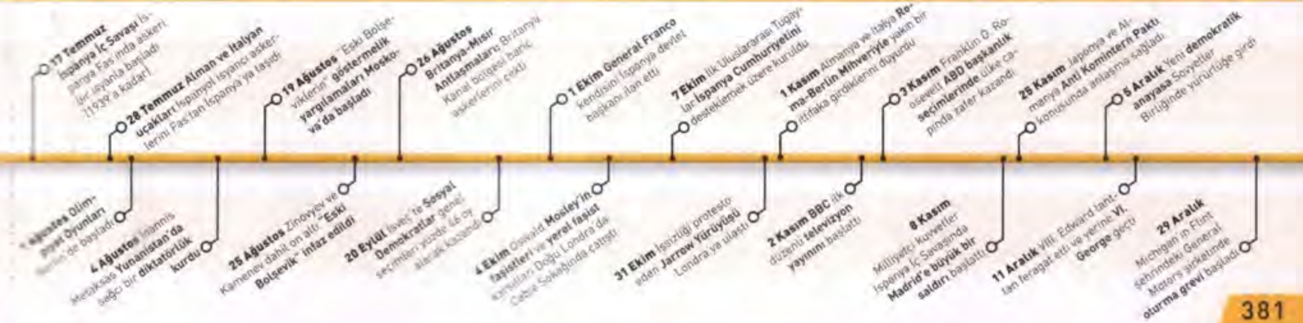
Marconiphone televizyon alıcısı
Marconi firması tarafından üretilen, resimdeki gibi ilk televizyonlar lüks ürünlerdi; Marconiphone İngiltere'de günümüzde 3000 pound'a karşılık gelen (4500 dolar) 60 guinea fiyatla satıldı.

325 VIII. EDWARD'IN TAHTTA KALDIĞI GÜNLER

ABD'de Roosevelt'in kasımda (bkz. 1933) başkanlık seçimlerinde ülke çapında bir zafer kazanarak ikinci dönem için seçilmesi Yeni Düzen siyasetinin halk tarafından desteklediğinin ispatıydı.

Roosevelt'in seçilmesinden üç hafta sonra Almanya ve Japonya'nın **Anti-Komintern Paktı** imzalamalarıyla yeni bir dünya savaşına doğru kritik bir adım daha atıldı. Görünürde komünist yıkıcılığına karşı olan antlaşma aslında Sovyetler Birliğini hedef alıyordu. Nazilerle, giderek militarist hale gelen Japonya arasında ideolojik bir bağlantı kuruyordu.

İngiltere Kralı VIII. Edward (1894-1972) Başbakan Stanley Baldwin'e Amerikalı dul **Bayan Wallis Simpson**'la evlenmek istediğini söyledi. Genel siyasi tutum, krala Simpson'la taht arasında seçim yapması gerektiğini söyleyen Baldwin'in tam olarak arkasındaydı. **Edward tahttan feragat etti** ve kardeşi Albert, VI. George adıyla (1895-1952) tahta geçti.

VI. George Westminster Abbey'de 12 Mayıs tarihindeki taç giyme töreni sırasında. Kardeşi VIII. Edward'ın feragatinden sonra tahta çıktı.

“ÜLKE NÜFUSUNUN **ÜÇTE BİRİNİN KÖTÜ BARINDIĞINI, KÖTÜ GİYİNDİĞİNİ, KÖTÜ BESLENDİĞİNİ GÖRÜYORUM.** ”

Franklin D. Roosevelt, Amerika başkanı, göreve başlama konuşmasından, 20 Ocak 1937

YIL, FRANKLIN D. ROOSEVELT'İN ABD başkanı olarak ikinci dönemine başlamasıyla açıldı. 20 Ocak tarihindeki göreve başlama konuşmasında Roosevelt Amerika'daki **süreğen fakirliğe** dikkat çekti. Bu haksızlığı gidermeye söz vererek " diğerlerine önem vermeyen şahsi çıkarları" kötü ahlak ve kötü ekonomi olarak kınadı. Başkanın **radikal politikaları** Yüksek Mahkemeyle çatışmaya girmesine yol açarken, Amerika çapında **oturma grevleri** işçilerle işverenleri karşı karşıya getirdi. İşsiz sayısı 1936 ile 1938 arasında iki katına çıktığı için Roosevelt'in politikalarının işe yarayıp yaramadığı belli değildi. Bu dönem alaycı bir ifadeyle "Roosevelt'in Buhranı" olarak anıldı.

Britanya ve imparatorluğu için, bu yıl bir değişim dönemi oldu. Mayıs ayında ülke yeni kral VI. George'un (1895-1952) **taç giymesine** tanıklık etti ve yeni başbakan Neville Chamberlain (1869-1940) Downing Street'te görevine başladı. İrlanda'da Temmuz ayıdaki referandum yeni bir anayasa önerisini onayladı. **Serbest İrlanda Devleti Eire** (Keltçede İrlanda) adını aldı ve resmi olarak hâlâ İngiliz Milletler Topluluğunun üyesi olmasına rağmen fiilen bağımsız bir ülke haline geldi. İngiliz Hindistan'ı **Hindistan Yasasının uygulanmasıyla** özerk yönetime doğru bir adım daha attı. Bununla beraber seçilmiş meclisin kısıtlı yetkileri Hindistan mülkiyetçilerini tatmin etmekten çok uzak kaldı. Britanya ayrıca Filistin sorununa da bir çözüm bulamadı ve ülkeyi Yahudiler ve Araplar arasında bölme önerisi her iki tarafça da reddedildi.

İspanya'da devam eden iç savaş (bkz. 1936) cumhuriyete bağlı olanlar için kötü bir şekilde gelişmekteydi. Siyasi bölünmeler, komünistlerin anarşistleri ve Troçkistleri ezme kararlılığıyla birlikte askeri çabaların kararlılığını ve cesaretini boşa çıkardı. Milliyetçi isyancılar Alman ve İtalyanların özellikle hava yardımından yaralanmayı sürdürdü. 26 Nisanda Bask şehri **Guernica** kalabalık bir pazar yerine Alman Kondor lejyonunun düzenlediği hava saldırısıyla dünya çapında tanındı. Ölü sayısı tahminleri 300 ile 1700 arasında değişti. Saldırının ertesinde kasabayı ziyaret eden gazeteciler tarafından anlatılan olay **hava bombardımanına**, özellikle de Alman Luftwaffe'nin gelecekte büyük devletler arasındaki bir savaşta oynayacağı role ilişkin **korkuları yoğunlaştırdı.**

Artan bir şekilde bölünen bir dünyada, sanat ve edebiyat da politize olmaktaydı. Önde gelen yazarlar iç savaşta (daha çok cumhuriyetçilerin tarafında) çarpışmak veya savaş turisti ve gazeteci olarak İspanya'ya gitti. Bunların arasında Britanya'dan George Orwell ve W. H. Auden, ABD'den Ernest Hemingway ve Fransa'dan André Malraux vardı. Guernica'nın bombalanmasına verilen en ünlü karşılık Pablo Picasso'nun 1937 yazında ilk olarak Paris Uluslararası Sergisi sırasında İspanya Cumhuriyeti pavyonunda sergilenen tablosuydu.

Paris Sergisi, rakip siyasi sistemlerin görkemini duyurmak amacıyla her ikisi de anıtsal heykeller kullanan Nazi Alman ve Sovyet Rus pavyonlarını da içeriyordu. Nazilar ayrıca modernistlere ve Yahudilere ait el

Picasso'nun savaşı görüşü
Almanların Bask şehri Guernica'yı bombalamasına karşılık olarak Pablo Picasso İspanya Cumhuriyetçilerini desteklemek için bu büyük duvar resmini yaptı. Resim 1937 Paris Sergisinde gösterildi.

“ **SAAT** 2 SULARINDA **KASABAYI** ZİYARET ETTİĞİMDE, BİR BAŞTAN BİR BAŞA ALEVLER İÇİNDE, HER YAN **KORKUNÇ** BİR **HALDEYDİ.** ”

George Steer, İngiliz gazeteci, Guernica'nın bombalanması hakkında *The Times* gazetesindeki haberinden, 27 Nisan 1937

1 Ocak Anastasio Somoza Garcia **Nikaragua'da** iktidara geldi

20 Ocak Roosevelt ikinci dönem için ABD başkanı seçildi

8 Şubat İspanya İç Savaşında Milliyetçiler ve İtalyan birlikleri Malaga şehrini aldı

8–27 Şubat Uluslararası Tugaylar İspanyol milliyetçilerine **Jarama Muharebesinde** direndi

16 Şubat DuPont Şirketi **naylonun** patentini aldı

19 Şubat İtalyan Doğu Afrika'sı Kral Naibi **Rodolfo Graziani** Eritre'de bir suikast girişiminden sağ kurtulur

8–16 Mart İspanya İç Savaşında Cumhuriyetçilerin **Guadalajara Muharebesinde** savunma zaferi

30 Mart ABD'de General Motors, oturma grevlerinden sonra **Birleşik Otomobil İşçileri Birliğini** tanıdı

26 Nisan İspanya'da milliyetçileri destekleyen Alman uçakları **Guernica'yı bombaladı**

3–10 Mayıs Barcelona'da komünist hâkimiyetindeki cumhuriyetçi rejime karşı **başkaldırı ezildi**

6 Mayıs Hindenburg hava gemisi New Jersey'e varışında patlayarak **alevler içinde kaldı**

12 Mayıs Britanya'da **VI. George** taç giydi

25 Mayıs Dünya Fuarı Paris'te başladı

27 Mayıs San Francisco'da **Golden Gate köprüsü** açıldı

28 Mayıs Neville Chamberlain Britanya başbakanı oldu

30 Mayıs Chicago'da polis ve grevciler arasında **Anma Günü Katliamı** Muharebesi

12 Haziran Sovyet silahlı kuvvetlerinin temizlenmesi **sekiz generalin vurulmasıyla** başladı

19 Haziran İspanyol milliyetçileri **Bilbao**'yu ele geçirdi

21 Haziran Léon Blum Fransa başbakanlığından **istifa etti**

İşçi ve Köylü
Vera Mukhina tarafından yapılan bu devasa heykel 1937 Dünya Fuarında görüntüsüyle Sovyet pavyonuna hâkim oldu. Sovyet realist sanatının bir örneğidir.

❝ ALEVLER ÇIKIYOR ŞİMDİ VE İSKELET YERE ÇARPIYOR... AH, İNSANLIK... ❞

Herbert Morrison, Chicago muhabiri, *Hindenburg*'un düşüşünü izlerken, 6 Mayıs 1937

Alman zeplini *Hindenburg* New Jersey'deki Lakehurst'e inerken infilak edip bir alev topuna dönüyor. Kazanın nedeni hâlâ bilinmiyor.

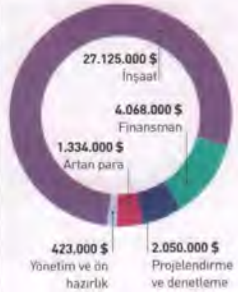
koydukları tabloları Münih'teki bir **"Dejenere Sanat"** sergisinde ibraz ederek, nefret ettikleri sanatı Alman halkı eğlencesine sunmak gibi sıradışı bir karar verdiler.

Bu esnada, Josef Stalin'in diktatörlüğü altında (1878-1953) Sovyetler Birliğinde **Büyük Terör** dönemi başladı. Sovyet rejimi düşman olarak gördüklerine karşı -örneğin kolektif tarıma karşı çıkan köylülere (bkz. 1930)- her zaman acımasız olmuştu. Ancak şimdi gizli polisin kontrolsüz gücü Sovyet silahlı kuvvetlerinin liderlik kadrosuna ve hükümet partisinin kendisine çevirmişti. Süreç 1936'da 1917 devrimine katılmış "Eski Bolşeviklerin" tutuklanması, yargılanması ve infazlarıyla başladı. Eski Bolşeviklerin tutuklanmaları 1937 yılı boyunca devam ederken başka insanlar da şüphe altına girdiler. 1937 ile 1939 arasında kıdemli ordu komutanlarının yaklaşık yarısı infaz edildi, tutuklandı veya atıldı. Sovyet elitinin kaderi daha çok dikkat çekmekle birlikte, Stalin'in terör saltanatı tüm nüfusa yayıldı. En az 680.000 kişinin **Büyük Temizlik** sırasında öldürüldüğüne inanılmakla birlikte, bazı tarihçiler bu sayının 2 milyona yakın olduğunu düşünmektedir.

1937 yazında **Japonların gitgide Çin topraklarına nüfuz etmeleri** geniş çaplı savaşın patlak vermesine yol açtı. Temmuz ayında Japon ve Çin güçleri Pekin dışındaki Marco Polo Köprüsünde karşı karşıya geldi ve ertesi ay Şanghay'da büyük çaplı çarpışmalar meydana geldi. **Çan Kay-şek**'in Çin milliyetçi güçleri Japonların beklediğinden çok daha sert bir direniş göstererek işgalcilere yaklaşık 50.000 kayıp verdirmekle birlikte, şehri boşaltmak zorunda kaldılar. Japonlar bunun ardından milliyetçilerin başkenti **Nanking**'e ilerleyerek aralık ayında bu şehri de ele geçirdi. Nanking'in sivil nüfusu Japon birliklerinin vahşice saldırılarına maruz kalırken, teslim olan binlerce Çinli asker de öldürüldü. Hıristiyan misyonerler ve Batılı diğer gözlemcilerin tanıklık ettiği bu katliamlar ABD'de kamuoyunu dehşete düşürdü ve ABD hükümetinin Çinlilere sempatisini artırdı. Japonların Çin'deki faaliyetlerine ABD düşmanlığı **Pasifik Savaşının** (bkz. 1941) **ilk adımıydı**.

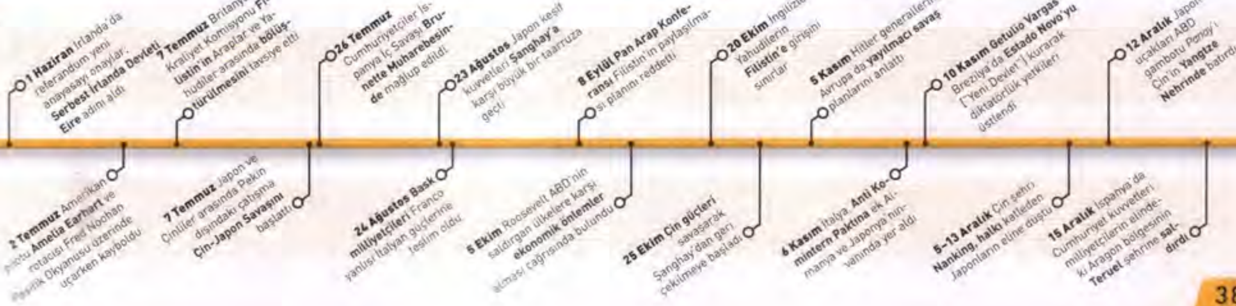
Diğer bölgelerde bu yıla **havacılık kazaları damgasını vurdu**. Alman hava gemileri düzenli atlantik-aşırı hava seferlerine başlamışlardı. Hava gemisi ***Hindenburg*** New Jersey'in Lakehurst şehrine inerken 6 Mayısta 97 yolcu ve mürettebatıyla alevler içinde kaldı. Saniyeler içinde alevler hidrojen dolu gaz haznelerini sarmıştı. İlginç bir şekilde sadece 35 kişi hayatını kaybetti fakat, felaket lüks hava gemisi seyahati çağını ani bir şekilde sonlandırdı. İki ay sonra Amerika'nın en ünlü kadın pilotu **Amelia Earhart** (1887-1937) Yeni Gine'den yardımcı pilot Fred Noonan'la birlikte **dünya çevresinde seyahatinin** Pasifik ayağını tamamlamak üzere hareket etti. Uçakları bir daha asla görülmedi.

Golden Gate Köprüsü inşa maliyeti
San Francisco Golden Gate Köprüsünün inşasına ayrılan ilk bütçe 27 milyon dolardı. Fakat inşaat 35 milyon dolara mâl oldu.

Teknoloji yıl boyunca gelişmeye devam ederek Britanya'da Frank Whittle ve Almanya'da Hans von Ohain arasında ilk başarılı turbo jet motoru yapımı yarışı boyutuna ulaştı. Whittle yarışı kazandı, ancak Almanlar projeyi sürdürerek bir jet uçağın geliştirmeyi başardılar ve Ohain'in motoru **ilk jet uçuşunun** Ağustos 1939'da yapılmasını sağladı.

İlerlemenin diğer bir göstergesi San Francisco'daki **Golden Gate Köprüsünün** açılmasıydı. 1280 metre uzunluğuyla dünyanın en uzun asma köprüsü olarak New York'taki Verrazano-Narrors Köprüsünün açılmasına kadar bu unvanını korudu.

1938

İngiltere Başbakanı Neville Chamberlain (sağda) Münih Konferansı için 28 Eylülde Nazi Almanya'sını ziyaret etti

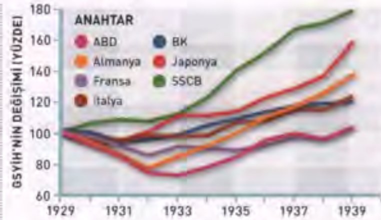
WALT DISNEY'İN PAMUK PRENSES VE YEDİ CÜCELER masalını yeniden işlediği film, animasyon filmlerin çocukları eğlendirmeye yönelik kısa yapımlardan film kültüründe başlıca alanlardan bir haline geldiğini gösteriyordu. Başlangıçta "Disney'in çılgınlığı" olarak ciddiye alınmayan Pamuk Prenses derhal bir gişe rekoru haline gelerek, *Rüzgâr Gibi Geçti* (bkz. 1939) filmi bu ünvanını almadan önce, kısa bir süre **tüm zamanların en çok kazanan filmi** ünvanını elinde tuttu. Hollywood'un herkes tarafından beğenilen, kitlesel pazara yönelik film üretme yeteneğiyle birlikte Amerikan **büyük orkestralı** dans müziği "swing" ABD egemenliğindeki **uluslararası popüler kültürün** temellerini atmaktaydı.

Konulu animasyon filmi
Walt Disney'in Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler *filmi 1938'de dünya çapında gösterime giren ilk konulu animasyon filmiydi.*

Ancak ABD ekonomisinde işler iyi gitmiyordu. 1938'de işsizlik oranındaki yükseliş Başkan Roosevelt'in Yeni Düzen (bkz. 1933) programının ABD ekonomik krizini çözmekte başarılı olamadığına dikkat çekti.

Bununla karşılaştırıldığında, kimi yerlerde işsizlik yüksek olmakla birlikte, Britanya ekonomisi yüksek düzeyde konut inşaatı, tüketim mallarının artan üretimi –taşıtlardan elektrikli süpürgeye kadar– ülke çapında elektrik kullanımının yaygınlaşması ve uçak üretimi gibi yüksek teknoloji dallarındaki büyümeyle birlikte iyi bir performans göstermekteydi. **Britanya'nın teknolojik başarısının** bir simgesi tasarımı basitleştirilmiş A4 Pasifik sınıfı lokomotifi *Mallard*'ın performansıydı. 3 Temmuzda yapılan denemede o ana kadar hiçbir buharlı motorun erişemediği saatte 203 km hızla **dünya hız rekorunu** kırdı.

Yılın başlıca uluslararası krizi mart ayında **Almanya'nın Avusturya'yı ilhakı** ("birleştirme") oldu. Hitler Avusturya Başbakanı Kurt Schuschnigg'e (1897-1977) Avusturya içindeki Nazi hareketini desteklemesi için ağır bir baskıda bulunmaktaydı. Schuschnigg Avusturya'nın bağımsızlığı konusunda bir referandum düzenleme girişiminde bulunduğunda Hitler istifaya zorladı ve ülkenin işgalini başlattı. Alman birlikleri sınırı direniş olmadan geçti; Hitler Viyana'da tezahüratta bulunan kalabalıklarca karşılandı. İlhaka Avusturya'nın geniş **Yahudi nüfusuna yapılan saldırılar** eşlik etti.

Ekonomik gelişme
Sovyetler Birliği 1930'larda yüksek ekonomik gelişme içindeydi. Japonya ve Almanya ekonomik bunalımdan hızlı bir şekilde kurtuldu.

Almanya ve Avusturya'nın birleşmesi **Versailles Antlaşması'nın (bkz. 1919) önemli bir ihlali** olmasına rağmen Britanya ve Fransa herhangi bir müdahale girişiminde bulunmadı. Bunun yerine İngiliz Dışişleri Bakanı **Neville Chamberlain** kalıcı barışın Almanya'nın "meşru taleplerinin"

1 Ocak ABD işsizlerinin sayımı en az **7,8 milyon** kişinin **çalışmadığını** ortaya koydu

27 Ocak Alman Savaş Bakanı **Werner von Blomberg** istifa etmek zorunda kaldı

4 Şubat Animasyon filmi **Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler** gösterime girdi

10 Şubat Romanya Kralı **II. Carol** parlamentoyu dağıtıp **kraliyet diktatörlüğü kurdu**

14 Şubat Singapur'daki İngiliz Deniz Üssü operasyonel hale geldi

20 Şubat Britanya Dışişleri Bakanı Anthony **Eden** hükümetin dış siyasetine karşı olanlara katılmak üzere **istifa etti**

24 Şubat Diş fırçası **naylonun** ilk ticari kullanımına imkân verdi

3 Mart Arap Amerikan Petrol Şirketi Suudi Arabistan'da **petrol keşfetti**

12–13 Mart Almanya **Anschluss**'la Avusturya'yı Reich'a dahil etti

14 Mart Önde gelen eski **Sovyet liderleri** göstermelik yargılamalardan sonra **infaz edildi**

16–18 Mart İspanya İç Savaşında Barcelona'nın Almanlar ve İtalyanlar tarafından bombalanmasında 670 kişi öldü

18 Mart Meksika yabancı petrol şirketlerini **millileştirdi**

25 Nisan Britanya-İrlanda antlaşmaları İngiliz kontrolündeki **Antlaşma Limanlarının** İrlanda'ya iade edilmesini de içerdi

26 Mayıs ABD Temsilciler Meclisinin **Amerikan Karşıtı Faaliyetler Komitesi** komünist etkisini araştırmaya başladı

28 Mayıs Hitler Alman subaylarına **Çekoslovakya'yı savaşla yok etmek** istediğini söyledi

12 Haziran Roma ve Sinti halklarına karşı Almanya ve Avusturya'da **geniş saldırılar** başladı

13 Haziran Japonlar Çin milliyetçilerine karşı büyük bir taarruza geçerek **Wuhan Muharebesini** başlattı

15 Haziran Macar Laszlo Biro **tükenmez kalemin** patentini aldı

25 Haziran Adil İşçi Standartları Yasası asgari ücreti tespit etti, ABD'de çocuk işçiliğini yasaklamayı başardı

> **“İNANIYORUM Kİ BU ZAMANIMIZIN BARIŞIDIR.”**
>
> **İngiltere başbakanı Neville Chamberlain,** Münih konferansından Londra'ya dönüşünde, 30 Eylül 1938

Britanyalı askerlerce Kudüs'ün Britanya'nın Filistin'i yönetmesine karşı eski şehir bölümünde çıkan isyanda tutuklanan Araplar Britanyalı askerlerin gözetiminde.

karşılanmasıyla mümkün olabileceği inancına dayalı aktif bir **“yatıştırma”** politikası uygulamaya başladı. Dikkatler Südetler bölgesinde yoğun biçimde yaşayan Çekoslovakya'daki Alman azınlığına çevrildi. Hitler Südet Almanları arasında karışıklığı körüklerken generallerine Çekoslovakya'nın işgali için hazırlık yapmaları emrini verdi. Britanya ve Fransız hükümetleri çaresizce savaştan kaçınmak istemelerine karşın, Çekleri savunmayı taahhüt etmiş bulunuyorlardı. Eylül ayında Chamberlain eşi görülmemiş bir diplomatik girişim başlatarak Almanya'ya **Hitler'le yüz yüze görüşmek için** iki defa uçtu. Britanya, Çek hükümetini önemli tavizler vermeye zorlamakla beraber bu durum Hitler'in taleplerini artırmasından başka işe yaramadı.

10.000.000

AVUSTURYA VE SÜDETLER BÖLGESİNİN İLHAKIYLA ALMAN **NÜFUS**UNDA MEYDANA GELEN YAKLAŞIK **ARTIŞ**

Savaş kaçınılmaz göründü. Fransa ve Britanya'nın savaş hazırlıklarına giriştiği bir sırada, İtalya diktatörü Benito Mussolini **dört ülke arasında bir konferans** düzenlenmesini önerdi. Hitler kabul etti ve Fransa Başbakanı Édouard Daladier (1884–1970), Chamberlain ve Mussolini'yle Münih'te buluştu. Çekoslovakya'nın aleyhine barışı koruyarak Südetenland'ı Almanya'ya veren bir anlaşmaya varıldı. Chamberlain ve Daladier ülkelerine döndüklerinde kahraman gibi karşılandılar ve Britanya ve Fransız halkları savaşın önlenmesinden ötürü rahatlamışlardı. Münih Antlaşmasını eleştiren azınlık grubuna dahil Muhafazakâr Parti milletvekili Winston Churchill (1874-1965) anlaşmayı "savaşmadan alınan mağlubiyet" olarak niteledi.

Münih sonrası iyimserlik ancak **Kristallnacht** (Kırık Cam Gecesi) olayının Nazi rejiminin müferit yapısını açık bir şekilde ortaya koyduğu kasım ayına kadar devam etti. Bir Alman diplomatının bir Yahudi tarafından Paris'te öldürülmesi tüm Almanya'da Yahudi evlerine ve işyerlerine Naziler tarafından saldırı düzenlenmesi için bahane oluşturdu. Sinagoglar yakıldı ve kutsal eşyalar kirletildi; 30.000 Yahudi erkeği toplanarak dayak ve işkencenin gündelik uygulamalar olduğu toplama kamplarına gönderildi.

Demokrasi ve özgürlüğe hâlâ bağlı olan ülkeler Nazilerin **Yahudi düşmanlığına karşı infiallerini** dile getirdiler, ancak Nazi zulmünden kaçma telaşı içindeki Yahudilere vatan sağlamak konusunda istekli değillerdi. Konu hakkında temmuz ayında Evian'da toplanan **uluslararası konferansta** Avustralya temsilci T. W. White açık bir dille "Irk sorunumuz olmadığı için bu tür bir sorunu ithal etme arzusu içinde değiliz" ifadesini kullanmıştı. Britanya, sınırlı sayıda çocuğu, ebeveynleri olmadan kabul etmeye razı oldu ve ABD mevcut göç sınırlamalarını muhafaza etti. Yahudiler Nazilerin kendilerini bırakmaya hazır olmalarına rağmen gidecek yerleri olmadığı için kapana kısılmışlardı.

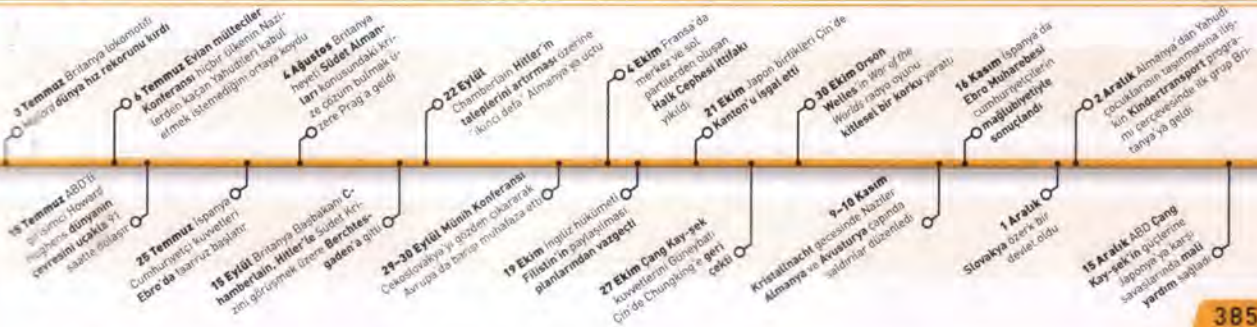
Yahudilerin gidebilecekleri hedef ülkelerden birisi Britanya'nın Yahudi Memleketi olarak tanındığı **Filistin**'di (bkz. 1917). Ancak Britanya **Yahudi yerleşiminin genişletilmesine kesin biçimde karşı olan Filistinli Arapların** silahlı isyanıyla karşı karşıya kaldı. Yaşanan gerginliği azaltma çabası içindeki Britanya Yahudi göçüne katı sınırlamalar getirdi.

Dünyaya o dönemde hâkim olan gerginliğin derecesi ABD'de bir radyo yayınının **kitlesel paniğe** yol açmasıyla açık biçimde görüldü. Orson Welles'in uzaylıların işgali klasiği *The War of the Worlds* (Dünyalar Savaşı) adlı eseri radyoya uyarlanarak CBS tarafından Cadılar Bayramı gecesinde yayınlandı. Temsili sırasında kullanılan haber yayını formatı milyonlarca Amerikalıyı gerçek bir Marslı işgalinin başladığına inandırdı. Gerçekten korkuya kapılan Amerikalı dinleyiciler yanılgılarını en sonunda anladıklarında geniş bir öfke dalgası yayıldı.

Kırık Camlar Gecesi
Bir dükkân sahibi kasım ayında Alman ve Avusturyalı Yahudilere karşı saldırıların ertesinde yağmalanmış bir Yahudi dükkânından kırık camları temizliyor.

Buharlı lokomotif rekoru
Nigel Gresley tarafından tasarlanan buharlı lokomotif Mallard *biçim ile işlevin ustalıkla birleştirilmesiyle yapılmıştı. Kalıcı bir dünya hız rekoru kırmayı başardı.*

Madrid'te İspanyol kadınları Franco'ya bağlı milliyetçilerin ülkenin iç savaşında kazandığı zaferi kutluyor. Franco'nun yenilen muhalifleri ağır bir baskıyla karşılaştı.

ASKERİ DİKTATÖRLÜKLER

1939'da Avrupa çapında yayılmaktaydı. Britanya ve Fransa başta olmak üzere sadece bir avuç ülke liberal demokratik sistemi korudu. Bahar aylarında General Francisco Franco'nun **milliyetçileri İspanya İç Savaşında başarı kazanarak** ayakta kalan cumhuriyetçi kaleler Barcelona ve Madrid'i işgal etti. Franco'nun düşmanlarından on binlercesi infaz edildi. Diğerleri yurtdışına kaçtı ve birçoğu Fransa'daki kamplarda tutuldu. Bu esnada İtalya diktatörü Benito **Mussolini** (1883-1945) **Arnavutluk'u ilhak etmiş** ve kralı Zogo'yu (1895-1961) ülkeden atmıştı.

Avrupa barışı için daha büyük bir tehdit oluşturan, Alman Führer'i Hitler'in Prag'ı işgaliydi. Münih Antlaşması (bkz. 1938) Çekoslovakya'yı savunmasız bir ülke olarak bırakmıştı ve Almanlar, Çek hâkimiyetinden hoşlanmayan Slovak milliyetçilerini bağımsızlıklarını ilan etmeleri için teşvik ediyorlardı. Mart ayında **Hitler'in birlikleri direnişle karşılaşmadan Prag'a girerek** Çek topraklarını Bohemya ve Moravya bölgelerine ayırdı ve Alman "protektorası" na dönüştürdü. Daha sonra Macaristan'ın doğu bölgesini ilhak etmesi Çekoslovakya'nın bağımsız bir devlet olarak varlığını sona erdirdi.

Prag'ın Almanlar tarafından işgali Batı demokrasilerinin liderlerini Nazi yayılmacılığının kural tanımazlığını kabullenmeye mecbur etti. **Polonya'nın bir sonraki hedef olacağı** açıktı. Güç kullanma tehdidinin Hitler'i caydıracağına inanan Britanya ve Fransa Polonya'ya askeri destek garantisi vermesine karşın, Hitler hedefinden geri dönmedi. Nisan ayında Polonya'nın işgali için askeri planlamaları başlattı.

Umutsuz Yahudiler Nazilerin denetimi altına giren alanlar genişledikçe kaçmaya çalışmalarına rağmen birçok ülke girişlerine izin vermemekteydi. Daha talihliler arasında **Kindertransport** programıyla kurtarılarak Britanya'ya **sığınmalarına** izin verilen 10.000 kadar **Yahudi çocuğu** vardı. Yetişkinlerin ise çocuklarına eşlik etmelerine izin verilmedi ve çocukların birçoğu anne babalarını bir daha göremedi.

Tüm gözler Avrupa'ya çevrilmişken, Sovyetler Birliği **Asya'da Japonya'yla ilan edilmemiş bir savaş** yürütmekteydi. Yaz boyunca Sovyetlere bağlı bir devlet olan Moğolistan ile Japonların işgal ettiği Mançurya sınırı boyunca çarpışmalar meydana geldi. Sovyet Generali Georgi Jukov'un çetin bir savaşla Halhin Gol Muharebesinde kazandığı zafer, sonucu belirledi. Bu yenilgi Japonların Doğu Asya'da daha fazla toprak ele geçirmek yerine Pasifik ve Güneydoğu Asya'da deniz kuvvetlerinin öncülüğünde genişleme siyaseti benimsemelerinde etkili oldu.

> **“ SAVAŞI** BAŞLATMAK VE SÜRDÜRMEKTE **ÖNEMLİ OLAN** HAK DEĞİL, **ZAFER KAZANMAKTIR. ”**
>
> **Adolf Hitler, Almanya'nın askeri ve siyasi lideri**, 30 Ocak 1939

ŞEHİRLERİN BOŞALTILMASI

Eylül ayı başında Britanya ve Fransa sivilleri tehlike alanlarından boşaltmaya başladı. Hava akınları bekleyen Britanyalılar 1.5 milyon çocuğu, bebekli ve küçük çocuklu annelerle birlikte büyük şehirlerden tahliye ettiler. Fransızlar doğu Fransa'daki sınır eyaletleri Alsace ve Lorraine'den kitlesel tahliyeler gerçekleştirildi. Almanya 1942'deki ağır bombalamalar başlayana kadar kitlesel tahliye yapmadı.

Polonya'nın işgali

Alman kuvvetleri 1 Eylülde Polonya'yı Doğu Prusya, Almanya ve Slovakya'dan geçerek işgal etti. Nazilerle anlaşan Sovyetler Birliği ise Doğu Polonya'yı işgal etti.

ANAHTAR
- Alman ilerlemesi/harekatı
- Sovyet ilerlemesi
- Polonya'da Alman/Sovyet sınır hattı

II. Dünya Savaşı İngiliz gaz maskesi

Britanyalı tüm sivillere zehirli gaz saldırılarındann korunmak için gaz maskeleri verildi. Parlak renge bu boyanmış maske çocuklar içindir.

"Sahte savaş" olarak bilinen dönemde Britanya'nın taşra bölgelerinde çatışma hazırlıkları ateş edecek gerçek bir düşman olmadığından çoğunlukla garip bir manzara oluşturdu.

Almanya'yla bir savaş beklentisi içine giren Britanya ve Fransa hevessiz bir şekilde sevmedikleri ve güvenmedikleri Sovyetler Birliğiyle askeri bir ittifak yaptılar. Hitler ve Sovyet lideri Josef Stalin arasında bir anlaşma ise hiçkimsenin aklına gelmezken 23 Ağustosta Sovyet ve Alman dışişleri bakanları Vyaçeslav Molotov (1890–1986) ile Joachim von Ribbentrop (1893–1946) **Molotov-Ribbentrop Paktı** adıyla bilinen ve Polonya'yı aralarında bölüşmelerine ilişkin bir hüküm içeren bir Saldırmazlık Antlaşması imzaladılar.

Alman kuvvetleri 1 Eylülde Polonya'yı işgal etti. İki gün sonra Polonyalılara verdikleri taahhütlerinden kaçamayan **Britanya ve Fransız hükümetleri Almanya'ya savaş ilan etti.** Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada ve Güney Afrika da artlarından savaş ilan etti. Britanya seçilmiş temsilcilerine danışmadan Hindistan'ı savaşa sokarken, **İrlanda** ve **ABD** tarafsızlıklarını ilan etti. İtalya da kendisini tarafsız ilan ederek Hitler'i çok kızdırdı. Savaş bütün devletlerde korku ve teslimiyetle karşılandı. Berlin, Londra veya Paris'te bağrışan kalabalıklar görülmedi.

Fin tüfeği
Fin tanksavar Lahti tüfeği Rusların Finlandiya'yı işgaliyle başlayan Kış Savaşı sırasında Sovyet güçlerine karşı kullanıldı.

10 devirli fişeklik

Yanak koyma yeri

Polonya'nın yok edilmesi nefes kesici bir süratle gerçekleşti. Alman birlikleri Varşova'nın dış mahallelerine bir hafta içinde erişti. Polonyalılar cesaret ve azimle savaştı –Almanya 40.000'den fazla asker kaybına uğradı– ancak Sovyet birlikleri doğu sınırlarından girer girmez her şey kaybedildi. **Varşova 28 Eylülde teslim oldu** ve çarpışmalar bir hafta sonra bitti. Ülkeyi aralarında bölüşen Naziler ve Sovyetler Polonyalıları kitleler halinde tutuklamaya ve katletmeye başladı.

Sonbahar süresince Almanlar Polonya Yahudilerini, **Holocaust** için (bkz. 1942) önemli bir hazırlık olarak **gettolara** kapatmaya başladı. Hitler savaşın başlangıcında tedavi edilemeyen akıl hastalığı olanların öldürülmesi için bir emri çoktan imzalamıştı. Operasyon Ağustos 1941'de durdurulmadan önce **70.000'in üzerinde Alman akıl hastası** öldürücü iğne veya zehirli gazla **öldürüldü.**

Polonya'nın ezilmesiyle Batı demokrasileri **"düzmece savaş"** olarak anılan döneme girdiler.

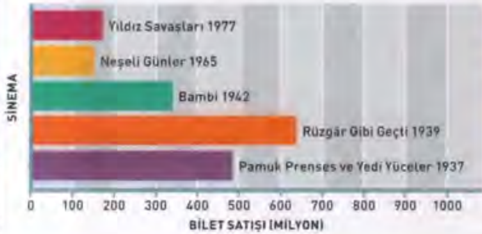
36 GÜN
ALMANYA'NIN POLONYA'YI **ELE GEÇİRME SÜRESİ**

Polonya'nın düşüşünden sonra Britanya ve Fransızlar Hitler'in barış önerilerini reddetmekle birlikte, Fransa'da topladıkları birlikler eyleme geçmedi. Askeri eylem eksikliği Britanya ve Fransız hükümetleri için bir rahatlama sağladı. Alman hava saldırıları ve kitlesel sivil nüfus ölümleri bekleniyordu, ancak gerçekleşmedi.

Britanya'nın Almanya'ya karşı savaşında tek dramatik eylem denizlerde meydana geldi. Ekim ayında Alman donanmasının bir U-botu olan U-47 Britanya'nın ana deniz üssü, İskoçya açıklarındaki Orkney Adalarında bulunan Scapa Flow deniz üssünün savunma hatlarına girerek savaş gemisi **Royal Oak**'u batırdı. Britanya'nın morali iki ay sonra Alman savaş gemisi ***Graf Spee***'nin, kruvazörleri tarafından tarafsız Montevideo limanına sığınmak zorunda bırakılması ve geminin limanda kendi kendini batırmasıyla yükseldi.

Kasım ayı sonunda **Sovyetler Birliği Finlandiya'ya bir saldırı** başlattı. Kış savaşı Sovyet Kızıl Ordusunun örgütlenmesi, teçhizatı ve komuta kademesinde ciddi kusurlar bulunduğunu ortaya çıkarttı. Yıl sonunda Finliler hâlâ Mannerheim savunma hattını tutmaktaydı ve Sovyetler ağır kayıplara uğradılar.

Sinemaya gidiş oranları
1930'ların sinemaları olağanüstü yüksek sayıda bilet satışlarına ulaştı. ABD'de haftada yaklaşık 80 milyon bilet satıldı.

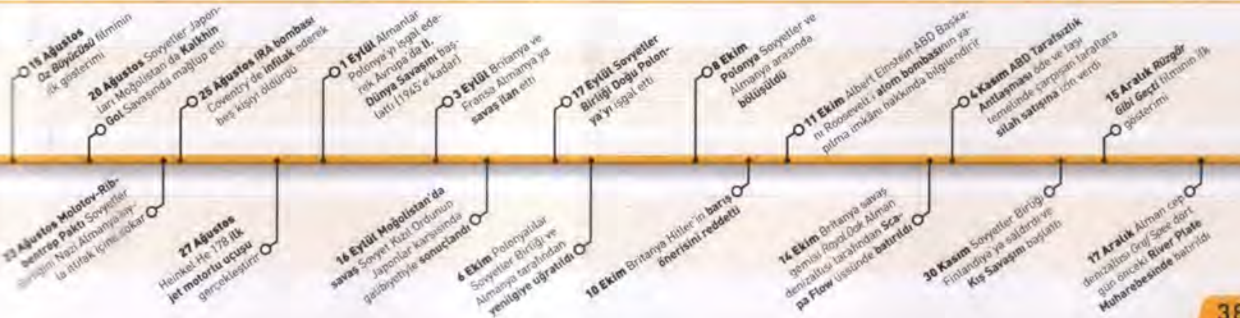

Tarafsız kalan ABD Avrupa'nın karartılmış şehirlerinden dünyalar kadar uzakta görünüyordu. **New York Dünya Fuarı** "Yarının Dünyası" temasıyla nisan ayında açıldı. 44 milyon civarında ziyaretçi naylon çorap ve renkli fotoğraf gibi yenilikleri görmek için fuara geldi.

Hollywood *Gone with the Wind (Rüzgâr Gibi Geçti), The Wizard of Oz (Oz Büyücüsü)* ve *Stagecoach (Cehennemden Dönüş)* gibi klasik yapımlarla bir altın çağ yaşamaktaydı. Bazıları 4000'den fazla seyirci alabilen büyük sinema salonları dolup taşmaktaydı. Amerikan ekonomisi **Tarafsızlık Antlaşması**nda yapılan değişiklikle ABD fabrikalarının Britanya ve Fransız savaş hazırlıklarına teçhizat sağlamasına izin vermesiyle kesin bir iyileşme eğilimi içine girmişti.

Büyücüyü görmeye gitmek
Julie Garland 1939 yapımı Oz Büyücüsü filminde Dorothy karakterini canlandırdı. Film sert ve tehlikeli zamanlar için mükemmel bir fanteziydi.

Alman genişlemesi
Nazi Almanya'sı güçleri Eylül 1939 ile Ağustos 1942 arasında kıta Avrupa'sının büyük bir bölümünü işgal ederek Norveç'ten Girit'e ve Fransa'dan Karadeniz'e kadar uzanan bölgenin denetimini ele geçirdiler. Britanya Alman hâkimiyeti altına girmediyse de hava akınlarına maruz kaldı. Nazi U-botları da Britanya'nın deniz nakliye rotalarında kurbanlarını avladı.

ANAHTAR
- Alman ilerlemesi
- Başlıca muharebeler
- Başlıca Alman hava saldırıları
- Başlıca Müttefik hava saldırıları

AVRUPA'DA SAVAŞ

MÜTTEFİKLERİN NAZİ HÂKİMİYETİ DALGASINI KIRMA MÜCADELESİ

Polonya'nın Almanlar tarafından Eylül 1939'da işgali Britanya ve Fransa'nın Almanya'ya savaş ilan etmesine neden oldu. Almanlar başlangıçta şaşkınlık uyandıran bir dizi zafer kazandı. Ancak 1942'den itibaren ABD, Sovyetler Birliği ve Britanya'nın birleştirdiği güçlerin etkisi altında ezilmeye başladı.

Polonya'nın Nisan 1940'ta mağlup edilmesinden sonra Almanlar Danimarka ve Norveç'i işgal etti. Bir imha harekâtıyla Hollanda, Belçika ve Fransa'yı da işgal hızla ettiler; Britanya kuvvetleri Avrupa'dan Fransa'nın Dunkirk bölgesinden tahliyeyle kaçtı. Alman Luftwaffe 1940 yazında Britanya Muharebesinde RAF'ın üstesinden gelmeyi başaramadı. Ancak İngiliz şehirleri baskınlarda gece baskınlarına maruz kaldı.

İtalya'nın Haziran 1940'ta savaşa girmesi, çarpışmaları Akdeniz ve Kuzey Afrika'ya genişletti. İtalyan güçlerini yenilgiden kurtarmak isteyen Almanya güney bölgesinde Girit'e sarktı ve Kuzey Afrika'ya müdahale etti. Hitler'in Sovyetler Birliğini Haziran 1941'de işgali Alman kuvvetlerini Moskova ve Leningrad'ın kapılarına getirmesine rağmen, Almanların doğuya doğru baskıları 1942 sonunda Stalingrad'da felaketle sonuçlandı.

Kuzey Afrika'da yenilgiye uğrayan Almanlar daha sonra İtalya'nın Müttefiklerce işgaliyle yüz yüze geldi. 1944 yazında Müttefik devletleri Normandiya'ya çıkartma yaparak Fransa ve Belçika'yı kurtarmak için harekete geçtiler. Ardennes'de son bir Alman karşı saldırısı geri püskürtüldü ve Almanya en sonunda doğu ve batıdan işgal edildi.

ABD ödünç verme ve kiralama yasası
ABD, müttefiklerine ödünç verme ve kiralama programı çerçevesinde büyük miktarda savaş teçhizatı ve malzeme sağladı. Britanya ve Sovyetler Birliği programdan en çok yararlanan ülkelerdi.

1942'DE AVRUPA Nazi Almanya'sı 1942 yılında kıta Avrupa'sında hâkimiyet kurmuş durumdaydı. Müttefikleri ve mihverleri İtalya, Macaristan, Bulgaristan, Slovakya, Hırvatistan ve Vichy Fransa'sını kapsıyordu. Almanya savaştan önce ve sonra Avusturya, Fransa'ya ait Alsace-Lorraine ve Polonya'nın (bağımsız bir devlet olarak varlığı 1939'da sona erdi) büyük kısmını sınırlarına dahil ederek genişledi. Bazı istekli işbirlikçileri buldularsa da Nazilerin Avrupa'da "yeni bir düzen" kurma tutkuları sonuçta başarısız oldu.

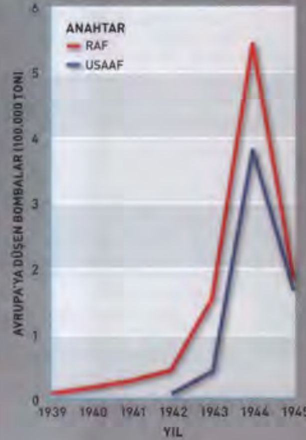
ATLAS OKYANUSU
İRLANDA
BİRLEŞİK KRALLIK
Londra
Kuzey Denizi
DANİMARKA
HOLLANDA
NORVEÇ
İSVEÇ
FİNLANDİYA
ESTONYA
LETONYA
LİTVANYA
Baltık denizi
SSCB
Moskova
Hamburg
DOĞU PRUSYA
Normandiya çıkartma sahası 6 Haz 1944
Arnhem 17–26 Eyl 1944
Berlin Muharebesi 16 Nis–2 May 1945
Minsk 29 Haz–4 Tem 1944
Kursk 5–13 Tem 1943
BELÇİKA
Paris
Ardennes 16 Ara–25 Ocak 1945
Dresden
Pforzheim
ALMANYA
POLONYA
UKRAYNA
Stalingrad 23 Ağu 1942–2 Şub 1943
Hazar Denizi
Biskay Körfezi
FRANSA
İSVİÇRE
AVUSTURYA
SLOVAKYA
MACARİSTAN
ROMANYA
Budapeşte 29 Ara–13 Şub 1945
PORTEKİZ
İSPANYA
HIRVATİSTAN
SIRBİSTAN
Karadeniz
İTALYA
Anzio 22 Ocak–5 Haz 1944
Roma
Cassino 17 Ocak–18 May 1944
Salerno 9 Eylül 1943
MONTENEGRO
BULGARİSTAN
TÜRKİYE
Messina
ARNAVUTLUK
Sicilya
YUNANİSTAN
FAS
CEZAYİR
Akdeniz
TUNUS
LİBYA
El Alameyn 23 Ekim–5 Kas 1942
MISIR

ANAHTAR
- Müttefik ilerlemesi
- Başlıca muharebe
- Müttefiklerin başlıca yangın bombası saldırıları

İtilaf Devletlerinin Saldırıları
Britanya'nın Kuzey Afrika'da El Alameyn Savaşında ve Sovyetlerin Stalingrad'da kazandıkları zaferlerle savaşın yönü değişti. İtalya, 1943'te Müttefik devletlerin yaptığı çıkartmadan sonra teslim oldu. Normandiya'ya 1944'te yapılan D-Day çıkartmasının ardından Fransa topraklarına girilmesiyle Almanya doğudan ilerleyen Sovyet birlikleriyle batıdan saldırıya geçen Batılı Müttefik devletlerin birliklerinin arasında kaldı.

ANAHTAR
- Sınırlar 1937
- Sınırlar Kasım 1942
- Büyük Alman İmp.
- Alman işgali
- Mihver Devletleri
- İtalya ve İtalyan işgalindeki topraklar
- Fin toprakları
- Tarafsız
- Müttefik toprakları

Avrupa'da Stratejik Müttefik bombardımanı *RAF Bomba Komutanlığı ve ABD Ordusu Hava Kuvvetleri kıta Avrupa'sında sürekli biçimde ve geniş kapsamlı bombalama harekâtları yürüttü. Müttefikler 2 milyon ton bomba atarak yaklaşık 500.000 kişiyi öldürdüler. ABD gündüz saatlerinde sanayi hedeflerini vururken, RAF geceleri şehirlere saldırdı.*

DEMİR PERDE II. Dünya Savaşından sonra Sovyetler Birliği tarafından işgal edilen Doğu Avrupa ülkeleri komünist hükümetlerin yönetimine verildi. Yugoslavya'da bağımsız komünist rejimi Sovyetlere bağlılığı reddetti. Doğudaki komünistler ve Batı'daki kapitalistler arasında Almanya'dan geçen ayrım hattı Demir Perde olarak adlandırıldı.

ANAHTAR
- Sovyet toprağı
- Sovyet yönetimindeki komünist devletler 1949
- NATO üyeleri 1949
- Bağımsız komünist devletler
- Demir Perde 1949
- İşgal bölgelerine bölünmüş şehirler

“ KIYILARDA...TARLALARDA VE CADDELERDE, TEPELERDE SAVAŞACAĞIZ, ASLA TESLİM OLMAYACAĞIZ. ”

Winston Churchill, Britanya Başbakanı,
Parlamentoya hitabından 4 Haziran 1940'ta.

Fransa'nın Dunkirk sahilinde İngiltere'ye taşınacakları gemileri bekleyen Müttefik askerlerinin oluşturduğu kuyruklar. Alman hava saldırıları tahliye operasyonunun rahat yapılmasına imkân vermedi.

İngiliz Uluslar Topluluğu
Bir Britanya propaganda posteri dominyon ve kolonilerden kişileri savaş çabalarında birleşmiş olarak gösteriyor. Britanya 1940'ta dahi "yalnız kalmadı."

BRİTANYA VE FRANSA ALMANYA'YLA SAVAŞTA OLMALARINA RAĞMEN 1940 başında Avrupa'daki tek gerçek savaş **Sovyetler Birliğiyle Finlandiya** arasındaydı (bkz. 1939). Her ikisi de şiddetle komünizme karşı olan İngiliz ve Fransız hükümetleri Finlere yardım etmek için keşif kuvvetleri göndermeyi planladı. Birlikler toplandı, ancak Sovyet askeri başarıları mart ayında Finlandiya'yı barış istemeye yöneltti. Fransa'da Finlere yardım etmekteki başarısızlık Başbakan **Edouard Daladier** hükümetinin düşürülerek yerine başbakan olarak **Paul Reynaud**'nun (1878-1966) getirilmesine yol açtı. Mart ayında ayrıca Sovyet diktatörü **Josef Stalin** (bkz. 1928) Batı Polonya'nın işgali sırasında Sovyetlere esir düşen tüm **Polonyalı subayların öldürülmesini** emretti (bkz. 1939). Bölgenin eğitimli elitinin büyük kısmı da -doktorlar, hukukçular ve öğretmenler- öldürüldü. Yaklaşık 22.000 kurban Katyn Ormanındaki ve diğer yerlerdeki **toplu mezarlara** gömüldü. Haziran ayında Sovyetler Birliği Baltık devletlerinde -Litvanya, Letonya ve Estonya işgal ettiğinde- on binlerce kişi daha infaz edildi veya çalışma kamplarına gönderildi. Stalin'in acımasız hükmü sürgündeki rakibi **Lev Troçki**'nin sığındığı Meksika'ya kadar erişti. Troçki, ağustos ayında Stalin'in gizli polisine bağlı bir ajan olan Ramon Mercader tarafından öldürüldü.

Britanya Başbakanı **Neville Chamberlain** 4 Nisanda **İngiliz silahlanması hızlandığında** Hitler'in büyük bir saldırı gerçekleştiremeyerek "treni kaçırdığını" duyurdu. Bu kendini beğenmiş konuşmadan beş gün sonra Alman kuvvetleri **Danimarka ve Norveç'i işgal etti.** Britanya ve Fransa Norveçlilere yardım etmek için birlikler ve savaş gemileri gönderdi, ancak Norveçliler bir Alman zaferinin önüne geçemedi. Norveç Kralı VII. Haakon Savaşı sürgünden sürdürmek için hükümetiyle birlikte İngiltere'ye tahliye edildi.

Norveç'teki feci başarısızlık Britanya'da Chamberlain hükümetine güveni ortadan kaldırdı. **Winston Churchill** 10 Mayıs tarihinde geniş bir koalisyonun başında başbakanlığa getirildi.

Aynı gün **Alman kuvvetleri Hollanda, Belçika ve Lüksemburg**'u işgal etti. Rotterdam'ın ağır bir şekilde bombalanmasından sonra Hollanda kuvvetleri daha fazla tahribatın meydana gelmemesi için teslim oldu. Hollanda Kraliçesi Wilhelmina Almanlara cesurca karşı çıkarak Londra'da bir sürgün hükümeti kurdu.

Kuzey Fransa'daki Müttefik birlikleri Alman saldırısını karşılamak üzere Belçika'ya ilerledi. Almanlar beklenmedik şekilde **Ardennes bölgesinden Fransa'ya kuvvetli bir saldırıyla** girerek Sedan'da Fransız savunmasını kırdı. Hızla ilerleyen Alman tankları ve motorize piyade birlikleri Stuka bombardıman uçaklarının eşliğinde Manş Denizi kıyısına erişmek ve Belçika'daki Müttefik kuvvetlerini yolunu kesmek için hızla kuzeye doğru ilerledi. Müttefik devletleri **Dunkirk limanı** çevresine bir savunma dairesi çizdi ve olağanüstü bir tahliye harekâtı başlatıldı. 26 Mayıs ile 4 Haziran tarihleri arasında 338.000 Müttefik askeri Dunkirk Almanlara düşmeden önce deniz yoluyla tahliye edildi.

Belçika Kralı III. Leopold (1901-83) hükümetinin savaşı sürdürme isteğini reddederek 28 Mayısta **teslim oldu.**

Fransız ordusu geri çekilmek zorunda kalarak Almanların 14 Haziranda **Paris'i işgal etmelerine** izin verdi. Fransa ayrıca savaşa geç bir tarihte girerek Alman zaferinden ganimet elde etmek isteyen Mussolini'nin savaşa girmesiyle İtalya'nın da saldırısına uğradı. Fransız hükümeti nüfusun büyük kısmıyla birlikte güneybatıya kaçtı. Yeni hükümet yenilgiyi kabul eden Mareşal Pétain (1856-1951) baş-

WINSTON CHURCHILL (1874-1965)

Churchill siyasete girmeden önce asker ve savaş muhabiri olarak maceralı bir hayat yaşadı. I. Dünya Savaşında Amirallik Birinci Lordu olarak Gelibolu felaketinden sorumlu tutuldu. 1930'larda muhalif milletvekili sıfatıyla Hitlerin yatıştırılmasına karşı çıktı. Amiralliğe 1939'da, 1940 yılında başbakan olmadan önce döndü. Britanya'yı savaş süresince yönetmesine rağmen 1945 genel seçimlerini kaybetti.

Fransa Muharebesi
Müttefik kuvvetlerinin Dunkirk'ten tahliye edilmesinin ardından Alman birlikleri Orta ve Batı Fransa'ya ilerledi.

ANAHTAR
- Alman ilerlemesi
- 16 Mayısta Müttefik cephesi
- 21 Mayısta Müttefik cephesi
- 28 Mayısta Müttefik savunma hattı
- 4 Haziranda Müttefik cephesi
- 12 Haziranda Müttefik cephesi

Alman birlikleri Paris'in Haziran 1940'ta işgalinden sonra Champs Elysées'de yürüyor. Fransa başkenti açık şehirdi ve çarpışma olmadan alındı.

> **“** FRANSA BU **MUHAREBEYİ KAYBETTİ,** FAKAT **FRANSA SAVAŞI KAYBETMEDİ. ”**
>
> **Charles de Gaulle, Fransız Generali,** 18 Haziran 1940

kanlığında Bordeaux'da kuruldu. Reynaud hükümetinde genç bir bakan olan ve orduda aktif görevi devam eden **General Charles de Gaulle** Britanya'ya kaçtı ve direnişin sürdürülmesi için çok az kişinin kulak verdiği duygusal bir çağrı yaptı. **Pétain'in talep ettiği ateşkes** 22 Haziranda yapıldı. Hitler'in ısrarıyla antlaşma 1918 ateşkes antlaşmasıyla aynı tren vagonunda imzalandı.

Almanlar Fransa'nın kuzey ve batısını işgal etti. Pétain, Vichy'de tüm Fransa'yı kapsayan bir yönetim kurdu, ancak Alman işgalindeki bölgelerde uygulanacak siyasette Almanlarla mutabık olmaları gerekiyordu. Devlet başkanı olarak diktatörlük yetkilerini üstlenen Pétain din, vatanseverlik ve aile gibi muhafazakâr ilkeleri vurguladı. **Vichy Fransa'sı** bazı hususlarda Nazilerle işbirliği yaparak Yahudi karşıtı yasaları yürürlüğe soktu.

Britanya'da Churchill bozgunculuğu reddetti. Yayınlanan konuşmalarıyla halkın **meydan okuma ruhunu** teşvik edip direnişi güçlendirmek için radikal önlemler aldı. Bunlar yabancıların alıkonulmasından Alman istilasına karşı Yurt Savunma milisleri örgütü kurulmasına kadar uzandı. Britanya'nın barış antlaşması yapmayı reddetmesiyle Hitler Manş Denizi'ni aşıp işgal hazırlıklarına başladı. Ağustos ayında Luftwaffe, Güney İngiltere üzerinde **Britanya Muharebesi** başlattı. Britanya'nın hava savunması iyi hazırlanmış ve radar erken uyarı istasyonları Spitfire ve Hurricane savaş uçaklarının eşgüdümlü olarak karşılık verebilmesi için komuta merkezlerine bağlantı sağlamıştı. Ancak bombardıman uçaklarının savaş uçakları eşliğinde dalga dalga gelerek radar istasyonlarına, havaalanlarına ve uçak fabrikalarına saldırmaları karşısında Savaş Komutanlığı güç anlar yaşadı. Luftwaffe Eylül ayı başlarından itibaren **Londra'yı bombalamaya** geçtiğinde RAF rahat bir nefes aldı. Britanya 1000 Alman uçağının saldırdığı 15 Eylülde 28 uçak kaybetmesine karşılık 60 Alman uçağı düşürdü. Bu rakamlar Almanya'nın bir işgali desteklemek için hava üstünlüğünü ele geçirmesinin kolay olmadığını gösterdi.

> # 449
> İNGİLİZ ŞEHRİ **COVENTRY'DE 10 SAAT SÜREN** SALDIRIYA KATILAN **ALMAN BOMBARDIMAN UÇAĞI** SAYISI

Alman işgal planları ekim ayında bırakıldı, ancak 1940 sonbaharından 1941 Mayıs ayına kadar İngiliz şehirleri **Blitz** adlı, ağır can kayıpları verdiren –40.000'den fazla sivil öldü– ve geniş çaplı tahribat yaratan Luftwaffe'nin gece bombardımanlarına maruz kaldı. Savaş öncesi tahminlerin aksine hava akınları sosyal çöküntü veya moral tahribatı yaratmadı. Ateş altında kalan Britanyalıların soğukkanlılığı tarafsız ABD'de birçok kişinin hayranlığını kazandı.

F.D. Roosevelt 1940'ta üçüncü bir dönem için aday oldu ve kazandı. Seçimlerden önce Roosevelt Nazi Almanyası'sı ve Japonya'ya düşmanlığını açıklamıştı. Silahlanma çalışmalarını başlatıp bir tür askere alım programı uygulamaya koyduysa da halkın savaş karşıtı tutumunun farkındaydı. Radyodaki bir "ocak başı sohbetinde" Amerika'nın "demokrasinin cephaneliği" olacağını ve Britanya'ya silah sağlayacağını söyledi.

Yeraltına gidiş
Blitz sırasında binlerce Londralı geceyi bombalardan korunmak için metro istasyonlarında geçirdi.

Supermarine Spitfire
RAF'ın II. Dünya Savaşında en ünlü savaş uçağı olan Spitfire, Alman Messerschmidt 109 uçağının performansını yakalayabildi.

- **3 Temmuz** Britanya Fransız savaş gemilerini Cezayir'de **Mers el Kebir'de** batırdı
- **10 Temmuz** Vichy'de toplanan Fransız Millî Meclisi Pétain'e **istisnai yetkiler** verdi
- **10 Temmuz Britanya Muharebesi RAF** ve **Luftwaffe** arasında Manş Denizi üzerindeki çatışmalarla başladı
- **15 Ağustos** Luftwaffe ve RAF Güney İngiltere'de **geniş çaplı çarpışmalara** girdi
- **16 Ağustos** Britanya hükümeti İtalyanlarla savaşmak için **Kuzey Afrika'daki** ordusunu güçlendirmeye karar verdi
- **21 Ağustos Troçki** Stalin'in bir ajanı tarafından uğradığı **suikast sonucu öldü**
- **2 Eylül** ABD Britanya'ya üsler karşılığında 50 **eski destroyerini verdi**
- **4 Eylül Önce Amerika Komitesi** ABD'yi savaşın dışında tutmak amacıyla kuruldu
- **7 Eylül** Luftwaffe'nin Londra'da geniş çaplı ilk **bombardımanı**
- **15 Eylül** Alman **Luftwaffe ile RAF** arasında büyük çarpışmalar
- **16 Eylül** ABD, tarihinde ilk defa barış zamanında **askere alımına** başladı
- **27 Eylül** İtalya, Almanya ve Japonya **Üçlü Antlaşmayı** imzaladı
- **12 Ekim** Hitler **Britanya'nın işgali** planlarından vazgeçti
- **23 Ekim** Hitler Hendaye'da Franco'yla buluştu, ancak **İspanya tarafsız kaldı**
- **28 Ekim** İtalyanlar Yunanistan'ı **işgal etti**
- **5 Kasım** ABD'de **Roosevelt** başkanlık seçimlerini benzeri görülmemiş şekilde **üçüncü kez** kazandı
- **11–12 Kasım** Britanya uçak gemisi *Illustrious*'tan kalkan uçaklar Taranto'da **İtalyan filosuna saldırdı**
- **23 Kasım** Romanya **Üçlü Antlaşmaya** taraf olarak Mihver devletlerine katıldı
- **9 Aralık** Britanya İtalyanlara karşı **Kuzey Afrika çölünde** taarruza geçti
- **29–30 Aralık** Londra Kenti Alman yangın bombalarıyla **büyük zarar gördü**

Rommel'in Afrika Korps'una bağlı Alman tankları ve piyadesi Kuzey Afrika'daki çetin harekâtlarda Libya'da ilerliyor.

❝ **KAZANINCA** ELİNİZE BİR ŞEY **GEÇMEYECEKSE SAVAŞMAYIN.** ❞

Erwin Rommel, Alman Feldmareşal ve Afrika Kopsr komutanı,
Infanterie Greift An isimli savaş hatıratından, 1937

FAŞİST İTALYA'NIN HAZİRAN 1940'TA II. Dünya Savaşına girişi savaşı İtalya'nın, Libya dahil kolonilerinin bulunduğu Akdeniz ve Kuzey Afrika'ya kadar genişletti. İngiliz Uluslar Topluluğu kuvvetleri 1941 başlarında Mısır'dan ilerleyerek Libya liman şehri **Tobruk**'u ele geçirdi ve 130.000 İtalyan askerini esir aldı. Buna karşılık olarak Hitler General (daha sonra Mareşal) Erwin Rommel'i (1891-1944) zırhlı birliklerle –Afrika Korps– faşist müttefikini kurtarmak için Kuzey Afrika'ya gönderdi. Rommel kısa sürede Britanyalıları geri sürdü ve Tobruk'u kuşatma altına aldı. Bu esnada Sicilya'da bulunan Alman savaş uçakları İngiliz deniz taşımacılığını hedef aldı ve hayati öneme sahip Malta'daki Britanya deniz üssünü bombalamaya başladı.

İtalyan ordusu ayrıca 1940'ta **Yunanistan'ı işgal etmeye** çalıştı, ancak bir kez daha Almanlar devreye girmek zorunda kaldı. Mihver devletleri nisan ayında Yugoslavya'yı işgal ederek hızla yendi ve faşist **Ustaše hareketinin** yönetiminde **bağımsız bir Hırvatistan** kurarak parçaladı.

Alman birlikleri güneye doğru baskısını sürdürerek Yunanistan'ı hızla bozguna uğrattı. İngiliz Uluslar Topluluğu kuvvetleri savunmaya çalışmakla birlikte, **Yunanistan'ın Girit Adası** paraşütlü birliklerin ilk saldırısından sonra Almanların eline geçti.

Hitler için Akdeniz sadece küçük bir şovdu. **Sovyetler Birliğinin işgali** için kod adı **Barbarosa Harekâtı** olan işgal hazırlıkları çoktan devreye sokulmuştu. Nazilerin niyeti soykırıma yönelikti. Hitler generallerinden "bir yok etme savaşı" planlamalarını istedi. **Einsatzgruppen** adı verilen Özel SS ölüm mangaları orduların peşinden gelerek işgal edilen topraklardaki komünistleri ve Yahudileri öldürmekle görevliydi. Nazi idarecileri Almanya için gıda temini bakımından 30 milyon Sovyet vatandaşının öldürülmesi gerektiğini hesapladılar.

22 Haziranda başlatılan Barbarosa Harekâtı muazzam bir savaş mücadelesiydi. Hitler 1 milyonu Mihver devletlerinden olmak üzere 4 milyondan fazla asker toplamıştı. Başlangıçta işgal karşı konulmaz bir başarı halinde gelişti. Bir dizi kuşatma harekâtıyla 3 milyona yakın Sovyet askeri esir alındı. İşgalciler Leningrad'ın kapılarına kadar gelerek Moskova'ya doğru saldırıya geçtiler. Ancak **Mihver ilerleyişi sonbahar yağmurlarıyla yavaşladı ve en sonunda karlarda durakladı.** Sovyetler şiddetli, çoğu zaman da intiharı göze alan karşı saldırılar başlatarak düşmanı Moskova'nın dış mahallelerinden sürdüler. Almanya ilk defa, parlak bir zafer kazanamadı.

Baltık cumhuriyetleri (Estonya, Letonya, Litvanya) Belarus, ve Ukrayna'da nüfusun büyük kısmı **başlangıçta Stalin'in yönetiminden kurtaran Almanları memnuniyetle karşıladı.** Ancak Nazi yönetiminin zalimliğini gördükten sonra pek azı coşkularını koruyabildi. Alman ve Fin güçleri tarafından kuşatmaya alınan Leningrad'da, çoğunluğu açlıktan olmak üzere binlerce kişi hergün yaşamını yitirdi. Mihver devletlerinin eline düşen **savaş esirlerinin** neredeyse tümü **infaz edilerek veya açlık ve ihmalden hayatını** kaybetti.

En çok ıstırap çekenlerse Yahudilerdi. Ukrayna'nın başkenti Kiev yakınlarındaki **Babi Yar** şehrinde 30.000'den fazla Yahudi iki gün içinde öldürüldü. Naziler Polonya'nın Chelmno şehrindeki yok etme merkezindeki gaz odalarında da Yahudileri sistemli bir şekilde öldürmeye başladılar.

Alman paraşütçü rozeti
Alman paraşütçüler bu şık rozetten görülebileceği gibi, dünyanın diğer yerlerindeki hava askerlerine benzer şekilde elit gruplar olarak görüldü.

Hava harekâtı
Almanlar Yunanistan Korinthos şehrini işgal etmek ve daha sonra da Girit'e saldırmak için paraşütçü birliklerini büyük bir başarıyla kullandı.

Mihver savaş kayıpları
Almanya ve Mihver devletlerinin yol açtığı savaş kayıpları savaşın Avrupa'da yayılmasıyla 1939 ile 1941 arasında çarpıcı biçimde yükseldi.

Barbarosa Harekâtı
Mihver devletlerinin Sovyetler Birliğini işgali 1941'in ikinci yarısında büyük bir ilerleme kaydetti. Sovyet birliklerine ağır kayıplar verdirildi, ancak Hitler'in ihtiyacı olan hızlı zafer sağlanamadı.

ANAHTAR
- Alman-Mihver ilerlemesi
- 21 Haziran 1941'de cephe hattı
- 1 Eylül 1941'de cephe hattı
- 15 Kasım 1941'de cephe hattı
- 5 Aralık 1941'de cephe hattı

20 Ocak Roosevelt üçüncü dönem ABD başkanlığı görevine başladı

22 Ocak İngiliz birlikleri **Libya limanı Tobruk'u** İtalyanlardan aldı

7 Şubat İtalyanlar İngilizler tarafından **Libya Beda Fomm**'da yenilgiye uğratıldı

12 Şubat Rommel **Afrika Korps birliklerinin komutasını almak** üzere Kuzey Afrika'ya geldi

1 Mart Bulgaristan Mihver güçlerine katıldı

11 Mart Başkan Roosevelt Britanya'ya silah temin etmek için **Ödünç Verme-Kiralama** Yasasını imzaladı

6 Nisan Alman, İtalyan ve Bulgar birlikleri **Yugoslavya ve Yunanistan'ı işgal etti**

10 Nisan Rommel, Tobruk'ta **İngiliz Uluslar Topluluğu** birliklerini kuşattı

17 Nisan Yugoslavya Mihver güçlerine **teslim oldu**

27 Nisan Yunanistan Mihver güçlerine **teslim oldu**

1 Mayıs Orson Welles filmi *Citizen Kane* New York'ta gösterime girdi

2 Mayıs Britanya Mihver yanlısı hükümeti devirmek için **Irak'ı işgal etti**

5 Mayıs İtalyanlardan kurtarılan **İmparator Haile Selasiye** Etiyopya'ya döndü

10 Mayıs Hitler'in yardımcısı **Rudolf Hess uçakla İskoçya'ya geldi**

20 Mayıs Alman birlikleri **Girit'in havadan istilasına** girişti

27 Mayıs Alman savaş gemisi *Bismarck* **Atlantik'te batırıldı**

8 Haziran Müttefik kuvvetleri Vichy Fransa'sının elindeki **Suriye ve Lübnan'ı işgal etti**

22 Haziran Almanya ve mihverleri **Barbarossa harekâtıyla** Sovyetler Birliğini işgal etti

29 Haziran Sovyet birlikleri **Minsk'te yenilgiye** uğrayarak 400.000 kişi kaybetti

USS West Virginia ve *USS Tennessee* savaş gemileri, Pearl Harbor'a sürpriz Japon saldırısı sırasında duman ve alevler içinde kaldı.

> **❝ PEARL HARBOR SALDIRISININ ŞAŞKINLIK YARATABİLMESİ** BÜYÜK BİR **NİMETTİR. ❞**
>
> **Hideki Tojo, Japonya başbakanı**

Britanya 1941 boyunca **Hitler'in yardımcısı Rudolf Hess**'in (1897-1987) **garip barış önerisini** reddederek savaşmayı sürdürdü. Britanya hükümetini Almanya'yla bir ittifaka girmeye ikna edebileceğine emin olan Hess 10 Mayısta İskoçya'nın kırsal bölgesine paraşütle indi. Tutuklandı ve hayatının geri kalanını hapiste geçirdi.

Britanya'ya savaşın bu aşamasında başlıca tehdit ülkenin deniz yoluyla gelen gıda ve savaş malzemesi hatlarını kesmeyi amaçlayan Almanya'nın başlattığı **Atlantik Muharebesinden** geldi. Mayıs ayında Alman savaş gemisi *Bismarck* Atlantik'e çıktı. Kraliyet donanması savaş kruvazörü *HMS Hood*'u batırdıktan sonra Bismarck'ın izi bulundu, Swordfish uçaklarından atılan bombalarla durduruldu ve ardından Britanya savaş gemilerince batırıldı.

1.000.000

KUŞATMA SIRASINDA ÖLDÜĞÜ TAHMİN EDİLEN LENİNGRAD **SAKİNLERİNİN** SAYISI

Britanya ve Kanada donanmaları ticaret filolarını **Alman denizaltılarına** karşı korumakta ise pek başarılı değillerdi ve kayıplar kısa sürede büyümeye başladı. Britanya halkı bu durumu azalan gıda oranlarında hissetti.

Britanya Başbakanı Winston Churchill Sovyet komünizminden hiçbir şekilde hoşlanmamasına rağmen **Sovyetler Birliğiyle** ittifaka girmekte tereddüt etmedi. Ancak Britanya için ABD'nin savaşa girmesi gerçekten önemliydi.

Başkan Roosevelt (bkz. 1933) tarafsızlık oyunu oynamadı. Mart ayında çıkarılan **Ödünç Verme-Kiralama Yasasıyla** ABD hükümeti tarafından bedeli ödenen askeri teçhizatın Britanya'ya sağlanması uygulamasını başlattı. Amerikan tersaneleri ve fabrikalarıyla bol ve yüksek ücretli iş bulan ABD işçileri bu uygulamadan yarar sağladı. Yılın ilerleyen döneminde ABD tarafından bedelsiz askeri yardım Sovyetler Birliğine kadar genişletildi.

Roosevelt ağustos ayında Kanada'nın Newfoundland bölgesindeki Placentia Körfezinde Churchill'le buluştu. Toplantıda liberal demokratik ilkeleri içeren ortak bir savaş hedefleri bildirgesi olan **Atlantik Şartı** hakkında mutabakata vardılar. Amerikan gemileri esasen Doğu Atlantik'teki konvoylara eşlik etmekteydi ve ekim ayında bir ABD destroyeri bir Alman torpidosuyla batırıldı, fakat Roosevelt savaş ilanı için yeterli kamuoyu desteğine sahip olmadığını düşünüyordu.

Karda savaş
Bir Alman askeri Sovyetler Birliğinin işgali sırasında Rus kışını tecrübe ederken. Mihver güçleri hava şartlarıyla baş etmek için yeterli teçhizata sahip değildi.

Roosevelt'in açmazı Japonlar tarafından çözüldü. ABD Japonların Asya'da yayılmasına karşı olmuş ve Japon birliklerinin Fransız Çinhindi'ne girişinden sonra temmuzda **Roosevelt bu ülkeye petrol ambargosu** koymuştu. Japonya bütünüyle ithal petrole bağımlı olduğundan askeri ihtiraslarını terk etmek ya da ABD'yle savaşmak arasında kaldı.

İSOROKU YAMAMOTO
(1884–1943)

Japon Amirali İsoroku Yamamoto 1930'larda deniz kuvvetleri havacılığının önde gelen bir savunucusu oldu. Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak Pearl Harbor limanına düzenlenen baskının mimarıydı. Nisan 1943'te Amerikan istihbaratı tarafından uçağının teşhis edilmesi sonucunda Pasifik'teki Bougainville Adası üzerinde uçağı vurularak öldürüldü.

Pearl Harbor rozeti
"Pearl Harbor'ı Hatırla" sloganı Japonlara karşı savaşta vatansever desteği uyandırmak için ABD'de yaygın olarak kullanıldı.

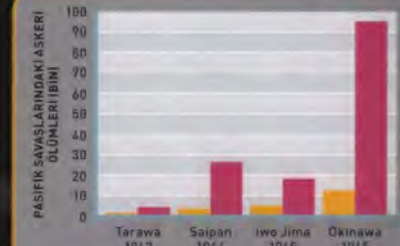
Amiral İsoroku Yamamoto'nun hazırladığı bir planı izleyen Japon uçak gemileri 7 Aralıkta Hawaii'deki ABD deniz üssü Pearl Harbor'a **sürpriz** bir **saldırı** gerçekleştirdi. Baskın sırasında 18 savaş gemisi batırıldı veya hasar gördü, 300 civarında uçak imha edilerek ABD Pasifik filosuna ciddi bir zarar verildi. Diğer Japon birlikleri de Filipinler ve İngiliz kolonisi Malaya'yı işgal etti.

Pearl Harbor baskınının şoku Amerikan halkının Japonya'yla savaş için desteğini sağlamakla birlikte, Almanya için aynı durum söz konusu değildi. Hitler Churchill ve Roosevelt'i rahatlatarak Japon müttefiklerini desteklemek için ABD'ye savaş ilan etmeyi tercih etti. Aynı yıl **Arcadia Konferansında Britanya** ve **ABD** önceliği Almanları yenmek olan **askeri bir strateji** kabul etti.

PASİFİKTE SAVAŞ

MÜTTEFİK DEVLETLER İMPARATORLUK JAPONYA'SINI PASİFİK'TE MAĞLUP EDİYOR

Pasifik'in bedeli
Pasifik'te zaferin insan anlamında bedeli hızla yükseldi, ancak Japonların ölüm oranı her zaman ABD'den yüksekti

Çin'le 1937'den beri savaşta olan Japonlar, başarılı olduğu takdirde Asya ve Pasifik'te bir imparatorluk kurmalarını sağlayacak bir kumar oynamaya 1941 yılında karar verdiler. 7 Aralıkta Hawaii'de Pearl Harbor limanındaki ABD üssüne saldırarak Filipinler'i ve Güneybatı Asya'daki Avrupa kolonilerini işgale başladılar.

Güneybatı Asya'daki Britanya ve Hollanda kolonileri Japonya için kolay kurbanlar teşkil etti; Singapur'daki İngiliz üssü neredeyse hiç direniş göstermeden düştü. Beş ay içinde Japonlar Burma'daki Britanya Hindistanı sınırlarına erişmişlerdi. Avustralya tehdit altında görünüyordu, ancak Japonya'nın güneye ilerleyişi Mercan Denizi Muharebesinde ABD uçak gemileri tarafından kontrol altına alındı. Savaşta yeni bir dönem Japon donanmasının büyük kayıplara yol açan, Midway Adalarına hırslı saldırısıyla başladı. Ağustos 1942'den itibaren en yoğun çarpışmalar ABD'nin elinde tutmayı başardığı Guadalcanal civarında yaşandı. ABD 1944 yılına kadar yeterli gücü bir araya getirerek istikrarlı bir ilerlemeye başlayamadı. Japon donanması Filipin Denizi ve Leyte Körfezi muharebelerinde bozguna uğratılırken, Mariana Adalarının ele geçirilmesi Japonya'yı ABD bombardıman uçaklarının menziline getirdi. Burma ve Okinawa'da yenilen, Mançurya'da Sovyet işgali tehdidiyle karşılaşan ve şehirleri atom bombasıyla yok edilen Japonya Ağustos 1945'te teslim oldu.

SSCB
Okhotsk Denizi
Attu
Kiska
Aleut Adaları
Dutch Harbour 3 Haziran 1942
Kuril Adaları
MANÇURYA
Pekin
KORE
Japon Denizi
Sarı Deniz
Tokyo
JAPONYA
ÇİN
Doğu Çin Denizi
Ryukyu Adaları
HİNDİSTAN
FRANSIZ ÇİNHİNDİ
BURMA
Hong Kong
Formosa
Rangoon
SİYAM
Bangkok
Hainan
Saygon
Güney Çin Denizi
Manila
Bataan 7 Ocak-9 Nisan 1942
FİLİPİN ADALARI
Palau
Mariana Adaları
Saipan
Guam
Midway
Midway Muharebesi 4-6 Haziran 1942
Hawaii Adaları
Pearl Harbor 7 Aralık 1941
Wake
Marshall Adaları
Kwajalein
PASİFİK OKYANUSU
Caroline Adaları
MALAYA
Sarawak
Selebes
Borneo
Sumatra
Singapore 8-15 Şub 1942
Cava Denizi
Cava
Cava Denizi Muharebesi 27 Şub 1942
Bali
Timor
HOLLANDA DOĞU ADALARI
Darwin 19 Şub 1942
AVUSTRALYA
YENİ GİNE
Yeni Gine
Rabaul
Yeni Britanya
Solomon Adaları
Port Moresby
Coral Denizi Muharebesi 7-9 May 1942
Coral Denizi
Yeni Hebridler
Gilbert Adaları

Japon saldırıları
Aralık 1941'de başlayan Japon hücumları ordularına Filipinler, Endonezya, Malay ve Burma'nın denetimini verirken, deniz kuvvetleri orta Pasifik'te bir savunma dairesi oluşturdu. Midway'de Haziran 1942'de uğranılan yenilgi Japon yayılmasının sonunu getirdi.

ANAHTAR
Başlıca kara muharebeleri
Başlıca Japon hava saldırıları
Başlıca deniz muharebeleri
Japon ilerlemesi
Japon etki alanı

Şehir	Baskın sayısı	Şehirlerin yok edilen kısmı
Tokyo	5	50%
Nagoya	4	31%
Kobe	2	56%
Osaka	4	26%
Yokohama	2	44%
Kawasaki	1	33%

Büyük Altı
10 Mart ve 15 Haziran 1945 arasında Tokyo ve Kobe dahil olmak üzere altı büyük Japon kentinin büyük kısmı ABD'nin ağır bombardımanı altında yeryüzünden silindi.

3:2 **Burma harekâtı**
1942-45 arasında Burma harekâtında savaşan Japon askerlerinin yüzde altmışı (beşte üçü) yaşamını yitirdi. Toplam Japon kayıpları 200.000'i bulurken buna mukabil ölen veya yaralanan Britanya ve Hindistan askerleri 71.000 civarındaydı.

Japonya'ya saldırılar
Mariana Adalarındaki üslerinden havalanan ABD B-29 Superfortress bombardıman uçakları Japon şehirlerini Mart 1945'ten sonra yanıcı maddeler kullanarak yok etti. Hiroşima ve Nagasaki'ye (6 ve 9 Ağustos 1945) atom bombası atılmasının ardından Japonlar teslim oldu.

> **" ATOM BOMBASININ TRAJİK ÖNEMİNİ** KAVRIYORUM... ŞÜKÜRLER OLSUN Kİ **DÜŞMANLARIMIZIN** DEĞİL BİZİM ELİMİZE GEÇTİ... **"**

ABD Başkanı Harry S. Truman, 9 Ağustos 1945

SSCB
Okhotsk Denizi
Attu
Kiska
Aleut Adaları
Dutch Harbour
Mançurya 8-21 Ağu 1945
MANÇURYA
Kuril Adaları
ÇİN
Pekin
KORE
Japon Denizi
Sarı Deniz
JAPONYA
Tokyo
Doğu Çin Denizi
Ryukyu Adaları
Okinawa 1 Nis-22 Haz 1945
HİNDİSTAN
Kohima 7 Mar-18 Tem 1944
BURMA
Hong Kong
Formosa
Iwo Jima 19 Şub-26 Mar 1945
Midway
PASİFİK OKYANUSU
Hawaii Adaları
Pearl Harbor
Filipinler Deniz Muharebesi 19-20 Haz 1944
Mariana Adaları
Rangoon
Hainan
Manila 3 Şub-3 Mar 1945
FİLİPİN ADALARI
Saipan 15 Haz-9 Tem 1944
SİYAM
Bangkok
Marshall Adaları
FRANSIZ ÇİNHİNDİ
Saygon
Güney Çin Denizi
Leyte Körfezi Muharebesi 23-25 Ekim 1944
Guam 21 Tem-8 Ağu 1944
Kwajalein
MALAYA
Sarawak
Mindanao
Celebes
Halmahera
Sumatra
Borneo
Balikpapan
Bismarck Archipelago
Gilbert Adaları
Tarawa 20-23 Kas 1943
Rabaul 4-23 Ocak 1942
HOLLANDA DOĞU HİNT
Hollandia
Yeni Gine
Cava Denizi
Cava
Bali
Timor
Solomon Adaları
Port Moresby Limanı
Guadalcanal 7 Ağu 1942-9 Şub 1943
Santa Cruz Adası
Darwin
Yeni Hebridler
AVUSTRALYA
Mercan Denizi

ANAHTAR
Başlıca kara savaşı
Başlıca deniz savaşı
Müttefik ilerlemesi

Müttefiklerin karşı saldırıları
ABD ordusu Yeni Gine'den Filipinler'e kadar Güneybatı Asya'da Japonlara karşı savaşı yönetti. Orta Pasifik'te ABD donanma ve deniz piyadeleri Gilbert Adalarından Mariana Adalarına saldırının başını çekti. Okinawa'nın Haziran 1945'te kaybı Japonya'yı yakın bir Müttefik işgali tehlikesi altına soktu.

Yeni Gineliler sık ormanlardan yaralı Müttefik askerlerini taşıyor. Sert doğa koşulları Japonlar kadar öldürücü bir düşmandı.

20 OCAK 1942'DE SS GENERALİ REINHARD HEYDRICH (1904-1942) Berlin'in bir dış mahallesi olan Wannsee'de bir konferans düzenledi. Toplantının amacı Alman devlet memurlarını ve dış işleri bakanlığı personelini **Yahudileri** Avrupa' daki ülkelerden **kitle halinde sınır dışı etme** planları hakkında bilgilendirmekti. Yahudiler, başlıcaları Polonya'da kurulacak kamplara nakledilecek, buradan da, açıkça belirtildiği gibi, hiçbiri geri dönmeyecekti.

Bu esnada bir Japon fetih dalgası Güneydoğu Asya'yı kaplamaktaydı. Büyük bir Britanya üssü olan **Singapur'un göstermelik** bir direnişten sonra Şubat ayında **Japonlara teslim olması** Britanya İmparatorluğunun itibarına büyük bir darbe indirmişti. Yaklaşık 80.000 İngiliz, Avustralyalı ve Hintli asker esir alınmıştı.

Amerikalı ve Filipinli askerlerin **Filipinler'in** Bataan Yarımadasındaki kararlı direnişi nisan ayında sona erdi. Japonların hasta ve yetersiz beslenen insanlara dayattığı 100 kilometrelik acımasız **Bataan Ölüm Yürüyüşünde** çok sayıda asker hayatını kaybetti.

Japonların ilerleyişi Hollanda idaresindeki Endonezya ve Britanya yönetimindeki Burma'ya ulaştıkça, Avustralyalılar kendi ülkelerinin sırada olduğundan endişe etmeye başladılar. Japon deniz kuvvetleri uçakları tarafından Kuzey Avustralya'daki **Darwin limanına** şubat ayında yapılan bir **saldırı** 500 can aldı ve Japon cep denizaltıları haziran ayı başında Sydney Limanına girmeyi başardı. Tutumlarında sert bir değişikliğe giden Avustralyalılar savunma için esas müttefikleri olarak Britanya'dan ziyade ABD'ye döndüler.

Japon karşıtı yoğun duygular içindeki Başkan Roosevelt Birleşik Devletler'in batısında yaşayan Japon asıllı Amerikalıların **toplama kamplarına** sürülmesine izin veren **9066 sayılı İdari Kararnameyi** imzaladı. Yaklaşık 120.000 Japon asıllı, savaş sırasında edildi.

Birleşik Devletler topyekûn savaş için hazırlıklarını hızla tamamlarken, **Japonlara karşı mücadele** başlamıştı. Mayıs ayındaki Mercan Denizi ve haziran ayındaki Midway Muharebeleri, Japon ve Amerikan filoları birbirlerinin görüş mesafesine girmeden uçak gemileri arasında yapılan düellolardı. **Mercan Denizi** karşılaşması taraflara önemli bir avantaj sağlamamakla birlikte **Midway** Amerikan denizaltıları ve torpido uçakları sebebiyle dört uçak gemisi kaybeden Japon donanması için bir felaketti.

Midway savaşındaki Amerikan zaferi savaşta belirleyici bir dönüm noktası olmakla birlikte, kendi başına kesin sonuç getirmedi. **Amerikan güçleri** Ağustos ayında Solomon Adalarındaki **Guadalcanal'a indiklerinde** Japonlar şiddetle karşılık vererek kendi

HOLOCAUST

Naziler, Slavlar, eşcinseller ve çingeneler dahil olmak üzere bir çok gruptan çok sayıda insanı öldürmekle beraber, Yahudilere karşı davranışlarının benzeri yoktu. 1942'de Avrupa Yahudilerinin tümünü yok etmeye girişmişlerdi. Bu "nihai çözümü" başarmak için Naziler Yahudileri gaz odalarıyla donatılmış amaca yönelik kamplara naklettiler. Çoğunluk vardıktan birkaç saat içinde öldürüldü, ancak bazıları köle işgücü olarak kullanılmak için canlı tutuldu. Avrupa Yahudi nüfusunun üçte ikisini oluşturan yaklaşık 6 milyon Yahudi öldürüldü.

"BATAAN'DAN GELDİM VE ORAYA DÖNECEĞİM."

General Douglas MacArthur, ABD komutanı, Bataan yenilgisinden sonra kaçtığı Avustralya'daki sözleri, 20 Mart 1942

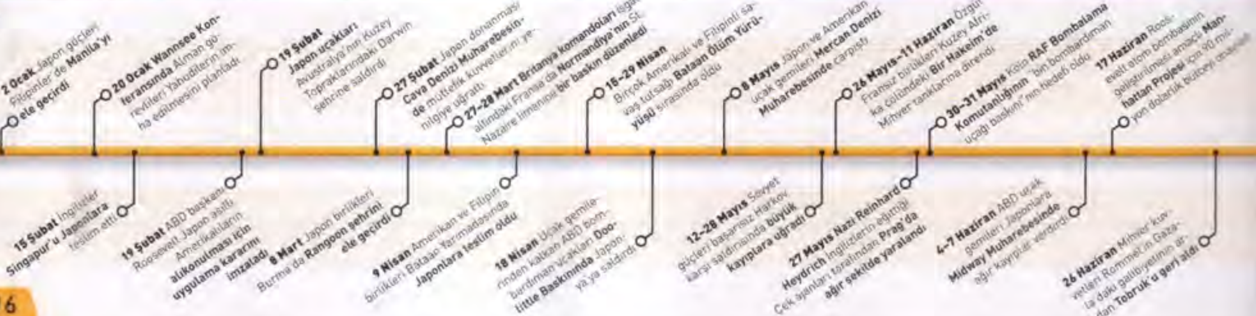
birliklerini karşı saldırı için adaya indirdiler ve iki tarafın da ağır kayıplar verdiği bir dizi deniz muharebesine girdiler. **Yeni Gine'de Avustralya birlikleri** düşman ormanlardaki çarpışmalarda öncü rol oynadılar.

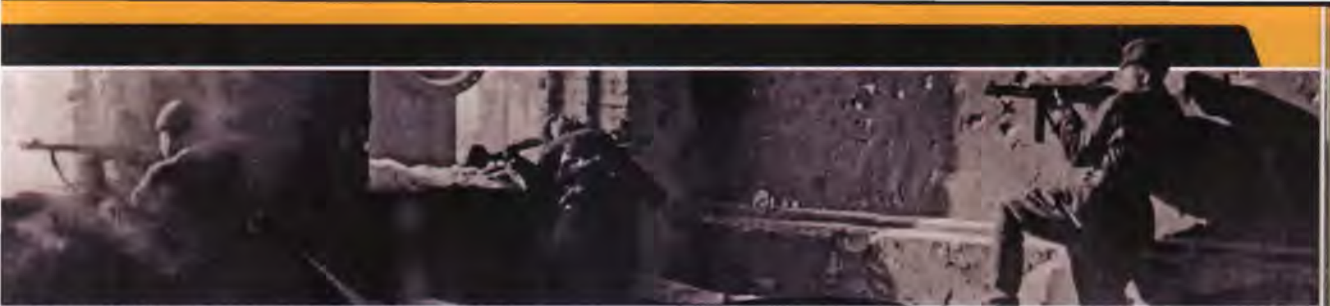
Hindistan'da Britanya askeri olduğu kadar **siyasi niteliği de bulunan bir sorunla** karşı karşıya kaldı. Japon birliklerinin Burma'yı işgal tehdidinin başlamasıyla Mohandas Gandhi (1869-1948) ve diğer Millet Meclisi önderleri tam bağımsızlık talebiyle **"Quit India"** (Hindistan'ı Terk Et) hareketini başlattı. Sivil itaatsizlik kampanyaları Britanya makamları tarafından acımasızca bastırıldı ve Gandhi dahil olmak üzere 100.000'den fazla Hintli tutuklandı. Bazı Hint milliyetçileri **Subhas Chandra Bose'nin Hindistan Milli Ordusu**na katılarak Japonlarla birlikte savaştı, ancak çok daha fazla sayıda Hintli Britanya'yla birlikte sa-

Nazi ölüm kampları
Almanlar özellikle Yahudilerin öldürülmesi için çoğunluğu işgal altındaki Polonya'da ölüm kampları kurdu. Ayrıca binlerce insanın öldürüldüğü birçok diğer toplama kampı da mevcuttu.

ANAHTAR
• Nazi ölüm kampları

Sovyet piyadeleri Stalingrad'ın yıkıntıya dönmüş binalarında çarpışıyor. Şehirde Almanların aldığı yenilgi II. Dünya Savaşının dönüm noktalarından biriydi.

Deniz gücü
ABD Deniz Kuvvetlerinin pike bombardıman uçakları Pasifik'te Midway Adaları üzerinde uçuyor. Amerikan ve Japon uçak gemileri arasında bu bölgede Haziran 1942'de kesin sonuçlu bir düello yapıldı.

vaşa girdi: Yaklaşık 25 milyon Hintli Britanya"z ordusuna gönüllü olarak yazıldı.

Kuzey Afrika'daki çöl savaşında Feldmareşal Erwin Rommel'in (1891-1944) karşısında birçok defa yenilgiye uğrayan Britanya Sekizinci Ordusu **General Bernhard Montgomery**'nin (1887-1976) komutası altında ekim-kasım aylarında Alameyn Muharebesinde büyük bir taarruz zaferi kazandı.

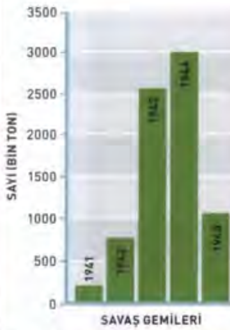
Rommel'in Mihver ordusu Libya'yı geçerek batıya doğru çekildikçe, **General Dwight D. Eisenhower** (1890-1969) komutasındaki büyük bir Amerikan kuvvetini de içeren Müttefik kuvvetleri **Torch (Meşale) Harekâtı** çerçevesinde Fransız Kuzey Afrika'sına çıkartma yaptı. Vichy yönetimine (bkz. 1940) sadık Fransız koloni güçlerinin direnişi kolaylıkla aşılarak, Rommel batı ve doğudaki ordular arasında kıstırıldı. Almanlar buna Fransa'daki işgallerini Vichy yönetimi altındaki bölgelere de genişleterek karşılık verdiler.

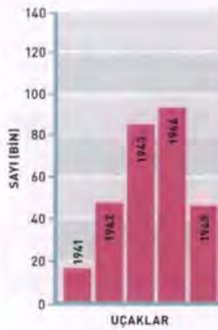
Sovyetler Birliğindeki savaş (bkz. 1941) **Stalingrad Muharebesinde** bir dönüm noktasına erişti. Mihver güçlerinin doğuya doğru ilerleyişi temmuz ayında Kafkaslar'a ulaşarak ve

Yank tankı
Amerikan yapımı Grant tankları Kuzey Afrika'daki Britanyalılara verildi. Bu tank General Montgomery tarafından gözleme istasyonu olarak kullanıldı.

Azerbaycan'ın stratejik petrol yataklarını tehdit ederek devam etmişti. Hitler, birliklerinin, isminden dolayı sembolik önemi olan Stalingrad şehrini almalarında ısrar etti. Alman askerleri eylül ayında şehre girdiler, ancak Sovyet orduları yıkık binalar arasında sokak çarpışmalarıyla savunmayı sürdürdü. Kasım ayında Sovyet Generali Giorgi Jukov (1896-1974) bir karşı saldırı planlaması yaptı. Kuzey ve güneyden taarruza geçen orduları Mihver güçlerini kuşatarak 250 bin Alman askerini Stalingrad'da tuzağa düşürdü. Hitler tarafından direnme ve çarpışma emri alan askerler yıl sonunda açlık çekmekte, donmakta ve cephane eksikliği çekmekteydi. Alman komutan Feldmareşal Friedrich Paulus ertesi şubat ayına kadar yaşayarak teslim olan 90.000 kişiden ve Sovyet tutsaklığından hayatta kalan bir avuç insandan biriydi.

Amerikan sanayi mucizesi
II. Dünya Savaşı sırasında ABD fabrikaları ve tersanelerinin üretimi hızla arttı. Sadece gemi inşa sektöründe çalışan işçilerin sayısı 1940'ta 100.000'den savaşın sonlarına doğru 1.7 milyona yükseldi.

1943

ABD Başkanı Roosevelt ve İngiliz Başbakanı Churchill ocak ayında Casablanca'da buluşarak savaşın gidişatını tartıştı.

Fransız Direniş savaşçıları bir grup fotoğrafı için poz veriyor. Direniş sabotaj eylemleri yaptı, istihbarat topladı ve gerilla savaşı harekâtları düzenledi.

OCAK 1943'TE FRANKLIN D. ROOSEVELT İngiliz Başbakanı **Winston Churchill**'le Fas'ın **Casablanca** şehrinde buluşarak II. Dünya Savaşının Avrupa'da gelecekte alacağı şekli tayin etti. Britanya Kuzey Fransa'daki harekâtı 1944 yılına kadar erteleyeceğini bilerek, **ABD'yi Sicilya'nın işgalini planlama**ya ikna etti. Müttefik liderleri hava kuvvetlerinin Almanya'ya karşı ortak bir bombalama saldırısı başlatması konusunda uzlaşma sağladı. Konferansın sonunda Roosevelt Müttefiklerin **düşmanın "koşulsuz tesliminden" başka hiçbir seçeneği kabul etmeyeceğini** duyurdu.

Mihver güçlerinin şubat ayındaki Stalingrad teslimiyeti (bkz. 1942) Almanya için büyük bir yenilgi olmakla birlikte Almanlar Avrupa'nın büyük bir kısmını işgal altında tutmayı sürdürdüler. **Silahlı direniş hareketleri** birçok yerde işgale karşı koydu. **Fransa'daki direniş** için dönüm noktası Fransız erkeklerinin Alman fabrikalarında çalışmak için 1943'te askere

alınmaları kararıydı. Zorunlu çalışmadan kaçmak isteyen binlerce genç, Almanların elinden sıyrılarak uzak kırsal bölgelerde gerilla grupları oluşturdu.

Direniş hareketleri siyasi bölünmelerle zayıflamaktaydı. **Balkanlar'da** komünist **Tito** (bkz. alt panel) idaresindeki partizanlar Almanlara karşı zorlu bir savaş vermekle birlikte Sırp milliyetçisi ve monarşist **Draza Mihailoviç**'in liderliğini yaptığı Çetnik gerillalarına da aynı şekilde düşmandı. Fransa'da Direniş lideri **Jean Moulin** rakip fraksiyonları birleştirmeye çalıştı, ancak mayıs ayında tutuklandı, Gestapo şefi Klaus Barbie tarafından işkence edildi ve tutsaklıkta öldü.

1943 baharında Alman U-botlarına karşı **Atlantik Muharebesi** olarak bilinen savaş zirveye ulaştı. Mart ayında Müttefikler Alman denizaltı saldırıları nedeniyle 260.000 ton ticari gönderi yitirdiler ve Britanya'nın hayati deniz hattı bağlantılarının kesilmesi tehlikesi ortaya çıktı. "Kurt sürüsü" olarak bilinen gruplar halinde faaliyet gösteren Alman U-botları radyo vasıtasıyla operasyonlarına eşgüdüm sağlamaktaydılar. Ancak o sırada uçaklı deniz devriyelerinin artan kullanımı, Alman deniz mesajlarının şifrelerinin kırılmasıyla edinilen istihbarat ve konvoy eskortlarının geliştirilmiş radarlar ve radyo yön bulma cihazlarıyla donatılması dahil bir dizi faktörün birleşmesi dengeyi denizaltılar aleyhine değiştirdi. Mayıs ayında **U-bot kayıpları** denizaltı komutanı Amiral Karl Dönitz'i kuvvetlerini Atlantik'ten çekmek zorunda bırakacak kadar yükselmişti. U-bot saldırısı bir daha asla eski gücünü kazanamadı.

JOSİP BROZ TİTO (1892–1980)

Hırvatistan'da doğan Josip Broz, komünist bir eylemci olarak Tito soyadını 1930'larda benimsedi. Yugoslavya'nın Almanlar tarafından 1941'de işgalinden sonra Tito 1945'te ülkenin kontrolünü eline geçiren bir gerilla hareketini yönetti. Yugoslavya'yı komünist bir ülke haline getirmekle beraber Sovyetler Birliğinin güdümüne girmeyi reddetti. Ölümüne kadar Yugoslavya devlet başkanı olarak kaldı.

Casablanca

Casablanca filminin genel gösterim tarihi haberlerde geniş biçimde yer alan Casablanca Konferansıyla aynı tarihe denk getirildi.

" ALMANYA BİR KALE, ANCAK ÇATISI OLMAYAN BİR KALE. "

Franklin D. Roosevelt, ABD başkanı, 1944

1943'te en zorlu kara savaşı **Almanya'nın doğu cephesinde** meydana geldi. Stalingrad'taki felakete rağmen Mihver güçleri baharda **Harkov**'da başarılı bir karşı saldırı düzenleyebildiler. Saldırı Sovyetleri **Kursk**'ta saldırıya açık bir toprak çıkıntısı veya ileri mevziyle baş başa bıraktı. Alman generalleri Sovyet güçlerini kuzeyden ve güneyden saldırarak ileri mevzi içinde tuzağa düşürmüp yok etmek istediler. Ancak baş komutan yardımcısı **Georgi Jukov** Alman saldırısını tahmin etmiş ve etkileyici bir savunma sistemi hazırlamıştı. Kursk'ta toplanmış olan güçler muazzamdı. İki yönde 2 milyonu aşkın asker, 6000'den fazla tank ve 5000 uçak hazır beklemekteydi. Sovyet kayıpları ağır olmakla birlikte dört günün sonunda Kızıl Ordu karşı saldırıya geçti. Almanlar dövüşerek geri çekilebilmekle birlikte, doğudaki savaşın döngüsü geri dönülmez biçimde değişmişti.

Sovyet rozeti

Bu rozet II. Dünya Savaşında tankçılara verilmiştir. Sovyetler 1943 yazında Kursk Savaşında yaklaşık 5000 tank kaybetti.

Kursk Muharebesi en şiddetli anlarını yaşarken, Müttefik devletleri **Sicilya'nın geniş çaplı işgali** harekâtını başlattılar. ABD ve Britanya orduları sahile indirilerek, derhâl teslim olan İtalyan kuvvetlerinden direniş görmeden adanın iki tarafından ilerlemeye başladı. Harekât ABD generali **George S. Patton** ile İngiliz General **Bernard Montgomery** arasında bir yarışa dönüşmüştü. Patton Messina'ya ilk varan taraf oldu. Ancak iki komutanın bu yarışı sırasında Mihver güçlerinin büyük kısmı İtalya anakarasına geçti.

Sicilya'nın kaybedilmesi İtalyan diktatörü Benito Mussolini için ağır bir darbeydi. **Büyük Faşist Konseyinde** aldığı **güvensizlik oyundan** sonra Kral III. Victor Emmanuel (1869-1947) tarafından görevinden alındı ve tutuklandı. Yerine getirilen **Mareşal Pietro Badoglio** (1871-1956) İtilaf Dev-

ABD Sahil Güvenlik filikası *Spencer*'dakiler 17 Nisanda Atlantik'teki bir Alman U-botunu batıran sualtı bombasının infilakını seyrediyor.

Savaşta kadınlar
Bir ABD posteri cephane fabrikasında çalışmanın üniformalı kadın işlerinde çalışmak kadar cazip bir meslek olabileceğini öne sürüyor.

...etleriyle eylül başında ateşkes antlaşması imzaladı. Ancak Almanlar İtalya'da kilit mevzileri almak ve yarımadayı Müttefik işgal kuvvetlerine karşı savunma fırsatını bulmuşlardı. Alman paraşütçüleri Mussolini'yi tutsaklıktan kurtardı. Mussolini daha sonra da Salo şehrinde kurulan kukla **İtalyan Sosyal Cumhuriyetinin** başkanlığına getirildi. Müttefik kuvvetleri Napoli'den kuzeye, Roma'ya doğru ilerlerken **Badoglio hükümeti Almanya'ya savaş ilan ederek Müttefik Devletlerine katıldı.**

Almanya 1943'te **ağır hava saldırılarına** maruz kaldı. Yeni Lancaster bomba uçaklarıyla donatılan RAF Bombardıman Komutanlığı mayıs ayıda **"Dambusters"** akınıyla büyük başarı kazandı. Lancaster uçakları "sıçrayan bombaları" kullanarak dört Ruhr barajına alçak irtifadan gece saldırıları düzenleyerek ikisini yıkmayı başardılar. Temmuz ayında bombacılar liman şehri **Hamburg**'u yangın çıkartan mühimmatla yoğun biçimde bombaladı. Kuru ve sıcak hava koşullarında ortaya çıkan ayrı yangınlar tek bir yangın fırtınası halinde birleşti. Çoğunluğu sivil olmak üzere 37.000 kişi yaşamını yitirdi.

RAF Almanya'yı geceleri bombalarken **ABD Ordusu Hava Kuvvetleri gündüz bombalama harekâtına** başladı. Silahlarla doldurulmuş ABD bomba uçaklarının Alman uçaklarının saldırılarını bertaraf etmek ve geliştirmiş teknolojiye sahip vizörlerle bombaları hedeflerine atmaları planlanmıştı. Uygulamada ise B-17'ler ve B-24'ler endişe uyandıracak derecede ağır kayıplara uğradı ve savaş koşullarında hedefi başarıyla bombalamanın güçlük arz ettiği anlaşıldı.

Bombalamanın Alman sivil nüfusuna **etkisi** büyüktü. Kayıpların dışında binlerce insan evsiz kaldı ve ciddi gıda sıkıntıları baş gösterdi. İki milyonun üzerinde çocuk şehirlerden tahliye edildi. Birçok fabrika bombalardan kaçınmak için yeraltına taşındı.

Alman halkının yaşadığı yokluklar tarafsız İspanya dahil tüm Avrupa ülkelerinde az çok hissedildi. Britanya'da işgücü noksanlığı **kadınların hizmet için** sivil savunmaya, askeri ikincil hizmetlere, fabrikalara ve tarımda **işe alınmaları**na yol açtı. ABD'de kadın işçiler geleneksel olarak erkeklere ayrılan ağır sanayi işlerine alındılar.

Siyah işçiler de barış zamanında beyazlara ayrılan işlere alındı. Bu, Detroit'te **isyan boyutuna ulaşan ırk gerilimlerine** neden oldu. Beyaz ve siyah çete çarpışmaları sonucu federal polisin düzeni sağlamasından önce 34 kişi öldürüldü.

1943'ün en acı trajedilerinden biri Britanya Hindistan'ında bir milyondan fazla insanın ölümüne yol açan **Bengal kıtlığı**ydı. Bu felaketin sorumluluk payı tartışma konusu olmakla birlikte, Başbakan Winston Churchill'in açlıktan ölenlere dağıtılacak gıda maddelerine gemilerde yer vermeyi reddettiği bilinmektedir.

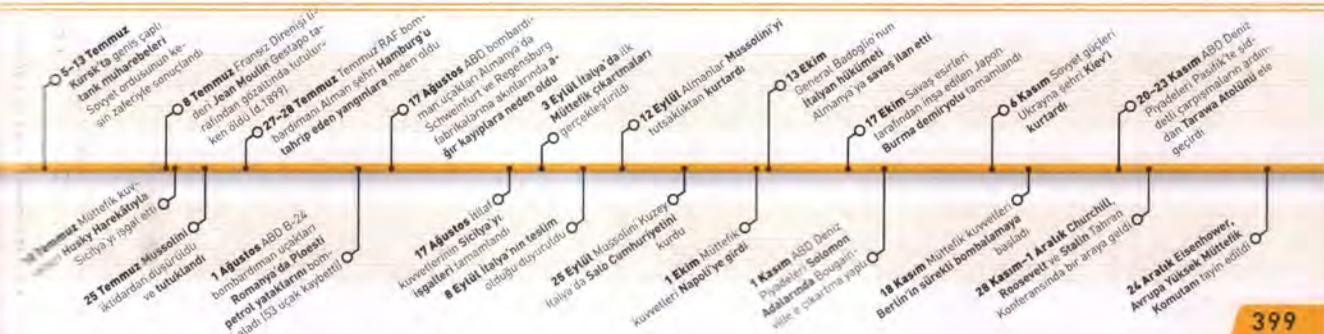

Uçan kale
Amerikan Sekizinci Hava Kuvvetlerine bağlı B-17 Uçan Kale mürettebatı İngiltere'deki bir üste Almanya'yı bombalama görevi için hazırlanıyor. Sekizinci Hava Kuvvetleri 1942 ile 1945 arasında 26.000 kişi kaybetti.

Asya'da 60.000 Müttefik savaş esiri (POW'lar) ve yaklaşık 200.000 Asyalı işçi Burma'daki Japon birliklerine malzeme temini için Tayland'dan **Burma'ya** bir **demiryolu hattı inşaatında çalışmaya zorlandı**. Yaklaşık 16.000 POW ve 90.000 Asyalı işçi inşaat sırasında öldü.

Burma demiryolunun inşası
Asyalı işçilerin yanında çoğunlukla İngiliz, Avustralyalı ve Hollandalı savaş esirleri Japonlar tarafından demiryolunun yapımında çalıştırıldı.

150.000 **NORMANDİYA KIYILARINA ÇIKARTMA YAPAN MÜTTEFİK ASKERLERİNİN** SAYISI

9.000 ÇIKARTMA SIRASINDA **KAYBEDİLEN** MÜTTEFİK ASKERLERİNİN SAYISI

Amerikan askerleri Normandiya'nın 6 Hazirandaki işgali sırasında çıkartma gemilerinden sahile iniyor. Çıkartma işgal altındaki Fransa'nın kurtuluşunu başlattı.

1944 YILI BAŞINDA İTALYA'DA Alman güçlerinin Müttefik kuvvetlerinin Roma'ya gidiş yolunu tıkamaları nedeniyle şiddetli çarpışmalar yaşanmaktaydı. Müttefiklerin Ocak ayında Alman savunma hattı Gustav'ın gerisine, **Anzio**'dan yaptıkları deniz çıkartması tıkanıklığı aşamadı. Şubat ayında Müttefik komutanları, Gustav hattı üzerindeki ana mevzi olan ortaçağ manastırı Monte Casino'yu bombalamaya karar verdi. Ancak kutsal mabede yapılan bu saygısızlık istenilen sonucu sağlayamadı. **Monte Casino Polonyalı piyadeler tarafından nihayet** mayıs ayında alınabildi. Roma'nın kurtarılması da ertesi ay mümkün oldu.

Baharda Britanya Hint birlikleri **Japonların** Burma üzerinden Kuzeydoğu Hindistan'ı işgal girişimini engelledi. **Japon saldırısının** püskürtülmesindeki başarı yılın daha sonraki döneminde Burma'nın büyük bölümünün geri alınmasına imkân verdi. Hindistan'ı Terk Et hareketinin (bkz. 1942) bastırılmasıyla Britanya Hindistan'daki siyasi otoritesini de güçlendirmişti.

Bu esnada **işgal altındaki Fransa'nın kurtarılması** hazırlıkları Güney İngiltere'yi silahla dolu bir kışlaya çevirmişti. **Overlord** adı verilen bu harekâtı General Dwight Eisenhower (1890-1969) komuta etti. Müttefikler Fransa kuşatmasına başlamak için Normandiya'yı hedef seçmişlerdi. D-Day adıyla anılan **Normandiya çıkartmaları** kötü hava şartları nedeniyle bir süre ertelendikten sonra 6 Haziranda başladı.

Burma Yıldızı
Bu askeri madalya İngiliz ve Uluslar Topluluğu askerlerine 1941-1945 arasında Burma Savaşındaki hizmetlerinden dolayı verildi.

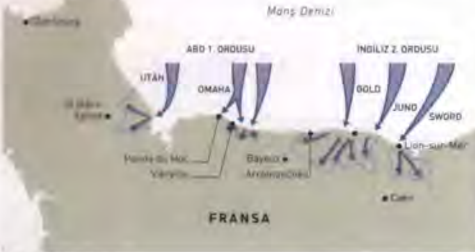
Gece boyunca 18.000 asker havadan paraşüt veya planörle Alman sahil savunma hatlarının gerisine indi. Sabah 5000 gemiden oluşan ve 130.000 askeri taşıyan filo kıyıya ulaşmıştı. Çıkartma tarihin en büyük deniz operasyonuydu. **Sword, Juno** ve **Utah** adları verilen beş çıkartma plajından üçü Britanya, Kanada ve ABD birliklerince kolaylıkla ele geçirildi. Ancak **Gold** plajı ve özellikle Amerikalıların çıktığı **Omaha** plajı düşmandan temizlenmeden önce önemli kayıplar meydana geldi.

İki dahice buluş olan **Mulberry yüzen limanı** ve Pluto denizaltı petrol boru hattı kuvvetler karaya çıkar çıkmaz malzemelerin Müttefik kuvvetlerine ulaştırılmasını sağladı. Ardından Normandiya'yı aşmak için çetin bir mücadele başladı, ancak Alman direnişi ağustos ayına kadar kırılamadı.

Adolf Hitler (1889-1945) bu arada bir **suikast teşebbüsünden** sağ kurtuldu. Vatansever Alman subay ve görevlileri Führer'i devirmek ve Batılı müttefiklerle barış sağlamak amacıyla bir komplo girişiminde bulunmuştu. Albay Klaus Schenk von Stauffenberg (1907-1944) Hitler'le Doğu Prusya'nın Rastenburg şehrindeki toplantıya giderken çantasına bir bomba saklamıştı. Bombayı Hitler'in oturacağı masanın altına yerleştirdi. Patlayan bomba dört kişiyi öldürmekle birlikte **Hitler hiç yara almadan kurtuldu.** Stauffenberg ve diğer önde gelen komplocular idam mangası tarafından vurularak öldürüldü; binlerce kişi tutuklandı ve uzun işkencelerle acı çektirilerek öldürüldü. Suikastçılar arasında adı geçen Feldmareşal Erwin Rommel'in (1891-1944) ise intihar etmesine izin verildi.

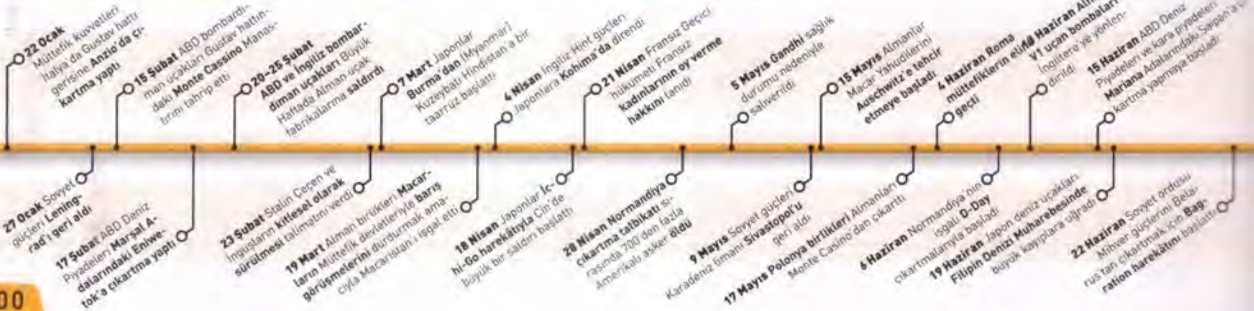
Müttefik kuvvetlerinin Normandiya'yı ağustos ayında aşmaları **Paris'in hızla kurtarılmasının** yolunu açtı. Fransız Direniş savaşçılarının 19 Ağustosta başlattıkları isyanın ardından Eisenhower'ın Müttefik orduları bünyesinde savaşa katılan Özgür Fransız kuvvetleri Paris'e hızla ilerledi. Fransız tanklarının bir kolu 25 Ağustosta Paris merkezine ulaştı. Almanların geri çekilmelerinin ardından

D-Day Çıkartmaları
Müttefik kuvvetleri beş Normandiya sahiline –Sword, Juno, Gold, Utah ve Omaha– çıkartma yaptılar. Müttefik askerleri ayrıca düşman hatları gerisine paraşütle indi.

ANAHTAR
→ Müttefik birlikleri çıkartması/ilerlemesi
* Müttefik birlikleri paraşüt indirmesi
— Müttefik dev. 7 Haziran'da cephe hattı

ABD 7. Zırhlı Tümeni Almanların Aralık ayındaki Ardennes saldırısı sırasında çetin çarpışmalara sahne olan karlar içindeki Belçika kasabası St. Vith'te devriye geziyor.

"... SON DERECE CÜRETKÂR BİR HAREKÂT."

General Alfred Jodl, Hitler'in karşı saldırısının harekât başkanı

Paris'te kutlamalar ve **işbirlikçilere karşı misillemeler** başladı. Yaklaşık 9000 Fransız yargılanmadan infaz edildi ve on binlerce kişi halk önünde aşağılandı, kadınlar tıraş edilmiş kafalarıyla sokaklardan geçirildi. **De Gaulle geçici hükümeti kurduktan** sonra düzeni tekrar kurarak bu olaylara son verdi.

Polonya direniş hareketi ağustos başında Varşova'da Almanlara karşı bir ayaklanma başlattı. Sovyet Kızıl Ordusu yaz boyunca batıya doğru ilerleyerek neredeyse Varşova kapılarına kadar gelmişti. Ancak Stalin büyük çoğunluğu Ruslara ve komünistlere karşı olan Polonyalılara yardım etme niyetinde değildi. Kızıl Ordu Varşova'ya girmeden durakladı ve Nazi birliklerinin Polonya ayaklanmasını ezdiği iki ay boyunca hareketsiz kaldı. Yüz binlerce Polonyalı öldürüldü. Hayatta kalanlar ekim ayı başlarında teslim olduktan sonra Almanlar Varşova'yı yok etti.

Müttefiklerin eylül ayının başında Belçika'nın büyük kısmının kontrolünü ele geçirmeleriyle Britanyalı general Bernard Montgomery (1887-1976) **işgal altındaki Hollanda'nın hava yoluyla ele geçirilerek** savaşın süratle bitirilmesi için bir plan geliştirdi. Britanya, ABD ve Polonyalı paraşütçüler Müttefik tanklarının Kuzey Almanya'ya girişlerini sağlayacak bir dizi köprüyü ele geçirme ve savunma girişiminde bulundular. Ancak **Arhem**'deki son köprü alınamadı ve operasyonun bu nedenle başarısızlığa uğraması Hollanda'yı Nazi yönetimi altında zor bir kışa katlanmak zorunda bıraktı.

Pasifik'teki ABD saldırısı yıl boyunca hız kazandı (bkz. s.394-95). Sayıca az ve askeri yönden zayıf Japonlar hayatlarını hiçe sayarak savaştı. 15 Haziran ile 9 Temmuz arasındaki **Saipan Adası** Muharebesinde 30.000 kişilik Japon birliğinin neredeyse tümü öldürüldü. Japon İmparatorluk Donanması haziran ayındaki **Filipin Denizi** ve ekim ayındaki **Leyte Körfezi** muharebelerinde büyük ölçüde imha edildi.

Üstün ABD kuvvetleriyle eşit olmayan çarpışmalarda neredeyse kesin bir ölümle karşılaşan Japon deniz pilotları **"kamikaze"** olarak bilinen intihar uçuşlarıyla özellikle ABD savaş gemilerine saldırdı. Bu taktiklerin etkili olmasıyla kamikazeler bir kitle saldırısı biçimi olarak uygulandı ve hiç eğitim almamış yüzlerce acemi asker bu maksatla kullanıldı.

Avrupa'da yenilgiyle karşılaşan Hitler ümidini gizli silahlara bağladı. Savaşa sokulan ilk jet uçağı **Messerschmidt 262** Müttefik hava kuvvetlerinin savaş alanındaki genişleyen hâkimiyetini değiştiremedi. **V1 uçan bombaları** veya dünyanın ilk balistik füzeleri olan **V2 roketleri** Londra'da ağır kayıplara yol açmakla beraber belirleyici bir etkide bulunamadı. Yaklaşık 3000 V2 füzesi en çok Londra ve Antwerp'e fırlatıldı. Uyarıda bulunmadan atılan bu füzelere karşı savunma imkânı da mevcut değildi. Ancak hedeflerine isabet edemeyen füzeler Hitler'in istediği etkiyi yaratmakta başarılı olamadı.

Aralık ayında Alman Führer, Ardennes bölgesinde **Bulge Muharebesi** adıyla bilinen sürpriz bir saldırı başlatarak son kumarını oynadı. Alman tankları ABD cephe hatlarını deldi ve Antwerp'e doğru yöneldi. Özellikle ABD hava birliklerinin Bastogne'daki sert direnişlerinin ardından Müttefik kuvvetlerinin iyi örgütlenmiş karşı saldırısı geldi. Alman tanklarının yakıtı tükendi ve iyileşen hava koşulları Müttefik uçaklarının kara güçlerini destekleyici saldırılar düzenlemelerine imkân sağladı. Hitler'in son attığı zar da başarısız olmuştu.

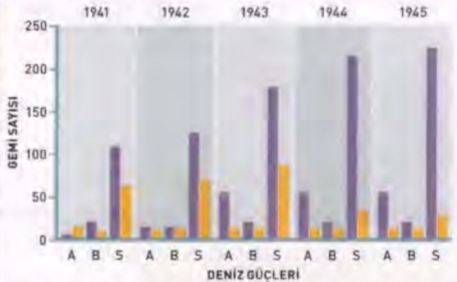
Paris'in kurtarılması
Parisliler şehirlerinin kurtarılmasını ve General Charles de Gaulle'ün Fransa'ya Özgür Fransızların lideri olarak dönüşünü kutluyor.

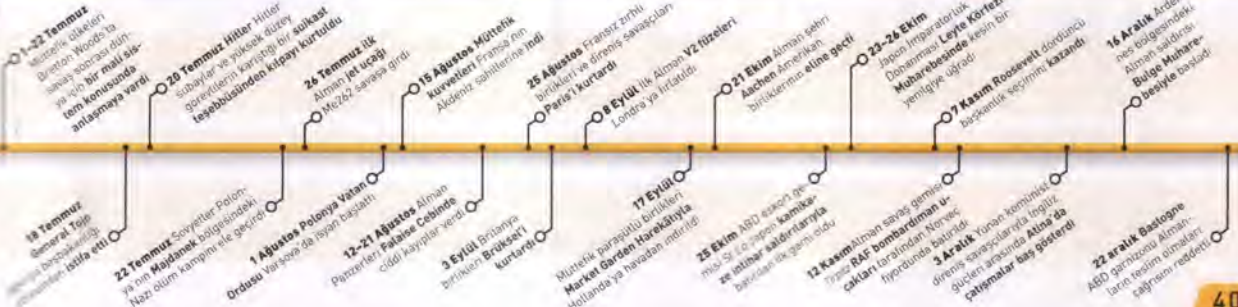
Emniyet duası
Bazı Japon askerleri şans getirsin diye güvenle dönüşlerini dileyen dualar işlenmiş milli bayraklarını üzerlerinde taşıdı.

Uçan bomba
Alman insansız V-1 uçan bombası ilkel bir jet motoruyla hareket ettiriliyor ve patlayıcılarla yükleniyordu. 1944 yazında günde 100'den fazla bu tür bomba Londra'ya fırlatıldı.

ABD ve Japon donanma güçleri
ABD'nin müthiş üretken tersaneleri karşısında Japonların ağır kayıpları ABD'nin Pasifik'teki hâkimiyetini sağladı.

Parti üyesi
ALMANYA
15 Temmuz 1937 tarihli bu üyelik defteri sahibinin II. Dünya Savaşında Almanya'da iktidarda olan Nazi partisinin üyesi olduğunu belgelendirdi.

Sarı Yıldız
ALMANYA
1941 Eylül ayından itibaren Alman Reich'indaki tüm Yahudiler üzerinde *Jude* (Almanca Yahudi) yazan sarı bir yıldız takmaya zorlandı.

Denizaltısavar silah
BRİTANYA
Britanya Donanma gemileri Alman U-botlarının saldırılarına karşılık vermek için deniz altına atış yapan silahlar taşıdılar. Mermiler önceden belirlenen derinlikte patladı.

Fransızca Kanada posteri
KANADA
Kanada'nın Fransızca konuşan nüfusuna hitap eden bu poster Alman U-botlarına karşı savaşa katılmak için deniz kuvvetlerine gönüllü çağrısında bulunuyor.

SS kaması
ALMANYA
Nazi seçkinleri olan tüm SS subaylarına verilen merasim kamalarında SS birliklerinin şiarı *Meine Ehre heißt Treue* (Sadakatim onurumdur) yazılıydı.

II. DÜNYA SAVAŞI

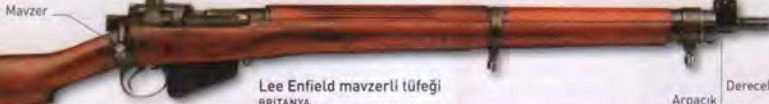
SADECE ASKERİ PERSONELİN DEĞİL SİVİLLERİN DE DAHİL OLDUĞU BİR ÇATIŞMA

II. Dünya Savaşı insanlık tarihindeki herhangi bir çatışmadan daha fazla insan hayatına mal oldu. Karada, denizde ve havada mavzerli tüfeklerden atom bombasına uzanan silahlar kullanılarak muharebelere girildi.

II. Dünya Savaşı 100 milyondan fazla askeri personel ve dünya uluslarının çoğunu kapsayan bir çatışmaydı. Tarihte en geniş alanda yürütülen savaş olmasının yanısıra geniş ölçekli hava bombardımanlarına, Alman ve Japon askerlerinin ve güvenlik güçlerinin katliamlarına ve Japonya'ya atom bombasının atılmasına maruz kalan siviller arasında kitlesel kayıplarla da diğer savaşlardan ayrıldı.

Şifre makinesi
ABD
M-209 hızlı ve basit şifreleme sağlayarak savaş alanında yeterli güvenlik sağlayan mekanik bir şifre cihazıdır.

Lee Enfield mavzerli tüfeği
BRİTANYA
10 atımda 303 fişek atabilen bu tüfek her iki dünya savaşında Britanya ve Milletler Topluluğunun standart silahıydı.

Saha telefonu
ABD
Burada görülen Amerikan EE8 gibi taşınabilen telefonlar savaş alanında kısa mesafelerde kullanıldı.

Dua kitabı
JAPONYA
Bu tahta dua kartı Budist bir Japon askerine aitti. Tüm uluslardan askerler dinlerine ve batıl inançlara yönelerek huzur aradı.

Gemici sekstantı
JAPONYA
Gemilerin pozisyonunu hesaplamakta kullanılan denizci sekstantı gemicilik tarihi kadar eski olmakla birlikte, II. Dünya Savaşı sırasında da kullanılmaktaydı.

İntihar hapı
BRITANYA
İngilizler yerel direnişçilerle irtibat kurmak için Nazi işgalindeki Avrupa'ya casus gönderdi. Her casus yakalanma durumunda kullanmak üzere intihar hapı taşıyordu.

Keskin nişancı tüfeği
SSCB
Sovyet Kızıl Ordusu özellikle Stalingrad Muharebesinde keskin nişancılardan yararlandı. Nişancılar nişan dürbünlü standart Mosin-Nagant piyade tüfeği kullandı.

Nişancı dürbünü

Uyduruk botlar
ALMANYA
Sovyetler Birliğini 1941 yılında işgal eden Alman askerleri Rus kışı için hazırlıklı değildi. Bazı askerler soğuktan korunmak için hasır botlar yaptı.

Vizör, şifre harflerini gösterir

Siviller için karne
ALMANYA
Gıda, yakıt ve diğer gerekli maddelerin kıtlığı savaşan birçok ülkenin vesikalı dağıtım yapmasını zorunlu kıldı. Bu Alman karnesi et içindir.

Kızıl Haç paketi
BRITANYA
Savaş esirleri Kızıl Haç gıda paketlerşi almaktaydı. Savaş bittiğinde Müttefik savaş esirleri kendilerini esir tutanlardan daha sağlıklıydı.

Tevzi tablosu; şifreleme için ayarları değiştirilebilir

Basınçla harekete geçen plaka

Tank savar mayını
ALMANYA
Bu Teller mayını tank paletlerinin baskısıyla aktive olan bir fünyeye sahipti. Bu mayınlardan II. Dünya Savaşı sırasında üç milyon adedin üzerinde üretildi.

Enigma şifre makinesi
ALMANYA
Almanlar Enigma makinesiyle şifrelenen mesajların güvenli olduğuna inanıyordu. Ancak ilk elektromekanik bilgisayarların yardımıyla Müttefik şifre kırıcılar bu şifreyi çözdüler.

Karartma posteri
ALMANYA
Bu çarpıcı poster Alman vatandaşlarını hava saldırısı sırasında karartma kurallarına uymaya çağırıyor. Üstündeki slogan "Düşman senin ışığını görüyor. Karart!" demektedir.

Çöl Başlığı
YENİ ZELANDA
İngilizler tarafından kurulan Uzun Mesafe Çöl Grubu başlangıçta Yeni Zelandalılardan oluştu. Askerler Arap tarzı başlığın çöl koşullarında iyi bir koruma sağladığını keşfetti.

Uzun Mesafe Çöl Grubunun akrepli rozeti

Nükleer kalıntı
JAPONYA
Bu erimiş cam şişe Hiroşima'yı 6 Ağustos 1945 tarihinde yok eden ABD atom bombasının meydana getirdiği büyük ısıyı gösteriyor

Coşkulu Londralılar Alman kuvvetlerinin tam ve koşulsuz olarak tesliminin açıklanmasından sonra Avrupa'da zaferi (Victory in Europe-VE) kutluyor.

> **"BU SİZİN ZAFERİNİZ! HER ÜLKEDEKİ ÖZGÜRLÜK** DAVASININ **ZAFERİ."**
>
> **Winston Churchill** Londra'da kitlelere hitap ederken, 8 Mayıs 1945

JOSEF STALİN, FRANKLIN ROOSEVELT VE WINSTON CHURCHILL Kırım'ın Yalta şehrinde bir konferansta son defa bir araya geldiler. Stalin Polonya'da serbest seçimler düzenlenmesini kabul etti, ancak bu, tutmayı düşünmediği bir vaatti. Batılı liderler Almanya'yı doğudan işgal eden Sovyet birliklerine yardım etmek için **Dresden** dahil Alman demiryolu merkezlerinin daha fazla bombalanmasında mutabık kaldılar. Britanya Hava Kuvvetleri uçakları 13-14 Şubat gecesi Dresden'e düzenlediği saldırıda yangın çıkartan patlayıcı ve yakıcı bombalar atarak yangın fırtınasına yol açıp kentin tarihi merkezini yok etti ve 25.000 kişinin ölümüne sebep oldu.

Müttefik kuvvetlerinin girdiği bölgelerdeki **ölüm kamplarının** açığa çıkardığı Nazi suçları nedeniyle Almanların başına gelenlere çok büyük bir acıma duyulmadı.

Iwo Jima çıkartması
Amerikan askerleri volkan adası Iwo Jima'ya 19 Şubat tarihinde yaptıkları çıkartmada Japon askerlerinin açtıkları ateşle kıyıya çakılı kalmış durumda.

Auschwitz dahil ana yok etme merkezleri Sovyet Kızıl Ordusu tarafından kurtarıldı. Batılı Müttefikler Nazi barbarlığının en açık deneyimini Saksonya'da bir toplama kampı olan **Belsen**'e girdiklerinde yaşadılar. Nisan ortasında kampı kurtardıklarında İngiliz birlikleri açlıktan ölmek üzere olan binlerce savaş esiriyle toplu mezarlarda veya ortada bırakılmış cesetleri buldu. Belsen'de çekilen sinema haberleri kamuoyunun büyük kısmını Almanya'ya karşı savaşın adil olduğuna ikna etti.

Dresden yıkıntılar içinde
Alman şehri Dresden'in sakinleri, şehirde bir yangın fırtınası yaratmış olan müttefik bombardımanı ertesinde kendilerine gelmeye çalışıyor.

Japonya'yla **savaşın insani maliyeti yükselmeye devam etti.** ABD deniz piyadeleri, Pasifik'te 18.000 kişilik bir Japon garnizonu tarafından ölümüne savunulan volkanik bir kayalık olan **Iwo Jima** adasını Şubat-Mart aylarında ele geçirmeleri sırasında 26.000 kayıp verdi.

Çok daha geniş bir ada olan **Okinawa**'ya Nisan ayında başlatılan saldırı ortalığı kan gölüne çevirdi. Japon askerleri her zamanki gibi ölene kadar savaştı ve de onlarla birlikte adadaki sivillerin on binlercesi, birçoğu intihar ederek öldü. Kıyı açıklarındaki Müttefik donanması kitlesel **kamikaze** saldırılarında zarar gördü (bkz. 1944).

Bu esnada Amerikan B-29 bombardıman uçakları Japon şehirlerinin sistematik olarak yok edilmesine başladı. Tokyo'yu yakmak için 9-10 Mart tarihlerinde Tokyo'ya düzenlenen bir akın en az 80.000 kişinin ölümüne yol açtı.

Başkan Roosevelt Almanya ve Japonya'nın yenilgisini görecek kadar yaşamadı. 12 Nisandaki ölüm haberi Amerikan halkında şok yarattı. Üç aydan daha az bir süredir görevde bulunan tecrübesiz Başkan yardımcısı **Harry S. Truman** Beyaz Saraya geçerek büyük sorumluluklar altına girdi.

Müttefikler **Berlin'i ele geçirme** onuruna ve beraberinde gelecek ağır kayıplara Sovyetler Birliğinin sahip olması konusunda anlaşmışlardı. Hitler Almanya'nın savunmasının büyük kısmı 18 yaşından küçüklere ve yaşlılara kalmasına rağmen sonuna kadar savaşmakta kararlıydı. Amerikan ve Sovyet birlikleri batıdan ve doğudan ilerleyerek Elbe Nehrinde dostça buluşurken, Kızıl ordu Berlin'i almak için sokak sokak çarpışmaktaydı. Sovyet askerleri 30 Nisanda sığınağına

11.5 MİLYON 1945'TE **AVRUPA'DA "YERİNDEN EDİLEN KİŞİLER**İN" TAHMİNİ SAYISI

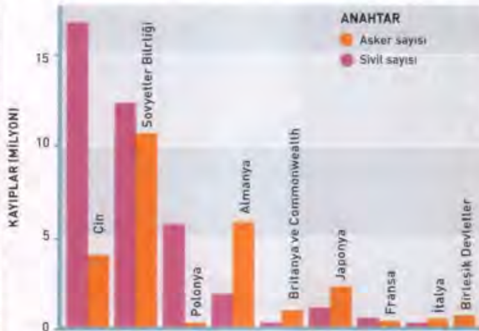
- **12 Ocak** Sovyet Birlikleri Polonya ve Doğu Almanya'da **yeniden taarruza geçti**
- **22 Ocak** F. D. **Roosevelt** ABD başkanı olarak **dördüncü dönemine** başladı
- **27 Ocak Sovyet** Kızıl Ordusu Auschwitz-Birkenau **ölüm kampını** kurtardı
- **30 Ocak Wilhelm Gustloff** gemisinin bir Sovyet denizaltısı tarafından batırılması neticesinde 9400 Alman mülteci öldü
- **3 Şubat** ABD birlikleri Filipin başkenti **Manila'yı almak için muharebeye girdi**
- **4-11 Şubat** Roosevelt, Churchill ve Stalin **Yalta'da** bir araya geldi
- **13-14 Şubat Dresden** müttefik bombalamalarıyla **yerle bir oldu**
- **19 Şubat** ABD deniz piyadeleri **Iwo Jima** Adasına çıkartma yaptı
- **7 Mart ABD Birlikleri** Remageri'de Ren üzerinden **geçiş köprüsünü zapt etti**
- **8 Mart** Josip Broz **Tito Yugoslavya'da** geçici hükümeti kurdu
- **9-10 Mart** Amerikan hava akınları **Tokyo'da** 80.000 insanı öldüren **yangın fırtınalarına** yol açtı
- **1 Nisan** ABD birlikleri **Okinawa** Adasına çıkartma yaptı
- **12 Nisan** ABD başkanı **Roosevelt öldü**; yerine **Harry S. Truman** geçti
- **15 Nisan** Müttefik birlikleri **Belsen** ve **Buchewald** toplama kamplarını kurtardı
- **25 Nisan** Nisan Sovyet ve Amerikan Birlikleri **Elbe Nehrinde** buluştu
- **28 Nisan** Benito **Mussolini** ve metresi İtalyan partizanlarca **öldürüldü**
- **30 Nisan Hitler** Berlin'de **intihar etti**
- **2 Mayıs** Sovyet Güçleri **Berlin** Muharebesinde mutlak **zafer** elde etti
- **7-8 Mayıs Almanların nihai teslimi** Avrupa'da savaşı sona erdirdi
- **5 Haziran Müttefik Kontrol Konseyi Almanya'da iktidarı** resmi olarak üstlendi
- **26 Haziran Birleşmiş Milletler tüzüğü** 50 ülkenin temsilcileri tarafından imzalandı

Resmi giyimli Japon temsil heyeti 2 Eylülde Tokyo Körfezinde bulunan Amerikan savaş gemisi *Missouri*'nin güvertesinde teslimiyet belgelerini imzalamaya hazırlanıyor.

Kızıl bayrağı dikerken
Bir Kızıl Ordu fotoğrafçısı tarafından çekilen bu fotoğraf askerlerin Berlin'deki Reichstag binasına Sovyet bayrağını diktikleri anı yansıtıyor.

II. Dünya Savaşı kayıpları
II. Dünya Savaşında askerlerden daha fazla sayıda sivil öldü. En yüksek ölüm oranları Sovyetler Birliği ve Almanya'da yaşandı. Polonya, Polonyalı Yahudi nüfusunun büyük kısmı dahil olmak üzere vatandaşlarının beşte birini yitirdi.

yaklaştıklarında **Hitler kendisini vurdu.** Eski İtalyan diktatör **Benito Mussolini** de o sırada komünist partizanlar tarafından **infaz** edilmişti. Cesedi metresi Clara Petacci'ninkiyle birlikte Milano'da bir benzin istasyonunda kasap kancasına baş aşağı asılmıştı.

Alman kuvvetlerinin tesliminin 8 Mayısta tamamlanması Müttefik ülkelerde coşkulu zafer kutlamaları başlattı. Savaş Japonya'da devam etmesine rağmen İngiliz İşçi Partisi genel seçimlerde Churchill'in başkanlığındaki Muhafazakâr Partiyle mücadele etmek için savaş koalisyonundan çekildi. Refah devleti ve demokratik sosyalizm vaadiyle Churchill'in savaş başarılarının cazibesini alt eden **İşçi Partisi** genel bir şaşkınlığa yol açarak ülke çapında bir zafer kazandı.

Dünyanın ilk atom bombası patlaması 16 Temmuzda New Mexico Çölünü aydınlattı. Bu, çok gizli Amerika'ya Kongre onayı olmadan, Başkanlık emriyle harcanan 2 milyar dolara mal olan mühendislik ve bilim başarısı **Manhattan Projesi**'nin sonucuydu. Patlama güneşin çekirdeğindeki patlamalardan daha yüksek bir ısı ortaya çıkarttı.

Başarılı atom testi Müttefik liderlerinin Berlin'in dışındaki Potsdam şehrindeki bir konferansla aynı zamana denk geldi. Batılı müttefiklerle Sovyetler Birliği arasındaki anlaşmazlıklar büyümekle birlikte, Stalin Japonya'ya karşı savaşa katılmaya karar verdi. Konferansın sonunda müttefikler Japonya'yı derhal teslim olmaya veya "derhal ve mutlak yıkıma" razı olmaya çağırdan **Potsdam Bildirgesi**ni tebliğ etti. **Japon hükümeti** "hiçbir değeri olmayan" **teslim olma çağrısını reddetti**.

Japon şehirlerine atom bombası atılması hazırlıkları ilk atom bombası testinden çok daha önce başlatılmıştı. Hazırlanan ilk bomba hava koşulları uygun olur olmaz **Hiroşima** kentine atıldı (bkz. sağdaki panel). Üç gün sonra, 9 Ağustosta atılan ikinci bir bomba **Nagasaki** şehrini yok ederek 35.000 kişinin ölümüne yol açtı. **Sovyetler'in Mançurya işgali** de Japonya'da ayrı bir şok yarattı.

Japon hükümeti Haziran ayından itibaren barış müzakeresi yapılmasını savunanlarla ölümüne savaş konusunda ısrarcı militaristler arasında bölünmüştü. **İmparator Hirohito** kararlı bir şekilde **barış fraksiyonun yanında** yer aldı. Japonlar imparatorun statüsü güvence altına alındığı takdirde, **teslim** olmayı kabul etti. Her ne kadar Truman'ın böyle bir güvence vermeyi reddettiyse de Hirohito 15 Ağustosta savaşın "Japonya'nın yararına" gelişmediğini ve barış yapacağını halkına açıkladı.

Savaş ani bir şekildi **bitmişti**. Savaş sonrasında yıkılan şehirler, bozulan ekonomiler, işgal edilen düşman ülkeler, mülteciler (yerinden edilen kişiler) ve savaş suçlularıyla baş etmek, savaşın kendisi kadar büyük bir sınav olacaktı.

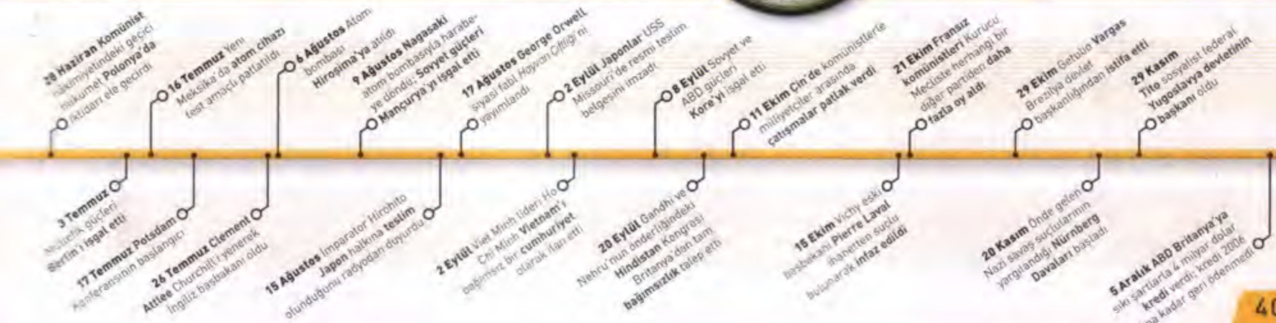

Ölüm zamanı
Hiroşima sakinlerinden birinin cesedinde bulunan bu saat atom bombasının kentin üzerinde patladığı anı tam olarak kaydetmiş.

HİROŞİMA

Pilotluğunu Albay Paul Tibbets'in yaptığı Amerikan B-29 bomba uçağı, *Enola Gay*, Mariana Adalarındaki Tinian Adasından 6 Ağustos günü saat 2.45'te bir atom bombası taşıyarak havalandı. Bombayı bir liman şehri olan Hiroşima'ya sabah 8.15'te attı. Isı, ışık ve pallama yaklaşık 70.000 kişiyi derhal öldürdü. Radyasyonun süren etkileri toplam ölü sayısını tahminen 140.000'e yükseltti.

Yahudi mülteciler Filistin'e gidiyor. Binlerce kişi Britanya yasalara aykırı Filistin girişlerini durdurmadan önce bu yolculuğu yapmaya çalıştı.

YIL, 51 MİLLETİN TEMSİLCİLERİNİN MİLLETLER CEMİYETİNİN (bkz.1919) yerine geçen Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulunu oluşturmasıyla başladı. BM'nin amacı dünya milletlerine bir müzakere forumu sağlamak, **barış ve güvenliği korumaktı.**

II. Dünya Savaşının ardından gelen barış **Batılı müttefiklerle Sovyetler Birliği** arasındaki ilişkilerin soğuk olmasından dolayı kısa sürdü. **Winston Churchill** mart ayında yaptığı bir konuşmada komünist tehdidini Avrupa üzerine düşen bir **"demir perde"** olarak tanımladı. Sovyetler Birliği Avrupa üzerindeki hâkimiyetini **"mihver devletler"** yaratarak güçlendirdi. Çekoslovakya, Bulgaristan, Arnavutluk, Polonya, Romanya ve Macaristan'da **komünist rejimler** kuruldu. Fransa ve İtalya'da komünist partiler iktidarı kılpayı elden kaçırdı.

Britanya'nın savaşın ardından Hindistan'ın **bağımsızlığını** kazanacağını açıklamasıyla **Hindistan**'da gerilimler arttı. Müslüman Birliğinin başkanı **Muhammed Ali Cinnah** (1876-1948) **ayrı bir Müslüman devleti** talep ederken, Hindular bu düşünceye karşı çıktı. Cinnah, tüm Hindistan için tek bir devlet kurulmasını öngören İngiliz önerilerine karşı 16 Ağustosu **Doğrudan Eylem Günü** ilan etti. Çıkan şiddetli çatışmalarda binlerce kişi hayatını kaybetti. Buna karşılık olarak **Mohandas Karamchad Gandhi** (1869–1948) Hindular ve Müslümanlar arasında uzlaşma sağlamak için bir kampanya başlattı.

ABD, **Filipinlere** temmuz ayında **bağımsızlık** tanıdı, ancak bu bazı koşullara bağlıydı. ABD bir dizi **askeri üste egemenlik haklarını** korudu, Filipin ekonomisi ABD pazarlarına bağımlı kılındı ve "eşitlik" hükmü ABD vatandaşlarına Filipinlilerle aynı ekonomik hakları verdi.

Afrika'da bağımsızlık mücadelesi Ganalı **Kwame Nkrumah** ve Kenya'dan **Jomo Kenyatta** tarafından **Pan-Afrika Federasyonu**nun kurulmasıyla devam etti. Hedefleri Afrika birliğini geliştirmek ve ırk ayrımını sona erdirmekti.

Yahudi mültecilerin Filistin'e kabul edilmesiyle büyüyen krizin çözülmesi için Filistin'de toplanan konferanslarda hiçbir anlaşma sağlanamadı. Sorun Ağustos ayında mültecileri taşıyan botların **İngiliz savaş gemileri** tarafından engellenmesiyle büyüdü. Britanya Filistin'e yasadışı girişlere artık izin veremeyeceğini ABD'ye bildirerek diplomatik bir savaşın fitilini ateşledi.

Çin'de dünya savaşı sırasında askıya alınan **iç savaş tekrar başladı.** Komünistlerin lideri **Mao Zedong** (1893-1976) yönetimdeki Kuomintang Partisi ve lideri **Çan Kay-şek**'e (1887-1975) savaş ilan etti.

Fransa, Çinhindi'ndeki kolonilerini elinde tutmakta kararlı olması tarihteki en uzun **gerilla savaşlarından** birini başlattı. Kasım ayında Ho Chi Min'in (1890-1969) lideri olduğu Viet Minh ile Fransa'nın yönetimindeki Uzakdoğu Keşif Kuvvetleri arasındaki çarpışmalar yoğunlaştı. Vietnam , Kamboçya ve Laos'un Fransa'ya karşı isyanlarıyla **İlk Çinhindi Savaşı** 19 Aralıkta ilan edildi (bkz.1954).

Arjantin eski Çalışma Bakanı **General Juan Domingo Perón** (1895-1974) 4 Haziranda Arjantin devlet başkanı oldu. İşçi sınıfının ve askerlerin desteğiyle Peron, sosyal güvenlik ve daha yüksek ücret vaatlerinde bulundu.

Pennsylvania Üniversitesi teknisyenleri **ilk elektronik bilgisayarı** işletmeye başladı. Makine ilk olarak askeri amaçlarla kullanıldı. 50 tonluk makine 167 metre karelik bir alanı kapladı, 18.000 elektron tüpüne sahipti.

> **“ KITANIN ÜZERİNE DEMİR BİR PERDE ÇÖKTÜ. ”**
>
> **Winston Churchill, İngiliz politikacı,** 5 Mart 1946

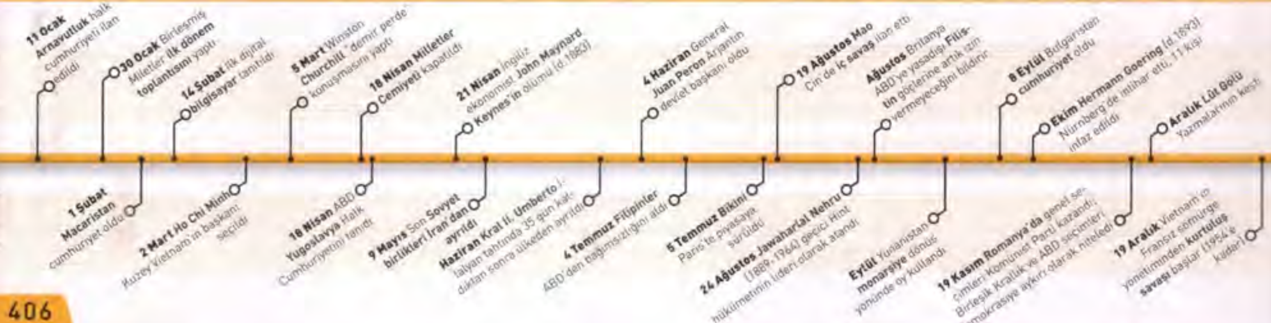

Savaş sonrasında Avrupa'nın bölüşülmesi
Savaştan sonra Sovyetler Birliği Doğu Almanya'nın kontrolünü elinde bulundururken Britanya, Fransa ve ABD Batı Almanya'yı işgal etti. Litvanya, Letonya, Moldova ve Estonya SSCB'ye dahil edildi.

Juan Perón
Ateşli bir milliyetçi, ABD ve komünist karşıtı olan Peron kapitalizm ve komünizm arasında "üçüncü bir yol" önerdi.

Lût Gölü Yazmaları
Lût Gölü Yazmalarının bulunması yüzyılın en önemli arkeolojik keşiflerindendi. Bu yazmalar Eski Ahit'in el yazmalarının bir bölümüdür.

BM Genel Kurulu Londra Central Hall'da toplantıda. Genel Kurul, tüm üyelerin eşit temsile sahip olduğu BM'nin tek organıdır.

LORD LOUIS MOUNBATTEN HİNDİSTAN'DA İngiliz İmparatorluk yönetiminin sona ermesini gözetmek üzere **son kral naibi** olarak **atandı**. Ülkenin tek çıkış yolunun bölgeleri dinlerine göre iki parçaya **bölmek** olduğuna inandı. Temmuzda İngilizler **Hindistan Bağımsızlık Kanununu** kabul ederek Rac'ı **Hindistan** (Hindu ve Sih) ve **Pakistan** (Müslüman) bölgelerine ayırmış ve Keşmir'i kendi kaderini tayin etmesi için serbest bırakmışlardı. Pakistan, araya Hindistan'ın girdiği **Doğu ve Batı Pakistan** olmak üzere ayrıldı. Pakistan 14 Ağustosta bağımsızlığını kazandı ve **Muhammed Ali Cinnah** ilk genel vali oldu. Ertesi gün **bağımsız Hindistan** doğdu. Bölünme şiddet dalgalarını harekete geçirdi ve Pakistan toprakları haline gelen bölgelerde yaşayan milyonlarca Hindu ve Sih, ayrıca yeni Hindistan devleti topraklarında yaşayan Müslümanlar yerlerinden edildi.

Hindistan'ın bölünmesi
Eski İngiliz Rac'ı iki ayrı devlete bölündü: Hindistan ve Pakistan. Pakistan aralarında 1700 kilometre bulunan iki bölgeden oluştu.

Keşmir hükümdarları bağımsız olmak ya da Hindistan veya Pakistan'a katılmak konusunda önemli bir karar vermek durumunda kaldı. Ekim ayında Pakistan'ın Keşmir'de Müslüman bir ayaklanmayı desteklemesinden sonra **Hindistan ile Pakistan arasında** savaş çıktı. Hindistan, Keşmir **Mihrace**sinin askeri yardım talebini Hindistan ile Pakistan arasındaki savaş durumu sona erdikten sonra Keşmir'in Hindistan'a bağlanması karşılığında kabul etti (bkz.1949).

Altı yıl süren savaştan sonra **Britanya** büyük devlet statüsünü yitirmiş ve ABD **Sovyetler Birliğine** denk olabilecek tek güç olarak belirmişti. Winston Churchill'in komünistlerle hükümet yanlısı kuvvetler arasında iç savaşın çıktığı Yunanistan konusunda ABD yardımını istemesiyle 12 Martta **"Truman Doktrini"** tesis edildi. ABD **komünist tehditle** mücadelede kullanılmak için Yunanistan'a 400 milyon dolar göndererek bu çağrıya cevap verdi. Başkan Truman'ın doktrini komünizm tehdidine karşı demokrasiyi muhafaza etme mücadelesi veren tüm devletlere destek güvencesi verdi.

ABD Dışişleri Bakanı **George Marshall** (1880-1959) tüm Avrupa'nın komünist rejimlerin eline geçebileceği korkusuyla galip-mağlup ayrımı gözetmeden Avrupa'nın sarsılmış ekonomileri için bir yardım planı uygulamaya soktu. Avrupa Kalkınma Programı veya **"Marshall Planı"** ekonomik büyümeyi teşvik etmek amacıyla yakıt, hammadde, kredi, gıda ve makine sağladı.

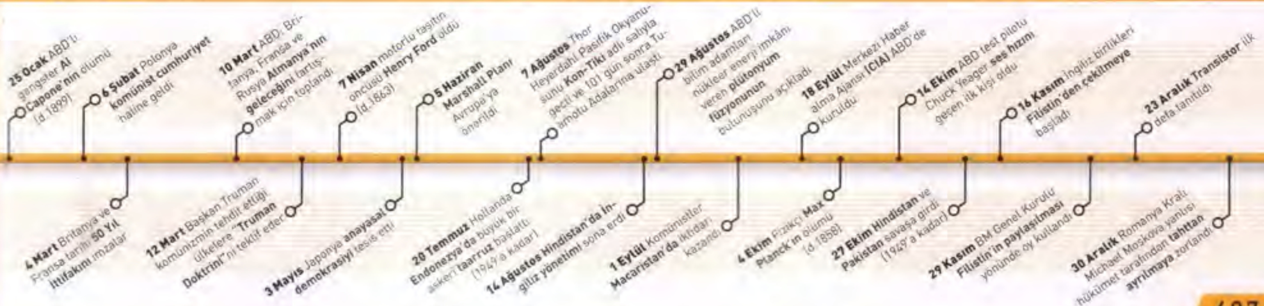
Britanya'nın BM'ye sevk ettiği **Filistin krizi** (bkz.1946) kötüleşti. Bölgeyi **Yahudi ve Arap devletlerine** bölmek için bir plan hazırlandı. BM Genel Kurulu 29 Kasımda aldığı kararla bu planı onaylasa da karar Araplar tarafından olumlu karşılanmadı. İngilizler bölgeden çekilmeye hazırlanırken Arap ve Yahudi toplulukları arasında çarpışmalar başladı ve terörist saldırılar yoğunlaştı (bkz. 1948)

Anne Frank'ın günlüğü
Het Achterhuis'in (Gizli Ek) *5 Haziranda yayımlanması Nazilerin İkinci Dünya Savaşında Amsterdam'ı işgali sırasında saklanarak geçirdiği yıllarının güncesini tutan genç bir Yahudi kızı olan Anne Frank'ı dünyaya tanıttı.*

Bölünmeyle yerlerinden edilenler
Bölünme tarihteki en büyük kitlesel göçe yol açtı. 10 milyona yakın insan yerlerinden edildi. Bu Sih mülteciler Pencap'ın Müslüman bölgesini terk ediyor.

Mohandas Gandhi Hindistan'ın parçalanmasından onu suçlayan bir Hindu tarafından öldürüldükten sonra katafalkta yatıyor.

MOHANDAS GANDHİ'NİN (D. 1868) MUAZZZAM BAŞARISI Hindistan'ın 1947'de bağımsızlığını kazandığında fark edildi. Ancak Hint Yarımadasının bölünmesine şiddetle karşı olan Gandhi'nin Müslümanlara verdiği tavizler Hindistan'ın bölünmesi konusunda kendisini suçlayan fanatik bir Hindu tarafından **suikasta** uğramasına yol açtı. Gandhi suikastının haberi tüm dünyada derin bir etki yarattı ve Hindistan'da yas ilan edildi.

Güney Afrika'da Mayıs ayında gerçekleştirilen seçimlerde **Milli Parti** iktidarı Jan Smuts'ın Birleşik Partisi'nden devraldı. **Dr. D. F. Malan** (1874-1959) başbakan oldu ve Hollanda asıllı Güney Afrikalıların (Afrikaner) hâkimiyetindeki ilk hükümeti kurdu. Seçimlerden hemen sonra hükümet ırklar arasında ayrımı kurumsallaştırmaya başladı. Malan, Afrikalıların Afrikaner kültürünün saflığını ve refahını tehdit ettiklerine inandı. Siyasetini **apartheid** adıyla anılan bir sisteme dayandırdı ve beyaz Güney Afrikalılara imtiyaz tanıyan ırksal bir hiyerarşi dayattı (bkz.1994).

Irk ayrımı işareti
Apartheid sisteminde ayrı yerleşim bölgeleri tespit edildi ve farklı ırklar arasındaki sosyal temaslar katı biçimde yasaklandı.

Malay Yarımadasında sömürgecilik karşıtı duygular II. Dünya Savaşından sonra arttı. Gerilla grupları fanatik Chin Peng (d. 1924) önderliğinde ormana çekildi. Şubat ayında Avrupalı yerleşimcilere karşı saldırılar başladı ve "acil durum" ilan edildi.

Kore'nin tümünü kapsayan seçimler 1948'de ilan edilmiş, ancak Kuzey Kore lideri **Kim İl Sung** (1912-94) serbest seçimleri kazanamayacağına inanarak Sovyetleri BM'nin **38. paralelin** (Kore Yarımadasının SSCB tarafından işgal edilen bölümünü ABD güçleri tarafından kontrol edilen güney bölgesinden ayıran sınır) ötesine geçmemesi konusunda ikna etmişti. Sonuç olarak Güney'in **Kore Cumhuriyeti** olarak 5 Ağustosta bağımsızlığını almasından bir ay sonra **Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti** Kim'in başbakanlığında ilan edildi. Sovyetler Birliği 12 Ekimde Kim'in rejimini yarımadanın tek meşru hükümeti olarak ilan etti. Kuzey Kore 1949'da tüm unsurlarıyla komünist bir diktatörlük haline gelmişti.

BM **Filistin**'i Yahudi ve Arap milletlerine ayırmak için bir plan hazırladı, ancak 14 Mayıs tarihinde İsrail devleti ilk başbakan **David Ben-Gurion** tarafından ilan edildiğinde bu plana bağlı kalınmadı. Son İngiliz askerlerinin 15 Mayısta ülkeden çekildi. Bunun ardından, Ürdün, Mısır, Suriye, Lübnan ve Irak'tan **beş Arap**

Filistin Planı
BM Genel Kurulu Kudüs'ü uluslararası yönetim altına alarak Filistin'in Yahudi ve Arap devletlerine ayrılmasını önerdi.

ordusu derhal yeni Yahudi devletine saldırdı, ancak geri püskürtüldü. İsrail ordusu direnişin sürdüğü bölgeleri ezdi ve **birinci Arap-İsrail Savaşı** (bkz.1949) adı verilen bu savaşla sınırlarını genişletti. İsrail milletinin hayatta kalabileceğinin anlaşılması Arap dünyasında İsrail ve Yahudi karşıtı duyguları artırdı.

Kuzey ve Güney Amerika'nın bağımsız devletlerinden oluşan Amerikan Devletleri Örgütü (OAS) 30 Nisan tarihinde kuruldu ve **komünizme karşı savaşmayı**, güvenliği artırmayı ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunmayı taahhüt etti.

Harry Truman (1884-1972) ABD'yi II. Dünya Savaşının sonu ve Soğuk Savaşın ilk yıllarında yönetmişti. Ancak birçok güneyli demokratı yabancılaştıran sivil haklar lehine politikaları nedeniyle **1948 başkanlık seçimlerini** rakibi Cumhuriyetçi aday Thomas E. Dewey'e karşı kazanması bekleniyordu. Ancak kampanya süresince halkın desteğini artırmayı başardı ve tarihteki en büyük seçim sürprizlerinden birini yaratarak tekrar seçildi.

Britanya'da ücretsiz sağlık hizmeti konusundaki tartışma 19. yüzyıldan beri devam etmekteydi. İşçi Partisi'nin 1945'teki seçim zaferinden sonra Aneurin Bevan (1897-1960) ilk defa herkese ücretsiz sağlık hizmeti sağlayacak bir planı sundu. Bevan **Milli Sağlık Hizmetini** (NHS) 5 Temmuzda resmi olarak başlattı.

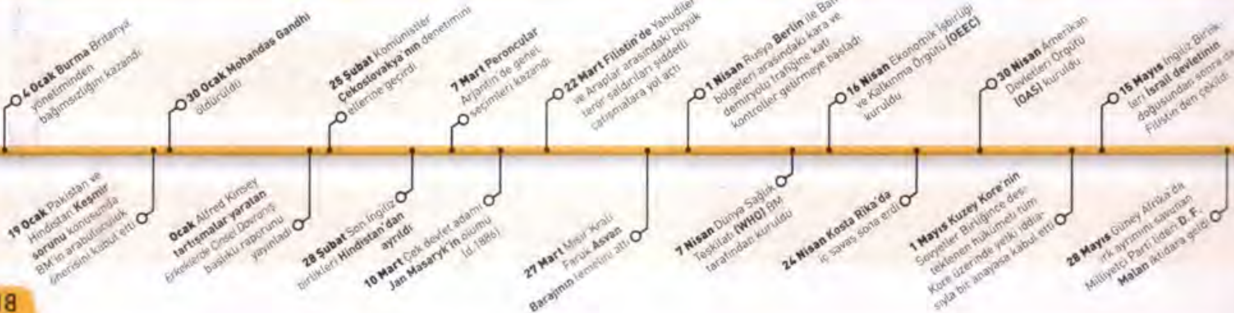
II. Dünya Savaşının bitmesiyle Olimpiyat Komitesi (IOC) **Olimpiyat Oyunlarına** ev sahipliği yapacak bir ülke seçebildi. Londra seçilmekle birlikte, altı yıl süren savaş Britanya'yı gıda ve giyecek yetersizliği sorunlarıyla baş başa bıraktığından 1948 Olimpiyatları **"Tasarruf Oyunları"** adıyla anıldı. Olimpiyat Oyunları Çekoslovak jimnastik takımı başkanı **Marie Provaznikova**'nın ülkesine dönmeyi reddetmesiyle komünist Doğu'dan Batı'ya ilk kaçışa sahne oldu.

Çekoslovakya II. Dünya Savaşından sonra demokrasiye yönelmekteydi. Ancak Sovyetler nüfuz alanları içindeki hiçbir devletin demokratik rejim kurmasına izin vermeye niyetli değildi. Sovyetler tarafından desteklenen komünistler **Prag'da** Şubat ayında **bir darbe** düzenledi. Çek başkanı Edvard Beneš (1884–1948) görevinden alındı ve yerine Çek Komünist Partisi başkanı **Klement Gottwald** (1896-1953; bkz. 1989) getirildi. Çekoslovakya gergin bir süreç

DAVID BEN-GURION (1886–1973)

İsrail devletinin kurucusu Ben-Gurion Polonya'da doğdu ve Filistin'e 1906'da göç etti. Bağımsız bir Yahudi devletinin aktif destekçisi oldu ve 1915'te milliyetçi faaliyetlerinden ötürü Filistin'den sınır dışı edildi. II. Dünya Savaşı sırasında Nazi soykırımından kaçan Yahudilere yardım etti. Ben-Gurion siyasi hayattan 1970'te çekildi.

> **“** GÜNÜMÜZDE VE **YAKIN TARİHİMİZDE MANEVİ GÜCÜN MADDİYATA ÜSTÜNLÜĞÜNÜ** BU KADAR İKNA EDİCİ BİÇİMDE GÖSTEREN **BAŞKA KİMSEYİ** TANIMIYORUM. **”**
>
> **Sör Stafford Cripps, İngiliz devlet adamı,** Gandhi üzerine, 1948

Harry Truman, Thomas Dewey'nin seçimleri kazandığını vaktinden önce duyuran bir gazeteyi tutuyor.

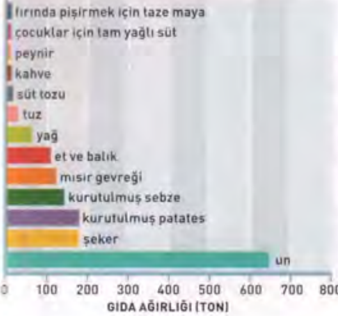
içerisindeydi. Çek dışişleri bakanı **Jan Masaryk** demokratik bir Çekoslovakya'nın Sovyetler'e güvenlik tehdidi oluşturmayacağı konusunda güvence vermeye çalıştı. Ancak Stalin'in desteklemeyi reddettiği Marshall Planı (bkz.1947) yardımını kabul etmekten yana olmuştu. Çek hükümeti 10 Martta Masaryk'in intihar ettiğini duyurdu. Komünistlerin Masaryk'i öldürmüş olabileceği yolunda şüpheler duyulmasına karşın, bu yönde bir kanıt bulunamadı.

Berlin II. Dünya Savaşından sonra Britanya, Fransa, ABD ve Rusya (bkz. 1961) arasında imzalanan bir antlaşmayla **dört bölgeye** bölündü. Kent, bir bütün olarak Sovyet işgali altındaki Doğu Almanya'da anklav durumundaydı. Batı devletlerini Berlin'den çıkartmaya kararlı olan Sovyetler, şehirle Batı arasındaki kara ve demiryolu bağlantılarını Haziran ayında keserek **Soğuk Savaşın ilk krizi**ni çıkardı. Müttefikler ise **"Berlin Ablukası"**ndaki insanlara ihtiyaç maddelerini ulaştırmak için havadan nakil ve ikmal düzenleyerek (Berlin Hava Köprüsü) karşılık verdiler ve abluka Mayıs 1949'da kaldırıldı.

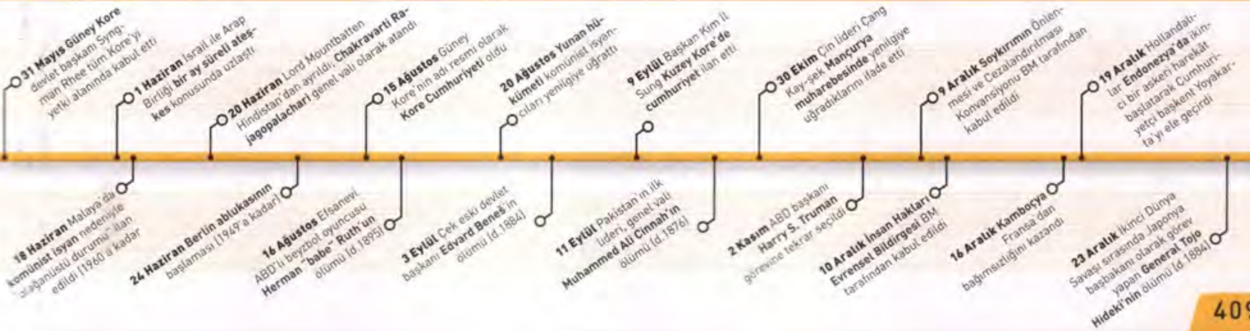
II. Dünya Savaşının sonunda Doğu Avrupa'da yerinden olan milyonlarca insanın ülkelerinden kaçması veya sınır dışı edilmesi **kitlesel mülteci hareketlerini** yarattı. Mültecilerin birçoğu zalimce davranışlara maruz kaldı ve içinde bulundukları toplumla kaynaşamadı. Bu duruma karşılık olarak BM "diğer ülkelerde iltica arama hakkını" güvence altına alan **İnsan Haklar Evrensel Beyannamesini**, ayrıca Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Konvansiyonunu kabul etti.

Berlin Hava Köprüsü
Bir grup Berlinli kentin Müttefik sektörüne yaşamsal ikmal malzemeleri taşıyan Douglas C-54 Skymaster uçağını izliyor.

Berlin'i doyurmak
Berlin ablukasının en hararetli günlerinde her 30 saniyede bir uçak Berlin'e ulaştı. Bu grafik Berlin'in 2 milyonluk nüfusunu beslemek için her gün uçakla gönderilen gıda miktarını gösteriyor.

“...ATLAS OKYANUSUNUN ÜZERİNİ KAPLAYAN BİR ÇATI.”

Ernest Bevin, İngiliz dışişleri bakanının Kuzey Atlantik Anlaşmasını tarifi

Kuzey Atlantik Antlaşmasının 4 Nisanda Washington'da imzalanması sırasında ABD Başkanı Harry S. Truman antlaşmanın önemini belirtiyor.

NATO ittifakı
Harita 1949'da NATO anlaşmasını imzalayan 12 milleti göstermektedir. İttifak ABD'ye Avrupa'da askeri üs bulundurma imkânı verdi.

ARAP-İSRAİL SAVAŞINDA sekiz ay süren çarpışmalara son veren bir **ateşkes** sağlandı (bkz.19548). İsrailliler savaşa **"Bağımsızlık Savaşı"** adını verirken, Araplar **"Al Nakba"** veya **"Felaket"** adıyla andılar. Arap devletleri İsrail'le ayrı ayrı ateşkes antlaşmaları yaptılar. 24 Şubatta ilk antlaşmayı imzalayan Mısır'ı Lübnan, Ürdün ve Suriye izledi. Antlaşma İsrail'le Ürdün'ün elindeki Batı Şeria arasında **Yeşil Hat** olarak tanınan bir çizgi belirledi.

Belçika, Britanya, Kanada, Danimarka, Fransa, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz ve ABD Nisan ayında Washington'da **Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nü (NATO)** kuran tarihi bir antlaşmayı imzalamak üzere bir araya geldi. İttifak ortak savunma hedefine yönelikti. Silahlı saldırılara karşı koymak için yeteneklerini geliştirmeyi ve ülkelerden biri tehdit altında kaldığı takdirde istişarede bulunmayı taahhüt ettiler. Antlaşma üye ülkelerin **ihtilaflarını barışçı yollarla** çözecekleri hükmünü getirdi.

Sovyetler Birliği ilk atom bombasını 29 Ağustosta Kazakistan'daki uzak bir deney bölgesinde patlatarak Batı'yı şaşkınlık içinde bıraktı. **"İlk Şimşek"** adı verilen bombanın geliştirilmesini teknolojik sırları Sovyetler'e aktaran ABD casusları Julius ve Ethel Rosenberg'le İngiliz Donald Maclean (bkz.1951) gibi casuslar kolaylaştırdı. Nükleer üstünlüğün kaybolması ABD Başkanı Harry Truman'ın çok daha güçlü olan **hidrojen bombasının** geliştirilmesi talimatını vermesine yol açtı.

Batılı müttefiklerin **Berlin hava köprüsü** (bkz.1948) çalışmaları Batı Alman liderleriyle dayanışma içine girilmesine yardım etmişti. 23 Mayısta batılıların işgali altındaki bölgeler **Almanya Federal Cumhuriyetini** kurmak üzere birleştirildi. Batı Almanya 1932'den beri ilk serbest seçimlerini gerçekleştirdi ve **Dr. Konrad Adenauer** (1876-1967) başkanlığındaki Hıristiyan Demokratlar küçük bir çoğunluk elde ederek kazandı.

Temmuz ayında papa XII. Pius tarafından alınan Komünist Partiyi destekleyen veya işbirliği yapan **Katolikleri aforoz eden** karar Vatikan'ın resmi gazetesi olan ***Acta Apostolicae sedis***'te yayımladı. Kararname **dini Soğuk Savaşta** komünist devletler tarafından Katoliklere uygulanan eziyetlere karşı Kutsal Makamın önemli bir karşı taarruzunu teşkil etti.

1938 yılında çıkartılan yasa uyarınca Eire, Paskalya bayramı Pazartesi günü 18 Nisanda **İrlanda Cumhuriyeti** oldu. İrlanda böylelikle resmi olarak Britanya Tacına bağlılığını kopartmış oldu. Britanya Parlamentosu Mayıs ayında Kuzey İrlanda'nın Büyük Britanya'nın bir parçası olarak statüsünü sürdüren bir kanun tasarısını onayladı; altı Kuzey İrlanda vilayeti 19 Şubatta düzenlenen **Kuzey İrlanda Genel Seçimlerinde** Britanyalı kalma lehinde oy kullanmışlardı.

Dördüncü Cenevre Konvansiyonu Ağustos ayında kabul edildi. Konvansiyon daha önce 1864, 1906 ve 1929 yıllarında imzalanan üç Cenevre konvansiyonunun unsurlarını bir araya getirdi ve savaş sırasında sivilleri korumak için ek hükümler getirdi. İkinci Dünya Savaşında **Nazi zulmüne** ve "topyekûn savaş" uygulamasına karşılık olarak tasarlandı. Bu uluslararası antlaşma, tutsaklar, diplomatlar, casuslar, çevrede bulunanlar dahil olmak üzere askeri işgal altındaki topraklarda savaş **zamanında sivillere uygulanacak muameleyi** düzenledi.

Çin'de iç savaş (bkz.1946) 1949'da sona yaklaştı. Beiping komünistler tarafından ele geçirildi ve adı tekrar **Beijing**'e (Pekin) çevrildi ve nisan ile kasım ayları arasında büyük şehirlerin çoğunluğu asgari direnişle komünistlerin idaresine geçti. **Mao Zedong** (bkz.1921) **Çin Halk Cumhuriyetinin kuruluşunu** 1 Ekimde ilan etti ve Aralık ayında Çan Kay-şek ve milliyetçi birlikleri ana kıtadan **Çin'in geçici başkenti olarak Taipei** şehrini seçerek Formosa (Tayvan) Adasına kaçtı.

Halk Cumhuriyeti
Çin Halk Cumhuriyetinin ilanının ardından propaganda posterleri gülümseyen başkan Mao Zedong'u halkını refah içinde yeni bir ülke kurmak için teşvik ederken gösterdi.

Hollandalılar **Endonezya** konusundaki mücadelelerinden nihayet aralık ayında vazgeçti ve dört yıllık savaşın ardından ülkeye bağımsızlık tanıdı. Savaş sırasında Japonlarla işbirliği yapmış olan ve en güçlü milli lider olarak ortaya çıkan **Başkan Ahmed Sukarno** (1901-70) tüm farklı bölgeleri yeni bir anayasa çerçevesinde, başkenti **Cakarta** olan **birleşik bir ulus** olarak bir araya getirmek göreviyle karşı karşıya kaldı. Endonezya 26 Eylül 1950'de Birleşmiş Milletlere (bkz.1965) kabul edildi.

Yeni 7 inç plak kayıtları (45'lik olarak da bilinmektedir) kayıt şirketi RCA tarafından 10 Ocakta kullanıma sokuldu. Her iki yüzünde birer şarkı olan **"single"**, rock 'n' roll için mükemmel bir çözümdü ve **pop müzik işin**de devrim yaratmayı sürdürdü. Üretiminin ilk yılında RCA **25 milyondan fazla** 45'lik üretmişti.

Kore'deki iç savaş hızla tırmandı ve bu İngiliz makineli tüfekçileri dahil olmak üzere tüm dünyadan birlikleri BM komutasında toplandı.

“ INCHON'A ÇIKARTMA YAPACAĞIZ VE ONLARI EZECEĞİM. ”

Douglas MacArthur, ABD Generali, 1950

YAKLAŞIK 100 YIL SÜREN BRİTANYA İDARESİNDEN sonra Hindistan 26 Ocak tarihinde **cumhuriyet** oldu. 1947 yılında bölünmesinden beri kendi kendini idare etmesine karşın cumhuriyet ilanı tüm bağların resmi olarak koparılmasını ifade etti. **Başkan Rajendra Prasad** (1884–1963) resmi bir törenle görev yemini etti ve yeni anayasa yürürlüğe girdi.

Hindistan Amblemi
Hindistan'ın cumhuriyet olarak ilanından sonra **Aşoka Aslanlı Sütun Başı** *adı verilen bu heykeli amblem olarak benimsendi. Üzerinde Devanagari alfabesiyle "sadece gerçek galip gelir." yazılıdır.*

Ürdün Haşimi Krallığı Birinci Dünya Savaşından sonra **Mavera-i Ürdün** (Transürdün) adıyla kurulmasından beri ihtilaflı statüsünden, zayıf ekonomisinden ve yapay sınırlarından kaynaklanan sorunlarla karşılaştı. Ürdün Kralı Abdullah (1882-1951) 24 Nisanda krallığını genişletmek için Filistin'in Arap bölümünü ilhak ederek Arap komşularının öfkesini çekti. Doğu Kudüs'ü de içeren ilhak edilen topraklar Ürdün'ün nüfusunu iki katına çıkardı.

Baskıcı apartheid kanunlarını uygulayan **Güney Afrika** (bkz.1948) **artan ırk gerilimleri** yaşamaya başladı. Beyazlar ve siyahlar geniş ölçüde tecrit edilmiş ve kişilerin ırkını belirten kimlik kartları kullanıma sokulmuştu. Ayrımcı tüm yasalara karşı 1 Mayısta **genel grev** düzenlendi. **Polis** Alexandra kasabasında **halkın üzerine ateş** açarak 18 kişiyi öldürdü ve 30 kişiyi yaraladı.

Çin komünistlerin iktidara gelmesinden bir yıl sonra komşu Tibet'i işgal etti. Askeri saldırı Ekim ayında başladı ve Nisan 1951'de Tibet liderleri **"On Yedi Nokta Antlaşması"** adıyla bilinen Çin'e Tibet'in dış ilişkilerini kontrol etme yetkisi veren ve ülkeyi **Çin askeri işgali** altına sokan antlaşmayı imzalamaya zorlandıklarını iddia etti.

Komünist karşıtı cadı avcısı **Senatör Joseph McCarthy** ABD Dışişleri Bakanlığının 205 komünisti barındırdığını iddia ederek Amerika'da "kızıl tehlikeye" karşı 9 Şubatta haçlı seferi başlattı. İddialarının hiçbir zaman kanıtlanmamasına rağmen birçok kişi bu yüzden işlerini ve itibarlarını kaybetti (bkz.1954).

Haziran ayında **Kore** konusunda **yeni bir kriz** eski savaş müttefiklerini böldü. Sovyet işgalindeki kuzey bölgesi ve Amerikan işgalindeki güney bölgesi olarak ikiye bölünmüş ülkede, işgal kuvvetlerinin çekilmelerinden hemen sonra –hâlâ SSCB tarafından desteklenen– **Kuzey Kore güneyi işgal etti.** Ruslarla uzlaşmacı bir politika izlemeye kararlı ABD, Güney Kore'yi desteklemek üzere ülkeye gönderilen **BM ordusuna** ana askeri birlikleri sağladı. BM kuvveti dört ay içinde Kuzey Kore içlerine girmişti; Kuzey Kore'yi çökmekten Çin'in müdahalesi kurtardı (bkz.1953).

“ KOMÜNİZM, DÜŞMANI EZMEK İÇİN KULLANDIĞIMIZ BİR ÇEKİÇTİR. ”

Mao Zedong, 1950

1950'DE NÜFUS

1950'DE ASKER SAYISI

Kore nüfusu ve ordu
Kuzey Kore, 1950'lerde Güney Kore'nin yarıdan daha az nüfusuna sahip olmasına rağmen, ordusu büyüklük ve teçhizat bakımından üstün durumdaydı.

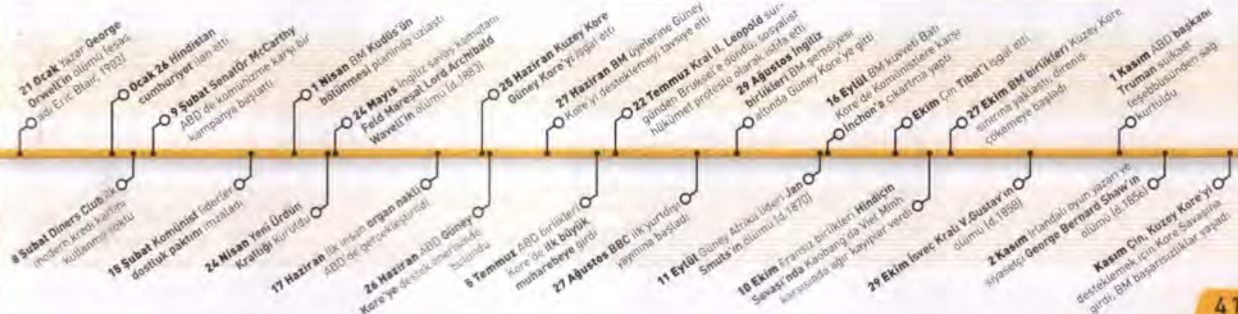
McCARTHYCİLİK

Senatör Joseph McCarthy'nin (1908–57) adıyla anılan McCarthy'cilik 1950'lerde ABD kamu hayatında yürütülen komünist avcılığıyla eş anlamlı hale geldi. Doğu Avrupa ve Çin'de komünizmin başarısı ABD'de ciddi bir krize yol açtı. Dünya çapında komünist komplosu korkuları komünist eğilimleri olduğundan şüphelenilen insanlara karşı kampanyalara yol açtı. MacCarthy komünistleri "dışarı atmak" için senato soruşturmaları düzenledi ve sözde "Amerika karşıtı" kitaplar devlet kütüphanelerinden kaldırıldı.

İlk organ nakli Illinois'deki Little Company of Mary hastanesinde yapıldı. Ölen bir kişiden alınan böbrek bir hastanın hasta böbreğiyle değiştirildi. Daha sonra vücut tarafından reddedilmesine rağmen, organ nakli hastaya kalan diğer böbreğinin iyileşmesi için zaman kazandırdı.

Nükleer silahsızlanma ve insan hakları konusunda aktif olarak mücadele eden Almanya doğumlu fizikçi Albert Einstein (bkz.1919) *"on the Generalized Theory of Gravitation" (Yerçekimi Genel Teorisi)* başlıklı çalışmasını *Scientific American* dergisinin Nisan sayısında yayımladı. Bu **çalışmasında kuantum mekaniğinin çekim ve elektromanyetizma arasındaki ilişkiyi** yeni bir şekilde ele almasına yol açacak şekilde açıkladı.

Değişik mağazalarda kullanılabilen **ilk modern kredi kartı** ABD'de Diners Club tarafından 8 Şubatta kullanıma sokuldu. Daha çok işadamlarının seyahat ve eğlence masraflarının karşılanması için tasarlanmıştı. Kart sahipleri harcamalarını 60 gün içinde tam olarak ödemek zorundaydı. Tüccarlar kart kullananların **genellikle daha fazla harcama** yaptığını anladıklarından kartı kabul etmekte hızlı davrandılar.

Radyo anteni 2.4–2.9 metre uzunluğunda

84 kilogram ağırlığında çelik küre

Sputnik 1
1957 • SSCB
ABD uydularından daha önce fırlatılan ilk yapay uydu bir radyo vericisi içeriyordu. Dünyadan yüzlerce kilometre yüksekte yörüngede dolaşarak bilim adamlarının Dünyanın atmosferini daha iyi anlamalarına yardım etti.

Gagarin Posteri
1961 • SSCB
Bu Sovyet posteri Vostok 1'le uzaya giden ilk insan olarak tarihe geçen Yuri Gagarin'i güler yüzlü bir pozla gösteriyor.

Deniz ödülü
1962 • ABD
ABD Deniz Piyadeleri, dünyanın yörüngesinde dolaşan ilk Amerikalı John Glenn'e bu olayın anısına hazırlattıkları özel bir madalya verdi. Bir önceki yıl ise Alan Shephard uzaya giden ilk Amerikalı olmuştu.

Kozmonot elbisesi
1965 • SSCB
Sovyet Aleksey Leonov Mart 1965'te uzayda yürüyen ilk insandı. Elbisesi Berkut, sırtta taşınan bir yaşam destek ünitesiyle donatılmıştı.

Conta başlığı elbiseyi başlığa bağlar

Elbise hava geçirmez bir yalıtım tabakası içerir

Basınç ayarı

Kavramayı kolaylaştırmak için parmak uçları kauçuktan yapılma yalıtımlı eldivenler

UZAY YARISI

İKİ SÜPERGÜCÜN TEKNOLOJİK KUDRETLERİNİ KANITLAMA REKABETİ

İki ülke –ABD ve SSCB– 1960'larda uzayı keşfetme yarışının başını çekti. Uzun menzilli füzeler konusunda bir araştırma olarak başlayan yarış, hiçbir tarafın kaybetmek istemediği uluslararası bir itibar mücadelesine dönüştü.

Sovyetler Birliği Sputnik 1'i 1957'de yörüngeye fırlattığında ABD'yi şaşkınlığa uğrattı. Daha sonra Sovyet kozmonotu Yuri Gagarin 1961'de dünyanın yörüngesinde dolaşan ilk insan oldu. Bu yıllarda ABD'nin yarışta geride kaldığı izlenimi oluştu. Ancak Apollo programının gerçekleştirilmesinden sonra ABD en büyük ödülü kazandı: Neil Armstrong ve Buzz Aldrin 21 Temmuz 1969'da Ayın yüzeyine ayak basarak uzay araştırmalarında yeni bir çağı başlattılar.

Ay taşı
1969
Apollo 11 astronotları tarafından toplanan ay taşı dünyada bulunan volkan lavlarına benzerlik gösterdi ve bu nedenle Ayın bir zamanlar erimiş durumda olduğunu akla getirdi.

Kepçe

Fırça

Örnek kiti
1969 • ABD
Apollo 11 mürettebatı ay yüzeyinden taş, toprak ve toz toplayarak dünyaya getirmek için özel alet ve kapları beraberlerinde götürdü.

***Life* dergisi**
20 Ocak 1969 • ABD
Apollo 8 misyonunun görüntüleri uzay araştırmalarına gösterilen büyük ilgi nedeniyle *Life* dergisinin kapak sayfasında yer aldı. Apollo 8 mürettebatı ilk defa Ayın çevresinde dolaştı.

Apollo 10 komuta modülü
1969 • ABD
Üç mürettebat taşıyan bu modül aya iki ay sonra inecek Apollo 11 için deneme yapmak üzere Ay çevresinde yörüngeye gönderildi.

Lunokhod 1 uzay roketi
1970 • SSCB
"Yay yürüyüşçüsü" anlamına gelen Lunokhod 17 Kasımda aya inen uzaktan kontrollü iki seyyar robottan ilkiydi.

Apollo rozeti
1969 • ABD
Apollo 11 mürettebatı tarafından tasarlanan ay yüzeyine tünemiş zeytin dalı taşıyan kartal desenli birlik rozeti.

Mir rozeti
TARİH BİLİNMİYOR • SSCB
Rus Uzay İstasyonu Mir Programının resmi görev rozeti. "Mir" sözcüğü Kiril alfabesiyle yazılmıştır.

Uzay yemek tepsisi
TARİH VE PROGRAM BİLİNMEMEKTEDİR
Metal çatal bıçağı ve küçültülerek paketlenmiş yiyecek ve içecekleri emniyete almak için yapışıcı bantları olan bu yemek tepsisi düşük yer çekimine karşı koyması için mıknatıslıdır.

Uzay aletleri
TARİH VE PROGRAM BİLİNMEMEKTEDİR
Astronotlara örnek toplamaları için özel aletler tasarlandı. Hantal uzay elbisesi eldivenleri kavramayı güç ve yorucu hale getirdiğinden alet kabzaları normalden daha kalındır.

Küba gazetesi
1980 • KÜBA
Uzay yarışı sırasında Küba gibi birçok komünist ülkeden mürettebat Sovyet uzay gemileriyle uzaya gitti.

Hatıra sigaraları
1975 • ABD VE SSCB
Bu sigaralar ABD ve SSCB gemileri uzayda birbirlerine kitlendikleri 1975 yılındaki Apollo-Soyuz misyonunu kutlamak için üretildi. Paket üstündeki yazılar İngilizce-Rusça olarak basıldı.

Ayda yürümek için ideal, yumuşak ay botları

1951

“OLMAK ZORUNDAYDI.”

Julius Rosenberg, Casusluk suçundan ölüm cezasına çarptırılması hakkındaki sözleri, 1951

MISIR BRİTANYA'YA SÜVEYŞ ÜSSÜNÜ kiralayan antlaşmayı Ekim ayında iptal etti. Britanya geri çekilmeyi reddetti ve Süveyş Kanal bölgesinde bir gerilla savaşı başladı.

Mart ayında İran hükümeti **Anglo-İranian Oil Company** hâkimiyetindeki petrol sanayini millileştirdi. Britanya bu harekete İran petrolüne karşı **dünya çapında ambargoyla** karşılık verdi.

Idaho'da kurulan ilk nükleer enerji santrali 100 watt gücünde dört adet ampulü yakacak yaklaşık 100 kilowatt enerji ürettiğinde **nükleer enerji** çağı başladı.

Julius ve Ethel Rosenberg'in ABD'den Sovyetler için bilgi çalmakla suçlanmasıyla **komünizmin yayılması** korkuları derinleşti. İngiltere Dışişleri Bakanlığı görevlileri **Guy Burgess** ve **Donald Maclean** 28 Mayısta ortadan kayboldu-daha sonra ikisinin de **Sovyetler Birliğine kaçtıkları** açığa çıkarıldı.

Rosenberg'ler yargılanmayı beklerken
Amerikalı Julius ve Ethel Rosenberg atom araştırmaları sırlarını Sovyetler Birliğine kaçırmaktan suçlu bulundu.

- **8 Mart** İran, **petrol endüstrisini** millileştirmek yönünde oy kullandı
- **28 Mayıs** İngiliz casuslar **Guy Burgess ve Donald MacLean** ortadan kayboldu
- **14 Mayıs** Siyahlar Güney Afrika seçimlerinde **oy kullanma hakkını yitirdi**
- **24 Aralık Libya** bağımsızlığını ilan etti

1952

Kenya'da binlerce Mau Mau eylemcisi İngiliz hâkimiyetine karşı açık isyan girişimi ardından tutuklandı.

HİNDİÇİN YIL BOYUNCA DENGESİZ BİR DURUMDA KALDI. Nisan ayında Fransızlar Saygon'un kuzeybatısında **Viet Minh direnişini** kırmak üzere büyük bir harekâta başladı. Ekim ayında bir diğer Fransız harekâtı Viet Minh ikmal hatlarını hedef aldı.

Japonya'yla barış antlaşması ABD'nin San Francisco şehrinde imzalandı ve ülkeyi tekrar **bağımsız bir devlet** haline getirerek 28 Nisanda yürürlüğe girdi.

Doğu Almanya 27 Mayısta **Batı Almanya**'yla sınırını kapattı. Sınır boyunca 10 metre genişliğinde bir **"kontrol şeridi"** kazıldı.

Britanya kralı VI. George 6 Şubatta öldü. Kızı **Elizabeth** iki gün sonra resmi olarak kraliçe ilan edildi.

Muhalefet Kenya'da Britanya hükümranlığına karşı **Mau Mau isyanını** başlattı. Mau Mau sömürge karşıtı bir isyan ordusuydu. Beyaz yerleşimcilerin çiftliklerine baskın yapmakla başladılar ve yıl sonu geldiğinde İngilizler olağanüstü durum ilan etti.

Avrupa Kömür ve **Çelik Topluluğu** Temmuz ayında kuruldu. Altı devletten oluşan topluluk kömür ve çelik için bir **"ortak pazar"** yarattı ve bugünkü Avrupa Birliğinin temelleri atıldı.

Mısır'da Albay Cemal Abdül Nasır başkanlığındaki **Özgür Subaylar Komitesi askeri darbe**yle hükümeti Temmuz ayında ele geçirdi ve Mısır 1953'te cumhuriyet rejimine geçti.

İlk atom bombaları Hiroşima ve Nagasaki'ye 1945 yılında atılmıştı. Çok daha güçlü **hidrojen bombası** veya "H-bomb" ABD tarafından 1 Kasımda test edildi.

Dünyada **mekanik kalbin** ilk başarılı kullanımı ABD'de 3 Temmuzda duyuruldu. **Dodrill-GMR** makinesi açık kalp ameliyatı sırasında 50 dakika süreyle kan dolaşımını sağladı.

EVA PERON (1919–52)

Maria Eva Duarte de Peron veya Evita, eşi Juan Peron'un Arjantin devlet başkanı olmasında önemli bir rol oynadı. Fakirler tarafından idolleştirildi ve sosyal güvenlik ve reform alanında birçok program başlattı. 32 yaşında kanserden öldü.

50 BİN
MAU MAU AYAKLANMASINDA ÖLEN **AFRİKALILARIN** SAYISI

- **26 Temmuz Eva Perón**'un ölümü (b. 1919)
- **26 Temmuz Kral Faruk** tahtı bıraktı
- **2 Eylül Japonya resmi olarak** Müttefiklere **teslim oldu,** Pasifik Savaşı sona erdi
- **3 Ekim** Britanya ilk **atom silahı** testlerini yaptı
- **1 Kasım** İlk **hidrojen bombası** ABD tarafından Pasifik'te test edildi
- **3 Kasım Dwight D. Eisenhower** ABD Başkanlığına seçildi

1953

STALİN'İN SİYASETİ GİDEREK DAHA ÇOK YAHUDİ KARŞITI HALE GELMEKTEYDİ. 1952 sonunda Politbüro'ya bütün Yahudilerin Amerika'ya yakın olduklarını söyledi. 13 Ocakta dokuz doktor Sovyet askeri kuvvetlerinin önde gelen subaylarını öldürmeye çalıştıkları suçlamasıyla tutuklandı. Doktorların altısı Yahudiydi. Bu suçlamalar Batı Avrupa'da kötü bir şeyler olacağının habercisi olarak algılandı. Doktorlar **Stalin'in Mart ayında felç sonucu ölmesinin** ardından serbest bırakıldı.

Stalin'in ölümü Kremlin'de büyük bir **iktidar mücadelesi**ne yol açtı ve **Georgi Malenkov** (1902-88) başkanlığındaki ılımlı bir koalisyon başa geçti. Ilımlı siyaseti destek görmedi ve Stalin'in gizli polis servisinin başkanı **Lavrenty Beria** (1899-1953) iktidarı ele geçirmeyi denedi. Beria **ihanetle suçlandı** ve **yargısız infaz**

Hillary VE Norgay
Edmund Hillary ve Sherpa Tenzing Norgay dünyanın en yüksek noktası olan Everest Dağının zirvesine 1953 Britanya Everest keşif gezisi sırasında başarıyla tırmanan ilk kişiler oldular.

- **1 Ocak** Çin'in ekonomik kalkınma girişimi olan **beş yıllık planı** uygulanmaya başladı
- **3 Ocak Samuel Beckett**'in tiyatro oyunu *Godot'yu Beklerken*, Paris'te ilk defa sahnelendi
- **14 Ocak Josip Tito** Yugoslav devlet başkanı seçildi
- **5 Mart** Rus lider **Josef Stalin'in ölümü** (d. 1879)
- **5 Mart** Kral Norodom Sihanuk **Kamboçya'nın bağımsızlığını** ilan etti
- **8 Nisan** Mau Mau lideri **Jomo Kenyatta** tutuklandı ve hapse konuldu
- **25 Nisan** James D. Watson ve Francis Crick **DNA'yı** keşfetti
- **29 Mayıs** Edmund Hillary ve Tenzing Norgay ilk defa **Everest Dağı'nın** zirvesine tırmandı

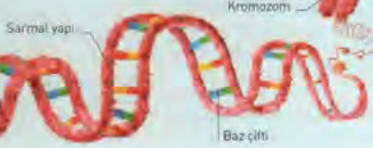
1954

Hindiçin ihtilafı sekiz yıl sürerek 1954'te sona erdi. Bu fotoğraf Fransız birliklerinin Hanoi şehrini tahliye edişlerini gösteriyor.

DNA

Yaşamın temel planı olan DNA'nın (deoxyribonucleic acid) haritasını çıkaran James Watson ve Frances Crick bilimde çığır açan bir buluş yaptı. DNA tüm canlı organizmaların oluşturulması ve korunmasını için ihtiyaç duyulan şifreli bilgileri içeren kalıtsal bir malzemedir. Watson ve Crick çift helix olarak adlandırdıkları bir DNA modeli önerdiler. Model, kalıtımı açıkladı ve kapsamlı bir biyoteknoloji endüstrisinin gelişmesine yol açtı.

olduğu anlaşılan bir şekilde bir kamyonun arkasında vurularak öldürüldü.

Kore'deki savaş (bkz.1950) 27 Temmuz tarihinde imzalanan ateşkesle sona erdi, ancak askıya alınan düşmanlıklar ortadan kalkmadı. **Kore Cumhuriyeti** (Güney) ve **Kore Halk Cumhuriyeti** (Kuzey) bir barış antlaşması yapmamayı tercih ettiler.

Yeni Zelandalı **Edmund Hillary** (1919-2008) ve Nepalli Şerpa **Tenzing Norgay** (1914-86) Dünyanın en yüksek dağı olan Everest'e ilk defa tırmanan kişiler oldular. Oksijen eksikliği çektiklerinden zirvede sadece 15 dakika kaldılar.

Samuel Beckett'in "absürd" yeni oyunu *Godot'yu Beklerken* 5 Ocakta Paris'te prömiyerini gerçekleştirdi. Eleştirmenler değeri hakkında ikiye bölündü.

HİNDİÇİN'DEKİ FRANSIZ YÖNETİMİ 21 TEMMUZDA SONA ERDİ. Laos ve Kamboçya bağımsız olurken, Vietnam komünist bir hükümete sahip **Kuzey** ve **Güney Vietnam** olarak ikiye bölündü. Komünist olmayan üç devletin tümünde komünist gerilla hareketleri ortaya çıktı.

Senatör **Joseph MacCarthy** komünistlerin kökünü kazıma kampanyasını yoğunlaştırdı (bkz.1950). Dikkatini ABD Silahlı Kuvvetlerine çevirerek ordu mensuplarına temelsiz suçlamalarda bulununca 2 Aralıkta senato tarafından disiplin cezasına tabi tutuldu. McCarthy'ye kamuoyu desteği azaldı ve korku hükümdarlığı sona erdi.

Çocuk felci aşısı için Nisan ayında büyük bir saha deneyi yapıldı. Deneyler başarıyla sonuçlanınca **ülke çapında bir aşı programı** ertesi yıl uygulamaya konuldu.

1955

İSRAİL KUVVETLERİ MISIR'IN ELİNDEKİ GAZZE ŞERİDİNE Şubat ayında sürpriz bir saldırı düzenledi. Saldırı Birinci Arap-İsrail Savaşının 1949'da (bkz.1956) sona ermesinden sonra düzenlenen en kapsamlı harekâtı teşkil etti.

Apartheid mevzuatı çerçevesinde Güney Afrika hükümeti sadece beyazların kalabileceği bir mahalle yapmak amacıyla Sophiatown şehrinden 60.000 siyahı Şubat ayında zorla tahliye etti. Apartheid'a karşı bir örgüt olan **Afrika Milli Kongresi** (ANC) bir günlük dua eylemi düzenleyerek karşılık verdi.

Varşova Paktı adıyla bilinen Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması 14 Mayısta imzalandı. Antlaşmayla komünist devletler Batı'daki **NATO'ya önlem olarak** askeri bir ittifak kurdu.

Sovyetler Birliği II. Dünya Savaşının sonundan beri süren Avusturya işgalini Avusturya'nın tarafsız kalması şartıyla sona erdirdi. Avusturya'yı bağımsız ve egemen bir devlet olarak tekrar kuran **Avusturya Devlet Antlaşması** 15 Mayısta imzalandı. Ülke aynı yıl BM'ye katıldı.

Arjantin devlet başkanı **Juan Peron**'un durumu eşinin ölümü ve Roma Katolik kilisesiyle anlaşmazlığa düşmesiyle zayıfladı. Eylül ayında bir darbe sonucunda **devrildi** ve Paraguay'a sürüldü.

Rosa Parks'ın 1 Aralıkta bir otobüsün arka tarafına geçmeyi reddederek Alabama ırk kanunlarını ihlal etmesi **Sivil Haklar Hareketi**nde bir dönüm noktası oluşturdu. Binlerce kişi otobüs şirketini boykot etti.

Batı'da 1950'lerde **18 yaş altı gençler** kendilerine has ilgi alanları, müzik zevkleri ve moda yaklaşımları olan belirgin bir grup olarak ortaya çıktı. **Çocuk suçlarından** endişe eden yetişkinler bu durumu kınadı. Gençlerin yeni argo dili ayıplandı, dans yerleri kapatıldı ve bazı kurumlar kot pantolon giyilmesini yasakladı.

ROSA PARKS (1913–2005)

Rosa Parks otobüste yerini bir beyaza vermeyi reddederek tarihe geçti. Tutuklanması Montgomery otobüslerinde ırk ayrımına son verilmesini sağlayan bir boykotun başlatılmasına yol açtı. Boykot ayrıca uluslararası dikkati sivil haklar davasına yöneltti. Parks davasına bağlı kaldı ve 2005 yılında 92 yaşında ölene kadar sivil haklar mücadelesinin simgesi olarak kaldı.

Doğu İttifakı

Varşova Paktı Doğu Blokunu NATO'ya benzeyen bir ittifak içinde birleştirdi. Antlaşmanın imzacıları Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya ve SSCB'ydi.

18 Haziran Mısır'da bir önceki yıl yapılan darbenin ardından ordu **yeni bir cumhuriyet** rejimi ilan etti

19 Haziran Julius ve Ethel Rosenberg casusluk suçundan infaz edildi

27 Temmuz Kore Savaşının sonu (başlangıcı 1950)

18 Nisan Albay Nasır Mısır başbakanı oldu

19 Temmuz Elvis Presley ilk tekli plağını piyasaya sürdü

21 Temmuz Hindiçin Savaşı sona erdi

2 Aralık Senatör Joseph McCarthy ABD Senatosu tarafından disiplin cezasına çarptırıldı

10 Şubat Güney Afrika'da **Apartheid kanunlarının** bir parçası olarak 60.000 siyah Sophiatown şehrinden taşınmak zorunda kaldı

11 Mart Penisilini keşfetmekle tanınan İngiliz biyolog **Alexander Fleming'in ölümü** (d.1881)

18 Nisan Alman fizikçi **Albert Einstein'ın** ölümü (d.1879)

14 Mayıs Varşova Paktı kuruldu

20 Mayıs Arjantin de Katolik kilisesi kapatıldı

12 Ağustos Alman romancı **Thomas Mann'ın** ölümü (d.1875)

18 Eylül Britanya **Guy Burgess** ve **Donald Maclean'ın** Sovyet ajanı olduğunu kabul etti

19 Eylül Arjantin devlet başkanı **General Juan Perón** devrildi

30 Eylül Gençlerin sevgilisi aktör **James Dean** öldü (d.1931)

26 Ekim Güney Vietnam'da cumhuriyet ilan edildi

2 Kasım Ben-Gurion İsrail'de hükümeti kurdu

28 Kasım Kıbrıs'ta İngiltere karşıtı isyanlardan sonra olağanüstü durum ilan edildi

1956

“ NE YAPABİLİRDİK? TERÖR HÜKÜM SÜRÜYORDU. ”

Nikita Kruşçev, Stalin hakkında sözleri, 25 Şubat 1956

Nikita Kruşçev'in Londra'ya sekiz günlük Londra ziyareti sırasında çekilmiş bir fotoğrafı Kruşçev'in SSCB'yi "Stalinsizleştirmesi" Soğuk Savaşta bir yumuşamaya yol açtı.

Chevrolet Bel Air Convertible
1956 model Chevy Amerikalıların tam aradığı şeydi. Hızlı, büyük ve bütçeye uygundu. Kısa zamanda Amerikan rüyasının simgesi haline geldi.

ABD SİVİL HAKLAR HAREKETİ SİYAH BİR ÖĞRENCİNİN Alabama Üniversitesinde okumaya başlamasıyla hareketli bir dönem geçirdi. Beyaz topluluk üyeleri Afrika-Amerikalılara saldırırken beyazların üstünlüğünü savunan **Ku Klux Klan** örgütünün faaliyetleri arttı.

İspanya'nın kıyı şeridindeki Ceuta ve Melilla şehirlerinin idaresini elinde tutmasına karşın

ANAHTAR
Süveyş Krizinden etkilenen bölgeler

Süveyş Krizi
Süveyş Kanalı Akdeniz'den Kızıldeniz'e uzanan hayati bir ticaret rotasıydı.

Fas Fransa'dan **bağımsızlığını** 2 Martta ilan etti. Cezayir'le sınır sorunları 1963'te savaşa yol açtı.

İngiliz makamlarının Başpiskopos Makarios'u **Kıbrıs'ı Yunanistan'la birleştirme kampanyası** nedeniyle sınır dışı etmesi üzerine Kıbrıs'ta ayaklanmalar baş gösterdi. Makarios terörizmi kışkırtmakla suçlanmaktaydı.

Mısır Devlet Başkanı Nasır 26 Temmuzda **Süveyş Kanalını** kamulaştırdı. Britanya ve Fransa'nın Süveyş Kanal Şirketinde hisseleri bulunmaktaydı ve ekim ayında buluşarak İsrail'in Mısır'a saldırmasını öngören gizli bir antlaşma yaptılar. Saldırı Süveyş Kanal bölgesinin İngiliz-Fransız güçleri tarafından işgal edilmesi için bir bahane oluşturacaktı. **İsrail Sina Yarımadasını 29 Ekimde işgal etti.** ABD İsrail'i bölgeden çekilmesi için zorladı ve BM güçleri Mısır-İsrail sınırına konuşlandırıldı. İngiliz-Fransız saldırısı 5 Kasımda başlatıldı. Uluslararası eleştiriler bir ateşkes ve ardından geri çekilmeyi zorunlu kıldı. **İkinci Arap-İsrail Savaşı** olarak bilinen bu krizin ardından Mısır ve İsrail arasındaki gerilim yüksek kaldı.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Birinci Sekreteri Nikita Kruşçev 25 Şubatta yaptığı bir konuşmada Stalin'i "acımasız bir despot" ilan etti. Konuşma Stalincileri öfkelendirmekle birlikte ABD'yle **ilişkilerde bir yumuşama** ufku açtı. Doğu Avrupa'da ise değişim beklentilerini yükselterek çarpıcı bir etki gösterdi.

Ekim ayındaki Macar Devrimi liberal bir hükümetin kurulmasına yol açtı ve ılımlı bir siyasetçi olan İmre Nagy başbakan oldu. 3 Kasımda Nagy Varşova Paktından (bkz.1955) ayrılma planlarını açıkladı. Ertesi gün Varşova Paktı birlikleri ülkeyi işgal etti, devrimi ezdi ve denetimi tekrar sağladı.

- 25 Nisan **Nikita Kruşçev** Komünist Partide **Stalin karşıtı bir konuşma** yaptı
- 2 Mart **Fas** bağımsızlığını kazandı
- 10 Mart **Kıbrıs'ta** İngiliz karşıtı **isyanların** tekrar başlaması
- 18 Nisan **Nikita Kruşçev ve Başbakan Bulganin** Britanya'yı ziyaret etti
- 29 Haziran **Polonya'da** komünizme karşı **isyanlar** baş gösterdi
- 26 Temmuz Mısır Devlet Başkanı Nasır **Süveyş Kanalını kamulaştırdı**
- 14 Ağustos Alman tiyatro yazarı **Bertolt Brecht'in ölümü** (d.1898)
- 26 Ekim–5 Kasım **Macaristan'da** Sovyet hâkimiyetine **karşı devrim gerçekleşti**
- 29 Ekim İsrail Sina Yarımadasına saldırdı; **İkinci Arap-İsrail Savaşı** başladı
- 5 Kasım Süveyş Kanalı Bölgesine **İngiliz-Fransız saldırısı gerçekleşti**
- 8 Kasım **BM** Süveyş Kanalı bölgesinde taraflara **ateşkes uygulaması getirdi**

1957

Sovyetler "Uzay Yarışını" dünyanın ilk uyduları Sputnik I ve II'yi fırlatarak başlattılar. Poster bu başarıyı kutlamakta.

KEŞMİR 26 OCAKTA BM KARARLARINA aykırı olarak Hindistan'a resmen dahil edildi. Hindistan anayasasında Keşmir'e tanınan özel statü, diğer hususlarla birlikte Keşmirli olmayan Hindistanlıların bu bölgede mülk alamayacaklarını teminat altına aldı. Pakistan bu karara şiddetle karşı çıktı (bkz. 1917, 1956).

Gana 6 Aralıkta koloni yönetiminden bağımsızlığını kazanan ilk Afrika ülkesi oldu. İlk başbakanı **Dr. Kwame Nkrumah** (1909-72) iddialı bir yatırım programı başlattı ve Afrika'nın siyasi ilerlemeyişinde başı çekti.

Roma Antlaşması 25 Mart tarihinde imzalandı. **AET**'yi (Avrupa Ekonomik Topluluğu) kuran antlaşma ülkelerin sosyal ve ekonomik programlarına olanaklar sağladı. Ayrıca eski kolonilere AET ile serbest ticaret hakkı verdi ve insani yardım için hak sahibi kıldı.

Malaya'da komünist gerillaların bastırılması Britanya için sürekli bir endişe kaynağı olmuştu (bkz.1948). Britanya nihayet bu durumun askeri araçlarla çözülemeyeceğini fark etti ve **31 Ağustosta Malaya Federasyonunun bağımsızlığıyla** sonuçlanan anayasal düzenlemeler getirdi.

Endonezya Devlet Başkanı Sukarno 1945 yılındaki bağımsızlıktan beri parlamenter demokrasiyi muhafaza etmek için gayret göstermişti. 14 Martta parlamentoyu feshetmeye karar verdi ve **sıkıyönetim** ilan etti. Sukarno 3 Aralıkta Hollanda işletmelerini kamulaştırdı; iki gün sonra da tüm Hollanda vatandaşlarını sınır dışı etti.

Uzay Çağı 4 Ekimde Rusya'nın **Sputnik I** uydusunu yörüngeye fırlatmasıyla başladı. **Laika** adında bir köpeği taşıyan **Sputnik 2** bir ay sonra bunu izledi.

Avrupa Ekonomik Topluluğu
Harita, 1957'de altı kurucu ülkenin Roma Antlaşmasını imzaladığı sırada AET'nin oluşumunu göstermektedir.

- 14 Ocak ABD'li aktör **Humphrey Bogart'ın ölümü** (d.1899)
- 26 Ocak **Keşmir** Hindistan'a katıldı
- 6 Mart **Gana** bağımsız oldu
- 25 Mart **Roma Antlaşması** Avrupa Ekonomik Topluluğu **(AET)** için yolu hazırladı
- 2 Mayıs McCarthycilikle tanınan ABD Senatörü **Joseph McCarthy'nin** ölümü (d.1908)
- 7 Ağustos **Nikita Kruşçev** Doğu Almanya'yı ziyaret etti
- 31 Ağustos **Malaya** bağımsızlığını kazandı
- 25 Eylül **Arkansas Little Rock** şehrinde ırk ayrımı kaldırıldı; siyah çocuklar okula girmeye başladı
- 4 Ekim Sovyetler **Sputnik I** uzay aracını fırlatarak uzay yarışında önde gelen ülke konumunu sürdürdü

Genç hayranlarına şarkı söylerken görülen Elvis Presley Amerikan ordusuna katıldı ve olağanüstü kariyerine ara vererek Almanya'ya gitti.

ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN KURUCUSU MAO ZEDONG milyonlarca insanın hayatına mal olacak bir reform programı başlattı. **"Büyük Atılım"** Çin'in kırsal ekonomisini hızla sanayileştirmeyi hedefledi. Ancak Mao'nun planı ülkeyi tarihteki en büyük kıtlıklardan birine mahkum etti. İzleyen dört yıl içinde en az 35 milyon insan açlık, şiddet ve aşırı çalıştırılma nedeniyle hayatını kaybetti.

35 MİLYON BÜYÜK ATILIMDA ÖLENLERİN SAYISI

Ortadoğu, Süveyş Kanalı krizinin etkilerini bu yıl boyunca hissetti (bkz. 1956). Şubat ayında Mısır ve Suriye **Birleşik Arap Cumhuriyetini** kurmak için birleştiler. Ortadoğu'daki batı taraftarı rejimler bu birleşmeyi güvenlikleri için bir tehdit olarak gördü ve Irak ile Ürdün gevşek bir birlik kurdu. Temmuz ayında Lübnan'da ağırlıkla Hıristiyan ve Batı taraftarı **Başkan Camille Chamoun** rejimi ve **Müslüman Sosyalist Millî Cephe** arasında **iç savaş** çıktı. Özgür Irak Subayları üyesi bir grup General Abdul Kerim Kasım önderliğinde 14 Temmuzda vahşi bir **askeri darbe**yle iktidarı ele geçirdi. Kral II. Faysal, naip Abdülillah ve Başbakan Nuri el Said öldürüldü.

Irak darbesi Batı'nın Ortadoğu ve petrol kaynakları üzerinde **kontrolünün bozulması** tehdidini ortaya çıkardı. Buna karşılık olarak ABD Bağdat darbesinden sonraki 48 saat içinde Lübnan'a Başkan Chamoun'un sallanan rejimini desteklemek üzere **Mavi Yarasa Harekâtı** çerçevesinde deniz piyadeleri taburu gönderdi. Gerilim azaldı ve ABD birliklerini tek mermi atılmadan 25 Ekimde geri çekti.

Çinhindi'ndeki Fransız savaşları, Cezayir'deki iç savaş ve bir dizi istikrarsız hükümet **General Charles de Gaulle'ün** (bkz. yan panel) yeniden iktidara çağrılmasına yol açtı. Düzeni sağlamak ve **Beşinci Cumhuriyet** için bir anayasa hazırlamak için altı ay süreyle olağanüstü yetkiler talep etti. Hazırladığı anayasa 28 Eylülde düzenlenen referandumla halk oylamasına sunuldu. De Gaulle **seçimlerde kolay bir zafer kazanarak** iktidardan ayrılmasından 12 yıl sonra 21 Aralıkta **devlet başkanı** oldu.

Rusya'nın 1957 yılında başarıyla uzaya uydu fırlatması Amerikalıları Kuzey Amerika Uzay Ajansı **NASA**'yı kurmaya yönlendirdi. Başkan Eisenhower **Ulusal Havacılık ve Uzay Kanununu** 29 Temmuzda imzaladı ve üç ay sonra NASA resmi olarak faaliyete geçti.

Elvis Presley bir dizi liste başı şarkıyla büyük bir yıldız oldu ve bu yıl kariyerinde kilit dönemlerden biri oldu. 20 Ocakta dördüncü filmi olan King Creole üzerinde çalışmalara başladı. O sırada gelecek vaat eden mesleğinin en yüksek noktasında **orduya yazıldı** ve eylül ayında Almanya'ya gitti. Billboard plaklarının satışında bir düşme kaydetti ve Elvis'in ordu yılları eski ve yeni Elvis arasında açık bir ayırıcı çizgi çizdi.

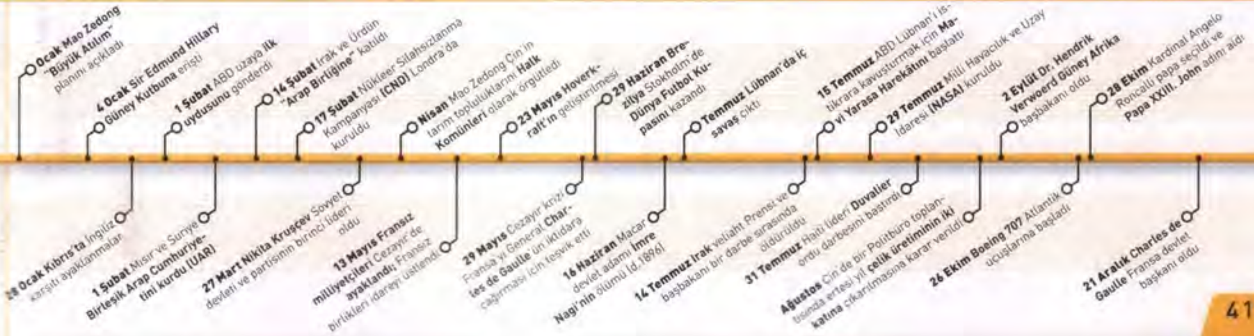
CHARLES DE GAULLE (1890-1970)

Asker, siyasetçi ve devlet adamı Charles de Gaulle Fransa'da 1944 yılında geçici hükümetin başkanı oldu. 1945 yılında başkan seçilmesinin ardından 1946 yılında istifa etti ve Cezayir Savaşı krizini çözmek üzere 1958 yılında iktidara döndü. Anayasal reform konusundaki referandumda aldığı yenilgi üzerine 1969'da tekrar istifa etti.

Büyük Atılım
Bu propaganda posteri çalışanları Mao Zedong'un Çin'i modernleştirme girişimi olan "Büyük Atılım" programı çerçevesinde daha çok çelik üretmeye çağırıyor.

1959

“ DEVRİM GÜL BAHÇESİ DEĞİLDİR. ”

Fidel Castro, 1959-76 arasında Küba başbakanı

ABD İLE SSCB ARASINDAKİ UZAYA insan gönderme yarışı 1959'da hızlandı. 2 Ocakta Sovyetler dünyanın yörüngesinden çıkarak aya erişen ilk uzay aracı **Luna 1**'i fırlattı. ABD ilk başarılı misyonunu **Juno 2** füzesi **Pioneer 4** aracını aya doğru gönderdiğinde elde etmişti. Luna 2 12 Eylülde gönderildi ve 7 Ekimde Luna 3 tarafından çekilen fotoğraflar insanlığa **ayın diğer tarafından ilk görüntüleri** verdi.

Küba bir dizi diktatör tarafından yönetilmiş, **Fulgencio Batista** (y.1940-44 ve 1952-59) yönetimi bunların en sonuncusunu teşkil etmişti. Hukuk öğrencisi Fidel Castro tarafından yönetilen bir grup devrimci silahlarını alarak Sierra Maestra dağlarında bir kamp kurdular ve Batista'yı ayrım gözetmeden baskı uygulamaya kışkırttılar. Batista rejimi en sonunda çöktü ve **Castro iktidara geldi** – başbakan olarak 16 Şubatta yemin etti. ABD'yle "balayı" Küba tamamıyla sosyalist bir devlet olur olmaz sona erdi.

Vietnam'da **Ho Chi Minh** yönetimindeki Kuzey gerillaları Güney ordusuna mart ayında saldırdılar. Ho Chi Minh Vietnam'ı komünist bir yönetim altında birleştirmek istedi. Komünizmin yayılmasının önüne geçmek isteyen ABD **Vietnam Cumhuriyet Ordusunu** eğitti ve Güney Vietnam'a danışmanlar gönderdi. İki Amerikalı 8 Temmuzda Vietminh askerlerince öldürüldü. ABD'nin **Vietnam Savaşında** verdiği ilk kayıplar bu kişiler oldu.

Tibet'in ruhani lideri **Dalai Lama** 31 Martta ülkesinden kaçtı ve bakanlarıyla birlikte **Hindistan'a sığındı**. Bu olay Tibet'te **Çin yönetimine karşı** geniş bir ayaklanmaya dönüşen **açık isyandan** sonra meydana geldi. **Çin'in ayaklanmayı bastırması** sırasında binlerce kişi öldürüldü. İzleyen birkaç ay içinde 80.000 kişi Tibet'ten kaçtı.

Güney Afrika'da **Apartheid'e karşı başkaldırılar** devam etti. Sharpeville şehrindeki olaylar 70 göstericinin ölümüyle sonuçlandı ve **Afrika Ulusal Kongresi** (ANC, bkz.1994) yasaklandı. Bu olay Güney Afrika'nın apartheid politikasının dünya çapında kınanmasına yol açtı. İngiliz Dışişleri Bakanı **Harold Macmillan** Güney Afrika parlamentosunu Şubat 1960'ta ziyaret ettiğinde siyah Afrika'ya bağımsızlık getireceğine inandığı **"değişim rüzgârlarının"** altını çizen bir konuşma yaptı.

FIDEL CASTRO (1926–)

Fidel Castro devrimci faaliyetleri nedeniyle 1953 yılında Küba'da hapsedildi. Serbest bırakılmasından sonra sürgüne gittiyse de 1956'da ülkeye döndü. Amerikalar'daki ilk komünist devlet başkanı oldu. ABD'yle ilişkileri başlangıçta iyi olmasına rağmen hızlı biçimde bozuldu. Hâlâ önde gelen bir şahsiyet olmakla birlikte devlet başkanlığından 2006 yılında istifa etti.

VW Kaplumbağa
Alman şirketi Volkswagen tarafından üretilen Böcek ikinci dünya savaşından sonra hayatta kalabildi ve süslenmiş böcekler dünyada barışın simgesi haline geldi.

1960

John F. Kennedy ve eşi Jacqueline, Kennedy'nin göreve başlama törenleri sırasında üstü açık arabalarında halka gülümsüyor.

ÇİN İLE SSCB ARASINDAKİ diplomatik ilişkilerde yaşanan sıkıntılar Romanya Komünist Partisinin kongresinde **Nikita Kruşçev** ve Çin'li **Peng Zhen**'in açık şekilde çatışmalarıyla su yüzüne çıktı. Sovyetler Çin'in **"Büyük Atılım"** (bkz. 1958) politikasından rahatsızlık duyarken Çinlilere daha önce vaatte bulundukları nükleer silah geliştirmelerine yardımcı olma taahhütlerinden geri dönüler ve Batı'yla ilişkilerinde çok uzlaşmacı göründüler. Kasım ayındaki bir ziyaret sırasında bir Çin heyeti tekrar Sovyet yetkilileriyle çatıştıysa da resmi bir ayrılığı önleyecek bir uzlaşı formülü en sonunda bulundu.

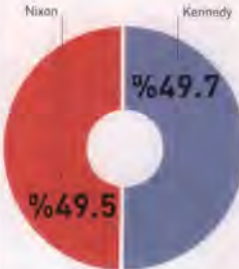
Belçika Kongo'su bir çalkantı dönemi başlatarak 30 Haziranda bağımsız oldu. **Federal Kongo Cumhuriyeti** adını alarak Joseph Kasavubu devlet başkanı ve Patrice Lumumba –bir sosyalist– başbakanlığa getirildi. Temmuz ayında Katanga bölgesi bağımsızlığını ilan etti ve Belçika'dan yardım istedi. Belçika karşılık olarak bir işgal kuvveti göndererek Kasavubu'nun **BM'ye başvurmasına** yol açtı. Eylül ayında Kasavubu Lumumba'yı başbakanlıktan azletti ve aralık ayında tutuklandı. **Lumumba ertesi yıl öldürüldü.**

Eylül ayında komünist blok dışındaki başlıca petrol üreticisi ülkeler **Petrol Üreten Ülkeler Örgütünü** (OPEC) kurdular. Amaçları üretimi kontrol ederek petrol fiyatlarını tespit etmekti (bkz.1973) .

Lazer ilk defa 16 Mayısta kullanıldı. Yoğun bir ışık hüzmesi çıkartan bir bu cihaz ABD'li fizikçi **Theodore Maiman** (1927-2007) tarafından geliştirildi. Dünya çapında bilim adamlarının ilgisini çekti ve mühendislik, tıp ve teknolojide **ilerlemeler** sağladı.

Etkili bir sivil haklar eylemcisi **Martin Luther King** (1929-1968) 1960'ların başında uluslararası ün kazandı. King Georgia'nın Atlanta şehrinde 19 Ekimde bir "oturma" eylemi sırasında tutuklandı. Dört buçuk ay hapiste kaldı. Başkanlık adayı **John F. Kennedy** (1917-1963) hapiste geçirdiği sekiz günden sonra kurtarılması için müdahale etti.

John Fitzgerald Kennedy Kasım ayında ABD'nin 35. başkanı seçildi. Cumhuriyetçi aday Richard Nixon'ı çetin geçen televizyon tartışmalarından sonra küçük bir farkla yendi.

Beyaz Saray yarışı
Nixon ve Kennedy arasındaki başkanlık yarışı inanılmaz ölçüde yakındı. Kennedy Nixon'u yüzde 1'den az bir oranla –sadece 118.574 oy farkla– yendi.

Paraşütçüler Cezayir'in kendi geleceğini tayin hakkı haberlerine kızan Fransız vatandaşları geride tutmaya çalışıyor.

Uzaydaki ilk insan
Yuri Gagarin resimde uzay gemisi Vostok 1'in kokpitinde görülmektedir. Uzaya çığır açıcı ilk uçuşu 1 saat ve 45 dakika sürdü.

LÜKS PORTEKİZ YOLCU GEMİSİ SANTA MARIA Ocak ayında Karayipler'de seyrederken kaçırıldı. Kaçıranlar Portekiz ve İspanya'daki faşist rejime karşı olan **İberya solcularıydı.** Gemideki 900 kişi 11 gün aradan sonra serbest bırakıldı.

Yuri Gagarin (1934-68) uzaya gönderilen ilk insan olduğunda Sovyetler Birliği **uzay yarışında** bir zafer kazandı. 12 Nisanda Vostok 1 uzay gemisiyle Dünyanın yörüngesinde saatte 27.000 kilometre hızla bir defa dolaştı.

Ruslar 1960'ta Küba'nın iktidara yeni gelen diktatörü **Fidel Castro**'nun (bkz. karşıdaki panel) sadakatini kazanarak bir başarı kazanmışlardı. Washington nisan ayında sürgündeki 1500 komünizm karşıtına şanssız **"Domuzlar Körfezi"** harekâtını finanse ederek karşılık verdi. Bu kötü planlanmış Küba'nın güney kıyısını ele geçirme girişimi derhal geri püskürtüldü (bkz. 1962).

John F. Kennedy'nin ABD başkanı olarak ilk girişimlerinden biri gelişmekte olan ülkelere yardım etmek için **Barış Gönüllülerinin** kurulmasıydı. Amaç genç insanların öğretmen, sağlık görevlisi veya danışman olarak Afrika, Asya ve Güney Amerika'da bir veya iki yıl **yurtdışında çalışmalarıydı.**

Doğal hayatı korumayı amaçlayan dünya çapında eylem 29 Ekimde İsviçre'de uygulamaya kondu. **"Morges Manifesto"** dünyanın ilk küresel yeşil örgütü **World Wildlife Fund (WWF)** (Doğal Hayatı Koruma Vakfı) için model oluşturdu. Örgütün merkezi İsviçre'de kuruldu ve milli bürolar kasım ayında Britanya'da kurulan büroyla başlayarak zaman içinde tüm dünyaya yayıldı. Güney Amerika'nın ilk **Milli Parkı** da bu yıl içinde Brezilya'da kuruldu. Devlet, 2.3 milyon hektar büyüklüğündeki **Xingu Milli Parkını** toprakları ellerinden alınan ve başka amaçlarla kullanılan Brezilya'nın yerli halklarını yeniden yerleştirmek için kurdu. Yeni parka on yedi kabile yerleştirildi.

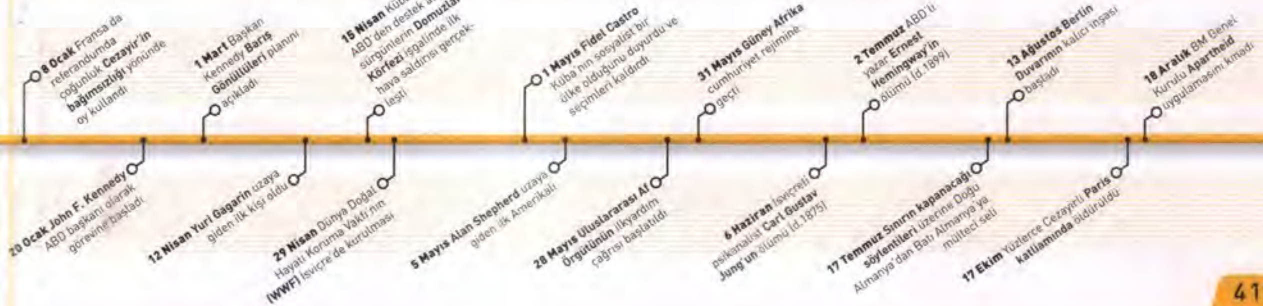
Güney Afrika Britanya karşıtı politikalarına yoğunlaşarak 31 Mayısta **bağımsızlık** oylamasını kazandı. Ülke cumhuriyet ilan etti ve Milletler Topluluğundan ayrıldı. Aynı yıl **Nelson Mandela** (d. 1918) ANC'nin yeni askeri kanadının başına geçti ve sabotaj kampanyaları başlattı.

Devlet Başkanı Charles de Gaulle Cezayir'de **kendi kaderini tayin hakkı istedi** (bkz. 1954). Ancak Fransa ile Cezayir arasındaki atmosfer tehlikesini korudu. Cezayir'de yaşayan Fransız yerleşimcileri karara öfkeyle tepki gösterdi ve Fransa iç savaş için kendini hazırladı. 17 Ekimde binlerce **Cezayirli Paris'te toplanarak** kendilerine uygulanan baskıları protesto etti. 10.000 kişi tutuklandı ve **yüzlerce kişi öldürüldü.**

Berlinliler Doğu Almanya'nın **Doğu ve Batı Berlin** arasında sınırı kapatması nedeniyle 13 Ağustosta fiziki olarak bölünmüş bir şehirde yaşadıklarını gördüler. Şehrin ortasına 2 metre yüksekliğinde dikenli teller çekildi. Birkaç gün içinde bunların yerini beton bloklar aldı ve **duvar sürekli hale** geldi (bkz.1989).

Bölen duvar
Berlin Duvarı Batı Berlin'in üç bölümünü çevirerek Doğu Berlin ve Doğu Almanya'dan ayırdı.

1962

Sovyet füzeleri Havana'da bir geçit resminde gösteriliyor. ABD Küba'da Sovyet nükleer tesislerinin kurulması konusunda Sovyetler Birliğiyle çatışmanın eşiğine geldi.

“ GÖZ GÖZEYİZ VE TAM O ANDA KARŞIDAKİ **AHBAP GÖZ KIRPTI. ”**

Dean Rusk, ABD Dışişleri Bakanı, Küba krizi hakkında sözleri, 1962

FRANSA DEVLET BAŞKANI CHARLES DE GAULLE mart ayında Cezayir milliyetçileriyle Cezayir'in bağımsızlığının tanınması konusunda anlaşmaya vardı. Cezayir'in Fransız kolonisi olarak kalmasını isteyen ordu subaylarının gizli örgütü olan **Armée Secrète (OAS)** Paris'te bombalama dalgası başlattı ve De Gaulle'e birçok defa suikast teşebbüsünde bulundu. **Cezayir** Ocak ayında düzenlenen bir referandumdan sonra 3 Temmuzda **bağımsızlığını** kazandı. Sekiz yıl süren gerilla savaşı ve karışıklık sona erdi. Fransız yetkililer 350.000 kişinin hayatını kaybettiğini belirtirken Cezayir kaynakları bu sayıyı 1.5 milyon olarak belirtmektedir.

Dünyanın ilk haberleşme uydusu Telstar 10 Temmuzda Cape Canaveral'den fırlatıldı. 11 Temmuzun ilk saatlerinde canlı Transatlantik televizyon görüntüleri ABD'de Maine'den İngiltere'de Cornwal şehrindeki Goonhilly'e gönderildi.

ABD sahne yıldızı **Marilyn Monroe**'nun Los Angeles'taki evinde 5 Ağustosta ölü olarak bulunması tüm dünya haberlerinde yer aldı. Öldüğünde 36 yaşındaydı. Ölümünün nedeni hakkında birçok spekülasyon yapıldı. Adli tabip "muhtemel intihar" teşhisinde bulunurken, birçokları yanlışlıkla fazla uyku ilacı aldığına inandı.

Marilyn Monroe
Öldüğü sırada Monroe 29 filmde oynamış büyük bir yıldızdı. The Misfits *son filmiydi.*

Bu esnada **Nelson Mandela** –Afrika Milli Kongresi'nin (ANC) silahlı kanadı Umkhonto we Sizwe lideri– 5 Ağustosta 17 ay kaçaklıktan sonra tutuklandı. Sabotajla suçlanarak 7 Kasımda beş yıl hapse mahkûm oldu.

Jamaika İngiliz Milletler Topluluğu içinde 6 Ağustosta bağımsızlığını kazandı ve Jamaika İşçi Partisi lideri **Alexander Bustamante** (1884-1977) başbakanlığa geldi. Ilımlı muhafazakâr Bustamante hükümeti, ülkenin yıllarca sürecek ekonomik gelişmesini sağlayacaktı.

Berlin halkı **Berlin duvarının** (bkz. 1961) inşa edilmesinden sonra bu tür bir özgürlüğü kutlamaktan mahrumdu. 18 yaşındaki duvar ustası **Peter Fechter** Doğu'dan Batı'ya geçmek isterken Doğu Alman sınır muhafızlarınca vurularak öldürülen ilk kişi oldu.

Britanya'da Liverpool kökenli rock grubu **The Beatles,** plak şirketi EMI'yle sonunda 4 Haziranda sözleşme imzaladı. Daha önce çeşitli plak şirketlerini denemişler, ancak menajerleri Brian Epstein'ın çabalarına rağmen geri çevrilmişlerdi. İlk tekli plakları **"Love Me Do"** 5 Ekimde piyasaya çıktığında 18 hafta listelerde kaldı.

ABD'de Küba ile SSCB'nin ittifakı konusundaki endişeler büyümekteydi. Sovyet füzelerinin Küba'ya yerleştirilmesi ABD'ye nükleer bir saldırıda uyarı süresini 15 dakikadan 2 dakikaya düşürmekteydi. Ekim ayında **Başkan Kennedy** daha fazla füzenin getirilmesini önlemek için adanın ablukaya alınmasını emretti ve Rus lider **Nikita Kruşçev'e** mevcut füzeleri kaldırması için bir ültimatom verdi. Dünya nükleer savaşın eşiğine gelmişti , ancak Kruşçev son anda geri adım attı. Bu olay **Küba Füze Krizi** olarak tanındı.

Hindistan ve Çin Hindistan'ın kuzeybatı sınırındaki Aksai Chin Ovası konusunda kısa, ancak kanlı bir **sınır savaşına** girdiler. Çin birliklerinin 20 Ekimde Hindistan'a girmesiyle 21 Kasımda ateşkes ilan edildi.

Berlin duvarını geçmek
Birçok kişi 1961-1989 yılları arasında Berlin duvarı üzerinden Batı Almanya'ya geçmek için çaresizlik içinde girişimde bulundu.

1963

Martin Luther King Jr. Lincoln Anıtından kalabalığı selamlıyor.

1960'LAR KADIN ÖZGÜRLÜĞÜ HAREKETİNİN yeniden alevlenmesine tanıklık etti. **Betty Friedan** (1921-2006) Amerikan ev kadınlarının yaşadığı sıkıntıları Şubat ayında yayınlanan The Feminine Mystique adlı kitabında ifade etti ve ABD'de feminizmin "ikinci dalgasının" başlamasına yardımcı oldu.

32 Afrika ülkesi birlik anlayışlarını başka bir yolla daha ortaya koyarak 25 Mayısta **Organization of African Unity (OAU) [Afrika Birliği Örgütü]** Şartı'nı 25 Mayısta imzaladılar. Hedefleri Afrika dayanışmasını teşvik etmek, sömürgeciliği sona erdirmek, ekonomi, sağlık, bilim, savunma ve kültür politikaları alanlarında üyelerinin eşgüdümünü sağlamaktı. Etiyopya İmparatoru **Haile Selasiye** tarafından ev sahipliği yapılan konferans ayrıca silah, eğitim ve askeri üsler sağlayarak Afrika özgürlük savaşçılarını desteklemeyi öngördü.

OAU'nun ilk üyelerinden Kenya bağımsızlığını kazanan 34. Afrika ülkesi oldu. **Jomo Kenyatta** (1894-1978) dokuz yıl hapiste kaldıktan sonra Kenya Afrika Milli Birlik Partisinin liderliğine seçildi ve Mayıs ayında seçimleri kazandı. Kenyatta başbakanlığa geldi ve Kenya'yı özerk yönetimden 12 Aralıkta **tam bağımsızlığına** götüren süreci yönetti.

ABD başkanı **John F. Kennedy** 26 Temmuzda **Berlin konuşmasıyla** Avrupa'da moralleri yükseltti. Konuşmasında Berlin Duvarının inşa edilmesinden endişe duyan Batı Almanya vatandaşlarıyla dayanışma içinde olacakları

8 Ocak Fransızlar **Cezayir'in bağımsızlığı** için oy kullandı

10 Mayıs Başkan Kennedy ABD deniz piyadelerini **Laos'a** gönderdi

31 Mayıs Adolf Eichmann Nazi savaş suçları nedeniyle asılarak öldürüldü

3 Temmuz Cezayir Fransa'dan bağımsızlığını kazandı

10 Temmuz İletişim uydusu **Telestar'ın** uzaya gönderilmesi

5 Ağustos ABD film yıldızı **Marilyn Monroe** ölü bulundu (d.1926)

6 Ağustos Jamaika bağımsızlığını kazandı

17 Ağustos Peter Fechter Berlin Duvarında vurularak öldürüldü

14-28 Ekim Küba Füze Krizi dünyayı nükleer savaşın eşiğine getirdi

10 Ekim-21 Kasım Hindiçin Savaşı

7 Kasım Nelson Mandela Güney Afrika'da beş yıl hapse mahkûm oldu

13 Ocak Togo'da askeri darbe

29 Ocak ABD'li şair **Robert Frost'un** ölümü (d.1874)

19 Şubat Betty Friedman'ın **The Feminin Mystique** kitabı yayımlandı

23 Nisan İsrail devlet başkanı **Yitzhak Ben-Zvi'nin** ölümü (d.1884)

“YALNIZ YÜRÜYEMEYİZ... GERİ DÖNEMEYİZ... BUGÜN BİR RÜYAM VAR!”

Martin Luther King Jr
1963'te mitingte konuşurken

güvencesini verdi. Rathaus Schöneberg (Belediye Binası) önünde binlerce kişi toplanarak konuşmasını dinledi. Sovyetler'e gönderdiği güçlü mesajında Batı Berlin'i bir özgürlük simgesi olarak tanımladı. Konuşması Moskova'nın müttefiklerin Berlin'den vazgeçebilecekleri yönündeki tüm umutlarını kırdı.

Doğu ile Batı arasındaki ilişkiler **Küba Füze Krizinin** (bkz.1962) ardından hâlâ bozuktu. Olay nükleer kirlilik hakkında dünya çapında endişelerin duyulmasına yol açtı ve atmosfer, uzay ve su altında **nükleer denemelerin** yasaklanmasına ilişkin bir antlaşmanın müzakerelerinin başlatılmasına yol açtı. **Deneme Yasağı Antlaşması** Moskova'da Sovyetler Birliği, ABD ve Britanya'nın dışişleri bakanları tarafından 5 Ağustosta imzalandı. ABD Senatosu tarafından 24 Eylülde onaylanarak, 11 Ekimde yürürlüğe girdi.

Bu esnada ABD'de **ırk eşitliği kampanyası** 28 Ağustosta zafere bir adım daha yaklaştı. Sivil haklar savunucusu 250.000 kişi iş ve özgürlük için kitlesel bir **"Washington'a Yürüyüş"** gösterisinde Lincoln Anıtında bir araya geldi. ABD'de herkes için özgürlük ve eşitlik vaatlerinin bir gün gerçeklik haline geleceğini öngören ve ünlü **"I have a dream" [bir hayalim var]** sözlerini kullanan Martin Luther King Jr. de birçok önde gelen liderle birlikte, konuşmacılar arasındaydı.

ABD için tarihi başka bir gün, Başkan **John F. Kennedy**'nin Dallas'ta Dealey bulvarında açık arabasıyla ilerlerken **suikasta uğramasıydı.** Teksas Valisi John Connaly de olayda yaralandı. Beraberlerinde bulunan eşleri ise yara almadan kurtuldu. Gizli Servis ajanları derhal atış seslerinin duyulduğu Okul Kitapları Deposunu basarak teleskopik mercekli bir tüfek buldular. Bir saat kadar sonra **Lee Harvey Oswald** kendisine yaklaşan bir polisi vurarak öldürdü. Oswald tutuklanarak polis memurunun öldürülmesi ve Kennedy suikastını gerçekleştirmekle suçlandı.

Başkanlık uçağı Air Force I'le Washington'a dönen Başkan Yardımcısı **Lyndon B. Johnson** 36. ABD başkanı olarak yemin etti. Kennedy'nin **cenaze töreni** 25 Ekimde düzenlendi. Kennedy'nin ölüm haberi dünyada büyük bir şok yarattı.

Cinayetle suçlanan Lee Harvey Oswald Kennedy'nin öldürülmesinden iki gün sonra vurularak öldürüldü. Eski bir deniz piyadesi olan Oswald o esnada polis merkezinden hapishaneye götürülmekteydi. Polis ve gazeteciler tarafından çevrelenmişti. O karışıklıkta Dallas'ta bir gece kulübü sahibi olan **Jack Ruby** öne çıkarak Oswald'ı vurdu. Daha sonra bu cinayeti "Jackie Kennedy" için yaptığını belirtti. Cinayet kameralarca filme alındı ve canlı olarak ABD'de televizyonlarda yayınlandı. Oswald'ın Kennedy'nin ölümünden sorumlu olmadığını belirtmesi komplo teorilerini alevlendirmişti. Gerçeği araştırmaya çalışan **Warren Komisyonu** 29 Kasımda kanıtları incelemek üzere kuruldu.

İKİNCİ FEMİNİZM DALGASI

Feminizmin "ilk dalgası" oy hakkı gibi yasal engellerle uğraşmışken, ikinci dalga cinsellik ve aile üzerine yoğunlaştı. Simone de Beauvoir'ın *Le Deuxième Sexe (İkinci Cins)* isimli kitabı kadın hareketini tanımladı ve kadınların ikinci sınıf vatandaş oldukları efsanesini ortadan kaldırdı.

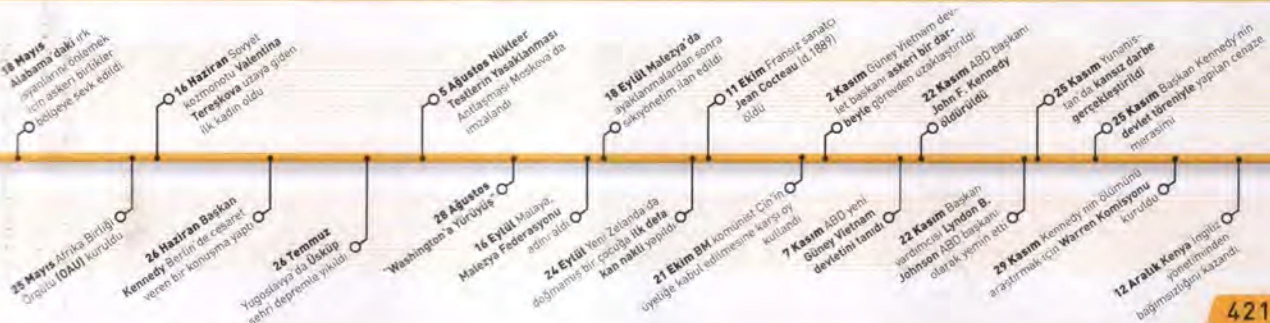

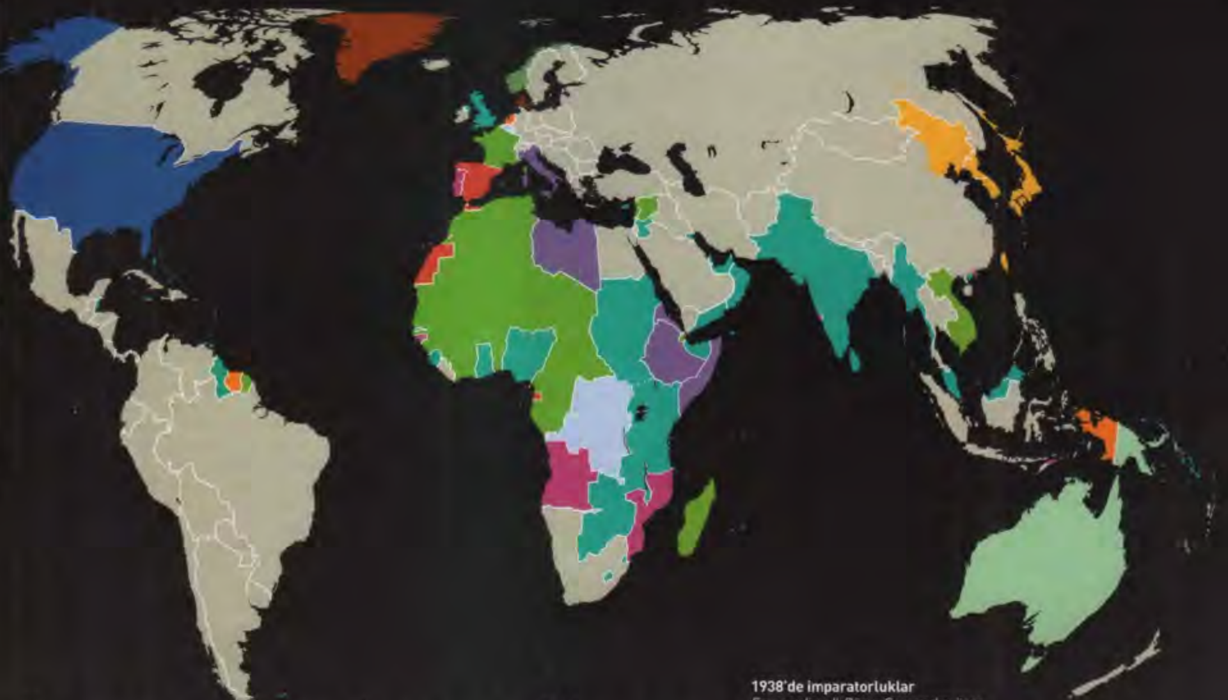
Kennedy'nin cenazesi
Bir milyonun üzerinde insan Kennedy'nin Arlington Milli Mezarlığında sona eren cenaze kortejinin geçtiği yollarda birikti. Milyonlarca insan da cenazeyi televizyonlarında izledi.

“TÜM ÖZGÜR İNSANLAR BERLİN VATANDAŞIDIR.”

John Fitzgerald Kennedy, 26 Haziran 1963

1938'de imparatorluklar
Emperyalizm II. Dünya Savaşından önce hâlâ çok yaygındı. 19. yüzyılda yaşanan "Afrika Kapışması"nın bir ürünü olarak yabancıların elindeki en büyük topraklar Afrika'daydı. Fransa ve Britanya en önde gelen sömürgeci güçlerdi.

ANAHTAR
- Birleşik Krallık ve müstemlekeleri
- Fransa ve müstemlekeleri
- Danimarka ve müstemlekeleri

İMPARATORLUĞUN SONU

BAĞIMSIZLIK HAREKETLERİNİN BÜYÜMESİYLE SÖMÜRGE HAKİMİYETİ ÇÖKÜYOR

Britanya, Fransa, Belçika, Portekiz ve Hollanda'ya ait imparatorluklar İkinci Dünya Savaşına kadar yüzyıllarca geriye uzanan bir geçmişe sahipti. Savaş sonunda siyasi manzara önemli ölçüde değişti ve emperyalist yönetime karşı artan bir muhalefet başladı. Günümüzde Avrupa imparatorluklarından geriye ancak küçük birkaç ada kaldı.

İtalya, Almanya ve Japonya 1945 yılında çökmüştü. Britanya İmparatorluğu diğerlerine kıyasla savaştan zarar görmeden çıkmış olmasına rağmen 1947 yılında Hindistan'a bağımsızlık vererek sömürgeciliği sona erdirmek için ilk adımı atan ülke oldu. Ancak değişim yavaş ilerledi. 1950'lerin sonunda dünya hâlâ Britanya sömürgeleriyle çevriliydi.

Emperyalist milletlerin yönetimi altındaki halkları komünizmden koruma sorumluluğu bulunduğuna yaygın olarak inanılmasına rağmen, birçok ülke savaş sonrasında uygulanan tasarruf önlemleriyle kötürümleşmiş ve koloni nüfusları arasında memnuniyetsizlik baş göstermişti. Sovyetler Birliği tarafından desteklenen ve ABD tarafından teşvik edilen ulusçu hareketler bu dönemde gelişti. Bu ideolojik çatışmalar bağımsızlığa geçiş sürecini karmaşıklaştırdı, oluşan boşluklar ise sıklıkla iç savaşların çıkmasına zemin hazırladı.

Fransa ve İngiltere son emperyalist oyunlarını 1956'da Süveyş Krizi sırasında sergiledi. Fransızlar Hindiçin'de yenilgiye uğrayıp Cezayir'de iç savaşa girerken; Britanya Kıbrıs, Kenya ve Malaya'da isyanları bastırmaya çalışıyordu. Nasır'ın Süveyş Kanalını millileştirmesi Britanya'nın emperyalist gücüne bir darbe daha vurdu. İngiliz ve Fransız birlikleri kanal bölgesini işgal etmelerine karşın geri adım atmak zorunda kaldı (bkz. 1956). Bunun ardından Afrika'daki kolonilerin tasfiye süreci yaşandı: Fransa Cezayir'den, Belçika Kongo'dan vazgeçmek zorunda kaldı. Ancak koloniler eski yöneticilerinin zenginliğini miras olarak alamadı ve birçok eski koloni yabancı müdahalesi, yolsuzluk ve fakirlikle mücadele etti.

GÜNÜMÜZ DENİZAŞIRI TOPRAKLARI

Denizaşırı topraklar bir ölçüde özerkliği olan, ancak tam siyasi bağımsızlığı veya devlet olarak egemenliği bulunmayan ülkelerdir. Bir çok koloni II. Dünya Savaşından sonra öz yönetim için mücadele etmiş, bazıları ise bağımsızlığı istememiştir. Örneğin bazı denizaşırı topraklar bağımsız bir ülke olmak için çok küçük veya doğal kaynaklardan mahrumdur. Öte yandan, Karayıpler'deki Fransız Guyana'sı Fransa yönetimindeyken Güney Atlantik'teki Falkland Adaları Britanya yönetimindeydi ve ait oldukları devletler bakımından stratejik veya ekonomik öneme sahip olduğundan vazgeçilmeleri kolay değildi.

AVUSTRALYA	Ashmore ve Cartier Adaları
	Heard Adası ve Mcdonald Adaları
	Christmas Adası
	Coral Sea Adaları
	Cocos (Keeling) Adaları
	Norfolk Adası

Modern Emperyalizm
Günümüzde dünya çok farklı görünmektedir. Batı Hint Adalarında, Afrika'da ve Asya'daki koloniler bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Fransa önde gelen koloni devletidir.

- İspanya ve müstemlekeleri
- Portekiz ve müstemlekeleri
- Hollanda ve müstemlekeleri
- Norveç ve müstemlekeleri
- Belçika ve müstemlekeleri
- İtalya ve müstemlekeleri
- Avustralya ve müstemlekel
- ABD ve müstemlekeleri
- Japonya ve müstemlekeler
- 1960 Bağımsızlık Tarihi

BİRLEŞİK KRALLIK	
	Anguilla
	Bermuda
	Britanya Hint Okyanusu Toprakları
	Virgin Adaları
	Cayman Adaları
	Falkland Adaları
	Cebelitarık
	Guernsey
	Jersey
	Man Adası
	Montserrat
	Pitcairn Adaları
	Saint Helena
	Güney Georgia ve Güney Sandwich Adaları
	Turks ve Caicos Adaları

DANİMARKA	
	Faroe Adaları
	Grönland

YENİ ZELANDA	
	Cook Adaları
	Niue
	Tokelau

FRANSA	
	Bassas da India
	Clipperton Adası
	Europa Adası
	Fransız Guyanası
	Fransız Polinezyası
	Fransız Güney ve Antartika Adaları
	Glorioso Adaları
	Guadeloupe
	Juan de Nova Adası
	Martinik
	Mayotte
	Yeni Kaledonya
	Réunion
	Saint Pierre ve Miquelon
	Tromelin Adası
	Wallis ve Futuna

HOLLANDA	
	Aruba
	Hollanda Antilleri

NORVEÇ	
	Bouvet Adası
	Jan Mayen
	Svalbard

ABD	
	Amerikan Samoası
	Baker Adası
	Guam
	Howland Adası
	Jarvis Adası
	Johnston atolü
	Kingman Resifi
	Midway Adaları
	Navassa Adası
	Kuzey Mariana Adaları
	Palmyra atolü
	Porto Riko
	Virgin Adaları
	Wake Adası

TARTIŞMALI TOPRAKLAR	
	Antarktika
	Gazze Şeridi
	Parcel Adaları
	Spratly Adaları
	Batı Şeria
	Batı Sahara

Nelson Mandela Rivonia davasında yaşam boyu hapse mahkûm olan sekiz kişidendi. Mahkeme salonunu karara karşı sıkılmış yumruklarıyla terk ettiler.

YIL, RUM VE TÜRK KIBRISLILAR arasında artan gerilimlerle başladı. BM mart ayında **Kıbrıs**'a 7000 asker göndererek barışı korumaya çalıştı. Güçlü diplomatik baskılar nihayet 10 Ağustosta yaşanan şiddet olaylarına son verdi.

Cavaharlal Nehru –bağımsız Hindistan'ın ilk başbakanı ve birçokları tarafından modern Hindistan'ın kurucusu kabul edilir– 27 Mayısta 74 yaşında yaşamını yitirdi. Kilometrelerce uzunlukta yollara dizilen 250.000 erkek, kadın ve çocuk katafalkta yatan bedene saygılarını sunmak üzere toplandı.

Güney Afrika'da **Apartheid** karşıtı mücadelenin önde gelen şahsiyetlerinden **Nelson Mandela** 12 Haziranda ömür boyu hapis cezasına mahkûm oldu. Mandela ve **Afrika Ulusal Kongresi**nin (bkz. 1994) diğer üyeleri hükümeti devirmeye çalıştıklarını kabul ettiler.

Beatles çılgınlığı başlıyor
Beatles 1964'te Amerika'yı fırtına gibi sardı. Yüzleri tüm gazeteler ve dergilerin kapaklarını kapladı ve 23 kenti kapsayan turun biletleri tükendi.

Bu sırada, ABD'de ırk eşitliği konusu **Sivil Haklar Yasası**nın 2 Temmuzda kanunlaşmasıyla daha olumlu bir yöne girdi. Yasa ırk, din, renk ayrımı gözetmeksizin herkes için eşit haklar getirdi. Yasanın imzalanmasında dünyada sivil haklar mücadelesinin simgesi haline gelen **Martin Luther King Jr.** da hazır bulundu. Çalışmaları nedeniyle 35 yaşında **Nobel Barış Ödülünü** kazanan en genç kişi oldu.

ABD Vietnam'da **Güney Vietnam'ın** komünistlerin eline geçmemesi konusunda kararlıydı. ABD başkanı Johnson 7 Ağustosta kongreden Kuzey Vietnam'daki komünist rejime karşı **"gerekli tüm adımları atmak"** için yetki aldı. Bunun savaşı tırmandırması bir yana durum Amerikan kamuoyundan gizlendi ve kasım ayında Johnson seçimi kazandı (bkz. 1965).

Kennedy suikastını (bkz.1963) araştıran **Warren Raporu** Amerikan halkının tüm dikkatini üzerinde toplayarak 28 Eylülde yayımlandı. Rapor bir komplonun söz konusu olmadığını, tetikçi Lee Harvey Oswald'ın yalnız hareket etmiş olduğu sonucuna varıldığını açıkladı.

Doğu'da 1950'den beri iktidarda olan Sovyetler Birliğinin lideri Nikita Kruşçev ekim ayında "emekli" oldu. Politikaları gitgide gözden düştü ve oylama sonucunda görevinden ayrılmaya zorlandı.

The Beatles'ın büyük çıkışı **"Beatlemania"** olarak bilinen çılgınlığı başlattı. Şubat ayında AB televizyonlarında çıktıktan sonra nisan ayında yayınlanan tekli plakları *Billboard* Hot 100 listesindeki ilk beşi işgal etti.

❝ HİÇBİR ŞEY BAĞIMSIZLIK VE ÖZGÜRLÜKTEN DAHA ÖNEMLİ DEĞİLDİR. ❞

Ho Chi Minh, Kuzey Vietnam devlet başkanı, Vietnam Savaşı sırasında bir propaganda posterindeki sözleri

Düşman bölge
ABD ordusu teknolojik bakımdan Vietnam ordusuna göre üstün olmakla birlikte, deniz piyadelerinin geçmeye çalıştıkları bu bataklık gibi tanımadıkları topraklarla mücadele ettiler.

GAMBİA 18 ŞUBATTA İNGİLİZ YÖNETİMİNDEN bağımsızlığını kazandı. Dawda Kairaba Jawara ilk başbakan oldu ve ertesi yıl şövalyelik nişanı aldı. Bunun tersine başbakan Ian Smith liderliğindeki **Güney Rodezya Tek Yanlı Bağımsızlık İlanını** 11 Kasımda duyurdu. Britanya bu eylemi gayri meşru olduğunu bildirdi ve Güney Rodezya'ya karşı **ekonomik yaptırımlar** uygulamaya koydu.

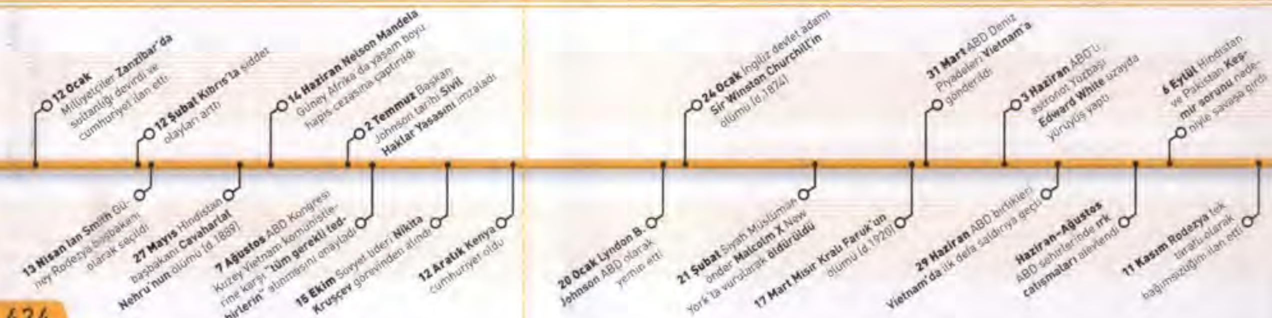
Vietnam'da çatışmalar tırmanmaktaydı. Başkan Johnson **Kuzey Vietnam**'a karşı büyük bir **bombalama kampanyası** olan Rolling Thunder operasyonunun başlatılması talimatını verdi ve mart ayında ilk Amerikan kara birlikleri Güney Vietnam'a ayak bastı. Haziran ayı geldiğinde Güney Vietnam birlikleriyle beraber Vietkong'a karşı savaşmaktaydılar.

ABD'de ise ırkçı gerilim patlama noktasına gelmişti. İçkili araba süren bir siyahın tutuklanmasından sonra Los Angeles'ın banliyösü olan Watts'ta şiddet içeren **ırk isyanları** patlak verdi. Bazıları olayları sıcak dalgasının etkisine yorarken, diğerleri polis gaddarlığına işaret etti.

Hindistan eylül ayında Pakistan'ın ateşkes hattındaki gizli operasyonlarının ardından **Batı Pakistan'da bir işgal** başlattı. Ateşkes hattının 1949 yılında tesis edilmesinden beri iki ülke de **Keşmir**'de hak iddia etmişti. Üç haftalık çarpışmadan sonra **BM tarafından önerilen ateşkes** kabul edildi.

Endonezya Devlet Başkanı **Sukarno** kasım ayındaki bir darbe girişiminden zorlukla kurtuldu. **General Suharto**, ordu stratejik rezervi komutanı, iktidar mücadelesinde zafer kazanan taraf oldu.

Bu esnada ABD tarihindeki en uzun **elektrik kesintisinde** ışıklar ülkede söndü. Kuzeybatıda yaşayan 30 milyondan fazla kişi insan hatası nedeniyle elektriksiz kaldı.

1966

California'nın Oakland merkezli, siyah haklarını savunan bir grup olan Kara Panterler işçi sınıfının birliğini savundu. Fotoğraftaki destekçiler Mao Zedong'un *Küçük Kırmızı Kitap*'ını tutuyorlar.

VİETNAM'DA ÇARPIŞMALAR ARTARKEN ABD 1966'da Crimp harekâtıyla Saygon'daki karargâhı ele geçirmek amacıyla Vietkong'a karşı en geniş harekâtını başlattı. Savaş karşıtı protestoların artışıyla birlikte 1966 sonunda Vietnam'daki ABD askerlerinin sayısı 385.000'e varmıştı.

Pakistan ve Hindistan liderleri ocak ayında Özbekistan'ın Taşkent şehrinde daha barışçıl bir ortamda ihtilaflarını (bkz. 1965) **barışçı yollarla çözmek** için bir araya geldiler. Kısa süre sonra Hindistan başbakanı Lal Bahadur Shastari kalp krizinden yaşamını yitirdi. Yerine Nehru'nun kızı İndira Gandhi geçti.

Kuzey İrlanda'da Somme Savaşının ve Paskalya isyanının – her biri Protestanlar ve Katolikler için simgesel günler– yıldönümlerinde şiddet olayları patlak verdi. **Ulster Gönüllü Gücü** (UVF) adlı bir "sadık" grup tarafından iki Katoliğin öldürülmesi mayıs ve haziran aylarında başka isyanlara da yol açtı. UVF'nin yasaklanmasına karşın **"Meseleler"** adı verilen mezhep kaynaklı cinayet döngüleri başlamıştı.

Güney Afrika başbakanı ve Apartheid siyasetinin mimarı **Hendrik Verwoerd**'in şok yaratan bir cinayetle öldürülmesi Güney Afrika'nın geleceği hakkında soru işaretleri uyandırdı. 6 Eylülde beyazlar için yeteri kadar gayret gösterilmediğini savunan Dimitri Tsafendas tarafından bıçaklanarak öldürülmüştü.

ABD'de 1960'ların ortalarında birçok şehirde **ırk isyanları** meydana gelirken ırk gündemin hâkim konusu olmayı sürdürdü. Radikal öğrenciler Martin Luther King'in şiddeti reddeden stratejisine karşı sabırlarını yitirirken eylemci Stokely Carmichael **"Siyah Güç"** kavramını yaygınlaştırdı. Ekim ayında geleneksel sivil haklar sloganlarını Marksist söylem ve siyahların özerklik yanlısı diliyle birleştirerek **Kara Panter Partisini** biçimlendirdi.

Ağustos ayında komünist Çin lideri Mao Zedong ülkeyi "saf olmayan" unsurlardan kurtarmayı amaçlayan **Kültür Devrimini** başlattı. Bir buçuk milyon insan bu hareket sırasında öldü ve ülkenin kültür mirasının önemli bir kısmı tahrip edildi. Eylül 1967'de birçok Çin şehrinin anarşiye düştüğü bir sırada Mao orduyu düzeni kurması için görevlendirdi.

Irk, seks ve tercihler hakkındaki sosyal tabuların çökmesinden adını alan **"Swinging Sixties"** (sallanan altmışlar) 1966 sonunda tam hızıyla devam etmekteydi. En belirgin öğeleri Londra ve gençlik kültürünün merkezinde yer aldığı rock müziği, fotoğrafçılık ve modaydı.

ANAHTAR
- Kuzey Vietnam
- Güney Vietnam
- Askersiz bölge

Vietnam'da savaş alanı
Bu harita 1964'te askersizleştirilmiş bir bölgeyle ayrılmış olan Kuzey ve Güney Vietnam'ı göstermektedir. Kuzey Vietnam birlikleri 1966'da bu bölgeyi geçmeleriyle o güne kadarki en kapsamlı muharebeler Dong Ha yakınlarında başladı.

Küçük Kırmızı Kitap
Mao'dan alıntılarla dolu bu kitap onun kült haline gelmesine katkıda bulundu ve Çin Kültür Devrimi sırasında kitleler üzerinde derin bir etkisi oldu.

10 Ocak Ocak **Hindistan** ve **Pakistan** arasında anlaşma imzalandı

11 Ocak İsviçreli heykeltıraş **Alberto Giacometti'nin** ölümü (d. 1901)

16 Ocak Nijerya hükümeti, Binbaşı **Chukwuma Nzugwa** liderliğindeki askeri bir darbeyle devrildi

19 Ocak İndira Gandhi Hindistan başbakanı oldu

11 Ağustos Malezya ve **Endonezya** iki yıllık orman savaşını sona erdirdi

13 Ağustos Başkan Mao Çin'de **kültür devrimini** duyurdu

6 Eylül Güney Afrika başbakanı **Dr. Hendrik Verwoerd** öldürüldü (d. 1901)

15 Ekim ABD'nin California eyaletinin Oakland şehrinde **Kara Panter hareketi** oluşturuldu

1 Kasım Viet Kong **Saygon'u** top ateşine tuttu

8 Kasım Ronald Reagan California valisi seçildi

30 Kasım Barbados Britanya'dan bağımsızlığını kazandı

15 Aralık ABD'li animasyon sanatçısı **Walt Disney'in** ölümü (d. 1901)

1967

Donald Campbell sürat teknesi *Bluebird* devrilip de ölümüne yol açtığında dünya hız rekorunu kırmaya çalışıyordu.

YIL, 4 OCAK TARİHİNDE İNGİLTERE'NİN Göller bölgesindeki Coniston Water Gölünde kendi **su sporları rekorunu** kırmaya çalışan **Donald Campbell'ın trajik ölümüyle** başladı. Botu dengesini kaybettiğinde 480 kilometre süratle gitmekteydi.

Mısır'ın, Sina bölgesindeki BM askerlerinin çekilmesini talep etmesinden beri Ortadoğu'da gerilim yükselmekteydi. İsrailliler bu duruma **önleyici bir saldırıyla** cevap vererek altı günlük çarpışmanın ardından Sina, Gazze, Batı Şeria, Golan Tepeleri ve Kudüs'ü ele geçirdi.

Bu esnada Bolivya'da **Ernesto "Che" Guevara** (bkz. yan panel) ele geçirildi ve Bolivya devlet başkanının emriyle 9 Haziranda vurularak öldürüldü. Guevara Latin Amerika'da gerilla gruplarına yardım etmekteydi.

İnsan hayatını kurtarmakla daha çok ilgilenen Güney Afrikalı cerrah Christiaan Barnard **ilk kalp nakli ameliyatını** 3 Aralıkta gerçekleştirdi. Hasta daha sonra zatürreden ölse de uygulanan yöntem tıp için büyük bir adımdı.

Avrupa'da Sovyetler'e meydan okuyarak Almanya'yla diplomatik ilişki kuran **Nikolay Çavuşesku** 9 Aralıkta **Romanya'da** başbakan oldu.

Subayların 21 Nisanda iktidara el koyduğu **Yunanistan**'da Kral II. Konstantin'in karşı darbesi başarısız oldu ve kral Roma'ya kaçtı.

11.500 MISIR
1000
6094 ÜRDÜN
Suriye

Altı Gün Savaşında Kayıplar
Mısır, Ürdün ve Suriye karşısında Altı Gün Savaşıyla kesin bir zafer kazanan İsrail 759 kayıp verdi. Arapların kaybı ise buna kıyasla daha fazlaydı.

CHE GUEVARA (1928–67)

Ernesto "Che" Guevara 1928'de Arjantin'de doğdu ve Juan Perón karşıtı hareketlere karıştı. Kapsamlı biçimde seyahat ettiği Latin Amerika'da gördüğü fakirlik ve sosyal haksızlıklar radikal siyasi görüşlerini geliştirmesine yol açtı. Che Fidel Castro'nun arkadaşlarından biri oldu ve Küba Savaşında rol oynadı. Diğer ülkelerdeki devrimcilere yardım etmek için Küba'da ayrıldı ve Bolivya'da infaz edildi.

21 Nisan Yunan ordusu askeri bir darbeyle yönetimi devraldı

30 Mayıs Nijerya'da Albay Ojukwu **Biafra Cumhuriyetinin** bağımsız bir devlet olduğunu duyurdu

5–10 Haziran İsrail'le Arap komşuları arasında **Altı Gün Savaşı**

Haziran Irk isyanları ABD şehirlerini kapladı

8 Ekim İngiliz devlet adamı **Clement Richard Atlee'in** ölümü (d. 1883)

10 Ekim Devrimci **Che Guevara'nın** ölümü (d. 1928)

9 Aralık Nicolay Çavuşesku Romanya başbakanı oldu

Aya insanlı ilk uçuş sırasında Apollo 8 gemisindeki üç astronot uzayda bir gezegen olarak Dünyanın fotoğraflarını gönderdiler.

VİETNAM'DAKİ MY LAİ KATLİAMI ABD'nin siyasi düzeninde şok dalgaları yarattı. My Lai Güney Vietnam'ın **Vietkong**'un derin biçimde kök saldığı Son My bölgesinde yer almaktadır. Komünist gerillaların kökünü kazımak için "Ara ve yok et" görevindeki **ABD askerleri** 16 Martta çoğu kadın ve çocuk olan **500 Vietnamlı sivili** soğukkanlılıkla öldürdüler. Katliam hikâyesi ertesi yıla kadar halka açıklanmamasına rağmen kamuoyunun Vietnam Savaşına karşı tavır almasına yol açtı.

1968 yılına gelindiğinde Vietnam Savaşı her gün 66 milyon dolara mal olmaktaydı. Halk ABD'nin savaştaki rolünü tartışırken **savaşa karşı protestolar** tırmandı. Canlı ifadeler içeren haberler ürkütücü sivil nüfus kayıplarını bildirdi. Chicago'da Demokratik ulusal konvansiyon sırasında **savaş karşıtı 10.000 kişi** toplandı ve 26.000 polis ve milli muhafızla karşı karşıya geldi. Olay televizyonlardan canlı olarak verildi.

Afro-Amerikan sivil haklar lideri **Martin Luther King Jr.** (bkz. sağ panel) Güney Amerika şehri , Tennessee eyaletinin Memphis şehrinde suikaste uğradı. King **düşük ücretlere karşı protestoda** bulunan temizlik işçilerinin bir yürüyüşüne önderlik etmek üzere otelinden ayrılmadan önce balkonunda vuruldu. Suikasttan bir gün önce sonunu öngördüğünü düşündüren ünlü konuşmasını Memphis'te yapmıştı: "Dağın tepesini gördüm... **Vaat edilen ülkeyi gördüm.** Oraya sizinle beraber gidemeyebilirim."

Savaş teçhizatı
Bir Çin pusulası, bir harita kabı ve düşman mevzilerinin işaretlendiği bir harita Vietnam Savaşı sırasında Vietkong milislerinin asli takımını oluşturdu.

King'in ölümü ABD çapında onlarca kişinin ölümüne ve milyonlarca dolarlık zarara yol açan **yaygın ırk ayaklanmalarını** ateşledi. Bu birçok Amerikan şehir merkezinin neredeyse bütünüyle terk edilmesine yol açan **"beyaz kaçış"** (White flight) sürecini hızlandırdı. King'in ölümünden ötürü küçük bir suçlu olan **James Earl Ray** mahkûm oldu ve 99 yıl hapis cezası aldı.

Giderek Vietnam Savaşının daha çok karşısında yer almaya başlayan **Senatör Robert Kennedy** (1925-68) Demokrat Partili Başkan **Lyndon Johnson**'a seçimlerde meydan okumak kararını yeniden değerlendirmeye başladı. Küçük kardeşi Edward (Teddy) karşı çıkmaktaydı; eşi Ethel ise destekledi. Çoğu kişi 1963'te öldürülen kardeşi John'la aynı kaderi paylaşacağından korktu. **Adaylığını 16 Martta açıkladı** ve Johnson iki hafta sonra yarıştan çekildi. Amerika savaştan ve şehir ayaklanmalarından zayıflamış, yaralı bir milletti. Kennedy başkanlık seçimi kampanyasını **eşitsizlik ve sosyal adalet** temaları üzerine kurdu.

Robert Kennedy California ön seçimlerinde kazandığı başarı üzerine Los Angeles'ta yaptığı konuşmadan sonra otelinde **vurularak öldürüldü. Filistinli bir göçmen olan Sirhan Sirhan** korumaları tarafından Ambassador Otelinin kilerinden geçirilirken Kennedy'ye ateş etti. Saldırının arkasında yatan nedenin Robert Kennedy'nin **İsrail'e desteği** olduğuna inanılmaktaydı. Martin Luther King'in ölümünden 63 gün sonra gelen ölümü 1968'i Amerikan tarihindeki **en hızlı ve travmatik** yıllardan biri haline getirdi.

Cumhuriyetçi **Richard Nixon** (1913-94) 6 Kasımdaki **başkanlık seçimlerinde** zafer kazandı. Seçim kampanyasını artan suç oranlarına dayandırmış, yasaları ve düzeni tekrar hâkim kılacağını öne sürmüştü. Çarpıcı bir geri dönüş yaratmıştı; Nixon Dwight D. Eisenhower'ın başkan yardımcısı olmuş ve 1960 başkanlık seçimlerinde John Kennedy karşısında seçimleri kaybetmişti.

Sağ kanat İngiliz politikacı **Enoch Powell** (1912-98) 20 Nisanda çok **tartışma yaratan bir konuşma** yaparak hükümeti baraj kapaklarının açılmasına benzetmesiyle **siyah göçmenler**e karşı uyardı. Göç sayılarında derhal bir azaltmaya gidilmesi çağrısında bulundu ve geleceği karanlık gördü. Romalı şair Virgilius'tan alıntı yaparak "...Romalı gibi Tiber Nehrinin kanla köpüklenmiş olduğunu görüyor gibiyim" dedi. Konuşması bir **protesto fırtınası** yarattı ve Powell'ın siyasi geleceğini bitirdi.

Avrupa'nın başka bölgelerine bakıldığında **Fransa** mayıs ayı boyunca ülkenin belini büken öğrenci **isyanları**, kitlesel **protestolar** ve **grevlerle** sarsıldı.

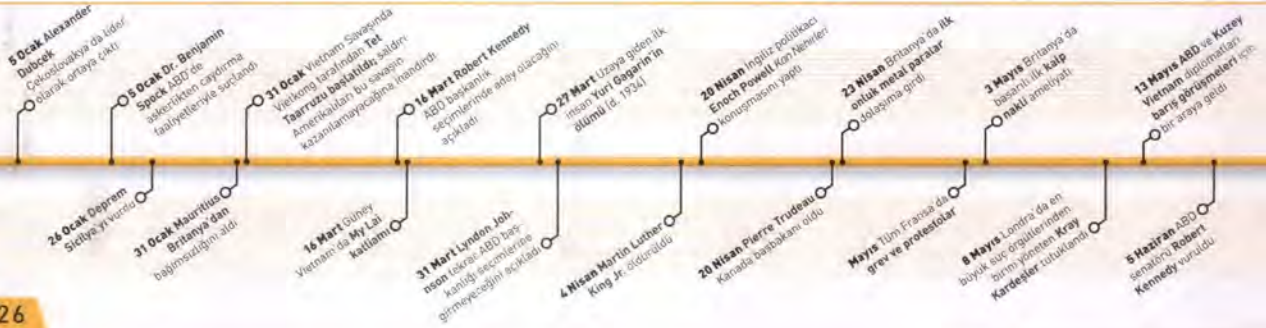
200.000

ÇEKOSLOVAKYA'YI İŞGAL EDEN VARŞOVA PAKTI ASKERLERİNİN SAYISI

MARTIN LUTHER KING JR. (1929-68)

ABD'nin önde gelen Afro-Amerikan sivil haklar savunucusu Martin Luther King Jr. Alabama eyaletinin ulaşımda ayrımcılık politikasına karşı Montgomery şehrinde 1955 yılında başlattığı otobüs greviyle tanındı. Bu ve diğer eylemlerde şiddetten uzak durulmasında ısrar etti. King 1964 yılında Nobel Barış Ödülü aldı. Dört yıl sonra Tennessee'nin Memphis şehrinde silahlı, beyaz bir adam tarafından suikaste uğradı.

CHICAGO SUN-TIMES
FINAL
MARTIN LUTHER KING SLAIN
PHOTO

“TEŞEKKÜRLER **APOLLO 8 1968'İ KURTARDINIZ.**”

İmzasız bir telgraf Apollo 8 görevinin başarısından sonra Frank Borman tarafından alındı

Paris üniversitelerinde öğrenci protestoları olarak başlayan olaylar iktidar ve polisle çatışmalara yol açtı. Polisin harekete geçmesi durumu alevlendirerek 10 milyon işçinin –işgücünün nerdeyse üçte ikisi– Fransa çapında **genel greve** başlamasına neden oldu. Hükümet çöküşün eşiğine geldi; Başkan Charles de Gaulle (1890-1970) 23 Temmuz tarihinde parlamento seçimlerine gidilmesi kararını aldı. De Gaulle seçimi kazanmasına rağmen Paris ayaklanmaları **kültürel ve sosyal bir devrim** olarak görüldü.

Varşova Paktı taraflarından beş ülkenin birlikleri (bkz.1955) 20 Ağustosta bir baskınla **Çekoslovakya**'ya girerek ülkede iktidarı ele geçirdi ve komünizmi tekrar kurdu. **Prag Baharı** adıyla tanınan sekiz aylık dönem süresince görev başındaki başbakan Alexander Dubçek ifade özgürlüğü dahil olmak üzere kapsamlı reformlar gerçekleştirmişti. Müdahaleyle birlikte tutuklandı ve iktidarı yerini **baskı rejimi**ne (bkz.1989) bıraktı. İşgal tüm dünyadan kınamalara yol açtı. Çek bir öğrenci olan Jana Palacha Sovyet işgaline tepki olarak **kendini yakarak öldürdü**. Cenaze törenine 500.000 insan katıldı.

Kadınlardan oluşan bir topluluğun dikkat çeken toplanmasıyla, uzun zamandır Atlantic City Otelinin balo salonunda yapılan **Miss America** ödül törenini kesintiye uğradı. Sivil haklar konularında aktif ve savaş karşıtı olan, bu protesto eylemini düzenleyen **Radikal New York Kadınları** (NYRW) adlı örgüttü. Hiçbir siyah yarışmacı finale kalamadığından yarışmanın güzellik standartlarını ırkçı olarak nitelediler. Göstericiler salona **"Kadınlara Özgürlük"** yazılı pankartlar astılar ve protestolarının işareti olarak, feministlerin artık "sütyenlerini yaktıkları"na dair şehir efsanesini başlatan bir eylemle sütyenlerini çöpe attılar.

Ayın çevresinde dolaşan insanlı ilk uçuşu gerçekleştiren **Apollo 8**'in 21 Aralıkta uzaya gönderilmesiyle Amerikalılar nihayet sevinebilecekleri bir şey buldular. Ay yüzeyinin resimleri dünyaya gönderildi. Mürettebat Frank Borman, James Lovell ve William Anders 27 Aralıkta **ulusal kahramanlar** olarak dünyaya döndüler.

150
KADIN PROTESTOCU

52
GÜZELLİK KRALİÇESİ ADAYI

Güzellik ve ters tepki
Miss Amerika yarışmasına katılan göz alıcı yarışmacıların sayısı protestocuların üçte bir oranından daha azdı.

Paris'te protestolar
Fransız protestocular Mayıs ayında sokaklara döküldüğünde ülke devrimin eşiğine geldi. En büyük gösteriler Paris'te yapıldı.

6 Haziran Robert Kennedy'nin ölümü (d.1925)

7 Haziran Sirhan Sirhan Robert Kennedy cinayetiyle suçlandı

8 Haziran Martin Luther King'i öldüren **James Earl Ray Londra'da tutuklandı**

30 Haziran Charles De Gaulle Fransa seçimlerini açık ara farkla kazandı

13 Temmuz Hong Kong'da soğuk algınlığı salgını baş gösterdi

20 Ağustos Varşova Paktı birlikleri **Çekoslovakya'yı işgal etti**

28 Ağustos İngiltere takımındaki siyah kriketçi **Basil D'Oliveira Güney Afrika kriket turundan** çıkartıldı

7 Eylül New York Radikal Kadınları (NYRW) Miss Amerika yarışma salonunda protesto yaptı

12 Ekim Meksika'da **Yaz Olimpiyat Oyunları başladı**

18 Ekim Bob Beamon uzun atlamada dünya rekoru kırdı

1 Kasım Başkan Johnson Vietnam'da bombalamaların durdurulmasını emretti

6 Kasım Richard Nixon ABD başkanlık seçimlerini kazandı

28 Kasım İngiliz yazar **Enid Blyton'un ölümü** (d.1897)

2 Aralık Nixon Henry Kissinger'ı Milli Güvenlik Danışmanı olarak atadı

20 Aralık Amerikalı yazar **John Steinbeck'in** ölümü (d.1902)

21 Aralık Apollo 8 uzaya gönderildi

27 Aralık Apollo 8 gezegene geri döndü

GENETİĞİN HİKÂYESİ

YAŞAM VE KALITIM MEKANİZMASININ MODELİNİ ARAYIŞ

Watson ve Crick'in DNA modeli

İnsanlar binlerce yıl boyunca kalıtsal özelliklerin ne şekilde devredildiğini merak etmekle birlikte, bilim adamlarının temel mekanizmaları anlamaya başlamaları 19. yüzyıla kadar mümkün olmadı. Günümüzde ise kalıtsal bilgileri DNA'nın içerdiğini öğrenmemiz hayatın temelini anlamamızı sağlamaktadır.

Kalıtımın ilk teorilerinden biri, vücudun tüm temel unsurlarının sperm içinde yoğunlaştığını, bunun daha sonra kadın rahminde anne ve babanın her ikisinin de özelliklerini bir araya getirerek insanı meydana getirdiğini öne süren eski Yunan filozof Hippokrates'e aittir. Charles Darwin daha sonraları bu kalıtım mekanizmasını "pangenesis" olarak adlandırdı.

Kalıtımın temel kurallarını ancak 19. yüzyılda Avusturyalı rahip George Mendel buldu. Bu tarihlerde İsviçreli bilim adamı Friedrich Miescher temel hücreden elde ettiği bir maddeye "nüklein" (günümüzde DNA olarak biliniyor) adını verdi. Amerikalı biyolog Thomas Hunt Morgan'ın 20. yüzyıl başlarında meyve sinekleriyle deneyleri genlerin kromozomlarda bulunduğunu teyit etti. Ancak hâlâ kalıtsal özelikleri aktaran maddenin DNA değil protein olduğu düşünülüyordu.

DNA'NIN ÖNEMİ

Oswald Avery, Colin MacLeod ve Maclyn MacCarty DNA'nın birçok organizmada kalıtsal molekül olduğunu ve genetik bilginin kimyasal temeli olduğunu buldular. 1950 başlarında Maurice Wilkins ve Rosalind Franklin DNA'nın sarmal bir biçime sahip olduğunu keşfettiler ve 1953'te bu bilgiler Francis Crick ve James Watson tarafından DNA'nın çift sarmalı modellerinde bir araya getirildi. İnsan genom Projesi daha ileri giderek tüm insan genlerinin haritasını çıkardı.

GENETİK KOD

Aminoasitlerin dizilim bilgisi de dahil olmak üzere belirli bir proteinin üretilmesi için gerekli bilgiyi barındıran DNA kısmı gendir. Bu, bazların "alfabe"si olarak kodlanır: adenin için A, sitozin için C, guanin için G, timin için T. Bunlar üç harflik kelimelere, yani kodonlara kodlanır, her bir kodon kendine has aminoasitle uyum gösterir. Bir genin kodon diziliminin belirli bir aminoasit dizisine tercüme edilişiyle hücrede bu protein için kodlanmış gen tarafından protein üretilir.

> **“SİZ**, SEVİNÇLERİNİZ VE KEDERLERİNİZ, HATIRALARINIZ VE HIRSLARINIZ, KİŞİSEL KİMLİK DUYGUNUZ VE İRADENİZ… **SİNİR HÜCRELERİNİN VE MOLEKÜLLERİN DAVRANIŞINDAN BAŞKA BİR ŞEY DEĞİLDİR.”**

Francis Crick, *Şaşırtan Varsayım: İnsan Varlığının Temel Sorularına Yanıt Arayışı*, 1994

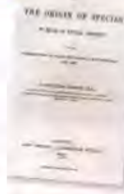
MÖ y. 460–375
Hippokrates'in pangenesis hipotezi
Hippokrates kalıtımsal malzemenin tüm vücuttan toplandığını ve insan hayatının kadın vajinasında biçimlendiğini öneren bir kuram geliştirdi.

Hippokrates

1663–65
Hücrelerin ilk defa tasvir edilmesi
İngiliz bilim adamı Robert Hooke ilk mikroskoplardan biriyle bir mantar parçasını incelerken gözlediği mikroskobik birimleri tasvir etmek için "hücre" terimini kullanır.

RobertHooke'un mikroskobu

1859
Doğal seçilim kuramı
Charles Darwin uygun organizmaların hayatta kaldığını ve özelliklerini gelecek kuşaklara aktardığını ileri sürdüğü kitabı *Türlerin Kökeni*'ni yayımlar.

Türlerin Kökeni

1863
Gregor Mendel
Bezelyelerle deney yapan Avusturyalı keşiş Gregor Mendel bezelyelerin yuvarlak veya buruşuk olmaları gibi özelliklerin gen olarak adlandırılacak bağımsız birimlerce aktarıldığını bulur.

Yuvarlak ve buruşuk bezelyeler

y. 1868–69
Nüklein-çekirdek özünün bulunması
İsviçreli bilimci Friedrich Miescher beyaz kan hücrelerinin çekirdeğinde "nüklein" dediği bir madde bulur. Nüklein sonraları nükleik asit, günümüzde DNA olarak adlandırılır.

Beyaz kan hücresi

1880'ler
Mayoz bölünme keşfedilir
Gametleri (cinsiyet hücreleri) üreten hücre bölünmesi süreci 1880'lerin başında tanımlanır. Kalıtım için önemi 1890'larda Alman biyolog August Weisman tarafından daha etraflı açıklanır.

1888
Kromozomların keşfi
Alman anatomist Heinrich Wadrey hücre çekirdeğinin (nükleus) bazen "kromozom" terimini ürettiği zincir biçimli yapılar içerdiğini fark eder.

Alüminyum plakalar DNA modelindeki dört kimyasal bazı temsil etmektedir

Baz sitozini temsil eden plaka

Baz guanini temsil eden plaka

Baz timini temsil eden plaka

Watson ve Crick'in DNA modeli
James Watson ve Francis Crick metal plakalar ve çubuklar kullanarak Cambridge'deki laboratuvarlarında DNA molekülünün bir modelini yaptılar. DNA'nın çift sarmallı, çarpılmış bir merdivene benzeyen bir polimer olduğunu önerdiler ve bu yapının kalıtsal malzemenin aktarılmasına imkân verdiğini kaydettiler. Daha sonra oluşturulan bu modelin yapımında asıl modelin bazı plakaları kullanılmıştır.

Kök adenini temsil eden plaka

Kökler arasındaki bağları çubuklar temsil etmektedir

20. yüzyıl başı
Kalıtımda kromozomların rolü
Meyve sinekleriyle çalışan Amerikalı genetikçi Thomas Morgan Hunt kalıtımı denetleyen genlerin kromozomlar boyunca sıralandıklarını ve belirli bir özelliği özel bir kromozomla birleştirdiklerini tespit eder.

1953
DNA'nın yapısının bulunması
Amerikalı biyolog James Watson ve İngiliz biyolog Francis Crick DNA molekülünün birbiri etrafına gevşek bir şekilde dolanmış iki nükleotid zincir sarmalından oluştuğunu bulur.

1972
Rekombinan DNA
Amerikalı biyokimyager Paul Berg ve Herb Oyer ilk rekombinan DNA moleküllerini üretir (rekombinan DNA yapay olarak üretilen bir DNA'dır). Bu başarı modern biyoteknolojinin başlangıcı olarak kabul edilir.

1905
XY kromozomlarının tespiti
Amerikalı genetikçiler Nettie Stevens ve E. B. Wilson birbirlerinden habersiz XY kromozomları cinsiyet belirleme sistemini tanımladı: Erkekler XY, dişiler XX kromozomlarına sahiptir.

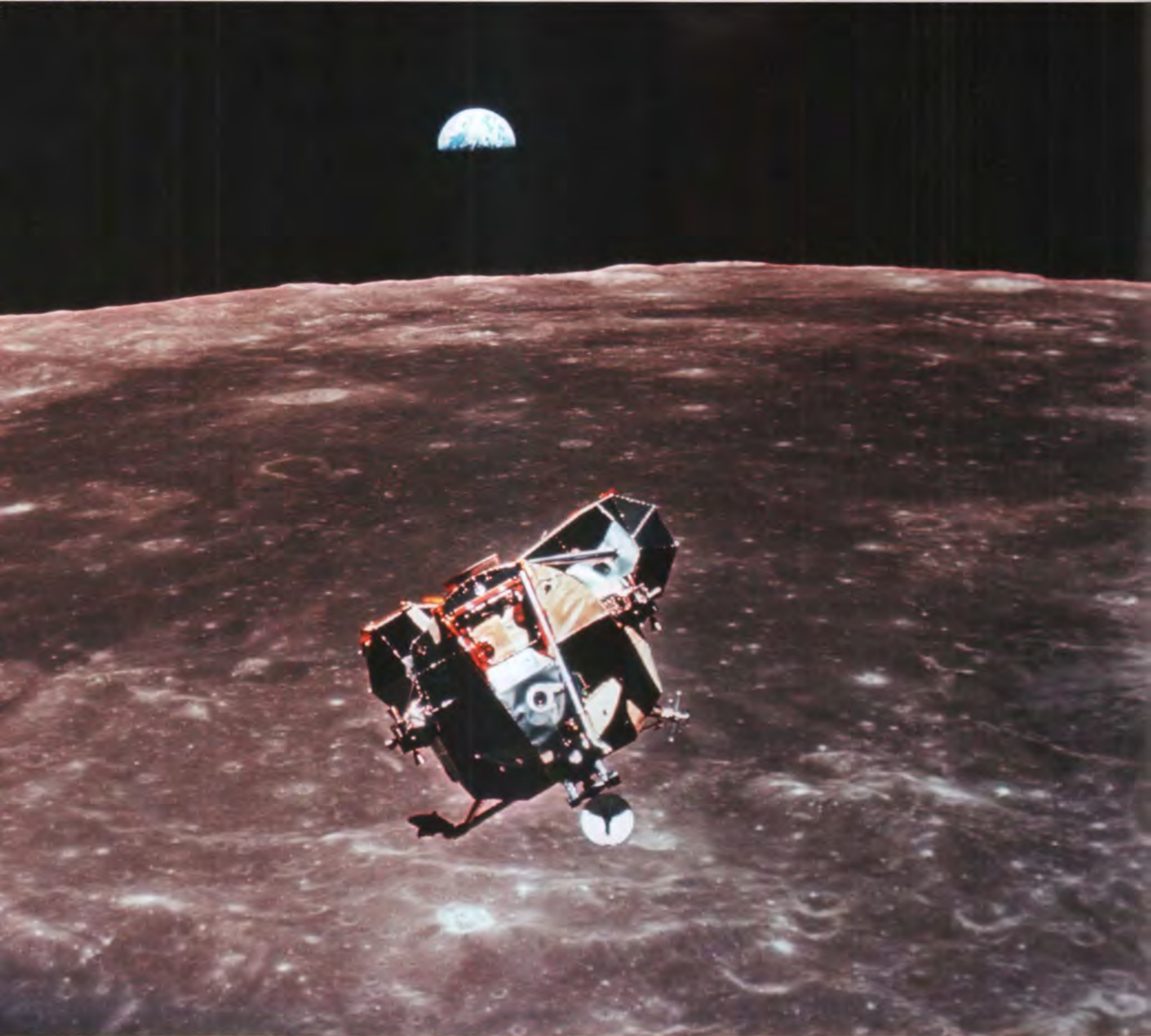
X kromozomu

1940–44
DNA genetik taşıyıcı olarak tanımlanır
Amerikalı bilimciler Oswald Avery, Colin MacLeod ve Maclyn Mccarty *Streptococcus pneumoniae* bakterisi kullanarak DNA'nın canlı organizmaların çoğunun kalıtsal maddesi olduğunu keşfeder.

Streptococcus pneumoniae

1989–günümüz
İnsan Genom Projesi
İnsan Genom Örgütü insanın DNA dizisinin haritasını çıkartır ve sadece 20.000-25.000 gen içerdiğini bulur. Sonuçların tam analizi devam etmekte.

2 Ocak Kuzey İrlanda'nın **Londonderry şehri** sokaklarında **şiddet alevlendi**

3 Şubat Yasser Arafat (1929–2004) **Filistin Kurtuluş Örgütü**nün (FKÖ/PLD) lideri oldu

13 Şubat İnsan yumurtası ilk defa Robert Edwards tarafından test tüpünde **döllendi**

2 Mart İngiliz-Fransız **Concorde** uçağı **ilk uçuşunu** yaptı

10 Mart James Earl Ray, Martin Luther King'in öldürülmesinde suçunu itiraf etti ve yaşam boyu hapse mahkûm edildi

17 Mark Golda Meir (1898–1978) İsrail başbakanı oldu

19 Mart İngiliz birlikleri Karayipler'de **Anguilla** Adasını işgal etti

28 Mart ABD komutanı ve eski başkanı **Dwight Eisenhower** (d.1890) öldü

28 Nisan Charles De Gaulle (1890–1970) devlet başkanlığından istifa etti

1 Mayıs Binbaşı **James Dawson Chichester-Clark** Kuzey İrlanda'nın yeni başbakanı oldu

8 Haziran İspanya **Cebelitarık'la** kara sınırlarını kapattı (1985'e kadar)

30 Haziran Nijerya iç savaş sırasında **Biafra'ya insani yardım sağlanmasını engelledi**

1 Temmuz Prens Charles **Galler Prensi** unvanını aldı

“ BU [BİR] **İNSAN İÇİN KÜÇÜK BİR ADIM, İNSANLIK** İÇİN **DEV BİR SIÇRAMA**DIR. ”

Neil Armstrong, Aya ilk adım atışı hakkında, 21 Temmuz

Fotoğraf, Filistin Halk Kurtuluş Cephesine (PFLP) bağlı Filistinli militanlar tarafından ateşe verilen kaçırılmış uçakların yanışını gösteriyor.

FİLİSTİNLİ ÖZGÜRLÜK SAVAŞÇISI YASSER ARAFAT (1929-2004) şubat ayında **Filistin Kurtuluş Örgütünün (PLO)** lideri oldu. 1950'li yılların sonunda radikal El Fetih örgütünü kurmuş, bu örgüt Filistin Halk Kurtuluş Cephesiyle (PFLP) birleşerek PLO'yu oluşturmuştu.

Libya'da **Muammer Kaddafi** (1940-2011) bir grup ordu subayına liderlik ederek Kral İdris'i (1890-1983) kansız bir darbeyle 1 Eylülde tahttan indirdi ve Libya Arap Cumhuriyetini kurdu.

Parçalanan Biafra devletine Kızıl Haç'ın gıda yardımı yapmasının **Nijerya** tarafından engellenmesi milyonlarca insanı **açlık**tan ölmenin eşiğine getirdi. **Biafra** Nijerya'yı açlık ve soykırımı kullanarak iç savaşı (1967-70) kazanmaya çalışmakla suçladı ve dünyadan yardım istedi.

Britanya 14 Ağustosta üç gündür şiddet olaylarının sürdüğü, ağırlıklı olarak Katoliklerin yaşadığı **Kuzey İrlanda'nın Londonderry bölgesine asker gönderdi**. Kısa süreli bir müdahale olacağı düşünüldüğü halde **şiddetin yoğunlaşması** nedeniyle birlikler bölgede kaldı.

Willy Brandt (1913-92) 21 Ekimde **Batı Almanya Şansölyesi** olarak görevine ant içerek başladı ve Almanya'nın 1930 yılından beri Alman hükümetinin başına gelen ilk sosyalist siyasetçi oldu.

Eagle'ın dönüşü
Astronot Neil Armstrong ve Buzz Aldrin'in bulunduğu Apollo 11*'in Ay modülü* Eagle *ana modüle geri dönüyor.*

Biafra açlık çekiyor
Biafra ablukası sırasında açlık ve gıda yetersizliğinden zarar görmüş bir çocuk. Açlık hakkındaki fotoğraflar dünya çapında ilgi uyandırdı.

Ses kadar hızlı dev yolcu uçağı **Concorde** ilk uçuşunu mart ayında yaptı. Andre Turcot'nun pilotluğundaki İngiliz-Fransız uçağı Fransa'nın Toulouse şehrinden kalkarak 3050 metre yüksekliğe erişti ve 27 dakika havada kaldı.

Avrupa'nın başka bir yerinde Beatle **John Lennon** (1940-80) ve eşi **Yoko Ono** dünyanın dikkatini barışa çekmek için **iki hafta yatakta** kaldılar. İlk haftayı Hilton Amsterdam'da mart ayında, ikinci haftayı *Give Peace a Chance* şarkısının mayıs ayında kaydedildiği Montreal'deki Queen Elizabeth Otelinde geçirdiler.

Yaz mevsiminde, Avrupa ve Amerika'da geniş çaplı **hippi hareketinin** özelliği haline gelen müzik festivalleri düzenlendi. İngiliz müzik grubu Rolling Stones Londra Hyde Parkta ücretsiz bir konser verdi; Amerikalı müzisyen Bob Dylan (d. 1941) İngiltere'de manşetlere çıkan performansını **Isle of Wight Festival**inde sergiledi ve New York'ta 400.000 kişi **Woodstock**'a katıldı.

Tüm ABD'den milyonlarca kişi 15 Ekimde Vietnam Savaşına karşı yürüdü. Washington'da 250.000 kişi bir araya gelerek savaş karşıtı gösterilere katıldı ve eylemcilerin konuşmalarını dinledi.

Neil Armstrong (d. 1930) ve **Edwin Aldrin** (d. 1930) *Apollo 11* uzay aracından Aya insanın ilk adımlarını attılar. Milyonlarca kişi ABD'nin Soğuk Savaşta SSCB karşısında zaferini simgeleyen bu olayı televizyonlarında izledi.

Ay görevi
Apollo 11*'in başlıca görevi "Aya insanlı iniş gerçekleştirmek ve geri dönmek" olarak yalın bir biçimde belirtilmişti.*

KAMBOÇYA'DA, DEVLET BAŞKANI PRENS NORODOM SİHANOUK (d. 1922) **General Lon Nol** tarafından **askeri darbe**yle 18 Mart tarihinde devrildi. Lon Nol ABD'nin desteğine sahip olduğunu iddia etti. **Başkan Richard Nixon** (1913-94) ABD birliklerine ve B-52 bombardıman uçaklarına **Kamboçya**'daki Kuzey Vietnam üslerini, Vietkong korunak ve malzemelerini yok etme talimatı verdi.

Eylül ayı başında **Filistinli militanlar** iki uçağı Ürdün Çölüne uçmaya zorladıktan sonra rehinelerin büyük kısmını serbest bırakan uçak korsanları **uçağı patlattı**. Üçüncü bir uçak da Kahire'ye götürülerek patlatıldı. 24 günlük görüşmelerin ardından kalan **rehineler** yedi Filistinli tutsak karşılığında serbest bırakıldı. 16 Eylülde Ürdün birlikleriyle PLO gerillaları arasında çatışma çıktı. 27 Eylülde Mısır Devlet Başkanı **Cemal Abdül Nasır** (d. 1918) çözüm için **arabuluculuk yaptı**. Ancak **Nasır** bir gün sonra kalp krizinden **öldü**. Arap dünyasını birleştirmeye çalışan Nasır Ortadoğu'nun en güçlü şahsiyeti olmuştu.

Yıkıcı bir siklon 12 Kasımda Doğu Pakistan'ı vurdu. **Bhola siklonu** 500.000 kişinin ölümüne yol açarak **tarihte en çok ölüme yol açan felaket** oldu. Batı Pakistan'ın ihmalkârlığı ve yardım göndermemesi mazeretiyle Bengalliler gelecek seçimde Batı Pakistan'dan bağımsızlık isteyen Şeyh Mucibür Rahman'ın **Avami Birliği**ne oy verdi (bkz. 1971).

4 Eylülde Şili'de yapılan seçimleri **Salvador Allende**'nin **Marksist koalisyonu** kazandı. Allende geniş bir **kamulaştırma ve reform programı**nı yürürlüğe soktu.

Alman eczacılık firması **Grünenthal thalidomide kurbanlarına** 100 milyon alman markı tazminat ödeme sözü verdi. Hamile kadınlara mide bulanmasına karşı verilen Thalidomide 10.000 kadar bebeğin **önemli sakatlıklarla** doğmasından sonra 1961'de piyasadan çekildi.

II. Dünya Savaşında Nazi işgaline karşı Fransız direnişinin başında bulunan ve özgür Fransa'nın cumhurbaşkanı olan **Charles de Gaulle** (d. 1890) 9 Kasımda **öldü**. Cenazesi 11 Aralıkta Ateşkes Gününde kaldırıldı.

Dünyanın en ünlü müzik grubu **The Beatles** Paul McCartney'in (d. 1942) nisan ayında duyurduğu ayrılma kararıyla dağıldı. **Grup resmi olarak** 31 Aralıkta **dağıldı.**

500 BİN BANGLADEŞ SİKLONUNDA ÖLENLERİN SAYISI

- **16 Temmuz Apollo 11** uzay aracının fırlatılması
- **21 Temmuz Neil Armstrong ve Edwin Aldrin Aya** ayak bastı
- **15 Ağustos Woodstock Müzik Festivali** başladı; festival üç gün sürdü
- **1 Eylül Muammer Kaddafi** kral İdris'i devirerek Libya Arap Cumhuriyetini kurdu
- **2 Eylül** İlk **otomatik para çekme makinesi** (ATM) New York'ta Chemical Bank tarafından kullanıma sunuldu
- **3 Eylül** Kuzey Vietnam devlet adamı **Ho Chi Minh'in** ölümü (d. 1890)
- **15 Ekim** Vietnam Savaşına karşı ABD'de **büyük protestolar**
- **18 Aralık** Birleşik Krallık'ta **ölüm cezasının kaldırılmasına** ilişkin düzenleme parlamentodan geçti
- **12 Ocak Nijerya** ve **Biafra** arasındaki **iç savaş** sona erdi
- **23 Ocak** İlk **Boeing 747** Londra Heathrow Havaalanına vardı
- **2 Mart Rodezya** (günümüzde Zimbabwe) **cumhuriyet oldu**
- **30 Nisan ABD Kamboçya'ya** askeri birlikler gönderdi
- **19 Haziran Edward Heath** Britanya başbakanı oldu
- **27 Temmuz** Eski Portekiz lideri **Antonio Salazar'ın** ölümü (d. 1889)
- **28 Eylül Mısır Devlet Başkanı Nasır'ın** ölümü (d. 1889)
- **19 Ekim** Kuzey Denizi'nde **büyük petrol yataklarının** bulunması
- **9 Kasım** General **Charles de Gaulle'ün** ölümü (d. 1890)
- **Aralık** Hükümet **karşıtı gösteriler Polonya'yı** sarstı

“ BEN **SİYASETÇİ DEĞİL, ASKERİM.** ”

İdi Amin, Uganda ulusuna seslendiği ilk konuşmasından, Ocak 1971

GENERAL İDİ AMİN DEVLET BAŞKANI Milton Obote Singapur'da bir Commonwealth konferansına katılırken (bkz. 1979) düzenlediği **darbe**yle devlet başkanını devirerek Uganda'da iktidarı ele geçirdi.

Batı Afrika'daki **Sierra Leone** ve Ortadoğu'daki **Katar** Britanya'dan resmi olarak bağımsızlıklarını kazandı.

Mart ayında **Pakistan** ve ona bağlı olan **Doğu Pakistan** (günümüzde Bangladeş) arasında **iç savaş** çıktı. Yaklaşık dokuz milyon **mülteci** Hindistan'a sığındı. Aralık ayında Hindistan birlikleri **Hint havaalanlarına sürpriz bir saldırıdan** sonra Doğu Pakistan'a girdi. Ayrıca **Keşmir**'de ağır çarpışmalar meydana geldi. 13 gün süren askeri bir harekâttan sonra Hint birlikleri doğudaki Pakistan birliklerini ağır bir yenilgiye uğrattı. Bağımsız Bangladeş devleti 20 Aralıkta doğdu (bkz. 1972).

Kuzey İrlanda'da Geçici IRA Britanya güvenlik güçlerine karşı eylemlerini (bkz. 1969) artırdı. Ağustos ayında Kuzey İrlanda hükümeti artan şiddeti durdurmak için **yargısız göz hapsini** uygulamaya soktu.

Küçük bir eylemci grubu 15 Eylülde **Alaska**'daki nükleer testleri protesto etmek için Kanada'nın Vancouver şehrinden *Phyllis Cormack* gemisiyle ayrıldı. Daha sonra **Greenpeace** adını aldılar.

Walt Disney World tesisleri resmi olarak 1 Ekim tarihinde ABD'nin Florida eyaletinin Orlando şehri yakınında açıldı. Adventureland, Fantasyland, Frontierland, Liberty Square ve Tomorrowland bölümleri tesislerde yer aldı.

İDİ AMİN (1925-2003)

İdi Amin "Uganda kasabı" olarak tanındı. İktidarı 1971 yılında ele geçirmesinden sonra ülkeyi terör yoluyla yöneterek tahminen 300.000 kişinin ölümüne yol açtı. Davranış tarzı hem barbarca hem gariptı. En bilinen hareketlerinden biri kendisini İskoçya kralı ilan etmesidir. İdi Amin'in yönetimi komşu Tanzanya birliklerinin müdahalesiyle düşürüldükten sonra ülkeden kaçmasıyla sona erdi.

Çin'in 25 Ekimde BM'ye kabul edilmesi ülkenin uluslararası statüsünü yükseltti. ABD başkanı Richard Nixon (1913-94) milli güvenlik danışmanı **Henry Kissinger**'ı (d. 1923) **SSCB**'yle gizli müzakereler için Çin'e gönderdi. Müzakereler sonucu **Berlin'e erişim**in de dahil olduğu bazı konularda anlaşma sağlandı.

İngiliz birlikleri Kuzey İrlanda'da Londonderry şehrindeki sivil haklar protestocularını ordunun "kanlı pazar" olaylarında göstericilerin üzerine ateş açmasından sonra uzaklaştırıyor. Öldürülen 13 sivil arasında yedi ergen genç de vardı.

BRİTANYA MADENCİLERİ 9 Ocak tarihinde hükümetin ücret teklifini reddettikten sonra 9 Ocakta ulusal grev düzenledi. Ülkedeki 289 maden ocağı kapatıldı. 19 Şubatta **yeni bir ücret anlaşması** kabul ederek işlerine döndüler.

İngiliz birlikleri 30 Ocakta **Londonderry**'de göstericilerin üzerine ateş açarak **13 kişiyi öldürdü** ve 14 kişiyi yaraladı. Yürüyüşçüler polisin yargısız göz hapsi politikasına karşı protestoda bulunmaktaydı. Olay **"Kanlı Pazar"** adıyla tarihe geçti.

IRA Britanya'da **"Meseleler"**den beri (bkz. 1966) yaptığı en büyük saldırıda Hampshire'daki 16. Paraşütçü Birliği karargâhını 22 Şubatta bombaladı ve yedi sivilin ölümüne yol açtı.

Başkan Nixon şubat ayında Çin'e uçtu ve **Mao Zedong'la** (1893-1976) **ABD-Çin ilişkilerinde** yeni bir dostluk havasını başlatan bir görüştü. Mayıs ayında Nixon **Moskova**'ya bir devlet ziyaretinde bulundu ve en önemlisi SALT I adıyla bilinen nükleer silahların sınırlandırılması antlaşması olmak üzere 10 antlaşma imzaladı.

8 Haziranda Güney Vietnam uçakları Kuzey Vietnam güçlerinin işgali altında bulunan **Trang Bang** şehrine **napalm bombası** attı. Napalm değdiği her yeri yakan yanıcı bir sıvıydı. **Yanmış sivillerin** fotoğraflarının tüm dünyaya gösterilmesiyle ABD'nin Vietnam'dan çekilmesi konusunda baskılar daha da arttı.

Hindistan ve Pakistan başbakanları **İndira Gandhi** (1917-84) ve **Zülfikar Ali Butto** (1954-79) temmuz ayında 1971 savaşların ertesinde **Simla antlaşmalarını** imzaladılar. Antlaşma **Taşkent**'te yapılan barışçıl müzakere vaatlerini yineledi (bkz. 1966).

Filistin Kurtuluş Örgütünün (PLO) bir fraksiyonu olan terörist **Kara Eylül** grubu Münih Yaz Olimpiyatları sırasında **İsrail takımının** üyelerini rehin aldı. Daha sonra **11 atleti** öldürerek uluslararası terörizmde yeni bir çağ başlattılar.

Yeni ufuklar

35 önde gelen sanatçı Münih Olimpiyatları için aşağıda gösterilen poster dahil 35 poster hazırladı. Amaç; 1936 yılında Hitler'in iktidarda bulunduğu dönemde yapılan Olimpiyatların izini silmekti.

1973

“BEYAZ SARAYDA HİÇBİR ŞEY AKLANMAYACAK.”

Richard Nixon, ABD başkanı, Watergate konusundaki bir TV konuşmasından, 30 Nisan 1973

ABD başkanının resmi ikametgâhı olan Beyaz Saray Watergate skandalı ve hemen ardından gerçekleşen başkan Nixon'ın istifasıyla sarsıldı.

1974

Etiyopya imparatoru Haile Selassie "Kralların kralı" olarak taçlandırıldı.

30 OCAKTA YEDİ KİŞİ DEMOKRAT PARTİNİN Washington'daki Watergate merkezine girmekten ve dinleme cihazı yerleştirmekten mahkûm oldu. İkinci başkanlık seçimlerini henüz kazanmış olan başkan Nixon sürekli olarak Watergate ve Beyaz Saray arasındaki bağlantıyı inkâr etti. Ancak Washington Post muhabirleri **Bob Woodward** ve **Carl Bernstein** başkanın dinleme olayına karıştığını açığa çıkararak **yargılanmasına [impeachment]** ve görevinden **istifa etmesine** yol açtılar (bkz1974). "Derin Boğaz" adlı gizli bilgi kaynaklarından aldıkları önemli bilgilerin yardımıyla hazırladıkları **"Watergate skandalı"** konusundaki çalışmaları Washington Post'a Pulitzer Ödülü verilmesini sağladı.

Allende'nin reformları
Şili devlet başkanının kapsamlı millileştirmeleri ve reformları maliyetli refah programlarına ve ülkede kaosa yol açtı.

Roe v. Wade davasında çığır açıcı bir karar alan Yüksek Mahkeme ABD'de **kürtajı yasal hale getirdi.** Hüküm "Jane Roe" takma adını kullanan Norma McCoevey'nin Teksas'ta kürtaja ceza getiren yasalara karşı dava açmasından sonra alındı.

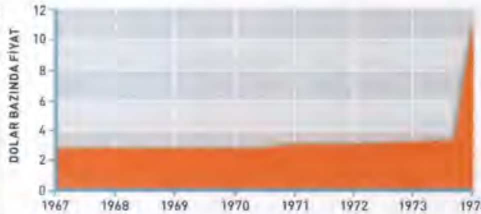
Vietnam Savaşı aylar süren müzakerelerin ardından ocak ayında Paris'te **ateşkes** imzalanmasıyla resmi olarak sona erdi.

Britanya, İrlanda ve Danimarka Avrupa Ekonomik Topluluğunun (AET) ocak ayında tam üyesi olarak örgütün üye sayısını dokuza çıkardılar. Örgüt, 1957'de kurulmasından beri ilk defa genişlemişti.

IRA bombalama faaliyetlerini kıta Britanya'sına genişletti. 8 Eylülde Manchester şehri merkezinde ve Londra'da Victoria tren istasyonunda patlamalar meydana geldi. İki gün sonra patlamalar King's Cross ve Euston istasyonlarını yıkıntıya çevirdi. Bir IRA çetesi 14 Kasımda **bombalamalardan dolayı mahkûm oldu.**

Şili devlet başkanı **Salvador Allende** (1908-73) güvendiği müttefiki **general Augusto Pinochet** (1915-2006) tarafından düzenlenen ve ABD tarafından desteklenen bir askeri darbe sırasında öldürüldü. Pinochet, Allende rejiminin 3000 taraftarını öldürdü, **Şili Parlamentosunu feshetti** ve tüm siyasi faaliyetleri yasakladı, 1974'te kendisini devlet başkanı ilan etti (bkz. 1998).

Özerklik isteyen Bask hareketi ETA İspanya başbakanı **Luis Carrero Blanco**'yu Bask militanlarının infaz edilmesine karşılık olarak aralık ayında öldürdü (bkz. 1959).

Yüksek maliyet
OPEC İsrail'i desteklemiş olan Batılı devletlere petrol satışlarını kestiğinde fiyatlar birkaç hafta içinde varil başına 3 dolardan 11 dolara yükseldi.

Ekim ayında **Arap ve İsrail güçleri** arasında **Yom Kippur Savaşı** olarak bilinen ağır bir çatışma yaşandı. Mısır kuvvetleri Süveyş Kanalının doğu yakasında İsrail hatlarını yararken kuzeyde Suriye birlikleri 1967'de İsrail'in aldığı **Golan Tepelerindeki** İsrail savunmasını zorladı. Mısır ve İsrail arasında 11 Kasımda imzalanan barış anlaşması çatışmayı sona erdirdi. Petrol üreten Arap ülkeleri savaştan sonra İsrail'i destekleyen tüm ülkelere **petrol ambargosu** uygulamaya başladı. Ekim ayında savaştan önce varil başına 3 dolardan az olan **petrol fiyatı** 1974 yılı başında 11 dolara **yükseldi.**

PETROL SİYASETİ

Arap petrol ambargosu küresel bir kaosa yol açtı. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) pazarın esasen yeterli arza sahip olmadığı bir dönemde üretimi kesti. Kriz petrolün güçlü bir siyasi silah olduğunu gösterdi. Ortadoğu'daki ülkelerin yaşamsal bir malın kontrolünü ellerine geçirmiş oldukları düşünüldü ve Batılı ülkeler petrol ithalatına bağımlı oldukları için savunmasız bir durumda kaldılar.

1973'TEKİ PETROL AMBARGOSU gelişmiş ekonomilerde uzun dönemli ekonomik durgunluğa yol açtı. İşsizlik ve enflasyon yükselirken dünyanın dört bir yanında **borsada çöküşler** yaşandı.

Portekiz'de **General Antonio de Spinola** (1910-96) kansız bir darbeyle 50 yıllık diktatörlüğe son verdi. **Karanfil Devrimi** olarak adlandırılan bu olay ülkede yeni bir demokrasi döneminin yolunu açtı.

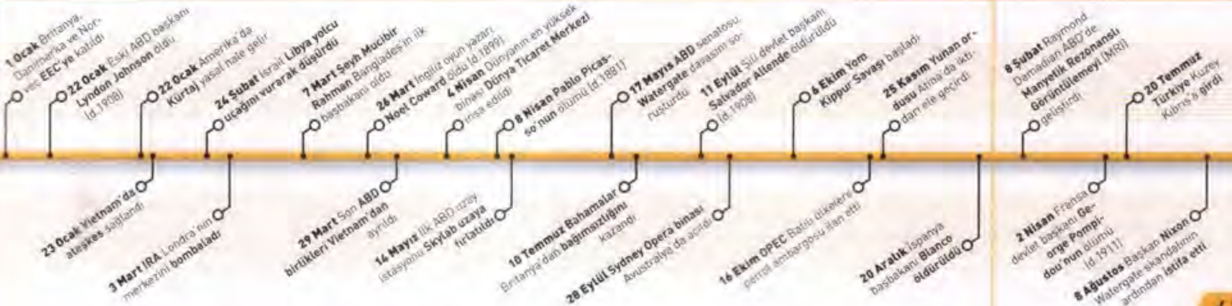
İngiltere'de **IRA** 17 Haziranda parlamento binasına, temmuz ayında Londra Kalesine ve ekimde Guildford'ta bir bara saldırdı.

Temmuzda **Türk birlikleri** Kuzey **Kıbrıs**'ı işgal etti ve bunu Kıbrıslı bir Rum olan başpiskopos **Makarios**'un darbeyle uzaklaştırılması izledi. Ada Kıbrıs Rumlarının güneye, Kıbrıs Türklerininse kuzeye kaçışıyla ikiye bölündü.

12 Eylülde yıllarca süren savaş ve kıtlıktan sonra **imparator Haile Selassie** (1892-1975) bir darbeyle tahttan indirildi ve **general Tafari Benti** (1921-77) devletin başına geçti.

ABD'de **Watergate** olayının izleri Nixon destekçisi bir gruba bağlandı. Temmuzda Yüksek Mahkeme Nixon'a skandalla ilgili **teyp kayıtlarını** teslim etmesini emretti. İtham edilmesiyle ağustos ayında görevinden **istifa etti**.

New York gece klüplerinde altmışların sonlarında ortaya çıkan bir dans müziği türü olan **disko** bu dönemde yeni bir müzik, polyester takım elbiseler ***Cumartesi Gecesi Ateşi*** gibi filmlerle birlikte zirveye çıktı.

1975

“ VİETNAM SAVAŞ MEYDANLARINDA DEĞİL, AMERİKALILARIN OTURMA ODALARINDA KAYBEDİLDİ. ”

Marshall McLuhan, medya yorumcusu, Vietnam Savaşının sonucuna dair yazısı

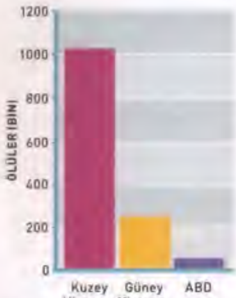
MARGARET THATCHER Muhafazakâr Parti oyu sonucunda Britanya'da bir siyasi partinin başkanlığına seçilen **ilk kadın oldu.**

Ortadoğu'da **Suudi Arabistan kralı Faysal** (1906-75) yeğeni Prens Faysal Ibu Musaed tarafından **öldürüldü.**

Prens Juan Carlos General Francisco Franco'nun 20 Kasım tarihinde ölümünden iki gün sonra İspanya Kralı olarak tahta çıktı.

Nisan ayında Kamboçya'nın başkenti **Phnom Pen, Pol Pot** tarafından yönetilen radikal komünist hareket **Khmer Rouge** yönetiminin eline geçti. Kamboçya'yı bir komünist, kırsal topluma dönüştürdüler. Şehirlerdeki tün yaşayanlar tarım topluluklarında çalışmaları için yerlerinden edildi.

Yaklaşık yirmi yıl süren çarpışmaların ardından **Vietnam Savaşı** nihayet Saygon'daki hükümetin **Kuzey Vietnam** güçlerine teslim olmasıyla sona erdi. Saygon **Ho Chi Minh Kenti** olarak yeniden adlandırıldı ve ertesi yıl Kuzey ve güney Vietnam tekrar birleşti.

Vietnam savaş kayıpları
Güney Vietnam'ın kaybettiği 220.000 ve ABD'nin kaybettiği 58.000 askere karşı, Kuzey Vietnam bir milyondan fazla asker kaybetti.

Saygon'un düşüşü
Kuzey Vietnam askerleri (resimde) Saygon'da küçük bir direnişle karşılaştılar, ancak Amerika mevcudiyetinin son saatleri bir kaos şeklinde geçti.

Mozambik 25 Haziranda Portekiz'deki bir darbenin koloni yönetimini sona erdirmesinden sonra (bkz. 1974) **bağımsız** oldu. Dört ay sonra **Angola** da bağımsızlığını kazandı (bkz. 1976).

Irak Kuzey Irak'ta yaşayan **Kürt isyancılara** karşı askeri baskıyı artırdı. **Kürtler** Zaho ve Kala Diza şehirleri yerle bir edilerek **bastırıldı.**

Lübnan'da Hıristiyan milisler Beyrut'ta Filistinlilerle dolu bir otobüse saldırdı. Bu saldırı on beş yıl süren bir **iç savaş** başlattı (bkz. 1990).

Bu yıl, **Arap teröristlerin** Paris Orly Havaalanında **rehine** aldıkları; solcu Alman bir grubun İsveç Stockholm'de **Alman Büyükelçiliğini** ele geçirdiği ve Güney Molukka teröristlerinin Hollanda Amsterdam'da **Endonezya Büyükelçiliğini** bastığı bir küresel terör dönemi oldu.

Kasım ayında British Petroleum (BP) tarafından altı yıl önce keşfedilen **Kuzey Denizindeki** kaynaktardan **petrol** akmaya başladı. Bireysel bilgisayar dönemini başlatan **Microsoft** resmi olarak 4 Nisan tarihinde **Bill Gates** (d. 1955) ve **Paul Allen** (d. 1953) tarafından kuruldu.

ABD Mor Kalp madalyası
Askeri bir aksesuar olan Mor Kalp Madalyası Vietnam Savaşında yaralanan veya öldürülenlenlere toplamda 351.794 adet verildi.

1976

İki punk Londra'da Kings Road'da öpüşüyor. Punk rock müziği 70'li yılların ortalarında politika ve topluma kızgınlık dolu bir küçümseme ifadesi olarak ortaya çıktı.

ANGOLA'NIN KURTULUŞU İÇİN MARKSİST HALK HAREKETİ (MPLA) tüm ülkenin idaresini resmi olarak Şubat ayında üstlendi ve yeni **Angola Halk Cumhuriyeti** tanındı. Bunun öncesinde Angola'nın Kurtuluşu Cephesi (FNLA) ve Angola'nın Tam Bağımsızlığı Birliğinin de (UNITA) karıştığı yaygın bir çarpışma yaşanmıştı.

Güney Afrika'nın Soweto şehrinde **apartheid karşıtı protestolar** 16 Haziranda şiddete dönüştü. Göstericiler polisle çatıştı ve 300'den fazla kişi öldürüldü.

Çin Halk Cumhuriyetinin kurucusu Mao Zedong (d. 1893) 9 Eylülde kalp krizinden öldü.

40–70 MİLYON MAO REJİMİNİN YOL AÇTIĞI ÖLÜMLERİN SAYISI

Suriye barışı koruma askerleri 9 Haziranda Lübnan'a girdi. Aralık ayında 50 kadar ateşkes antlaşmasının ihlal edilmesinden sonra huzursuz bir barış hâkim oldu.

Britanya'dan 29 Haziranda bağımsızlığını alan **Şeyşeller**'de James Mancham cumhurbaşkanı, France Rene koalisyon hükümetinin başbakanı oldular.

1977

UGANDA BAŞPİSKOPOSU DR. JANANİ LUWUM (d. 1922) 16 Şubatta Anglikan olduğu ve **İdi Amin rejiminin** aşırılıklarına karşı çıktığı için öldürüldü (bkz. 1971).

Güney Afrika'nın önde gelen siyah hakları liderlerinden **Steven Biko** (bkz. sağdaki panel) 12 Eylülde **hapishanede öldü.** Terörizm yasası çerçevesinde göz altına alınmıştı. Ölümü **uluslararası bir öfke** yarattı, ancak soruşturma polisi tüm suçlamalardan akladı.

Pakistan'da Zülfikar Ali Butto'nun **Pakistan Halk Partisi** (PPP) **oyları tahrif etmekle** suçlandı. Bu durum Ordu Komutanı General Muhammed Ziya ül Hak'ın Butto'yu 4 Temmuzda **askeri darbeyle** düşürmesine yol açtı.

Sağ kanattan **Menachem Begin** (1913-92) mayıs ayındaki İsrail seçimlerini şaşırtıcı bir şekilde kazanarak 29 yıllık İşçi Partisi iktidarını sone erdirdi ve Mısır'la **barış sürecini** başlattı.

Bilgi meyvesi
Apple Inc. bilgisayarları bu yıl satışa sunuldu. Farklı logosu –gökkuşağı renklerinde ve ısırılmış bir elma– bilgiyi simgeledi.

Dr. Robert Edwards dünyanın ilk test tüp bebeği Louise Brown'ı tutuyor. Çığır açıcı bir tıp başarısı olmasına karşın tartışma yarattı.

“ TÜM TETKİKLER BEBEĞİN NORMAL OLDUĞUNU GÖSTERDİ. **”**

Doğum uzmanı Patrick Steptoe, Louise Brown'ın doğumundan sonra.

STEVEN BIKO (1946–77)

1968'de Steven Biko tamamı siyahlardan oluşan Güney Afrika Öğrenci Birliğinin eş kurucusu ve ilk başkanı oldu. Siyah farkındalığı uyandırmayı hedefliyordu. Hükümet 1973'te yasaklama getirdi, ama o fikirlerini yaymaya devam etti. 18 Ağustos 1977'de polis Biko'yu ele geçirdi, 24 gün boyunca alıkoyarak ölümcül şekilde işkence etti. *Rand Daily Mail* adlı gazete polisin gaddarlığını teşhir etti.

İnsan hakları kuruluşu olan **Uluslararası Af Örgütü** "özgürlük, adalet ve bu yolla dünyada barışın temelinin teminat altına alınmasına katkıda bulunması" nedeniyle **Nobel Barış Ödülü** aldı. Hareket 1977 yılını **"Vicdan Mahkûmları Yılı"** olarak ilan etti. Ertesi yıl Af Örgütü ayrıca Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Ödülünü aldı.

İSRAİL ASKERLERİ OPERASYON LİTANİ çerçevesinde 14 Martta **Lübnan sınırını** geçti. Binlerce **Filistinli bölgeden kaçtı** ve yüzlerce kişi öldü. İsrail Filistinli savaşçıların Güney Lübnan'ı İsrail'deki askeri ve sivil hedeflere saldırı düzenlemek için kullandığını iddia etti.

İran'ın başkenti Tahran'daki göstericiler tüm yıl boyunca muhalefetlerini haykırmış, ancak Eylül ayında ülkenin yüksek yöneticisi **Şah Muhammed Rıza Pehlevi**'ye (1919-80) karşı **protestolar büyümüştü.** Bu meydan okuma Şah ve generallerini şaşkına çevirdi ve isyancılara saldırılar düzenlendi. Birçok insan öldürüldü ve büyük şehirlerde **sıkıyönetim** ilan edildi.

Mısır Devlet Başkanı **Enver Sedat** (1918-81) Washington DC'ye **başkan Jimmy Carter**'la (d. 1924) görüşmek için geldi. Ziyareti daha önceleri Sovyetler Birliğinden destek alma peşindeki **Mısır dış siyasetinde** bir değişikliği temsil etti. Kısa süre sonra başbakan **Menachem Begin** başbakan Carter'la buluştu. Bu ön müzakereler Maryland'ın Camp David bölgesinde 5-17 tarihlerinde yapılan tarihi toplantılarının zeminini hazırladı. Bu arada iki taraf Ortadoğu'da barış için **Camp David Barış Mutabakatını** imzaladılar. Sedat ve Begin daha sonra Nobel Barış Ödülü aldılar.

Kamboçya Vietnam tarafından 25 Aralıkta şimşek hızıyla işgal edildi. Vietnamlılar **Pol Pot'un Khmer Rouge** rejimini iktidardan uzaklaştırdılar. Ancak bunun ardından gelen savaş uluslararası gerilimlerin başlıca sebeplerinden biri oldu. Pol Pot'un ordusu tam olarak yenilmemişti; askerlerinden binlercesi **Tayland-Kamboçya sınır** bölgesine kaçarak güçlerini toplama imkânı buldu ve çatışmalar Vietnamlıları gelecek on yıl boyunca bölgede kalmak (bkz. 1911) zorunda bıraktı.

İtalya eski başbakanı **Aldo Moro** 16 Martta Roma'da **kaçırıldı.** Kapitalist İtalya'yı yıkmak isteyen radikal sol kanat **Kızıl Tugaylar** sorumluluğu aldı ve liderleri Renato Curcio'nun yargılanmasının hemen durdurulmasını istedi. Hükümet reddetti ve sekiz hafta sonra **Moro'nun cesedi** Roma'da bir arabanın bagajında bulundu.

Petrol tankeri ***Amoco Cadiz*** dümen mekanizmasında baş gösteren arıza nedeniyle Bretanya kıyılarından üç mil uzakta Portstall Kayalıklarında karaya oturdu. Kargosunu oluşturan 1.6 milyon varilin tamamı denize dökülerek 30 kilometre genişliğinde ve 130 kilometre uzunluğunda bir **petrol tabakası** oluşturdu. Bir düzine kadar **plaj kirlendi.** Petrole bulanmış olarak ölen deniz hayvanlarının yürek paralayıcı resimleri tüm dünyaya yayıldı.

Dünyanın **ilk tüp bebeği** 25 Temmuzda doğdu. **Louis Brown**, İngiltere'nin Lancashire bölgesindeki Oldham şehrinde bu tekniği Dr. Robert Edwards ile birlikte geliştiren jinekolog **Patrick Steptoe'nun** yardımıyla dünyaya geldi (bkz. 1969).

Khmer Rouge savaşçısı
Pol Pot'un liderliğini yaptığı Khmer Rouge'a bağlı, çoğu 18 yaş altı askerler Kamboçya'yı yönetti. 1 milyondan fazla insanın ölümünden sorumluydular.

12 Eylül Apartheid karşıtı eylemci **Steven Biko'nun** ölümü (d.1946)

18 Kasım Mısır Devlet Başkanı Sedat İsrail'i ziyaret eden ilk Arap lideri oldu

25 Aralık Aktör ve yönetmen **Charlie Chaplin'in** ölümü (d.1889)

15 Şubat Rodezya başbakanı **Ian Smith** ülkeyi **siyah çoğunluk yönetimine** götürecek bir plan açıkladı

14 Mart İsrail Lübnan'a girdi

16 Mart Petrol tankeri Amoco Cadiz Bretanya sahilinde kıyıya vurdu

30 Nisan Afgan Devlet Başkanı **Muhammed Davud** askeri bir darbeyle öldürüldü

June Video oyunu ***Uzay İşgalcileri*** ABD'de piyasaya sürüldü

25 Haziran Arjantin Dünya Futbol Kupasını kazandı

25 Temmuz İlk tüp bebek Louise Brown'ın doğumu

22 Ağustos Kenya Devlet Başkanı **Jomo Kenyatta'nın ölümü**

25 Ağustos Turin Kefeni 45 yıldır ilk defa Turin'de gösterime çıkartılır

26 Ağustos Albino kardinal Luciani papa seçildi ve **papa I. Jean** adını aldı

5–17 Eylül Başkan Carter **Camp David Barış Görüşmelerine** ev sahipliği yaptı

8 Eylül İran Şahı sıkıyönetim uygulaması başlatır

30 Eylül Papa I. Jean'ın makamında 35 gün kaldıktan **sonra ölümü**

16 Ekim Polonyalı Kardinal **Karol Wojtyla** papa seçilir; **Papa II. Jean Paul** adını alır

3 Kasım Dominika Britanya'dan bağımsızlığını aldı

29 Kasım Guyana'da Amerikan dini tarikatı **Halkın Tapınağı** üyelerinin **toplu intiharı**

8 Aralık İsrail'in ilk kadın başbakanı **Golda Meir'in** ölümü (d.1898)

25 Aralık Vietnam Kamboçya'yı işgal etti

27 Aralık Cezayir Devlet Başkanı **Houari Boumedienne'in ölümü** (d.1932)

“ İSLAMDA YASAMA GÜCÜ VE YASALARI YAPMA SELAHİYETİ SADECE ALLAH'A AİTTİR. ”

Ayetullah Humeyni, İslami devlet üzerine yazılarından

İranlı kadınlar Ayetullah Humeyni posterleriyle İslam Devrimini destekliyor. Kitlesel gösteriler ülkede hayatı durdurdu.

20:1 **Savaş kayıpları**
Afganlar Sovyet işgalinde ağır bir bedel ödediler; öldürülen veya yaralanan her Sovyet askerine karşılık 20 Afgan askeri yaşamını yitirdi.

VİETNAM GÜÇLERİ KHMER ROUGE'UN arkası kesilmeyen sınır saldırılarına karşılık olarak 1978'de **Kamboçya'ya girdi**. 7 Ocak 1979'da Kamboçya'nın başkenti Phnom Penh'i ele geçirdiler ve **Khmer Rouge** iktidardan uzaklaştırıldı. Liderleri **Pol Pot** Tayland'daki ormanlık bölgeye kaçtı ve Kamboçya hükümetine karşı bir dizi **gerilla savaşına** başladı. Vietnam birlikleri 2 Nisanda kuzeybatıda bir **toplu mezar** buldu. Bu, Pol Pot dönemi toplu mezarlarının ilkiydi. Pol Pot'un 1975-1979 yılları arasında 1 milyondan fazla insanın katledilmesinden sorumlu olduğu ortaya çıktı.

Çin Vietnam'ın Kamboçya'ya saldırısını ciddi bir tahrik olarak gördü ve 17 Şubatta **Vietnam'a saldırdı.** Her iki taraftaki kayıplar yüksekti ve her iki taraf da çarpışmalarda üstünlüğü elinde tuttuğunu iddia etti.

Afgan komünistler iktidarı 1978'deki bir darbeyle ele geçirdiklerinde kendilerini izleyebilecekleri üç yolla karşı karşıya buldular: **Sovyetler, Amerikalılar** ve **İran**'daki İslam rejimi. Mart ayında bir direniş grubu "Allahsız" Marksist rejime karşı **cihat** ilan etti ve Batı Afganistan'ın Herat şehrindeki Sovyet vatandaşlarını öldürdü. Taşrada ayaklanma baskıcı hükümet girişimlerine karşı büyüdü ve Afgan ordusu çökme tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Bunun karşısında ülkede İran tarzı bir **İslami devrimden** endişe eden Sovyetler 1978 Dostluk Antlaşmasına dayanarak **24 Aralıkta ülkeyi istila etti.** Bu yolu tercih ederken askeri üstünlüklerinden emin bulunmaktaydılar. Ancak ABD gizli bir biçimde hükümet karşıtı **Mücahitleri** eğitmekteydi ve Sovyetler Kabil'e girdiklerinde şiddetli bir direnişle karşılaştılar.

İran'daki siyasi durumun kötüleşmesiyle (bkz.1978) **Şah** sürgüne gitmekten başka çare bulamadı. Bir Şii din adamı olan **Ayetullah Ruhullah Humeyni** (1902-89) sevinçli kalabalıklarca karşılanarak 15 yıllık sürgünün ardından ülkeye döndü ve **İran İslam Cumhuriyeti** 1 Nisanda ilan edildi. Batı etkileri ortadan kaldırıldı ve Batıda eğitilmiş birçok kişi ülkeden kaçtı. Amerika'nın Şah'a uzun süreli desteği nedeniyle öfkeli Ayetullah Humeyni'nin genç taraftarları **Tahran**'daki ABD büyükelçiliğini ele geçirdi. 63 rehin alarak ABD'nin Şah'ı yargılanması için iade edene kadar serbest bırakmayacaklarını açıkladılar. **Başkan Carter İran petrolüne karşı ambargo** başlattı. Kadınlar ve İran vatandaşı olmayan rehineler ve ardından ciddi bir hastalığa tutulan erkek bir rehine serbest bırakılmasına rağmen, 52 Amerikalı 1981'e kadar rehin olarak tutuldu.

Sol kanat Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi Nikaragua'daki ABD destekli rejimi devirmeyi başardı ve başkent Managua'yı aldı. Bu yolla **Somoza** hükümetine karşı yedi yıldan beri süren iç savaş sona erdi. Sandinistalar 20 Temmuzda **Daniel ve Humberto Ortega**'nın liderliğinde devrimci bir hükümet kurdular.

İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu **(IRA)** ve İrlanda Ulusal Kurtuluş Ordusu **(INLA)** eylemlerini bu yıl da sürdürdü. 30 Martta gölge Kuzey İrlanda'nın perde arkasındaki bakanı **Airey Neave** INLA araç bombalamasında öldürüldü. 27 Ağustosta **Lord Louis Mountbatten** (Britanya kraliyet ailesinin bir üyesi) IRA'nın bombalı saldırısı sonucu yaşamını yitirdi. Birkaç saat sonra İrlanda Cumhuriyeti sınırı yakınlarında yola yerleştirilen bir bubi tuzağıyla 18 asker öldürüldü.

Uganda lideri İdi Amin (1925-2003), Tanzanya askerleri, beraberindeki sürgünler ve **Uganda Ulusal Kurtuluş Cephesi** askerlerinin yaklaşmasıyla 11 Nisanda başkent Kampala'dan kaçtı. İki gün sonra Kampala düştü ve bir koalisyon hükümeti kuruldu. Amin tarafından ülkeden ayrılmak zorunda bırakılan **Yusuf Lule** (1912-85) devlet başkanı oldu. Amin ekonomiyi çökmenin eşiğinde bırakarak Libya'ya kaçtı.

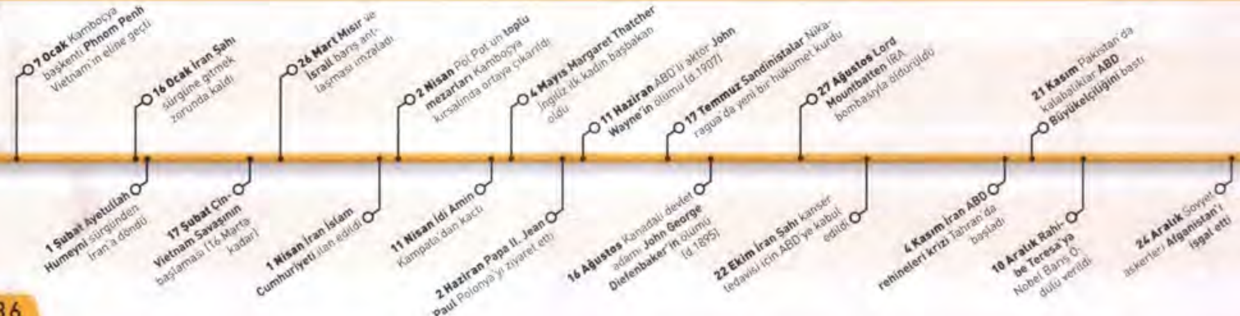
Sony Walkman'i 2 Haziranda **Japonya**'da piyasaya sunuldu. İlk walkman bir kaset çalıcısı ve dünyanın en hafif kulaklarına sahipti. Yaklaşık 200 dolarlık bir fiyatla satıldı ve bir ay içinde eldeki tüm stoklar tükendi.

Jüpiter halkaları
NASA uzay aracı Voyager 2 tarafından çekilen bu fotoğraf Jüpiter'in daha önce hiç görülmemiş olan küçük meteorların bombardımanı altındaki halka sistemini gösteriyor.

AK-47 Kalaşnikof saldırı silahı
AK-47 Afganistan'daki Sovyet savaşı sırasında en bilinen silah haline geldi. Her iki tarafça da kullanılan bu silah ucuz ve kolaylıkla bulunabilir niteliğe sahipti.

24 KİLOMETRE

ST. HELEN YANARDAĞI PATLAMASINDA **PÜSKÜREN SÜTUN**UN YÜKSEKLİĞİ

Washington'daki St. Helen Yanardağı mayıs ayında patlayarak güneş ışığını 400 kilometre uzakta dahi örten devasa bir lav çığı ve bir kül bulutu püskürttü.

ROBERT MUGABE 4 MARTTA rakiplerini ezip geçen bir seçim başarısı kazanarak Rodezya'nın ilk başbakanı oldu. Ian Smith'in beyaz azınlık hükümeti, Marksist bir gerilla olan Mugabe'den nefret etmekteydi. Rodezya 18 Nisanda **Zimbabwe** adını aldı.

Afrika'nın bazı bölgeleri 1980'de **kıtlıktan** dolayı çok büyük mahrumiyetler çekti. Kuraklık, sürü hırsızlığı ve iç güvenliğin bozulması gıda sıkıntısına yol açtı. **Uganda'daki kıtlık** tarihin en kötü felaketlerinden biri olarak kabul edilir. Nüfusun % 21'i hayatını kaybetti.

Dünya Sağlık Örgütü 8 Mayısta yaptığı açıklamayla **çiçek hastalığının** küresel bir mücadele programının başlatılmasından 21 yıl sonra yol olduğunu duyurdu. En son doğal çiçek hastalığı vakası Ekim 1977'de Somali'de görüldü. Çiçek hastalığında sadece 20.yüzyılda 300 milyon kişi ölmüştü.

Londra'daki İran Büyükelçiliği, Ayetullah Humeyni rejimine muhalif bir gruba mensup silahlı altı kişi tarafından ele geçirilerek çarpıcı bir işgale tanıklık etti. İşgalciler İranlı 91 siyasi mahkûmun serbest bırakılmasını talep ettiler. İşgal **Özel Hava Askerlerinin** (SAS) baskınıyla sona erdirildi. On dokuz rehine kurtarıldı, bir rehine öldü ve iki tanesi çapraz ateş sonucu yaralandı.

Irak 22 eylülde **İran**'a karşı saldırıya geçerek tüm bölgenin istikrarını bozan 8 yıllık şiddetli bir savaş başlattı. Ekim ayı sonunda İran'ın en büyük limanı **Hürremşehr** Irak güçlerinin eline geçmişti.

Devlet başkanı **Tito**'nun (bkz.1943) kontrolü altındaki **Yugoslavya** iç barışı kurmayı başarmıştı. Tito'nun 4 Mayısta **ölümüyle** ve komünist ideolojinin çökmesinin de etkisiyle Yugoslavya'yı birleştiren unsurlar zayıfladı. Etnik farklılıklar alevlendi ve ayrı ayrı cumhuriyetler **bağımsızlık** için diretmeye başladı.

2 Ağustosta büyük bir bomba patlaması İtalya'nın **Bologna** şehrindeki tren istasyonunu tahrip etti. İtalyan tarihindeki en büyük terör eylemi olan bu olayda 85 kişi ölürken yüzlerce kişi de yaralandı. Olaydan **sağ kanat aşırıcıların** sorumlu olduğu değerlendirildi.

Polonya, **Gdansk tersanesi** greviyle bir dönüm noktasına girdi: Bu, Sovyet Bloğunda ortaya çıkan kitlesel ilk siyasi hareketti. Polonya hükümeti 30 Ağustosta **Lech Walesa**'nın liderliğindeki, grev yapan tersane işçileriyle bir anlaşmaya vardı. Komünist denetiminin dışında yeni bir sendika olan **Dayanışma**nın kurulmasına izin verdi. Üye sayısı kısa zamanda 10 milyona yükseldi.

ABD'nin Washington eyaletindeki **St. Helen yanardağı** 18 Mayısta **şiddetle patlayarak** devasa bir kül bulutu püskürttü. Richter ölçeğine göre 5.2 gücünde bir depreme yol açtı; dağın kuzey yüzü çöktü ve 57 kişi yaşamını yitirdi.

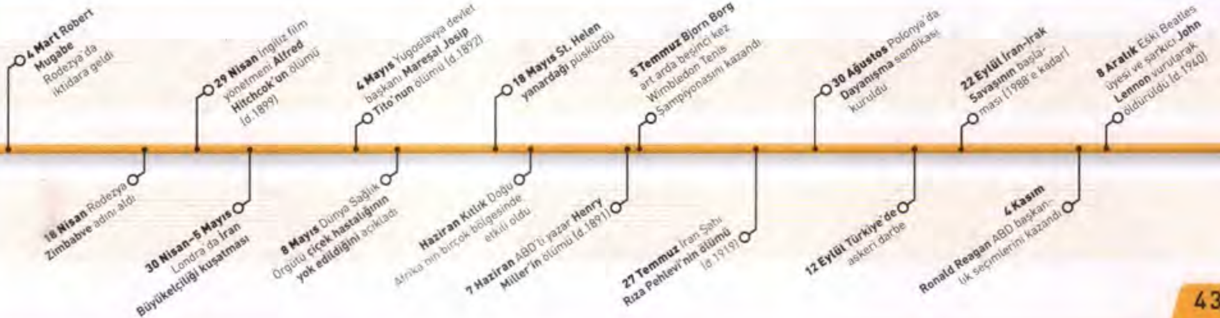
Hollywood eski aktörü ve California'nın cumhuriyetçi valisi **Ronald Reagan** Jimmy Carter'ı ülke çapında yenerek 4 Kasımda **ABD başkanlık seçimlerini** kazandı. İki dönem görev yapacaktı.

Çiçek hastalığının yok edilmesi
1980'de Küresel bir aşı kampanyası sonucunda WHO çiçek hastalığının yok edildiğini açıkladı. Çiçek yüzde 30 ölüm oranıyla felâketlere yol açtı.

İran-Irak Savaşı
Bir ırak askeri, İran-Irak Savaşı sırasında bir rafinerinin yanışını seyrediyor. Petrol sahaları ve rafineriler her iki tarafın da hedefiydi.

1981

Göstericiler komünist olmayan ilk Polonya sendikasının *Solidarność*, yani Dayanışma yazılı pankartını taşıyor.

ESKİ AKTÖR RONALD REAGAN 20 Ocakta ABD'nin 40. başkanı oldu. İki ay sonra Jodie Foster saplantısı olan ve başkanı öldürerek onu etkileyebileceğine inanan **John Hinckley** tarafından girişilen bir suikast girişiminden kurtuldu.

Papa II. Jean Paul Roma'da San Pietro kilisesi meydanında "papamobil" arabasıyla 13 Mayısta kalabalıklar arasından giderken **dört kurşunla vuruldu.** Polisin yakaladığı Türk vatandaşı Mehmet Ali Ağca, temmuzda yaşam boyu hapse mahkûm oldu.

Mısır'da başkan **Enver Sedat**'ın bir askeri geçit töreni sırasında öldürülmesinden sonra ülkede **olağanüstü durum** ilan edildi. Kendisine **Mısır Özgürlüğü Bağımsız Örgütü** adını veren bir grup saldırıyı üstlendi. Başkan yardımcısı Hüsnü Mübarek Sedat'ın yerine devlet başkanı oldu.

İran 444 gün boyunca **rehin kalan 52 ABD vatandaşını** bırakmaya nihayet 20 Ocakta razı oldu. Bunun ardından ABD rehine olayından beri dondurulan İran varlıklarının serbest bırakılacağı güvencesini verdi.

> “ EĞER BUGÜN TESLİM OLURSAK GELECEK YILLAR İÇİN **ÖZGÜRLÜK UMUTLARIMIZI** GÖMMÜŞ OLURUZ. BİRKAÇ BİN İNSAN **ON MİLYONU YENEMEZ.** ”
>
> **Dayanışma, İşçi sendikası**, Polonya halkına mesaj, Aralık 1981

İran'da bu yıl ayrıca terörizm yeniden canlandı. Bir Müslüman savaşçı grubu olan **Mücahitler suikast ve bombalama eylemleri** yürüttü. Ağustos ayında yeni devlet başkanı **Ali Recai** ve başbakan **Cevat Bahonar** öldürüldü. Ekim ayında **Ali Hamaney** ülke çapında kazandığı başarıyla yeni devlet başkanı olarak seçildi.

İspanya, parlamentoyu 200 askerle birlikte basan Yarbay Antonio Tejero Molina'nın (d. 1932) **sağ kanat darbe** girişimiyle sarsıldı. Silahlı Kuvvetler 23 Şubatta darbeyi bastırdı.

İspanya darbesi
Albay Antonio Tejero İspanyol parlamentosunu basarak havaya ateş etti ve askeri darbe yapıldığını duyurdu. Darbe girişimi birkaç saat içinde başarısızlığa uğradı.

İsrail 7 Haziranda **Irak**'ın Bağdat şehri yakınlarındaki bir **nükleer tesisi** patlatarak dünyada şok yarattı. Tesisin İsrail'i yok edebilecek nükleer kapasiteye sahip olduğunu iddia ettiler. Irak bunu reddetti.

Sendika protestoları karşısında **Polonya hükümeti** 13 Aralıkta **olağanüstü durum** ilan etti ve Dayanışma sendikasının liderlerini tutuklattı. **Dayanışma** üyeleri buna karşılık olarak **genel grev** (bkz. 1982) çağrısında bulundular.

Güney Londra'nın **Brixton** şehrinde bir siyahın polis tarafından tutuklanmasının ardından **isyanlar** patlak verdi. Şiddet olayları, siyah grupları ile polis arasında huzursuzluk olan diğer şehirlere de sıçradı.

Columbia 12 Nisanda uzaya giden ilk **mekik** aracı oldu. İlk uçuşun pilotluğunu eski ABD astronotu **John Young** (d. 1930) ve **Robert Crippen** (d. 1937) yaptılar ve uzay araştırmalarında yeni bir çağ açılmış oldu.

Reggae müziğinin uluslararası yüzü **Bob Marley** (d. 1945) 11 Mayısta kanser hastalığından öldü. 36 yaşındaydı. Bob Marley ve Wailers dünyanın en tanınmış **reggae grubuydu.**

AIDS (bkz. aşağıdaki panel) Haziran ayında Los Angeles'ta dört kişinin ölümüyle gündemin üst sıralarına yükseldi. Daha önce gay topluluğu dışında ölüm olayına rastlanılmamıştı. Hastalığın diğer grupları da etkiledi açığa çıktı. Bu daha önce bilinmeyen hastalığa **Acquired Immune Deficiency Syndrome (AIDS)** [Edinilen Bağışıklık Eksikliği Sendromu] adı verildi.

HIV VİRÜSÜ

HIV, Edinilen Bağışıklık Eksikliği Sendromu (AIDS) adlı bir bağışıklık sistemi hastalığına yol açan virüstür. HIV virüsü Mayıs 1983'te Fransa'daki Pasteur Enstitüsü doktorları tarafından keşfedildi. HIV virüsünün tanımlanması AIDS hastalığına yakalanmış olanların yaşam süresini önemli ölçüde uzatabilecek ilaçların geliştirilebilmesi anlamına geldi. Ancak henüz bir aşı bulunamadı. Dünya çapında 28 milyon kişi bu hastalıktan öldü. Afrika en kötü etkilenen bölge oldu.

20 Ocak Ronald Reagan ABD başkanlığı görevine başladı

20 Ocak İran Amerikan Büyükelçiliği rehinelerini 444 gün sonra **serbest bıraktı**

4 Şubat Başbakan Thatcher millileştirilmiş İngiliz endüstrilerinin **özelleştirilmesinin** sürdürülmesine ilişkin planlarını açıkladı

23 Şubat İspanya kralı Juan Carlos darbe teşebbüsünü atlattı

30 Mart Başkan Reagan suikast teşebbüsünü atlattı

12 Nisan ABD uzay mekiği *Columbia* fırlatıldı

5 Mayıs IRA tutukJusu **Bobby Sands** açlık grevi yaparken yaşamını yitirdi

10 Mayıs François Mitterrand (1916–96) Fransa devlet başkanı oldu

30 Mayıs Bangladeş devlet başkanı **Ziyaur Rahman** öldürüldü (d. 1936)

Haziran Bilim insanları **AIDS** virüsünü tanımladı

29 Temmuz Prens Charles ve **Lady Diana Spencer**'ın St. Paul Katedralinde evlilikleri

1 Ağustos MTV (Müzik televizyonu) ABD'de faaliyete geçti

5 Ağustos İran devlet başkanı ve başbakanının her ikisi birden **öldürüldü**

6 Ekim Mısır devlet başkanı **Enver Sedat** öldürüldü (d. 1918)

1 Kasım Antigua ve **Barbuda** bağımsızlıklarını kazandı

10 Kasım Hüsnü Mübarek (d. 1928) yeni Mısır devlet başkanı oldu

1982

HMS Antelope fırkateyni 23 Mayısta Falkland Savaşı sırasında infilak etti.

ARJANTİN GÜNEY ATLANTİK'TEKİ BRİTANYA TOPRAĞI FALKLAND Adalarını 2 Nisanda istila etti. Adaların aidiyeti uzun süreden beri tartışma konusu olmuştu. İngiltere başbakanı Margaret Thatcher (d. 1925) adaları kurtarmak için bir deniz gücü gönderdi. Meydana gelen çatışmalarda çoğunluğu gemilere yapılan füze **saldırıları sonucunda** yüzlerce Arjantinli ve Britanyalı donanma askeri öldü. Çatışma 14 Haziranda Port Stanley şehrindeki Arjantin garnizonunun İngiliz güçlerine teslim olmasıyla sona erdi.

İran Mart ayında Irak'a karşı savaşın bir parçası olarak **Kesin Zafer Harekatını** başlattı (bkz. 1980). Harekat savaşta bir dönüm noktasını teşkil etti ve Irak'ı geri çekilmeye zorladı. İran

8 Ocak İspanya **Cebelitarık** kuşatmasını kaldırdı

25 Mart Nikaragua olağanüstü durum ilan etti

2 Nisan Britanya ile Arjantin arasında **Falkland Savaşı** başladı

2:5 **Falkland kayıpları**
74 gün süren Falkland Savaşları sırasında 255 İngiliz ve 649 Arjantin askeri öldü. 11.000'den fazla Arjantin askeri tutsak alındı.

bir hafta içinde üç Irak tümeninin büyük kısmını imha etmeyi başardı. İran devlet başkanı **Ali Hamaney** Irak'ın ateşkes teklifini reddetti ve tankların yolunu açan **"insan dalgası saldırılarında"** yüzlerce genci ölüme gönderdi. Ancak yıl sonu geldiğinde Irak yeni **Sovyet silahlarıyla** teçhizatını yenilemişti ve kara savaşı yeni bir aşamaya girdi (bkz. 1983).

Pop müzik kralı
80'li yılların en önde gelen pop yıldızı Michael Jackson Thriller albümünü 1982 yılında çıkardı. Albüm tüm zamanların en çok satan albümü oldu ve olmaya da devam etmektedir.

İsrail kuzey sınırlarındaki **gerilla mevzilerini temizleme** çabasıyla 6 Haziranda **Lübnan**'a saldırdı. İsrail ordusu 15 Eylülde Batı Beyrut'u işgal etmişti. İsrail'e sadık olan **Falanjistler** 16-18 Eylülde mülteci kamplarında yüzlerce Filistinliyi öldürdüler. Savunma bakanı **Ariel Şaron**'un katliamı önlemek için harekete geçmediğinin bir İsrail soruşturmasıyla tespit edilmesiyle bakan **istifa etti.**

IRA Londra parklarında **iki bomba** patlatarak Kuzey İrlanda'da İngiliz yönetimine karşı yürüttüğü kampanyasını sürdürdü. **Hyde Park'**taki birinci bomba Kraliyet Süvari Alayından dört askeri öldürdü. Saldırıda atlar da parçalanarak öldü. **Regents Park** konser platformunun altına konan ikinci bomba ise yedi askeri öldürdü.

Polonyalı sendika hareketi Dayanışma (bkz. 1981) **Polonya hükümeti tarafından** 8 Ekimde **yasaklandı. Uluslararası kınama** ve sokak protestolarıyla bu karara karşı tepki gösterildi. ABD başkanı Ronald Reagan ekonomik yaptırımlar uygulayarak Polonya'ya baskı uyguladı. Dayanışma başkanı **Lech Walesa** (d. 1943) 11 aylık göz hapsinden sonra 12 Kasımda serbest bırakıldı.

Sovyetler Birliğinin lideri Leonid Brejnev 10 Kasımda öldü. Parti genel sekreteri olarak 18 yıl çalışmıştı. Yerine Yuri Andropov (1914-84) geçti. Liderliği sırasında Brejnev Batı'yla daha iyi ilişkiler kurmak için gayret göstermiş ve Sovyetlerin askeri ve endüstriyel gücünü artırmak için çalışmıştı. Ancak hayat standartları düşük kalmaya devam etti.

Dünyanın **ilk tüp ikizleri** İngiltere'nin Manchester şehrinde 28 Nisanda doğdu. İkizler tüpte döllendirme işlemiyle (in-vitro fertilization **(IVF)**) anne rahminin dışında oluşmuşlardı.

İsrail Lübnan'a saldırıyor
İsrail'in –FKÖ'yü ülkeden çıkarma amacıyla– Lübnan'ı işgali sırasında birçok şehir bombalandı.

1983

"ULUSLARARASI HUKUKUN PERVASIZCA İHLALİ."

BM Güvenlik Konseyi, ABD'nin 1983'te Grenada'yı işgali hakkında

NİJERYA 17 OCAKTA TÜM YERLEŞİK yabancıları sınır dışı edeceğini duyurdu. Bir milyonun üzerinde yabancı ülkeden ayrılmak zorunda kaldı. Hareket yurtdışında kınanmasa da, Nijerya'da desteklendi.

Kuraklık Etiyopya'yı bu yıl vurdu. Hasatlarda ürün alınamamış ve büyük bir gıda açığı ortaya çıkmıştı. Bunalım komünist hükümetin askeri harcamaları ve baş gösteren krizin gizlenmesi nedeniyle daha da ciddileşti.

Beyrut'taki ABD Büyükelçiliği 19 Nisanda bir intihar bombacısı tarafından saldırıya uğradı. ABD hükümeti saldırının **Hizbullah** tarafından gerçekleştirildiğine inandı. Yılın ilerleyen günlerinde teröristler Beyrut'taki Fransız ve Amerikan barış karargâhlarına saldırarak pek çok can kaybına yol açtı.

İran-Irak savaşında Irak **kimyasal silahlar** kullanmaya başlamıştı. Irak birlikleri İran'ın "insan dalgaları"na karşı vücutta su toplanmasına yol açan hardal gazı kullandı.

Sri Lanka'da **Tamil** etnik grubu üyelerine 23 Temmuzda **şiddetli saldırılar** düzenlendi. Bu saldırılar **Tamil Kaplanlarının** on üç Sri Lanka askerini öldürdüğü saldırıların arkasından geldi. Sivil savaş ilk olarak bu yıl başladı.

20 MİLYAR $ "YILDIZ SAVAŞLARININ" TAHMİNİ BÜTÇESİ

Gizli Açlık
Bir anne Etiyopya kıtlığı sırasında çocuğunu taşıyor. Etiyopya hükümeti başlangıçta kıtlığı dünyanın geri kalanından gizledi.

Sovyetler 1 Eylülde bir **Kore yolcu uçağını düşürmekle suçlandı.** Sovyetler uçağın hava sahalarına girdiğini ve mesajlara cevap vermediğini iddia etti.

Başkan Reagan Marksist rejimleri devirmeye yönelik **anti-komünist başkaldırıları** destekleme stratejisine öncülük etti. Reagan Mayıs ayında Nikaragua'daki **Komünist Sandinista** yönetimine karşı mücadele eden **Kontra** örgütüne desteğini açıkça ifade etti. Ekim ayında ABD Grenada'daki komünist yönetimi devirdi.

23 Martta başkan Reagan uzayda nükleer silahlara karşı mücadeleye ilişkin bir program olan **Stratejik Savunma Girişimini** (SDI) başlattı. Reagan'ın SDI programı "Yıldız Savaşları" adıyla tanındı.

1984

Milli Madenciler Birliği (NUM) başkanı Arthur Scargill Britanya madencilerinin bir yıl süren grevi sırasında bir polis birliğiyle karşı karşıya.

İNGİLİZ KÖMÜR MADENCİLERİ 12 Martta ücret ve ocakların kapatılması konuları nedeniyle **greve başladı**. İhtilaf tam bir yıl sürdü.

Polis komiseri Yvonne Ftetcher Londra'da **Libya büyükelçiliği önünde** bir gösteri sırasında 17 Nisanda öldürüldü. Ölümü binanın **polis tarafından kuşatılmasına** yol açtı. Daha sora Birleşik Krallık Libya diplomatlarını ülkden sınırdışı etti.

Çin ve Britanya 19 Aralıkta İngiliz kolonisi **Hong Kong'un** Çin yönetimini transferini önören bir antlaşma imzaladı.

Bir **IRA bombası** Brighton'da **Muhafazakâr Parti Kongresi** için Grand Hotel'de toplanan kabine üyelerini hedef alarak 12 Ekimde patlatıldı. Başbakan Margaret Thatcher (d. 1925) saldırıdan kıl payı kurtuldu.

Bhopal gaz kurbanları
Bhopal trajedisi binlere insanın yaralanmasına yol açtı ve ilerleyen haftalar içinde 3000 kişiyi öldürdü. En az 15.000 kişinin daha sonra öldüğü tahmin edilmektedir.

Uzayda özgürlük
ABD'li astronot Bruce McCandles uzayda özgürce dolaşıyor. Sırt motoru kullanarak Challenger mekiğinden yaklaşık 91 metre uzaklaşmıştı.

Kırmızı kurdele
HIV/AIDS hastalığına yakalananlar için dayanışma sembolü olan Kırmızı Kurdele Vakfı 1993'te hastalık hakkında farkındalığı artırmak için kuruldu.

Nijerya'da **Tuğgeneral Muhammed Buhari** (d. 1942) hükümetin yolsuzluklarını gerekçe göstererek kansız bir darbeyle 1 Ocakta iktidarı ele geçirdi.

Hindistan başbakanı **İndira Gandhi** 31 Ekimde uğradığı **suikastla öldürüldü.** Cinayet Amritsar'daki Sih **mabedi Amritsar Altın Tapınağa** yapılan saldırıya karşılık olarak **köktenci Sihler tarafından** işlendi. Gandhi tapınağa silah yığdıkları bilinen radikal Sihlere karşı **Mavi Yıldız Operasyonu** olarak bilinen saldırının yapılması emrini vermişti. Operasyonda **1000'in üzerinde kişi ölmüştü.**

ABD'nin kontrol sahibi olduğu Hindistan'ın **Bhopal** şehri yakınındaki Union Carbide haşere ilacı fabrikasında 3 Aralıkta yaşanan zehirli gaz sızıntısı tarihteki en kötü sanayi kazalarından biri oldu.

ABD başkanı **Ronald Reagan** (1911-2004) artan terörist saldırılarının sonra 7 Şubatta **Beyrut**'taki barışı koruma birliklerinin çekilmesi talimatını verdi.

1985

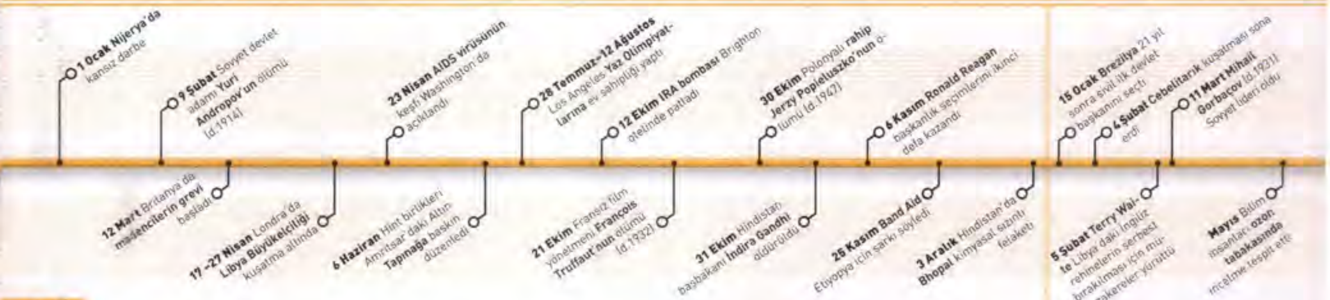
60 ülkeden iki milyar kişi Live Aid (Canlı Yardım) konserlerini izledi.

21 YIL SÜREN ASKERİ YÖNETİMDEN SONRA Tancredo Neves (1910-85) 15 Ocakta Brezilya devlet başkanı seçildi. Demokrasi mart ayında **Uruguay**'a, ağustos ayında **Bolivya**'ya döndü.

Beyrut'taki Filistin mevzilerinde Suriye destekli Şiilerin saldırısı sonucu 25 Mayısta yüzlerce kişi öldü. Başbakan **Şimon Peres** (d. 1923) İsrail birliklerini Lübnan'dan çekti, ancak İsrail güneyde 19 kilometre uzunluğundaki bir **güvenlik bölgesini** elinde tuttu. Senenin ilerleyen bölümünde Filistin Kurtuluş Örgütü (PLO) militanları İtalyan yolcu gemisi *Achille Lauro*'yu İsrail'de tutuklu bulunan **50 Filistinli mahkûmun** serbest bırakılması talebiyle kaçırdı. Kriz kaçıranların güvenli çıkış karşılı-

Ozon tabakasında delik
Bu grafik ozon tabakasında 1985-95 yıllarındaki her yıl için deliğin ortalama büyüklüğünü göstermektedir. Karşılaştırma açısından Avrupa'nın yüzölçümü yaklaşık 10 milyon kilometre karedir.

Rus uzay istasyonu *Mir* (barış) astronotlar için bir ev vazifesi görmektedir. İlk mürettebat 15 Martta istasyona geldi.

ğında gemiyi bırakmalarıyla 10 Ekimde sonra erdi.

Cebelitarık Kuşatması İspanyol hükümetinin 16 yıldan sonra sınırı açmasıyla 4 Şubatta sona erdi. Bölgenin aidiyeti konusunda ihtilaf ise devam etti.

İngiliz bilim adamları Antarktika üzerinde **ozon tabakasında bir delik** keşfetti. *Nature* dergisinin mayıs sayısında yayımlanan bulgular çevrecilerin harekete geçmesine yol açtı.

Live Aid Londra ve Philadephia'da **Etiyopya'da açlık çekenlere yardım için** eş zamanlı gerçekleştirilen iki büyük konserle dünyayı sarstı.

MİHAİL GORBAÇOV
(1931-)

Mihail Gorbaçov 11 Mart 1985'te Sovyetler Birliğinin lideri oldu. *Glasnost* (açıklık) ve *perestroika* (yeniden yapılanma) politikalarının mimarı oldu. Batı'yla köprüler kurup Marksist düşünceleri reddetti. 1990'da Nobel Barış Ödülü kazandı, ancak politikaları Sovyetler Birliğinin çökmesine yol açtı.

ANAHTAR
Yüksek derecede kirli bölge
Radyasyonun yayılma alanı

Nükleer serpinti
Çernobil'deki nükleer santralde yaşanan kazadan sonra radyasyon Avrupa'da Paris'e kadar yayıldı.

İRAN –IRAK SAVAŞI ALTINCI YILINA GİRERKEN İran sürpriz bir saldırı başlattı ve Irak'ın terkedilmiş **petrol limanı Faw**'ı şubat ayında ele geçirdi. Irak saldırıyı durdurmak için hardal gazı kullanmakla suçlandı.

ABD'de başkan **Ronald Reagan**'ın adının karıştığı **"Irangate"** skandalı ekim ayında açığa çıktı. Reagan yönetimi Lübnan'daki ABD rehinelerinin serbest bırakılması için İran'a silah satmıştı. Anlaşmadan elde edilen kâr ise **Nikaragua**'daki Marksist rejime karşı mücadele eden **Kontra asilerine** yardım etmek için kullanılmıştı. Reagan krizi atlattı, ancak kabine başkanı Donald Reagan ve milli güvenlik danışmanı **John Poindexter** istifa etti.

ABD uçakları Libya'nın **Trablus** şehrini 15 Nisanda **bombaladı**. Başkan Reagan eylemi haklı çıkarmak için meşru müdafaayı zikretti. Birkaç gün önce ABD askerleri Batı Berlin'deki La Belle diskoteğinde Libya tarafından talimat verildiği düşünülen bir bombalı saldırıda ölmüşlerdi.

İngiliz gazeteci **John McCarthy** (d. 1956) 17 Nisanda İslamcı teröristler tarafından **kaçırıldı**. Aynı gün Britanya'nın ABD'nin Libya bombalamasına verdiği destek nedeniyle (bkz. 1991) üç İngiliz rehine öldürüldü.

Yemen ocak ayında **Yemen Sosyalist Partisi (YSP)** içindeki iktidar mücadelelerinin kuzey ve güney arasında **acımasız bir savaşa** yol açması neticesinde karışıklığa düştü. Britanya kraliyet yatı *Britannia* İngiliz vatandaşlarının kurtarılmasına yardım etti.

Challenger rozeti
Amerikan uzay mekiği Challenger 28 Ocakta kalkışından 72 saniye sonra parçalanarak yedi mürettebatının tamamının ölümüne yol açtı.

Sovyetler birliği Ukrayna'nın **Çernobil** kentindeki nükleer enerji santralinde 26 Nisanda bir kaza meydana geldiğini kabul etti. Kaza nükleer enerji tarihindeki en kötü felaketti. Çıkan yüksek derecedeki **radyoaktif kirlilik** Avrupa'ya yayıldı.

Uzay şehrinin kozmonotları barındıracak parçası olan Sovyet uzay istasyonu ***Mir*** 20 Şubatta fırlatıldı. **İlk mürettebat** 15 Martta uzay istasyonuna geldi.

Güney Afrika 12 Haziranda **Soweto**'daki siyah öğrenci ayaklanmasının 10. yıldönümünden önce **olağanüstü hâl** ilan etti. Hükümet sokağa çıkma yasağı uyguladı ve kameraların "huzursuzlukları" çekmesini yasakladı.

Ferdinand Marcos (1917-89) ordu ve dünya kamuoyunun karşı tavır almasından sonra **Filipinler** diktatörü olarak makamından ayrılmak zorunda kaldı. Ülkenin ilk kadın yöneticisi **Corazon Aquino** (1933-2009) halefi olarak yerine geçti.

Yaklaşık **50.000** öğrenci 1 Aralıkta daha fazla sosyal özgürlük talebiyle Şanghay'ın **Halk Meydanı**nda toplandı. Tüm Çin'den öğrenciler önemli şehirlerde **demokratik reformlar** talebiyle gösteriler yaptı.

50.000
ŞANGHAY'DA **DEMOKRASİ** İÇİN YÜRÜYEN **ÖĞRENCİLER**İN SAYISI

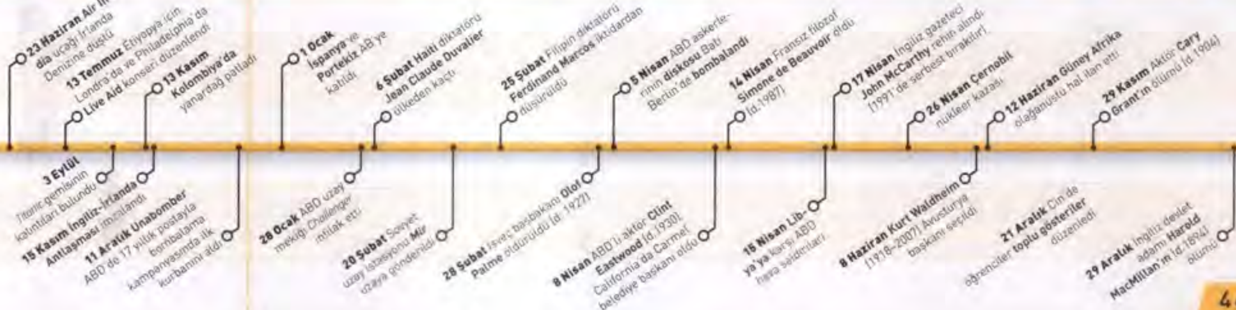

İSVEÇLİ DEMOKRATLAR

Olof Palme İsveç Sosyal Demokrat Partisini 1969'dan itibaren yönetti. Başbakan olarak önemli reformlar başlattı. Kadın hakları, sağlık ve refah standartlarının gayretli bir savunucusuydu. Partisi ayrıca yeşil politikaların da öncüsüydü. Bazı çevreler 1986'daki ölümünün arkasında yatan nedenin sovyet taraftarı olmakla suçlanması olduğu öne sürdü.

İspanya ve Portekiz 1 Ocakta **Avrupa Birliği**ne (AB) katılarak üye sayısını 12'ye çıkardılar. Avrupa'nın resmi sembolü olarak yeni bir bayrak da kabul edildi.

3 Martta imzalanan **Avustralya Yasası** Avustralya hukukunu İngiliz hukuk sisteminden **bağımsız** kıldı. Yasa ayrıca Avustralya'nın anayasal belgelerinin kontrolünü Avustralya'ya devretti.

NORVEÇ
İSVEÇ
FİNLANDİYA
Barents Denizi
Laptev Denizi
Kara Denizi
Tallinn
St. Petersburg (Leningrad)
Kaliningrad
Riga
LİTVANYA
Vilnius
ESTONYA
LETONYA
Arkhangel'sk
Plesetsk
Minsk
BELARUS
RUSYA FEDERASYONU
Ural Dağları
Sibirya
Moskova
Çernobil
Kiev
Tula
Ryazan'
Nizhny Novgorod
Yashkar Ola
Kazan
Perm'
MOLDOVYA
UKRAYNA
Batı Sibirya Ovası
Odesa
Voronezh
Dnipropetrovs'k
Samara
Ufa
Yekaterinburg
Tyumen'
Chelyabinsk
Donets'k
Rostov
Volgograd (Stalingrad)
Karadeniz
Tomsk
Omsk
Novosibirsk
Krasnoyarsk
Baykal Gölü
Irkutsk
Groznyy
Hazar Denizi
KAZAKİSTAN
Akmola
Karaganda
GÜRCİSTAN
T'bilisi
Yerevan
ERMENİSTAN
Bakü
ÖZBEKİSTAN
Altay Dağları
MOĞOLİSTAN
Balkaş Gölü
Daşhovuz
AZERBAYCAN
TÜRKMENİSTAN
Bişkek
Alma Ata
Taşkent
Bukhara
Semerkand
Aşkabat
KIRGISİZTAN
Duşanbe
İRAN
TACİKİSTAN
AFGANİSTAN

SSCB'nin çöküşü
SSCB'nin yıkılışından sonra eski imparatorluk 15 yeni devlete bölündü. Bağımsız devletler gevşek bir birlik oluşturdu.; Bağımsız Devletler Topluluğu (CIS).

ANAHTAR
- Rusya Federasyonu
- Eski SSCB

ÖNCESİ Komünist rejimler komünist etkisinin en yüksek zamanında tüm dünyada bulunabilirdi. Sovyetler Birliğinin II. Dünya Savaşı zaferinden sonra komünizm dünya nüfusunun üçte biri tarafından benimsendi. Komünizmin daha da genişleyebileceği korkusu Soğuk Savaşın yürütülmesine yol açtı.

SONRASI Günümüz dünyasında sadece beş komünist ülke mevcuttur. Çin en önde gelen devlet durumundayken, Laos, Vietnam, Kuzey Kore ve Küba da komünist rejime sahiptir. Komünist partiler birçok demokratik ülkede var olmaya hâlâ devam etmektedir.

SOVYETLER BİRLİĞİNİN ÇÖKÜŞÜ

SOVYETLER BİRLİĞİNİN HIZLI PARÇALANIŞI TÜM DÜNYAYI SARSTI

Mart 1985'te Mihail Gorbaçov durgunluk içindeki Sovyetler Birliğinin lideri oldu. Sovyet Bloğunun radikal reformlara ihtiyacı olduğunu fark etti ve sosyalizmi modernleştirmeye çalıştı. Sonuç ise Avrupa'nın haritasını değiştiren ve yeni bir dünya düzeni ortaya çıkaran SSCB'nin bütünüyle dağılmasıydı.

Mihail Gorbaçov halkın benimsediği bir liderdi. Glasnost ve pereistroika denilen –açıklık ve yeniden yapılanma anlamında– iki yeni kavramı uygulamaya soktu ve daha dinamik, liberal bir toplumun savunuculuğunu yaptı. Gorbaçov'un popülaritesi Afganistan'da askerleri çektiğinde artmasına karşın SSCB'de yaşayan Rus olmayan azınlıklar bağımsızlık çalkantıları içindeydi. Gorbaçov Temmuz 1990'da Varşova Paktı (bkz. 1995) içindeki ülkelerin serbest biçimde yapılan seçimlerle kendi kaderlerini tayin edebileceklerini duyurdu.

Doğu ve Orta Avrupa daha çok Gorbaçov'un özgürlük teklifine karşılık verdi: Polonya 1989'da komünist idareyi sona erdirmeyi seçti; Macaristan Batı'yla sınırlarını açtı; ve Berlin duvarı yıkıldı. Gorbaçov'un güç kullanarak karşılık vermemesi üzerine Çekoslovakya ve Romanya ayrıldı, ardından 1990 yılında Ukrayna ve Ermenistan, 1991'de Türkmenistan ve Tacikistan takip etti.

Dışardan bakanlar için Gorbaçov bir kahramandı. Nobel Barış Ödülü kazandı ve yabancı devlet adamlarınca el üstünde tutuldu. Ancak ülkesinde yaşam standartları düştü ve derin ekonomik sıkıntılarla mücadele etti. Gorbaçov bakanları kendisini terk eder ve Baltık devletlerinin bağımsızlık istekleri karşı konulamaz hale gelirken imparatorluğunu bir arada tutmaya çalıştı. Boris Yeltsin Temmuz 1991'de Rusya devlet başkanı seçildi ve Gorbaçov'u sertlik yanlısı muhaliflerin ağustos ayındaki darbesinden kurtardığında reformların öncüsü haline geldi. Aynı ay Yeltsin Sovyet Komünist Partisinin Rusya'daki faaliyetlerini durdurmasını emretti. Sovyetler Birliği Ukrayna, Rusya ve Belarus'un gizlice yeni bir birlik kurmayı planlamasıyla yok oluşla yüz yüze geldi. Durum sürdürülemez hale geldi ve Gorbaçov 1991 Noel'inde Sovyet devlet başkanlığından istifa etti. Kalan 15 Sovyet cumhuriyetinden 12 devlet egemenliğini aldı ve SSCB tarihe karıştı.

KOMÜNİZMİN YÜKSELİŞİ VE ÇÖKÜŞÜ

Komünizm büyük düşünürlere ve aynı zamanda gerilla savaşçılarına ilham veren modern dünyanın en güçlü siyasi hareketlerinden biriydi. Sıradan insanlara yokluktan ve baskıdan kurtuluş sunduğu düşünüldü ve kapitalist sistemlerini Batılı muhaliflerini birleştirdi.

1917'de Petrograd'ta Kışlık Sarayın ele geçirilmesiyle başlayan büyük deney Berlin Duvarının yıkılması ve SSCB imparatorluğunun parçalanmasıyla 1989-1991'de sona erdi. Çin, Küba, Vietnam ve Kuzey Kore kendilerini hâlâ komünist olarak tanımlasalar da, bir arada tutan güç olarak SSCB'nin olmayışıyla komünizmin çıkmaz bir yol olduğu görüşü ortak kanıdır.

> **BARIŞIN GELECEĞİ PERESTROİKA'NIN BAŞARISINA BAĞLIDIR.**
>
> **Mihail Gorbaçov, Sovyet devlet adamı,** 1987

Sovyetlerin dağılması
Bir zamanlar Sovyetler Birliğine bağlı olan topraklar artık bir dizi yeni devlete aittir. Aralarında en büyüğü ise Rusya Federasyonu'dur.

New York borsasının "Kara Pazartesi"deki çöküşünde Dow Jones endeksinin 500 puandan fazla düştüğü görüldü.

500 MİLYAR DOLAR KARA PAZARTESİ'DE DÜŞEN HİSSELERİN DEĞERİ

5 MİLYAR 1987'DE DÜNYA NÜFUSU

DÜNYA NÜFUSU TEMMUZDA BEŞ MİLYARA YÜKSELDİ. Bu rakam 1950'deki değerin iki katı ve 1974'teki nüfustan 1 milyar daha fazlaydı. Dünya nüfusu **günde 220.000 kişi artmaktaydı.** Büyümenin büyük kısmı bu artışı kaldıramayacak bölgelerde meydana gelmekteydi. Nüfus artışının toplumsal ve ekonomik etkisiyle ilgili endişeler 11 Temmuzun **Beş Milyar Günü** olarak kabul edilmesine yol açtı. Böylelikle 11 Temmuz **Dünya Nüfus Günü** oldu.

Canterbury başpiskoposunun özel temsilcisi **Terry Waite** (d. 1939) ocak ayında gazeteci **John McCarthy** (bkz. 1986) dahil olmak üzere Batılı **rehinelerin serbest bırakılmasını** sağlamak için Lübnan'a seyahat etti. Ancak kendisi de militanlarca ele geçirildi ve **Beyrut**'ta **alıkonuldu** (bkz. 1991).

Fransa mayıs ayında **Greenpeace** örgütüne ana gemileri ***Rainbow Warrior***'ın batırılmasından ötürü 8.6 milyon dolar ödemek zorunda kaldı. Pasifik'teki Fransız **nükleer denemelerine** karşı protestoda bulunacak filoya öncülük etmesi öngörülen gemi Auckland Limanında 10 Temmuz 1985'te gerçekleşen bir patlamayla batmıştı. Fernando Pereira adlı bir fotoğrafçı patlamada ölmüştü. Olay **uluslararası bir skandala** yol açtı ve Yeni Zelanda ile Fransa arasındaki ilişkileri bozdu. Bombalamaya karışan iki **Fransız gizli ajan** tutuklandı. Fransa Yeni Zelanda'ya **tazminat** ve ajanların Fransa'da yargılanması için 6.5 milyon dolar ödedi.

Fransız tazminatı
Fransa Yeni Zelanda'ya ajanlarının iadesi için 6.5 milyon dolar ödedi. Ayrıca Greenpeace'e gemileri Rainbow Warrior'ı batırdığı için 8.6 milyon dolar ödedi.

Azidothymidine **(AZT)** ilacı 20 Martta ABD Gıda ve İlaç İdaresi tarafından onaylandı. Bu ilk antiretroviral ilaç özelikle **HIV/AIDS**'le mücadele için üretildi. AZT AIDS'i tedavi edemese de, hastalığın kontrol altına alınabileceğini ve HIV'nin ölüm kararı olmadığını gösterdi.

ABD'de 19 Ekimde **Dow Jones endeksi** tarihinde **bir gündeki en büyük düşüş** olarak kaydedilen yüzde 22.6 oranında değer kaybetti. Ertesi gün Londra borsasında hisse değerleri 50 milyar dolar değer kaybetti.

Özgürlük müzakeresi
Terry Waite Lübnan'da tanınmış bir şahsiyetti. Kilise temsilcisi olarak İslami militanlar tarafından tutulan rehinelerin serbest bırakılmasını müzakere etmek için birçok defa gitti.

Dünya borsaları da **dibe vurdu**. Çöküş, güçsüz dolar ve **ABD ticaret açığı** korkuları nedeniyle meydana gelmişti. Korkular, ABD'nin Basra Körfezindeki İran saldırılarına karşı bir petrol yatağını bombalayarak mukabelede bulunacağı kaygılarıyla da ağırlaşmıştı. "**Kara Pazartesi**" olarak anılacak gün 29 Ekim 1929 çöküşünden neredeyse iki kat daha kötüydü.

Margaret Thatcher (d. 1925) mart ayında **Moskova'yı ziyaret etti.** Britanya başbakanı tarafından 12 yıldır gerçekleştirilen bu ilk ziyaret **İngiliz-Sovyet bağlarının normalleşmesini** temsil etti. Sovyet lideri **Mihail Gorbaçov** (d. 1931) Brejnev doktrinini kınadı ve **"Demir Perde"**'yi ilkel olarak nitelerken Doğu Avrupa'ya yönelik daha liberal politikalar önerdi. Ertesi ay Gorbaçov Çekoslovakya'nın Prag şehrini ziyaret etti ve Doğu Bloğu ülkelerinin **bağımsız** olabileceğini ima etti.

SSCB ve ABD liderleri aralık ayında karada konuşlanmış nükleer silahların miktarını azaltmak için bir antlaşma imzaladı. **Intermediate-range Nuclear Forces (INF) Treaty, [Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması]** olarak bilinen antlaşmanın amacı Avrupa'daki 500-5500 kilometre menzilindeki hedefleri vurma kapasitesine sahip tüm orta ve kısa menzilli nükleer silahları imha ederek nükleer silah yarışını tersine çevirmekti. Antlaşmayla süpergüçler ilk defa büyük **nükleer silah stoklarını azaltma** konusunda anlaşma sağladı.

1 Ocak Çin, Pekin'de binlerce **öğrenci Tiananmen Meydanında** yürüdü

20 Ocak Rehine müzakerecisi **Terry Waite** Beyrut'ta **ortadan kayboldu**

6 Mart Manş Denizinde Ro-Ro gemisi *Herald of Free Enterprise* **alabora olarak** yaklaşık 200 kişinin ölümüne yol açtı

20 Mart AZT ilacı **AIDS'le** mücadele için kullanıma sunuldu

19 Nisan Simpsonlar çizgi filmi Tracy Ullman şovunda gösterilmeye başlandı

21 Nisan Tamil Kaplanları 100 kişinin hayatına mal olan **Kolombo bombalı saldırısı** nedeniyle suçlandı

2 Mayıs Fransa **Greenpeace**'in ***Rainbow Warrior*** gemisini batırdığı için tazminat ödedi

3 Temmuz Lyon Kasabı **"Klaus Barbie" savaş dönemindeki zulmünden** ötürü suçlu bulundu

11 Temmuz Dünya nüfusu 5 milyara erişti

22 Temmuz Amerikalı dansçı ve aktör **Fred Astaire'nin** ölümü (d.1893)

17 Ağustos Hitler'in yardımcısı **Rudolf Hess'in** ölümü (d.1894)

19 Ağustos Michael Ryan İngiltere'nin **Hungerford** şehrinde 14 kişiyi öldürdü

28 Ağustos Amerikan film direktörü **John Huston'ın** ölümü (d.1906)

16 Ekim Kasırga Britanya'yı salladı; 13 kişi öldü

19 Ekim "Kara Pazartesi": Hisse senetleri dünya çapında dibe vurdu

8 Kasım IRA Kuzey İrlanda'da **Enniskillen'de** yapılan Hatıra Günü geçişini **bombaladı**

18 Kasım Londra **King's Cross istasyonunda** çıkan yangında 30 kişi öldü

8 Aralık Nükleer silahların azaltılması için **INF Antlaşmasını** imzalandı

15 Aralık Britanya'dan Fransa'ya uzanacak **Manş Tüneli kazısı** başladı

15 Ocak İsrail askerleri Doğu Kudüs'te **Mescidi Aksa** dışında Filistinlilerle çatıştı

15 Ocak Uluslararası AF Örgütünün kurucularından **Sean McBride'ın** (d.1904) ölümü

6 Mart SAS bir **IRA çetesini** Cebelitarık'ta öldürüldü

16 Mart Irak, Kürt kasabası Halepçe'ye **kimyasal bombalar** attı

1 Nisan Stephen Hawking *Zamanın Kısa Tarihi* kitabını yayımladı

1988

“DUDAKLARIMI OKU, YENİ VERGİ YOK.”

George Bush, New Orleans'ta başkanlık adaylığını kabul konuşmasından, 18 Ağustos 1988

İRLANDA CUMHURİYET ORDUSUNUN (IRA) üç üyesi Cebelitarık'ta **SAS** komandoları tarafından 6 Mart tarihinde vurularak öldürüldü. IRA Britanya toprağında "muhafızların değişim" töreninde **bomba patlatmayı** planlıyordu. Törene Royal Anglian Alayının 1. müfrezesinin Kuzey İrlanda'daki hizmet döneminden sonra katılması öngörülmüştü. Olay Belfast'ta **şiddet dalgasına** yol açtı.

Bu yıl İran-Irak Savaşında Kürt şehri **Halepçe**'nin mart ayında Irak tarafından **hardal ve sinir gazıyla** bombalanmasıyla **kimyasal silahların** kullanıldığı ilk defa belgelerle ortaya konuldu. Saldırılarda 3000 ile 5000 arasında sivil öldü ve çok sayıda kişi uzun süreli sağlık sorunlarına maruz kaldı. Katliama **"Kanlı Cuma"** adı verildi (bkz. 2010)

BM 8 Ağustosta **İran –Irak Savaşını** (bkz. 1980) sona erdiren bir ateşkes ayarladı. Sekiz yıl süren savaşta 1 milyondan fazla kayıp verildi.

Gazze şeridi ve **Batı Şeria**'da yaşayan Filistinli Araplar 1988 boyunca Filistin topraklarının İsrail tarafından işgaline karşı kitlesel isyanlarını sürdürdüler. **"İntifada"** olarak bilinen isyan genel grev, İsrail mallarının boykotu, gösteriler ve **petrol bombalarının** kullanılması şeklinde yapıldı. Filistin Kurtuluş Örgütü (PLO) 14 Kasımda **"iki devlet çözümünü"** kabul ederek İsrail'in var olma hakkını resmen tanıdı.

At başlı nebula

Mekik uçuşlarının 1988'de tekrar başlaması NASA'nın Hubble uzay teleskobu programının tekrar düzene girmesini sağladı. Hubble evrenin çarpıcı resimlerinin elde edilmesini sağladı.

Benazir Butto (bkz. aşağıdaki panel) 2 Aralıkta **Pakistan'ın ilk kadın başbakanı** olarak yemin etti. Ayrıca 35 yaşında olmasıyla dünya ülkeleri arasında en genç lider oldu (bkz. 2007).

Mihail Gorbaçov'un **pereistroika** (ekonomik ve siyasi reformları) ve **glasnost** (açık tartışma) Soğuk Savaşın sona erdirilmesinde kilit bir rol oynadı. Gorbaçov çarpıcı bir BM hitabında tek taraflı **silah ve asker indirimlerini** ve Doğu Avrupa'dan askeri kuvvetlerin çekileceğini açıkladı.

Pan Am 103 seferi 21 Aralıkta İskoçya'nın **Lockerbie** kasabasında **düşerek** 259 yolcu ve mürettebatla çevredeki 11 kişinin ölümüne yol açtı. Enkazda **bomba** bulgusu büyük bir araştırma başlattı. **Libya gizli servisi**nin iki mensubu, yargılanmalarının başlaması 11 yıl almasına rağmen bombalamayla ilişkilendirildi.

George Bush (d. 1924) ABD'nin 1836'dan beri başkanlık seçimlerini kazanan ilk başkan yardımcısı oldu. Demokrat Michael Dukakis'e karşı 8 Kasımda rahat bir zafer kazandı.

Güney Afrika'nın Namibya ve Angola'yla sınır savaşı 1966'dan beri devam etmekteydi. Güney Afrika uluslararası topluluktan Namibya'nın bağımsızlığını tanıması için yoğun baskı altındaydı. Küba'nın **Angola**'dan askerlerini çekmesi karşılığında Güney Afrika buna rıza gösterdi. BM bu öneriyi başlangıçta reddetmesine rağmen, taraflar 22 Aralıkta New York'ta buluştu; Küba ile Angola arasında **ikili bir antlaşma,** Angola, Küba ve Güney Afrika arasında **üçlü bir mutabakat** imzalandı.

Stephen Hawking (d. 1942) nisanda evrenin **"Big Bang"**'ten itibaren hikâyesi olan ***Zamanın Kısa Tarihi***'ni yayımladı. Tüm zamanların en popüler bilimsel çalışması olan kitap 40 yabancı dile çevrildi ve **10 milyon**dan fazla satıldı.

BENAZİR BHUTTO (1953–2007)

Benazir Butto babası Zülfikar Ali Butto'nun 1979'da öldürülmesinden sonra Londra'da Pakistan Halk Partisini (PPP) kurdu. 1986'da Pakistan'a döndü ve 1988-90 ve 1993-96 arasında başbakan olarak görev yaptı. Butto 1999'da yolsuzluk suçlamaları nedeniyle sürgüne gitti, ancak yeni seçimler için 2007'de geri döndü. İki ay sonra bir intihar saldırısında hayatını kaybetti.

Çekoslovakya'da kansız bir ayaklanma olan ve 29 Aralıkta komünist rejimi deviren Kadife Devrim sırasında binlerce kişi toplandı.

GÜNEY AFRİKA'DA F. W. DE KLERK (d. 1936) 2 Şubatta Ulusal Partinin lideri seçildi. Partisi ülkeyi 1948'den beri **apartheid** ilkesi temelinde yönetmişti. Ancak De Klerk siyasi sistemi modernleştirmek için öncüllerinden daha istekliydi. Görevde bulunan başkan P. W. Botha'nın (1916-2006) felç geçirmesi üzerine De Klerk görevi devraldı. Klerk hapisteki Afrika Ulusal Kongrenin (ANC) liderlerinden biri olan Nelson Mandela'nın yakın arkadaşı Walter Sisulu dahil **önde gelen siyah liderlerin serbest bırakılmasına** başladı.

İran'ın ruhani lideri **Ayetullah Humeyni** (1902-89) yazar Salman Rüşdi'nin ve kitabı Şeytan Ayetleri'nin yayıncılarının öldürülmesi çağrısında bulunan bir fetva yayınladı. Kitap **İslam'a karşı küfür** olarak değerlendirildi. Rüşdi yaşamını kurtarmak için silahlı korumalarla saklanmak zorunda kaldı (bkz. 1998).

Humeyni aynı yıl 3 Haziranda Tahran'da **öldü. Milyonlarca kişi ölümünde yas tutu.** Cenazesinde çıkan kargaşada sekiz kişi öldü ve tabutuna yaklaşmak isteyen yüzlerce kişi yaralandı. Devlet başkanı Ali Hameney İran'ın Yüksek Önderi oldu.

Vietnam Kamboçya'yı işgalinden on yıl sonra (bkz. 1979) Eylül sonunda birliklerini ülkeden çekme vaadinde bulundu. 5 Nisanda yapılan bir açıklamayla Vietnam dünyayı **Kamboçya iç savaşının** gerçekten sona erdirilmesine ve Khmer Rouge lideri **Pol Pot**'un (bkz. 1973) bir daha asla iktidara gelmemesini sağlaya çağırdı.

Direniş
Çin'in Tiananmen Meydanında ordu tanklarının karşısında duran yalnız bir adamın fotoğrafı protestoların dokunaklı bir simgesi oldu.

Çin'de Pekin'in **Tiananmen meydanında** yapılan **gösteri** 4 Haziranda Halkın Kurtuluş Ordusunun sivilleri öldürmesi sonucu **kan dökülmesiyle** sona erdi. Tanklar yedi haftadır yerlerini koruyan çoğunluğu öğrenci olan göstericilerin karşısına çıkması için sokaklara dizildi. Sayısı 100.000'i aşan kalabalık ülkede siyasi ve ekonomik reform çağrısında bulundu.

Ülkeyi istila etmesinden nerdeyse on yıl sonra **Sovyet birlikleri Şubat ayında Afganistan'dan çekildi.** Ekonomiyi harabe halinde bıraktılar. Afganların çoğu ülkeden kaçmış ve Mücahitler (Farsça "savaşçı") Sovyetlerin desteklediği başkan Necibullah'ın hükümetini (bkz. 1992) devirmek için bastırırken **iç savaş devam etmekteydi.**

Polonya'nın özgür sendika hareketi **Dayanışma** yedi yıllık yasaklamadan sonra 17 Nisanda **yasallaştırıldı.** Siyasi bir harekete dönüşerek 5 Haziranda yapılan **seçimleri ezici bir çoğunlukla kazandı.** 45 yıldan sonra Polonya'da komünist idaresi sona erdi. Dayanışma büyük bir çoğunluk elde ederek, eski Sovyet Bloğunda komünist olmayan yeni bir hükümet kurdu. 12 Eylülde Tadeusz Mazowiecki başbakan oldu.

100.000
PROTESTOCU
3000 ölüm

Tianenmen Meydanı katliamı
Çin ordusu Pekin'in Tiananmen Meydanında gösteri yapan 100.000 protestocudan 3000 kişiyi vurarak öldürdü.

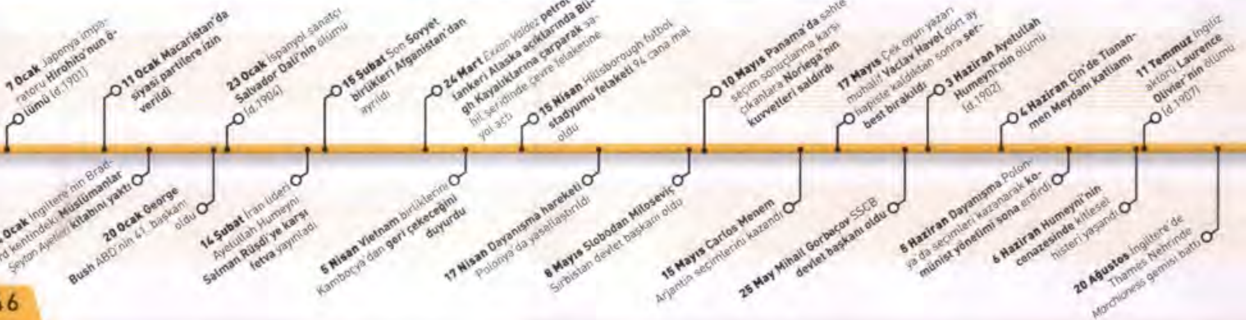
Komünist rejimler 1989 başlangıcında 45 yıl boyunca yönetimde bulunmuştu. Yıl sonunda ise olağanüstü **halk ayaklanmalarıyla** tümü devrilmişti. Polonya'da Dayanışmanın seçilmesinden sonra Macaristan yöneticileri **bağımsızlık konusunda bir plan** yayınladı. **Bulgaristan'da bir darbe** parti lideri Todor Jivkov'u düşürdü. **Çekoslovak komünist rejim 28 Kasımda halka teslim oldu.** Bir ay sonra Václav Havel kansız gerçekleşen Çekoslovak **Kadife Devriminde** Çekoslovak Cumhuriyeti'nin devlet başkanı oldu. Romanya'da devlet başkanı **Nikolay Çavuşesku** görevinden alındı ve Aralık ayında vurularak infaz edildi.

Alman Demokratik Cumhuriyeti lideri Erich Honecker 1989'a komşu ülkelerdeki reformların ülkesini etkilemeyeceğinden emin olarak girdi. Ancak protestolar büyüdü. Macar hükümeti **Demir Perde'nin** parçası olan –sıkı koruma altındaki Doğu Avrupa ile Doğu Bloku ülkeleri arasındaki– Avusturya sınırının elektrikli tellerini kaldırdı. Eylül ayında **sınır kontrolleri kaldırıldığında** 60.000 Doğu Alman Batı'ya geçmek için kuyruğa girmişti. 2 Ekimde **reform çağrısında** bulunan muazzam bir kalabalık Leipzig'de toplandı ve talepleri karşılanana kadar her Pazartesi bir araya gelmeye karar verdi.

SOĞUK SAVAŞ CASUSLUĞU

Casusluk Soğuk Savaşın ayrılmaz bir parçasıydı. Elektronik cihazlar, uydular ve casuslar askeri bilgi ve teknoloji elde etmek için kullanıldı. ABD Merkezi İstihbarat Ajansı (CIA), Sovyet KGB ve Doğu Alman gizli polisi Stasi (bkz. yandaki rozet) on yıllarını düşman hakkında casusluk yapmak ve gizli faaliyetlerle rakiplerini alt etmek için harcadı.

“ ÇOK **UZUN ZAMANDIR KARANLIKTA**YDIK. **BİR KEZ IŞIĞA ÇIKTIK**, ŞİMDİ **TEKRAR İSTİYORUZ.** ”

Aleksander Dubçek, Çekoslovak lider, 1989

Büyük kalabalıklar Macaristan'da komünist yönetimin sona ermesi için gösteri yapıyor. Macaristan Cumhuriyeti Avrupa'da yeni bir dönemi açarak 23 Ekimde ilan edildi.

Duvar düşüyor
Bir Doğu Alman sınır muhafızı 1989'da yıkılan, komünizmin sonunun simgesi Berlin Duvarındaki bir delikten göz atıyor.

Ordu 9 Ekimde kalabalığa ateş açmayı reddetti. Honecker görevinden 18 Ekimde alındı.

Honecker rejiminin düşmesinden sonra Doğu Berlin Komünist Partisi lideri Günter Schabowski 9 Kasımda "yutdışı özel ziyaretler için" **Batı Berlin sınırının açılacağını** duyurdu. Aynı akşam 50.000 Doğu Berlinli Berlin duvarına koştu (bkz. 1961). Korumaların geçmesine izin verdiği kalabalık kendinden geçmiş Batı Berlinliler tarafında diğer tarafta karşılandı. Ertesi sabah **duvarın yıkımına başlandı.**

ABD ve SSCB 3 Aralıkta buluşarak **Soğuk Savaşın sona erdiğini** ilan etti. Sovyet yolcu gemisi Maksim Gorki'de bir basın toplantısı düzenleyen Başkan George Bush (d. 1924) ile Başkan Mihail Gorbaçov (d. 1931) Avrupa'da **silahların önemli ölçüde azaltılması** için planları açıkladı. SSCB dışındaki çevreler tarafından övülmesine rağmen konu ülke içinde Gorbaçov'un durumunu tehlikeye soktu. (bkz. s. 442-43)

Sırbistan'a bağlı Kosova özerk cumhuriyeti Josiph Tito'nun (bkz.1980) ölümünden beri bağımsızlık için talepte bulunmaktaydı.

Sırplar ve Arnavutlar arasında bölgenin denetimi konusunda artan **etnik gerilimler** yaşanmaktaydı. Sırplar çoğunluk olan Arnavutların eziyeti altında bulunduklarını öne sürdüler. **Slobodan Miloseviç** 8 Mayısta Sırbistan başkanı olduğunda bu sözde eziyetleri **Kosova'nın özerkliğini almak** için sebep olarak kullandı ve Sırp milliyetçiliğinin önde gelen savunucusu oldu.

Diktatör Manuel Noriega'yı görevden almak amacıyla **ABD birlikleri 20 Aralıkta Panama'yı işgal etti.** Çıkan çatışmalarda 200'ün üzerinde sivil öldü. Ülkede Guillermo Endara başkanlığında yeni bir hükümet işbaşına getirildi.

United Airlines şirketinin satın alınmasında başarı sağlanamaması nedeniyle hisse senedi değerlerinin dibe vurması **New York Wall Street borsasında 13 Ekim Cuma günü bir çöküş** yaşanmasına yol açtı. Dow Jones sanayi endeksinin tarihteki bu ikinci en büyük düşüşü **"13. Cuma mini çöküşü"** adıyla anıldı.

ABD **insansız uzay roketi** *Galileo*'yu uzay mekiği *Atlantis*'in üzerinden 18 Ekimde Jüpiter ve uydularını araştırmak üzere uzaya gönderdi. 1.5 milyar dolara mal olan *Galileo*, Venüs'ün ve yolu üzerindeki meteor kuşağının ayrıntılı fotoğraflarını çekerek 1994 yılında hedefine ulaştı.

Galileo uzay roketi
Gökbilgini Galileo'nun adı verilen roket 4.5 milyon kilometreden fazla yol kat ederek Jüpiter'in çevresinde 34 defa dolaştı.

24 Ağustos Komünist kanattan olmayan aday **Tadeusz Mazowiecki** Polonya'da seçimleri kazandı

11 Eylül Macaristan Avusturya'y **sınır açtı**

13 Eylül Güney Afrika'nın **Cape Town şehrinde apartheide karşı kitlesel gösteri**

26 Eylül Son **Vietnam** askeri **Kamboçya'dan** ayrıldı

18 Ekim Doğu Almanya'da **Erich Honecker** liderlikten **indirildi**

19 Ekim Depremden sonra **San Francisco'da** olağanüstü hal

23 Ekim Macaristan Cumhuriyetinin doğuşu

7 Kasım Doğu Almanya'da bütün **hükümet istifa etti**

10 Kasım Doğu Berlinliler **kontrol noktasından Batı Berlin'e aktı**

16 Kasım El Salvador iç savaşında şiddet tırmandı

17 Kasım–29 Aralık Çekoslovakya'da **Kadife Devrim**

18 Kasım Bulgaristan'da reform talebiyle **büyük gösteriler** yapıldı

24 Kasım Prag'da **tüm Politbüro istifa** etti

3 Aralık Soğuk Savaşın sona erdiği ABD ve SSCB tarafından duyuruldu

14 Aralık Patricio Aylwin Şili devlet başkanı seçildi

14 Aralık Sovyet fizikçi **Andrei Saharov'un** ölümü (d.1921)

16 Aralık Bulgaristan meclisi kapsamlı siyasi reformları onayladı

21 Aralık ABD birlikleri Panama'yı işgal etti; Noriega yakalanmaktan kurtuldu

22 Aralık İrlandalı yazar **Samuel Beckett'in** ölümü (d.1906)

25 Aralık Romanya lideri **Nikolay Çavuşesku** infaz edildi

29 Aralık Vaclav Havel Çekoslovakya'nın yeni devlet başkanı seçildi

30 Aralık Romanya'da **komünist rejim lağvedildi**

1990

“ SİZİ BARIŞ, DEMOKRASİ VE ÖZGÜRLÜK ADINA SELAMLIYORUM. **”**

Nelson Mandela, ANC lideri

Nelson Mandela ve eşi Winnie, Vitor Verster hapishanesindensalıverilmesinde n sonra zafer yumruklarını sıkıyorlar. Mandela 27 yıl boyunca tutsak kaldı.

AFRİKA ULUSAL KONGRESİNE (ANC) uygulanan 30 yıllık yasak Başkan De Klerk tarafından 2 Şubatta kaldırıldı. Bu, **apartheid sistemini kaldıracak** uzun bir süreci başlattı. De Klerk kapsamlı reformlar çerçevesinde yasadışı Güney Afrika Komünist Partisinin ve Pan Afrika Kongresinin de yasal siyasi faaliyetlerine izin verileceğini duyurdu. Dokuz gün sonra ANC lideri **Nelson Mandela** (d. 1918) 27 yıl hapiste kaldıktan sonra **serbest bırakıldı.**

Komşu **Namibya** Güney Afrika yönetimine karşı 25 yıl mücadeleden sonra **özgürlüğünü kazanan** 25. Afrika ülkesi oldu. Sam Nujoma mart ayında ilk devlet başkanı olarak seçildi.

Orta Amerika'da **serbest seçimler** 25 Şubatta **Nikaragua**'da düzenlendi. ABD fonlarıyla desteklenen bir siyasi partiler koalisyonu olan Milli Muhalefet Birliği sol kanat Sandinistaları mağlup etti. Violeta Chamorro (d. 1929) Nikaragua'nın ilk kadın devlet başkanı oldu.

Basra Körfezinde, **Irak 2 Ağustosta Kuveyt'i işgal etti.** İşgal öncesinde iki ülke arasında sınır ve Irak'ın Kuveyt'ten Irak-İran Savaşı (1980-1988) sırasında aldığı borçları geri ödemesi konularında ihtilaflar yaşanmıştı. Irak lideri **Saddam Hüseyin** (1937-2006) **Kuveyt'in Irak'ın parçası haline geldiğini** duyurdu. Dünya liderleri işgali kınadı. Kısa süre sonra ABD önderliğinde müttefik ülkeler Körfeze kuvvet (bkz.1991) gönderdi.

Saddam Hüseyin 23 Ağustosta çoğunluğu İngiliz kökenli, Irak'ta ele geçirilmiş **Batılı rehinelerle** televizyona çıktı. Bu rehineleri potansiyel bir ABD liderliğindeki bir koalisyon saldırısına karşı "insan kalkanları" olarak kullandığı suçlamalarını reddetti.

Daha kuzeyde Sovyet birlikleri **Azerbaycan milliyetçilerinin** ayrılıkçı hareketini bastırmak için 19 Ocak akşamı Azerbaycan'ın başkenti Bakü'ye gönderildi. Ertesi gün binlerce Azerbaycanlı Komünist Partisi üyelik kartlarını ateşe verdi.

LECH WALESA (1943–)

Polonya'nın Dayanışma sendikal hareketinin kurucu üyelerinden biri olan Lech Walesa 1983'te Nobel Barış Ödülüne layık görüldü. 1990'da Polonya'nın komünizm sonrası ilk devlet başkanı oldu. Seçmenlerini değişken liderlik tarzıyla uzaklaştırdığından görevine ikinci defa seçilmeyi başaramadı.

Almanya Berlin duvarının yıkılmasından (bkz. 1989) yaklaşık bir yıl sonra 3 Ekim tarihinde **tekrar birleşti**. Helmut Kohl (d. 1930) yeniden birleşen milletin ilk şansölyesi seçildi.

Britanya ile Fransa'yı birleştiren dünyanın en uzun deniz altı tüneli olan **Manş Tüneli** 1 Aralıkta tamamlanmaya bir adım daha yaklaştı. İnşaat işçileri tünelin iki yarısını birleştirecek son bölümündeki kayaları oymaya devam ettiler.

Savaş bölgesi
Küçük, petrol zengini bir ülke olan Kuveyt komşu Irak tarafından işgal edildi. Yedi ay süren işgal ABD yönetimindeki askeri güçlerin, daha çok hava kuvvetlerine dayanan Çöl Fırtınası Operasyonunun ardından sona erdi.

1991

Bir kişi Kuveyt'in Burhan bölgesindeki petrol kuyusunda çıkan yangını söndürmeye çalışıyor. Irak birlikleri işgal sırasında 600'den fazla petrol kuyusunu ateşe verdi.

SOVYET BİRLİKLERİ 13 OCAKTA ayrılıkçı milliyetçileri bastırmak için Litvanya'ya girdi. Baskında 14 kişi öldürüldü ve 500'den fazla kişi yaralandı. Protestocular bir yayınla hükümet binalarını Sovyet birliklerinden korumak için halka çağrıda bulunan televizyon kanalının önünde toplanmışlardı.

Boris Yeltsin (1931-2007) 13 Haziranda Rusya'nın halk tarafından seçilen ilk başkanı oldu ve Komünist partisini ağır bir yenilgiye uğrattı. Başarısı Sovyetler Birliğinin lideri Mihail Gorbaçov'u (d. 1931) meydan okumak için bir güç zemini sağladı.

Gorbaçov'u iktidardan uzaklaştırmak için ağustos ayında tatilde bulunduğu sırada bir **askeri darbe** girişiminde bulunuldu. Yeltsin bir direniş örgütledi ve darbe girişimi 21 Ağustosta çöktü. Ardından Yeltsin Sovyetler Birliği **Komünist Partisinin Rusya'da yönetimini sona erdirmesini talep etti.**

Dünya şaşkınlık içinde seyrederken **SSCB 15 farklı devlete bölündü.** Sovyetler Birliğinin 15 cumhuriyetinin devlet başkanlarından üçü, Rusya, Ukrayna ve Belarus, Sovyetler Birliğini dağıtmak ve yeni bir birlik olan **Bağımsız Devletler Topluluğunu** kurmak için bir araya geldi. 21 Aralıkta sekiz devlet daha katıldı. Dört günün ardından Mihail Gorbaçov Sovyet devlet başkanlığından istifa etmekte olduğunu duyurdu; **SSCB artık mevcut değildi.**

Yugoslavya da dağılmaktaydı; **Slovenya ve Hırvatistan haziran ayında bağımsızlıklarını ilan etti.** Sırp Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç her iki bölgeye, birlikten ayrılmalarını engellemek için birlikler gönderdi. Doğu Hırvatistan'daki Vukovar şehri Sırpların kasımda sona eren üç aylık kuşatmasının ardından harabeye döndü.

Kuzey İrlanda'da ana siyasi partiler 18 Haziranda bölgenin geleceğini ele almak üzere **tarihi bir toplantı** yaptı. Kuzey İrlanda yıllar süren şiddet nedeniyle acı çekmiş ve akan kanı sona erdirmek gibi ısrarcı bir kamusal talep ortaya çıkmıştı.

Ortadoğu'da barış görüşmeleri Araplar ve İsrailliler arasında 30 Ekimde İspanya'da düzenlendi. İsrail 40 yıldan beri ilk defa tüm Arap komşularıyla **barışı müzakere** etmek için bir araya gelmişti.

Diğer bölgelerde **Birleşmiş Milletler** (BM) Saddam Hüseyin'e askerlerini Kuveyt'ten 15 Ocaka kadar çekmesi için **ültimatom verdi.** Saddam buna uymayı kabul etme-

Irak-Kuveyt savaş kayıpları
Koalisyon kuvvetlerinin üstünlüğü Irak ordusuna verilen oransız ölçüdeki ağır kayıplarla açık biçimde görülmektedir.

19 Ocak Sovyet birlikleri Azerbaycan'da bağımsızlık isteyenlere karşı **şiddet kullandı**

2 Şubat Güney **Afrika Ulusal Kongresine** (ANC) uygulanan yasağı kaldırdı

11 Şubat ANC lideri **Nelson Mandela serbest bırakıldı**

25 Şubat Nikaragua'da serbest seçimler düzenlendi

21 Mart Namibya bağımsızlığını kazandı

31 Mart Londra'da **kafa vergisi ayaklanmaları**

2 Ağustos Irak **Kuveyt'i** işgal etti

24 Ağustos İrlandalı rehin **Brian Keenan** Lübnan'da istilacı köktenciler tarafından **serbest bırakıldı**

3 Ekim Almanya tekrar birleşti

27 Kasım John Major Britanya Başbakanı olarak **Margareth Thatcher'ın** yerini aldı

9 Aralık Lech Walesa Polonya devlet başkanı oldu

13 Ocak SSCB **Litvanya'da** bağımsızlık gösterilerini şiddet kullanarak bastırdı

17 Şubat-28 Şubat Kuveyt'in müttefiklerce kurtarılması

30 Mart Açlık Sudan'ın geniş bölgelerini etkiledi

3 Nisan İngiliz yazar **Graham Green'in** ölümü (d. 1904)

21 Mayıs Hindistan eski başbakanı **Rajiv Gandhi öldürüldü** (d. 1944)

13 Haziran Boris Yeltsin Rusya devlet başkanı olur

25 Haziran Hırvatistan ve Slovenya bağımsızlıklarını ilan etti

8 Ağustos İngiliz rehin **John McCarthy** Beyrut'ta serbest bırakıldı

19 Ağustos Mihail Gorbaçov'u devirmek için **darbe teşebbüsü**

Bosna'da Saraybosna şehrinin sakinleri Bosna Savaşı sırasında yaptıkları bir barış yürüyüşünde radikal Sırp tetikçilerinin ateşinden korunmaya çalışıyor.

Yugoslavya'nın bölünmesi
Yugoslavya 72 yıldan sonra savaş ve siyasi çalkantılardan altı bağımsız devletin oluşmasının ardından Avrupa haritasından silindi.

di ve 17 Ocakta ABD ve koalisyon güçleri **Birinci Körfez Savaşı** (1990-91) olarak da bilinen **"Çöl Fırtınası Operasyonu"**'nu başlattı. Kuveyt beş hafta sonra kurtarıldı.

Birinci Körfez Savaşı Saddam'ı Irak'ta zayıf bir durumda bıraktı. Ülkenin güneyinde **Şii Müslümanların ve kuzeyde Kürtlerin hükümet karşıtı ayaklanmalarıyla** karşılaştı. Mart ve nisan aylarında binlerce kişi Saddam'ın ayaklanmaları bastırması sırasında öldürüldü.

Hindistan'ın eski başbakanı **Rajiv Gandhi** (d. 1944) 21 Mayısta uğradığı suikastla **öldürüldü.** Sriperumbudur şehrinde gelecek seçimler için kampanya yürütürken arabasına konulan bir bombayla öldürüldü. Sri Lanka'da bir gerilla grubu olan, aynı zamanda **"Tamil Kaplanları"** olarak da bilinen Tamil Eelam'ın Kurtuluşu Kaplanları (LTTE) örgütüne bağlı bir kadın intihar bombacısının sorumlu olduğu daha sonra ortaya çıkarıldı.

Lübnan'da İslami köktenciler tarafında rehin tutulan İngiliz gazeteci John **McCarthy beş yıl süren tutsaklığının ardından 8 Ağustosta serbest bırakıldı** (bkz. 1986). Yılın ilerleyen tarihlerinde yurttaşı İngiliz rehin Terry Waite ve Amerikalı Terry Anderson ve Tom Sutherland da kurtarıldı.

BİRLEŞMİŞ BİR AVRUPA İDEALİ 12 Avrupa ülkesinin **Avrupa Birliği Antlaşması ve Maastricht Nihai Senedi**nin 7 Şubatta imzalanmasıyla gerçekleşmeye daha da yakınlaştı. Antlaşmalar ortak vatandaşlık, ekonomi ve savunma politikalarının habercisi oldu.

Yugoslavya'nın bölünmesi **Bosna-Hersek**'in 3 Martta **bağımsızlığını ilan etmesiyle sürdü.** Ancak Bosna'da yaşayan Sırplar bu harekete direnç gösterdi. **Savaş patlak verdi** ve Slobodan Miloseviç yönetimindeki Yugoslav ordusu Bosna'nın Müslüman nüfusuna saldırdı. Başkent Saraybosna Bosnalı Sırpların kuşatması altına girdi. İhtiyaç malzemeleri tükendi ve halk hayatta kalabilmek için mücadele etti (bkz. 1996).

BM BARIŞI KORUMA GÜCÜ

Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Gücü savaşan ülke veya topluluklar arasında çatışmaları durdurmanın bir yolu olarak askeri güç konuşlandırma şeklinde İkinci Dünya Savaşında ortaya çıktı. BM kuvvetleri ilk olarak 1948'de İsrail ve Arap devletleri arasındaki ateşkesi izlemek üzere gözlemci olarak kullanıldı. Sonraları seçimleri gözlemek, insan haklarını denetlemek, kara mayınların temizlemek ve çöken devletlere müdahale etmek gibi görevleri oldu. 1992'ye kadar 26 müdahalede bulundu.

6000

OMARSKA **ÖLÜM KAMP**INDAKİ **BOŞNAK** VE **HIRVATLAR**IN SAYISI

Sırp tutuklu kamplarındaki dikenli teller arkasındaki aç insanları gösteren kayıtların ağustos ayında gösterilmesi dünya çapında infial uyandırdı. Çoğunluğu Bosna'da olan kamplar Sırpların hâkimiyeti altındaki topluluklardan diğer etnik grupların çıkartılmasını öngören **"etnik temizlik siyasetinin"** parçasıydı.

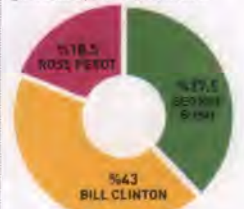
20 Aralıkta **Slobodan Miloseviç** Sırbistan devlet başkanı olarak tekrar seçildi. Başbakan Milan Panic usulsüzlük gerekçesiyle yeni seçimlerin yapılmasını talep etti. Dokuz gün sonra Panic güven oylamasını kaybetti.

Cezayir Devlet Başkanı **Muhammed Boudiaf** 29 Haziranda Annaba şehrindeki bir mitingte **suikaste uğradı.** Boudiaf Cezayir ayaklanmasında (bkz. 1958) önemli bir rol oynamıştı. Yakın bir zamanda hükümetin köktenci bir örgüt olan ve öldürülmesinde sorumlu olduğu düşünülen İslami Kurtuluş Cephesiyle mücadelesinde yardımcı olmak üzere ülkesine dönmüştü.

ABD deniz piyadeleri 9 Aralıkta **Somali** sahillerine çıktı. Somali **açlıktan ıstırap** çekmesine karşın gasp ve yağma yabancı yardımların ülkeye girmesine mani olmaktaydı. ABD yönetimindeki operasyon Mogadişu Havaalanının kontrol altına alıp malzemelerin yerel nüfusa ulaştırılmasını hedeflemekteydi.

Los Angeles polis departmanı dört polis memurunun **Rodney King** adlı bir siyahı dövmesini gösteren videonun 1991'de yayınlanmasında sonra **ırkçılık ve aşırı güç kullanmakla** suçlandı. Memurların aklanması 29 Nisanda 55 kişinin ölümüne yol açan **ırk isyanları**na yol açtı.

Demokrat Partili **Bill Clinton** (d. 1946) 4 Kasımda ABD başkanlık seçimlerinde **George Bush**'u yendi. Clinton ABD'yi ekonomik durgunluktan çıkarmayı vaat etti.

Clinton'ın zaferi
Bill Clinton rakipleri Ross Perot ve George Bush'u yenerek ABD'nin 42. Başkanı oldu.

1993

Mimari açıdan farklı kalesiyle ünlü Prag yeni kurulan Çek Cumhuriyetinin başkenti oldu. Kale Çek devlet başkanının resmi makamıdır.

ORTAK PAZAR OCAK AYINDA Avrupa Birliği (AB) çapında yürürlüğe girdi. Üye devletlerin vatandaşlarına diğer AB ülkelerinde yaşama ve çalışma konusunda daha büyük özgürlük tanıdı ve tek para birimi Avro için zemin hazırladı.

Çekoslovakya 1 Ocakta Slovakya ve **Çek Cumhuriyeti olarak ikiye ayrılarak** 74 yıllık federasyonu sona erdirdi. Başkenti Prag olan Çek Cumhuriyetinin ve Bratislava olan Slovakya'nın "Kadife Devrim" (bkz. 1989) sonucunda kurulmaları "Kadife Boşanma" olarak adlandırıldı.

Rusya devlet başkanı **Boris Yeltsin** (1931-2007)1992'de başlattığı **"şok terapi"** reform programına karşı büyüyen bir muhalefetle karşılaştı. Önlemler devletin ekonomi üzerindeki hâkimiyetini azaltmak ve pazar temelli bir ekonomiye geçmek hedefini taşıdı. Ancak yaygın biçimde kapitalist ve Batılı olarak değerlendirildiler. Rus parlamentosu Yeltsin'i görevinden almaya çalışırken, Yeltsin daha önce davranarak 21 Eylülde **parlamentoyu bir kararnameyle dağıttı.**

Muhaliflerin artan baskısı altında kalan Yeltsin milletvekillerinden binayı boşaltmalarını istedi. Reddettiklerinde orduya binayı ele geçirme talimatı verdi.

Hindistan'ın finans başkenti **Mumbai** (önceleri Bombay) 12 Martta 257 kişiyi öldüren ve 713 kişiyi yaralayan bir dizi **bombalamayla sarsıldı.** Patlamalar bir yeraltı suç şebekesi tarafından gerçekleştirilmişti.

İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) İngiltere'nin başkenti ve ekonomik kalbi **Londra**'da 24 Nisanda **büyük bir bomba** patlattı. Patlama, Warrington kentinde yaklaşık bir ay önce meydana gelen ve iki çocuğun ölümüne yol açan IRA bombalamasının ardından yaşandı. Aynı yıl Kuzey İrlanda ve Britanya liderleri bölgedeki şiddeti sona erdirmeye yönelik bir barış beyannamesini 15 Aralıkta imzaladılar.

İsrail ile Filistin Kurtuluş Örgütü **(PLO)** arasında da Barış girişimleri yürütülmekteydi. İki taraf eylül ayında Washington'da **Oslo Mutabakatlarını** ABD başkanı Bill Clinton'ın (d. 1946) huzurunda imzaladılar. Karşılıklı tanımayı hedefleyen mutabakatların öncesinde iki taraf arasında Norveç hükümeti tarafından kolaylaştırılan gizli görüşmeler gerçekleştirilmişti.

ABD'de gizli tarikat Branch David'in Texas eyaletinin Waco şehri yakınlarındaki merkezinin **kuşatılması** sırasında tarikatın lideri **David Koresh** dahil en az 70 kişi öldürüldü. Federal Soruşturma Bürosu (FBI) Akol, Tütün ve Ateşli Silahlar Bürosuna bağlı dört ajanın Korsh'u yasalara aykırı olarak ateşli silah bulundurmaktan dolayı tutuklamaya çalışırken öldürüldükleri şubat ayından itibaren binayı kuşatmıştı.

187 ÖLÜ

437 YARALI

Darbe kayıpları

Rusya devlet başkanı Boris Yeltsin Moskova'daki parlamentonun basılarak sertlik yanlısı muhaliflerinin isyanının sona erdirilmesiyle mutlak otoriteyi ele geçirdi.

Mostar Köprüsü

Neretva Nehri üzerindeki 16.yüzyıl köprüsü Hırvat ve Müslümanlar arasındaki çatışma sırasında yıkılmadan önce 427 yıl iki tarafı birleştirmişti.

1994

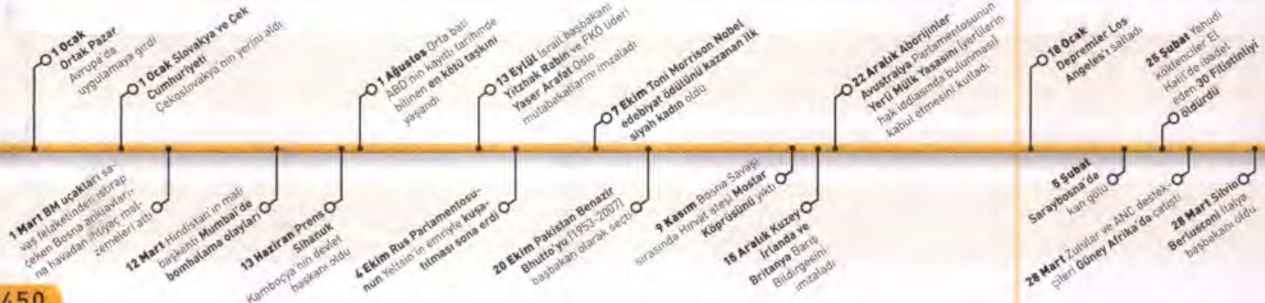
Mülteciler Ruanda'daki iç savaştan kaçarak Zaire'deki mülteci kamplarına gidiyor

GÜNEY AFRİKA'DA ZULULAR İLE AFRİKA ULUSAL KONGRESİ (ANC) taraftarlarının 28 Marttaki çarpışmasında 18 kişi öldürüldü. Zulular liderlerinin milli seçimleri boykot çağrısına uymaktaydı. Seçimler gerçekleştirildi ve **Nelson Mandela** 10 Mayısta üç yüz yıl süren beyazların idaresinden sonra **Güney Afrika'nın ilk siyah devlet başkanı** oldu. Partisi ANC (bkz. karşıdaki panel) Güney Afrika'nın tarihindeki **ilk serbest seçimlerde** 400 sandalyenin 252'sini kazandı.

Afrika'nın başka bir yerinde, Hutu olan Ruanda devlet başkanı **Juvenal Habyamarina** (d. 1937) Kigai Havaalanında 6 Nisanda **uçağının düşürülmesiyle** öldürüldü. Olay **kitlesel bir soykırımının başlangıcı** oldu. Nisan ve Haziran ayları arasında birçoğu Hutular tarafından Tutsilerin öldürülmesi sonucunda **800.000 Ruandalı katledildi.**

PLO başkanı **Yaser Arafat** (1929-2004) 1 Temmuzda **27 yıllık sürgünün** ardında **Gazze Şeridine** döndü. Dönüşü bir önceki yıl Washington'da imzalanan (bkz.1993) Oslo Mutabakatlarıyla üzerinde anlaşılan İlkeler Bildirgesinin resmileştiğini gösterdi.

İsrail ve Ürdün 26 Ekimde **46 yıllık savaş durumunu sona erdiren** tarihi bir barış anlaşması imzaladılar. ABD başkanı Bill Clinton İsrail başbakanı Yitzhak Rabin ile Kral Hüseyin arasında İsrail–Ürdün sınırındaki Wadi Araba'da imzalanan anlaşma töreni sırasında hazır bulundu.

> **“ ...BATININ 1930'LARDAN BERİ EN BÜYÜK BAŞARISIZLIĞI. ”**
>
> **Richard Holbrooke, ABD dışişleri bakan yardımcısı,** Bosna krizi hakkında sözleri

IRA Kuzey İrlanda'da Britanya yönetimine karşı 25 yıl süren mücadelesinin ardından 31 Ağustosta **ateşkes ilan etti.** Ateşkes IRA'nın bölgenin siyasi geleceği hakkında **barış görüşmelerine** başlama isteğini yansıttı. İrlanda başbakanı Albert Reynolds yönetime sadık paramiliterlerle aynı çizgiyi takip etmelerini istedi. Beyannameden şüphe duyan bu gruplar Kuzey İrlanda'nın Büyük Britanya'daki pozisyonunun bu beyannameyle tehlikeye gireceğinden endişe etmelerine rağmen 13 Ekimde kendi ateşkeslerini ilan ettiler.

Bosna-Hersek'te savaş sürdü ve 5 Şubatta **Saraybosna** şehir merkezindeki bir pazar yeri 58 kişiyi öldüren ve 200'den fazla kişiyi yaralayan bir havan topu patlamasıyla **tahrip oldu.** Uluslararası toplum

Brezilya'nın samba gençleri
Brezilyalı Marcio Santos zaferini kutlamak için FIFA Dünya Kupasını havaya kaldırıyor. Samba gençleri olarak bilinen Brezilya finalde İtalya'yı yendi.

Eurostar'ın ilk seyahati
İngiltere ve Fransa'yı birleştiren Manş Tünelinden geçerek giden yüksek hızlı demiryolu servisi Eurostar ilk seyahatini 1994'te gerçekleştirdi.

Sırplar tarafından gerçekleştirildiğine inanılan vahşeti kınadı.

Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin 11 Aralıkta ülkeden ayrılmasını önlemek amacıyla askeri birliklerin **isyancı Çeçenistan bölgesine** girmelerini emretti. Müslümanların hâkim olduğu bölge General Cahar Dudayev'in başkanlığında üç yıl önce **bağımsızlığını ilan etmişti.**

ABD 19 Eylülde askeri cuntayı sona erdirmek ve üç yıl önce sürgün edilen başkan Aristide yönetiminde demokrasiyi geri getirmek için **Haiti'ye bir işgal gücü** gönderilmesine önderlik etti. İşgal sırasında tek bir kurşun sıkılmadı.

Britanya Kraliçesi Elizabeth (d. 1926) ve **Fransa Devlet Başkanı Francois Mitterrand** (1916-96) **Manş Tünelini törenle açtılar.** İngiltere ve Fransa'yı birleştiren tünelin inşası sekiz yıl almıştı.

Taşıt ve yolcu gemisi *MS Estonia*'nın 28 Eylülde **Baltık Denizinde batması** sonucunda yarısı İsveç vatandaşı 853 kişi yaşamını yitirdi. Kaza hakkındaki soruşturma fırtınalı hava, kötü bakım ve yüksek hızın felakete yol açan nedenler arasında bulunduğunu ortaya çıkardı.

Milyonlarca kişi **Formula Bir** yarışları şampiyonu **Aytron Senna**'nın 1 Mayıs tarihindeki San Marino yarışlarında yoldan çıkarak **ölmesine yol açan** kazayı dehşet içinde izledi. Cenazesi doğduğu Sao Paulo'da devlet töreniyle toprağa verildi. Senna, Brezilya'da milli bir kahraman olarak görülüyor ve ülkenin muhtaç çocuklarına yardım etmek için milyonlar vermişti.

AFRİKA ULUSAL KONGRESİ

Siyah Güney Afrikalıların haklarını artırmak amacıyla 1912'de kurulan Afrika Ulusal Kongresi (ANC) Nelson Mandela'nın Güney Afrika devlet başkanı seçilmesiyle 1994'te iktidara geldi. ANC hâlâ çoğunluk desteğine sahip olmakla beraber, Mandela'nın iki halefi olan Thabo Mbeki ile Jacob Zuma arasındaki iktidar mücadelesi, AIDS ve fakirlik sorunlarıyla uğraşmaktadır.

JAPONYA'NIN KOBE ŞEHRİ 17 OCAKTA bir depremle yıkıldı. Richter ölçeğine göre 7.2 gücündeki deprem yüzlerce kişinin ölümüne ve 13.000'den fazla kişinin yaralanmasına yol açtı.

İngiliz yatırım bankası **Barings**, Nick Leeson adlı çalışanının Japon borsası Nikkei'de büyük miktarda nakiti riske sokması sonucunda **iflas etti.** Endeks Kobe depreminden sonra çökmüştü.

Türkiye 20 Martta Kuzey Irak Kürtlerine karşı 35.000 askerle **askeri bir harekât başlattı.** Harekât bölgeye kaçan isyancı Türkiye Kürtlerini izlemek ve bölgede daimi üsler kurmalarını önlemek hedefini taşıyordu. **Kürtler** 1984'ten beri ayrı bir ülke kurmak için silahlı mücadele vermekte ve Türkiye'deki Kürtlerin haklarının yetersizliğinden şikâyetçiydiler.

Ebola korkusu
Zaire'de 1995 yılında Ebola salgını baş gösterdi. Tespit edilen 315 vakada 254 ölüm gerçekleşti, kaydedilen ölüm oranı yüzde 81'di.

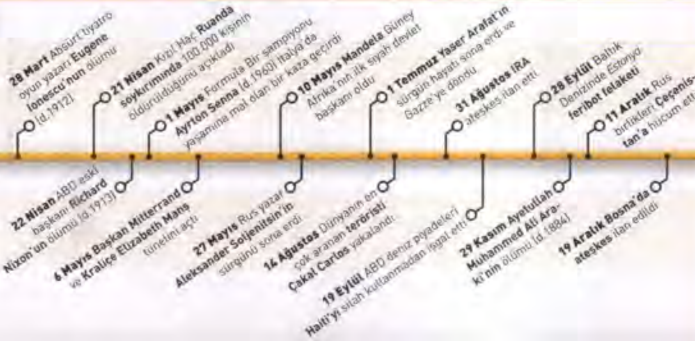

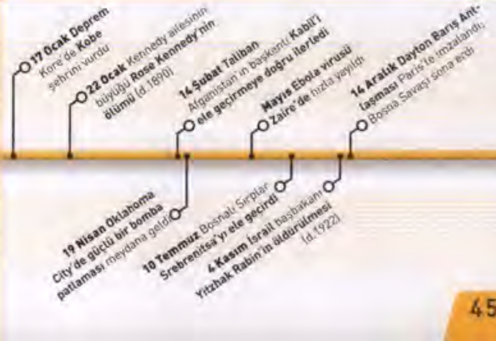
Oklahoma bombalaması
ABD Oklahoma'da Alfred P. Murrah Federal Building'in önünde duran bir kamyonda 19 Nisanda büyük bir patlama meydana geldi. Patlama 48 km uzaktan işitildi.

Türk hükümeti ayrılıkçı **Kürdistan İşçi Partisini (PKK)** çatışmalar süresince 30.000 kişinin ölümünden sorumlu tuttu. Türkiye'nin PKK'ye karşı süren askeri harekâtları etkili olamadı ve ihtilaf sürmektedir.

ABD'nin **Oklahoma** şehrinde 19 Nisanda **patlayan güçlü bir bomba** 168 kişiyi öldürdü. Körfez Savaşı gazisi Timothy McVeigh saldırıdan suçlu bulundu. Bombalama hükümetin **Waco kuşatması** sırasındaki (bkz. 1993) tutumuna karşı bir tepkiydi.

BM tarafından tespit edilen bir güvenli bölge olan Srebrenitsa'ya 10 Temmuzda Bosnalı Sırplar girerek "etnik temizlik" uyguladı. Aralık ayında Bosna, Sırbistan ve Hırvatistan Paris'te üç yıllık savaşı sona erdiren **Dayton Barış Mutabakatını** imzaladılar.

AB'NİN GENİŞLEMESİ

1957 Avrupa Ekonomik Topluluğunu (AET) kuran Roma Antlaşması altı üyeyle imzalandı.

1973 Katılım Antlaşması Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallık AB'ye katıldı, üye sayısı dokuza yükseldi.

1981 Yunanistan AB'nin 10. üyesi olur. Demokrasinin geri gelmesinden sonra 1975'te başvuruda bulunmuştu.

1986 İspanya ve Portekiz AB'ye katılır. Ortak pazar yaratılmasını amaçlayan Tek Avrupa Antlaşması 1987'de imzalandı.

1995 Avusturya, Finlandiya ve İsveç AB'ye katılarak üye sayısını 15'e çıkarttı.

AVRUPA BİRLİĞİ

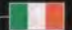
SAVAŞ YIKINTILARINDAN BİRLEŞMİŞ BİR KITAYA

Avrupa II. Dünya Savaşından fakirleşmiş, savaş yorgunu ve siyasi açıdan istikrarsız bir halde çıktı. Başka Avrupa savaşlarını düşünülemez hale getirmek arzusuyla hareket eden altı Avrupa ülkesi 1957'de ekonomik bir birlik içinde bir araya geldiler. O tarihten beri Avrupa Birliği önemli ölçüde büyüdü.

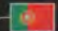
Avrupa Birliğinin (AB) modern dönemi, Avrupa'yı daha da bütünleştirmek ve ticaret için "tek pazar" yaratmak çabasıyla 1987'de imzalanan Tek Avrupa Antlaşmasıyla başladı. AB, çevre, ulaşım ve iş gibi alanlarda işbirliğini artırmaya çalışmaktadır. Avrupa vatandaşlığı ve ortak para birimi Avro'nun kullanıma girmesi, çalışma, seyahat ve diğer ülkelerle iş ilişkileri kurulmasını kolaylaştırmış ve AB'yi dünyadaki en geniş ekonomi haline gelmiştir. AB'nin genişlemesinin destekçileri bu hususları ve siyasi istikrarın yararlarını öne çıkarmaktadırlar. Eleştiricileri ise göç konuları, daha fakir ülkelere destek olunmasının getireceği yük ve örgütü işletmek için gerekli muazzam bürokrasiden endişe duymaktadır.

17

AVRO'YU RESMİ PARA BİRİMİ OLARAK KABUL EDEN **ÜLKELER**İN SAYISI

İrlanda
GSYİH: 172.3 milyar $
Nüfus: 4.670.976

Portekiz
GSYİH: 247 milyar $
Nüfus: 10,760,305

Avrupa nüfusu
AB dünya nüfusunun yüzde 7.3'ünü temsil eden bir milyarın üzerinde nüfusa sahip. ABD'nin büyüklüğünün yarısından küçük olmakla birlikte nüfusu yüzde 50 daha fazladır.

3:4 **Şehir yaşamı**
AB kırsal hayattan çok, yaklaşık yüzde 75'i şehirlerde yaşayan bir nüfusa sahiptir. Bununla karşılaştırıldığında Afrika nüfusunun sadece yüzde 45'i şehirlerde yaşamaktadır.

Nüfus karşılaştırması
AB'nin nüfusu Çin ve Hindistan'ın ardından dünyanın üçüncü büyük nüfusudur.

ÇİN 1.340.000.000
HİNDİSTAN 1.210.000.000
AB 501.000.000

> **AVRUPA** NEFRETİN **SÜREKLİ HALE GELMESİ**Nİ ÖNLEYEN BİR GÜÇTÜR. **KALPLERİMİZ**İ BU YENİ **AVRUPA**YA AÇMALIYIZ.

Jean-Pierre Raffarin, Fransa başbakanı, 2004

2004 AB en büyük genişlemesini gerçekleştirerek birçoğu eski komünist ülkelerden 10 yeni üye kabul etti.

2007 *Lizbon Reform Antlaşması imzalandı. Bulgaristan ve Romanya AB'ye katılarak üye sayısını 27'ye çıkarttı. Antlaşma AB'yi güvenlik ve iklim değişikliği gibi konuları beraberce daha demokratik ve yetkin bir şekilde ele alabilecek hale getirmeyi amaçlamaktadır.*

Avrupa Parlamentosu

Avrupa Parlamentosu AB'nin üye ülkelerin vatandaşları tarafından seçilen tek organıdır. Bütçe ve mevzuat taslaklarını düzenler. Üye ülkelerin nüfuslarıyla orantılı biçimde paylaştırılan 736 koltuğa sahiptir.

Finlandiya
GSYİH: 187.6 milyar $
Nüfus: 5.59.250

İsveç
GSYİH: 354 milyar $
Nüfus: 9.088.728

Estonya
GSYİH: 24.65 milyar $
Nüfus: 1.282.963

Letonya
GSYİH: 32.2 milyar $
Nüfus: 2.204.708

Danimarka
GSYİH: 201.4 milyar $
Nüfus: 5.529.888

Litvanya
GSYİH: 56.22 milyar $
Nüfus: 3.535.547

Hollanda
GSYİH: 680.4 milyar $
Nüfus: 16.847.007

Birleşik Krallık
GSYİH: 2.189 trilyon
Nüfus: 62.698.36

Almanya
GSYİH: 2.96 trilyon $
Nüfus: 81.471.834

Polonya
GSYİH: 725.2 milyar $
Nüfus: 38.441.588

Çek Cumhuriyeti
GSYİH: 262.8 milyar $
Nüfus: 10.190.213

Lüksemburg
GSYİH: 40.81 milyar $
Nüfus: 503.302

Slovakya
GSYİH: 121.3 milyar $
Nüfus: 5.477.038

Belçika
GSYİH: 396.9 milyar $
Nüfus: 10.431.477

Macaristan
GSYİH: 190 milyar $
Nüfus: 9.976.062

Romanya
GSYİH: 253.3 milyar $
Nüfus: 21.904.551

Fransa
GSYİH: 2.16 trilyon $
Nüfus: 65.102.719

Avusturya
GSYİH: 332.6 milyar $
Nüfus: 8.217.280

Slovenya
GSYİH: 56.81 milyar $
Nüfus: 2.000.092

İspanya
GSYİH: 1.36 trilyon $
Nüfus: 46.754.784

Bulgaristan
GSYİH: 92.21 milyar $
Nüfus: 7.093.635

İtalya
GSYİH: 1.782 trilyon $
Nüfus: 61.016.804

Malta
GSYİH: 10.21 milyar $
Nüfus: 408.333

Yunanistan
GSYİH: 321.7 milyar $
Nüfus: 10.760.136

Kıbrıs
GSYİH: 23.18 milyar $
Nüfus: 1.120.489

1996

Yetişkin bir hayvan DNA'sından klonlanan ilk memeli olan koyun Dolly İskoçya'da Edinburgh kentindeki ağılında.

ÇEÇEN İSYANCILARININ LİDERİ SALMAN RADUYEV 6 Martta vuruldu ve öldüğü bildirildi (aslında sağlık tedavisi için yurt dışına gitmişti). Rusya ve Çeçenistan arasında 31 Ağustosta bir **ateşkes** imzalandı (bkz. 1994).

Romanya seçimleri Romanya Demokratik Konvansiyonu tarafından kazanıldı ve 48 yıl süren komünist idareyi sona erdirdi.

27 Eylülde Taliban isyancılarının Kabil'i ele geçirmesiyle **Afganistan**'da iç savaş başladı ve savaştan harap olmuş yüzlerce insanı kentten kaçmak zorunda bıraktı.

Kürt iç savaşı devam etti ve Irak ABD yönetimindeki askerler tarafından korunan Kürt "güvenli bölgesindeki" bir şehri ele geçirdi. Buna karşılık Amerika **Çöl Darbesi Harekâtını** başlatarak askeri Irak hedeflerine füze saldırıları düzenledi.

IRA (İrlanda Cumhuriyet Ordusu) Doğu Londra'nın Dockland bölgesinde iki tarafın Kuzey İrlanda'nın siyasi sorunlarına çözüm bulmalarına imkân vermeye çalışmış olan 17 aylık ateşkesi sona erdirecek bir bomba patlattı (bkz. 1994).

ABD başkanı Bill Clinton 6 Kasımda bir dönem daha görevde kalmasını sağlayan seçimleri kazandı. Clinton 12 Aralıkta kabinesini yeniledi. **Madeleine Albright** Amerika'nın ilk kadın dışişleri bakanı oldu.

Koyun Dolly 5 Temmuzda İskoçya'nın Edinburgh şehrinde doğmasıyla **bilimi bilim kurguyla buluşturdu**. Dolly bir yetişkin hücresinden klonlanan ilk memeli oldu.

17

IRA ATEŞKESİNİN SÜRDÜĞÜ AYLARIN SAYISI

Deli dana vakası
Bovine spongiform encephalopathy veya "deli dana hastalığı" Avrupa'da büyük bir sağlık sorunu yarattı. BSE olaylarının büyük çoğunluğu Birleşik Krallık'ta ortaya çıktı.

İnternet alışverişi
Müzayede sitesi eBay 1996'da akıllı teknoloji ve alıcılarla satıcıları değerlendiren bir forumla patlama yaşadı. Bu alışveriş şekli şimdi küresel bir boyutta.

2 Ocak ABD birlikleri BM barışı koruma misyonu bünyesinde **Bosna'ya** girdi

10 Şubat Londra'da **IRA** tarafından gerçekleştirilen Dockland bombalaması ateşkese zarar verdi

23 Haziran Yunan devlet adamı **Andreas Papandreu'nun** ölümü (d.1919)

5 Temmuz Yetişkin DNA'sından klonlanan **Dolly** adlı kuzunun doğumuyla sağlanan bilimsel atılım

19 Temmiz–4 Ağustos Georgia'nın **Atlanta** şehri Yaz Olimpiyatlarına ev sahipliği yaptı

27 Eylül Taliban Afgan başkenti Kabil'i ele geçirdi

3 Kasım Romanya'da komünist idare sona erdi

1997

1.835.300.000$

TİTANİK FİLMİNİN GİŞEDE ELDE ETTİĞİ BRÜT GELİR

ZAİRE'DE ŞİDDET Ruanda'daki iç savaştan kaçarak sığınan Hutu mültecilerinin ıstırapları artırarak Şubat ayında yoğunluk kazandı. Başlıca Tutsilerden oluşan isyancı askerler Nisan ayında Doğu mültecilerin ürkütücü koşullarda yaşadıkları Zaire'deki kampları kapattı. Binlerce kişi katledildi. Zaire hükümeti 3 Nisanda çöktü ve **Etienne Tshisekedi** (d. 1932) yeni hükümetin başbakanı oldu. Şiddetin tırmanmasıyla 56.000 Zaireli Tanzanya'ya kaçtı.

Arnavutluk mart ve nisan aylarında hukuk ve kamu düzenin çökmesiyle anarşi içine girdi. Hükümete başkaldıranlar Tirana'ya yaklaştıklarında Başkan Sali Berişa'ya sadık kalan güçler silah ve cephane depolarını açarak sivilleri silahlandırdı. Sonuçta bir kaos ortamı oluştu ve yabancılar ülkeden ayrılmak zorunda kaldı.

Hong Kong 150 yıl süren Britanya yönetiminden sonra 1 Temmuzda Çin makamlarına iade edildi. Yeni idareci **Tung Chee Hwa** "bir ülke, iki sistem" formülüne dayalı, Hong Kong'un Asya'nın kapitalist merkezi olma rolünü koruyan bir siyaset oluşturdu.

Galler Prensesi Diana 31 Ağustosta Paris'teki bir alt geçitte geçirdiği kaza sonucu hayatını kaybetti. Ölümüne ilişkin haberler tüm dünyada benzeri görülmemiş bir yas yarattı.

Irak ekim ayında BM silah denetçilerine ülkeye girme izni vermedi. Denetçiler 1991 Körfez Savaşının ertesinde Irak'ın nükleer, biyolojik ve kimyasal silah depolarını imha etme yetkisiyle gönderilmişlerdi. Bu hareketin yarattığı **diplomatik kriz** Rusya'nın ayarladığı bir uzlaşmayla hafifletildi.

Japonya'da 11 Aralıkta **Kyoto Protokolü** imzalandı. Protokol sanayileşmiş ülkelere **küresel ısınmayla** mücadele amacıyla başlıca karbondioksitten oluşan sera gazlarını azaltma yükümlülüğü getirdi.

1912 yılında batan ünlü yolcu gemisinin kötü sonuçlanan seyahat hakkındaki *Titanik* filmi aralık ayında gösterime girdi. O döneme kadar yapılan en pahalı film olan Titanik aynı zamanda 1.8 milyar $ hasılatla en çok gelir getiren film de oldu. Ayrıca 11 Akademi Ödülü (Oskar) kazandı.

Guggenheim Müzesi
İspanya'nın Bilbao şehrinde bulunan bu müze ABD'li mimar Frank Gehry tarafından tasarlandı ve 18 Ekimde açıldı.

19 Şubat Çin lideri **Deng Xiaoping'in** ölümü (d.1904)

13 Mart Arnavutluk başkenti **Tirana** sokaklarında karışıklıklar

3 Nisan Zaire (günümüzde Kongo) hükümeti çöktü

20 Haziran Yazar **J. K. Rowling'in *Harry Potter ve Felsefe Taşı*** adlı kitabı yayınlandı

25 Haziran Deniz altı araştırmacısı **Jacques Cousteau'nun** ölümü (d.1910)

1 Temmuz Hong Kong 150 yıllık İngiliz yönetiminin ardından resmi olarak Çin'e geri döndü

31 Ağustos Galler Prensesi Diana (d.1961) araba kazasında öldü

29 Ekim Irak BM silah denetçilerinin engelledi, Körfezde gerilimler arttı

17 Kasım Luksor Krallar Vadisindeki **Hatshepsut'un mezarında** turistler İslamcı köktenciler tarafından silahla tarandı

4 Aralık Yüzün üzerinde ülke **kara mayınlarının** kullanımını yasakladı

11 Aralık Japonya'nın Kyoto şehrinde küresel ısınmayla mücadele için **Kyoto Protokolü** hazırlandı

1998

Bill Clinton Beyaz Saray'da stajyer Monica Lewinsky ile 1996'da seçilmesinden sonra kucaklaşıyor. Bu fotoğraf daha sonra aralarında ilişki bulunduğuna dair kanıt olarak kullanıldı.

ABD BAŞKANI BILL CLINTON ocak ayında Beyaz Saray eski stajyeri **Monica Lewinsky**'le ilişkisinin yol açtığı bir skandalın odak noktası oldu. Clinton'ın adı zaten bir cinsel taciz olayına karışmıştı ve bağımsız hukukçu Keneth Star tarafından soruşturulmaktaydı. Başkan ilişkiyi reddetti. Aralık ayında ABD tarihinde **yargılanan** ikinci (Andrew Johnson birinci başkandı) başkan oldu. Clinton büyük jüri önünde zina işlemekle suçlandı, ancak ertesi yıl aklandı.

Yıkıcı bir **deprem** 4 Şubatta Kuzey **Afganistan**'ı vurdu. Deprem 4000 kişinin ölümüne yol açtı ve 30.000 kişiyi evsiz bıraktı.

Kutsal Cuma Antlaşması 10 Nisanda imzalandı. Antlaşma Kuzey İrlanda **barış sürecinde** önemli bir açılımı temsil etti. Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyetinde 22 Mayısta düzenlenen bir referandum büyük çoğunlukla mutabakatın lehine sonuç vermişti.

Kamboçya Khmer Rouge örgütünün eski lideri **Pol Pot** (bkz. 1978) 15 Nisanda öldü. Khmer Rouge kendisini liderlikten indirmiş ve 1997'de yaşam boyu hapse mahkûm etmişti.

Eritre ve Etiyopya sınır çatışmaları mayıs ayında tam bir savaşa dönüştü. Dünyanın en fakir ülkeleri arasında bulunan bu iki ülke gelişmiş silahlar için milyonlar harcadı.

Hindistan ve Pakistan bu yıl nükleer güce sahip oldu. Hindistan 12 Mayısta Pakistan sınırı yakınında yeraltı nükleer patlamaları gerçekleştirdi; Pakistan 28 Mayısta kendi testlerini gerçekleştirerek karşılık verdi.

Japonya 12 Haziranda resmi olarak ekonomik **durgunluğa** girdi. Japon ekonomisi 12 yıldan beri ilk kez küçülmüştü. Haber uluslararası borsalarda düşüşe yol açtı.

ABD füzeleri ay başında Tanzanya ve Kenya'daki ABD büyükelçiliklerinin bombalanmasına karşılık olarak **Afganistan ve Sudan**'da hedefleri vurdu. Amerika hedeflerden birinin radikal İslamcı örgüt El Kaide'nin lideri Usama Bin Ladin olduğunu söyledi.

Eski Şili diktatörü **General Pinochet** (bkz.1973) Londra'da 16 Ekimde Pinochet'nin İspanyol vatandaşlarına eziyet ettiğini iddia eden İspanya adına polis tarafından tutuklandı. Pinochet sınırdışı edilemeyecek kadar hasta kabul edildi ve 2000 yılında serbest bırakıldı.

Saddam Hüseyin 1 Mayısta BM Güvenlik Konseyi'ne açık bir mektup yazarak Irak'a karşı yaptırımlar kaldırılmadığı takdirde "ağır sonuçların" meydana geleceği hakkında tehditte bulundu. **BM silah denetçilerinin** Irak'taki silah depolarını denetleme çabaları Irakluların işbirliği yapmayı reddetmesi nedeniyle 16 Aralıkta sona erdirildi. ABD ve İngiltere'nin **Çöl Tilkisi Harekâtı** olarak bilinen hava saldırıları bundan birkaç saat sonra başladı.

6.1

AFGANİSTAN DEPREMİNİN ŞİDDETİ

GSYİH BÜYÜMESİ (YÜZDE)

2.5	
2.0	
1.5	
1.0	
0.5	
0	
1996	1997
1998	1999

Japonya'da ekonomik durgunluk
Japonya'nın durgunluğu 1998'de en kötü seviyesindeydi. Durgunluğa ihracatta azalma, zayıf iç talep ve emlak fiyatlarında düşüş yol açtı.

1999

Polis Kuzeybatı ABD'deki Seattle kentinde DTÖ konferansı sırasında göstericilerle karşı karşıya. Protestolar büyük şirketler ve küreselleşmeye karşı yapıldı.

AVRUPA'NIN TEK PARA BİRİMİ avro 1 Ocakta kullanıma girdi. Avrupa Birliği üyesi on bir devlet, 2002 yılında tüm bölgede geçerli olacak avroyu kabul etmeye karar verdi.

Uluslararası topluluk başkan Slobodan Miloseviç'i Sırplar tarafında öldürüldüğü anlaşılan 45 Arnavutun bulunmasıyla **etnik temizlik** yapmakla suçladı. Kosova barış görüşmeleri 23 Şubatta anlaşmaya varılamadan sona erdi ve bir hafta sonra NATO güçleri **Yugoslavya'nın bombalanmasını** hızlandıracaklarını açıkladı. Arnavutların Sırp güçleri tarafından temizlenmesi arttı ve yarım milyon Arnavut Kosova'dan kaçtı. Miloseviç 9 Temmuzda aralıksız süren NATO bombalaması karşısında birliklerini çekmeye karar verdi.

Thabo Mbeki 2 Haziranda Güney Afrika devlet başkanlığı seçimlerini kazanarak Nelson Mandela'nın yerini aldı. HIV/AIDS'in korkunç etkileri dahil büyük ekonomik ve sosyal sınamalarla karşı karşıya kaldı.

Güneydoğu Asya'da yer alan **Doğu Timor** eylül ayında kamu düzeninin bütünüyle çökmesi nedeniyle uluslararası birliklerin müdahalesini istedi. Bu istek Endonezya'dan bağımsızlık sonucunun alındığı referandum ertesinde yapıldı. Bağımsızlığa karşı olan Endonezya ordusunun desteklediği Timor isyancıları tahminen 1400 Timorluyu öldürmüş ve 300.000 kişi komşu Batı Timor'a kaçmak zorunda kalmıştı.

Pakistan 12 Ekimde yapılan bir **askeri darbe**yle "baş idareci" rolünü alan **General Perwez Müşerref**'i (d. 1943) iktidara getirdi. Uluslararası topluluk darbeyi kınadı ve birçok ülke Pakistan'a karşı yaptırım uyguladı.

Güneş tutulması
Tam bir güneş tutulması 11 Ağustos 1999'da meydana geldi. Asya ve Avrupa'da 350 milyon kişi bu olayı izledi.

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) yılın ilerleyen döneminde ABD'nin Seattle kentinde çevre poltikaları ve küreselleşme karşıtı göstericilerin aksattığı bir konferans düzenledi. Göstericiler dağıtılmadan önce polisle çatışmaya girdi.

NASA, **Mars Polar Lander** ile Mars atmosferine planlanan girişinden kısa süre önce teması yitirdi. Misyonun başarısızlığı bilgisayar programının hatasıyla açıklandı.

Makao, 442 yıl Portekiz idaresinde kaldıktan sonra 20 Aralıkta Portekiz egemenliğinden Çin egemenliğine geçti. Makao Asya'da kalan son koloni devletiydi. Bankacı **Edmond Ho Hau-wah** (d. 1955) yeni hükümetin başına geçti.

10 Nisan Kuzey İrlanda barış sürecinin **parçası olarak Kutsal Cuma Antlaşması imzalandı**

15 Nisan Khmer Rouge'un eski lideri **Pol Pot'un** ölümü (d.1928)

14 Mayıs ABD'li şarkıcı ve aktör **Frank Sinatra'nın** ölümü (d.1951)

29 Mayıs Pakistan Hindistan'ın 12 Mayıstaki nükleer deneylerine cevap olarak beş nükleer bomba denemesi gerçekleştirdi

12 Haziran Japonya durgunluğa girdiğini açıkladı

1 Temmuz David Trimble Kuzey İrlanda'nın yeni meclisinin birinci bakanı seçildi

8 Ağustos Afrika'da **iki ABD büyükelçiliği** bombalandı

21 Eylül Başkan Clinton'un jüri karşısındaki ifadesi televizyonda yayınlandı

24 Eylül İran **Salman Rüşdi'ye karşı fetvayı** kaldırdı

17 Ekim Şilili **General Augusto Pinochet** Londra'da tutuklandı

29 Ekim İngiliz şair **Ted Hughes** öldü (d.1930)

17 Aralık Britanya ve ABD'nin Irak'a karşı hava saldırılarıyla **Körfez Savaşı** başladı

1 Ocak Avro Avrupa Birliğinde kullanılmaya başlandı

17 Ocak Kosova'nın **Racak şehrinden Arnavutların Sırplar tarafından en ağır katliamı**

12 Şubat Başkan Clinton ABD Senatosu tarafından aklandı

17 Nisan Mülteciler Sırp etnik temizliğinden korkarak **Kosova'dan kaçtı**

2 Haziran Thabo Mbeki Güney Afrika devlet başkanı oldu

11 Ağustos Tam güneş tutulması

20 Eylül Doğu Timor uluslararası topluma yardım çağrısında bulundu

12 Ekim General Müşerref Pakistan'da askeri darbeyle yönetime el koydu

20 Aralık Makao Portekiz hâkimiyetinden sonra Çin'e döndü

2000

New York ve Nasdak borsalarında dot-com balonunun patlamasıyla başlayan düşüşten bunalan bir borsacı. Nasdak bir daha eski durumuna gelemedi.

Milenyum Kutlamaları
Sydney Limanı Köprüsü ve Opera Binası üzerinde Avustralya'nın Milenyum kutlamaları dolayısıyla havai fişekler atılıyor.

BM LAHEY SAVAŞ SUÇLARI DİVANI Bosnalı beş Hırvat milisini Bosna Savaşı sırasında (1992-95) Bosna'daki Müslüman bir köyün tüm sakinlerini 1993'te ortadan kaldıran seri cinayetler nedeniyle ocak ayında 25 yıl hapse mahkûm etti.

Eylül seçimlerindeki usulsüzlüklerin yol açtığı öfkenin ardından 5 Ekimde Belgrat'taki parlamento binasını **buldozer** kullanarak basan Sırp muhalefeti taraftarları **Vojislav Kostunica**'yı yeni devlet başkanı ilan etti. Başkan **Milosevic** ertesi gün istifasını verdi.

Danimarka ve İsveç 1991'de iki ülkeyi bağlayacak bir köprü inşa etmeye karar vermişti. Danimarka başkenti Kopenhag ile İsveç Limanı Malmö'yü birleştiren 16 kilometre uzunluğundaki **Oresund bağlantısı** bu yıl açıldı.

Tüm dünya borsaları internet şirketlerinin iflası ve internet merkezli firmalara spekülatif yatırımların yol açtığı **dot-com balonunun patlamasıyla** mart ayında çöktü.

Küreselleşme karşıtı protestocular eylül ayında **Dünya Bankası** ile **Uluslararası Para Fonu** arasındaki toplantılar sırasında Prag'a geldi. Polis sayısı çok fazlaydı ve olaylarda 600 kişi yaralandı.

Uluslararası Uzay İstasyonuna ilk mürettebat **NASA** astronotu Bill Shephard'ın komutasında kasım ayında vardı.

İsrail yıllar süren işgalin ardından Güney Lübnan'dan çekileceğini 22 Mayısta duyurdu. İşgal İsrailli seçmenler nezdinde desteğini yitirmişti.

Kuzey ve Güney Kore yarımadanın 1945'te bölünmesinden sonra ilk zirve toplantılarını haziranda gerçekleştirdi. Güney Kore devlet başkanı Kim Dae-Jung çabaları nedeniyle **Nobel Barış Ödülü** aldı.

Tanrının On Emrinin Geri Getirilmesi adıyla bilinen bir **Uganda kültü**nün 800 müridi mart ayında kiliselerinde öldü. Kitlesel intihar olup olmadığı veya kült liderleri tarafından öldürülüp öldürülmedikleri açıklık kazanmadı.

Yıl bir dizi terörist bombasının patladığı **Filipinler**de kanlı biçimde sona erdi. Aynı gün kutlanan milli bayram nedeniyle **Rizal Günü bombalamaları** adı verildi.

2:1 **İlk UUİ mürettebatı** *Uluslararası Uzay İstasyonu ilk mürettebatını 2000'de kabul etti. Mürettebat iki Rus ve bir Amerikalı olmak üzere üç kişiden oluştu.*

2001

George W. Bush 2001'de ABD başkanı seçildi. Fotoğrafta yenilen demokrat adayı Al Gore'la Washington'da Capitol binası dışında el sıkışıyor.

11 **MİLYAR $** **ENRON HİSSE SENEDİ** SAHİPLERİ TARAFINDAN **KAYBEDİLEN PARA** MİKTARI

MAKEDONYA CUMHURİYETİ eşit hak talebinde bulunan Arnavutların hükümet güçleriyle çarpışması nedeniyle savaşın eşiğine geldi. NATO Ağustos ayında bu eski Yugoslav cumhuriyetine **barış gücü** göndereceğini açıkladı.

ABD 11 Eylülde 19 El Kaide teröristinin dört uçağı kaçırmalarıyla benzeri görülmemiş bir terör günü yaşadı. İki uçak **Dünya Ticaret Merkezi**nin ikiz kulelerine uçarak çarparken bir diğeri de **Pentagon**'a çarptı. Dördüncü uçak ise Pittsburgh yakınlarında bir araziye düştü. Yaklaşık 3000 kişi hayatını kaybetti. Bu olaylar Amerika'yı ve dünyayı derin bir şokta bıraktı. 9/11 olarak anılan bu olayların yıkıcı etkisi ABD başkanı Bush'u **"teröre karşı savaş"** ilan etmeye itti. NATO saldırılardan sonra aynı gün toplanarak Soğuk Savaş zamanından kalma, bir devletin uğradığı saldırının tüm devletlere yapılmış sayılacağı hükmünden hareketle tam desteğini sundu.

9/11 olayından bir hafta sonra çeşitli haber ajanslarına ve iki Demokrat parti senatörüne **antraks** içeren mektuplar gönderildi. Beş kişi yaşamını yitirdi ve 17 kişiye virüs bulaştı. Şüpheli kişi intihar etti.

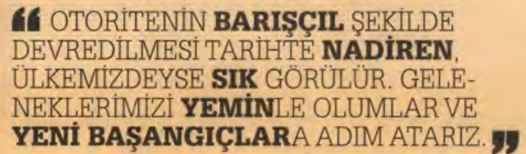
Ekim ayında ABD ve Britanya kökten İslamcı örgüt lideri **Usama Bin Ladin**'in (1957-2011) saklandığına inanılan **Afganistan**'daki hedeflere saldırılar başlattı. **"Kalıcı Özgürlük Harekatı"** Taliban rejimini ortadan kaldırmak ve yerine demokratik bir hükümet getirmek amacını güttü.

Dünyanın birçok bölgesi 9/11 saldırılarından sonra **durgunluğa** girdi ve iş adamları topluluğundan birçok kişi ölen meslektaşlarının yasını tutmaktaydı. Ekonomik sorunlar Amerikan enerji ticaret şirketi **Enron**'un Aralık ayında dünyanın en büyük şirket iflasıyla çöküşü neticesinde arttı.

Aralık ayında **Arjantin** mali açıdan yıkıldı. Hükümet dış borçlarını ödeyemeyeceğini ve hükümet harcamalarını kesintiye uğratacağını ilan etti.

Diğer bir terörist saldırı girişimi yıl sonuna doğru meydana geldi. Paris'ten Miami'ye uçan İngiliz vatandaşı **Richard Reid ayakkabısından** çıkan bir fitili ateşlemeye çalışırken yakalandı. Köktendinci bir İslamcı ve El Kaide destekçisi olan Reid yaşam boyu hapse mahkûm edildi.

George W. Bush, Göreve başlama töreni konuşması, 20 Ocak 2001

El Kaide kaynaklı terörist tehlike sahnenin merkezine yerleşirken **İrlanda Cumhuriyet Ordusu** (IRA) tarihi bir açıklama yaptı. 23 Ekim tarihinde **silahsızlanma**ya başladığını ve silahlarından bazılarını "kullanım dışı" bıraktığını açıkladı.

26 Ocakta Hindistan'ın **Gucerat** eyaleti Richter ölçeğine göre 7.9 şiddetinde bir **deprem**le sarsıldı. 20.000'den fazla kişi öldü ve 40.000'e yakın ev yıkıldı.

Özgür internet ansiklopedisi "**Vikipedi**" 15 Ocakta Jimmy Wales ve Larry Sanger tarafından başlatıldı. Yıl sonunda 18 dilde 20.000'den fazla madde toplanmıştı. Maddeler gönüllüler tarafından yazılıp isteyen herkes tarafından gözden geçirilmekte.

İnsan Genom Projesi (HGP) insan vücudundaki tüm genleri tanımlamayı hedeflemektedir. HGP şubat ayında ilk taslağını yayımladı: İnsan genom yapısında bulunan üç milyar baz çiftinin yüzde 90 oranında tamamlanmış dizilimi.

ABD teknoloji şirketi **Apple** 23 Ekimde piyasaya sunulan yeni dijital müzik çalar **iPod** konusunda büyük beklentileri vardı. Cihaz yüzlerce müzik parçasını hafızasına alabilmesine karşın bir oyun kâğıdı büyüklüğündeydi.

Terör saldırısı
Kaçırılan United Airlines 175 sefer sayılı uçağı Dünya Ticaret Merkezinin Güney Kulesine çarparak patladı ve yüzlerce kişinin ölümüne yol açtı.

23 Mart Rus **MİR uzay istasyonu** kullanım dışı bırakıldı

1 Nisan Eşcinsel evlilik Hollanda'da yasal hale geldi

1 Nisan Slobodan Miloseviç polise teslim oldu

1 Haziran Nepal prensi Dipendra ailesini öldürdü

7 Haziran Tony Blair İngiltere'de tekrar başbakan seçildi

11 Haziran Timothy McVeigh Oklahoma City bombalamalarından ötürü aldığı cezayla asılarak öldürüldü

21 Haziran Blues müzisyeni **John Lee Hooker** öldü (d.1917)

9 Eylül Afgan savaşçısı ve milli kahraman **Ahmed Şah Mesud'un** ölümü

11 Eylül New York ve Wasington'da terör saldırıları

20 Eylül Başkan Bush "**teröre karşı savaş**" ilan etti

21 Eylül Fransa'nın Toulouse şehrinde **AZF kimya fabrikasında** patlama

7 Ekim 9/11 saldırısına karşılık olarak **Afganistan'da savaş**

23 Ekim IRA silahsızlanacağını açıkladı

23 Ekim Apple **iPod** cihazını piyasaya sürdü

12 Kasım Amerikan Havayolları 587 sayılı uçağı New York'un Queens bölgesi yakınlarında düştü

2 Aralık ABD enerji şirketi **Enron** iflas başvurusunda bulundu

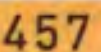
Aralık Arjantin'de ekonomik kriz

9 Aralık Afgan **Taliban** rejimi yıkıldı

11 Aralık Çin Dünya Ticaret Örgütüne katıldı

20 Aralık Arjantin devlet başkanı **Fernando de la Rúa** görevden ayrılmak zorunda kaldı

22 Aralık "Ayakkabı bombacısı" uçağı havaya uçurmaya çalıştı

2002

Çeçen militan grubu Moskova'da bir tiyatroda Rus birlikleriyle çatışmaya ara verdikleri sırada gazetecilerle konuşuyor.

AVRO YILBAŞINDA AVRO BÖLGESİ DAHİLİNDEKİ 12 ülkenin bireysel para birimlerini ilga etmeleriyle (bkz. 1999) yasal değişim birimi oldu.

Yugoslav eski devlet başkanı **Slobodan Miloseviç** 12 Şubatta **insanlığa karşı suç** işlediği iddiasıyla yargılanmaya başladı. Kendi kendini savunmayı tercih etti ve yargı süreci sağlık durumu nedeniyle birçok kesintiye uğradı. Miloseviç yargılanması bitmeden 2006 yılında öldü.

Amerika başkanı George W. Bush ve **Rusya** devlet başkanı Vladimir Putin 24 Mayısta imzalanan **Moskova Antlaşmasıyla** nükleer başlıkların sayısını üçte iki oranında azaltmaya karar verdiler.

Silahlı bir **Çeçen militan grubu** 23 Ekimde Moskova'da bir tiyatroyu kuşatarak Rusya Çeçenistan'dan çekilmediği takdirde içeridekileri öldürmekle tehdit etti. Rus özel kuvvetleri militanlarla silahlı çatışmaya girmeden önce binadan içeriye gaz sıktı 118 kişi yaşamını yitirdi.

Endonezya adası **Bali**'de bir **gece kulübü** 200'den fazla insanın öldüğü bir terörist saldırının hedefi oldu. Şiddet yanlısı İslami bir grup olan **Jemaah Islamiyah** üyeleri saldırıdan mahkûm oldu.

Ortak para birimi

Ocak 2002'de Avrupa Birliğinin on iki üyesi için ortak para birimi olan avro dolaşıma sokuldu. O günden beri küresel bir para birimi olarak güvenilir hale geldi.

ABD öncülüğündeki kuvvetler Afganistan'da **Taliban**'a karşı **Anakonda Harekâtı** çerçevesinde geniş çaplı saldırılara başladı.

ABD'li gazeteci **Daniel Pearl** ocak ayında Pakistan'ın Karaçi şehrinde kaçırıldı. Pearl, köktenci Müslüman grupları incelemekteydi. Fidye olarak Küba'daki ABD hapishanesi Guantanamo'da tutulan mahkûmların serbest bırakılması ve Pakistan'a gönderilmesi talep edildi. Pearl'ün cesedi mayıs ayında bulundu.

Hindistan ve Pakistan Hindistan parlamentosuna yöneltilen ve Hindistan'ın **Keşmir**'de Hindistan yönetimine karşı mücadele eden Pakistan'da yerleşik militan gruplarca gerçeklestirildiğini iddia ettiği saldırının ardında savaşın eşiğine geldi. Her iki ülke Keşmir'de uluslararası sınıra asker yığdı.

Tamil isyancıları Sri Lanka hükümetiyle şubat ayında Norveç'in başlattığı girişimin bir parçası olarak imzaladığı **ateşkes**le 19 yıl süren iç savaşı sonlandırdı.

Batı Afrika'da **Sierra Leone** eski koloni yöneticisi Britanya'nın güçlü diplomatik ve askeri desteğiyle on yıl süren içi savaştan çıktı.

Angola'da 26 yıl süren içi savaş **Angola** ordusuyla UNITA (Angola'nın Tam Bağımsızlığı için Ulusal Birlik) arasında imzalanan **ateşkesle** sona erdi. İç savaş Portekiz'den bağımsızlığın alındığı 1975'en beri devam etmekteydi.

Afrika Birliği temmuz ayında Afrika Birliği Örgütünün yerini aldı. Yeni birlik kıtanın karşı karşıya bulunduğu farklı sınamaları yansıtmak niyetini taşıdı.

> **"** BİZ, BU ÜLKENİN **GERÇEK SAHİPLERİ... TAVİZ VERMEYECEĞİZ**, BU ÜLKE BİZİMDİR. **"**
>
> **Robert Mugabe, Zimbabwe devlet başkanı**, Aralık 2002

Zimbabwe Devlet Başkanı **Robert Mugabe** beyaz yerleşimcilerin toprak dağıtım planının parçası olarak ülkeyi terk etmelerini istedi. Açıklama birçok çiftçi tarafından reddedildi.

ABD'li milyoner **Steve Fossett** dünya çevresinde balonla yalnız başına duraksız dolaşan ilk kişi oldu. Yolculuğunu 2 Temmuzda 13 gün ve 12 saatte tamamladı.

Erime

Antarktika'nın Larcen buzulundan muazzam büyüklükte bir parça 2002'de koptu. Buzul toplam 3250 kilometre kare alan kaybetti.

2003

YIL, ABD UZAY MEKİĞİ COLUMBIA'NIN dünya atmosferine tekrar girdiği sırada **parçalanması** trajedisiyle tatsız başladı. Yedi kişilik mürettebatın tümü kazada hayatını kaybetti. Konu hakkındaki soruşturma bir sıcaklık kalkanının kalkış sırasında bozulduğunu, atmosfere tekrar girerken koptuğunu ortaya çıkardı.

Ses üstü uçak **Concorde** son ticari uçuşunu ekim ayında yaptı. Concorde'a Londra'da Heathrow Havaalanında duygusal bir veda töreni yapıldı. Uçak 27 yıl boyunca hizmet vermiş, ancak katlanan maliyetler ve azalan satışlar faaliyetinin sonladırılmasını gerektirmişti.

Yugoslavya şubat ayında yaptığı oylamayla varlığını sona erdirerek **Sırbistan ve Karadağ** devletine dönüşmeyi uygun gördü. Yugoslav

Hızlı ayrılış

Ses üstü uçak Concorde 2002'de emekliye ayrıldı. Concorde uluslararası bir simgeydi ve modern teknolojinin gelişimini temsil etti.

1 Ocak Avro ortak para birimi olarak kullanıma girdi

16 Ocak BM Güvenlik Konseyi **Usame Bin Ladin'e** karşı silah ambargosu getirdi

18 Ocak Sierra Leone iç savaşı sona erdi

12 Şubat Lahey'de **Slobodan Miloseviç'in** yargılanması başladı

22 Şubat Ayrılıkçı **Tamil Kaplanları** ve Sri Lanka **ateşkes** imzaladı

1 Mart ABD birlikleri tarafından Afganistan'da **Anakonda Operasyonu** başlatıldı

1 Nisan Hollanda ötenaziyi yasallaştıran ilk ülke oldu

4 Nisan Angola iç savaşı sona erdi

11 Nisan Venezuela Devlet **Başkanı Hugo Chavez'e** darbe girişimi

20 Mayıs Doğu Timor'un bağımsızlığı Portekiz tarafından tanındı

10 Haziran Peter Paul Rubens'in *Masumların Katledilmesi* adlı tablosu Londra'da 49,5 milyon sterline satıldı

9 Temmuz Afrika Birliği kuruldu

12 Ekim Yüzlerce kişi **Bali gece kulübü** bombalamasında öldü

23–27 Ekim Çeçen militanlar tarafından **Moskova Tiyatrosunun basılması**

14 Kasım Arjantin'de 805 milyon dolar Dünya Bankası ödemesi gerçekleştirilemedi

22 Aralık İngiliz rock grubu *The Clash*'in şarkıcısı **Joe Strummer'ın** ölümü (d. 1952)

Şubat Sudan'ın **Darfur** bölgesinde iç savaş patlak verdi

1 Şubat ABD uzay mekiği *Columbia* Dünya atmosferine girişinde **parçalandı**

4 Şubat Eski Yugoslav Federasyonundan **Sırbistan ve Karadağ** oluşturuldu

20 Mart ABD ve Britanya öncülüğündeki güçler tarafından **Irak'ın işgal edilmesi**

“SARS SALGININI 2003'TE ALT ETTİK.”

Wen Jiabao, Çin devlet başkanı

Doktorlar ve sağlık görevlileri Ani Gelişen Ciddi Solunum Yetersizliği Sendromu (SARS) konusunda Hong Kong'ta bir sempozyuma katılıyor.

Yıldızın gücü
Eski film yıldızı Arnold Schwarzenegger 2003 yılındaki California valiliği seçimlerinde halkı selamlıyor.

Federasyonu 74 yıl boyunca varlığını sürdürmüş, ancak 1990'lar boyunca yaşanan kanlı savaşlarda dört üyesini kaybetmişti.

Avrupa **Anayasasını** kuran antlaşma haziranda onaylandı. Antlaşma **Avrupa birliği** (AB) için güçlendirilmiş bir anayasa oluşturmayı hedefledi. Mevcut Avrupa Birliği antlaşmalarının yerini basitleştirilmiş tek bir metin alacak ve bir AB başkanı ve dışişleri bakanı makamı yaratacaktı.

Hollywood filmlerinde "Terminator" rolünü oynamakla tanınan eski aktör **Arnold Schwarzenegger** Ekim ayında California valisi seçildi.

İstanbul 20 Kasımda İngiliz konsolosluğunu ve İngiliz bankası HSBC merkez binasını hedefleyen iki **bombayla** sarsıldı. Patlamalar 60 kişinin hayatına mal oldu ve **El Kaide** ile ilişkilendirildi.

Irak rejimi ABD komutasındaki birliklerin ülkeyi işgali ve Saddam Hüseyin yönetimini devirmesiyle yıkıldı. Irak'ın **kitle imha silahları** (WMD) saklamakta olduğu öne sürüldü. İşgal rakip dini gruplar arasında yıllar sürecek bir iç savaşı tahrik etti. Savaş son derece tartışmalıydı ve birçok kişi meşruluğunu sorguladı. Batı askerleri hayatını kaybettikçe geniş basın haberleri halkın hoşnutsuzluğunu körükledi. Tüm dünyada **Kitlesel protestolar** düzenlendi.

Komşu İran yılı eski **Bam** şehrini harabeye çeviren bir depremle tamamladı. UNESCO Dünya Kültür Mirası listesinde bulunan şehir 2000 yıldan eskiydi. Deprem 26.000'den fazla insanı öldürdü. ABD'nin yardım teklifi iki millet arasındaki ilişkilerin iyileşmesine yardımcı oldu.

Başkent Hartum'daki yetkililerin bölgelerin ihmal ettiğini öne süren isyancılar Sudan'ın batısındaki **Darfur** bölgesinde hükümete karşı ayaklanarak **iç savaş** başlattı. Yaklaşık 200.000 insan savaşta ölürken, 2.5 milyon kişi de mülteci kamplarına kaçtı.

Bir virüs tüm dünyada birinci haber oldu ve kayda değer panik yarattı. **Ani Gelişen Ciddi Solunum Yetersizliği (SARS)** insanlarda bulunan çok bulaşıcı ve öldürücü bir hastalıktır. Salgın 2003 yılında Çin'den dünyaya yayıldı. Devletler virüsü kontrol altına alabilmek için ciddi gayret gösterdi.

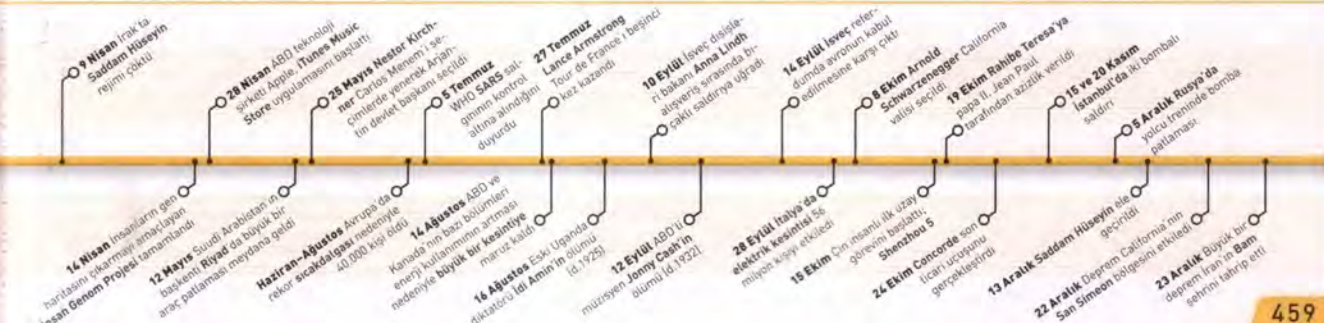
Telefon edebilen ve fotoğraf çekebilen **kameralı telefonlar** bu yıl ciddi bir varlık gösterdi. Derin bir toplumsal etkide de bulundular. Gözetleme, haber toplama ve ayrıca röntgencilik için kullanılan kameralar özel hayat hakkında tartışmaları alevlendirdi. Bazı ülkeler kullanımını yasakladı.

Gözden düşme
Saddam Hüseyin'in Bağdat'taki heykeli ABD deniz piyadelerinin yardımıyla halk tarafından kaidesinden yuvarlanıyor.

2.5 MİLYON
CONCORDE'LA UÇAN **YOLCU** SAYISI

2004

Afgan vatandaşları Kabil'de Caferiye Camii önünde Taliban'ın devrilmesinden sonra düzenlenen ilk Afganistan seçimlerinde oy vermek için bekliyor.

YENİ AFGAN ANAYASASI 26 Ocakta başkent Kabil'de imzalandı. 3 Kasımda geçici hükümetin başkanı **Hamid Karzai**'nin seçimleri kazandığı resmi olarak açıklandı. Seçim sonuçlarının açıklanması usulsüzlük iddialarının araştırılması nedeniyle gecikmişti.

CBS haber programı "Altmış Dakika" Irak'taki **Ebu Gureyb** Hapishanesinde ABD askerlerinin Iraklı mahkûmlara kötü davranışlarına ilişkin şok edici görüntüler yayınladı. Başkan George Bush bir özür yayınladı. **Bush 2 Kasımda ikinci defa başkanlığa seçildi.** Kendisini savaş döneminin güçlü lideri olarak yansıtmıştı.

Arap TV istasyonu **el Cezire** 29 Ekimde **Usama bin Laden**'in ABD'yi yeni saldırılarla tehdit ettiği bir video yayınladı. Video bin Ladin'in 9/11 terör saldırılarının sorumluluğunu kabul ettiğinin açık kanıtıydı.

ABD ve Irak kuvvetleri isyancıların güçlü mevzisi olan **Irak**'ın Felluce şehrinin batı bölgelerine 8 Kasım günü erken saatlerde bir baskın düzenledi. Amaç Sünni Müslüman şehri gerillaların hâkimiyetinden almaktı.

Avrupa Birliği (AB) on ülkenin katılımıyla 1 Mayısta büyüdü. Bu, tarihindeki tek hamlede gerçekleştirdiği en büyük genişlemeydi. Üyelerden birçoğu eski Doğu Bloğu ülkeleriydi.

Çeçen Devlet Başkanı **Ahmet Kadirov** Çeçen başkenti Grozni'deki bir stadyumda meydana gelen patlama neticesinde 9 Mayısta öldü. Bir geçit töreni sırasında gerçekleştirilen suikastın İslim militanların işi olduğunu inanıldı.

Çeçenistan'daki sorunlar **ayrılıkçıların** Kuzey Osetya'da **Beslan** şehrinde 1 Eylülde bir okulu basmalarıyla devam etti. Militanlar çocukları ve okul

Beslan krizi
Silahlı ayrılıkçı bir Çeçen grubu bir Rus okulunda 1000'den fazla rehine aldı. Birçoğu çocuk olan 331 kişi öldürüldü.

personelini üç gün boyunca rehin tutular- yüzlerce rehin, 186 çocuk dahil olmak üzere hayatını kaybetti.

Madrid'te üç tren istasyonunda 11 Martta meydana gelen patlamaların 191 kişiyi öldürdüğü İspanya da terör saldırılarını yaşadı.

Yaz **Olimpiyat Oyunları** antik oyunların doğum yeri olan Atina'da 1896'dan beri ilk defa düzenlendi. Madalyaların çoğunluğunu -103- ABD kazandı.

Hint Okyanusu altında, Endonezya'nın Sumatra Adası yakınlarında 29 Aralıkta meydana gelen **deprem tsunami** adı verilen ölüm dalgalarını harekete geçirdi. Tarihteki en yıkıcı tsunami felaketi olan bu olayda on bir ülkede 200.000'den fazla insan yaşamını yitirirken milyonlarca insan da evsiz kaldı.

Yıkım dalgaları
Tsunami dalgaları Hint Okyanusu'nda sadece 90 dakikada 600 kilometre yol aldı. Kıyılara vurduklarında muazzam bir zarara yol açtılar.

2005

Katrina Kasırgası ertesinde yüzde sekseni sular altında kalan New Orleans'ın havadan fotoğrafı.

YASER ARAFAT 2004'TE ÖLDÜ ve Filistin Kurtuluş Ordusu lideri Ravhi Fattuh Filistin Otoritesinin geçici başkanı oldu Filistin yasalarına göre, seçimler düzenlenene kadar 60 gün süreyle makamında kaldı. 6 Ocakta **Mahmut Abbas** yeni başkan seçildi. Abbas ve İsrail başbakanı Ariel Şaron 8 Şubatta ateşkes ilan ettiler. **Ateşkes** bölgede birçok yıldan beri barış için ortaya çıkan en iyi fırsat olarak görüldü.

Lübnan eski başbakanı **Refik Hariri** Batı Beyrut'ta bir intihar saldırısı sonucu 14 Şubatta öldü. Hariri gelecek seçimlere katılarak siyasete dönme planları yapmaktaydı. Öldürülmesi askerlerini Lübnan'dan çekmesi için Suriye'ye ilave baskı yarattı. 26 Nisanda Suriye tarafı çekilmiş olduklarını açıkladı. Bu, Ortadoğu'da tarihi bir gün olarak görüldü.

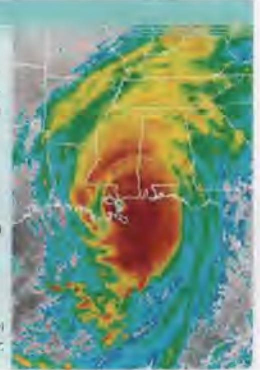
Irak'ın eski lideri **Saddam Hüseyin** yakalanmasından yaklaşık iki yıl sonra yönetimi sırasında işlediği suçlar nedeniyle ekim ayında **yargılanmaya** başlandı. Mahkemenin kendisini yargılama yetkisini kabul etmedi ve suçlu olmadığını iddia etti. Hüseyin ölüme mahkûm edildi ve 2006'da infaz edildi.

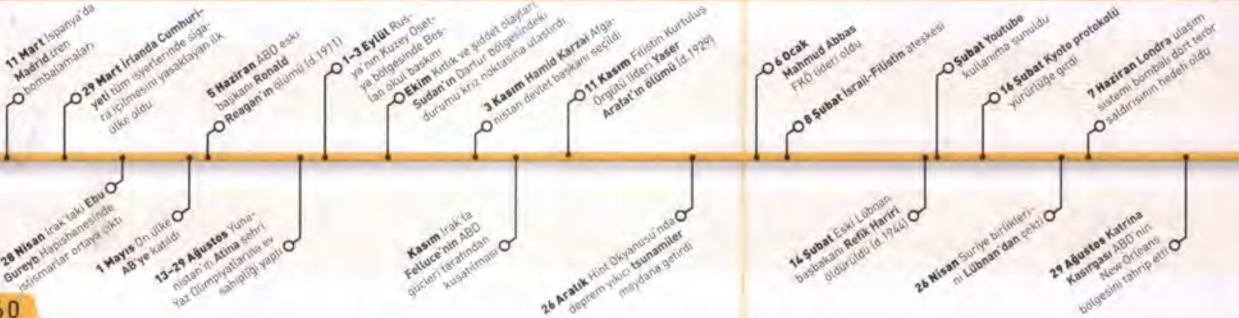
Londra'da 7 Temmuzda dört patlama meydana geldi. Eşgüdümlü **terörist saldırıları** üç metro istasyonunu ve iki katlı bir otobüsü vurarak 52 kişinin

> **" HARİTADAN TAMAMIYLA SİLİNMİŞ. "**
>
> **George W. Bush, ABD başkanı,** New Orleans şehrindeki zararı gözden geçirirken, 31 Ağustos 2005

AŞIRI HAVA KOŞULLARI

Hava koşulları 2000'li yıllarda gitgide sertleşti. 2005'teki Katrina Kasırgası (resim) daha önce benzeri görülmemiş kasırga ve tropik fırtınalardan biriydi. Rekor düzeyde yağmur yağışı, buzulların erimesi ve şiddetli kuraklık gibi diğer hava olaylarının tümü küresel ısınma konusunda endişelerin artmasına yol açtı. Hava tahminleri daha da aşırı hava koşullarının ortaya çıkacağını, yaşam tarzlarını etkileyeceğini, hayvan türlerini yok edeceğini ve insan yaşamını tehdit edeceğini öngörmektedir.

ölümüne yüzlerce kişinin yaralanmasına yol açtı. Tümü İngiliz vatandaşı olan dört intihar bombacısı **El Kaide** bağlantılıydı.

El Kaide'nin Londra ulaşım sistemine saldırısından birkaç hafta sonra İrlanda Cumhuriyet Ordusunun askeri kanadı **geçici IRA silahlı mücadelesini sona erdirdiğini** 28 Temmuzda ilan etti. İki ay sonra bağımsız silahların teslimi komisyonu IRA'nın tüm silahlarını kullanılamaz hale getirdiğini teyit etti.

Kyoto Sözleşmesi imzalanmasından (bkz. 1997) yedi yıl sonra yürürlüğe girdi. Küresel ısınmanın nedeni kabul edilen hava kirliliğini kontrol altına almayı hedefliyordu. Dünyanın liste başı kirleticisi ABD antlaşma Amerika'nın çıkarlarına hizmet etmediği gerekçesiyle imzalamaktan kaçındı.

Katrina Kasırgası 29 Ağustosta ABD'nin New Orleans şehrini vurarak görülmemiş bir zarara yol açtı. Fırtına ayrıca Louisiana'nın geniş bölgelerine ve Mississippi sahillerine hasar vererek Meksika körfezindeki iki petrol platformunun serbest kalmasına yol açtı ve tahmini 14.4 milyar dolar zarara sebep oldu.

Video paylaşım sitesi **YouTube** Şubat ayında açıldı ve kısa sürede internetteki en popüler sitelerden biri haline geldi. Bir yıl sonra sitede her gün 100 milyon video izlenmekteydi.

2006

“ GELECEK KUŞAKLAR KENDİLERİNE BÜYÜKLERİMİZ NE DÜŞÜNÜYORLARDI DİYE SORABİLİRLER. ”

Al Gore, ABDli politikacı, *Uygunsuz Gerçek*, 2006

AYRILIKÇI BASK GRUBU ETA 22 Martta daimi bir ateşkes ilan etti. Bask bölgesinin bağımsızlığı için demokratik süreç içinde mücadele etmek istediklerini açıkladılar.

Karadağ nüfusun yüzde 55'inin bağımsızlık için oy kullandığı bir referandumun ardından 3 Haziranda egemen bir devlet haline geldi. Böylelikle üç yıl kadar önce eski Yugoslavya'nın ardından kurulan eski Sırbistan-Karadağ Birliği sona ermiş oldu.

İran nükleer yakıt yapımı için gerekli **zenginleştirilmiş uranyum** ürettiğini duyurdu. Bunun nükleer enerji maksadıyla yapıldığında ısrar etmesine karşın Batı İran'ın nükleer bomba yapmakta olduğundan endişe duydu.

Diğer bir nükleer güç olan **Kuzey Kore**, 9 Ekimde **nükleer silah** deneyi yaptığını açıklayarak ciddi bir uluslararası tepki yarattı.

New York'ta **Özgürlük Kulesi**'nin yapımına 26 Nisanda başlandı. Gökdelenin 9/11 saldırılarında yıkılan İkiz Kulelerin (bkz 2001) yerini alması planlandı.

Mumbai şehir hattı trenlerinde **yedi adet bombalı patlama** meydana geldi. 200'ün üzerinde kişi hayatını kaybetti. Pakistan istihbaratının saldırılara karıştığı yolundaki kanıtlar Hindistan ile Pakistan arasındaki ilişkileri gerginleştirdi.

Çin'deki **Üç Boğaz Barajı** 20 Mayısta tamamlandı. 2.3 kilometre uzunluğuyla dünyanın en uzun barajları arasında yer alan baraj yakın zamanlardaki en tartışmalı bayındırlık çalışmalarından biridir. Baraj **Yangtze nehrinin** taşmasını önlemek için yapılmakla beraber büyük bir toplumsal ve çevresel etkide bulundu.

Enerji santrali
Dünyanın en büyük hidroelektrik tesisi olan Üç Boğaz Barajı Çin'de 2006 yılında tamamlandı.

2007

Pakistan eski başbakanı Benazir Butto seçimler öncesinde Karaçi'de kampanya sırasında.

BULGARİSTAN VE ROMANYA AVRUPA BİRLİĞİNE 1 Ocakta katıldı. Böylelikle AB'nin üye sayısı 25'ten 27'ye yükseldi.

Kuzey İrlanda'da Londra'nın doğrudan yönetimi resmi olarak 8 Mayısta sona erdi. Demokratik Birlik Partisi lideri **Ian Paisley** ve Sinn Fein lideri **Martin McGuinnes** yeni idarenin birinci bakanı ve birinci bakan yardımcısı olarak göreve başladılar.

İran kuvvetleri 23 Martta 15 İngiliz denizcisini gözaltına aldı. Gemiciler İran sularına girmekle suçlandı ve 11 gün boyunca hapis tutuldu.

Pakistan eski başbakanı **Navaz Şerif** Başkan Müşerref'in diktatörlüğünü sona erdirmeye söz vererek Ağustos ayında sürgünden ülkesine geri döndü. Birkaç hafta içinde Suudi Arabistan'a sürgüne gönderildi. Diğer bir Pakistan eski lideri **Benazir Butto** 27 Aralıkta siyasi bir miting sırasında suikast sonucu öldürüldü. İslami militanların cinayetten sorumlu oldukları düşünüldü.

iPhone
Yeni birçoklu ortam tarzı telefon olan iPhone dokunmalı bir ekranla internete bağlanmaktadır. Ocak ayında ABD teknoloji firması Apple tarafından piyasaya sürüldü.

“ YAŞAMIMI TEHLİKEYE ATTIM VE BURAYA GELDİM, ÇÜNKÜ ÜLKEMİN TEHLİKEDE OLDUĞUNA İNANIYORUM. ”

Benazir Bhutto, Pakistanlı politikacı, öldürülmesinden kısa bir süre önce yaptığı konuşmadan

Nepal, 2008 yılında yapılacak seçimlerden sonra monarşinin kaldırılacağını duyurdu. Bazı partiler cumhuriyet ilan edilene kadar hükümette yer almayı reddetmişlerdi.

İlk **yapay spermin** yapılmasıyla büyük bir bilimsel başarı elde edildi. Sperm İngiltere'nin Newcastle şehrindeki bir laboratuvarda insan kemiği iliğinden türetildi.

Evrenin üçte birini meydana getiren gizemli **kara madde** Mayıs ayında **Hubble teleskopu** tarafından oluşturulan 3D bir haritada ortaya çıkarıldı. Madde, evrenin nasıl oluştuğunun açıklanmasına yardımcı oldu.

J. K. Rowling tarafından yazılan **Harry Potter** dizisinin son kitabı 21 Temmuzda piyasaya çıktı. *Harry Potter ve Ölüm Yadigârları* tüm zamanların en hızlı satılan kitabı oldu.

9.69 SANİYE USAIN BOLT'UN 100 METRE KOŞU REKORU

Usain Bolt Pekin Yaz Olimpiyatlarında yeni bir 100 metre rekoruyla dünyanın en hızlı insanı oldu.

FİNANS DÜNYASI İÇİN BU YIL "KARA PAZARLAR" dönemiydi. Londra borsası 21 Ocak Pazartesi genel değerlerinde çarpıcı bir düşüş yaşadı. 15 Eylül Pazartesi günü **Lehman Brothers** iflas etti ve ABD borsalarında Dow Jones sanayi endeksi yüzde 4.4 oranında değer kaybetti. 29 Eylül Pazartesi günü Dow endeksinde yüzde yedilik bir düşüş daha kaydedildi.

Avustralya başbakanı **Kevin Rudd** (d.1957) ülkenin **Aborijin** halkına yıllar süren kötü muameleden dolayı resmi olarak özür diledi. Melez çocukların beyazlarca asimile edilmesi programı çerçevesinde hükümet tarafından ailelerinden koparılan çocukları "Çalınmış Kuşaklar" olarak özellikle andı.

New Jersey 7 Ocakta köle ticaretindeki rolünden ötürü özür dileyen ABD'nin ilk kuzey eyaleti oldu. Eyalet, köle ticaretini 1789'dan sonra yasaklamış, ancak kölelere özgürlüğünü veren son kuzey eyaleti olmuştu.

Demokrat **Barack Obama** ABD başkanlık seçimlerini oyların yüzde 52.5'ini alarak 4 Kasımda kazandı ve ilk Afro-Amerikan ABD başkanı oldu. Obama'nın başlıca rakibi Cumhuriyetçi **John McCain**'di.

Küba lideri **Fidel Castro** yarım yüzyıllık iktidardan sonra 19 Şubatta **emekli** oldu. Mide ameliyatı geçirmesinden beri halk karşısına çıkmamıştı. Castro'nun kardeşi Raul başkanlığa geldi.

Pakistan Devlet Başkanı **Pervez Müşerref** yoğun baskılara boyun eğerek yargılama sürecinden önce 18 Ağustosta **istifa** etti. Görevi süresince icraatını heyecanlı bir dille savundu.

Hindistan 28 Kasımda **Mumbai** şehri genelinde bir dizi eşgüdümlü **terörist saldırıya** uğradı ve 166 kişi hayatını kaybetti. Hindistan saldırılardan ötürü Pakistan'daki yerleşik militan grupları suçladı ve saldırılar iki ülke arasındaki barış görüşmelerini rayından çıkarttı.

Kosova 17 Şubatta Sırbistan'dan **bağımsızlığını** ilan etti, ancak meşruiyeti tartışmalı kaldı. Kosova'nın Avrupa'nın en genç ülkesi olarak tanınması çabası Yugoslavya'nın dağılmasının başlangıcından 17 yıl sonra yaşanan son noktayı teşkil etti.

Avrupa'nın en çok aranan adamı **Radovan Karadzic** 21 Temmuzda **tutuklandı**. Soykırımla suçlanan eski Bosnalı Sırp lider 12 yıl boyunca kaçak yaşamıştı.

Güney Osetya ağustos ayında Gürcistan'dan **ayrılmak** istediğinde Rusya ile Gürcistan arasında **savaş** nedeni oldu. Gürcistan'ın bölgeyi ele geçirmek maksadıyla başlattığı askeri saldırı Rusya'yla şiddetli çarpışmalara yol açtı. Gürcistan birliklerinin çıkartılmasından sonra Rusya geri çekildi ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanıdı.

İrlandalı seçmenler 13 Haziranda Avrupa'ya daha çok entegrasyon getirmeyi amaçlayan **Lizbon Antlaşmasını** reddederek AB'yi karışıklığa sürükledi. Tüm Avrupa üye devletleri 2009 yılında yürürlüğe girmeden önce antlaşmayı onaylamak zorundaydı. Antlaşma 18 ülke tarafından onaylanmıştı. Ancak İrlanda antlaşmayı halk oylamasına sunan tek ülkeydi.

Usain Bolt 16 Ağustosta **Pekin Yaz Olimpiyatlarında** rekora koştu. Jamaikalı olan Bolt 100 metre finalini 9.69 saniyede koşarak kendisine ait olan 2008 yılındaki 9.72 saniyelik rekoru kırdı. 2008 Olimpiyatlarının ev sahibi olarak Çin'in seçilmesi tartışmalara yol açmış, eleştirenler Çin'in insan hakları ihlallerini gündeme getirmişti. Oyunlar Çin için milli gurur kaynağı oldu.

Yapımı yirmi yıldır devam eden dünyanın en büyük "atom parçalayıcısı", Cenevre yakınlarında kurulan **Büyük Hadron Çarpıştırıcısı** 10 Eylülde çalışmaya başladı. "Big Bang" ve evrenin diğer sırlarını araştırmak üzere tasarlandı.

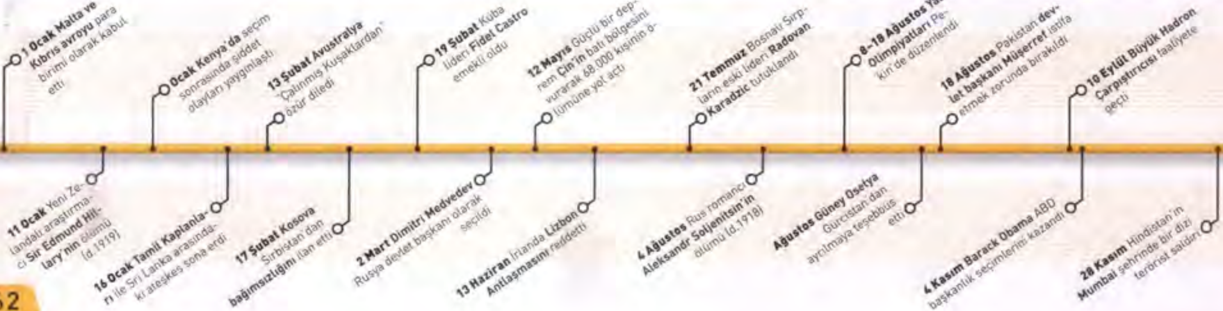

BARACK OBAMA (1961-)

Demokrat Barack Hussein Obama ABD'nin 44. Başkanı seçilerek tarihe geçti. Hawai'de doğan Obama bu makama gelen ilk Afrika-Amerikalı oldu ve çekici rahatlığı ve tutkulu konuşma tarzıyla beğeni kazandı. Ancak Amerika'nın sağlık sistemini değiştirmeye, iklim değişikliği konularıyla baş etmeye ve nükleer silahsızlanma konusunda yeni antlaşmalara varmaya çalıştığı görevinin ilk yılı sırasında keskin muhalefetle karşılaştı.

Hadron Çarpıştırıcısı CERN'de
Bugüne kadar yapılan bu en karmaşık makinenin evrenin nasıl başladığına ilişkin gizemleri ortaya çıkartması bekleniyor.

173

VICTORIA ÇALI YANGINLARINDA **ÖLENLERİN** SAYISI

BP işçileri petrol emici bir bariyeri Meksika Körfezi açığındaki yaban hayatı koruma bölgesi çevresine yerleştirerek Deepwater Horizon petrol platformu felaketiyle yayılan petrolü durdurmaya çalışıyor.

İSRAİL BİRLİKLERİ önceki yılın hava saldırılarının ardından Ocak ayı başında **Gazze'yi işgal etti.** İsrail, önde gelen İslami direniş örgütü **Hamas**'ın İsrail'e füze saldırılarında bulunmasını önlemek amacıyla işgale girişildiğini iddia etti. Bir ateşkes antlaşması ilan edildi ve İsrail birlikleri Ocak ayı sonunda Gazze'den çekildi.

ABD'de kendilerine **Çay Partisi** adını veren sağ kanat eylemciler bu yıl gürültüyle siyasi sahneye girerek mali sorumluluk ve düşük vergiler talep etti.

Süren mali kriz tüm dünyada sanayi üzerinde etkisini gösterirken Amerikalı taşıt devleri **General Motors** ve **Chrysler** 2009'da **iflas** başvurusunda bulundu.

Zimbabwe muhalefet lideri **Morgan Tsvangirai** (d. 1952) Devlet Başkanı Robert Mugabe'yle birlikte 11 Şubatta bir birlik hükümetinde başbakan olarak göreve başladı. İktidar paylaşımına ilişkin anlaşma Zimbabwe'de süren siyasi şiddete son vermek amacını taşıdı.

Kopenhag İklim Zirvesi aralık ayında gerçekleştirildi. Çin ve ABD'nin dahil olduğu beş ülke küresel ısı yükselmesini sınırlamaya çalışmak konusunda uzlaşmaya vardı. Bazı muhalifler antlaşmanın kapsamının yeterli olmamasından hayal kırıklığına uğradı.

İsviçreli tenisçi **Roger Federer** Temmuz ayında erkekler Wimbledon tenis finalini kazandı. 15. Grand Slam turnuvasını kazanarak Grand Slam tarihindeki en başarılı tenis oyuncusu oldu.

Avrupa'da volkanik kül yayılması
İzlanda'daki Eyjafjallajökull Yanardağının yüksek atmosferde sürekli yer değiştiren duman tabakası Avrupa hava sahasının kapattırdı ve hava trafiğinde kaos yarattı.

ANAHTAR
19 Nisan 0000 GMT
19 Nisan 0600 GMT

BİR DEPREM 12 Ocakta Haiti'nin başkenti **Port au Prince** şehrini **tahrip etti.** Richter ölçeğine göre 7 şiddetindeki depremde 230.000'e yakın insan öldü. Ölenlerin birçoğu kötü inşa edilmiş binalarda oturmaktaydı.

Eyjafjallajökull buzulu yakınlarında bulunan ve iki yüzyıldan beri pasif olan **İzlanda Yanardağı** 14 Nisanda patladı. Yaklaşık 11.000 metre yüksekliğe ulaşan küller Avrupa'da hava trafiğini etkileyerek dünya çapında pek çok uçuşun aksamasına yol açtı.

ABD, BP'nin sahibi olduğu **Deepwater Horizon** petrol platformunun infilak ederek batması sonucu bir **çevre felaketi** yaşadı. Yaklaşık dört milyon ton petrol Meksika Körfezine yayıldı ve 11 kişi yaşamını yitirdi.

Meksika'nın Cancun şehrinde toplanan **BM iklim zirvesinde** iklim değişikliğinin sonuçlarıyla baş etmeye çalışan gelişmekte olan ülkelere verilmek üzere yeni bir fon kurulması konusunda anlaşmaya varıldı.

Polonya, devlet başkanı Lech Kaczynski, eşi Maria ve diğer yüksek düzeyli görevlilerin 10 Nisanda bir **uçak kazasında** yaşamlarını yitirmesiyle yasa gömüldü.

Küresel durgunluk devam etti ve **Yunan ekonomisi** iflasla karşı karşıya kaldı. Uluslararası Para Fonu (IMF) **tasarruf önlemlerinin** uygulanması şartıyla 2 Mayısta Yunanistan için 110 milyon Dolar tutarında bir fon ayırdı. **İrlanda** bankacılık sisteminin kurtarılması için kurtarma pakedine ihtiyaç duyduğunu yedi gün boyunca inkâr etmesinin ardından 21 Kasımda Avrupa Birliğine bir **ekonomik yardım pakedi** için başvurdu. Avrupa çapında halklar hükümetleri tarafından getirilen tasarruf önlemlerine karşı 29 Eylülde **protesto gösterileri** düzenledi. Özellikle **bankaları** kurtarmak için büyük miktarlarda para harcanmasından ötürü kızgınlık duymaktaydılar.

Kuzey Kore'nin kasım ayı sonunda ihtilaflı deniz sınırında bir adayı bombalaması ve iki askerin ölmesi dünyanın nefesini tutmasına yol açtı. Çarpışma Kore Savaşının (bkz. 1950) sona ermesinden sonra meydana gelen en ciddi olaydı. Savaş ilan edilmemesine rağmen, gerilim yüksek kalmayı sürdürdü.

Burma'nın askeri rejimi demokrasi taraftarı **Aung San Suu Kyi**'yi 13 Kasımda serbest bıraktı.

Hapisteki Çinli muhalif **Liu Xiaobo** bu yıl **Nobel Barış Ödülü** kazandı. Tören ödüle karşı benzeri görülmemiş bir kampanya başlatan Çin tarafından boykot edildi.

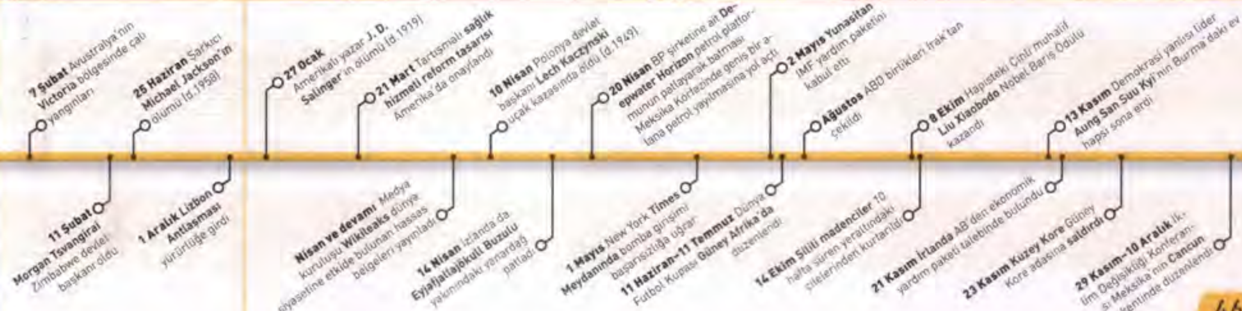
Şili kurtarma operasyonu
Şilili bir madenci San Jose Madeninin çöküşüyle 10 hafta yeraltında mahsur kaldıktan sonra dışarı çıkartılıyor.

Şilili 33 madenci 5 Ağustosta bir çökme sonucunda yeraltında mahsur kaldı. Madende 69 gün geçirdiler ve dünya çektikleri sıkıntılara ve 14 Ekimdeki kurtarma operasyonuna kilitlendi

AUNG SAN SUU KYI (1945–)

Burma muhalefet lideri Aung San Suu Kyi geçen 20 yılın büyük kısmını Burma'ya demokrasi getirme çabaları nedeniyle ev hapsinde geçirdi. Acımasız askeri yönetim karşısında şiddeti reddeden yorulmaz kararlılığı dünyaya ilham verdi. 2010'da ev hapsi sona erdi ve "milli uzlaşma" çağrısında bulundu.

Britanya tahtının ikinci sıradaki varisi Prens William eşi Catherine Middleton'u 29 Nisanda Westminster Abbey Kilisesinde evlenmelerinin ardından Buckingham Sarayının balkonunda öpüyor.

ORTADOĞU'DA OLAĞANÜSTÜ OLAYLAR "ARAP BAHARI" olarak bilinen gelişmelere yol açtı. Tunus'ta polisten gördüğü muameleye karşı protestoda bulunan bir kişinin Aralık 2010'da kendisini yakarak öldürmesi olayların başlangıcını teşkil etti. Protestosu **Ortadoğu**'da patlak veren demokrasi yanlısı isyanlara neden oldu. Günlerce süren protestolardan sonra Tunus devlet başkanı Zeynel Abidin Ben Ali ayaklananları cezalandıracağını belirtirken daha fazla iş imkânı yaratma sözü verdi. Protestocular 9 Ocakta polisle çarpıştı ve başkanın istifa etmesi çağrıları yapıldı. Birkaç gün sonra Ben Ali Suudi Arabistan'a açtı.

Cezayir'de gıda fiyatları ve işsizlik konusunda **ayaklanmalar** başladı. Bir kişi Tunus'ta tüm Kuzey Afrika'ya şok dalgaları yayan olayları yansıtırcasına kendisini yakarak öldürdü. Hükümet karşıtı eylemciler Mısır'da "hiddet günü" ilan ettiler ve **Başkan Mübarek**'in (d. 1928) istifa etmesi çağrıları dile getirildi. Mübarek buna karşılık olarak mobil telefon ağlarını ve internet bağlantılarını kapattı ve ardından ilk devlet başkan yardımcısını atayarak ortamı sakinleştirmeye çalıştı. 18 gün süren kitlesel, kesintisiz protestolardan sonra nihayet **Mübarek iktidarı 11 Şubatta orduya devretti** ve Kahire'den ayrıldı.

Mısır'daki başkaldırı **Yemen, Ürdün, Fas, Umman** ve **İran**'da baskıcı rejimlere karşı şiddetli protestoların yükselmesine yol açtı. 16 Şubatta Libya'nın ikinci büyük şehri **Bingazi**'de insan hakları savunucularının tutuklanmasının ardından protestolar patlak verdi. **Albay Muammer Kaddafi** (d. 1942)'ye karşı başkaldırı isyancıları hükümet güçleriyle karşı karşıya getiren silahlı çatışmalara dönüştü. NATO komutasındaki sivilleri koruma amaçlı BM yetkisine sahip bir koalisyon da olaylara dahil oldu. Ülkenin sahil şehirleri

Mısır'da devrim
Bir Mısırlı ve oğlu Mısır devlet başkanı Hüsnü Mübarek'in haftalar süren protestolar sonrasında istifasını Kahire'deki Tahrir Meydanında kutluyor.

başkent Trablus'u kontrol eden Kaddafi yanlısı güçlerle doğudaki Bingazi şehrini elinde bulunduran isyancılar arasında keskin biçimde bölündü.

Halk ayaklanması dalgası hükümetin sivil muhaliflere karşı takibata giriştiği **Suriye**'yi de etkiledi. Başkan Esad (d. 1965) 16 Nisanda reform sözü verdi, ancak ölü sayısı yükseldi ve birçok önde gelen entelektüel ve eylemci saklanmak zorunda kaldı. Suriyeliler daha geniş siyasi özgürlük, yolsuzluklara son verilmesi ve yaklaşık 50 yıldır yürürlükte olan olağanüstü halin kaldırılmasın istediler.

Yıllardır süren kanlı çatışmayı sona erdirmek konusunda iki Afrika ülkesi ihtiyatlı bir iyimserlik içine girdi. Ocak ayında **Sudanlılar** ülkeyi güney ve kuzey arasında ikiye bölmek ve yeni bir devlet kurmak konusunda **referandumda oy verdi.** Ancak referandumdan sonraki aylar içinde ordunun isyancı milislerle çatışmasıyla şiddet dalgası Güney Sudan'ı sardı. Bu isyancı gruplar hükümeti iktidarda sonuna kadar kalmayı istemekle, tüm kabile gruplarını temsil etmemekle ve kırsal alanların gelişmesini ihmal etmekle suçladı. Durum karşısında **Güney Sudan**'ın daha kurulmadan başarısızlığa uğrayacağı korkularını ortaya çıktı.

Fildişi Sahili 2010'da seçimlere gitti. Yüksek katılım oranları ülkenin iç savaş sonrası ayrımlarının sona ereceğine ilişkin inancı güçlendirdi. Anayasa Konseyi mevcut Devlet başkanı **Laurence Gbagbo**'nun seçimleri kazandığını ilan etti, ancak seçim komisyonu **Alassane Ouattara**'nın kazandığını bildirdi ve derhal BM, ABD ve AB tarafından tanındı. Gbagbo iktidarda kalmak için mücadele etti ve iki taraf arasında acımasız bir savaş başladı. BM askeri birlikler gönderdi ve Gbagbo'nun mevzilerine hava saldırıları düzenledi. Fransız helikopterleri BM şemsiyesi altında Gbagbo'nun sarayına saldırdı

Harabe şehir
Bir aile Japonya'daki tsunaminin ters çevirdiği arabaların yanından yürüyor. 8.9 şiddetindeki büyük deprem Miyagi vilayetinin merkezi Sendai'yi vurdu.

ve iki gün sonra tutukladı. Başkanlığa gelen Ouattara siyasi ve askeri açıdan bölünmüş, iç savaşla yarı yıkılmış ve yatırım açlığı içindeki bir ülke devraldı.

Yılın ilk aylarında bir dizi **doğal felaket** dünyanın değişik bölgelerini vurarak eşi görülmemiş zarar ve yıkıma yol açtı. **Avustralya**'nın Brisbane şehri feci bir **taşkın**ın ardından evlerden ve işyerlerinden Brisbane nehri boyunca sürüklenen yıkıntılarla çamurlu bir göle benzedi. Taşkınlar Queensland eyaletinin diğer bölgelerini de etkiledi. 20 kasaba ve şehirde yaklaşık 200.000 insan felaketten etkilendi.

Şiddetli yağmurlar **Brezilya** tarihinin en fazla ölüme yol açan doğal afetlerinden birinde çamur kaymaları ve **taşkınlara** neden oldu. Rio de Janeiro'nun kuzeyindeki üç şehirde yaklaşık 500 kişi yaşamını yitirdi.

Yeni Zelanda'nın en büyük şehirlerinden **Christchurch** 22 Şubatta büyük bir depremle tahrip oldu. Richter ölçeğine göre 6.3 şiddetindeki deprem bir çalışma gününün ortasında şehri etkileyerek 181 kişiyi öldürdü. Olay Yeni Zelanda'nın

Ocak Mısır'da eylemciler hükümete karşı başkaldırı çağrısında bulundu

Ocak Seller **Avustralya'nın** bazı bölgelerini tahrip etti

Şubat Rio de Janeiro şehrinde bir dizi taşkınlar ve toprak kayması

8 Ocak Demokrat **Gabrielle Giffords** Arizona'da vuruldu

9 Ocak Protestocular **Tunus'ta** polisle çatıştı

9 Ocak Sudan'da Güney Sudan'ın bağımsızlığı konusunda referandum düzenlendi

24 Ocak Moskova'da **Domodedovo Havaalanında** bombalı saldırılar

25 Ocak Mısır'da hükümete karşı **"Öfke Günü"** düzenlendi

1 Şubat Ürdün kralı hükümeti feshetti ve yeni bir başbakan seçti

4 Şubat Kahire'de büyük kalabalıklar başkan Mübarek'in görevden ayrılması talebiyle toplandı

11 Şubat Devlet başkanı Mübarek istifa etti

12 Şubat Polis **Cezayir'de** protestocularla çatıştı

13 Şubat Kadınlar İtalya çapında **Berlusconi karşıtı gösteriler** düzenledi

15 Şubat İran devlet başkanı protestolara önem vermedi

16 Şubat Libya'nın **Bingazi** şehri gösterilerle sarsıldı

18 Şubat Askeri birlikler **Bahreyn'de** göstericilere ateş açtı

20 Şubat Libya'da **Bingazi katliamında** 200'den fazla kişi öldürüldü

22 Şubat Ham petrol fiyatları Ortadoğu'da belirsizliğin artmasıyla iki hafta içinde yüzde 22 arttı

22 Şubat Deprem Yeni Zelanda'nın **Christchurch şehrini** vurdu

10 Mart Suudi polisi protestoculara ateş açtı

2 MİLYAR

BRİTANYA **KRALİYET DÜĞÜNÜNÜ İZLEYEN İNSAN** SAYISI

80 yıldan beri yaşadığı en kötü felaketti.

Japonya konuya ilişkin kayıtların başlamasından sonra en güçlü **depremi** 11 Martta yaşadı. Richter ölçeğine göre 9.0 şiddetindeki deprem kuzeybatı kıyılarını vurarak muazzam bir **tsunami**yi harekete geçirdi. Ülkenin içlerine kadar giren bir su duvarı taşıtları, gemileri ve binaları önüne kattı. Resmi ölü sayısı 14.000 olarak açıklandı, ancak binlerce kişi kayboldu ve kesin insan kaybı sayısı hâlâ bilinememektedir.

Basınç miktarının normal düzeyi aştığı Fukuşima **nükleer santralinde olağanüstü durum** ilan edilmesi nükleer bir felaket konusunda dünya çapında endişeye yol açtı. Santralin mayıs ayında hâlâ normalleşme sinyalleri vermemesi nedeniyle yetkililer santralin yıl sonunda bütünüyle **soğuk kapanışa** geçeceğini duyurdu.

Dünya tasarruf önlemlerinin etkisini göstermeye başlamasıyla 2011'de **malî bir yorgunluk** yaşamaktaydı. Yunanistan ve İrlanda'ya 2011 sonunda tahsis edilen kurtarma paketleri **avro borç krizinin** Avrupa'nın diğer bölgelerine sıçramasını önlemeyi amaçlamıştı. Bununla beraber **Portekiz'in de kurtarılmaya ihtiyaç duyduğu** söylentileri hisse senetlerini zayıflatmaya yeterek İspanya'nın da mali sıkıntıları olduğu korkularını artırdı. Avro bölgesi bakanları aynı ay bir araya gelerek **Yunanistan, Portekiz** ve **İrlanda**'nın borçlarını geri ödeyemeyeceklerine ilişkin korkuları yatıştırmaya çalıştı.

Elizabeth Taylor
Hollywood'un büyük yıldızlarından, İngiltere doğumlu Amerikalı aktris Elizabeth Taylor 23 mart tarihinde 79 yaşında yaşamını yitirdi.

Ortak para biriminin geleceği **belirsiz** göründü. Ancak Almanya ve Fransa ekonomilerinin büyümesi nedeniyle beklentiler bütünüyle karanlık da değildi.

Terörizm, iki intihar saldırganının Moskova Domodevo Havaalanında 24 Ocakta kendilerini havaya uçurarak uluslararası geliş salonunu yıkmaları ve onlarca kişiyi öldürmeleriyle **Rusya**'yı tekrar kalbinden vurdu. Saldırganların Kuzey Kafkasyalı İslamcı militanlar olduğuna kanaat getirildi.

İtalya ise bu sırada başka tür sorunlarla uğraşmaktaydı. Yolsuzluk skandallarını aşmak konusunda hüner sahibi olduğunu kanıtlayan Başbakan **Silvio Berlusconi** (d. 1936) reşit olmayan bir kadınla ilişki kurma suçlamasıyla karşılaştı. Ortaya çıkan skandal ülkenin kötü mali durumuyla birleşince Berlusconi desteğini yitirdi.

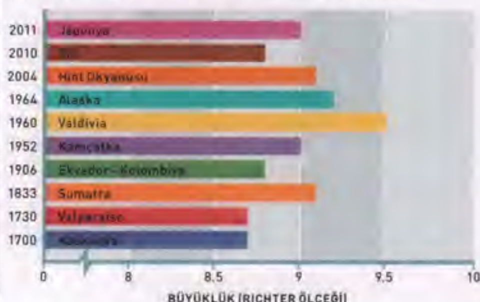
ABD'de **Çay Partisi hareketi** (bkz. 2009) konusundaki keskin tartışmalar ve hareketin kışkırtıcı sağ kanat söylemi Demokrat Kongre üyesi **Gabrielle Giffors**'un Arizona'nın Tusco şehrindeki halka açık bir toplantıda başından vurulmasıyla alevlendi. 8 Ocakta gerçekleşen saldırıda altı kişi ölürken Giffords hayatta kaldı.

Başkan Obama otoritesini kabul ettirme ve bütçe kesintilerini muhalif bir Kongreden geçirmek konusunda sıkıntıyla karşılaşmaya devam etti. Cumhuriyetçiler ve Demokratlar arasındaki çekişmeler yoğunluğunu korudu ve Cumhuriyetçiler daha büyük kesintiler yapılması için bastırdı.

ABD kongresi neticede gelecek yılki hükümet harcamalarında 38.5 milyar dolar kesinti yapan bütçe kanununu nisan ayında onayladı. Obama'nın olumlu girişimleri öne çıkarma çabaları Japonya, Mısır ve Libya'dan gelen yıkıcı haberlerin ağırlığı altında kaldı.

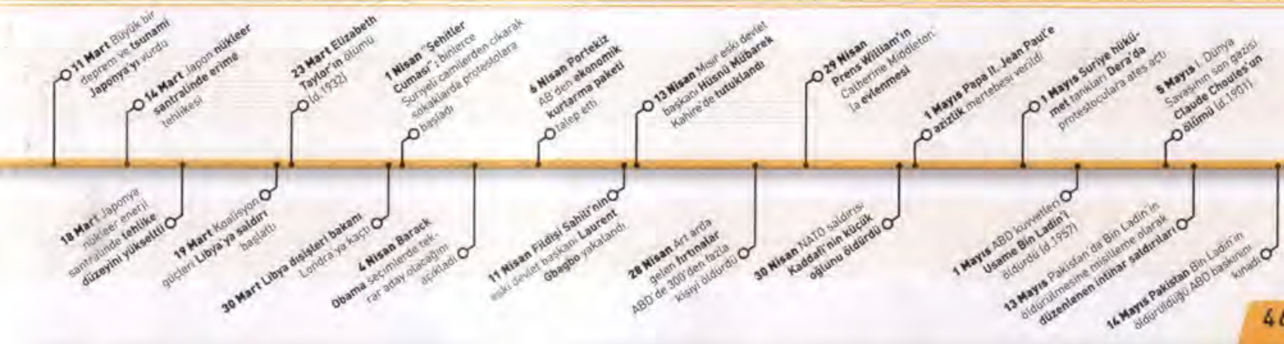
Obama'nın liderliğine yönelik eleştiriler dünyanın en çok aranılan adamı **El Kaide lideri Usame Bin Ladin**'in (1957-2011) 1 Mayısta Pakistan'da ABD güçleri tarafından vurularak öldürüldüğü haberiyle gölgelendi. Haber Amerika çapında sevinç yarattı, bununla beraber mukabelede bulunulması tehlikesi de endişelere yol açtı. Misilleme gerçekten hızlı şekilde geldi. Pakistan Taliban'ı 13 Mayısta ülkenin kuzeyindeki bir asker alma merkezine çifte intihar saldırısı düzenleyerek acemi 80 askeri öldürdü.

Sallanan dünya
Japonya'daki deprem kayıtlar başladığından beri yaşanan beşinci büyük depremdi. Bu grafik tarihteki on büyük depremin şiddetini göstermektedir.

Bin Ladin'in ölümü
30 yılda beri aranan Usame Bin Ladin ABD özel kuvvetlerince öldürülmesinden sonra dünya basınının manşetlerine taşındı.

Usame Bin Ladin'in olay yaratan öldürülmesinden sadece birkaç gün sonra dünyanın son I. Dünya Savaşı gazisi **Claude Choules** 110 yaşında Avustralya'daki evinde huzur içinde öldü. Choules her iki dünya savaşında da çarpışmıştı. Savaşlar hayatını biçimlendirmiş, ancak kendisi bir pasifist olarak kalmıştı. Ölümü Büyük Savaşın canlı hafızalardan tarih kitaplarına mâl olduğu anı teşkil etti.

KÜRESEL EKONOMİ

ZENGİNLE FAKİR ARASINDA BÜYÜYEN BİR UÇURUM

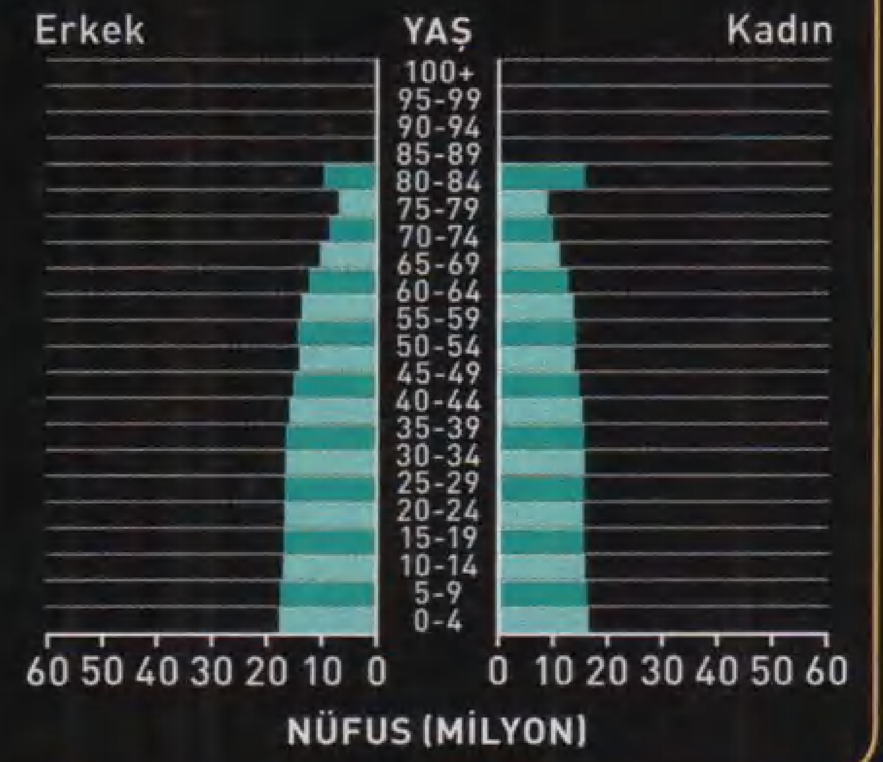
Uluslararası ittifaklar ve teknolojiyle güçlenen dünya her zamankinden daha zengin. Ancak fakirlik hâlâ geniş kitleleri etkilemekte. Savaşlar sürdürülmekte ve hatta gelişmiş ülkeler dahi doğal felaketlerle yıkıma uğrayabilmekte.

Yerkürede halen 7 milyar insan yaşamaktadır. Bu rakam 1900 yılına göre üç kat daha fazladır. Her bir kişinin kaderi nerede yaşadığına bağlı olmakla birlikte, dünya refahının dağılımı II. Dünya Savaşından beri fazla değişmemiştir. Yüksek gelirli ülkelerin birçoğu kuzey yarıkürede yaşarken, en fakir ülkeler Sahra altı Afrika 'da yaşamaktadır. Dünyanın en zengin altı ülkesi dünya gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYİH) -bir ülkenin ürettiği mal ve hizmetlerin bütünü- yarısından fazlasını alırken dünyanın diğer yarısı günde 2.5 dolardan daha az bir gelirle yaşamaktadır.

Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri küresel ölçüde ticaret yapan uluslararası firmaları bulunan yerleşik iş sektörlerine sahiptir. Afrika ve Orta Amerika milletleri ise daha küçük ölçekte sanayilere sahip olup, birçoğu tek bir ürünün ticaretine dayanmaktadır. Ancak bu manzara yavaş yavaş değişmektedir. Meksika, Brezilya ve Hindistan gibi ülkeler hızlı bir gelişme temposu içindedir.

ABD

ABD dünyanın en zengin ülkesi olmasına rağmen, dünya nüfusunun ancak yüzde 5.2'sini barındırmaktadır. Dünya milyonerlerinin yüzde kırk biri Amerika'da yaşamakta, bununla beraber ülke dünyanın en yüksek hane borcuna sahip bulunmaktadır.

KUZEY AMERİKA

ATLAS OKYANUSU

Bağımlı dünya

Dünya ekonomileri geniş çeşitlilikteki endüstrilere dayanmakta ve nüfuslar 800'den (Vatikan) 1 milyara kadar değişmektedir. Hiçbir ülke ihtiyaçlarını bütünüyle karşılayamamakta, ancak tümü ihtiyaçlarını karşılamak için diğer ülkelerle ticarete bağlı bulunmaktadır.

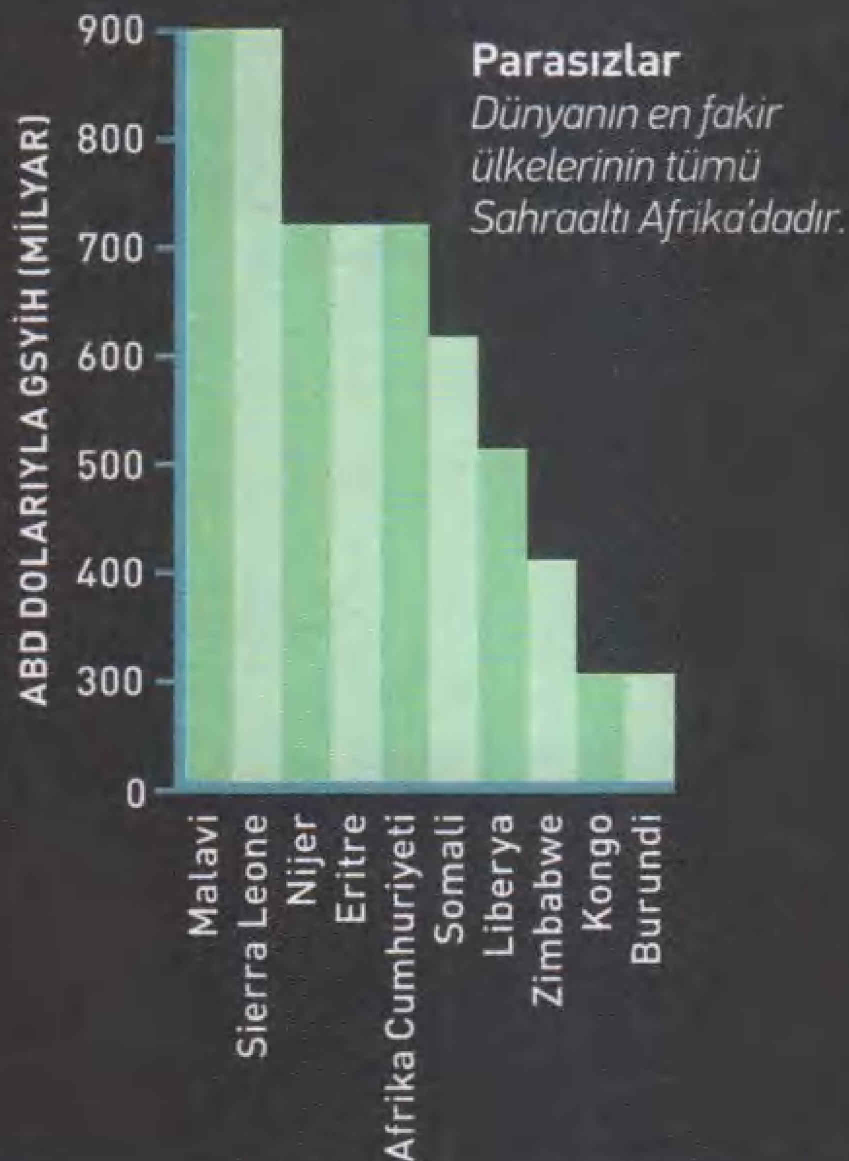
Paralılar

Ülkenin zenginliği yaşayan insanların sayısına bölündüğünde Katar dünyanın en zengin ülkesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Liste başı

En hızlı ekonomik büyüme gösteren ülkeler gelişmekte olan ülkeler arasında yer almakta.

Parasızlar

Dünyanın en fakir ülkelerinin tümü Sahraaltı Afrika'dadır.

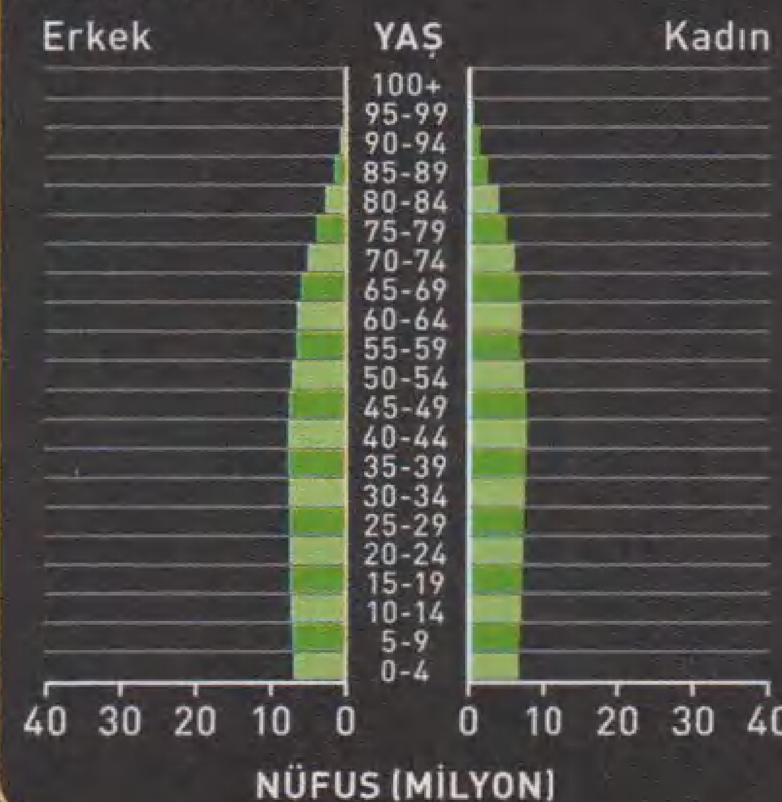
PASİFİK OKYANUS

GÜNEY AMERİKA

ATLAS OKYANUSU

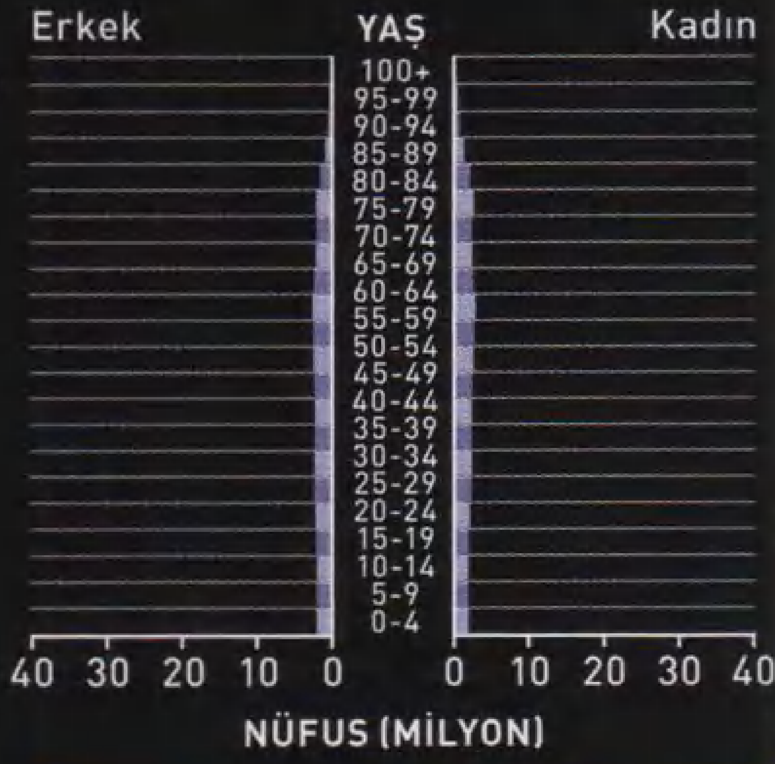
BREZİLYA

Brezilya Güney Amerika'daki en büyük ekonomi ve dünyadaki dokuzuncu büyük ekonomidir. Yerleşik bir tarım, madenciliği ve hizmet sektörü sağlıklı bir ekonominin gelişmesine yardımcı olmuştur. Brezilya ayrıca doğal kaynaklar bakımından zengindir. Ancak ülkede zengin ve fakirler arasında çok büyük bir uçurum mevcuttur.

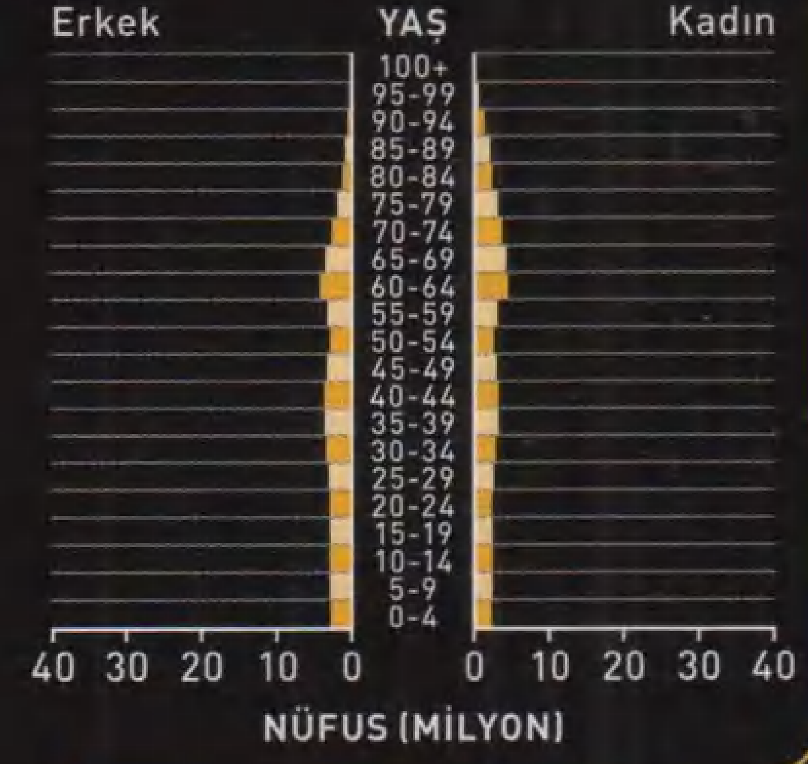
ALMANYA

Almanya, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesine GSYİH bakımından Avrupa'daki en büyük ve dünyadaki beşinci büyük [redacted] ticaret ülkesidir.

RUSYA

Dünyanın en büyük yüzölçümüne sahip ülkesi Rusya, Sovyetler Birliğinin çöküşünden beri muazzam değişiklikler geçirdi. Petrol ve gaz gibi son derece geniş kaynaklara sahip olan ülke, dünyanın en büyük petrol üreticisidir. Ancak birçok Rus hâlâ fakirlik içinde yaşamaktadır.

AVRUPA

ASYA

Akdeniz

Körfez

Arap Denizi

Kızıldeniz

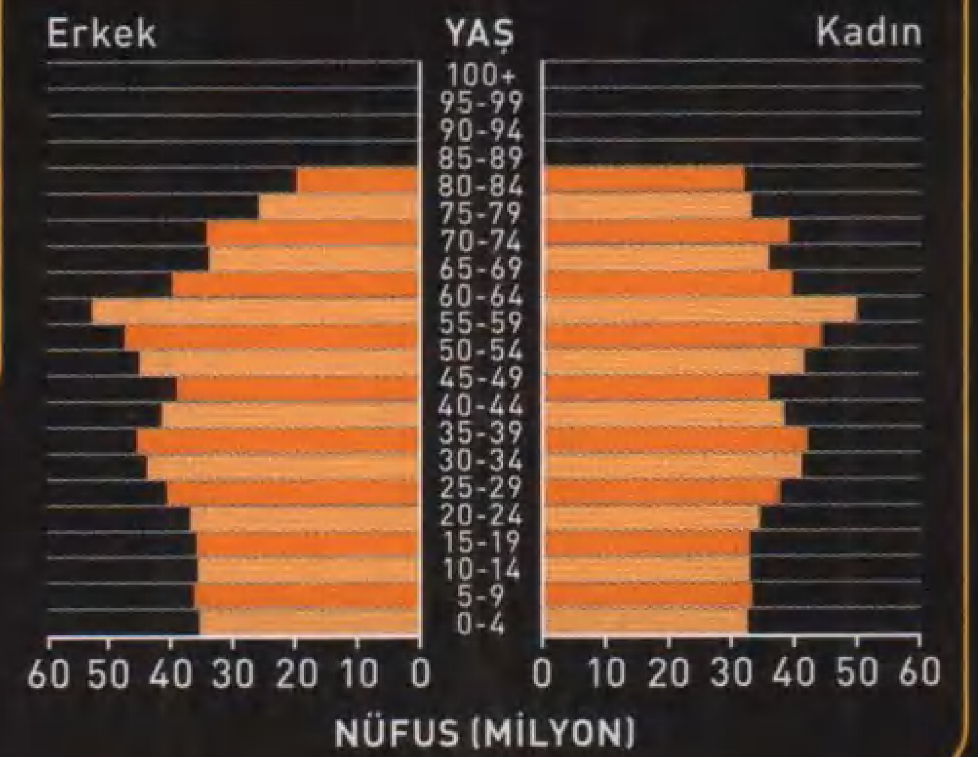
AFRİKA

PASİFİK OKYANUSU

AVUSTRALYA

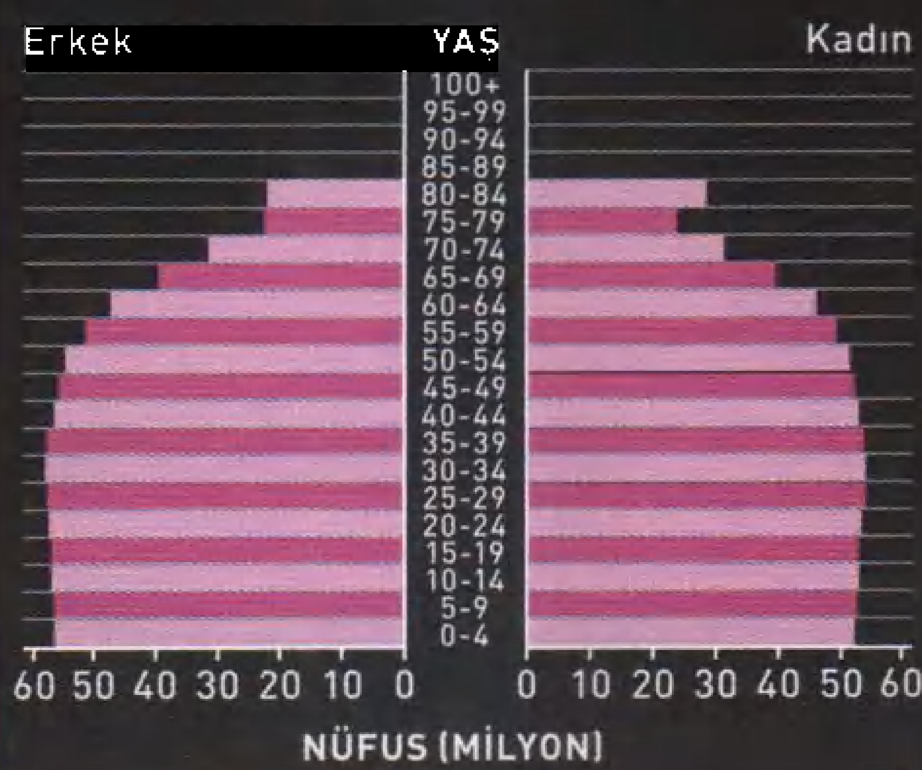
ÇİN

Dünyanın en kalabalık nüfusa sahip ülkesi Çin, en hızlı büyüyen ekonomiye sahiptir. Fabrika ve madenler Çin'in zenginliğinin büyük kısmını üretmekte, ancak büyümesinin gelecekte nüfusunun yaşlanmasıyla yavaşlayacağı düşünülmektedir.

HİNDİSTAN

Hint ekonomisinin gelecek [redacted] tahmin [redacted] sahip ülke [redacted] başarılı [redacted]

GÜNEY AFRİKA

Güney Afrika, Afrika kıtasındaki en büyük ekonomilerden biridir. Ancak fakirlik yaygındır. Yedi kişiden biri HIV/AIDS hastalığına yakalanmış, yüksek suç ve toprak paylaşımı ana sorunlar olarak mevcudiyetini korumaktadır. İşsizlik de yüksek düzeydedir.

AVUSTRALYA

Avustralya ekonomisi durgunluğa girmeden dünya krizini aşması bakımından öne çıkmıştır. Kuvvetli bir hizmet sektörüyle sağlıklı bir tarım ve maden ürünleri ihracatı vardır. Doğal gaz kaynakları kıta boyunca eşit biçimde dağılmıştır.

REHBER

HÜKÜMDARLAR VE LİDERLER

Liderliğin kalıtım, demokrasi veya çıplak güçle ele geçirilmesine bakılmaksızın, liderler iktidarda bulundukları dönemi tarihin nasıl değerlendireceğini belirleyen kararlar alırlar. Büyük liderler halklarının kurtuluşunu sağlarken, zayıf liderler kudretli imparatorlukların çökmesinden sorumlu olmuşlardır.

MISIR FİRAVUNLARI

Eski Mısır tarihi bir dizi ana döneme ayrılır. Eski Krallık (MÖ 2686–2181); Orta Krallık (MÖ 2040–1650) ve Yeni Krallık (MÖ 1550–1070); bunların arasında "Ara" dönemler ve en sonunda bir Geç Dönem (MÖ 747–332) de vardır. Bu dönemler içinde Mısır'ı, Eski Krallık Döneminden de önce 1. Hanedandan itibaren (MÖ 3100–2890) Pers hükümdarı Kambyses'in ülkeyi ele geçirerek hükümdarlığını sona erdirdiği 26. Hanedana kadar (MÖ 664–525) çok sayıda hanedan yönetti. Daha sonra, Mısırlı yerel hükümdarların iktidarı tekrar ele geçirdiği kısa bir dönem dışında, Büyük İskender tarafından fethedildiği MÖ 332'ye kadar Mısır Pers İmparatorluğunun bir parçası olarak kaldı. MÖ 30'da Roma İmparatorluğuna katıldı.

DÖNEM	HANEDAN	ÖNDE GELEN FİRAVUNLAR
Erken Hanedan Dönemi (MÖ 3100–2686)	**1. Hanedan (MÖ 3100–2890)**	Narmer (MÖ y.3100) Menes (MÖ y.3000) Den (MÖ y.2950)
	2. Hanedan (MÖ 2890–2686)	Peribsen (MÖ y.2700)
Eski Krallık (MÖ 2686–2181)	**3. Hanedan (MÖ 2686–2613)**	Djoser (MÖ 2667–2648)
	4. Hanedan (MÖ 2613–2494)	Snefru (MÖ 2613–2589) Khufu (Keops) (MÖ 2589–2566) Menkaure (Mycinerus) (MÖ 2532–2503) Shepseskaf (MÖ 2503–2498)
	5. Hanedan (MÖ 2494–2345)	Userkaf (MÖ 2494–2487) Sahure (MÖ 2487–2475) Nyuserre (MÖ 2445–2421) Djedkare (MÖ 2414–2375) Unas (MÖ 2375–2345)
	6. Hanedan (MÖ 2345–2181)	Teti (MÖ 2345–2323) I. Pepi (MÖ 2321–2287) Merenre (MÖ 2287–2278) II. Pepi (MÖ 2278–2184)
Birinci Ara Dönem (MÖ 2181–2040)	**7. ve 8. Hanedanlar (MÖ 2181–2125)**	Merkezi otoritenin çökmesi nedeniyle çok sayıda kısa süreli kral
	9. ve 10. Hanedanlar (Herakleopolis'te) (MÖ 2160–2025)	Yukarı ve Aşağı Mısır'ın küçük hükümdarları arasında güç mücadelesi
	11. Hanedan (Teb'te) (MÖ 2125–2040)	II. Intef (MÖ 2112–2063)
Orta Krallık (MÖ 2040–1650)	**11. Hanedan (tüm Mısır) (MÖ 2040–1985)**	II. Mentuhotep (MÖ 2040–2004) III. Mentuhotep (MÖ 2004–1992) IV. Mentuhotep (MÖ 1992–1985)
	12. Hanedan (MÖ 1985–1795)	I. Amenemhet (MÖ 1985–1955) I. Senwosret (MÖ 1965–1920) II. Amenemhet (MÖ 1922–1878) III. Senwosret (MÖ 1874–1855) IV. Amenemhet (MÖ 1808–1799)
	13. Hanedan (MÖ 1795–y.1650)	Küçük hükümdarlar
	14. Hanedan (MÖ y.1750–y.1650)	Küçük hükümdarlar
İkinci Ara Dönem (MÖ 1650–1550)	**15. Hanedan (Hyksos) (MÖ 1650–1550)**	Apophis (MÖ y.1585–y.1542)
	16. Hanedan (MÖ 1650–1550)	15. Hanedanın çağdaşı Küçük Hyksos hükümdarları
	17. Hanedan (Teb) (MÖ 1650–1550)	Kamose (MÖ 1555–1550)
Yeni Krallık (MÖ 1550–1069)	**18. Hanedan (MÖ 1550–1295)**	Ahmose (MÖ 1550–1525) I. Amenhotep (MÖ 1525–1504) I. Tuthmosis (MÖ 1504–1492) II. Tuthmosis (MÖ 1492–1479) III. Tuthmosis (MÖ 1479–1425) Hatshepsut (MÖ 1473–1458) II. Amenhotep (MÖ 1427–1400) IV. Tuthmosis (MÖ 1400–1390) III. Amenhotep (MÖ 1390–1352) IV. Amenhotep/Akhenaten (MÖ y.1352–1336) Smenkhare (MÖ 1338–1336) Tutankhamon (MÖ 1336–1327) Ay (MÖ 1327–1323) Horemheb (MÖ 1323–1295)
	19. Hanedan (MÖ 1295–1186)	I. Ramses (MÖ 1295–1294) I. Seti (MÖ 1294–1279) II. Ramses (MÖ 1279–1213) Merneptah (MÖ 1213–1203)
	20. Hanedan (1186–1070)	III. Ramses (MÖ 1184–1153) V. Ramses (MÖ 1147–1143) XI. Ramses (MÖ 1099–1069)
Üçüncü Ara Dönem (MÖ 1069–747)	**21. Hanedan (MÖ 1069–945)**	Smendes (MÖ 1069–1043) I. Psusennes (MÖ 1039–991) I. Osorkon (MÖ 984–978) II. Psusennes (MÖ 959–945)
	22. Hanedan (MÖ 945–715)	I. Shoshenq I (MÖ 945–924) II. Osorkon (MÖ 874–850) III. Shoshenq (MÖ 825–773) V. Osorkon (MÖ 730–715)
	23. Hanedan (MÖ y.818–715) **24. Hanedan (MÖ 727–715)**	Hermopolis Magna, Leontopolis ve Tanis'te birbirleriyle rekabet eden küçük hükümdarlar
Geç Dönem (747–332 MÖ)	**25. Hanedan (Nubya ve tüm Mısır) (MÖ 747–656)**	Piye (MÖ 747–716) Shabaka (MÖ 716–702) Taharka (MÖ 690–664)
	26. Hanedan (664–525)	I. Psammetichus (MÖ 664–610) Apries (MÖ 589–570) Amasis (MÖ 570–526) III. Psammetichus (526–525 MÖ)

ROMA İMPARATORLARI

Octavius, MÖ 27'de Roma'nın ilk imparatoru olduğunda kendisine Gaius Julius Caesar Augustus adını verdi. Bu tarihten sonra imparatorlar Augustus onursal unvanını kullandılar. 286 yılına kadar bu unvan tek bir kişiye verildi. Ancak tahta geçişin tartışmalı olduğu zamanlarda veya veliaht tek başına hüküm süremeyecek kadar küçük olduğunda ortak hükümdarlık dönemleri de yaşandı. Bununla beraber, imparator Diocletian Tetrarşı adı verilen, iki Augustus ve iki Caesar -bir tür "küçük imparator"- unvanlı dört kişinin hükümdarlık yaptığı farklı bir sistem başlattı. Bu sistem (bazı değişikliklerle) imparatorluğun sürekli olarak doğu ve batı bölümlerine ayrıldığı 395 yılına kadar sürdü.

İSİM		İSİM	
Augustus	MÖ 27– MS 14	**Traianus**	98–117
Tiberius	14–37	**Hadrian**	117–38
Gaius Caligula	37–41	**Antoninus Pius**	138–61
Claudius	41–54	**Marcus Aurelius**	161–80
Nero	54–68	**Lucius Verus (ortak Augustus)**	161–69
Galba	68–69	**Commodus**	180–92
Otho	69	**Pertinax**	193
Vitellius	69	**Didius Julianus**	193
Vespasian	69–79	**Septimius Severus**	193–211
Titus	79–81	**Caracalla (ortak Augustus 198–211)**	198–217
Domitianus	81–96	**Geta (ortak Augustus)**	209–11
Nerva	96–98		

»

İSİM	
Macrinus	217–18
Diadumenianus (ortak Augustus)	218
Elagabalus	218–22
Alexander Severus	222–35
Maximinus Thrax	235–38
I. Gordian ve II. Gordian	238
Pupienus ve Balbinus	238
III. Gordian	238–44
I. Philip	244–49
II. Philip (ortak Augustus)	247–49
Decius	249–51
Herennius Etruscus (ortak Augustus)	251
Trebonianus Gallus	251–53
Hostilianus (ortak Augustus)	251
Volusianus (ortak Augustus)	251–53
Aemilianus	253
Valerian	253–60
Gallienus (ort-Augustus 253–60)	253–68
Claudius Gothicus	268–70
Quintillus	270
Aurelian	270–75
Tacitus	275–76
Florian	276
Probus	276–82
Carus	282–83
Numerian	283–84
Carinus (ort. Augustus 283–84)	283–85
Diocletian	284–305

İSİM	
Maximian (Caesar 285–86, ortak Augustus 286–305)	286–305
I. Constantius Chlorus (Caesar 293–305, ort. Augustus 305–06)	305–06
Galerius (Caesar 293–305, ortak Augustus 305–11)	305–11
Severus (Caesar 305–06, ortak Augustus 306–07)	306–07
Licinius	308–24
Maximin Daia (Caesar 305–10, ort. Augustus 310–13)	310–13
I. Constantine (Augustus 306, Caesar 306–07, ortak Augustus 307–24)	306–37
II. Constantine (Caesar 317–37, ortak Augustus 337–40)	337–40
II. Constantius (Caesar 324–37, ortak Augustus 337–50)	337–61
Constans (Caesar 333–37, ortak Augustus 337–50)	337–50
Julianus (Caesar 355–60)	360–63
Jovianus	363–64
I. Valentinian (ortak Augustus)	364–75
Valens (ortak Augustus)	364–78
Gratian (ortak Augustus)	367–83
II. Valentinian (ort. Augustus)	375–92
I. Theodosius (ortak Augustus 379–92)	379–95

BATI İMPARATORLUĞU

İSİM	
Honorius	395–423
III. Constantius (ort. Augustus)	421
III. Valentinian	424–55
Petronius Maximus	455
Avitus	455–56
Majorian	457–61
Libius Severus	461–65
Anthemius	467–72
Olybrius	472
Glycerius	473–74
Julius Nepos	474–75
Romulus Augustulus	475–76

DOĞU İMPARATORLUĞU

İSİM	
Arcadius	395–408
II. Theodosius (ortak Augustus 405–08)	405–50
Marcian	450–57
I. Leo	457–74
Zeno (devrik)	474–75
Basiliscus	475–77

BİZANS İMPARATORLARI

Roma İmparatorluğunun Doğu bölümü 395 yılından sonra Batı bölümüyle aynı imperatora sahip olmadı. Doğu imparatorları Batı Roma İmparatorluğunun 476 yılında yıkılmasından sonra İstanbul'dan hüküm sürmeye devam etti ve bu tarihten sonra (Konstantinopolis'in bulunduğu bölgede bir şehrin Yunanca adı olan "Byzantium"dan gelen) Bizans imparatorları olarak anıldılar

İSİM	
Zeno	477–91
Anastasios	491–518
Justinos	518–27
Justinianos	527–65
II. Justin	565–78
II. Tiberios	578–82
Mauricios	582–602
Phokas	602–10
Heracleios	610–41
Heraclonas	641
III. Constantinos	641
II. Constans	641–68
IV. Constantinos	668–85
II. Justinianos (devrik)	685–95
Leontios	695–98
III. Tiberios	698–705
II. Justinianos (tekrar tahtta)	705–11
Philippikos	711–13
II. Anastasios	713–15
III. Theodosios	715–17
III. Leo, Isaurya	717–41
V. Constantinos Kopronimos	741–75
IV. Leo	775–80
VI. Constantinos	780–97
Irene (İmparatoriçe)	797–802
I. Nikephoros	802–11

İSİM	
Staurakios	811
I. Mikhael	811–13
V. Leo Ermeni	813–20
II. Mikhael	820–29
Theophilos	829–42
III. Mikhael	842–67
Makedonya Hanedanı	
I. Basileios, Makedonyalı	867–86
VI. Leo (Bilge)	887–912
Alexandros	912–13
VII. Constantinos Porphyrogenitos	912–59
I. Romanos Lekapenos (ortak İmparator)	919–44
II. Romanos	959–63
II. Nikephoros Phokas	963–69
I. Ioannes Tzimiskes	969–76
I. Basileios, "Bulgar Kıran"	976–1025
VIII. Constantinos (1025'e kadar ortak imparator)	976–1028
III. Romanos Argyros	1028–34
IV. Mikhael, Paflagonyalı	1034–41
V. Mikhael, Kalaphates	1041–42
IX. Constantinos Monomachos	1042–55
Zoe (ortak imparatoriçe)	1042–50

İSİM	
Teodora (İmparatoriçe olarak tek hükümdar)	1055–56
VI. Mikhael Stratiotikos	1056–57
Komnenos Hanedanı	
I. Isaac Komnenos	1057–59
Doukas Hanedanı	
X. Constantinos Doukas	1059–67
IV. Romanos Diogenes	1068–71
VII. Mikhael Doukas	1071–78
III. Nikephoros Botaneiates	1078–81
Komnenos Hanedanı	
I. Alexios Komnenos	1081–1118
II. Ioannes	1118–43
I. Manuel	1143–80
II. Alexios	1180–83
I. Andronikos	1183–85
Angelos Hanedanı	
I. Isaac Angelos	1185–95
III. Alexios	1195–1203
II. Isaac (yeniden tahtta)	1203–04

İSİM	
IV. Alexios (ortak İmparator)	1203–04
V. Alexios Mourtzouphylos	1204
Laskaris Hanedanı	
I. Teodoros Laskaris	1204–22
III. Ioannes Vatatzes	1222–54
II. Teodoros	1254–58
IV. Ioannes	1258–61
Palaeologos Hanedanı	
III. Mikhael (1261'e kadar İznik İmparatoru)	1259–82
II. Andronikos	1282–1328
IX. Mikhael (ortak İmparator)	1293–1320
III. Andronikos	1328–41
V. Ioannes	1341–76
Ioannes VI (ortak İmparator)	1347–54
IV. Andronikos	1376–79
V. Ioannes (yeniden tahtta)	1379–91
II. Manuel	1391–1425
VII. Ioannes (naip)	1399–1402
VIII. Ioannes	1425–48
XI. Constantinos	1448–53

OSMANLI İMPARATORLARI

İSİM	
I. Osman	1299–1326
Orhan	1326–59
I. Murad	1359–89
I. Bayezid	1389–1403
Süleyman (tahta)	1403–10
Mehmed (1410'a kadar tahtta hak iddiası)	1403–21
II. Murad	1421–44
II. Mehmed	1444
II. Murad (yeniden tahtta)	1444–51
II. Mehmed (yeniden tahtta)	1451–81
II. Bayezid	1481–1512
I. Selim (Yavuz)	1512–20
I. Süleyman (Kanuni)	1520–66
II. Selim	1566–74
III. Murad	1574–95
III. Mehmed	1595–1603
I. Ahmed	1603–17
I. Mustafa	1617–18
II. Osman	1618–22
I. Mustafa (yeniden tahtta)	1622–23

İSİM	
IV. Murad	1623–40
İbrahim	1640–48
IV. Mehmed	1648–87
II. Süleyman	1687–91
II. Ahmed	1691–95
II. Mustafa	1695–1703
III. Ahmed	1703–30
I. Mahmud	1730–54
III. Osman	1754–57
III. Mustafa	1757–74
I. Abdülhamid	1774–89
III. Selim	1789–1807
IV. Mustafa	1807–08
II. Mahmud	1808–39
I. Abdülmecid	1839–61
Abdülaziz	1861–76
V. Murad	1876
II. Abdülhamid	1876–1909
V. Mehmed	1909–18
VI. Mehmed	1918–22
II. Abdülmecid (halife)	1922–24

KUTSAL ROMA GERMEN İMPARATORLARI

İSİM	
Karlman	800–14
I. Ludwig	814–40
I. Lothair	840–55
II. Ludwig	855–75
II. Charles	875–77
III. Charles	884–87
Guy (Spoleto)	891–94
Lambert (Spoleto)	894–96
Arnulf	896–99
III. Ludwig	899–911
I. Berengar	915–24
Ottonian Sakson Hanedanı	
I. Konrad (Frankonia)	911–18
I. Heinrich, Kuş Avcısı	919–36
I. Otto Büyük	962–73
II. Otto	973–83
III. Otto	996–1002
II. Heinrich (Saksonya)	1014–24
Salian Frank Hanedanı	
II. Konrad (Franconia)	1027–39
III. Heinrich	1046–56
IV. Heinrich	1084–1105
V. Heinrich	1111–25

İSİM	
Supplingburger Hanedanı	
III. Lothair	1133–37
Hohenstaufen Hanedanı	
III. Konrad	1138–52
Friedrich I Barbarossa	1155–90
VI. Heinrich	1191–97
Philip (Schwaben)	1198–1208
Guelph Hanedanı	
IV. Otto (Saksonya)	1209–15
Hohenstaufen Hanedanı	
II. Friedrich	1215–50
IV. Konrad	1250–54
Wilhelm (Holland)	1254–56
X. Alfonso (Kastilya)	1267–73
I. Rudolf (Habsburg)	1273–91
Adolf (Nassau)	1292–98
I. Albert (Avusturya)	1298–1308
VII. Heinrich	1312–13
IV. Ludwig (Wittelsbach)	1328–47
IV. Karl (Lüksemburg)	1347–78
Wenzel (Lüksemburg)	1378–1400
II. Rupert (Palatinlik)	1400–10
Sigismund (Lüksemburg)	1433–37

KUTSAL ROMA GERMEN İMPARATORLARI (DEVAMI)

İSİM	
Habsburg Hanedanı	
II. Albert	1437–39
II. Friedrich (Styria)	1440–93
I. Maximilian	1493–1519
V. Karl	1519–56
I. Ferdinand	1556–64
II. Maximilian	1564–76
II. Rudolf	1576–1612
Matthias	1612–19
II. Ferdinand (Styria)	1619–37
III. Ferdinand	1637–58
I. Leopold	1658–1705
VI. Karl	1711–40
Wittelsbach Hanedanı	
VII. Karl (Bavyera)	1742–45
Habsburg-Lorraine Hanedanı	
I. Franz	1745–65
II. Josef	1765–90
II. Leopold	1790–92
II. Franz	1792–1806

AVUSTURYA İMPARATORLARI

İSİM	
Franz (Kutsal Roma İmparatoru II. Franz)	1804–35
Ferdinand	1835–48
Franz Joseph	1848–1916
Karl	1916–18

PRUSYA KRALLARI

İSİM	
I. Friedrich	1701–13
I. Friedrich Wilhelm	1714–40
II. Friedrich Büyük	1740–86
II. Friedrich Wilhelm	1786–97
III. Friedrich Wilhelm	1797–1840
IV. Friedrich Wilhelm	1840–61
I. Wilhelm (1871'den sonra Alman İmparatoru)	1861–71

ALMANYA İMPARATORLARI

İSİM	
I. Wilhelm (Prusya Kralı)	1871–88
Friedrich	1888
II. Wilhelm (Kayzer Wilhelm)	1888–1918

ALMANYA DEVLET BAŞKANLARI VE ŞANSÖLYELERİ

CP Merkez Partisi, **CDU** Hıristiyan Demokrat Birliği, **FDP** Serbest Demokrat Parti, **GPP** Alman Halk Partisi, **MSP** Çoğunluk Sosyalist Partisi, **NSP** Milliyetçi Sosyalist Parti (Nazi), **SDP** Sosyal Demokrat Parti

BİRLEŞİK ALMANYA (1919–45)

İSİM	SÜRE
CUMHURBAŞKANLARI (1919'DAN)	
Friedrich Ebert (MSP)	1919–25
Walter Simons	1925
Paul von Hindenburg	1925–34
(Führer) Adolf Hitler (NSP)	1934–45
(Führer) Karl Dönitz (NSP)	1945
ŞANSÖLYELER	
Otto von Bismarck	1871–90
Leo von Caprivi	1890–92
Chlodwig Hohenlohe-Schillingfurst	1894–1900
Bernhard von Bülow	1900–09
Theobald von Bethman-Hollweg	1909–17
Georg Michaelis	1917
Georg von Hertling	1917–18
Prens Max von Baden	1918
Friedrich Ebert (MSP)	1918–19
Philipp Scheidemann (MSP)	1919
Gustav Bauer (MSP)	1919–20
Hermann Müller (MSP)	1920
Konstantin Fehrenbach (CP)	1920–21
Karl Wirth (CP)	1921–22
Wilhelm Cunto	1922–23
Gustav Streseman (GPP)	1923
Wilhelm Marx (CP)	1923–25
Hans Luther	1925–26
Wilhelm Marx (CP)	1926–28
Hermann Müller (SDP)	1928–30
Heinrich Brüning (CP)	1930–32
Franz von Papen (CP)	1932
Kurt von Schleicher	1932–33
Adolf Hitler (NSP)	1933–45
Joseph Goebbels (NSP)	1945

ALMAN DEMOKRATİK CUMHURİYETİ (DDR, 1949–90)

İSİM	SÜRE
DEVLET BAŞKANLARI	
Wilhelm Pieck	1949–60
Walter Ulbricht	1960–73
Willi Stoph	1973–76
Erich Honecker	1976–89
Egon Krenz	1989
Manfred Gerlach	1989–90
Sabine Bergmann-Pohl	1990
BAŞBAKANLAR	
Otto Grotewohl	1949–64
Willi Stoph	1964–73
Horst Sindermann	1973–76
Willi Stoph	1976–89
Hans Modrow	1989–90
Lother de Maiziere (CDU)	1990
KOMÜNİST PARTİ GENEL SEKRETERLERİ (SUP)	
Walter Ulbricht	1950–71
Erich Honecker	1971–89
Egon Krenz	1989

ALMANYA FED. CUM. (1945–1990, 1990'DAN SONRA DDR'YLE BİRLEŞMİŞ OLARAK)

İSİM	SÜRE
DEVLET BAŞKANLARI	
Theodor Heuss (FDP)	1949–59
Heinrich Lübke (CDU)	1959–69
Gustav Heinemann (SDP)	1969–74
Walter Scheel (FDP)	1974–79
Karl Carstens (CDU)	1979–84
Richard von Weizsäcker (CDU)	1984–94
Roman Herzog (CDU)	1994–99
Johannes Rau (SDP)	1999–2004
Horst Köhler (CDU)	2004–10
Christian Wulff (CDU)	2010–
ŞANSÖLYELER	
Konrad Adenauer (CDU)	1949–63
Ludwig Erhard (CDU)	1963–66
Kurt-Georg Kiesinger (CDU)	1966–69
Willy Brandt (SDP)	1969–74
Walter Scheel (FDP)	1974
Helmut Schmidt (SDP)	1974–82
Helmut Kohl (CDU)	1982–98
Gerhard Schröder (SDP)	1998–2005
Angela Merkel (CDU)	2005–

FRANSA KRALLARI

Roma'nın çöküşünden sonra bir dizi barbar grupları Galya'da iktidar için mücadele etti. Merovenj hükümdarı Childéric önderliğindeki Franklar bu mücadeleden başarıyla çıktı ve Fransa Childéric'in oğlu Clovis zamanında birleşti. Clovis'in ölümünde, Papa Zacharias tarafından 751'de tüm Frankların kralı olarak kutsanan, ilk Karolenj hükümdarı Pepin'e kadar krallığı dört oğlu ve soyundan gelenler arasında bölüşüldü.

İSİM	
Merovenj Hanedanı	
I. Childéric	y.457–81
I. Clovis	481–511
I. Teoderik (Rheims)	511–34
Chlodomir (Orléans)	511–24
Childebert (Paris)	511–58
I. Chlotar (Soissons)	511–61
I. Theudebert (Austrasia)	534–48
Theodebald (Austrasia)	548–55
I. Charibert (Paris)	561–67
Guntram (Burgonya)	561–92
Sigebert (Metz)	561–75
I. Chilperic (Soissons)	561–84
II. Childebert (Austrasia)	575–95
II. Chlotar (Soissons; tek kral 613–23)	584–629
II. Theudebert (Austrasia)	595–612
II. Theoderic (Burgonya; Austrasia 612–13)	595–613
I. Dagobert (Austrasia 623–34, Neustria 629–39)	623–39
II. Charibert (Akitanya)	629–32
II. Sigebert (Austrasia)	634–59
II. Clovis (Neustria ve Burgonya)	639–57
II. Dagobert (Austrasia)	659–61
III. Chlotar (Neustria)	657–73
II. Childéric (Austrasia)	661–75
IIII. Theoderic (Neustria; Austrasia)	673–90
II. Dagobert (Austrasia)	676–79
III. Clovis	690–954
III. Childebert	685–711
III. Dagobert	711–15
II. Chilperic (Neustria)	715–21
IV. Chlotar (Austrasia)	718–19
IV. Theoderic	721–37
III. Childeric	743–51
Karolenj Hanedanı	
Pépin, Kısa	751–68
Charlemagne (I. Şarl)	768–814
Carloman (ortak hükümdar)	768–71
I. Ludwig Dindar	814–40
II. Charles Dazlak	840–77
II. Ludwig Kekeme	877–79
III. Ludwig	879–82
II. Carloman	879–84
Charles, Şişman	884–87
Odo	887–98
III. Charles, Basit	898–923
I. Robert	922–23
Raoul	923–36
IV. Ludwig	936–54
Lothair	954–86
V. Ludwig	986–87
Capet Hanedanı	
Hugh Capet	987–96
II. Robert Dindar	996–1031
I. Henri	1031–60
Philippe I	1060–1108
IV. Ludwig Şişman	1108–37
VII. Ludwig Genç	1137–80
II. Philippe Augustus	1180–1223
VIII. Ludwig	1223–26
IX. Ludwig, Aziz	1226–70
III. Philippe, Cesur	1270–85
IV. Philippe, Dürüst	1285–1314
X. Ludwig	1314–16
I. Johann	1316
V. Philippe	1316–22
IV. Charles Adil	1322–28
Valois Hanedanı	
VI. Philippe, Şanslı	1328–50
II. Joan, İyi	1350–64
V. Charles, Bilge	1364–80
VI. Charles	1380–1422
VII. Charles	1422–61
XI. Louis	1461–83
VIII. Charles	1483–98
Valois-Orléans Hanedanı	
XII. Louis	1498–1515
Valois-Angoulême Hanedanı	
I. Francis	1515–47
II. Henri	1547–59
II. Francis	1559–60
IX. Charles	1560–74
III. Henri	1574–89
Bourbon Hanedanı	
IV. Henri (Navarre Kralı)	1589–1610
XIII. Louis	1610–43
XIV. Louis	1643–1715
XV. Louis	1715–74
XVI. Louis	1774–92
Fransız Cumhuriyeti	1792–1804
Birinci İmparatorluk	
I. Napoléon (Bonaparte)	1804–14, 1815
Bourbon Hanedanı	
XVII. Louis	1814–15, 1815–24
X. Charles	1824–30
Bourbon-Orléans Hanedanı	
Louis-Philippe	1830–48
İkinci Fransız Cumhuriyeti	1848–52
İkinci İmparatorluk	
III. Napoléon	1852–70

NORMANDİYA DÜKLERİ

Fransa büyük kısmı 9. yüzyıldan sonra Fransız krallarından bağımsız hükümdarların, özellikle 911'den 13. yüzyıla kadar Fransa'nın kuzeybatısını yöneten Normandiya düklerinin idaresi altında bulundu.

İSİM	
Rolf Ganger	911–32
I. William	932–42
I. Richard	942–96
II. Richard	996–1027
III. Richard	1027–28
I. Robert	1028–35
II. William (I İngiltere)	1035–87
II. Robert	1087–1106
I. Henry (İngiltere)	1106–35
Stephen	1135–44
Geoffrey (Anjou)	1144–50
II. Henry (İngiltere)	1150–89
IV. Richard (I İngiltere)	1189–99
John (İngiltere)	1199–1204

FRANSA BAŞKAN VE BAŞBAKANLARI

CP Merkez Partisi, **DA** Demokratik İttifak, **DR** Demokratik Direniş, **DUR** Beşinci Cumhuriyet Demokratlar Birliği, **IRP** Bağımsız Cumhuriyetçi Parti, **PRM** Halkın Devrimci Hareketi, **RA** Cumhuriyetçi İttifak, **RFR** Cumhuriyet Hareketi, **RSP** Radikal Sosyalist Parti, **SP** Sosyalist Parti, **RSU** Radikal Sosyalist Birlik, **UMP** Halk Hareketi Birliği, **UNR** Yeni Cumhuriyet İçin Birlik

DEVLET BAŞKANLARI (1871'DEN İTİBAREN)

İSİM	SÜRE
Adolphe Thiers	1871–73
Patrice MacMahon	1873–79
Jules Grevy	1879–87
François Sadi-Carnot	1887–94
Jean Casimir-Périer	1894–95
François Faure	1895–99
Emile Loubet	1899–1906
Armand Fallières	1906–13
Raymond Poincaré	1913–20
Paul Deschanel	1920
Alexandre Millerand	1920–24
Gaston Doumergue	1924–31
Paul Doumer	1931–32
Albert Le Brun	1932–40
Philippe Pétain	1940–44
Vincent Auriol (SP)	1947–54
René Coty (IRP)	1954–59
Charles de Gaulle (UNR, DUR)	1959–69
Alain Poher (CP)	1969
Georges Pompidou (DUR)	1969–74
Valérie Giscard d'Estaing (IRP)	1974–81
François Mitterand (SP)	1981–95
Jacques Chirac (RFR/UMP)	1995–2007
Nicolas Sarkozy (UMP)	2007–

BAŞBAKANLAR

İSİM	SÜRE
Adolphe Thiers	1871–73
Patrice MacMahon	1873–74
Ernest de Cissey	1874–75
Louis Buffet	1875–76
Jules Dufaure	1876
Jules Simon	1876–77
Albert de Broglie	1877
Gaëtan de Rochebouet	1877
Jules Dufaure	1877–79
William Waddington	1879
Charles de Freycinet	1879–80
Jules Ferry	1880–81
Léon Gambetta	1881–82
Charles de Freycinet	1882
Charles Duclerc	1882–83
Armand Fallières	1883
Jules Ferry	1883–85
Henri Brisson	1885–86
Charles de Freycinet	1886
René Goblet	1886–87
Maurice Rouvier	1887
Pierre Tirard	1887–88
Charles Floquet	1888–89
Pierre Tirard	1889–90
Charles de Freycinet	1890–92
Emile Loubet	1892
Alexandre Ribot	1892–93
Charles Dupuy	1893
Jean Casimir-Périer	1893–94
Charles Dupuy	1894–95
Alexandre Ribot	1895
Léon Bourgeois	1895–96
Jules Meline	1896–98
Henri Brisson	1898
Charles Dupuy	1898–99
René Waldeck-Rousseau	1899–1902
Émile Combes	1902–05
Maurice Rouvier	1905–06
Ferdinand Sarrien	1906
Georges Clemenceau	1906–09
Aristide Briand (SP)	1909–11
Ernest Monis	1911
Joseph Caillaux	1911–12
Raymond Poincaré	1912–13
Aristide Briand (SP)	1913
Louis Barthou	1913
Gaston Doumergue (RSP)	1913–14
René Viviani	1914–15
Aristide Briand (SP)	1915–17
Alexandre Ribot	1917
Paul Painlevé	1917
Georges Clemenceau	1917–20
Alexandre Millerand	1920
Georges Leygues	1920–21
Aristide Briand (SP)	1921–22
Raymond Poincaré	1922–24
Frédéric François-Marsal	1924
Eduoard Herriot (RSP)	1924–25
Paul Painlevé	1925
Aristide Briand (SP)	1925–26
Edouard Herriot (RSP)	1926
Raymond Poincaré	1926–29
Aristide Briand (SP)	1929
André Tardieu	1929–30
Camille Chautemps (RSP)	1930
André Tardieu	1930
Théodore Steeg (RSP)	1930–31
Pierre Laval	1931–32
André Tardieu	1932
Edouard Herriot (RSP)	1932
Joseph Paul-Boncour (RSU)	1932–33
Edouard Daladier (RSP)	1933
Albert Sarraut (RSP)	1933
Camille Chautemps (RSP)	1933–34
Edouard Daladier (RSP)	1934
Gaston Doumergue (RSP)	1934
Pierre Flandin (DA)	1934–35
Ferdinand Bouisson (SP)	1935
Pierre Laval	1935–36
Albert Sarraut (RSP)	1936
Léon Blum (SP)	1936–37
Camille Chautemps (RSP)	1937–38
Léon Blum (SP)	1938
Edouard Daladier (RSP)	1938–40
Paul Reynaud (RA)	1940
Philippe Pétain	1940–42
Pierre Laval	1942–44
Charles de Gaulle	1944–46
Félix Gouin (SP)	1946
Georges Bidault (PRM)	1946
Léon Blum (SP)	1946–47
Paul Ramadier (SP)	1947
Robert Schuman (PRM)	1947–48
André Marie (RSP)	1948
Robert Schuman (PRM)	1948
Henry Queuille (RSP)	1948
Georges Bidault (PRM)	1948–50
Henri Queuille (RSP)	1950
René Pleven (DR)	1950–51
Henri Queuille (RSP)	1951
René Pleven (DR)	1951–52
Edgar Faure (RSP)	1952
Antoine Pinay (IRP)	1952–53
René Mayer (RSP)	1953
Joseph Laniel (IRP)	1953–54
Pierre Mendès-France (RSP)	1954–55
Christian Pineau (SP)	1955
Edgar Faure (RSP)	1955–56
Guy Mollet (SP)	1956–57
Maurice Bourges-Maunoury (RSP)	1957
Félix Gaillard (RSP)	1957–58
Pierre Pflimlin (PRM)	1958
Charles de Gaulle (UNR)	1958–59
Michel Debré (UNR)	1959–62
Georges Pompidou (UNR)	1962–68
Maurice Couve de Murville (UNR)	1968–69
Jacques Chaban-Delmas (DUR)	1969–72
Pierre Messmer (DUR)	1972–74
Jacques Chirac (DUR)	1974–76
Raymond Barre	1976–81
Pierre Mauroy (SP)	1981–84
Laurent Fabius (SP)	1984–86
Jacques Chirac (RFR)	1986–88
Michel Rocard (SP)	1988–91
Edith Cresson (SP)	1991–92
Pierre Bérégovoy (SP)	1992–93
Edouard Balladur (RFR)	1993–95
Alain Juppé (RFR)	1995–97
Lionel Jospin (SP)	1997–2002
Jean-Pierre Raffarin (UMP)	2002–05
Dominique de Villepin (UMP)	2005–07
François Fillon (UMP)	2007–

İSPANYA KRAL VE KRALİÇELERİ

Kuzey İspanya'nın Kastilya ve Leon krallıkları 1037'de evlilik yoluyla biraraya geldi ve 1230'da resmi olarak birleşti. Kastilya Kraliçesi Isabelle 1469'da Aragon Kralı Fernando ile evlendi ve her ikisi de tahtlarına çıktıklarında ülkeleri İspanya Krallığı olarak birleştirdiler.

KASTİLYA-LEON KRAL VE KRALİÇELERİ

İSİM	
I. Fernando	1037–65
II. Sancho	1065–72
VI. Alfonso	1065–1109
Urraca	1109–26
VII. Alfonso	1126–57
III. Sancho (Kastilya)	1157–58
II. Fernando (Leon)	1157–88
VIII. Alfonso (Kastilya)	1158–1214
IX. Alfonso (Leon)	1188–1230
I. Enrique (Kastilya)	1214–17
III. Fernando (Kastilya, Leon 1230'dan itibaren)	1217–52
X. Alfonso, Bilge	1252–84
IV. Sancho	1284–95
IV. Fernando	1295–1312
XI. Alfonso	1312–50
Pedro, Zalim	1350–66
II. Enrique	1366–67
Peter, Zalim (yeniden tahtta)	1367–69
II. Enrique (yeniden tahtta)	1369–79
I. John	1379–90
III. Enrique	1390–1406
II. John	1406–54
IV. Enrique	1454–74
Isabella	1474–1504
Joanna	1504–16
I. Felipe	1504–06
V. Fernando (II. Aragon)	1506–16

ARAGON KRALLARI

İSİM	
I.Ramiro	1035–63
Sancho	1063–94
I. Pedro	1094–1104
I. Alfonso	1104–34
II. Ramiro	1134–37
Petronilla	1137–62
II. Alfonso	1162–96
II. Pedro	1196–1213
I. James, Fatih	1213–76
III. Pedro	1276–85
III. Alfonso	1285–91
II. James	1291–1327
IV. Alfonso	1327–36
IV. Peter	1336–87
I. John	1387–95
Martin	1395–1410
Fernando	1412–16
V. Alfonso	1416–58
II. John	1458–79
II. Fernando (V. Kastilya)	1479–1516

BİRLEŞİK İSPANYA KRAL VE KRALİÇELERİ

İSİM	
Habsburg Hanedanı	
I. Carlos	1516–56
II. Felipe	1556–98
III. Felipe	1598–1621
IV. Felipe	1621–65
I. Carlos	1665–1700
Bourbon Hanedanı	
V. Felipe	1700–24
Luis	1724
V. Felipe (yeniden tahtta)	1724–46
VI. Fernando	1746–59
III. Carlos (Napolili)	1759–88
IV. Carlos	1788–1808
VII. Fernando	1808
Bonaparte Hanedanı	
Joseph Bonaparte	1808–13
Bourbon Hanedanı	
VII. Fernando (yeniden tahtta)	1813–33
II. Isabella	1833–68
Savoy Hanedanı	
Amadeo	1870–73
Birinci İspanya Cumhuriyeti	1873–74

»

BİRLEŞİK İSPANYA KRAL VE KRALİÇELERİ (DEVAMI)

İSİM	
Bourbon Hanedanı	
XII. Alfonso	1874–85
XIII. Alfonso	1886–1931
İkinci İspanyol Cumhuriyeti	1931–39
Franco İspanyası	1939–75
Bourbon Hanedanı	
Juan Carlos	1975–

İSPANYA BAŞBAKANLARI

CP Muhafazakâr Parti, **LP** Liberal Parti, **LRP** Solcu Cumhuriyet Partisi, **PP** Halkçı Parti, **RP** Radikal Parti, **SP** Sosyalist Parti, **PSOE** İspanya Sosyalist İşçi Partisi, **UDC** Demokratik Merkez İçin Birlik

İSİM	SÜRE
Francisco Cea Bermudez	1833–34
Francisco Martínez de la Rosa	1834–35
Conde de Toreno	1835
Juan Alvarez Mendizábal	1835–36
Manuel Isturiz y Montero	1836
José Calatrava	1836–37
Eusebio Bardaji y Azara	1837
Conde de Ofalia	1837–38
Duc de Frias	1838
Evaristo Pérez de Castro	1838
Isidro Alaix	1838–40
Antonio González y González	1840
Valentin Ferraz	1840
Modesto Cortazar	1840
Duc de Vitoria	1840–41
Antonio González y González	1841–42
José Rodil y Gallaso	1842–43
Joaquín López	1843
Alvaro Gómez Becera	1843
Joaquín López	1843
Salustiano de Olozaga	1843
Luiz González Bravo	1843–44
Duc de Valencia	1844–46
Marqués de Miraflores	1846
Francisco Isturiz y Montero	1846–47
Duc de Sotomayor	1847
Joaquín Pacheco y Gutiérrez	1847
Florencio García Gómez	1847
Duc de Valencia	1847–50
Juan Bravo Murillo	1850–52
Federico Roncali	1852–53
Francisco de Lersundi Ormaechea	1853
Luiz Sartorius	1853–54
Fernando Fernández de Córdoba	1854
Angel de Saavedra	1854–55
Duc de Victoria	1855–56
Leopoldo O'Donnell y Joria	1856
Duc de Valencia	1856–57
Francisco Armero y Peñaranda	1857–58
Francisco Isturiz y Montero	1858
Leopoldo O'Donnell y Joria	1858–63
Marqués de Miraflores	1863–64
Lorenzo Arrazola	1864
Alejandro Mon	1864
Duc de Valencia	1864–65
Leopoldo O'Donnell y Joria	1865–66
Duc de Valencia	1866–68
Luiz González Bravo	1868
José Gutiérrez de la Ocncha	1868
Francisco Serrano y Dominguez	1868–69
Juan Prim y Prets	1869–70
Juan Topete y Carballa	1870–71
Serrano y Dominguez	1871
Manuel Ruiz Zorilla	1871
José Malcampo y Monge	1871
Praxedes Sagasta	1871–72
Juan Topete y Carballa	1872
Manuel Ruiz Zorilla	1872–73
Marqués de Sierra Bullones	1874
Praxedes Sagasta	1874
Antonio Cánovas del Castillo	1874–75
Joaquín Jovellar	1875
Antonio Cánovas del Castillo	1875–79
Arsenio Martínez-Campos	1879
Antonio Cánovas del Castillo	1879–81
Praxedes Sagasta	1881–83
José de Posada Herrera	1883–84
Antonio Cánovas del Castillo	1884–85
Praxedes Sagasta	1885–90
Antonio Cánovas del Castillo	1890–92
Praxedes Sagasta	1892–95
Antonio Cánovas del Castillo	1895–97
Marcelo de Azcarraga y Palmero	1897
Praxedes Sagasta	1897–99
Francisco Silvela y Le-Vielleuze	1899–1900
Marcello de Azcarraga y Palmero	1900–01
Praxedes Sagasta	1901–02
Francisco Silvela y Le-Vielleuze	1902–03
Raimundo Fernández de Villaverde (CP)	1903
Antonio Maura y Montaner (CP)	1903–04
Marcello de Azcarraga y Palmero (CP)	1904–05
Raimundo Fernández de Villaverde (CP)	1905
Eugene Montero Ríos	1905–06
Segismundo Moret y Prendergast (CP)	1906
José López Dominguez (LP)	1906
Segismundo Moret y Prendergast (LP)	1906–07
Marqués de la Vega de Armijo (LP)	1907–09
Antonio Maura y Montaner (CP)	1909–10
Segismundo Moret y Prendergast (LP)	1910–12
José Canalejas y Mendez (LP)	1912
Conde de Romanones (LP)	1912–13
Marqués de Alhucemas (LP)	1913–15
Eduardo Dato y Iradier (CP)	1915–16
Conde de Romanones (LP)	1916–17
Marqués de Alhucemas (LP)	1917
Eduardo Dato y Iradier (CP)	1917–18
Marqués de Alhucemas (LP)	1918
Antonio Maura y Montaner (CP)	1918
Marqués de Alhucemas (LP)	1918–19
Conde de Romanones (LP)	1919
Antonio Maura y Montaner (CP)	1919
Joaquin Sánchez de Toca	1919–20
Manuel Allende Salazar	1920–21
Eduardo Dato y Iradier (CP)	1921
Gabino Bugallal Araújo	1921
Manuel Allende Salazar	1921–22
Antonio Maura y Montaner (CP)	1922
José Sánchez Guerra (CP)	1922–23
Marqués de Alhucemas (LP)	1923–30
Miguel Primo de Rivera y Orbaneja	1920–31
Damaso Berenguer y Fuste	1931
Juan Bautista Azmar-Cabanas	1931
Niceto Alcala Zamora	1931–33
Manuel Azaña y Diéz (LRP)	1933
Alejandro Lerroux y García (RP)	1933
Diego Martínez Barrio (RP)	1933–34
Alejandro Lerroux y García (RP)	1934
Ricardo Samper Ibáñez	1934–35
Alejandro Lerroux y García (RP)	1935
Joaquín Chapaprieta y Terragosa	1935–36
Manuel Portela Valladares	1936
Manuel Azaña y Diéz (LRP)	1936
Santiago Cásares Quiroga	1936
Diego Martínez Barrio	1936
José Giral y Pereira	1936
Francisco Largo Caballero (SP)	1936–37
Juan Negrín (SP)	1937–39
Francisco Franco Bahamonde	1939–73
Luis Carrero Blanco	1973
Torcuatro Fernández Miranda	1973–74
Carlos Arias Navarro	1974–76
Fernando de Santiago y Díaz	1976
Adolfo Suárez González (UDC)	1976–81
Leopoldo Calvo-Sotelo y Bustelo (UDP)	1981–82
Felipe González Marquez (PSOE)	1982–96
José María Aznar López (PP)	1996–2004
Luis Rodríguez Zapatero (PSOE)	2004–

SARDİNYA KRALLARI

İSİM	
II. Vittorio Amadeo	1718–30
III. Carlo Emanuele	1730–73
III. Vittorio Amadeo	1773–96
IV. Carlo Emanuele	1796–1802
I. Vittorio Emanuele	1802–21
Carlo Felix	1821–31
Carlo Alberto	1831–49
II. Vittorio Emanuele (1861'den sonra İtalya kralı)	1849–61

İTALYA KRALLARI

İSİM	
II. Vittorio Emanuele (Sardinya)	1861–78
I. Umberto	1878–1900
III. Vittorio Emanuele	1900–46
II. Umberto	1946

İTALYA CUMHURBAŞKANLARI VE BAŞBAKANLARI

AP Eylem Partisi, **FI** Forza Italia, **DC** Hıristiyan Demokrat Partisi, **PRI** İtalya Cumhuriyetçi Partisi, **PSI** İtalya Sosyalist Partisi, **PLI** İtalya Liberal Partisi, Ulivo Zeytin Ağacı, **DS** Sol Demokratlar, **PP** Halk Partisi, **PL** Halkın Özgürlüğü

İSİM	SÜRE
Enrico de Nicola	1947–48
Luigi Einaudi	1948–55
Giovanni Gronchi (DC)	1955–62
Antonio Segni (DC)	1962–64
Cesare Merzagora	1964
Giuseppe Saragat (DC)	1964–71
Giovanni Leone (DC)	1971–78
Amintore Fanfani	1978
Alessandro Pertini (DC)	1978–85
Francesco Cossiga (DC)	1985–92
Oscar Scalfaro (DC, PP)	1992–99
Nicola Mancino	1999
Carlo Azeglio Ciampi	1999–2006
Giorgio Napolitano (DS)	2006–

BAŞBAKANLAR

İSİM	SÜRE
Camille Cavour	1861
Bettino Ricasoli	1861–62
Urbano Rattazzi	1862
Luigi Farina	1862–63
Marco Minghetti	1863–64
Alfonso la Marmora	1864–66
Bettino Ricasoli	1866–67
Urbano Rattazzi	1867
Luigi Menabrea	1867–69
Giovanni Lanza	1869–73
Marco Minghetti	1873–76
Agostini Depretis	1876–78
Benedetto Cairoli	1878
Agostini Depretis	1878–79
Benedetto Cairoli	1879–81
Agostini Depretis	1881–87
Francesco Crispi	1887–91
Marchese di Rudini	1891–92
Giovanni Giolitti	1892–93
Francesco Crispi	1893–96
Marchese di Rudini	1896–98
Luigi Pelloux	1898–1900
Giuseppe Saracco	1900–01
Giuseppe Zanardelli	1901–03
Giovanni Giolitti	1903–05
Alessandro Fortis	1905–06
Sidney Sonnino	1906
Giovanni Giolitti	1906–09
Sidney Sonnino	1909–10
Luigi Luzzatti	1910–11
Giovanni Giolitti	1911–14
Antonio Salandra	1914–16
Paolo Boselli	1916–17
Vittorio Orlando	1917–19
Francesco Nitti	1919–20
Giovanni Giolitti	1920–21
Ivanoe Bonomi	1921–22
Luigi Facta	1922
Benito Mussolini	1922–43
Pietro Badoglio	1943–44
Ivanoe Bonomi (PLI)	1944–45
Ferrucio Parri (AP)	1945
Alfredo de Gasperi (DC)	1945–53
Giuseppe Pella (DC)	1953–54
Amintore Fanfani (DC)	1954
Mario Scelba (DC)	1954–55
Antonio Segni (DC)	1955–57
Adone Zoli (DC)	1957–58
Amintore Fanfani (DC)	1958–59
Antonio Segni (DC)	1959–60
Fernando Tambroni (DC)	1960
Amintore Fanfani (DC)	1960–63
Giovanni Leone (DC)	1963
Aldo Moro (DC)	1963–68
Giovanni Leone (DC)	1968
Mariano Rumor (DC)	1968–70
Emilio Colombo (DC)	1970–72
Giulio Andreotti (DC)	1972–73
Mariano Rumor (DC)	1973–74
Aldo Moro (DC)	1974–76
Giulio Andreotti (DC)	1976–79
Francesco Cossiga (DC)	1979–80
Arnaldo Forlani (DC)	1980–81
Giovanni Spadolini (DC)	1981–82
Amintore Fanfani (DC)	1982–83
Benedetto Craxi (PSI)	1983–87
Amintore Fanfani (DC)	1987
Giovanni Goria (DC)	1987–88

İSİM	SÜRE
Ciriaco de Mita (DC)	1988–89
Giulio Andreotti (DC)	1989–92
Giuliano Amato (PSI)	1992–93
Carlo Azeglio Ciampi	1993–94
Silvio Berlusconi (FI)	1994–95
Lamberto Dini	1995–96
Romano Prodi (PP)	1996–98
Massimo D'Alema (DS)	1998–2000
Giuliano Amato (Ulivo)	2000–01
Silvio Berlusconi (FI)	2001–06
Romano Prodi (Ulivo)	2006–08
Silvio Berlusconi (PL)	2008–

İNGİLTERE KRAL VE KRALİÇELERİ

İSİM	
Wessex Hanedanı	
Egbert	802–39
Ethelwulf	839–55
Ethelbald	855–60
Ethelbert	860–66
I. Ethelred	866–71
Alfred, Büyük	871–99
Edward, Yaşlı	899–925
Athelstan	925–39
Edmund	939–46
Edred	946–55
Edwy	955–59
Edgar	959–75
Edward, Şehit	975–78
II. Ethelred, Hazırlıksız	978–1013
Danimarka Hanedanı	
Sweyn Forkbeard	1013–14
Wessex Hanedanı	
II. Ethelred (yeniden tahtta)	1014–16
Edmund Ironside	1016
Danimarka Hanedanı	
Canute	1016–35
I. Harold Harefoot	1035–40
Harthacnut	1040–42
Wessex Hanedanı	
Edward, İtirafçı	1042–66
II. Harold Godwinson	1066
Normandy Hanedanı	
I. William Fatih	1066–87
II. William Rufus	1087–1100
I. Henry	1100–35
Stephen	1135–41
Matilda	1141
Stephen (yeniden tahtta)	1141–54
Plantagenet Hanedanı	
II. Henry (I Anjou)	1154–89
I. Richard Aslan Yürekli	1189–99
John	1199–1216
III. Henry	1216–72
I. Edward	1272–1307
II. Edward	1307–27
III. Edward	1327–77
II. Richard	1377–99
Lancaster Hanedanı	
IV. Henry Bolingbroke	1399–1413
V. Henry	1413–22
VI. Henry	1422–61
York Hanedanı	
IV. Edward	1461–70
Lancaster Hanedanı	
VI.Henry (yeniden tahtta)	1470–71
York Hanedanı	
IV. Edward (yeniden tahtta)	1471–83
V. Edward	1483
III. Richard	1483–85
Tudor Hanedanı	
VII. Henry	1485–1509
VIII. Henry	1509–47
VI. Edward	1547–53
I. Mary	1553–58
I. Elizabeth	1558–1603
Stuart Hanedanı	
I. James (İskoçya'nın VI.sı)	1603–25
I. Charles	1625–49
Commonwealth (Cumhuriyet)	1649–60
Stuart Hanedanı	
II.Charles	1660–85
II.James	1685–88
William III	1689–1702
II.Mary (ortak hükümdar)	1689–94
Anne (1707'den itibaren Büyük Britanya)	1702–14

İSKOÇYA KRAL VE KRALİÇELERİ

İSİM	
Alpin Hanedanı	
Kenneth MacAlpin (of Dalriada)	843–58
I. Donald	858–62
I. Constantine	862–77
Aed	877–78
Eochaid	878–89
II. Donald	889–900
II. Constantine	900–42
I. Malcolm	942–54
Indulf	954–62
Dubh	962–66
Culen	966–71
II. Kenneth	971–95
III. Constantine	995–97
III. Kenneth	997–1005
II. Malcolm	1005–34
Dunkeld Hanedanı	
I. Duncan	1034–40
Macbeth	1040–57
Lulach	1057–58
III. Malcolm Canmore	1058–93
III. Donald Bane	1093–94
II. Duncan	1094
III. Donald Bane (yeniden tahtta)	1094–97
Edgar	1097–1107
I. Alexander	1107–24
I. David	1124–53
IV. Malcolm	1153–65
William Aslan	1165–1214
II. Alexander	1214–49
III. Alexander	1249–86
Margaret (Norveç)	1286–1300
Balliol Hanedanı	
John Balliol	1292–90
Bruce Hanedanı	
I. Robert Bruce	1306–29
II. David	1329–71
Stuart Hanedanı	
II. Robert	1371–90
III. Robert	1390–1406
I. James	1406–37
II. James	1437–60
III. James	1460–88
IV. James	1488–1513
V. James	1513–42
I. Mary (İskoçların Kraliçesi)	1542–67
VI. James (I, 1603'ten itibaren İngiltere)	1567–1625

BÜYÜK BRİTANYA KRAL VE KRALİÇELERİ

İSİM	
Hanover Hanedanı	
I. George	1714–27
II. George	1727–60
III. George	1760–1820
IV. George	1820–30
IV. William	1830–37
Victoria	1837–1901
Saxe-Coburg-Gotha Hanedanı	
VII. Edward	1901–10
Windsor Hanedanı	
V. George	1910–36
VIII. Edward	1936
VI. George	1936–52
II. Elizabeth	1952–

BİRLEŞİK KRALLIK BAŞBAKANLARI

C Muhafazakar, **Lib** Liberal, **Lab** İşçi, **W** Whig

İSİM	SÜRE
Robert Walpole	1721–42
Wilmington Kontu (Spencer Compton)	1742–43
Henry Pelham	1743–46
Bath Kontu(William Pulteney)	1746
Henry Pelham	1746–54
Newcastle Dükü (Thomas Pelham-Holles)	1754–56
Devonshire Dükü (William Cavendish)	1756–57
Waldegrave Kontu (James Waldegrave)	1757
Newcastle Dükü	1757–62
Bute Kontu (John Stuart)	1762–63
George Grenville	1763–65
Rockingham Markisi (Charles Wentworth)	1765–66
Chatham Kontu (William Pitt the Elder)	1766–68
Grafton Dükü (Augustus Fitzroy)	1768–70
Baron North (Frederick North)	1770–82
Rockingham Markisi	1782
Shelburne Dükü (William Petty-Fitzmaurice)	1782–83
Duke of Portland (William Cavendish-Bentinck)	1783
William Pitt (Küçük)	1783–1801
Henry Addington	1801–04
William Pitt (Küçük)	1804–06
Lord Grenville (William Grenville)	1806–07
Portland Dükü	1807–09
Spencer Perceval	1809–12
Liverpool Kontu (Robert Jenkinson)	1812–27
George Canning	1827
Vikont Goderich (Frederick Robinson)	1827–28
Wellington Dükü (Arthur Wellesley) (C)	1828–30
Lord Grey (Charles Grey) (W)	1830–34
Melbourne Vikontu (William Lamb) (W)	1834
Wellington Dükü (C)	1834
Robert Peel (C)	1834–35
Melbourne Vikontu (W)	1835–41
Robert Peel (C)	1841–46
Lord John Russell (W)	1846–52
Derby Kontu (Edward Stanley) (C)	1852
Aberdeen Kontu (George Hamilton-Gordon) (W)	1852–55
Palmerston Vikontu (Henry Temple) (W)	1855–58
Derby Kontu(C)	1858–59
Palmerston Viskontu(W)	1859–65
Lord John Russell (W)	1865–66
Derby Kontu(C)	1866–68
Benjamin Disraeli (C)	1868
William Gladstone (Lib)	1868–74
Benjamin Disraeli (C)	1874–80
William Gladstone (Lib)	1880–85
Salisbury Markisi (Robert Cecil) (C)	1885–86
William Gladstone (Lib)	1886
Salisbury Markisi (C)	1886–92
William Gladstone (Lib)	1892–94
Rosebery Kontu (Archibald Primrose) (Lib)	1894–95
Salisbury Markisi (C)	1895–1902
Arthur Balfour (C)	1902–05
Henry Campbell-Bannerman (Lib)	1905–08
Herbert Asquith (Lib)	1908–16
David Lloyd George (Lib)	1916–22
Andrew Bonar Law (C)	1922–23
Stanley Baldwin (C)	1923–24
Ramsay MacDonald (Lab)	1924
Stanley Baldwin (C)	1924–29
Ramsay MacDonald (Lab)	1929–35
Stanley Baldwin (C)	1935–37
Neville Chamberlain (C)	1937–40
Winston Churchill (C)	1940–45
Clement Attlee (Lab)	1945–51
Winston Churchill (C)	1951–55
Anthony Eden (C)	1955–57
Harold MacMillan (C)	1957–63
Alexander Douglas-Home (C)	1963–64
Harold Wilson (Lab)	1964–70
Edward Heath (C)	1970–74
Harold Wilson (Lab)	1974–76
James Callaghan (Lab)	1976–79
Margaret Thatcher (C)	1979–90
John Major (C)	1990–97
Anthony Blair (Lab)	1997–2007
Gordon Brown (Lab)	2007–10
David Cameron (C)	2010–

RUSYA HÜKÜMDARLARI

İSİM	
RURİK HANEDANI	
Moskova Prensleri	
Daniel	1283–1303
Yuri	1303–25
I. İvan	1325–40
Simeon Gururlu	1340–53
II. İvan	1353–59
Moskova-Vladimir Büyük Prensleri	
Dmitri Donskoy	1359–89
I. Vasili	1389–1425
II. Vasili II Kör	1425–62
III. İvan Büyük	1462–1505
III. Vasili	1505–33
Rusya Çarları	
IV. İvan Korkunç (1547'den itibaren Çar)	1533–84
I. Feodor	1584–98
GODUNOV HANEDANI	
Boris Godunov	1598–1605
II. Feodor	1605
II. Dimitri	1605–06
ŞUYSKİ HANEDANI	
IV. Vasili	1606–10
ROMANOV HANEDANI	
Mihael	1613–45
Aleksi	1645–76
III. Feodor	1676–82
V. İvan	1682–96
I. Petro Büyük (1721'den itibaren İmp.)	1696–1725
I. Katerina	1725–27
II. Petro	1727–30
Anna	1730–40
VI. İvan	1740–41
Elizabet	1741–62
III. Petro	1762
II. Katerina Büyük	1762–96
I. Paul	1796–1801
I. Aleksandr	1801–25
I. Nikolay	1825–55
II. Aleksandr	1855–81
III. Aleksandr	1881–94
II. Nikolay	1894–1917

SOVYETLER BİRLİĞİ VE RUSYA FEDERASYONU LİDERLERİ

SSCB'nin 1923'te kurulmasında sonra, ülke devlet ve hükümet başkanlarına sahip oldu, ancak gerçek iktidar Sovyet Komünist Partisinin elinde bulundu. Bazı Sovyet liderleri çeşitli makamları birleştirdi, ancak iktidarlarının temeli her zaman Komünist Partisinden kaynaklandı.

OHR Yurdumuz Rusya, **UR** Birleşik Rusya

SOVYETLER BİRLİĞİ (SSCB, 1923–91)

DEVLET BAŞKANLARI

İSİM	SÜRE
Mihail Kalinin	1922–46
Nikolay Svernik	1946–53
Marshal Kliment Voroşilov	1953–60
Leonid Brezhnev	1960–64
Anastas Mikoyan	1964–65
Nikolay Podgorny	1965–77
Leonid Breznhev	1977–82
Vasili Kuznetsov	1982–83
Yuri Andropov	1983–84
Konstantin Çernenko	1984–85
Vasili Kuznetsov	1985
Andrey Gromıko	1985–88
Mihail Gorbaçov	1988–91

KOMÜNİST PARTİSİ BAŞKANLARI

İSİM	SÜRE
Vladimir Lenin	1923–24
Josef Stalin	1924–53
Georgi Malenkov	1953
Nikita Kruşçev	1953–64
Leonid Brezhnev	1964–82
Yuri Andropov	1982–84
Konstanin Çernenko	1984–85
Mihail Gorbaçov	1985–91

HÜKÜMET BAŞKANLARI

İSİM	SÜRE
Vladimir Lenin	1923–24
Aleksi Rykov	1924–30
Vyaçeslav Molotov	1930–41
Josef Stalin	1941–53
Georgi Malenkov	1953–55
Nikolay Bulganin	1955–58
Nikita Kuruşçev	1958–64
Aleksi Kosigin	1964–80
Nikolay Tikonov	1980–85
Nikolay Rizkov	1985–91
Valentin Pavlov	1991

RUSYA FEDERASYONU (1991'DEN İTİBAREN)

DEVLET BAŞKANLARI

İSİM	SÜRE
Boris Yeltsin	1990–99
Vladimir Putin	1999–2008
Dmitri Medvedev	2008–

BAŞBAKANLAR

İSİM	SÜRE
İvan Silayev	1990–91
Boris Yeltsin	1991–92
Yegor Gaidar	1992
Dr. Viktor Çernomirdin (OHR)	1992–98
Sergey Kiriyenko	1998
Dr. Viktor Çernomirdin (OHR)	1998
Yevgeni Primakov	1998–99
Sergey Stepaşin	1999
Vladimir Putin	1999–2000
Mihail Kasyanov	2000–04
Viktor Kristenko	2004
Mihail Fradkov	2004–07
Viktor Zubkov	2007–08
Vladimir Putin (UR)	2008–

ÇİN İMPARATORLARI

Çin, ilk imparator Qin Shi Huangdi tarafından MÖ 221'de birleştirildi. Ancak Han hanedanının MÖ 220'de çöküşünün ardından üç yüz yıl süren, ülkenin bazen 17 farklı krallığa bölündüğü bir bölünmüşlük dönemi yaşandı. Çin, Sui tarafından 589'da tekrar birleştirildi, ancak yerine gelen Tang hanedanının 907'de çöküşünden sonra ülke Beş hanedan ve On Krallık döneminde (907–60) bir kez daha bölündü. Song hanedanı Çin'i 906'da tekrar birleştirdi, ancak ülkenin kuzeyinin denetimini 1126'da yitirdi. Ülkenin nihai birleşmesi Moğol Yuan hanedanı zamanında 1279'da meydana geldi.

İSİM	
Qin Hanedanı	
Qin Shi Huangdi	221–210 MÖ
Er Shi	210–207 MÖ
Western Han Hanedanı	
Gaodi	206–195 MÖ
Huidi	195–188 MÖ
Lu Hou (Regent)	188–180 MÖ
Wendi	180–157 MÖ
Jingdi	157–141 MÖ
Wudi	141–87 MÖ
Zhaodi	87–74 MÖ
Xuandi	74–49 MÖ
Yuandi	49–33 MÖ
Chengdi	33–7 MÖ
Aidi	7–1 MÖ
Pingdi	1 MÖ–6 CE
Ruzi	7–9
Hsin Hanedanı	
Wang Mang	9–23
Doğu Han Hanedanı	
Guang Wudi	25–57
Mingdi	57–75
Zhangdi	75–88
Hedi	88–106
Shangdi	106
Andi	106–25
Shundi	125–44
Chongdi	144–45
Zhidi	145–46
Huandi	146–68
Lingdi	169–89
Xiandi	189–220
Bölünmüşlük Dönemi	220–581
Sui Hanedanı	
Wendi	581–604
Yangdi	604–17
Gongdi	617–18
Tang Hanedanı	
Gaozu	618–26
Taizong	626–49
Gaozong	649–83
Zhongzong	684
Ruizong	684–90
Wu Zetian	690–705
Zhongzong (yeniden tahtta)	705–10
Ruizong (yeniden tahtta)	710–12
Xuangzong	712–56
Suzong	756–62
Daizong	762–79
Dezong	779–805
Shunzong	805
Xianzong	805–20
Muzong	820–24
Jingzong	824–27
Wenzong	827–40
Wuzong	840–46
Xuanzong	846–59
Yizong	859–73
Xizong	873–88
Zhaozong	888–904
Aidi	904–07
Beş hanedan ve On Krallık Dönemi	907–60
Kuzey Song Hanedanı	
Taizu	960–76
Taizong	976–97
Zhenzong	998–1022
Renzong	1022–63
Yingzong	1064–67
Shenzong	1068–85
Zhezong	1086–1101
Huizong	1101–25
Qinzong	1126
Güney Song Hanedanı	
Gaozong	1127–62
Xiazong	1163–90
Guangzong	1190–94
Ningzong	1195–1224
Lizong	1225–64
Duzong	1265–74
Gongzong	1275
Duanzong	1276–78
Bing Di	1279
Yuan Hanedanı	
Shizu (Kublai Khan)	1279–94
Chengzong (Temur Oljeitu)	1294–1307
Wuzong (Khaishan)	1308–11
Renzong (Ayrbarwada)	1311–20
Yingzong (Shidebala)	1321–23
Taiding (Yesun Temur)	1323–28
Wenzong (Tugh Temur)	1328–29
Mingzong (Khoshila)	1329
Wenzong (restored)	1329–32
Shundi (Toghon Temur)	1332–68
Ming Hanedanı	
Hongwu	1368–98
Jianwen	1399–1402
Yongle	1403–24
Hongxi	1425
Xuande	1426–35
Zhengtong	1436–49
Jingtai	1449–57
Zhengtong (restored)	1457–64
Chenghua	1464–87
Hongzhi	1487–1505
Zhengde	1505–21
Jiajing	1521–67

»

İSİM	♛
Longqing	1567–72
Wanli	1572–1620
Taichang	1620
Tiangqi	1620–27
Chongzhen	1628–44
Qing Hanedanı	
Shunzhi	1644–61
Kangxi	1661–1722
Yongzheng	1722–35
Qianlong	1735–96
Jiajing	1796–1820
Daoguang	1820–50
Xianfeng	1850–61
Tongzhi	1861–75
Guangxu	1875–1908
Puyi	1908–11

ÇİN HALK CUMHURİYETİNİN LİDERLERİ

Komünist Partinin Çin iç savaşın sırasında 1949'da Mao Zedong önderliğinde kazandığı zaferden sonra parti lideri, Çin hükümetinde en önde gelen role sahip oldu. Çin daha çok törensel görevlere sahip bir devlet başkanı ve teoride hükümete başkanlık eden bir başbakanlık makamını da korudu, ancak bu görevliler Komünist Parti liderliğinin iradesine bütünüyle bağımlı kaldılar.

CUMHURBAŞKANI

İSİM	SÜRE
Mao Zedong	1949–59
Liu Shaoqi	1959–68
Dong Biwu	1968–75
Position vacant	1975–83
Li Xiannian	1983–87
Yang Shangkun	1987–93
Jiang Zemin	1992–2003
Hu Jintao	2003–

KOMÜNİST PARTİ BAŞKANLARI

İSİM	SÜRE
Mao Zedong	1945–79
Hua Guofeng	1979–81
Hu Yaobang	1981–87
Zhao Ziyang	1987–89
Jiang Zemin	1989–2002
Hu Jintao	2002–

BAŞBAKANLAR

İSİM	SÜRE
Zhou Enlai	1949–76
Hua Guofeng	1976–80
Zhao Ziyang	1980–87
Li Peng	1987–98
Zhu Rongji	1998–2003
Wen Jiaobao	2003–

HİNDİSTAN HÜKÜMDARLARI

Hint alt kıtası birçok krallı ve imparatorluğun yükselişini ve düşüşünü gördü. Maurya İmparatorluğu Güney Asya'nın neredeyse tümünü kapsadı; Gupta İmparatorluğu Kuzey Hindistan'da geniş bir şerit oluşturdu; ve Çola İmparatorluğu Güneydoğu Asya'ya uzandı. En yüksek zamanında, Müslüman Delhi Sultanlığı ve Babürlü İmparatorluğu günümüz Hindistan'ı ve Pakistan'ının neredeyse tümünü kapsadı.

MAURYA İMPARATORLUĞU (MÖ 321–180)

İSİM	♛
Chandragupta Maurya	MÖ 321–297
Bindusara	MÖ 297–272
Ashoka	MÖ 272–232
Dasaratha	MÖ 232–224
Samprati	MÖ 224–215
Salisuka	MÖ 215–202
Devadharma	MÖ 202–195
Satamdhanu	MÖ 195–187
Brihadratha	MÖ 187–180

GUPTA HİNDİSTANI (y.275–550)

İSİM	♛
Gupta	y.275–300
Ghatotkacha	y.300–20
Chandragupta I	y.320–50
Samudragupta	y.350–76
Chandragupta II	y.376–415
Kumaragupta	y.415–55
Skandagupta	y.455–67
Kumaragupta II	y.467–77
Budhagupta	y.477–95
Chandragupta III	y.495–500
Vainyagupta	y.500–15
Narasimhagupta	y.515–30
Kumaragupta III	y.530–40
Vishnugupta	y.540–50

ÇOLA HİNDİSTANI (y.846–1279)

İSİM	♛
Viyayalaya	y.846–71
I. Aditya	y.871–907
I. Parantaka	907–53
I. Racaditya (ortak hükümdar)	947–49
Gandaraditya	953–57
Arinjaya (ortak hükümdar)	956–57
II. Parantaka	957–73
II. Aditya (ortak hükümdar)	957–69
Madurantaka Uttama	973–85
I. Racaraca	985–1016
I. Racendra	1016–44
I. Racadhiraca	1044–54
II. Racendra	1054–64
Raja Mahendra (ortak hükümdar)	1060–63
Viraracendra	1064–69
Adiracendra	1069–70
III. Racendra Kulottunga Çola	1070–1122
Vikrama Çola	1122–35
II. Kulottunga Çola	1135–50
II. Racaraca	1150–73
II. Racadhiraca	1173–79
III. Kulottunga	1179–1218
III. Racaraca	1218–46
IV. Racendra	1246–79

DELHİ SULTANLIĞI (1206–1526)

İSİM	♛
Memluk Kölemen Hanedanı	
Aybek	1206–10
Eren Şah	1210–11
İltutmuş	1211–36
Firuz Şah	1236
Radiyya Begum	1236–40
Behram Şah	1240–42
Mesud Şah	1242–46
Mahmud Şah	1246–66
Balaban	1266–87
Keykubad	1287–90
Kayumarth	1290
Halaci Hanedanı	
II. Firuz Şah	1290–96
I. İbrahim	1296
I. Muhammed	1296–1316
Ömer	1316
I. Mübarek	1316–20
Hüsrev	1320
Tuğluk Hanedanı	
I. Tuğluk	1321–25
II. Muhammed	1325–51
III. Firuz Şah	1351–88
II. Tuğluk	1388–89
Ebu Bekir	1389–90
III. Muhammed	1390–94
I. İskender	1394
II. Mahmud	1394–13
Devlet Han Lodi	1413–14
Sayyid Hanedanı	
Hıdır Han	1414–21
II. Mübarek	1421–34
IV. Muhammed	1434–45
Alem Şah	1445–51
Lodi Hanedanı	
Behlül Lodi	1451–89
II. İskender	1489–17
II. İbrahim	1517–26
Babürlü Hanedanı	
Babür	1526–30
Hümayun	1530–40
Surid Hanedanı	
Ser Şah Sur	1540–45
İslam Şah	1545–53
Muhammed 'Adil	1553–55
III. İbrahim	1555
III. İskender	1555–56
Babürlü İmparatorları	
Hümayun (yeniden tahtta)	1555–56
I. Ekber Büyük	1556–1605
Cehander	1605–27
I. Şah Cihan	1628–58
Evrengzib	1658–1707
Azam Şah	1707
I. Bahadur Şah	1707–12
'Azim-ush Şah	1712
Cehander Şah	1712–13
Farrukhsiyar	1713–19
Rafi' ud-Darajat	1719
II. Şah Cihan	1719
Nikusiyar	1719
Muhammed Ibrahim	1719–48
Ahmad Şah	1748–54
II. Alamgir	1754–59
II. Şah Alem	1759–88
Baydar Bakht	1788
II. Şah Alem (yeniden tahtta)	1788–1806
II. Ekber	1806–37
II. Bahadur Şah	1837–58

HİNDİSTAN DEVLET BAŞKANLARI VE BAŞBAKANLARI

BJP Bharatiye Janata Partisi, **CP** Kongre Partisi, **CIP** Kongre I (İndira) Partisi, **LD** Lok Dal, **JD** Janata Dal, **JDS** Janata Dal (Laik), **JP** Janata Partisi, **JSP** Janata Laik Partisi

CUMHURBAŞKANLARI

İSİM	SÜRE
Dr. Racendra Prasad	1950–62
Dr. Sarvapali Radhakrishnan	1962–67
Dr. Zakir Husain	1967–69
Sri Vaharagiri Venkata Giri	1969
Muhammed Hidayat Ullah	1969
Sri Vaharagiri Venkata Giri	1969–74
Fakhruddin 'Ali Ahmad	1974–77
Basappa Danappa Jatti	1977
Neelam Sanjiva Reddy	1977–82
Gian Zail Singh	1982–87
Rameswar Venkataraman	1987–92
Dr. Shankar Dayal Sharma	1992–97
Sri Kocheril Raman Narayanan	1997–2002
Dr. Awul Abdul Kalam	2002–07
Pratibha Patil	2007–

BAŞBAKANLAR

İSİM	SÜRE
Jawaharlal Nehru (CP)	1947–64
Gulzarilal Nanda (CP)	1964
Lal Bahadur Shastri (CP)	1964–66
Gulzarilal Nanda (CP)	1966
Srimati Indira Gandhi (CP)	1966–77
Morarji Ranchhodji Desai (JP)	1977–79
Charan Singh (JSP)	1979–80
Srimati Indira Gandhi (CIP)	1980–84
Rajiv Gandhi (CIP)	1984–89
Vishvant Pratap Singh (JD)	1989–90
Sadanand Singh Shekhar (JDS)	1990–91
Pamulaparpi Narasimha Rao (CIP)	1991–96
Atal Bihari Vajpayee (BJP)	1996
Haradanhalli Dewe Gowda (JD)	1996–97
Inder Kumar Gujral(JD)	1997–98
Atal Bihari Vajpayee (BJP)	1998–2004
Dr Manmohan Singh (CIP)	2004–

JAPONYA HÜKÜMDARLARI

Japon gelenekleri, ülkenin ilk imparatoru Jimmu Tenno'nun tahta çıkış tarihini MÖ 660 olarak verir. Ancak arkeolojik bulgular MS 40 civarında hüküm sürmüş olmasının daha muhtemel olduğunu göstermektedir. Zaman içinde Japon imparatorları güçlerini, etkili askeri aileler karşısında yitirdiler ve 1185'ten itibaren 19. yüzyıla kadar gerçek iktidar, imparatorluk iktidarının tekrar kurulduğu 1867 yılına kadar Tokugawa hanedanı dahil bir dizi askeri savaş beylerinin (şogunlar) elinde bulundu.

İMPARATORLAR

İSİM	
Yamato Dönemi (MÖ y.40– MS 710)	
Jimmu	MÖ 40–10
Suizei	MÖ 10–20 MS
Annei	20–50
Itoki	50–80
Kōshō	80–110
Kōan	110–40
Kōrei	140–70
Kōgen	170–200
Kaika	200–30
Sujin	230–58
Suinin	258–90
Keikō	290–322
Seimu	322–55
Chūai	355–62
Ojin	362–94
Nintoku	394–427
Richū	427–32
Hanzei	432–37
Ingyō	437–54
Ankō	454–57
Yūryaku	457–89
Seinei	489–94
Kenzō	494–97
Ninken	497–504
Buretsu	504–510
Keitai	510–27
Ankan	527–35
Senka	535–39
Kimmei	539–71
Bidatsu	572–85
Yōmei	585–87
Sushun	587–92
Suiko (İmparatoriçe)	593–628
Jomei	629–41
Kōgyoku (İmparatoriçe)	642–45
Kōtoku	645–54
Saimei (yeniden kurulan Kōgekyu)	655–61
Tenji	661–72
Kobun	672
Temmu	672–86
Jitō (İmparatoriçe)	686–97
Mommu	697–707
Nara Dönemi (710–784)	
Gemmei (İmparatoriçe)	707–15
Genshō (İmparatoriçe)	715–24
Shōmu	724–49
Kōken (İmparatoriçe)	749–58
Junnin	758–64
Shōtoku (yeniden kurulan Kōken)	764–70
Kōnin	770–81
Heian Dönemi (784–1185)	
Kammu	781–806
Heizei	806–09
Saga	809–23
Junna	823–33
Nimmyō	833–50
Montoku	850–58
Seiwa	858–76
Yōzei	876–84
Kōkō	884–87
Uda	887–97
Daigo	897–930
Suzaku	930–46
Murakami	946–67
Reizei	967–69

İSİM	
En'yū	969–84
Kazan	984–86
Ichijō	986–1011
Sanjō	1011–16
Go-Ichijō	1016–36
Go-Suzaku	1036–45
Go-Reizei	1045–68
Go-Sanjō	1068–73
Shirakawa	1073–87
Horikawa	1087–1107
Toba	1107–23
Sutoku	1123–42
Konoe	1142–55
Go-Shirakawa	1155–58
Nijō	1158–65
Rokujō	1165–68
Takakura	1168–80
Antoku	1180–85
Kamakura Dönemi (1186–1333)	
Go-Toba	1183–98
Tsuchimikado	1198–1210
Juntoku	1210–21
Chūkyō	1221
Go-Horikaw	1221–32
Shij	1232–42
Go-Saga	1242–46
Go-Fukakusa	1246–60
Kameyama	1260–74
Go-Uda	1274–87
Fushimi	1287–98
Go-Fushimi	1298–1301
Go-Nijō	1301–08
Hanazono	1308–18
Güney Sarayı (1336–92)	
Go-Daigo	1318–39
Go-Murakami	1339–68
Chōkei	1368–83
Go-Kameyama	1383–92
Kuzey Sarayı (1336–92)	
Kōgon	1331–33
Kōmyō	1336–48
Sukō	1348–51
Go-Kōgon	1352–71
Go-En'yū	1371–82
Muromachi Dönemi (1392–1573)	
Go-Komatsu	1382–1412
Shōkō	1412–28
Go-Hanazono	1428–64
Go-Tsuchimikado	1464–1500
Go-Kashiwabara	1500–26
Go-Nara	1526–57
Ōgimachi	1557–86
Tokugawa Dönemi (1603–1867)	
Go-Yōzei	1586–1611
Go-Mizunoo	1611–29
Meishō	1629–43
Go-Kōmyō	1643–54
Go-Sai	1655–63
Reigen	1663–87
Higashiyama	1687–1709
Nakamikado	1709–35

İSİM	
Sakuramachi	1735–47
Momozono	1747–62
Go-Sakuramachi (İmp.)	1735–47
Go-Momozono	1771–79
Kōkaku	1780–1817
Ninkō	1817–46
Kōmei	1846–67

İSİM	
Modern Japonya (1867–)	
Meiji	1867–1912
Taishō	1912–26
Shōwa (Hirohito)	1926–89
Akihito	1989–

ŞOGUNLAR

İSİM	
Kamakura Şogunluğu	
Minamoto Yoritomo	1192–95
Yoriie	1202–03
Sanemoto	1203–19
Kujō Yoritsune	1226–44
Yoritsugu	1244–52
Munetaka	1252–66
Koreyasu	1266–89
Hisaaki	1289–1308
Morikuni	1308–33
Ashikaga Şogunluğu	
Ashikaga Takauji	1338–58
Yoshiakira	1359–67
Yoshimitsu	1369–95
Yoshimochi	1395–1423
Yoshikazu	1423–25
Yoshinori	1429–41
Yoshikatsu	1442–43
Yoshimasa	1449–74
Yoshihisa	1474–89
Yoshitane	1490–93
Yoshizumi	1495–1508
Yoshitane (restored)	1508–22

İSİM	
Yoshiharu	1522–47
Yoshiteru	1547–65
Yoshihide	1568
Yoshiaki	1568–73
Tokugawa Şogunluğu	
Tokugawa Ieyasu	1603–05
Hidetada	1605–23
Iemitsu	1623–51
Ietsuna	1651–80
Tsunayoshi	1680–1709
Ienobu	1709–12
Ietsugu	1713–16
Yoshimune	1716–45
Ieshige	1745–60
Ieharu	1760–86
Ienari	1787–1837
Ieyoshi	1837–53
Iesada	1853–58
Iemochi	1858–66
Yoshinobi	1867–68

JAPONYA BAŞBAKANLARI

DP Demokrat Parti, **JNP** Japonya Yeni Parti, **JRP** Japonya Restorasyon Partisi, **LDP** Liberal Demokrat Parti, **LP** Liberal Parti, **SP** Sosyalist Parti

İSİM	SÜRE
Ito Hirobumi	1885–88
Kuroda Kiyotaka	1888–89
Yamagata Aritomo	1889–91
Matsukata Masayoshi	1891–92
Ito Hirobumi	1892–96
Matsukata Masayoshi	1896–97
Kuroda Kiyotaka	1897
Matsukata Masayoshi	1897–98
Ito Hirobumi	1898
Okuma Shigenobu	1898
Yamagata Aritomo	1898–1900
Ito Hirobumi	1900–01
Saionji Kimmochi	1901
Katsura Taro	1901–06
Saionji Kimmochi	1906–08
Katsura Taro	1908–11
Saionji Kimmochi	1911–12
Katsura Taro	1912–13
Yamamoto Gonnohyoe	1913–14
Okuma Shigenobu	1914–16
Terauchi Matsakate	1916–18
Hara Takashi	1918–21
Uchida Yasuya	1921
Takahashi Korekiyo	1921–22
Kato Tomosabura	1922–23
Yamamoto Gonnohyoe	1923–24
Kiyoura Keigo	1924
Kato Takaaki	1924–26
Wakatsuki Reijiro	1926–27
Tanaka Giichi	1927–29
Hamaguchi Osachi	1929–31
Wakatsuki Reijiro	1931
Inukai Takashi	1931–32
Takahashi Korekiyo	1932
Saito Makoto	1932–34
Okada Keisuke	1934–36
Goto Fumio	1936
Hirota Koki	1936–37

İSİM	SÜRE
Hayashi Senjuro	1937
Konoye Fumimaro	1937–1939
Hironuma Kiichiro	1939
Abe Nobyaki	1939–40
Yonai Mitsumasa	1940
Konoye Fumimaro	1940–41
Tojo Hideki	1941–44
Koiso Kuniaki	1944–45
Suzuki Kantaro	1945
Naruhiko Higashikini	1945
Shidehara Kiuro	1945
Yoshida Shigeru (LP)	1946–47
Katayama Tetsu (SP)	1947–48
Ashida Hitoshi (DP)	1948
Yoshida Shigeru (LP)	1948–54
Hatoyama Ichiro (LDP)	1954–56
Ishibashi Tanzan (LDP)	1956–57
Kishi Nobusuke (LDP)	1957–60
Ikeda Hayato (LDP)	1960–64
Sato Eisaku (LDP)	1964–72
Tanaka Kakuei (LDP)	1972–74
Miki Takeo (LDP)	1974–76
Fukuda Takeo (LDP)	1976–78
Ohira Masayoshi (LDP)	1978–80
Ito Masayoshi (LDP)	1980
Suzuki Zenko (LDP)	1980–82
Nakasone Yasuhiro (LDP)	1982–87
Takeshita Nobaru (LDP)	1987–89
Uno Sosuke (LDP)	1989
Kaifu Toshiki (LDP)	1989–91
Miyazawa Kiichi (LDP)	1991–93
Hata Tsutomu (JNP)	1993–94
Murayama Tomiichi (JNP)	1994–96
Hashimoto Ryutaro (LDP)	1996–98
Obuchi Keizo (LDP)	1998–2000
Mori Yoshiro (LDP)	2000–01
Koizumi Jun'ichiro (LDP)	2001–06
Abe Shinzo (LDP)	2006–07

>>

İSİM	👑
Fukuda Yasuo (LDP)	2007–08
Aso Taro (LDP)	2008–09
Hatoyama Yukio (DP)	2009–2010
Kan Naoto (DP)	2010–

İNKA İMPARATORLARI

İSİM	👑
Manco Capac	y.1100
Sinchi Roca	bilinmiyor
Lloque Yupanqui	bilinmiyor
Mayta Capac	bilinmiyor
Capac Yupanqui	y.1200
Inca Roca	bilinmiyor
Inca Yupanqui	bilinmiyor
Viracocha	bilinmiyor
Inca Urco	1438
Pachacuti	1438–71
Tupac Yupanqui	1471–93
Huayna Capac	1493–1526
Huascar	1526–32
Atahualpa	1530–33
Tupac Hualpa	1533
Manco Inca Yupanqui	1533–45
Sayri Tupac	1545–60
Titu Cusi Yupanqui	1560–71
Tupac Amaru	1571–72

AZTEK İMPARATORLARI

İSİM	👑
Acampichtli	1372–91
Huitzilihuitl	1391–1415
Chimalpopoca	1415–26
Itzcoatl	1426–40
Moctezuma I Ilhuicamina	1440–68
Axayacatl	1468–81
Tizoc	1481–86
Ahuitzotl	1486–1502
Moctezuma II Xocoyotzin	1502–20
Cuitlahuac	1520
Cuauhtemoc	1520–21

BİRLEŞİK DEVLETLER BAŞKANLARI

F Federalist, **DR** Demokratik Cumhuriyetçi, **D** Demokrat, **R** Cumhuriyetçi, **W** Whig, **NU** Milli Birlik

İSİM	SÜRE
George Washington	1789–97
John Adams (F)	1797–1801
Thomas Jefferson (DR)	1801–09
James Madison (DR)	1809–17
James Monroe (DR)	1817–25
John Quincy Adams (DR)	1825–29
Andrew Jackson (D)	1829–37
Martin Van Buren (D)	1837–41
William Henry Harrison (W)	1841
John Tyler (W)	1841–45
James Knox Polk (D)	1845–49
Zachary Taylor (W)	1849–50
Millard Fillmore (W)	1850–53
Franklin Pierce (D)	1853–57
James Buchanan (D)	1857–61
Abraham Lincoln (R)	1861–65
Andrew Johnson (D/NU)	1865–69
Ulysses S. Grant (R)	1869–77
Rutherford B. Hayes (R)	1877–81
James A. Garfield (R)	1881
Chester A. Arthur (R)	1881–85
Grover Cleveland (D)	1885–89
Benjamin Harrison (R)	1889–93
Grover Cleveland (D)	1893–97
William McKinley (R)	1897–1901
Theodore Roosevelt (R)	1901–09
William Howard Taft (R)	1909–13
Woodrow Wilson (D)	1913–21
Warren G. Harding (R)	1921–23
Calvin Coolidge (R)	1923–29
Herbert Hoover (R)	1929–33
Franklin D. Roosevelt (D)	1933–45
Harry S. Truman (D)	1945–53
Dwight D. Eisenhower (R)	1953–61
John F. Kennedy (D)	1961–63
Lyndon B. Johnson (D)	1963–69
Richard Nixon (R)	1969–74
Gerald Ford (R)	1974–77
James ("Jimmy") Carter (D)	1977–81
Ronald Reagan (R)	1981–89
George H. W. Bush (R)	1989–93
William ("Bill") Clinton (D)	1993–2001
George W. Bush (R)	2001–09
Barack Obama (D)	2009–

KANADA BAŞBAKANLARI

CP Muhafazakâr Parti, **LP** Liberal Parti, **PCP** İlerici Muhafazakâr Parti, **UP** Birlik Partisi

İSİM	SÜRE
John Alexander MacDonald (LP)	1867–73
Alexander MacKenzie (LP)	1873–78
John Alexander MacDonald (CP)	1878–91
John Abbott (CP)	1891–92
John Thompson (CP)	1892–94
MacKenzie Bowell (CP)	1894–96
Charles Tupper (CP)	1896
Wilfred Laurier (LP)	1896–1911
Robert Borden (CP, UP)	1911–20
Arthur Meighen (UP)	1920–21
W. Mackenzie King (LP)	1921–26
Arthur Meighen (UP)	1926
W. MacKenzie King (LP)	1926–30
Richard Bennett (CP)	1930–35
W. MacKenzie King (LP)	1935–48
Louis St Laurent (LP)	1948–57
John Diefenbaker (PCP)	1957–63
Lester Pearson (LP)	1963–68
Pierre Trudeau (LP)	1968–79
Joseph Clark (PCP)	1979–80
Pierre Trudeau (LP)	1980–84
John Turner (LP)	1984
Brian Mulroney (PCP)	1984–93
Kim Campbell (PCP)	1993
Jean Chrétien (LP)	1993–2003
Paul Martin (LP)	2003–06
Stephen Harper (CP)	2006–

GÜNEY AFRİKA DEVLET BAŞKANLARI VE BAŞBAKANLARI

ANC Afrika Ulusal Kongresi, **LP** İşçi Partisi, **NP** Milli Parti, **NPP** Milli Halk Partisi, **SAP** Güney Afrika Partisi, **S** Dayanışma, **UP** Birleşik Parti

CUMHURBAŞKANLARI

İSİM	SÜRE
Charles Swart	1961–67
Jozua Naudé	1967–68
Jacobus Fouché	1968–75
Jan de Clerk	1975
Nicolaas Diederich	1975–78
Marais Viljoen	1978
B. Johannes Vorster	1978–79
Marais Viljoen	1979–84
Pieter Botha	1984–89
Frederik de Klerk	1989–94
Nelson Mandela (ANC)	1994–99
Thabo Mbeki (ANC)	1999–2008
Kgalema Motlanthe (ANC)	2008–09
Jacob Zuma (ANC)	2009–

BAŞBAKANLAR

İSİM	SÜRE
Louis Botha (SAP)	1910–19
Jan Smuts (SAP)	1919–24
James Barry Herzog (NP/UP)	1924–39
Jan Smuts (UP)	1939–48
Daniel Malan (NP)	1948–54
Johannes Strijdom (NP)	1954–58
Charles Swart	1958
Hendrik Verwoerd (NP)	1958–66
Ebenhezer Donges	1966
B. Johannes Vorster (NP)	1966–78
Pieter Botha (NP)	1978–84

AVUSTRALYA BAŞBAKANLARI (1901'DEN İTİBAREN)

ALP Avustralya İşçi Partisi, **CP** Ülke Partisi, **LPA** Avustralya Liberal Partisi, **NP** Milli Parti, **UAP** Birleşik Avustralya Partisi

İSİM	SÜRE
Edmund Barton	1901–03
Alfred Deakin (LPA)	1903–04
John Watson	1904
George Reid	1904–05
Alfred Deakin (LPA)	1905–08
Andrew Fisher (ALP)	1908–09
Alfred Deakin (LPA)	1909–10
Andrew Fisher (ALP)	1910–13
Joseph Cook	1913–14
Andrew Fisher (ALP)	1914–15
William Hughes (ALP, NP)	1915–23
Stanley Bruce (NP)	1923–29
James Scullin (ALP)	1929–32
Joseph Lyons (UAP)	1932–39
Earl Page (CP)	1939
Robert Menzies (UAP)	1939–41
Arthur Fadden (CP)	1941
John Curtin (ALP)	1941–45
Francis Forde	1945
Joseph Chifley (ALP)	1945–49
Robert Menzies (LPA)	1949–66
Harold Holt (LPA)	1966–67
John McEwan (CP)	1967–68
John Gorton (LPA)	1968–71
William MacMahon (LPA)	1971–72
E. Gough Whitlam (ALP)	1972–75
Malcolm Fraser (LPA)	1975–83
Robert Hawke (ALP)	1983–91
Paul Keating (ALP)	1991–96
John Howard (LPA)	1996–2007
Kevin Rudd (ALP)	2007–10
Julia Gillard (ALP)	2010–

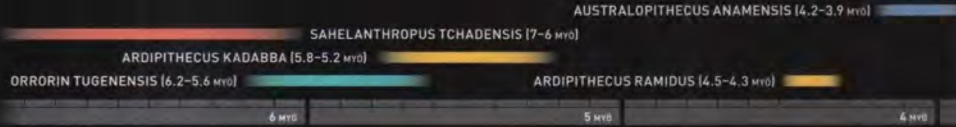
YENİ ZELANDA BAŞBAKANLARI

Lab İşçi Partisi, **Lib** Liberal Parti, **NP** Milli Parti **RP** Reform Partisi, **UP** Birleşik Parti

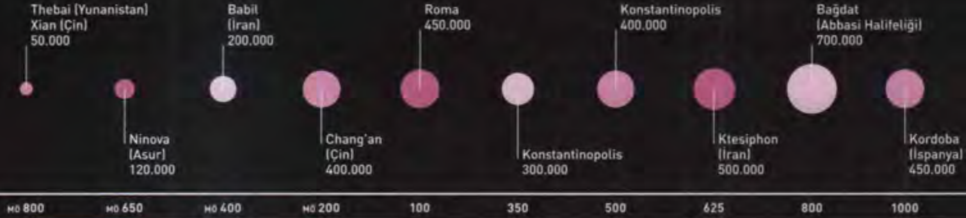
İSİM	SÜRE
Henry Sewell	1856
William Fox	1856
Edward Stafford	1856–61
William Fox	1861–62
Alfred Domett	1862–63
Frederick Whitaker	1863–64
Frederick Weld	1864–65
Edward Stafford	1865–69
William Fox	1869–72
Edward Stafford	1872
George Waterhouse	1872–73
William Fox	1873
Julius Vogel	1873–75
Daniel Pollen	1875–76
Julius Vogel	1876
Harry Atkinson	1876–77
George Grey	1877–79
John Hall	1879–82
Frederick Whitaker	1882–83
Harry Atkinson	1883–84
Robert Stout	1884
Harry Atkinson	1884
Robert Stout	1884–87
Harry Atkinson	1887–91
John Balance (Lib)	1891–93
Richard Seddon (Lib)	1893–1906
William Hall-Jones (Lib)	1906
Joseph Ward (Lib)	1906–12
Thomas MacKenzie (Lib)	1912
William Massey (RP)	1912–25
Francis Bell (RP)	1925
Joseph Coates (RP)	1925–28
Joseph Ward (UP)	1928–30
George Forbes (UP)	1930–35
Michael Savage (Lab)	1935–40
Peter Fraser (Lab)	1940–49
Sidney Holland (NP)	1949–57
Keith Holyoake (NP)	1957
Walter Nash (Lab)	1957–60
Keith Holyoake (NP)	1960–72
John Marshall (NP)	1972
Norman Kirk (Lab)	1972–74
Hugh Watt (Lab)	1974
Wallace Rowling (Lab)	1974–75
Robert Muldoon (NP)	1975–84
David Lange (Lab)	1984–89
Geoffrey Palmer (Lab)	1989–90
Michael Moore (Lab)	1990
James Bolger (NP)	1990–97
Jenny Shipley (NP)	1997–99
Helen Clark (Lab)	1999–2008
John Key (NP)	2008–

SAYILARLA TARİH

HOMİNİNLER
Modern insanların en uzak ataları Afrika'da milyonlarca yıl önce yaşamış, maymun benzeri canlılardı. Kendi türümüz olan homo sapiensler yalnızca 150.000 yıl önce ortaya çıktı.

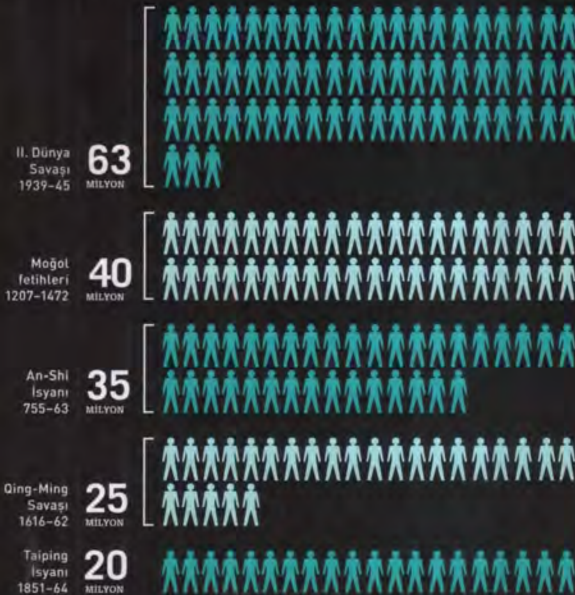

EN BÜYÜK KENTLER
Eski dünyanın en büyük kentleri günümüzle karşılaştırıldığında az nüfusa sahipti. Daha sonra etkin kanalizasyon sistemlerinin geliştirilmesi MÖ 1. yüzyılda Roma gibi şehirlerin nüfusunun, 19.yüzyılın Sanayi Devrimine kadar erişilemeyecek, 500.000 gibi sayılara ulaşmasına imkân tanıdı.

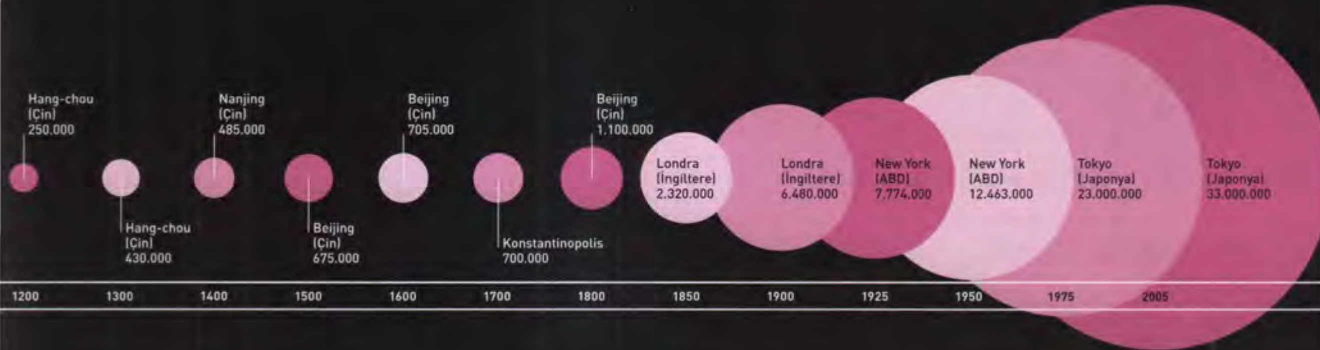
EN AĞIR KAYIPLARIN VERİLDİĞİ SAVAŞLAR
Savaş kayıpları bakımından İkinci Dünya Savaşı dünyanın en kötü savaşı olmasına rağmen, birçok eski çatışma, dönemin daha küçük orduları ve yapıldıkları ülkelerin nüfus düşüklüğü göz önüne alındığında şaşırtıcı bir şekilde çok kanlı sonuçlara yol açtı.

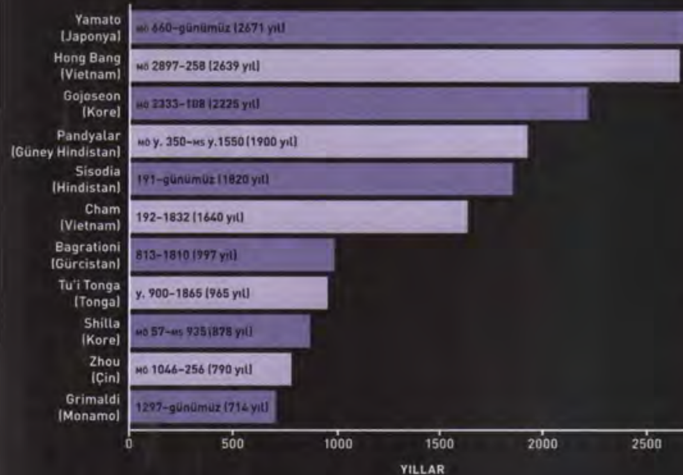

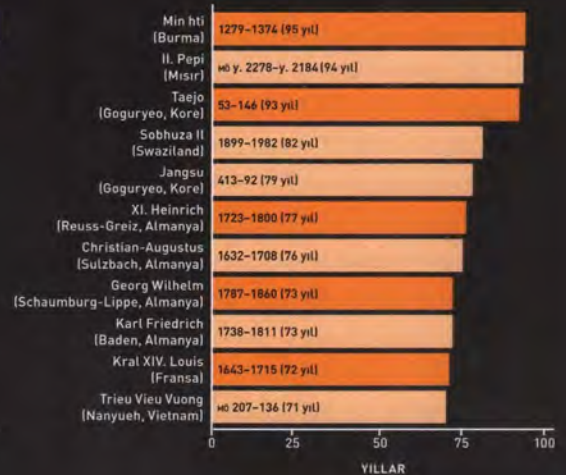
EN UZUN SÜRE TAHTTA KALAN HANEDANLAR

Hanedanların saltanat süreleri birkaç yüzyılı nadiren aşsa da bazı istisnai durumlarda tahttaki bazı hanedanlar bin yıldan fazla bir süre iktidarını korumuştur. Japonya'daki Yamato hanedanı ise 2500 yılı aşkın bir süre ayakta kalmayı başarmış ve saltanatını hâlâ sürdürmektedir.

EN UZUN SÜRE TAHTTA KALAN HÜKÜMDARLAR

Bazı hükümdarlar şaşılacak derecede uzun süre saltanat sürdü. Bu durum genellikle tahta küçük yaşta çıkmaları ve başlangıçta fazla bir güce sahip olmamaları anlamına gelse de, uzun zaman saltanat süren hükümdarlar genellikle ülkelerine güç ve refahın arttığı dönemler getirdiler.

SAVAŞLAR

İnsanlık tarihi çatışmalardan ibarettir. Toprak, din ve yönetim konusundaki ihtilaflar tarih boyunca tırmanarak savaşlara yol açmıştır. Bununla beraber, büyük muharebelerle büyük komutanların hikâyeleri ilgiyle okunurken savaşların trajik sonuçları da asla unutulmamalıdır.

BAŞLICA SAVAŞLAR

SAVAŞ	TARİH	KARŞIT GÜÇLER
Yunan-Pers Savaşları	MÖ 490–448	Atina ve Sparta dahil Perslere karşı olan Yunan şehir devletleri koalisyonu
Peloponnes Savaşı	MÖ 431–404	Atina ve müttefikleri Sparta'ya
Büyük İskender'in Savaşları	MÖ 334–323	Makedonya Pers İmparatorluğuna karşı
Birinci Pön Savaşı	MÖ 264–241	Roma Kartacaya karşı
İkinci Pön Savaşı	MÖ 218–202	Roma Kartacaya karşı
Üçüncü Pön Savaşı	MÖ 149–146	Roma Kartayacaya karşı
Birinci Roma İç Savaşı	MÖ 49–44	Julius Caesar Büyük Pompey'e karşı
İkinci Roma İç Savaşı	MÖ 33–31	Octavian (Augustus) Mark Antony'ye karşı
Bizans-Selçuk Savaşları	1064–71, 1110–17, 1158–76	Bizanslılar Selçuk Türklerine karşı
Haçlı Seferleri	1095–1272	Çeşitli Batı Avrupa Hıristiyan orduları Doğu Akdeniz ve Mısır Müslüman devletlerine karşı
Moğol Fetihleri	1206–1405	Moğollar çeşitli Avrupa ve Asya halklarına karşı
Yüz Yıl Savaşları	1337–1453	İngilizler (ve Burgonyalılar) Fransızlara karşı
Onin Savaşı	1467–77	Yamana Klanı Hosokawa klanına karşı
İtalya Savaşları	1494–95, 1521–25, 1526–30, 1535–38, 1542–44	İtalyan şehir devletleri ve Kutsal Roma İmparatorluğu, Fransız ve İtalyan müttefiklerine karşı
Japon Birlik Savaşları	1560–1603	Oda Nobunaga, Toyotomi Hideyoshi, Tokugawa Ieyasu ve müttefikleri muhalif daimyo (savaş beyi) klanlarına karşı
Seksen Yıl Savaşları (Hollanda İsyanı)	1568–1648	Hollanda, İspanya Kralı V.Felipe ve Güney Felemenkli müttefiklerine karşı
Üç Krallık Savaşı (İngiliz İç Savaşı)	1642–51	I.Charles ve kralcılar Parlamento taraftarlarına karşı
Otuz Yıl Savaşları	1618–48	İmparatorluk Katolik ittifakı, çoğunluğu Protestan devletlere ve Fransa'ya karşı
Büyük Kuzey Savaşı	1700–21	İsveç, Danimarka, Saksonya, Polonya-Litvanya, Rusya'ya karşı
Yedi Yıl Savaşları	1756–63	Britanya ve Prusya, Fransa, Avusturya, Rusya, Saksonya, İsveç'e karşı
Amerikan Bağımsızlık Savaşı	1775–83	Britanya, Amerikan yerleşimcilerine karşı (ve Fransız müttefiklerine)
Fransız Devrim Savaşları	1792–1802	Fransa, Britanya, Avusturya, Prusya, Rusya dahil üyeleri değişen koalisyonlara karşı
Napoléon Savaşları	1803–15	
Kırım Savaşı	1853–56	Rusya, Osmanlı Türkiye'si, Britanya, Fransa'ya karşı
Hint Ayaklanması	1857–58	İngilizler, yerel Hint güçlerine karşı
Amerikan İç Savaşı	1861–65	Birlik güçleri, Konfederasyonculara karşı
Fransa-Prusya Savaşı	1870–71	Fransa, Prusya'ya karşı
Taiping İsyanı	1850–64	Çin merkezi (Qing) yönetimi Taiping isyancılarına karşı
Boer Savaşları (Güney Afrika Savaşları)	1880–81, 1899–1902	İngilizler, Boer'lere (Afrikaner) karşı
Balkan Savaşları	1912–13	(Birinci Balkan Savaşı) Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, Karadağ , Osmanlı Türkiye'sine karşı (İkinci Balkan Savaşı) Bulgaristan, Türkiye, Sırbistan, Yunanistan, Romanya'ya karşı
I. Dünya Savaşı	1914–18	Antant (Britanya, Fransa, İtalya, Rusya, ABD ve diğerleri) İtilaf devletlerine karşı (Almanya, Avusturya-Macaristan ve diğerleri)
Rus İç Savaşı	1918–21	Bolşevikler, "Beyaz" Ruslara karşı
İspanya İç Savaşı	1936–39	Milliyetçiler Cumhuriyetçilere karşı
II. Dünya Savaşı	1939–45	Müttefikler (İngiliz, Fransız ve diğerleri) Mihver devletlerine (Almanlar, Japonlar, 1943'e kadar İtalyanlar ve diğerleri)
Çin İç Savaşı	1945–49	Komünistler, Milliyetçilere (Kuomintang) karşı
Kore Savaşı	1950–53	Kuzey Koreliler ve Çinliler, Güney Koreliler ve BM gücüne karşı (Amerikalılar, Avusturyalılar ve İngilizler dahil)
Fransa-Çinhindi Savaşı	1946–54	Fransızlar, Vietnamlı milliyetçilere (Viet min) karşı
Arap-İsrail Savaşları	1948–73	İsrail, Mısır, Suriye, Ürdün, Lübnan, Irak ve Filistinlilere karşı
Vietnam Savaşı	1961–75	Güney Vietnamlılar, Amerikalılar ve Avustralyalılar Kuzey Korelilere (Viet Kong) karşı
İran-Irak Savaşı	1980–88	Irak, İran'a karşı
Körfez Savaşları	1990–91, 2003	Irak, ABD yönetimindeki uluslararası koalisyona karşı
Afganistan Savaşı	2001–	ABD önderliğindeki koalisyon Taliban'a karşı

KÂŞİFLER

Birçok ilk kâşifin "bulduğu" ülkelerde gelişmiş yerli toplumlar mevcuttu ve bu "keşifler" çoğunlukla yıkıcı sonuçlara yol açtı. Bununla beraber, hiç bilmedikleri topraklara gidebilmek için yaşamını tehlikeye atan insanların azmine ve hayal gücüne hayranlık duymamak da mümkün değildir.

ÖNEMLİ KÂŞİFLER

İSİM	DÖNEMİ	KÖKEN	KEŞİF SEFERLERİ/BULUŞLAR
Hanno	y.1535–94	Kartaca	Afrika'nın batı sahilleri boyunca gemiyle seyahat etti
Kızıl Erik	y.1540–96	Norveç	(MÖ y.470)
Leif Eriksson	y.1550–1605	Norveç	Grönland'ın sahillerini araştırdı (985)
Marco Polo	1550–97	İtalya	Kuzey Amerika'da Vinland bölgesini buldu. (y.1000)
İbn Battuta	1552–1618	Fas	İpek Yolu boyunca ve Çin'de uzun seyahatler yaptı (1275–92)
Dinis Diaz	1565–99	Portekiz	Sahra, Arabistan, Hindistan, Orta Asya, Çin ve Güneydoğu Asya'yı araştırdı
Bartolomeu Dias	1567–1635	Portekiz	Afrika'nın batı sahilleri açığındaki Yeşil Burun Adalarını buldu (1445)
Vasco da Gama	y.1565–1611	Portekiz	Afrika'da Ümit Burnu'nu aştı (1488)

»

İSİM	DÖNEMİ	KÖKEN	KEŞİF SEFERLERİ/BULUŞLAR
Kristof Kolomb	1584-1622	İtalya	Afrika'da Ümit Burnunu aşarak Hindistan'a ulaştı (1497-98)
John Cabot	1603-y.1659	İtalya	Bahamalara ayak basarak Amerikaları keşfetti (1492); Güney Amerika anakarasını keşfetti (1498)
Pedro Alvarez Cabral	1651-1715	Portekiz	Kuzey Amerika anakarasını keşfetti (1497)
Amerigo Vespucci	1681-1741	İtalya	Brezilya'yı keşfetti (1500)
Afonso de Albuquerque	1730-94	Portekiz	Güney Amerika'nın sahil hattını araştırdı (1501)
Vasco Núñez de Balboa	1728-79	İspanya	Zanzibar yoluyla Hindistan'a erişti (1503-04)
Juan Ponce de Leon	1739-93	İspanya	Güney Denizi'ni (Pasifik Okyanusu) Panama'dan (1513) dolaşan ilk Avrupalı
Hernán Cortes	1771-1806	İspanya	Meksika'daki Aztek İmparatorluğunun istila edilmesine komuta etti (1518-22)
Ferdinand Magellan	1771-1803	Portekiz	Filipinleri keşfetti; yerkürenin çevresini kısmen dolaştı (1520-21)
Francisco Pizarro	1769-1859	İspanya	Peru'daki İnka İmparatorluğunun zapt edilmesini yönetti (1530-33)
Jacques Cartier	1774-1814	Fransa	St. Lawrence Körfezini ve St. Lawrence Nehrini keşfetti (1535-36)
Francisco Vásquez de Coronado	1774-1809	İspanya	Şimdiki Birleşik Devletler'in güneybatısına ilk büyük keşif seyahatine önderlik etti (1540-42)
Garcia López de Cárdenas	1770-1838	İspanya	Büyük Kanyona 1540'ta ulaştı
Martin Frobisher	1778-1852	İngiltere	Kuzeybatı geçişini ararken Frobisher Boğazına ulaştı (Kanada) (1576)
Francis Drake	1793-1826	İngiltere	Dünyanın çevresini dolaştı (1580)
John Davis	1790-1855	İngiltere	Grönland'ı araştırdı. Kuzeybatı geçişini ararken Davis boğazını keşfetti (1585)
Willem Barents	1800-62	Aşağı Ülkeler	Kuzeydoğu geçişini aradı (1594-97)
Walter Raleigh	1786-1847	İngiltere	Amerika'ya birçok defa seyahat etti, başarı sağlayamasa da Virginia'da bir koloni kurmaya çalıştı (1584)
Cornelis de Houtman	1821-90	Aşağı Ülkeler	Batı Hintlere ilk Hollanda keşif seferini düzenledi; Cava'nın güney kıyılarına deniz yoluyla gitti (1598)
Samuel de Champlain	1813-73	Fransa	St. Lawrence Nehrini araştırdı (1603); Quebec'i kurdu (1608)
Henry Hudson	1820-61	İngiltere	Hudson Körfezini keşfetti (Kanada) (1610)
William Baffin	1841-1904	İngiltere	Kuzeybatı geçişinin bir bölümü olan Baffin Körfezini araştırdı (1616)
Abel Tasman	1861-1930	Hollanda	Yeni Zelanda ve Tasmanya'ya ulaştı (1642)
William Dampier	1865-1962	İngiltere	Pasifik Okyanusu'nu geçti (1683)
Vitus Bering	1854-97	Danimarka	Sibirya'yı araştırdı (1733-41)
James Bruce	1869-1928	Britanya	Mavi Nil'i araştırdı; Nil'in kaynağını bulduğunu iddia etti (1768-74)
James Cook	1863-1942	Britanya	Yeni Zelanda ve Avustralya kıyılarının haritasını çıkardı (1769); Avustralya'ya ilk defa olarak Botany Körfezi, New South Wales, Botany Körfezine ayak bastı (1770)
Antoine Bruni d'Entrecasteaux	1862-1943	Fransa	Güney Pasifik'in ölçümlerini yaptı (1791-93)
Mungo Park	1856-1920	Britanya	Nijer Nehrini araştırdı (1795-96)
George Bass	1872-1928	Britanya	Güneydoğu Avustralya'nın sahil hattını araştırdı (1795-98)
Friedrich Alexander von Humboldt	1868-1912	Almanya	Şimdiki Venezuela bölgesi ve Orinoco Nehrini araştırdı (1799-1800)

İSİM	DÖNEMİ	KÖKEN	KEŞİF SEFERLERİ/BULUŞLAR
Matthew Flinders	1874-1922	Britanya	Avustralya'nın çevresini dolaştı (1801-03)
Meriwether Lewis	1888-1957	ABD	ABD'yi ilk defa boydan boya geçti (1804-05)
William Clark	1908-99	ABD	Lewis'le keşif seferini beraber yönetti (yukarısı)
Fabian von Bellingshausen	1910-2003	Estonya	Antarktika'nın ilk araştırmacısı (1819-21)
Alexander Gordon Laing	1910-97	Britanya	Mali'nin Timbuktu bölgesine erişen ilk Avrupalı (1826)
William Edward Parry	1914-2002	Britanya	Kuzey Kutbuna karadan erişmek için ilk girişimde bulundu (1827)
James Clark Ross	1919-2008	ABD	Antarktika'nın kapsamlı bir araştırmasını yaptı, Ross Denizi ve Ross Buz sahanlığını keşfetti (1841)
John Franklin	1934-68	Britanya	Kuzeybatı geçidini araştırdı; keşif seyahatinden hiçbir zaman dönmedi (1847)
Richard Francis Burton	1923-98	Britanya	Arabistan'da seyahat etti, Medine ve Mekke'ye ulaştı (1853)
David Livingstone	1935-2000	Britanya	Zambezi Nehrindeki Victoria şelalelerini keşfetti (1855)
Robert O'Hara Burke	d.1937	İrlanda	Avustralya'nın iç bölgelerine talihsiz bir keşif gezisine önderlik etti (1860-61)
Henry Morton Stanley	d.1943	Britanya	Kongo'nun aşağı bölgelerine birçok gezilere girişti (1874)
Fridtjof Nansen	d.1930	Norveç	Grönland'ı karadan geçti (1888)
Sven Hedin	d.1948	İsveç	Orta Asya'yı araştırdı ve Taklamakan çölünde kaybolmuş şehirleri keşfetti (1893-97)
Salomon Andrée	d.1937	İsveç	Arktik üzerinden balonla geçmeye çalıştı; uçuş sırasında kayboldu (1897)
Otto Nordenskjöld	d.1938	İsveç	Kışı Antarktika'da geçirdi (1901-03)
Francis Younghusband	d.1941	Britanya	Tibet'teki Lhasa şehrine erişen bir keşif gezisine önderlik etti (1903-04)
Aurel Stein	d.1949	Macaristan	Orta Asya'yı araştırdı ve Dunhuang'da eski bir yerleşimi tespit etti (1906-08)
Robert Peary	d.1956	ABD	Kuzey Kutbuna eriştiğini iddia etti (1909)
Roald Amundsen	d.1948	Norveç	Güney Kutbuna erişen ilk insan (1911)
Robert Falcon Scott	d.1942	Britanya	Güney Kutbuna erişme yarışında Ronald Amundsen'e yenildi (1911-12)
Ernest Shackleton	d.1921	Britanya	Antarktika'yı geçmek için bir sefer düzenledi, ancak dört ay boyunca Fil adasında çakılı kaldı (1914)
Richard Byrd	d.1940	ABD	Kuzey Kutbunu ilk defa havadan geçti (1926)
Vivian Fuchs	d.1965	Britanya	Antarktika kıtasını ilk defa karadan geçişini tamamladı (1958)
Wilfred Thesiger	d.1958	Britanya	Arabistan'ın Boş Bölgesini iki defa aşan gözü kara seyyah
Jacques-Yves Cousteau		Fransa	Yaşamını derin okyanus suları araştırmalarına adayan deniz çevre bilimcisi
Thor Heyerdahl		Norveç	Doğal malzemelerle yapılmış sallarla uzun deniz yolculuklarına çıkarak tarihöncesi göç kuramlarını kanıtlamaya çalıştı
Edmund Hillary		Yeni Zelanda	Himalayalar'daki Everest Dağına ilk defa çıktı (1953)
Yuri Gagarin		SSCB	Vostok 1 (12 Nisan 1961); uzaya giden ve dünyanın çevresinde dolaşan ilk insan
Alan Shepard		ABD	Freedom 7 (5 Mayıs 1961); uzaydaki ilk Amerikalı ve daha sonra ayda yürüyen beşinci insan
Gherman Titov		SSCB	Vostok 2 (6 Ağustos 1961); 25 yaşında uzaya giden en genç insan ve dünyanın çevresinde dolaşan ikinci insan

ÖNEMLİ KÂŞİFLER (DEVAMI)

İSİM	DÖNEMİ	KÖKEN	KEŞİF SEFERLERİ/BULUŞLAR
Valentina Tereşkova		SSCB	Vostok 6 (16 Haziran 1963); uzaydaki ilk kadın
Aleksey Leonov		SSCB	Voskhod 2 (18 Mart1965); ilk bağlı uzay yürüyüşü
Neil Armstrong		ABD	Apollo 11 (20 Temmuz 1969); ayda yürüyen ilk insan
Vladimir Remek		Çekoslovakya	Soyuz 28 (2 Mart 1978); ABD ve SSCB dışında bir ülkeden uzaya giden ilk insan
Sigmund Jähn		Alman Demokratik Cumhuriyeti	Soyuz 31 (26 Ağustos 1978); Uzaydaki ilk Alman
Jean-Loup Chrétien		Fransa	Soyuz T-11 (24 Haziran 1982); uzaya giden ilk Fransız
Ulf Merbold		Almanya	STS-9 28 (Kasım 1983); ilk ESA astronotu, uzaya giden ilk Alman
Rakesh Sharma		Hindistan	Soyuz T-11 (3 Nisan 1984); uzaydaki ilk Hintli
Sultan Selman el Saud		Suudi Arabistan	STS-56 (17 Haziran 1985); uzaydaki ilk Arap (ve ilk Müslüman)
Mamoru Mori		Japonya	STS-47 (12 Eylül 1992); uzaydaki ilk Japon
Valeri Polyakov		Rusya	Soyuz TM-18 (8 Ocak1998); 437 günle en uzun uzay uçuşu
John Glenn		ABD	STS-95 (29 Ekim 1998); 77 yaşında uzaya giden en yaşlı kişi – daha önce 1962'de Friendship 7 ile uçmuştu
Dennis Tito		ABD	Soyuz TM 32 (28 Nisan 2001); ilk "uzay turisti"
Yang Liwei		Çin	Shenzhou 5 (15 Ekim2003); uzaydaki ilk Çinli
Sergey Krikalev		Rusya	Soyuz TMA-6 (11 Ekim 2005); uzayda en uzun zamanı geçirdi (803 gün 9 saat 39 dakika)

BULUŞLAR VE KEŞİFLER

Modern dünya atalarımızın dünyasından çok farklı. İnsanlığın var olduğu zaman boyunca insani temel ihtiyaçlar –hayatta kalma ihtiyacından bilgi edinme arayışına kadar– on binlerce buluş ve keşfin yapılmasına yol açtı. Bu buluşlar iş görme ve düşünme biçimlerimizi değişikliğe uğrattı ve bizi hayvanlar aleminin diğer üyelerinden farklılaştırdı.

ÖNEMLİ BULUŞLAR VE KEŞİFLER

BULUŞ/KEŞİF	TARİH	FİKİR ÖNCÜSÜ	ÇIKIŞ YERİ
Taş aletler	y.2.75 MYÖ	İlk insanlar	Afrika
Ateşin kontrolü	y.400.000 YÖ	İlk insanlar	Afrika
Bot	y.50.000 YÖ	İlk göçmenler	Avustralasya
Madencilik	y.40.000YÖ	Paleolitik insanlar	Avrupa
Daimi barınaklar	y.28.000YÖ	Paleolitik insanlar	Doğu Avrupa
Çömlek kaplar	MÖ y.14.000	Jomon halkı	Kadim Japonya
Çiftçilik	MÖ y.10.000	Batı Asya halkları	Mezopotamya
Sulama	MÖ y.5000	Batı Asya halkları	Mezopotamya
Atın evcilleştirilmesi	MÖ y.4500	Andronovo kültürü	Avrupa/Asya
Saban	MÖ y.4000	Sümer halkı	Mezopotamya
Tekerli araç	MÖ y.3500	Sümer halkı	Sümer
İpek dokuma	MÖ y.3500	Çin halkı	Kadim Çin
Yazı	MÖ y.3300	Sümer halkı	Sümer/Mısır
Takvim	MÖ y.3000	Babilliler	Babil
Papirüs tomarı	MÖ y.2600	Imhotep (isnat edilir)	Eski Mısır
Su tesisatı	MÖ y.2500	İndus Vadisi Uygarlığı	İndus (Pakistan)
Yasama	MÖ y.1755	Kral Hammurabi	Babil
Alfabe	MÖ 14. yüzyıl	Sami halkı (Mısırlıların köleleri)	Kadim Mısır
Manyetizma	MÖ y.1000	Miletoslu Thales (isnat edilir)	Eski Yunan
Sikke	MÖ y.600	Lidya halkı	Eski Türkiye
Dünya haritası	MÖ 6. yüzyıl	Babilliler	Babil
Yıldız modelleri	MÖ y.360	Knidos'lu Eudoxus	Eski Yunanistan
Dünyanın döngüsü	MÖ y.350	Heraklides Pontikus	Eski Yunanistan
Çelik üretimi	MÖ y.200	Han hanedanı	Hindistan/Çin
Makara seti	MÖ y.200	Arşimet	Eski Yunanistan
Ansiklopedi	77	Yaşlı Pliny	Roma İmparatorluğu
Kâğıt	y.105	Cai Lun	Eski Çin
Pusula	250	Çin halkı	Eski Çin
Sıfır kavramı/onluk sistem	y.590–650	Brahmagupta	Hindistan
Usturlap	y.800	Muhammad al-Fazari	Arabistan
Üniversite	859	Fatimah al-Fihri	Fransa
Yıldız haritası	y.1000–50	Ebu Reyhan Biruni	İran
Pandül	y.1000	İbn Yunus	Mısır
Büyüteç	y.1021	İbn el Haytham	İran
Hareketli baskı	y.1045	Bi Sheng	Çin
Mekanik saat	1088	Su Song	Çin
Cebir	1202	Fibonacci	İtalya
Bilimsel yöntem	y.1220–35	Robert Grosseteste	İngiltere
Matbaa	y.1445	Johannes Gutenburg	Almanya
Yerküre	y.1490	Martin Behaim	Bohemya
Güneş merkezli evren	1503–43	Kopernik	İtalya
Bileşik mikroskop	y.1595	Hans Lippershey, Zacharias Janssen	Aşağı Ülkeler
Gezegenlerin hareket yasaları	1609–19	Johannes Kepler	Almanya
Gazete	1609	Johann Carolus	Almanya
Mercekli teleskop	1609	Galileo Galilei	İtalya
Mekanik hesap makinesi	1642	Wilhelm Schickard	Almanya
Barometre	1643	Evangelista Torricelli	İtalya
Atmosfer basıncı	1647–48	Blaise Pascal	Fransa
Mikroskobik hayat	1673	Antoni van Leeuwenhoewk	Aşağı Ülkeler
Hareket kanunları	1687	Sir Isaac Newton	İngiltere
Tohum makinesi	1701	Jethro Tull	İngiltere
Buhar pistonlu makine	1712	Thomas Newcomen	Britanya
Denizci kronometresi	1735	John Harrison	Britanya
Paratoner	1752	Benjamin Franklin	ABD
Watt buhar motoru	1776	James Watt	Britanya
Oksijen	1777	Antoine Lavoisier	Fransa
Sıcak hava balonu	1783	Montgolfier brothers	Fransa
Harman makinesi	1786	Andrew Meikle	Britanya
Pil	1800	Alessandro Volta	İtalya
Bisiklet	1818	Karl Drais	Almanya
Kalıcı fotoğraf	y.1820	Joseph Nicéphore Niépce	Fransa
Braille alfabesi	1821	Louis Braille	Fransa
Elektrikli motor	1821	Michael Faraday	Britanya
Programlanabilir bilgisayar	1822	Charles Babbage	Britanya

BULUŞ/KEŞİF	TARİH	FİKİR ÖNCÜSÜ	ÇIKIŞ YERİ
Elektromanyetizma	1823	William Sturgeon	Britanya
İçten yanmalı motor	1826	Samuel Morey	ABD
Su türbini	1827	Claude Burdin, Benoît Fourneyron	Fransa
Buharlı lokomotif	1829	George Stephenson	Britanya
Elektrik jeneratörü	1831	Michael Faraday	Britanya
Buzdolabı	1834	Jacob Perkins	ABD/Britanya
Kauçuk vulkanizasyonu	1837	Charles Goodyear	ABD
Polistiren	1839	Eduard Simon	Almanya
Denizaltı telgraf kablosu	1858	Charles Wheatstone	Britanya
Evrim teorisi	1859	Charles Darwin	Britanya
Pastörizasyon	1862	Louis Pasteur, Claude Bernard	Fransa
Kalıtım yasaları	1866	Gregor Mendel	Avusturya
Dinamit	1867	Alfred Nobel	İsveç
Elementler çizelgesi	1869	Dmitri Mendeleev	Rusya
Telefon	1876	Alexander Graham Bell	Britanya
Fonograf	1877	Thomas Edison	ABD
Akkor ışıklı ampul	1878	Joseph Wilson Swan	Britanya
Otomobil	1885	Karl Benz	Almanya
Petrol motoru	1886	Gottlieb Daimler	Almanya
Telsiz iletişimi	1893	Nikolay Tesla	Avusturya-Macaristan
Telsiz telefon	1895	Guglielmo Marconi	İtalya
Sinemacılık	1895	Auguste & Louis Lumière	Fransa
Radyum	1898	Marie & Pierre Curie	Polonya/Fransa
Kuantum teorisi	1900	Max Planck	Almanya
Omurgalı güdümlü havagemisi	1900	Ferdinand Graf von Zeppelin	Almanya
Uçak (kontrollü yakıtlı uçuş)	1903	Wright brothers	ABD
Şartlı refleksler	1904	İvan Pavlov	Rusya
İzafiyet kuramı	1905	Albert Einstein	İsviçre
Bakalit plastik	1909	Leo Baekeland	Belçika
Paslanmaz çelik	1913	Harry Brearley	Britanya
Atomun yapısı	1913	Niels Bohr	Danimarka
Televizyon	1925	John Logie Baird	Britanya
Genişleyen evren yasası	1929	Edwin Hubble	ABD
Naylon	1935	Wallace Carothers	ABD
Radar	1935	Robert Watson-Watt	Britanya
Jet motoru	1937	Frank Whittle	Britanya
Tükenmez kalem	1938	László Bíró	Macaristan
Nükleer reaktör	1942	Enrico Fermi	İtalya /ABD
Dalgıç tüpü	1943	Jacques Cousteau, Emile Gagnan	Fransa
Atom bombası	1945	J. Robert Oppenheimer	ABD
Fotosentez	1946	Melvin Calvin	ABD
Ticari uçak	1948	Vickers	Britanya
Karbon 14 metodu	1949	Willard Libby	ABD
Big Bang kuramı	1949	George Gamow, Ralph Alpher, Robert Herman	ABD
DNA yapısı	1953	Francis Crick, Rosalind Franklin, James D. Watson	Britanya/ABD
İletişim uydusu	1958	Kenneth Masterman-Smith	ABD
Lazer	1960	Theodore H. Maiman	ABD
Plaka teknoloiği	1967	Dan McKenzie	Britanya
Mikro işlemci	1969	Intel	ABD
E-mail	1971	Ray Tomlinson	ABD
Genetik modifikasyon	1973	Stanley Norman Cohen, Herbert Boyer	ABD
Kişisel bilgisayar	1973	Xerox PARC	ABD
Mobil telefon	1973	Martin Cooper (Motorola)	ABD
Kompakt disk	1980	Philips Electronic/ Sony Corporation	Hollanda/ Japonya
Dünya çapında Web	1990	Tim Berners-Lee	Britanya
Küresel konumlandırma sistemi	1995	ABD Savunma Bakanlığı	ABD
Gen klonlaması	1996	Ian Wilmut, Keith Campbell	Britanya
Taşınabilir ortam yürütücüsü	2001	Apple	ABD

FELSEFE VE DİN

Yaşamın anlamına dair ilk sorgulamaları büyük Doğu dinlerinin kurucuları yapmıştır. Onların zamanlarından beri Batı filozofları düşüncenin ve anlayışın en dış sınırlarına kadar giderek en temel inançlarımıza meydan okuyan sorular sordular.

Dünyanın hemen her yerinde beliren dünyanın büyük inançları kültürler kadar çeşitliliğe sahiptir. Bazılarının kökenleri tarihöncesi zamanlarda olmakla birlikte, 20. yüzyılda milyonlarca mürit çeken yeni dinler de ortaya çıkmıştır.

BÜYÜK DÜŞÜNÜRLER

ADI	DÖNEMİ	KÖKEN	DÜŞÜNCELER/BAŞLICA ÇALIŞMALAR
Siddhartha Gautama (Buda)	MÖ y.563–483	Hindistan	Budizm'in kurucusu; Nirvana'ya (manevi aydınlanma) erişmek ve böylelikle dünyaya yeniden gelme döngüsünden kurtulmak.
Lao Tzu	MÖ 6. yüzyılda faal	Çin	Bireyin hayata yaklaşımına ilişkin Taoizm'in kurucusu, *Dao De Jing*.
Konfüçyüs	MÖ 551–479	Çin	Konfüçyüsçülüğün kurucusu: toplumsal uyum, toplumsal adetler ve uygulamalarla geliştirilir.
Pythagoras	MÖ y.550–y.500	Yunanistan	İçe dönük bilgi (az sayıda müridine açıklamıştır) ve sayıların mistik gücüyle ilgilenen Bilge.
Sokrates	MÖ y.469–399	Yunanistan	İzleyen alıntının atfedildiği, Batı felsefesinin kurucularından biri: "Sorgulanmamış bir hayat yaşamaya değer değildir". Günümüze eseri gelmemiştir.
Platon	MÖ y.427–347	Yunanistan	Sokrates'in bir öğrencisi; algıladığımız her şeyin soyut, ideal biçiminin sadece bir gölgesi olduğunu öne sürmüştür. *Devlet* (MÖ y.360).
Aristoteles	MÖ 384–322	Yunanistan	Mantık sınıflamasına özel ilgi duymuş, geniş bir alanda çalışmış felsefeci. *Metafizik* (MÖ 350).
Plotinos	205–270	Yunanistan/ Roma İmparatorluğu	Platon'nun özgün düşüncelerinin geliştirilmiş hali olan Yeni Plantonculuğun kurucusu. *Enneadlar* (y.253–70).

BÜYÜK DÜŞÜNÜRLER (DEVAMI)

İSİM	DÖNEMİ	KÖKEN	DÜŞÜNCELER/BAŞLICA ÇALIŞMALAR
Hippolu Aziz Augustinus	354–430	Kuzey Afrika/ Roma İmp.	Platonculuğu Hıristiyan ilahiyatına aktarmıştır. *Civitas Dei* (413–26).
Aziz Thomas Aquinas	1225–74	İtalya	En büyük ortaçağ din felsefecisi. *Summa Theologiae* (1259–69).
Niccolò Machiavelli	1469–1527	İtalya	Devletin, eylemlerini herhangi bir ahlaki değerlendirmeye tabi tutmadan ortak faydayı geliştirmesini savundu. *Prens* (1513).
Francis Bacon	1561–1626	İngiltere	Bilime dayalı bilgiyle doğa üzerinde güç sahibi olunabileceğini belirtti. *Novum Organum* (1620).
Thomas Hobbes	1588–1679	İngiltere	İngiliz siyaset felsefesinin, toplumların nasıl örgütlenebileceği hakkındaki çalışmaların babası. *Leviathan* (1651).
René Descartes	1596–1650	Fransa	Ortaçağ ve Rönesans skolastikliğini altüst etti. *Meditasyonlar* (1641).
Baruch Spinoza	1632–77	Hollanda	Dünya hakkında bilginin akıl yoluyla edinilebileceğini savunan 17. yüzyılın en önemli rasyonalistlerinden biri. *Teolojik-Politik İnceleme* (1670).
John Locke	1632–1704	İngiltere	Mevcut olan her şey hakkındaki bilginin deneylerden edinilmesi gerektiğini savunan ampirizmin öncüsü. *Hükümet Üzerine İnceleme* (1690).
Gottfried Wilhelm Leibniz	1646–1716	Almanya	Matematikçi ve rasyonalist felseci. *Monadoloji* (1714).
George Berkeley	1685–1753	İngiltere	İdealist bir metafizik sistem geliştiren, gerçekliğinin sonuçta maddesel olmayan bir şeyden oluştuğunu savunan büyük ampirik. *İnsan Bilgisinin İlkeleri Üzerine Bir İnceleme* (1710).
David Hume	1711–76	Britanya	Varolanların nihai yapısıyla ilgilenen, metafiziğin önde gelen kuşkucu düşünürlerinden. *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme* (1734–37).
Jean-Jacques Rousseau	1712–78	İsviçre	Vatandaşların egemenliğinin savunucusu. *Toplumsal Sözleşme veya Siyasi Hakların İlkeleri* (1762).
Immanuel Kant	1724–1804	Almanya	Eleştirel soruşturma yoluyla aklın yetkinliğini yerleştirmek istedi. *Saf Aklın Eleştirisi* (1781).
Thomas Paine	1737–1809	Britanya	İnsanların doğal haklarına saygı duyulmasını istedi. *İnsan Hakları* (1791–92).
G. W. F. Hegel	1770–1831	Almanya	En etkili Alman idealisti. *Tinin Görüngübilimi* (1807).
Karl Marx	1818–83	Almanya	Radikal toplum kuramcısı ve komünizm felsefecisi. *Das Kapital* (1867).
Arthur Schopenhauer	1788–1860	Almanya	Transandantal idealizm, insanın deneyimlerinin şeylerin bize göründükleri biçimlerinden oluştuğuna inanmaktadır. *İstenç ve Tasarım Olarak Dünya* (1818).
Søren Kierkegaard	1813–55	Danimarka	İnsanın kendisini belirlediğini, bu nedenle benzersiz durumuna sahip olduğunu vurgulayan, varoluşçu düşüncenin öncüsü. *Felsefe Parçaları ya da Bir Parça Felsefe* (1846).
Friedrich Nietzsche	1844–1900	Almanya	"Üstinsan" ilkesini vurgulayarak insana ilişkin dini ve metafizik yorumları reddetti. *Böyle Buyurdu Zerdüşt* (1883–85).
Bertrand Russell	1872–1970	Britanya	Analitik felsefenin kurucusu. *Principia Mathematica* (1910–13).
Ludwig Wittgenstein	1889–1951	Avusturya	En önde gelen analitik felsefeci. *Tractatus Logico-Philosophicus* (1921).
Jean-Paul Sartre	1905–80	Fransa	İnsan özgürlüğünün bütünselliğine yoğunlaşan varoluşçu hareketin önderi. *Varlık ve Hiçlik* (1943).

BAŞLICA DÜNYA İNANÇLARI

İSİM	YER/TARİH	BAĞLI OLANLAR	KURUCUSU	YAZIT
Çin geleneksel dini	Bilinmiyor, tarihöncesi	400 milyon	Yerel	-
Hinduizm	Hindistan, tarihöncesi	900 milyon	Yerel	Vedalar, Upanishadlar ve Sanskrit epikleri
Şinto	Japonya, tarihöncesi	3–4 milyon	Yerel	*Kojiki, Nihon-gi*
Voodoo	Batı Afrika, Bilinmiyor	8 milyon	Yerel	-
Yahudilik	İsrail, MÖ y. 1300	15 milyon	İbrahim; Musa	Tevrat; Talmud
Zerdüştlük	İran, MÖ 6. yüzyıl	200.000	Zerdüşt	Avesta+
Taoizm	Çin, MÖ y.550	20 milyon	Lao Tzu	*Dao De Jing*
Caynacılık	Hindistan, MÖ y.550	4 milyon	Mahavira	Mahavira'nın öğretileri
Budizm	Kuzeydoğu Hindistan, MÖ y.520	375 milyon	Siddhartha Gautama (Buda)	Pali canon, Mahayana sutras
Konfüçyüsçülük	Çin, MÖ 6./5. yüzyıllar	5–6 milyon	Konfüçyüs	Dört Kitap ve Beş Klasikler
Hıristiyanlık	İsrail, y.30	2000 milyon	İsa	İncil (Eski ve Yeni Ahitler)
İslam	Suudi Arabistan, 7. yüzyılda vahiyle geldi	1500 milyon	-; Muhammed peygamber	Kuran (kutsal kitap); Hadis (sünnet)
Sih	Pencap, y.1500	23 milyon	Guru Nanak	Adi Granth (Guru Granth Sahib)
Ahir Zaman Azizleri İsa Mesih Kilisesi (Mormonlar	New York, 1830	13 milyon	Joseph Smith	İncil; *Mormon Kitabı*
Tenrikyo	Japonya, 1838	1 milyon	Nakayama Miki	*Mikigaurata, Ofudesaki, Osashizu*
Bahai İnancı	Tahran, İran, 1863	5–7 milyon	Baha'u'llah	Bahaullah'ın yazıları
İsa'nın Kilisesi (Scientist)	New York, ABD 1879	400.000'e kadar	Mary Baker Eddy	İncil; *Kutsal Yazıların Anahtarı Bilim ve Sağlık*
Cao Dai	Vietnam, 1926	8 milyon	Ngo Van Chieu	Cao Dai Canon
Rastafari	Jamaika, 1930s	1 milyon	I.Haile Selassie	*Kutsal Piby*
Dünya Barışı ve Birleşmesi Aile Federasyonu	Güney Kore, 1954	3 milyon (resmi rakam)	Sun Myung Moon	*Sun Myung Moon, İlahi İlke*
Vika	1950ler, ancak eski inanışlara dayalıdır	1–3 milyon	Gerald Gardner	-
Falun Gong	Çin, 1992	10 milyon	Li Hongzhi	*Zhuan Falun* dahil Üstad Li'nin yazıları

KÜLTÜR VE ÖĞRENİM

Eski dünyanın şair, heykeltıraş ve ressamlarından 21. yüzyılın yorumcularına ve kavramsal sanatçılarına kadar, yazarların ve sanatçıların eserleri geçmişin büyük uygarlıklarının düşüncelerinin ve hedeflerinin anlaşılması için benzersiz bir bakış açısı sağlar. Sanatçıların yetenekleri, Avrupa'da 11. yüzyıldan itibaren ve diğer kıtalarda izleyen yüzyıllarda kurulan, bilginin gelecek kuşaklara aktarıldığı üniversitelerde terbiye edildi

ŞAİRLER, OYUN YAZARLARI VE ROMANCILAR

Edebiyat geçmişe özel bir bakış açısı sağlar. Roman ve oyunların konuları kurgulanmış olsa da karakterler zamanlarının sanat geleneklerini, zihinlerini meşgul eden konuları ve toplumsal törelerini yansıtır ve birçok eserin kurgusal akışının arka planında yaşanmış tarihi olaylar yer alır.

İSİM	YAŞADIĞI DÖNEM	KÖKEN	TÜR	ÖNEMLİ ESERLERİ
Homeros	MÖ 8. yüzyıl	Eski Yunan	Şair	*Odysseia* (MÖ 8. yüzyıl)
Aiskhylos	MÖ y.525–456	Eski Yunan	Oyun yazarı	*Thebai'ye Karşı Yedi Kişi* (MÖ y.467)
Sophokles	MÖ y.496–406	Eski Yunan	Oyun yazarı	*Antigone* (MÖ y.442)
Euripides	MÖ y.484–406	Eski Yunan	Oyun yazarı	*Medea* (MÖy.431)
Aristophanes	MÖ y.448–388	Eski Yunan	Oyun yazarı	*Kurbağalar* (MÖ y.405)
Valmiki	MÖ y.400–200	Eski Hindistan	Şair	*Ramayana* (MÖ y.400–200)
Virgilius	MÖ 70–19	Roma İmparatorluğu	Şair	*Aeneid* (MÖ y.29–19)
Ovidius	MÖ 43–y.17	Roma İmparatorluğu	Şair	*Dönüşümler* (MÖ 8)
Murasaki Şikibu	y.978–1014	Japonya	Romancı	*Genji Hikâyeleri* (y.1001–10)
Dante Alighieri	1265–1321	İtalya	Şair	*İlahi Komedya* (y.1321)
Petrarca	1304–74	İtalya	Şair	*Canzoniere* (1327–68)
Geoffrey Chaucer	1343–1400	İngiltere	Şair	*Canterbury Hikâyeleri* (1387–1400)
Miguel de Cervantes	1547–1616	İspanya	Romancı/ Şair/ Oyun yazarı	*Don Quixote* (1605)
William Shakespeare	1564–1616	İngiltere	Oyun yazarı/ Şair	*Romeo ve Juliet* (y.1591–95)
John Milton	1608–74	İngiltere	Şair	*Kayıp Cennet* (1667)
Molière	1622–73	Fransa	Oyun yazarı	*Le Misanthrope* (1666)
Jean Racine	1639–99	Fransa	Oyun yazarı	*Phèdre* (1677)
Jonathan Swift	1667–1745	İrlanda	Romancı/ denemeci	*Güliver'in Seyahatleri* (1726)
Xueqin Cao	y.1715–63	Çin	Romancı	*Kırmızı Oda Rüyası* (1791)
Johann Wolfgang von Goethe	1749–1832	Almanya	Romancı/ Oyun yazarı	*Faust* (1808)
William Wordsworth	1770–1850	Britanya	Şair	*The Prelude* (1799)
Jane Austen	1775–1817	Britanya	Romancı	*Gurur ve Önyargı* (1813)
John Keats	1795–1821	Britanya	Şair	*Endymion* (1818)
Aleksander Puşkin	1799–1837	Rusya	Şair/	*Yevgeni Onegin* (1828)
Honoré de Balzac	1799–1850	Fransa	Romancı	*La Comédie Humaine* (1827–47)
Alexandre Dumas	1802–70	Fransa	Romancı	*Üç Silahşörler* (1844)
Victor Hugo	1802–85	Fransa	Romancı	*Sefiller* (1862)
Ralph Waldo Emerson	1803–82	ABD		*The Konduct of Life* (1860)
Hans Christian Andersen	1805–75	Danimarka	Romancı	*Fairy Tales* (1835–37)

İSİM	YAŞADIĞI DÖNEM	KÖKEN	TÜR	ÖNEMLİ ESERLERİ
Henry Longfellow	1807–82	ABD	Denemeci/ Şair	*Hiawatha* (1855)
Charles Dickens	1812–70	Britanya	Romancı	*Büyük Umutlar* (1860–61)
İvan Turgenev	1818–83	Rusya	Şair	*Babalar ve Oğullar* (1862)
George Eliot	1819–80	Britanya	Romancı	*The Mill on the Floss* (1860)
Fyodor Dostoyevski	1821–81	Rusya	Romancı/ Oyun yazarı	*Suç ve Ceza* (1866)
Walt Whitman	1819–92	ABD	Romancı	*Çimen Yaprakları* (1855–89)
Gustave Flaubert	1821–80	Fransa	Romancı	*Madame Bovary* (1857)
Henrik Ibsen	1828–1906	Norveç	Şair	*İki Oyun* (1867)
Lev Tolstoy	1828–1910	Rusya	Romancı	*Savaş ve Barış* (1865–69)
Mark Twain	1835–1910	ABD	Oyun yazarı	*Huckleberry Finn* (1885)
Thomas Hardy	1840–1928	Britanya	Romancı	*Tess* (1891)
Henry James	1843–1916	ABD	Romancı	*The Bostonians* (1886)
August Strindberg	1849–1912	İsveç	Romancı	*Ölüm Dansı* (1901)
George Bernard Shaw	1856–1950	İrlanda	Romancı	*Man and Superman* (1903)
Joseph Conrad	1857–1924	Polonya	Oyun yazarı	*Karanlığın Yüreği* (1902)
Anton Çehov	1860–1904	Rusya	Oyun yazarı	*Vişne Bahçesi* (1904)
Rabindranath Tagore	1861–1941	Hindistan	Romancı	*Gitanjali* (1912)
Edith Wharton	1862–1937	ABD	Oyun yazarı	*Masumiyet Çağı* (1920)
William Butler Yeats	1865–1939	İrlanda	Şair/Oyun yazarı	*Coole'un Yaban Kuğuları* (1917)
Marcel Proust	1871–1922	Fransa	Romancı	*Kayıp Zamanın İzinde* (1912–27)
Robert Frost	1874–1963	ABD	Şair	*Mountain Interval* (1916)
Thomas Mann	1875–1955	Almanya	Romancı	*Venedik'te Ölüm* (1913)
Hermann Hesse	1877–1962	Almanya	Şair	*Boncuk Oyunu* (1945)
James Joyce	1882–1941	İrlanda	Romancı	*Ulysses* (1922)
Virginia Woolf	1882–1941	Britanya	Romancı	*Bayan Dalloway* (1925)
Franz Kafka	1883–1924	Çek Cumhuriyeti	Romancı	*Dönüşüm* (1916)
D.H. Lawrence	1885–1930	Britanya	Romancı	*Oğullar ve Sevgililer* (1913)
Ezra Pound	1885–1972	ABD	Romancı	*Canto'lar* (1915–62)
T.S. Eliot	1888–1965	ABD/Britanya	Romancı/ Şair	*Çorak Ülke* (1922)
Karel Capek	1890–1938	Çek Cumhuriyeti	Şair	*R.U.R.* (1920)
Boris Pasternak	1890–1960	Rusya	Şair/Oyun yazarı	*Doktor Jivago* (1957)
Mikhail Bulgakov	1891–1940	Rusya	Oyun yazarı	*Usta ile Margarita* (1928)
William Faulkner	1897–1962	ABD	Romancı	*Ses ve Öfke* (1929)
Bertolt Brecht	1898–1956	Almanya	Romancı	*Cesaret Ana* (1938)
Federico Garcia Lorca	1898–1936	İspanya	Oyun yazarı	*Bernarda Alba'nın Evi* (1936)
Ernest Hemingway	1899–1961	ABD	Oyun yazarı	*Yaşlı Adam ve Deniz* (1952)
Jorge Luis Borges	1899–1986	Arjantin	Romancı	*Labirentler* (1953)
Vladimir Nabokov	1899–1977	Rusya/ABD	Romancı	*Lolita* (1958)
John Steinbeck	1902–68	ABD	Romancı	*Gazap Üzümleri* (1939)
George Orwell	1903–50	Britanya	Romancı	*1984* (1949)
Samuel Beckett	1906–89	İrlanda	Romancı	*Godot'yu Beklerken* (1954)
W.H. Auden	1907–73	Britanya	Oyun yazarı/ Romancı	*Deniz ve Ayna* (1944)

»

ŞAİRLER, OYUN YAZARLARI VE ROMANCILAR (DEVAMI)

İSİM	DÖNEMİ	KÖKEN	TÜR	ÖNEMLİ ESERLERİ
Naguib Mahfouz	1911–2006	Mısır	Şair	*Kahire Üçlemesi* (1956–57)
Albert Camus	1913–60	Fransa	Romancı	*Veba* (1947)
Saul Bellow	1915–2005	Kanada	Romancı	*Humboldt'un Hediyesi* (1975)
Arthur Miller	1915–2005	ABD	Romancı	*Satıcının Ölümü* (1946)
Aleksandr Soljenitsin	1918–2008	Rusya	Oyun yazarı	*İvan Denisoviç'in Bir Günü* (1962)
Iris Murdoch	1919–99	Britanya	Romancı	*Deniz, Deniz* (1978)
Yukio Mişima	1925–70	Japonya	Romancı	*Bereket Denizi* (1965–70)
Dario Fo	1926–	İtalya	Romancı	*Bir Anarşistin Kaza Sonucu Ölümü* (1970)
Gabriel Garcia Marquez	1928–	Kolombiya	Oyun yazarı	*Yüzyıllık Yalnızlık* (1967)
Milan Kundera	1929–	Çek Cumhuriyeti	Romancı	*Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği* (1984)
Harold Pinter	1930–2008	Britanya	Romancı	*Doğumgünü Partisi* (1958)
Toni Morrison	1931–	ABD	Oyun yazarı	*Sevgili* (1987)
V.S. Naipaul	1932–	Trinidad	Romancı	*House For Mr Biswas* (1971)
Philip Roth	1933–	ABD	Romancı	*Portnoy'un Feryadı* (1972)
Wole Şoyinka	1934–	Nijerya	Oyun yazarı	*Ormanların Dansı* (1960)
Seamus Heaney	1939–	İrlanda	Şair	*Karanlığa Açılan Kapı* (1969)
Margaret Atwood	1939–	Kanada	Romancı	*Damızlık Kızın Öyküsü* (1985)
Peter Carey	1943–	Avustralya	Romancı	*Oscar ve Lucinda* (1988)

RESSAMLAR VE HELKELTIRAŞLAR

Mısır, Yunanistan ve Roma'dan, Eski Çin, Hindistan ve ortaçağ Avrupa sına kadar tüm büyük uygarlıklar etkileyici ve güçlü sanat eserleri üretmiştir. Bu sanatçılardan bazılarının isimlerini ancak 9. yüzyıldan itibaren öğrenmeye başlarız. Neredeyse tüm toplumlarda sanat üretiminin önemli bir parçası dini sahnelerle yöneticileri ve aristokrasiyi öven portrelerdir. Manzara ve kır sahneleri de çağlar boyunca sanatçıları kollayan kişilerin hoşuna gitmiştir. Modern çağda ise himaye ilişkilerinden kurtulan sanatçılar daha özgür bir şekilde kendilerinin oluşturduğu, zaman zaman sarsıcı gündemlerini izlemektedir.

İSİM	DÖNEMİ	KÖKEN	TANINMIŞ ESERLERİ
Exekias	MÖ y.550–525	Yunanistan	Akhilleus ve Ajax oyun oynuyor
Phidias	MÖ y.480–420	Yunanistan	Parthenon Frizi
Praksiteles	MÖ y.350'de Faal	Yunanistan	Knidos Afroditi
Gu Kaizhi	y.345–406	Çin	Saray Hanımlarının Öğretmenine İhtar
Yan Liben	y.600–73	Çin	Emperyal Tahtırevan
Wu Daozi	y.710–y.760	Çin	Uçan Şeytan
Han Gan	y.720–y.780	Çin	Parlayan Işık Gecesi
Lu Hong	8. yüzyıl başlarında faal	Çin	Saman Kulübeden On Manzara
Zhang Xuan	714–42'de faal	Çin	Ladies Preparing Newly Woven Silk
Guanxiu	832–912	Çin	The Arhat Pindola
Huang Quan	903–65	Çin	Kuş ve Böcek Eskizleri
Li Cheng	919–67	Çin	A Solitary Temple amid Clearing Peaks
Huang Jucai	933–y.993	Çin	Jujube Çalılarında Sülün ve Küçük Kuşlar
Dong Yuan	d.962	Çin	Yaz Dağları
Juran	Faal y.960–85	Çin	Uzak Dağ Ormanları
Zhang Zeduan	11. yüzyıl ort.	Çin	Nehirde Huzur
Guo Xi	y.1020–90	Çin	Bahar Başlangıcı
Li Gonglin	1049–1106	Çin	Çayırdaki Atlar

İSİM	DÖNEMİ	KÖKEN	ÖNEMLİ ESERLERİ
Wang Shen	Geç 12. yüzyıl	Çin	Sisli Nehir Üstünde Sıra Dağlar
Li Di	y.1100–y.97	Çin	Shrike on a Winter Tree
Ma Yuan	y.1190–1224	Çin	Çıplak Söğütler ve Uzak Dağlar
Lian Kai	13. yüzyıl	Çin	Altıncı Ch'an Patriği Chopping Bamboo
Qian Zuan	y.1235–1307	Çin	Dwelling in the Floating Jade Mountains
Cimabue	y.1250–1302	İtalya	Tahtta Meryem Ana
Zhao Mengfu	1254–1322	Çin	Qiao ve Hua Dağlarında Sonbahar Renkleri
Nicola Pisano	y.1258–84	İtalya	Pisa Katedrali Vaftizhanesi Minberi
Giotto di Bondone	y.1267–1337	İtalya	Aziz Francis'in Hayatı
Huang Gongwang	1269–1354	Çin	Fuchun Dağlarında Ev
Wu Zhen	1280–1354	Çin	Kaya Kenarında Bambular
Ni Zan	1301–74	Çin	Altı Bey
Wang Meng	1308–74	Çin	Qinghai Dağlarında Ev
Muto Shi	14. yüzyıl	Japonya	Muso Soseki'nin Portresi
Taiku Josetzu	1405–23'te faal	Japonya	Hyonen-zu
Donato de Niccolo (Donatello)	1386–1466	İtalya	Davud
Fra Angelico	1387–1455	İtalya	Vahiy
Jan van Eyck	y.1395–1441	Belçika	Evlilik Portresi
Paolo Uccello	1397–1475	İtalya	San Romano Muharebesi
Rogier van der Weyden	y.1400–64	Flaman	İsa'nın Çarmıhtan İndirilmesi
Fra Filippo Lippi	y.1406–69	İtalya	Tarquinia Madonna'sı
Piero della Francesca	y.1415–92	İtalya	Doğum
Sesshu Toyo	1420–1506	Japonya	Sonbahar Manzarası
Shen Zhou	1427–1509	Çin	Yüksek Dağ
Giovanni Bellini	y.1430–1516	İtalya	Bahçede Istırap
Hans Memling	y.1430–1494	Felemenk	Azize Catherine'in Gizemli Evliliği
Andrea Mantegna	y.1431–1506	İtalya	Caesar'ın Zaferi
Sandro Botticelli	1445–1510	İtalya	Gizemli Doğum
Hieronymus Bosch	y.1450–1516	Felemenk	İsa'ya Dikenli Taç Giydirilmesi
Leonardo da Vinci	1452–1519	İtalya	Mona Lisa
Lu Ji	y.1500'de faal	Çin	Küre, Kartal ve Düşen Lotus Çiçekleri
Mathias Grünewald	y.1460–1528	Almanya	Isenheim Mihrabı
Wen Zhengming	1470–1559	Çin	Şeftali Çiçeği Baharı
Albrecht Dürer	1471–1528	Almanya	Dört Havariler
Michelangelo Buonarotti	1475–1564	İtalya	Davud
Lucas Cranach (Büyük)	1472–1553	Almanya	Mısır'a Kaçış Sırasında Dinlenme
Jan Gossaert	y.1478–1533	Belçika	Magi'nin Hayranlığı
Kano Montonobu	1476–1559	Japonya	Şelale ve Turna Kuşlu Manzara
Raffaello Sanzio da Urbino (Raphael)	1483–1520	İtalya	Sistina Madonna'sı
Tiziano Vecelli (Titian)	y.1487–1576	İtalya	Haraç Parası
Hans Holbein (Küçük)	y.1497–1543	Almanya	Büyükelçiler
Jacobo Robusti Tintoretto	y.1487–1576	İtalya	Son Yemek
Sukei Sesson	y.1504–1589	Japonya	Fırtınalı Havada Manzara ve Gemi

İSİM	DÖNEMİ	KÖKEN	ÖNEMLİ ESERLERİ
Pieter Bruegel (Büyük)	y.1525–69	Flaman	Köylü Dansı
Kaiho Yushio	1533–1615	Japonya	Peonies
Pieter Paul Rubens	1577–1640	Belçika	Magi'nin Hayranlığı
Hasegawa Tohaku	1539–1610	Japonya	Çam Ağaçları
El Greco	1541–1614	İspanya	Kont Orgaz'ın Cenazesi
Kano Eitoku	1543–1590	Japonya	Crane and Pine Tree
Dong Qichang	1555–1636	Çin	Sonbahar Dağları
Hon-Ami Koetsu	1558–1637	Japonya	Dört Mevsimin Çiçekleri
Kano Sanraku	1559–1635	Japonya	Erik Ağacı ve Sülün
Michelangelo Merisi da Caravaggio	1573–1610	İtalya	İsa'nın Çarmıhtan İndirilmesi
Tawaraya Sotatsu	1576–1643	Japonya	Geyik ve Kaligrafi
Frans Hals	1580–1666	Felemenk	Gülen Şövalye
José Ribera	1591–1652	İspanya	Aziz Bartholomeus'un Şehitliği
Nicolas Poussin	1593–1665	Fransa	Altın Buzağı Tapınması
Gianlorenzo Bernini	1598–1680	İtalya	Azize Teresa'nın Coşkusu
Diego Velasquez	1599–1660	İspanya	Saka
Anthony van Dyck	1599–1641	Belçika	İngiltere Kralı I. Charles
Claude Lorrain	1600–82	Fransa	Azize Ursula'nın Karaya İnişi
Harmensz Rembrandt van Rijn	1606–69	Felemenk	Gece bekçisi
Hongren	1610–64	Çin	Anıtsal Manzara
Bartolomé Esteban Murillo	1617–82	İspanya	Bakire ve Çocuk
Jan Vermeer	1632–75	Felemenk	Testili Kadın
Wang Hui	1632–1717	Çin	Kangxi İmparatorunun Güney Teftiş Gezisi
Tao-Chi	1641–y.1717	Çin	Manzara
Ogata Korin	1658–1716	Japonya	Baharda Beyaz Erik Çiçekleri
Antoine Watteau	1684–1721	Fransa	Cythera'ya Hac
Giovanni Battista Tiepolo	1696–1770	İtalya	Musa'nın Bulunması
William Hogarth	1697–1764	İngiltere	Rake'in Gidişatı
Giovanni Antonio Canal (Canaletto)	1697–1768	İtalya	Büyük Kanal'da Regatta
Joshua Reynolds	1723–92	Büyük Britanya	Üç Erdem
İkeno Taiga ve Yosa Buson	1723–76, 1716–83	Japonya	On Rahatlık ve On Zevk
Thomas Gainsborough	1727–88	Britanya	Mavili Çocuk
Maruyama Okyo	1733–95	Japonya	Doğa İncelemeleri
Francisco de Goya	1746–1828	İspanya	Çıplak Maya
Jacques-Louis David	1748–1825	Fransa	Sabinlerin Kaçırılması
Utamaro Kitagawa	1753–1806	Japonya	Böcekler Kitabı
William Blake	1757–1827	Britanya	İlahi Komedi
Katsuhika Hokusai	1760–1849	Japonya	Büyük Dalga
Caspar David Friedrich	1774–1840	Almanya	Dağdaki Haç
Joseph Mallord William Turner	1775–1851	Britanya	Juliet ve Bakıcısı
John Constable	1776–1837	Britanya	Haywain

İSİM	DÖNEMİ	KÖKEN	ÖNEMLİ ESERLERİ
Jean-August-Dominique Ingres	1780–1867	Fransa	Odalisque
John James Audubon	1785–1851	ABD	Amerika'nın Kuşları
Theodore Gericault	1791–1824	Fransa	Medusa'nın Salı
Ichiyu-sai (Ando) Hiroshige	1797–1858	Japonya	Shono Manzarası
Eugène Delacroix	1798–1863	Fransa	Halka Önderlik Eden Özgürlük
Edwin Landseer	1802–73	Britanya	Glen Hükümdarı
Gustave Courbet	1819–77	Fransa	Ornans'da Cenaze
Edouard Manet	1823–83	Fransa	Déjeuner sur l'Herbe
William Holman Hunt	1827–1910	Britanya	Dünya Işığı
Dante Gabriel Rosetti	1828–82	Büyük Britanya	Beata Beatrix
John Everett Millais	1829–96	Britanya	Salıverilme Emri
Camille Pissarro	1830–1903	Fransa	Hasat
James Abbott McNeill Whistler	1834–1903	ABD	Sanatçının Annesi
Hilaire-Germain-Edgar Degas	1834–1917	Fransa	La Danseuse au Bouquet
Alfred Sisley	1839–99	Britanya	Port Marly'de Taşkın
Paul Cézanne	1839–1906	Fransa	Denize Girenler
Auguste Rodin	1840–1917	Fransa	Öpücük
Claude Monet	1840–1926	Fransa	Nilüferler
Pierre-Auguste Renoir	1841–1919	Fransa	Gemi Partisinde Yemek
Paul Gauguin	1848–1903	Fransa	Ta Matete
Vincent van Gogh	1853–90	Felemenk	Selvili Yol
John Singer Sargent	1856–1925	ABD	Karanfil, Zambak,Zambak, Gül
Georges Seurat	1859–91	Fransa	Grande Jatte'da Pazar Öğleden Sonrası
Walter Richard Sickert	1860–1942	Britanya	Can Sıkıntısı
Gustav Klimt	1862–1928	Avusturya	Brüksel'de Palais Stoclet için Duvar Mozaiği
Edvard Munch	1863–1944	Norveç	Çığlık
Henri de Toulouse-Lautrec	1864–1901	Fransa	Moulin Rouge'da
Akseli Gallen-Kallela	1865–1931	Finlandiya	Keitele Gölü
Wassily Kandinsky	1866–1944	Rusya	Renkle Doğaçlamalar
Henri Matisse	1869–1954	Fransa	Odalisque
Piet Mondrian	1872–1944	Felemenk	Kompozisyon
Paul Klee	1879–1940	İsviçre	Twittering Machine
Jacob Epstein	1880–1959	Britanya	Oscar Wilde için Hatıra
Ernst Ludwig Kirchner	1880–1938	Almanya	Sokak Sahnesi
Pablo Picasso	1881–1973	İspanya	Guernica
Georges Braque	1882–1963	Fransa	Anemon Vazosu
Edward Hopper	1882–1967	ABD	Gece Kuşları
Max Beckmann	1884–1905	Almanya	Gece
Amedeo Modigliani	1884–1920	İtalya	Madame Zborowski'nin Portresi

RESSAMLAR VE HELKELTIRAŞLAR (DEVAMI)

İSİM	DÖNEMİ	KÖKEN	ÖNEMLİ ESERLERİ
Diego Rivera	1886-1957	Meksika	Yaratılış
Oskar Kokoschka	1886-1980	Avusturya	Thames'ın Görünüşü
Georgia O'Keeffe	1887-1986	USA	New York Şehir Manzarası
Marcel Duchamp	1887-1968	Fransa	Çeşme
Marc Chagall	1887-1985	Fransa	Calvary
Giorgio de Chirico	1888-1978	İtalya	Sonsuzluk Özlemi
Paul Nash	1889-1946	Britanya	Ölü Deniz
Egon Schiele	1890-1918	Avusturya	Sanatçının Annesi Uyuyor
Giorgio Morandi	1890-1964	İtalya	Ölüdoğa
Man Ray	1890-1978	ABD	İp Cambazı Kendine Gölgesiyle Eşlik Eder
Max Ernst	1891-1976	Almanya	Selebes Fili
George Grosz	1893-1959	Almanya	İntihar
Joan Miró	1893-1983	İspanya	Harlequin Karnavalı
Henry Moore	1898-1986	Britanya	Yaslanmış Figür
René Magritte	1898-1967	Belçika	Bu Bir Pipo Değil
Alberto Giacometti	1901-66	İsviçre	Uzun Figürler
Mark Rothko	1903-70	ABD	Mavili Yeşil
Salvador Dali	1904-89	İspanya	Hafızanın Kalıcılığı
Willem de Kooning	1904-97	ABD	Kadın dizileri
Frida Kahlo	1907-54	Meksika	Çerçeve
Francis Bacon	1909-92	Britanya	Haç'ın Altında Üç Çalışma
Jackson Pollock	1912-56	ABD	Sonbahar Ritmi
Sidney Nolan	1971-92	Avustralya	Ned Kelly'nin kariyerinden konular
Roy Lichtenstein	1923-97	ABD	Whaam!
Andy Warhol	1930-87	ABD	Campbell'in Çorba Kutuları
David Hockney	d.1937	Britanya	Bay ve Bayan Clark ve Percy
Antony Gormley	d.1950	Britanya	Kuzey Meleği
Ai Weiwei	d.1957	Çin	Günebakan Tohumları
Liu Xiadong	d.1963	Çin	Three Gorges: Newly Displaced Population

DÜNYANIN EN ESKİ ÜNİVERSİTELERİ

ÜNİVERSİTE	ÜLKE	KURULUŞ TARİHİ
Bologna	İtalya	1088
Oxford	İngiltere	y.1167
Modena	İtalya	1175
Vicenza	İtalya	1204
Cambridge	İngiltere	1209
Salamanca	İspanya	1218
Padua	İtalya	1222
Napoli	İtalya	1224
Siena	İtalya	1246
Lizbon	Portekiz	1290
Madrid	İspanya	1293
Lérida	İspanya	1297
La Sapienza	Roma, İtalya	1303
Coimbra	Portekiz	1308
Perugia	İtalya	1308
Pisa	İtalya	1343
Charles	Prag, Çek Cumhuriyeti	1347
Perpignan	Fransa	1350
Pavia	İtalya	1361
Jagiellonian	Polonya	1364
Viyana	Avusturya	1365
Heidelberg	Almanya	1385
Universidad Michoacana de San Nicolás de Hidalgo	Meksika	1540
Harvard	Massachusetts, ABD	1636
Fourah Bay College	Sierra Leone	1827
Calcutta	Hindistan	1857
Sydney	Avustralya	1850

FELAKETLER

Bazen binlerce, hatta veba hastalığı durumunda milyonlarca insanı öldüren doğal afetleri etkilerinden çok az uygarlık masun kalabilmiştir. Pompeii'nin püskürmesi, MS 526 Antakya depremi ve kara veba gibi felaketler muazzam sayıda insanın hayatına mal olsa da 2004 Hint Okyanusu ve 2011 Japonya tsunamilerinde yitirilen insan hayatlarına bakıldığında günümüz toplumlarının daha iyi korunduğunu söylemek güç olmaktadır.

DEPREMLER

YER	TARİH	ŞİDDETİ	ÖLÜMLER	TANIM
Sparta, Yunanistan	MÖ 464	7.2	y.20.000	Helotların ayaklanmasına yol açtı ve Peloponnez savaşının çıkmasına katkıda bulundu
Rodos, Yunanistan	MÖ 226	Bilinmiyor	Bilinmiyor	Rodos heykelini yıktı
Girit ve Doğu Akdeniz	365	9.0	Bilinmiyor	Girit ve Kuzey Afrika'da geniş tahribat
Antakya (Türkiye)	526	8.0	250.000	Şehrin kısmen yıkılması
Lübnan sahili	551	7.5	30-50.000	Beyrut, Tire, Trablus ve diğer sahil şehirlerinde geniş tahribat
Halep, Suriye	1138	9.0	200-250.000	Şehrin kısmen yıkılması
Doğu Akdeniz	1201	7.6	Bilinmiyor	Bir milyondan fazla insanın öldüğü kıtlığa yol açtı
Shaanxi, Çin	1556	8.3	830.000	Çin tarihindeki en yıkıcı deprem
Peru	1687	8.7	5000	Lima'ya ciddi zarar verdi, Pisco limanını yıktı
Lizbon, Portekiz	1755	8.7 ve tsunami	80.000	Şehrin büyük kısmını yıktı
Ekvator ve Peru	1797	7.3	40.000	Quito ve Cuzco'da geniş yıkıma yol açtı
Arica, Şili	1868	8.5	25.000	Arica ve Arequipa dahil bir dizi şehri yıktı
San Francisco	1906	7.9	3000	San Francisco, kısmen yangınlar sonucunda geniş tahribat
Valparaiso, Şili	1906	8.2	4000	Valparaiso'nun büyük kısmının yıkılması
Ningxia, Çin	1920	7.8	250.000	Haiyuan bölgesinin bütünüyle yıkılması
Kanto, Japonya	1923	7.9	125.000	Japon tarihindeki en çok ölüme yol açan deprem
Ancash, Peru	1970	7.9	75.000	Peru tarihindeki en kötü doğal felaket
Tangshan, Çin	1976	7.5	240.000-255.000	Ölü sayısı itibariyle 20.yüzyıldaki en büyük deprem
Ermenistan	1988	6.9	25.000	Spitak şehrinin yıkılması (ölümlerin çoğunluğuna standart dışı binalar yol açtı)
Batı Türkiye	1999	7.6	18.000	İzmit şehrinin kısmen yıkılması; standarda uymayan birçok bina çöktü
Bam, İran	2003	6.6	27.000	Eski kerpiç şehir Bam tahrip oldu
Hint Okyanusu	2004	9.2 ve tsunami	230.000	Hint Okyanusu sahilinde geniş tahribat
Keşmir, Pakistan	2005	7.6	75.000	Muzaffarabad çevresinde geniş zarar
Sichuan, Çin	2008	8.0	70.000	Tangshan'dan (1976) sonra ölüm oranı en yüksek Çin depremi
Haiti	2010	7.0	316.000	Port-au-Prince'de geniş zarar; Batı yarıküresinde görülen en yüksek ölüm oranı
Kuzeybatı Japonya	2011	9.0 ve tsunami	y.18.000	Sendai çevresinde geniş zarar; Fukuşima Nükleer Enerji İstasyonu'nda acil durum önlemleri alındı

VOLKAN PATLAMALARI

VOLKANIN ADI	TARİH	TANIMLAMA
Vezüv (Güney İtalya)	79	Pompeii ve Herculaneum şehirlerini ortadan kaldırdı.
Oraefajökull (İzlanda)	1362	"Buzulların kırılması" sahil topluluklarını imha etti ve Kuzey İzlanda'yı külle kapladı.
Etna Dağı (Sicilya)	1669	Yakın zamanlardaki en şiddetli patlamada bir düzine köy yıkıldı.
Lanzarote (Kanarya Adaları)	1730-36	Kayıtlara geçen en uzun süreli püskürme batıdaki toplulukları toprağa gömdü.
Laki (İzlanda)	1783	Görülen en uzun lav akıntısını yarattı
Tambora, Sumbawa, (Endonezya)	1815	Volkanik külün aerosol etkileri "yazı olmayan seneye" yol açtı ve ürün alınamaması birçok ülkede kıtlık yaşanması sonucunu doğurdu.
Krakatoa (Endonezya)	1883	Krakatoa Adasının büyük kısmının suya gömülmesine yol açarak 35.000 kişiyi öldürdü. Volkanik aerosol tüm dünyada aylar boyunca çok güzel gün batımı manzaralarına yol açtı.
Montagne Pelée (Martinique)	1902	Saint-Pierre kentini tahrip etti.
St. Helens Dağı (Washington, ABD)	1980	300km (185 mil) uzunluğundaki yolu yıktı.
Nevada del Ruiz (Kolombiya)	1985	Çamur seli Magdalena kentini yıkarak , 23.000 kişiyi öldürdü.
Pinatubo (Filipinler)	1991	St. Helens Dağı, büyüklüğünden 10 kat fazla madde üretti, ancak kitlesel boşaltma operasyonları sayesinde ölü sayısı 200-300 kişiyi aşmadı.
Eyjafjallajökull (İzlanda)	2010	Volkanik kül Avrupa'nın büyük kısmında havacılığı durdurdu.

SELLER

YER	TARİH	TANIMLAMA
İngiltere	48	Thames Nehrinin taşması 10.000 kişinin ölümüne yol açtı.
İngiltere ve Hollanda sahili	1099	Sert kış fırtınası 100.000 kişiyi öldüren taşkınlara yol açtı ve Kent bölgesindeki Goodwin kumullarını ortaya çıkardı.
Hollanda ve Almanya	1218	Kuzey Denizi fırtınası taşkınları 100.000 kişiyi öldürdü
Belçika, Hollanda, Danimarka	1287	Sert fırtınaların yol açtığı taşkınlar 50-80.000 kişiyi öldürdü.
Danimarka, Hollanda, Kuzey Almanya	1362	Geniş çaplı sahil taşkınları 100.000 kişiyi öldürdü
Batı İngiltere	1606	Bristol Boğazındaki tsunami 3000 kişiyi öldürdü
Çin	1887	Sarı Irmak setlerinin yıkılması meydana gelen sellerden 900.000 kişi boğuldu
Merkezi Çin	1931	Sarı, Yangtze ve Huai nehirlerinin taşması 3.000.000 kadar insanı öldürdü.
Guatemala	1949	Kasırganın yol açtığı taşkınlar 40.000 kişiyi öldürdü
Bangladeş	1974	Şiddetli muson yağmurları sellere yol açarak 29.000 kişiyi öldürdü.
Çin	1975	Henan Eyaletindeki Banqiao barajının yıkılması seller ve 86.000 kişinin ölümüne yol açtı; tarihteki en kötü baraj kazası
Pakistan	2010	Seller ülkenin beşte birini su altında bıraktı ve 2000 kişiyi öldürdü.
Avustralya	2010-11	Nehir taşmaları 35 kişiyi öldürdü ve Queensland'de çeşitli kasabaları tahrip etti.

KITLIK

YER	TARİH	TANIMLAMA
Orta Amerika	y.800-900	Kuraklık ve kıtlık Klasik Maya uygarlığının çökmesine yol açtı
Çin	875-884	Kıtlık Tang hanedanına ölümcül bir darbe vuran Huang Zhao isyanına yol açtı
Japonya	1229-32	Kangi kıtlığı, Japon tarihinin en ağır kıtlığı oldu.
Kuzey Avrupa	1315-17	"Büyük Kıtlık" nüfusun yüzde 10 kadarını öldürdü (zayıf düşen insanlar salgın hastalıklara da yenik düştü)
Hindistan	1406-17	Maharashtra, Durga Devi kıtlığı 12 yıl süresince binlerce kişiyi öldürdü
Rusya	1601-03	Rus tarihindeki en kötü kıtlık, 2 milyona yakın insanı öldürdü – nüfusun üçte biri
Hindistan	1630-32	Deccan'daki sert kıtlık 2 milyon civarında ölüme yol açtı
Prusya	1708-11	Kıtlık 250.000 kişiyi öldürdü (nüfusun yaklaşık beşte ikisi)
Bengal, Hindistan	1769-73	Hint tarihindeki en kötü kıtlık 10 milyon kişiyi öldürdü
İrlanda	1845-49	Patates hastalığı şiddetli kıtlık
		1 milyon insanın ölümüne yol açtı
İran	1870-71	"Büyük İran Kıtlığı" 1.5 milyon kişiyi öldürdü ve birçok göçerin toprağa yerleşmesine yol açtı
Etiyopya	1888-92	" Büyük Etiyopya Kıtlığı"; hastalı hayvanların yüzde 90 kadarını öldürdü; çekirge ve kertenkele sürüleri ürünün büyük kısmını tüketti ; nüfusun üçte biri yaşamını yitirdi
Ukrayna	1932-33	"Holodomor"; Sovyet kolektivizasyon ve sanayileştirme siyasetleri 4 milyon kişiyi öldüren kıtlığa yol açtı
Çin	1959-61	"Büyük Çin Kıtlığı", Çin tarihindeki en kötü kıtlık 30 milyon kişiyi öldürdü
Etiyopya	1984-85	Yağmur yağmaması kıtlığa yol açarak 1 milyona yakın insanı öldürdü

SALGIN HASTALIKLAR VE VEBA

YER	TARİH	TANIMLAMA
Yunanistan	MÖ 430-427	Atina'da salgın sırasında veba hastalığının ilk defa tanımlanması
Akdeniz dünyası	165-180	Antonine Vebası Roma İmparatorluğu nüfusunun üçte birine karşılık gelen 5 milyon kişiyi öldürerek Roma ordusunun askeri gücünü ciddi biçimde zayıflattı
Akdeniz dünyası	541-542	Justinian vebası nüfusun yüzde 40 veya daha fazlasını öldürdü
Dünya çapında	1348-50	Kara veba yaklaşık 30 milyon insanı öldürdü
Hindistan	1630-32	Dekkan'daki şiddetli kıtlık 2 milyon ölüme yol açtı
Hindistan	1817	Bengal'de ilk kayıtlı kolera salgını
Hindistan	1907	Hıyarcıklı veba salgını 1.5 milyon kişiyi öldürdü
Dünya çapında	1918-19	Kaydedilmiş en kötü doğal afet olan İspanyol zatürresi 50 milyon kişi öldürdü

SÖZLÜK

Başka bölümlerde tanımlanan terimler sözlükte *italik* olarak gösterilmiştir.

Aforoz [excommunication]
Dini bir cemaat tarafından bir bireyi cemaat üyeliğinden veya cemaatle iletişimde bulunmaktan ve/veya törenlerinde yer almaktan koparan bir eylem.

Anarşi [anarchy]
Asıl anlamında, hükümetin var olmaması halidir; ayrıca halkın karışıklık içinde olması anlamında da kullanılır. Siyasi olarak ise, anarşizm toplumsal bir ideal olarak hükümetin ortadan kaldırılması gerektiğine inanan bir hareket veya ideolojidir.

Antiklerikalizm [anticlericalism]
Kilisenin veya diğer dini örgütlerin toplumdaki etkisine karşı olma, dinerkçilik karşıtlığı. Fransa, İspanya ve İtalya gibi bazı ülkelerde (çoğunlukla *Katolik*) önemli bir siyasi güç haline gelmiştir.

Antisemitizm [anti-Semitism]
Yahudi halkına husumet veya düşmanlık duyulması.

Ateşkes [armistice] Silahların bırakılması ve savaş halinin durdurulması, mütareke.

Aydın despot [enlightened despot] kendi çıkarlarından çok halkının yararı için hükümdarlık eden birisidir. Ayrıca iktidarın hükümdarın iktidarı doğrudan kullanması anlamına da gelir.

Bağlı devlet [client state]
Ticaret, korunma gibi amaçlarla daha büyük başka bir ülkeye bağlı olan ülke.

Berat [charter]
Yazılı olarak hak tanıyan yasal bir belge.

Birlik [league]
Karşılıklı korunma veya ortak çıkarlarını ilerletmek için bireyler veya devletler arasında kurulan birlik.

Bizans İmparatorluğu [Byzantine Empire]
Esas olarak Yunanca konuşan Doğu Roma İmparatorluğunun devamı niteliğinde ve Osmanlı Türkleri tarafından 1453'te sonlandırılana kadar yaklaşık 1000 yıl sürmüş Hıristiyan imparatorluğu.

Blok [bloc]
Uluslararası ilişkilerde birlikte hareket eden ülkeler grubu.

Borsa [stock exchange]
Şirket hisselerinin, hükümet bonolarının ve diğer finansal varlıkların alınıp satılmasını sağlayan örgüt.

Burjuvazi [bourgeois]
Esas anlamında Fransız orta sınıfının bir üyesi, şimdi ise daha çok kapitalist sistemin (bkz. *kapitalizm*), destekçilerini belirtmek üzere kinayeli olarak veya sadece tutucu görüşlere sahip kişiler için kullanılan bir terim. *Marksist* kuramda, **bourgeoisie** kapitalist sınıfıdır.

Cihad [jihad]
İslam inancı adına yürütülen savaş (bkz. *İslam*).

Cizvit [Jesuit]
Katolik Kilisesi içinde 1534'te kurulan, *karşı-reforma* önderlik yapan İsa Cemiyeti örgütünün üyesi. Eğitim ve Katolik doktrininin yayılmasında faal olmaya devam etmektedir.

commonwealth/Commonwealth
Commonwealth esas olarak "ortak yarar" anlamına gelir. Baş harfi büyük olduğu takdirde, Commonwealth, I. Charles'ın infazından sonra Britanya hükümetine veya eski Britanya İmparatorluğu ülkeleri arasında ilişkileri korumak için kurulan birliğe (İngiliz Uluslar Topluluğu) verilen isimdir. Sözcük ayrıca çeşitli ülkelerin ve ABD eyaletlerinin isimlerinde de geçmektedir.

Cumhuriyet [republic]
Kalıtsal bir kral, prens veya imparator tarafından yönetilmeyen ülkeler. Modern cumhuriyetler genellikle başkanlar tarafından yönetilir ve demokratik rejimlerden diktatörlüklere uzanan siyasi sistemlere sahiptir.

Cumhuriyetçilik [republicanism]
(1) Tercih edilen hükümet şekli olarak cumhuriyetin desteklenmesi. **(2)** ABD'de Cumhuriyetçi Parti ile ilişkili inanç ve değerler. **(3)** İrlanda bağlamında, İrlanda'nın Birleşik Krallık'tan tam bağımsızlığına verilen destek.

Çar [tsar]
Eski Rusya hükümdarlarının unvanı. Çar'ın eşi veya kadın çara **çariçe** unvanı verilir.

Çok taraflı [multilateral]
Özellikle anlaşmalara ilişkin olarak üç veya daha çok devleti (veya örgütü) ilgilendiren. *İkili* ile karşılaştırınız.

Danegeld
Anglo-Sakson İngiltere'de Danimarkalı işgalcilere karşı ülkeyi savunmak ve para vererek uzaklaştırmak amacıyla alınan vergi. Daha sonra genel bir arazi vergisine dönüştü.

Darbe [coup]
Hükümet darbesinin (coup d'etat) kısaltılmış kullanımı, iktidarın küçük bir grup tarafından yasal olmayan yollarla aniden ele geçirilmesi.

Darbe [putsch]
Bir hükümeti devirmek için şiddet kullanılan girişim.

Demagog [demagogue]
Siyası gücü genellikle yerleşik iktidara karşı karizmatik ve duygusal konuşmalarla bir ülkenin halkının duygularını uyandırmaya dayanan bir politikacı.

Demir Perde [Iron Curtain]
Soğuk Savaş sırasında Doğu Avrupa'nın SSCB'nin hâkimiyetindeki komünist (bkz. *komünizm*) ülkelerle komünist olmayan Batı ülkelerini ayıran bariyer anlamına gelen terim.

Demokrasi [democracy]
Bir ülkenin halkının hükümetini denetlediği siyasi sistem. Eski Atina'da işleyen **doğrudan demokrasi** vatandaşlara doğrudan oy vermeleri yoluyla siyasi kararları almalarına olanak tanıdı. Demokrasilerin çoğu halkın kendisini temsil edecek siyasetçileri seçtiği **temsili demokrasi** şeklindedir. Demokrasi, çoğu zaman kadınlar ve mülkiyet sahibi olmayanlar gibi oy sürecinin dışında tutulan gruplarca desteklenmiştir.

Derebeyi [overlord]
Diğer beylere ve hükümdarlara özellikle feodal sistem içinde üstünlüğü. (bkz. *feodalizm*).

Despotizm [despotism]
Özellikle bir kral veya imparatorun başında olduğu bir *otokrası*.

Devalüasyon [devaluation]
Bir ülkenin parasının değerinin diğer ülkelerin paralarına göre düşürülmesi.

Devlet [state]
(1) Bağımsız bir ülke. **(2)** Bir ülkede kendini yöneten bir bölge.
(3) Bir ülkenin yönetim mekanizması.

Diaspora
Kökenlerinin bulunduğu ülkeden ayrı yaşayan belli bir etnik grubun (bkz. *etnisite*) üyeleri. Başlangıçta Yahudileri belirtmek için kullanılırdı.

Diktatör [dictator]
İlk başta milli bir olağanüstü durumda kısa süreliğine kapsamlı yetkiler verilen bir Eski Roma görevlisi. Günümüzde bir ülkeyi kişisel iktidarına herhangi bir sınırlama olmadan yalnız başına yöneten bir kişiyi ifade etmektedir. Kelime otokrat ve despot gibi terimlerin aksine genellikle kalıtsal kral veya imparatorlar için kullanılmaz. (bkz. *otokrasi* ve *despotizm*).

Doğu Bloğu [Eastern Bloc]
Doğu Avrupa'nın *Soğuk Savaş* döneminde Komünist (bkz. *komünizm*) ülkeleri.

Durgunluk [recession]
Depresyondan daha az ciddi olmakla birlikte, bir ülkenin ekonomik faaliyetlerinde azalma. Durgunluk genellikle ekonomik çıktıların ardı ardına üç aylık dönemlerde gerilemesi durumunda meydana gelmesiyle tanımlanmaktadır.

Egemenlik [sovereignty]
Bir ülkede bütünüyle kabul edilen meşru otorite.

Eklesiyastik [ecclesiastical]
Kilise veya din adamlarına ilişkin.

Ekonomik liberalizm terimi serbest piyasa *kapitalizmini* desteklemek anlamına gelir. ABD'de **liberal** genellikle devlet müdahalesinin ve sosyal refahın artırılmasına destek veren sol kanat görüşler ifade eder.

Ekümenik [ecumenical]
(1) Hıristiyan Kilisesinin bütününe; **(2)** Kilisenin farklı dallarını birleştirmeyi amaçlayan hareketlere ilişkin olan.

Emperyalizm [imperialism]
İlk anlamıyla bir imparatorluk içindeki yönetim ve veya hükümet sistemi. Günümüzde ise özellikle uzak ülkelerin 19. yüzyıl Batı güçleri tarafından ele geçirilmesini destekleyen bir düşünce biçimi anlamına gelmektedir.

Etnisite [ethnicity]
Sadece kültürle veya biyolojik veya ırksal niteliklerle tanımlanabilen belli bir etnik gruba ait olmayla ilişkilendirilen özellikler veya karakteristik nitelikler.

Evanjelik [evangelical]
(1) Hıristiyan gospeller; **(2)** İnanç yoluyla şahsi kurtuluşu vurgulayan Protestan (bkz. *Protestanlık*) doktrinleri; **(3)** faal olarak toplum içine girerek vaaz veren ve diğerlerini inancına çevirmeye çalışan dini hareketlere ilişkin olarak kullanılır.

Faşizm [fascism]
Asıl anlamında İtalya'da 1922 ve 1943 yılları arasında iktidarda olan Benito Mussolini'nin başında olduğu siyasi hareketin ideolojisi. Faşist doktrinler otoriter, demokrasi karşıtı (bkz. *demokrasi*) ve komünist karşıtı özellik taşıdı (bkz. *komünizm*); bireyin devlete tabi olmasını vurguladılar ve savaş ve *milliyetçiliği* yücelttiler. **Faşist** terimi günümüzde geniş bir anlamda hoşgörüsüz ve otoriter görülen herhangi bir ideolojiye veya davranışa yakıştırılmaktadır.

Federal sistem [federal system]
Üstte merkezi bir hükümetin olduğu (**federal hükümet**), ancak birçok alanda kararların bölgesel hükümetler tarafından alınarak yürütüldüğü — örneğin, eyalet veya devlet hükümetleri- siyasi sistem; federal ve bölgesel hükümetler arasındaki güç paylaşımı genellikle anayasa tarafından teminat altına alınır.

Feodalizm [feudalism]
Ortaçağ Avrupa'sında gelişmiş olan, her milletin başında bir hükümdarın olduğu bir piramit halinde düşünüldüğü ayrıntılı toplumsal sistem. Toplumun her düzeyi yukarıdakilerden ve aşağıdakilerden haklar talep etmeye, aynı zamanda yükümlülüklerini yerine getirmeye zorunluydu.

Feshetme [dissolution]
Bu terim genel olarak oluşturucu parçalarına ayırmak ve dağıtmak anlamına gelir. **Parlamentonun Feshi** yeni milletvekillerinin seçileceği genel seçimlerden önce parlamentonun görevinin resmi olarak sonlandırılmasını ifade eder. **Manastırların Feshedilmesi** 16. yüzyıl İngiltere'sinde VIII. Henry'nin hükümdarlığı döneminde manastırlar ve diğer dini kurumların kapatılmasıdır.

Fetva [fatwa]
İslam dininde özellikle bir din adamı tarafından verilen bir görüş ve/veya eyleme geçilmesini isteyen bir beyan.

Firavun [pharaoh]
Geleneksel olarak hem kral hem tanrı olarak görülen eski Mısır hükümdarlarının unvanı.

Gasp [usurp]
İktidarı bir başkasından yanlış kabul edilen yollarla almak.

Gerilla Savaşı [guerrilla warfare]
Savaşçıların genellikle düzensiz küçük birimlerde, üniformaları veya resmi ordu yapıları olmadan faaliyet gösterdikleri savaş biçimi.

Gnostisizm [gnosticism]
Gizli veya mistik bilgilerin edinilmesinin bir kurtuluş yolu olduğunu vurgulayan çeşitli dini ideolojiler ve hareketler. Gnostisizm erken Hıristiyanlıkta yaygın olmakla beraber, Kilise tarafından zaman içinde sapkınlık (bkz. *heretiklik*) olarak değerlendirildi.

Gotik [Gothic]
(1) Roma İmparatorluğunu MS 3. ve 4. yüzyıllarda işgal etmiş olan bir Alman kabilesi olan Gotlara ilişkin; **(2)** Avrupa mimarisinde 13. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar hâkim olmuş bir tarz, belirgin sivri pencereleri ve diğer özellikleriyle ayırt edilir. Büyük *Ortaçağ* katedrallerinin çoğunluğu bu tarzda yapılmıştır.

Hac [pilgrimage]
Dini sebeplerle bir tapınağa veya diğer bir kutsal mekâna yapılan yolculuk.

Haçlı Seferleri [Crusades]
*Ortaçağ*da papalık tarafından düzenlenen, başlangıçta "Kutsal Ülke"nin (Filistin) İslam güçlerinden alınmasını amaçlayan askeri sefer (bkz. *İslam*).

Halifelik [Caliphate]
İslam (bkz. *İslam*) kültüründe, seçilmiş bir kişi olan **halife**nin Muhammed Peygamber'in yerini aldığı kabul edilerek İslam dünyasındaki hükümdarlara meşruiyet sağlayabilen siyasi/dini bir kurum. Bir zamanlar kendileri de güçlü hükümdarlar olan halifeler, Türkiye'nin Osmanlı hükümdarları bu unvanı 20. yüzyıla kadar sahiplenmekle beraber, daha sonra sembolik başkanlar haline geldiler.

Hanedan [dynasty] Bir ülkede kuşaklar boyu hüküm süren bir kraliyet ailesi.

Hegemonya [hegemony]
Güçlü bir ülkenin daha az güçlü komşuları üzerinde önemli etkide bulunması durumu.

Heretiklik/Sapkınlık [heresy]
Dinin diğer mensupları tarafından kabul edilmez, hata şeytani olarak görülen belli bir din içindeki genellikle azınlık inancı veya eğilimi. **Heretik**, sapkınlığı olan bir kişidir.

Hıdiv [khedive]
Resmi olarak Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası olan, ancak uygulamada büyük ölçüde bağımsız bulunan Mısır hükümdarlarının 1867'den 1914'e kadar kullandığı unvan.

Hizipçi [sectarian]
Farklı toplumsal gruplara, özelikle aynı dinin farklı dallarına bağlı olanlara düşmanca tavırlar sergilenmesi.

Hominin
İnsanları ve soyu tükenmiş atalarını ve akrabalarını şempanzelerden ayrıldıkları noktaya kadar kapsayan bir biyolojik grup üyesi.

Huguenot
Çektikleri eziyetler nedeniyle birçoğu ülke dışına göç edip oraya yerleşen Fransız Protestanları (bkz. *Protestanlık*).

Hükümdarın gayri reşitliği [royal minority]
Bir ülkenin hükümdarının hâlâ çocuk olduğu dönem.

Hümanist
(1) Özellikle Rönesans döneminin Latince veya Yunanca âlimi. *Rönesans* hümanistlerinin eserleri, *Ortaçağ* döneminin tanrıya ve teolojiye yaptığı vurgunun aksine klasik metinlerin ve insana odaklı değerlerinin yeniden bulunmasını içerdi. **(2)** İnsan hayatına, Tanrıya veya tanrılara inancı dahil etmeden ahlaki bir yaklaşımı savuna bir kişi.

Irk ayrımcılığı [apartheid]
Önceleri Güney Afrika Cumhuriyeti'nde veya buna benzer şekilde başka yerlerde uygulanan *ırk ayrımı* siyaseti.

Irk ayrımı [segregation]
Özellikle ırkçı veya *apartheid* toplum sistemi içinde bir ırkı diğerinden ayırma.

İkili [bilateral]
Özellikle antlaşmalara ilişkin olarak iki hükümetin (veya diğer örgütlerin) konuya dahil olması. *Çok taraflı* (multilateral) ile karşılaştırınız.

İslam
Arabistan'da Muhammed peygamber tarafından MS 7. yüzyılda kurulan tektanrıcı bir din. İslam "teslim olma" (Tanrı'ya) anlamına gelmektedir. İslam'ın iki ana dalı **Sünni**lik ve **Şii**lik ölümünden sonra Peygamberin ailesinin farklı üyelerine atfettikleri meşruiyet ve iktidar bakımından birbirlerinden ayrılır.

İslamcılık
İslami kanunları ve değerlerini dünya toplumlarında yerleştirmeyi hedefleyen İslam içindeki bir eğilim.

İtilaf Devletleri [Allied/allies]
Birlikte hareket eden halklar veya ülkeler. I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşında , Müttefik veya İttifak güçleri Almanya'ya karşı savaşan ülkelerdi.

İttifak Devletleri/Mihver [Axis]
Almanya ve İtalya (daha sonra Japonya) arasındaki II. Dünya Savaşı öncesinde ve sırasındaki ittifak; ayrıca bu ülkelere toplu olarak verilen isim (Mihver güçleri veya Mihver hâkimiyeti).

İzolasyonizm, yalıtımcılık [isolationism]
Bir ülkeyi uluslararası ihtilaflardan, özellikle ittifaklarda yer almayarak uzak tutuma siyaseti. Bu terim bilhassa Çin, Japon ve ABD tarihinin bazı dönemleriyle ilişkilendirilir.

Jacobusçu
İngiltere tarihinde II. James'in (Latince Jacobus) 1689'da ülkeden kaçmaya ve tahttan inmeye zorlanmasından sonra Stuart hükümdarlarının tahtta iddialarını destekleyen kişi.

Jakoben [Jacobin]
Fransız Devrimi sırasındaki aşırı devrimci grup üyesi.

Kalvencilik [Calvinism]
16. yüzyıl din reformcusu Jean Calvin'in adıyla anılan Protestanlığın katı bir biçimi. **Kalvenci kiliseler** genellikle örgütlenmesi bakımından *Presbiteryen*dir.

Kamulaştırma [nationalization]
Özel mülklerin bir sanayinin tamamı gibi, büyük oranda devlet tarafından alınması.

Kapitalizm [capitalism]
Kapitalistlerin faaliyetlerini kayıracak şekilde bir toplumun örgütlenmesi: özellikle malları ve hizmetleri üretmek için gerekli bina ve cihazlar biçiminde zenginliği (**sermaye**) biriktiren özel kişiler ve örgütler. Bu iş yerleri kapitalistler için kâr üretirken aynı zamanda iş de yaratırlar.

Karşı-Reform [Counter-Reformation]
Katolik Kilisesinin Protestan *Reform*unu takiben başlattığı iç reformları içeren ve aynı zamanda Protestanlığa faal biçimde karşı çıktığı canlanma dönemi.

Katolik [Catholic]
İlk anlamında kapsayan, her şeyi kavrayan anlamına gelmekte olup, **Katolik Kilisesi** de başlangıçta Hıristiyan Kilisesinin bütününü ifade etmiştir. Yüzyıllar içinde birçok bölünmeden sonra Katolik Kilisesi günümüzde Roma'daki Papaya bağlılık duyan, bu nedenle Roma Katolik Kilisesi olarak anılan kiliselerin örgütüdür.

Kendi kaderini tayin [self-determination]
Bir halkın ve milletin kendi hükümetini seçebilmesi veya kendi kendi yönetebilmesi durumu.

Kilise vergisi [tithe]
Kilisenin idamesi için özellikle *ortaçağ*da verilen, genellikle bir toprağın ürününün onda birinden oluşan vergi.

Klasik [classical/Classical]
Eski Yunanistan ve Roma uygarlıklarına ve başarılarına ilişkin (**Klasik Dönem**) veya bu dönemin değerlerine özenen sanatsal ve kültürel hareketler. Bu terim ayrıca bir uygarlığın veya kültürün en yüksek noktasını ifade etmek veya "tüm zamanlarda değer sahibi" anlamında da kullanılabilir.

Koalisyon [coalition]
İki veya daha fazla grubun birlikte hareket etmek için yaptıkları resmi düzenleme, örneğin farklı partilerin bir araya gelerek hükümet kurması.

Kolektif/ortak [collective]
Bir arada örgütlenmiş olma; bütün olarak birlikte ele alınan.

Kolomb öncesi
Amerika kültürlerinin Avrupalı kâşifler ve fetihçiler ile temasa girmelerinden önceki dönemi.

Kolonicilik/Sömürgecilik [colonialism]
Yabancı koloniler elde etme siyaseti ve uygulaması. Çoğu zaman kültürel hâkimiyet kurma ve sömürgecilik ilişkilerini ifade etmek için kullanılır.

Komün [commune]
Her şeyi orta olarak paylaşmak amacını taşıyan bir insan topluluğu.

Komünizm [communism]
(1) Mülkiyetin kişilere ait olmayıp ortaklaşa sahip olunduğu karşılıklı yardımlaşma ilkesine dayanan bir toplum. **(2)** Daha ayrıntılı olarak, Karl Marx'ın felsefi ve siyasi kuramlarına göre faaliyet gösterdiğini iddia eden veya bunlardan ilham alan siyasi hareketler veya hükümetler. (bkz. *Marksist*).

Kongre [Congress]
ABD Anayasasında federal hükümetin yasama organını oluşturan yapı. (bkz. *federal sistem*). İki seçilmiş meclisten oluşmaktadır: Temsilciler Meclisi ve (veya Alt Meclis) ve Senato (veya Üst Meclis).

Konsül [consul]
İktidarı sadece bir yıl elinde tutan Roma Cumhuriyetinin iki en yüksek görevlisinden biri.

Korumacılık [protectionism]
Engeller yaratarak, örneğin ithalatı sınırlayarak bir ülkenin sanayisini yabancı rekabetine karşı korumak.

Köktencilik [fundamentalism]
Belli bir dinin tüm geleneksel öğretilerine katı bir biçimde inanma.

Kölelik karşıtlığı [abolitionism]
Köleliğin kaldırılmasının savunulması.

Köylü [peasant]
Toprakta çalışan özellikle bir tarım işçisi veya küçük çiftçi.

Kral naibi [viceroy]
Bir hükümdarın temsilcisi olarak bir koloni, bölge veya eyaleti yöneten kimse.

Kukla devlet [puppet state]
Resmi olarak bağımsız olmasına rağmen fiilen diğer bir devletin denetimi altında bulunan bir ülke.

Kutsal Roma İmparatorluğu [Holy Roman Empire]
*Ortaçağ*da Batı Avrupa'da kurulan, toprakları günümüzde Almanya'nın bulunduğu bölgeyi kapsayan devlet. Papalıkla ilişkili aynı zamanda Papalığa rakip olan bu devlet giderek bir dizi küçük devletin zayıf bir birliği haline geldi. Napoléon tarafından resmen ortadan kaldırıldığı 1806 yılında çok az güç sahibiydi.

Küreselleşme [globalization]
Gelişmiş iletişim ve uluslararası bağlarla düşünceler, emek piyasası ve hayat tarzlarının giderek daha yaygın ve küresel olarak birbirine bağlı hale gelme süreci.

Laik [secular]
Dini olmayan.

Lejyon [legion]
Roma ordusunun 3000-6000 kişiden oluşan savaş birliği.

Levant
Doğu Akdeniz bölgesi ve bu bölgeye sınırı olan ülkeler.

Liberalizm [liberalism]
Bireysel özgürlükleri, ayrıca halka karşı sorumlu olan hükümet biçimlerini (*mutlakiyetçiliğin* tersine) destekleyen siyasi hareket veya felsefe.

Lonca [guild]
Bir *ortaçağ* yardımlaşma derneği. Şehirlerdeki zanaatkârlar ve tüccarlar çoğunlukla localar şeklinde örgütlendi ve belirli bir mesleğin loncasına bağlı oldukları takdirde mesleklerini icra etmelerine izin verildi.

Manda [mandate]
Yasal bir talimat veya görev, özellikle eski Milletler Cemiyeti tarafından belirli bir ülkenin vatandaşlarının çıkarlarını gözeterek yönetmek için bir ülkenin görevlendirilmesi. Ayrıca bkz. *vasilik*.

Manifesto
Özellikle bir siyasi parti veya hareket tarafından siyasi tutumlar veya hedeflerin açıklanması maksadıyla yayımlanan yazılı bir beyanat.

Marksist [Marxist]
Terim, kökeni Alman doğumlu filozof ve toplum düşünürü Karl Marx'ta bulan çeşitli kuramlara uygulanır. Marx'ın kendisi *kapitalizmin* sonunda çökeceğini ve yerini *komünizmin* alacağını kanıtlayan tarihsel kanunları bulduğuna inandı.

Mezhep [denomination]
Ortak bir inancı ve cemati paylaşan ve bilinen bir ismi olan dini inanç sahiplerinin oluşturduğu yapı; en çok Hıristiyan Kilisesi içindeki bölümler için kullanılır, örneğin Baptistler ve Metodistler.

Mezhep [sect]
Ayrı veya standart dışı bir dini grup veya cemaat. Bu terim bazı durumlarda sahip olunan görüşlerin kuşkulu, hatta sapkın olduğunu ima etmek için kullanılır.

Milliyetçilik [nationalism]
Bir kimsenin milletinin geleceğine ve çıkarlarına kuvvetli destek olma yönünde siyasi tutum.

Misyoner [missionary]
Başka bir ülkeye, bölgeye veya kültüre insanları kendi dinine döndürmek için giden, belirli bir dinin temsilcisi.

Monofizitizm [Monophysitism]
İsa'nın iki farklı doğası yerine yalnızca tek bir doğası (ilahi doğasının insani doğasını özümseyerek) olduğu inancı. Hıristiyan Kilisesi içinde bir azınlık olarak Koptik Kilisesi ve kökenleri Yakındoğu'da bulunan kiliselerce kabul edilmektedir.

Muhafazakâr/Tutucu [conservative/Conservative]
Aşağıdakiler dahil değişik toplumsal ve siyasi anlamlara gelmektedir: değişiklikleri kabul etmekte ihtiyatlı olmak; geleneksel değerle ve otoritelere saygılı olmak; serbest pazar *kapitalizmini* desteklemek ve hükümet müdahalesine karşı olmak; Birleşik Krallık'taki Muhafazakâr Parti gibi özel bir siyasi parti üyesi olmak.

Mutlakiyetçilik [absolutism]
Bir ülkenin yöneticisinin veya hükümetinin mutlak otoriteye sahip olduğunun kabul edildiği bir devlet kuramı; başka bir deyişle otoritenin yönetilen insanların rızasına dayalı olmaması.

Müstemleke/Dominyon [Dominion]
(1) Yönetme veya denetleme hakkı. **(2)** Belli bir hükümdar veya hükümete bağlılık ilişkisi içinde bulunan bir ülke. **(3)** Eski dönemlerde, özellikle çoğul olarak (dominions) Britanya İmparatorluğu içindeki özellikle Kanada ve Avustralya gibi kendi kendisini yöneten ülkeleri tanımlamak için kullanılmıştır.

NATO
Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü; Batılı güçler tarafından 1949'da kurulan uluslararası askeri bir ittifak.

Nazizm [Nazism]
Almanya'da Adolf Hitler'in 1933-1945 arasında başında bulunduğu Nasyonal Sosyalist (Nazi) Partinin ideolojisi. Nazizm *faşizme* benzemekle birlikte, Alman halkını en "saf" temsilcisi olduğu düşünülen "Aryan" ırkının üstünlüğüne öne sürerek ırkçı bir nitelik de taşıdı. Ayrıca bkz. *totaliterlik*.

Neoklasisizm [neoclassicism]
Klasik dönem tarzlarının veya ideallerinin canlandırıldığı kültürel hareket. Daha özel olarak 18. yüzyıl Avrupa sanatında eski Yunan ve Roma sanatına duyulan yeni bir ilgiden ilham alan hareket.

Oligarşi [oligarchy]
Az sayıda güçlü ve genellikle zengin kişinin bir araya gelerek bir ülkeyi yönetmesi sistemi. Eski Venedik Cumhuriyeti bunun tarihi bir örneğidir. Komünist parti görevlilerinin gücü elinde tuttuğu birçok eski komünist ülke de (bkz. *komünizm*) fiili olarak oligarşi özelliğini taşımaktaydı.

Onluk sistem ordu [decimal system (army)]
Cengiz Han'ın Moğol ordusunun 10 ve 10.000 arasında asker bulunduran askeri hiyerarşi birimlerine sahip örgütlenme ilkesi.

Ortaçağ dönemi [Medieval period]
Avrupa'da Batı Roma İmparatorluğunun sona erdiği MS 600'den *Rönesansın* başladığı 1450'ye kadar uzanan dönem.

Ortodoks Kilisesi [Orthodox Church]
Batı (*Katolik*) Kilisesiyle MS 1054'te kopmanın neticesinde ortaya çıkan önemli bir Hıristiyan Kilisesi grubu. Doğu ve Güneydoğu Avrupa'da önde gelen bu kiliseye çeşitli dini gelenekleri ve milli Kiliseler dahildir.

Otokrasi [autocracy]
İktidarın bir kişinin (**otokrat**) elinde toplandığı bir siyasi yönetim şeklidir. Benzer bir terim olan *diktatörün* tersine otokrat sözcüğü çoğunlukla güçlü bir kral veya imparator için kullanılır.

Otoriter [authoritarian]
Demokrasi veya diğer sınırlamalara neredeyse hiç önem vermeyerek iktidarlarını sürdüren hükümet veya önderleri tanımlayan terim.

Outremer
Haçlı Seferlerinden sonra Yakındoğu'da kurulan *Ortaçağ* Fransız devleti.

Oy hakkı savunuculuğu [suffrage]
Özellikle kamu oylamalarında oy kullanma hakkı. **Süfrajist** oy hakkını savunan bir kişidir; özellikle birçok durumda kadınların oy hakkı konusuna ilişkin olarak kullanılır.

Papalık kararnamesi [papal bull]
Bir Papa tarafından önemli bir konuda yayınlanan talimat veya ferman.

Paralı asker [mercenary]
Başka uluslar için para karşılığında savaşan asker.

Pasifizm [pacifism]
Tüm savaşlara karşı olma.

Plebisit [plebiscite]
Özellikle anayasal konular hakkında yapılan halk oylaması.

Pogrom
Özellikle Doğu Avrupa'daki Yahudilere karşı 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında düzenlenen örgütlü katliam.

Popülist [popülist]
Diğer politikacılar tarafından her zaman göz önüne alınmayan büyük halk gruplarına seslenerek güç tabanını oluşturan politikacılar için kullanılan genellikle eleştirel bir terim. Bu terimle daha çok bir popülistin halka duymak istediklerini söylediği ima edilir.

Praetorian prefect
Roma Cumhuriyeti ve İmparatorluğunda yüksek düzeyli bir idari makam, ilk başlarda devlet muhafızları için kullanılmıştır.

Presbiteryenler [Presbyterians]
Piskopos hiyerarşisi olmayan kilise cemaatleri tarafından seçilen **presbiter**'ler (yaşlılar) tarafından yönetilen *Protestan* Kiliselerinin üyesi.

Proletarya [proletariat]
Kendi sermayelerine sahip olmayan işçi sınıfına mensup ücretliler için kullanılan ortak terim (bkz. *kapitalizm*); Marksist teoride genellikle burjuvazi (bkz. *burjuva*) ile karşılaştırılır.

Protektora/koruyuculuk [protectorate]
Bir ülkenin halkının yararı için dışişlerinden ve savunmasından koloni devletinin sorumlu olduğuna vurgu yapılan bir koloni.

Protestanlık [Protestantism]
16. yüzyıl *Reform* hareketi sırasında ve sonrasında ortaya çıkan, Roma'daki Papaya bağlılığını kesen Hıristiyanlık biçimi.

Püritenlik [Puritanism]
Asıl olarak İngiltere Kilisesinde 16. ve 17. yüzyıllarda ortaya çıkarak kilise örgütünde ve doktrininde VIII. Henry döneminde *Katolik* Kilisesinden ayrılmanın ötesine geçen değişiklikler yapılması için baskıda bulunan bir hareket. Terim daha sonra İngiltere Kilisesi dışında benzer görüşlere sahip dini gruplara da uygulandı, genel olarak zevk ve eğlenceyi uygun görmeyen düşünce tarzları için kullanıldı.

Reform [Reformation]
16. yüzyıl'da birçok kilise ve bireyin Papanın başında bulunduğu, Roma'daki Batı (*Katolik*) Kilisesinden ayrıldığı Hıristiyan reform hareketi.

Restorasyon [Restoration]
Daha önce mevcut olan durumu tekrar kurmak. İngiliz tarihinde, Restorasyon İç Savaş izleyen yıllarda *Commonwealth* yönetiminden sonra 1660'ta monarşiye dönülmesini ifade eder.

Roma Kilisesi [Roman Church]
Hıristiyan kilisesinin Roma'daki Papanın başkanlığında gelişmiş olan ve kilise ibadetinin Latince icra edildiği veya geçmişte icra edildiği Batı dalı. Ayrıca bkz. *Katolik*, *Rum Kilisesi*.

Romantizm Akımı [Romantic Movement]
Avrupa'da zirvesine 19.yüzyılda ulaşan kültürel ve sanatsal hareket. Doğaya daha çok değer vermesi, akıl yerine duygu ve heyecanlara vurguda bulunması belirleyici özelliklerini oluşturdu.

Rönesans [Renaissance]
15. ve 16. yüzyılda merkezi, İtalya'da olan eski Yunanistan ve Roma kültürel başarılarının yeniden keşfedilmesiyle ilgili Avrupa tarihinin kültürel bir aşaması. Edebiyat ve yeni sanat eserlerinin yaratılması için ilham kaynağı olmuştur.

Rum Kilisesi [Greek Church]
(Yunanca konuşan) *Bizans İmparatorluğu*yla ilişkilendirilen, kilise ayinlerinin yunanca yapıldığı Hıristiyan Kilisesi dalı. Ayrıca bkz. *Ortodoks Kilisesi*.

Satrap
Eski Pers İmparatorluğunda bir eyalet valisi; ayrıca genel olarak bağımlı bir ülkenin yerel hükümdarı.

Senato [Senate]
(1) Eski Roma'da ana yönetim yapısı olarak faaliyet gösteren bir meclis (zamanla gücünün büyük kısmını imparatorlara yitirmiştir).
(2) ABD *Kongre*sinin veya benzer şekilde örgütlenmiş bir yasama organının üst yasama birimi.

Sendika [trade union]
Ekonomik çıkarlarını ilerletmek ve karşılıklı yardım sağlamak için kurulan işçi birliği.

Serbest Ticaret [free trade]
Ülkeler arasında malların ve hizmetlerin ithal mallara kota sınırlaması veya vergiler konulmadan alınıp satılması. Bkz. ayrıca *korumacılık*.

Serf
Yarı kölelik şartları altında yaşayan, kendisi için çalıştığı toprak sahibinin arazisini terk etme hakkı bulunmayan bir *köylü*.

Sinod [synod]
Bir kilise konseyi veya meclisi.

Siyonist [Zionist]
Yahudi halkı için ayrı bir devlet kurulmasını destekleyen kişi. Ayrıca İsrail'in 1948'de kurulmasının ardından İsrail'in bir Yahudi devleti olarak varlığını sürdürmesini kuvvetle destekleyenler.

Skolastisizm [scholasticism]
Hıristiyan *ortaçağ* döneminde yüksek eğitim merkezlerinin karakteristiğini oluşturan bilgi ve akıl yürütme yaklaşımı.

Soğuk Savaş [cold war]
Batı ve SSCB hâkimiyetindeki komünist ülkeler arasındaki düşmanlık dönemi. Soğuk Savaş II. Dünya Savaşından kısa bir süre sonra başlayarak *komünizm*in Doğu Avrupa'da çöktüğü 1989'a kadar sürdü.

Sosyal demokrasi [social democracy]
Daha önceleri sosyalizm veya *komünizm* için kullanılan bir terim. Modern kullanımında demokrasi ve *liberalizm*le uyuşan sosyalizmin ılımlı bir biçimini ifade etmektedir.

Sosyalizm [socialism]
Toplumun ortak iyiliği için zenginliği dağıtmak amacıyla toplum veya ekonomide hükümet müdahalesini savunan çeşitli sol kanat hareket ve ideolojilerin tümü için kullanılan bir terim. Sosyalist hareketler ılımlı ve demokratik hareketlerden, devrimci komünist hareketlere kadar geniş bir yelpazede mevcut olmuştur. (bkz. *demokrasi* ve *komünizm*).

Sovyet [soviet]
Eski SSCB'de toplumun her düzeyinde faaliyet gösteren birçok seçilmiş kuruldan biri. *Sovyetler Birliği* SSCB'nin diğer bir adıdır.

Sovyet Bloğu [Soviet Bloc]
*Doğu Bloğu*nun başka bir adı.

Soykırım [genocide]
Bir dini veya etnik grubun sistematik olarak ortadan kaldırılması (bkz. *etnisite*).

Spekülasyon [speculation]
Hisselerin veya diğer ticari değerlerin fiyatların spekülatörlerin öngördükleri şekilde yükselmesi veya düşmesiyle kâr yapacak şekilde alınması veya satılması anlamında ekonomik bir terim.

Sultan
Bazı İslami bağlamda ve kültürlerde (bkz. *İslam*) kral veya imparatora karşılık gelen bir unvan.

Süzerenlik/hükümdarlık [suzerainty]
Feodal sistemde başka hükümdarlar üzerinde üstünlük statüsü (bkz. *derebeyi*). Ayrıca, bir devletin daha az güçlü diğer bir devlet üzerinde üstünlüğü.

Şehir devleti [city-state]
Kendi kendini yöneten, bağımsız bir şehir.

Şogun [shogun]
Japonya'da kalıtsal bir başkomutan. Japon tarihinin farklı dönemlerinde imparatordan çok şogunlar gerçek güce sahip olmuştur.

Şövalye [knight]
Toplumda yüksek bir yer verilen ve askeri hizmet görmesi gereken feodal (bkz. *feodalizm*) bir rütbe.

Tabi devlet [dependency]
Üzerinde iktidara sahip olan bir ülkenin birleşik parçasını oluşturmayan bağımlı bir ülke.

Tahta çıkma [accession]
Bir hükümdarın saltanatına başladığı an.

Tampon devlet [buffer state]
İki daha güçlü rakip devlet arasında bulunan devlet. Tampon devletin mevcudiyeti rakip devletler arasındaki gerilimlerin azaltılması bakımından yararlı görülür.

Tarikat [order]
Hıristiyan kilisesinden genellikle bireysel bir kurucu tarafından çizilen bir hayat tarzına veya belirli hükümlere bağlı bir insan grubu; örneğin keşiş tarikatları. "**in orders**" (usulüne göre) ifadesi papaz veya piskopos gibi bir din adamlığı pozisyonuna sahip olunduğunu ifade eder.

Tazminatlar [reparations]
I. Dünya Savaşından sonra kullanıma giren, yenik ülkelerin zafer kazanan ülkelere saldırganlıklarının bedeli olarak yapmak zorunda kaldığı düşünülen **ödeme**ler.

Teknokrat [technocrat]
(1) Teknik seçkinler grubunun üyesi. **(2)** Siyasi sorunlara ideoloji veya değer yargıları yerine teknik çözümlerle çok daha iyi yaklaşılabileceğine inanan kişi.

Temizlik [purge]
Örgütün liderliği tarafından varlığı arzu edilmeyen kişilerin örgütten çıkarılması anlamında genellikle totaliter sistemlerle (bkz. *totaliterizm*) ilişkilendirilen bir terim.

Teokrasi [theocracy]
Bir din adamı veya din adamlığının yönetimi.

Tetrarşi/dörtler erki [tetrarchy]
Roma İmparatorluğunda her biri kendi hükümdarına (tetrarş) sahip olan dört alt birime ayrılmış bölgelerin yönetim düzenlemesi. Ayrıca özel bir tetrarş tarafından yönetilen bölgenin adı.

Tımar [fiefs]
Feodal sistemde yukarıdaki bir beye hizmet karşılığında verilen arazi. (bkz. *feodalizm*).

Totaliterlik [totalitarianism]
Hükümetin bireylerin yaşamlarının ve düşüncelerinin ayrıntılarını denetim altına almayı hedeflediği, bireysel özgürlüğü devlet karşısında önemsiz olarak değerlendirdiği otoriter bir yönetim şekli.

Tribün [tribune]
Eski Roma'da farklı devlet görevlilerine verilen bir unvan. Halk tribünü halkın soylulara karşı haklarının korunması için atanan bir veya iki (sonraları daha fazla) görevliydi. Askeri tribün bir *lejyon*a bağlı bir subaydı.

Ulus [nation]
(1) Bağımsız bir ülke **(2)** Bağımsız bir ülke oluşturup oluşturmadıklarına bakılmaksızın ortak tarih, kültür ve dille tanımlanan bir halk.

Ütopya [Utopia]
Hayal edilen, ideal bir dünya. "Hiçbir yer" anlamına gelen bu isim Sir Thomas More'un 1516'da yayımlanan kitabının başlığından gelir. **Ütopyacı** sözcüğü uygulanması mümkün olmayan ideal planları tanımlar.

Vasal [vassal]
Feodal bir sistemde (bkz. *feodalizm*) sadakatini sunmasının karşılığında üstündeki bir kimseden toprak alan kimse; ayrıca genellikle bir hizmetkâr ve bağımlı kişiler için de kullanılır.

Vasilik [trusteeship]
Bir ülkenin Birleşmiş Milletler adına sakinlerinin yararına belirli bir ülke tarafından idare edilmesi. Ayrıca bkz. *manda*.

Vietkong [Viet Cong]
Vietnam Savaşı sırasında gerilla savaşı veya diğer faaliyetler yürütmüş olan siyasi ve askeri örgüt. Vietkong, o dönemde komünist olmayan Güney Vietnam içinde bağımsız bir isyan hareketi olduğunu iddia etmiş olsa da, aslında büyük ölçüde komünist Kuzey Vietnam'ın denetimi altındaydı (bkz. *komünist*).

Yargı organı [judiciary]
Bir ülkede görevli hâkimlerin bütünü için kullanılan bir terim.

Yasama [legislature]
Devletin yasaları kabul etmekle görevli kurumu veya kurumları.

Yeni kolonicilik/sömürgecilik [neocolonialism]
Güçlü ve gelişmiş bir ülkenin daha az gelişmiş bir ülkenin (özellikle eski bir koloni) üzerinde gerçek kolonici/*sömürgeci* özelliklerine benzeyen yollarla etki sahibi olması.

Yönetim [polity]
Bir hükümet ve siyasi örgüt biçimi.

Yumuşama/Detant [detente]
İki ülke arasında gerilimlerin azalması; özellikle ABD ve eski SSCB arasındaki gerilimlerin azaldığı dönem için kullanılmıştır.

Zafer alayı [triumph]
Eski Roma'da resmi bir zafer geçidi.

Ziraatçi [agrarian]
Toprak ve ekimle ilişkili olan. Ziraatçilik (agrarianism) terimi tarımsal ve kırsal hayatın çıkarlarını geliştirmeyi amaçlayan siyasi hareketleri ifade eder.

DİZİN

Koyu sayfa numaraları konunun asıl işlendiği sayfaları gösterir; *italik* işaretleme resimlere göndermede bulunur.

C

Ç

D

E

F

G

H

I

İ

J

N

O

Ö

P

Q

R

S

Ş

T

U

Ü

V

TEŞEKKÜR

Dorling Kindersley aşağıdakı kişilere teşekkür eder: Irene Lyford'a tashihler için; Jonny Burrows, Philip Filzgerald, Spencer Holbrook, Clare Joyce, Maxine Pedliham, Hugh Schermuly ve Jackie Swan'a tasarım asistanlığı için; Steve Crozier'e renk çalışması için; Ure Müzesinden Amy Smith ve Reading Üniversitesinden Jen Allison ; Durham University Oriental Müzesinden Rachel Grocke ve Helen Armstrong; at Hastings Müzesinden Catherine Harvey ; Gary Ombler'e fotoğraflar için.

New Photography
Durham Üniversitesi Doğu Müzesi
Doğu Müzesi, Kuzey İngiltere'de bütünüyle Doğu sanatı ve arkeolojisine adanmış tek müzedir. Dünya çapındaki koleksiyonları Mısır, Çin, Japonya, Hindistan ile Asya, Yakın ve Ortadoğu'nun diğer büyük kültürlerine ilişkin 23.800'den fazla objeyi içermektedir. Durham Üniversitesindeki öğretim ve araştırma çalışmalarını desteklemek için 1960 yılında kurulmuş olan müze tüm ziyaretçilere açıktır.

TEŞEKKÜRLER

DK India Dharini, Sreshtha Bhattacharya, Archana Ramachandran, Anita Kakar, ve Vineetha Mokkil'e editör yardımcılığı için; Ira Sharma, Priyabrata Roy Chowdhury ve Niyati Gosain'a tasarım asistanlığı için teşekkür eder.

Yayıncı aşağıdaki kişi ve kuruluşlara fotoğraflarını kullanma izni verdikleri için teşekkür eder:

(Anahtar: a-yukarı; b-aşağı/alt; c-orta; f-uzak; l-sol; r-sağ; t-üst)

© 1982 MJJ Productions, Inc.: Used by permission. Photographer: Dick Zimmerman 439ca.
Courtesy of 3M: 282cr.
akg-images: British Library, London 222bl, 232tr; CDA / Guillemot 188-189t, 192cl, 206tc, 218cr; DEA Picture Library 188cl; François Guénet 77t; Joseph Martin 200tl; Nimatallah 208-209b, 223b; North Wind Picture Archives 292tc; Ru-ssian Picture Service 319tl, 351tl; Sotheby's 233tr; Yvan Travert 137tr; Tretjakov Gallery 235r, 309tr, 318t; Ullstein Bild 334br; World History Archive / IAM 28cr, 154cb, 186bl; Erich Lessing 40cl, 108tc, 182fbr, 183t.
Alamy Images: AAA Photostock 193cl; Nir Alon 301cr; Ayhan Altun 94-95t, Ancient Art & Architecture Collection Ltd 41t, 70c, 146c; Antiques & Collectables 240br, 244bc; Arco Images GmbH 25t; Art Directors & TRIP 36-37t, 78l, 213tr; The Art Archive 30bl, 34tl, 35br, 36c, 41cr, 48tl, 64bc, 65c, 72b, 92t, 112c, 114tc, 116tc, 138cl, 142tc, 143cl, 156cl, 160cl, 170bl, 171b, 182cb, 192b, 193c, 194-195t, 195tr, 195cl, 196tl, 201tr, 201c, 206-207t, 211cl, 216crb, 218tl, 220tc, 226cr, 234tr, 242tr, 259tl, 272cl, 273tr, 284tc, 288tl, 292tr, 294ca, 296tl, 302-303tc, 304tr, 313tc, 332clb, 335tl, 358bl, 402ftr, 410crb, 411cra; The Art Gallery Collection 7tl, 18cra, 50tl, 68tr, 80cl, 102cl, 114cl, 114c, 129cr, 143c, 159c, 179tr, 181tc, 196ca, 201tl, 202tc, 212tl, 238cl, 265tc, 285c; ASP Religion 131tl; Authors Image 142bl; Greg Balfour Evans 114tl; Peter Barritt 137tl; Paul Bevitt 282clb; Anders Blomqvist 35tr; BrazilPhotos.com 224-225t; Vlad Breazu 80b; CBW 65bl; Charistoone-Images 149tr; B. Christopher 41cl, Classic Image 329tr; Dennis Cox 153tr; Stephen Coyne 116cl; Craig Joiner Photography 26-27t, CuboImages srl 76b; Gianni Dagli Orti / The Art Archive 312br, 318cra; DBI Studio 326cra; Dinodia Photos 225b; Michael Doolittle 333br; EmmePi Travel 177tr; Eye Ubiquitous 19cra; Stuart Forster 149b; Robert Fried 169cr; GL Archive 334tl; Globuss Images 26tl; Tim Graham 153tc; Spencer Grant 332cra; Mike Greenslade 284-285t; Sonia Halliday Photographs 116-117t; Mark Harmel FAP 283crb; Hemis 279tr; Peter Horree 34ca, 52c; Imagebroker 132tl; ImageClick, Inc. 127tr; Images and Stories 195c; Interfoto 27bl, 55bl, 94cr, 99t, 147b, 153b, 159tr, 167ca, 170-171t, 211b, 212tr, 220tl, 229bl, 267tr, 323tl; Hanan Isachar 139tl, F. Jack Jackson 248tl; Martin Jenkinson 70-71t; Jon Arnold Images / Demetrio Carrasco 7ftr; Wolfgang Kaehler 34-35t; LatitudeStock 151br; Lebrecht Music and Arts Photo Library 185c, 207tr, 225tr, 234br, 289ca, 364cb; David Lyons 88cl; Celia Mannings 288tc; Mary Evans Picture Library 51b, 98c, 99cr, 157tl, 163cr, 181tr, 232tl, 240bl, 259tc, 261tc, 306t, 318br, 323cr, 330tc, 364clb; Steven May 330br; John Mitchell 305tr; Carver Mostardi 136tl; Niday Picture Library 222tc, 303tr; North Wind Picture Archives 126tc, 150c, 211tr, 224br, 244cr, 270tr, 277tl, 285tc, 301tc, 321tr, 322tl, 329ca; B O'Kane 147tl; Oasis / Photos 12 336br; Olivier Parent 73cr; David Paterson 245t; PhotoEdit 454clb; Photos-12 150tr, 329tl; Pictorial Press Ltd. 197tl, 220-221t, 295cra, 296tc, 414clb; Pictures Colour Library 118c; Paris Pierce 320tr; Mark Pink 140-141t; Pink Sun Media 215tr; PjrStudio 88tc; Niels Poulsen DK 239br; The Print Collector 31br, 112tr, 151tr, 162tl, 166c, 175ca, 194bl, 251bc, 289crb, 305b, 313cra; Prisma Archivo 319br; Prisma Bildagentur AG 249tr; Ria Novosti 143tl, 207bl; Rolf Richardson 163tc; Robert Estall Photo Agency 109tc; Robert Harding World Imagery 108-109t; Robert Preston Photography 92bl; Russ Images 146b, Kumar Sriskandan 365bl; Stock Montage, Inc. 206c, Homer Sykes Archive 434-435t; Vintage Power and Transport / Mark Sykes 332crb; Giovanni Tagini 194tc; TAO Images Limited 120t; The Natural History Museum 216fclb; TTL Images 152c; V&A Images 136cr, 280tc; Ivan Vdovin 323bl; Visions of America, LLC 220bl; Janine Wiedel Photolibrary 425tl; Pete M. Wilson 296tr; World History 4-5, 65tr, 113tl, 176tl, 252t, 278tl, 309tc, 320tl, 326tr, 327bl, 415cra.
www.BibleLandPictures.com 21tr, 40tl, 64c.
Ancient Art & Architecture Collection: 148b; Prisma 100tl.
The Art Archive: Bibliothèque Nationale Paris 62cl, British Library 196b; Cathedral of Santiago de Compostela / Gianni Dagli Orti 127c, Edinburgh University Library 146tr, Galleria d'Arte Moderna Rome / Alfredo Dagli Orti 71br; Genius of China Exhibition 27cr; Musée du Louvre Paris / Gianni Dagli Orti 94cl; Musée Guimet Paris / Gianni Dagli Orti 99b; Museum of the City of New York, Gift of Rita and Murray Hartstein (inv 96.13.1) 210tr; Naval Museum Genoa / Alfredo Dagli Orti 205tr; Royal Horticultural Society / Eileen Tweedy 257tl; V&A Images 259crb.
Bibliothèque Nationale De France, Paris: 154crb;
The Bridgeman Art Library: 103r, 143tr, 184tr, 253tr, 264cra, 269cr, 271tr, 374bc; Archives Charmet 157tr, 167tr, 208bl, 236cr, 253cl, 277tr, 288tr, 328tr; Art Gallery of New South Wales, Sydney 319tr; Ashmolean Museum, University of Oxford, UK 40cr, 243t; Bibliothèque de l'Institut de France 205bc; Bibliothèque Nationale, Paris 6ftr, 129tl, 130cl, 140tl, 152tc, 156tr; Bildarchiv Steffens Henri Stierlin 40tr; Bonhams, London 314tl; William Bradley 273cr; Bristol City Museum and Art Gallery, UK 297ca; © British Library Board. All Rights Reserved 118tc, 132tc, 141cla, 200tr, 272tr, 301tl; Brooklyn Museum of Art, New York, USA 169cb; Brooklyn Museum of Art, New York, USA/ Gift of K. Thomas amd Sharon Elghanayan 110-111t; Burgos Cathedral, Burgos, Spain 175tr; Byzantine / Prado, Madrid, Spain 112tc; Chester Beatty Library, Dublin 220br; Chicago History Museum 312bl; Chiostro dei Morti, Santissima Annunziata, Florence 149tl; Christie's Images 243tl; City of Edinburgh Museums and Art Galleries, Scotland 264tr; English Heritage Photo Library 72tl; Giraudon 50-51t, 102tl, 102-103t, 115cl, 187r; Harappan 26bl; Index 88tr; Indian School 68cl; Patrick Lorette Giraudon 295tl; Louvre, Paris 189b; Massachusetts Historical Society, Boston, MA, USA 236c; Ministere des Affaires Etrangeres, Paris, France / Flammarion Giraudon 218bl; Mucha Trust 119tr; Musée de la Presse, Paris / Giraudon 337tl; Museo Historico Nacional, Buenos Aires, Argentina / Index 312tl; National Gallery, London 205br; National Museums of Scotland 316tr; Palacio del Senado, Madrid, Spain 141tc; Palazzo Ducale, Venice, Italy, Cameraphoto Arte Venezia 156tl; Peabody Essex Museum, Salem, Massachusetts 300tc; Peter Newark Historical Pictures 151tl; Peter Newark Military Pictures 196tr; Private Collection 257crb; Private Collection / Heini Schneebeli 203br; Private Collection / The Stapleton Collection 204bl; RIA Novosti 224c; The Royal Collection © 2011 Her Majesty Queen Elizabeth II 229t; Science Museum, London, UK 154br; Sumy Art Museum, Sumy, Ukraine 168tl; The Board of Trinity College, Dublin, Ireland 29bl; Professor Ernest Tristram 67tl; Universitetskaya Naberezhnaya, St. Petersburg, Russia / Bernard Cox 244tl; Victoria & Albert Museum, London 198bl; Wallace Collection, London 214bl; Courtesy of the Warden and Scholars of New College, Oxford 131b; © Trustees of the Watts Gallery, Compton, Surrey 301tr.
The Trustees of the British Museum: 2, 6tc, 8b, 25c, 27tr, 54bl, 64t, 67c, 87bl, 93c, 108tl, 149cr, 176-177b, 257clb.
ChinaFotoPress: 30cr.
Corbis: 7tc, 7r, 89cl, 186br, 205bl, 222tl, 238bl, 252br, 256tc, 278clb, 282bl, 284ca, 330tl, 346tl, 348cla, 350tr, 373cla, 393cra, 404c, 414ca, 426t, 439cra, 441tr, 444-445, 450t, 456cla, 457c, 459tl, 459cla, 460clb; Mike Agliolo 238crb, Albright-Knox Art Gallery / © Successió Miró 2011, 366bl; Alinari Archives 357cla; Paul Almasy 88bc, 128bl, 213c; Amanaimages 192tl; Mladen Antonov, 455cra; H. Armstrong Roberts / ClassicStock 433crb; Tony Arruza 161cr; Arte & Immagini 205tc; 237cl; Asian Art & Archaeology, Inc. 105br, 138tl; Atlantide Phototravel 87cr; Maher Attar / Sygma 444clb; Nathan Benn 21cb, 21bc; Bettmann 29bc, 47c, 65br, 68c, 87t, 139tr, 175cr, 176cl, 201cr, 208tc, 210cr, 225tl, 229br, 264tl, 266tr, 267clb, 278tr, 278crb, 289tl, 289tr, 300tl, 306cra, 308b, 309bc, 315tl, 328bl, 329tc, 329cla, 334fc, 340clb, 342tl, 343br, 350bc, 358tr, 360tl, 362bl, 363tl, 365clb, 366tr, 369tl, 370-371t, 371crb, 375br, 377tr, 378bl, 381tr, 391cra, 393tl, 397l, 399t, 400tl, 404bl, 407t, 412tr, 419t, 421crb, 428cb, 430, 433cl, 446ca; Stefano Bianchetti 228tr, 374cr; Bernard Bisson / Sygma 447tr; Brooklyn Museum 30-31t, 126cr, 241bl; Henri Bureau, 437cb; Alexander Burkatovski 41bl; Burstein Collection 66t, 127cl, 180c, 191c, 227cr; Car Culture 333bl; Charles Caratini 450-451t, Jacques M. Chenet, 440-441t; Christie's Images 163tr, 240tl; Elio Ciol 95ca, 105bl; Pierre Colombel 46-47t, 105t; Christopher Cormack 266tc; Marco Cristofori 152tl; Gianni Dagli Orti 28bl, 45b, 46cr, 49tc, 50c, 53cr, 57cr, 61tl, 62-63t, 259tr, 314b; Keith Dannemiller 158tl; David J. & Janice L. Frent Collection 337clb; Araldo de Luca 73bl, 77b, 81bl, 86cr, 89cr, 91cr, 374bl; Leonard de Selva 374br; Destinations 207tc; Dennis di Cicco 183bl; DPA / Agentur Voller Ernst / Yevgeny Khaldei 404-405; Richard Dudman / Sygma 435r; EFE 386t, 406t, 427cb; Anatoly Maltsev / EPA 118bl, EPA 226b, 462cr; Waltraud Grubitzsch / EPA 29cl; Patrick Escudero / Hemis 67tr; Dominique Faget, 438-439cb; Najlah Feanny-Hicks, 454tl; Fine Art Photographic Library 180b; Werner Forman 69b, 83b, 156b, 238clb; Michael Freeman 129cl, 236bl; The Gallery Collection 6tl, 17crb, 17br, 47br, 54bc, 61cra, 124tc, 128tr, 142tl, 158-159b, 184c, 197cr, 204tc, 204bc, 205cl, 210bl, 218tr, 261tr, 287tr, 295cb, 303br, 312-313tc; Christel Gerstenberg 362clb; Karie Hamilton, 455tr; Blaine Harrington III 287tl; Ron Haviv / VII, 449tr; Gavin Hellier / JAI 215c, Hemis / Tuul 142tr; Heritage Images 117bc, 132-133t, 185bl; Jon Hicks 73tc; Historical Picture Archive 46tl, 60tl, 108tr, 304tl, 304tc, 323tc; Hoberman Collection 204tr; Angelo Hornak 101cr, 199ca, 199bc, 199br; Hulton-Deutsch Collection 260tl, 335br, 341tl, 342bc, 343tr, 364br, 406crb; Mimmo Jodice 64br; Dewitt Jones 126tl, Mark Karrass 63tr; Karen Kasmauski 405bc; Alain Keler / Sygma 436tr; Keystone 340t; Lebrecht Authors / Lebrecht Music & Arts 130tl; Lebrecht Music & Arts 202-203t, 246t; Danny Lehman 52-53t; Charles & Josette Lenars 93t; Diego Lezama Orezzoli 269tl; Philippe Lissac / GODONG 150b; Yi Lu 174-175tl; Frank Lukasseck 115tr; Macduff Everton / Science Faction 144bl; Rick Maiman, 456tl; Luis Marden /

National Geographic Society 287cb; John Marian / Transtock 333bc, Francis G. Mayer 52cr, 63cl, 211tl; Ulli Michel / Reuters 448tc; Momatiuk - Eastcott 28cl; David Muench 70tl, 206bl; NASA 458bl; NASA / Science Faction 55crb; National Gallery - London 280tl, 280tr, 281tl, 281clb, 283br, 284tl, 284tr, 284crb, 285tr, 292tl, 293tr, 296-297t, 297tr, 297cb; Michael Nicholson 57cb, 350tl, 350bl, 351bl, 351br, 380cl, Richard T. Nowitz 203tr; Christine Osborne 130tc; Nigel Pavitt / JAI 8–9; Jacques Pavlovsky / Sygma 434ca; Philadelphia Museum of Art 327br; PictureNet 265tr; Matthew Polak, 451cla; Radius Images 174c; Enzo & Paolo Ragazzini 182crb; Vittoriano Rastelli 80tr; Carmen Redondo 72-73tc, 200bl; Reuters 108b, 171tr, 183br; Bertrand Rieger / Hemis 126-127t; Robert Harding World Imagery 224tl; Royal Ontario Museum 90bl, 236-237t, David Rubinger 408crb; Michael Runkel / Robert Harding World Imagery 182br; Brendan Ryan /Gallo Images 12-13t; Rykoff Collection 416tr; Sakamoto Photo Research Laboratory 37br, 66b; Michael T. Sedam 82tc; Paul Seheult / Eye Ubiquitous 83cl; Smithsonian Institution 116bc, 259cra; Hubert Stadler 124tl; Stapleton Collection 86tl, 159tc, 160-161t, 214tl, 260tr, 288cb; State Hermitage Museum, St Petersburg 238bl, 327tr; George Steinmetz 147tc; Keren Su 117tr, 136tr; 461clb; Summerfield Press 153tl, 161tr; Swim Ink 2, LLC 301cla, 328cra, 343cla, 351cr, 390cla, 399l; Frédéric Soltan / Sygma 147tr, 160tc, 270tl, Sygma 2-3, 351tr; Homer Sykes 115tc; Luca Tettoni 104b, 137cl; The Art Archive 63br, 95tc, 120cl, 131tr, 150cr, 160tl, 162-163t, 166tr, 173crb, 189tr, 193tl, 200c, 211cr, 214tr, 228tl, 246cr. The Print Collector 112tl; Arthur Thèvenart 166clb; Travelasia / Asia Images 157br; Peter Turnley 438tl, 446t, 448ca; Underwood & Underwood 352cra, 356br, 361tl; US Air Force 460-461t; Ruggero Vanni 45t, 77cr, 117tc; Sandro Vannini 24bc, 40bl, 56ca, 75br; Brian A. Vikander 58cla; Nik Wheeler 83tl, 126cb; Roger Wood 84bl; Adam Woolfitt 77cl, 132bc, 157c.

Dorling Kindersley: 412tl; The American Museum of Natural History 291crb; The Board of Trustees of the Armouries 48ca, 139c, 160cr, 168-169b, 217bl, 242br, 306b, 306cb, 402cb, 436cra, 438cr, 440cra; Ashmolean Museum, Oxford 135cr; Sarah Ashun 425ca; Bayerische Verwaltung der staallichen Schlosser, Gärten und Seen 256crb; BFI Stills, Posters and Designs 334bl, Birmingham Museum and Art Galleries 144tr; British Airways 365crb; By permission of The British Library 28bc, 173clb; The Trustees of the British Museum 20tc, 25b, 28t, 29clb, 48tr, 48cb, 48crb, 48bl, 48br, 49tr, 49bl, 54tl, 54ca, 54cb, 54br, 59cl, 65cr, 84tl, 84tc, 84cra, 84bc, 84br, 84frr, 85tc, 85tl, 85br, 92br, 105ca, 109cr, 122r, 123cl, 134r, 140-141b, 145tc, 162b, 198bc, 204tl, 216cl, 216clb, 216cb, 279cra, 290tr, 317crb, 374cb, 406cra; © CONACULTA-INAH-MEX. Authorized reproduction by the Instituto Nacional de Antropologia e Historia 111r, 113c, 119tc, 119br, 144tc, 144cra, 144c, 144cr, 144br, 145c, 145cl, 145cr, 145b, 170t; Captain Cook Birthplace Museum, Middlesbrough Council 269cra; Andrew L Chernack 434cb; City Palace Museum, Jaipur 198br; Joe Cornish 286crb; Courtesy of the Charlestown Shipwreck and Heritage Centre, Cornwall 251bl; Courtesy of the RAF Museum, Hendon 355cr, 355crb; Andy Crawford 383c, 413tr, 413cb, 447cra; Danish National Museum 115cr, 119ca, 122tl, 122tr, 122cr, 123tr, 123tc, 123c, 123cra, 123cr; The Eden Camp Museum, Yorkshire 374crb, 375crb, 375bc, 386crb; English Civil War Society 198c; English Heritage 112bl; Ermine Street Guard 85ca, 85cr, 216br; Bob Gathany 412bl, 416ca; Steve Gorton 413bl, 413bc, 413br; Ellen Howdon 291cra; Wilberforce House, Hull City Museums 208bc; Imperial War Museum, Duxford 459b; Imperial War Museum, London 217br, 349cra, 356bl, 354tr, 354cla, 355tl, 355tc, 355tr, 355bl, 355bc, 355br, 397cr, 402tl, 402cr, 402bl, 402br, 402ftl, 403tl, 403l, 403tr, 403cra, 403c, 403crb, 403br, 403fcrb; Prem Kapoor 411cla; Colin Keates 298clb; James Mann 418clb; Jamie Marshall 82cl, 98tl, 219b, 299crb; Mary Rose Trust, Portsmouth 55cb, 55clb; Andrew McRobb 250bc; Judith Miller 190br, Judith Miller / Bath Antiquities Centre 124cl, Judith Miller / Kevin Conru 148c, Judith Miller / Lyon and Turnbull Ltd. 313b, Judith Miller / Sloan's 29c, 190tr, 316tl, 316tc, Judith Miller / VinMagCo 412br, Judith Miller / Wallis and Wallis 134clb; The Ministry of Defence Pattern Room, Nottingham 387ca; Museo Archeologico Nazionale di Napoli 79c; Museu da Cidade, Lisbon 256cl, 257tr; Courtesy of the Museum of English Rural Life, The University of Reading 250cb, 251clb; Museum of London 20bl, 20br, 21bl, 21br, 21fbr, 28cr; Museum of Mankind Museum of Mankind / The Trustees of the British Museum 21cr; Museum of the Revolution, Moscow 370clb; Royal Museum of Scotland 144-145t; NASA 412cl, 440l, 275bc; National Maritime Museum, London 124-125b, 135tr, 182ca, 198tl, 198tc 275bc; National Motor Museum, Beaulieu 332bl, 354bl, 354bc; National Museum, New Delhi 199tr, 199tc, 199cl, 199cr, 247bl; Trustees of the National Museums of Scotland 215br, 252ca; National Railway Museum, York 384-385b; Natural History Museum 12cr, 13cr, 54clb; New York City Police Museum 368cra; Gary Ombler 268cra, 290tl, 290tc, 290c, 290cr, 290bl, 290ca, 290cra, 290bc, 290fbl, 291tl, 291tc, 291tr 291ca, 291ca/2, 291cr, 291bl, 291ftl, 291ftr, 375bl, 391cb, 392c, 398crb, 402cla, 402bc, 403cb, 449c; Gary Ombler / Collection of Jean-Pierre Verney 354tl, 354tc, 355ca, 355cl; Opera di S. Maria del Fiore di Firenze 150tl; Pitt Rivers Museum, Oxford 20ca, 326c, 145cra; Pitt Rivers Museum, University of Oxford / David King 20cb, 20bc, 64cl; Martin Plomer 401cb; Rob Reichenfeld 256tl; Alex Robinson 271tl; Rough Guides 133tr; 141tr, 433tc; Royal Green Jackets Museum, Winchester 329crb; Courtesy of the Science Museum, London 123br, 136c, 182tr; 207br, 238cb, 250-251, 268cl, 274t, 274bl, 296cr, 298cb, 298crb, 298bl, 298-299c, 299cb, 299bl, 299bc, 318bl, 328cla, 332cb, 361cra, 428bl, 413tl; Dave Shayler / Astro Info Service Ltd 413c; Shuttleworth Collection, Bedfordshire 364tr, 364-365c; Spink and Son Ltd, London 358cra; James Stevenson 412-413, 413cl, 413cr; Jane Stockman 283bc; Harry Taylor 253cra; Universitets Oldsaksamling 123bl, 123bc; University Museum of Archaeology and Anthropology, Cambridge 20tr, 20-21ca, 21tl, 21cra, 145tr; Lorenzo Vecchia 250bl; Jean-Pierre Verney 342cra, 346ca, Vietnam Rolling Thunder 426cla, 426ca, 428clb, 428bc; Vikings of Middle England 122bc, 122br; Wallace Collection, London 160cr, 198tr, 198cla, 216-217, 217crb, 233b, 266cla; Matthew Ward 400ca, 401cra; Warwick Castle, Warwick, 17bc, 132cl, 132cr, 303cra, York Archaeological Trust for Excvation and Research Ltd 28br; Michel Zabe 144tl.

Dreamstime.com: Seregal 130tr.

Éditions Gallimard: Simone de Beauvoir, Le Deuxième Sexe I Les Faits et Les Mythes, 1949 421cl.

John Frost Historical Newspapers: 426crb.

Getty Images: 336 tl; Sylvester Adams 78-79t; AFP 86tr, 284clb, 347tr, 370cra, 420-421t, 424tl, 444tl, 451c, 458t, 463cr, 463b, 464-465c, 465cr; Alterndo Images 243b; Altrendo Travel 91t; Marilyn Angel Wynn / Nativestock.com 70bl; Apic / Hulton Archive 331tr, 335cra, 337cra, 347cra, 363b; Edward A. Armitage 94tl; Arthur Barrett / Hulton Archive 337tr; Allan Baxter 454-455cb; Pietro Benvenuti 286tl; Bloomberg 396cl, 398tl, 398tr, 398clb, 399cra, 400-401b, 401tl, 456-457t, 459cra, 460tl, 460crb, 461tr, 462cl; Bridgeman Art Library 101c, 180-181t, 184tl; Sisse Brimberg 16-17t; Bronze Age 19crb; Father Browne / Universal Images Group / Hulton Archive 186-187t, 189cl, 209tr; 300tr, 315tr; Michelangelo Buonarroti 178; Buyenlarge 331cla; Central Press / Hulton Archive 302tl, 321b, 359cra, 362tl, 363tr, 380tr, 381cl; Philippe Chery 60cb; Manuel Cohen 51cr, 336bl; Cosmo Condina 111tr; Cover 373t, 373cr, 376tr, 379tl, 382b; De Agostini Picture Library 34cl, 34-35c, 37bl, 56t, 100ca, 110bl, 175clb, 232cl, 294clb, 385tr; DEA / W.Buss 168-169t; DEA / A. Jemolo 44bl; DEA / G. Dagli Orti 26cr, 44bc, 56-57t, 76ca, 120c, 250br; DEA / L. Pedicini 250fbr, 258t, 258cl, 259clb; Danita Delimont 83tr, 223tl; Patrick Dieudonne 18-19t; Dinodia Photos / Brand X Pictures 307cl; Macduff Everton 81t, 104t; Gamma-Keystone 286tr, 293tl, 293ca, 293clb, 296clb, 299clb, 353br, 371ca, 372-373t, 392clb, 397t, 405t, 410tr, 431cla; Gamma-Rapho 407cra, 408t, 408clb, 409cr, 417t, 417cra, 418ca, 425tr, 432tr, 437tl, 438-439t, 441cl, 462t, 463t, 464c, 464-465t, 465cl; Kenneth Garrett 44-45t; Giraudon 102cr; Deborah Lynn Guber 67b; Henry Guttmann / Hulton Archive 349tr; Hulton Archive 58bl, 118cr, 136tc, 179cr, 188b, 193tr, 202tl, 222tr, 223tr, 228b, 229c, 237l, 244cl, 248tr, 280br, 301bl, 305tc, 314tr, 320cla, 326tc, 330tr 334tr, 336tr, 342tr, 342cla, 404tl; Imagno 261cla, 267cra, 269cb, 372l; Imagno / Austrian Archives 279cb; Islamic School 46b; Jean I. Juste 179tl; Keystone-France / Gamma-Keystone 332cl, 341cra, 346cr, 366tc; Michael Langford 270clb; Gottfried Lindauer / The Bridgeman Art Library 300cla; London Stereoscopic Company / Hulton Archive 315br; Michael Melford 81cr, 120-121t, 138cr, 142c, 148tl; Nakshi 209br; National Archive / Newsmakers 331tl; New York Daily News 353tr 356t; National Geographic 69t, 315ca; Nativestock / Marilyn Angel Wynn 227bl, 376cl; New York Daily News Archive 367tr; Richard T. Nowitz 89tr; Panoramic Images 90tr; Per-Anders Pettersson 376cra; 377cra, 377clb, 432cr, 433tr, 448-449t, David Poole 128tl, 435tc, 435cla; Popperfoto 269ftl, 309cl, 341bl, 347bl, 348t, 348bl, 371tr, 383tr, 390clb, 393clb, 396t, 398ca, 411tl, 414-415t, 419c, 431tr; Emile Prisse d'Avennes 286cb; Rischgitz / Hulton Archive 322tr; Roger Viollet 225tc, 405cr; Science & Society Picture Library / NMeM / Kodak Collection 319cla; DEA / M. Seemuller 54crb, Frank Siteman 24t; Sports Illustrated 451cra, 451clb; SSPL 180-181b, 225cl, 261crb, 265ca, 268tl, 268cr, 270cra, 271tc, 272tc, 274bc, 275cl, 275cr, 275cb, 275bl, 276tl, 276cl, 276cr, 282c, 282br, 283t, 283cb, 293crb, 366cra, 378tl, 412tc, 440tl, 428tr; Keren Su 36tl; SuperStock 188tr, 267tl, 368tl, 368cr; David Sutherland 79tr; Jane Sweeney 113tr, 256tr The Bridgeman Art Library 39bl, 59br, 114-115t, 130cr, 131c, 132tr, 140c, 158tr, 161tc, 168cl, 176-177t, 184bl, 185t, 186t, 192tr, 193br, 197br, 219t, 221c, 226-227t, 232br, 233cr, 247t, 248b, 249cr, 274clb, 304ftr; Time & Life Pictures 58-59t, 120-121b, 218br, 235tl, 257tc, 265tl, 277cla, 280clb, 346bl, 382t 384t, 385cra, 386cra, 387t, 387crb, 390tl, 391tl, 407br, 409tr; 415tr, 418tr, 424cra, 424clb, 432cla, 445crb; Time & Life Pictures / Mansell 236tl, 241tl, 313cla, 321tl, 348br, Topical Press Agency / Hulton Archive 357tr, 359tr, 361bl, 368bl; Travel Ink 69cl; Roger Viollet 101t, 272crb, 352t, 352bl, 357cr, 362cra, 379cla, 392tl, 425cra; Art Wolfe 233tl.

Robert Hooke, Micrographia, London 1665: Ant from Schem. XXXII and p203 222cra.

International Instituut voor Sociale Geschiedenis (http://www.iisg.nl/): Take steel as the key link for a leap forward in all fields, Tianjin People's Fine Arts Publishing House, 1958; offset, 53 x 77 cms, inv. nr. BG E12 / 530 417bl.

Riccie Janus: 461cr.

David King Collection: 350br, 351bc.

The Kobal Collection: Paramount 369bl; Warner Bros 367br.

Library Of Congress, Washington, D.C.: 266tl, Battelle Memorial Institute / 126770pu, 155br.

Magnum Photos: Rene Burri 420t; Steve McCurry 447l.

Mary Evans Picture Library: 287tc; AISA Media 234c; Alinari Archives, Florence 160-161b; IBL Collections 247cr; Suddeutsche Zeitung 170br, 203bl.

Moviestore Collection: 420b; Disney 384ca.

NASA: 365br, 441cb; GSFC / JPL, MISR Team 245cl.

National Maritime Museum, Greenwich, London: 238bc, 238br, 379cr; Ministry of Defence Art Collection 238tr, 239c.

NRAO / AUI / NSF: 183bc.

David Parfitt: 251crb.

Photolibrary: Wayne Fogden 125tr; Erwin Bud Nielsen 155crb; Sites & Photos 56-57b.

Press Association Images: 416tc; AP / Zoran Bozicevic 438clb, 450clb.

Rex Features: 455tl;

Royal Geographical Society: Alfred Gregory, 414crb.

The Royal Bank of Scotland Group: © 2011 65bc.

Giovanni Sarbia: 90c.

Photo Scala, Florence: 269tc; BPK, Bildagentur fuer Kunst, Kultur und Geschichte, Berlin 212b; Heritage Images 110cr; The Metropolitan Museum of Art / Art Resource 182fbl, 195br; Vorderasiatisches Museum, Staatliche Museen zu Berlin 31cl; White Images 154bc, 155tl.

Science Museum / Science & Society Picture Library: 55br, 155bl, 183cl, 214br, 222br, 239bl, 239bc, 251cr, 253bl, 269ftr, 299cr, 332br, 365cb, 381crb, 429t.

Science Photo Library: Martin Bond 275crb; Jean-Loup Charmet 282bc; Eye of Science 429bc; John Greim 283bl; NASA 436clb; Science Source 208tr.

Courtesy of The Schøyen Collection, Oslo and London: 154clb, 154bl.

Socialdemokraterna (www.socialdemokraterna.se): 441cra.

SuperStock: De Agostini 55cr; Science and Society 233cl, 332bc, 375cl.
TopFoto.co.uk: The Granger Collection 125cla, 182bl, 264clb, 272tl, 272ca, 307tl, 307tc, 308t, 326tl; Public Record Office / HIP 300bc; RIA Novosti 294tl; World History Archive 271cb.
US Naval History & Heritage Command: Admiral Isoroku Yamamoto, Imperial Japanese Navy, (1884-1943) Official portrait, by Shugaku Homma, 1943 (inv NH 79462-KN) 393cb.
Werner Forman Archive: Biblioteca Nacional, Madrid 127tc.
Wikipedia: 65cl; Apple Inc. (http://en.wikipedia.org/wiki/File:Apple_Computer_Logo_rainbow.svg) 434crb; Courtesy of the Rare Book Room/Andreas Vesalii, De Humani corporis fabrica p184-185, printed Johannes Oporinus c1543 282crb.

Ön kapak içi: Alamy Images: Imagebroker. **Arka kapak içi:** Getty Images Andy Caulfield.
Şömiz resimleri: Ön ve arka: **Alamy Images:** Sanat yönetmenleri & TRIP (Sikh Khanda), Lebrecht Music and Arts Photo Library (Churchill), (Napoléon), LOOK Die Bildagentur der Fotografen GmbH (Tutankhamun), Religion UK / Alan King (Celtic cross); **The Bridgeman Art Library:** English Heritage Photo Library (William I), Kunsthistorisches Museum, Vienna (Salt cellar); **Corbis:** (Elizabeth I), (Henry VIII), Bettmann (Martin Luther King), (Nightingale), (Shakespeare), The Gallery Collection (Queen Victoria), The Print Collector (Nelson); **Dorling Kindersley:** The Trustees of the British Museum (Celtic brooch), The Trustees of the British Museum (Emperor Tiberius), The Trustees of the British Museum (Eye of Horus), Courtesy of the Royal Artillery Historical Trust (Gattling gun), National Maritime Museum, London (Sextant), St Mungo, Glasgow Museums (Shiva), Jewish Museum, London (Torah), Imperial War Museum, London Imperial War Museum, London / By kind permission of The Trustees of the Imperial War Museum, London (Tank), Judith Miller / Wallis and Wallis (Vase), Museum of the Moving Image, London (Gramophone), Science Museum, London (Steam engine), (Tea-maker), (Telescope), Wallace Collection, London (Battle-axe), (Mace), (Sword), Michel Zabe (Aztec gold); **Getty Images:** (Aung San Suu Kyi), (Lincoln), AFP (Gandhi), Hulton Archive (Catherine The Great), The Bridgeman Art Library (Scarab); **National Maritime Museum, Greenwich, London:** (Astrolabe);

Arka: **Dorling Kindersley:** Natural History Museum, London (Venus);

Sırt: **Alamy Images:** Lebrecht Music and Arts Photo Library (Napoléon); **Dorling Kindersley:** Science Museum, London (Telescope), The British Museum (Eye of Horus), The Wallace Collection, London (Mace); **Getty Images:** Hulton Archive (Catherine the Great).

Tüm diğer resimler © Dorling Kindersley
Daha fazla bilgi için www.dkimages.com

WillendorfVenüsü

Mısır Horus gözü

Hindu Şiva heykelciği

Tevrat rulosu

Tayland Buda heykeli

Tibet dua çarkı

Kelt haçı

Sih Handa amblemi

Viking miğferi

Ortaçağ mızrak ucu

Prusya meçi

Hint savaş baltası

Moğol gürzü

Browning tabanca

Gatling mitralyözü

Grant M343 tankı

Tutankhamon

İmparator Tiberius

Fatih William

VIII. Henry

I. Elizabeth

William Shakespeare

Büyük Katerina

Horatio Nelson

ETKİLEYİCİ GÖRSELLİĞİYLE DÜNYA TARİHİNE YENİ BİR BAKIŞ

Dünya uygarlıklarına yer veren, erişimi kolay zaman çizelgesiyle geçmişte yaşanan olayları takip edin.

Tarihsel olayları etkileyici görüntüler, renkli haritalar ve grafiklerin yardımıyla gözünüzde canlandırma imkânına kavuşun.

Dünyamızı biçimlendiren kültürleri, yenilikleri ve insanları keşfedin.

Dünyanın farklı köşelerinden hikâyelerin küresel bir tarih anlayışıyla bir araya getirilmesi sayesinde keşifleri ve kazanımları daha geniş bir bağlamda değerlendirin.

ALFA
Ticarethane Sokak, No: 53
Cağaloğlu 34110 Fatih / İstanbul
Tel: 0212 513 34 20 (Pbx)
Faks: 0212 519 33 00
www.alfakitap.com
info@alfakitap.com

ALFA | TARİH
ISBN: 978-605-106-762-9

Napoléon Bonaparte

Kraliçe Victoria

Abraham Lincoln

Mustafa Kemal Atatürk

Mohandas Gandhi

Winston Churchill

Martin Luther King Jr

Aung San Suu Kyi

Mısır pandantifi

Roma vazosu

Viking broşu

Aztek süs eşyası

Çini tabağı

Rönesans tuzluğu

Meiji yelpazesi

Art Nouveau vazo

Usturlap

Newton teleskopu

Sekstant

Newcomen buhar motoru

Gramofon

Otomatik çay makinesi

Film kamerası

Elektrikli ekmek kızartıcı